

6
27 L
1

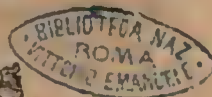
M. AVRELII
CASSIODORI
SENATORIS
V. C.

OPERA OMNIA QVÆ EXTANT,
ex fide manuscr. auctiora &
locupletiora.

COLLATIS ETIAM EXEMPLARIBVS
tam veteribus, quàm recens editis:

CVM INDICE RERVM ET SENTENTIARVM
scitu notatuque digniorum.

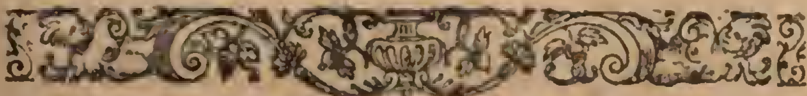
Pagina decimasexta quæ hoc toto volumine contineantur
vice Indicis designabit.

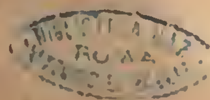
Cornelio Francescucci

COLONIÆ ALLOBROGVM.
Apud Philippum Gamonet.
M.DCXXXVII.

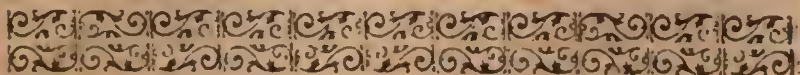
AMPLISSIMO VIRO DOM. Hug. Picardeto Christianissimi Regis Galliarum sacri consistorij Consiliario, & in supremo Burgundiæ Senatu fisci Procuratori.

PETRVS BROSSEVS S.

NOTAS meas in Cassiodorum, cùm edere apud animum statuissem, Vir Amplissimè, tui nominis auspiciis id mihi facere visum. Causæ quippe in promptu multæ & magnæ, Virtutes tuæ, Eruditio, benignitas in literatos, nec non etiam beneficia accepta, Virtutes inquam tam publicas quàm priuatas: Eruditio res omnibus satis nota, humanitas, qua ratione animos omnium tibi deuinxisti, tanta deinde in me contulisti beneficia, nouáque in dies auges, vt nullo vnquam tempore verbis gratias agere possim. Æquum igitur erat vt tibi publicè gratias agerem, & meam in te obseruantiam omnibus prędicarem, atque istud qualecunque amoris erga te, virtutísque tuæ publicum testimonium exhiberem. Scio enim nominis tui splendorem, authoritatémque apud probos eruditósque gratiam haud mediocrem conciliaturum, inuidos verò & maleuolos seu malignos quosdam veteratores (quorum nimis ferax hoc seculum) compressurum. Etsi autem non ignorem Doctiss. Forn præclaram operam & industriam in hoc authore illustrando posuisse, quoniam tamen videbam huius Cassiodori eam esse præstantiam & doctrinam vt non vnius, verumetiam multorum opem efflagitaret, alius enim alio plura inuenire potest, nemo omnia, inquit Auso-

nius, consilium inij, vt quod à Fornerio prętermissum, à me adderetur: quæ quidem etiamsi perexigua sint, ea tamen omnia tuo iudicio committo. Accipe itaque has meas Cassiodoranas curas benigna fronte: eásque, si vacet, examina & corrige, plura aliquando Deo fauente dicturus te duce atque patrono. Vale vir clarissime, & me fauore tuo amplectere & amare perge. Datum Gaij die 20 Februarij 1609.

TYPOGRAPHVS
AD LECTOREM.

HABES amice Lector M. A. Cassiodorum multis locis partim ingenio, partim veterum collatione restitutum, & multò quàm anteà castigatiorem: in calce vniuscuiusque capitis seu epistolæ, adiunxi D. Forn. & Brossei notas seu animaduersiones multò auctiores: visa enim res est & commoditas tua ita poscere, vt eos simul coniunctos sub vno oculorum ictu haberes: quæ omnia tuæ vtilitati inseruire cupientes, excudenda curauimus. Hoc vnum pro meorum laborum mercede peto, vt prius de hac postrema Cassiodori editione iudicium feras, quàm cum superioribus contuleris, & hoc pacto quid in ea præstitum sit, facile dignosces. Vale & nostris fruere.

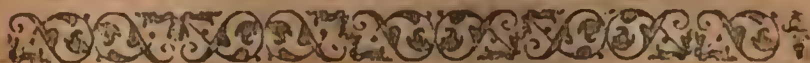
DE CAS-

DE CASSIODORO.

MAGNVS Aurelius Cassiodorus, Senator, V. C. nobili genere natus, inter viros suo tempore doctissimos citra controuersiam principatum quendam tenuit. Is quod cum insigni morum facilitate doctrinam sanè raram, constantémque fidem adiunxisset, summáque experientia vir omnium in se animos flexisset, ad summos honores peruenit, ita curante, promouentéque Theoderico rege, qui Italiam Gothis comitatus occuparat: quo tempore Zeno bizantij imperabat. De genere, familiáque Cassiodori nullum habemus monumentum illustrius, quàm quod profectum constat ab ipso Theoderico principe, quo loci dicit antiquam prolem esse Cassiodorum, laudatum nomen: eos cum togatis claros, inter viros fortes eximios, vt qui membrorum firmitate, & procero corpore floruissent. Huius nostri Cassiodori patrem sub Valentiniano III. gessisse Tribuni & Notarij dignitatem summa fide ac dignitate legimus: quem honorem non nisi bene meritis & præstantibus viris collatum nemo est qui nesciat: eo quòd ad arcanum principis nullos alios acciri palam sit, nisi qui sint perspecta virtute, & moribus inculpatis. De probitate Cassiodori, quantæque dignitatis fuerit ad honores prouectus, declarat ipse Rex in quadam formula: nimirum querulos & rixosos naturâ Siculos, adeóque rebellantes summa prudentia Cassiodorum conciliasse Theoderico: quo maximè tempore omnia plena essent tumultuum, vt ferè fit in nouorum principatuum initiis: quod non modò rex idem de suo Cassiodoro testatus est, sed, quod omnium vincit admirationem, in ipso æstu belli obseruatorem iuris, & propositi tenacem se omninò præbuisse, vt proprio neglecto censu, sine inuidia lucri morum diuitias retulisset. Fuisse iudicem alienum ab omni affectu prauo, vt qui neque inuidia quemquam opprimeret, neque aliqua gratia reuocatus ab æqui tramite, indignum quid suo nomine faceret, sed æquabilem se omnibus præstaret. Quæ sanè pulcerrima viri laudati elogia facilè superant omnium triumphorum decantatissimas laureas. His virtutibus, eáque fama Cassiodorus Theoderico notus, non vno aut altero est honore ab eodem donatus, vt Ex-Quæstoris sacri palatij, Ex-Consulis, Comitis, aliorum, sed & Præfectum prætorio, & Patricium fecerit princeps, qui non nisi digniores fuerit eligere solitus. Ergo fatetur eius vnius studio atque opera prouinciis disciplinam fuisse redditam, eáque vi esse constantia, continentiáque, vt æquitatem verbis instillaret, quam ipse in exemplis doceret: adeo vt in dies maior factus, nunquam tamen fortunæ blandientis occasione intumuerit, sed sese semper, vt moderatum decet, summissius gesserit: immò quamuis summa potuerit adipisci, iudicaretur tamen ab omnibus multò plura mereri. Præter laudationes quas ei tributas inue-

nimus, hæc vna memoratu digna: fuisse militibus verēdū, mitē facilémq; prouincialibus: dandi auidum: arripiendi fastidiosum: osorem flagitij omnis: æquitatis amatorem. Et hæc quidem de Cassiodori genere, probitate, doctrina, dignitate satis. Multa eius vulgò teruntur monumenta: quorum bonam partem scriptis mandauit, cùm iam vitæ ciuilis, &, vt ita loquar, mundanæ pertæsus, ab honoribus & dignitatibus procul esse decreuisset, vtque liberius & quietius reliquum æui traduceret, Deóque se totum traderet, religiosam est vitam professus. Sed præter alia scripta, laudantur à doctis Libri Variarum: quos editos conscriptósque fatetur ipsemet, vt memoriam testatam redderet eius gratiæ & beuolentiæ, quàm se, cùm honores obtineret, ait assecutum à multis magnísque viris: quorum ipse laudes variè pro ratione personarum dixerat, vt posteri intelligerent quantis laborum molestiis exercitatus, & quàm sincero, planéque candido animo esset, qui nollet hominum memoriam, quos laude dignos iudicabat, obliuione aliqua deleri. Non desunt, in tanta iudiciorum varietate qui stylum Cassiodori non satis approbent: quem tamen defectum ipsemet deprecator initio Variarum, vir ab omni affectatione, & amore sui alienissimus. Sed id non tam hominis, quàm seculi eius in quo floruit, certè Barbari & impoliti satis atque in senium inclinantis ingenium fuisse fatendum est: præ quo cætera laudem Cassiodori exuberant longóque superant interuallo, Quanquam ad eiusdem defensionem & illud non absurde dici potest: argumentum ipsum non alio stylo pertractandum fuisse: quod & forensis trituræ & Comitatensis sic vt dicam fabricæ est asperum scilicet & pompaticum. Et hæc quidem de Cassiodoro hactenus.

IOANNES TRITHEMIVS DE SCRIPTORIBVS Ecclesiasticis.

ASSIODORVS Monachus & Abbas Cœnobij apud vrbem Rauennatensem, vir in diuinis scripturis valde doctus, & in secularibus litteris omnium suo tempore facile eruditissimus, non minus sanctitate, quàm scientia clarissimus effulsit. Hic primùm fuit Cancellarius Theoderici regis Italiæ, & Senator Rauennas, ac Romanæ vrbis Consul: postea contemptis vanis honoribus seculi pro amore Dei, Monachus factus est. Ex tunc studium litterarum humanitatis ad expositionem Sa. scripturarum conferens, multos elegantissimos tractatus composuit:

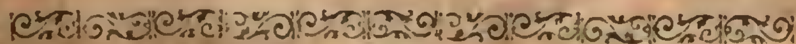
De cuius opusculis subiecta feruntur,

Ex

Ex persona tam sui quàm regis Theoderici scripsit Epistolarum ad diuersos lib. xij.
De ratione animæ lib. j. Cùm iam suscepti.
In totum Psalterium lib. 1. Beatus vir &c. Nimis.
Institutionem diuinarum lectionum lib. ij. Cùm studia secularium.
In Cantica Canticor. lib. 1. Salomon inspiratus.
Institutionem secularium litterarum lib. ix. Intentus nobis est.
Historiam Tripartitam compilauit lib. xij. Vtiliter nimis.
Catalogum Consulum Romanorum lib. 1.
Secerdotem prænotatum lib. 1.
Memoriale scripturarum lib. 1.
De Etymologiis lib. 1.
De Schematibus & Tropis lib. 1.
De Orthographia lib. 1.
Complexionis in Apocalypsin lib. 1.
In Actus Apostolorum lib. 1.
In Epistolas Canonicas vij. lib. 1.

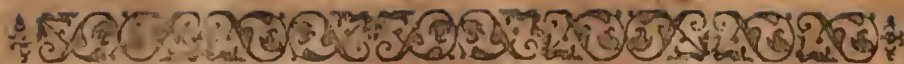
Alia quoque multa composuit quæ ad notitiam nostræ lectionis non venerunt.

Claruit temporibus Iustini Senioris vsque ad imperij Iustini Iunioris prope finem, annos habens ætatis plusquam X C V. anno Domini D L X X V.

TESTIMONIA DE CASSIODORO, Ex Paulo Diacono lib. viij

HVius temporibus Cassiodorus apud vrbem Romam tam seculari, quàm diuina scientia claruit: qui inter cætera quæ nobiliter scripsit, Psalmorum occulta præcipuè potentissimè reserauit. Hic primum Cos. deinde Senator, ad postremum verò monachus extitit.

INDEX CAPITVM VARIARVM LIB. I.

Prior numerus epistolam, Secundus paginam huius editionis demonstrat.

Fausto

LIB. IV.

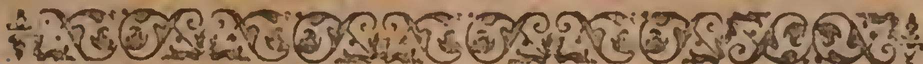
Fausto,

LIB. VII.

do

Iu-

LIB. XII.

ORDO LIBRORVM M. AVRELII CASSIODORI.

MAGNI

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS

V.C. & inlustris, exquæstoris sacri Palatij exconsulis ordinarij, exmagistri offic. præfect. præt. atque Patritij.

VARIARVM LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

CVM disertorum mihi gratiam, aut communibus fabulis, aut gratuitis beneficiis, nullis tamen veris meritis collegissem, dicta mea, quæ in honoribus positus sæpè pro explicanda negotiorum qualitate profuderam, in vnum corpus redigere suadebant: vt ventura posteritas, & laborum nostrorum molestias, quas pro generalitatis commodo sustinebam, & « syncerae conscientiæ * inemptam dignosceret actionem: dicebam dilectionem ipsorum mihi potiùs fore contrariam : vt quod * modò propter desideria supplicantium putabatur acceptum, postea legentibus videretur insipidum. Addebam, debere illos Flacci dicta recolere: qui monet, quid periculi vox præcipitata possit incurrere. Respondendi celeritatem cunctos videris exigere, & creditis me † impœnitenda proferre. Dictio semper agrestis est, quæ aut sensibus electis per moram non comitur, aut verborum minimè proprietatibus explicatur. Loqui nobis communiter datum est: solus ornatus est, qui discernit indoctos. Nonus annus ad scribendum relaxatur auctoribus: mihi nec horarum momenta præstantur: mox vt cœpero, clamoribus imminetur: † festinatione nimia † ingeritur, ne cautiùs cœpta peragantur. Alter nos frequentia inuidiosæ interpellationis exaggerat: alter miseriarum mole castigat: * alij furiosa « contentionum seditione circumdant. Inter hæc cur † requiritis dictationis eloquium, vbi vix copiam possimus habere sermonum ? Ipsas quoque noctes inexplicabilis cura circumuolat, ne † desit alimonia ciuitatibus, quæ supra omnia populi plus requirunt, studentes ventri, non auribus. Hinc est, quod cogimur animo

Causa scribendi.

« al. non sincera. For. * incepi. al. * mihi. For.

1. Epist. 13.

Celeritatis in scribendo incommoda.

† impœn. posse præferre.

Hora. in arte poet.

† & festinatione.

† geritur.

* alter s. in contentionum seditione circundat.

« Vet. intentionum.

† requiritur

† desiet.

* al. limina per cunctis ire prouincias, & * iniuncta semper inquirere: quia non sufficit agenda militibus imperare, nisi * hæc Iudicis assiduitas videatur exigere. Nolite quæso noxiè nos amare. Declinanda est suasio, quæ plus habet periculi, quàm decoris. Sed illi potiùs tali disceptatione fatigabant, Præfectum te Prætorianæ sedis omnes nouerunt: cui dignitati occupationes publicæ, velut pedisequæ semper assistunt. Ab hac enim exercitua-les flagitantur expensæ: ab hac victus quæritur sine temporis considera-tione populorum: huic etiam vel solum graue iudiciorum pondus adie-ctum est. Cui ideò leges visæ sunt immensum onus imponere, dum ad ipsam, honoris gratiam, maluerunt penè omnia pertinere. Quod enim spatium possis publico labori surripere, quando in vnum pectus confluit, quicquid vtilitas generalitatis exposcit? † Addimus etiam, quod frequenter Quæsturæ vicibus ingrauato otij tempus adimit crebra cogitatio, & velut mediocribus fascibus insudanti, illa tibi de aliis honoribus principes † videntur imponere, quæ proprij Iudices † nequeunt explicare. Hæc autem † facis nulla vendendo, sed exemplo proprij genitoris, * asperantibus accipis solos † spei labores, sic petentibus præstando gratis sub continentiæ munere cuncta mercaris. Regum quinetiam gloriosa colloquia pro magna dici parte in bonum publicum te occupare nouerunt: vt fastidium sit ociosis † expectare, quæ † tu continuo labore cognosceris sustinere. Verùm hoc magis tibi ad suffragium laudis potest proficere, si inter tanta & talia valueris legenda proferre: deinde qui rudes viros, & ad Rempublicam conscia facundia præparatos, labor tuus sine † aliqua offensione poterit edocere: & vsum, quem tu inter altercantium pericula † iactatus exerces, illos qui sunt in tranquillitate positi, contingit feliciùs adipisci. Proinde, quid salua fide qua frueris dissimulare non poteris, tanta regum beneficia si pateris ignorari, frustrà meruisti benigna festinatione concedi. Noli, quæsumus, in obscurum silentij reuocare, qui te † dicente meruerunt illustres dignitates accipere. Tu enim illos assumpsisti vera laude describere, & quodammodo historico colore depingere. Quos si celebrandos posteris tradas, abstulisti, consuetudine Maiorum, morientibus decenter interitum. Deinde mores priuatos * corrigis auctoritate rectoris, † excedentis audaciam frangis, timorem legibus reddis. Et adhuc dubitas edere, quod tantis vtilitatibus probas posse congruere? Cælas etiam, vt ita dixerim, speculum mentis tuæ, te omnis ætas ventura possit inspicere. [Contingit enim dissimilem filium plerumque generari, * oratio dispar moribus vix potest inueniri. Est ergo ista valdè certior arbitrij proles. Nam quod de arcano † pectore gignitur auctoris sui posteritas veracius æstimat.] Dixisti etiam ad commendationem vniuersitatis † frequenter Reginis ac Regibus laudes. Duodecim libris Gothorum historiam defloratis prosperitatibus condidisti. Cùm tibi in illis fuerit secundus euentus, † quid ambigis, † & hæc publico dare, qui iam cognosceris dicendi tyrocinia posuisse? Victus sum fateor in verecundiam meam: nec obsistere tantis † precibus potui, cùm me viderem ex affectione culpari. Nunc ignoscite legentes: & si qua est incauta præsumptio, suadentibus potiùs imputate: quia mea iudicia cum illo videntur facere, qui me decreuerit accusare. Et ideò quod in Quæstu-

Marginal notes: * al. limina; * hoc.; † Adiicim.; Quæstura.; † Princeps videtur; † nequiuerint; † facies; * ab imperantibus; † solos labores.; † expectatione; † tuo; † vlla; † iactus; † decenter; * regis; † accedentis; Scriptura mentis speculum.; * sed omnio; † pectoris; † vniuersitate Regin.; † Sed; † hoc posse

i.e. † Magisterij, ac Præfecturæ dignitatibus à me dictatum su diuersis publicis actibus potui reperire, bissena librorum ordinatione composui. Vt quanquam diuersitate † causarum legentis intentio † concitetur, efficacius tamen rapiatur animus, cùm tendit ad terminum. Illud autem sustinere alios passi non sumus, quod nos frequenter incurrimus in honoribus dandis † impolitas & præcipites dictiones: quæ sic poscuntur ad subitum, vt vix vel scribi posse † putentur vel videantur. Cunctarum itaque dignitatum sexto & septimo libris formulas comprehendi: vt & mihi quamuis serò prospicerem, & sequentibus in angusto tempore subuenirem. Ita, quæ dixi de præteritis, conuenient & futuris: quia non de personis, sed de ipsis locis, quæ apta videbantur explicui. Librorum verò titulum, operis indicem, causarum præconem, totius orationis breuissimam vocem, VARIARVM nomine prænotaui. Quia necesse nobis fuit, stilum non vnum sumere, qui personas varias suscepimus † admonere. Aliter enim multa lectione satiatis, aliter mediocri gustatione suspensis, aliter à † literarum sapore ieiunis, persuasionis causa * loquendum est, vt interdum genus sit peritiæ vitare, quod doctis placeat. Proinde Maiorum pulchra † definitio est. Sic † aptè dicere, vt audientibus possis concepta vota suadere. Neque enim tria genera dicendi incassum prudens definiuit Antiquitas. Humile, quod communione ipsa serpere videatur. Medium quod nec magnitudine tumescit, nec paruitate tenuetur, sed inter vtrumque positum, propria venustate ditatum suis finibus continetur. Tertium genus, quod ad summam apicem disputationis exquisitis sensibus eleuatur: videlicet vt varietas personarum congruum sortiretur eloquium; & licet ab vno pectore proflueret, diuersis tamen alueis emanaret. Quoniam nullus eloquentis obtinet nomen, nisi qui trina † virtute succinctus causis emergentibus viriliter est paratus. Huc accedet, quod modò Regibus, modò potestatibus aulicis, modò loqui videamur humillimis: quibus † aliquid contingit sub festinatione profundere, alia verò licuit cogitata proferre. Vt meritò VARIARVM dicatur, quod tanta diuersitate conficitur. Sed vtinam sicut ista regulis accepisse probamur antiquis, ita eadem promissæ † resignent merita dictionis. Quapropter Humile de nobis verecundè promittimus, Mediocre non improbè pollicemur. Summum verò, quod propter nobilitatem sui est in † edicto constitutum, nos attigisse non credimus. Verumtamen sileant disputationes vel præsumptiones illicitæ, † qui legendi sumus. Incongruè namque † vestras de nobis disputationes ingerimus, qui † vestra potiùs iudicia sustinemus.

† Magisteriis.
† diuersitate leg.
† excitetur
Excusat stylum.
† Impositas
† videātur
Varia formula quibus in libris.
Inscriptionis ratio.
† amouere
† literarij
* loquimur
† definitione
FOR.
Aptè dicere, quid.
† aptes.
Genera dicendi tria.
Eloquentis nomen quis vt obtinere possit.
† ista
† aliquādo
Vet. *aliqua*
Variarum libri.
† designēt.
† editione
FOR. editiore
† in edicto
† sileant præsump.
† nostras
† nostra

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS, &c.

VARIARVM LIBER PRIMVS.

¶ Anastasio Imperatori ' Theodoricus Rex. I.

De pace quærenda quam fuisse noscebatur causis emergentibus vitiata.

PORTET nos, clementissime Imperator, pacem quærere, qui caussas iracundiæ † noscimur non habere: † quando ille moribus obnoxius iam tenetur: qui ad iusta deprehenditur imparatus. Omni quippe regno desiderabilis debet esse tranquillitas: in qua & populi proficiunt, & vtilitas gentium custoditur. Hæc est enim bonarum artium decora mater, hæc mortalium genus reparabili successione multiplicans, facultates protendit, mores excolit, & tantarum rerum ignarus agnoscitur, qui eam minimè quæsisse sentitur. Et ideò, piissime Principum, potentiæ vestræ conuenit & honori, vt concordiam vestram quærere debeamus, cuius adhuc amore proficimus. Vos enim estis regnorum omnium pulcherrimum decus. vos † totius Orbis salutare præsidium, quod cæteri dominantes iure * suscipiunt, † quasi in vobis singulare aliquid inesse † cognoscunt: nos maximè, qui diuino auxilio in Republica † vestra curam didicimus, quemadmodum Romanis æquabiliter imperare possimus. Regnum vestrum imitatio † vestra forma est boni propositi, vnici exemplar imperij. qui quantum vos sequimur, tantum gentes alias anteimus. Hortamini me frequenter, vt diligam senatum, leges principum gratanter amplectar, vt cuncta Italiæ membra componam. Quomodo potestis ab augusta pace diuidere, quem non optatis à vestris moribus discrepare? Additur etiam veneranda Romanæ vrbis affectio: à qua segregari nequeunt, qui se nominis vnitate iunxerunt. Proinde illum & illum legationis officio ad serenissimam pietatem vestram * credimus destinandos: vt synceritas pacis, quæ causis emergentibus cognoscitur fuisse vitiata, detersis † conditionibus in sua deinceps firmitate restituta permaneat. Quia pati vos non credimus, inter vtrasque Respublicas quarum semper vnum corpus sub antiquis principibus fuisse declaratur, aliquid discordię permanere: quas non solùm oportet inter se ociosa dilectione coniungi, verumetiam decet mutuis viribus adiuuari. Romani regni vnum velle, vna sem-

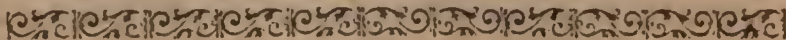
Legatos misit ad Anastasium sanciendæ pacis causa.
† cognoscimur.
† quoniam
Pacis laus.
Laus Anastasij.
† estis
* suspiciũt
† quia
† cognoscitur
† vestram didicimus
† nostra est fol. b.
Gothi tunc se Romanos dici volebãt.
* credidimus.
† contentionibus.
Respub. vnũ corpus.

ſemper opinio ſit. Quicquid & nos poſſumus, veſtris præconiis applicetur. Quapropter ſalutationis honorificentiam præferentes, prona mente depoſcimus, ne ſuſpendatis à nobis manſuetudinis veſtræ glorioſiſſimam caritatem, quam ego ſperare debui, etiam ſi aliis non videretur † debere poſſe concedi. Cætera verò perlatores præſentium pietati veſtræ verbo ſuggerenda, commiſimus: vt nec epiſtolaris ſermo redderetur extenſior, nec aliquid pro vtilitatibus noſtris prætermiſiſſe videremur.

† videtur poſſe.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Theodoricus Rex.*] Hic primus ſe regem dixit, cùm Odoacer ante eum ſe Imperatorem Romanum diceret, & ante Odoacrem Auguſtalis. Theodorici Regis Gothorum formam & habitum eleganter deſcribit Sidonius Apollinaris *lib.*1.*epiſt.*2. Quomodo autem inuaſerit Italiam, vide Annonium, *de geſtis Francorum*, *li.*1. Theodericus Odoacrem interemit Albino V.C. Conſſ. anno Chriſti 495. imperij Anaſtaſij ſecundo. Hæc epiſtola videtur aliquot pòſt annis ſcripta. FOR.

¶ * 1 Theoni. v.s. Theodoricus Rex II.

Redarguitur quidam de negligentia & tarditate commiſſis circa ornatum veſtimentorum regalium.

COmitis Stephani inſinuatione comperimus, Sacræ veſtis operam * quam voluimus neceſſaria feſtinatione compleri, diſrupto magis labore pendere, cui * vſum " ſubtrahendo ſolennem, abominandam potiùs inferre cognoſceris tarditatem. Credimus enim aliquem proueniſſe neglectum, vt aut crines illi lactei, carneo poculo bis térque " ſatiari, pulcherrima minùs ebrietate rubuerint, aut lanæ non " auxerint adorandi muricis pretioſiſſimam qualitatem. Quapropter ſi perſcrutator Hydrontini maris intuſa conchylia ſolenniter condidiſſet apto tempore, aceruus ille Neptunius generator florentis ſemper purpuræ, ornator ſolij, aquarum copia reſolutus imbrem aulicum † flammeo liquore † laxaret. Color † nimio lepore vernans, obſcuritas rubens, nigredo ſanguinea regnantem diſcernit, † dum conſpicuum facit: [& præſtat humano generi, ne de aſpectu Principis poſſit errari.] Mirum eſt, ſubſtantiam illam morte confectam, cruorem de ſe poſt ſpatia tam longi temporis exudare, " qui † vix ſolet viuis * corporibus vulnere † ſauciatis effluere. Nam cum ſex pene menſibus marinæ delitiæ à vitali fuerint vigore ſeparatæ, ſagacibus naribus " neſciunt eſſe grauiſſimæ. ſcilicet ne ſanguis ille nobilis aliquid ſpiraret horroris. Hæc neſcit * cum " infecta ſemel ſubſtantia perſeuerat, & neſcit ante ſubtrahi, quàm veſtis poſſit abſumi. Quod ſi conchiliorum qualitas non mutatur, ſi torcularis illius vna vindemia eſt, culpa nimirum artificis erit, cui ſe copia nulla ſubtraxit. In illis autem rubicundis fontibus cum † albentes comas ſerici doctus moderator in-

* Theodonio viro ſublimi.
* nos voluimus.
* tu verò curſum.
" Rectè Vetus Preuotij Codex *curſum ſubſtrahendo.* FOR.
Purpura principalis & muricis deſcriptio & vſus.
" Vet. *térque ſanaci* FOR.
" Fortè legendum ſuxerint.
† flamineo
† laxauerat
" minio
† dominũ
" Vet. *quod ſolet.* FOR.
† qui ſolet
* compatibus
† ſauciatis vix effluere
" id eſt *fœtent.* FOR.
* hic confecta
" Vet *hæc cum infecta.* FOR.
† albentis

† refulgere
" al. Contitierint FOR.
* negligēter

Tātū i. tam magnū ... quibus praes.
† te &

† causa
† intra illū diem
† imminentem Blatta.

" Purpura inventio.
" Vocula Nam abest à vet. FOR.
Vet. in Tyro FOR.
† coniecta
" Mos abest à vet. FOR.
* de te.
† quē substantia.
† Eo quod idem
† militem
† vestiariū
† custodientis
† §

tinxerit, habere debet corporis purissimam castitatem. quia talium rerum secreta † refugere dicuntur immunda. Hæc si omnia " constiterunt, si in nulla parte prætermissa videatur esse solennitas, miramur, tuate pericula minimè cogitasse. [2] dum sacrilegij sit reatus, * negligentiæ, in tali vestepeccare. Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum [3] caterux, tot [4] familiæ rusticorum? Tu quoque Comitiua subuectus tantis iubes, tanta te istius nominis præsumptione defendis: vt cum regale opus crederis agere, in multis videaris tuis ciuibus imperare. Hoc ergo remissio tua negligit, quod te † in prouincia subuexerat, & ad conspectum Principis honorabilem venire faciebat? Quod si te facultatis tuæ adhuc † cura non deserit, si te salutis propriæ tangit affectus, † infra illum diem † imminente tibi harum portitore, cum Blatta, quam nostro cubiculo dare annis singulis consueuisti, venite festina. Quia iam non compulsorem ad te mittimus, sed vltorem, si aliqua credideris ludificatione tardandum. Verum talis tantaque res, quàm facili legitur inuenta compendio? " Nam cum fame canis auida in " Tyrio litore † proiecta conchilia impressis mandibulis contudisset, illa naturaliter humorem sanguineum defluentia, ora eius mirabili colore tinxerunt. & vt est " mos hominibus, occasiones repentinas ad artes ducere, talia exempla meditantes fecerunt Principibus decus nobile * dare † quod substantiam noscitur habere mediocrem † Eoa Tyros est Hydron Italica, † aulium profectò † vestarium, non antiqua † custodiens, † sed iugiter nouella transmittens. Vide ergo, si quis te patiatur minùs implere, quod nos tam necessariò cognoscis expetere.

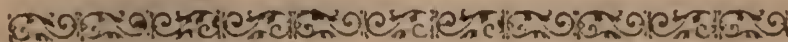
NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Theoni V. S.*] vetus, Theonio viro Senatori: alius habet, Theodonio Comiti vestis, vt blattam in sacrum cubiculū inferre sustineret. FOR.

¶ 2 *Dum sacrilegus sit reatus negligentiæ*] quidam sic legunt: *dum sacrilegij sit reatus negligenter*. lectio tamen excusa cum veterib. congruit. FOR.

¶ 3 *caterux*] quæ scilicet huius vestis faciendæ causa instituūtur. FOR.

¶ 4 *Familiæ rustic.*] Conchylegulorum, quæ & mancipia textrini principis dicuntur, *Cod. Theod. lib. 10. tit. 20. l. 4. l. 5. l. 9. l. 14. l. 15. pen.* FOR.

¶ [1] Cassiodoro vi. atque Patritio Theod. Rex. III.

Confertur Cassiodoro dignitas Patritiatus.

† non desunt probare
" al. nec desinat probare FOR.
† iuncta
† tantum
† quantum
" Vet. quando quia nobis præcipuū FOR.
* præcipuis

QVamuis proprio fruatur honore, quod est natura laudabile, † nec " desint probatæ conscientię fasces, " cùm generat animo dignitates: (omnia siquidem bona suis sunt † coniuncta cum fructibus: nec credi potest virtus, quæ sequestratur à præmio) † tamen iudicij nostri culmen excelsum est, † cùm " qui à nobis prouehitur * præcipuus & plenus meritis æstimatur. [Nam si æquabilis credendus est, quem iustus " elegerit: si temperantia præditus, quem moderatus asciuit: omnium profectò capax potest esse meritorum, qui iudicem cunctarum meruit habere virtutum.]

[2] Quid

[3] Quid enim maius quæritur, quàm hîc inuenisse laudum testimonia, " vbi gratificatio non potest esse suspecta? Regnantis quippe sententia iudicium de solis actibus sumit, nec blandiri dignatur animus dominij potestate munitus. Repetantur certè, quæ te nostris sensibus infuderunt: vt tui laboris fructum capias, cum nostris animis singula suauiter inhæsisse cognoscas. In ipso quippe imperij nostri deuotus exordio, cum adhuc fluctuantibus rebus prouinciarum corda vagarentur, & negligi † nouum dominum nouitas ipsa pateretur, Siculorum suspicantium mentis ab obstinatione præcipiti deuiasti, culpā remouens illis, nobis necessitatem subtrahens vltionis. Egit salubris persuasio, quod vehemens poterat emendare districtio. Lucratus es damna prouinciæ, quæ meruit sub deuotione nescire: vbi sub procinctu Martio ciuilia iura custodiés, publica priuatáque commoda inauarus arbiter æstimabas, & proprio censu neglecto, sine inuidia lucri, morum diuitias retulisti, excludens vel querelis auditum, vel derogationibus locum. Et vnde vix solet reportari patientiæ silentium, voces tibi militauerunt laudantium. Nouimus enim, testante Tullio,[3] Siculorum naturam, quam sit facilis ad querelas,* vbi solita consuetudine † possint iudices etiam de suspicionibus accusare. Sed non eo † præconiorum fine contenti, Brutiorum & Lucaniæ tibi dedimus mores regendos: ne bonum quod peregrina prouincia meruisset, genitalis soli † fortuna nesciret. At tu consuetudinem deuotionis impendens, eo nos obligasti munere, quo tibi putamus omnia reddidisse: inde amplificando debitum, vnde credi poterat absolutum. † Egisti te per cuncta iudicem † totius erroris expertem, [4] ne inuidia quemquam deprimens, nec gratia blandiente sublimans. Quod cum vbique sit arduum, tamen fit in patria gloriosum: vbi necesse est † aut gratiam parentela prouocet, aut odium longæ contentiones exasperent. Oblectat igitur nos actus Præfecturæ recolere, totius Italiæ nouissimum bonum vbi cuncta prouida † gubernatione disponens, ostendisti quàm leue sit, stipendia sub iudicis integritate dependere. Nullus enim † grauanter obtulit, quod sub æquitate persoluit: quid ex ordine tribuitur, dispendium non putatur. Fruere nūc bonis tuis, & vtilitatem propriam, quam respectu publico contempsisti, recipe duplicatam. Hæc est enim vitæ gloriosa commoditas, dominos esse testes, ciues habere laudantes. His igitur tot amplissimis laudibus incitati, Patritiatus tibi apicem iusta remuneratione conferimus: vt quod aliis est præmium, tibi sit retributio meritorum. Macte, summe, vir felicitate laudabili, qui ad hanc vocem dominantis animos impulisti: vt bonorum tuorum potius fateamur esse, † quod dedimus. Sint hæc diuino † perpetrata auspicio: vt cum hæc pro remuneratione tribuimus, † meliora interim tuis meritis exigamur.

plenus in " Vet. elegio FOR. " Vet. ibi FOR. *Præclarum à principe laudari.* † eudem

Cassiodori summa laus à suo præfecto Principe.

† nauum FOR. vi † poscit *Siculi quē* ... *Cic. in Brut.* † ... *Brutij. Lucani.* † Egisti per † ... *Æquus iudex.* † vt aut † clarissimum † ordinatione † grauitet

Patritianus dignitas. † quem credimus † perpetua ta † ad iterum exigamur

NOTÆ VARIORVM.

¶ [1] *Cassiod. V. I.*] Dat ei Theodericus summum patriciatus apicem, cùm tum fuisset corrector Brutiorum & Lucaniæ propriæ patriæ, & Præfecturam Prætorianam gessisset: nec enim aliter dari debet Patriciatus, *lib. 3. Cod. de Consulib.* FOR.

¶ [2] *Quid enim maius quæritur, quā hic inuenisse laudū testimonia, vbi gratificā-*

tio non potest esse suspecta] Laudari omnes appetunt quod reprehensibile non est, nisi finem recti in laudibus collocent, vt testatur Ouid. 1. *de arte amandi.* Iuuen. *Satyr.* 10. Persius *Satyr.* 1. hic præclarum à principe laudari innuit author. BROS.

¶ [1] *Siculorum naturam.*] Quam sit ad querelas facilis Siculorum natura testatur Cicero *in Bruto.* BROS.

¶ + *Nec inuidia quenquam deprimens, nec gratia blandiente sublimans.*] Hæ sunt veri iudicis partes. etenim vel amore vel odio vel pecunia corrumpitur. Extat iudicis corrupti seuera castigatio apud *Ou. l.* 1. *Amor.* BROS.

¶ [1] Senatui vrbis Romæ Theodoricus Rex. IV.

Super eodem & de virtutibus Cassiodori.

† nostram Rom. Senatus dignitas. " Vt abest à vet. FOR. † gratiam † respiciatur FOR. † nostræ "Vet. Illust. atque magnifico FOR. Cassiodori honores. † ad fastigium contendit. * gradus Integritas. † creuit conuersationis. † Vixit tanta † instrueret. * perendum perdendum censet † ingenium † meritis † culmini

OPtamus quidem, Patres Conscripti, coronam † vestram diuersorum fascium flore depingi. Optamus " vt libertatis genius † gratam videat turbam Senatus. Couentus siquidem talium est dignitas Imperantium: & quicquid in vobis festius gratulatione † conspicitur, nostris verè laudibus applicatur. Illud tamen maximè desideranter appetimus, vt collegium vestrum ornent lumina dignitatum: quando decenter augmenta patriæ reddunt, qui aulica potestate creuerunt. Hos viros nostra perscrutatur intentio: iis morum thesauris gaudemus inuentis: in quibus velut figuratis honorum vultibus, clementia † vestræ serenitatis exprimitur. Hinc est, quod Cassiodoro "illustri & magnifico viro, præcipua in Repub. claritate notissimo, Patritiatus dedimus pro remuneratione suggestum: vt per honorem magni nominis declarentur merita seruientis. qui non fragili felicitate prouectus, Fortunæ ludo ad apicem fascium repentinis successibus euolauit. sed, vt crescere virtutes solent, ad fastigium † præconij conscendit * gradibus dignitatum. Primus enim, vt scitis, administrationis introitus Comitiuæ Priuatarum mole fundatus est, vbi non tyrociniorum infirmitate titubans, nouitatis vitio vel innocenter errauit: sed abstinentiæ firmato vestigio, imitando vixit exemplo. Qui mox deinde Sacratum largionum honore suscepto, † creuit tantùm conuersationis laude, quantum profecerat dignitate. Quid prouinciis redditam disciplinam: quid diuerso generi hominum momenta iustitiæ infusa, referamus? † Vixit enim tanta continentia, vt æquitatem & † instrueret monitis, & doceret exemplis. [Facilis enim recti persuasor est innocens iudex: sub cuius prædicabili conuersatione pudet mores probabiles non habere.] Quis enim vereatur scelus, cuius in suggestu gremij complicem videt? Incassum personam fictæ seueritatis inducit, cùm auarus pecuniæ ambitum dissuadet, cùm legibus * parendum censet iniustus. Non habet distributionis † gremium, cui auctoritatem libera conscientia non ministrat. Quoniam excessus tunc sunt in formidine, cùm creduntur iudicibus displicere. His itaque sub præcedenti Rege gymnasiis exercitatus, † emeritis laudibus ad palatia noster peruenit. Meministis enim, & adhuc vobis recentium rerum memoria ministratur, qua moderatione Prætoriano

toriano † culmine locatus insederit, & euectus " in excelsum, inde magis despexerit vitia prospectorum. Nullo quippe, vt plerisque moris est, elatus fauore Fortunæ, in cothurnum se magnæ potestatis erexit, sed æquitate cuncta moderatus, gratiam * nostram † in se non reddidit odiosam. Maiora sibi † de se fecit optari, dum intra modestiæ terminos magna cohibuit. [Hic est enim probatæ conscientiæ gratissimus fructus, vt quamuis summa potuerit " adipisci, iudicetur tamen ab † hominibus plus mereri.] Iunxit bene cum vniuersorum gaudiis nostra compendia, ærario munificus, & iuste soluentibus gratiosus. Sensit tunc Resp. ex illo cœtu Romuleo innocentiæ virum. Qui licèt se moderando gloriosum fecerit, hoc tamen maius contulit ", quod bonæ actionis exemplum sequentibus dereliquit. Pudet enim eum peccare, qui † laudatis viris videtur potuisse succedere. Fuit itaque, vt scitis, militibus † verendus, prouincialibus mitis, dandi auidus, accipiendi fastidiosus, detestator criminis, amator æquitatis. Quidnam fuit illi difficilè custodire, qui se à rebus alienis decreuerat abstinere? Est enim † indigni animi signum, famæ diligere commodum, & lucra potiùs odisse causarum. Verùm hæc in illo interimentur, qui patris atque aui mores nobilissimos † nescierunt. † Cassiodoros siquidem præcedentes fama concelebrat. Quod vocabulum & si per alios videatur currere, proprium tamen eius constat esse familiæ. Antiqua proles, laudata prosapies, cum togatis clari, inter viros fortes eximij. Quando & valetudine membrorum, & corporis proceritate, floruerunt. Pater enim candidati sub Valentiniano principe gessit [a] Tribuni, & Notarij laudabiliter dignitatem. Honor, qui tunc dabatur egregiis: [dum ad imperiale secretum tales constet eligi, in quibus reprehensionis vitium nequeat inueniri.] Sed vt se pares animi solent " semper * eligere, patritio * Aetio † pro iuuanda Republica magna fuit caritate * sociatus. Quem tunc [3] Rerum dominus propter sapientiam sui, & gloriosos in Repub. labores, in omni consilij parte sequebatur. Ad Attilam igitur armorum † potentem, cum supradicti filio " Carpilione legationis est officio non irritè destinatus. Vidit intrepidus, quem timebat Imperium: faciles illas terribiles & minaces, fretus † auctoritate, despexit: nec dubitauit eius altercationibus obuiare, qui furore nescio quo † raptatus, Mundi dominatum videbatur expetere. Inuenit regem superbum, sed reliquit placatum: & calumniosas † eius altercationes tanta † virtute destruxit, vt voluisset gratiam quærere, cui expediebat pacem cum regno † ditissimo non habere. Erigebat † constantia sua partes timentes: nec imbelles sunt crediti, qui legatis talibus videbantur armati. Pacem retulit desperatam. Cuius legatio quid profecerit, datur intelligi, quæ tantum est gratanter excepta, quantum & videbatur optata. Mox honore illustratus, mox redditnum dona æquus arbiter offerebat. Sed ille potius natiua moderatione ditissimus, dignitatem † suspiciens ociosam, in remunerationis locum expetiit amœnissima Brutiorum. Negare illi non potuit optatam quietem, qui eum reddiderat ab † immani hoste securum, tristis ab obsequio suo reliquit, quem sibi necessariorum fuisse cognouit. Auus enim Cassiodorus * illustratus honore cinctus, † qui eius generi non poterat abnegari, à Vandalorum incursione Siciliam Brutiósque armorum defensione liberauit:

" V. in celsum inde magno.
* in se reddit gratiosum
† in se reddit otiosâ
† sibi fecit
" Adipisci abest à veter. FOR.
† omnibus
" V. vt quod bona actio. FOR.
† laudatis videtur
† verecundus
† digni Vet. indigi. FOR.
† nescierunt.
Cassiodororum familia
† Cassiodorus
Pater.
" Vet. sæpe FOR.
* facta diligere.
* à Decio.
† pro videnda
* deuinctus.
Legati dotes & constantia.
† potétem supradicti
" Vet. Carpolione FOR.
† veritate
† raptus
† ei allegationes
† veritate
† ditissimo
† constantia partes
† suscipiés
† humano
Auus.
* Illustrissimatus.
† quod

vt meritò primatum in illis prouinciis haberet, quas à tam sæuo & repentino hoste defendebit. Debuit itaque virtutibus eius Respublic. quod illas prouincias tam vicinas † Gensericus non inuasit, quem postea truculentum † Roma sustinuit. Hi autem & in partibus Orientis parentum laude viguerunt. Heliodorus enim qui in illa Republic. nobis videntibus præfecturam bis nouenis annis gessit eximiè, eorum consanguinitati † probatur adiungi. Genus in vtroque Orbe præclarum, quòd gemino † Senatui decenter aptatum, tanquam duobus luminibus oculatum, purissima claritate radiauit. Quo enim se aliquanuis nobilitas vltra † distendit, quam hæc, quæ in vtroque Orbe clara esse promeruit? Vixit & ipse in prouincia honore Iudicis, & securitate priuati, cunctis † vel nobilitate potior, omnium ad se animos attrahebat: vt qui libertatis iure non poterant subdi, viderentur magis continuis beneficiis suauiter obligari. † Tanta quinetiam patrimonij sui vbertate gloriatus est, vt inter reliqua bona † equinis gregibus Principes vinceret, & donando sæpius † inuidiam nominis non haberet. Hinc est, quod candidatus noster Gothorum semper armat exercitus, & bono instituto melior, quod à parentibus accepit, hæreditaria * largitate custodit. Quæ ideo per ordinem † vestra * dignatio percurrit, vt vnusquisque intelligat, & parentum suorum apud nos laudes posse recuperare, qui viuere in præclaris elegerit institutis. Et ideò † Patres Conscripti, quia † vobis est commodus honor bonorum, & iudicium nostrum vester comitatur assensus, prospero auspicio suscipiatur eius prouectus, qui sibi fecit gratiam patere cunctorum. Est enim potius vicissitudo, quàm præmium: vt qui vos probabili actione coluerunt, reciproco fauore gratulentur.

† Gensericus † Romana † probabatur. † Senatui aptatum. † descendit † illis † Tanti † equis Opes. † inuidiam nō haberet * lege † nostra * oratio. † Parentes † nobis.

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Senatui.*] Semel in vniuersum admonere operæpreciùm est, quod in his formulis obseruaui commendari solitum à principe candidatum Senatui, vt iure ac merito honos magistratus mandari, iurisdictio aut comitiua deferri videatur. Cuius moris exempla occurrunt hîc, & *li.2.epist.*16. *lib.*4.*epist.*4.*&* 25. FOR.

¶ 2 *Tribuni & notarij.*] Hæc officia duo sæpè coniungi solent in constitutionibus Imperatorum, vt videre est in *l.4.Cod.de aduoc.diuers.iud.in l.1.D.de mand.princi.l.neque.*61.*Cod.de decurion.in l.1. C.Theod.qui à præb.* apud Sidonium Apollinarem *lib.*5.*epist.*9. Amm. Marcell. *libr.*26. laudat Procopium quendam Tribunum ac notarium : in quadam Nouella Imper. Valentiniani de testamentis Cæsarius nominatur vir spectabilis Tribunus ac Notarius. BROS.

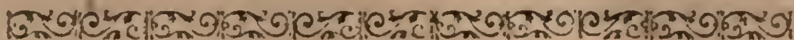
¶ 3 *Rerum dominus.*] Imperatores hoc titulo honestantur sæpe in libris veterum, vt apud Plinium *in epistolis in l.3.D.de his quæ in testam.del.* Sidonius *in Panegyrico Maior.*

—mea Gallia rerum
Ignoratur adhuc dominis.

aliquando etiam rerum domini pro principibus vsurpantur. Solemus itidem alios quàm Imperatores dominos vocare. Sueton. tamen *in Augu-*

sto

sto narrat Augustum domini appellationem maximè exhorruisse, vt maledictum ac opprobrium, dominúmque sese post hac appellari non passum fuisse: idem factitarunt Tiberius & Seuerus. hinc Tertullianus. *dicam planè Imperatorem dominum, sed more communi.* & alibi, *domini vocem potestatis summæ nomen esse arguit.* iure ciuili domini appellatione continentur qui habent proprietatem, *l. rectè de verb. signific.* Veruntamen domini vox propriè non nisi in seruos. Reperio autem Augusti quo & infra à liberis patres appellatos dominos, & à fratribus blandientibus fratres. Obuios quó(que) dominos etiam appellabant, vt in Seneca videre est quomodo obuios si nomen non succurrit dominos salutamus. BROS.

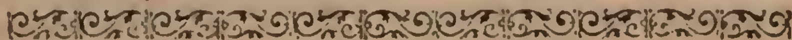

" Floriano v.s. Theodericus Rex. v.

De executione iustitiæ.

IN immensum trahi non decet finita litigia. Quæ enim dabitur discordantibus pax, si nec legitimis sententiis † acquiescitur? [Vnus enim inter procellas humanas portus instructus est. quem si homines feruida voluntate prætereunt, in vndosis iurgiis semper errabunt.] Et ideo spectabilitati tuæ præsentibus " affamur oraculis, quatenus si ita res se † habet, vt à præsentibus * supplicatur, & in Comitis Annæ iudicio Mazenis fundi controuersia statutis legitimis est decisa, nec aliqua probatur appellatione suspensa, quæ sunt decreta, seruentur. [Quia sicut nolumus oppressis negare iudicium, ita irrationalibus querelis non præbemus assensum.] Cogi enim debet vt sit quietus, qui suo vitio renuit esse pacificus. Nam † & medendi peritus inuitum frequenter † saluat ægrotum: dum voluntas recta in grauibus passionibus non est, sed potius illud appetitur, quod à salutis Iudice grauare posse sentitur.

" Vel. Floriano V.S. confirmat authoritas rerum iudicatarũ. FOR. *Iudicata rei standum.* † acquiescant. " Vel. *affamur.* FOR. † habeat * suspicatur FOR. † medicus † sanat. FOR. *Inuito redditur valetudo.*

¶ 1 Agapito * † Præfecto vrbis Theodericus Rex. v I.

Quod mittantur artifices pro ædificiis reparandis.

DEcet principem curare, quæ ad Rempublicam spectant augendam: & verè dignum est, [Regem ædificiis palatia decorare.] Absit enim, vt ornatui cedamus Veterum, qui ¹ impares non sumus beatitudine sæculorum. Quapropter in Rauennate vrbe basilicæ Herculis amplum opus aggressi, cuius nomini Antiquitas † congruè tribuit quicquid in aula prædicabili admiratione fundauit, magnitudini tuæ studiosissimè delegamus: vt secundùm * ³ Breue subter annexum, de vrbe nobis marmorarios peritissimos destinetis, qui eximiè diuisa coniungant, & venis † colludentibus illigata naturalem faciem laudabiliter * mentiantur: de arte veniat, quod vincat Naturam. " discolora crusta marmorum gratissima picturarum varietate texantur. Quia illud est semper in pretium, quod ad decorem fuerit à subtilitate exquisitum. His sumptus † subuectionésque

* viro illustri Pontifici. † viro Patritio † propriè * breuem † collaudentibus * mentiantur FOR. " Vel. *discolor.*

vt meritò primatum in illis prouinciis haberet, quas à tam sæuo & repentino hoste defendebit. Debuit itaque virtutibus eius Respublic. quod illas prouincias tam vicinas † Gensericus non inuasit, quem postea truculentum † Roma sustinuit. Hi autem & in partibus Orientis parentum laude viguerunt. Heliodorus enim qui in illa Republic. nobis videntibus præfecturam bis nouenis annis gessit eximiè, eorum consanguinitati † probatur adiungi. Genus in vtroque Orbe præclarum, quòd gemino † Senatui decenter aptatum, tanquam duobus luminibus oculatum, purissima claritate radiauit. Quo enim se aliquauis nobilitas vltra † distendit, quam hæc, quæ in vtroque Orbe clara esse promeruit? Vixit & ipse in prouincia honore Iudicis, & securitate priuati, cunctis † vel nobilitate potior, omnium ad se animos attrahebat: vt qui libertatis iure non poterant subdi, viderentur magis continuis beneficiis suauiter obligari. † Tanta quinetiam patrimonij sui vbertate gloriatus est, vt inter reliqua bona † equinis gregibus Principes vinceret, & donando sæpius † inuidiam nominis non haberet. Hinc est, quod candidatus noster Gothorum semper armat exercitus, & bono instituto melior, quod à parentibus accepit, hæreditaria * largitate custodit. Quæ ideo per ordinem † vestra * dignatio percurrit, vt vnusquisque intelligat, & parentum suorum apud nos laudes posse recuperare, qui vitærem præclaris elegerit institutis. Et ideò † Patres Conscripti, quia † vobis est commodus honor bonorum, & iudicium nostrum vester comitatur assensus, prospero auspicio suscipiatur eius prouectus, qui sibi fecit gratiam patere cunctorum. Est enim potius vicissitudo, quàm præmium: vt qui vos probabili actione coluerunt, reciproco fauore gratulentur.

† Gésericus
† Romana
† probabatur.
† Senatui aptatum.
† descendit
† illis
† Tanti
† equis Opes.
† inuidiam nõ haberet
* lege
† nostra
* oratio.
† Parentes
† nobis.

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Senatui.*] Semel in vniuersum admonere operæpretium est, quod in his formulis obseruaui commendari solitum à principe candidatum Senatui, vt iure ac meritò honos magistratus mandari, iurisdictio aut comitiua deferri videatur. Cuius moris exempla occurrunt hîc, & *li.2.epist.*16. *lib.*4.*epist.*4.*&* 25. FOR.

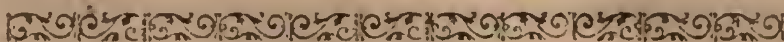
¶ 2 *Tribuni & notarij.*] Hæc officia duo sæpè coniungi solent in constitutionibus Imperatorum, vt videre est in *l.4.Cod.de aduoc.diuers.iud.in l.1.D.de mand.princi.l.neque.61.Cod.de decurion.in l.1. C.Theod.qui à præb.* apud Sidonium Apollinarem *lib.5.epist.9.* Amm. Marcell. *libr.26.* laudat Procopium quendam Tribunum ac notarium: in quadam Nouella Imper. Valentiniani de testamentis Cæsarius nominatur vir spectabilis Tribunus ac Notarius. BROS.

¶ 3 *Rerum dominus.*] Imperatores hoc titulo honestantur sæpe in libris veterum, vt apud Plinium *in epistolis in l.3.D.de his quæ in testam.del.* Sidonius *in Panegyrico Maior.*

—mea Gallia rerum
Ignoratur adhuc dominis.

aliquando etiam rerum domini pro principibus vsurpantur. Solemus itidem alios quàm Imperatores dominos vocare. Sueton. tamen *in Augusto*

sto narrat Augustum domini appellationem maximè exhorruisse, vt maledictum ac opprobrium, dominúmque sese post hac appellari non passum fuisse: idem factitarunt Tiberius & Seuerus. hinc Tertullianus. *dicam planè Imperatorem dominum, sed more communi.* & alibi, *domini vocem potestatis summa nomen esse arguit.* iure ciuili domini appellatione continentur qui habent proprietatem, *l. rectè de verb. signific.* Veruntamen domini vox propriè non nisi in seruos. Reperio autem Augusti quo & infra à liberis patres appellatos dominos, & à fratribus blandientibus fratres. Obuios quó've dominos etiam appellabant, vt in Seneca videre est quomodo obuios si nomen non succurrit dominos salutamus. BROS.

"Floriano v.s. Theodericus Rex. v.

De executione iustitia.

IN immensum trahi non decet finita litigia. Quæ enim dabitur discordantibus pax, si nec legitimis sententiis †acquiescitur? [Vnus enim inter procellas humanas portus instructus est. quem si homines feruida voluntate prætereunt, in vndosis iurgiis semper errabunt.] Et ideo spectabilitati tuæ præsentibus "affamur oraculis, quatenus si ita res se †habet, vt à præsentibus *supplicatur, & in Comitis Annæ iudicio Mazenis fundi controuersia statutis legitimis est decisa, nec aliqua probatur appellatione suspensa, quæ sunt decreta, seruentur. [Quia sicut nolumus oppressis negare iudicium, ita irrationalibus querelis non præbemus assensum.] Cogi enim debet vt sit quietus, qui suo vitio renuit esse pacificus. Nam † & medendi peritus inuitum frequenter † saluat ægrotum: dum voluntas recta in grauibus passionibus non est, sed potius illud appetitur, quod à salutis Iudice grauare posse sentitur.

' Vet. Floriano V.S. confirmat authoritas rerum iudicatarũ. FOR. *Iudicata res standum.* † acquiescant. " Vet. effamur. FOR. † habeat * suspicatur FOR. † medicus † sanat. FOR. *Inuito redditur valetudo.*

¶ 1 Agapito * † Præfecto vrbis Theodericus Rex. VI.

Quod mittantur artifices pro ædificiis reparandis.

DEcet principem curare, quæ ad Rempublicam spectant augendam: & verè dignum est, [Regem ædificiis palatia decorare.] Absit enim, vt ornatui cedamus Veterum, qui ' impares non sumus beatitudine sæculorum. Quapropter in Rauennate vrbe basilicæ Herculis amplum opus aggressi, cuius nomini Antiquitas † congruè tribuit quicquid in aula prædicabili admiratione fundauit, magnitudini tuæ studiosissimè delegamus: vt secundùm * 3 Breue subter annexum, de vrbe nobis marmorarios peritissimos destinetis, qui eximiè diuisa coniungant, & venis † colludentibus illigata naturalem faciem laudabiliter * metiantur: de arte veniat, quod vincat Naturam. " discolora crusta marmorum gratissima picturarum varietate texantur. Quia illud est semper in pretium, quod ad decorem fuerit à subtilitate exquisitum. His sumptus † subuectionésque

* viro illustri Pontifici. † viro Patritio † propriè * breuem † collaudẽtibus * mentiantur FOR. " Vet. discolor.

† subne-riones FOR. † qui

præstabis: ne quenquam nostrum grauet imperium, † quod ad vtilitatem volumus respicere singulorum.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Agapito.*] Inscriptio in quibusdam, Agapito viro illustri Præf. al. Patritio. al. Pontifi. vrbis Romæ. rectè vt inf. epist. 32. Petit autem marmoreos artifices sibi mitti ad opus Basilicæ Herculis Rauennæ. FOR.

¶ 2 *Impares non sumus beatitudine seculorum*] inf. l. 2. ep. 17. FOR.

¶ 3 *Breue subter annexum*] al. *breuem*. in plerisque manuscript. infra lib. 4. epist. 21 *infrà scriptis breuibus definita.* & lib. 1. epist. 39. *pecuniā quæ tibi data est, missis breuibus iudicabis. lib. 2. Cod. Theod. de excus. artif. Artifices artium breui subdito comprehensarum.* D. Hieronymus epist. ad Florentium, breuem subditum, eodem planè sensu vsurpauit. Breues, *l. 13. C. Theod. de indul. tribut. l. vlt. C. de iur. fisc.* Symmach. *lib. 1. epist. 34.* FOR.

" Vet. *Floriana V. Senatoris* FOR.
" Vet. *Senantij*, sed mendosè FOR.

" Felici v. c. Theodoricus Rex. VII.

Quod restituantur bona pupillo, & redarguitur frater qui eum spoliauit, & decepit in emptione.

Rescissa rei pupillaris emptio.
" Vet. *sola etiam* FOR.
† Neotherio prodiga
† comparasse.
† incorporanda FOR.
† sine dilatione
" Vet. *videmini*. FOR.
† quod
† quę pro
† asserens
† diuisio, quam
Diuisio inæqualis.
" Vet. *Sic ad nostrum comitatum.*
† vos ea quæ

"VEnantij tutoris Plutiani aditione cognouimus in ea re qua non decuerat actione versatum: vt eum quem sumptu proprio iuuare † debueras, dispendio proprietatis affligeres. Affinitatem quippe tuam " solatia debuerant impensa restari. Quale ergo videtur sanguine coniunctis, quod criminosum probatetur extraneis? Atque ideo præsenti iussione censemus, vt quicquid à † Neotherio fratre Plutiani malæ fidei possessore prodiga voluntate lasciuo, te non tam † comparasse, quam surripuisse cognoscis, † [1] incomparanda militi nostro † sine aliqua dilatione restituas: ne nos huiusmodi factum cogas legibus vindicare, qui nunc " videmur omnia mansuetudine temperasse. Perire enim pupillo non patimur, † quæ parentibus sub nostra laude dederamus. Grauissimum est enim per calumniam subtrahi, quod collatum est munificentia principali. Reliqua verò, † quæ te pro iugalis tuę † asseris portione contempto iustitiæ tramite diuisisse, si tamen appellanda † diuisio est, quam sub vnius celebratam constat arbitrio, " ad nostrum Comitatum festines occurrere, vt inter † vos, quæ iustitiæ conueniunt, ordinemus. [Iniquum est enim, vt de vna substantia, quibus competit æqua successio, alij abundanter affluant, alij paupertatis incommodis ingemiscant.]

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Incomparanda*] Iubet rem à prodigo emptam incorporari militi suo. FOR.

¶ Amabili executori Theod. Rex. IIX.

Super eodem.

COrdi nobis est, cunctos in commune protegere, sed eos maximè quos sibi nouimus defuisse. [Sic enim æquitatis libra seruabitur, si auxilium " largiamur imparibus, & metum nostri pro paruulis, insolentibus opponamus.] " Fortuna minor principem quærit. quia in vituperationem nostram corruunt, quibus se publica vota subducunt. Venantij itaque tutoris Plutiani lachrymabili suggestione comperimus, Neotherium fratrem suum, affectum germanitatis oblitum bona paruuli hostili furore lacerasse. Quod " nos pro rerum suarum acerbitate commouit: † ne largitas nostra, quam velut titulum volumus stare pietatis, vsurpata præsumptionibus videatur illicitis. Et quia dubium non est, in repetitione minoris maximè submoueti dispendia tarditatis. † ideóque deuotio tua, nostra iussione firmata, si nihil est, quod rationabiliter à pulsato possit opponi, postulatas res prædicto tutori † facias sine dilatione restitui. Aut si quid est, quòd pro suis partibus intentio " retentatoris obiiciat, † legali * positione præcedente, ad nostrum venire deproperet Comitatum: vt allegationibus cognitis, pro consuetudine nostrę iudicemus ęquitatis.

Fauor pro laborantib. " Vet. largiatur FOR. " vet. Fortuna mitior. FOR. " Nos abest à vet. FOR. † vt † ideo † faciat † Al. retentoris. † legatis * prece sponsione

¶ * Eustorgio viro venerabili Mediolanensi Episcopo Theod. Rex. IX.

* Rustrugio

Episcopus Augustanæ ciuitatis falsò accusatus, absoluitur.

[TVta est conditio subiectorum, vbi viuitur sub æquitate regnantium: nec dubio † decet rumore trahi, à quo " debent non mutanda constitui. Fidem siquidem rerum à ratione colligimus: [quę nunquam desiderantibus absconditur, si suis vestigiis perquiratur.] Atque ideo quod beatitudini vestræ grauissimum esse confidimus, præsenti tenore declaramus, Augustanæ ciuitatis Episcopum proditionis patriæ falsis criminationibus accusatum. Qui à nobis honori pristino restitutus, ius habeat episcopatus omne quod habuit. Nihil enim in tali honore temeraria " cogitatione præsumendum est: vbi si proposito creditur, etiam tacitus ab excessibus excusatur. Manifesta proinde crimina in talibus vix capiunt fidem. [Quicquid autem ex inuidia dicitur, veritas non putatur.] Volumus enim impugnatores eius legitima pœna percellere: sed † quoniam & ipsi clericatus nomine fungebantur, ad sanctitatis vestræ iudicium cuncta † transmittimus ordinanda, cuius est & æquitatis moribus talibus imponere, † quam nouimus traditionem Ecclesiasticam custodire.

† ratio mortę FOR. " Vet. debetur FOR. " Male quidam cognatione. *Crimina ad tradita vix cadunt in episcopum.* † quoniam ipsi *Clerici ad episcopum remittuntur.* † transmisimus FOR. † quem

¶ Bœtio V. I. atque Patritio Theod. Rex. X.

De iusto pondere obseruando, & pœna eius qui illud diminuit.

Licet vniuersis populis generalis sit impendenda iustitia, quæ sic nominis sui obtinet dignitatem, si æquabili moderatione per potiores currat & humiles: confidentius tamen illam expetunt, qui à palatij militia non recedunt. † Ociosa enim grauitate præstatur aliquid munificentia principali, consuetudo autem quodam debito redditur fideliter obsequenti. « Domestici patres equitum & peditum, qui nostræ aulæ videntur iugiter excubare (quod ex magnis fieri doctoribus solet) vt † adunati nobis supplicatione conquesti sunt, ab illo † ' Arcario præfectorum, pro emolumentis solemnibus, nec integri ponderis Solidos percipere, & in numero grauia se dispendia sustinere. Quapropter prudentia vestra lectionibus erudita dogmaticis, † scelestam falsitatem à consortio veritatis eiiciat: ne cui sit appetibile, aliquid de illa integritate subducere. Hæc enim quæ appellatur Arithmetica, inter ambigua Mundi certissima ratione consistit. quam cum cœlestibus † æqualiter nouimus. euidens ordo, pulchra dispositio, cognitio simplex, immobilis scientia: quæ & superna continet, & terrena custodit. Quid est enim, quod aut mensuram non habeat, aut pondus excedat? Omnia complectitur, cuncta moderatur, & vniuersa hinc pulchritudinem capiunt, quia « sub modio ipsius esse noscuntur. Iuuat inspicere, quemadmodum denarius numerus, more Cœli, & † in seipsum reuoluitur, & nunquam deficiens inuenitur: crescit noua conditione, per se redeundo, addita sibi semper ipsa calculatio: vt cum denarius † non videatur excedi, ex modicis præualet maiora complecti. Hoc sæpè repetitum † inflexis manualibus digitis, & « erectis, redditur semper extensum, & quantò ad principium suum supputatio redditur, tantò amplius indubitanter augetur. Quantitate « numerabili, arena maris, guttæ pluuiarum, stellæ lucidæ concluduntur. Auctori quippe suo omnis creatura sub numero est: & quicquid ad existentiam peruenit, à tali non potest conditione † dimoueri. Et quoniam delectat nos secretiora huius disciplinæ cum scientibus loqui. † pecuniæ ipsæ quamuis vsu celeberrimo † vtiles esse videantur, animaduertendum est, quanta tamen à veteribus ratione collectæ sunt. Sex millia Denariorum Solidum esse voluerunt: scilicet vt radiantis metalli formata rotunditas ' ætatem Mundi, quasi Sol aureus, conuenienter includeret.[a] Senarium verò, quem non immeritò perfectum docta Antiquitas definiuit, vnciæ, † qui mensuræ primus gradus est, appellatione signauit: quam duodecies similitudine mensium computatam, in libræ † plenitudine ad anni curricula † collegerunt. O inuenta prudentium, ô prouisa Maiorum! exquisita res est, quæ & vsui humano necessaria distingueret, & tot arcana naturæ † signaliter contineret. Meritò ergo † dicitur libra, quæ tanta rerum est consideratione trutinata. Talia igitur secreta violare, sic certissi-

† Ociosa.
« Quidam emendant *domesticus protectores.* Fox.
† adunata
† Aithano *Arcarius præfectorum*
† scelestem
Arithmetica.
† æquari
« v. *Sub modo* FOR.
Denarius numerus.
† in se reuoluitur
† ideo
† inflexis & manualibus
« V. *rectis.* FOR.
« Recte nō autem *innumerabili* vel *mirabili.* FOR.
De Numero
† demoueri
† de pecuniis
† aut viles
[Solidus vnde dicatur]
[Senarius numerus]
[Vncia]
† quæ
† plenitudinem
† colligerūt
† figuraliter † dicit
[Libra]

ma

ma velle confundere, nonne veritatis ipsis † videtur esse crudelis, ac fœda laceratio? Exerceantur negociatores in mercibus: emantur late, quæ vendantur angustius: constet † populis pondus, ac mensura probabilis: quia cuncta turbantur, si integritas cum fraudibus misceatur. [Mutilari certe non debet, quod laborantibus datur: sed à quo fidelis actus exigitur, compensatio imminuta præstetur.] Da certè sollidum, & aufer inde si præuales: Trade libram, & † aliquid inde si potes, imminue. Cuncta ista nominibus ipsis constat esse prouisum, aut integra tribuis, aut non ipsa quæ † dicuntur exoluis. [Non potestis † omnino, non potestis, nomina integritatum dare, & scelestas imminutiones efficere.] Prouidere itaque, vt & † arbiter arcæ habeat † iustas consuetudines suas, & quod benemeritis impendimus, incorrupto munere consequantur.

† videtur crudelis
† prius
† Pondus & mensura.
† aliquid si potes minue
† debentur
† omni modo
† arbitri arceant
† iustas consuetudines

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Arcario præfectorum.*] Fuerunt variæ arcæ, vt arca theatralis cuius meminit Iulianus *Nou.* 63. arca Quæstoria & arca præfecti prætorio. *l.* 9. *& vlt. C. Theo. de indulg. deb. l. ven. C. de cur. publ. l.* 6. *C. de exact. trib.* inde arcarius præfectorum. Fuit & pontificialis arcarius, qui arcam Pontificum olim curabat, cuius mentio habetur in antiquo quodam monumento. *C. Calpurnius. V. C. & Septimia Amnias coniux comparauerunt sibi memorias duas & Calphurnio Amniano equ. Rom. filio suo, & libertis libertabúsque posterísque eorum armarium distegum, cum taberna & hortulo. Si quis hoc armarium vendere voluerit, tunc inferet arcæ pontificum. H. S. L. M. I. N.* Fuit & arca vinaria, vt testatur Symmachus *in epistolis. l.* 13. *C. de suscept.* Hinc arcarius seruus, cui arcæ in qua domini pecunia condita est, procuratio commissa est idem qui actor aut dispensator. *Scæuola de fideicommissariis libertatibus,* Stichus arcarius probante domino nomina fecit. Ex arca soluunt qui pecuniam domo depromunt, ad discrimen eius solutionis quæ fit ex mensa argentariorum, *l.* 1. *Codic. de iis quæ ex pub. rat. l.* 3. *Codic. de canon. largit. l. vltim. Codic. de suscept.* Arcam præfecti prætorio τράπεζαν siue mensam vocant, & ideò non malè Sidonius arcariis deputat pondera, quę simul ac mensuræ susceptoribus omnibus tribuuntur *l. penult. C. de deffens. ciuit.* BROS.

§ 2 *Senarium perfectum*] quia 1. 2. 3. faciunt 6. Vide Seuer. Boetij Arithmeticam, & Iordani de senarij numeri vi ac religione. Macrob. *lib.* 1. *in Somn. Scip.* sic centenarium numerum multis laudibus extulit Iulian. epistola ad Serapionem.

Orig. Adamantius in Euangelium Ioannis tomo 28. *Qui naturas,* inquit, *numerorum inuestigarunt, primum quidem senarium definierunt perfectum, cùm ex suis ipsius constet partibus, & compositione duplali ab vnitate, vnius & duorum: quod est tria: numerus primus, & in quem ex iis duplicatio, dico autem duo. multiplicatus enim duo in tria facit ipsum sex.* FOR.

§ 3 *Ætatem mundi*] Ergo Cassiodorus existimat mundum sex annorum millibus duraturum. Lactant. *lib.* 7. *de diuino præm.* deridens Chaldæos: *Sciant,* inquit, *Philosophi, qui ab exordio mundi seculorum millia enumerant, nondum sextum millesimum annum esse conclusum: quo numero expleto, consummationem fieri necesse est, & humanarum rerum statum in melius refor-*

mari. Idem in diuinar. instit. epitome. *Nondum sex millia completa sunt, quo numero consummato tum demum malum omne tolletur, vt regnet sola iustitia.* Quæ sententia Rabbi Heliæ exstat in libro Sanhedrin, in capitulo Helech. & libro Hauoda Zaza, in capitul. Liphne edehen. *Sex millia annorum erit mundus, & iterum destruetur. duo millia inanitatis*, id est, vt Theologis placet, ante legem, *duo millia legis, duo millia dierum Messiæ.* Galarinus *lib. 4. cap. 20.* Isidorus sub finem *libri 6. Etymolog.* cùm de discretione temporum & sex mundi ætatibus ageret, disputationem his tandem conclusit verbis, *residuum sextæ ætatis tempus soli Deo est cognitum.* cui perlubenter assentior. FOR.

¶ 4 *Consuetudines.*] inf. lib. 3. epist. 23. & lib. 7. epist. 2. huc pertinet *Nou. 43. l.* Franciæ à Carolo Magno promulgata *li. 3. ti. 12.* De teloneis. *Placet nobis vt antiqua & iusta telonea à negotiatoribus exigantur.* & lib. 4. titu. 24. De iniustis occasionibus & consuetudinibus nouiter institutis, sicut sunt tributa. & tit. 52. de Teloneis & Cisparicis, *teneant id vt ibi antiqua consuetudo fuit, exigantur: & vbi noua fuerint inuenta, destruantur.* Congruit *l. vn. de auro coron. C. lib. 10. Nihil. Cod. Theod. de extraord. siue sord. mund.* FOR.

Forte Senato al. Seruate FOR.

¶ ¹¹ Seruato duci retiarum Theod. Rex. XI.

Feriarum quod restituantur ablata, quia rei militari dediti non possunt seruare iustitiam.

DEcet te honorem, quem geris nomine, moribus exhibere: vt per prouinciam, cui præsides, nullam fieri violentiam patiaris: sed totum cogatur ad iustum, vnde nostrum floret imperium. Quapropter † Maniarij supplicatione commoti, præsentibus te affamur oraculis: vt si re vera mancipia eius Breques irrationabiliter cognoueris abstulisse, ¹ qui militaribus officiis assueti, ciuilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc iustitiæ parere despiciunt, [quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram:] quapropter omni proteruia remota, quæ de præsumptione potest virtutis assumi, postulata facies sine intermissione restitui. Ne per dilationis incommoda, eorum supplex odisse victoriam.

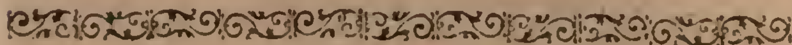
† Moniarij FOR. Militum pteret.

NOTÆ VARIORUM.

¶ * 1 *Qui militaribus officiis assueti, ciuilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc iustitiæ parere despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram &c.*]

Illud certum est, protestatum aliquando Cæsarem, in milite non minus modestiam & continentiam, quàm virtutem atque animi magnitudinem se desiderare *lib. 7. de bello Gallico.* quin imo non paruam laudem militum ductores promeriti, qui disciplina & seueritate sua hoc effecere, vt

vt milites in omnibus dicto audientes haberent: & hoc est cur sæpius in eos vindicatum est qui contra imperium in hostem pugnauerant, quíque reuocati tardius prælio excesserantquàm qui signa relinquentes aut pulsi loco redire ausi erant, vt memoriæ prodidit Salustius. BROS.

" ¶ Eugenio v. I. magistro officiorum Theoder. Rex. XII.

" V. Eugenito viro il[lu]stri. FOR.

Confertur benemerito dignitas geminata cum exhortatione ad melius promerendum.

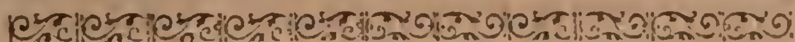
POmpa meritorum est regale iudicium: quia nescimus ista, nisi dignis inpendere. Et quanquam potestati nostræ, Deo fauente, subiaceat omne, quod volumus, voluntatem tamen nostram de ratione metimur: vt illud magis æstimemur elegisse, quod cunctos dignum est " approbare. Hinc est, quod te literati dogmatis studia laudabiliter exequentem, pridem ad quæsturæ culmen elegimus, vt honesti laboris tui fieret præmium dignitas literarum. Quid enim ' aduocationis † officio, " si per eum impendatur, † ornatius? quod peregrinum negocium ad suas molestias trahit, vt laboribus subueniat alienis. In hoc campo exercitatus † cursus meritorum, ad palmam nostri iudicij peruenisti. Nec tamen benignitas nostra vna remuneratione contenta, honorem geminat, augmenta procurat, & eo studio dona reparat, quasi debeat omne quod præstat. Sume igitur " Magisteriæ insulas dignitatis, vsurus omnibus priuilegiis, quæ tuos habuisse constiterit decessores. Atque ideo tanto iudicio lætare " suscepto, qui pro labore honoris tui, honorem alterum accipere meruisti. † Quid enim de priore senserimus prçmio, secundæ dignitatis declaramus augmento. Nati sunt fasces ex fascibus, & naturam retinentes fœtus " arborei † pullularunt iterum decenter abscissi. Verùm te hæc remuneratio satietate non expleat, nec det laboribus tuis ferias, nostri laus inuenta iudicij: desiderabilior quinimo sit honestas cùm peruenit ad præmium: & tunc fiat gratius labores † anxios fuisse perpessum, cum te † fructum eorum intelligis inuenisse. Honores ergo, quos sumis ex chartis, redde de meritis.* Nosti enim bene, quo nobis studio placeatur, qui ab ipsius consilij penetralibus venis. Meministi, † quoties apud nos laudati sint † innocentes, quoties bonis actibus reddidimus vicem, ore tuo iudicia nostra loquebamur. Exemplis talibus incitare. [Esto innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, ara iustitiæ. Absit à iudiciariis mentibus aliquid † profanum. Pio principi sub quodam sacerdotio seruiatur.]

" V. probare FOR.
Literarum dignitas.
Aduocationis officium:
† officio dignius
" Vet. ita: *Quid enim aduocationis officio si sem- per eum impendam ornatius qui* FOR.
† ornatus
† cursu
" V. *Magisterij* FOR.
Magisteria dignitas.
" Vox *suscepto* abest à veter. FOR.
† Quid de
" V. *arbores* FOR.
† pullulauerũt. FOR.
† eximios
† fructus
* Nosti bene
† quotiens
† innocentes quoties reddimus
† profanũ profuturũ

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Aduocationis officio*] *Hoc est aduocati officium vt secundum iuris ordi-*

suscepti sui causam peroret: nunquid poterit vita eius si turpis est, obesse causæ suscepti. persona enim aduocati, nec obesse nec prodesse poterit, inquit Augustinus: qualis enim fuerit causa, sic & respondebitur ei. BROS.

¶ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex XIII.

Commendatio candidati viri super receptione ipsius.

† iudicij officij
† subuehemus
Qui ad curiam aggregendi
† nostri
a V. commouemur. FOR.
† quotiens
† ducitur FOR.
† curiam Romanam
† quæ Magisterium.
† vtilitate
† quondam

DIgnitas, P.C. dum ad incognitum venit donum est: cum ad expertum, compensatio merito meritorum: quorum alter debitor † iudicij alter obnoxius est fauori. Hos enim æstimatione † subuehimus, alios gratia promouemus, & ad omnes indulgentiæ vias nostra se relaxat humanitas. Sed amoris † vestri intuitu a commouemur, † quoties in vestrum cœtum † deducitur, qui de gloriosis virtutibus æstimatur. [1] Quicquid enim Humani generis floris est, habere † curiam decet, † & sicut arx decus est vrbium, ita illa ornamentum est ordinum cæterorum. Atque ideo Eugenitem illustrem virum literati dogmatis opinione fulgentem, magisterij honore subueximus, vt gereret nomine, quam possidebat meritis dignitatem. Quis enim tot eius officiosos labores ignoret? quos non † vilitate mentis exercuit, sed patrocinij honore seruauit. Dedimus itaque personam tantis honoribus parem, vt alterutro decore fulgentes, mutua se gratia qualitatis ornarent. Hic est, qui nostro † pridem lateri veridicus quæstor adhæsit, quem liuoris nebula nulla fuscauit, nec maleuolentiæ studio nocendi artes fellitis sensibus exquisiuit: syncero pectoris arcano puritati nostræ paruit, & ad pietatem iussionum innocentiam suam præbuit. † [Animus enim dolosus non arbitrium sequitur imperantis, sed suas potius explicat voluntates.] † Habetis euidens nostrum in hac parte iudicium, vt post illius apicis culmen, ad alteram conscenderet dignitatem: nec pasci sumus ociosum, quem merita non sinebant esse priuatum, sereni Solis consuetudinis æstimandus: qui licet a susceptum diem peragat, alterum tamen eadem gratia claritas illuminat. Hunc ergo P. C. tot meritis absolute relucentem, fauor vester excipiat. Debetis enim bene gerentibus: vt eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam [2] si equorum cursus hominum clamoribus incitatur, & a sonantium manibus agitur, vt à mutis animalibus velocitas appetatur, quantum inde homines stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inuenimus?

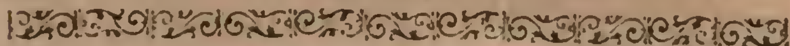
† Animus dolosus
† habetis certè euidens FOR.
Vir præstans non est ocio permittendus.
a Vox susceptum deest à Veteri FOR.
Optimus quisque ducitur gloria.
a V. insonantium. FOR.

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Quicquid humani generis floris est habere curiam decere, quia sicut arx decus est vrbium, ita illa ornamentum sit ordinum cæterorum.*] Hoc exemplo dixit Ennodius in Panegyrico Theoderici, *Coronam curiæ innumero flore velasti, nullum de honoribus tetigit desperatio, quem iuuerunt depre-*

precantem bona conscientia, quibus consentit Nazarius. *Sensisti Roma te tandem arcem omnium gentium & terrarum esse reginam, cum ex omnibus prouinciis optimates viros curiæ tuæ pignoraueris, vt Senatus dignitas non nomine verùm re esset illustrior, cum ex totius orbis flore constaret.* Illud autem non omittam. Heliogabalum adeo Senatum contempsisse, vt mancipia rogata Senatores appellaret, teste Lampridio. BROS.

¶ * 2 *Si equorum*] Hunc locum illustrat PET. FAB. *agon. lib.* 1. BROS.

¶ Fausto præp. Theod. Rex. XIV.

Quod faciat annuatim in tributaria summa redigi, quod à quibusdam debebatur.

LIbenter † omnibus modis præbemus assensum. † [1] quoties vox est iusta poscentium: quia nec decet esse difficile beneficium, quod largitate non patitur detrimentum. [2] Et ideo præcelsa magnificentia tua, † quod à Cathaliensibus inferebatur † genus Tertiarum, faciat annis singulis in tributaria summa persolui: nec post super † hac parte patiantur supplices aliquam quæstionem. Quid enim interest, quo nomine possessor inferat, dummodo sine imminutione quod debetur exsoluat? Ita & illis suspectum Tertiarum nomen auferimus, & à nostra mansuetudine importunitates competentium submouemus.

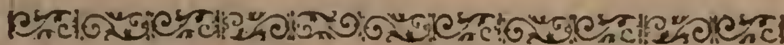
† omnimodis
† quotiens *iustè petentibus nihil recusandum.*
† quia
† gentibus *Tertia inperunctã trib. conuersa.*
† hanc partem FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Quoties vox est iusta poscentium.*] Nota hic iustè petentibus nihil esse recusandum, idem Plaut. *in Amphitr.*

Iustam rem & facilem esse oratam à vobis volo.
Nam iustè à iustis iustus sum orator datus. BROS.

¶ * 2 *Et ideo*] Quidam ab extraordinariis indictionibus immunes erant, velut à superindicto, quod in canonis vocabulum mutatur, ne quem priuilegium excuset. Sic hoc loco tertiarum nomen in tributi appellationem transiuit. DVR. *var.* 28.

¶ Festo v. I. atque patritio Theod. Rex. XV.

Vt tueatur facultates absenti, nec permittat eas à quoquam violento impetu perturbari.

GRatum nobis est, † quoties de magnitudinis tuæ meritis æstimatio talis procedit, vt & infirmorum † auxilium, & absentium credaris esse tuitio. Nam † ideo & Senator prior esse meruisti, † vt te sequentib. pro iustitiæ cõtemplatione præstares. Vnde fit, vt bona † nobis de te crescat opinio, gloriosæ actionis exemplo. Nulli enim propria res à discedente committitur, nisi de cuius † bene conscientia iudicatur.

† quoties
† auxilio
† ideo Senator
† vt sequentibus
† nobis crescat FOR.
† bona

Idcirco præsenti iussione † decernimus, vt domus [1] patritij Angelli ad Africam discedentis, qui regnum petens alterius , nostris est vtilitatibus seruiturus, saluis legibus tua tuitione valletur: ne violentos cuiusquam impetus subtracta domini defensione patiatur. [Pernitiæ sunt enim semper " iniuriis facultates absentium, & quodammodo videtur † occasio homines in delictum trahere, † quæ non potest † animum † peruadentis de " resultatione terrere.] Idcóque celsitudo † vestra, quam votum pium est habere vicinam gentis, erigat humiles, eripiat opprimendos: &, quod potestatibus rarum est, † proficiat cunctis, qui vniuersi celsior inueniris.

† decreuimus FOR. " V. descendentis FOR. *Absentium facultates iniuriis obnoxia.* " V. inuitiis FOR. † occasio in delictū † quem † animus † persuadentis " V. desolatione FOR. † tua † proficias

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Patritij Angellij*] Vt infra epist. 37. FOR.

¶ Iuliano Comiti patrimonij Theod. Rex. XVI.

ILlud ampliùs nostris vtilitatibus applicamus, quod misericordi humanitate concedimus. [Regnantis enim facultas tunc fit ditior, cùm remittit: & acquirit nobiles thesauros famæ, neglecta vtilitate pecuniæ.] Hinc est, quòd consuetudinis nostræ humanitate commoniti, opem fessis, manum porrigimus oneratis: vt pietatis nostræ remedio surgant, qui † fortunæ suæ acerbitate corruerant. Dudum siquidem conductores Apuli deplorata nobis † aditione conquesti sunt, † frumenta sibi inimicorum surreptionibus concremata: postulantes ne cogantur ad integram præstationem, quibus commerciorum sunt commoda diminuta. Quod nos pro † ingenita humanitate considerandum esse iudicamus: vt quorum non possumus accusare desidiam, " releuandam potiùs æstimemus † fortunam in hac parte esse. Inde enim constitutas † pensiones inferri volumus, vnde constat subiectos commoda consequutos. Et ideò hanc causam sublimitatem tuam iubemus diligenter inquirere : vt quantum eos minùs vendidisse constiterit, de reliquis primæ indictionis habita moderatione " detrahatis : ita tamen vt nulla fraus nostris beneficiis * inseratur. Ne aliqua negligentia reddaris obnoxius, qui semper nobis prouida intentione placuisti. [1] Quia sicut nos tangunt supplicum damna, ita nobis eorum fructuosa debent esse compendia.

Reliquorum condonatio. Fauendum in necessitate positis. † fortunæ acerb. † additione † frumenta inimic. † ingenia " V. reuocatis esse æstimamus. FOR. † fortunam esse † petitiones " V. detrahatus. FOR. * al. inferatur. *Beneficia Principum tribuantur sine fraude.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Sicut nos tangunt supplicum damna.*] Principes publica & priuata curare debent, & ad eos supplicum preces diriguntur. ideo author ait beneficia principum sine fraude esse tribuenda. BROS.

¶ Vniuersi Gothis & Romanis Dertonę consistētibus Theod. Rex. XVII.

Quòd

Quòd muniatur castrum tempore pacis.

PVblicæ vtilitatis ratione commoniti (quæ nos cunta semper libenter onerauit) Castrum iuxta vos positum præcipimus communiri. [Quia res præliorum bene disponitur, †quoties in pace tractatur.] Munitio quippe tunc † efficitur præualida, si diutina fuerit excogitatione robotata. Omnia subita probantur incauta: & malè constructio loci tunc quæritur quando iam pericula formidantur. Adde, quòd animus † ipsius non potest esse in audaciam pronus, qui diuersa fuerit cura sollicitus. Hanc meritò Expeditionem nominauêre Maiores: quia mens deuota † præliis, non debet aliis cogitationibus occupari. Quapropter amplectenda res est, quæ generalitatis consideratione præcipitur: nec moram fas est incurrere iussionem, quæ deuotos maximè noscitur adiuuare. Et ideò præsenti auctoritate decernimus, vt domos † nobis in prędicto castello alacriter construatis, reddentes animo nostro vicissitudinem rerum: vt sicut nos vestris vtilitatibus profutura censemus, ita tempora nostra ornare vos pulcherrimus fabricis sentiamus. Tunc enim accidit, vt & sumptus competentes nostris iam penatibus congregare velitis, & habitatio vobis non sit ingrata, quam propria potest commendare constructio. † Quale est rogo in * laboribus propriis esse, cùm durissimas mansiones hostis cogitur sustinere? Ille imbribus pateat, vos tecta defendant. illum media consumat, vos copia prouisa reficiat. †Sic vobis tutissimè constitutis, hostis vester ante euentum certaminis fata patietur perditoris. [Constat enim tempore necessitatis illum probari fortissimum virum, qui se per multa non distrahit. Nam quis eum prouidentiam habuisse putet, si tunc cœperit fabricis operam dare, aut † penum condere, cùm oporteat bella tractare?

Muniendi castri tẽpus. †quotiens †fit. †Fortit.cius *Expeditio.* †prælij †vobis †Quale est gaudium rogo *laribus FOR. †ficut *Occurrendũ periculo.* †castrum

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Quia res præliorum benè disponitur, quoties in pace tractatur.*] Constat ex hoc loco munienda esse castra tempore pacis, etenim necessaria sunt in longis obsidionibus castra vallo & fossis probè munita, vt ex Procopio *lib. 2. de bello Gothorum* liquet. BROS.

¶ Domitiano & † Vvilliæ Theodericus Rex. XVIII.

†Iulio vel. *Iulia* FOR.

Quòd restituantur ablata, si præscriptio temporis definiti non obuiat.

OPortet vos colere & obseruare iustitiam, qui æquitatem † populo dicere suscepistis: quando non licet delinquere, qui alios creditur sub æquitatis regula continere: ne fiat exemplum prauum, qui electus * ad laudabile cognoscitur institutum. Et ideò ad interrogationem vestram curauimus præbere responsum: ne per dubitationem possitis

†populis.] FOR. *Alieni prædij occupati restitutio.* *ad habile. FOR.

errare, nisi (quod absit) velitis excedere. Si Romani prædium (ex quo Deo propitio, Sonti fluenta transmisimus, vbi primum Italiæ nos suscepit imperium) sine delegatoris cuiusquam [1] petitione, præsumptor barbarus occupauit, cum priori domino submota dilatione restituat. Quod si ante designatum tempus rem videtur ingressus, aduersus quam præscriptio probatur obuiare triennij, petitionem iubemus quiescere pulsatoris. Illa enim reduci in medium volumus, quæ nostris temporibus præsumpta damnamus. Quia locus calumniandi non relinquitur, cùm longi temporis obscuritas præteritur. De [2] percussore tantummodo non etiam peremptore fratris, quanquam omnium communi lege damnetur, solúmque sit parricidium, quod totius itagœ liam reatus exuperet: tamen humanitas nostra, quę sibi & in sceleratis locum pietatis inquirit, præsenti auctoritate definit, vt [3] huiusmodi portenta prouinciæ finibus abigantur. Nam quibus fuit exosa societas parentum, ciuium non merentur habere consortium: ne puri corporis iucunda serenitas, nebulosis maculis polluatur.

Margin: orare; nisi vbi; fonti V. Fontis fluenta. FOR. scribe. pittacio FOR. semota V. omnes ingressus. FOR. quoniam præsc. FOR. videtur Præscriptio triginta annorum. Fratris percussor relegatur. Forte prætexitur. FOR. qui terû eret etiam definiuit Parentum societas

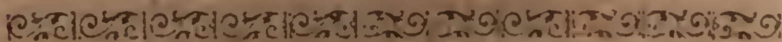
NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Petitione*] Sic infra libro 12. pictacium est syngrapha manus amissa. FOR.

¶ 2 *De percussore tantummodo non etiam peremptore fratris*] Damnantur hic fratrum percussores, non autem peremptores, iubétque Theodericus vt huiusmodi portenta prouinciæ finibus abigantur, hoc est, relegentur, rationem statim subiungens, quoniam, inquit, *quibus exosa societas parentum ciuium non merentur habere consortium.* BROS.

¶ 3 *Huiusmodi portenta, &c.*] Cicer. in Verr. *scelus in vltimas terras exportandum.* FOR.

¶ 4 *Societas parentum*] gradus amicitiæ. Cic. de offic. 1. FOR.

[a] ¶ Saturnino & Verbusio vv. ss. Theodericus Rex XIX.

De tributis soluendis, & quod debetur à maioribus, non soluatur à minoribus.

FIsci volumus legale custodiri compendium: quia nostra clementia rebus propriis videtur esse contenta. Et sicut nullum grauare cupimus, ita debita nobis perdere non debemus. Indigentiam iustè fugimus, quæ suadet excessus: dùm perniciosa res est, in imperante tenuitas. [1] Modus vbique laudandus est. Nam cur aut vituperabilis negligentia in propriis defluat, aut aliena cupiditas turpis abradat? Et ideò [a] vobis præsenti iussione præcipimus, vt Adrianæ ciuitatis curialium insinuatione suscepta, quicunque Gothorum Fiscum detrectat implere, eum ad æquitatem redhibitionis arctetis. Ne tenuis de proprio cogatur exsol-

Margin: Saturnino & Verb. suo Th. R. alij legunt Saturnino & Verbusio Illustr. Senat. FOR. Fisci compendium. volumus Modus in rebus Fisci. Vox vobis abest à veterib. FOR. Tenues.

uere,

uere, [a] quod constat idoneos indebitè detinere. Hac scilicet ratione seruata, vt si quis contumaciæ vitio maluerit nostra iussa tardare, cum mulcta reddat, † quæ debuit etiam non compulsus offerre: quatenus proteruo spiritu indecenter † e: ecta, impunita iustis sæculis non relinquatur audacia. [a] V. *quæ* constat FOR. †quod ierecto

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Modus vbique laudandus est.*] Ratio iubet ne quid nimis, sed omnia cum moderatione fiant, Cicero de Oratore & de Senectute. *lib. 1. Offic. Colum. lib. 2.* BROS.

¶ Albino & Albino. vv. II. atque Patritiis Theod. Rex. .x x.

Quod non fiat seditio, & vnus ex duabus assumatur ad spectaculum faciendum.

Licet inter gloriosas Reipub. curas, & regalium solicitudinum saluiferos [a] fructus, pars minima videatur, Principem de spectaculis loqui: tamen pro amore Reip. Romanæ non pigebit, has quoque cogitationes intrare: quia [a] vndecunque præstare possumus, dignum nostris sensibus æstimamus: præsertim cùm beatitudo sit temporum lætitia populorum. Illud enim, propitiante Deo, labores nostros asserit, quod se otiosam generalitas esse cognoscit. Partis itaque Prasini * insinuatione comperimus (quoniam hoc introductum est, vt † populi de colore [a] vocitentur) seditiones † turbulentas à quibusdam scelestissimis incitari, & causam lætitiæ publicę ad furoris certamina prorupisse. Quod * vtique gaudij decoram non potest habere qualitatem, † si pacem non † meruerit possidere communem. Et ideò dignum est clementiam nostram has quoque partes aspicere, vt vbique possit morum † probitas elucere. Non enim inania verborum popularium cogitamus, sed perniciosæ semen seditionis excludimus. Quapropter illustris magnitudo vestra præsenti iussione commonita, patrocinium partis Prasini, quod glóriosę recordationis pater noster impendit, dignanter assumat. Putari enim non debet iniuria, populos regere ac gubernare Romanos. Nam si honorum omnium causa pẽsetur, pro [a] eorum vtilitate † delecti sunt, qui honores † gloriosissimos accipere meruerunt. † Conuocatis ergo spectatoribus de † Helladio & Theodoro, qui lætitiæ publicæ aptior fuerit æstimatus [a] populi confusione sublata cõstituatur à vobis Prasini Pantomimus: quatenus sumptum quem pro spectaculo ciuitatis impendimus, electis contulisse videamur. Hanc partem musicę disciplinę mutam nominauere. Maiores, scilicet quæ ore clauso manibus loquitur, &

[a] vet. *salutiferos* FOR. De spectaculis [a] vet. *quodcumque*. FOR. * insusitata petitione FOR. †populi [a] vet *notentur*. FOR. † turbulẽtè * vbique † vbi FOR. † meruerũt habere † prohibitate lucere. [a] vet. *illustris* FOR. † delecti † gloriosos † Cõuocatis ergo spect. Helladio & Theorondo † Laudio [a] al *populorū*. [Pantomimus, Musica muta, quæ

χειραγω-γία] quibusdam gesticulationibus facit intelligi, quod vix narrante lingua, aut scripturæ textu, possit cognosci.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Populi.*] Populi iam his temporibus cœpere in qualibet ciuitate in factiones colorum Veneti scilicet & Prasini diuidi. Colorum quidam nomina & fullonia, quorum gratia inter spectatores & pecunias erogare, & corpora diris cruciatibus affligere non dubitant, per colores dissidentes, ait Procopius *lib.*1. *de bello Persico*: seditionem Constantinopoli hinc natam describens, cuius meminit Iustinianus sub finem *Nouell.*17. iubétque auctores seditionis, qui aufugerant, conquiri, & in vrbem vt puniantur, adduci. Huiusce autem formulæ meminit infra huius lib. epi. 33. FOR.

¶ Maximiano v. i. & Andreæ v. s. Theod. Rex. XXI.

a Vet. *Maximo illustri & Andreæ viro Senatori.* FOR.

Quòd reddatur ratio de expensis fabricæ Romanæ ciuitatis.

PRouocandi sumus affectuosis ciuium studiosis ad augmenta ciuitatis. quia nemo potest diligere, quod habitatores intelligit non amare. [Patria] Vnicuique patria sua carior est: dum supra omnia saluum fore quæritur, vbi ab ipsis cunabulis commoratur. Quapropter votis paribus inuitemur ad dona: † quatenus quod sponte tribuimus, duplicata gratia conferamus. Et ideò nulli graue sit, Rom. fabricis deputatę pecuniæ reddere rationem, cùm pura conscientia desideret se probari: quando fructum laboris sui capit, dum ad nos prospera de se peruenire cognoscit. Quocirca pręsenti † decernimus iussione, Rom. † ciuitatis fabricas vos debere discutere, si labor operis concordat expensis, † vel apud aliquem constet residere pecuniam, quæ non sit fabricis expensa, deputatæ rei reddat erogandam. Quibus rationibus euidenter expressis, ad nos instructionem fidelissimam destinate: vt iudicio nostro respondere videamini, qui estis a ad indaginem veritatis electi. Nullum enim de largitate nostra fraudari velle credimus, quando in tali negotio & de propriis facultatibus eum impendere posse iudicamus. Aues ipsæ per aëra vagantes, proprios nidos amant. Erratiles feræ ad cubilia dumosa festinant. Voluptuosi pisces campos liquidos transeuntes, cauernas suas studiosa indagatione perquirunt. Cunctáque animalia † ibi se norunt refugere, † vbi longissima cupiunt ætate † constare. Quid iam de Roma debemus dicere, quam fas est ab ipsis liberis plus amari?

† quæ quid [Charitas patriæ]

† De ratiociniis fabricar. & operatum publicorum.]

† decreuimus

† ciuitate

† si apud aliquem FOR.

a vet. *ad imaginem* FOR.

† Aues Feræ erratiles Pisce.

† vbi FOR.

† refugere. longissima cupiunt

† cõstituere

a ¶ Marcello v. s. aduocato fisci Theodericus Rex. XXII.

a v. *Marcellano* FOR.

Constituitur Marcellus iustitiarius & aduocatus fisci, qui commendatur de multiplici bonitate.

SOlida laus est regiæ largitatis, quoties conueniunt indulta iudiciis: nec sibi audet casus adscribere * qui bonæ dispositionis librat examen. Quia vbi aptantur officia meritis, nil debetur † incertis. Non enim de rudibus sententia ferimus, sed de probatissimis iudicamus. Polisti † siquidem studij forensi cote multifariè prędicatur ingenium: nutristi facundiam exercitatione causarum: expertus es, quàm suaues fides afferat fructus, vt etiam ipsa concilies corda regnantium. Hęc in te speculator virtutum noster sensus inspexit. Iis apud nos suffragiis placere meruisti, vt dignus existeres ad publicas causas, qui gessisti hactenus sub integritate priuatas. Sume igitur Fisci nostri tuenda negocia, in vtendis officij tui priuilegiis decessorum exempla † secuturus. Ita ergo per medium iustitiæ tramitem moderatus incede, vt nec calumnia innocẽtes graues, nec iustis petitionibus retentatores " exoneres. [Illa enim vera lucra iudicamus, quæ integritate suffragante percipimus.] Non ergo quoties superes, sed quemadmodũ vincas † inquiramus. Æquitatem nobis placitum intende: non quæras de potestate nostra, sed potius de iure * victorias, quando laudabilius à parte Fisci perditur, cum iustitia non habetur. Nam si dominus vincat, oppressionis inuidia est. æquitas verò creditur, si supplicem superare contingat. Non ergo paruo periculo causas dicimus: quando tunc fama nostra proficit, cum se " commoditas iniusta subducit. Quapropter fit interdum causa mala Fisci, vt bonus princeps esse videatur. Maiori quippe " compendio perdimus, quàm si nobis indebitè victoria suffragetur.

* quæ vel quod FOR.
† mercedis
† siquidem forensi
† secutus
" Vet. exhonores. FOR. [Ne fisco nimium studeat.]
† V. inquirimus FOR.
* al. victoriæ
" V. commoditas iusta. FOR.
" al studio FOR.

¶ * † " Celiano & Agapito vv. ii. & Patritiis Theod. Rex. xxii.

* Feliciano
† Cellario

His viris sublimibus committitur, vt æquabili seruata iustitia eam absoluere & diffinire festinent.

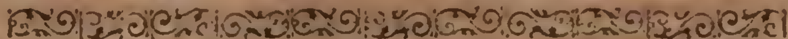
DEcet quippe " regalis apicis curam, generalitatis custodire concordiam: quoniam ad laudem regnãtis trahitur, si ab omnibus pax ametur. Quid est enim quod nos melius prædicet, quàm quietus populus, concors senatus, tota que respub. morum nostrorum honestate vestita? Hinc est, quod præsenti iussione † decreuimus, vt patritij atque magnifici viri, Festus atque Symmachus, " contra illustrem & patritium Paulinum in iudicio vestro, quas se habere dicunt, exerant actiones. Quibus pro legum ratione susceptis, & si iuris ordo patitur definitis, tunc patritius Paulinus, quicquid aduersum supra memoratos magnificos viros se habere causatur, pari sorte depromat. Nec tardari volumus in eius " quoque parte † sententiam, dum velimus omnia inter eos esse decisa, nihilque aliud relinqui, nisi quod debetur affectui. Videte ergo tanti iudicij arbitros vos electos: videte expectationem nostram, æquabilem flagitare iustitiam, † relatu-

" vet. regalis abest ab omnibus veteribus FOR. [Iudices liti dati.]
† decernimus FOR.
" V. circa FOR.
" V. quaque parte. FOR.
† sententiã dari volumus.
† relaturam FOR.

ri gratiæ vberrimum fructum, si præsens disceptatio, quos dignos cre-
† viris cura didit, non impares probet esse. Debet enim de talibus † viris esse cura
præcipua, qui dare possunt minoribus euidenter exempla. Nam
† inter summos qui † inter pares summos viros litem negligit * abolendam, hoc imi-
* Vel. absoluẽdam. FOR. tari reliquos sine dubitatione permittit.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Celiano*] In quodam exemplari legitur *Feliciano, atque Agapito* in aliis constanter *Celiano* quæ vox etiam est hoc *lib. epist.* 27. FOR.

¶ Vniuersis Gothis Theodericus Rex. XXIV.

Vt parati sint in equis & armis, & producant iuuenes in Martiam disciplinam.

[Pugnaces Gothi.] INnotescenda sunt magis Gothis, quàm suadenda certamina, quia bellicosæ stirpi est gaudium comprobari. Laborem quippe non refugit, qui virtutis gloriam concupiscit. Et ideò iuuante Deo, quo auctore omnia prosperantur, pro communi vtilitate exercitum ad Gallias con-
a V. occasionum FOR. stituimus destinare. Vt simul & vos prouectus a occasionem habere possitis, & nos quæ præstitimus meritis contulisse videamur. Latet enim sub ocio laudabilis fortitudo: & dum se probandi non habet spatium,
[Indicitur expeditionis tẽpus.] occulta est lux tota meritorum. [1] Atque ideo per Naudium Saionem nostrum admonendum curauimus, vt ad expeditionem, in Dei nomine, more solito, armis, equis, rebúsque omnibus necessariis sufficienter instructi, octauo die Calen. Iuliarum, proximè veniente, modis omnibus, Deo fauente, moueatis: quatenus & parentum vestrorum in vobis ostendatis inesse virtutem, & nostram peragatis feliciter iussionem. Producite iuuenes vestros in Martiam disciplinam. Sub vobis videant, quod posteris referre contendant. Nam quod in iuuentute non discitur, in matura ætate † nescitur. Accipitres ipsi, quorum victus semper ex præda est, fœtus suos nouitate marcentes, * nidis † perturbent, a ne molle ocium consuescant: alis verberant immorantes: cogunt pullos teneros ad volatum, vt tales debeant existere, de quibus possit pietas materna præsumere. Vos autem, quos & natura erigit, & amor opinionis exacuit, studete tales filios relinqueres, quales vos constat † patres habuisse.

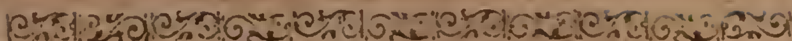
† nõ scitur
* al. nidis exturbent.
† proturbãt
a V. ne molli ocio consuescant.
† patres vestros habuisse. FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Atque ideò per Naudium Saionem nostrum admonendum curauimus, vt ad expeditionem in Dei nomine, more solito, armis, equis, rebúsque omnibus necessariis sufficienter instructi, &c. Deo fauente, moueatis.*

Fuit sub principibus Rom. mos ille vt dies expeditionis publico edicto indicaretur. Sic Imperator Alexander Seuerus in expeditionem bellicam

licam iubet dies indici itinerum publice. Bros.

§ † Sabiniano v. s. Theod. Rex. xxv. †Stabriano viro sublimi.

De conseruatione ædificiorum, quia maior in conseruandis rebus, quàm in inueniendis est cautela adhibenda.

Nil prodest initia rei soli dare, si valebit præsumptio † ordinata destruere. Illa sunt enim robusta, illa diuturna, quæ prudentia [a] incipit, & cura custodit. Atque ideò non * minor in conseruandis rebus, quàm in inueniendis adhibenda cautela est. Quia [a] de initiis prædicatio debetur inuento: de custoditis autem acquiritur laudata perfectio. Dudum siquidem propter Romanæ mœnia ciuitatis, vbi studium nobis semper impendere, infatigabilis ambitus erit, portum Lucini deputatis redditibus reparari iussio † nostra constituit: vt viginti quinque millia tegularum annua illatione † præstentur: simul etiam portubus iunctis, qui ad illa loca † antiquitus pertinebant, † & nunc diuersorum vsurpatione suggeruntur inuasi. Cuncta ergo ad statutam præstationem facies sine dilatione reuocari. Quia licet nostra iussa pro sua reuerentia in nullo † violanda sint, ea tamen custodiri volumus, maximè, quæ Vrbis faciem videntur ornare. Quis enim dubitet, fabricatum miracula hac prouisione seruata? & pendenti saxo [a] formatas cameras tegularum tegmine custodias: Vt antiqui principes nobis meritò debeant suas laudes, [1] quorum fabricis dedimus longissimam iuuentutem: vt pristina nouitate [a] reluceant, quæ iam fuerant † vetustosa senectute fuscata.

[Vrbis Romæ instauratio.] † inordinata [a] V. incitat FOR. al. inu... * maior FOR. [a] V. de lusta FOR. † nostri † præstaret. V. præstarentur. FOR. † antiquitate † qui [Ornatus vrbis] † reuocanda [a] V. tornatas FOR. [a] V. transluceant FOR. † veternosa FOR.

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Quorum fabricis dedimus longissimam iuuentutem, vt pristina nouitate reluceant, quæ iam fuerant veternosa senectute fuscata.*] Ætatem ędificiis tribui non est nouum, etenim Mamertinus *in Panegyrico Iuliani* dixit vrbium mœnia renouata ab Imperatore induisse iuuentutem: pari quoque ratione, ornamenta vrbium ac decora marmorum senium temporis sentire dicimus, vt videre est in *l.16. Cod. Theod. de oper. publ.* ædes etiam dicuntur ætatis senio concuti *in l.15. eod. tit.* & Ouid.

Canescunt turpi tecta relicta situ.

Ennodius Ticinensis epist. ad Boetium, ædificia eius sub negligentia consenescunt. & alio loco,

Abiurant priscam te præsule tecta senectam.

Sic etiam ætas chirographi dicitur *in l.1. C. Theod. si cert. pet.* & ętatem finémque libri apud Gellium, & ætatem vino accedere apud Plin. *lib.23. cap.1.* Memini quoque legibus ætatem tribui, eásque ab optimis authoribus dici, consenescere, languere, mori & occidi. Constantinus in *l.23. Cod. Theod. de appell.* iubet consenescere legem, quæ vetabat à præfecti

vrbis ſententia prouocare. Ammianus Marcellinus *lib.* 16. de legibus ſumptuariis loquens, *Seneſcentes,ait, paulatim reparauit Sylla Dictator.* Sic & Claudianus his verbis,

priſcámque reſumunt
Canitiem leges, emendantúrque vetuſtæ,
Accedúntque nouæ.

Aulus Gellius, *paſſus eſt enim leges iſtas de tam immodico ſupplicio ſitu atq́; ſenio emori.* Eodem modo Cicero legum interitum & bellum ciuile ac domeſticum,& totum vrbis atque imperij occaſum appropinquare dixit: Eodem ſenſu ętas virorum, operum, ſyluarum, & arborum, pro annis & diuturnitate legitur. Quod Aggenus Vrbicus in Commentariis ad Iulium Frontinum ad arbores tranſtulit, *alter è contrario,* inquit, *similiter quæreret ex ſimilitudine ferè culturæ comparationem accipit, id eſt, ſi Sylua cuius ſit ætatis ipſa rs cæſura, & ætas arborum vt ſolent relinqui, quas antemiſſas vocant, & ſyluarum quoque ætates ſint pares, ſi vineæ ſimiles erunt in comparatione, an ordines æquè diſtantes an pari conſtitutione, & an ſimile genus vitium.* Hæc ille. BROS.

¶ Fauſto præpoſito Theod. Rex. XXVI.

Quod non grauetur contra libertatem ſibi conceſſam.

NEfas eſt, apud eos fidem beneficij prioris imminui, quib. alia † conuenit à noſtra ſæpius largitate præſtari. Sed ſicut quę ſemel annuimus, reſcindi in perpetuum non merentur: ſic qui largitatem † noſtram moderatis precib. impetrarunt, noſtrorum terminos præſtitorum † immodica non debent præſumptione tranſcendere. Vnde quia religioſi ſtudij reuerentia commonemur, vt quæ dudum Eccleſiæ viri venerabilis † Verſilæ antiſtitis præſtitimus, valere in perpetuum cenſeamus: nunc quoque illuſtrem magnificentiam tuam duximus admonendam quatenus " ſuper indictorum onera titulorum, præfata Eccleſia in ea ſumma non ſentiat, † quę vſque à magnifici viri Caſſiodori patritij, puta nobis fide & integritate † comperti, temporibus eſt ſoluta. Ea verò, quæ à tempore " beneficij ad Eccleſiam veſtram ab aliquibus eſt " tranſlata poſſeſſio, commune cum vniuerſis poſſeſſoribus onus ſolutionis agnoſcat: & illius ſubiaceat functioni, cuius nacta eſt iura dominij. Alioqui grata nobis augmenta eius eſſe non poſſunt, * qui fiſci damno † proficiunt. Sufficiat poſſeſſori compendium penſionis. Tributæ ſunt * purpuræ, non lacernæ. Lucrum cum inuidia periculum eſt. Quanto melius, omnia moderata gerere, quæ nullus audeat accuſare?

† conuenit noſtra [Princeps beneficij ſui in data immunitate Eccleſiæ modú deſinit] † meam † inmodica † vnſolle " antiſtiti V. *Verſulla* FOR. " V. *ſuperindictionum* FOR. † qua † compti " Forte *Beneficij.* FOR. " V. omnes *tranſlata poſſeſſio.* FOR. * quæ fiſci. † proficit * Principis, non militis

¶ Specioſo Theod. Rex. XXVII.

Compellat quoſdã delatores ſuper quibuſdam exceſſib. ad duale iudiciũ inſtructas

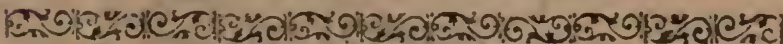
structas destinare personas, vt cognito de huius excessu causa ipsa, sententia terminetur.

SI exterarum gentium mores sub lege moderamur, si iuri Romano seruit, quicquid sociatur Italiæ: quanto magis decet ipsam † ciuilitatis sedem legum reuerentiam plus habere? vt per moderationis exemplum, luceat gratia dignitatum. Vbi enim quæratur modestus animus, si fœdent violentia patricios? Populi itaque nobis partis * Prasini petitione suggeritur, dum ad nostrum disponerent Comitatum venire remedia consueta poscentes, se truculentas insidias, à † patritio " Theodorico, & Importuno viro illustri Consule † pertulisse: ita vt vnus eorum defleatur extinctus. Quod nos, si ita est, pro facti sui acerbitate commouit, vt innoxiam plebem furor persequeretur armatus, quàm fouere † ciuicus debuisset affectus. Sed quia conditio minorum regnantis " æquabiliter implorat auxilium, supra memoratos illustres viros admoneri præsenti iussione censemus, vt ad Cæliani Agapiti illustrium virorum vel ad æque iudicium instructas destinare non differant, te instante, [1] personas: * quatenus legibus examinata cognitio, eorum sententia terminetur. Sed ne † forsitan magnificos viros loquacitas popularis offenderit, præsumptionis huius habenda discretio est. Teneatur ad culpam quisquis transeunti reuerendissimo senatori iniuriam proteruus inflixit, si male optauit, cum bene loqui debet. Mores autem graues in Spectaculis quis requirat? Ad Circum nesciunt conuenire Catones. Quicquid † illic gaudenti populo dicitur, iniuria non putatur. Locus est qui defendit excessum. Quorum garrulitas si patienter accipitur, ipsos quoque principes ornari monstratur. Respondeant nobis certè, qui talibus studiis occupantur: si tranquillos optant aduersarios suos, certè † volunt eos esse victores: quando ad iniurias tunc prosiliunt, cum se superatos turpiter embescunt. Vnde ergo irasci volunt, quod sine dubio se optasse cognoscunt?

† ciuitatis
* Prasinæ [Prasina pars]
† patrio Theodoro
" V. à patre Theodoro. FOR.
† contulisse
† citius
" V. æqualis. ter. FOR.
* quibus
† fortè
[Lasciuia spectaculorum.]
† ille à
† volens

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Personas*] Id est procuratores. FOR.

¶ Vniuersis Gothis & Romanis Theoder. Rex. XXVIII.

Quod saxa in agris iacentia deputentur in ædificium ciuitatis.

DIgna constructio ciuitatis in qua se commendet cura regalis: quia laus est temporum reparatio vrbium vetustarum. In quibus & ornatus pacis acquiritur, & bellorum necessitas præcauetur. Ideóque præsenti iussione profutura sancimus: vt si quis cuiuslibet generis saxa, " in agris suis † iacentia, muris habuerit profutura, libens animo sine aliqua dilatione concedat. † Qui tunc verius magis possidebit, cum

" agris suis iacentibus vt in vet. FOR.
† iacentes muri habuerunt

quod FOR. † auctores tamé suos

hoc ciuitatis suæ vtilitati indulserit. Quid enim gratius, quàm videre crescere publicum decus, vbi omnium vtilitas in generalitate concluditur? Et licet præstentur vilia, ad † auctores suos magna sunt commoditate reditura. Datur enim plerumque, quod maiori vtilitate recipitur. Et frequenter homo lucra sua complectitur, cum necessario pro temporis qualitate largitur.

"V. Lucrutanis super sumptum al. Lustriann super senum. FOR.

" ❡ Vniuersis Lucristanis super sontium constitutis Theod. Rex. XXIX.

Equi, qui ad continuos cursus constituti noscuntur, turpi macie non tabescant.

[Cursus custodia] * equi FOR. † excursus FOR. "V. præbenda FOR. † effici FOR. [Veredi.] † licuerunt

NOn dubium est, ad vtilitatem Reipub. cursus custodiam pertinere: per quem nostris ordinationibus celerrimus præstatur effectus. Et ideo, velut necessariæ rei maior adhibenda cautela est: vt *qui ad cõtinuos † cursus constituti sunt, turpi macie non tabescant, ne ieiuna tenuitas laboribus " præuenta succumbat: & incipiat iter † fieri morosum quod ad celeritatem constat esse inuentum. Quapropter deuotio vestra, præsenti iussione commonita terrarum spatia, quę veridis antea † licuerant [1] mutationibus suis, à possessore vendicata restituat. Vt nec illis paruo spatio inducantur damna, & istis recuperata sufficiant.

NOTÆ VARIORVM.

❡ 1 *Mutationes*] infr. lib. 4. epist. 47. postas vulgò vocant. Ammian. Marcellin. *lib. 21. maturè decessit, vectúsque mutatione celere cursus publici transitus Alpibus Iuliis, &c.* FOR.

❡ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XXX.

De iustitia & vltione faciendis cum moderamine, & quod dominus tradat iudici famulum homicidam, & nullus habeat famulos homicidas.

[Repressa spectaculorum licentia]

ANimum nostrum, Patres Conscripti, Reipubl. curis calentem, & diuersarum gentium consilia perscrutantem [1], pulsauit sæpius querela populorum, orta quidem ex causis leuibus, sed graues eructauit excessus. Deplorat enim pro Spectaculorum voluptate, ad discriminis se vltima peruenisse: vt legum ratione calcata, desperate persequeretur innoxios seruilis furor armatus: & quod illis humanitas nostra lętitiæ causa præstitit, in tristitiam audacia plectenda conuertit. Quod nos clementiæ nostræ solita prouisione comprimimus: ne paulatim sinendo, grauiorem "vindicare cogamur offensam. Benigni quippe principis est, non tam " delicta velle punire, quàm tollere: ne aut acriter vin-

[Boni principis munus.] "V. iudicare "V. delicta vnique FOR.

vindicando æstimetur nimius, aut leniter agendo putetur improuidus. Atque ideò præsenti † definitione sancimus: vt si cuiuspiam senatoris famulus, in † ingenui cæde fuerit fortassè versatus, eum tradat legibus impetitum: vt facti qualitate discussa, proferatur iure valitura sententia. Si verò tanti facinoris reum fide mala dominus iudiciis præsentare distulerit, nouerit † se [a] decem librarum auri dispendio vulnerandum, & nostræ ingratitudinis, quod multò grauius est, pericula subiturum. Sed vt honestatem omnium par libra componeret, & † ciuilitatis gratia reductis moribus conueniret, ad populum quoque præcepta nostra dreximus: quę vobis relatan libenter amplectimur: vt alterutra iussione pensata, † sarciatur ciuibus scissa concordia. Proinde nullum † à Spectaculorum gaudio remouemus, sed ditionis semina radicitus amputamus. Intersit igitur inter splendorem vestrum, moresq; mediocres. refugite tales familiares, qui sunt iniuriarum ministri: qui honori vestro nituntur adscribere, quod delinquunt: & dum leuitates suas † asserere cupiunt, vestram reuerentiā implicare contendunt. Vos enim quos semper grauitas decet, nolite truculenter insequi inania verba populorum. Si quid est fortè quod pœnam mereatur admissum, in Pręfecti vrbis notitiam deferatur: vt culpa † legibus, non per præsumptam coerceatur iniuriam. Quid enim discrepat à peccante, qui se per excessum nititur vindicare? Impœnitenda est vltio, † quæ de legibus venit: & excellenter videtur de pulsato triumphasse, qui victor pronunciatur à iudice. Inter ipsos quoque aduersarios, vt scitis, non erant prius armata certamina: sed pugnis se † quamlibet feruida lacessebat intentio. [1] Vnde & pugna nomen accepit. Postea [2] Belus ferreum gladium primus produxit: à quo & bellum placuit nominari. Consilium atrox, crudele prędidium, ferina † certatio. Nam & si datum illi est prius inermem facilè vincere, tamen crimini applicandum est, quod inde posteritas potuit interire. Non permittatis ergo à famulis vestris fieri in ciuibus, quod adhuc † debet in hostibus accusari.

† iussione
† gentis suę
† de
[a] v. Sex librarum FOR.
† ciuitatis FOR.
[seditionū amputata semina]
† resarciatur FOR.
† ab
† exercere FOR.
[Acclamatio vulgi negligenda principi.]
Vltio legitima.
† legibus nota.
† quæ de iure FOR.
† qualibet
[A pugno dicta pugna] Bellū:
† exercitatio al. côcertatio. FOR.
† debet & FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vnde & pugna*] à pugno nempe: Caius, pignus quoque à pugno appellatum scribit: quia res quæ pignori dantur, manu capiuntur, *leg.* 238. *plebs de verborum signific.* donatio seu δῶρον, à doro, id est palmo, quia munera oblata manu caperentur, vt Victruuius Pollio *libro* 2. *c.* 3. Plin. *lib.* 35. *c.* 14. quo allusum à Paulo videri possit in *l.* 35. *senatus, de mort. caus. don.* FOR.

¶ 2 *Belus*] Quod Cassiodorus patri, Isidorus tribuit filio *lib.* 18. *ca.* 1. *Etymol.* Primus bella intulit Ninus Assyriorum Rex. Sudas. ἄρης propriè ὁ σίδηρος. σημαίνει δὲ καὶ τὸν πόλεμον: quoniam in bello non verbis: sed facto opus est: ἐν τῷ πολέμῳ γὰρ οὐ λόγων ἀλλ' ἔργων χρεία. & Homerus ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ. Eustathius in Homerum. illud Iliad. χάλκεος ἄρης ὁ σίδηρος ἄρης. Vide Varronem & Festum in dict. *duellum*. FOR.

Pop. Rom. Theod. Rex. XXXI.

Seditiones vitentur seruando potius veterum disciplinam. Malefactores si qui fuerint reperti in seditionibus puniantur.

[Moderatio in spectaculis præcipitur] SPectacula voluptatum, lætitiam volumus esse populorum: nec erigere debet motus irarum, quod ad remissionem animi constat inuentum. Ideo enim tot expensarum onus subimus, vt conuentus vester non sit seditionis strepitus, sed pacis ornatus. Mores peregrinos abjicite. Romana sit vox plebis, quam delectet audiri. Conuitia nec gaudium pariunt, nec de lætitia procreantur. Hoc fuit certè, quod culpabatis in exteros. Nolite modo vitia turbulenta contrahere, quæ videtis alios abiecisse. Atque ideo [1] edictali programmate † definimus, vt si atroces iniurias in quempiam Senatorum vox iniusta præsumpserit, nouerit se à præfecto Vrbis legibus audiendum, † vt pro facti qualitate discussa excipiat promulgatam iure sententiam. Verũ vt omne semen discordiæ funditus amputetur, præfinitis locis pantomimos artes suas exercere præcipimus: quod vos poterit instruere ad præfectum Vrbis data præceptio. Tantum est, vt animis compositis peragatis lætitiam ciuitatis. Nihil est enim, quod studiosius vos seruare cupimus, quàm † vitorum veterum disciplinam: vt quod ab antiquis laudabile semper habuistis, sub nobis potius augeatis. [2] Soletis enim aëra ipsa mellifluis implere clamoribus, & vno sono dicere, quod ipsas quoque belluas delectet audire: profertis voces organo dulciores: & ita sub quadam * armonia cytharæ concauum theatrum per vos resonat, vt tonos possit quilibet « credere, quàm clamores. Nunquid inter ista rixæ decent, aut inflammata contentio? Abiicite furores læti, iram gaudentes excludite. Taliter enim animi aliorum temperari possunt, cum « vestri fautores suauiter audiuntur.

[Margin notes: † diffinimus. [Præfectus vrbi] † vt facti † nostrorũ * [Scribe] harmonia citharæ « credere potius quàm clam. FOR. [Clamor theatri] [Fortè] cantores [al.] honores « Sic in vetere, alij quidam legũt *fauores*, FOR.]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Edictali programmate.*] *lib. seq. epist.* 24. *&* 25. FOR.

¶ 2 *Solitis aera ipsum mellifluis implere clamoribus.* & quæ sequuntur.] Acclamatio & plausus erat ex arte, & Quiritium compositæ modulatæque voces. Hunc autem modulatum clamorem contentum appellat Plinius in Panegyrico. *Et populus quidem Romanus dilectum principum seruat, quantóque paulò ante concentu formosum alium hunc perfectissimum personat.* BROS.

¶ [1] Agapito viro illustri præf. vrb. Theod. Rex XXXII.

Super eodem. Constituitur qui præesse debeat ipsis spectaculis faciendis.

Eximiæ

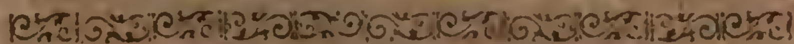
EXimiæ vrbis præsulem, pacis conuenit esse custodem. Nam à quo [Prohibentur seditiones spectaculorum.]
melius moderatio debet sperari, quàm cui potuit Roma committi. Illa enim mater omnium dignitatum viros sibi gaudet præsidere virtutum. Et ideo honori † tu debes animos exæquare: vt quod nostris †tum
adeptus es beneficiis, tuis meritis inuenisse credaris. Circumspicere te decet, ne qua in Spectaculis seditionum causa nascatur: † quia tuum †qua
præconium est, populus quietus. Sit insultandi consuetudo moderata: vt nec † libertati pereat honesta licentia, nec desit moribus disciplina. †libertatis
Quocirca sicut nostris oraculis & amplissimum ordinem docuimus, & † mansuetudinem.
plebem decreuimus admoneri, hoc etiam quoque † magnitudinem ob seruare censemus. Vt si a quoquam irrogata fuerit iniuria senatori, confestim loquax temeritas legum seueritate plectatur. Si verò senator, [a] ciuilitatis immemor, quenquam ingenuum nefaria fecerit cæde vexari, protinus relatione transmissa perennitatis nostræ mulctam † perculsus excipiat. Meminerint enim cuncti, sic Spectaculorum studia partésque diuidere, vt in patria debeant esse concordes: nec ad hoc voluptatum sibi exhiberi certamina, vt ex inde hostilis ira feruescat. Verum, ne † posthac vlla possit iterum † furiosa contentio prouenire, Helladius de medio, voluptatem populis præstaturus, introeat: habiturus æqualitatem menstrui cum cæteris † [2] Prasini pantomimus. Illud etiam, quod crebras inter eos seditiones exagitat, præsenti iussione † definimus, vt amatores Helladij, quem de medio saltare præcepimus, sine vtriusque partis studio, spectandi eis vbi † delegerint, libera sit facultas. Si verò eorum lubrica voluntas in vnius coloris fauorem migrauerit, studia sua populus tam in Circo, † quem Theatro hábeat pro parte quam diligit: vt is qui præsumpserit † vetita, ipse iudicetur quæsisse discordiam.

[Margin notes: [a] v. ciuitatem FOR. — † percussus v. per culpam. FOR. — † rost — † venenosa — † partium Partium studia. — † diffinimus — † elegerint — † quàm — † veritam ipsi FOR.]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Agapito.*] eidem rescripta est formula sexta huius lib. Pręcipuè autem Theodericus seditiones in ludis excitari solitas compesci à Pręfecto vrb. voluit. eodem spectat epist. 44. huius lib. FOR.

¶ 2 *Prasini pantomimus.*] sic legendum (non *partium*, vt in excussis) ex epist. seq. & supra epist. 20. FOR.

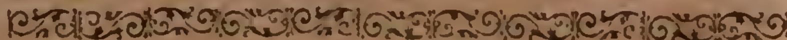
Agapito v. I. præf. vrb. Theod. Rex. XXXIII.

Super eodem. Quod prouideatur electo de solis stipendiis.

NEscit serenitatis nostræ semel prolatum titubare iudicium: nec quod prouida dispositione constituit, cuiusquam † occasionis †occasione
surreptione mutauit. Dudum siquidem ad Albinum atque † Albienum †Albietiū FOR.
patritios viros præcepta nos dedisse retinemus, vt pantomimum Prasini Prasini
partis † colligerent, qui præstantius Spectaculis conueniret. Quod †eligerent FOR.

nobis factum sua relatione reserarunt. Et ideo nunc præsenti auctoritate decernimus, vt quem à supra memoratis magnificis viris electum esse constiterit, ei solitum menstruum partis Prasini sine imminutione tribuatis: vt quod nostra prouisio, † confusionis tollendæ causa, constituit, non fiat seditionis occasio, sed quietis.

† compulsionis FOR.

Fausto præposito Theodericus Rex. XXXIIII.

Quod frumentum ad partes exteras non portetur, nisi prius prouincia propria fuerit copiosè prouisum.

Ne frumentum exportetur.

COpia frumentorum prouinciæ debet primum prodesse, cui nascitur: quia iustius est, vt incolis propria fœcunditas, seruiat, quam peregrinis commerciis studiosæ † cupiditatis exhauriat. Alienis siquidem partibus † debet impendi, quod superest: & tunc de exteris cogitandum, cum se ratio propriæ necessitatis expleuerit. Atque ideo illustris magnificentia tua per loca singula, qui curam videntur habere litorum, faciat commoneri, vt non ante quispiam peregrinas naues frumentis oneret, ad aliena litora transituras, quam expensæ publicæ ad optatam possint copiam peruenire.

† cupiditates

† debet illud

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 [*Copia*] Argumentum est vt prius inuehantur publica frumenta, quàm alienis vendantur. FOR.

¶ 1 Fausto præp. Theod. Rex. XXXV.

Eidem quod differantur victualia quæ non fuerunt tempore debito destinata.

CVm siccitas præsentis anni, quæ localiter certis solet deseruire temporibus, terrenis visceribus nimio calore duratis, abortiuos messium fœtus non tam edidit, quam imperfecta vbertate proiecit: maiori nunc studio quærenda sunt, quæ etiam in abundantia expeti consueuerunt. Et ideo frumenta publica, quæ de Calabro atque Apulo litoribus per Cancellarium vestrum æstatis tempore consueuerant destinari, nec autumno venisse, modis omnibus permouemur. Cum Solis reflexus australia signa discurrens, naturæ * ordine modificatus † tumultuosas procellas aëris permistione † resuscitat: quod ab ipsis quoque mensibus datur intelligi, quando ex numero 2 imbrium futurorum competenter nomina susceperunt. Quæ ergo talis mora, vt in tantis tranquillitatibus velocia nec dum † fuerint destinata nauigia? cum stellarum non mergentium lucidum sydus tendi carbasa festinanter inuitet, & aëris sereni † fides properantium nequeat vota terrere. Aut fortè incumbente Austro, remigiisque iuuantibus meatus nauium

[Aduehitur Romã frumenta publica.]

* ordinem modificat.

† tumultuositas

† suscitat

Nomina iiij. postremorum mensium ex imbre.

† fuerunt

† fide

† ! Eche-

† 1 Echeneis morsus inter vndas liquidas alligauit. Aut Indici maris concha simili potentia labiis suis nauium dorsa fixerunt. † Quarum quietus tactus plus dicitur retinere, quam exagitata † possint elementa † compellere. Stat pigra ratis tumentibus † alata velis, & cursum non habet cui ventus arridet: sine anchoris figitur, sine rudentibus alligatur: & tam parua animalia plus resistunt, quam tot auxilia prosperitatis impellunt. Ita cum subiecta vnda præcipitet cursum, supra maris tergum nauigium stare constat † infixum: miróque modo natantia inconcusse retinentur, dum innumeris motibus vnda rapiatur. Sed vt dicamus aliam piscis naturam, forte nautæ prædictarum nauium Torpedinis tactu segnissimè torpuerunt: † à qua tantum infigentium dextræ prægrauantur, vt per hastam qua fuerit vulnerata, ita manum percutientis inficiat, quatenus viuæ substantiæ pars sine sensu aliquo immobilis obstupescat. Credo talia incurrerunt, qui se mouere non possunt. Sed † Echeneis illis, impedimentosa venalitas est: concharum morsus, insatiata cupiditas: torpedo, fraudulenta simulatio. Ipsi enim studio † prauo faciunt moras, vt occasiones incurrere videantur aduersas. Quod magnitudo tua, cui specialiter conuenit cogitare de talibus, celerrima faciat emendatione te corrigi: ne inopia non tam à sterilitate temporis, quàm à negligentia matre nata esse videatur.

† Echimalis
[Echeneis seu remora.]
† Quare inquietus
† possunt
† complere
† elata
† infixam
[Torpedo.]
† aqua
† Echimais
† paruo
[Inopia nō à sterilitate, sed mora.]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Fausto Præp.*] v. *Terriolo viro Senatori Gothor. Th. r.* Eius. ferè cum superiore sententiæ. Iubet Theodericus frumenta publica de Calabria Apulo litoribus cura Præfecti Prær. aduehi. FOR.

¶ 2 *Imbrium nomina*] vt September, quasi septimus imber, October, Nóuember. ex Varrone, cui ab imbribus menses istos dictos placet. FOR.

¶ 3 *Echneis morsu*] v. *Echinais morsus*. Echineis, Remora scilicet παρὰ τὸ ἴσχειν τὰς ναῦς. à sistendis nauibus. FOR.

¶ Theoriolo v. s. Theod. Rex. XXXVI.

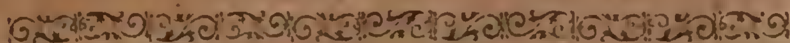
De remuneratione filij pro seruitio patris sui.

VTilitas personarum bonarum debet successione renouari: ne defectu seruientium patiatur aliquod res suspensa dispendium. Et ideo locum te iubemus quondam Benedicti in * Pedonensi ciuitate ex nostra auctoritate suscipere: vt omnia vigilanti ordinatione procurās, nostræ gratiæ merearis augméta. Debes enim aduertere, quam vicissitudinem reddere studeamus viuis, qui mortuorum fidem non possumus obliuisci. Illud etiam pietatis nostræ consuetudine † commonemur, vt quoniam deuotorum nobis memoria probata non defecit, antefati Benedicti quondam filios, qui syncera nobis cognoscitur deuotione

[Suffectus in locum demortui]
* Pedonēsa
[Commēdat filios mortui officialis.]
† commonemur.

†pro securitate
parauisse, ciuili facias tuitione vallari: quatenus defensionis præsentis commodo subleuati, & † securitatem sibi gaudeant paterna seruitia contulisse. Prosit ergo generi, quod potuit vnius deuotione præstari. Quia † maiora nos decet tribuere, quam videamur à seruientibus accepisse. †Hæc æqualitas æquitas non est: sed pars nostra iustissimè pensat, cum reddendo plus fuerit onerata.

†maiora decet
†Hic

§ [1] Crispiano Theodericus Rex. XXXVII.

Quod remittatur pœna vxoricidæ, & restituantur ei ablata.

Homicidium.]
*cono infelicitatis euentu.
†seruetur
†copulatā suam concertatione
** V. inseruire FOR.
†vindicare
† Adulterū occidenti marito parcitur]
†omisisse
†petitiones
*sis veritatis fraudabilis FOR.
†macula
** V. et sub pretextu. FOR.
†causam
†defecti
*vel iniustos
V. iniustos vel maleficos FOR.
** V. non Ange o. FOR.
*Forte extortam
†conuictus
†iabo are
†Candidis

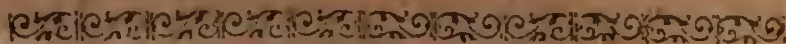
QVamuis homicidij facinus primus detestetur auditus, & cruentam manum oculi refugiant iudicantum; quia procliuior ad misericordiam via bonis mentibus semper patet: tamen iustitiæ consideratione liberandum est, qua cuique fiat iniuria, nefarium scelus, quod * noua infelicitate fortunæ commissum est: tunc fiat detestatio cunctorum, † si se seruet innoxium. Quis enim ferat hominem ad leges trahere, qui matrimonij nisus est iura violare? Feris insitum est, copulam † suam extrema concertatione defendere. Dum omnibus est animantibus inimicum, quod naturali lege damnatur. Videmus tauros, fœminas suas cornuali concertatione defendere: arietes pro suis ouibus capitaliter * insæuire: equos adiunctas sibi fœminas colaphis ac morsibus † vendicare. Ita pro copulatis sibi animas ponunt, qui verecundia non mouentur. Homo autem quemadmodum patiatur adulterium inultum relinquere quod ad æternum suū dedecus cognoscitur † commisisse? Et ideo si oblatæ † petitionis minime * veritate fraudatis, & genialis thori † maculā deprehensi si adulterij sanguine diluisti, ** nec sub prætextu cruentæ mentis, sed † causa pudoris intendis: ab exilio quod tibi constat inflictum, te præcipimus alienum. Quoniam pro amore pudicitiæ porrigere ferrum maritis, non est leges calcare, sed condere. Ita tamen, vt si legitimus extiterit accusator, † de facti tui qualitate te noueris audiendum: vt si innoxios peremisti, crimen publica districtione recensetur. Si malè * iniros complexus adulterorum morte diuisisti, æstimetur potius vindicta, quam culpa. Si quis autem tibi calumniantium damna generauit, & ** [2] Agnello, vt asseris, fideiussori tuo à vicario vel eius officio * exortam constiterit fuisse pecuniam, nostrâ iussione † conuentus, secundùm leges ablata restituat. Nolumus enim ea in cuiusquam prædam cadere, quos nostra visa est sententia † liberare. Pari modo contra inciuilium impetus † Candacis tibi tuitionem sub æquali defensione præstamus: vt nec legibus te subtrahat, nec iterum contra iura publica laborare permittat.

NOTÆ VARIORUM.

§ 1 *Crispiano*] alij habent, *Cosoni viro Senatori Th.r.* al. *Cypriano.* Libe-

rat autem pœna exilij eum, qui suæ vxoris adulterum occidit. Confer cum *l. Marito. D. ad l. Iul. de adult.* FOR.

¶ 2 *Agnollo*] De quo supra in epist. 15 hoc libro. BROS.

¶ † [1] Baioni V. SS. Theodor. Rex XXXVIII. †Fausto viro illustri atque patritio

Quòd restituantur bona quæ sub prætextu tutelæ Hilarij nepotis sui detinentur.

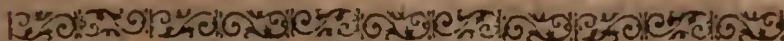
NOn est beneficium, quod præstatur inuitis: nec cuiquam videtur vtile, quod aduersa voluntate conceditur. Vnde spectabilitas tua * [2] Hilarij † adolescentis nepotis tui cognoscat, nos querelis grauibus expetitos: quod res patris eius, non meliorandi causa, sed deteriorandi voto detineas. Quapropter quicquid ex iure memorato te retentare cognoscis, sine aliqua dilatione restitue: vt res parentum propria voluntate disponat. Quia & nobis congrua videtur esse persona, † qui assumpta domini † libertate proficiat. Pullos suos audaces Aquilæ tam diu procurato cibo nutriunt, donec paulatim à molli pluma recedentes, adulta ætate pennescant: quibus vt constiterit firmus volatus, nouellos vngues in prædam † teneram consuescunt: nec indigent alieno labore viuere, quos potest captio propria satiare. Sic iuuenes nostri, qui ad exercitum probantur idonei, indignum est vt ad vitam suam disponendam dicantur infirmi: & putentur domum suam non regere, qui creduntur bella posse tractare. Gothis ætatem legitimam virtus facit. Et qui valet † hostem confodere, ab omni se iam debet vitio vindicare.

Viciliani †Hilari FOR. †quæ †libertatē [Aquilæ pulli] †tenere [Virtus ætatem supplet.] †hostes

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Coioni.* vet. *Coroni.* Concedit Hilario liberam rerum suarum administrationem, & eam ab intruso curatore restitui ei iubet. FOR.

¶ 2 *Hilarij*] v. *Viliarij.* al. *Viriliani.*

¶ * [1] Festo viro illustri patritio Theod. Rex. XXXIX. * Fausto; al. Fasto. FOR.

Vt non concedatur discedendi licentia iis, qui ad studium sunt destinati, sed potiùs proficiant in scholasticis disciplinis.

RAtionabiles petitiones supplicum libenter amplectimur, qui etiam non rogati iusta cogitamus. Quid est enim dignius, quod die noctúque assidua deliberatione voluamus, nisi vt Rempublicā nostram sicut arma protegunt, æquitas quoque inuiolata [a] custodiat? Spectabilis itaque [a] Filagrius in Syracusana ciuitate consistens, palatij nostri longa obseruatione dilatus, reuerti se ad lares proprios supplicauit: qui studiorum causa fratris filios ad Romanam exhibuit ciuitatem. † Quos

[a] V. Custodiatur. FOR. [a] Flagrius FOR. † Quod

illustris magnificentia tua, ex nostra continens ² iussione, in † supradicta Vrbe constituat, nec illis liceat ante † discedere, nisi hoc secunda decernamus iterum iussione. Ita enim & illis ingenij * prouectus acquiritur, & nostræ vtilitatis ratio custoditur. Non ergo sibi impositum putet, quod debuit esse votiuum. ³ Nulli † fit ingrata Roma, quæ dici non potest aliena. Illa eloquentiæ fœcunda mater: illa virtutum omnium latissimum templum. Sentiatur planè, quod clarum est. Non enim sine † gratia creditur, cui habitatio tanta præstatur, quibus mora potest esse proficua: dum interdum expedit patriam negligere, vt sapientiam quis possit acquirere. Vlysses † Ithacus nisi hoc fecisset, in † laboribus propriis fortitan latuisset. Cuius sapientiam hinc maximè Homeri nobile carmen asseruit, † qui multas ciuitates & populos circuiuit. Dum illi prudentiores semper habiti, qui multorum hominum conuersationibus probantur eruditi. Natura siquidem humana sicut duris laboribus instruitur, ita per otia torpentia fatuatur.

† supradicta
† descendere
* leg. profectus
† sit
[Roma, eloquentiæ parens]
† inuidia son.
† iratus. al. itaque
† laribus
[Vlyssis prudentia vnde quæsita.]
† quod

NOTÆ VARIORVM.

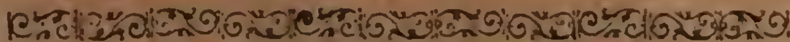
¶ 1 *Festo*] Petit studiorum causa retineri filios Filagrij. FOR.

¶ 2 *Iussione*] lib. 2. seq. epist. 11. iterata iussione: quæ maioris momenti est. Iustinian. *Nouell. 17. ἢ μὴν τι πράξεις ἐξ αὐτοῦ πρὶν ἂν εἰς ἡμᾶς μηνύσας, δευτέραν ὑπὲρ τούτων ἐπιτροπὴν ἡμετέραν προσλάβῃς. & Nou. 134. ὥστε δευτέραν ἡμῶν περὶ τούτου γίνεσθαι κέλευσιν.* Iterata enim eadem de re postulatio, & cõcessio obreptionis & erroris suspicionem amouet. secundarium præceptum prioris liberalitatis, & iteratam supplicationem vocat *l. 2. l. 3. de incorporatione. C. Theod. lib. 10. tit. 9.* FOR.

¶ 3 *Nulli sit ingrata Roma, quæ dici non potest aliena*] Roma communis patria esse definitur *in l. 33. D. ad munic. & l. 4. D. de excus. tut.* inde venustè Sidonius Apollinaris ait *in ea totius orbis ciuitate vnica solos barbaros ac seruos peregrinari.* Annæus Seneca. *ab hac ciuitate discede*, ait, *quæ veluti communis patria dici potest: omnes vrbes circumi: nulla est vbi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias.* apud Dionem. *Mecenas Cæsare hortatur, vt omnibus sociis ciuitatem Romanam donet, quo huius participes facti fideliores redderentur, vtque Romam incolentes eam solam verè vrbem, suas autem patrias agros & pagos esse arbitrarentur.* Cum igitur communis patria Roma sit, non est obscura ratio cur Vlpianus scribat *in l. 7. D. de interd. & releg.* constitutũ fuisse, eum, cui patria interdictum erat etiam vrbe abstinere debuisse, cuius quidem constitutionis, author fuit Claudius, vt testatur Suetonius in eius vita. Cicero *contra Rullum.* Roma communis patria omnium nostrûm: fuit olim Roma communis patria Romanorum & Italorum ex lege Iulia, hodiè est omnium qui ditioni Romanæ subiecti sunt. Relegatus non potest Romæ morari, quia omnium est patria, vt ait Callistratus *in l. relegatus. D. de interd. & releg.* Nouell. 78. vide Cuiac. ad *l. vnic. C. de decur.* Alciat. *lib. 2. dispunct. cap. 21.* Brisson. *lib. 3. select. cap. 6.* Dec. *ad cap. meminimus. num. 16. extrà de appell.* Felin. *ad cap. fin. colum. penul. num. 26. de foro compet.* Rom.

sing.

fr.g.146. Consule quæ notaui *ad epist.2.lib.11.infra.* BROS.

* ¶[1] Assio † v.1. Comiti Theodericus Rex. XL.

*Agapito †viro illustri

Milites parati esse debent ad arma, vt quum tempus exegerit expeditiores inueniantur.

ORdinatio nostra non debet per moram impediri: ne quod salubriter constat esse dispositum, per tarditatis vitium incurrat obstaculum. Et ideò antè distribuenda sunt arma, quàm possit flagitare necessitas: vt † cùm ea tempus exegerit, paratiores ad imperata sufficiant. Ars enim bellandi, si non præluditur, cùm necessaria fuerit, non habetur. Proinde illustris sublimitas tua Salonitatis militibus, vt cuique se expediendi facultas obtulerit, pro nostra iussione arma necessaria procurabit: quia fida Reipub. salus est defensor armatus. Discat miles in otio, quòd proficere possit in bello.[2] Animos subitè ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos, præmissa exercitatione, confidunt. Gestiunt vituli certamina, quæ impleant ætate robusta. Catuli in nouellis venationibus ludunt. Focos ipsos comprehendere virgultis teneris inchoamus: cæterùm si robora primis scintillis adhibeas, igniculum opprimis, quem fouere contendis. Sic animi hominum, nisi priùs leniter fuerint imbuti, ad hoc quod tendis, idonei nequeunt reperiri. Primordia cuncta pauida sunt: & aliter timiditas non tollitur, nisi cùm rebus necessariis nouitas abrogatur.

†cùm tempus

[Exercitatio, rerum magistra]

[Adsuescendum laboriā teneris]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Assio*] al. *Assumio.* al. legitur *Agapito V. I. Pontifici.* Mandat Comiti rei militaris, vt Salonitanis militibus arma necessaria procurentur..

¶ 2 * *Animos subito ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos, præmissa exercitatione confidunt.*]

Eandem sententiam attigisse video Vegetium lib.1. de re militari cap. 1. his verbis. *Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit.* BROS.

¶ Agapeto v.1. præf. vrb. Theod. Rex. XLI.

Quòd recipiatur aliquis in Senatorem.

PRæcipua † vestri ordinis cura, cautiora nos facit proferre iudicia: & † admittendū reuerēdo cœtui, examinare cogit † solicitiùs honor Senatus: quem non solùm volumus numero augeri ciuium, sed ornari maximè luce meritorum. † Recipiat alius ordo fortè mediocres, [1] Senatus respuit eximiè non probatos. Quapropter vnde meliùs nobilitati collegam quærimus, quàm de [2] vena nobilium, qui se promittat

†nostri †admittēdos FOR. †solicitus †Recipit

abhorrere moribus, quam refugit sanguine vtilitatem? Atque ideò illustris magnificentia tua Fausto Adulto, filio illustris Fausti, decernat attribui, quæ circa Referendos curiæ priscus ordo † designauit. Hæc enim præcipientes nil imminuimus sacro ordini de solita auctoritate iudicij: quando gloria maior est dignitatis, spectare sententiam procerum, post regale iudicium. † Ornatus ipsorum est, si † quæ solent illi deligere, nos iubemus: & si quod ab illis quotidie petitur, nos magno opere postulemus.

† dictauit FOR.

† Ornatus enim FOR.

† quem

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Senatus respuit eximiè non probata*] Vide epist. 13. supra hoc libro & quæ ibi dixi. BROS.

¶ 2 *Vena nobilium*] Hæc vox sæpius reperitur in authoribus. legimus enim vigere fraternam venam, & virorum bonorum fœcundam venam esse. Sic Macrobius venam Latinæ linguæ nuncupat, & Cicero venam Reipublicæ. Spartianus venam paternæ disciplinæ. Ennodius vena linguarum, ita etiam venæ aquarum dicuntur à Sempronio in *l. si in meo. 21. ff. de aqua & aqua pluu. arc.* Alber. de Ros. in *l. forma. §. salinæ. C. de censib.* Cæpola in *l. inter publica. § publica. de verb. signific.* Paul. Castr. *consil. 5.* Venæ Putei ab Vlpiano in *l. fluminum. 24. §. etiam videamus. 12. D. de dam. infect.* metallorum lapidicinarum & saxorum; in *l. si vsusfructus. 13. §. inde quæsitum. 5. D. de vsufr. l. iuncti. 3. C. de metallariis.* Sic vena lapidea vel ferrea. Bart. in *l. venditor. §. si constat. D. comm. prædior.* Venæ quoque de arboribus dicuntur, vt testatur Plin. *lib. 16. cap. 38. in quarundam arborum carnibus pulpæ venæque sunt.* dicimus etiam venas auri & argenti, vt ex Cicerone *lib. 2. de Nat. Deor.* liquet. *Nos æris, argenti, auri venas penitus abditas inuenimus.* BROS.

¶ Arthemidoro v. i. Patritio Theod. Rex XLII.

Ad quendam sublimem de promotione emeriti ad præfecturam vrbanam.

* REmuneratio meritorum, iustum dominantis prodit imperium: apud quem perire nescit, quod quempiam laborasse contigerit. Nam si inopinata tribuimus, † quamadmodum negare possumus, quod debemus? In tutum apud nos omnis reponit deuotio, quod meretur: & duplicem fructum metit; qui nobis se in aliquo paruisse cognoscit. Olim quidem quod esset dignitate pretiosius, à nobis habere meruisti, vt regio lateri dignus adhæreres. Differri te pertulit noster affectus: apud amantem proùectus tui, causam tardius impetrasti: vt post sacræ amicitiæ genium ad honores ornatior peruenires. Cűcta siquidem, vnde famam capiat humanitas, in te † geminata sederunt, patria, genus, instituta præclara. Quorum si vnum nobilitatem complet, in te collecta plus

*derumeratio FOR. (Collata vrbis præfectura.)

† quodammodo denegare

† congeminata FOR.

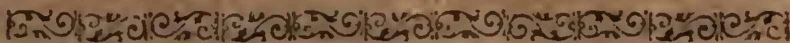
plus facient, qui non minùs genitalis soli fortuna resplẽdes, quàm gloria stemmatis & virtutis ornatis. Hinc est, quòd nunc te per i ndictionem feliciter tertiam ad præfecturę vrbanæ culmen erigim us, [1]tribuentes tibi in ea ciuitate fasces, vbi perpetui sunt honores. Quod nos, qui munera nostra verecundiùs æstimamus, certè fatebimur, multum te meruisse de nostro iudicio: vt illi cœtui pręsidere possis, † quàm reuerẽdum humano generi esse cognoscis. Nunquid hoc est, palatia regere, & domos proprias ordinare? Plerunque honor ex commendatis acquiritur: nec tale est, cellam vinariam tuendam suscipere, quale pretiosa diademata custodire. Illa, quæ † potiora credimus, ad conseruandum melioribus damus: & in quibus sustinere damna non patimur fidelioribus profectò mentibus applicamus. Roma si habet parem, æstima nos & aliis similia credidisse: si vero singulare bonum est, iudicem te præcipuè rei facimus, quam augere semper optamus.

† quem

† potentiora sunt.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Tribuentes tibi in ea ciuitate fasces.*] Olim non nisi magistratus populi Romani, aut qui cum Imperio in prouinciis fascibus vsi, quod ab Augusto originem sumpsit, cuius honori Senatus decreuit anno vrbis 735. vti consulari potestate semper esset, fascibus duodecim vteretur, eumque morem tenuerunt principes, ita tamen vt laurum fascib. non adderent nisi in victoria. Postea per adulationem irrupit vt omnium principum fasces & semper laureati essent, eáque nota maximè distinctus à vulgo princeps. Talis autem erat fascium figura. Detractis ex betula arbore virgis ita includebatur securis, vt acies ferri in summitate emineret, reliqua pars circumducto loco tegeretur: quod eo consilio à maioribus excogitatum fuit, vt testatur Plutarchus *in Problematibus*, vt ostenderent magistratuum iram in sumendo supplicio non debere esse præcipitem, eósque fasces habere, sed tamen ligatos, quíque sine iusta causa non debeant dissolui. Ponuntur aliquando fasces pro ipsis magistratibus. Virgil. *lib.* 2. *Georg.* Liu. *lib.* 2. Plin. *lib.* 7. *c.* 30.

¶ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XLIII.

Super eodem, & de laude ipsius promoti.

Scitis, P. C. nostrum esse gremium culmina dignitatum. Scitis vobis proficere, quod nobis contigerit in fascium honore præstare. Quod enim ab vno quoque suscipitur, Senatus est qui meretur. Quid enim de vobis æstimemus, agnoscitis: quando viris [a] longo labore compertis, hoc certè in pręmium damus, vt vestri corporis mereantur esse participes. Hic est enim vir, qui genitalis soli relicta dulcedine, nobis maluit inhærere. Et licèt esset clarus in patria, nostram tamen elegit subire fortunam, superans gratiæ magnitudine[b] vim Naturę, qui

[Commendatur candidatus.]

[a] V. longo tempore. FOR.

[b] ...turæ ... FOR.

†Cenone principe †Zenone, non tam beneuolo, quàm affine, gaudebat. Et quid in illa Republica gratia non potuit obtinere parentis, quæ sic facillimè fauet extraneis? Sed hæc omnia nimius despexit affectus. Vt nos ipsi, pro quibus hæc fecisse cognoscitur, meritò stupere videamur, in vnius gratia tot desiderabilia * fuisse contempta. Qui super hanc eximiam fidem solatia nobis suæ confabulationis adiecit: vt asperas nonnunquam Reip. curas, quas emergentiũ rerum necessitate † suscipimus, sermonis suauitate deliniret. Blandus alloquio, supplicantium fidelis patronus, accusare nesciens, commendare præsumens. Qui tanta se animi puritate clarificauit, vt cum apud nos mereretur aulicas dignitates, Spectaculorum ordinatione lætissimam sibi militiam vendicaret: quatenus sub specie voluptatis † liberè videretur velle seruire. A laboribus quidem temperás, sed in nulla se nobis parte dissocians. Regalem quinetiam mensam conuiua † geniatus amauit: ibi se nobis studens iungere, vbi certum est nos posse gaudere. Sed quid vltrà de eius moribus est dicendum, cui † ad perfectam probationem sufficit, quod amorem nostrum iugiter habere promeruit? Non est maius meritum, quàm gratiam inuenisse regnantium. Nam quibus fas est. † de cunctis optimos quærere, videntur semper meritos elegisse. Atque ideò labores eius remuneratione pensantes, Arthemidoro illustri viro Vrbanæ Præfecturæ fasces indulsimus. Huic † ergo P.C. tot ac talibus meritis prælucenti, [3]fauete linguis, fauete † collegiis. Erit vestræ quoque beneuolentiæ laus, vt cum dignis caritatem impenditis, ad exemplum cæteros incitetis.

Marginal notes: * V. Fuisse contenta. FOR. † suscepimus † libenter FOR. † geniatus ornauit FOR. † præfatam † multis † igitur † colloquiis

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Scitis*] Hæc formula deest in vno vetere, nec absurdè, cum sequens formula idem habeat argumentum, nempe Candidati commendationem. Mandat enim Senatui se Arthemidorum præfecisse vrbi Romæ. FOR.

¶ 2 *Conuiuia geniatus amauit*] Quidam Codices habent, *Conuiua geminatus ornauit* BROS.

¶ 3 *Fauete linguis, fauete collegiis*] Melius *colloquiis*. ita Cicero 1. *de Diuinat. vt fauerent linguis imperabatur.* Ouid. 15. *Metamorphos.* Tibullus, Virgilius. 5. *Æneid.* BROS.

† ¶ Senatui vrbis Rom. Theodericus Rex. XLIV.

Marginal note: † Meliùs for è, Populo

Senatui eidem de auctoritate concessa promoto, super conseruatione iustitia exercenda contra seditiosos, & à disciplina publica deuiantes.

1 CAritatem † vestram præcipuam nos habere, ex ipsa cura potestis agnoscere: pro quibus ita videmur esse soliciti, vt nihil admonitio-

Marginal note: † vestri

nitionis patiamur omitti. Cautela siquidem prodit affectum: & quæ studiosiùs diligimus, maiori gratia custodimus. Hinc est, quod viro illustri Artemidoro, diu nostris obsequiis erudito, Præfecturæ Vrbanæ dedimus fasces regendos. Vt quia quorundam illicitis seditionibus ciuilitas turbabatur, † haberent innoxij purissimum testem, & errantes iustissimum testem paterentur vltorem. Quod nos, qui delectamur insontibus, in cunctorum notitiam duximus † perferendum, ne quis inopinata districtione solutè præsumat excedere. Quocirca talia nos præfato viro delegasse noueritis, vt si quispiam inciuilis extiterit, districtionem illicò nostræ iussionis incurrat. Et quanquam Præfecturæ vrbanæ hanc potestatem dederint leges, nos tamen specialiter delegauimus: vt confidentiùs fieret, quod duplex permisisset auctoritas. Audebit ergo seditiosos: & à disciplina publica deuiantes, nostra auctoritate † percellere. Quiescat concertantium feruor animorum. Bona pacis, quæ Deo propitio, nostro labore meruistis, cur seditionibus fœdantur illicitis? Nunquam maiori damno periclitati sunt mores, quàm cùm grauitas Romana culpatur. Reparet itaque honesta ciuitas moderationem suam. Pudor est degenerasse à prioribus: eo præsertim tempore, cùm talem Principem cognoscitis vos habere, qui præmia benemeritis, vltionem † tribuat inquietis.

† haberent & innoxij

† proferendum

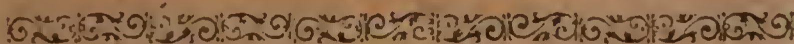
[Vrbana præfect.]

† procellere

† tribuit

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Caritatem*] Idem ferè cum superiore argumentum. Nunciat Theodericus se fecisse Arthemidorum vrbi præfectum: eique in seditiosos cognitionem dedisse. sic sup. formula 32. *l.* 1. *ff. de off. præf. vrb.* FOR.

¶ Boëtio viro illustri Patritio Theod. Rex. XLV.

Quod mittat horologia, super quibus & aliis diuersis artibus multipliciter commendaturus.

SPernenda non sunt, quæ à vicinis Regibus præsumptionis gratia postulantur: dũ plerunque res paruæ plus præualent præstare, quàm magnæ possunt obtinere diuitiæ. Frequenter enim quòd arma explere nequeunt, † oblectamina suauitatis imponunt. Sit ergo pro Repub. & cum ludere videmur. Nam ideò voluptuosa quærimus, vt per ipsa, seria compleamus. Burgundionum itaque dominus à nobis magno opere postulauit, vt horologium, quod aquis sub modulo fluentibus temperatur, & quod Solis immensi comprehensa illuminatione distinguitur, cum magistris rerum, ei transmittere deberemus. Quatenus impetratis delectationibus perfruendo, quod nobis est quotidianum, illis videatur esse miraculum. Meritò siquidem respicere cupiunt, quòd Legatorum suorum relationibus obstupescunt. Hoc te, multa eruditione saginatum, ita nosce didicimus, vt artes quas exercent, vulgari-

† oblectamenta

[Dorom misa horologia]

ter nescientes, in ipso disciplinarum fonte potaueris. Sic † enim Atheniensium scholas longè positus introisti. sic † palliatorum choris miscuisti togam, vt Græcorum dogmata doctrinam feceris esse Romanam. Didicisti enim, qua profunditate cum suis partibus Speculatiua cogitetur: qua ratione Actiua cum sua diuisione discatur: deducens ad Romuleos senatores, quicquid † Cecropidæ Mundo fecerant singulare. Translationibus enim tuis Pythagoras musicus, Ptolemæus † astronomus, leguntur Itali. Nicomachus arithmeticus, geometricus Euclides audiuntur † Ausoniis. Plato theologus, Aristoteles logicus, Quirinali voce disceptant. Mechanicum etiam Archimedem Latialem Siculis † reddidisti. Et quascunque disciplinas vel artes [a] fœcunda Græcia per singulos viros edidit, † te vno auctore, patrio sermone Roma suscepit. Quos tanta verborum luculentia reddidisti claros, tanta linguæ proprietate conspicuos, vt potuissent & illi opus tuum † præferre, si vtrumque didicissent. Tu artem prædictam, ex disciplinis nobilibus natam, per quadrifarias † Mathesis ianuas introisti. Tu illam in Naturæ [a] penetralibus † considentem, auctorum libris inuitantibus cordis lumine cognouisti: cui ardua nosse vsus miracula, monstrare propositum est: molitur ostendere, quod obstupescant homines euenisse. Miróque modo † naturis conuersis facti detrahit fidem, cùm ostentet ex oculis visionem. Facit aquas, † ex imo surgentes, præcipites cadere: ignem ponderibus currere: organa extraneis vocibus insonare: & peregrinis flatibus calamos complet, vt † musica possint arte cantare. Videmus per eam defensiones iam nutantium ciuitatum, subitò tali firmitate consurgere: vt machinamentorum auxiliis superior reddatur, qui desperatus viribus inuenitur. Madentes fabricæ in aqua marina siccantur: dura cùm fuerint, ingeniosa dispositione soluuntur: metalla mugiunt. † Diomedis in † ære grues † buccinant: æneus anguis insibilat: aues simulatæ * fritiniunt: & quæ propriam vocem nesciunt, *ab ære dulcedinem probantur emittere cantilenæ. Parua de illa referimus, cui cœlum imitari fas est. Hæc enim † fecit secundum Solem in Archimedis Sphæra decurrere: hęc alterum Zodiacum [a] circulum humano cõsilio fabricauit. Hęc lunam defectu suo reparabilem artis illuminatione mõstrauit: paruámque machinam, grauidam Mundo, Cœlum gestabile, compendium rerum, speculum Naturæ, ad speciem ætheris † incomprehensibili mobilitate † volutauit. Sic astra quorum licet cursum sciamus, fallentibus tamen oculis, prodire non cernemus. Stans quidam in illis transitus est: & quæ velociter currere vera ratione cognoscis, se mouere non respicis. Quale est hoc homini etiam facere, quod vel intellexisse potest esse mirabile? Quare cùm vos † ornet talium rerum prædicanda notitia, horologia nobis, publicis expensis, sine vestro dispendio destinate. Primum sit, vbi stilus diei * iudex per vmbram exiguam horas consueuit ostendere. Radius itaque immobilis & paruus, peragens quod tam miranda † magnitudo Solis discurrit, & fugam Solis æquiparat, quod motum semper ignorat. Inuiderent talibus, si astra sentirent, & meatum suum fortasse deflecterent, ne tali ludibrio subiace-

† etiam
† palliatorum
[Boëtij laudes]
† Cecropitę
† astronomicus FOR.
† Ausonij
† reddidisti
[a] V. fæcunda Græcia. FOR.
† te nunc vno FOR.
† proferre
† Mathesis
[a] V. naturæ penetrabilib FOR.
† consiidentem
† natis
† vno
† musica possit
† lege sic, Diomedeæ in ære grauiùs buccinant.
† Diomedes † æra † bucinant FOR.
*friciniunt al. striciniunt
* habere
† facit
[a] Vox circulum abest à veterib. Eclipsis.
† indeprehensibili FOR.
† volitauit
† ornat
† index FOR.
Horologium
† mirãdam magnitudinem

cerent. Vbi est illud horarum, de lumine " venientium, singulare miraculum, si has & vmbra demonstrat? Vbi prędicabilis indefecta † rotatio, si † hoc & metalla peragunt, quæ situ perpetuo continentur? O artis inæstimabilis virtus: quæ dum se dicit ludere, Naturæ præualet secreta vulgare. Secundum sit, vbi præter Solis radios hora dignoscitur, noctes in partes diuidens: quod vt nihil deberet astris, † rationem cœli ad aquatum potius fluenta conuertit: quorum motibus ostendit quod " cœlum voluitur: & audaci præsumptione concepta, ars elementis confert, quod originis conditio denegauit, vniuersæ disciplinæ cunctus prudentium labor naturæ potentiam, vt tantum possint nosse † perquiritur. Mechanisma solum est, quod illam ex contrariis appetit imitari: & si fas est dicere, in quibusdam † etiam nititur velle superare. Hoc enim fecisse dignoscitur Dædalum volare. Hoc ferreum Cupidinem in Dianæ templo sine aliqua † alligatione pendere. Hoc hodie facit muta cantare, insensata viuere, immobilia moueri. † Mechanicus, si fas est dicere, pene socius est Naturæ: occulta reserans: manifesta conuertens, miraculis ludens ita pulchrè simulans, vt quod compositum non ambigitur, veritas " æstimetur. Hæc, quæ studiosius te legisse " comperimus, prædicta nobis horologia, † quantocius transmittere maturabis. Vt te notum in illa parte mundi facias, vbi aliter peruenire non poteras. Agnoscant † per te exteræ gentes, tales nos habere nobiles, quales leguntur auctores. † Quoties non sunt credituri, qui viderint? † quoties hanc † veritatem lusoria somnia putabunt? & quando fuerint à stupore conuersi, non audebunt se æquales nobis dicere, apud quos sciunt sapientes talia cogitasse.

" V. Venientium. FOR. † ratio † hæc † ratione " V. cœlo voluitur. FOR. † perquirit FOR. † etiā illam [Dædalus] † illigatione [Mechanicus.] † Mathematicus " V. Putetur For. " V. cognouimus. FOR. † quàm ocius † parte † Quotiens † quotiens † veritate

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Illustri patricio*] de se ipso in libro 1. prorsa de consolatione Philosophiæ. FOR.

¶ 2 *Pythagoras Musicus*] Conscripsit librum de musica Boëtius, qui exstat: & ex manuscripto, legem Lacedæmoniorum seu psephisma, quo Timotheum musices corruptorem terra Laconica exegerunt, Græco sermone conscriptam propediem in lucem, quando in exaratis à Typographis codicibus desideratam, multúmque totis votis expetitam proferemus. FOR.

¶ 3 *Archimedem Siculis reddidisti.*] Is fuit Syracusanus, de quo Cic. lib 5. *Tuscul. quæst.* & Victruuius *libro 9. cap. 3. de Architectura.* Cuius incredibile nec vnquam intermissum studium Plutarchus commemorat, an seni sit administranda resp. FOR.

¶ 4 *Quirinali voce disceptant*] à Boëtio Latinitati donati, in Rom. sermonem transferri leguntur. Plutarchus in commentario an seni sit obeunda resp. Ἀρχιμήδη δὲ τῷ πινακίῳ προσκειμένῳ ἀποσπῶντες βίᾳ καὶ ἀποδύοντες ἤλειφον οἱ θεράποντες, ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ σώματος ἀληλιμμένου διέγραφε τὰ σχήματα. FOR.

¶ 1 Gundibabo regi Burgundionum Theod. Rex XLVI.

[Fortè] [Gūdibaldo,] sic enim legitur in Chronicis fere.

Ad Gundibaldum regem Burgorum de horologiis transmissis.

[Missa dono horologia]

AMplectenda sunt munera, quæ probantur omnimodis expetita: quando non est abiectum quòd potest explere desiderium. Nam per quaslibet pretiosas res ad illud tantùm tenditur, vt cupientis animus expleatur. Quapropter salutantes gratia consueta, per harum [2] portitores † illum & illum oblectamenta præsentię vestrę horologia cum suis dispositoribus credidimus destinanda: vnum, in quo humana solertia videtur colligi, quod totius cœli noscitur spatia peruagari: aliud, vbi Solis meatus sine Sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Habetote in vestra † patria, quod aliquando vidistis in ciuitate Romana. Dignum est vt bonis nostris vestra gratia perfruatur, quæ nobis etiam [3] affinitate coniungitur. Discat sub vobis Burgundia res subtilissimas inspicere, & antiquorum inuenta laudare: per vos propositum gentile deponit: & dum prudentiam regis sui respicit, iure facta sapientium concupiscit: distinguat spatia diei actibus suis: horarum aptissimè momenta constituat. Ordo vitæ confusus agitur, si talis discretio sub veritate nescitur. Belluarum quippe ritus est, ex ventris esurie † horas sentire, & non habere certum, quod constat humanis vsibus ** attributum.

† illis & illis

† prouincia

[Laus & v-sus horologiorum]

† horas noctis sentire

** Sic in vet. non vt in excussis contributum FOR.

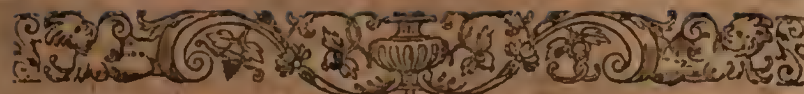
NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Gundibado.*] al. *Gundibaldo*: al. *apud Adonim Viennensem.* Is Gundibaldus paucis post temporibus victus est à Clodoueo Francorum rege, apud Greg. Turonen. *lib.2.cap.*32. huic Theod. mittit duo horologia, vnum totius motionis cœlestis, alterum horarum 46. FOR.

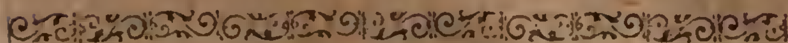
¶ 2 *Portitores*] nuncios. sæpe hoc nomine significat. & lib.8. epist.8. lib.10. epist.8. *nam ante chartæ vsum in dolatis ex ligno codicillis epistolarum eloquia scribebantur. Unde & portitores earum tabellarios vocauerunt,* inquit Isidor. *lib.6.cap.*8. Etymol. *l.7.C.Th. Si cert.petat.* de chirogr. portitores & baiuli pecuniæ & gerulus litterarum, *l.23. omnes. & l.31. quoniam. C.Theod. de appell. l.1.C.Th. ne quid public. lætit.* Portitores alioqui sunt telonarij, qui portum obsidentes, omnia sciscitarentur, vt ex eo vectigal acciperent, Non. Marcel. Donat. *in Terent.* Phormion. FOR.

¶ 3 *Affinitate*] Nam Gundibaldus duxerat filiam Theoderici, Grego. Turon. *libro* 3. *cap.*5. FOR.

MAGNI

MAGNI AVRELII
CASSIODORI
SENATORIS,
VARIARVM. LIBER II.

Piissimo Anastasio Imperatori Theodericus Rex. 1.

De honore collato in candidatum.

ADMONET † nos consuetudo solennis dare Fastis nomen, or- †admouet
natum proprium. Romæ terrenam curiæ claritatem: vt per an-
norum numerum decurrat gratia dignitatũ: & beneficiis prin-
cipum sacretur memoriæ sæculorum [1] Felix à Consule [a] sumat *Consul Gal-*
annus auspicium, portámque dierum tali nomine dicatus annus, tem- *lus Felix.*
pus introeat: faueátque reliquæ parti fortuna principis. Quid enim no- *" V. tali e-*
bis credi possit optatiùs, quàm vt alumnos proprios ad vbera sua Roma *nim dicatus*
recolligat, & in venerando nominis cœtu † senatum annumeret Galli- *annus intro- eat. FOR.*
canum? Agnoscat Curia transalpini sanguinis decus, quæ nó semel co- † senatu
ronam suam nobilitatis eius flore vestiuit. Nouit inter reliquos fasces
viros inde sumere consulares: qui longo stemmate ducto per trabeas, *Trabea.*
lege temporum originarius est honorum. Nam quis bonorum indolem
nesciat esse Felicem, qui primis auspiciis hinc prodidit meritum, quod
ad patriam † visus est festinare virtutum: Bonum [a] iudicium est [a] secu- † visus fe-
ra prosperitas: creuit cum libertate † prouectus: nec passi sumus eum in *stinare*
glorium relinquere, qui ad honorem Reipu. meruit peruenire. Dignus *" V. indiciũ. FOR.*
planè largitatibus nostris, qui in ipso pueritiæ flore maturis morib. lu- *" Vel. secu- ra FOR.*
bricam frenauit ætatem: &, quod rarum continentiæ bonum est, patre † prouecti-
priuatus, grauitatis factus est filius. Cupiditatem inimicam sapientiæ *bus FOR.*
subiugauit: vitiorum blanda contempsit: † superbiæ vana calcauit. Ira *Continentia.*
superatis † excelsib. ante dare † visus est de moribus consulatum. Nos † superbiæ quoque
autem qui bonis redimimur institutis, quos probitas inspecta conci- † excessib.
liat, [3] curules infulas præstitimus † candidato: vt virtutum desideria † iussus
possimus prouocare per munera. Quia non deficit rei studium, quę prę- *Curules in- fula.*
mium largius habet. Atque ideò nos qui vtrisque Reipub. bonis indi- † cãdidatus
screta potestis gratia delectari, iungite fauorem, adunate sententiam.
Amborum iudicio dignus est eligi, qui tantis fascibus meretur † augeri. † assumi

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Felix à Consule*] vetus liber: *Felix à Consule consumat.* minùs rectè

ex epist. 1. lib. 6. anni per coss. numerabantur. FOR.

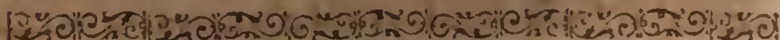
¶ 2 *Sumat annus auspicium.*] Constat ex hoc loco consulum fuisse inchoare annum & pandere, vt liquet ex *l. 1. Cod. Theod. ne quid publ. lætit.* Saluiano *lib. 6. de prouidentia*, multísque aliis. Sic nouus annus dicebatur, primus annus imperij alicuius Imperatoris, vt ex Seneca colligere est. *Quid actum sit in cœlo ante diem tertium idus Octobris Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno nouo, initio seculi fœlicissimi, volo memoriæ tradere.* Est & nouus annus pars illa anni, quæ nouas fruges, nouósque fructus parit. Tibullus.

Et quodcumque mihi pomum nouus educat annus.

Sic æstatem noui anni dixisse videtur Gellius, quod æstas nouas fruges afferat. Sæpenumero etiam vsurpatur pro anni initio, vt nouum ver, noua æstas, & æstatis initium. Ouidius:

Dic age, frigoribus quare nouus incipit annus. BROS.

¶ 3 *Curules infulæ*] Infula fascia est in modum diadematis, à quo dependent vittæ ab vtraque parte: quidam infulas sacerdotum filamentum vocabant. Alij scribunt infulas filamenta alba esse, quibus templa ornabantur: & moris fuisse, vt nubentes, priusquam mariti domum ingrederentur, infulis postes ornarent. Hinc factum vt ad omnem dignitatem referatur, quoniam quælibet dignitas habuit insignia sua. Erat & infula corona imperialis. *l. fin. in fine. C. de quad. præscr.* hoc est diadema, quod Valerius vocat nobilem, magis quàm fœlicem pannum multis curis, sollicitudinibus, miseriísque refertum. Sunt etiam infulæ consulares & præfecti prætorio, vt *l. 1. C. de Consul. l. fin. §. 1. C. de decur.* Item infulæ magistri officiorum *l. 2. in fin. C. de primicer.* Item sunt infulæ quædam signa quibus distinguitur liber à seruo. *l. iubemus. C. de præscr. sacr. cub.* Sic bonorum infulæ in *l. 1. C. de temporib. appell.* imperiales infulæ in *l. vlt. C. de quad. præsc.* maioris administrationis infulę in *l. 1. C. vt omnes iudices.* BROS.

¶ Felici v. i. cos. ordinario Theod. Rex. II.

Promouetur quis bene meritus ad dignitatem qui de nobilitatis genere & multiplicibus virtutum donis commendatur.

Collatio consulatus ordinarij Felici. AMamus nostra beneficia geminare: nec semel præstat largitas collata fastidium: magísque nos prouocant ad frequens præmium, qui initia nostræ gratiæ suscipere meruerunt. Nouis enim iudicium impenditur, fauor autem semel placitis exhibetur. Decorum est námq; principis arbitria † non hærere, quia commendantur priora posterioribus donis: & firmatur omnis dubitata de repetitione sententia. Pridem tibi honorum tribuimus gradum, nunc fastigium concedimus dignitatum, † vt anteriora tibi meritò contulisse videamur, & in sequentibus constantiam tenere nostra benignitas æstimetur. Non enim re-

† habere FOR.

† vt &

linqui inglorios patimur, qui generis claritate prædicantur. Currat quinimo honorum gratia per paréres. Sub imperio boni principis omnium fortuna proficiat. Nam quis desperet augmentum, vbi est in amore donum & præstare propositum? Huius experimenta clementiæ " te retines approbasse, cum soli genitalis fortuna † relicta, velut quodam postliminio in antiquam patriam commeasses. Excepit te noster affectus, impleuit beneficiis manus, fecitque esse votum, quod nostrum expetisses imperium. Sic enim decebat crescere, qui meliora † visus est elegisse. Mutatur enim fortuna cum dominis: & in † laude regnantis proficit, quod subiectus acquirit. † At tu patrem te huic indulgentiæ præstitisti. Illustri enim honore ditatus, tanta te maturitate tractabas, vt annos leues patereris esse sub pondere: quem non potuit in prima ætate vincere fortissima vis naturæ. Paterna enim substantia locupletatus, quæ semper næuos extollit hæredes, cõseruasti diuitias, cum ad eas præter laboris studia peruenisses. Solet enim facilè labi, quod sine † difficultate potuit inueniri. Auxisti patrimonium* viuacitatis instantia. Nam quod signum* bonæ dispositionis magis quæratur, vbi testis est consulatus? In tanta facultate meruisti, ad quod vix † euersis patrimoniis peruenitur. [1] Priuata parcitas † [2] liberalitates publicas enutriuit. Transisti gloriam patris dispositione laudabili: & quod ille assumere non valuit, de eius " opibus effecisti. Celsos † cursus nisi confidentia magna non appetit: dum generosi est † animi optare, quod summum est. Audentes facit homines fiducia sui: quia se non patitur occulere, † quem " præcipit natura prodire. † Redit per te transalpinæ familiæ consulatus: & arentes laurus † viridi germine renouasti. Sacram Vrbem aspice tuis votis candidatam. Tende igitur ad laudum celsa vestigia: vt priores tuos, quos honore reparas, virtute transcendas. " Sume igitur per indictionem quartam consulatus insignia: dignúmque te tantorum desideriis præsenti comproba largitate. Hic profectò locus est, vbi præconium meretur effusio: quando virtutis genus est, propriam substantiam non amare, vbi tantum opinionis acquiritur, quantum facultatibus abrogatur. Respice te supra omnium humeros, atque ora volitare: talémque te præbe, vt dignus genere, dignus Vrbe, dignus nostro iudicio, dignus trabeis æstimeris.

Fastigium dignitatum consulatus.
" V *mores* FOR.
† derelicta
† ipsius
† laudem
† aut
Frugi adolescentia.
† difficultatibus FOR.
† vicinitatis FOR.
* magis bonæ dispẽsationis FOR.
† euersus
† libertates
" V. *opinione* FOR.
† curias
† id
† & quem
" *Præcipitet* FOR.
† Rediis
† viride
" V *Sume itaque* FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Priuata Parcitas*] De erogationibus & sumptib. Consulum, in ludos & missilia loquitur author. qua de re vide Vopiscum *in Aureliani vita*. Dionem *lib.*58. vbi de Valerio Asiatico loquitur. BROS.

¶ 2 *Liberalitates publicas*] paulò post *effusionem* nominat τὰς ὑπατείας, & missilia Consulum intelligit, & munera eorum sumptu eduntur populo: infra lib.6. epist. 1.36. *Publius, D. de cond. & demonstr.* Quod postea Leonis & Zenonis constitutionib. prohibitum, & ad aquæ ductuũ instaurationem translatum est, *l.*2.3.4. *C. de Cons. lib.* 12. Martianus quoque Imperator spargi pecunias à Cõsulib. vetuit. Nou. 105. περὶ ὑπάτων. FOR.

¶ * 3 *Per indictionem quartam*] Anno Christi 513. Felice & Secundino Consf. cum tamen videatur esse sexta indictio. FOR.

Senatui vrbis Romæ. Theod. Rex. III.

Executoria super eundem, benemeriti promotione, cum præconio virtutum.

GAudete, P.C. vobis rediisse stipendia dignitatum: gaudere prouincias longa ætate † desuetas, viros vobis pendere consulares, & " de tali auspicio maiora promittite. Solent enim initia † portendere meliora, dum à paruis inchoant, quæ in sequentibus magna se admiratione sublimant. Iacebat nobilis origo sub Gallicano † iustitio, & honoribus suis priuata, peregrinabatur in patria. Tandem pressos diuina leuauerunt Romam recepere cum gloria, " & auorum antiquitas laurus ab † ornata Curiæ sylua legerunt. Nam quis possit negare generi munus, cuius " habeatis velut in arce depositum? In ore quippe rumoris est, quondam Felicis adhuc viuere consulatum, quia bona durare norunt post hominem, & quod gloriosè geritur, fine temporis non tenetur. Cuius vt antiquam prosapiam, satiati veterum copia, transeamus, est adhuc in oculis omnium candidati nobilissimus pater: qui prudentiæ † facibus ita præluxit in Curia, vt haberetur meritò clarus inter tot lumina dignitatum. Literarum quippe studiis dedicatus, perpetuam doctissimis disciplinis mancipauit ætatem. † Non primis, vt aiunt, † labris eloquentiam consecutus, toto se Aonij fonte satiauit. Vehemens disputator in libris, amœnus declamator in fabulis, verborum nouellus sator: æquiparauerat prorsus meritis, quos lectitarat auctores: Commendauit etiam studiorum bona per benignitatis insignia: sciens imperitiam magis inflari aura superbiæ, quæ leuibus * fabris exponitur: quia virtutum radicibus non tenetur. Fuit quidam nostrorum temporum Cato, qui abstinendo vitiis, alios formaret exemplis. Rerum quoque naturalium causas subtilissimè perscrutatus, Cecropij † dogmatis Attico se melle saginauit. Digna planè scientia, in qua mens honestissima conquiescat: quæ animo semper aliquid salutare complectitur: cui " accidere nulla possunt ingrata, dum sibi commendat omnia mundarum rerum: sola cui labilis Fortuna non imperat. Cætera " de ipso meminisse † vos sufficit, quando bona explicare tanti viri non vacat otio patris. Nunc ad candidatum ora conuertite: vt paternarum laudum in hunc recognoscatis esse vestigium, nec tantum pater imaginem dedisse corporis, quàm signa iudicetur " transfudisse virtutis. Vixit enim inter vos, vt scitis non consuetudine peregrina, sed grauitate Romana. Ab ipsis quippe primordiis honoribus aggregatus, pueritiam suam, † quod est certissimæ probitatis indicium, gloriosissimis viris æmula semper grauitate sociauit: vt post domesticæ virtutis exempla sumeret de publica auctoritate * constantiam: quanquam omnium gra-

tiam

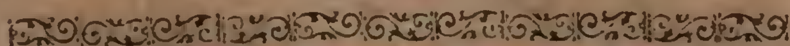
Candidati cõmendatio. " *de* abest in vet. FOR. † protédere † iustitia "Sic vet. & *auorum antiquas laurus ab ornata.* FOR. † honoratu " V. *habeas* FOR. *Nobilitas.* † fascibus *Disciplina.* † Nam † libris *Forte leg. flaoris FOR. *Græca litera* † dignitatis " V. *accedere* FOR. " V. *de illo.* FOR. *Paterna laudu amulus.* † nos " V. *Fauisse* FOR. † quæ " senectiam FOR.

tiam in discreta fuerit electione sectatus, quod de magnis carò eligi potest, tantum se ornauit Patritij Paulini affectu, vt hinc daret mirabilis conscientiæ signum, quod ad virum visus est festinare † præcipuum. Præstat enim decus amicitia « desiderata potiorum, quàm societas bonorum morum callet infundere, dum affectione concordi parem sibi studet esse, quem diligit. Huic ergo P. C. auitis bonis cum suis meritis relucenti, vestræ † gratiæ præstate fulgorem. † Non impar ad Curialium insignia venit, qui de speciosa stirpe descendit. Legit enim Roma frequenter fasces « de mœnibus Gallicanis: ne aut in damno suo præcipua contemneret, aut probata virtus * † inhonora cessaret. Impleatur † igitur nobilis Curia prouincialibus bonis: cuius est proprium, quodcunque videtur esse præcipuum. Ipse quoque annus, temporũ pater, quadrifaria se diuersitate componit: nec desiderium caperet, si nouitatis gratiam non haberet.[1] Fauete ergo P.C. augmento vestro, nostro iudicio. Nam si candidatus ornabitur, iam vobis proficiet, quod meretur.

Paulinus. † virtutum « Desiderata abest à vet. FOR. † gloriæ † Nam Romani à Gallia magistratum. « De mœnibus Gallicanis. FOR. * inhonorasset. FOR. † in honore † ergo Vicissitudo grata.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Fauete ergo P.C.*] Solebant Principes ita Senatui suos Candidatos cõmẽdare, vt non ambitiosè, sed iudicio dignos legisse viderẽtur. FOR.

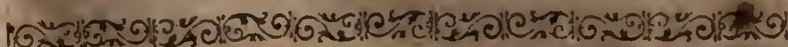
¶ « Benedicto viro honesto Theod. Rex. IV.

« Vet Hedicto. al Edicto. FOR.

Transferuntur aliqua bona alterius sine alieni iuris praiudicio, & conceditur conseruator.

DElectamur vetustatis inuento, & sequi regulos constitutas libenter amplectimur: quia locus surreptionib. non relinquitur, † quoties rationabiliter constituta seruãtur. Et ideò supplicationum tuarum tenore comperto, præsenti auctoritate † definimus, vt quicquid ad Antiochum † Siliquatici vel Monopolij titulos exercentem, nostra iussione pertinuit, ad te ratione simili transferatur: contra omnium calumniantium insidias salua æquitate, præsenti auctoritate † munitum: † habiturum etiam adminicula Saionis, quæ pro † vindicandis titulis ante fatis nostra tibi solemniter auctoritas deputauit: ita tamen, vt priuatis minimè negotiis misceatur defensio « tua. Nam quod ad auxilium dedimus, contrarium nullo modo iustitiæ sentiatur. Quia rationabiliter aliena culpa te respicit, si quem tibi « petis prodesse, per te sibi alter sentiat obfuisse.

† quoties. † definitur † Siliquatici Siliquaticũ & Monopolium. † munitus † habiturus. For. † vindicandis « Vet. vestra FOR. « Vet. pietatis

¶ « Fausto præposito Theod. Rex V.

« Fortè legendum Fausto præfecto prætorio. FOR.

Quòd ministretur annona militibus, qui pro generali quiete insudare nascuntur.

CVm nostra humanitas locum munificentiæ videatur exquirere, & interdum personis minùs necessariis, amore clementiç, sua desideria [a] largiatur: quantò magis in vtilitate Reip. [a] delectamur expédere, vbi quicquid tribuitur, donantis vtilitas duplicatur? Quapropter illustrem magnificentiam tuam, præsenti auctoritate, præcipimus, [1] sexaginta militibus in Augustanis clausuris iugiter constitutis, annonas, sicut † aliis quoque decretæ sunt, sine aliqua dubitatione præstare. Vt vtilitas Reipublicæ grato animo compleatur, quæ emolumẽtorum commoditatibus adiuuatur. Decet enim cogitare de militis transactione, qui pro generali quiete finalibus locis noscitur insudare, & quasi à quadam porta prouinciæ gentiles introitus probatur excludere. In procinctu semper erit, qui barbaros prohibere contendit. Quia solus metus cohibet, quos fides promissa non retinet.

[a] Vet. largiatur. FOR.
[a] Vet. delectatur FOR.
† aliis quoque

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Sexaginta militibus in Augustanis clausuris*] v. ita: *sex militibus Augustanis clausuris. l. 2. C. de off. Præf. Præt.* Clausuris & burgis, & *l. 4. C. de off. mag. off. l. vlt. C. de off. mil. iud.* & inscriptio epist. 19. huius lib. 2. Sat è in Pandect. Florentin. carcere clusus est, legend. *l. 216. Verum, de verbor. sign.* Anton. Augustin. *lib. 1. c. 8. Emendation.* FOR.

¶ Agapito v. i. patritio Theod. Rex. XI.

Committitur legatio cuidam qui ad ipsam idoneus iudicatur.

DEliberationis nostræ consilium virorum prudentium requirit obsequium: vt vtilitatis publicæ ratio, sapientium ministerio compleatur. Et ideò illustris magnitudo tua, † Deo auxiliante, cognoscat, Legationem nos ad Orientem deliberasse transmittere: cui te idoneum iudicantes, iussis præsentibus euocamus: † vt & tibi de æstimatione nostra crescat ornatus, & nostris iussionibus per te procuretur effectus. Sed licèt omnis Legatio virum sapientem requirat, cui prouinciarum vtilitas, totiúsque regni status [1] committitur vindicandus: nunc tamen necesse est prudentissimum eligere, qui possit contra subtilissimos disputare, & in conuentu † doctorum sic agere, ne susceptam causam tot erudita possint ingenia superare. Magna ars est, contra artifices loqui, & apud illos aliquid agere, qui se putant omnia præuidere. Lætare igitur tanto iudicio: quando † ante suscipis electionis donum, quam † iure potuisses probare ingenium.

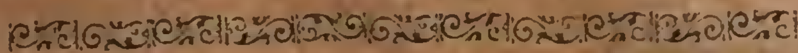
† de
† vt tibi
Legati munus
† doctorũ agere
† antea suscepistis
† tuum

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Committitur iudicandus*] vet. *vindicandus.* Mutua istorum verborũ, *iudicare, indicare, vindicare,* cómutatio est, Seneca *l. 10. Cõtrouersia* ũ *vlt.*

D. Au-

D. August. *epist.* 164. Sed & in libris iuris frequens, *l.* 3. *ad Syllan. l.* 18. *de-ferre.* §. *Veterani,* D. *de iur. fisc. l. pen. ne de stat. defunct. l. vlt. D. ad exhib.* Florent. *ad vindicandos*: al. *iudicandos*, pro, *iudicandos conscios*: Et Cod. Theodosiano, *l. pen. de fid. testa. lib.* 11. *ti.* 39. *l.* 12. *indicare nititur*: leg. *vindicare* est enim sententia *l.* 11. *Cogi. C. de petit. hered.* FOR.

¶ † Saræ v.i. Comiti Theod. Rex. VII. †Sonæ, al. Symæ FOR.

Ad quendam illustrem, quòd marmora diruta & neglecta ad ædificia publica deputentur.

SIne vsu iacere non debet, quod potest ad decorem crescere ciuitatis: quia non est sapientiæ, profutura contemnere. Et ideò illustris † magnificentia tua marmorum quadratos, qui passim † diruti negliguntur, quibus hoc opus videtur iniunctum, in fabricam murorum faciat deputari. Vt redeat [1] in decorem publicum prisca constructio, & ornent aliquid saxa iacentia post ruinas: ita tamen, vt metalla ipsa de locis publicis corruisse, apud te manifesta ratione doceatur. Quia sicut nolumus ornatum Vrbis cuiusquam præsumptione " temeraria violari, ita priuatis compendiis calumniam detestamur inferri. † magnificentia V. *sublimitas* FOR. †dirupti *Marmor ruinarum.* " Vet. *temerari.* FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *In decorem publicum prisca constructio*] in vno vet. sic legitur: *in decorem publica re prisca const.* forte sic *in decore n publicum prisca destructio.* Eò pertinet *l.* 1. *D. tign. iunct. l.* 7. *D. de off. præf. vrb. l.* 4. *C. de op. publ. l.* 4. *l.* 5. *C. de ædif. priu. l.* 2. §. *si quis nemini, l. vlt. D. Ne quid in loco publ.* Plinius *l.* 10. *epist. ad Traian.* de loco Balinei. Prusiensibus concedendo: *nunc deformis ruinis consequerentur, vt fœdissima facies ciuitatis ornetur.* Vide infra l. b. 5. epist. 29. FOR.

¶ † Seuero viro venerabili episcopo Theod. Rex IIX. † Seuerino FOR.

Mittitur episcopo pecunia, vt passis ab exercitu transeunte dispendium damna restauret.

QVis meliùs ad æquitatis iura " deligitur, quam qui sacerdotio decoratur? qui amore iustitiæ [1] personaliter nesciat iudicare, & diligens cunctos in cómune: locum non relinquat inuidiæ. Proinde aptam considerantes vestris meritis actionem, significamus nos per Montanarium sanctitati vestræ mille quingentos solidos destinasse, quos prouincialibus, provt quemque præsenti anno, exercitu nostro transeunte, dispendium pertulisse cognoueris, habita læsionis æstimatione distribuas. Vt nullus à nostra munificentia reddatur alienus, quem sua damna grauauerunt. Nolumus enim sub confusione largiri, quod de- " Vet *dirigitur* FOR. *Dánum ab exercitu datum sarcitur.*

† quod nos cet sub ratione distribui. Ne † quod necessariò nos † transmisisse constat modo superfluo tribuatur illæsis.

† trāsmisisse afflictis

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Personaliter nesciat iudicare*] *sine personarum delectu*: quæ à D. Paulo 2. *ad Rom.* προσωποληψία dicitur: vt lex non in singulos, sed generaliter in omnes personas concipitur, *l.1.l.7.iura, l.8.neque. D.de legib.* Quintil. *decl.*254. Phil. de mundo: νομ☉ μὲν γὰρ ἡμῖν ἰσοκλινὴς θεός. Et Leo initio *Nouell.*21. de lancis & legum æqualitate perelegantèr. Imperator Commenus quatuor viros iudiciis præfecit, quorum vnus erat Episcopus, à quib. iusiurandum exegit, vt non habita personarum ratione incorruptè iudicarent, ἀπροσωπολήπτως τε καὶ ἀδωροκήτως ποιεῖσθαι τὰς κρίσεις. Nicephorus Gregora *lib.9.hist.Rom.* Philo Iudæus περὶ τοῦ δικαστοῦ tertium iudici præceptum tradit, τὰ πράγματα πρὸ τῶν κρινομένων ἐξετάζειν καὶ πειρᾶσθαι πάντα τρόπον ἀπείργειν αὐτὰ τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας εἰς ἄγνοιαν καὶ λήθην βιαζόμενον ὧν ὅπως ἔμελλεν εἶχε καὶ μνήμην οἰκείων, φίλων πολιτῶν καὶ πάλιν ἀλλοτρίαν ἐχθρῶν ξένων ἵνα μήτ' εὔνοια μήτε μῖσος ἐπισκιάσῃ τὴν γνῶσιν τῶν δικαίων: id est, vt in res prius, quam in reos inquirat: cásque à persona litigantium conetur abducere: veniátque in eorum quos norit obliuionem: necessariorum, amicorum, ciuium, rursus alienorum, inimicorum, exterorum, ne vel beneuolentia, vel odio temerè iusti & æqui offendantur. FOR.

¶ Fausto præposito Theod. Rex. IX.

Augetur stipendium cuidam seni, qui fuerat minister lætitiæ publicæ, ne mendicare cogatur.

[1] INclinari precibus nostra nouit humanitas, nec pro affectu pietatis fines potest iustitiæ custodire. Benigni " quippe principis est, ad clementiæ commodum, transilire terminos æquitatis: quando [2] sola est misericordia, cui [3] omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant. Dudum siquidem æstimatis meritis, Sabino aurigæ vnum solidum dari menstruum feceramus. [4] Nunc autem † quæ in Istrio honesta nos supplicatione permouit, asserens vt qui lætitiæ publicæ minister exstitit, † mendicitate tristissima non debeat ingrauari: & ideò præsenti iussione † decernimus, vt alterum solidum per mensem supra memoratus equorum moderator accipiat, quod publicis debeat rationibus imputari. " Gaudemus † quoties expensarum paginæ his titulis " onerantur. Quia magnum nobis † est commodum, quando nonnulla pauperibus in qualibet conuersatione " largimur.

" V. quippe FOR. *Suidi menstrua auriga dantur.* † quamuis. † mendicitatem tristissimam FOR. † de reuimus " V. *Gaudemus enim quoties.* FOR. † quotiens " V. *honorantur.* FOR. † & " V. *largiamur.*

NOTÆ VARIORUM.

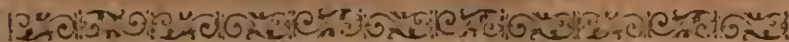
¶ * 1 *Inclinari precibus nostra nouit humanitas, &c.*]

Nihil

Nihil est quod principi facilius beneuolentiam ciuium conciliet, quàm si clementem illum & pium & patriæ mitem experiantur ac sentiant: etenim ad pariendum honorem, dos potentissima clementia esse iudicatur, vel vt cum ipso Tacito loquar, nouum imperium inchoantibus vel ipsa clementia fama vtilis est. Quis igitur dubitabit quin non modo iustitia, sed etiam clementia, vel vtraque simul principem quàm maximè deceat? nullum præterea, ornamentum principis fastigio dignius pulchriusque quam clementia. BROS.

¶ 2 *Nunc autem, quoniam Istorio*] versiculum hunc variè scriptum offendimus in veteribus schedis: *Nunciate quamuis histerio*. al. *quæ in Istrio*. al. *quoniam nos Ystrio*. FOR.

¶ 3 *Sola misericordia*] Idem quoque Seneca de clementia. FOR.

Specioso viro deuoto comitiaco Theod. Rex. x.

Mandantur restitui bona fœminæ quæ dederat, & rescinduntur contractus initi cum eadem.

PRopositum regale est, grauatis per iniuriam subuenire: vt * cohertio praui, iustitiam faciat plus amari. Nec dissimulari potest, salua communione qua viuitur, vt [1] sollicitatores publicos habeat [2] genialis thori reuerenda societas, & illud Humani generis procreabile sacramentum, scelerata temeritate profanetur. Agapitæ igitur spectabilis fœminæ supplicatione commoti (quæ ab vniuersis tentatum asserit suum secretum, vt etiam promitterent de nece mariti, à quo iustè potius mererentur extingui) præsenti iussione ** decreuimus, vt à tempore, quo iugalem copulam animo vitiata dereliquit, omni contractu, qui leuitatis errore firmus esse non potest, legum ratione cassato, quicquid à retentatoribus constiterit possideri, sine vlla facias dilatione restitui. Ne scelerati ad † illusionem iustitiæ fraudum suarum valeant compendia vendicare. Nimis enim absurdum est, † vt quos pœna meruit consumere, etiam † lucrum † sibi valeant vendicare.

* correctio vel coërcitio. FOR. *Abducta vxor aliena. Coniugij pudor.* ** V. decerni mus. FOR. *Errore contracti resessio.* † irrisione † vt & quos † lucra † sibi vendicare

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Sollicitatores*] *alienarum nuptiarum interpellatores, etsi effectu sceleris potiti non sint, propter voluntatem perniciosæ libidinis, extra ordinem puniuntur, l. 1. D. de extr. criminibus. Paul. l. 5. tit. 4. sent. 12.* FOR.

¶ 2 *Genialis thori reuerenda societas*] de tuendo coniugij pudore, Plutarch. ἐν παραγγ. γαμικοῖς. D. Basilius *Orat. 7. in Hexamer.* Vxor dignitatis nomen, *l. 13. fiis, C. de Capitu. l. 29. quæ adulterum, C. ad l. Iuliam, de adult. l. 49. item legato, quæ, de leg. 3. l. 41. probrum, de verb. sign. l. antep. C. de nat. lib.* Afranius apud Non. Marcellum. *tuam maiestatem & nominis matronæ similitudinem,* FOR.

¶ 3 *Sacramentum*] D. Paul. *μυστήριον ad Ephes. 5.* FOR.

Prouino v. i. patritio Theod. Rex x i.

Iteratur mandatum. Et quod huiusmodi alienatio cognoscitur solidum iudicium non habere.

Affectus coniugalis.

INter cætera Humani generis pondera coniugalis affectus curam sibi præcipuam vindicauit. Non immeritò, quia in honore esse meretur vnde reparatio posteritatis acquiritur. ¹ Omne facinus * auctores solos insequitur. † Horror matris transit ad filios: & nouo infelicitatis euentu, fit dedecus proprium, scelus alienum. Ideò † enim iura vel diuina vel publica nexum coniugij tanta cautela præcipiunt custodiri, vt crimen sit magnum conscientiæ, alienos effectus in reuerentiam non † habere. B. silius siquidem vir spectabilis datis precibus intimauit. Agapitam coniugem suam de propriis penatibus à quibusdam, vitio sollicitationis, abductam, dum sexus ille fœmineus ad mutabilitatis vitia patet. Quod etiam oblata nobis supra memoratæ coniugis suæ petitione firmauit. Adiiciens, eam cum in sacrosanctæ ² ecclesiæ septa refugisset, ignorante marito, magnitudini tuæ " casam † Arecinatam ratione postposita contulisse. Vnde nunc * respiciens deplorat † ingestam sibimet grauissimam nuditatem, factum suum ipsa condemnans. Quippe vt pauper diuiti, casto lubrica, prudenti viro donaret insipiens. Nunc abiicite lucra, " quæ honestam non videntur commendare personam. Quia illud vos potius decet acquirere, quod & famam vestram possit augere. Hinc etiam prius præcepta dederamus: & nunc ³ iterata iussione, repetimus, vt suprascriptam rem sine aliqua dubitatione reddatis. ⁴ Alienatio enim rerum solidum desiderat habere iudicium. Et certè in † his versata rebus, firmum docetur perdidisse consilium. Quid enim facere potuit probum, quæ nullis culpis extantibus reliquit maritum?

* actores suos
† Error
† omnia
† haberet.
Abducta aliena uxor.
Leuitas mulierum.
Asylum Ecclesiæ.
" V. Cod. *casam.* FOR.
† Arcinatitam FOR.
* respiciens
* al. resipiēs FOR.
† ingestum
" In vno V. *quæ honesta non videtur commẽdare persona.* FOR.
Secunda iussio lib. 1. cap. 39.

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Omne facinus auctores suos insequitur*] actores suos, vet. habet. *Omne facinus auctores solos insequitur. l. 22. Sancimus, C. de pœnis, l. 21. Crimen paternum, D. eod.* Bion apud Plutarch. περὶ βραδέως τιμωρ. æque absurdum esse aiebat innocentem filium ob delictum patris plectere, ac si ob paternum morbum filio bona valetudine vtenti medicinam præscriberet. Excipitur læsæ maiestatis crimen, *l. 5. ad l. Iul. maiest.* quã abrogatam nego: etsi Budæo, Duareno, Balduino videatur secus, verum singulare odium perduellionis communi iuri, de quo tit. generali de pœnis, *d. l. 21. derogauit, d. l. arg. l. 5. in toto, de reg. iur.* FOR.

¶ * 2 *Ecclesiæ septa*] Infra *lib. 3. epist. 47.* FOR.

¶ * 3 *Iterata iussione*] supra *lib. 1. epist. 36.* FOR.

¶ 4 *Alienatio rerum solidum desiderat iudicium*] id est, προαίρεσιν: quasi dicat, nemo errãs facilè rei suæ dominiũ transfert, aut amittit, *l. 35. si procurator, D. de acqu. rer. dom. l. 18. si ego, D. si cert. pet. l. antepen. D. de iur. & fact. ignor.* Error autem iudicio & consensui aduersatur, *l. 15. si per errorem. D. de iurisd.* FOR.

Comi-

Comiti siliquatariorum & portus curas agenti Theod. Rex. XII.

Ad quosdam, quod lardum non mittatur ad exteros, sed in vsus proprios conseruetur.

SI desideriis nostris commercia peregrina famulantur: si prolato auro acquiritur " externa deuotio, quantò magis suis bonis abundare debet Italia, cum nulla in parendo prebetur sentire detrimenta? Et ideo speciem † laridi nullatenus iubemus ad peregrina transmitti, sed in vsus nostros propitia diuinitate seruetur. Ne quod in nostris partibus conficitur, noxia negligentia deesse videatur. Cauete itaque, ne culpis quamuis parua præbeatur occasio: scientes periculum grauissimum fore, si studeatis vel leuiter iniussa committere. In qualitate est, † non in quantitate peccatum: si quidem [1] mensuram non quærit iniuria. Imperium, si † in paruo contemnitur in omni parte violatur.

" V. aeterna FOR.

Laridi species.

† Lardi

† nomen

† imperio indiuidua dignitas.

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 Mensuram non quærit iniuria. Imperium si in paruo contemnitur, in omni parte violatur.

Dignitates sunt indiui l. glo in l. 7. D. comm. diuid. Corn. Tac. *l. 1. de Tib.* C. imperial. *§. præterea, De prohibend. feud. alien. per Frider. cap. in apibus. 7. qu. 1. c. p maioris, extr. de praben.* Qui autem hominis tetigit, totum hominis corpus affecisse iniuria videtur, *l. 21. vulgaris, Digest. de furt.* FOR.

* Fruinail Saioni Theod. Rex. XIII.

* Fruinarit al. Frumaritæ Saioni, al. Brumarchio Saioni FOR.

Ad quendam virum sublimem quod fideiussorem liberare studeat principalis.

COmmonemur † quidem pietatis studio querela supplicum: sed ea maximè, quæ versatur in dispendiis innocentum: vt quibus non fuerint in [1] exigendo compendia [1], grauem subeant in reddendo iacturam. Quod nostri temporis manifestum est, non decere iustitiam, vt alterius despectus [2] alterum grauet, & reatus sit innoxiis de contemptibus alienis. " Vlpianus siquidem flebili petitione suggessit, administrationis suæ tempore debitorem publicum in quadringentis solidis, Venantio postulanti, fide iussionis se vinculo tradidisse. Quo sponsionem suam præsumptione truculentium rusticorum despiciente, complere supplicem memoratus solidorum numerus compulit. ideóque prædictum Venantium, quem frequenter multorum scelerum pulsat inuidia, etiam solummodo querelis assiduis, in præsenti negotio decernimus conueniri: vt legaliter

† siquidem

" Vulpianus FOR.

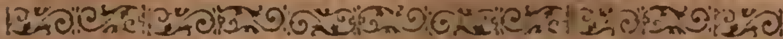
conuictus, ea quæ promisisse suggeritur, sine aliqua mora tergiuersationis adimpleat. Quia melius semper legum pondere pressa curatur audacia:[3] & dum metus talibus imponitur, peccandi licentia non præbetur.

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Exigendo*] Exactor publicus, qui fideiussorem idoneum accipit, fideiussore non satisfaciente, non tenetur. FOR.

¶ 2 *Alterum grauet*] Nemo innocens alieno debet odio laborare, *l.33. Si quis suo, D. de inoff. test.* quod in regulas iuris à Bonifacio coniectum est, *c. Non debet, de reg. iur. 6.* FOR.

¶ 3 *Et dum metus talibus imponitur*] eadem sententia inculcatur ab auctoribus *l.16. aut facta si. l.28. Capitalium, §. famosos, de pœn.* acerbitas plerumque vlciscendi maleficij benè atque cautè viuendi disciplina est. Sext. Cæcilius apud Aul. Gell. *lib.20. c.1.* FOR.

¶ Symmacho patritio Theod. Rex. XIV.

Priuatur filius qui in parentes proprios manus iniecisse dicitur violentas.

Patrem violare, nefas. QVis possit accusare iam reliqua, si pietatis nomina probantur esse crudelia? Negligitur leuis reatus, cum tragœdia criminis magna *tonuerit, nec aliquis nititur, quod paruũ est vindicare, si delicta summa respiciantur euadere. Inimicum ** trucem ratio ipsa professionis ostendit: iratum plerunq; poteris inuenire collegam: inobedientem verò filium declinare pœnas, non permittit humanitas. Vbi est illa naturæ vis, quæ amplexu copulæ destinatur ad posteros? Feratum catuli sequuntur parentes: à cespite suo virgulta non discrepant: propago vitis propriæ seruit origini, & discrepat homo à suo fusus initio! Quid dicamus illa beneficia, quæ vel † extraneam possunt obligare personam? Nutriuntur à paruulis,[1] ipsis laboratur, ipsis diuitiæ conquiruntur: & cùm sibi vnusquisque credat abundare quod possidet, cum à patribus adhuc quæritur, pro altera potius ætate peccatur. Proh dolor, non † mærebimus eorum affectum, pro quibus subire non recusamus exitium? Maria ipsa, sæuis tempestatibus excitata, genitoris cura non refugit: vt peregrinis mercibus acquirat, quod propriæ soboli derelinquat. Aues ipsæ, quarum vita semper in escis est, naturã suam extranea sorde non maculant.[2] Ciconia redeuntis anni iugiter nuntiatrix, eiiciens tristitiam hyemis, lætitiam verni temporis introducens, magnum pietatis tradit exeplũ. nã cum parentes eorum pennas senio coquẽte laxauerint, nec ad proprios cibos quærendos idonei potuerint inueniri, plumis suis genitorũ membra frigida refouentes, escis corpora lassa reficiunt: & donec in pristinum vigorem † alis grandæua redierit, pia vicissitudine iuuenes reddunt,

Filij obsequantur parentib.

* V. tenuerit. FOR.

** V. hostem FOR.

† extranea

† merebimus

Ciconia pietas.

† aleo

reddunt, quod à parentibus paruuli susceperunt. Et ideò non immeritò longa vita seruantur qui pietatis officia non relinquunt. Perdicibus etiam mos est, oua perdita per alterius matris damna sarcire: vt 3 adoptione alienæ sobolis incommoda suæ † reparent orbitatis. sed mox, vt nati fiduciam habere cœperint ambulandi, ad campos exeunt cum nutrice: qui vt fuerint materna voce commoniti ouorum suorum potius genitricem petunt, quamuis ab aliis, furtiuis fœtibus, educentur. Quid ergo homines facere debebunt, quando & hanc pietatem † 4 auibus inesse cognoscunt? Romulum itaque qui facti sui acerbitate pollutus, nomen fœdat Romanum, ad vestrum facite venire iudicium: & si eum patri suo Martino manus iniecisse constiterit, protinus legitimam sentiat vltionem. Quia ideò elegimus mores vestros, quia crudelibus parcere non potestis. Quando genus pietatis est, † in illos distringere, qui contra naturæ ordinem sceleratis se docentur actionibus miscuisse.

Perdicis natura.

† renouent

† manibus esse

Genus pietatis impios punire.

† illos

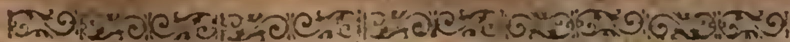
NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ipsis laboratur, &c.*] Simplicius apud Epictetum de causa: ortu, vi & effectu patriæ potestatis apud Romanos vsurpatæ differens eandem propemodum, quam hic Cassiodorus expressit sententiam his verbis, *οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι. καὶ τῇ τῶν γονέων εἶναι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαρρήσαντες καὶ πιπράσκειν εἰ βούλοιντο τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως.* Quintil. *declam. vet.* Quædam animalia, &c. p. 218. & seq. Adoptione alien. Sob. & post elegimus mores vestros. Euripideum illud ex Erechtheo profertur a Stobæo c 74. præstantiores oportet iudicare naturales adoptiuis. *θετῶν δὲ παίδων τί κράτος; τὰ φύντα γὰρ κρείσσω νομίζειν τῶν δοκημάτων χρεών.* FOR.

¶ 2 *Ciconia*] Aristot. Oeconom. *νόμοι πελαργικοί*: Quintil. *declam.* 387. FOR.

¶ 3 *Adoptione alienæ sobolis*] Theop. *de adopt.* Cornel. Tacit. Aul. Gel. *lib. 5. cap. 19.* Timotheus Episcopus *li. 2. ad Ecclesiam Catholicam. Multi filios non habentes, quærunt quibus substantiam propriæ facultatis addicant: id est, quibus vmbratile aliquod propinquitatis nomen inscribant, quos sibi quasi adoptatos imaginary parentes filios faciant: & in locum eorum quæ non sunt pignorum perfidia generante succedant, l. penultim. Codi. de adopt.* FOR.

¶ 4 *Auibus inesse*] vet. *in auibus esse*, inimicum trucem ratio, &c. Sic ratiocinatur Tullius *in Rosciana*, & Lucian. epigramm. *οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι φύσεως χαλεπώτερον εὗρον ἀνθρώπου καθαρὰν ψευδομένου φιλίαν, οὐ γὰρ ἔτ' ἐχθρὸν προφυλασσόμεθ' ἀλλ' ἀγαπῶντες ὡς ἐν τούτῳ πλείονα βλαπτόμεθα.*

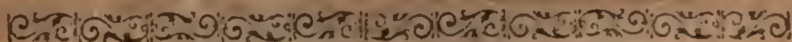
¶ Venantio viro illustri Theod. Rex. XV.

Ob gratiosa merita patris, promouetur filius ad honorem.

Laudatis praclari ornus.

PRouidentiæ nostræ ratio est, in tenera ætate merita futura tractare, & ex parentum virtutibus prolis iudicare successus. Quia bona certa sunt, quæ fidem ab exordio trahunt, dum origo nescit deficere, quæ consueuit radicitus pullulare. Fertur etiam cursu perenni fontium vena vitalis, & hanc conditionem sustinent cuncta manantia, vt sapor, qui concessus est origini, nisi per accidentia " fuerit fortè vitiatus, nesciat riuulis abnegari. Hinc est, quod te magnifici patris meritis æstimatum Comitiuę Domesticorum Vacantis honore prouehimus. Vt qui es clarus stemmate, splendeas dignitate. Quis enim vitæ, quamuis " futura, tamen certa non teneat, dum gloriosi patris recolat officiosos labores? qui prudentiæ ratione flammatus, sic fuit ad repentina solicitus, quasi per moram crederetur instructus. Præfecturam enim, solicitudinum omnium nobilissimum pondus, quod vel solum fuisset expedire laudabile, iuncta exercitus nostri cura disposuit: vt nec prouinciis ordinatio deesset, nec exercitui se prouida solicitudo subtraheret. Superauit cuncta infatigabilis & expedita prudentia, traxit mores barbaros ad quietem, in votum nostrum cuncta moderatus est, vt sic accipientibus satisfaceret, ne dantes locum querimoniis † inueniret. Verum vt de plurimis pauca sufficiant, probauit de se tanta, vt eligeretur eius inexplorata posteritas. Inter † hæc tamen generis ornamenta, quod " maximum pulcherrimæ nobilitatis † indicium est, nec tuorū indiges " suffragiis meritorum. Literarum siquidem studia, quæ cunctis " honorib. suo sunt digna suffragio, sedulus perscrutator assequeris, addens claritati generis ingenium suauiter eloquentis. Incumbe ergo talibus studiis, ama quæ in te " remunerata cognoscis: vt nostra † quoque iudicia cum tuis prouectibus tendas. Tantum enim à nobis exigis, quantum te bonis actibus imminere cognoscis.

"V. fuerit fortassis. FO. Comitiua collata Venantio.
"V. futuram FOR.
† inuenitēt FOR.
† hoc
"V. maximi FOR.
† indicium vel decus FOR.
" V. suffragia. FOR.
"V. honorib. non sunt digna. FOR.
"V. muneravata. FOR.
† quæque

¶ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XVI.

Super eodem.

Candidati commēdatio

STudij nostri est, P.C. remunerationem recto conferre proposito, & bonæ indolis viros ad instituta meliora fructu impensæ benignitatis accendere. Nutriunt enim præmiorum exempla virtutes: nec quisquam est, qui non ad morum † summa nitatur ascendere, quando irremuneratum non relinquitur, quod conscientia teste laudatur. Hinc est, quod illustrem † Venantium, tam suis quam paternis meritis † elucentem, Comitiuę Domesticorum Vacantis dignitate subueximus: vt natalium splendor instius ornatior collatis redderetur honoribus. Retinetis enim, P.C. patricium Liberium & in aduersitate nostra fuisse laudabilem qui sic O louaceris integerrimis parebat, obsequiis, vt nostra post fuerit electione dignissimus, contra quos multa fecisse videbatur inimicus.

Honor alit artes.
† summam
Comitiua collata.
† venerat̄ū
† relucentē
Liberius Odoacer.

micus. Non enim ad nos vilissima transfugæ † conditione migrauit: nec proprij domini finxit odium, vt alterius " sibi procuraret affectũ. Expectauit integer diuina iudicia, nec passus est sibi Regem quærere, † nisi primitus perdidisset. Vnde sic factum est, vt ei libenter daremus præmiũ, quia nostrum fideliter iuuit inimicum: qui casu patrocinante contrario tantum nobis reddebatur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus. Flexo iam domino penè nullis est terroribus inclinatus: sustinuit immobilis ruinam principis sui, nec nouitas illum turbare potuit, † quem etiam ferocitas gentilis expauit. Prudenter est secutus communes casus: vt † cum diuina iudicia fixè † sustineret, humanam " gratiam commendatior inueniret. Probauimus hominis fidem: tristis ad iura nostra transiuit, qui superatus animum conuertit, non autem vt vinceretur effecit. Cui mox vt Præfecturæ Prætorianæ concessimus dignitatem, credita † sibi tanta integritate disposuit, vt miraretur aliquis sic simpliciter deuotum, quem tam calidè nouerat fuisse contrarium. " His igitur † infatigabili cura, quod difficillimũ virtutis est genus, sub generalitatis gratia publica † videatur procurasse compendia, censum non addendo, sed conseruando proficiens, dum illa quæ consueuerant malè dispergi, bene industria prouidente collegit. Sensimus auctas illationes, vos addita tributa nescitis. Ita vtrumque sub admiratione perfectũ est, vt & fiscus cresceret, & priuata vtilitas nulla damna † perferret. Iuuat nos referre, quemadmodum in Tertiarũ [1] deputatione Gothorum, Romanorúmque † possessiones iunxerit & animos. Nam [2] cum se homines soleãt de vicinitate collidere, istis prædiorum communio causam noscitur † præstitisse concordiæ. Sic enim † contigit, vt vtraque natio dum communiter viuit, ad vnum velle " conuenit. Et factum nouum, & omnino laudabile: gratia dominorum de cespitis diuisione coniuncta est: amicitiæ populis per damna † creuere, & ex parte agri defensor acquisitus est, vt substantiæ securitas integra seruaretur. Necesse est enim, vt inter eos suauis crescat affectus, qui seruant iugiter terminos constitutos. Vna lex illos & æquabilis disciplina complectitur. Debet enim Romana Respublica, & memorato Liberio tranquillitatem suam, qui nationibus tam præclaris tradidit studia caritatis. Perpendite, Patres Conscripti, si hanc sobolem irremuneratam relinquere debuimus, cuius auctorem tot eximia fecisse retinemus. Faueant superna dispositis: vt sicut nos virtutes, † collatis beneficiis, inuitamus: ita creuisse meritis honoratas conscientias approbemus.

† cognitione. al. cogitatione. FOR.
" V. procuretur. FOR.
† nisi rectorem FOR.
† quẽ nunc
† qui
† sustinet
" V. grauitatem FOR.
Præfectus prætorio.
† sibi integritate
" V. Is igitur FOR.
† infatigabilis
† videtur FOR.
Etiã crescente fisco priuata commoda nullum passa detrimentum.
† senti ret
† possessionis iunxit
Communio
† præstitisse
† contingit
" V. conuenerit FOR.
Cespitu diuisio.
† creuerũt
† celatis,

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Tertiarum deputatione*] vet. *in tertia deputatione.* perperam: nam tertiarum illationes, deputationes, exhibitiones epistola sequenti, & 37. huiusce libri, al. *Thermarum.* FOR.

¶ 2 *Cum se homines soleant de vicinitate collidere, istis prædiorum communio causam noscitur præstitisse cõcordiæ*] Scitum est ex rer. communione

inter socios discordias excitari. *l. 77. cùm pater. §. dulcissimis. de leg. 2.* Theophil. *§. quadam. de action:b.* ideò esse comparata iudicia diuisoria, vt communio, ex qua lites oriri soleant, tolleretur, ἐπὶ τούτῳ γὰρ συγκροτεῖται τὰ δικαστήρια ταῦτα ἐπὶ τὸ τὴν κοινότητα καταπαῦσαι, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐγειρομένην φιλονεικίαν. *l. vlt. C. comm. diuid. lib. 84. cùm amplius de reg. iur. l. 1. quand. & quibus quart. pars deb. C. lib. 10.* Aristot. *lib. 2. cap. 3.* Politicõn. Mamertinus *in Panegyric.* quem Maximiano dixit elegantissimè. Vbi obiter pro æmulationis stipulis, emendabis, stimulis. Plutarchus de Tuberonum familia in vita Marcel. FOR.

"In vno vet. scriptũ est Trudentinæ FOR.

¶ Honoratis possessoribus, defensoribus & curialibus " Tridentinæ ciuitatis Theod. Rex. XVII.

Quod releuentur absolutione tributorum pro rata concessionis.

Principũ munificentia nemini debet esse fraudi.
"V. Butilano FOR.
"V. persoluere. FOR.
Tertiarum immunitas.
† alicui

MVnificentiam nostram nulli volumus extare damnosam: ne quod alteri tribuitur, alterius dispendiis applicetur. Et ideò præsenti auctoritate cognoscite, pro sorte, quam " Butiliano presbytero nostra largitate contulimus, nullam debere " soluere fiscalis calculi functionem: sed in ea præstatione quanti se Solidi comprehendunt, de Tertiarum illationibus vobis nouerітis esse releuandos. Nec inferri à quoquam volumus, quod † alteri nostra humanitate remisimus: ne, quod dictu nefas est, benemeriti munus innocentis contingat esse dispendium.

¶ Gudilæ episcopo Theodericus Rex. XVIII.

Non debet quis in seruitium trahi, qui lucere nesciturgratia dignitatis.

Conditio curialis.
" V. ad honorem. FO.
"Non autẽ Curionem Reipub. FOR.
† quam
† Farcinates BROS.
† suas
† instructã modis

PRiscarum legum reuerenda dictat auctoritas, vt nascendo Curialis nullo modo possit ab originis suæ muniis discrepare, nec in aliud Reipublicæ officium trahi, qui talis præuentus fuerit sorte nascendi. Quòd si eos vel " ad honores transire iura vetuerunt, quàm videtur esse contrarium, " Curialem Reipub. amissa turpiter libertate seruire? & vsque ad conditionem peruenisse postremam, † quem vocauit Antiquitas Minorem Senatum? Nouerit itaq; reuerentia vestra † Sarsenates municipes collegas † suos asseruisse, Ecclesiam vestram irrationabiliter sibi velle defendere. Vnde prouidentia vestra, pro integritatis suæ proposito examinata veritate, discutiat quæ veniunt in querelam: & si desideria petitorum veritate subsistunt, pro implendis muniis eos ad Curiam suam remeare permittat. Si verò clero vestro creditis in eis aliquid rationabiliter suffragari, ad nostrum Comitatum † instructam perso-

personam modis omnibus destinate, quæ aduersariorum debeat intentionib. obuiare. Quòd si de negotij qualitate † dubitatis, conuenit † sacerdotalibus institutis, vt ante controuersiam iustitiam magis ipse † cognoscas, quàm de iudicio victus † abscedas. Talem siquidem non oportet publicè superari, quem amatorem æquitatis conuenit inueniri. †dubitabi †sacerdoti bus †cognoscat †abscedat

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Minorem Senatum*] Infra *li.6.epist.3.& li.9.epist.7.in fi.* FOR.

¶ 2 *Desideria petitorum*] Si preces veritate nitantur, mendax precator careat impetratis. *l.3.D.de in integ.rest.l.pen.l.vlt. C.si contra ius, vel vtil. publ.l.vlt.C.de diuer.rescript.* FOR.

Vniuersis Gothis & Romanis, & his qui portubus vel † [1] clusuris præsunt Theodericus Rex. XIX. † Clausuris

Priuantur malefactores qui proprium dominum occiderunt.

CVncta † quidem iure detestamur scelera, & omne quod iniquum est clemens execratur † auditus: sed ea maximè, quæ humani sanguinis effusione polluta, nostram † contra se incitauêre censuram. Quis enim ferat, in [2] domesticis præsidiis locum fuisse periculis? & ibi inuentum dulcis vitæ exitum, vnde nasci debuerat defensionis auxilium? Et ideò præsenti iussione mandamus, vt in famulos, qui Stephanum dominum suum plectibili scelere trucidantes, [3] inhumatam quoque reuerentiam eius funeris abiecerunt, † legum districtione [a] resecetis. Quatenus qui exemplis prouocantur pessimis, pœnis arceantur † aspectis. Proh dolor, pietas in auibus inuenitur, quæ ab humana conditione deseritur. Vultur ipse, cui vita est cadauer alienum, tantæ magnitudinis † corpus nec exiguis alitibus probatur infestus, sed magis accipitrem, vitam plumigerum auium persequentem, alis cædit, ore † dilaniat, totóque suo * pondere periclitantibus nititur subuenire. Et homines parcere nequeunt, cuius se genus esse cognoscunt? Ille non vult extinguere, * quos † poterat vesci: serui maluerunt occidere, qui eos superstites consueuerat enutrire. Fiat ergo pastus pij vulturis, qui necem potuit crudeliter desiderare pastoris. Tali potiùs sepulchro recipiatur, qui dominum reddidit insepultum.

[Margin: † siquidem † auditor † in se *Seruorum qui dominos occiderint, pœna.* † legis [a] *resecaris* FOR. † *leg. aspectis* FOR. *Pietas in auibus.* † coruus † delaniat * pectore FOR. * quo FOR. † quæ *Insepultus.*]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vel clusuris*] in vno vet. *Vel claustris.* Vide s. hoc lib. epist. 5. FOR.

¶ 2 *Domesticis præsidiis*] Vlpian. Cùm nulla domus tuta esse possit, nisi periculo capitis sui custodiam dominis tam ab domesticis, quàm ab extraneis præstare serui cogantur: ideò senatusconsulta introducta sunt de publica quæstione à familia necatorum habenda, *l.1.de Senatuscons.*

Seneca *lib.1.cap.16.natur.quæst.* Plin.*in epistol.* FOR.

¶ 3 *Inhumatam quoque reuerentiam eius funeris abiecerunt*] malim sic, quanquam scriptis libris repugnantibus, *inhumati quoque eius funeris reuerentiam adiecerunt.* Porrò veterum de sepulturæ cura leges & exempla commemorem? satis sit veli indice ostendisse *tit.de relig.& sumpt.fun. l.penult.de cond.inst.* Lactant.*lib.6.cap.12.* Agathius *de bello Gotico libr.2. sub finem*, Petron. Arbiter *extremo Satyrici*, Val.M.x.*lib.6. cap.3.* de seueritate, Ælian.*li.12.hist.var.* de Alexand.Magno,& ¶.huius lib.episto.22. Sed de iis alius olim, vt spero, disserendi locus dabitur. FOR.

† Vulgi. Saioni.al. Sydigi. al. Villicls.al. Vuiligi. FOR.

† Vniligis Saioni Theodericus Rex. XX.

Capiantur naues oneratæ frumento, & mittantur ad exercitum.

Theodericus frumenta iubet in aulam comportari.

OMnes decet gratanter impendere, quod publicas † vident vtilitates posse respicere: quando necesse est. † hæc membra sentire, quod corporis summa sentitur. Atque ideò præsenti " decernimus iussione, vt quantas in Rauennati vrbe † falcatorias potueris reperire, frumentis † fiscalibus oneratas, ad nos vsque perducas. Quatenus † alimonia publica tali prouisione releuata, necessitatem inopiæ non † debeat sustinere. Reddat Rauenna copiam Liguriæ, quam ex ipsa consueuit accipere. Nam quæ præsentiam nostram sustinet, multorum debet solatia reperire. † Trahit obseruantium cateruas Comitatus noster: & dum ad beneficia præstanda curritur, " necessariò populis copia postulatur.

† vident vt † hoc "V. decreuimus. FOR. † fulcatoriar' V. calcatorias. FO. † fascalibus † alimonius † debeant † Trahit enim "V. necessaria. FOR.

Ioanni Apparitori Theod. Rex. XXI.

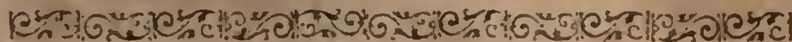
Quòd reducat ad culturam partem eam contingentem de paludibus. aut eam reddat.

Emphyteusis à negligente reuocata.

GRaue † nimirum est, vt fructu laboris sui fraudetur industrius: & cui † adhibetur pro sedulitate conferri præmium, dispendium patiatur iniustum: in ea præsertim re, quę ad nostram respicit largitatem: † cui nihil " debet licere negligentiæ, ne videamur minùs profutura sanxisse. Dudum siquidem Spei & Domitio, spectabilibus viris, loca in † Spoletino territorio cœnosis fluentibus inutiliter occupata, largitas nostra concesserat, vbi aquarum vasta profunditas terrenam gratiam in nullos vsus † profuturam absorbuerat. Iacebat tellus naufraga palustri * † tempore confusa, & sub vtroque iactata dispēdio: nec aquarum puros liquores meruerat, & decus terrenæ soliditatis amiserat. Hoc nos, quibus cordi est, in melius cuncta mutare, supra memoratis tali cōditione concessimus, vt si eorum † opera vel labore turpis desiccaretur illuuies, ipsis liberata rura proficerent. Sed quantum † actorum Spei

† nimius FO. † debet † vbi "V. debitur. FOR. † Spolitano vet. in Pelrno. FOR. † profuturos * corpore † torpore † opere † auctionē

loquitur ingesta petitio, Domitij viri spectabilis vitio, dum immemor iussionis tenaciter parcit expensis, *ad initium reuocatus est labor operantium, cùm iam in Solis faciem paulatim mollicies siccata durescere, cælatámque longa voracitate tellurem Sol insuetus afflaret. Quod nos nequaquam negligi posse patiemur, vt bene † accepta inuida destruantur ignauia. Proinde deuotio tua præfatum Domitium moderata executione conueniat, vt acceptæ rei sedulus operator immineat, aut si hoc sibi sumptuosum esse crediderit, propriam cedat " supplicantibus portionem. Oportet enim, vt si † opera postulata nequit efficere, consortem beneficij gloriam nostri † temporis, permittat implere. * ad initiũ vel initiũ FOR. † cepta FOR. "V. supplicantis FOR. † ipse FOR. † corporis

† Festo v.i. Patritio Theod. Rex. x ii. † Fausto FOR.

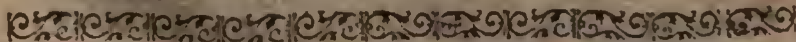
Quòd mittantur filij ad sepeliendum patrem eorum defunctum.

AEquum est, [1] vt commodet se regalis pietas Fati vulnere sauciatis: quia erigi plus merentur, quos sortis suę aduersa presserunt. Atque ideò magnificentiæ tuæ præsenti auctoritate declaramus, vt † Hecditij filios quod in Vrbe primitus residere censuimus, ad patriam cum genitoris sui funere, votiuo quidem reditu, sed acerbo casu, remeare iubearis. Ne † eorum desideriis abnegatis, [2] vulnus geminetur afflictis: & quod nefas dictũ est, qui dolorum † nubila, nostra semper serenitate, detergimus, nunc miseris pias lacrymas denegare videamur. Insatiabilis quippe fletus est, qui humandis non finitur corporibus interesse: dum semper se reum iudicat, qui cineribus iusta non præstat. Priamus quanto pretio sepeliendum Hectorem redemit? rogauit furentem, supplicauit armato, vitámque suam exponere maluit, vt cadaueri debita non negaret. Et quoniam in † his personis mutua sunt officia pietatis, iniquum est filium genitori gratuito non impendere, quod patrem magnis talentis constitit effecisse. † Codidij † horum † nobila Sepultura cura. † iis

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vt commodet se regalis pietas.*] vet. *vt se commodet benignitas regalis fati.* Conueniunt quæ à Iureconsultis de cadauerib. damnatorum sepeliendis disputantur *lib.48. Pandect. tit. vlt.* Arrianus *in Epictetum. li.1.c.9.* Petron. arbiter *fragm. Satyrici*, de cura sepulturæ, huiusce lib. epist.19. FOR.

¶ 2 *Vulnus geminetur afflictis*] aduersa fortuna vtentibus non est calamitas nouo dolore cumulanda. In eandem sententiam. *l.6. de iure dot. l.14. Diuus. de off præsid.* FOR.

† Ampelio, Dispositio & † Theodulo † V V V. S S S. Th. Rex X I I I. † Ampellio † Theodulo † viris sublimibus

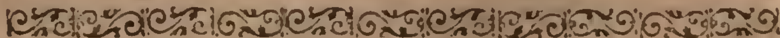
Oneribus superfluis non grauentur qui sunt vtilitatis publicæ seruitiis occupati.

Figulinarũ concessio. † figulis v-sus *ouanter †al. ornanter †alias actiones † transduci ᵅV. cessēt. FOR. *circa FOR.

DEcet nostri temporis disciplinam, vt qui publicis vtilitatibus seruiunt, superfluiis oneribus non grauentur. Nec dignum est, vt cuiusquam lædat inuidia, nostris moribus ordinata. Quapropter † figulinis regia vobis auctoritate concessis, ' operam * nauanter impendite. Nec vereamini ad † alias vos actiones posse † traduci, à quibus iniuncta præsentia vix credimus explicari. ᵅ Cessauit ergo * contra vos improborum nefanda præsumptio, & obscuris dolis effectum nostra tollit auctoritas. Incassum enim odit, cui se principalis clementia obiecerit.

' *NOTÆ VARIORVM.*

' ¶ 1 *Operam nauanter imp.*] in duob. manusc. *operam ouanter imp.* aliàs *ornanter*. Idem Cassiod. post epist. 33. *nauanter insiste.* quo loci tamen vetus cod. habet, *gratanter.* FOR.

Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XXIV.

Quod maiores non grauentur vltra debitum in præstatione debitorum.

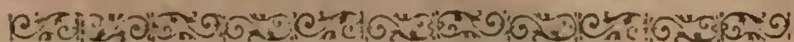
Ornamentũ Rom. nominis, à Senatu. *Ne potentiores onera illatorum in tenuiores transferant.* ᵅ V. *subiectos.* FOR. ᵅ V. *moderationis* FOR. † iudiciis FOR.

COnstat, Senatum populis viuendi regulam præstitisse. Nam quod ornat nomen Romanum, à vobis legitur institutum. Ad hoc Patres in illo principio nominati, vt quasi filiorum per vos possit vita cōponi. Vos enim deuotionem prouinciis, vos priuatis iura decreuistis. & ad omnes institiæ partes ᵅ subditos parere libenter docuistis. Et ideo non decet inde signum ᵅ resultationis exire, vnde exemplum potuit moderationis effulgere. Quod nostra clementia, cui cordi est, rerum omnium tenere mensuram, in vestram notitiam credidit perferendum. Ne magis ignorantia nutriatur excessus, sub quorum conscientia error non potest esse perpetuus. Igitur prouincialium † iudicium relatione, ad magnificum virum Præfectum prætorij directa, comperimus, sic primæ transmissionis tempus exemptum, vt nihil aut parum à Senatoriis domibus constet illatum. Allegantes, per hanc difficultatem tenues deprimi, quos magis decuerat subleuari. Fiet enim, vt exactorum nimietas, dum à potentibus contemnitur, in tenues conuersa † grassetur, & ille potius soluat aliena, qui est deuotus ad propria: præterea multò acerbiora iungentes, quod pro sua quisque volutate aliquid exigentibus dignetur obiicere. Quæ tamen omnia detrimenta Curialibus dicuntur infligi: vt qui in vsus publicos fuerant nostra prouisione reparati, contumacibus distrahantur iniuriis. Atque ideo P. C. qui finem nobiscum Reipub. debetis annisum, sic æquabiliter ordinate, vt quicquid vnaquæque domus Senatoria profitetur, destinatis procuratoribus per prouin-

Exactores. † crassetur FOR.

uincias trina illatione persoluat. Aut certè, quod in locum beneficij solebatis expetere. arcæ Vicarianæ sedis, si id diligitis, vniuersa complete: ne necesse sit curiali per multiplicem & inefficacem conuentionis laborem in exiguis vestris illationibus sua potius dāna suscipere, eueniátque detestabilis casus: ª vt qui functionem propriam vix poterat sustinere deuotus, alienis oneribus prematur infirmus. Quod nos, salua ciuilitate, dissimulare non possumus, vt sine acerbitate belli rebus suis exuantur oppressi, & illi magis pereant, qui Reipub. parere festinant. "V & pub. For.

ª Hoc etiam nos edictali programmate in cunctorum noueritis prouincialium notitiam pertulisse, vt liberè prorumpat in publicum, qui se alienæ functionis pondere nouit oppressum, relaturi à nobis iustitiæ fructum, qui fessis nouimus dare præsidium. "V. ass fortènes. For.

Edictum Theoderici Regis. xxv.

Super eodem.

QVamuis sit querula vox doloris, nec se contineant immuniti, & læsus animus vociferatione pascatur: tamen liberior sermo promitur, ª si nostra auctoritate laxatur. Detestamur enim, miseros premi: commouemur & non querentium malis: velociúsque ad nos peruenit, quod dissimulatio parentis abscondit. Meritò, quando cunctorum nos respiciunt auido ore læsiones. Dum illud pietati nostræ perire credimus, quod per †mediocrium damna sentimus. Nuper itaque prouincialium iudicum relatione comperimus, domos quasdam præpotentium suas non implere per ordinem functiones, Hinc fieri, vt dum illationis quantitas procurari queritur à tenuibus, summa potior exigatur. Superbia ª deinde conductorum canonicos Solidos non ordine traditos, sed sub iniquo pondere imminentib. fuisse proiectos: nec † vniuersam siliquam, quam reddere consueuerant, solēniter intulisse. Proinde factum est, vt Curiales quib. nos volumus esse prospectum, imminentium solicitudine coacti, grauia damna sentirent, &, si dici fas est, cum alienis debitis sub truculentis † compulsionib. vrgerentur, possessionum quoque suarum amissione priuati sunt. Quod scelus vt debeat amputari, ad reuerendissimum quoque Senātum præcepta transmisimus, & nunc edictali programmate † definimus, vt quisquis Possessorum siue Curialium grauatum se senserit in aliena calculi functione, ad nostræ serenitatis audiētiam venire deproperet, sciturus, nobis priores excessus omnino displicuisse, cum viderit profutura succedere. Patuit ergo vobis arbitrium iusti principis, quamuis multis semper declaretur * iudiciis. Nunc autem sub silentio patientiam doloris ª abducire, aut sub iustitia iter vocis aperire. ª Iam in vobis erit huius summa consilij, quibus adiacet eligere, quod vobis prospicitis expedire.

Dolorem tegere difficile. "V. qui nostra. For. †medio-cium. "V. domum For. Canonici Solidi. † immenent. † compulsionibus. † diffinimus. *Indiciis. "V. subducere. For. "In vet. str. ctius hæc conclusa sunt: Iam in vobis ad tacet eligere quod vobis pro p. citis expedire. For.

ª Fausto præposito Theod. Rex. xxvi.

*Festa

Quod Apuleiæ & Calabriæ negotiatores publici non grauentur.

† Nullis. V. nullimFor. *Compendia iniusta.*

† NVllius compendiis delectamur iniustis: nec ad animum nostræ pietatis perueniunt, quæ probitatis gratia deseruntur. Respubl. siquidem iure semper æquitatis augetur: & cum temperantia diligitur, velociter profutura succedunt. Atque ideo illustrem magnificentiam tuam, Negociatorum Apuliæ siue Calabriæ supplicatione permoti, duximus, instruendam, vt frumenta quæ per supradictos negociatores publico comparantur, non iterum ab eisdem interpretij nomine Solidorum quantitas exigatur. Nam si coëmptam speciem expensis publicis necessariam non habetis, ab officio vestro suscepta « moderatio fideliter † distrahatur, euentum rei ratio fiscalis habitura est, quæ iniustè videtur imposuisse † quod respuit. Nimis enim iniquum est, vt ille ¹ patiatur dispendium, qui imperium fecit alienum: pari conditione censentes de sextario quoque, quem negociator eius prouinciæ videtur inferre: ne quis audeat damnata semper pretia proteruus exigere: & vt validius recundamus excessus, pœnam x x x. librarum auri sedis nostræ præfectis imponimus, si quis contra hæc saluberrima constituta ausu temerario venire tentauerit. Officium verò decem librarum auri dispendio se nouerit esse feriendum, si inhibitas præsumpserit exequi iussiones. In illa quoque parte fessis clementia nostra se porrigit, vt si pensionem † huius tituli Siliquario præstat, † monopolium quoque negociator exerceat. Si verò † Siliquarius hunc titulum negociatoribus « indicat abrogandum, nullam ab eis exigat pensionem. Quia satis absurdum est, vt affligatur damnis, qui commoda non habet actionis. In aurariis denique priscus ordo seruetur, & ad eos tantum functio ipsa respiciat, quos huic titulo seruire voluit antiquitatis auctoritas. Quapropter beneficia nostra erga negociatores, qui nostris titulis necessarij comprobantur omnibus modis facite custodiri: ne genus † hominum, quod viuit lucris, ad necem possit peruenire dispendiis.

Interpretiū · « V. moderatio FOR. · † extrahatur · † quæ · *Sextarius* · *Multa in exigentem iniusta pretia.* · † huiusmodi · † monopolium · † Siliquatarius FOR. · « V. indicat FOR. · *Qui sentit onus, debet & commodum sentire.* · *Auraria functio.* · † hominis · *Lucro viuūt negotiatores*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Patiatur dispendium*] Tactatum à iure. FOR.

¶ Vniuersis Iudæis Genuæ consistentibus Theod. Rex. x x v i i.

Datur Iudæis licentia reficiendi Synagogam.

SIcut exornari iustum cupimus præbere consensum, ita per nostra beneficia fraudes fieri legibus non amamus: † in ea parte præcipuè, in qua diuinæ reuerentiæ credimus interesse. Ne ergo insultare videantur elatis, diuinitatis gratia destituti. Quapropter † tegumen tantum vetustis

† an · † tegmen

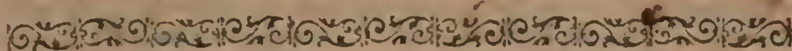
tustis parietibus superimponere Synagogæ vestræ, præsenti vos auctoritate censemus, petitionibus vestris eatenus licentiam commodantes, quatenus constituta diualia permiserunt. Nec aliquid ornatus fas sit adiicere, vel in ampliandis ædibus euagari. * Noueritis vos † seueritatem minimè diffugere veteris sanctionis, si rebus non abstineatis illicitis. In ipsis verò parietibus cooperiendis, vel * † reficiendis tantum licentiam damus, [a] si vobis tricennalis non potest obesse præscriptio. Quid appetitis, quæ refugere deberetis? Damus † siquidem permissum, sed errantium votum laudabiliter improbamus. [1] Religionem imperare non possumus: quia [2] nemo cogitur, vt credat inuitus.

Neque legē re. neque au gere Iudæ templa licere. * Et noueritis † se veritatem * fulciēdis † fingendis [a] Hæc vox si abest à vet. FOR. *Præscriptio tricennalis.* † quidem *Religio non imperatur.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, vt credat inuitus*] Iustiniano Imperatori Theodahadus inf. lib. 10. epist. 26. *Cum diuinitas diuersas patiatur religiones esse: nos vnam non audemus imponere. Retinemus enim legisse voluntariè sacrificandum esse domino: non cuiusquam cogentis imperio.* Tertullianus *ad Scapulam in fin. Non est (inquit) religionis cogere religionem: quæ sponte suscipi debet, non vi.* Clemens initio *lib.* 10. Recognit. ad Iacobum fratr. dom. D. Bernardus in Cantico, serm. 66. *Fides suadenda (inquit) non imponenda.* Porrò huius rescripti ad Iudæos Genuenses emissi inscriptione admonitus coniicio in *l.* 8. *C. de Iudæis, ex Cod. Theodos.* negatione addita, legendum esse, *non tam.* FOR.

¶ 2 *Nemo cogitur vt credat inuitus.*] Quis, inquit Lactantius, mihi imponat necessitatem, vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi? nihil tam voluntarium quàm religio, in qua si animus auersus est, iam sublata iam nulla est. Fides autem suadenda est non imperanda, nocuit enim & nocebit semper rigor, & ingenia nostra vt nobiles & generosi equi, melius facili freno reguntur, docendo magis quàm iubendo, monendo quàm minando. BROS.

¶ * Stephano v. s. Comiti primi ordinis ex principe * officij nostri Theod. Rex. XXIIX.

* Fausto FOR. * off. fisci BROS.

De promotione emeriti ad dignitatem spectabilitatis.

TRibuenda est iustis laboribus compensatio † præmiorum: quia exprobrata militia creditur, quæ irremunerata transitur. Athletam populis palma designat esse victorem. Sudores bellicos Ciuica corona testatur. Expectant etiam † equos præmia sua: & tanta iustitiæ vis est, vt nec illis tardiùs detur laboris * pretium, qui sentire non poterant denegatum. Quod si ita est, dignum hoc, homini reddere, qui per honesta cognoscitur obsequia placuisse. Per tot enim actionum lubricos casus fixum tenuisti militiæ probatę vestigium: &, quod rarò in seruiente prouenit, permutatio iudicum nunquam circa te † variauit

Præmiis digni qui. † meritorū † equi. BOR. * pręmium *Laus fidei & constantiæ ministri.* † narrauit

affectum. Nec erat in te alieni iudicij quisquam inuidus, cum etiam decessorum suorum ordinationibus redderetur aduersus. Placere siquidem meruisti cunctis, cum semper diligenda custodis, silentium in secretis, in actionibus efficaciam, in obseruationis labore frequentiam: & quod † rarum est continentiæ bonum, crebra hominum vitia fecerunt, cum multis præberes officia, nulli tuam operam venditabas. Vocabulū principis nulla sorde maculasti, seruans dignitatem nominis exercitatione virtutis. Hinc est, quod Spectabilitatis honorem, quem militiæ sudore detersis iusta deputauit Antiquitas, præsenti tibi auctoritate cōferimus: vt laboris tui tandem finitas excubias, remuneratione [1] Comitiuę Primi Ordinis, iam securus intelligas. Et quia gratiam Principis dignitas nuda non affert, [2] nec beneficium dici potest, quod nulla vtilitate sentitur: priuilegia tibi quoque, quæ tribui scholæ suæ. Ex principibus diualia constituta voluerunt, simili munificentia condonamus. Neque quicquam in his debes metuere, quæ † forsitan nouella vsurpatione tentantur. Ab omni ergo damno oneribúsque † sordidis ius te muniuit antiquum. † Sed quanquam præsenti remuneratione † digna soluamus, futuris tamen votis spem maximam pollicetur. Sed quoniam angusta sunt beneficia, quæ non etiam de futuris aliquid pollicentur, aderit prouidentia principalis: vt quos dignos fauore nostro credimus, eos quoque maiori honore cumulemus. Verū quia celari non decet " regum impetrata, pręsentia ad prouincialis iudicis facito notitiā peruenire. † Quatenus spectabilitatem tuam decoratam nostro testimonio vniuersitatis corda cognoscant: tibíque vtpote militiæ munere persoluto, cultus competens pro nostrorum temporum laude seruetur.

† ratū continentiæ

Spect. bilitas

Ex principibus.

† forsitan vsurpatione

† sordibus

† sed præsenti

† condigna

" V. regium honorem impetrata. FOR.

† Quod

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Comitiua primi ordinis*] princeps officij eo munere perfunctus euadit in comiti primi ordinis. Cuius comitiuæ mentio est in *l.*59. *C. de Decur. l.*10. *C. de comit. rei milit. & tit. de comit. & archiatr.* Erant & comites secundi ordinis, infr. li. 7. epist. 26. & comites tertij ordinis, vt *l.*227. *quicunque, C. Theodos. de decurionib.* FOR.

¶ 2 *Nec beneficium dici potest quod nulla vtilitate sentitur*] sic Vlpian. *naturaliter ex eo bona dicuntur, quod beant, hoc est, beatos faciunt.* beare est prodesse, *l.*49. *Bonorum, de verb. sign.* Tull. *Parad.* 1. vt τὰ χρήματα παρὰ τὸ χρῆσθαι opes quod sint vsui dictas esse, eleganter apud Xenophon. Oeconom. Socrates edisserit. FOR.

¶ † [1] Adilæ v. I. Comiti Theod. Rex. XXIX.

† Adilo viro sublimi

Non permittat homines ecclesiæ molestari, & tuitionem prædiorum hominum ecclesiæ præstare procures.

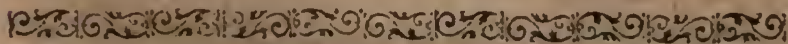
Quan-

QVanuis nullos velimus grauamen aliquod sustinere, quos videtur pietas nostra protegere (quia regnantis est gloria, subiectorum ociosa tranquillitas) tamen specialiter Ecclesias ab omni iniuria reddi cupimus alienas: quibus dum æquabilia præstantur, misericordia diuinitatis acquiritur. Et ideò beatissimi viri Eustorgij Episcopi sanctæ Mediolanensis Ecclesię petitione permoti, pręsentibus te affatibus † admonemus, vt prædiis vel ᵅ honoribus illius Ecclesiæ intra Siciliam constitutis, tuitionem studeas salua ciuilitate pręstare. Nec à quoquam, cuiuslibet nationis homine, contra fas patiaris opprimi, quos decet diuinitatis intuitu subleuari. Ita tamen, vt causis publicis & priuatis, quę contra eos rationabiliter proponuntur, respondere non differant. Quia sicut nolumus, eos ab aliquo pręgrauari, ita † exemptos à tramite iustitiæ non patimur inueniri.

Tuitio prædiorum & hominum. Ecclesia. † ammouemus. ᵅ Magis placet hominibus. FOR. *Ecclesiastici viri tuendi cur & quatenus.* † exceptiores.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *A.lilæ V.S Comiti Th.rex.*] vet. *Auilæ.* al. *Aduo viro Senatori Comiti pri ni ordinis ex principe nostri offi ij.* Sed verba hæc, *primi ordinis*, temerè videntur ex inscriptione tituli antecedentis epistolæ huc fuisse congesta. FOR.

¶ Fausto præposito Theod. Rex. XXX.

Vt eximatur ab illatione tributorum, qui deputabitur seruitio pauperum.

NOn præiudicat iuri publico personalis exceptio: quia beneficialem esse principem licet, nec intra regulas constitui potest munificentia † regalis arctari. Ita leuia coërceatur grauissimis institutis impatiens ambitio iure † frenetur. clementia non habet legem, nec debet sub angustis terminis benignâ sequi, quem decet sine fide laudari. Defensores itaque sacrosanctæ Mediolanensis Ecclesiæ pro expensis pauperum, quæ sub lucri exaggeratione funduntur, vnum sibi ex negociatoribus vrbis suæ desiderant oportere præstari: qui pro emptoris functus officio, exceptis negociationis oneribus debeat implere, quod suscipit. † Hæc enim nos & Rauennati Ecclesiæ commemorant, † motos rationabili allegatione, tribuisse: quod pietatis exemplum, ad suum quoque commodum † supplicant transferendum. † Ideò illustris & pręcelsa magnificentia tua (salua in aliis negociationibus commoditate publica, quæ ab vniuerso corpore consueuit inferri) vnum eis, quem sibi † visi fuerint † eligere, deputabit, qui ita commercium negociationis exerceat, quatenus nec Monopolij; nec Siliquatici, nec Aurariæ aliquid pensionis impendat, vel quodlibet grauamen ex permissa nundinatione sustineat. Cur enim illud tardemus annuere, vnde nulla possumus damna sentire?

† principalis † restrenetur FOR. † Hoc † motus † supplicat † Et ideo † visum † elegisse. *Monopolium. Siliquaticum. Auraria pensio.*

NOTÆ VARIORVM.

¶1 *Qui ita commercium negotiationis exerceat, quatenus nec Monopolij, nec Siliquatici, nec aurariæ aliquid pensionis impendat.*] Siliquaticum & Monopolium erant mercatorum onera: Siliquaticum in nundinis exigitur, ob venditionem proponendam. Monopolium ab eo exigitur, qui monopolium beneficio principis exercet, quo tamen vti hodiè non licet ex *l.1.C.de monop.* BROS.

a 1 Dromanariis Theodericus Rex. XXI.

"V. Dromonariis al. Dromanariis.

Sollicitantur quidam exequi iniuncta per alueum Padi, vt diuiso labore equis publicis debeat subueniri.

Cui debet quisque muneri respondere

PVblicis debent vtilitatibus insudare, qui nomen dedere militiæ. Quid enim agat homo, si professio desit obsequio, vt " nec commoda priuata reperiat, nec † gloriam " strenuitatis acquirat? Et ideò Comiti Sacrarum largitionum nostra præcepit auctoritas, vt in Hostiliensi loco constitui debeatis. quatenus fiscali humanitate recreati, excursus cum veredariis per alueum Padi more solito faciatis: vt diuiso labore equis publicis debeat subueniri. Quando cursus vester non atteritur, qui per vias liquidas expeditur. Non enim vobis nimio labore claudicare contingit, qui manibus ambulatis. Vehiculum vestrium non sentit iniuriam, nec defectum patitur, quod vnda potiùs currente portatur.

" Vox nec abest vet. FOR.
† regulam
" Scribo, nec gloriam strenuit. FOR.
Veredarij.

NOTÆ VARIORVM.

¶1 *Dromanariis*] Qui Dromonibus præsunt, de quibus infra nihil adnotabo. FOR.

Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XXXII.

De palude Decennonij reducenda ad culturam.

Impensa circa vsus publicos.

GRata nobis est P.C. circa vtilitates publicas impensa deuotio, † quia dum ciuium laudabiles animos comprobamus, locum iustis beneficiis reperimus. Quid est enim tam senatorium, quàm si vtilitatibus publicis impendat affectum? vt possit prodesse patriæ, cui natus est? Vir itaque magnificus " atque patritius Decius, glorioso circa Rempublicã amore deuinctus, vltrò postulauit voto mirabili, quod vix potuisset sub consilio nostræ pietatis imponi: paludē "Decēnonij: † in hostis modũ vicina vastantem, foueámus ore patefacto promisit absorbere; illam † famosam sæculi vastitatem, quam sub diuturnitate licentiæ quon-

† qua
" Hæc vox Atque abest a vet. FOR.
" V. Decennonij. FOR.
† hostis modo
† formosã

quondam mare paludestre † possedit, cultúsque locis inimicum superfundens vndis diluuium, terrenam gratiam syluestri pariter horrore † confudit, nihil vtile nutriens, sub liquore spoliatum fructibus est solum, postquã obnoxium cœpit esse paludibus. † Ideò miramur priscæ consistentiæ virum: vt quod diu virtus publica refugit, manus priuata † susceperit. Hanc ergo audacem laborem aggressurum se laudabili perfectione pollicitus est: vt pereunte damnoso gurgite, quæ fuerant amissa vlteriùs non perirent. Vnde † nostræ super hac parte † serenitatis postulat iussiones: vt auctoritate publica iubeat opus eximium, quod erit cunctis viantibus profuturum. Sed vos P. C. quibus cordi est bonũ desiderium iuuare auxiliatoribus constitutis, præsentibus † decretis annuimus, vt ad loca ipsa Decennonij duos ex vestro corpore dirigatis: quibus arbitrãtibus quãtum spatij restagnatis « incursibus paludestris illuuies occupauit, fixis terminis annotetur. Vt cùm ad perfectionem † promissam peruenerit, liberatori suo reddita terra proficiat, nec quisquam inde aliquid præsumat attingere, quod tam diu inuadentibus aquis non potuit vendicare.

† concedit FOR.
† confodit
† Et ideò
† su cepit
† nostra
† serenitas
† decretis tibi
« V mensib. FOR.
Desinienda duobus senatoribus spatium.
† promisse venerint.
Non cedes occupanti.

« ¶ Decio v. i. Patritio Theodericus Rex. XXXIII.

« V. Artemidoro Praf. vrb. FOR.

Supradicto conceditur palus ea Decennonij desiccanda, & ad culturam reducenda.

IVstitiæ ratio est, † vt laudabile desiderium sequatur prosperitas † actionum: & quod bona voluntate † suscipitur, regalibus quoque ordinationibus impleatur. Vobis itaque desideria iusta poscentibus præsenti auctoritate concedimus, vt stagnis Decennonij paludibúsq. siccatis, sine fisco possideas in solum rura reuocata, nec vllam metuas liberatis rebus exhibere culturam, quas sub generalitatis testimonio absoluimus. Hinc etiam ad amplissimum Senatũ præcepta transmisimus, vt † definito nunc spatio ad tuum pulchrè transeat dominium, quod est à fœdis gurgitibus vendicatum. Æquum est enim, vt vnicuique prosiciat labor suus: & sicut expendẽdo cognoscit incõmoda, ita rebus perfectis « cõsequatur augmenta. Illud etiam † qui studio Reipub. semper inuigilamus, aspeximus, vt si quis hunc laborem iuncta † tecum societate subire delegerit, habita « corporis æstimatione, habeat iuris † proprij spatia pro parte quã † suscepit. Vt nec solus immensis oneribus prægraueris, & animosiùs peragatur, quod sub collegij adiuuatione suscipitur. Ita † fiat, vt & quæ rebus maximis est amica, † molesta careatur inuidia. Quapropter gloriosis desideriis * nauanter insiste, ne opinioni tuæ graue sit « in assumptis conatibus marcuisse. Intuere quippe, omnium ora atque oculos in te esse conuersos: respice serenitatis nostræ suspensa iudicia ad * effectum operis instituti. Quanta vales animositate festina, vt dignus tanta re emersisse iudiceris, qui iam nunc † omnium admiratione laudaris.

† ad
† iussionũ FOR.
† suscipere-tur
Restitutum paludũ exsiccata dominium.
† diffinito
Sumptus & labor.
« V exequatur. FOR.
† quod
† totum
Sortis operis
« V. operum. FOR.
† propria
† suscepit
† fiet
† molestia
* grattanter FOR.
« In abest à vet. FOR.
* affectum FOR.
† affectum
† omni.

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Æquum est enim vt vnicuique proficiat labor suus, &c.*] Augmentum patrimonij non sine labore quæritur. *l. si defunctus. C. arbit. tut.* quemadmodum & pecunia. *l. quod si minor. §. Scæuola. D. de minor.* beneficia ecclesiastica. *cap. super. de renunt.* honoris augmenta. *l. contra publicam. C. de re milit.* stipendia longo sudore. *l. fin. C. de omn. agr. des.* BROS.

"V. sic Tâtula viri Senatori FOR.

a Arthemidoro præfecto vrbis Theod. Rex. XXXIV.

Quod pecunia conuertatur in reparatione ædificiorum.

Præfecti vrbis commendatio. † arcibus

GAudemus, in te nostra floruisse indicia, lætamur, dignum præsulem te Romanis † arcibus extitisse, qui generosis animis amicum cum fraudib. non passus es valere secretum, ne vos aut delicta complices facerét, aut securitas ad maiora potiùs incitaret. Atque ideo vniuersa pecunia, quę fuerat fabricis deputata Romanis, & nunc magnitudinis tuæ[1] discussioue constitit † abiuratam, cùm nec reddita suo tempore nec docetur expensa, sine aliqua dilatione resumatur: & † vobis ordinantibus iterum Romanis mœnibus applicetur. Nefas est enim, vt in alios vsus transeant, quæ sibi subtracta non immeritò Roma suspirat Debemus itaque cælatores † deputatæ pecunię* in non modica pœna percellere, qui in tali causa nostram munificentiam † fraudauerunt. Sed affuit moderatrix, semper quæ nobis est « iuncta, clementia: ne indecorè facta † plectamus grauiter incitante iustitia. Sufficiat nobis, cupiditatem non implesse, quod voluit. Nec maior potest prouenire vindicta, quando velut propria videtur perdere, qui se suppressa turpiter † vendicauerat possidere.

Pecunia fabricis deputata. † obiuratā † vobísque † occultatę * non immodica † fraudauerant "V. iniuncta FOR. † plectemur † indicauerat FOR.

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Discussione.*] de cuius ratione, præscribitur Imperatoris Zenonis constitutio. *lib. 7. Cod. de ratiocin. oper. public.* FOR.

* Tantili. al. Thatillæ FOR.

¶ * ' Tancilæ v. s. Theod. Rex. XXXV.

Ad quendam sublimem, quòd inquirat de statua furtiuè substracta.

Ornatum vrbium augendum.

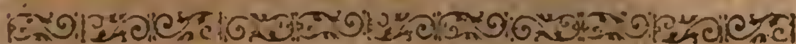
ACerbum nimis est, nostris temporibus antiquorum facta decrescere, qui ornatum vrbium quotidie desideramus augere. Quocirca præsentibus te iussionibus admonemus, vt de Comensi ciuitate ęneam statuam, quæ † periisse suggeritur, omni animositate perquiras. Spondens etiam centum aureos, si quis hęc sacrilega prodere furta maluerit. Qua-

† periisse Statua requirenda.

Quatenus promissio nostræ serenitatis trepidos ad spem confessionis inuitet, quæ etiam ad te destinata † edicta proloquantur. Sed cùm hæc tamen iussa promulgaueris, si adhuc facinus † secretò valuerit, post diem † venerabilem locorum artifices facias congregari, à quibus sub terrore perquire, quo ministro fuerit perpetratum. Ab imperitis enim harum rerum statuæ facilis euersio non fuisset, nisi eam tentasset mouere loco magistra præsumptio. † edicta † secretà † venerabile

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Tantilæ V.S.*] in vet. legitur horum verborum loco, sed corruptè, *Edictum Theoderici Regis.* Furtum indicanti præmium proponitur, quod & iure fit. *l.16. solent. de præscr. verb l. 3. si Balsatoram. Co. de fideiuss. l.4. l.5 D. de cond. ob tur. caus.* Et Athenis vsitatum ex Suidæ collectaneis in Diagora, Melio & Ammonio in dictione ἐπικηρύξαι manifestum est. FOR.

^a Edictum Theoderici Regis. XXVI. ^a V. Fausto præposito. sed malè. FOR.

De mercede danda illis, qui reuelarunt furtum, & pœna infligenda furibus.

QVamuis ad proditionem sceleris relaxata nimis pœna sufficiat, nec parum sit munus audaciæ, supplicij declinasse terrorem: addimus tamen præmium, quod habere innocentia solet. Non quia commissa placuerunt, sed delectat nos munificos esse in amore vindictę. Quapropter præsentis edicti vnusquisque auctoritate cognoscat, centum se aureos largitate nostra promereri, si prodat, † qui statuam de Comensi ciuitate ^a rapuerit, & de suo facto, quod maximè nocens requirit, indulgentiam se nouerit habiturum. Damus in æneo compendio aureum munus: & metalla, † quę inuenire possumus pretiosiora, largimur. Illud potius hac liberalitate redimentes, † ne transeat in vsum, quod constat esse prohibitum. Quis ergo tanta stultitiæ cœcitate damnetur, vt dubitet erumpere, quando & securitatem reperit, & præmium confessionis acquirit? Si quis autem dissimulandum * fortè crediderit, cúmque aliquo veritatis indicio serenitas ^a nostra detexerit, ¹ vltimo se nouerit discrimine rapiendum. Indignum est enim, vt qui respuunt indulgentiam nostram, detectis postea suffragetur humanitas.

Sontibus præmia proposita. *Indicii præmium.* † quis ^a V. rapuerint. FOR. † quàm † nec * fore ^a V. nostra forte detexerit. FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vltimo discrimine*] id est morte, quod vltimum supplicium & animaduersio vltima definitur, *l. vlt. D. de pœn. l. vlt. de sepulc. viol. l.31. omnes, C. de episc. & cler.* vltima pœna. Suet. *in Iulio.* ἐσχάτη τιμωρία Harmenop. & *Nouell.* 153. nouissima exempla Cornelij Taciti *libro* 12. & 15. FOR.

*Arthemidoro Theod.

* Fausto præposito Theod. Rex. XXXVII.

Quod negociatores depopulatione vastati, vsque ad tempus non teneantur ad præstationem tributorum & debitorum solutionem.

Inducia debitorib. data † calamitate

OPes nostras cupimus thesauro pietatis augeri execrantes commoda, quæ nobis vexatorum fuerint † calamitatibus acquisita. Molesta est illatio nostræ clementiæ, quæ defletur. Quia quicquid sub lætitia penditur, accipientis laudibus applicatur. Vrbis itaque Sipontinę negociatores hostium se asserunt depopulatione vastatos. Et quia † egentium leuamina nostras potiùs diuitias æstimamus, illustris magnificentia † tua, per hoc iuge biennium nuncupatos, nulla faciat “ coemptione vexari. Sed quoniam lapsos nihil releuasse † proficit, si onus aliud solutionis accedit: qui memoratis negociatoribus noscuntur mutuasse pecuniam: celsitudo tua faciat admoneri, ne in hoc biennij spatio quicquam de credita summa æstiment postulandum. Quatenus sub induciis supradictis, & datam possint reparare pecuniam, & aliquatenus debitorum valeat respirare substantia. Quid enim proficit creditorem se vrgere, quando incassum nititur † nudatos * exigere? quibus magis prospicimus, si ad mutuata sustinendo peruenire faciamus.

† legendum † nostra “ V. coemptione. FOR. † profecit † nudos * [leg.] exsugere.

Fausto præposito Theod. Rex. XXXVIII.

Quod ciuibus super operis exhibitione, consuetudo alio nummatenus deputetur.

Princeps naturæ imitator.

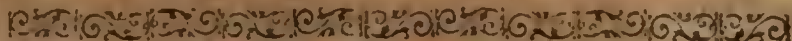
PRouentum regni nostri benignitas debet æmulari: vt tantum humanitas relaxet dona, quantum Respublica suscepit augmenta. Non enim aliter laudatum modum possumus custodire, nisi ad considerationem rerum nostrum debeamus excitare propositum. Inter tot enim quotidie, Deo propitiante, successus, tenacitatis esset vitium angusta largitate contentum. Atque ideò illustris magnificentia tua præsenti auctoritate cognoscat, * Spoletinis ciuibus [1] ad exhibitionem Thermarum supra consuetudinem aliam millenam esse deputandam. Cupimus enim libenter impendere, quæ ad salubritatem ciuium nouimus pertinere. Quia laudes sunt nostrorum temporum, celebrata gaudia populorum.

* à Spoletanis lusum indultum Principu.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ad exhibitionem tertiarum*] lege vt in vet. ad *exhibitionem Thermarum*, quemadmodum epistola trigesimanona huius lib. *Thermarum ædificia decora, & lauachrum mundius*. idem mendum epist. 16. huius lib. insidet. FOR.

Aloisio

¶ Aloisio architecto Theod. Rex. xxxix.

De reparatione balneorum quæ virtute vigere, multimoda describuntur.

SI audita veterum miracula ad laudem nostræ clementiæ volumus continere (quoniam augmenta regalis gloriæ sunt, cùm sub nobis nulla decrescunt) quo studio conuenit reparari, quod † & nostris oculis frequenter constat offerri? Delectat enim salutiferi Aponi meminisse potentiam: vt intelligas quo desiderio cupimus reficere, quod de memoria nostra nescit exire. Cæruleum fontem vidimus, in formam dolij concauis hiatibus æstuantem, & fornaces anhelantium aquarum † circunducto temulatio, Naturæ probabili dispositione, coronatas, quæ licet, more calidæ, nebulosos vapores exhalent, hanc tamen iucúdam perspicuitatem aspectibus humanis aperiunt: vt quiuis hominum illam gratiam desideret contingere, etiam cùm non ignoret ardere. Ore plenissimo, in sphæræ similitudine, supra terminos suos aquarú dorsa turgescunt: vnde latex tanta quiete defluit, tanta quasi stabilitate decurrit, vt eum non putes † crescere, nisi quia inde aliquid rauco murmure sentis exire. Veniunt aquæ per algentes meatus tali feruore succensæ, vt post recurua spatia, quæ arte facta sunt longiora, in calores † sint* maximè reditur æ. O magistri mirandum semper ingenium, vt naturæ furentis ardores † ita ad vtilitatem humani corporis temperaret, vt quod in origine dare poterat mortem, doctissime moderatum, & delectationem † tribueret & salutem. Iuuat videre secretum, latices vapores igneos exhalantes, amicum vndis indesinenter ardorem, & calorem venire decursu riui, vnde vsualiter solebat extingui. Meritò dicunt Philosophi, Elementa sibi mutuis* complexionibus illigari, & mirabili coniungi fœderatione, quæ inter se contraria † intelliguntur varietate pugnare. Ecce madentem substantiam vapores producere constat ignitos, quæ mox ad thermarum ædificia decora peruenerunt, illis à cautibus vnda descendens, & aëra sua qualitate succendit, & tactu fit habilis, cum recepta fuerit in lauacris: vnde non tantùm delitiosa voluptas acquiritur, quantum blanda medicina confertur. Scilicet, sine tormento cura, sine horrore remedia, sanitas impunita, balnea contra diuersos dolos corporis attributa. Quæ ideò * Aponum, Græca lingua, beneficialis nominauit Antiquitas, vt causam tanti remedij æger cognosceret, cùm de tali nomine dubium non haberet. Sed inter alia loci ipsius bona, illud quoque stupendum esse didicimus, quod vna fluentorum natura diuersis ministeriis videatur accommoda. Nam protinus * saxo suscipiente collisa inhalat primæ cellulæ sudatoriam qualitatem: deinde in solum mitigata descendens, minaci ardore deposito, suaui temperatione mollescit: mox in vicinum producta, cum aliqua dilatione torpuerit, multò blandiùs intepescit: postremo ipso quo-

Principis gloria.
† etiam
Aponus fons.
† conducta
† excrescere
Aquarum calidarum vsus.
† sunt
* maximos redditura. FOR.
† ista
† traderet
Elementorum societas.
* al. complexibus. FOR.
† dicuntur
* miraculi
* Hæc vox saxo abest. FOR.

[† tempore *Neronis piscina.*] quę † tepore derelicto, in piscinam Neronianam frigida tantùm effici-
tur, quantum prius ferbuisse sentitur: non immeritò † auctoris sui par-
[† actionis suę] ticipans nomen collega est cum viriditate gemmarum, vt ipsa quoque
[† conspicua] vitrei elementi colore † perspicua quasdam † tremens vndas quieta cõ-
[† tremẽtẽ:] moueat. Sed vt ipsum quoque lauacrum mundiùs redderetur, stupenda
[† continentia] quadam † continẽtię disciplina in † vndam, qua viri recreantur, si mu-
lier descendat, incẽditur: propterea † quod ipsis altera exhibitio decora
[† vnda] collata est: scilicet, ne ardentium aquarũ fœcundissimũ locum non cre-
[† &] derent habuisse, vnde plurima largiretur, si vterque sexus vno munere
[† Hæc supradicta] communiter vteretur. † Hęc ³ perennitas aquarum intelligendi præstat
[*Aquæ perennes.*] indicium, per igneas terræ venas occultis meatibus, ᵃ influens deintus,
in auras erumpere excocti fontis irriguam puritatem. Nam si Naturæ
[ᵃV. *defluens intus.* FOR.] fuisset illud incendium, sine interitu substantiæ non fuisset † amissum.
[† admissum FOR.] Sed aquæ materia sensibilis, sicut peregrinum contraxit ignem sic iterũ
[*Vis aquæ sulphureæ.*] natiuum facilè recepit algorem. Præstat & aliud adiutorij genus vis illa
medicabilis: nam iuxta caput fontis scintillosi, quem iam sibi meatum
prouida Natura formauit. Hinc desuper cella composita, quæ humanis
necessitatibus in absidis speciem perforatur, ægros suscepit interno
[† fluentes] humore † desluentes: vbi dum fessi nimio languore consederint, va-
poris illius delectatione recreari, & lassa viscera reficiunt, & humores
[† noxiali fusione largatos] † noxia infusione laxatos, virali ariditate constringunt: † vt quasi aliquo
desiderabili cibo refecti, valentiores queant ᵃ protinus inueni-
[† &] ri. Sic † medicabili substantiæ venit à sulphure, quod calet, à salse-
[ᵃV. *potius.* FOR.] dine, quæ desiccat. Talia posteris non tradere, hoc est grauiter in
[† medicabilis substantia euenit.] longa ętate peccare. Quapropter antiqua illic ædificiorum soliditas in-
nouetur: vt siue † in thermis, siue in cuniculis fuerit aliquid reparan-
[*Ædificia collapsa instauranda.*] dum, te debeat imminente reconstrui. ⁴ Virgulta quoque noxia impor-
tunitate nascentia, euulsis cespitibus auferantur: ne radicum quidam
[† in terminis] capilli paulatim turgentes, fabricarum visceribus inserantur, & more
vipereo prolem sibi fœcunditate contraria nutriat, vnde se compago
[† dirupat] catura † disrumpat. Palatium quoque, longa senectute quassatum, repa-
ratione assidua corrobora. Spatium, quod inter ædem publicam, & ca-
put igniti fontis interiacet, syluestri asperitate depurga. Rideat floren-
[† decorata] ti gramine facies † decora campestris, quæ etiam ardentis aquę fertili-
tate lætatur: miróque modo dum proximè salem generet sterilem, nu-
[† iis] triat pariter & virores. Sed non † his tantum beneficiis Antenorea ter-
ra fœcunda est. Infert & alia, quæ multò grandiùs obstupescas. Corda
illa (vt ita dixerim) montium, in vicem secretarij, negocia † contentio-
la diiudicant. Nam si quis fortè pecus furatum pilis natiuis solito mo-
re spoliare præsumpserit, vndis ardentibus frequenter immersum, ne-
cesse est, vt antea decoquat, quàm emundare præualeat. O verè secreta-
[† iis] rium iure reuerendum! quando in † his aquis non solum sensum, sed
[* altercatione] etiam verum constat esse iudicium: & quod humana nequit * alterca-
[ᵃV. *hic* FO.] tione dissolui, fontium datum est æquitate definiri. Loquitur ᵃ illic ta-
[*Natura tacita, loquitur*] cita Natura, dum iudicat, & sententiam quodammodo dicit, quę perfi-
diam negantis excludit. Sed quis ista conseruare negligat, quamuis
plu-

plurima tenacitate sordescat? Siquidem ornat regnum, quod fuerit singulariter toto orbe nominatum. Et ideò pecunia, quæ tibi † nata est, si opus non poterit implere susceptum, quantum adhuc expendendum esse credideris, missis nobis breuibus, indicabis. Quia non grauamur expendere, vt tanta videamur ruris † amœna custodire.

† data. Breuia missa, pro epist. la. Expensa Rege digna. * mœnia. al. amæna. FOR.

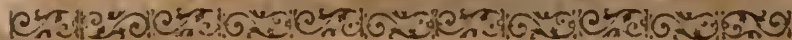
NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ore pleniss.*] os fontis, j. lib. 3. epist. vlt. paulò pòst, caput fontis vocat: & Vlpian. *l. 1. D. de aqu. quotid. & æstiu.* FOR.

¶ 2 *Aponum beneficialis nominauit antiquitas*] si verum amamus, nullum homini maius à Deo donum concedi potest, secunda corporis valetudine: ex qua morum conditio quadamtenus temperatur. Ælianus de Socrate. hinc ἄπονος id est labore carens, à Iulio Polluce Onomasticũ lib. ἄνοσος καὶ ἀνόσητος exponitur. Fontem igitur Aponum morborum expertem, quod summi beneficij ac felicitatis loco ponitur, significat Cassiodorus. FOR.

¶ 3 *Perennitas aquar.*] Vlpian. *l. 1. §. quanquam, de aqua quotid. & æstiu.* Theophil. *de rerum diuis.* τὸ ὕδωρ τὸ ἀέναον exposuit. FOR.

¶ 4 *Virgulta quoque noxia.*] Arborum radices fabricis inferunt ruinam, infra lib. 7. epist. 6. l. 1 *Cod. de aquæ duct. l. 1. C. de interd.* Harmenop. *libr. 2. tit. 4.* περὶ συντ. ἡ τῶν φυτῶν καταφύτευσις ὑπὸ τὰς τοιχοῦς τῆς οἰκίας ἐπιφέρει βλάβας ῥιζοβολοῦντα γὰρ φυτά, &c. Locus huic similis ac ferè geminus. FOR.

¶ Boëtio Patritio Theodericus Rex. XL.

De Acharedo mittendo Regi Francorum.

CVm ' Rex Francorum, conuiuij nostri fama pellectus, à nobis citharœdum magnis precibus expetisset, sola ratione [a] complendum esse promisimus, quod te eruditionis Musicæ peritum esse noueramus. Adiacet enim [a] vobis doctum eligere, qui disciplinam ipsam in arduo collocatam, potuistis attingere. Quid enim † illa prestantiùs, quæ Cœli machinam sonora dulcedine [a] modulatur, & Naturæ conuenientiam, vbique dispersam, virtutis suæ gratia comprǽhendit? Quicquid enim in conceptum alicuius modificationis existit, ab harmoniæ continentia non recedit. Per hanc competenter cogitamus, pulchrè loquimur, conuenienter mouemur: quæ † quoties ad aures nostras disciplinæ suæ lege peruenerit, imperat cantum, mutat animos: artifex auditus, & per otia delectatio. Hæc cùm de secreto Naturæ, tanquam sensuum Regina, tropis suis ornata, processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniáque facit eiici, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam iucundat: tumidos furores attenuat: cruentam sæuitiam efficit blãdam:

Musica laus. [a] V. Compellendũ. FOR. [a] V. nobis. FOR. † ista [a] Modulatur abest vet. † quotiens. Musica vnquæsita.

† tempore — que † tepore derelicto, in piscinam Neronianam frigida tantùm efficitur, quantum prius ferbuisse sentitur: non immeritò † auctoris sui participans nomen collega est cum viriditate gemmarum, vt ipsa quoque vitrei elementi colore † perspicua quasdam † tremens vndas quieta cómoueat. Sed vt ipsum quoque lauacrum mundiùs redderetur, stupenda quadam † continétiæ disciplina in † vndam, qua viri recreantur, si mulier descendat, incéditur: propterea † quod ipsis altera exhibitio decora collata est: scilicet, ne ardentium aquarũ fœcundissimũ locum non crederent habuisse, vnde plurima largiretur, si vterque sexus vno munere communiter vteretur. † Hęc ³ perenuitas aquarum intelligendi præstat indicium, per igneas terræ venas occultis meatibus, ᵃ influens deintus, in auras erumpere excocti fontis irriguam puritatem. Nam si Naturæ fuisset illud incendium, sine interitu substantiæ non fuisset † amissum. Sed aquæ materia sensibilis, sicut peregrinum contraxit ignem sic iterũ natiuum facilè recepit algorem. Præstat & aliud adiutorij genus vis illa medicabilis: nam iuxta caput fontis scintillosi, quendam sibi meatum prouida Natura formauit. Hinc desuper sella composita, quæ humanis necessitatibus in absidis speciem perforatur, ægros suscepit interno humore † destuentes: vbi dum fessi nimio langiore consederint, vaporis illius delectatione recreati, & lassa viscera reficiunt, & humores † noxia infusione laxatos, vitali ariditate constringunt: † vt quasi aliquo desiderabili cibo refecti, valentiores queant ᵃ protinus inueniri. Sic † medicabili substantiæ venit à sulphure, quod calet, à salsedine, quæ desiccat. Talia posteris non tradere, hoc est grauiter in longa ętate peccare. Quapropter antiqua illic ædificiorum soliditas innouetur: vt siue † in thermis, siue in cuniculis fuerit aliquid reparandum, te debeat imminente re construi. ⁴ Virgulta quoque noxia importunitate nascentia, euulsis cespitibus auferantur: ne radicum quidam capilli paulatim surgentes, fabricarum visceribus inserantur, & more vipereo prolem sibi fœcunditate contraria nutriat, vnde se compago casura † disrumpat. Palatium quoque, longa senectute quassatum, reparatione assidua corrobora. Spatium, quod inter ædem publicam, & caput igniti fontis interiacet, syluestri asperitate depurga. Rideat florenti gramine facies † decora campestris, quæ etiam ardentis aquę fertilitate lætatur: mitóque modo dum proximè salem generet sterilem, nutriat pariter & virores. Sed non † his tantum beneficiis Antenorea terra fœcunda est. Inferr & alia, quæ multò grandiùs obstupescas. Corda illa (vt ita dixerim) montium, in vicem secretarij, negocia † contentiosa [illegible]. Nam si quis fortè pecus furatum pilis natiuis solito more spoliare præsumpserit, vndis ardentibus frequenter immersum, necesse est, vt antea decoquat, quàm emundare præualeat. O verè secretarium iure reuerendum! quando in † his aquis non solum sensum, sed etiam verum constat esse iudicium: & quod humana nequit * altercatione dissolui, fontium datum est æquitate definiri. Loquitur ᵃ illic tacita Natura, dum iudicat, & sententiam quodammodo dicit, quę perfidiam negantis excludit. Sed quis ista conseruare negligat, quamuis plu-

Margin notes:
† tempore
Neronia piscina.
† actionis suæ
† conspicua
† tremétés
† continentia
† vnda
† &
† Hæc supradicta
Aquæ perennes.
ᵃ V. desluens intus. FOR.
† admissum FOR.
Vn aqua sulphurea.
† fluentes
† noxiali fusione largatos
† &
ᵃ V. potius. FOR.
† medicabilis substantia euenit.
Ædificia collapsa instauranda.
† in termis
† dirupat
† decorata
† iis
† [illegible]
† iis
* alteratione
ᵃ V. hic FO.
Natura tacita, loquitur

plurima tenacitate sordescat? Siquidem ornat regnum, quod fuerit singulariter toto orbe nominatum. Et ideò pecunia, quæ tibi † nata est, si opus non poterit implere susceptum, quantum adhuc expendendum esse credideris, missis nobis breuibus, indicabis. Quia non grauamur expendere, vt tanta videamur ruris † amœna custodire.

† data
Breuia missa, pro epistola.
Expensa Rege digna.
* mœnia. al. amœna. FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ore plenis.*] os fontis, ✝. lib. 3. epist. vlt. paulò pòst, caput fontis vocat: & Vlpian. *l. 1. D. de aqu. quotid. & æstiu.* FOR.

¶ 2 *Aponum beneficialis nominauit antiquitas*] si verum amamus, nullum homini maius à Deo donum concedi potest, secunda corporis valetudine: ex qua morum conditio quadamtenus temperatur. Ælianus de Socrate. hinc ἄπονος id est labore carens, à Iulio Polluce Onomasticῶ lib. ἄνοσος καὶ ἀνόσητος exponitur. Fontem igitur Aponum morborum expertem, quod summi beneficij ac felicitatis loco ponitur, significat Cassiodorus. FOR.

¶ 3 *Perennitas aquar.*] Vlpian. *l. 1. §. quanquam, de aqua quotid. & æstiu.* Theophr. *de rerum diuis.* τὸ ὕδωρ τὸ ἀέναον exposuit. FOR.

¶ 4 *Virgulta quoque noxia.*] Arborum radices fabricis inferunt ruinam, infra lib. 7. epist. 6. l. 1 *Cod. de aquæ duct. l. 1. C. de interd.* Harmenop. *libr. 2. tit. 4.* περὶ φυτῶν. ἡ τῶν φυτῶν καταφύτευσις ὡς τοῖς τυχοῦσι ταῖς οἰκίαις ἐπιφέρει βλάβας, ῥιζοβολοῦντα γὰρ φυτά, &c. Locus huic similis ac ferè geminus. FOR.

¶ Boëtio Patritio Theodericus Rex. XL.

De Acharedo mittendo Regi Francorum.

CVm Rex Francorum, conuiuij nostri fama pellectus, à nobis citharœdum magnis precibus expetisset, sola ratione [a] complendum esse promisimus, quod te eruditionis Musicæ peritum esse noueramus. Adiacet enim [a] vobis doctum eligere, qui disciplinam ipsam in arduo collocatam, potuistis attingere. Quid enim † illa pręstantiùs, quæ Cœli machinam sonora dulcedine [a] modulatur, & Naturæ conuenientiam, vbique dispersam, virtutis suæ gratia comprehendit? Quicquid enim in conceptum alicuius modificationis existit, ab harmoniæ continentia non recedit. Per hanc competenter cogitamus, pulchrè loquimur, conuenienter mouemur: quæ † quoties ad aures nostras disciplinæ suæ lege peruenerit, imperat cantum, mutat animos: artifex auditus, & perosa delectatio. Hæc cùm de secreto Naturæ, tanquam sensuum Regina, tropis suis ornata, processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniáque facit eiici, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam iucundat: tumidos furores attenuat: cruentam sæuitiam efficit blādam:

Musicæ laus
[a] V. Compellendum. FOR.
[a] V. nobis. FOR.
† ista
[a] Modulatur abest vet.
† quotiens
Musica vequalis.

ignauia excitat ignauiam, † saporantémque languorem: vigilantibus reddit saluberrimam quietem: " viciatam turpi amore, ad honestum studium reuocat castitatem: sanat mentis tædium, bonis cogitationibus semper aduersum: perniciosa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam: & quod beatum genus curationis est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones. Incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu, ad quod vult deducit: quam tenere non præualet verbo † tacito manibus clamat, sine ore loquitur, & per insensibilium obsequium præualet sensuum exercere dominatum. † Hoc totum inter homines quinque tonis agitur, qui singuli prouinciarum, vbi reperti sunt, nominibus vocitantur. Miseratio quippe diuina localiter sparsit gratiam, sum omnia sua valde fecit esse laudanda. Dorius pudicitiæ largitor, & castitatis effector est. Phrygius pugnas excitat, & votum furoris inflammat. Æolius animi tempestates tranquillat, somnúmque iam placatis attribuit. Iastius intellectum obtusis acuit, & terreno desiderio grauatis cœlestium " appetentiam bonorum operator indulget. Lydius contra nimias curas, animæque tædia repertus, remissione reparat, & oblectatione corroborat. † Hæc ad " solutiones corruptibile sæculum flectens, honestum remedium turpe fecit esse † commentum. Hic verò numerus ternarius trina diuisione consistit. Omnis enim tonus habet summum & imum. Hæc autem dicuntur ad medium. Et quoniam sine se esse non possunt, quæ alterna sibi vicissitudine referuntur, vtiliter inuentum est, artificialem Musicam, id est, " auctorum operationibus diuersis organis exquisitam, modis quindecim contineri. † Hi rebus aliquid maius adiiciens humana solertia, tertis quandam armoniam doctissima inquisitione collegit, quę Diapason nominatur, ex omnibus scilicet congregata: vt virtutes, quas vniuersum melos habere potuisset, hæc adunatio mirabilis contineret. Hinc Orpheus mutis animalibus efficaciter imperauit, vagóque greges contemptis pascuis ad † audiendi epulas potiùs inuitauit. Illo † cantante amauerunt siccas Tritones terras: Galatæa lusit in solidis: deseruerunt vrsi amabiles syluas: leones domestica tandem canneta reliquerunt: iuxta prædonem suum præda gaudebat. In vnum conuenerunt contraria vota collecta sunt, & † fidem " dicente lyra omnia sibi aduersa crediderunt. Amphion quoque Dircæus, canendo † cordis, Thebanos muros dicitur condidisse: vt cum homines labore marcidos ad studium perfectionis erigeret, saxa ipsa crederentur relictis rupibus aduenisse. Musæum etiam, & artis Orphei filium & Naturæ, Maronis præpotens lingua concelebrat, dicens apud Inferos in summa beatitudine constitutum, quod per Elysios campos felices animas septem chordarum pulsibus amœnabat: significans summo præmio perfrui, cui disciplinæ huius contigerit suauitatibus epulari. Sed hæc omnia humano studio per manualem musicam videntur effecta. Naturalis autem rythmus animatæ voci cognoscitur attributus, qui tunc pulchrè melos custodit, si aptè taceat, congruenter loquatur, & per accentus viam musicis pedibus composita voce gradiatur. Inuenta est quoque ad permouendos animos Oratorum fortis ac suauis oratio: vt cri-

Marginal notes: *ignauia | † soporatē † soporat | " V. humanitatem. FOR. | † Tacitus | † Hoc enim Toni quinque. | Dorius. Phrygius. Æolius. | Iastius. | " V. appetitum. FOR. | Lydius. | † Hæc ad saltationes | " V. saltationis FOR. | † commercium | " V. alterna FOR. | Modi quindecim. | † iis | Diapason. | Orpheus. | † audiendū | † canente | † fide | " V. dante. FOR. | Amphion. | † cordis | Musæus. | Manualis musica. | Naturalis musica. | Di Oratore.

ut criminosis irascantur iudices, misereantur errantibus: & quicquid potest eloquens efficere, ad huius disciplinæ non est dubium pertinere gloriam. Poëtis etiam, Terentiano testante, duo primùm metra principalia sunt † attributa, id est, Heroicum & Iambicum: vnum quod erigeret: alterum, quod † placaret. Ex quibus ad † oblectandos animos audientium diuersa progenita sunt. Et vt in organis toni, ita in humana voce varias animi affectiones grauida metra pepererunt. Sirenas in miraculum cantasse, curiosa prodit Antiquitas: & quamuis nauigantes fluctus abduceret, carbasa ventus inflaret, eligebant, suauiter decepti scopulos incurrere, ne tantam paterentur dulcedinem præterire. Quibus solus Ithacus euasit, qui nautis solicitatorem protinus obstruxit auditum contra noxiam dulcedinem. Cogitauit vir prudentissimus felicissimam surditatem, & quam vincere intelligendo non † poterat, meliùs non † aduertendo superabat. Se verò soliditati arboris constrictis nexibus illigauit, vt & famosos cantus liberis auribus probare potuisset, & pericula dulcisonæ vocis vnda rapiente vinctus euaderet. Verùm vt & nos talia † exemplo sapientis Ithaci transeamus, loquamur de illo lapso è cœlo Psalterio, quod vir toto orbe cantabilis ita modulatum pro " animæ sospitate composuit, vt † his hymnis & mentis vulnera † sanarentur, & diuinitatis singularis gratia conquiratur. " En quod sæculum miretur & credat: repulit Dauidica lyra diabolum, † sonus spiritibus imperauit: & canente cithara in libertatem redit, quem internus inimicus turpiter possidebat. Nam licèt huius delectationis organa multa fuerint exquisita, nihil tamen efficacius est inuentum ad " promouendos animos, quàm concauæ citharæ blanda resultatio. Hinc etiam appellatam † existimamus chordã, quòd facilè corda moueat. Vbi tanta vocum collecta est sub diuersitate concordia, vt vicina corda pulsata alteram faciat sponte contremiscere, quam nullum contigit attigisse. Tanta enim vis est conuenientiæ, vt rem insensualem sponte se mouere faciat; quia eius sociam constat agitatam. Hinc diuersæ veniunt sine lingua voces: hinc variis sonis efficitur † quidam suauissimus chorus, illa acuta nimia tensione, ista grauis aliqua laxitate, hæc media tergo blandissimè temperato. Vt homines se ad tantam perducere " non præualeant vnitatem, in quantam ad socialẽ conuenientiã ratione carentia peruenerunt. Ibi enim quicquid excellenter, quicquid ponderatim, quicquid raucè, quicquid purissimè, aliásque distantias sonat, quasi in vnum ornatum constat esse collectum. Et vt diadema oculis, varia luce gemmarum, sic cithara diuersitate soni blanditur auditui. " Musarum tela loquax, stamina verbosa, fila canentia, in quibus arguto plectro regitur, quod dulciter audiatur. Hãc igitur ad imitationem variæ testudinis, Mercurius dicitur inuenisse. Quam tanta † vtilima procurantem Astronomi inter stellas requirendã esse putauerunt, persuadentes, cœlestem esse musicam, quando lyræ formam comprehendere potuerunt inter sydera collocatam. Harmonia verò cœli humano sermone idoneè non potest explicari: quam Ratio tantùm animo dedit, sed auribus Natura non prodidit. Dicunt enim debere cre-

Duo præcipua metrorũ genera.
† tributa FOR.
† placeret
† oblectendum.
Sirenum cantus.
Vlyssis prudentia.
† poterant
† auertẽdo superaban
† exempla
Psalterium Dauidis.
" V. animæ FOR.
† iis
† sanentur
" V. En quod sæculum. FOR.
† repulit
† sonis
Dauidis lyra Saulem à dæmone vexatum sanauit.
" al. permouendos. FOR.
† æstimamus.
Chorda musica vnde sit dicta nomen.
† quidem
Harmonia vis.
" al. non valeant. FOR.
Comparatio Citharæ.
" V. musarũ tela. FOR. T. studo.
Mercurius inuentor lyræ.
† vtilissima
Cœli harmonia.

† illis

† iucunditatem

Opinio reprehensa de harmonia cælesti.

† nostra

† nostræ

vt beatitudo cœlestis † illius oblectationibus perfruatur; quæ nec fine deficit, nec aliqua intermissione marcescit. In ipso quippe intellectu habitare referunt superna, ipsis deliciis cœlestia perfrui, & talibus contemplationibus inhærentia beatis iugiter delectationibus contineri. Bene quidem arbitrati, si causam cœlestis beatitudinis non in sonis, sed in creatore posuissent: vbi veraciter sine fine gaudium est, sine aliquo tædio manens semper æternitas: & inspectio sola diuinitatis efficit, vt beatiùs esse nil possit. Hęc veraciter perennitatem pręstat: hæc † iucunditates accumulat: & sicut præter ipsam creatura non extat, ita sine ipsa incommutabilem lætitiam habere non præualet. Sed quoniam nobis facta est voluptuosa digressio (quia semper gratum est de doctrina colloqui cum peritis) citharœdum, quem à nobis diximus postulatum, sapientia † vestra eligat præsenti tempore meliorem: facturus aliquid Orphei, cum dulci sono gentilium fera corda domuerit. Et quantæ nobis gratiæ fuerint actæ, tantæ vobis ex † nostra æquabili compensatione referentur, qui & imperio nostro paretis, & quod vos clarificare possit, efficitis.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Rex Francorum*] Luduin, vel Ludouic. ad quem sequens epistola scribitur, à Theoderico citharœdum dono tulit, sicut rex Burgundionum Gundibaldus duplex horologium, vnum totius motus cœlestis, alterum 46. horatum Solis, epist. postrema sup. lib. FOR.

¶ 2 *Non poterat.*] Hæc verba ad nautas & socios Vlyssis omnino referenda sunt. FOR.

* Ludouico

¶ *[1] Luduin Regi Francorum Romæ Theod. Rex. XLI.

Gratulatur Ludouico Regi Francorum de victoria habita.

Legatio pro victu Alemannis.

† residétem

* Alemanicos

† actoribus FOR.

† primariorum FOR.

* remissus

* externi. FOR. al. exteriti.

† aleman-num

Supplices.

† expertum

GLoriosa quidem vestræ virtutis [2] affinitate gratulamur, quòd gentem Francorum prisco ætate † residem, feliciter in noua prælia concitastis: & * Alamannicos populos, causis fortioribus inclinatos victrici dextra subdidistis. Sed quoniam semper in † auctoritatibus perfidię resecabilis videtur excessus, (quia † ex primariorum plectibilis culpa omnium debet esse vindicta) motus vestros in fessas reliquias temperate: quia iure gratiæ merentur euadere, quos ad [3] parentum vestrorum defensionem respicitis confugisse. Estote illis * remissi, qui nostris finibus cælantur * exterriti. Memorabilis triumphus est, † Alamanum acerrimum sic expauisse, vt tibi eum cogas de vitæ munere supplicare. Sufficiat, illum Regem cum gentis suæ superbia cecidisse. Sufficiat [4] innumerabilem nationem partim ferro, partim seruitio subiugatam. Nam si cũ reliquis cõfligis, adhuc cũctos superasse non credèris. In talibus causis accipe frequẽter † expertũ. Illa mihi fœliciter bella prouenerunt

runt, quæ moderato fine peracta. Is enim vincit assiduè, qui nouit omnia tẽperare: dum iucunda prosperitas illis potiùs † blanditur, qui austeritate nimia nón rigescunt. Cede itaque suauiter genio nostro, quòd sibi [5] gentilitas communi remittere consueuit exemplo. Sic enim fit, vt & meis petitiónibus satisfecisse videamini, nec sitis solliciti ex illa parte, quam ad nos cognoscitis † pertinere. Quocirca salutantes gratia honore, & affectione, qua dignum est, † illum & illum Legatos nostros ad excellentiam vestram consueta caritate diteximus: per quos & † sospitatis vestræ iudicium, & speratæ petitionis consequamur effectum. Quædam verò, quæ ad nos pro vestris vtilitatibus peruenerunt, per harum portitores verbo vobis insinuanda commisimus: vt cautiores effecti optata possitis victoria constanter expleri. Vestra siquidem salus, nostra gloria est: & † toties regnum Italiæ proficere iudicamus, quoties de vobis læta cognoscimus. Citharœdum etiam, arte sua † doctum, pariter destinauimus expetitum, qui óre manibúsque consona voce cantando, gloriam vestræ potestatis oblectet. Quem ideo † fore credimus gratum [a] quia ad vos eum iudicastis magno opere dirigendum.

† blanditus
Parere principi victori, commune gentium omnium exemplum.
† peruenire
† illos & illos
† hospitatis
Populi salus est gloria principum.
† totiens
Regnum Italia.
Citharœdus in dono datus.
† fortè
[a] V. quia vos FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ludum*] id est Clodouæo, quia Ludouicus dicebatur, inquit Hermann. Contractus in Chronico: & ait victoriam Alemanorum, quam hîc nunciat Theodericus circa annum Christi 508. Anastasiani verò imperij 18. contigisse, Felice & Secundino Coss. FOR.

¶ 2 *Affinitate*] nam Theodericus, vt regni sui vires stabiliret, Adelphedam sororem Francorum Regi copulauerat. Matthæus Palmerius. FOR.

¶ 3 *Parentum vestr.*] Nam Theodericus sororem Clodouæi in matrimonio habuit. Gregor. Turonen. FOR.

¶ 4 *Innumerabilem nationem*] reparabilem vocat Ammian. Marcell. FOR.

¶ 5 *Gentilitas*] erat ergo tunc Clodouæus non amplius gentilis, sed Christianus iam factus. FOR.

MAGNI AVRELII
CASSIODORI
SENATORIS,

VARIARVM LIBER III.

Alarico regi Visigotharum Theodericus Rex. I.

Ne moueat bellum cum aduersario, donec tractetur pax inter eos.

Legatio, ne bellum suscipiatur.
† Attilam *Attilæ potẽs*
† Visigothorum
a Rectius in veter. *populorum ferocium corda.* FOR.
* ferorum
† ferocium
† in albo
† cõflictus

QVAMVIS fortitudini vestræ confidentiam tribuat parentum vestrorum innumerabilis multitudo: quamuis † Attilam potentem reminiscamini † [1] Visigotharum viribus inclinatum: tamen quia [a] populorum * ferocia † corda longa pace mollescunt, cauete subito in † aleam mittere, quos constat tantis temporibus exercitia non habere. Terribilis est hominibus † conflictus, si non sit assiduus: & nisi vsu præsumatur, concertandi subitò fiducia non habetur. Absit, vt vobis aliquid indignatio cœca surripiat. Moderatio prouida est, quæ gentes seruat. Furor autem instantia plerumque præcipitat, & tunc vtile solum est ad arma cócurrere, cum locum apud aduersariũ iustitia nõ potest inuenire. Quapropter sustinete, donec ad [2] Francorũ Regẽ Legatos nostros dirigere debeamus: vt litem vestram amicorum debeant amputare iudicia. Inter duos enim nobis [3] affinitate coniunctos non optamus aliquid tale fieri, vnde vnum minorem contingat forsitan inueniri. † Non vos parentum † fusus sanguis inflammat? † non grauiter vrit occupata prouincia: adhuc de verbis parua contentio est. facillimè † transigitis, si non per arma vestros animos irritetis. Obiiciamus, quamuis cognato, cum nostris coniuratis eximias gentes. Iustitia, quę Reges efficit fortiores, citò conuertit animos, † qui contra se tales sentit armatos. Et ideò salutationis honorificentiam prælocuti, Legatos nostros illum & illum ad vos credimus esse dirigendos: qui vobis & mandata nostra sufficienter insinuent, & vsque ad fratrem nostrum † [4] Gundibadum, vel alios Reges lata vestra voluntate † deproperent. Ne videamini eorum immissione laborare, qui malignè gaudent alieno certamine. Auertant enim diuina, vt supra vos iniquitas illa præualeat. Commune malum, vestrum iudicamus inimicum. Nam ille me iure sustinebit aduersum, qui vobis nititur esse contrarius.

† Num
† fusis
† num
† transitis
† quæ
† Gũdibaldum, vt
† deproperet

NOTÆ VARIORVM.

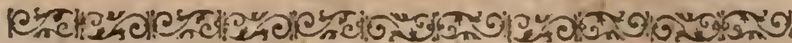
¶ 1 *Visigotharum.*] id est, Visigothorum qui Aquitaniam tunc obtinebant.

bant. Clodouæus & Alaricus elegere arbitrum belli Theodoricum: cuius arbitrio nolens parere Alaricus à Clodouæo victus est. Ammon. Monach. *lib.1.cap.20.* FOR.

§ 2 *Francorum Regem*] Luduin, seu Clodouæum, de quo in nouissima superioris libri formula, & huius lib. epist. 3. FOR.

§ 3 *Affinitate coniuncto*] vt supra lib. prox. epist. vlt. FOR.

§ 4 *Gundibaldum*] regem Burgundionum, de quo supr. ext. lib. 1. epist. ad quem hac de re epistola seq. proximè scribitur. FOR.

* Gundibado regi Burgundionum Theod. Rex II. ** V. Gundibado, FOR.*

Super eodem.

GRaue malum est inter † curas regiásque personas, voluntates si bimet videre contrarias, & dissimulando spectare, vt de vno aliquid dolendum possit emergere. Non sine inuidia nostra geritur, si nobis patientibus affinium clade dimicetur. Habetis omnes per me pignora magnæ gratiæ: non est vnus ab alio segregatus: siquid in vobis delinquitis, meo grauiter dolore peccatis. Nostrum est regios iuuenes obiecta ratione moderari: quia † illud in vobis verè sentiunt displicere, † qui dum malè cupiunt, † audaciam suæ voluntatis retinere non possunt. Vereantur senes, quamuis sint florida ætate † feruentes: sciant, nos aduersarios esse contrarietatibus suis: & illud velle persequi, ne ab vtrisque possit excedi. Decet enim nos aspera verba dicere, ne affines nostri ad extremum debeant peruenire. Et ideò illum & illum Legatos ad fraternitatem tuam credimus destinandos: vt si filio nostro Alarico visum fuerit ad regem Francorum cum coniuratis nobis gentibus dirigere debeamus: quatenus causa quę inter eos vertitur amicis mediis rationabiliter abscindatur. Conuenit enim, tales tantósque Reges non inter se lamentabiles rixas quærere, vt de suis & nos possint casibus sauciare. Quapropter fraternitas vestra * adhibito mecum studio, eorum nitatur † reparare concordiam: quia nemo potest credere, sine nostro voto illos ad hæc pręlia peruenisse, nisi omnino clareat, ne ad conflictum veniant, nostra potius esse certamina. Aliqua verò à pręsentium gerulis literarum sermone vobis commisimus intimanda: Vt sic prudentia vestra cuncta componat, quemadmodum consueuit, Deo iuuante, perficere, vnde solet diligentissimè cogitare.

† charas Principum, dissicta, grauis ad malum, Dissuasio belli

† illi FOR. † quod † si audaciā † feruentes

** habito † tegerit e*

Mandata legat.

§ * [1] Herulorum regi, Guarnorum regi, Thoringorum regi Theod. Rex. III. ** Vet. Tharingorum regi. FOR.*

Studet conciliare discordes reges inter se.

SVperbiam, diuinitati semper exosam, persequi debet generalitatis assensus. Nam qui vult * opinabilem gentem voluntaria iniquita- ** vet. inopinabile*

te subuertere, non disponit cæteris iusta seruare. Pessima consuetudo est, despicere veritatem. Credit sibi omnia cedere, si elatum contigerit in abominabili certamine superare. Et ideò vos, quos conscientiæ virtus erigit,& consideratio detestabilis præsumptionis accendit, Legatos vestros, vnà cum meis & fratris nostri † Gundibadi regis ad Francorum regem * Ludouicum destinate: Vt aut de se † Visigotharum conflictu considerata æquitate suspendat,& leges gentium quærat: omnium patiatur incursum, qui tantorum " arbitrium iudicat esse temnendum. Quid quærit vltra, cui " offertur absoluta iustitia? Dicam planè, quod sentio: qui sine lege vult agere, cunctorum disponit regna quassare. Sed melius est, vt inter initia perniciosa reprimatur assumptio: vt sine labore perficiatur omnium, quod certamen esse poterat singulorum. Recolite namque " [2] Henrici [3] senioris affectum, quantis vos iuuit semper muneribus, † quoties à vobis proximarum gentium imminentia bella suspendit. [4] Reddite filio eius gratiam: quam tantum agnoscitis vestris vtilitatibus attributam. Nam si tanto regno aliquid præualuerit, vos aggredi sine dubitatione † præsumet. Quapropter excellentiam vestram epistolari sermone salutantes, per Legatos nostros, illum & illum, præsentium portitores, verbo vobis aliqua dicenda commisimus: Vt vos qui nostrum sequimini, Deo iuuante, dispositum, vnus vos complectatur assensus: & foris hoc agatis, ne in vestris prouinciis dimicare possitis.

† Gūdibaldi FOR. * Cluderiū FOR. † Visigothorum " V. offeretur. FOR. " V. iudicium FOR. *Principiis obstandum.* " Vet. lib. *Enrici.* FOR. † quotiens † præsumit *Mandata legat.* *Pacis suasio.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Herulorum regi, &c.*] *Thoringorum Regi.* is est Herminifridus, ad quem extat Theoderici epist. cap. 1. lib. seq. FOR.

¶ * 2 *Henrici*] Idem Cassiodorus Enrici meminit *lib. 5. epist. 39.* FOR.

¶ 3 *Senioris*] patris scilicet Alarici Regis Visigothorum, vt epist. seqq. patet. FOR.

¶ 4 *Reddite filio*] *Alarico.* FOR.

¶ * Luduin Regi Francorum Theod. Rex. IV.

* Ludouico FOR.

Exhortatio ad pacem cum aduersario, donec eorum controuersia placabili amicis mediis finiatur.

" ADeo inter Reges affinitatis iura, diuina coalescere voluerunt, vt per eorum placabilem animum proueniat quies optata populorum. Hoc enim sacrum est, quod nulla permittitur commotione violari. Nam quibus † obsidibus habeatur fides, si non credatur affectibus? Sociantur proximitate domini, vt nationes diuisæ simili debeant voluntate gloriari, & quasi per alueos quosdam concordiæ † adunata " se possint gentium vota contingere. Quæ cum ita sint, miramur animos vestros sic causis mediocribus excitatos, vt cum filio nostro Alarico

"V. Ideo inter. FOR. *Adhortatio ad pacem.* † obsedib. † adunate "Vet. se psi sint gentibus gentiū vota. FOR.

rico Rege durissimum velitis subire conflictum: vt multi qui vos metuunt de vestra concertatione lætentur. Ambo estis summarum gentium Reges, ambo ætate florentes. Non leuiter regna vestra quassatis, si data partibus libertate confligitis. Virtus vestra patriæ non fiat inopinata calamitas. Quia grandis inuidia est regum in causis leuibus grauis ruina populorum. Dicam liberè, dicam affectuosè, quod sentio. Impatiens sensus est, ad primam legationem protinus arma † mouere. A parentibus, quod quæritur, electis iudicibus. ª expetatur. Nam inter tales viros, & illos gradum est dare, quos medios volueritis efficere. Quid de nobis vos ipsi æstimare poteritis, si nos intentiones vestrás reliquisse cognoscitis? Absit ille conflictus, vbi vnus ex vobis deleri poterit inclinatus. Abiicite ferrum, qui in meum pugnare vultis opprobrium. Iure patris vobis interminor & amantis. Ille nos & amicos nostros patietur aduersos, qui talia monita (quod non opinamur) crediderit esse temnenda. Quapropter ad excelleutiam vestram illum & illum, Legatos nostros ª magno opere credidimus dirigendos, per quos etiam ad fratrem vestrum, filium nosttum. Regem Alaricum scripta nostra dereximus: vt nullatenus inter vos, scandala † seminet aliena malignitas: sed in pace perseuerantes, quæ sunt inter vos, mediis amicis, placabiliter finire debeatis. Per eos etiam & verbo vobis aliqua dicenda mandauimus. Vt gentes, quæ sub parentibus vestris longa pace floruerunt, subita non debeant concussione vastari. Illi enim credere debetis, quem vestris vtilitatibus arridere cognoscitis. Quoniam qui vult † alium in præcipites casus mittere, eum certum est fideliter non monere.

Ex Regum dissidiis, ruina populorum.

† commouere FOR.

Electi iudices

ª V. expectatur. FOR.

ª V. magno pere. FOR.

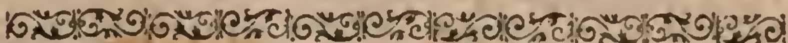
† semet

Medij amici

† alterum FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Amicos nostros*] Id est, regem Gundibaldum & Herulorum regem. FOR.

Importuno v. i. Patritio Theod. Rex. v.

Confertur dignitas patritiatus Importuno patritio, qui & generosis natalium fulget insignibus, & morum per consequens luce perspicua decoratur.

SI te aut nobilitas sola decoraret, aut meritorum tantum laude polleres, conferendas forsitan dignitates dilatione probabili libraremus: ne magna vilescerent, cum simul omnia funderentur. Nunc autem cum te vniuersa facto agmine comitetur, ne desit vni, quod prædicatur ª in pluribus: conuenit iustitiæ nostræ vt cum tu copiosa bona protuleris, vberrimè te repleat munificentia principalis. Non enim crescendi vobis hic ordo, qui multis est paulatim prouehi, mediocris probatur esse virtutis: dũ morosius agnoscitur, quod sub lenitate † preparatur. Saltu quodã se tendit vestra prosperitas, soláq. perfectio à vobis quæritur,

Collatus patritiatus.

ª V. impleri mus. FOR.

† paratur FOR.

cum vobiscum multa nascantur. Elaboratæ sunt enim longa ætate vestri generis dignitates, quæ notissimo quodam habitaculo Lares in vestra † posuere familia. Nam, vt prisca sæcula transeamus, quæ affatim viros sunt † visa proferre præcipuos, gemino radias patris ac patrui decore conspicuus, qui non solum ornamentum familiæ suæ, sed ipsi decus Senatui præstitere. † modernis sæculis moribus ornabantur antiquis: bonitate præditi, constantia gloriosi, in amicitia proni, † ad odia sumenda difficiles. Ita, quod ᵅ maximum felicitatis genus est, cum multæ probarentur esse potentiæ, inuidiam illos persequentium contigit non habere. Pendebant quinimò † circa eos anxias vota ciuitatis, crescens supra priuatos publicus amor eorum. Senatus animum eorum sequebatur, turba propositum. Eo necesse erat Romam velle, quod cuncti videbantur optare, miróque prosperitatis euentu firmum circa eos custodiebat arbitrium voluntas vaga populorum: quod inter cæteras dignitates munus iudicamus esse † præcipuum. Nam si paucorum amor iustè iam gloria est, tantę ciuitatis affectus quod potest habere pręconium? Proinde sicut omnia ingrata videntur obscura, sic generaliter † dilecta præclara sunt. Tot igitur parentum laude decoratus, † tot etiam morum luce conspicuus, sume post consulares fasces emeritos, Patriciatus insignia, tuarum munus plenarium dignitatum: & cani honoris infulis adultam cinge cæsariem, qui meritorum laude ætatis præiudicia superasti. Cur enim tardo euenirent præmia, cùi tot generi suffragabantur exempla? Eligitur quippe in re nascendi laus, viuendi gloria: & cum multa trahas ab Antiquis, meruisti placere de propriis. Ab ipso quippe vitæ principio, quod inter adulantium greges rarum solet esse, nobilibus studuisti fidem virtutibus exhibere. Atque ideò instituti tui firma vestigium: vt qui primæuus gloriam consecutus es, florentibus annis gloriosis, honoribus augearis. Inspice denique, quanta tuorum laude præcipua decoreris. Culpæ genus est, non te fecisse, quod * summum est. De maturitate quippe tua multò debent venire meliora, qui in ætate tenera te nouimus fecisse prædicanda. Confidimus enim nec tui generis institutum, nec nostrum circa te errare posse iudicium.

[Margin notes: † posuerũt; † iussa; † moderni sceleris; † in odia; *Elogia gloriosa.*; ᵅ V. maximæ felicitatis genere. FOR.; *Felicitas sine inuidia.*; † cura; † principiũ; † delicta; † tum; *Insignia patriciatus.*; * firmũ est.; *Cõmendatio patricij.*]

Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. VI.

Scribitur Senatui vrbis Romæ super eodem.

GRatum quidem nobis est, P.C. personas nouas ad honorem celsa producere. Delectat, peregrini germinis viros gremio libertatis inserere. Vt variis ᵅ frondescat senatus aula virtutibus. Ornat enim talis multitudo conuentum, & lætam reddit faciem publicam honorata frequentia. Sed multò nobis probatur acceptiùs, † quoties dignitatibus reddidimus, qui de ipsa Curiæ claritate nascuntur. Quia non sunt de vobis examina nostra solicita, dum præiudicata bona trãsfunditis, qui merito

[Margin notes: *Noui homines perducti ad honores.*; ᵅ V. Florescat. FOR.; † quotiens]

merita cum luce præstatis. Origo ipsa iam gloria est: laus nobilitati connascitur. Idem vobis est dignitatis, quod vitæ principium. Senatus enim honor amplissimus vobiscum gignitur, ad quem vix maturis ætatibus peruenitur. *Senatoria dignitas.* Hæc licet de vobis omnibus veraciter iudicemus, vt * ordinis genium complectatur gratia Senatorum, maximè serenitatis nostræ luminibus Deciorum sanguis irradiat. **omnis ordo.* † Qui tot annis continuis simul splendet claritate virtutis. *† Quod* Et quanuis rara sit gloria, non agnoscitur in tam longo stemmate variata. Seculis suis producit nobilis vena primarios; nescit inde aliquid nasci mediocre: tot probati, quot geniti: & quod difficile prouenit, electa frequentia. En pullulat ex vno germine quadrifariam decus, honor ciuium, gloria generis, augmentum Senatus: Qui quanuis fulgeant communione meritorum, inuenies tamen quem possis laudare de propriis. Respicite certè iuuenem, per formæ gratiam mentis pulchritudine plus placentem. † Refert facie sanguinis decus, proditur animi natura per † vultum, & serenitate corporis † nubila quoque mentis abstergit. *Forma dignitas.* *† Refertur* *† multum.* *† nubula* Verùm hæc Naturæ bona literarum decorauit insignibus: vt * cote magistratum artium † detersis mentis penetralibus plus luceret. **pote magnatum* In libris Veterum Decios cognouit antiquos, nobilémque progeniem, gloriosæ mortis beneficio viuentem. *Decij* *† detersus* Felicissimus profectò studiorum labor, cui priscorum carmen contigit discere per parentes, & de auita laude primordia teneri pectoris erudire. Libet referre, quam magno tunc spectaculo totius Scholæ in eum conuertebatur aspectus: † qua cùm audiret parentem illa mox intendebar hæredem quærens: vt † quæ auctorem cognouerat † dicere, per huius posset similitudines approbare. *† quem* *FOR:* *† quem* *† discere* Nam sicut indigna posteritas laudes antiqui generis abnegat, ita præclara de patribus egregiè * dona confirmat. **Vel dicta* *FOR.* Creditum est de † his omne quod legitur: dum præconia Veterum præsens docuit vena virtutum: *† iis* in auditorij officina ingeniorum flamma recalente, his quidem formabatur exemplis, sed domesticis feliciùs producebatur imperiis. Subtracto enim solatio maritali, onus † regendi mater gloriosa suscepit. *† regal* Quam nec ampla patrimonij cura, nec tot filiorum potuit turbare custodia. Aluit nutrimentis, auxit patrimoniis, ornauit moribus, & quot edidit familiæ iuuenes, tot reddidit Curiæ consulares. † Hæc igitur, rimator morum, noster sensus inspexit, *† Hoc* qui etiam bonum domesticæ virtutis inquirit: vt inter priuata laudatis publica debeat ornamenta largiri. † Atque ideò P.C. illustri & magnifico viro Importuno Patriciatus culmen indulsimus: *† At* Vt vester cœtus sicut pullulat sorte nascendi, ita & fascibus possit augeri. Impendite parenti gratiam: adunate sententias. Vestra est indoles, quam probamus. Habetis certè, quod vobis ingeniosa laude tribuatis, si amore necessitudinum publicum faciatis esse iudicium: & quod pro naturæ charitate dependitur, collatum nostris iussionibus æstimetur.

Ianuario viro venerabili episcopo * Salonitano Theod. Reg. VII. **Salernitano*

Ut satisfaciat creditori, de oleo quod ad implendas lampades ecclesiæ dicitur suscepisse.

Iustitia colenda omnibus, sed maximè sacerdotibus.

OMnes quidem iustitiam colere & obseruare præcipimus, sed eos maximè, qui diuinis honoribus eriguntur: vt supernæ gratiæ fiant proximi, dum à terrena fuerint cupiditate longinqui. Ioannes itaque flebili nos allegatione pulsauit, sanctitatem vestram à se sexaginta orcas olei, ad implenda luminaria, suscepisse: quarum pretium sibi postulat oportere restitui. Bonum quidem votum, si tamen non ibi aliquid misceatur aduersum. Nam licèt vbique deceat iustitiam custodiri, in illis rebus maximè necessaria est, quæ diuinis obtutibus offeruntur. Ne putemus ignorare Deum, vnde accipiat, si fraudatis oblationibus acquiescat. Et ideò, si veram querimoniam cognoscitis supplicantis, consideratione iustitiæ, quam sancta lege prædicatis, facite quæ † iustè debentur sine tarditate restitui. Quatenus nullus ingemiscat, illata sibi per vos fuisse dispendia, quos decet potius præstare iuuamina. Quapropter studete, vt qui non soletis pro magnis rebus excedere, nunc videamini (quod absit) in paruitate peccare.

Orca olei.

† iuste vor.

¶Venantio * V.S. correctori Lucaniæ & Brutiorum Theodericus Rex. IIX.

* viro sublimi

Admonetur exequi iniuncta, sed exactione tributorum.

IVstitiæ ratio persuadet, ab vnoquoque postulari, quod ei constat iniungi: & pecunias publicas instanter quærere, ne debitorem neglectus debeat ingrauare. Nam si remissio in admonitionibus veniat, cunctos necesse est vt contemptus inuoluat. Et quodam modo nascitur de pietate crudelitas, si quem negligis admonere, posteà cogaris exigere. Vtilis est ergo cura prædicere, quando & occasio subtrahitur delictis, & locus † non datur illicitis. Quapropter illustris viri Comitis Sacrarum largitionum suggestione comperimus, pridem tibi, secundùm morem veterem, exactionem [1] Binorum & ternorum fuisse delegatam. Vnde te præsentibus commonemus affatibus, vt secundùm Canonicariæ fidem † tempora debeas constituta complere. Ne quicquid dispendij assis publicus sustinuerit, de proprio exoluere tu cogaris, à quo nec tantæ iussioni est habita reuerentia, nec fides suæ promissionis impleta.

† emēdatur Exactio Binorum & Ternorum.

† tēperata Canonicaria fides.

NOTÆ VARIORUM.

¶ *1 *Binorum.*] Infra lib. 7. epist. 20. FOR.

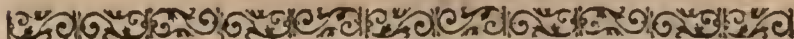
Possessoribus, defensoribus & curialibus * Æstunis consistentibus Theod. Rex. IX.

* Æstiuis vel. Estanis.

De lapidibus exhibendis in ædificia.

PRopositi quidem nostri est, noua * construere, sed ampliùs vetusta seruare. Quia non minorem laudem de † inuentis, quàm de rebus possumus acquirere custoditis. Proinde moderna sine † piorum imminutione desideramus erigere. Quicquid enim per alienum venit incommodum, nostræ Iustitiæ nō probatur acceptum. In municipio itaque vestro sine vsu iacere comperimus columnas, & lapides, vetustatis inuidia demolitos. Et quia indecorè iacentia seruare nil proficit, ad ornatum debent surgere rediuiuum, antequam dolorem mōstrare ex memoria præcedentium sæculorum. Atque ideò præsenti auctoritate decernimus, vt si vera fides est suggerentium, nec aliquid publico nunc ornatui probatur accommodum, supra memoratas platonias vel columnas ad Rauennatem ciuitatem * contrahat modis omnibus deuehēdas: vt collapsis metallis obliterata facies reddatur iterum de arte pulcherrima, & quæ situ fuerant obscura, antiqui nitoris † possint recipere qualitatem.

* V. constituere. Fon.
† euectis
† pastorum
Publicus ornatus.
* contrahat Fon.
† posset

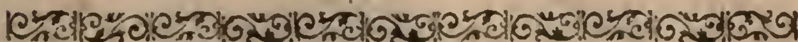
¶ * Festo v.i. Patritio Theod. Rex. x.

† Fausto

Mittitur subiectio pro deportandis marmoribus, vt iniuncta celeriùs expleantur.

DEcet prudentiam vestram in augendis fabricis regalibus obtemperare dispositis, quia nobilissimi ciuis est, patriæ tuæ augmenta cogitare: maximè cū sit studij nostri, illa decernere, quibus cunctos notum est sine suis dispendiis obedire. Atque ideò magnitudini tuæ, præsenti admonitione declaramus, vt marmora, quæ de domo † Pincimiana constat esse deposita, ad Rauennatem vrbem per Catabolenses vestra ordinatione dirigantur. Subuectum verò direximus de præsenti: ne aut mora nostris ordinationibus proueniret, aut laborantes aliqua detrimenta sentirent.

† Pinciana

¶ Argolico v. i. Præfecto vrbis Theod. Rex. xi.

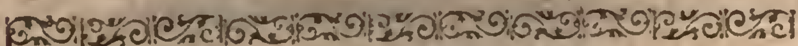
De concessione patriciatus, cum admonitione ad meliora.

OPtamus, cunctum diem plenum beneficiis nostris excurrere. Optamus vbique prestita nostra radiare. Quia in ęuum viuit, quod munificentia † principalis indulserit. Quid enim tam † egregium, quàm fecisse felicem? & eò vsque præstare, quo se erectus stupeat attigisse? Beneficia siquidem sunt, quę regna sublimant: & libertatis dominus iugiter potest crescere, si sibi subiectos studeat ampliare. Hoc mansuetudinis nostrę glorioso proposito, quē gratia generalitatis patrio fouemus

Præfectura vrbis datur.
† regalis
† regium

affectu, per indictionem quartam Præfecturæ Vrbanæ infulas tibi copiosa liberalitate largimur, vt paternis honoribus successio clara lætetur: † & sub nobis possit proficere, quicquid meruit ad nostra sæcula peruenire. Circunspice itaque quam magnum sit primordiis tuis canam Romam potuisse committi: vt in illo amplissimo cœtu iudicis videaris eminere suggestu. vbi est arduum, vel ipsum obtinere collegium. Stude ergo, vt à meritis tuis exigere possis, quod nos præstitisse cognoscis. Auara fuge, iusta sequere, modesta dilige, iracunda contemne. Quid erit suauiùs, quàm in illa turba summorum nobile protulisse iudicium, vbi tot Patriciorum corda prouoquantur ad gratiam? vbi bonum factum † cebretur ore sapientum? Nunquam maiore laude virtus agitur, quàm si rectè Roma tractetur. Quas diuitias æstimes aptiores, quàm in oculis Senatus conscientiæ præciosam gerere puritatem? & ante ipsum libertatis † gremium nullis vitiis esse captiuum? † Videmus, reliqui fasces qua gloria censeantur. Vrbanus præsul dignitas est honorum. Non patitur † claritas illa committere quod possit nobilis turba nescire. Locatus in medium cunctorum ad se trahit aspectum: & totis vitæ iudicium promulgat fama populorum. Hæc te & animo concipere, & reb. euidentibus explicare, credibile apud nos faciunt studia literarum: vbi cognouisti omne quod deceat, & ad vsum vitæ gloriosæ animum, doctorum nimirum institutione formasti. Fugiat ergo doctrina delictum. Indocilis est animi, ad vitia trahi. Ædificatus libris, locum non relinquit iniuriis: vbi in teneris annis acquiritur, quod matura ætate seruetur. Ad tramitem recti hortentur te tuorum facta seniorum, admoneat lectionis auctoritas, deinde iudicij nostri electio gloriosa. Vt maiora de nobis sumere possis, cum te ea, quæ commisimus, implere cognoueris.

[Margin: † etiam; Præfectũ vrbis informat; † celebretur; † genium; † videtim'; † dignitas]

Senatui vrbis Romæ Theodericus Rex. XII.

Super eodem

AMamus, P. C. dignitates eximias de nostra benignitate nascentes. Publici enim decoris mater est mens regentis: & quale fuerit dominantis arbitrium, talem parit libertatis aspectum. Facilius est quippe, si dicere fas est, errare Naturam, quàm dissimilem sui † princeps possit formare Rempub. Hinc est, quod cupimus, vt perpetuis honoribus fulgeatis: † quia quicquid de vobis fama loquitur, nostris institutionibus applicatur. Nam cùm omnia celsa mereamini, nostram inuidiam tangit, si quid vobis fortasse defuerit. Proinde, quod felicibus sanciatur auspiciis, illustrem Argolicum Præfecturæ Vrbanæ dignitate promouemus: vt & ille augeatur fascibus, & vobis tanti iudicis minimè subtrahatur ornatus. Scitis enim, sæpe ex hac familia viros † enituisse præcipuos. Recordamini prouecti auũ perfecti † dogmatis honore ditatum, cuius* maximam facundiam Fora mirata sunt. Studuit verò, cùm abun-

[Margin: Cõmendatio candidati; Componitur orbis Regũ ad exemp. ũ, Claud. an.; † principis; † &; † enenisse; † dignitatis; * vet. innotiam. ROR.]

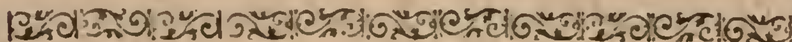
abundaret eloquio, sciens, dicendi peritum debere esse puritate conspicuum.†His meritis ad honorum celsa perductus, Largitiones Sacras fida protexit custodia, implens etiam doctrina, quam susceperat ² Magisterij dignitatem, ita in vtroque laudatus, vt in singulis crederetur esse præcipuus.†Accedit etiam prouecti nobilissimus pater, qui Comitiuæ Priuatarum infulas nullius acerbitate calumniæ profanauit, qui affectans famæ commoda, pecuniæ neglexit augmenta: & quod rarum virtutis exemplum est, his egit se temporib. continentem, quibus crimen auaritia non habebat. Principis enim propositum facit, aut negligere iudices, aut amare virtutes. Tot igitur originis documenta † promittens, reddammus bona de nobili: quia laudabilis vena seruat originem, & fideliter posteris tradit, quæ in se gloriosa transmissione promeruit. Fauete † ergo P. C. vestris dignitatibus consecreto: vt ad maiora virtutum desideria concitetis, quos nos † munerum prouocamus exemplis.

†iis Largitiones sacra. Magisterij dignitas. †Accidit Comitiua Priuatarum. †premittens †ergo publice †nimirum

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Facilius est errare naturam, quàm dissimilem sui princeps possit formare Rempublicam.*] Quales in Republica principes, tales ciues. vt regulam oportet rectam esse, ad quam cætera adęquantur, sic meritò principem ad quem alij diriguntur. BROS.

¶ 2 *Magisteria dignitas*] de hac post *lib.10.epist.33.* Magister officiorum, qui militibus prætorianis præficiebatur, Zosimus *lib. Histor.* Cuiacius *in tres postremos Codicis libros.* FOR.

¶ * Samhiuado V.S. Theod. Rex. XIII.

Mittitur quidam sublimis corrector cuiusdam prouinciæ ad iurgia finienda.

LAborum tuorum longa seruitia, & exploratę fidei multa documenta, hoc nobis iudiciū tradunt, vt qui tuos animos moderatus es, nūc alienis moribus præferaris, & pręstes † prouinciæ disciplinam, qui priuatus amasti continentiam. Is enim potest alios bene regere, qui se studuit sub decore tractare. Sānitarum itaque supplicatione permoti, hoc remedio † credimus laborantibus subueniri, si spectabilitatem tuam iuberemus ad finienda iurgia proficisci. Vnde nunc enitere, vt tam bono iudicio laudabili † respondeas instituto: aptúmque te nostris præbe mandatis, qui hactenus propria sponte placuisti. Intra itaque prouinciam Samnij, si quod negocium Romano cum Gothi est, aut Gotho emerserit aliquod † cum Romanis, legum consideratione definies: nec permittimus † indiscreto iure viuere, quos vno voto volumus † vendicare. Censebis ergo in commune quæ sunt amica iustitiæ. Quia nescit personas respicere, qui meram cogitat æquitatem,

* Ianuario, al. Fausto proposito. al. Iunæ Iudex datus. †prouincialis †cupimus *sumenda negocia †spondeas †in indiscreto FOR. †vindicare

*Episcopo

¶ * Aurigeni viro venerabili Theod. Rex. XIV.

Quod instanter faciat iustitiam, de eo qui uxorem & res alterius contra iustitiam occupauit.

Matrimonij aff. Bus genialis.

QVanuis iudicio vestro credamus omnia facinora displicere, maximè vobis confidimus execrandum, quod matrimonij genialis impugnat affectum. Quod enim animis à continentibus accipitur, quod etiam laicorum detestatione damnatur. Iulianus itaque nobis lachrymabili aditione conquestus est, vxorem suam vel res à vestris hominibus iniusta vsurpatione peruasas. Vnde si veram petitionem supplicantis agnoscitis, nec se rationabiliter pulsatus absoluit, in *[1] auctorem facti sine tarditate aliqua resecate. Malum enim cum perseuerat augetur, & remediale bonum est in † peccatum, accelerata correctio.

* actorem FOR.. †peccatis

NOTÆ VARIORVM.

¶ *1 *In auctorem*] Alij legunt *in actorem* sæpenumerò istæ inuicem voces commutantur. FOR.

† Theobaldo, Thurigeni venerab.li Episcopo, al. Thedano.

¶ *1 Theodahado v.s. Theod. Rex. XV.

Committitur decisio causæ contra eum, qui à iudicio per malitiam se absentat.

Iustitiam qui violat. Principi facit iniuriã.

[2] INiuria quidem nostra est, læsa iustitia: quia violationes earum rerum meritò ad eos trahimus, quas amamus. Vnde illud maximè inuitum esse non patimur, quod in contemptum nostræ iussionis constat † admissum. Quæ enim præsumptio plectenda non audeat, si sacræ iussionis reuerenda contemnat? Ideóque illum, quem dudum ad viri « illustris † Sonæ iudicium decreuimus conuenire, † qui se inueterata calliditate subtraxit, examini vestro committimus audiendum: vt finem detis iurgio, plectibili « machinatione dilato: Præstate itaque audientiæ curam: vt iustitiæ vobis crescat opinio. Quando pro remedio causantium committuntur vobis ambigua iurgiorum.

† amissum « V. illustr. Sanè FOR. † personę † is qui « V. machinatione dilatato. FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶1 *Theodahado*] hic postea regnum Gothorum adeptus est: ad quem exstat Theoderici epist. 39. lib. seq. FOR.

¶ 2 *Iniuria quidem nostra est, læsa iustitia*] Hinc collige iustitiam qui violat, principi iniuriam facere, BROS.

« V. Geziello. FOR.

¶ « Gemello v.s. Theod. Rex. XVI.

Con-

Conceditur officium vicariatus in illa prouincia gubernanda qua nouiter subiugata fuit.

FIrmum est iudicium, cuius tenetur exemplum: nec [locus ambiguitati relinquitur, vbi experimenta probabilia suffragantur.] Explorauimus efficaciam tuam per diuersos industriæ gradus. Sed non † imparem meruisti gratiam, variis actionibus æqualiter approbatus. Hinc est, quod præsenti tempore [1] in Gallias, nobis Deo auxiliante « subiectas, [2] Vicarium te Præfectorum nostra mittit auctoritas. Vnde perpende, qualia de te videamur habere iudicia, quando ad illos populos † mitteris corrigendos, quos nostris laudibus specialiter credimus acquisitos, Cara est principi gloria: & necesse est de illis amplius esse solicitum, vnde sibi triumphorum venisse sentit augmentum. Age igitur mandata, si cupis in te proficere nostra iudicia: turbulenta non ames, auara declina: vt talem te iudicem Prouincia fessa suscipiat, † qualem Romanum principem transmisisse cognoscat. Desiderat viros egregios coacta cladibus suis. Effice, vt victam fuisse delectet. Nihil tale sentiat, quale † patiebatur, cum Romam quæreret. Abscedat omnis de calamitate tristitia. Serenetur] tandem nubilus vultus. nunc illam gaudere conuenit, cum ad sua vota † peruenerit.

Vicarius præfect. Variis actionibus ad probatus. †vniparem « Rectius in manuscriptis subiugatas. FOR. † mitteres regendos †quale †patiebant † prouenit

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *In Gallias*] Theodericus Gallias Francorum oppressione liberauit, Venantio & Importuno Coss. vt idem Cassiodorus in fastis consularibus scribit. FOR.

¶ 2 *Vicarium te præfectorum.*] Vicarius est qui & in historia beati Apollinaris martyris iudex atque vicarius præfecturæ nominatur, propterea quod vt aiunt *l.1. C. de off. vic. l.1. C. de proxim. sacr. scrin. lib.* 12. Imperatores pro præfecto diœceses sibi creditas temperant: & ideo vicariam præfecturam in inscriptione *l.3. Cod. Theod. de sponsal. & l.3. Cod. Theod. de fam. lib.* & vices præfecti prætorio agere in inscriptione *l.1. C. Theod. de vsuris* dicitur. BROS.

¶ Vniuersis prouincialibus Galliarum Theod. Rex. XVII.

Vt obediant prædicto vicario.

LIbenter parendum est Romanæ consuetudini, cui estis post longa tempora restituti, quia gratus ibi regressus est, vbi prouectum vestros constat habuisse Maiores. Atque ideò in antiquam libertatem Deo præstante reuocati, [vestimini [1] moribus togatis: exuite barbariem: abiicite mentium crudelitatem: quia sub [2] æquitate † nostri temporis non vos decet viuere moribus alienis.] Proinde de necessitatibus vestris innata nobis mansuetudine cogitantes, quod feliciter dictum sit, spectabilem virum Gemellum, Vicarium Præfectorum, fide nobis

Tegali more. † nostris temporib.

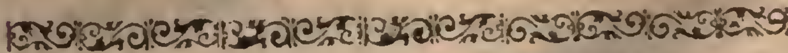
& industria comprobatum ad componendam Prouinciam credidimus dirigendum: sperantes, in nullo eum posse delinquere, qui nobis peccantes grauiter intelligit displicere. Quapropter ordinationibus eius ex nostris iussionibus obedite: quia cum credimus vobis profutura decernere. Respicite paulatim * iuridicos mores. [Non sit nouitas molesta, quæ proba est. Quid enim potest esse felicius, quam homines de solis legibus confidere, & casus reliquos non timere? Iura publica certissima sunt humanæ vitæ solatia, infirmorum auxilia, potentum frena. Amate, vnde & securitas venit, & conscientia proficit.] Gentilitas enim viuit ad libitum: vbi magis reperit mortem propriam: qui potest habere quod placeat. Vos iam securi ostentate diuitias parentum. Bona, longo situ recondita, prodantur in lucem. [Quia tantum quis nobilior erit, quantum & moribus probis, & luculenta facultate reluxerit.] Ideo enim vobis Præfecturæ Vicarium direximus, vt cum tanta dignitate & ciuilem videamur regulam destinasse. † Fruamini quod tantum audiebatis. Intelligite homines non tam corporea vi, quàm ratione præferri: & illos meritò crescere, qui possunt aliis † iusta præstare.

iuridicos — *Iura pub.* — *Præfectura Vicarius.* — † fruimini — † vita

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Moribus togatis*] Togati mores barbaris opponuntur. Toga Romana fuit, *l. 32. sed etsi accepto, D. de iur. fisc.* Plin. *li. 4. epist.* Auditione. Cic. *pro Corn. Balbo. Carent vsu togæ peregrini, barbari, & ij quibus aqua & igni interdicitur.* Paul. *lib. 3. tit. 4.* cingulum Romanos cinxisse annotatum à Macrobio est *lib. 6. cap. 5. Saturn.* & infrà Cassiod. in formula præfect. vrb. *habitu te togatæ dignitatis ornauimus, vt indutus veste Romulea iura debeas affectare Romana.* FOR.

¶ 2 *Æquitate nostri temporis*] Solenne esse Principibus sui seculi factam, felicitatem, mores, leges, laudes denique celebrare, crebra in eorum constitutionibus mentio docet, sup. lib. 1. epist. 6. *seculi beatitudo.* lib. 2. epist. 13. *nostri temporis iustitiam.* Iustinian. *secta nostrorum temporum non patitur. l. vlt. Cod. de pact. obtrectator nostrorum temporum. l. vn. C. si quis Imp. mal.* ad quam legem Græcus scholiastes Basilicon lib. 60. colligit, eum qui principis seculum criminatur, principi ipsi maledicere videri, quo de instituto aliquando in Selection. libris, quos propediem editos curabo, edisseram. FOR.

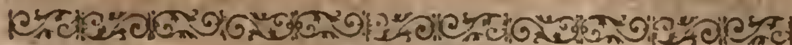
¶ Gemello v. s. Theodericus Rex. XIIX.

Mandantur bona restitui illi, qui spreta bestium conuersatione ad natale solum Romanum imperium remeauit.

MEreantur bona, qui nostram visi sunt elegisse clementiam: vt eos veraciter iudicasse, per augmenta propria possimus ostendere. Quod si talibus publica decet prospici largitate, quantò magis eos sua dignum

Restitutio bonorum absentia auitorum.

dignum est possidere, quod commune munus probatur esse iustitiæ? Spectabilis itaque Magnus, hostium conuersatione damnata, quod natus est reminiscens, ad Romanum repatriauit imperium: cuius absentia contigisse dicitur, vt eius † potuisset perire substantia. Atque ideò præsenti iussione sancimus, quatenus tam in agris, quàm mancipiis vrbanis, aut rusticis, vel quicquid sibi competens quolibet modo nunc amissum " poterit † probare, sine aliqua tarditate recuperet, retinens ex nostra auctoritate dominij ius omne quod habuit: nec quæstionem eum de rebus sibi antiqua possessione competentib. volumus † sufficere, cui propositi nostri est etiam noua præstare. † posset " V. potuerit. FOR. † comprobare † sustinere

§ * Danieli Theodoricus Rex. XIX. † Commonitorium Danieli FOR.

Committitur officium cuidam pro remuneratione laborum, & quod ei artis peritia suffragatur.

DEcet, vt palatio nostro seruientibus iustis commodis consulamus: [quia fructuosus debet esse labor publicus:] vt quamuis obsequia nobis gratuita iure debeantur, seruitia tamen per moderata compendia prouocemus. Et ideò artis tuæ peritia delectati, quam in excauendis atque † ornandis marmoribus diligenter exerces, præsenti auctoritate concedimus, vt te rationabiliter ordinante dispensentur Arcæ, quæ in Rauennati vrbe ad recondenda funera distrahuntur, quarum beneficio cadauera in supernis humata sunt lugentium non parua consolatio: [quoniam animæ tantum de mundi conuersatione discedunt, corpora verò dulces quondam superstites non relinquunt.] Hinc quibusdam veniunt ad pretium dolores, & miserabili sorte votorum crescit mercantibus de humana morte compendium: ita tamen, vt non si Iniquitas, † sub hac occasione † taxata. Ne cogantur miseri, inter acerba luctuum, † grauia plorare dispendia facultatum: & nefanda deuotione constricti, aut vrgeantur patrimonia pro mortuis prodere, aut † dilecta corpora vilissimis foueis potiùs dolentes abiicere. Sit modus in voluntate poscentium, quando ipsa * moderatio promerentibus facit. Non minùs debet lædi, cui amplius pro pietatis officio videtur imponi. † ordinandis Marmorarij ars. Area marmorea sepeliendi causa. † ab FOR. † taxari FOR. † grata † dileta * miseratio pro ementibus FOR.

§ † Grimodæ Sationi & Ferrucincto apparitori Theod. Rex. XX. † Trimula FOR.

Committitur cuidam sublimi, vt spoliato bona reddantur, constituta pœna imperuasores, si ad ea nequeant idonei reperiri.

INter gloriosas Reipubl. curas, quas perpeti cogitatione, Deo auxiliante, reuoluimus, cordi nostro est leuamen humilium: vt cótra po- Peruasoris pœna.

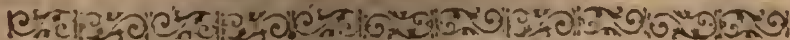
* opponatur

tentiam superborum nostræ pietatis * erigamus obstaculum, nec liceat quicquam apud nos audaciæ, cuius est propositi, superba calcare. Castorij igitur flebili calamitate permoti, quem exitialis hactenus diuersorum pressit inuidia, occasionem † præbuit salutatibus " institutis: vt plus valeret nostræ pietatis auxilium, quàm iniqua calliditas improborum. Atque † ideò præsenti auctoritate decernimus, vt si præfectus vir magnificus Faustus ea, quæ Castorius possidebat, vel titulis ingrauauit, vel priuata vsurpatione detinuit mox ei prædium, cum [1] alio eiusdem meriti, vobis imminentibus à peruasore reddatur, vt crudelibus damnis afflicto pietatis nostræ remedio consulamus. Si quis autem in hac præsumptione medius inuenitur, vt ad ea, quæ iussa sunt, idoneus " nequeat inueniri, ad nos reducite vinculis illigatum: vt pœna possit satisfieri, cuius facinoris facultas non sufficit vltioni. Tali igitur cõfusione iam iniquæ mentis impetus conquiescat: ne non tam Castorium, quàm nostrum votum persecutus esse videatur. Quod si post hac qualibet occasione sæpe memoratum Castorium nouus ille artifex nocere tentauerit, quinquaginta librarum auri mulcta protinus feriatur. Sitque maior cruciatibus pœna, respicere illæsum, quem videre desiderauit afflictum. En factum, quod cunctas protinus temperet ac corrigat potestates, Prætorij Præfectus bacchari non est in † humilis læsione permissus: & cui à nobis assurgitur, officiendi potestas miseris abrogatur. Hinc omnes intelligant, quo amore delectamur æquitatis: vt & potentiam nostrorum iudicum velimus imminuere, quatenus bona conscientia possimus augere.

† præbuimus constitutis
"V. constitutis FOR.
† ideò vobis
" V. vsque reperiri ad nos deducite FOR.
Qui non habet in ære, &c.
Prætorij præfectus.
† humili

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Cum alio eiusdem meriti*] Iure ciuili raptores in triplum teneri nemo nescit. In peruasorem qui in alienos agros irrumpit, actio in duplum redditur, ex Constantini ad Bassum constitutione, quæ extat apud Iul. Frontinum, *de limitib. agror. & l. 4. C. fin. reg.* FOR.

¶ Fausto v. i. Theodericus Rex. XXI.

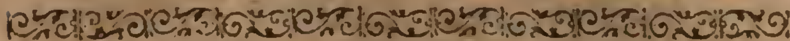
Conceduntur induciæ cuidam nobili recedendi ad tempus ab vrbe.

Commentatum quadrimestre.
" V. capiant FOR.
" egressio. FOR.
† Romana FOR.

HVmanæ consuetudinis mos est, vt variata plus " capiant: & quamuis in vsum habeatur eximia, fastidium præstet omne, quod satiat. Proinde sacris mœnibus iugiter immorantis disponendæ vtilitatis propriæ causa inducias tibi postulas debere concedi: non quòd habitatio tam clara pertædeat, sed quòd dulcior fiat renouata " regressio. Atque ideò illustri magnitudini tuæ secedendi ad prouinciam, quatuor mensium inducias pietas nostra largitur: ita vt expletis eisdem, ad penates proprios redire festines: quatenus habitatio † Romæ, quam multiplici volumus densare conuentu, subtractis incolis, terrarum opinatissima non rarescat. Hoc etiam & vobis aptissimum iudicamus: quando Senator

tor Romanos alibi possit dolere tardatus. Vbi est illa gratia parentum, vbi tanta mœnium possit respici pulchritudo? Piaculi genus est, absentem sibi Romam diutius facere, qui in ea possunt constitutis laribus habitare.

Roma habitare.

¶ Arthemidoro v.i. Theod. Rex. XXII.

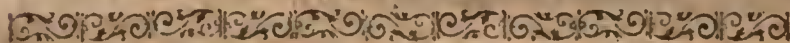
Euocatio eiusdem nobilis ad præsentiam Principis.

CONgruit, Comitatum nostrum viris nos decorare nobilibus: vt & illorum expleatur votum, & obsequium nostrum ornent merita personarum. Proinde magnitudinem tuam ad conspectus nostros, quos tibi non ambigimus esse gratissimos, † his oraculis euocamus. Vt qui longa nobiscum ętate versatus es, pręsentię nostræ dulcedine capiaris. Festinat enim ad Principem, qui vel solum potest videre propitium. Nam quilibet habere [1] nostra colloquia, muneta [a] credit esse diuina. Quapropter non tardamus desiderium cuius optamus aspectum. Venire te gaudentem credimus, quem alacriter † sustinemus.

Principis comitatus ex quibus hominib. constatus. † iis [a] V. credit FOR. Colloquium Imperatoris. † suscipiemus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Nostra colloquia*] Colloqui cum Imperatore magnum quidpiā rex Theodericus censet: vt & mensæ adhiberi, qua de re infra pluribus lib. 6. epist. 9. & nos nonnihil *lib. 3. cap. 13. Select.* attigimus. FOR.

¶ † Colosseo v.i. Comiti Theodericus Rex. XXIII.

† Colosso al Colloso. FOR.

Committitur regimen Pannoniæ prouinciæ.

IVuat, probatis ordināda mandare: siquidem & de talib. iudicium gaudet eligentis, & eorū secura substantia est, quę committitur approbatis. Nam vt optamus esse, † quod placeat ita curamus, vt qui placuerit, enitescat. Proinde prosperis initiatus auspiciis ad [1] Sirmiensem Pannoniam, quondam sedem Gothorum, proficiscere, illustris cinguli dignitate præcinctus: commissamque tibi prouinciam armis protege, iure compone: vt antiquos defensores recipere læta possit, quæ se nostris parentibus feliciter paruisse cognoscit. Nosti qua te nobis conuersationis synceritate commendes. Sola tibi placendi via est, si quæ gerimus imiteris. † [2] Æquitati faue: innocentiam animi virtute defende. Vt inter nationum consuetudinem peruersam, [3] Gothorum possis demonstrare iustitiam: qui sic semper fuerunt † in laudis medio constituti, vt & Romanorum prudentiam caperent, & virtutem gentium possiderent. Remoue [4] consuetudines abominanter * inolitas. verbis ibi potiùs non armis causa tractetur. non sit † conuitium negotium perdere, cùm † propriè [a] abiurator alieni furtum non animam reddat.

† qui Pannoniæ Sirmiensis. † æquitatē Gothorum iustitia. † in laude * in oblitas al. inditas † conuictum † proie FOR. [a] V. abiuratum, FOR.

† leg. quàm armis. Ne plus intentio ciuilis rapiat, † quàm bella consumant. Scuta in hostes erigant, non in parentes. Et ne quem fortè ad mortem videatur præcipitare paupertas, redde pro talibus gloriosum planè damnum: Lecturus à nobis gratiæ vberrimum fructum, si ciuile potueris plantare propositum: & nostris verè ᵃ iudiciis dignum, si dispendium iudex subeat, vt vitam periturus acquirat. Quapropter consuetudo nostra feris mentibus inseratur, donec truculentus animus velle consuescat.

ᵃ V. iudicib. FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Sirmiensem Pannoniam*] Sirmiensis Pannonia quondam sedes Gothorum: non paucæ Cæsarum constitutiones in Codice extant datæ Sirmij, earum subscriptio indicat. FOR.

¶ 2 *Gothorum possit demonstrare iustitiam*] Gotthorum tamen gentem perfidam, at pudicam, ait Saluian. *li.7. de prouidentia*: inter quos nonnulli scortatores, nulli impudici sint, nisi Romani. FOR.

¶ 3 *Consuetudines inultas*] infr. lib. 7. epist. 2. & suprà lib. 1. epist. 10. Consuetudinis nomine intellige id quod solet pendi, videlicet tributum. Solennia vectigalia vocat *l.1. D. de munerib. & honorib.* Iustinian. τὰς ὡρισμένας συνηθείας, *Nouel.* 123. & 128. FOR.

¶ 4 *Æquitati fauc.*] De Gotthorum iustitia. vide Procop. *de bello Gotthorum.* BROS.

¶ Vniuersis * Barbaris & Romanis per Pannoniam constitutis Theod. Rex. XXIV.

* Gothis

Scribitur Prouincialibus quòd obediant rectori.

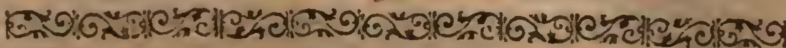
INstitutum suum prouidentia nostra non deserit, cum subiectis semper intenta, profutura disponit: vt ad maiorem deuotionem * concitentur, qui sui curam nos habuisse cognoscũt. Hinc est, quòd ᵃ Colosseo viro illustri, nomine viribúsque * potenti, gubernationem vestram, defensionémque commisimus: vt † quia suæ hactenus multa dedit experimenta virtutis, augeatur potiùs in † futurum. Atque ideò ¹ patientiam vestram sæpiùs approbatam, nunc quoque eodem præsente monstrate. Quatenus in † his quæ pro regni nostri vtilitate rationabiliter agenda præceperit, deuotione probabili compleantur. Quia fidem constantia probat: & ille integritatem propriæ asserit mentis, qui iugibus † persistit obsequiis. Illud prætereà vos credimus admonendos, vt non in vos, sed in hostem sæuire cupiatis. Res parua non vos ducat ad extrema discrimina. Acquiescite iustitiæ, qua mundus lætatur. Cur ad monomachiam recurritis, qui venalem iudicem non habetis? Deponite ferrum, qui non habetis inimicum. Pessimè contra parentes erigitis brachium, pro quibus constat gloriosè moriendum. Quid opus est homini lingua, si causam manus agat armata? aut vnde pax esse creditur, si sub ciuilitate pugnetur? Imitamini certè Gothos nostros, qui foris prælia, intus norunt

* conferantur FOR.
ᵃ V. Colosso. FOR.
* præpotenti FOR.
† qui
† futuris FOR.
† iis
† Persistat Iustitia.
sure non vi decernendũ.

norunt exercere modestiam. Sic vos volumus viuere, quemadmodum parentes nostros, præstante domino cernitis floruisse.

NOTÆ VARIORVM

¶ 1 *Patientiam*] v. *parientiam*, vt infr. lib. 7. epist. 27. *l. 1. C. qui pro sua iurisd. iud. da. poss. parientiam* autem paulò pòst, & obsequia pro eodem vsurpauit. Non nemo *parientiam* legit, d. l. vn. vbi vulgò *patientiam*, vt hîc mendosè prius scriptum Iacobi Cuiacij εὐστοχία restituit *li. 1. epist. 6. obseruat.* FOR.

Simeoni v. i. Comiti Theod. Rex. XXV.

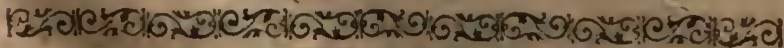
Committitur cuidam ordinatio Siliquatici, & inquisitio ad inueniendum ferrum.

AMamus, publicis actionibus personas inserere morum probitate conspicuas: vt per obsequia fidelium nobis crescat vtilitatis augmentum. Proinde synceritatem animi tui, † per præclara documenta noscentes, Siliquatici titulum, † quam fide dominicatus iure dederamus † discussione " indictionis primæ, secundæ, vel tertię, per prouinciam † Dalmatiam, ordinatio tibi nostra committit. Vt quodlibet dãnum fraudis vestigio publicum te fuerit explorante " repertum, proculdubiò nostris ærariis inferatur. Quia non tantum lucra quærimus, quantum mores subiectorum † deprehendere festinamus. Prætereà ferrarias prædictæ Dalmatiæ cuniculo te veritatis iubemus inquirere, " vbi rigorem ferri parturit terrena mollicies, & igne decoquitur, vt in † duritiem transferatur. [1] Hinc auxiliante Deo, defensio patriæ venit: hinc agrorum vtilitas procuratur, & in vsus humanæ vitæ multiplici commoditate porrigitur. Auro ipsi imperat, & seruire cogit locupletes pauperibus constanter armatis. Conuenit itaque, hanc speciem diligenti indagatione rimari, per quam & nobis lucra generantur, & hostibus procurantur exitia. Esto ergo de † antefata discussione solicitus, & in publicis vtilitatibus temperatus: vt nostrum rationabile compendium crescendi tibi possit procurare augmentum.

Siliquatici titulum. † & † quem † discussionem " Sic veteres al. *indictum* FOR. † Dalmaticam " V. *cõpertũ* FOR. † depẽdere *Ferraria vena.* " V. Sic, *vbi auxiliante domino.* FOR. † duritiam *Ferri vsus.* *Laus ferri.* † antefacta

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Hinc deffensio patriæ venit, hinc agrorum vtilitas procuratur, & in vsus humanæ vitæ multiplici commoditate porrigitur.*] Quis ferri verus sit vsus declarat hic author. BROS.

¶ * Osuni † v. i. Comiti Theod. Rex. XXVI.

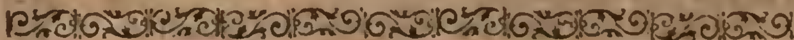
Super eodem.

QVanuis prudentiæ tuæ sit, vtilitati publicæ deputatis ferre præsidium: tamen admonitio nostra se cumulat, vt securius fiat, vbi se

* Osij, al. Osioni *vel Simeoni;* FOR. † Osino

† Simeonium vel Simeeinum itaque. FOR. Siliquatici ordinatio. Ferraria.

uerentia nostræ iussionis accommodat. †Simeonem itaque, virum clarissimum, cuius fides olim nobis est cognita, vel deuotio comprobata, ad ordinationem Siliquatici, nec non Ferrariarum, ad prouinciam Dalmatiam nostra ordinatione direximus. Cui expetita solatia non negetis: vt sublimitas tua nobis commendatior fiat, cum actibus se publicis præbere festinat.

¶Ioanni v. s. consulari Campaniæ Theod. Rex. XXVII.

Ei committitur tuitio contra illicitos præsumptores, & vt modestè exerceat officium quod assumpsit.

Tuitio ac securitas.

† detrahitur

a V. diunaris FOR.

† satiarentur FOR.

† conatib,

† prætorio

† quod

PRopositum est pietatis regię, locum iniustis odiis amputare: & potestatis armatæ supercilium cohibere reuerentia iussionum. Infesta est siquidem humilib. superioris offensa, cum ad laudem † trahitur, si vindicta de mediocribus acquiratur. Proinde a diu & varia persecutione iactatus, ad pietatis nostræ remedia haud irritè conuolasti, asserens eminentissimam præfecturam tibimet esse terrori, ne priuata in te odia † sociarentur per publicam disciplinam. Sed nos qui donatas dignitates iustitiæ parere cupimus, non dolori, contra illicitas præsumptiones nostra te tuitione vallamus. Vt regię maiestatis obiectu feruentium furor animorum in suis † cautibus elidatur: & de se magis sumat pœnas proteruia, dum cohibetur innoxia. 1 Tam diu enim iudex dicitur, quam diu & iustus putatur: quia nomen quod ab æquitate sumitur, per superbiam non tenetur. Restat nunc, vt assumptum impleas Consulariatis officium, & te vtilitatibus publicis, quas egisse tuos constiterit decessores, sedulus ac deuotus impendas: quantúmque à nobis protegeris, tantum modestiæ parere festines. Nam si gaudio perfrueris, quod à læsione tua præfectos † Prætorij remotos esse cognoscis, qui sub illo esse monstraris, † quid te male agentem passurum esse cognoscis?

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Tam diu iudex dicitur, quam diu iustus putatur.*] Iudex is verè censendus est qui iustus est, quia nomen quod ab æquitate sumitur per superbiam non tenetur. BROS.

¶ Cassiodoro v. I. patritio Theod. Rex. XXVII.

Vt celeriter ad conspectum principis veniat, cuius aduentus alacriter expectatur.

Quærum aspectus Principi gratus.

GRatus est nobis eorum semper aspectus, qui nostris animis gloriosis actionibus insederunt. Quoniam perpetuum obsidem dederunt amoris sui, qui apud nos probati sunt studerę virtuti. Proinde magni-

gnitudinem tuam, glorioso nobis seruitio † comprobatam, ad Comitatum † iussis præsentibus euocamus. Vt & ornatus † ad te regalibus crescat obsequiis, & in nostris conspectibus augearis. Conuenit enim etiam te requiri, qui nostra fecisti eximiè tempora prædicari. Ornasti * conscientiç integritate palatia: dedisti populis altam † quietem. Hinc omnibus factus notior: * quia multi te positum in potestate nesciunt, præsentari autem tribunalibus iudicem sine aliquo damni terrore viderunt: preciosior factus cunctis, quia nullo [a] premio vendebaris. Quis talem non desideret videre, cui nos publicè constat gratiam † contulisse? Nam qui alterum reprimere conati sumus, te etiam, Palatio teste, laudauimus. Tende gradus, accelera festinus aduentum. Alacrem venire conuenit, qui se à principe sustineri posse cognoscit.

Cassiodori laudes. † probatũ † nostrum † de * De conscientiæ For. † quietam * quia qui noluit in potestate te positum nesciuit. For. [a] Vt precio. For. † retulisse For.

¶ [1] Argolico v. i. profecto vrbis Theod. Rex. XXIX.

Conceduntur horrea vetustate destructa, cum ædificandi, & ad posteros transmittendi potestate.

QVis nesciat, nostrum esse commodum, supplicantis ad quæstum? & illud bonis principibus crescere, quod benigna possunt largitate præstare? Hæc sunt enim regia dona, † quod semina: sparsa, in segetem coalescunt: in vnum coacta, depereunt. Optamus ergo munera multis collata diuidere, vt possint vbique nostra beneficia pullulare. Atque ideo illustris & magnifici viri Patritij Paulini, actorum supplicatione suscepta, quæ habetur in subditis horrea longi temporis vetustate destructa (quibus atque illud vocabulum præfixit Antiquitas) si nunc vsui publico minimè necessaria esse monstrantur, nec aliqua ibidem est species, quæ ad fiscum pertinet congregata, præfato viro cum omnibus ad se pertinentibus, absoluta liberalitate concedimus. Vt ædificandi, & ad posteros transmittendi assumpta licentia, suis vtilitatibus profutura disponat. Quia confert magnum Reipub. munus, quisquis diruta maluerit suscipere reparanda, in ea præsertim vrbe, vbi cuncta dignum est constructa relucere: ne inter tot decora mœnium deformis appareat ruina saxorum. In aliis quippe ciuitatibus minus nitentia sustinentur. In ea verò, nec mediocre aliquid patimur, quæ Mundi principaliter ore laudatur.

Dona hæc Paulino horreum. †quę quasi *Ornatum vrbis.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Argolico*] Eidem rescribitur epist. 11. 30. & 33. huius libri. FOR.

¶ Argolico v. i. præfecto vrbis Theod. Rex. XXX.

Vt adhæreat officiali, qui cloacas Romanæ ciuitatis reparandas susceperat.

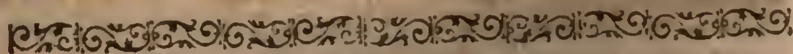
ROmanæ ciuitatis cura nostris sensibus semper inuigilat. Quid est enim dignius quod tractare ᵃ debeamus, quam eius reparationem ᵃ erigere, quàm ornatum cõstat nostræ Reipub. continet.? Proinde illustris sublimitas tua spectabilem virum Ioannem nos direxisse cognoscat, propter splẽdidas Romanę [1]ciuitatis cloacas. Quæ tãtum visentib. conferunt stuporem, vt aliarum ciuitatum possint miracula superare. Videas illic ᵃ fluuios, quasi montibus concauis clausos,[2] per ingentia* signa decurrere. Videas structis nauib. per aquas † rapidas non minima sollicitudine nauigari, ᵃ ne præcipitato torrenti marina possint naufragia sustinere. Hinc Roma singularis, quanta in te sit potest colligi magnitudo. Quæ enim vrbium audeat tuis culminib. contendere, quando nec † ima tua possunt similitudinem reperire? Et ideò supradicto Ioanni officij nostri solatia vos præbere censemus. Quoniam ordinationes nostras publicas volumus implere personas, priuatas manus amouentes, quæ audacius merguntur illicitis.

ᵃV. debemus. FOR. ᵃV eligere. FOR. ᵃV et fluuios quoque. FOR Cloacæ vrbis * stagna † rabidas ᵃV. nec præcipitatore marina possunt FOR. † vnà iuam

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 [*ciuitatis cloacas*] De cloacis vrbis Romæ infrà *lib.8.epist.29.* FOR.

¶ 2 *Per ingentia signa*] al. *per ingentia ligna.* suspicor legendum, *stagna.* arg. l. vn. vt in fluminib. publ. nauig. *li. 2. §. si quis cloacam. §. ideo. Ne quid in loco publ.* & Sallust. *lib. 4. histor.* apud Nonium *Mœnia oppidi stagnabant redundantibus cloacis aduerso æstu maris.* Stagnum enim Varroni ac Festo dici placet, quòd in eo aqua stet. Sed & infra lib. seq. epist. 50. *liquida fluenta decurrere.* FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XXXI.

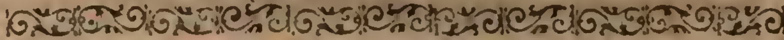
De inquisitionibus faciendis contra illos, qui aquas formarum deriuarunt ad priuatum vsum & statuas abstulerunt.

QVamuis vniuersæ Reipub. nostræ † infatigabilem curam desideremus impendere, & Deo fauente, ad statum pristinum studeamus cuncta reuocare: tamen Romanæ ciuitatis solicitiora nos augmenta constringunt. ᵃ Vbi quicquid decoris impenditur, generalibus gaudiis ᵃ exhibetur. Peruenit itaque ad nostram conscientiam, suggestione multorum, quæ * parua non potest dissimulare commissa, plura in præiudicio vrbis Romanæ detestabiles præsumptiores assumere: vt cui nos summum desideramus adhibere studium, dolum patiatur iniustum. Quapropter ordinationes nostras ad vestram facimus notitiam peruenire, quib. amplius credimus ciuitatis † nostrę dispendia displicere. Dicitur ergo, commodi cura priuati, aquam formarum, quam summo deceret studio communiri, ad aquæ molas exercendas, vel hortos irrigãdos fuisse deriuatam. Turpe hoc & miserabile in vlla vrbe fieri, quod per agros vix deceret assumi. Et quia non possumus admissi qualitatem vltra iura corrigere (ne dum fabricis prodesse volumus, ᵃ legũ culmina

† infatigabile Romanæ vrbis augmenta curat Theoderic. ᵃV. quidquid. FOR. ᵃV. exhibeatur FOR. * leg. praua FOR. † vestræ ᵃV. longa culmina. FOR.

na † destruamus) si huius nefandissimæ rei dominus Tricennij * præsumptione munitur, accepto pretio competenti suum vendat errorem. Vt quod læsionem publicis præstat fabricis, non præsumatur vlteriùs: ne quod nunc sub largitate corrigimus, postea seuerissimè vindicemus. Si verò tale aliquid moderna præsumptione a tentatum est, sine dubitatione tollatur. Vnius enim desiderio prauo generalis debet vtilitas anteferri, cui vel in † causis iustis rarò poterit obuiari. Mancipia verò formarũ seruitio principum prouisione deputata, in priuatorum cognouimus transisse dominium. * † Æs præterea, non minimum pondus, & quod facillimum direptioni est mollissimum plũbum, de ornatu mœnium referũtur esse sublata, quæ auctores suos sæculis consecrarunt. Æs enim, † Ionos Thessaliæ rex plumbum Midas regnator Phrygiæ, repererunt. Et quàm miserum est, vt vnde famam prouidentiæ alij susceperunt, nos opinionem negligentiæ incurrisse videamur? Templa etiam & loca publica, quæ petentibus multis ad reparationem contulimus, subuersioni potius fuisse mancipata. Et quoniam malarũ rerum emendatio nos delectat, ne concessa videatur ex taciturnitate licentia, Ioannẽ virum spectabilem electum nostra iustitia ad hęc quæ supra memorauimus, direximus † inquirenda: vt cuncta suo ordine discussa, nobis relationis obsequio lucidentur. Quatenus quid de singulis rebus, aut de præsumptoribus earum fieri oporteat, more nostræ iustitiæ censeamus. Adhibete nunc studia, præstate solatia: vt inquisitionem, quam debueratis petere, grata videamini mente complere.

† destruatis
* leg. præscriptione For.
Tricennalis præscriptio.
a V. tentandum For.
† causis iniustis.
* Æois
† Est.
† Hionatos Sallie
Æris ac plũbi repertores

¶ Gemello v. s. Thod. Rex. XXXII.

Remittitur tributum ad tempus obsidionis penuria diminutis.

Constat apud nos fidelium non perire seruitia, sed in tristib. impensa recipere, † in meliore fortuna. Arelatensibus itaque, qui nostris partib. p†erdurantẽ gloriosæ obsidionis penuriam pertulerũt, a per indictionem quartã fiscalia tributa nostra relaxat humanitas: ita, vt futuro tempore ad solitam redeant functionẽ. Quatenus & nos bene meritis vicissitudinem reddidisse videamur, & ab illis, cum res poposcerit, solita deuotio non negetur. Satientur in libertate, qui pro nobis in angustiis esurire maluerunt. Sint læti, qui tristitiam fideliter pertulerunt. Non decet statim de tributis esse solicitum, qui pro nostra fidelitate casum vix potuit declinare postremum. A quietis ista, non obsessis † inquirimus. [1] Quid enim à domino agri exigas, quem eum non coluisse cognoscas? a Pretiosum vectigal iam nobis dederunt suæ fidei. Iniustum est, vt viles [2] pecunias * † exigamus ab illis qui gloriosas conscientias obtulerunt.

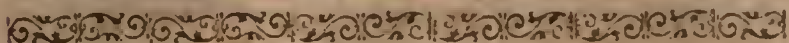
† in meliore fortunã
Indulgentia tributorum.
† perdurante For.
a V. per indictam For.
Quibus opitulandum.
A quib. nihil exigendum.
† inquiramus
a In scriptis legitur pręcis. vectigale For.
* exigamus
† exigant

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Quid enim à domino agri exigas, quem non coluisse cognoscas?*] Sci-

dum est obsidionis tempore tributum non esse exigendum. iniustum enim est vt viles pecunias exigamus ab illis, qui gloriosas conscientias obruerunt. BROS.

¶ 2 *Pecunias exigamus*] al. *pecuniæ exigantur. Quid enim à domino agri exigas, quem eum non coluisse cognoscas?* Auidiores tributorum à principe inductorum exactores D. Chrysostomus insectatur, qui ab agricolis ea quæ ne terra quidē protulisset, flagitarent: cóque in cóparatione reg. & monach. cómunes regionis hostes vocat, nempe κοινὺς τινὰς πολεμίους τῆς χώρας ἅπερ ὐκ ἐξελώγκεν ἡ τῇ ταῦτα τὺς γεωργὺς εἰσπραττομένυς. Puteolanis semel CLM. modiorum donara: Symmachus *lib. 1. epist. 39.* Et publicanos remissionem petentes tertia mercedis parte releuauit Iul. Cæsar, auctor Sueton. Huc pertinet *l. 35. sed addes, §. vis maior, ff. locati.* & lib. 4. epist. 7. infr. & quæ à Bartolo in hanc sententiam disseruũtur, in *l. 11. Cotem. §. vlt. ff. de public. vect. & comm.* FOR.

¶ Argolico v. 1. Præf. vrb. Theod. Rex. XXXIII.

Quod recipiatur in Senatorem, qui & parentum laudibus, & suis meritis commendatur.

Senatorij ordinis laus. GRatum nobis est, vota nostra circa Sacri Ordinis augmenta proficere. Lætamur, tales viros emergere, qui Senatoria mereantur luce radiare,[1] vt laude conspicuis deferatur gratia dignitatis. Curia namque disciplinis Veterum patet: nec * ei iudicari potest [a] extraneus, qui bonarum artium est alumnus. Atque ideò illustris magnificentia tua in clarissimo Armentario, atque Superbo eius filio ea faciat exhiberi, quæ[2] circa referendos Curiæ cana dictat Antiquitas. Hic est enim præfatus Armentarius, qui & parentum bono, & suo nobis commendatur ingenio, exigens meritis, quam † sperat præcibus dignitatem. Nam qui dignius, si & Senatorio vestiatur honore † togata professio? Vt in illa turba doctorum, audeat turba liberam proferre sententiam: nec frenetur imperitiæ terrore, quem hortantur ad vocem † iura facundiæ. [3] Gloriosa est denique scientia literarum: quia, quod primum est in homine, mores purgat: quod secundum: verborum gratiam subministrat: ita vtroque beneficio: † mirabiliter ornat & tacitos & loquentes. Ducantur ergo ad penetralia libertatis laudati merito suo, ornari iudicio nostro: habituri sine dubio grauissimum senatum, quorum ars est, facere de irato beneuolum, de suspecto placatum, de austero mitem, de aduersante propitium. Quid ergo patribus imponere non possit [4] qui flectere animum iudicantis eualuit?

Marginalia: † cõspicuus proferatur; * curiæ; [a] V. extrinsecus. FOR.; † superat; † tota; † vitæ; *Laus doctrinæ literarũ*; † mirabilis; *Eloquentiæ vis.*

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Vt laude conspicuis deferatur.*] In manuscripto sic *conspicuus praeferatur*, quam quidem lectionem probo. BROS.

¶ 2 *Circa referendos Curiæ*] in ver. *circa reuerendos Cur.* alij malunt, *Referendarios, Referendos*, tamen legitur etiã li. 1. epi. 41. Fortè digamma Æoli-

Æolicum est, eiusmodi & illa in Etrusci Pandect. *Ventorum Fi*, pro *ventorum vi*, *l. 9. si post, de peric. & comm. rei vend. Prasuerint*, pro *Prabuerint. l. 3. de vacat. & excus. mun. Aduixa*, pro *Adfixa*, *l. 52. librorum. §. si quid igitur, De leg. 3. Proueclæ*, pro *Profectæ. l. 35. ex facto, in fin. De hared. instit.* & ea quæ Donat. *in Terentij Andriam*, adnotauit, *Dasus, Sersus, Corsus*, pro *Dauus, seruus, coruus* Quintil. *lib. 1. cap. 13.* ita hîc *referendos*, pro *reuerendos*, eodem Æolum more scriptum fuerit. Viderint qui in istis minutiis oculariores ingeniosarum recularum laudem captant. FOR.

¶ 3 *Gloriosa denique est scientia.*] Litterarum scientia ornat homines & tacitos & loquentes, tacitos quoniam mores purgat: loquentes, quia verborum gratiam subministrat. BROS.

¶ 4 *Qui flectere animum iudicantis eualuit.*] Quanta sit eloquentiæ vis, testantur Virgil. *lib. 1. Æneid.* Lucanus *ad Pisonem* Ouid. 13. *Metam.* Val. Flac. *lib. 4.* BROS.

¶ [a] Massiliensibus Theodericus Rex. XXXIV.

[a] al. Omnibus FOR.

Constituitur quis in protectorem. & quod ei debeant obedire mandatur.

PRopositi nostri est, probatas fortitudine & moderatione personas ad ordinationem vestram defensionem dirigere: vt & prouincialium ratio subleuetur, & vtilitas publica bonis præsidentibus augeatur. Proinde Comitem * † Maradum, nobis æquitate compertum, ad Massiliensem ciuitatem credidimus dirigendum: vt quicquid ad [a] securitatem vestram vel † vtilitatem pertinet, Deo iuuante, perficiat, memórque gratiæ nostræ curam possit habere iustitiæ: minoribus solatium ferat: insolentibus seueritatem suæ districtionis obiiciat: nullum denique opprimi iniqua præsumptione patiatur, sed omnes cogat ad iustum, vnde semper floret imperium. Quapropter designato viro in † his, quæ vobis pro publica vtilitate præceperit, libentibus animis obedite: vt fides vestra, quæ iam prioribus monstratur exemplis, subsequentibus quoque declaretur iudiciis. Quia † gratiùs est obsequium, quod deuotione perpeti custoditur. Nos autem reddere cogitamus locum vicissitudini, qui impensa seruitia non possumus obliuisci.

* Marabaudum. FOR. † Maragdũ [a] V. securitatem. FOR † ciuitatem pertinet. † iis † gratum

Rouulo Theodericus Rex. XXXV.

De quadam confirmatione rerum concessarum authoritate principali.

LIberalitatem † nostram, firmam decet tenere constantiam: quia inconcussum debet esse principis votum, nec pro studio malignorum [a] conuelli, quod nostrâ noscitur præceptione firmari. Atque ideò præsenti iussione censemus, vt quicquid ex nostra ordinatione patritium Liberium tibi matrique tuæ per † Pictatium constiterit deputasse,

† vestram Principum votum inconcussum esse debet. [a] V. euelli. FOR. † Propitiagium.

† irrationabile in suo robore debeat permanere. Nec à quoquam metuas † irrationabilem quæstionem, qui nostri beneficij possides firmitatem.

§ * Arigerno v. i. Comiti Theod. Rex. XXXVI.

Is committitur super quadam causa.

* Aitiherio al. Arigenio vel *Aurigeno* FOR. *Audiendi supp'ices.*

Pietatis nostræ propositum est, miserandis fletibus audientiam non negare, maximè cum moris nostri sit, ad leges cuncta remittere: vt & conquerens mereatur effectum, & pulsatus nullum se queratur sustinuisse præiudiciũ. Proinde " Firmius contra magnificum virum patritium Venantium se dicit habere negotium, & frequenter ab eo eius propositiones fuisse contemptas. Et quia in causis semper est suspecta potentia, dum velle creditur quod posse iudicatur, antefatum seruata reuerentia à te præcipimus admoneri, vt sub spõsione legitima instructam personam ad Comitatum nostrum dirigere se promittat, qui apud delegatos † motus nostro † iudicio eius intentionibus valeat præbere responsum † Auctor hic pœnam suæ † recepturus audaciæ, si contra magnificum virum habuerit falsitatis euentum.

" V. Firmium. FOR. *Pulsatus i. reus, ὁ ἐγκαλούμενος. Suspecta potentia.*

† motum † iudices FOR. † actor † recipiturus

Petro Episcopo Theodericus Rex. XXXVII.

Quod restituat partem facultatis cuidam si ad eum de iure noscitur pertinere.

SI in alienis causis beatitudinem † vestram conuenit adhiberi, vt per vos iurgantiũ strepitus conquiescat: quantò magis ad vos remitti debet, quod vos spectat actores? Atque ideò sanctitas vestra à Germano nos † aditos flebili allegatione cognoscat, qui se filium legitimum asserit quondam Thomatis, dicens partem facultatis patris sui à vobis detineri, sibimet legib. competentem. Quæ petitio, si veritate fulcitur, & genitoris eius substantiam probatis " sibi iure cõpetere, supplicanti, considerata iustitia, quam monetis, siue obseruationis longę dispendio debita tribuantur. Quoniam causarum vestrarum qualitas vobis debet iudicibus terminari, à quo est * spectanda magis " quàm impõnenda iustitia. Quòd si hanc causam sub æquitate vestrum minimè definit arbitrium, noueritis supplicis querelam ad nostram audientiam perducendam. Vos enim docetis, voces pauperum non debere negligi, quas potest iustitia comitari.

† suam *Adhortatio ad Ecclesiasticos aliena rei detẽtores* † auditos

" V. Hæc vox abestà vet. FOR. *Iudicium de sacerdotibus nemo nisi sacerdos sustinet.* * forsè leg. exspectãda " V. magis quàm vobis. FOR.

Wandil. Theod. Rex. XXXIIX.

Quod non permittat perniciem sibi commissam ab exercitu aliquam violentiam sustinere.

QVanuis pietatis nostræ constet esse votum, vt vbique ciuilia, vbique moderata peragantur, maximè tamen bene †agere optamus in regionibus Gallicanis: vbi & recens vastatio non portat iniuriam, & ipsa initia bene plantare debent nostri nominis famam. Principis siquidem opinionem longè latéq; disseminat subiectorum custodita securitas, & vbi exercitus dirigitur, non grauandi, sed defendendi causa potiùs æstimetur. Atque ideò præsenti auctoritate delegamus, vt in Auinione, † quam regis, nullam fieri violentiam patiaris. Viuat noster exercitus ciuiliter cum Rom. Prosit eis destinata defensio. Nec aliquid illos à nostris sinatis pati, quos ab hostili « nitimur oppressione † liberari.

Initia principatus decere esse moderata.
†geri FOR.
Auinio.
† qua resides nulla
«V. innitamur. FOR.
† liberate

§ * Felici v. i. Comiti Theod. Rex. XXXIX.

* al. Præposito Mediolan. Theod Rex.

Quòd consuetudo antiqua seruetur, nec subtrahatur à modernis, quod prisco tempore indultum est.

AEquitatis ratio persuadet, vt exercentibus lætitiam publicam consuetudinem seruemus antiquam, præsertim à Consule venientem, cuius constat esse propositi, vt debeat ex liberalitate laudari: ne videatur aliud dignitas promittere, & aliud Senatorem velle complere. Quocirca sub opinione munifici, parcum non decet inueniri: quia inumbrat famam publicam in Consule tenacitas obscuritas. Quapropter illustris magnitudo tua à Mediolanensibus aurigis nos aditos esse cognoscat, illa sibi vestris temporibus fuisse subtracta, quæ mos priscus indulserat, cum † præstãte tempore munificentia sit pro lege. Proinde si nullo mendacio † asserta « vitiantur, sublimitatem vestram sequi conuenit vetustatem, quæ suo quodam priuilegio, velut debita, quæ donantur exposcit. Nec licet negari, quod te cognoscis « sub antiquitate largiri.

Consulum liberalitas.
Magistratũ dedecet tenacitas.
† præstanti
† asserata
«V. nudãtur FOR.
«V. ab antiquis. FOR.

Vniuersis Prouincialibus in Gallia constitutis Theodericus Rex. XL.

Prouincialibus Galliæ hostiliter vastatis, pro qualitate læsionis tributaria functio relaxatur.

QVãuis sensum nostræ pietatis turba multiplex cogitationis intraret, & diuersas regni partes consueta sedulitate respiceret festinè tamen remedia vestræ vtilitatis† inspeximus. Quoniam apud conscientiam nostram læsionis genus est, profutura tardare. Nec possumus æstimare iucũdum, quòd ingrata fuerit dilatione suspensum. Nam excrescentibus morbis læsio debacchari permittitur, cum medicina differtur. Vobis itaq; hostili ferocitate vastatis pro qualitate læsionis « per indi-

Indulgentia tributorum.
Æquitas Principis in remissa tributa.
† aspeximus FOR.
«V. primi indictiõ quartam FOR.

ctionem quartam relaxatam agnoscite tributariã functionẽ(quia non gratulamur exigere, quod tristis noscitur solutor offerre) ita tamen, vt de illis, quæ constat intacta, exercituales iuuentur expensæ. Quia illos in totum deuotio non debet deserere, quos pro se laborare cognoscit. Inualidus est siquidem ieiunus defensor: nec animus ministrat audaciam, " cum virtus* corporis fuerit destituta.

"Sic. vet. Cod. cũ virtus robore fuerit destituta. FOR. † corporeo fuerit robore.

Gemello v.s. Theod. Rex. XLI.

Quòd tritici species ad constituta loca communi studio deferatur, vt diuisum onus faciliùs toleretur.

Tritici deuectio.

TOlerabile fit omne, quod æquabili ordinatione disponitur. Quia diuisum onus sub communione, subiectos certum est non grauare. Pars enim extrema ad vnumquemque redit, cum summa vniuersos incluserit. Tritici itaque speciem quam ob exercituales expẽsas, nostra prouidentia de Italia destinauit, ne fatigata Prouincia† huiusmodi præbitione læderetur, ad castella supra Druentiam constituta de Massiliensibus horreis constat esse †portandam. Quapropter iubemus, vt studium deuehendi supradictæ speciei † communiter subeatur: quatenus celeriter possit fieri, quod vniuersitatis studio *videtur assumi.

† huius Druentia. † portanda † cõmune * decet * videatur

❡ Vniuersis prouincialibus in Gallia constitutis Theod. Rex. XLII.

Mittitur alimonia exercitui ne fortessè nimio incommodo grauerantur.

NOn occurritur sub principe benigno, remedia postulare subiectos. Quoniã supplicationẽ præcedit humanitas: & miro modo posteriora† fiunt vota, quã præstita. Nuper siquidem, moti iustitia, iusseramus, vt pars aliqua illæsa Prouinciæ Gothis nostris alimonia reperta præstaret. Sed quia licet principem semper humaniora censere (dum varietatis nõ habet vitium, quod pro beneficio fuerit immutatũ) sed vt nec minima possessores illatione† grauarentur, ex Italia destinauimus exercituales expensas, vt ad defensionem vestram directus exercitus nostris humanitatib. aleretur, solúmque auxilium Prouinciæ " tam magna congregatione sentirent. Ducibus etiam ac Præpositis sufficientem transmisimus pecuniæ quantitatem: vt eorum [a] præbandæ, quæ non potuerunt conuehi, ibi debuissent sine alicuius dispendio comparari. Quia delectui nostro nec †illa voluimus imponere, quæ vos potuistis (vt arbitramur) offerre.

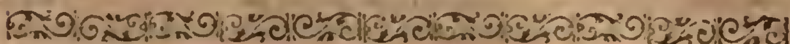
† sunt Fortè, decet. † grauẽtur FOR. Exercituales expensa. " Hæc vox tam abest à vet. FOR. Prabenda. † illam

NOTÆ VARIORVM.

❡1 *Non occurritur sub principe benigno.*] Latinus Pacatus in vita Theodosij

dosij refert, tam certa fuisse illius beneficia, vt tum accepta viderentur cùm ſponderet, quia vota hominum non fatigaret, nec adhiberet muneribus artem difficultatis, quare gloriantur Arcadius & Honorius in *l.2.C.Theod de infirm. his quæ sub tyr.* vbi profitetur ſeſe vltro differre beneficio inopinantibus. BROS.

§ 2 *Prabendæ*] id eſt militaris annona. Vlpian. eius meminit, qui præbenda exercitui conduxerunt 19. *invus de reſtib. T. Livius lib. 2. belli ſecundi Punici*, Gell. *lib.* 15. *ca.* 4. Plaut. *Persa, Ædiles prabenda locauerunt.* Cæterùm, tribuenda, quod more ſolito tribuerentur, vt & præbenda dixit Symmacus *lib.* 1. *epiſt.* 6. & 8. Eo nomine beneficia eccleſiaſtica ſignificantur, *tit. de prabend. & dign. & tit. de conceſſ. praben. & can. ſi quis dator, can. ex multis.* 1. *q.* 3 FOR.

§ * † Vnigis Spatario Theod. Rex. XLIII.

Quod reſtituantur mancipia prioribus dominis.

* Vignlus ſpectatio. † Vitigis Spartario FOR.

DElectamur iure Romano viuere, quos armis cupimus † vendicare: nec minor nobis cura eſt rerum moralium, quam poteſt eſſe bellorum. Quid enim proficit, Barbaros remouiſſe confuſos, niſi viuatur ex legibus? Quapropter cum, Deo propitio, Gallias exercitus noſter intrauerit, [1] ſi qua mancipia ſeruitium declinantia, ad alios ſe, quam quibus debebantur competere, contulerunt, prioribus dominis iubemus ſine aliqua * dubietate reſtitui. Quia confundi non debent iura, imperante iuſtitia. Nec poteſt abiecto fauere ſeruitio libertatis defenſor. Aliorum fortè Regum prælia captatum ciuitatum aut prædas appetunt, aut ruinas: nobis propoſitum eſt, Deo iuuante, ſic vincere, vt † ſubiecti ſe doleant, noſtrum dominium tardiùs acquiſiſſe.

† vindicare. *Morum cura & legum.* *Fugitiui dominis reſtituuntur.* * diminutione. FOR *Quam ſibi victoriam proponat Theod.* † ſubiecta

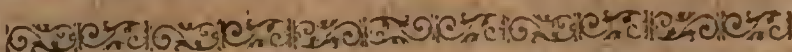
NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Si qua mancipia ſeruitium declinantia.*] Fugitiui ſerui ſe ad alios quàm quibus debebantur competere contulerint, prioribus dominis reſtitui iubet hic Theodericus. Præterea requirendi fugitiuos ſeruos poteſtas dominis conceditur in *l. requirendi. C. de ſeru. fugit.* Quanta autem ſit ſeruorum improbitas, teſtantur veteres, quibus ſuſpecta fuerunt ſeruorum ingenia: illiſque ingenitas eſſe fraudes crediderunt. hinc Terentius.

Ne faceres quod vulgus ſeruorum ſolet dolis vt me deluderes.

apud Saluianum de prouidentia Dei, vitia ad ſeruos relegata eiſq; adſcripta legimus, & animos ſeruiles iam per ſe malos dominorũ nequitia fieri peiores. Sic *l.* 3. *C. de liber. & eor. lib.* dixit, recipere nequitiam ſeruilis ingenij, & Arnobius *petulantis amoris flammam ſeruilibus obumbrare fallaciis*, Sic etiam Tacitus, *Suſpecta*, ait, *maioribus noſtris fuerunt ingenia ſeruorum, etiã cum in agris aut domibus iiſdem naſcerentur, charitatemque dominorum ſatis acciperent.* Vetus extat prouerbium, tot nos habere

hostes, quot seruos, vt est apud Senecam. BROS.

¶ Vniuersis possessoribus Arelatensibus Theod. Rex. XLIV.

De pecunia missa pro reparatione murorum veterum, & de victualibus pro expensis competenti tempore promittitur prouideri.

De subsidio afflictorum. † pietas

QVamuis primum sit, læsos incolas re fouere, & in hominibus magis signum pietatis ostendere: tamen vtrumque † humanitas nostra coniungit: vt & largitatis remedio ciuibus consulamus, & ad cultum reducere antiqua mœnia festinemus. Sic enim fiet, vt fortuna vrbis quæ in ciuibus erigitur, fabricarum quoque decore monstretur. Pro reparatione itaque murorum Arelatensium, vel turrium vetustarum, certam pecuniæ direximus quantitatem. Victualia quoque quę vestras releuare videantur expensas, fecimus præparari: vt vobis destinentur, [1]cùm tempus nauigationis arriserit. Releuate nunc animos, & de nostra † [2]prouisione recreati, futuræ copiæ spem tenentes, diuiso fauore, habetote fiduciam. Quia non minus est, quod nostris verbis, quàm quod horreis continetur.

Restauratio murorum Arelatens.

† promissione

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Tempus nauigationis.*] Tempore hyemis nauigatio periculosa: inde maria clausi dicuntur. Vegetius *lib. 4. cap. 31. l. 6. Ciuit. u. C. de off. rect. prou.* Cic. *li. 2. epist. 6. ad Q. Fratr. Adhuc mare clausum fuisse scio, sed quosdam tamen venisse Hostia dicebant.* Hinc lucem mutuatur species à Scęuola tractata *l. 122. qui Romæ, §. Callimachus. de verb. oblig.* FOR.

¶ 2 *Prouisione*] Pręuotianum exemplar, *promissione*, aliquantò rectius, notum ex eo quod sequitur mox, *habetote fiduciam*, tum verò versi. *quod nostris verbis, &c.* id est promissione: quasi diceret, quam vobis nunc de victualibus damus, non fallemus fidem. FOR.

¶ * Arigerno v. i. comiti Theod. Rex. XLV.

* Fausto pręposito Theod. i. al. Boetio patritio Achaiæ. al. Aurigeno. FOR.

Committitur causa examinationis prima decidenda super indultis ecclesiæ Romanæ.

IVstitiæ nostrę conuenit, vt de indultis beneficiis calumnias fieri non sinamus, & quicquid praua interpretatione tegitur, fugata mendacij † nube reuelemus. Defensores itaque sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ conquesti sunt: beatæ recordationis quondam Simplicium domum in sacratissima Vrbe positam ab † Eufrasio acolyto instrumentis factis solemniter comparasse. Quam per annorum longa curricula Ecclesiam Romanam quieto iure † suggerunt possedisse, & in vsus † alienos transtulisse

† trabe

† Eufratio

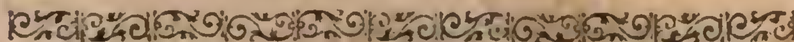
† asserunt, † alios

tulisse securitate dominij. Nunc autem existere * Samareæ superstitionis populum improba fronte duratum, qui Synagogam ibidem fuisse, iniquis conatibus mentiatur: cum † ad * humanos vsus habitacula longè aliter formata doceantur, quàm potest esse memorata constructio. Quapropter magnitudo tua, conscientiæ suæ probata iustitia, causam diligenti examinatione discutiat. Et si vera cognouerit, quæ veniunt in queralam, considerata æquitate † definiat. Nam si humanis actibus sunt calumniæ summouendæ, quanto magis credimus emendanda, quæ contumeliam diuinitatis tangere iudicamus?

* si amaræ superest FOR. Iudæorum.
† Synagoga. in FOR.
* hos
† diffiniat

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Mendacij nube.*] Sic Valer. lib. 3. nube in famiæ castitatem obscurare, Paulinus *epist. ad Seuerum*, curarum terrestrium nube circundari. Virgil. *lib.* 10. *Æneid.* belli nubem. & Paulus Orosius belli nefas in magna malorum nubila coituras. BROS.

¶ Adeodato Theodoricus Rex. XLVI.

Commutatur pœna in exilium temporale, adhibito moderamine ex causa pietatis.

MAteria est gloriæ principalis, delinquentis reatus: quia nisi culparum occasiones emergerēt, locum * pietatis non haberet. Quid enim salubris ordinatio gerat, si morum probitas cuncta componat? Arida siccitas madentis pluuiæ beneficium exoptat. Salutiferis medentium manibus nisi infirma valetudo non indiget. Si dum imbecillitati † succumbitur, conuenienter remedia tribuuntur. Quapropter casibus aspetis præstandum est sub iustitiæ laude moderamen: vt nec vindictam sinamus superare peccata, nec culpam insultare patiamur † legibus impunitam. Datis itaque precibus † allegasti, viri spectabilis Venantij, Lucaniæ & Brutiorum præsulis, odiorum te acerbitate compressum, custodiæ longo situ latentem, in confessionem raptus adultæ puellæ * Valerianæ fuisse cōpulsum: vt gratiùs tibi fuerit, spem citæ mortis expetere, quàm tormentorum crudelia sustinere. [Inter supremas enim anhelantis angustias votum est potius perire, quam viuere.] † Quia detestabilis sensus pœnarum excludit dulcissimæ salutis affectum. Illud etiam, quod minimè iustitia pateretur, adiiciens, defensorum [a] tibi patrocinia sæpius postulanti fuisse subtracta, cum aduersarij florentes ingenio etiam innocentem te possent legum laqueis obligare. Quæ supplicatio cum efficaciter animum nostræ pietatis intraret, paulatimque ad misericordiæ iura deflecteret, occurrit Brutiorum præsulis missa relatio, quæ priuatam allegationem tragœdiæ suæ voce compressit, negando credi contra fidem publicā fallaciter supplicanti. Ideóq; asperitatē pœna † nostra lenitate mollimus: statuentes, vt ex die prolati oraculi, sex mensium patiaris exilium. Ita vt nulli post cōstituta nostra sub

Clementia Principem decet.
* pietas FOR.
† succurritur
† rebus.
† allegasti
* Valeanæ FOR.
Contra tormenta.
† detestabilisque
a V. sibi. FOR.
† misericordiæ

qualibet interpretatione tibi liceat obiicere crimen infamiæ. Quando fas est principi, maculosas notas vitiatę opinionis abstergere. Sed hoc exacto tempore patriæ rebúsq. omnibus † deformato, ius tibi sit « liberum omne quod primitus. Quia nulla te ingemiscere * probri adustione censemus, quem temporali volumus exilio detineri. Pœnam trium librarum auri nihilominus comminantes, si quis aut obuiando, aut aliter intelligendo, præsens nostrum violare tentauerit constitutum. Sed quoniam hæc statuta ad innocentes volumus vsque protédi, ne sua cuique minime videatur ignorantia profuisse, præsenti auctoritate eos à formidine liberamus, quos vtpote nescientes, in eadem causa quolibet loco vel tempore interfuisse constiterit. † Similis enim videtur absentis, qui conscientiam criminosi non habet.

Fama restitutio.
† reformato. FOR.
« *Liberum* abest ab v. nouet.
* probati.
Ne sua cuique proficiat ignorantia.
† Simul etiam

¶ Fausto præposito Theodoricus Rex. XLVII.

Damnatur reus qui collegam interfecit, perpetua relegatione ad locum pœnalem descriptum.

[1] IN partem pietatis recidit mitigata districtio: & sub beneficio præstat, qui pœnam debitam moderatione considerata palpauerit. Iouinum Curialem, quem Corrector † Lucaniæ Brutiorúmque [2] humani nobis suggerit sanguinis effusione pollutum, ob hoc † quod mutuę contentionis ardoribus excitatus, rixam verborum vsque ad nefarium collegæ deduxit interitum: sed conscius facti sui [3] intra Ecclesiæ septa refugiens, declinare se credidit pręscriptam legibus vltionem, Vulcanię insulę perpetua relegatione damnamus. Vt & † sancto templo reuerétiam habuisse videamur, nec vindictam criminosus euadet in totum, qui † innocenti non † credidit esse parcendum. Careat proinde patrio † foro, cum exitiabili victurus incendio: vbi viscera terrę non deficiunt, cum tot sęculis iugiter consumantur. Flamma si quidem ista terrena, quę alicuius corporis imminutione nutritur, si non absumit, extinguitur: ardet continuè inter vndas medias montis quantitas indefecta. Nec imminuit, quòd resolui posse séritur: scilicet quia naturę inextricabilis potentia tantum crementi cautibus reponit, quantum illi vorax ignis ademerit. Nam quemadmodum saxa incolumia permanerent, si semper ignis adunata decoqueret? Potentia siquidem diuina sic de contrariis rebus miraculum facit esse perpetuum: vt palam consumpta occultissimis instauret augmentis, quę vult temporibus stare diuturnis. Verum cum & alij montes † motibus vaporatis, exæstuent, nullus simili appellatione censetur æstimandus: quia grauius succenditur, qui Vulcani nomine nuncupatur. Mittatur ergo reus capitis in locum prædictum viuus. Careat quo vtimur mundo, de quo alterum crudeli fugauit exitio: quando superstes recipit, quod euentu mortis † inflexit, Salamandræ secuturus exemplum, quæ plerunque degit in ignibus. tanto enim naturali frigore constringitur, vt flammis ardentibus tempe-

Cadis inconsulta pœna.
† Lucanæ
† cum
Asylum Ecclesiæ.
† sacrato
Reuerentia templo debetur.
† innocétia
† credit
† foro
Vel his ardentiorat i.
† montib. euaporatis
Vulcani mons.
† inflexit
Salamádra.

retur: Subtile ac paruum animal, † lumbrices associum, flauo colore vestitum. Vitam præstat soli, qui † mortalia cuncta consumit. Memorant autem æui pristini seruatores, hanc insulam ante aliquot annos, vndarum rupto terrore, ignitus erupisse, cum Hannibal « apud Prusiam Bithyniæ regem veneno secum ipse pugnauit, ne tantus dux ad Romanorum ludibria perueniret: plus inde mirabile, vt mons tanta flammarum congregatione succensus, marinis fluctibus haberetur absconditus, & ardor ibi indesinenter viueret, quem tanta vnda videbatur obruere. † lubricis † mortua « V. apud Bursiam. For. Annibal

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Inpartem*] casu facta cædes indulgetur, consultæ non sit gratiæ. Imò excepta semper intelligitur, quia capite vindicatur. *l.* 1. *l.* 3. *l.* 4. *l.* 7. *l.* 8. *C. Theod. de Indulgentiis criminum.* For.

¶ 2 *Humani sanguinis effusione pollutum*] Præclarè Lact. *lib.* 1. & in epit. diuin. instit. Plat. *lib.* 9. *de legib.* Phil. *de legib. specialibus*, Porphyrius περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς. Imperatores Gratian. Valent. & Theo. cùm cæteris reis vinctis crimina condonarent, exceperunt eum qui *parricidali furore raptus sanguine proprio manum tinxit, & qui cuiusque hominis cæde maculatus est. l. 6. Paschalis, tit. 38. de indulgentiis. C. Theod. lib. 9.* For.

¶ 3. *Intra Ecclesiæ septa refugiens.*] *Cod. Theod. lib. 9. tit. 47. de his qui ad Ecclesias confugiunt. lib. 1. Cod. Theod. tit. 12.* Luithprandus *lib.* 1. *c.* 9. *lib.* 8. *c.* 4. 6. *extr. de. immu. Eccles.* Sozomenus *lib.* 8. *c.* 7. Socrates *li.* 13. *c.* 5. For.

Vniuersis Gothis & Romanis circa Verucam castellum consistentibus Theodericus Rex. XLIX.

Mandantur construi domicilia in eodem castro, ipsúmque in pace muniri.

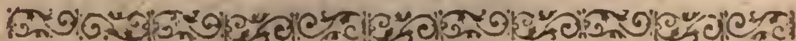
LÆtitia debet esse cunctorum prouida iussio dominantium: quando illud, quod vos debuistis expetere, nos videtis offerre. Quid est enim gratiùs, quàm humanis rebus cautelá semper adhibere: quę aut sit necessaria, aut non grauat esse superfluam? Et ideò † Leodifrido Saioni nostro, præsenti delegauimus iussione, vt eius instantia in Veruca castello « vobis domicilia construatis. Quod à positione sui congruum nomen accepit. est enim in mediis cāpis tumulus saxeus in rotunditate consurgens, qui proceris laterib. syluis « erasus, totus mons quasi vna turris efficitur: cuius ima graciliora sunt, quam cacumina: & in mollissimi fungi modo superiùs extenditur, † cùm inferiori parte tenuetur. Agger † sub pugna, obsessio † secura: vbi nec aduersarius quicquam præsumat, nec inclusus aliquid expauescat. Hunc Athesis, inter fluuios honorus, amœni gurgitis puritate præterfluit, causam præstans muni- cautio, vel necessaria, vel non superflua. Veruca. † Leodifre- « nobis For. « V. cassus For. † in For. † sine For. † sine cura Athesis.

minis & decoris: castrum plenè in mūdo singulare, tenens claustra prouinciæ: quòd ideò probatur magis esse præcipuum, quia feris gentibus constat obiectum. Hoc opinabile munimē, mirabilem securitatem, cui desiderium non sit habitare, quàm vel externos † delectat inuisere? Et quanquam, Deo iuuante, nostris temporibus prouinciam securā credamus, [tamen " prudentiæ nihilominus est cauere, etiam " quæ non putantur emergere] ¹Munitio tractanda est semper in ocio. Quia tūc malè quæritur, quando " necessaria iudicatur. Mergi, quib. nomē est ex facto, cohabitatores piscium, aquatiles volucres, futuras tempestates naturaliter præuidentes, sicca petunt, stagna derelinquunt. Delphini fluctus pelagi metuentes, vadosis litoribus immorantur. Echini, qui sunt mella carnalia, † costatilis teneritudo, croceæ delitię diuitis maris, dū futuras tempestates agnouerint, loca mutare cupientes † (qui illis pro leuitate corporis nandi nulla fiducia est) lapillos quib. pares possint esse complexi, quadam ancorarum ponderatione librati, scopulos petunt, quos fluctibus vexandos esse non † credant. Aues ipsæ, aduentu hyemis, patrias mutant. Feræ pro qualitate temporis cubilia quærunt. Hominum solicitudo non debet prouidere, quod potest in aduersitate requirere? Non est in mundo, vndis humanæ res mutabilitate quatiuntur: & ideo prouidentia dicitur, vt quæ sunt futura tractantur.

† delectet
" al. prouidētia. FOR.
" V. quod nō FOR.
Munitio in ocio fiat.
" al. nec esse indicitur. FOR.
Mergi
Delphini.
Echini.
† cōstatilis
† quia in illis
† credunt
Prouidentia

NOTÆ VARIORVM

¶ 1 *Munitio.*] Senec. *lib.* 2. *epist.* 18. In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunę inter beneficia firmetur: Miles in media pace decurrit sine vllo hoste, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessariò possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. Isocrates monet, spontaneos esse labores adeundos, vt ardentius perferamus.

¶ Honoratis possessoribus, defensoribus & curialibus Catanensis ciuitatis Theodoricus Rex. XLIX.

Datur licentia accipiendi lapides ruinarum, conuertendos in constructione murorum.

OPtabilis nobis est & grata deuotio, quę bonam pręcesserit iussionem: & meritò acceptum redditur, si * id quod possumus imperare poscatur. Felicitas enim regnantis est, famulantes amare quod expedit. Quando nobis labor cogitationis aufertur, dum † subditi sibi profutura disponunt. Atque ideò suggestionis vestrę tenore comperto. † quem caritate ciuica in communiendis mœnibus suscceptis, absolutam huius rei vobis censemus esse licentiam: nec † quicquam de hac re † vereamini, vnde gratię nostrę expectare pręmia mox debetis. Vestra enim munitio nostra est nihilominus fortitudo: & quicquid vos ab in-

*quicquid Ex possibilitate propria seu sub ... morigeri sunt.
† subiecti FOR.
† qua
† quem
† mereamini

certo

certo † eripit, famam nostræ defensionis extendit. Saxa ergo, quæ suggeritis de Amphitheatro longa vetustate collapsa, nec aliquid ornatui publico iam prodesse, nisi solas turpes ruinas ostendere, licentiam vobis eorum in vsus duntaxat publicos damus: vt in murorum faciem surgat, quod non potest prodesse, si iaccat. Quocirca perficite confidenter, quicquid cautio ad munimen, quicquid ornatus expetit ad decorem: tantum nobis scituri gratum fore, quod facitis, quantum exinde † gratia se vestræ ciuitatis extulerit.

† eripiat

Ex amphitheatri ruinis refecti muri.

† gloria

¶ Prouincialibus Noticis Theod. Rex. L.

Datur licentia promittendi animalia.

GRatè suscipienda est ordinatio, quæ dantem iuuat, & accipientem pro temporis necessitate lætificat. Nam quis putare possit onus, vbi maius meretur in commutatione compendium? Et ideò præsentibus † decreuimus [a] institutis, vt Alamannorum boues, qui videntur pretiosiores propter corporis † granditatem, sed itineris longinquitate defecti sunt, commutari vobiscum liceat, minores quidem membris, sed idoneos [a] ad labores: vt & illorum profectio sanioribus animalibus adiuuetur, & vestri agri armentis grandioribus instruantur. † Itaque fit, vt illi acquirant viribus robustos, vos forma conspicuos: & quod rarò solet emergere, in vna mercatione vtrique videamini desiderata compendia percepisse.

Ordinatio grata, quæ.

† decreuimus constitutionibus

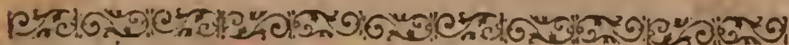
[a] V. constitutis. FOR.

† gracilitatem

Bona commutatio.

[a] V. ad labores. FOR.

† ita

† Fausto Præposito Theod. Rex. LI.

Mandat prouideri de menstruo solido.

QVamuis histrionibus rara constantia, honestúmque votum, tanto pretiosior est, cùm in eis probabilis monstratur affectus. Carum est enim homini reperisse, vbi aliquid se laudabile non putauerat inuenire. Dudum siquidem Thomati aurigæ, ex Orientis partibus aduenienti, annona † rationabiles consideratio nostra largita est, donec eius artem probaremus & animum. Sed quoniam in hoc agone primatum noscitur obtinere, eiúsque voluntas, patria derelicta, nostri sedes fouere delegit imperij, menstrua eum duximus largitate solidandum. Ne adhuc ambiguum redderemus, quem Italiæ dominatum elegisse cognouimus. † Is enim frequenter victor per diuersorum ora volitauit: plus vectus fauore, quàm curribus. Suscepit partem populi protinus inclinatam: & quos ipse fecerat tristes, laborauit iterum reddere lætiores: modò agitatores arte superans, modò equorum velocitate transcendens: [1] frequentia palmarum eum dici faciebat maleficum, inter quos magnum præconium videtur esse ad talia crimina peruenire. Ne-

Histriones

† rationabilis

Auriga menstruum.

† Ita

Magia. Spectaculi. vituperatio

cesse est enim ad peruersitatem magicam referri, quando victoria equorum meritis nec potest applicari. Spectaculũ expellens grauissimos mores, inuitans leuissimas contensiones, euacuator honestatis, fons irriguus iurgiorum, quod vetustas quidem habuit sacrum, sed contentiosa posteritas fecit esse ludibrium. Primus enim hoc apud Helidem Asiæ ciuitatẽ * Ænomaus fertur edidisse: quod † posteà Romulus in raptu Sabinarum, necdum fundatis ædificiis ruraliter ostentauit Italiæ. Sed mundi dominus ad potentiam suam opus extollens, mirandã etiam Romanis fabricam in vallem Martiam tetendit Augustus: vt immensa moles firmiter præcincta montibus contineret, vbi magnarum rerum indicia clauderentur. Bissena quippe hostia ad duodecim signa posuerunt. Hæc ab hermulis funibus demissis subita æqualitate panduntur, docentes totum illic, vt † putabatur consilio geri, vbi imago capitis cognoscitur operari. Colores autem in vicem temporum quadrifaria diuisione funduntur: Prasinus virenti verno, Venetus nubilæ hyemi, [a] roseus æstati flãmeæ, albus pruinoso autumno dicatus est. Vt quasi per duodecim signa digrediens, annus integer signaretur. Sic factum, vt Naturæ * ministeria Spectaculorum composita imaginatione luderentur. Biga quasi Lunæ, Quadriga Solis imitatione reperta est. Equi † desultorij, per quos Circensium ministri missos denuntiant exituros, Luciferi præcursorias velocitates imitantur. Sic accidit, vt dũ se colere astra putarent, religionem suam ludicra similitudine profanarent.[3] Alba linea non longè ab hostiis in vtrumque podium, quasi regula directa producitur: vti quadrigis progredientibus, inde certamen oriretur: ne dum † [3] semper properè conãtur elidere, spectandi † voluptatem viderentur populis abrogare. Septem metis certamen omne peragitur, in similitudinem hebdomadis reciprocæ. Ipsæ verò metæ secundum zodiacos decanos ternas obtinent summitates: quas ad instar Solis quadrigæ celeres peruagantur. † Rotæ Orientis & Occidentis terminos designant. Euripus maris vitrei reddit imaginem, vnde illuc delphini equorei aquas † interfluunt. † Obeliscorum quoque prolixitates ad cœli altitudinem subleuantur: sed potior Soli, inferior Lunæ dicatus est. Vbi sacra priscorum † Chaldaicis signis, quasi literis indicantur. Spina infelicium captiuorum sortem designat: vbi duces Romanorum supra dorsa hostium ambulantes laborum suorum gaudia perceperunt. * [4] Mappa verò, quæ signum dare videtur Circensibus, tali casu fluxit in morem: [5] cùm Nero prandium protenderet, & celeritatem, vt assolet, auidus spectandi † populus flagitaret, ille mappam, qua tergendis manibus vtebatur, iussit abiici per fenestram: [6] vt libertatem daret certaminis † postulandi. Hinc tractum est, vt ostensa mappa certa videatur esse promissio Circẽsium futurorũ. [7] Circus, à circuitu dicitur. Circenses, quasi † circuenses: propterea quod apud Antiquitatem rudem, quæ necdum Spectacula in ornatum deduxerat fabricarum, inter enses & flumina locis virentibus agerentur. Nec vacat, quòd viginti quatuor * mensibus conditio huius certaminis expeditur: † vt diei noctísque horæ tali numero clauderentur. Nec illud [a] putetur irritum, quod metarum

Marginal notes: * al. Monomagus. al. Innomagus FOR. — † post — † putabant FOR. — Colores quatuor factionũ. [a] V. russam. FOR. — * misteria — Biga. Quadriga — † desultorij — Alba linea. — † se — † voluntatem — † Eoe FOR. — † influunt — † obelisco rum — Nota Chaldaica. — * Nappa — † populo — † postulãdi FOR. — Circus. — † circumẽses — * missibus FOR. — † profectò — Meta. — [a] V. videtur. FOR.

tarum circuitus ouorum † erectionibus exprimatur: quando actus ipse, multis superstitionibus grauibus, oui exemplo, geniturum se † aliqua " profitetur. Et ideò datur intelligi, " volitantes atque inconstantissimos inde mores nasci, quos auium maribus aptauerunt. Cætera Circi Romani longum est sermone decurrere, dum omnia videantur ad causas singulas pertinere. Hoc tantum dicimus omnimodis stupendum, quod illic, supra cætera Spectacula, feruor animorum inconsulta grauitate rapiatur. Transit Prasinus, pars populi mœret: præcedit Venetus, & † potior turba ciuitatis affligitur: nihil proficientes, feruenter inconsultant: nihil patientes, grauiter vulnerantur: & ad inanes contentiones sic descenditur, tanquam de statu periclitantis patriæ laboretur. Quod meritò creditur dicatum numerosæ † superstitio, vbi ab honestis moribus sic constat † excidi. Hæc nos † fouemus necessitate populorum imminentium, quibus votum est ad talia † conuenire, dum cogitationes † serias delectantur abiicere. " Paucos enim ratio capit, & raros probabilis oblectat intentio, & ad illud potiùs turba ducitur, quod ad curarum remissionem constat inuentum. Nam quicquid æstimat voluptuosum, hoc & ad beatitudinem temporum iudicat applicandum. Quapropter largiamur expensas: non semper ex iudicio demus. [Expedit interdum desipere, vt populi possimus desiderata gaudia continere.]

† erectionib. al. exceptionibus FOR. † tamen aliquam " V. profitetur. FOR. " V. voluntates. FOR. Factionibus Prasinorum & Venetorũ. † totius al. potius. FOR. † superstitione † excidi † foueamus † peruenire † feras " V. paucas enim. FOR. Voluptatibus populi obsequendum.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Frequentia palmarum eum dici faciebat maleficum.*] Laudatur hic nobilis auriga quod modò agitatores arte superaret, & modo equorum velocitate transcenderet: quo loco notandum est mirificè placuisse in spectaculis equorum celeritatem, adeo vt narret Capitolinus, Verum Imperatorem volucri equo Prasino aureum simulachrum fecisse, quinetiam multi ex agitatoribus aduersariorum equos dæmoniacis imprecationibus impediebant, vt suos ad cursum facilius impellerent. Optimè Arnobius de magorum artibus loquens, *quis enim has nesciat familiarium dirũpere charitates, aut sine clauibus reserare quæ clausa sunt, aut ora silentio vincere, aut in curriculis equos debilitare, incitare, tardare.* Ac Ammianus Marcellinus scribit Apronianum Præfectum vrbi, capitali animaduersione damnasse Hilarium aurigam conuictum ac confessum, vix dum pubescentem filium suum venefico tradidisse docendi artium nefariarum secreta legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis. BROS.

¶ 1 *Alba linea non longè ab hostiis in vtrumque podium quasi regula directa producitur.*] Albam lineam vocat author, quod Martialis cretatam Mappam nominat. vide Credenum in historiæ compendio: ibi enim confirmantur & illustrantur quæ ab authore de Mappæ origine dicuntur. Fab. agon. lib. 2. c. 7. p. 134.

¶ 3 *Ne dum semper propere*] sic lego, *nedum se preperè.*

¶ 4 *Mappa verò quæ signum dare videtur Circensibus.*] Mappam vocat Circensium spectaculum, quę quidem vox legitur in Nouellis Græcis, meminit Suetonius in Augusto, *ca.* 45. vbi loquitur de aurigatione déque Circo maximo, atque adeo de equis certantibus & Circensibus, & Mappa quam magistratus olim mittebat, signi videlicet dandi gra-

tia : Figuratè etiam equorum agitatio Circensis mappa per synecdochen vocata est, & ita non modo apud. Iustinianum, sed apud Iuuenalem Satyr. 12. quoque accipitur, cum ait, ludos Circenses qui & magni dicti sunt, & Magalensia intelligens.

Interea Magalesiacæ spectacula Mappæ.

& apud Senecam cap. 30. de ira lib. 3. quo loco versos leonésque Mappa prorirat. BROS.

¶ 5 *Cum Nero prandium protenderet.*] Mappæ originem ad Neronem refert, tanquam mittendis Circensibus quadrigis, antea signum aliud dari soleret, aspiciens (vt arbitror) ad illum Suetonij de Nerone locum. Mox & ipse aurigare atque etiam spectari sçpius voluit, positóque in ortis inter seruitia rudimento, vniuersorum se oculis in circo maximo præbuit aliquo liberto mittente mappam vnde magistratus solent. BROS.

¶ 6 *Vt libertatem daret certaminis postulandi.*] Hinc tractum est vt ostensa Mappa certa videatur esse promissio Circensiũ futurorũ BROS.

¶ 7 *Circus à circuitu dicitur.*]Circus locus erat publicus, ὅπου μάλιστα, vt est apud Herodianum *lib. 2. h. st.* τὸ πλῆθος συρρὸν ἐκκλησιάζει. in quo populus ludos spectans considebat. Virg. *lib.* 5. *Æneid.*

--mediáque in valle theatri Circus erat.

Fuerunt autem tres Circi Romæ. Circus maximus inter palatium & Auentinum, Circus Flaminius, qui & Appollinaris, & Circus Neronis in Vaticano. BROS.

¶ Consulari viro illustri Theod. Rex. LII.

Eligitur agrimensor, qui terrarum finium terminet quæstionem.

De finibus heiium. SIcut inuidiosa nimis interpellantium suggestione comperimus, inter * Leontium atque Pascasium spectabiles viros finalis orta contentio est : ita vt terminos † casarum suarum non legibus, sed viribus † crederent vindicandos. Vnde miramur tanta animositate fuisse litigatũ, quod aut terminis testibus, aut iugis montium, aut fluminũ ripis, aut arcaturis consttuctis, aliísque signis euidentibus cõstat esse definitum. Quid isti facerent, † si in Ægyptiacis partibus possiderent? vbi fluminis superueniente diluuio, indicia finium vastissimus gurges abradit, & indescreta terræ facies redditur, vbi omnia limus tegere comprobatur. Quapropter nec tunc ad arma concurrere debuissent, si excitata lis nulla satisfactione superata discederet. Hoc enim per geometricas formas, & * grammaticam disciplinam ita diligenter agnoscitur, quemadmodum literis omnis sermo conclusus est. Geometriam quippe, vt est hominum genus nimis acutissimum atque solicitum, Chaldæi primum inuenisse memorantur. Qui ratione ipsius disciplinæ generaliter colligẽtes, & in astronomicis rebus, & in musicis, & in mechanicis, & in architectticis, & in medicinã, & ad artem * logisticã, vel quicquid potest ormis

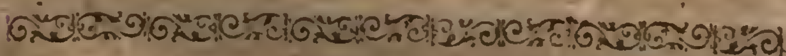
* V. Laurentium. FOR.
† causarum
† contenderent
† si quid Nili diluuiũ
* in vno. exemplari. grammaticam disciplinam. FOR.
Geometria à Chaldæis.
* logisticã 2. ...

formis generalibus contineri, aptam esse docuerunt. Vt sine ea nihil horum possit ad agnitionem verissimam * prouenire. Hanc post Ægyptij, non dissimiliter animi † feruore calentes, propter augmenta Nilotica, quæ singulis annis votiua inundatione pariuntur, ad dimensionem terræ & recuperandas formas finium transtulerunt: vt fieret arte distinctum, quod litigiosæ confusioni videbatur obnoxium. Quapropter agrimensorem peritissimum, cui ab arte " nomē est, vestra nihilominùs adhibeat magnitudo: vt iam omnia, quæ manifesta ratione distincta sunt per euidentia debeat documenta monstrare. Nam si hoc † egit illa disciplina mirabilis, vt indeterminatos agros ratione certa distingueret, quanto magis iste monstrare debet omnia, quæ iam probantur suis finibus terminata? Augusti siquidem temporibus Orbis Romanus agris diuisus, censúque descriptus est, vt possessio sua nulli haberetur incerta, quam pro tributorum susceperat quantitate soluēda. Hoc auctor " Hyrummetricus † redegit ad dogma cōscriptum: quatenus studiosus legendo possit agnoscere, quod deberet oculis absolutè mōstrare. Videant artis huius periti, quid de ipsis publica sentit auctoritas. Nam disciplinæ " illæ, toto orbe celebratæ, non habent hunc honorem. Arithmeticam dicas auditoriis vacat. Geometria, cum tantùm de cœlestib. disputat, tantùm studiosis exponitur. Astronomia & Musica discuntur ad scientiam solam. Agrimensori verò finium lis orta committitur, vt contentionum proteruitas † abscindatur Iudex est † vtique artis suæ, forum ipsius agri deserti sunt: * fanaticum credis, quem tortuosis semitis ambulare conspexeris. Indicia siquidem rerum inter syluas asperas & dumeta perquirit, non ambulat iure communi: via illa est sua lectio: ostendit, quod dicit: probat, quod didicit: gressibus suis concertātium iura discernit: & 'more vastissimi fluminis, aliis spatia tollit, aliis † rura concedit. Quapropter auctoritate nostra suffulti talem eligite, post quem partes erubescant impudenti fronte litigare. Quatenus possessorum iura confusa esse non debeant, quibus est necessarium rebus propriis adhibere culturam.

Marginalia: * prouenire † calore feruentes Nili augmēta " V. nomen est impositū, vestra. FOR. Geometria vsus. † eget Orbis diuisus sub Augusto. Hyrummetricus. " Al. prometricus. FOR. † redigit Census sub Augusto. " Illæ abest à veter. FOR. Forte, vacare Agrimensorum vtilitas. † abscidatur † Itaque * fanaticum † plura Geometra eligendus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ *More vastissimi fluminis*] Et contra flumina vice censitorum finguntur. *l. 30. ergo alluuio. D. de acq. rer. dom.* FOR.

¶ Aproniano viri illustri Comiti priuatarum Theodericus Rex. LIII.

Quod prouideatur Aquilego venienti de partibus Africanis, de stipendiis competentibus, qui in aridis locis aquas nouit inuenire.

MAgnitudinis vestræ relatione comperimus, † Aquilegium Romam venisse de partibus Africanis: vbi ars ipsa locorum siccitate magno studio semper excolitur, qui aridis locis aquas possit dare

Marginalia: Aquarum inueniendarum ratio. † Aquilegū

tia: Figuratè etiam equorum agitatio Circensis mappa per synecdochen vocata est, & ita non modo apud. Iustinianum, sed apud Iuuenalem Satyr. 12. quoque accipitur, cum ait, ludos Circenses qui & magni dicti sunt, & Magalensia intelligens.

Interea Magalesiaca spectacula Mappa.

& apud Senecam cap. 30. de ira lib. 3. quo loco versos leonésque Mappa proritat. BROS.

¶ 5 *Cum Nero prandium protenderet.*] Mappæ originem ad Neronem refert, tanquam mittendis Circensibus quadrigis, antea signum aliud dari soleret, aspiciens (vt arbitror) ad illum Suetonij de Nerone locum. Mox & ipse aurigare atque etiam spectari sępius voluit, positóque in ortis inter seruitia rudimento, vniuersorum se oculis in circo maximo præbuit aliquo liberto mittente mappam vnde magistratus solent. BROS.

¶ 6 *Vt libertatem daret certaminis postulandi.*] Hinc tractum est vt ostensa Mappa certa videatur esse promissio Circensiũ futurorũ BROS.

¶ 7 *Circus à circuitu dicitur.*] Circus locus erat publicus, ὅπου μάλιστα, vt est apud Herodianum *lib. 2. hist.* τὸ πλῆθος εὐρυὸν ἐκκλησιάζει. in quo populus ludos spectans considebat. Virg. *lib. 5. Æneid.*

--mediáque in valle theatri Circus erat.

Fuerunt autem tres Circi Romæ. Circus maximus inter palatium & Auentinum, Circus Flaminius, qui & Appollinaris, & Circus Neronis in Vaticano. BROS.

¶ Consulari viro illustri Theod. Rex. LII.

Eligitur ægrimensor, qui terrarum finium terminet quæstionem.

De finibus litium.
** V. Lutentium. FOR.
† causatum
† contenderent
† si quid Nili diluuium
« in vno exemplari, grammaticam disciplinam. FOR.
Geometria à Chaldæis.
* logisticá BOR.

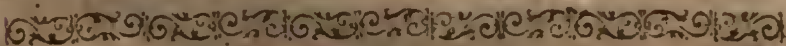
SIcut inuidiosa nimis interpellantium suggestione comperimus, inter * Leontium atque Pascasium spectabiles viros finalis orta contentio est: ita vt terminos † casarum suarum non legibus, sed viribus † crederent vindicandos. Vnde miramur tanta animositate fuisse litigatũ, quod aut terminis testibus, aut iugis montium, aut fluminũ ripis, aut arcaturis constructis, aliisque signis euidentibus cõstat esse definitum. Quid isti facerent, † si in Ægyptiacis partibus possiderent? vbi fluminis superueniente diluuio, indicia finium vastissimus gurges abradit, & indescreta terræ facies redditur, vbi omnia limus tegere comprobatur. Quapropter nec tunc ad arma concurrere debuissent, si excitata lis nulla satisfactione superata discederet. Hoc enim per geometricas formas, & « grammaticam disciplinam ita diligenter agnoscitur, quemadmodum literis omnis sermo conclusus est. Geometriam quippe, vt est hominum genus nimis acutissimum atque solicitum, Chaldæi primum inuenisse memorantur. Qui ratione ipsius disciplinæ generaliter colligẽtes, & in astronomicis rebus, & in musicis, & in mechanicis, & in architecticis, & in medicinã, & ad artem * logisticã, vel quicquid potest

formis generalibus contineri, aptam esse docuerunt. Vt sine ea nihil horum possit ad agnitionem verissimam * prouenire. Hanc post Ægyptij, non dissimiliter animi † feruore calentes, propter augmenta Nilotica, quæ singulis annis vorina inundatione pariuntur, ad dimensionem terræ & recuperandas formas finium transtulerunt: vt fieret arte distinctum, quod litigiosæ confusioni videbatur obnoxium. Quapropter agrimensorem peritissimum, cui ab arte " nomẽ est, vestra nihilominùs adhibeat magnitudo: vt iam omnia, quæ manifesta ratione distincta sunt per euidentia debeat documenta monstrare. Nam si hoc † egit illa disciplina mirabilis, vt indeterminatos agros ratione certa distingueret, quanto magis iste monstrare debet omnia, quæ iam probantur suis finibus terminata? Augusti siquidem temporibus Orbis Romanus agris diuisus, censúque descriptus est, vt possessio sua nulli haberetur incerta, quam pro tributorum susceperat quantitate soluẽda. Hoc auctor " Hyrummetricus † redegit ad dogma cõscriptum: quatenus studiosus legendo possit agnoscere, quod deberet oculis absolutè mõstrare. Videant artis huius periti, quid de ipsis publica sentit auctoritas. Nam disciplinæ " illæ, toto orbe celebratæ, non habent hunc honorem. Arithmeticam dicas auditoriis vacat. Geometria, cum tantùm de cœlestib. disputat, tantùm studiosis exponitur. Astronomia & Musica discuntur ad scientiam solam. Agrimensori verò finium lis orta committitur, vt contentionum proteruitas † abscindatur Iudex est † vtique artis suæ, forum ipsius agri deserti sunt: * fanaticum credis, quem tortuosis semitis ambulare conspexeris. Indicia siquidem rerum inter syluas asperas & dumeta perquirit, non ambulat iure communi: via illa est sua lectio: ostendit, quod dicit: probat, quod didicit: gressibus suis concertãtium iura discernit: & ¶ more vastissimi fluminis, aliis spatia tollit, aliis † rura concedit. Quapropter auctoritate nostra suffulti talem eligite, post quem partes erubescant impudenti fronte litigare. Quatenus possessorum iura confusa esse non debeant, quibus est necessarium rebus propriis adhibere culturam.

*peruenire · † calore feruentes · Nili augmẽta · " V. nomen est impositũ, vestra. FOR. · Geometria vsus. · † eget · Orbis diuisus sub Augusto. · Hyrummetricus. · " Al. promptcrius. FOR. · † redigit · Censu sub Augusto. · " Illa abest à veter. FOR. · Fortè, vacare · Agrimensorum vtilitas. · † abscidatur · † Itaque · * fanaticũ · † plura · Geometra eligendus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ *More vastissimi fluminis*] Et contra flumina vice censitorum finguntur. *l. 30. ergo alluuio. D. de acq. rer. dom.* FOR.

¶ Aproniano viri illustri Comiti priuatarum Theodericus Rex. LIII.

Quod prouideatur Aquilego venienti de partibus Africanis, de stipendiis competentibus, qui in aridis locis aquas nouit inuenire.

MAgnitudinis vestræ relatione comperimus, † Aquilegium Romam venisse de partibus Africanis: vbi ars ipsa locorum siccitate magno studio semper excolitur, qui aridis locis aquas possit dare

Aquar indagãdarum ratio · † Aquilegũ

vernatiles, vt beneficio suo habitari faciat loca, nimia sterilitate siccata. Hoc nobis fuisse gratum † cognosce: quatenus industria illa maiorum libris exposita, nostris temporibus veniret approbanda. Signis quippe virentium herbarum ac proceritate arborum vicinitatem colligit decenter vndatum. Terris enim, quibus dulcis humor non longè subest, vbertas quorundam germinum semper arridet, vt est iuncus aquatilis, canna leuis, rubus validus, " salix lenta, populus virens, & reliqua arborum genera, quæ tamen vltra naturam suam felici proceritate luxuriant. " Sunt & alia huius artis indicia, cum nocte adueniente lana sicca in terram ponitur iam prouisam, & rudi caccabo tecta relinquitur: tunc si quę proximitas arriserit, mane humida reperitur. Sole autem declarato intuentur etiam magistri loca soliciti, & vbi supra terram minutissimarum volitare spissitudinem conspexerint omnino muscarum, tunc promittunt læti facilè quod quæritur inueniri. Addunt etiam, in columnæ speciem conspici quendam tenuissimum fumum, qui quanta fuerit altitudine porrectus ad summum, tantò in † imum latices latere cognoscunt. Vt hoc sit mirabile, quod per hæc, aliáq; signa diuersa mensura definita prædicitur, quanta profunditate quęsita monstretur. Prædicuntur etiam [1] sapores aquarum, vt nec aspera dispendioso labore debeat quæri, nec dulcis necessariáque † in honore contemni. Hanc scientiam sequentibus pulchrè tradiderunt apud Græcos ille, apud Latinos Marcellus. Qui non solùm de subterraneis fluentis, sed de ipso quoque ore fontium solicite tractauerunt. Dicunt enim aquas, quæ ad Orientem Austrúmque prorumpunt, dulces atque perspicuas esse, & pro sua leuitate saluberrimas inueniri: in Septentrionem verò atque Occidentem quæcunque manant, probari quidem nimis frigidas, sed crassitudine suæ grauitatis incommodas. Atque ideò, si viderit memorato illi sapientia vestra & codicum lectione & vsu rerum quæ sunt prædicta, constare: competentibus annonis de publico deputatis, peregrinationem eius inopiámque releuabis, accepturus mercedes, cui artis suæ dona † præstiterit. Nam quamuis Romana ciuitas aquis abundet irriguis, sitque fontibus gaudens, & formarum inundatione ditissima: reperiuntur tamen plurima suburbana, quæ hanc videantur desiderare peritiam. Et meritò † continetur, qui vel pro parte necessarius esse cognoscitur. Huic tamen mechanicus omnino iungendus est: vt vndas quas iste reperit, ille leuet, & arte subire faciat, quod ascendere non prȩualet per naturam. Habeatur ergo & iste inter reliquarum artium magistros. Ne quid desiderabile putetur fuisse, quod sub nobis non † potuerit Romana ciuitas continere.

† cognoscite.
" Sic in vet. quibusdam lata. FOR.
" V. Sunt & ida. FOR.
† vno
De saporibus aquarum.
† inhonora
Marcellus scripsit de aquis & fluminibus.
De aquis Orientalibus, Septentrionalibus.
† præstiterunt
Aquaductus Rom. & fontes.
† retinetur
Hydraula.
† potuit

NOTÆ VARIORVM.

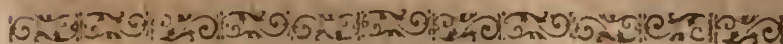
¶ 1 *Sapores aquarum*] vox, *aquarum*, abest à veteribus: de sapore aquæ Victruuius *lib*, 8. *cap*. 1. quo in lib. & Seneca *lib*. 3. *natur. quæst*. multa de aquæ, quæ nunc prudens omitto, disputant. FOR.

MAGNI

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

VARIARVM LIBER IV.

¶ [a] Herminafrido reg. * Thoringorum Theod. Rex. I. [a] Al. Hermafrido regi Thoringorum FOR. * Vvandalorum. Regi Thoringorum missa sponsa.

De matrimonio contracto inter reges, cum multimoda laude.

DESIDERANTES vos nostris aggregare parentib. † neptis caro pignori, propitia diuinitate, sociamus. Vt qui de regia stirpe descenditis, nunc etiam longius claritate imperialis sanguinis fulgeatis. Mittimus ad vos ornatum aulicæ domus, augmenta generis, solatia fidelis cōsilij, dulcedinem suauissimam coniugalem: quæ & dominatum iure vobiscum † impleat, & nationem vestram meliore institutione componat. Habebit felix Thoringia, quod nutriuit Italia literis doctam, moribus erudītam, decoram non solùm genere, quantum & fœminea dignitate. Vt non minùs patria vestra illius splendeat moribus, quàm suis triumphis. Quapropter salutantes vos gratia competenti, indicamus nos venientibus Legatis vestris impretiabilis quidem rei, sed more gentium suscepisse pretia destinata, equos argenteo colore vestitos, quales decuit esse nuptiales. Quorum pectora vel crura sphæris carneis decenter ornantur: costæ in quandam latitudinem porriguntur: aluus in breuitate constringitur: caput ceruinam reddit effigiem, imitantes velocitatem. cuius videntur habere similitudinem. † Hi [a] sunt sub pinguedine nimia mansueti, magna mole celerrimi, aspectibus iucundi, visibus gratiores: incedunt enim molliter, sessores suos insanis festinationibus non fatigant: quiescitur potiùs in ipsis, quàm laboretur: & compositi delectabili moderatione, agilitate † norunt continua perdurare. Verum hunc, quamuis nobilissimum gregem, beluásque morigeras, vel alia quæ direxistis eximia, victa cognoscitis, quando omnia iure superat, quæ decus regiæ potestatis exornat. [a] Destinauimus & nos quidem, quæ principalis ordo poscebat: sed nil maius persoluimus, quàm † quod vos tantæ fœminæ † decori [a] copulauimus. Adsint vestro diuina coniugio, vt sicut nos causa iunxit affectionis, ita & posteros nostros obliget gratia parentalis.

† neptem FOR.

† compleat

Equorum descriptio.

† ij [a] sunt abest à vet. FOR.

† nouerunt

[a] V. destinauimus FOR.

† qui

† decore copulauimus

[a] V. copulamus. FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Hermafrigido*] De quo lib.3.epist. FOR.

¶ 2 *Litteris doctam*] Vxoris dotes doctrina, mores, forma, genus, dignitas sed principem locũ eruditioni tribuit. Solebant autem veteres, puellas erudire. Liuius *li.3.de Virginia*. Plin. *li.1.epist.17*. Athen. *li.13*. Lucian. περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, Plutarc. περὶ παίδων ἀγωγῆς. Galieni Imp. tempore puellæ & viduæ Plotini philosophi scholam disciplinæ causa frequentabant. cuius instituti meminerunt Iulian. *li.4*. Vbi pupil. educ. Gordian. *lib.15. si paterno, C. de neg. gest.* FOR.

¶ 2 *Argentea*] Vt luteus color nuptiis dicatus fuit, sicut ex Catullo & Apuleio eximiæ doctrinæ vir Turneb. probat *lib.28. cap.2. Aduersar.* ita & argenteus seu candidus, vt ex hoc constat, Apuleio *lib.7. de Asino*, Valer. Max. *lib.2. capit.1.* Plutarch. *in Problem.* Vnde in luctu interdicebatur, Paul. *lib.1. sent. tit. vlt.* *Qui luget*, inquit, *abstinere debet à conuiuiis, ornamentis & alba veste.* Æschines oratione contra Ctesiph. exprobrat Demostheni, quòd triduo post filiæ vnicæ obitum λευκὴν ἐσθῆτα λαβὼν sacrificarit. FOR.

¶ Regi Herulorum Theod. Rex. 11.

Is adoptatur in filium, considerata virtute fortitudinis sua, cui equi & arma bellica conceduntur.

Filius per arma potest adoptari. † optari † firmissimus † ii † sobolis † quasi † videatur FOR. *Adoptio per arma.* *Probari à principe magnum.* † Theodorici " *Arma ab- est à vet.* † olim tibi † vobis &

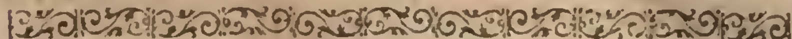
1 PEr arma fieri posse filium, grande inter gentes constat esse præconium. Quia non est dignus † adoptari, nisi qui † fortissimus meretur agnosci. In sobole frequenter fallimur. [Ignaui autem esse nesciunt quos iudicia pepererunt. † Hi enim gratiam non de natura, sed de † solis meritis habent.] † Quando vinculo animi obligantur extranei, & tanta in hoc actu vis est, vt priùs se velint mori, quàm aliquid asperũ patribus † videantur infligi. Et ideò more gentium, & conditione virili, filium te præsenti munere procreamus: vt competenter per arma nascaris, qui bellicosus esse dignosceris. 2 Damus quidem tibi equos, enses, clypeos, & reliqua instrumenta bellorum: sed quæ sunt omnimodis fortiora, largimur tibi nostra iudicia. Summus enim inter gẽtes esse crederis, qui † Theoderici sententia comprobaris. Sume itaque " arma, mihi tibique profutura. Ille à te deuotionem petit, qui te magis defensare disponit: probat tuum animum, & opus non habebit obsequium. Adoptat te talis, de cuius gente tu potius formideris. Nota sunt enim Herulis Gothorum, Deo iuuante, solatia. Nos arma tibi dedimus: gẽtes autem † olim virtutum pignora præstiterunt. Salutantes proinde gratia competenti, reliqua per illum & illum Legatos nostros patrio sermone mandamus, qui † vobis literas nostras euidenter exponant & ad confirmandam gratiam quæ sunt dicenda subiungant.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Per arma.*] vt formulari olim Romani per populum & Prætorem ado-

adoptabant, ita cæteræ bellicosæ gentes per arma filios sibi asciscebant, id est armorum traditione, cuius adoptionis formula extat hoc loco. M.THOE *subcisiuar.*

¶ 2 *Damus.*] infr. lib. 8. epist. 1. & 9. de qua ne quidquã hîc amplius adnotẽ impedior doctissimi viri Pithœi, sagacissimi rerum antiquarũ perscrutatoris diligentia: qui hunc ritum *lib. 1. Aduers.* exsequutus est. Sic inuestitura fiebat baculi & annuli traditione: *ca. 4. de concess. præben.* sic manumissio apud Longobardos per sagittam. Paul. Diacon. *li. 1. de gest. Longobard.* Sed hæc alias fortasse fusiùs. FOR.

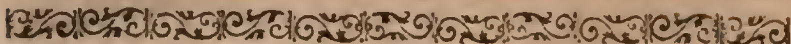
¶ « Senatio v. i. comiti priuatar. Theod. Rex. III. «al. Senatori. FOR.

Promouetur ad Comitiuæ patrimonij dignitatem.

AD ornatum Palatij credimus pertinere, aptas dignitatibus personas eligere. [Quia de claritate seruientium crescit fama dominorum.] Tales enim prouehere principem docet, vt † quoties procerem suum fuerit dignatus aspicere, † toties se cognoscat recta iudicia habuisse. Moribus enim debet esse conspicuus, qui datur imitãdus. Facile est qualemcunque sibi † deligere: multis autem electum, † videre decet. Capite igitur « per indictionem † quartam illustris Comitiuæ nostri Patrimonij dignitatẽ, quam tibi nõ immeritò tribuit regalis auctoritas. Diu nãque nostris ordinationibus geminum mutuatus obsequiũ, & consilij particeps eras, & disposita laudabili assumptione complebas. Subisti sæpe arduæ legationis officium. Restitisti Regibus non impar assertor; coactus iustitiam nostram & illis ostendere, qui rationem vix poterant cruda obstinatione sentire. Non te terruit cõtentionibus inflammata regalis auctoritas: subiugasti quinimmò audaciam veritati, & obsequutus ordinationib. nostris † in conscientiam suam Barbaros perculisti. Quid studium tuum longa lucubratione solicitum, & continui laboris inculpabile referamus obsequiũ? Vsus es sub exceptionis officio eloquentis ingenio: fauebat ipse sui delectatus auditor, dum meliora faceres cum recitare cœpisses. Pronuntiatio tua nostrum delectabat arbitrium: quia tantum † dictantium reficiebas animum, quantum se lassare poterat cura cogitantiũ. Fuit quoque in te pars altera vitæ ladabilis, quod arcana nostra morum probitate claudebas; multorũ conscius, nec tamen cum plura † nosses elatus. Collegis gratia, superioribus humilitate placuisti. Sic omnium pro te factus est vnus animus ex magna diuersitate sociatus. Carpes certè probatæ institutionis gratissimum fructum: quando prouectus tuus ita potuit omnes lætos efficere, vt vniuersi in te iudicent sua desideria profecisse. Tuere igitur hanc virtutum amabilem præclarámque constantiam, nostræque domus auctoritate subnixus, tãtò studiosiùs gratiam quære, quãtum te locum beneficiis respicis inuenisse. Tende itaque adhuc bonis actibus † tuos ad † potiora successus, † sciens gratiam nostram in illo semper

V. ad ornamentum Palatij. FOR.
Princeps quos prouehere debeat.
† quotiens
† totiens
Comitiua patrimonij.
† eligere
† viuere
FOR.
«per indict. X quartam al. indictam materiam FOR.
† tertiam
Legatus.
Laus fortitudinis in Comite.
† cum cõscientia tua
Studium.
Eloquentia.
† dictantis
Arcana principum celanda.
† noscetes
† tuis
† potiores voces
† suscipiens

augeri, qui se dignum adepto culmini desiderat inueniri.

Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. IV.

Super eodem.

Candidati. commēdatio.
†siquidem
"Dionēse exēplar *requiritur* sed minus apto sensu For.
† prouenit
† Senatorium rectè

GLoriosum † quidem nobis est P.C. honores passim impendere, sed laudabiliùs benemeritis digna præstare. Quicquid enim talibus tribuimus, pro generali potiùs vtilitate largimur. Cunctis siquidem proficit recti tenax prouectus: nec locus " relinquitur iniuriæ, cum ad bonos † peruenit regula disciplinæ. Hoc itaque præclaro desiderio illustrem virum † [1] Senarium Comitiuæ Patrimonij dignitate subueximus: qui venalitatis obscura, animi claritate refugiat: qui calumnia non lætetur, nec patrimonij auctoritate suffultus, de nostro sibi faciat terrore compendium: sed ius æquabile possit tenere cum cæteris, vnde nobis placere respicit seruiētes. Hę: de illo futura promittere, præteritorum facit temporum fides. In ipso quippe adolescentiæ flore palatia nostra meritis maturus intrauit: & quòd robustas quoque fatigat ætates, nullo deceptus nouitatis errore, ad imperantis conuersus arbitrium, effectum bonarum præstitit iussionum: nunc ad colloquia dignus, nunc ad exceptiones aptissimus, frequenter † & in legationis honorem electus: cuius multiplex meritum incertum apud nos reddebat officium. Non enim vnius loci vir debet dici, à quo multa videntur impleri. Sed hæc ampliùs commendabat " humilitas, quæ tam clara quàm rara est. [2] Nouum est enim, sub amore Principis custodire modestiam: [3] [quia gaudia semper animos inquietant. modus enim † rarò lætis rebus imponitur, qui magis in tristibus † inuenitur.] [4] Verùm inter hæc stupenda meritorum, originis quoque simili claritate resplendet, vt † habeas qua parte sit ditior, cùm copiosiùs vtraque possideat. Habēt ergo sigillatim distributa præconium, iuncta miraculum. Quapropter P.C. assurgat primæuis introëuntibus cana libertas. Nihil de genio vestro subtrahitur, quando venientium nouitas honorabiliter † inuitatur. Parentes publici de clementia nominati, duplex vos ratio benignitatis inuitet: incipiens mereatur gratiam, prouectus fauorem.

† etiam
"In veteribus legebatur *vtilitas*. sed malè For.
† rarus
† interuenit For.
Modū vix non capiunt læta.
† hæreas rectè FOR.
† immulatur.

NOTÆ VARIORVM.

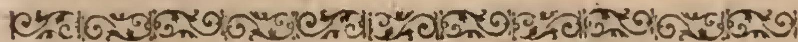
¶ 1 *Senarium.*] Infra hoc libro epist. 7. inscriptio. Senario. FOR.

¶ 2 *Nouum est enim.*] γνώμη perpulchra. *nouum est, sub amore principis custodire modestiam.* pro eo quod diceremus, arduum est eos qui apud principem plurimum possunt, se moderatè summisséque gerere. Nouum, id est magnum, tit. de publ. iudic. *noua pœna*, pro atroci Seruius Honorat. in illud Virgil. *Pollio & ipse facit noua carmina*: & in illud, *Quis nouus hic nostris &c.* Galenus apud Hippocrat. νεανικῶς interpretatur γενναίως vel σφοδρῶς, vel ἰσχυρῶς, id est, generosè, valde, vehementer FOR.

¶ 3 *Gaudia semper animos inquietant, modus enim rarò lætis rebus imponitur.*]

tur.] Alij hunc locum sic legunt; *gaudia semper animos inquietant, modus enim raro interuenit. Garrula res est lætitia, nec enim præ gaudio potest contineri*, & ita habent membranæ quædam. Quod autem hic dicitur garrulam esse lætitiam, congruit iis quæ leguntur in Panegyrico Pacati. ait enim in eundem hominem non posse eodem tempore gaudium & silentium conuenire. Plinius quoque scribit inesse gaudio vim cogendi, manca est sine sermone hilaritas & simulachrum mœroris est occultare quod gaudeas, & afflictionis mutatio vocem in lætitia non habere. Prætermittendum non est, quod M. Cato in oratione pro Rhodiensibus affirmat, res secundas lætitia transuorsum nos trudere à rectè consulendo atque intelligendo. Apuleius verò Florid. lib. 3. lætitiam obstrepere ait facundiæ & cogitationem voluptate impedire. Quibus congruit vetus prouerbium relatum à D. Hieronymo, nimirum eloquentiam rem non esse tristem. BROS.

¶ *Verum inter*] in exempl Præuotiano auctior hæc verbis aliquot habetur sententia hoc modo: *Modus etiam rarò interuenit. garrula res est lætitia. nec enim præ gaudio potest spiritus contineri. verum inter, &c.* Itaque reponendum videtur ex varia codicum collatione: *Modus etiam rarò lætis rebus imponitur, qui magis tristibus interuenit. garrula res est lætitia.* Huic sententiæ suffragatur Symmach. *lib. 2. epist. 7. Quippe lætitia*, inquit, *loquax res est atque ostentatrix sui, adeò vt magnæ parti hominum nulla ab hac cautio sit.* Idem epist. seq. *In serenis frontibus animorum indicia perleguntur. non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata pectorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur nec ingentior esse quàm verior.* Apuleius *lib. 3. Florid. Nam nunc lætitia facundiæ obstrepit, & cogitatio voluptate impeditur, ac mens occupata delectatione mauult imprasentiarum gaudere, quàm prædicare. Quid faciam? cupio gratus videri. sed præ gaudio nondum mihi vacat gratias agere.* FOR.

¶ Amabili viro deuoto Comiti Theod. Rex. v.

Deportentur victualia ad patriam indigentem.

NVllum decet, nostras grauanter suscipere iussiones, quę magis vtilitates noscuntur [1] extollere deuotorum. In Gallicana igitur regione victualium cognouimus caritatem: ad quam negotiatio semper prompta festinat, [2] vt empta largiùs angustiore pretio distrahantur. Sic euenit, vt & [a] venditoribus satisfiat, & illis prouisio nostra subueniat. Atque ideò deuotio tua præsenti auctoritate cognoscat, omnes nauicularios Campaniæ, Lucaniæ, siue [b] Thusciæ, [c] fideiussoribus idoneis se debere committere, vt cum victualibus speciebus tantùm proficiscatur ad Gallias, habitura licentiâ distrahendi, sicut inter emptorem venditorémque conuenerit. [3] Grande commodum est, cum indigentibus pacisci: [4] quando fames totum solet contemnere, vt suam necessitatem possit † expellere. Nam cùm ambitioni suæ seruiat, propemo-

Principis iussiones.

[a] Præuot. lib. *venditionibus.* FOR.

[b] Al. *Syria Tuscia*

[c] Al. *fideiussoribus.* FOR.

Necessitas carius omnia emit.

† explere vulgata lectio magis

placet, depellere famem dicūt alij. FOR.

dum donare videtur, qui vendit rogatus. Ad saturatos cum mercibus ire certamen est: suo autem pretium poscit arbitrio, qui victualia potest ferre ieiunis.

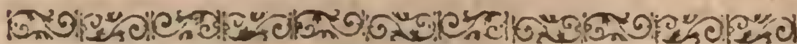
NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Extollere deuotorum*] deuoti pro subditis. FOR.

§ 2 *Empta largiùs angustiore precio distrahantur*] Locus communis. FOR.

§ 3 *Grande commodum*] hîc precia rerum variantur, *l.63. precia, ad leg. Falcid.* commerciorum mater necessitas, *l.1. de contr. empt.* FOR.

§ 4 *Quando fames totum soles contemnere, &c.*] Famis tempore omnia carius venduntur: imò & liberi à parentibus distrahantur. Valentin. *Nouell.11. Notum est*, inquit, *proximè obscœnissimam famem per totam Italiam desæuisse, coactósque homines filios & parentes vendere, vt discrimen instantis mortis effugerent.* Paul. *lib.5. tit.1. sentent. l.2. de patrib. qui fi. distr.* Annibale Cassitium oppidum obsidente, Strabo *lib.5.* testatur ὡς ὑπὸ λιμοῦ δραχμῶν διακοσίων πραθέντος μυὸς, imò murem ea in obsidione 20. nummis vænisse, refertur à Plinio *lib.8. cap.57.* Val. Max. *lib.7. c.6.* Vide *epist.27. lib.12. infrà.* FOR.

§ Symmacho viro patritio Theod. Rex. VI.

Petenti non concedatur licentia recedendi de vrbe.

† rationales

Arma & æquitas, reip. custodes.

Romæ studiorū causa agere.

† cōsistans

* Lib. Dinion. affectum.

* al. profectus

† illa enim Romanarum eloquentiæ praclarum.

† carum al. charum FOR.

RAtionabiles † petitiones supplicum libenter amplectimur, qui etiam non rogari iusta cogitamus. Quid est enim dignius, quod die noctúque assidua deliberatione voluamus, nisi vt [1] Remp. nostram sicut arma protegunt, æquitas quoque inuiolata custodiat? Spectabilis itaque Valerianus in Syracusana ciuitate † consistens, reuerti se ad lares proprios supplicauit, qui [2] studiorum causa liberos suos ad Romanam ciuitatem deduxit. Quos illustris magnificentia tua, ex nostra continens iussione, in supradicta vrbe faciat commorari: nec illis liceat antè discedere, nisi hoc noster proloquatur * affatus. Ita enim & illis studiorum * prouectus acquiritur, & nostræ iussionis reuerentia custoditur. Non ergo sibi putat impositum, quod debuit esse votiuum. Nulli sit ingrata Roma, quæ dici non potest aliena. † Illa eloquentiæ fœcunda mater, illa virtutum omnium latissimum templum. Sentiatur planè, quod † clarum est, non sine gratia esse creditur, cui habitatio tanta præstatur.

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Rempub. nostram sicut arma, &c.*] & Iustin. procemio Instit. & *l.vn. C. de relig. & sumpt. fun.* Synesius ad Pæonium ὑπὲρ τοῦ δώρου. Athenis fuit Eleaticum gymnasium, vbi pari litterarum & armorum cura studióque exercerentur, διδασκαλείων λόγων τε καὶ ἅμα καὶ ὅπλων ὁμοτύμως ἐπεμελήθησαν. FOR.

§ 2 Stu-

¶ 2 *Studiorum causa liberos.*] Fuere olim domicilia literarum omnium optimarum Athenæ, Rhodus, Roma, Berythus, Constantinopolis, Alexandria. FOR.

¶ a Senario v. i. Comiti priuatarum Theod. Rex. VII. ["] Al. Senatorio. FOR.

Conceditur gratia iis qui naufragium pertulerunt.

PRopositum nostræ † pietatis est, iniustè periclitantium subleuare fortunas. Quia quod aliena vi constat impositum, trahere non possumus ad delictum. Iniquũ est enim, vt hominis vitio deputetur, quod eius voluntate non regitur, & illud imputetur periclitanti, vnde rarò datur euadere. Atque ideò sublimitas tua [1] prosequutores, frumentorum, qui de Sicilia fuerant ad Gallias destinati, lacrymabili nos aditione pulsasse cognoscat, dum susceptum onus promouissent in pelagus aduersis flatibus fuisse susceptum: vbi fatiscente compage trabium, omnia vis vndarum absorbuit: nec quicquam miseris de aquarum nimietate † nisi solas lacrymas ["] restitisse. Vnde illustris sublimatas tua, præsenti auctoritate commonita, † [2] modiationem tritici, [3] quam sub hac sorte † perisse probauerint, supradictis prosecutoribus sine aliqua faciat † cunctatione reputari. [Crudelitatis enim genus est, [4] vltra naufragium velle desæuire: & illos ad dispendia cogere, quibus inopem vitam probantur [5] immensa † pericula cessisse.]

† clemētia
Naufrago succursum.
Prosequutores frumentorum.
† nec
["] Al. extitisse. FOR.
† moderatione
† periisse.
† percunctatione
† clementia dedisse.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *prosequutores frumentorum.*] Sic etiam dicuntur prosequutores equorum in *l. 1. C. de tract. & stat.* prosequutores publicarum functionum. *l. 9. C. de curs. publ.* prosequutores reorum in *l. solent. D. de custod. reor.* BROS.

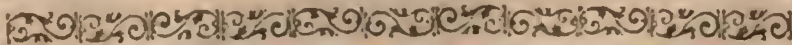
¶ 2. *Modationem tritici*] modiatio, modialis Epiphanius περὶ σταθμῶν. *l. vlt. naufrag. lib. 11. l. 32. cum Nauarchorum. de nauicularis. lib. 13. C. Th. l. 16. cum non frumentum, C. de vsur.* Calculus modiationis d. l. vlt. vbi obiter obserua, *lacunam dispendij* eo sensu dici ab Honorio & Thod. quo *lacuna ærarij*, Symmacho *li. 1. epi. 19.* Gellio *famæ lacuna. li. 11. c. 3.* Ciceroni *Verr. 4.* μοδισμὸς longè aliud in legibus naualibus Iustiniani. FOR.

¶ 3 *Quam sub hac sorte perisse probauerint, prosecutoribus sine aliqua faciat cũctatiõne reputari.*] Hic locus pertinet ad *l. super naufragiorũ 6. C. de naufrag.* hæc enim vult vt si nauiculariorũ culpa nauigandi opportunitate translacta, ex annona publica aliquid tempestate maris deperierit, periculum ad omne nauiculariorũ corpus pertineat pro rata portione, non ad fiscum, non ad collatores. Sciendum tamen est quod naufragio periit, sine nauicularij culpa à fisco accepto ferri, nec nauicularij periculo cedere. Quod autem ad hanc modiationis vocem attinet, reperitur sæpissimè in iure, vt in supradicta lege, & in *l. 1. C. d. de ann. ciuil.* & aliis multis: male quidam modiationem pensitationem esse frumen-

ti, cùm potiùs sit mensura: perperam quoque alij modiationem ad æstimationem numerariam referunt in lege Rhodia. BROS.

¶ 4 *Vltra naufragium velle desæuire.*]Humana sententia: cui non absimile illud Vlpiani videtur, *Si labes facta sit, omnémque fructũ tulerit, damnũ coloni non esse: ne supra damnum seminis amissi mercedes agri præstare cogatur.* Nam vis diuina, quam θεῶ βίαν, vel vt apud Harmenopulum est, θεομηνίαν vocant, *non debet conductori esse damnosa, si plusquàm tolerabile est, læsi fuerint fructus. l. 11. ex conducto. §. si vis l. 25. si merces. D. locat & cond.* Naufragiorum legibus hęc quoque abscribitur. *Naufragia ad publicanos pertinente. l. 1. Cod. Theodos. de naufrag. lib. 13. tit. 8* Quod perantiquum esse ex Hermogene & Fortunatiano liquet: ne ex calamitate miserorum fiscus luctuosum lucrum captet. *d. l. 1. 2. l. 5. l. 11. C. Iustinianeo, de naufrag.* intra anni spatium naufragus remedium ex indulgentia consequitur. Hoc addit l. pen. vt confestim & leuato velo eiusmodi causæ cognoscantur. FOR.

¶ 5 *Immania elementa.*] In manuscr. Prænot. non *elementa,* sed *pericula concessisse,* legitur. excussa tamẽ lectio defẽdi potest. Noster Cassiod. infrà hoc *lib. epist.* 19. de nautis , *quos frequenter plus affligunt damna, quàm solent nudare naufragia.* Seneca *lib.* 7. *Controuers.* 1. *O maria, iustiora iudicijs, ô meliores procellæ patre, &c.* FOR.

* Foroliuensibus FOR.

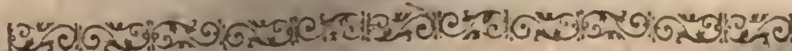
¶ Honoratis possessoribus & curialibus * Foroiuliensibus Theodericus Rex. IIX.

Quòd deuehantur trabes ad statutum locum.

Boni Princi pis imperium graue nõ est.
† profuistis

GRaue videri non debet, quod nostra ordinatione censetur: quia nouimus æstimare, quod vos opporter implere. A nobis quippe potestis rationabiliter custodiri, quibus † prospicitis non grauati. Proinde deuotioni vestrę præsenti auctoritate decernimus, vt accepto pretio competenti, de locis vestris ad † Alsuanum trabes sine aliqua dilatione deuehatis: quatenus & † nostra ordinatio sortiri possit effectum, & perceptis mercedibus nec vos videamini sustinere dispendium.

† Alfanum FOR.
Trabes vendita.
† vestra

† Osuni v. 1. Comiti Theodericus Rex. IX.

Quòd dirigantur ad curam oppressores adolescentium patris suffragio nudatorum.

Minorum causa a comitatum renocatio.
** Al. pallo. FOR
Circũscriptio adolesc.
† subripi
** Al. iuuen-

INnocentiæ professio est, nostram elegisse præsentiam : vbi nec violentiæ locus datur, nec auaritiæ vitia formidantur. Maurentius atque ** Paula, patris auxilio nudati, multorum se iniuriis testantur exponi. quorum ¹ adolescentia peruia videtur incommodis, cùm facile possit † surripi vel ** iuuenibus destitutis. Et ideò nostrũ merentur præsidium, à quibus

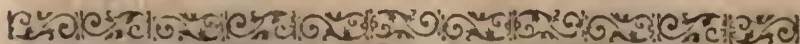
à quibus se calliditas non abstinet improborum. Proinde sublimitas vestra, † [2] tenore præsentis iussionis agnoscens, supra memoratos adultos, si quis iurgantium pulsare maluerit, ad nostrum Comitatum nouerit dirigendos: vbi † & innocentia † perfugium, & calumniatores ius possunt inuenire † districtum.

tuilbus vt Pezunt. lib. alij viuent. bus. For. † tenorem † etiam † profugit † destrictā

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Adolescentia peruia videtur incommodis*] Circunscripto adolescentum Lætoria lege prohibita, Cicer. 3. *offic. & de nat. Deor.* Iul. Capitolin. *in Antonio Philosopho, l. 2. C. Theod. De donat. lib. tit.* 22. Insidiæ fiunt adolescentibus, *l. 1. de Minoribus.* FOR.

¶ 2 *Cenorem*] duo veteres, *tenore.* rectiùs. Pœnale murmur, Iustinianus *Nouell.* 115 γοητείαν dixit, id est magicos susurros, interprete Iuliano, qui fiunt manibus accitis. *l. 6. de malefi. & mathem.* Aurelius Prudētius *lib. 1. contra Symmachi relationem, Murmure nam magico tenues excire figuras, Atque sepulcrales scire incantare fauillas.* Cedrinus de Apollonij Tyanei præstigiis p. 33. γοητείαν ab eiulatu ad sepulchra deducit, nempe ἀπὸ τῶν γόων καὶ θρήνων τῶν περὶ τοὺς τάφους τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσι γινομένων. infra lib. 9. epist. 18. FOR.

¶ Ioanni v. s. Consuli Campaniæ Theod. Rex. x.

Mandatur publicari edictum contra illos qui proprio motu ad pignorandi licentiam se transtulerunt.

[1] FOEdum est, inter iura publica priuatis odiis licentiam dare, nec ad arbitrium proprium iudicandus est incōsultus feruor animorum. Iniquum quippe nimis est, quod delectat iratum.] Furentes iusta non sentiunt: quia dum commoti animo in vindictam sæuiunt, rerum temperantiam non requirunt.] Hinc est, quod legum reperta est sacra reuerentia: vt [2] nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. Quid enim à bellica confusione pax tranquilla distabit, si per vim litigia terminentur? Prouincialium † igitur Campaniæ atque Samnij suggestione comperimus, nonnullos neglecta temporum disciplina, ad pignorandi se studia transtulisse, & quasi edicto misso, per † vulgus licentiam creuisse vitiorum. † His multò acerbiora iungentes, alienis debitis ad solutionem alios trahi, solámque causam probabilem videri, si aliqua debitori potuit in ciuitate coniungi. O iniquum persuasionis errorem! Diuiduntur causæ germanis: [3] filius obligationibus paternis, si non sit hæres, exuitur: vxor maritalibus debitis, nisi per successionis vincula, nō tenetur: & audacia ad solutionem trahit extraneos, cùm absoluāt iura coniunctos. Hoc hactenus fieri nostri ignorantia fortasse pertulerit. † Nunc necesse est remedium de legib. habeat, quod nostram potuit intrare notitiam. Proinde edictalis programmatis tenore comperto, spectabilitas vestra † ad cunctorum faciat notitiam peruenire: vt quisquis

Pignoratiōnes seu repræsalia prohibentur. † itaquè † volgos † iis *Nemo alterius debitum exsoluere cogendus.* † tunc † in

† vocem quod repetere debuisset, pignorandi studio fortassis inuaserit, † voce iuris amittat: nec liceat cuiquam sua sponte, nisi obligatum forsitan, pignus auferre. Si verò alterũ pro altero, quod nefas dictu est, pignorare maluerit, in duplũ cui vim fecit, direpta restituat: quia scelera dãna plus cohibent, & sola detrimenta cogitant, qui pudoris fecere iacturam. Quem verò ab hac * 4 redimitione fœdum patrocinium tenuitatis excusat, pro amissi qualitate facinoris in eum fustuario supplicio vindicetur. Non enim patimur inpunitum, quod nolumus esse permissum.

* redhibitione

Fustuarium.

NOTÆ VARIORVM

¶ 1 *Fœdum est, &c.*] Pignorationes, & quas Repræsalias dicunt, prohibet Theodericus & Zeno *l. vn. vt nullus ex vicanis pro alienis vicaneorum debitis teneatur. lib.* 11. *C. Iustinianus Nouel.* 52. & 134. & vim omnem à Repub. abesse iubet, vt non manu, sed actione experiatur. Idque iuri nostro consentaneum est, *l. extat, & l. pen. quod met. caus. l.* 6. *negantes, C. de oblig. & act.* FOR.

¶ 2 *Nihil manu*] χειρῶν νόμῳ, id est vi, Pompon. *l.* 2. *de orig. iur. Omnia manu regis gubernabãtur.* Florẽt. *manu à reg bus.* manu liber, *manuum legib.* Paulus, *aduersus extraneos homines, si quid manu commiserint.* Quod genus dicẽdi qui minus perspexerunt, ausi sunt integrę Pandect. Florentinarum lectioni substituere, modò, *manus*: modò, *in alium*: modò, *malum.* Et in Photij Nomocanone, *tit.* 9. *cap.* 7. Si episcopus aduersus collegam συναντίληψιν actionem habens non agat, sed cum illo tractet χειρὶ πράξει, id est *manu, & vi agat.* Malè Henricus Agylæus, χειραπτάσει conatus emendare. frustrà, vt ex Concilij Carthagin. *can.* 121. & Iustiniani *Nouell.* 123. conuincitur. Vis omnis legibus infesta, cum insuper habito magistratus imperio priuati sibi ius ipsi dicunt. l. non est singulis, de reg. iu. ἀναρχίαν δυναστεῦσαι vocat Harmenop. *lib.* 3. *Epitom. tit.* 5. ἀνάρχως Iustinian. le. Rustic. *tit.* 1. *l.* 6. FOR.

¶ 3 *Filius obligationibus paternis si non sit heres, exuitur*] al. *alligationibus, &c.* Scribit verò Sextus Empyricus *li.* 1. *cap.* 14. *in fin.* Pyrrhon. hypothes. legem esse apud Romanos, vt qui paternis bonis renunciat, non persoluat patris nomina: Apud Rhodios autem dissoluere æs alienum paternum compellatur. Quamuis non omnis filius est hęres, nec statim inuitus obstringitur ęri alieno à patre cõflato: à cuius hęreditate (quod hodie licet) abstinuerit, toto tractatu de iur. del. *l.* 12. *cùm à matre, C. de rei vindic. l.* 15. *aris, l.* 24. *si patri, C. de donat. ca. non omnis,* 32. *quæst.* 2. Quare Alexander Pontifex Rom. quod indistinctè rescribit, filium patris debita exsoluere teneri. *cap.* 1. *de solut.* id non simpliciter de filio, sed secundũ ea quæ sępius contingunt, de filio hærede tantùm patris adeunte, accipiendum est, *arg. l.* 4. 5. 6. *de legib.* Vt plurimùm filius existit hæres patris: cuius hæreditas tacita quędam natura liberis addicitur. *l.* 11. *in suis, de lib. & posthum. l.* 7. *cùm ratio. ff. de bon. damn.* FOR.

¶ 4 *Redimitione*] repone ex Præuotiano cod. *redhibitione.* Sic sæpè librarij m in b, contráque commutarunt. Martian. Capella typis editus,

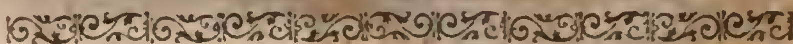
tus, *currum sumit*, ex manuscripto emendandus, *subit*. Apud Luciferum pag. 3. *Caim sumit sententiam*. Io. Tilius, qui princeps eum auctorem luci reddidit, rectè interpretatur, *sumere sententiam*, pro *condemnari*: sed lectionis vitium non deprehendit, *subire*, *subit*. In vetere glossario, *tames*, pro *tabes*: *colobella*, pro, *columella*. Apud Græcos conuertuntur & hæc κάμος & σάβος, κόλυμος & κόλυβος, vt alij ante me obseruarunt. In veteri lapide, *pectus commurat pree*, pro *comburat*. *direbere*, & *dirimere*: *proboscis* & *promuscis* promiscuè, Plin. *lib. 6. cap.* 8. & ibi Hermol. Barbar.

¶ Senario v. i. Comiti priuatarum Theod. Rex. XI.

Ei remittitur causa de vno iudice ab alium sine debito sopienda.

SPes est certa remedij, vota supplicum ad prudentis remisisse iudicium, vt per ordinationis beneficium confusionis abrogetur incertũ. Proinde magnitudo tua, cuius ordinatione videtur subiacere prouincia, inter possessores Volienses atque Curiales causam diligenti examinatione discutiat, quatenus inter eos sopiatur querela, à vobis patefacta iustitia. Non enim decet post audientiam vestram negotium trahi, à quo post alios iudices debuisset audiri. *Mandata iur. sdictio.*

¶ Marabado v. i. comiti & Gemello v. s. Theod. Rex. XII.

Committitur causa contra nurum, quæ filiorum studit euertere facultates.

PRopositi nostri est, vt prouincias nobis, Deo auxiliante, subiectas, sicut armis defendimus, ita legibus ordinemus: quia semper auget * princeps obseruata iustitia. Et quantum probabili institutione viuitur, tantum summis adhuc prouectibus aggregatur. † Archotonia itaque illustris fœmina, flebiliter ingemiscens nepotis sui calamitatem tali conquestione deplorauit (dum semper [a] auiæ cura tenerior est suorum) asserens Ætheriam nurum suam [a] mariti postposita dilectione, cuidam se Liberio iugali fœdere sociasse, & cum ornatior cupit nouis thalamis apparere, studuerit prioris viri facultates euertere, allegans, ditatam filiorũ spoliis, quibus magis decuit congregari. Ideoq. nos, qui desideria † supplicantum consueuimus remittere ad statuta diualium sanctionum: vt nec insinuationem supplicum renuamus, nec aduersarij negocium credula facilitate damnemus, sublimitatis vestræ iudicio hanc causam legibus committimus audiendam: vt omni inciuilitate [a] summota, mediis sacrosanctis Euãgeliis cum tribus Honoratis, quos partium consensus elegerit, qui legum possint habere notitiam, quicquid prisci iuris forma constituit, inter eos con-

Armis & legib. prouincia defensa. [a] *Augens principes.* FOR. [a] v. principes. † Archotamia FOR. *Auia pietas in nepotes maior.* [a] Al. mariti sui postpos. *Mulier, relicto marito ad secundas nuptias conuolans.* † supplicãtium. *Mandata iurisdictio.*

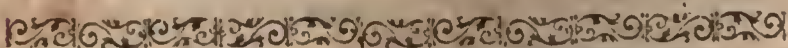
ſiderata diſciplina noſtri temporis proferatis. Quia non decet per vim
† quod eos aliquid agere, † qui ad noſtra meruerunt regimina peruenire.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Auiæ cura tenerior eſt ſuorum.*] Sic loquutus eſt Sidonius Apollinaris. *Roſcia te ſalutat cura communis, quæ in auiæ amicarúmque indulgentiſſimo ſinu. (quod rarò contingit nepotibus aliis) & cum ſeueritate nutritur, qua tamen tenerum non infirmatur æuum, ſed infirmatur ingenium:* & alibi, *Filiam vnicam paruam poſt obitum vxoris relictam ſolatio cœlibatus alit teneritudine auita, materna diligentia, paterna benignitate.* BROS.

Ea vis eſt στοργῆς φυσικῆς πρὸς τὰ τέκνα, vt parentes malint liberis, quàm ſibi bene eſſe: & amor à natura hominibus inſitus deſcendat magis quàm aſcendat, *l.19. l. Inſtitutus. D. quod met. cauſ. l. penultim. §. de vno. D. de rit. nupt.* propter propagationem ſcilicet tuendam ſtudio educandæ prolis immortalitatem quandam generis humani natura commenta videtur, Ariſtot. *in Oeconom.* κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον ἡ τῶν ἀνθρώπων κατάστασις οὖσα θνητὴ ἐκ τῆς διαδοχῆς τοῦ ἀεὶ εἶναι τυγχάνει. καὶ αἱ τῶν γονέων εὐχαὶ τοῦτο πᾶσι συντείνουσι. Quod Theophil. *iii. de iure nat. adumbrauit.* ἡ φύσις ὁρῶσα τὸ καθ᾽ ἕκαστον τῶν ζώων θανάτῳ δαπανώμενον, διὰ τοῦ γάμου. καὶ τῆς ἐντεῦθεν παιδοποιΐας, καὶ τῆς πρὸς τεχθέντας στοργῆς τε καὶ ἀνατροφῆς καὶ διαδοχῆς τὴν ἀθανασίαν τούτοις ἐμηχανήσατο. Valer. Maxim. de cenſoria nota: *Natura vobis quemadmodum naſcendi, ita gignendi legem ſcribit, parentéſque vos alendo nepotum nutriendorum debito (ſi quis eſt pudor) alligauerunt.* FOR.

¶ 2 *Summoti.*] v. *ſubmota*: quod quamuis leuiuſculum, non contempſi, vt varietate ſcripturæ admoniti ſtudeamus errorum emendationi ſenſim aſſueſcere. FOR.

¶ Senario v.i. comiti priuatar. Theodericus Rex. XIII.

Quod præbeantur victualia laborantibus in exercitu iuxta conſuetudinem veterem.

EMolumenta deeſſe laborantibus non oportet: vt & bonæ ſpei adiectus aperiatur, & deſudantium querela iuſta compenſatione claudatur. Atque ideò prouidentiam noſtram, quæ omnes Republic. partes, ſub cœleſti fauore circunſpicit, ordinaſſe, cognoſſe, vt Coloſſeo
† pannonā / Victus præbeatur militibus. viro illuſtri pro laboribus & meritis ad Syrmienſem † Pannoniam deſtinato, iuxta conſuetudinem veterem victualia præbeantur. Quatenus dum memorato viro neceſſaria fuerint præparata, locus iniuſtis præſumptionibus abrogetur.[1] Diſciplinam ſiquidem non poteſt ſeruare[2] ieiunus exercitus, dum quod deeſt, ſemper præſumit armatus. †[3] Habeat quod emat, ne cogatur cogitare, quod auferat.[4] Neceſſitas † moderamen non diligit: nec poteſt imperari multis, quod nequeant cuſtodire pauciſſimi.
† Hanc … / † moderata

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Disciplinam seruare non potest ieiunus exercitus*] Ad bellum gerendum tria sunt necessaria, vt puta apparatus pecuniæ, commeatuum, armorum, éstque annona adeò necessaria, vt qui frumẽtum, necessariúmque commeatum non pręparat, vincitur sine ferro, & in eo culpare hodiernam incuriam possumus, cùm ferè mendicitas ad omnem desperationem vocat armatos. nam vt cum Imperatore loquar, miles non timet nisi vestitus, armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in zonula. BROS.

¶ 2 *Ieiunus exercitus*] En, cur tam multa annonæ militari nostris legibus iure quodam singulari constituta sint, de quibus aliàs. FOR.

¶ 3 *Habeas quod emas*] Miserrima omninò castrensis fames. quid designarit in Spendianis militibus Polybius lib. Porphyrius περὶ ἐμψύχων ἀποχῆς. *lib. 2. quid. Numantinis.* Val. Max. *lib. 7. cap. 6.* quid Romanis Liuius *lib. 4.* & Ammian. Marcellin. lib. quid Hierosolymitanis Euseb. 3. *cap. 4. eccl. hist. or.* Ioseph. *antiquit. lib. 9. cap. 4. idem de bello Iudaico, li. 6. ca. vlt. & li. 7. cap. 6.* Vide huius lib 12. epist. 5. FOR.

¶ 4 *Necessitas moderamen non diligit*] Quanta sit necessitatis vis ac potestas declarant authores, nam vt loquitur Horatius omnia rapit

—æqua lege necessitas
Sortitur insignes & imos
Omne capax mouet vrna nomen

Præterea idem anteambulatricem fortunæ dicit esse necessitatem fortunæ dominatum, & potentiam cõstituens, quod quidquid ei collibuerit, nulla vis tanta sit, vt impedire possit. Clauos etiam trabales pereleganti fictione & conceptione ibidem tribuit necessitati, quibus omnia figat firmétque & retineat. BROS.

* ¶ Gesilæ Saioni Theodericus Rex. XIV. * Besilæ. FOR.

Quod possessores cogantur soluere debitas functiones.

MAgni peccati genus est, alienis debitis alterum prægrauare: vt quod potest exigi, nõ mereatur audiri. [1] Sua * quique damna respiciant, & is soluat tributum, qui possessionis noscitur habere compẽdium. Atque ideò præsenti tibi auctoritate delegamus, vt Gothi per Picenum siue Thuscias vtrasque residentes, te imminente cogantur exoluere debitas functiones. In ipsis enim initiis comprimendus excessus est ne fœda imitatio, quasi turpis scabies, paulatim reliquos comprehẽdat. Si quis ergo iussa nostra † agresti spiritu resupinatus abiecerit, † casas eius appositis titulis fisci nostri iuribus† vindicabis: vt qui iustè noluit parua soluere, rationabiliter videatur maxima perdidisse. Qui enim debent ad fiscum celeriùs esse deuoti, nisi qui capiunt commoda donatiui? Quando amplius de nostra humanitate recipiunt, quàm stipendij iure

* quenque
† agrestis spiritus tumore supinatus.
Tituli apposιti.
† causas † vendicabis
Commoda donatiui.

piçstetur. Nam si liberalitatis nostræ causa tractetur, nos potius voluntaria tributa soluimus, qui fortunas omnium subleuamus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Sua quisque*] vet. *quenque*, multò rectiùs. nam tributi & vestigalis nomine, prædia ipsa & possessores conueniunt, *l. 7. Imperatores, ff. de publican.* Demosthen. aduersus Timocratem, ait tributa non à corporibus, sed à possessionibus seu fundis deberi, τὰς εἰσφορὰς τὰ κτήματα, οὐ τὰ σώματα ὀφείλειν. τὰ γὰρ ἀπὸ τούτων εἰσφέρεσθαι. *l. 1. & 3. C. si propter public. pens.* & tit. sine censu vel reliq. fund. comp. non pos. Legem de publicanis & vectigalibus non aduersus homines, sed aduersus rem scriptam esse docet Quintil. *declam.* 341. Saluian. *lib* 5. *de prouidentia.* FOR.

¶ * Benenato v. s. Theod. Rex. XV.

* Benedicto al. Benato quidam habent Benenato. FOR.

Quærantur remiges viribus & animo valentes, vt possint ad opus idonei reperiri.

Illustris & magnifici viri comitis Patrimonij suggestione [1] comperimus, Dromanarios viginti & vnum de constituto numero mortis incommodo fuisse subtractos. Vnde prouidentiam nostrã, cuius est proprium, quod casu subducitur reparare consilio, hoc statuisse cognosce, vt supradictos Dromanarios probare sine aliqua dubitatione festines, qui tamen ad hoc opus possint idonei reperiri. Remigum enim labor operosus valentes animo & viribus quærit, vt confidentia mentis procellis obuiare possit vndosis. Quid enim † audentius, quàm illud infidum ac vastissimum mare intrare paruo nauigio, quod eluctari facit desperationis sola præsumptio? Quapropter iussis te nostris hanc cautelam conuenit adhibere, vt querelam de congregatis * debilibus non facias, [a] cum † nec robustissimos quæsisse cognoscas.

Dromanarij reparati.

Remiges.

† audaciùs

* fidelibus in vet. flebilibus. FOR.

[a] Al. cũ nos FOR.

† nos

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Comperimus Dromonarios.*] Dromones nauigia celerrima quasi cursoria à Iustiniano vocantur in *l. 2. C. de off. præt. aff.* quos colones Latini appellant à celeritate, vt testatur Nonius, *Milites*, inquit, *constituas, qui possint & ipsum traiectum seruare, & omnia quæcunque in partibus Hispaniæ vel Galliæ, siue Francorum aguntur, viro spectabili duce denunciare: in quo traiecto etiam Dromones quantos prouideris ordinaria facias.* Isidor. 19. *Etymol.* FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XVI.

Commendatur qui ad prouinciam dirigitur gubernandam.

Vtilita-

VTilitatis publicæ causa, quam noster animus semper spectat, virum illustrem Comitem Arigernum, ciuem penè vestrum, dudum ad Gallias æstimauimus dirigendum: vt eius maturitate consilij titubantium potuissent corda firmari. Nouitatem quippe solicitam prudentes conuenit habere rectores: vt quemadmodum fuerit vitæ formatus ordo, sic currat instituta deuotio. † His rebus ad nostra vota compositis, & gloriam ciuilitatis † retulit, & quod inter vos didicit diligenter ostendens bellorum insignia [a] reportauit, quem desideratum sicut putamus cœtui vestro reddidimus: † vt qui vobis longa ætate placuit, nunc gratior fiat, cum eum adiecta bona commendant. Quapropter disciplinę se præfati viri Romanus ordo restituat, vt quod quietis amore præcipitur, deuotis animis impleatur. Quatenus & excessib. tollatur licentia, & quod optamus maximè, locum nequeat inuenire vindicta. Si qua etiam per eius absentiam culpa † prouenerit, inter vos iustitiæ considerationis corrigite: sicut nobilitati vestræ cōuenit agere, cui semper probitas placet. Quoniā nos specialiter iniunxisse cognoscite, vt error, qui ab [a] actorib. suis minimè fuerit emendatus, legum districtione resecetur. Pareatur ergo P.C. viro multis temporibus iam probato, cuius necessè est prædicanda sequi, qui se hactenus sub vestra omnium laude tractauit, & in tanta frequentia † nullius reperit aduersa iudicia.

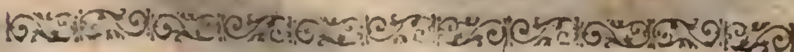
Nouis prouinciæ qui magistratus præficiendi.
† his
† retulit.
[a] Al. reportarat.
† &
† prouenit
[a] Al. auctoribus. FOR.
† nullus

§ Ibæ v.s. Duci Theod. Rex. XVII.

Quod restituantur possessiones ecclesiæ, qui detinentur à quibusdam peruasoribus.

DEfinitam rem ab antiquo Rege, quem tamen constat rationabiliter esse decretam, nulla volumus ambiguitate * titubare. Quia decet firmum esse, quod commendatur probabili iussione. Cur enim priora quassemus, vbi nihil est, quod corrigere debeamus? Atque ideò præsenti tibi auctoritate † præcipimus, vt possessiones Narbonensis Ecclesiæ, secundum præcelsæ recordationis Alarici præcepta, à quibuslibet peruasoribus occupatæ teneantur, æquitatis facias contemplatione restitui. † Quoniam versari nolumus in Ecclesiæ dispēdio præsumptiones illicitas, dum nostra deceat tempore, sedare confusa. Esto contra talia omnino solicitus: vt qui es bello clarus ciuilitate quoque redderis eximius. Sic & arma tua, Deo iuuāte, corroboras, si iustitiam mediocribus seruare contendas. Inprobis enim potuisse resistere, non præuales excusare: quando omnes tibi libenter cedunt, quem gloriosum in bellorum certamine cognouerunt. † Ignauus fortè audacibus iubere nil possit: nemo plus † præsumentibus imperat, quàm † quem sua facta commendant.

* Fortè, turbare
† præcepimus
Ablatarum Ecclesiæ possessionum restitutio.
† Quia aduersum
† Ignauis fortè audacia
† præsumptibus
† quæ

§ Annæ v.s. comiti Theod. Rex. XIIX.

Committitur inquisitio contra presbyterum, qui aurum quærebat inter cadauera mortuorum.

Inuentus à sacerdote thesaurus in sepulchro. Sepultorum ossa eruere nefas.

COnsuetudo est nostrę clementię, probatæ nobis fidei agenda committere: vt cum iudices delegamus prædictos tractatu maturo locum praua nequeat inuenire surreptio. Dudum siquidem ad nos multorum suggestione peruenit, Laurentium presbyterum [1] effossis cineribus funestas diuitias inter hominum cadauera perscrutatùm: cõcussionémque mortuis intulisse, quem oportet viuentibus quietam prædicare.[2] Non abstinuisse perhibetur tam crudeli contagio pris dicata consecrationibus manus, aurum execrabili quæsisse fertur affectu, quem suam decuisset egentibus dare substantiam, vel sub æquitate collectam. Quod te diligenti examinatione præcipimus indagare. Vt si veritati " dicta prospexeris conuenire, hominis ambitum eo tantum fine concludas, ne possit supprimere, quod eum non licuit inuenire. Scelus enim, quod nos pro sacerdotali honore relinquimus impunitum, † maiori pondere credimus vindicandum.

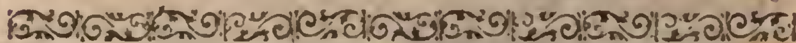
" Dicta abest al vno vet. F. n. Honor sacerdotalis.
† maiore

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Effoßis cineribus*] al. *effoßis funerib.* sed nihil muta: sic enim pòst, epist. 34. Vbi inuestigandi thesauri ius conceditur, *abstineatis manus à cineribus mortuorum.* Suidas FOR.

¶ 2 *Non abstinuisse perhibetur.*] Nota sepultorum ossa eruere nefas fuisse, testantur veteres, & Horat. *Ode* 16. *Epod.* Virg. 4. *AEneid.*

Nec patris Anchisæ cineres manésque reuelli. BR.

¶ Gemello v. s. Theod. Rex. XIX.

Remittitur tributum oppressis ad tempus.

Lenia iussa principis.

Siliquatici præstatio.

DEcet principalem prouidentiam fessa refouere: vt asperitatem casuum mitiget lenitas iussionum. Non enim sentitur incommodum, si quod per aduersitatem constat oppressum, concessa prosperitas ostenderit subleuatum.[1] Siliquatici nanque præstationem, quam rebus omnibus nundinandis prouida definiuit Antiquitas, in frumentis vino & oleo dari præsenti tempore non iubemus: vt hæc remissio solutionis copiam possit præstare prouinciis, & respirent aliquatenus fessi præsentis salubritate decreti. Quis enim ad vendendum non incitetur largiùs, cui solita dispendia subtrahũtur? Portus nostros nauis veniens non paueścat. Vt certum nautis possit esse refugium, si manus non incurrerint exigentium, quos frequenter plus affligunt damna, quàm solent nudare naufragia. Sit hoc forsitan sub quiete tolerandum: nunc autem, dum prouincialibus præstare cupimus, mercium dominis † interim consulamus.

† iterum

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Siliquatici namque præstationem*] Siliquatici præstatio, rebus

omnibus vænalibus imponebatur. FOR.

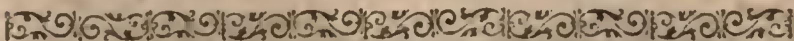

¶ Geberich v. s. Theod. Rex. XX.

Quòd piè collata ecclesiæ, sine diminutione qualibet restituantur.

SI desideramus locum beneficiis inuenire, vt titulos possimus nostræ pietatis erigere: quantò magis aliena beneficia intacta volumus defendi, qui propria cupimus sponte largiri? Maximè quando † & illud conscientiæ nostræ reponitur, quod de fisco sub antiqua solennitate præstatur. Proinde viri venerabilis Episcopi Constantij supplicatione comperimus, sacrosanctæ Ecclesiæ ipsius vnum iugum, veterum Principum pietate collatum, & nunc quorundam vsurpatione violenta retineri. Sed quia nos vti nullum volumus fraudibus suis, præsertim cùm in dispendio pauperum detestabili mente versetur, præsenti auctoritate decernimus, vt ea quæ retrò Principum constiterint humanitate deputata, suprà memorata Ecclesia sine aliqua imminutione percipiat, manente pœna etiam peruasori, qui & veterum dona, & Ecclesiæ probatur violasse compendia.

Confirmauit beneficij.
† in

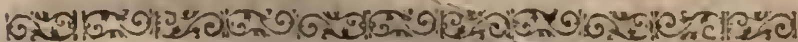

¶ Gemello v. s. Theod. Rex. XXI.

Vt sit de iniunctis sollicitus.

QVamuis efficaciam tuam insistere credamus iniunctis, & studiosè † deflectere quæ nobis cognoueris displicere: tamen solicitum admonitio nostra non deserit: vt instructior reddaris, dum infrascriptis Breuibus definita susceperis. Proinde ordinatio nostra nulli videri debet ingrata, cùm necessitas temporis excuset onera iussionis. Esto itaque ad iniuncta solicitus. Quia licèt sit semper adhibenda, maximè tamen vtilis est in † necessitate, custodia. Parebis ergo commonitus: vt sic possis cum prouincialibus agere, quemadmodum ᵃ nos eis respicis velle præstare: quatenus securus de nostra gratia consequaris, quicquid solicitus de prauo studio habere contempseris.

† inflectere
† necessitatibus
Necessitas.
ᵃ Al. *nostræ. spectu velle.* FOR.

¶ Argolico VI. præf. vrb. Theod. Rex. XXII.

De arte magica.

INtolerabilis excessus est, qui supernæ maiestatis affectat iniuriam & oblitus pietatis * crudelia sectatur erroris. Quem enim sperauit veniæ locum, qui reuerendum contempsit auctorem? Abscedat ᵃ ritus de medio iam profanus. Conticescat pœnale murmur animarum. Versari non licet in magicis artibus temporibus Christianis. Magnitudinis itaque tuę † relatione comperimus, Basiliū atque * † Prętextatum

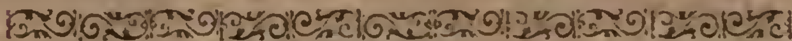
Iudices in magos dati.
* al. crudela.
ᵃ *Ritus è medio.* FOR.
† reuelatione. Vet. habet *releuatione.* FOR.
* Prætextatum. FOR.
† [illegible]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Hermafrigido*] De quo lib.3.epist. FOR.

¶ 2 *Litteris doctam*] Vxoris dotes doctrina, mores, forma, genus, dignitas sed principem locũ eruditioni tribuit. Solebant autem veteres, puellas erudire. Liuius *li.3.de Virginia*. Plin. *li.1.epist.17*. Athen. *li.13*. Lucian. περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, Plutarc περὶ παίδων ἀγωγῆς. Galieni Imp. tempore puellæ & viduæ Plotini philosophi scholam disciplinæ causa frequentabant. cuius instituti meminerunt Iulian. *li.4*. Vbi pupil. educ. Gordian. *lib.15. si paterno, C. de neg. gest.* FOR.

¶ 2 *Argentea*] Vt luteus color nuptiis dicatus fuit, sicut ex Catullo & Apuleio eximiæ doctrinæ vir Turneb. probat *lib.28.cap.2. Aduersar.* ita & argenteus seu candidus, vt ex hoc constat, Apuleio *lib.7. de Asino*, Valer. Max. *lib.2.capit.1*. Plutarch. *in Problem.* Vnde in luctu interdicebatur, Paul. *lib.1.sent.tit.vlt.* *Qui luget*, inquit, *abstinere debet à conuiniis, ornamentis & alba veste.* Æschines oratione contra Cresiph. exprobrat Demostheni, quòd triduo post filiæ vnicæ obitum λευκὴν ἐσθῆτα λαβὼν sacrificarit. FOR.

¶ Regi Herulorum Theod. Rex. 11.

Is adoptatur in filium, considerata virtute fortitudinis suæ, cui equi & arma bellica conceduntur.

Filius per arma potest adoptari. — † optari — † firmissimus — † ij — † sobolis — † quasi — † videatur FOR. — *Adoptio per arma.* — *Probari à principe magnum.* — † Theodorici — [a] *Arma abest à vet.* — † olim tibi — † vobis &

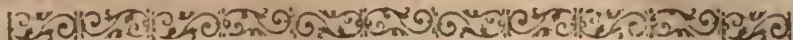
1 PEr arma fieri posse filium, grande inter gentes constat esse præconium. Quia non est dignus † adoptari, nisi qui † fortissimus meretur agnosci. In sobole frequenter fallimur. [Ignaui autem esse nesciunt quos iudicia pepererunt. † Hi enim gratiam non de natura, sed de † solis meritis habent.] † Quando vinculo animi obligantur extranei, & tanta in hoc actu vis est, vt priùs se velint mori, quàm aliquid asperũ patribus † videantur infligi. Et ideò more gentium, & conditione virili, filium te præsenti munere procreamus: vt competenter per arma nascaris, qui bellicosus esse dignosceris. 2 Damus quidem tibi equos, enses, clypeos, & reliqua instrumenta bellorum: sed quæ sunt omnimodis fortiora, largimur tibi nostra iudicia. Summus enim inter gẽtes esse crederis, qui † Theoderici sententia comprobaris. Sume itaque [a] arma, mihi tibique profutura. Ille à te deuotionem petit, qui te magis defensare disponit: probat tuum animum, & opus non habebit obsequium. Adoptat te talis, de cuius gente tu potius formideris. Nota sunt enim Herulis Gothorum, Deo iuuante, solaria. Nos arma tibi dedimus: gẽtes autem † olim virtutum pignora præstiterunt. Salutantes proinde gratia competenti, reliqua per illum & illum Legatos nostros patrio sermone mandamus, qui † vobis literas nostras euidenter exponant & ad confirmandam gratiam quæ sunt dicenda subiungant.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Per arma.*] vt formulari olim Romani per populum & Prætorem ado-

adoptabant, ita cæteræ bellicosæ gentes per arma filios sibi asciscebant, id est armorum traditione, cuius adoptionis formula extat hoc loco. M.THOE *subcisiuar.*

¶ 2 *Damus.*] infr. lib. 8. epist. 1. & 9. de qua ne quidquã hîc amplius adnotẽ impedior doctissimi viri Pithœi, sagacissimi rerum antiquatũ perscrutatoris diligentia: qui hunc ritum *lib. 1. Aduers.* exsequutus est. Sic inuestitura fiebat baculi & annuli traditione: *ca. 4. de concess. preben.* sic manumissio apud Longobardos per sagittam. Paul. Diacon. *li. 1. de gest. Longobard.* Sed hæc aliàs fortasse fusiùs. FOR.

¶ a Senatio v. i. comiti priuatar. Theod. Rex. III. a al. Senatiori. FOR.

Promouetur ad Comitiuæ patrimonij dignitatem.

ADornatum Palatij credimus pertinere, aptas dignitatibus personas eligere. [Quia de claritate seruientium crescit fama dominorum.] Tales enim prouehere principem docet, vt † quoties procerem suum fuerit dignatus aspicere, † toties se cognoscat recta iudicia habuisse. Moribus enim debet esse conspicuus, qui datur imitãdus. Facile est qualemcunque sibi † deligere: multis autem electum, † videre decet. Capite igitur a per indictionem † quartam illustris Comitiuæ nostri Patrimonij dignitatẽ, quam tibi nõ immeritò tribuit regalis auctoritas. Diu nãque nostris ordinationibus geminum mutuatus obsequiũ, & consilij particeps eras, & disposita laudabili assumptione complebas. Subisti sæpe arduæ legationis officium. Restitisti Regibus non impar assertor; coactus iustitiam nostram & illis ostendere, qui rationem vix poterant cruda obstinatione sentire. Non te terruit cõtentionibus inflammata regalis auctoritas: subiugasti quinimmò audaciam veritati, & obsequutus ordinationib. nostris † in conscientiam suam Barbaros perculisti. Quid studium tuum longa lucubratione solicitum, & continui laboris inculpabile referamus obsequiũ? Vsus es sub exceptionis officio eloquentis ingenio: fauebat ipse sui delectatus auditor, dum meliora faceres cum recitare cœpisses. Pronuntiatio tua nostrum delectabat arbitrium: quia tantum † dictantium reficiebas animum, quantum se lassare poterat cura cogitantiũ. Fuit quoque in te pars altera vitæ laudabilis, quod arcana nostra morum probitate claudebas; multorũ conscius, nec tamen cum plura † nosses elatus. Collegis gratia, superioribus humilitate placuisti. Sic omnium pro te factus est vnus animus ex magna diuersitate sociatus. Carpes certè probatæ institutionis gratissimum fructum: quando prouectus tuus ita potuit omnes lætos efficere, vt vniuersi in te iudicent sua desideria profecisse. Tuere igitur hanc virtutum amabilem præclarámque constantiam, nostræque domus auctoritate subnixus, tãtò studiosiùs gratiam quære, quãtum te locum beneficiis respicis inuenisse. Tende itaque adhuc bonis actibus † tuos ad † potiora successus, † sciens gratiam nostram in illo semper

a V. ad ornamentum Palatij. FOR.
Princeps quos prouehere debeat.
† quotiens
† totiens
Comitiua patrimonij.
† eligere
† vincere FOR.
a per indict. quartam al. indictionem mertiam FOR.
† tertiam
Legatus.
Laus fortiendi in Comite.
† cum cõscientia tua
Studium.
Eloquentia.
† dictantiũ
Arcana principum celanda.
† nosceres
† tuis
† potiores
voces
† suscipiens

augeri, qui se dignum adepto culmini desiderat inueniri.

Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. IV.

Super eodem.

Candidati. commēdatio.
†siquidem
“Diuionēse exēplar *requiritur* sed minus apto sensu FOR.
† prouenit
† Senatorum rectè

GLoriosum † quidem nobis est P.C. honores passim impendere, sed laudabiliùs benemeritis digna præstare. Quicquid enim talibus tribuimus, pro generali potiùs vtilitate largimur. Cunctis siquidem proficit recti tenax prouectus: nec locus “ relinquitur iniuriæ, cum ad bonos † peruenit regula disciplinæ. Hoc itaque præclaro desiderio illustrem virum † [1] Senarium Comitiuæ Patrimonij dignitate subueximus: qui venalitatis obscura, animi claritate refugiat: qui calumnia non lætetur, nec patrimonij auctoritate suffultus, de nostro sibi faciat terrore compendium: sed ius æquabile possit tenere cum cæteris, vnde nobis placere respicit seruiētes. Hęc de illo futura promittit: e, præteritorum facit temporum fides. In ipso quippe adolescentiæ flore palatia nostra meritis maturus intrauit: & quòd robustas quoque fatigat ætates, nullo deceptus nouitatis errore, ad imperantis conuersus arbitrium, effectum bonarum præstitit iussionum: nunc ad colloquia dignus, nunc ad exceptiones aptissimus, frequenter † & in legationis honorem electus: cuius multiplex meritum incertum apud nos reddebat officium. Non enim vnius loci vir debet dici, à quo multa videntur impleri. Sed hæc ampliùs commendabat “ humilitas, quæ tam clara quàm rara est. [2] Nouum est enim, sub amore Principis custodire modestiam: [3] [quia gaudia semper animos inquietant. modus enim † raró lætis rebus imponitur, qui magis in tristibus † inuenitur.] [4] Verùm inter hæc stupenda meritorum, originis quoque simili claritate resplendet, vt † habeas qua parte sit ditior, cùm copiosiùs vtraque possideat. Habēt ergo sigillatim distributa præconium, iuncta miraculum. Quapropter P.C. assurgat primæuis introëuntibus cana libertas. Nihil de genio vestro subtrahitur, quando venientium nouitas honorabiliter † inuitatur. Parentes publici de clementia nominati, duplex vos ratio benignitatis inuitet: incipiens mereatur gratiam, prouectus fauorem.

† etiam

“In veteribus legebatur *vtilitas.* sed malè FOR.
† rarus
† interuenit FOR.
Modū vix non capiunt læta.
† hæreas rectè FOR.
† immutatur.

NOTÆ VARIORVM.

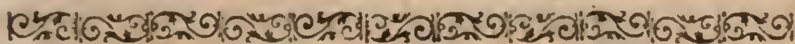
¶ 1 *Senarium.*] Infra hoc libro epist. 7. inscriptio. Senario. FOR.

¶ 2 *Nouum est enim.*] γνώμη perpulchra. *nouum est, sub amore principis custodire modestiam.* pro eo quod diceremus, arduum est eos qui apud principem plurimum possunt, se moderatè summisséque gerere. Nouum, id est magnum, tit. de publ. iudic. *noua pœna*, pro atroci Seruius Honorat. in illud Virgil. *Pollio & ipse facit noua carmina*: & in illud, *Quis nouus hic nostris &c.* Galenus apud Hippocrat. καινῶς interpretatur γενναίως vel σφοδρῶς, vel ἰσχυρῶς, id est, generosè, valde, vehementer FOR.

¶ 3 *Gaudia semper animos inquietant, modus enim raró lætis rebus imponitur.*]

tur.] Alij hunc locum ſic legunt; *gaudia ſemper animos inquietant, modus enim raro interuenit. Garrula res eſt lætitia, nec enim præ gaudio poteſt contineri*, & ita habent membranæ quædam. Quod autem hic dicitur garrulam eſſe lętitiam, congruit iis quæ leguntur in Panegyrico Pacati. ait enim in eundem hominem non poſſe eodem tempore gaudium & ſilentium conuenire. Plinius quoque ſcribit ineſſe gaudio vim cogendi, manca eſt ſine ſermone hilaritas & ſimulachrum mœroris eſt occultare quod gaudeas, & afflictionis mutatio vocem in lætitia non habere. Prætermittendum non eſt, quod M. Cato in oratione pro Rhodienſibus affirmat, res ſecundas lætitia tranſuorſum nos trudere à rectè conſulendo atque intelligendo. Apuleius verò Florid. lib. 3. lætitiam obſtrepere ait facundiæ & cogitationem voluptate impedire. Quibus congruit vetus prouerbium relatum à D. Hieronymo, nimirum eloquentiam rem non eſſe triſtem. BROS.

¶ *Verùm inter*] in exempl Præuotiano auctior hæc verbis aliquot habetur ſententia hoc modo: *Modus etiam rarò interuenit. garrula res eſt lætitia. nec enim præ gaudio poteſt ſpiritus contineri. verum inter, &c.* Itaque reponendum videtur ex varia codicum collatione: *Modus etiam rarò lætis rebus imponitur, qui magis triſtibus interuenit. garrula res eſt lætitia.* Huic ſententiæ ſuffragatur Symmach. *lib. 2. epiſt. 7. Quippe lætitia*, inquit, *loquax res eſt atque oſtentatrix ſui, adeò vt magnæ parti hominum nulla ab hac cautio ſit.* Idem epiſt. ſeq. *In ſerenis frontibus animorum indicia perleguntur. non enim ſe capit exundantis lætitiæ magnitudo, ſed dedignata pectorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur nos ingentior eſſe quàm verior.* Apuleius *lib. 3. Florid. Nam nunc lætitia facundiæ obſtrepit, & cogitatio voluptate impeditur, ac mens occupata delectatione mauult impræſentiarum gaudere, quàm prædicare. Quid faciam? cupio gratus videri. ſed præ gaudio nondum mihi vacat gratias agere.* FOR.

¶ Amabili viro deuoto Comiti Theod. Rex. v.

Deportentur victualia ad patriam indigentem.

NVllum decet, noſtras grauanter ſuſcipere iuſſiones, quę magis vtilitates noſcuntur [1] extollere deuotorum. In Galiicana igitur regione victualium cognouimus caritatem: ad quam negotiatio ſemper prompta feſtinat, [2] vt empta largiùs anguſtiore pretio diſtrahantur. Sic euenit, vt & [a] venditoribus ſatisfiat, & illis prouiſio noſtra ſubueniat. Atque ideò deuotio tua præſenti auctoritate cognoſcat, omnes nauicularios Campaniæ, Lucaniæ, ſiue [b] Thuſciæ, [c] fideiuſſoribus idoneis ſe debere committere, vt cum victualibus ſpeciebus tantùm proficiſcātur ad Gallias, habituri licentiā diſtrahendi, ſicut inter emptorem venditorémque conuenerit. [3] Grande commodum eſt, cum indigentibus paciſci: [4] quando fames totum ſolet contemnere, vt ſuam neceſſitatem poſſit † expellere. Nam cùm ambitioni ſuæ ſeruiat, propemo-

Principis iuſſiones.
[a] Præuot. lib. *venditionibus.* FOR.
[b] Al. *Syria Tuſcia*
[c] Al *fideiuſſionibus.* FOR.
Neceſſitas cariùs omnia emit.
† explere vulgata lectio magis

placet, depellere famem dicũt alij. FOR.

dum donare videtur, qui vendit rogatus. Ad saturatos cum mercibus ire certamen est: suo autem pretium poscit arbitrio, qui victualia potest ferre ieiunis.

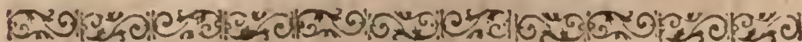
NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Extollere deuotorum*] deuoti pro subditis. FOR.

¶ 2 *Empta largiùs angustiore precio distrahantur*] Locus communis. FOR.

¶ 3 *Grande commodum*] hîc precia rerum variantur, *l.63. precia, ad leg. Falcid.* commerciorum mater necessitas, *l.1. de contr. empt.* FOR.

¶ 4 *Quando fames totum solet contemnere, &c.*] Famis tempore omnia carius venduntur: imò & liberi à parentibus distrahantur. Valentin. *Nouell.11. Notum est*, inquit, *proximè obscœnissimam famem per totam Italiam desæuisse, coactósque homines filios & parentes vendere, vt discrimen instantis mortis effugerent*. Paul. *lib.5. tit.1. sentent. l.2. de patrib. qui fi. distr.* Annibale Cassitium oppidum obsidente, Strabo *lib.5.* testatur ὡς ὑπὸ λιμοῦ δραχμῆς διακοσίας ... imò murem ea in obsidione 20. nummis vænisse, refertur à Plinio *lib.8. cap.57.* Val. Max. *lib.7. c.6.* Vide *epist.27. lib.12. infrà.* FOR.

¶ Symmacho viro patritio Theod. Rex. VI.

Petenti non concedatur licentia recedendi de vrbe.

† rationales
Arma & æquitas, reip. custodes.
Roma studiorũ causa agere.
† cõsistens
[1] Lib. Dition. *affectu.*
* al. profectus
† illa enim *Romana vrbs etegium præclarum.*
† carum al. charum FOR.

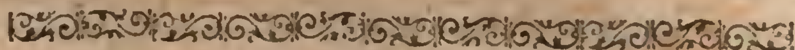
RAtionabiles † petitiones supplicum libenter amplectimur, qui etiam non rogati iusta cogitamus. Quid est enim dignius, quod die noctúque assidua deliberatione voluamus, nisi vt [1] Remp. nostram sicut arma protegunt, æquitas quoque inuiolata custodiat? Spectabilis itaque Valerianus in Syracusana ciuitate † consistens, reuerti se ad lares proprios supplicauit, qui [2] studiorum causa liberos suos ad Romanam ciuitatem deduxit. Quos illustris magnificentia tua, ex nostra continens iussione, in supradicta vrbe faciat commorari: nec illis liceat antè discedere, nisi hoc noster proloquatur * affatus. Ita enim & illis studiorum * prouectus acquiritur, & nostræ iussionis reuerentia custoditur. Non ergo sibi putat impositum, quod debuit esse votiuum. Nulli sit ingrata Roma, quæ dici non potest aliena. † Illa eloquentiæ fœcunda mater, illa virtutum omnium latissimum templum. Sentiatur planè, quod † clarum est, non sine gratia esse creditur, cui habitatio tanta præstatur.

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Rempub. nostram sicut arma, &c.*] & Iustin. proœmio Instit. & *l. vn. C. de relig. & sumpt. fun.* Synesius ad Pæonium ὑπὲρ τοῦ δώρου. Athenis fuit Elcaticum gymnasium, vbi pari litterarum & armorum cura studióque exercerentur, διδασκαλείων λόγων τε καὶ ἅμα καὶ ὅπλων ὁμοτύμως ἐπεμελήθησαν. FOR.

¶ 2 Stu-

¶ 2 *Studiorum causa liberos.*] Fuere olim domicilia literarum omnium optimarum Athenæ, Rhodus, Roma, Berythus, Constantinopolis, Alexandria. FOR.

¶ [a] Senario v. i. Comiti priuatarum Theod. Rex. VII. [a] Al. Senatorio. FOR.

Conceditur gratia iis qui naufragium pertulerunt.

PRopositum nostræ † pietatis est, iniustè periclitantium subleuare fortunas. Quia quod aliena vi constat impositum, trahere non possumus ad delictum. Iniquū est enim, vt hominis vitio deputetur, quod eius voluntate non regitur, & illud imputetur periclitanti, vnde rarò datur euadere. Atque ideò sublimitas tua [1] prosequutores, frumentorum, qui de Sicilia fuerant ad Gallias destinati, lacrymabili nos aditione pulsasse cognoscat, dum susceptum onus promouissent in pelagus aduersis flatibus fuisse susceptum: vbi fatiscente compage trabium, omnia vis vndarum absorbuit: nec quicquam miseris de aquarum nimietate † nisi solas lacrymas [a] restitisse. Vnde illustris sublimatas tua, præsenti auctoritate commonita, † [2] modiationem tritici, [3] quam sub hac sorte † perisse probauerint, supradictis prosecutoribus sine aliqua faciat † cunctatione reputari. [Crudelitatis enim genus est, [4] vltra naufragium velle desæuire: & illos ad dispendia cogere, quibus inopem vitam probantur [5] immensa † pericula cessisse.]

† clementia
Naufragos succursum.
Prosequutores frumentorum.
† nec
[a] Al. extitisse. FOR.
† moderatione
† periisse.
† percunctatione
† clementa dedisse.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *prosequutores frumentorum.*] Sic etiam dicuntur prosequutores equorum in *l. 1. C. de tract. & stat.* prosequutores publicarum functionum. *l. 9. C. de curs. publ.* prosequutores reorum in *l. solent. D. de custod. reor.* BROS.

¶ 2. *Modationem tritici*] modiatio, modialis Epiphanius ... *l. vlt. naufrag. lib. 11. l. 32. cum Nauarchorum. de nauiculariis. lib. 13. C. Th. l. 16. cum non frumentum, C. de vsur.* Calculus modiationis d. l. vlt. vbi obiter obserua, *lacuam dispendij* eo sensu dici ab Honorio & Thod. quo *lacuna ærarij*, Symmacho *li. 1. epi. 19.* Gellio *famæ lacuna. li. 11. c. 3.* Ciceroni *Verr. 4.* μοδισμὸς longè aliud in legibus naualibus Iustiniani. FOR.

¶ 3 *Quam sub hac sorte perisse probauerint, prosecutoribus sine aliqua faciat cunctatione reputari.*] Hic locus pertinet ad *l. super naufragiorū 6. C. de naufrag.* hæc enim vult vt si nauiculariorū culpa nauigandi opportunitate translacta, ex annona publica aliquid tempestate maris deperierit, periculum ad omne nauiculariorū corpus pertineat pro rata portione, non ad fiscum, non ad collatores. Sciendum tamen est quod naufragio perit, sine nauicularij culpa à fisco accepto ferri, nec nauicularij periculo cedere. Quod autem ad hanc modiationis vocem attinet, reperitur sæpissimè in iure, vt in supradicta lege, & in *l. 1. C. d. de ann. ciuil.* & aliis multis: male quidam modiationem pensitationem esse frumen-

ti, cùm potiùs sit mensura: perperam quoque alij modiationem ad æstimationem numerariam referunt in lege Rhodia. BROS.

¶ 4 *Vltra naufragium velle desæuire.*]Humana sententia: cui non absimile illud Vlpiani videtur, *Si labes facta sit, omnémque fructũ tulerit, damnũ coloni non esse: ne supra damnum seminis amissi mercedes agri præstare cogatur.* Nam vis diuina, quam θεῦ βίαν, vel vt apud Harmenopulum est, θεομηνίαν vocant, *non debet conductori esse damnosa, si plusquàm tolerabile est, læsi fuerint fructus. l. 11. ex conducto. §. si vis. l. 25. si merces. D. locat & cond.* Naufragiorum legibus hęc quoque abscribitur. *Naufragia ad publicanos pertinente. l. 1. Cod. Theodos. de naufrag. lib. 13. tit. 8* Quod perantiquum esse ex Hermogene & Fortunatiano liquet: ne ex calamitate miserorum fiscus luctuosum lucrum captet. *d. l. 1. 2. l. 5. l. 11. C. Iustinianeo, de naufrag.* intra anni spatium naufragus remedium ex indulgentia consequitur. Hoc addit l. pen. vt confestim & leuato velo eiusmodi causæ cognoscantur. FOR.

¶ 5 *Immania elementa.*] In manuscr. Præuot. non *elementa*, sed *pericula concessisse*, legitur. excussa tamẽ lectio defẽdi potest. Noster Cassiod. infrà hoc *lib. epist. 19.* de nautis, *quos frequenter plus affligunt damna, quàm solent nudare naufragia.* Seneca *lib. 7. Controuers. 1. O maria, iustiora indicus, ô meliores procellæ patre, &c.* FOR.

¶ Honoratis possessoribus & curialibus * Foroiuliensibus Theodericus Rex. IIX.

* Foroliuensibus FOR.

Quòd deuehantur trabes ad statutum locum.

Boni Principis imperium graue nõ est.

GRaue videri non debet, quod nostra ordinatione censetur: quia nouimus æstimare, quod vos opportet implere. A nobis quippe potestis rationabiliter custodiri. quibus † prospicitis non grauati. Proinde deuotioni vestrę præsenti auctoritate decernimus, vt accepto pretio competenti, de locis vestris ad † Alsuanum trabes sine aliqua dilatione deuehatis: quatenus & † nostra ordinatio sortiri possit effectum, & perceptis mercedibus nec vos videamini sustinere dispendium.

† profuistis

† Alsanum FOR.

Trabes venditæ.

† vestra

† Osuni v. i. Comiti Theodericus Rex. IX.

Quòd dirigantur ad curam oppressores adolescentium patris suffragio nudatorum.

Minorum causa a comitatum e[...]oca[...].

INnocentiæ professio est, nostram elegisse præsentiam: vbi nec violentiæ locus datur, nec auaritiæ vitia formidantur. Maurentius atque " Paula, patris auxilio nudati, multorum se iniuriis testantur exponi. quorum ' adolescentia peruia videtur incommodis, cùm facile possit † surripi vel " iuuenibus destitutis. Et ideò nostrũ merentur præsidium, à quibus

" Al. pollo. FOR.

Circũscriptio adolesc.

† subripi

" Al. iuuen-

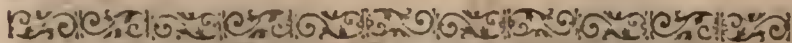
à quibus se calliditas non abstinet improborum. Proinde sublimitas vestra, †[2] tenore præsentis iussionis agnoscens, supra memoratos adultos, si quis iurgantium pulsare maluerit, ad nostrum Comitatum nouerit dirigendos: vbi † & innocentia † perfugium, & calumniatores ius possunt inuenire † districtum.

turbis vt Prænot. lib. alij viuentibus. For.
† tenorem
† etiam
† profugit
† destrictõ

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Adolescentia peruia videtur incommodis*] Circunscripto adolescentum Lætoria lege prohibita, Cicer. 3. *offic. & de nat. Deor.* Iul. Capitolin. *in Antonio Philosopho, l. 2. C. Theod. De donat. lib. tit.* 22. Insidiæ fiunt adolescentibus, *l. 1. de Minoribus.* For.

¶ 2 *Tenorem*] duo veteres, *tenore.* rectiùs. Pœnale murmur, Iustinianus *Nouell.* 115 γοητείαν dixit, id est magicos susurros, interprete Iuliano, qui fiunt manibus accitis. *l. 6. de malefi. & mathem.* Aurelius Prudẽtius *lib. 1. contra Symmachi relationem, Murmure nam magico tenues excire figuras, Atque sepulcrales scire incantare fauillas.* Cedrinus de Apollonij Tyanei præstigiis p. 33. γοητείαν ab eiulatu ad sepulchra deducit, nempe ἀπὸ τῆς γόων καὶ θρήνων τῶν περὶ τοὺς τάφους τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσι γινομένων. infra lib. 9. epist. 18. For.

¶ Ioanni v. s. Consuli Campaniæ Theod. Rex. x.

Mendatur publicari edictum contra illos qui proprio motu ad pignorandi licentiam se transtulerunt.

FOEdum est, inter iura publica priuatis odiis licentiam dare, nec ad arbitrium proprium iudicandus est incõsultus feruor animorum. Iniquum quippe nimis est, quod delectat iratum.] Furentes iusta non sentiunt: quia dum commoti animo in vindictam sæuiunt, rerum temperantiam non requirunt.] Hinc est, quod legum reperta est sacra reuerentia: vt[2] nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. Quid enim à bellica confusione pax tranquilla distabit, si per vim litigia terminentur? Prouincialium † igitur Campaniæ atque Samnij suggestione comperimus, nonnullos neglecta temporum disciplina, ad pignorandi se studia transtulisse, & quasi edicto misso, per † vulgus licentiam creuisse vitiorum. † His multò acerbiora iungentes, alienis debitis ad solutionem alios trahi, solámque causam probabilem videri, si aliqua debitori potuit in ciuitate coniungi. O iniquum persuasionis errorem! Diuiduntur causæ germanis: 3 filius obligationibus paternis, si non sit hæres, exuitur: vxor maritalibus debitis, nisi per successionis vincula, nõ tenetur: & audacia ad solutionem trahit extraneos, cùm absoluãr iura coniunctos. Hoc hactenus fieri nostri ignorantia fortasse pertulerit. † Nunc necesse est remedium de legib. habeat, quod nostram potuit intrare notitiam. Proinde edictalis programmatis tenore comperto, spectabilitas vestra † ad cunctorum faciat notitiam peruenire: vt quisquis

Pignoratitiones seu repræsaliæ prohibentur.
† itaque
† vulgos
† iis
Nemo alterius debitum exsoluere cogendus.
† tunc
† in

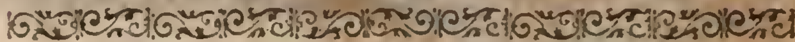
tus, *currum sumit*, ex manuscripro emendandus, *subit*. Apud Luciferum pag. 3. *Caim sumit sententiam*. Io. Tilius, qui princeps eum auctorem luci reddidit, rectè interpretatur, *sumere sententiam*, pro *condemnari*: sed lectionis vitium non deprehendit, *subire*, *subit*. In vetere glossario, *tames*, pro *tabes*: *colobella*, pro, *columella*. Apud Græcos conuertuntur & hæc σάμος & σάβος, κόλυμος & κόλυβος, vt alij ante me obseruarunt. In veteri lapide, *pectus commurat pice*, pro *comburat*. *direbere*, & *dirimere*: *proboscis* & *promuscis* promiscuè, Plin. *lib.6. cap.8.* & ibi Hermol. Barbar.

¶ Senario v.i. Comiti priuatarum Theod. Rex. xi.

Ei remittitur causa de vno iudice ab alium sine debito sopienda.

SPes est certa remedij, vota supplicum ad prudentis remisisse iudicium, vt per ordinationis beneficium confusionis abrogetur incertũ. Proinde magnitudo tua, cuius ordinatione videtur subiacere prouincia, inter possessores Volienses atque Curiales causam diligenti examinatione discutiat, quatenus inter eos sopiatur querela, à vobis patefacta iustitia. Non enim decet post audientiam vestram negotium trahi, à quo post alios iudices debuisset audiri. *Mandata iurisdictio.*

¶ Marabado v.i. comiti & Gemello v.s. Theod. Rex. xii.

Committitur causa contra nurum, quæ filiorum studit euertere facultates.

PRopositi nostri est, vt prouincias nobis, Deo auxiliante, subiectas, sicut armis defendimus, ita legibus ordinemus: quia semper auget * princeps obseruata iustitia. Et quantum probabili institutione viuitur, tantum summis adhuc prouectibus aggregatur. † Archorouia itaque illustris fœmina, flebiliter ingemiscens nepotis sui calamitatem tali conquestione deplorauit (dum semper ᵃ auiæ cura tenerior est suorum) asserens Ætheriam nurum suam ᵅ mariti postposita dilectione, cuidam se Liberio iugali fœdere sociasse, & cum ornatior cupit nouis thalamis apparere, studuerit prioris viri facultates euertere, allegans, ditatam filiorũ spoliis, quibus magis decuit congregari. Ideoq. nos, qui desideria † supplicantum consueuimus remittere ad statuta diualium sanctionum: vt nec insinuationem supplicum renuamus, nec aduersarij negocium credula facilitate damnemus, sublimitatis vestræ iudicio hanc causam legibus committimus audiendam: vt omni inciuilitate ᶻ summota, mediis sacrosanctis Euãgeliis cum tribus Honoratis, quos partium consensus elegerit, qui legum possint habere notitiam, quicquid prisci iuris forma constituit, inter eos con

Armis & legib. prouincia defensa. * Augens princeps. FOR. ᵃ v. principes. † Archotamia FOR. *Auia pietas in nepotes maior.* ᵅ Al. mariti sui post-pos. *Mulier, relicto marito ad secundas nuptias conuolans.* † supplicantium *Mandata iurisdictio.*

ſiderata diſciplina noſtri temporis proferatis. Quia non decet per vim eos aliquid agere, † qui ad noſtra meruerunt regimina peruenire.

† quod

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Auiæ cura tenerior eſt ſuorum.*] Sic loquutus eſt Sidonius Apollinaris. *Roſcia te ſalutat cura communis, quæ in auiæ amicarúmque indulgentiſſimo ſinu. (quod rarò contingit nepotibus aliis) & cum ſeueritate nutritur, qua tamen tenerum non infirmatur æuum, ſed infirmatur ingenium:* & alibi, *Filiam vnicam paruam poſt obitum vxoris relictam ſolatio cœlibatus alit teneritudine auita, materna diligentia, paterna benignitate.* BROS.

Ea vis eſt στοργῆς φυσικῆς πρὸς τὰ τέκνα, vt parentes malint liberis, quàm ſibi bene eſſe: & amor à natura hominibus inſitus deſcendat magis quàm aſcendat, *l.19. l. Inſtitutus. D. quod met. cauſ. l. penultim. §. de vno. D. de rit. nupt.* propter propagationem ſcilicet tuendam ſtudio educandæ prolis immortalitatem quandam generis humani natura commenta videtur, Ariſtot. *in Oeconom.* κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον ἡ τῶν ἀνθρώπων κατάστασις οὖσα θνητὴ ἐν τῇ διαδοχῇ τοῦ ἀεὶ εἶναι τυγχάνει. καὶ αἱ τῶν γονέων εὐχαὶ τοῦτο πᾶσι σωτείνουσι. Quod Theophi. *iii. de iure nat. adumbrauit.* ἡ φύσις ὁρῶσα τὸ καθ' ἕκαστον τῶν ζώων θανάτῳ δαπανώμενον, διὰ τοῦ λάμω. καὶ τῆς ἐντεῦθεν παιδοποιΐας, καὶ τῆς πρὸς τεχθέντας στοργῆς τε καὶ ἀνατροφῆς καὶ διαδοχῆς τὴν ἀθανασίαν τούτοις ἐμηχανήσατο. Valer. Maxim. de cenſoria nota: *Natura vobis quemadmodum naſcendi, ita gignendi legem ſcribit, parentéſque vos alendo nepotum nutriendorum debito (ſi quis eſt pudor) alligauerunt.* FOR.

¶ 2 *Summota*] v. *ſubmota*: quod quamuis leuiuſculum, non contempſi, vt varietate ſcripturæ admoniti ſtudeamus errorum emendationi ſenſim aſſueſcere. FOR.

¶ Senario v. i. comiti priuatar. Theodericus Rex. XIII.

Quod præbeantur victualia laborantibus in exercitu iuxta conſuetudinem veterem.

EMolumenta deeſſe laborantibus non oportet: vt & bonæ ſpei aditus aperiatur, & deſudantium querela iuſta compenſatione claudatur. Atque ideò prouidentiam noſtram, quæ omnes Republic. partes, ſub cœleſti fauore circumſpicit, ordinaſſe, cognoſce, vt Coloſſeo viro illuſtri pro laboribus & meritis ad Syrmienſem † Pannoniam deſtinato, iuxta conſuetudinem veterem victualia præbeantur. Quatenus dum memorato viro neceſſaria fuerint præparata, locus iniuſtis præſumptionibus abrogetur.[1] Diſciplinam ſiquidem non poteſt ſeruare[2] ieiunus exercitus, dum quod deeſt, ſemper præſumit armatus. †[3] Habeat quod emat, ne cogatur cogitare, quod auferat.[4] Neceſſitas † moderamen non diligit: nec poteſt imperari multis, quod nequeant cuſtodire pauciſſimi.

† pannonā
Victus præbeatur militibus.
† Hanc
Sicceſſitas.
† moderata

NOTÆ

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Disciplinam seruare non potest ieiunus exercitus*] Ad bellum gerendum tria sunt necessaria, vt puta apparatus pecuniæ, commeatuum, armorum, éstque annona adeò necessaria, vt qui frumẽtum, necessariúmque commeatum non præparat, vincitur sine ferro, & in eo culpare hodiernam incuriam possumus, cùm ferè mendicitas ad omnem desperationem vocat armatos. nam vt cum Imperatore loquar, miles non timet nisi vestitus, armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in zonula. BROS.

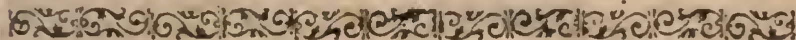
¶ 2 *Ieiunus exercitus*] En, cur tam multa annonæ militari nostris legibus iure quodam singulari constituta sint, de quibus aliàs. FOR.

¶ 3 *Habeat quod emat*] Miserrima omninò castrensis fames. quid designarit in Spendianis militibus Polybius lib. Porphyrius περὶ ἐμψύχων ἀποχῆς. *lib.* 2. *quid. Numantinis.* Val. Max. *lib.* 7. *cap.* 6. quid Romanis Liuius *lib.* 4. & Ammian. Marcellin. lib. quid Hierosolymitanis Euseb. 3. *cap.* 4. *eccl. histor.* Ioseph. *antiquit. lib.* 9. *cap.* 4. *idem de bello Iudaico, li.* 6. *ca. vlt. & li.* 7. *cap.* 6. Vide huius lib 12. epist. 5. FOR.

¶ 4 *Necessitas moderamen non diligit*] Quanta sit necessitatis vis ac potestas declarant authores, nam vt loquitur Horatius omnia rapit

—æqua lege necessitas
Sortitur insignes & imos
Omne capax mouet vrna nomen

Præterea idem anteambulatricem fortunæ dicit esse necessitatem fortunæ dominatum, & potentiam cõstituens, quod quidquid ei collibuerit, nulla vis tanta sit, vt impedire possit. Clauos etiam trabales perelegant fictione & conceptione ibidem tribuit necessitati, quibus omnia figat firmétque & retineat. BROS.

* ¶ Gesilæ Saioni Theodericus Rex. XIV. (* Besilæ. FOR.)

Quod possessores cogantur soluere debitas functiones.

MAgni peccati genus est, alienis debitis alterum prægrauare: vt quod potest exigi, nó mereatur audiri. [1] Sua * quique damna respiciant, & is soluat tributum, qui possessionis noscitur habere compédium. Atque ideò præsenti tibi auctoritate delegamus, vt Gothi per Picenum siue Thuscias vtrasque residentes, te imminente cogantur exoluere debitas functiones. In ipsis enim initiis comprimendus excessus est ne fœda imitatio, quasi turpis scabies, paulatim reliquos comprehédat. Si quis ergo iussa nostra † agresti spiritu resupinatus abiecerit, † casas eius appositis titulis fisci nostri iuribus † vindicabis: vt qui iustè noluit parua soluere, rationabiliter videatur maxima perdidisse. Qui enim debent ad fiscum celeriùs esse deuoti, nisi qui capiunt commoda donatiui? Quando amplius de nostra humanitate recipiunt, quàm stipendij iure

(* quenque)
(† agrestis spiritus tumore supinatus. Tituli affixi. † causas vendicabis. Commoda donatiui.)

præstetur. Nam si liberalitatis nostræ causa tractetur, nos potius voluntaria tributa soluimus, qui fortunas omnium subleuamus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Sua quisque*] vet. *quenque*, multò rectiùs. nam tributi & vestigalis nomine, prædia ipsa & possessores conueniunt, *l. 7. Imperatores, ff. de publican.* Demosthen. aduersus Timocratem, ait tributa non à corporibus, sed à possessionibus seu fundis deberi, τὰς εἰσφορὰς τὰ κτήματα, οὐ τὰ σώματα ὀφείλειν. τὰ γὰρ ἀπὸ τούτων εἰσφέρομεν. *l. 1. & 3. C. si propter public. pens.* & tit. sine censu vel reliq. fund. comp. non pos. Legem de publicanis & vectigalibus non aduersus homines, sed aduersus rem scriptam esse docet Quintil. *declam.* 341. Saluian. *lib* 5. *de prouidentia.* FOR.

¶ * Benenato v. s. Theod. Rex. XV.

* Benedicto al. Bena to quidam habent Benenato. FOR.

Quærantur remiges viribus & animo valentes, vt possint ad opus idonei reperiri.

Dromanarij reparati.

ILlustris & magnifici viri comitis Patrimonij suggestione [1] comperimus, Dromanarios viginti & vnum de constituto numero mortis incommodo fuisse subtractos. Vnde prouidentiam nostrã, cuius est proprium, quod casu subducitur reparare consilio, hoc statuisse cognosce, vt supradictos Dromanarios probare sine aliqua dubitatione festines, qui tamen ad hoc opus possint idonei reperiri. Remigum enim labor operosus valentes animo & viribus quærit, vt confidentia mentis procellis obuiare possit vndosis. Quid enim † audentius, quàm illud infidum ac vastissimum mare intrare paruo nauigio, quod eluctari facit desperationis sola præsumptio? Quapropter iussis te nostris hanc cautelam conuenit adhibere, vt querelam de congregatis * debilibus non facias, ** cum † nec robustissimos quæsisse cognoscas.

Remiges.

† audaciùs

* fidelibus in vet. flebilibus. VAR.

** Al. cũ nos FOR.

† nos

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Comperimus Dromonarios.*] Dromones nauigia celerrima quasi cursoria à Iustiniano vocantur in *l. 2. C. de off. præt. aff.* quos colones Latini appellant à celeritate, vt testatur Nonius, *Milites*, inquit, *constituas, qui possint & ipsum traiectum seruare, & omnia quæcunque in partibus Hispaniæ vel Galliæ, siue Francorum aguntur, viro spectabili duce denunciare: in quo traiecto etiam Dromones quantos prouideris ordinaria facias.* Isidor. 19. *Etymol.* FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XVI.

Commendatur qui ad prouinciam dirigitur gubernandam.

Vtilita-

VTilitatis publicæ causa, quam noster animus semper spectat, virum illustrem Comitem Arigernum, ciuem penè vestrum, dudum ad Gallias æstimauimus dirigendum: vt eius maturitate consilij titubantium potuissent corda firmari. Nouitatem quippe sollicitam prudentes conuenit habere rectores: vt quemadmodum fuerit vitæ formatus ordo, sic currat instituta deuotio. † His rebus ad nostra vota compositis, & gloriam ciuilitatis † retulit, & quod inter vos didicit diligenter ostendens bellorum insignia " reportauit, quem desideratum sicut putamus cœtui vestro reddidimus: † vt qui vobis longa ætate placuit, nunc gratior fiat, cum eum adiecta bona commendant. Quapropter disciplinę se pręfati viri Romanus ordo restituat, vt quod quietis amore præcipitur, deuotis animis impleatur. Quatenus & excessib. tollatur licentia, & quod optamus maximè, locum nequeat inuenire vindicta. Si qua etiam per eius absentiam culpa † prouenerit, inter vos iustitiæ consideratione corrigite: sicut nobilitati vestræ cõuenit agere, cui semper probitas placet. Quoniã nos specialiter iniunxisse cognoscite, vt error, qui ab " actorib. suis minimè fuerit emendatus, legum districtione resecetur. Pareatur ergo P.C. viro multis temporibus iam probato, cuius necesse est prædicanda sequi, qui se hactenus sub vestra omnium laude tractauit, & in tanta frequentia † nullius reperit aduersa iudicia.

Nouũ preuinciu qui magistratus proficiendi.
† Iis
† retulit.
"Al. reportarat.
† &
† prouenit
"Al. auctoribus. Fox.
† nullus

¶ Ibæ v.s. Duci Theod. Rex. XVII.

Quod restituantur possessiones ecclesiæ, qui detinentur à quibusdam peruasoribus.

DEfinitam rem ab antiquo Rege, quem tamen constat rationabiliter esse decretam, nulla volumus ambiguitate * titubare. Quia decet firmum esse, quod commendatur probabili iussione. Cur enim priora quassemus, vbi nihil est, quod corrigere debeamus? Atque ideò præsenti tibi auctoritate † præcipimus, vt possessiones Narbonensis Ecclesiæ, secundum præcelsæ recordationis Alarici præcepta, à quibuslibet peruasoribus occupatæ teneantur, æquitatis facias contemplatione restitui. † Quoniam versari nolumus in Ecclesiæ dispẽdio præsumptiones illicitas, dum nostra deceat tempore, sedare confusa. Esto contra talia omnino solicitus: vt qui es bello clarus ciuilitate quoque reddaris eximius. Sic & arma tua, Deo iuuãte, corroboras, si iustitiam mediocribus seruare contendas. Improbis enim potuisse resistere, non præuales excusare: quando omnes tibi libenter cedunt, quem gloriosum in bellorum certamine cognouerunt. † Ignauus fortè audacibus iubere nil possit: nemo plus † præsumentibus imperat, quàm † quem sua facta commendant.

* Fortè, turbare
† præcepimus
Ablatarum Ecclesiæ possessionum restitutio.
† Quia aduersari
† Ignauis fortè audacia
† præsumptibus
† quæ

¶ Annæ v.s. comiti Theod. Rex. XIIX.

Committitur inquisitio contra presbyterum, qui aurum quærebat inter cadauera mortuorum.

Inuentus à sacerdote thesaurus in sepulchro. Sepultorum ossa eruere nefas.

CONsuetudo est nostrę clementię, probatæ nobis fidei agenda committere: vt cum iudices delegamus prædictos tractatu maturo locum praua nequeat inuenire surreptio. Dudum siquidem ad nos multorum suggestione peruenit, Laurentium presbyterum [1] effossis cineribus funestas diuitias inter hominum cadauera perscrutatum: cócussionémque mortuis intulisse, quem oportet viuentibus quietam prædicare.[2] Non abstinuisse perhibetur tam crudeli contagio piis dicata consecrationibus manus, aurum execrabili quæsisse fertur affectu, quem suam decuisset egentibus dare substantiam, vel sub æquitate collectam. Quod te diligenti examinatione præcipimus indagare. Vt si veritati « dicta prospexeris conuenire, hominis ambitum eo tantum fine concludas, ne possit supprimere, quod eum non licuit inuenire. Scelus enim, quod nos pro sacerdotali honore relinquimus impunitum, † maiori pondere credimus vindicandum.

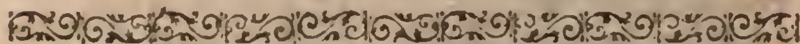
« Dicta abest at vno vet. F. m. Honor sacerdo: alu.
† maiore

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Effoßis cineribus*] al. *effoßis funerib.* sed nihil muta: sic enim pòst, epist. 34. Vbi inuestigandi thesauri ius conceditur, *abstineatis manus à cineribus mortuorum.* Suidas FOR.

¶ 2 *Non abstinuisse perhibetur.*] Nota sepultorum ossa eruere nefas fuisse, testantur veteres, & Horat. *Ode* 16. *Epod.* Virg. 4. *AEneid.*

Nec patris Anchisæ cineres manésque reuelli. BR.

¶ Gemello v. s. Theod. Rex. XIX.

Remittitur tributum oppreßis ad tempus.

Lenia iussa principis.

DEcet principalem prouidentiam fessa refouere: vt asperitatem casuum mitiget lenitas iussionum. Non enim sentitur incommodum, si quod per aduersitatem constat oppressum, concessa prosperitas ostenderit subleuatum.[1] Siliquatici nanque præstationem, quam rebus omnibus nundinandis prouida definiuit Antiquitas, in frumentis vino & oleo dari præsenti tempore non iubemus: vt hæc remissio solutionis copiam possit præstare prouinciis, & respirent aliquatenus fessi præsentis salubritate decreti. Quis enim ad vendendum non incitetur largiùs, cui solita dispendia subtrahúntur? Portus nostros nauis veniens non pauescat. Vt certum nautis possit esse refugium, si manus non incurrerint exigentium, quos frequenter plus affligunt damna, quàm solent nudare naufragia. Sit hoc forsitan sub quiete tolerandum: nunc autem, dum prouincialibus præstare cupimus, mercium dominis † interim consulamus.

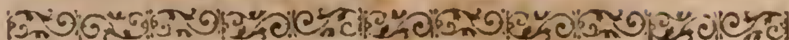
Siliquatici præstatio.

† iterum

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Siliquatici namque præstationem*] Siliquatici præstatio, rebus

omnibus vænalibus imponebatur. FOR.

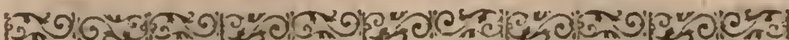

¶ Geberich v. s. Theod. Rex. XX.

Quòd piè collata ecclesiæ, sine diminutione qualibet restituantur.

SI desideramus locum beneficiis inuenire, vt titulos possimus nostræ pietatis erigere: quantò magis aliena beneficia intacta volumus defendi, qui propria cupimus sponte largiri? Maximè quando † & illud conscientiæ nostræ reponitur, quod de fisco sub antiqua solennitate præstatur. Proinde viri venerabilis Episcopi Constantij supplicatione comperimus, sacrosanctæ Ecclesiæ ipsius vnum iugum, veterum Principum pietate collatum, & nunc quorundam vsurpatione violenta retineri. Sed quia nos vti nullum volumus fraudibus suis, præsertim cùm in dispendio pauperum detestabili mente versetur, præsenti auctoritate decernimus, vt ea quæ retrò Principum constiterint humanitate deputata, suprà memorata Ecclesia sine aliqua imminutione percipiat, manente pœna etiam peruasori, qui & veterum dona, & Ecclesiæ probatur violasse compendia.

Confirmauit beneficij. † in

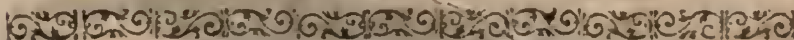

¶ Gemello v. s. Theod. Rex. XXI.

Vt sit de iniunctis sollicitus.

QVamuis efficaciam tuam insistere credamus iniunctis, & studiosè † deflectere quæ nobis cognoueris displicere: tamen solicitum admonitio nostra non deserit: vt instructior reddaris, dum infrascriptis Breuibus definita susceperis. Proinde ordinatio nostra nulli videri debet ingrata, cùm necessitas temporis excuset onera iussionis. Esto itaque ad iniuncta solicitus. Quia licèt sit semper adhibenda, maximè tamen vtilis est in † necessitate, custodia. Parebis ergo commonitus: vt sic possis cum prouincialibus agere, quemadmodum ᵅ nos eis respicis velle præstare: quatenus securus de nostra gratia consequaris, quicquid solicitus de prauo studio habere contempseris.

† inflectere. † necessitatibus. *Necessitas.* ᵅ Al. nostræ spectus velle. FOR.

¶ Argolico vi. præf. vrb. Theod. Rex. XXII.

De arte magica.

INtolerabilis excessus est, qui supernæ maiestatis affectat iniuriam & oblitus pietatis * crudelia sectatur erroris. Quem enim sperauit veniæ locum, qui reuerendum contempsit auctorem? Abscedat ᵅ ritus de medio iam profanus. Conticescat pœnale murmur animarum. Versari non licet in magicis artibus temporibus Christianis. Magnitudinis itaque tuæ † relatione comperimus, Basiliū atque * † Prætexta-

Iudices in magos dati. * al. crudela. ᵅ *Ritus è medio.* FOR. † reuelatione. Vet. habēt *releuatione.* FOR. * Prætaxatum. FOR. † præda. ē

tum, artis sinistræ iam diu contagione pollutos, in accusationem tui examinis personarum intentione deductos. Super qua re nostram te asseris [2] spectare sententiam: vt confidentiùs fiat, quod pietatis nostrę mandat auctoritas. Sed nos, † quæ nescimus à legibus discrepare, quorum cordi est in omnibus moderatam tenere iustitiam, præsenti auctoritate decernimus, vt [3] quinque Senatoribus, id est, magnificis, & patriciis viris, Symmacho, Decio, Volusiano, atque Caliano, nec non illustri viro Maximiano, hanc causam legitima examinatione penseris. Et per omnia iuris ordine custodito, si crimen, quod intenditur, fuerit comprobatum, ipsarum quoque legum districtione plectatur: vt rei, abditi atque secreti, per hoc vindictæ genus à culpis talibus arceantur, quos ad leges trahere non potest incerta notitia. De qua re illustri viro Comiti [4] Arigerno præcepta dereximus: vt omnium violenta defensione summota, si se occulunt, ad iudicium protrahat imperitos, & vobiscum in hac causa residens, nec opprimi faciat innoxios, nec leges sinat euadere criminosos.

† qui Vet. quod. FOR. Magicarum quæstiones, quib tribuit? magistratibus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Intolerabilis excessus*] Tota hæc epistola est de arte magica, & in magos dandos esse iudices declarat, *quoniam*, inquit, *versari non licet in magicis artibus temporibus Christianis.* Quum autem magi apud Persas potissimum deorum cultui vacare solerent, in tantum postea aucta eorum vanitas, vt non solum obseruatione syderum futura prædicere, sed artibus quibusdam & maleficiis & scire se omnia, & facere posse profiterentur. BROS.

¶ 2 *Spectare*] pro expectare vt contra *expectant* pro *spectant l.3. C.de red.act.* Paul. *lib.1.tit.9.lib.5. tit. 6. sent.* FOR.

¶ 3 *Vt quinque Senatoribus.*] Theodericus hoc loco iubet Argolicum præfectum vrbi quinque Senatoribus adhibitis, de crimine Basilij atque Prætextati cognoscere, qui artis sinistræ, id est magicæ rei deferebantur. Valentinianus etiam & valens in *l.10. C.Theo.de maleficis*, quia ex ordine Senatorio maleficiorum inuidia quidam stringebantur, ideo illa negotia vrbanæ præfecturæ discurienda remittere sese inquiunt: quod si quando eiusmodi quæstio incideret, quæ commode definiri à præfecto vrbi non posset, ad principem recurrendum erat, vt liquet ex *d.l.10.C.de malefici. lex autem vltima Cod.Theod. de iurisd.om.iudicum.* nominatim cauet, præfectum vrbi non posse cognoscere de causa criminali Senatoris, nisi adhibuerit in consilium quinque Senatores non electos, sed sorte ductos, ne de capite atque innocentia alterius iudicio electi iudicent, & addit id iampridem statutum fuisse. Sane *l.13. eod. Co. Theod. de accus.* ostendit etiam quinqueuirali iudicio finiri apud præfectum vrbi crimen institutum aduersus Senatorem, verùmque spectatos iudices sponte delectos adhiberi, sed tantum sorte ductos. BROS.

¶ 4 *Arigerno præcepta dedimus*] Innuit epistolam sequentem, quæ eiusdem cum hac argumenti ad Arigernum inscribitur. FOR.

¶ Ariger-

¶ Arigerno v. i. Comiti Theod. Rex. XXIII.

Ei committitur vt infamatos de arte magica, vbicunque repertos ad quinquevirale iudicium remittere non postponat.

QVanuis oporteat commissam tibi disciplinam Romanæ ciuitatis in omnibus custodiri, tamen in eis maximè studiosior esse debes, quę nostra tibi auctoritate delegata † cognoscis: vt circa te augeat gratiam custodita iustitia, & augmenta sumas nostri iudicij, qui nobis hactenus de integritate placuisti. Præfectus igitur vrbis sua nobis relatione declarauit, Basilium atque Prætextatum magicis artib. inuolutos, impeti accusatione multorũ: quos elapsos intimat mentis alienatione † custodum. Eos te præcipimus vbicunq; repertos ad iudicium Quinqueuirale ducere, quod in præsenti negotio nostra delegauit auctoritas: vbi te residere censemus: vt violenta omnium defensione summota, hanc causam discuti facias legibus, & finiri. Et si rei criminis, cuius impetuntur, fuerint approbati, sententiam subeant, quam iuris definita sanxerunt. Si verò innocentia eorum detestabili pulsatur inuidia, opprimi eos nulla ratione patiaris. Quia in omnibus causis, consideratione diuina illud fieri volumus, quod † opinionem nostræ pietatis † accumulet.

† cognosces
Mandata quæstio magorum.
† custodientium
Iudicium quinqueuirale.
† Opinatio nem
† accumulat

¶ Helpido Diacono Theod. Rex. XXIV.

Datur licentia ædificandi super loca vetusta.

IN lucrum cedunt, quæ benemeritis conferuntur. Et de ipso munere magis acquiritur, cùm optimis digna præstantur. Petitionis tuę proinde tenore comperimus, loca in ᵃ Spoletina ciuitate, quæ iam longo situ squalor vetustatis obruerat, splendorem reparationis expetere: vt rebus antiquitate confusis nouitatis facies adulta reddatur: † & beneficio tuo rediuiua consurgant, quę annositate inclinata corruerãt. Quod nos respectu meritorum tuorum, & impensi longa sedulitate seruitij, libenti animo duximus annuendum: vt & votis iusta poscentium tribuatur effectus, & ciuitati reparationis crescat ornatus. Atque ideò petitioni tuæ robur præsenti humanitate largimur: vt porticum † cum areola positurus post ᵃ Curasi thermas, si tamen [1] publico vsui non deseruit, absoluta liberalitate potiaris: quia in licentiam reparationis accipiuntur potiùs præmia, quàm donantur. Hac igitur auctoritate suffultus, in supradictis locis ædificandi sume fiduciam, nec aliquam in posterum metuas quęstionem, cùm te & ciuitatis tuetur vtilitas, & Principis reuerenda voluntas.

Ædificandi ius concessũ.
ᵃ al. in Spoletina vrbe.
† è
Ornatus ciuitatis.
† aureola post tura situs.
ᵃ al. Therasij
al. possessor.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Publico*] cum hac tamen exceptione, *Si publico vsui non deseruit*, ad-

dit & alteram, *Ne vicino quoque officiat ædificatum opus. l.2.D. ne quid in loco publico.* FOR.

Argolico v. i. præfect. vrb. Theod. Rex. XXV.

Vt promoueatur ad sacri ordinis fastigia, qui quadam præsumptione ad ipsa nititur peruenire.

Senatoris dignitatu codicill. * V. apparentię scribe vt ve. bona apparentia nisus. FOR. " Non conscientiam. FOR. † erga † professione * trahit † iis * spe † inferri

CONstat, eum de se præsumere, qui ad Sacri Ordinis cupit fastigia peruenire. Merita enim suggerunt bonæ * apparentiæ nisus, & in qualitate desiderij potest mens honesta cognosci. Quis enim palæstricę artis ignarus in stadium luctaturus introeat? Aut quis certamini misceatur, quod virtutis " conscientia non suadet? In ipsis conatibus † ægra languescunt, quæ meritorum præsumptionibus non iuuantur. Præconiorum ergo † professio est, collegium desideraſſe summorum: bonúmque de se iudicium * tradit, qui gradus expetit dignitatis. † His ergo desideriis pietas se nostra libenter indulget, qui etiam in spem * erigimus vota marcentia: vt dum prouectus quæritur probitatis studia plus amentur. Proinde illustris magnificentia tua Petrum parentum luce conspicuum, suáque grauitate iam Senatorem, in album Sacri Ordinis secundum priscam consuetudinem curet † referri: vt & tanto cœtui proficiat numerus, & candidato de Sacro Ordine crescat ornatus.

* vniuersis Massiliæ constitutis FOR.

¶ * Massiliensibus Theodericus Rex. XXVI.

Eis confirmatur priuilegium immunitatis antiquæ, conceditúrque census immunitas.

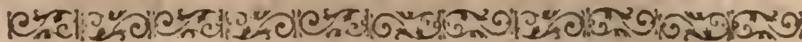
Data census immunitas. † nostram "Al. religionem FOR. * pensionis

LIbenti animo antiqua circa vos beneficia custodimus, cùm noua vtilitatibus vestris præstare cupiamus. Seruare quippe terminos ignorat humanitas, & nouellis decet blandiri beneficiis, post longa tempora restitutis. Proinde immunitatem † vobis, quam " regionem vestram constat Principum priuilegio consequutam, hac auctoritate largimur. Nec vobis aliquid nouæ * præsumptionis patiemur imponi, quos ab omni volumus grauamine vendicari. [1] Censum prætereà præsentis anni relaxat vobis munificentia principalis: vt & illa possitis accipere, quæ vos non contigit postulaſſe. [Ipsa est enim perfecta pietas, quæ antequam flectatur precibus, nouit considerare fatigatos.]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Censum prætereà præsentis anni, &c.*] Concedit Theodericus Massiliensib. census immunitatem: quando autem cœperit census non satis constat, alij enim à Iulio Cæsare putant, alij ab Augusto & melius meo iu-

iudicio, vt testantur Florus ac Liuius: ídque accidisse septimo Augusti consulatu ex Dione discimus. Huius autem census duplex modus: videntur enim tributum & in capita contulisse, & in agros, lacus, pecudes, aliásque facultates in capita, in quam, vt apud Amm. Marcellinū *lib.* 16. videre est, in agros, apud Iurisconsultos *tit. de censibus.* BROS.

* Teruthat Saioni Theodoricus Rex. XXVII.

Iudicium de pecunia extorta ac vulnere.

* Teauiza al. Suzuzan al. Fozaliij etiam Thezuthzar. FOR.

DEtestabilis est quidem omnis iniuria, & quicquid contra leges † admittitur, iusta execratione damnatur: sed malorum omnium probatur extremum, inde detrimenta suscipere, vnde credebantur auxilia prouenire. Exaggerat enim culpā in contrarium versa crudelitas, & maius reatui pondus est, inopina deceptio. Vir spectabilis itaque Petrus admiranda nobis sorte conquestus est, Saionis Amaræ tuitionem, quam ei contra violentos indulsimus, in se potiùs fuisse grassatam: ita vt ictum gladij in se demersum, * aliquos post vim retardaret obiectio: subiecta est vulneri manus, quæ vt in totum truncata non caderet, ianuarum percussa robora præstiterunt: vbi lassato impetu corusca ferri acies corporis extrema perstrinxit. O execrabilem casum! impugnauit hominem auxilium suum. † vt solatij prosperitate subtracta creuit ex defensione necessitas. † His multò acerbiora † subiungens, vt quasi læsio veniret ad pretium, ita scelus proprium enormi exactione taxatum est. Atque ideò iustè in illos pietatis nostræ ira consurgit, qui benigna iussa in truculenta ministeria mutauerunt. Nam quæ erunt refugia supplicantibus, si & nostra beneficia vulnerabunt? Proinde præsenti iussione censemus, vt quicquid † suprascriptus Amara commodi nomine de causis memorati supplicantis accepit, quasi oppugnator ingratus à te constrictus, in duplo ei cogatur exsoluere. Quia sub pœna restitui dignum est, quod improbata temeritate constat extortum De plaga verò, quam educto gladio temerarius præsumptor inflixit, ad iudicium Comitis Dudæ sæpe dictus Saio te † compellente veniat audiendus: vt secundum edictorum seriem, quæ malè commissa claruerint, sine aliqua dilatione componat. [1] Tuitionem verò postulanti contra * ciuiles impetus ex nostra iussione salua ciuilitate præstabis, non exemplo accusati, sed consideratione decenter * electi.

† amittitur

* aliquatenus post cū FOR.

† In

† lis

† subiūge

† supradict.

Tuitio Princ.

† compellante

* inciuiles FOR.

* clari. FOR.

NOTÆ VARIORV M.

¶ 1 *Tuitionem*] Nostrates *sauuegarde* vocant, de qua infrà quoque *lib.* 7. *epist.* 39. FOR.

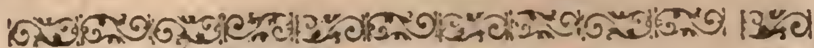

¶ Dudæ v. s. Comiti Theodericus Rex. XXIIX.

Committitur causa illius qui extitit vulneratus.

Iudicum religio. Criminis notio delegata. † Seionem † nomine

CONſcientiam probamus, cui iudicanda committimus. Quia dignus eſt inter alios ſequenda decernere, qui ſibi mo lum viſus eſt legitimæ conuerſationis imponere. Petrus itaque vir ſpectabilis Amaram † Saionem noſtrum, qui contrario † omine pro eius tuitione directus eſt, educto gladio ſe aſſerit vulneraſſe, defenſorémque feciſſe, quod vix inimicus potuiſſet audere. Hoc te & legitima volumus diſceptatione cognoſcere, & probabili ſententia terminare: quatenus nullus tentare auſus ſit, quod nobis diſplicere cognoſcit.

Argolico v. i. præfecto vrbis Theod. Rex. XXIX.

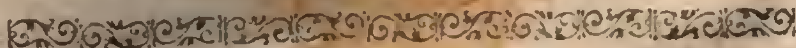
Mandatum regium non ſuſpendatur, callidate dilationis interueniente.

Culmen vrbanum. Mora. Admonitio pœnas præeat. † Al. lenis FOR. Liceat ſemel impunè peccaſſe. " V. decreui gus. FOR.

SI loci veſtri cogitaretur auctoritas, ſi reuerentiæ curæ Romanæ, vltrò debueratis expetere, in quibus arguimini. Quid enim præſenti tempore potuiſtis [1] culmini vrbano tam proprium, quàm Senatus crementa cogitare? quando famæ præſulis proficit, quod Ordo Sacer acquirit. Sed quantum viri clariſſimi Armentarij teſtatur miſſa ſuggeſtio, in contrarium fœdo ambitu de mora quæritis commoda, cuius vos optare debuiſſe conſtat augmenta. Quid enim amplius eſſe poſſit incongruum, quàm noſtris iuſſionibus expeditis ſupplicantium vota ſuſpendere? & poſt ſacræ præceptionis affatum ſi dici fas eſt, adhuc regium ſuſpendiſſe iudicium? Sed nos, quibus cordi eſt poſt primam culpam non ſtatim deſiderare vindictam, admonitionem potius iuſſa conuertimus: ne ſit noſtra diſtrictio nimia, quam " lenis patientia non præcedat. Ideóque præſenti auctoritate " decernimus, vt iuſſionibus noſtris nulla dilationis calliditas afferatur: quia non habet veniæ locum, qui delinquit admonitus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Culmini vrbano*] Præfecturæ vrbanæ dignitas omnes vrbanos magiſtratus ſuperabat, *l. 3. C. de off. præf. vrb.* Symmach. *lib. 1. epiſt.* 22. Vrbanum præſulem, noſter Caſſiod. ſuperioris lib. epiſt. 11. dignitatem honorum vocat: de quo infrà quoque lib. 6. epiſt. 4. FOR.

¶ Albino v. i. patritio Theod. Rex. XXX.

Conceditur facultas de nouo ædificandi.

Facultas ædificandi. † turbæ. FOR. † Palmatæ

DEcet quidem cunctos, patriæ ſuæ augmenta cogitare: ſed eos maximè, quos Reſpub. ſibi ſummis honoribus obligauit. Quia ratio rerum eſt, vt eum neceſſe ſit plus debere, qui viſus eſt maiora ſuſcipere. Porrecta itaque ſupplicatione teſtatus es, † Curiæ porticus, quæ iuxta domum † Palmatam poſita, forum in modum areæ decenter includit,

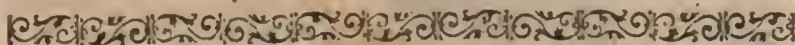
ſuper

superimponendis fabricis licentiam * condonari: vt & priuatarum ædium habitatio protendatur, & antiquis mœnibus nouitatis crescat aspectus. Ita fit, vt quod per incuriam poterat labi, manentium videatur diligentia sustineri. Quia facilis est ædificiorum † ruina incolarum subtracta custodia: & citò [1] vetustatis decoctione resoluitur, quod hominum † præsentia non tuetur. Vnde nos, qui vrbem nitore cupimus fabricatum surgentium componi, facultatem concedimus postulatam: ita tamen, si res petita aut vtilitati publicæ non officit, aut decori. Quapropter rebus speratis securus innitere: vt dignus Romanis fabricis habitator appareas, perfectúmque opus suum laudet auctorem. Nulla enim res est, per quam melius possit agnosci & prudentius ingenium, & largitatis † effectus.

† Palmatii
* commodari.
Ædificia incolis restaurantur.
† ruinam.
† custodia
† affectus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vetustatis decoctione*] omnia tempus depascitur, ædificia quoque: Victruuius *lib.1.c.*8. Plin.36.c.6.*l.*15.*si quando*, 2. C.*de oper. public.* l.58. *domus, de leg.*1. Paulinus in 10. Natali Felicis. FOR.

¶ Æmiliano viro venerabili episcopo Theod. Rex. XXXI.

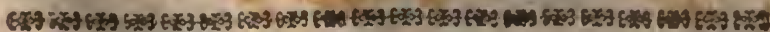
Vt ad effectum producat aquæductum, quem ad reficiendum suscepit.

Ad finem [a] debet perducere, quæ prudentum intentio visa est suscepisse. Quia sicut perfectam laudem pariunt, ita & vituperationem generant, quæ in mediis conatibus [a] ægra deferuntur. Defectus enim rerum aut consilium titubare, aut vires arguit defuisse. Quapropter sanctitas vestra à tali oblocutione refugiens, quæ in aquæ ductu reficiendo probabili cura ex nostra auctoritate suscepit, celeriter ad effectum faciat peruenire. Nam quid aptiùs, quàm vt sitienti plebi prouideat aquas sanctissimus ille sacerdos? & humana prouidentia satier, quos etiam miraculis pascere debuisset? Imitaris enim antiquissimum † Mosen, qui Israëlitico populo longa ariditate siccato, de saxi sterilitate [1] copiosos latices eduxit, & ad implendum miraculum, inde fecit currere humidos liquores, vbi erat sicca durities. Tu autem si fontes irriguos saxorum [c] constitutione deducis, hoc labore tuo præstas populis, quod ille miraculis.

[a] Al. duci. FOR.
[a] V. ægrè FOR.
Aqua ductus.
† Moysen
Mosis miraculum.
[c] Al. constructione FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Copiosos latices eduxit*] Psalm.114. *Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupes in fontes aquarum.* FOR.

¶ Dudæ Saioni Theod. Rex. XXXII.

De rebus apud quendam depositis, quæ ad fiscum competere dignoscuntur.

CVm in omnibus causis velimus iustitiam custodiri (quia regni decus est æquitatis affectus) in eis maximè, quæ fisci nostri nomine † proponuntur, ne † quemquam detestabilis calumnia in inuidiam regnantis affligat. Patimur enim superari salua æquitate per leges, vt inter arma semper possimus esse victores. Nam quem licenter subiectus superat, non debellat aduersus. Marini itaque † relaxatione comperimus, res Raphę apud Ioannem quondam sub † emissione chirographi fuisse depositas. Et quia nobis competere manifestum est, [1] quod ad proscriptum poterat pertinere, ideò præsenti auctoritate præcipimus, vt vxorem supradicti Ioannis filiúmque eius Ianuarium moderata executione conuenias. † Qui si † intestata iniustè se retinere cognoscunt, æquitatis consideratione restituant: † minúsve, competenti sponsione præmissa, ad consularem Campaniæ veniant legibus audiendi. Vt coram partibus positis, re imminente, quod forma continet † sanctionum Diualium, censeatur. Ita tamen, vt nullo præiudicio, nulla iniuria, nullo damno, innocentia prægrauetur: ne alienæ accusationis inuidiam, [2] tuam facere videaris offensam.

Fisci compendia.
† componuntur
† nequaquam
† relatione
† demissione
Depositum sub chirographo.
Proscriptorum bona fisco applicantur.
† Quod FOR.
† intestata
† ne minus
† sanctione

NOTÆ VARIORVM

¶ 1 *Quod ad proscriptum poterat pertinere.*] Proscriptorum bona fisco applicantur. *Authent. bona damnatorum. C. de bon. proscrip.* BROS.

¶ 2 *Tuam facere offensam*] vt iudex malè iudicando, litem suam facere dicitur. Publius Mimus: *Amici vitia si feras facis tua* FOR.

¶ Vniuersis Iudæis Genuæ constitutis Theod. Rex. XXXIII.

Confirmantur priuilegia.

CVstodia legum, ciuilitatis indicium, & reuerentia priorum principum, nostrę quoque testatur deuotionis exemplum. Quid enim meliùs, quàm plebem sub præcepto degere velle iustitiæ? † vt conuentus multorum disciplinabilium sit [1] adunatio voluntatum. † Hæc enim populos ab agresti vita in humanæ cõuersationis † regulam congregauit. Hæc ratio a feritate diuitiis ne arbitrio casuali vagarentur, quos regi † consilio diuini : ne arbitrio casuali vagarentur, quos regi † consilio diuini voluerunt. Oblata itaque supplicatione deposcitis, priuilegia vobis debere seruari, quæ Iudaicis institutis legum prouida decreuit Antiquitas: quod nos libenter annuimus, qui iura † veterum ad nostram cupimus reuerentiam custodiri. Atque ideò præsenti auctoritate censemus, vt † quęcunque legum statuta † monuerunt, circa vos illibata seruentur: quatenus quod ad † ciuilitatis vsum constat esse repertum, perpetua deuotione teneatur.

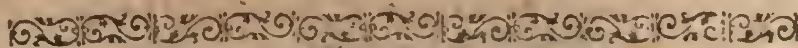
Priuilegia Iudæorum.
† vbi
† hoc
† regula
† consilij
† legum
Quatenus Iudæis permittat Theodericus.
† quæque
† monuerint
† ciuitatis

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Adunatio*] Gellius *lib. 2. cap. 29. adunare messem.* tractum à Græco, qui eodem sensu ἀθροίζειν & συναθροίζειν vocant

l. 30. Re-

l. 30. Rerum, D. de vsucap. vnita corpora, Senecæ *lib. 2. cap. 2. nat. quæst.* FOR.

¶ Dudæ Saioni Theod. Rex. XXXIV.

Quod deputentur thesauri vsui publico qui in sepulchris reperiri possunt.

PRudentiæ mos est, in humanos vsus terris abolita talenta reuocare, commerciúmque viuentium non dicere mortuorum: quia & nobis in fossa pereunt, & illis in nulla parte profutura * locantur. Metallorum quippe ambitus solátia sunt hominum. Nam † diuitiis auri vena similis est reliquæ terræ, si iaceat: vsu crescit ad pretium: quando & apud viuos sepulta sunt, quæ tenacium manibus includūtur. Atque ideò moderata iussione decernimus, vt ad illum locum, in quo latere plurima suggeruntur, sub publica * testificatione conuenias: & si aurum, vt dicitur, vel argentum fuerit tua indagatione detectum, compendio publico fideliter vindicabis: ita tamen, vt abstineatis manus [1] à cineribus mortuorum. Quia nolumus lucra quæri, quæ per funesta possunt scelera reperiri. Ædificia tegant cineres, columnæ vel marmora ornent sepulchra, talenta non teneant, qui viuendi commercia reliquerunt. Aurum enim sepulchris iustè detrahitur, vbi dominus non habetur: immò culpæ genus est, inutiliter † abditis relinquere mortuorum, vnde se vita potest sustentare viuentium. Non est enim cupiditas eripere, quæ [2] nullus se dominus ingemiscat amisisse. Primi enim dicuntur aurum Eacus, argentum Indus rex Sythiæ reperisse, & humano vsui summa laude tradidisse. Quod nos in contrarium negligere non debemus N. sicut latentia cum laude sunt prodita, ita inuenta cum vituperatione videantur esse neglecta.

Thesauri in vestigandi ius concessū.
* *vel* quū *loc. FOR.*
† *diuitiis*
apud auaros sepulta pecunia.
* *Al. testatione. FOR.*
Non attrectandi cineres mortuorum.
† *abdita*
Auri & argenti repertores.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *A cineribus mortuorum.*] Idem *epist. 18. huius lib. 4.* FOR.

¶ 2 *Nullus se dominus ingemiscat amisisse*] à iure tractum. Thesaurus enim fauente Paulo est vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria: vt iam dominum non habeat. sic enim fit eius, qui inuenit, quod non alterius sit: alioquin si quis aliquid vel lucri causa, vel metus, vel custodiæ condiderit sub terra, non est thesaurus: cuius etiam furtum fit. *l. 31. numquam. ff. de acquir. rer. dom.* Scæuola *lib. 1. de responsor.* à tutore pupilli domum mercatus ad eius refectionem fratrum conduxit, is pecuniam inuenit: quæritur ad quem pertineat. Respondit Scæuola: Si non thesauri fuerunt, sed pecunia fortè perdita, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eam esse cuius fuerat. *l. 67. à tutore. ff. de rei vindic.* FOR.

¶ Actoribus Albini Theod. Rex. XXXV.

De minore in integrum restituto.

Formula restituti minoris.

CONsulto prouida decreuit Antiquitas [1] minores contractus [2] liberos non habere: vt & [3] insidiantium laquei frustrarentur, & lapsis ætas lubrica subueniret. Obrueretur quippe innocentia, si relaxaretur audaciæ, essétque cunctis fallendi studium, si fraus subreptitium lucraretur effectum. Et ideò priscæ consuetudinis supplicatione porrecta suggeritis, patronum vestrum in annis minoribus constitutum, in facultatibus suis potiùs aggregasse dispendia, dum ignara pueritia contraria gerit, quæ profutura putauerit: & nunc ad tempus ætatis agere, quo lapsis possimus per ignorantiam subuenire, allegantes, vt quod iura † tribuerunt, nostra quoque beneficia largiantur. Atque ideò, si petitio vestra à veritate non deuiat, & intra anniorum spatia deget, quibus hoc beneficium leges sacratissimæ præstiterunt, nihilque est, quod iure contra referatur, patronum vestrum solenniter causa cognita, in integrum restitui nostra quoque permittit auctoritas. Ita tamen, vt omnia secundum iustitiam legésque peragantur. Quia sic supplicantibus consulere volumus, vt eorum aduersarios per † iustitiam non grauemus.

† tribuerāt

Tempora restitutionis petenda.

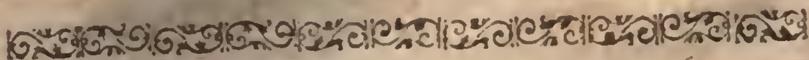
† iniustitiā

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Minores contractus liberos non habent*] Dion. Chrysost. καὶ ἀπιστίας τοῖς νεωτέροις τοιούτων ἐν τῷ νόμος ἐκ ἐᾷ συμβάλλειν ὡς ἀπίστοις οὖσιν. FOR.

¶ 2 *Liberos non habere, vt & insidiantium laquei frustrarentur, & lapsis ætas lubrica subueniret.*] Hæc narrat Vlpian. lib. 11. ad Edictum: vbi ait infirmum esse huiusmodi ætatium consilium, multis captionibus suppositum, multùm insidiis expositum: ideo auxilium eis prætor edicto pollicitus est, & aduersus captiones opitulationem. BROS.

¶ 3 *Insidiantium laquei*] Insidiæ pro dolo, *l. vlt. C. de re milit. lib. 12. l. pen. ff. de iur. dot. l. ant ep. C. de dol.* vbi quod antè, *indiciis*, legebatur passim, meritò in *insidiis*, docti viri mutant. Ideóque probanda est *l. pen. C. de dol.* Ioann. Fabri lectio, qui quod posteà aliis placere video, non ex *indiciis*, sed *insidiis* legit: quod libri manuscripti confirmant & consimiles iuris loci, *l. vlt. C. de re milit. in fin. ff. de iure dot.* Hinc insidiæ fortunæ, *l. vlt. C. de necess. ser. her. Inst.* FOR.

¶ Fausto præposito Theod. Rex. XXXVI.

Remittuntur tributa.

† imminutus

PRouidentissimi principis est, grauiter † imminutis relinquere tributariam functionem: vt rediuiuis studiis ad implenda solennia recreentur, qui pressi damnorum acerbitate defecerant. Nam si fessus minimè releuetur onus, necessitate cernitur iacere prostratus. [Meliùs est enim præsentia damna contemnere, quàm exiguo quæstu perpetua commo-

commoda non habere. Atque ideò illustris magnificentia tua prouincialib. Alpium † Cottiarum assem publicum per tertiam indictionem nos relaxasse cognoscat: quos trãsiens noster exercitus more fluminis, dum† irrigat, oppressit. Nam licet pro generali securitate frementi aduenatione proruperit, prçteriens tamen istorum culta vastauit. Radit enim semper fluuius alueum suum, & licet molliter egrediens vicina fœcundet, illud tamẽ reddit sterile † quo collectus influxerit. [1] Vnde necesse fuit, ciuica vastatione† deuictis porrigere dextram salutarem, †nec ingrati dicant se perisse solos pro defensione cunctorum: misceantur potius lætitiæ, qui† viam Italiæ defensoribus præstiterunt. Tributa enim non debent tristes exigi, per quos† tributarios feliciter acquisiui. Dicat pro illis noster animus quod Regi non potest imputare subiectus. Emimus nostro dispendio † prosperitatem Gothorum: nos necessaria præbuimus, vt hostis vinceretur illæsus.

† Cottiariũ
† irrigauit
† quod
† Fortè, deiectis, mo-
l os depres-
sis
† ne
Tributa remissa
† iam
† tributa-
rio
† prosperi-
tate

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vnde necesse sunt.*] Remissa quoque ob sterilitatem tributa indictionum epist. 38. huius lib. FOR.

¶ Theodagundæ illustri fœminæ Theod. Rex. XXXVII.

Vt procedatur in causa, si non constat aduersarium legitimè appellasse.

DEcet prudentiæ nostræ curam, subiectorum negociis adhibere custodiam: quia nobis ordinantib. illa fieri debent, quç regiam possunt demonstrare præsentiam. Sic enim credimus, quia memor natalium tuorũ à te abiicias omne viciosum: & illa sola diligere possis, quæ & nos amare cognoscis. Proauorum forsitan † obliu scetemur exempla, si † longi generis minus facta recolantur: similes autem filij patrum præconia mox sequuntur. Renatus itaque fl b. li nobis aditione conquestus est, nobis delegantib. cognitores, iudicatum se cõtra Inquilinũ nomine, post longa temporis interualla meruisse, & excubiis damnisque confecto, vestrã tandem† perspexisse iustitiam: nec tamen litigatoris improbam cessare calumniam: dum rediuiuis litibus tenuitatem insequitur supplicantis, vt non † tam [1] vincendi votum, quam aduersarij videatur quæsisse detrimentum. Quapropter si † nobis iubentibus iudicata cognoscitis, nec constat aduersarium prouocasse legaliter, finitum iure negocium in sua facias firmitate manere. Ne longa quæstio litigantium non † tam augeat patrimonia, † quam euertat: & quod fit ambitu lucri, causa videatur esse dispendij.

Regis munus in subditos.
† obliuiscẽtur FOR.
† lõgi temporis
† prospexisse
Rediuiua lites.
† tantum
† vobis
Votum victoria.
Rei indicata standum.
† an um
† sed

NOTÆ VARIORVM

¶ 1 *Vincendi votum*] Papinian. *Videtur,* inquit *heredi succurri debere, cùm animus litigantis, & obtinendi votum hanc opinionem admittat,* l. 11. *in ratione, ad l. Falcid.* FOR.

§ Fausto præposito Theod. Rex. XXXIIX.

Quod tributa secundum pristinam consuetudinem & non aliter persoluantur.

Indictionum tributa.

† quantû-cunque

† Manuario

† quod

Ob sterilitatẽ remissio.

CVm omnes Reipublicæ nostræ partes æquabiliter desideremus augeri, crementa tamẽ fiscalium tributorum iustissimo sunt pensanda iudicio: quia seruientium imminutio est huius illationis accessio, † quantumque pars illa proficit, tantum se hæc à firmitate subducit. Sed à nobis, qui fisci vtilitatem stabili volumus diuturnitate consistere, excludenda est dispendiosa semper enormitas. Ne augmento suo tumens summa deficiat, incipiátque magis deesse, quia immaniter visa est accreuisse. Proinde illustris magnitudo tua Grauasianos atque Pontonates nobis supplicasse cognoscat, à † Ianuario sed & Probo discussoribus, iniquis se oneribus ingrauatos: cùm sterilitas ieiuna locorum nulla sibi augmenta fieri patiatur. Repugnante siquidem natura, quælibet cedit industria, nec prodest studium laboris impendere, † quem vbertas loci non cognoscitur adiuuare. Ibi potest census àddi, vbi cultura profecerit. Inde & varia tributa, quia non est agrorum vna fœcunditas. Atque ideò consuetudinem eis pristinam censemus esse reuocandam: vt sicut Odoacris tempore tributa soluerunt, ita & nũc ab eis publicis vtilitatibus seruiatur: & si quid ampliùs probatur adiectum, consideratione defectarum virium submouemus. Nolumus enim tale aliquid iudici, quod sit necesse remoueri.

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Cum omnes.*] Eiusdem argumenti epist. 36. huius libri. FOR.

§ ª Theobaldo viro illustri Theod. Rex. XXXIX.

ª al. *Theodahado.* FOR.

Quòd restituat possessiones spoliatis.

Auaritia.

ª Pauli ad Timoth. FOR.

† petita

† Aman.

ª Id est regium. FOR.

INter cæteras, quibus humanum genus sollicitatur, illecebras, præcipuè vitanda est alienarum rerum turpis ambitio: quia in immensum iactata rapitur, si iustitiæ ponderibus non prematur. [ª Auaritiam siquidem radicem esse omnium malorum] & ª lectio diuina testatur: quæ tali sorte † punita est, vt cùm multa rapiat, semper egeat. Quam propter viciniratem generis nostri sic in animis vestris coalescere volumus, vt illi nec initia concedamus. Quid enim faciunt sordes animorum in splendore natalium? Illud te potiùs decet eligere, quod nos possit ornare. † Hamalis sanguinis virum non decet vulgare desiderium: quia genus suum conspicit esse ª purpuratum. Corrigamus itaque te per incitamenta præconij, in quo adhuc non debemus esse districti. Domitius itaque vir spectabilis data nobis supplicatione conquestus

est

est, possessiones iuris sui, id est, illam atque illam ab hominibus vestris neglectis legibus fuisse peruasas, dum ciuiliter † oportuerit tecipi, si * ire videatur exposci. Sed quia de vobis non patimur diutiùs obscura iactari, qui generis claritatē fulgetis, præsenti aūctoritate censemus, vt imminente Gada Saione nostro, si momenti [2] tempora suffragantur, occupata nuper cum omnibus quæ direpta sunt, supplicanti † faciatis sine aliqua dilatione restitui. Et si quid partibus vestris de legibus creditis posse competere, instructam personam ad nostrum Comitatum destinare vos conuenit. Vt intentionibus partium sub æquitate discussis, feratur sententia, quam iuris dictat auctoritas. Generosos quippe viros omnia conuenit sub moderata ciuilitate peragere: quia tantum potentibus læsionis crescit inuidia, quantum præmij posse creditur, qui fortuna inferior comprobatur.

† oportuit * iure

Interdictum vnde vi.

† faciat

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Auaritiam siquidem radicem esse omnium malorum.*] Scelerum omnium mater appellatur. Claud. 2. *Stil.* Petron. Arbiter. Lucan. *lib.* 3. *&* 7. Proper. 3. 7. Tibull. 1. 10. Mar. *lib.* 12. Iuuen. *Satyr.* 14. Ouid. 1. *Fast.* Horat. *Satyr.* 1 *Serm.* BROS.

¶ 2 *Tempora suffragantur*] interdicta enim sunt annalia Anian. in tit. 6. lib. 5. sentent. Paul. FOR.

¶ Actoribus Probini Theod. Rex. XL.

De quæstione cuiusdam possessionis.

DIstrictiùs aliqua iubere compellimur amore iustitiæ, dum † circa minores fortunas clemētiora sunt nostri pectoris instituta. Trahit enim ad misericordiam, qui potuit † subdi: & hoc habet beneficiū mediocritatis suæ, vt probatione salua interim moueat ad dolorem: quia † crudelitas subleuat † humiles, premit inuidia potiores. Datis itaque precibus allegatis, Basilium virum spectabilem, nostra dudum præcepta meruisse, vt possessio Arcinatina, quam patronus vester à coniuge eius Agapita iuris fuerat solennitate mercatus, postposita dilatione cum documentis omnibus prædicto coniugi redderetur, dum à suis penetralib. † sollicitatā lacrymabili quęstione quereretur vxorē: addētes more nostrę iustitię posteà fuisse pręceptū, vt si patroni vestri de causæ qualitate præsumerent, ad nostrum Comitatum socios destinarent: vt quę † ratione conuenire poterant, velut à iustitię fontibus emanarent. Quapropter si nullo mendacio vitiantur asserta, per officium nostrę sedis Basiliū † decernimus admoneri, vt si nihil est, quod pro suis partibus possit opponere, quominùs in hac causa pulsetur, vestris intentionibus responsurus occurrat, seu ad Comitatū † venire seu in competenti foro iurgare maluerit: quia nullis necessitatē longinquitatis imponimus, nisi qui suis hoc commodis expedire cognoscunt. In locum siquidem beneficij nostram pręsentiam damus: & ideò

Ad comitatum inreuocata.

† contra † subdit

Crudelitas

† crudelitas † homines

† solicitam

† rationi

Tretes virilitate nitātur.

† præcipimus

† nostrum

†debet inuictis non † decet inuitis imponi, quod meretur optari.

Ioanni Archiatro Theod. Rex. XLI.

Reuocatur sententia lata contra quendam calumniosè delatum.

Sententiam passi restitutio. Praefectus vrbi sacra vice iudicabat. †calet

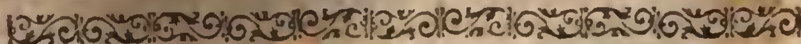
PRopositum regale est, pressis labe fortunæ, pietatis remedio subuenire, & acerbos casus [1] iniuriæ meliore sorte mutare. Data siquidem supplicatione conquereris, virum spectabilem Viuianum legum artificio, quo † callet, elatum, personam tuam obiectis criminationibus insequutum, & eo vsque peruentum, vt indefensus contra iuris ordinem Vicarij vrbis Romæ sententia damnareris. Nûc autem religiosæ mentis affectu odia mundana damnasse, auctoríque suo tuum displicuisse periculum. Et ideò si nullis impugnationibus eneruantur asserta, læsionem non patimur miseris inhærere, quam suis constiterit † machinatoribus displicere. Quapropter in abolitum missa sententia, quæ à Vicario vrbis Romæ super hec parte noscitur promulgata, [2] patriæ te rebúsque omnibus nostra reddit auctoritas. Nec vllo tempore calumniam super hac parte formides. Sed ne cuiusquam forsitan plectenda * temeritas in te impetus ** reparare possit † audacia, Patrij Albini, saluis legibus, tuitio te deputata communiet. quia nihil fieri volumus inciuile, cuius quotidianus labor est, pro generali quiete tractare.

†machinationibus *serenitas *temperare posse audaciæ †audaciæ

NOTÆ VARIORVM.

¶1 *Iniuria*] Abest hæc vox ab exemplari Præuot. FOR.

¶2 *Patriæ te rebúsque omnibus*] Sententiam passi restitutio: lib. super. epist. 46. exemplum famæ restitutæ fuit. Antoninus, *Restituo te in integrum prouinciæ tuæ: & adiecit, vt autem scias quod sit in integrum restituere, honoribus & ordini tuo, & cæteris omnibus restituo, l. 1. C. de sent. pass. & restit.* Iulianus Imper. Zenonem medicum religionis causa epulantem reuocans, ita rescripsit, κἀντεῦθεν ἴθι νῦν ἐπίτιμος, καὶ τὸ πρότερον ἔχων ἀξίωμα. Ammian. Marcell. *lib. 29. Illi verò exilio & pecuniariis afflictis dispendiis paulo post ea reddita sibi militia sunt reuocati, dignitatibus integris & splendore.* BROS.

¶ Argolico V. P. Theod. Rex. XLII.

Quòd restituantur bona pupillis ambitiosè surrepta eisdem dum erant paterni luctus vulnere sauciati.

† suscepit Princeps pater publicus. † quidem

BEne principalis clementia † suscipit, quos pietas paterna destituit: [1] quia sub parente publico genitoris minimè sentiri debet amissio. Ad nos † siquidem iure recurrit infantia destituta quibus vniuer-

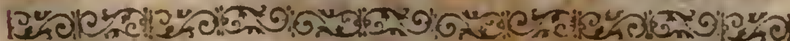
uersorũ hominũ proficiũt mete nenta. Clarissimorũ igitur adultorum, Marciani atque Maximi nos querela pulsauit, cùm paschalibus diebus paterni luctus essent vulnere sauciati, & ipso lætitiæ tempore soli co gerentur tristitiam sustinere, vtilitatem suam pio neglexisse contemptu, cùm vel firmæ ætati inter lacrymas ista cogitare, genus videretur insaniæ. Cessa enim lucri ambitus, cùm vacatur ad planctus, nec mens quod libet aliud capit, cùm eam qualitas pietatis impleuerit. Hac crudeli surreptione capta turrem Circi, atque locum Amphitheatri illustris recordationis patris eorũ detestabili ambitu à vestris suggerunt fascibus † expetitum. Quorum † insidiatorem non humanitatis vllus reuocauit affectus, non similis terruit casus: † grauauit infantiam, cui non subuenire, meritò † pudoris æstimatur esse iactura. Sed nos qui regulas Veterum, qui seruamus momenta pietatis, salubri ordinatione censemus: vt si quondam patritius atque magnificus vir Volusianus pater supplicum † commemorata loca communi iure possedit, filiis perire non debeant. Præsertim cùm [a] germen senatorium nouis cupiamus beneficiis enutrire, † non iuter ipsa initia spem adultæ ætatis aliqua læsione comprimere. Atque ideò illustris magnificentia tua, si quid tale factum esse meminit, illicò nouerit corrigendum: ne venerandum examen † Senatorij ordinis iniqua præsumptione temeretur.

Occupati loci restitutio. *Litus in circo.* † expetita † insidiatione † non grauauit infantia † ponderis † supra memorata *Senatorum filij.* † quod intra. † Senatorij

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Quia sub parente publico.*] Theodericus rex sese parentem publicum esse asserit, & aliquoties principes dicuntur esse nati bono Reipublicæ, & Imperatorem ad salutem publicam genitum, legimus ideo Seneca vocat Principes & Reges, tutores status publici. Ammianus Marcellinus scribit à salute Principis velut filo pendere statum rerum orbis, nihilque aliud esse imperium, nisi curam salutis alienæ, nec abs re Christiani orabant pro magistratibus, principibúsque etiam paganis, vt refert Tertullian. *in Apolog.* & Arnob. quoniam salus principis, priuatorum quoque salus est: vide Senecam *lib. 2. de tranquil. vitæ. cap* 8. Mamertinum *in Genethliaco.* Paul. in *l. 3. ff. de off. præf. vigil.* ait salutem Reipublicæ tueri nulli magis conuenire, nec alium sufficere ei rei quàm Cæsarem. BROS.

§ 2 *Germen senatorium*] senatorum filij velut paternarum laudum heredes eximio quodam nobilitatis honore censebantur, *l. 6. l. 7. senatoris, l. 9. filius, ff. de senatorib. l. 9. exemplo, Cod. de decur.* multa Bud. *l. vlt. ff. de senatoribus.* nonnihil etiam nos notauimus *lib. 1. c. 12. select.* FOR.

§ Senatui vrbis Romæ Teod. Rex. XLIII.

Committitur cognitio causæ mota contra incensores fabricarum.

VRbis Romanæ celebris opinio suo conseruanda est nihilominus instituto: nec vitia peregrina capit, quæ semper se de morum probitate iactitauit. Leuitates quippe seditionum, & ambire propriæ ciui-

Iudæorum querela de cremata synagoga.

tatis incendium, non est velle Romanum. Ideóq. in actoribus facti legum est † seruanda districtio: ne detestabilis aspectus incendij ad imitationem nefandam vulgi pectora comprehendat. Viri illustris itaque Comitis Arigerni suggestione comperimus, Iudæorum querela se fuisse pulsatum, quod in dominorum cæde † proruperit seruilis audacia: in quibus cùm fuisset pro districtione publica resecatum, statim plebis inflammata cōtentio Synagogam temerario duxerunt incendio concremandam, [1] culpas hominum fabricarum excidio vindicātes: dum si quis Iudæorum probaretur excedere, ipse debuisset iniuriæ subiacere: nunc autem iustum fuit ad seditionum fœda concurri, aut ad fabricarum incendia festinari. Sed nos quibus, Deo propitiante, cordi est perperam commissa dirigere, vt cunctis possit placatis moribus conuenire, præsenti auctoritate decernimus, vt causam suprà memoratam legitima discussione noscatis, & in * auctoribus paucis, quos potueritis * huius incendij reperire, habita districtione resecetis: quia nolumus aliquid detestabile fieri, vnde Romana grauitas debeat accusari. illud pari ratione censentes, vt si aliquid sibi contra Iudæos rationabiliter quispiam crediderit suffragari, ad vestrum iudicium veniat audiendus: vt quem reatus inuoluerit, censura condemnat. Hoc enim nobis vehementer displicuisse cognosce, vt intentionis vanissimæ populorum vsque ad euersiones peruenerint fabricarum, vbi totum pulchrè volumus esse compositum.

† seruata

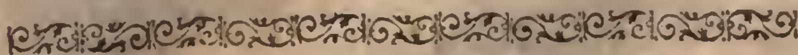
† prorupit

* auctores paucos FOR.

* huius reos incendij potueritis reperire FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Culpas hominum*] γνώμη eadem ab Honorio & Arcadio vsurpata: *Sicut sacrificia templorum prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta seruari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur euertere, &c. l. 3. C. de pagan. & sacrif. & temp.* non esse in innocentia ædificia, sed ciuium reos animaduertendum. Exstat Belisarij epistola ad Totilam, ne Romanos muros dirueret: qua lecta statim ab incepto mœnium excidio hostis abstinuit. Procopius *li. 3. de bello Gothico.* Interdum tamen eorum ædes solo adæquantur, vel certè fisco vindicantur, veluti perduellium, tyrannorum, falsæ monetæ artificum, cæterorumque, quorum culpa grauior, aut contumacia in exemplum, ædificiorum euersione vindicantur: aut cùm id publica vtilitas videtur postulare, *l. 24. D. de pœn. leg. 20. si is cum quo, Digest. comm. diuid. l. 2. §. si quis nemine, l. vltim. Digest. ne quid in loco publ. l. 11. fides commissa, §. quis illiciti, D. de leg. 3.* FOR.

¶ Antonio viro venerabili Polensi episcopo
Theod. Rex. XLIV.

Quòd restituatur domus sublata ab hominibus Ecclesiæ.

Inui-

INuidiosa est contra eum querela, cui sunt reuerentiæ iura seruanda: quia nescio quid admissum graue creditur, vbi contra tales silentium non tenetur. Stephanus siquidem flebili aditione conquestus est,* [1] causam sui iuris † ante decessorem prædecessorémque nostrum longa ætate possessam, ante hos ferè nouem menses ab hominibus Ecclesiæ, cui præsidetis, despecto ciuilitatis ordine fuisse peruasam. Quòd [2] si ita factum esse cognoscitis, eam iustitiæ † consideratione [3] momenti iure restituite supplicanti. [Decet enim à vobis corrigi, quod à vestris familiaribus non debuisset admitti.] Veruntamen si partibus vestris in tam † momentaria vel principali iustitiam adesse cognoscitis, tractato priùs diligenter inspectóque negotio (quia [4] sacerdotem non decet protendere improbam litem) instructam legibus ad Comitatum nostrum destinate personam: vbi qualitas negotij agnosci debeat & finiri. Quapropter sanctitatis vestræ animus non grauetur, nec se fallacibus verbis doleat accusatum: multò maior est opinio purgata, quàm si desinentibus querelis non fuerit imperita.

Inuidiosum de eo queri, quem par est venerari.
* casam
† ante cessorem
† considerationem
† momentanea.
Sacerdos ne improbè litiget.

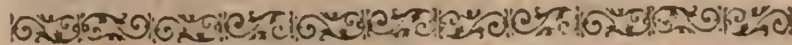
NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Causam*] ex vetere, *casam*. quæ vox etiam restituenda videtur lib. seq. epist. 14. prædecess. FOR.

¶ 2 *Si ita factum*] *Omnes in integrum restitutiones causa cognita à Pratore promittebantur*, vt Modest. scribit, *scilicet vt iustitiam earum examinet an vera sint*, *& e. l. 3. D. de in integr. rest.* s. epist. 40. huius lib. FOR.

¶ 3 *Momenti iure*] supr. huius lib. epist. 40. quod verò sequitur, *in tam momentaria, &c.* sic emenda, *in causa momentaria vel principali iustitiam, &c.* instructam personam, id est, procuratorem, paulò pòst epist. 46. & lib seq. epist. 12. FOR.

¶ 4 *Sacerdotem*] Sacerdotes improbè litigare non modò dedecet, sed vix etiam litigare, nisi per procuratores, qui Apocrisiarij nominantur. *Nouell.* 123. nec fideiubere, pro aliis postulare, & c. *e. 1. de fideiuss.* ἐγγύας διδόναι, can. 20. Apostol. Synesij *epist.* 121. Optatus Afer *li.* 1. Photius Nomocanone, *tit.* 8. *c.* 13. FOR.

¶ Comitibus defensoribus & curialibus Ticinensis ciuitatis Theodericus Rex. XLV.

Quod prouideatur de nauigio & necessariis ad constituta.

AD Comitatum supplices Herulos, auctore Deo, nostris venire iussimus constitutis, quibus nauis est præbenda subuectio: ne in patria nostra adhùc prouinciæ suæ laborare videantur inopia. Itaque præsenti iussione commoniti, & nauis eis vsum, vsque ad Rauennatem vrbem, & annonas dierum quinque sine aliqua dilatione præstare: nec aliquid eis necessarium deesse faciatis. Quatenus prouinciam se deseruisse ieiunam de copiæ inuen-

Nauis subuectio præbita.

tendarios volumus, non in graue censemus. Inertiam suam prodit, quisquis secum multa portauerit, nec cogitat de celeritate, qui delicate maluerit conuersatione tractare. Grues [2] denique, pelagus transituræ, paruos lapillos vncis pedibus, amplectuntur: vt nec eorum leuitas nimio vento rapiatur, nec natiua celeritas iniquis ponderibus ingrauetur. Hoc imitari nequeunt, qui se ad publicas necessitates † electos esse cognoscunt? Et ideò quinquaginta solidorum mulcta iam non [3] veredarius, sed catabulensis incurrat, quisquis vltra centum libras parhippum crediderit onerandum. † His autem, qui † suprascriptarum dignitatum vicibus in Vrbe præsunt te obseruare precipimus: quatenus excessus, qui ab illis detectus fuerit, executione tua supradicta condemnatione puniatur. Si quos autem intemperans culpa " pertulerit, collectam quantitatem per Vices Agentes " [4] mancipibus mutationem volumus applicari: vt cursualis tractus † inde habeat remedium, vnde hactenus sumpsit incommodum. Mundanis siquidem rebus frequenter nascitur de aduersitate prosperitas, & homines cum lædere cupiunt, beneficia frequenter † impertiunt. Sed omnia sic efficaciter ac diligenter implebis, vt prouocati bonis actibus deuotioni tuæ maiora committere debeamus.

Grues. | † electos se | Veredarius. | † iis | † supradictarum | " Al. peruolerit. FOR. | Mancipes mutationū. | " al principibus. FOR. | † non | Aduersis è rebus prosperas sæpe nasci | † impertiuntur.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Parhipporum*] infr. lib. seq. epist. 5. Iulian. epist. ad Ærium, *l. 14. qui contrà. eod. tit. Cod. Theod.* FOR.

¶ 2 *Grues.*] De iisdem *lib. 9. epist. 2.* FOR.

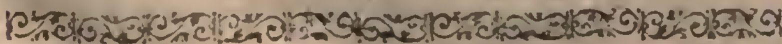
¶ 3 *Veredarius*] Veredi dicuntur equi cursus velocissimi, qualibus antiqui vtebantur in venatione, Martial. *lib. 14.*

Stragula succincti venator sume veredi:
Nam solet à nudo surgere ficus equo.

Veredis etiam vtuntur principum tabellarij, qui mutatis per stationes equis, quàm velocissimè quò instituerunt perueniunt, qui inde etiam veredarij appellati sunt. Iul. Firmicus li. 3. *Regum nuntios veredariósque reddent.* in qua etiam significatione vocem eandem vsurpauit Procopij interpres. *lib. 2. belli Persici.* Hinc Martialis:

Parcius vtaris moneo rapiente veredo,
Prisce, nec in lepores tam violentus eas. BROS.

¶ 4 *Mancipibus*] Mancipes cursus publici, & mancipes claburij cursus, *l. 15. mancip. l. 22. ad procurationem. l. 26. cursus, l. 35. à nullo, l. 62. vsurpationem,* C. Th. *de cursu public.* Ammian. Marcellinus *lib. 20.* & suprà lib. I. epist. 29. FOR.

¶ Eusebio v. s. Theod. Rex. XLIX.

Octo mensium induciæ secessus cuidam conceduntur.

POst tumultuosæ vrbis solicitudines tædiosas, & obseruationem molestias ingrauantes, magnitudo tua prouinciali desiderat amœ-

Induciæ secessus ab vrbe mensium

nitate recreari: asserens, occupationum tibi causas præsentibus emersisse temporibus, quibus experitis rurali desideras suauitate gaudere. Et quia vera illa securitas est, quæ nostris iussionibus datur, cum tempus tibi fuerit occupationis† emensum, octo mensium inducias in Lucaniæ dulces recessus nostra auctoritate concedimus: vt ex tempore supputentur, cum te egredi ex Vrbe diuino fauore contigerit. Quibus peractis multorum desiderio ad Romanas sedes venire festinas, conuentui nobilium, & digna tuis moribus conuersatione reddendus.

†emersum
Lucania.

Vniuersis prouincialibus & capillatis defensoribus & curialibus Suauiæ consistentibus Theod. Rex. XLIX

Præficitur quis in rectorem vniuersis prouincialibus Suauiæ ciuitatis.

DIstrictio semper subtrahi non decet † regiæ iussionis: vt & audaces metus comprimat, & laceratos spes futura refoueat. Plerunque enim denuntiata comminatio plus efficit, quam pœna componit. Et † ideò, Deo, auspice, * † [1] Fridiladum locis vestris præesse censuimus, qui † abactores animalium legitima [2] seueritate coërceat. homicidia resecet, furta condemnet, quietósque vos à sceleratis ausibus reddat, quos nunc præsumptio, iniqua dilacerat. Viuite bonis moribus instituti, nullum natio, nullum prometitus honor excuset. Necesse † est, vindictæ subiaceat, qui prauis moribus obsecundat.

† regum
Comminatio
† ita
* Fridabantum
† Friduladum
Abigei.
† abiatores vel abductores
Pœna delictorum vltrix.
† est enim vt

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Fridiladum*] sic, & alij *Fridibadum*, & *Fridibandum*. sed varietatem in eiusmodi Gotthorum nominibus ne flocci quidem fecerim. FOR.

¶ 2 *Securitate.*] Nemo non videt rectiùs ex Pruuotij membr. legi, *seueritate*, & paulò pòst pro *natio*, *ratio* reponendum. FOR.

Fausto præposito Theod. Rex. L.

Remittitur tributaria functio agrorum læsione vastatis, in tantum quantum vnusquisque conscribitur læsus.

CAmpani, Vesuuij montis hostilitate vastati, clementiæ nostræ supplices lachrymas profuderunt: vt agrorum fructibus enudati, subleuentur onere tributariæ functionis. Quod fieri debere nostra meritò pietas acquiescit. Sed quia nobis dubia est vniuscuiusque indiscussa calamitas, magnitudinem vestram ad Nolanum siue Neapolitanum territorium probatæ fidei virum præcipimus destinare: vbi necessitas ipsa domestica quadam læsione † grassatur: vt agris ibidem diligenter inspectis, in quantum possessoris laborauit vtilitas subleuetur: quatenus mensurata conferatur quantitas beneficij, dum modus integer cognoscitur læsionis. Laborat enim hoc vno malo terris deflorata proc

Remissa ob calamitatē tributa.
† crassatur
Vesuuij montis exarsuri flāma.

ta prouincia: quæ ne perfecta beatitudine frueretur, huius timoris frequenter acerbitate concutitur. Sed non in totum durus est euentus ille terribilis: præmittit signa grauia, vt tolerabilius sustineantur aduersa. Tantis enim molibus uarata tix inte móris illius hiatus immurmurat, vt excitatus † quodā spiritus grandisono fremitu vicina terrificet. † quidem
Fuscantur enim aëra loci illius exhalatione teterrima, & per totam pene Italiam cognoscitur, quando illa indignatio commouetur. Volat per mare magnum eius decoctus, & terrenis nubibus excitatis, transmarinas quoque prouincias puluereis guttis compluit. Et quid Campani pati possit agnoscitur, quando malu eius in Orbis alia parte sentitur. Videas illic quasi quosdam fluuios ire puluereos, & arenam sterilem impetu † feruente velut liquida ² fluenta decurrere. Stupeas subitò, vsque ad arborum cacumina dorsa † intumuisse camporum, & luctuoso subito calore vastata, quæ lætissima fuerant viriditate depicta. Vomit fornax illa perpetua puniceas quidem, sed fertiles arenas. Quæ licet diuturna fuerint adustione siccatæ, in varios fœtus suscepta germina mox producunt, & magna quadam celeritate reparant, quæ paulò antè † vastauerant. Quæ est ista singularis exceptio? vnum montem sic infremere, vt tot mundi partes probetur aëris permutatione terrere, & sic suam substantiam vbique dispergere, vt non videatur ³ damna sentire: longè latéque pulueres rotat: vicinis autem quasdam moles † eructat, & tot sæculis moles habetur, qui erogationibus tātis expenditur. Quis credat, tam ingé(n)tes glebas vsque in plana deductus, de tam profundis hiatibus ebulisse? & spiritu quodam † efflante montis ore conspuitas, quasi leues paleas fuisse projectas? Aliter cacumina magna ter tarum localiter videntur ardere, huius incendia penè mundo datum est posse cognoscere. Quemadmodum ergo non credamus incolis, quod testimonio potest vniuersitatis agnosci? Quapropter vt dictum est, talem eligat vestra prudentia qui & remedia læsis conferat, & locum † surreptionibus non relinquat.

Arena sterilis. † fluente † intimuisse *Fertiles arenæ.* † vastauerant. † eructat † flante † subreptionibus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Campani*] de tributorum remissione & reliquorum condonatione ob calamitatem non vno loco actum est. Cæterùm in hic notanda sunt montis exarsuri signa, quibus non absimilia descripsi. Plin. *lib. 6. epist. 16. & 20.* FOR.

¶ 2 *Fluenta decurrere*] sup. *lib. 3. epist. 31. stagna decurrere* FOR.

¶ 3 *Damna sentire*] i. deminutionem. *Paul. lib. 3. de damn. inf.* Gellius *damna lunæ & aucta*, pro deminutione & augmento, *lib. 20. ca. 7.* FOR.

¶ Symmacho patritio Theod. Rex. LI.

Commendatur multipliciter quidam egregius architecta, per cuius consilium petitur fabricam theatri esse roborandam.

CVm priuatis fabricis ita studueris, vt in laribus propriis quædam mœnia fecisse videaris: dignum est, vt Romam, quam decenter *Oratio Patricij.*

pulchritudine decorasti, in suis miraculis continere noscaris. Fundator
egregius fabricarum, earúmque compositor eximius: quia vtramque de
prudentia venit, & aptè disponere, & exstantia competenter ornare.
Suburbia. Notum est enim, quanta laude in suburbanis suis Romam traxeris: vt
quem illas fabricas intrare contigerit, aspectum suum extra vrbem esse
† ad non sentiat, nisi cùm se † & agrorum amœnitatib. interesse cognoscat.
Antiquorum diligentissimus imitator, Modernorum nobilissimus in-
stitutor, mores tuos fabricæ loquuntur: quia nemo in illis diligens a-
Theatrum gnoscitur, nisi qui & in suis sensib. ornatissimus inuenitur. Et ideò thea
Romæ: tri fabricam, magna se mole soluentem, consilio vestro credimus esse
roborandam. Vt quod ab auctoribus vestris in ornatum patriæ constat
esse concessum, non videatur sub melioribus posteris imminutũ. Quid
† soluat non † soluas, ô senectus, quæ tam robusta quassasti; Montes faciliùs
Omnia con- † cedere putarẽtur, quàm soliditas illa quateretur: quando & moles i-
sumuntur ve- psa sic tota de cautibus fuit, vt præter artem additã. & ipsa quoque na-
tustate. *† crederet* turalis esse crederetur. † Hæc potuissemus fortè negligere, si nos conti-
† Hoc *Absidata* gisset talia non videre. Caueas illas saxis pendentibus * absidatas, ita
cauea. ** ipsis* iuncturis absconditis in formas pulcherrimas conuenisse, vt cryptas
magis excelsi montis crederes, quàm aliquid fabricatum esse iudicares.
Fecerunt Antiqui locum tantis populis parem, vt haberent singula-
re spectaculum, qui Mundi videbantur habere dominatum. Sed quia
** doctiorib.* nobis sermo probatur esse cum * docto, libet repetere, † cur Antiqui-
repetere non. tas rudis legatur hæc mœnia condidisse. Cùm agricultores feriatis die-
† cum bus sacra diuersis numinibus per lucos vicósque celebrarent, Athe-
Rudis antiquitas. nienses primùm agreste principium in vrbanum spectaculum † colle-
† collegerãt *Theatrorum* gerunt. Theatrum Græco vocabulo visorium nominantes, quod eminus
origo. astantibus turba conueniens sine aliquo impedimento † videatur. Frons
† videbatur autem theatri Scena dicitur, ab vmbra luci densissima, vbi à pastoribus
Scena. inchoante verno diuersis sonis carmina cantabantur. Ibi actus musicus,
& prudentissimi sæculi dicta floruerunt. Sed paulatim factum est, vt
honestissimæ disciplinæ, improborum consortia fugientes, verecunda
Tragœdia. se exinde consideratione subtraherent. Tragœdia ex vocis vastitate
nominatur. Quę concauis repercussionibus roborata, talem sonum vi-
† videatur detur efficere, vt penè ab homine non † credatur exire. Exigitur autem
in hircinos pedes, quia si quis inter pastores tali voce placuisset, capri
munere donabatur. Comœdia à pagis dicta est. Comus enim pagus
Comœdia. *† vocabatur* † vocatur: vbi rustici gestientes humanos actus lætissimis carminibus
Musæ. irridebant. His sunt additæ horcistarum loquacissimæ manus, † lin-
† lingosi guosi digiti, silentium clamosum, expositio tacita, quam musa Polym-
nia reperisse narratur, ostendens, homines posse & sine oris affatu suum
** exhalare* velle * declarare. Musæ verò Eoa lingua quasi † homuiæ dicuntur,
† homousæ *Musarum* quòd inuicem sicut virtutes necessariæ sibi esse videantur. † His le-
nomen vnde *† iis* uium pennarum acumina ideò in fronte pinguntur, quoniam earum
** cœli* sensus * celeri cogitatione subiectus res altissimas intuetur. Panto-
† scenã mimo igitur, cui à multifaria imitatione nomen est, cùm primum † sce-
nam plausibus inuitatus aduenerit, assistunt consoni chori diuersis
organis

organis eruditi: tunc illa sensuum manus oculis canorum carmen exponit, & per signa composita, quasi quibusdam literis edocet intuentis aspectum: in illaque leguntur apices rerum: & non scribendo facit, quod scriptura declarauit. Idem corpus Herculem designat & Venerem, fœminam præsentat & † marem, Regem facit & militem, senem reddit & iuuenem: vt in vno credas esse multos, tam varia imitatione discretos. Mimus etiam, qui nunc tantummodo derisui habetur, tanta Philistionis cautela repertus est, vt eius actus poneretur in literis: quatenus mundum curis edacibus æstuantem, lætissimis sententiis * temperaret. Quid acitabulorum tinnitus? quid dulcissimi soni referam varia percussione modulamen? quod tanta gratia iucunditatis accipitur, vt inter reliquos sensus † auditum sibi ad munus summum tunc homines æstiment fuisse collatum, † vt ætas subsequens miscens lubrica priscorum inuenta traxit ad vitia: & quod honestæ causa delectationis repertum est, ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt. Hos ritus Romani, sicut cæteras culturas, ad suam Rempublicam vtiliter trahentes, ædificium alta cogitatione conceptum magnanimitate mirabili condiderunt. Vnde non immeritò creditur, Pompeius hinc potiùs Magnus fuisse vocitatus. Et ideo siue † masculis pilis contineri, siue talis fabrica refectionis studio potuerit innouari, expensas vobis de nostro Cubiculo curauimus destinare: vt & vobis acquiratur tam boni operis fama, & nostris temporibus videatur Antiquitas decentiùs † innouata.

† in mare

Mimus.

* reparatet

† auditu

† vbi

Abusus theatri.

Pomp. Magnus.

† masculus

† innouari

NOTÆ VARIORVM.

§ * 1 *Compositor*] Curaui excudendum ex veteribus schedis & Victruuio, sermo probatur esse cum docto. FOR.

§ 2 *Comœdia à pagis ducta*] Græcum est κώμη. FOR.

§ 3 *Musa, quasi ὁμοῦσαι.*] aliis placet Musas appellatas ἀπὸ τοῦ μασίειν, id est à quærendo, quod per ipsas sicut antiqui voluerunt, vis carminis & modulatio quæreretur. Cassiodorus hîc noster infrà de musica ex Clemente Alexandrino. Etymologici magni auctor, μοῦσα· τὴν ἐς φασὶ μύησαν ἐπ' αὐτὴν. ἡ γὰρ μουσικὴ οὐδὲν διαφέρει τῆς μυστηρίων. ὡς δὲ ἄλλοι μῶσα τίς ἐστι. μῶ γὰρ καὶ μῶμαι, τὸ ζητῶ. &c. vide totum locum. FOR.

§ * 4 *Roborata*] Recte *Roborata* non vt quidam suspicantur *roborata*. FOR.

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

VARIARUM LIBER V.

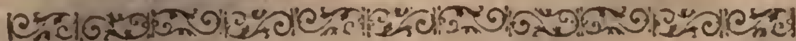
¶ Regi * Wandaliorum Theod. Rex. I.

De armis artificiosa formatione laudatis.

CVM piceis, tymbribus, & pueros * gentili candore † lucentes, & spathas nobis, etiam arma desecantes, vestra fraternitatis destinauit, ferro magis quàm auri pretio ditiores. Splendet † illic claritas expolita, vt intuentium facies fideli puritate restituant: quarum margines in acutum tali æqualitate descendunt, vt non limis compositæ, sed igneis fornacibus credantur effulæ. Harum media pulchris alueis excauata, quibusdam videntur crispari posse vermiculis: vbi tanta varietatis vmbra † concludit, vt intextum magis credas variis coloribus lucidum metallum. Hoc vestra cotis diligenter emundat: † hoc vester splendidissimus puluis ita industriosè detergit, † vt speculum quoddam virorum faciat ferream lucem: qui ideò patriæ vestræ natura largiente concessus est, vt † huius rei opinionem † nobis faciat singularem. Enses, qui pulchritudine sui † putentur esse Vulcani, qui tanta elegantia fabrilia visus est excolere, vt quod eius manibus formabatur, non opus mortalium, sed crederetur esse diuinum. Proinde per illum & illum Legatos nostros soluentes debitæ salutationis affectum, arma vestra libenter nos accepisse declaramus, quę bonæ pacis studia transmiserunt, vicissitudinem muneris pro expensarum vestrarum consideratione tribuentes: quæ tantum vobis reddantur accepta, quantum nobis vestra fuere gratissima. Præstent diuina concordiam: vt hæc inter nos grata mente facientes, gentium nostrarum velle iungamus, & inuicem soliciti mutuis possimus vtilitatibus obligari.

Marginal notes: a Nō Vuarnorum. P. R. * à geniali FOR. † lucentas *Armorum donatorum laus & descriptio.* † ill.c auri † colludit † hæc † ubi † huiusmodi † ne non faciat † potantur *Vulcanus.*

¶ Hestis Theodericus Rex. II.

Congratulatio ad quendam sublimem, super susceptione transmissi muneris.

ILlo & illo legatis vestris venientibus, grande vos studium notitiæ nostrę habuisse cognouimus: vt in Oceani litoribus constituti, cũ nostra

ſtra mente iungamini: ſuauis nobis admodum † & grata petitio: vt ad vos perueniret fama noſtra, ad quos nulla potuimus deſtinare mandata. Amate iam cognitum, quem requiſiſtis ambientes ignotum. Nam inter tot gentes viam præſumere, non eſt aliquid facilè concupiſſe. Et ideò ſalutatione vos † affectuoſa requirentes, indicamus ſuccina, quæ à vobis per harum portitores dicta ſunt, grato animo fuiſſe ſuſcepta: quæ ad vos Oceani vnda deſcendens, hanc leuiſſimam ſubſtantiam, ſicut & veſtrorum relatio continebat, exportat: ſed vnde veniat, incognitum vos habere dixerunt, † quam ante omnes homines patria veſtra offerente † ſuſcipitis. Hoc † quodam Cornelio ſcribente, legitur in interioribus inſulibus Oceani ex arboris ſucco defluens, vnde & ſuccinum dicitur, paulatim Solis ardore * coaleſcere. Fit enim ſudatile metallum teneritudo perſpicua: modò croceo colore rubens, modò flammea claritate pingueſcens: vt cùm in maris fuerit delapſa confinio, æſtu alternante * purgata, veſtris litoribus tradatur expoſita. Quod ideò iudicauimus indicandum, ne omnino putetis notitiam noſtram fugere, quod occultum creditis vos habere. Proinde requirite nos ſæpiùs per vias, quas " amor veſter aperuit. Quia ſemper prodeſt diuitum regum acquiſita concordia. qui dum paruo munere leniuntur, maiore ſemper compenſatione proſpiciunt. Aliqua vobis etiam per legatos veſtros verbo mandauimus: per quos quæ grata eſſe debeant, nos deſtinaſſe declaramus.

† gratáque

Succina denodata.

† affectuoſiſſima

† quoniam

† ſuſcepiſtis al. quodam. FOR.

Succinum vnde.

† caleſcere

* putata. FOR.

Nihil latere poteſt Triumuirem ſolatum.

" Amor noſter. FOR.

¶ Honorato v. i. Quæſtori Theod. Rex. III.

Is ſubrogatur in dignitatem quæſturæ, vice fratris defuncti.

VSu quidem prouenit, benemeritos dona noſtra ſuſcipere. Sed tu iure hæreditatis, Principis tibi beneficia vendicaſti. Honorem fratris adipiſceris, quia ſapientia quoque germanus es. Ab eiſdem bonis non repellimus, quem ſimilem comprobamus. † Eant nunc parentes ac liberi, & bonarum artium ſtudia incitamento ſimilitudinis æmulentur. Nouam in te fecimus legem, parentes in adminiſtratione ſuccedere. Hic prouectus non adimitur, † & mutatur: quia licèt perſona ſubrogata ſit, familiæ tamen non deficit, † qui gratiſſimus germanus acquirit. * O verè veſtris meritis electi, & auſpicio nominis honorati. Præſentiunt quædam parentes, poſitis in prole vocabulis: & vt * " venturarum rerum curſus ex alto eſt imperio * diuinitatis; cogitatio præſagientis inſtruitur: loqui datur, quod nos ſenſiſſe neſcimus: ſed poſt caſum reminiſcimur, quod † ignorantes veraciter dixeramus. Tali igitur homine decoratus eualuit: eualuit inquam, ac ſe honoribus Palatinis, iudicio noſtro laudatus immiſcuit: dignitatem ſumens, quam ſolemus dare prudentibus. Hoc planè ſupra cæteros adipiſcens, quod potuit emergere poſt electos. Sub genij noſtri luce intrepidus quidem, ſed reuerenter aſtabat, oportunè tacitus, neceſſariò copioſus, curarum no-

† Erant. Vet. vt ſiat nunc. FOR.

filius patri in Quæſt.

† ſed

† quod

* Omnes natu... me... electi, & auſp. n.

* veteratis.

* al veteratorum. FOR.

" deitatis. FOR.

Quæſtoris ſumma laus.

† ignorantes.

ſtrarum eximium leuamen eſt: & cum poteſtatis noſtræ gratia ditaretur, motum magis laude contentus, mediocribus ſe potius exæquabat. Viuit apud nos recordatio bonorum: † quia fides hominis neſcit cum morte deficere. Secreta noſtra quaſi † obliuiſceretur, occuluit: iuſſa, quaſi ſcriberet, per ordinem retinuit: ſine auaritia ſeruiens, & gratiam noſtram ſumma cupiditate perquirens. † Diuertimus quidem ad benemeriti laudes, ſed compendio ſermonis aſſumpti, cum illum referimus, te docemus. Fuit * nimirum gratus, quod apud nos & poſt fata eſſe nõ deſinit. Triſtes querimus, quem nos amiſiſſe dolemus. Sed acerbum caſum mitigat, quod ei vicaria virtute † ſuccedis. Quia nemo perdidiſſe ſe ſentit, quod alterum inueniſſe cognoſcit. Non extranea ſecteris exempla cui domeſtica ſuppetunt tam magna præconia. Tu decoratus ex illo es, ille honoratus ex te eſt. Adunent ſe merita, quando ſe iunxere ſic nomina. Nã de te iuſtius credimus meliora, † qui ſequeris: quia ſemper eſt diligentior imitator prioris: quando te præcedentis bona licet eligere, & noua cumulare. Atque ideò ab indictione tertia Quæſturæ te dignitate ſubuehimus, facimúſque noſtri conſilij claritate viuere honoratum: vt eſſe nunc incipias, quod † ante vocabaris. Age nunc inhærendo iuſtitiæ: vt qui inexperto honorem dedimus, meliora tibi probatiſſimo conferamus.

† qua

† obliuiſcerentur

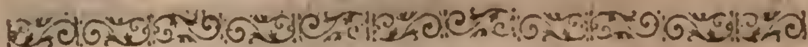
† Diuertimur

* mirum

† ſuccedit

† quæ

† antea

§ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. LV.

Super eodem, cum encomio virtutum ipſius promoti.

CErtum eſt P.C. prudentibus viris veſtrum florere conſilium. Sed & hoc probatur egregium, † quod vobis permiſcetur dignitas literarum. Omnes enim, quos ad Quæſturę culmẽ † euehimus, doctiſſimos æſtimamus: quales legum interpretes, & conſilij noſtri decet eſſe participes. Dignitas, quæ nec diuitiis, nec ſolis natalib. inuenitur: ſed tantum eam doctrina cum † coniuncta poteſt impetrare prudentia. Nam licet in honoribus aliis beneficia conferamus, hinc ſemper accipimus. Eſt nimirum curarum noſtrarum felix portio: ianuam noſtræ cogitationis ingreditur: pectus, quo generales curæ voluuntur, agnoſcit. Æſtimate quid de illo debeat iudicari, qui tanti particeps fit ſecreti. Ab ipſo legum peritia poſtulatur: illuc vota confluunt ſupplicantium, & quod eſt omni theſauro precioſiùs, penes ipſum † ciuilitatis noſtræ fama reponitur. Quæſtore iuſto innocentum conſcientia fit ſecura, improborum tantum vota redduntur anxia, & cum malis ſurripiẽdi ſpes tollitur, ſtudium bonis moribus adhibetur. Vnicuique propria cuſtodit, pecuniæ continens, æquitatis profuſus, neſcius decipere, promptiſſimus ſubuenire: ingenio principis ſeruit, † quod vniuerſa ſuperat: illius ore loqui cogitur, cui nullus ſimilis inuenitur. Hunc locũ vitiis vacuũ, virtutibus plenũ, qui ſub noſtra potuit expedire pręſẽtia, † nónne vobis dignus eſt eſſe collega? Scitis enim qua glorietur ſtirpe proue-

Candidati commendatoria.

† quia

† peruenimus

Quæſtura dignitas.

† cuncta

† ciuialitatis

Quæſtoris officium.

† qui

† in me

prouectus. Meministis † enim Decoratum, [2] aduocationis laboribus † insudantem qua se vnicuique bonorum probitate coniunxerit. Causis vestris fidelis orator affuit, necessariis rebus † assistens, iudicantis portauit animum ad subsellia cognitorum: † cui meritò frequens palma contigit, quia sapienter alleganda tractauit. Pudoris enim sustinere iacturam nesciunt, qui se prius iudice corriguntur. Inferior gradu præstabat viris † consularibus se patronum, & cum honoribus vestris impar haberetur. Patritius ei dictus est in celeberrima † cognitione susceptus. Nimis rarum est P.C. solidum loqui, & cui multa necesse est dicere, titubantia non proferre. Hoc in Decorato certissimum fuit: † hoc & ante nostra iudicia vos probastis. Quis enim tépore suo eum quasi gubernatorem litium ignorare potuit, qui causarum scopulos transire contendit? Legibus profectò minus indiguit, qui eius solatia non quæsiuit. Iam non de morte festinata conquerimur: ex huius fœcunda pullulauit stirpe germanus. Nam qui prius fratris vmbra tegebatur, illo naturæ lege subducto, famæ suæ comas per aperta distendit. † Bona siquidem germinis iustæ * † præcox intulit, qui nascendi ordine primus eualuit: sed fœtura nobilis fructum, quem in † decessore perdidit, in successore † seruauit. Concordat huic familiæ ramus ille ditissimus, † qui Virgiliano carmine semper enascitur. Hoc enim auulso, non deficit alter aureus, & simili frondescit virga metallo. † Nutriuit quippe & hic aduocatione facundiam, opinionem † Romanæ vrbis cedens fratri, Spoletinorum se maluit † miscere negociis: res tantum dura, quantum à vestra prudentia cognoscitur segregata. Inter bene moratos enim asseruisse iusta, † facillimum fuit: prouincialibus † autem, se vaga libertate tractantibus, nimis † arduum. Videtur iuris suasisse modestiam, vbi ipsi quoque iudices improba † plerunque cupiditate rapiantur: & quantum sibi inter mediocritatem videbantur esse præcipui, tantum animo non sinunt suis voluntatibus obuiari. Inter talia leges vendicare difficile est, & magnæ persuasionis vis ad propositum recti væn alitatem reuocare iudicantis. Sumite ergo P.C. libenter nostra iudicia, & Honoratum Quæsturæ culmine prouectum gremium vestrum gratanter † excipiat. Dignus est enim à vobis diligi, qui partantis honoribus meruit reperiri.

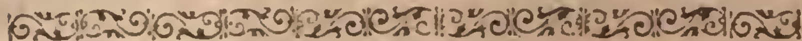
† igitur
Aduocati descriptio.
† insidentē
† insistens
† qui
† consiliatibus
† cogitatione
† hæc
† dona
* prædecessor
† precor
† indecore
† reseruauit
Remus aureus.
† qui in
† Nutrit
† Romæ
† immiscere
Iustè viuere inter bonos facilè
† facillimus
† ante
† arduam
† plurimū
† accipiat

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 (*Certum est*) quæstionis officium describitur, de quo etiam lib. seq. epist. 5 lib. 8. epist. 11. & 14. FOR.

§ 2 *Aduocationis labor*] *l. 9. moris, de pœnis, l. 1. in fi. de offic. præf. vrb.* Plin. *lib. 1. epist. 21.* Aduocatio, seu aduocatia, species quædam est seu fundi, seu commodi, quam vulgò pensionem dicimus, *in vsib. feud. titul. de pace tenend.* Si quis aduocatiam suam, vel aliquod aliud beneficium. ac Theodorus quidem Balsamon duo aduocatorum genera constituit, vnum eorum qui stationem in foro haberent & tesseras frumentarias ab Imperatore acciperent: Alterum eorum qui tanquam liberalem artem exercerent, in officio aduocationis versarent, *tit.* 8. Nomocam. Photij *c.* 13. FOR.

¶ 3 *Nascendi ordine primus*] honoratiores sunt & chariores primogeniti. Philo Iudæus in Agrippæ oratione ad Caium, Plutarch. *in vit.* 10. *Rhetorum*. Hinc Procopius *de bello Persico, li.* 1. Cabadem natu maiorem, ætatis gratia, lex vocabat, Idem *de bello Vandelico. lib.* 3. Gizericus senex decedens testamentum condidit: in quo mandauit Vandalis, vt per manus eius regni successores illi propinquiori ex genere virilis prolis traderentur, & ex iis qui ætate præcederent. FOR.

¶ Mannilæ Saioni Theod. Rex. v.

Ne quis authoritate priuata audeat tangere animalia necessitatibus Reipublicæ destinata.

LAudabile est, in illa parte geminare custodiam, quam constat Reipub. necessitatibus exquisitam. Per hanc enim & legationum vtilitas, & ordinationum nostrarum celeritas explicatur. † Hæc & aulicis potestatibus per varias iussiones ministrat effectum. †Hæc crebris illationib. nostrũ ditat ærarium: vt penè quicquid in Rebubl. geritur, Cursuali ministerio compleatur. Decet proinde semper esse paratum, quod vtilitatib. publicis probatur accommodum: ne quod ad celeritatem repertum est, incongruam potius festinantibus inferat tarditatem. Atque ideò Præfecti Prætorio & Magistri Officiorum, vbi publica vtilitate †delegerint, ordinatione locatus, excedentium improbam præsumptionẽ tali te† præcipimus districtione reserare: vt siue Gothus sit, aut Romanus, qui sine nostra vel eorum quorum interest, euectione veredum præsumit attingere, per vnum equum centum statim Solidos à te cogatur exoluere: & de illis quoque pari seueritate censemus, qui supra euectionum numerum Cursuales equos vsurpare præsumunt. ' Parhippis quinetiam non vltra quam centum libras iubemus imponi. Nimis enim absurdum est, vt à quo celeritas exigitur, magnis ponderib. opprimatur. *Auis ipsa onere grauata pigrescit. Carinæ, quæ †labores nõ sentiunt, repletæ grauiùs mouentur. Quid quadrupes facere possit, qui pressus nimietate succumbit? Si quis autem à modulo † definito amplius fuerit habere repertus, duarum vnciarum auri damno feriatur. Quam summam protinus exactam, sicut iam anterioribus edictis constitutum est per officium Magisteriæ dignitatis cursui proficere debere censemus.' Iustum est enim, vt cogatur illa vendere, vnde publicum equum malè † noscitur onerasse: sit nuditatib. expeditus, qui voluntate " noluit esse celerrimus. Prætera commonemus, vt Præpositorum commoda non præsumas, nec quicquid eos potestatis habere reuerenda † sanxit Antiquitas, aliqua vsurpatione † deneges. Nos enim per te geminare volumus custodiam non antiquæ consuetudinis remouere cautelam.

[Margin notes: † Hoc etiã; † Hoc; Cursuale ministerium.; † delegerit; † præcepimus; Veredi; Parhippi.; * V Nauis FOR.; † laborem; † diffinito; † cognoscitur; " V. voluit FOR.; Mulcta.; † sensit; † degeneres FOR.]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Parhippus*] *lib.* 4. *epist.* 47. FOR.

¶ Stabu-

¶ Stabulario comiciaco Theod. Rex. VI.

Quod bona contumacis viri, publico conditionaliter applicentur, & prorogatur eidem terminus ad soluendum.

SVscipienda precatio est, quę publicis vtilitatibus non repugnat: & amplectenda † desideria priuatorum, quæ sic ᵃ remedium quærunt, vt nobis non videantur generare dispendium. Viri itaque clarissimi Ioannis querela comperimus Thomatem domus nostræ certa prædia suscepisse, id est illud atque illud, & nunc decem millia Solidorum reliquatorem nostris vtilitatibus extitisse, & per diuersas ludificationes nō implere debitam quantitatem: quod apud nos † quoque procerum nostrorū suggestione perclaruit. Ideóque causam tali credimus remedio muniendam, vt vniuersam substantiam † supradicti Thomatis sub hac conditione ¹fixis titulis iuri publico debeas applicare, quatenus si intra Cal. Septēbrium diem, quod rationabiliter exponitur, à Thomate minimè fuerit exolutum, prædicta substantia Ioanni viro clarissimo contradatur, qui eius debitum † luere nostro promisit ærario. Quod si obligationē suam prædictus Thomas soluere intra præfinitum tempus fortasse potuerit, vniuersa ei, quæ sublata sunt, illibata reddantur: ita vt nec fiscus noster sustinere videatur incommoda, & nos cognoscamur subiectis solitam præstitisse iustitiam. Possemus enim adhuc vltra differre, si quid † prodesset negligentissimum sustinere, quem per tam longum temporis spatium semper inuenimus imparatum.

Quæ preces audienda Principi. † sunt ᵃ *V. remediū communiter quærunt.* FOR. *Reliquatori ablata à fisco præd. alio idoneum translata.* † quorum † supradictis *Tituli fixi.* † soluere *Frustratori neganda dilatio* † prodest negligentissimū.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Fixis titulis, &c.*] v. *fixis titulis iuri publico deb. appl.* i. δημεύεσθαι seu publicari, & fisco vindicari. Vt enim Athenis signata prædia, oppignorata dicebantur, libera verò ἄστικτα. Harpocrationi in dictione ὅρος, & in ἄστικτον χωρίον: Polluci *lib.* 3. Onomastic. ita affixi fundo priuato tituli principis (*pannonceaux*, Gallicè) rem fisco vindicatam arguunt. Hic & epistola proximè sequenti, & infrà lib. 9. ep. 18. FOR. Pro intellectu huius loci vide quæ notaui ad *lib. 9. epist.* 16. quibus libet adscribere hæc Augustini verba, de iis qui titulos potentiorum suis prædiis affigunt. *Ne domum, inquit, ipsius inuadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces: ipse vult esse possessor, & frontem domus suæ de titulo alieno muniri, vt cùm titulus lectus, conterritus quis potentia nominis abstineat se ab inuasione.* BROS.

¶ Ioanni v.c. Arcario Theod. Rex. VII.

Traduntur bona prædicti contumacis debitoris Reipublicæ loco pignoris fideiussori soluenti debita pro eodem.

DEcet eorum vota in tantum reddere, qui malunt vtilitates publicas continere: nec patimur de damno proprio esse solicitos, qui nos à suspendiis fecêre securos. Tua igitur suggestione comperimus, per illam indictionem patrimonij nostri prædia in Apulia prouincia constituta, id est illud atque illud, honesto viro Thomati libellario titulo commisisse. Sed eum malè administrãdo suscepto, vsque ad decem millia Solidorum de Indictionibus illa atque illa reliquatorē publicis rationibus extitisse. Qui à proceribus nostris frequenter admonitus, debita reddere detestabili calliditate neglexit. Et ne tibi aliqua in posterum quæstio nasceretur, publicis vtilitatibus debitam quantitatem, sub hac ratione satisfacere te velle testaris, si tibi prædia † supradicti debitoris loco pignoris contradantur. Hinc est, quod desiderium tuum, iusta ratione conceptum, pręsenti iussione firmamus. Primùm vt nullam ex hac re nomine publico metuas quæstionem: deinde sub hac conditione tibi vniuersam substantiam, quam vel nunc tenet, vel primo tempore possidebat † cùm nostris rationibus obnoxius esse iam ceperat, Thomatis debitoris addicimus, quam pridem nostro nomine fixis titulis fecimus vendicari. Hoc tantum humanitatis intuitu relaxantes, vt vsque ad Cal. Septembrium spatium † habeat reddendi debitam quantitatem, minusve, cùm ad supradictam diem tu pecuniam viro illustri Comiti Patrimonij nostri, quæ debetur, † intuleris, facultas eius vniuersa, sicut diximus, tuis † compendiis applicetur. Quod triste non credimus esse perdenti: quando nec ex toto videtur amittere, quod te † generum suum cognoscit acquirere. Nam quod poteras adipisci iure successionis, conditione à te possidetur emptoris.

Libellarius titulus. · † prædicti · † in Debitoris fisci addicta bona. Fixi tituli Principum · † habeant · † inutilis · † expendiis · † germanū

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Libellario titulo*] libellario nomine, *lib.1.tit.3. Quib. mod. feud. amitt.* nomine libelli, & *l.2.tit.55. de prohib. feud. alien. per Frider.* An qui à breui libello & scriptura contraheretur, vt perpetua, *l.1 versic. scriptura interueniente, C. de iur. emphyt.* Leo, *Nouell.13.* περὶ τῶν διϐελικῶν ἐμφυτεύσεων. προσγραφομένης δηλονότι τῆς εἰσφορᾶς ἁπάσης ἐν ταῖς τῆς ἐκδόσεως χάρταις. FOR.

¶ Anastasio consulari Theod. Rex. IIX.

Vt iniuncta procuret adimplere.

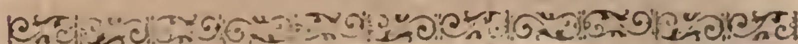
COnuenit, sublimitatem tuam nostris iussionibus obedientiæ tribuere sedulam firmitatem: quatenus ad effectum trahatur, quod salubri ordinatione disponitur. Moderatè siquidem nouit iniuncta sibi complere prudentia, & sine ' ingratitudinis * næuo † delegata explicabili procurare consilio. Atque ideo ad † Fauentinam ciuitatem ciuilem executionem te pręcipimus destinare: vt sine cuiusquam concussione vel damno quadrati ad Rauennatem vrbem ex nostra iussione deuehantur. Quatenus & nostro desiderio gratulemur impleto, & querulis vociferandi amputetur occasio.

Næuus ingratitudinis. · * vitio · † delegata sibi · † Fauentia Quadrati.

NOTÆ

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ingratitudinis næuo.*] Eodem modo Sidonius Appollinaris næuum crudelitatis ac suspicionis næuum dixit, & Honorius in *l.16. C.Theod. de agent.in reb.*. Næuum excusationis. & Valentinianus *Nouell.de 30. annor. prescr.* erubescendæ obiectionis næuum. Sic & D.Ambrosius næuum erroris. BROS.

Possessoribus Feltrinis Theod.Rex. IX.

Quòd omnes in commune subeant onus construendi muros ciuitatis.

NEcessitas publica multorum debet deuotione compleri: quia non decet paucos suscipere, quod constat plurimis expedire: ne regia iussa tepefacta lentescant, dum res vtilis delegatur infirmis. In Tridentina igitur regione, ciuitatem construi nostra præcepit auctoritas. Sed quia territorij paruitas magnitudinem operis sustinere non potest, hoc solicitudo nostra prospexit, vt acceptis mercedibus competentibus pedaturam murorum [1] omnes in commune subeatis, qui vicinitate iungimini. Quatenus accommodato [2] solatio securiùs impleatur, quod paucis inexplicabile fortasse cognoscitur. Hac conditione scilicet definita, vt nullus ab † his oneribus excusetur, vnde [3] nec diuina domus excipitur.

Tridentum

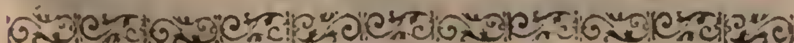
† iis omnibus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Omnes in commune*] à iure ciuili sumptum: quo vicini ac ciues pro viribus in operis publici exstructionem vel restaurationem conferunt. *l.11. Omnes.C. de operib.publ.l.qui ex vico, D. ad municip. & de incol.* Et quidem instructè sublata etiam ecclesiasticorum immunitate, *l.6. ad portus, C. de operis publ.l. ad extructionem, C.de sacros.eccles.* Nouell. 131.FOR.

¶ 2 *Solatio*] supra lib.3. epist.26. pro mercede ac salario, *l.13. venditor. si.D.commun præd.l.33..à tutorib.fin.de adm.tut.l.3.l.5. Cod.de aduoc.diu.iud. l.32.cum nauarchorum,Cod.Theod.de naucul.*solatis pro mercedula præstitis, &c. Aliter ac vulgò, pro παραμυθία solet accipi, *§.fæminæ,de adopt. l.6. D.de iure dot.l.2. Cod. Theod.* si petitionis socius siue hæred. decessi.

¶ 3 *Nec diuina domus excipitur*] *l.7. ad instructiones, C.de sacrosanct. eccl.* Harmenop.*li.2.tit.5.*For.

¶ Verano Saioni Theodericus Rex. X.

Prouidetur exercitui properanti ad Gallias, ne occasionem habeant excedendi de finibus

Exercitui quid prouidendum. CVm Deo iuuante, pro defensione generali felicissimus producatur exercitus, prouidendum est, ne aut ipsi penuria inconsulta fatigentur, aut (quod dici nefas est) vastationem nostræ videantur prouinciæ sustinere. Primus enim prosperitatis gradus est, suis non esse damnosum: vt pro quorum compendio laboramus, eorum non videamur affixisse fortunas. Et ideò deuotioni tuæ † præsenti auctoritate delegamus, vt multitudinem Gepidarum, quam fecimus ad Gallias custodiæ causa properare, per Venetiam atque Liguriam sub omni facias moderatione transire, quibus ne aliqua excedendi præberetur occasio, per vnamquamque hebdomadam sumptus eis tres Solidos largitas nostra direxit. Vt illis cum prouincialibus nostris non rapiendi votum, sed [1] commercij sit facultas. Illud planè pro cunctorum quiete laborantibus indulgentia nostra concedit, vt si aut eorum carpenta itinere longiore quassantur, aut animalia attrita languescunt, te custode † atque mediante cum possessoribus sine aliqua oppressione mutentur. Vt qui daturi sunt corpore aut qualitate meliora, quanuis paruis animalibus acquiescant. Quia incerta est vita eorum, qui nimia fatigatione † lassantur. Ita fit, vt nec illis desit subuentio necessaria & nullum se læsum tali permutatione cognoscat.

† præsentiū

Gepida.

Sumptus exercitui præbitus.

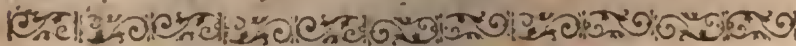
† tibi

† téque

† laxantur

NOTÆ VARIORVM

¶ 1 *Commercij facultas*] id est est, frumenti, Vlpiano emendi, vendendíque inuicem ius, *frag. tt. 19. Theoph. §. 1. de inutilibus stipulat.* γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ δύνασθαι πιπράσκειν ἢ ἀγοράζειν ἐξουσία, *l. 1. §. eam, ff. quæ res pign.* Nam quod Paulus negociandi causa dixit, *l. 12. senatus, de contrach. empt.* Vlpian. in eodem versans argumento, commercij & promercij nomine denotant, *l. 41. Cætera, de legat. 1.* Martianus & Alexander negociandi quoque verbo in eandem rem vtuntur, *l vltim. ff. de damn. insect. l. 2. Cod. de ædif. priuat.* quod ipsum Græci interpretes πραγματείας χάριν, & ἐμπορίαν, & ἐπὶ τῷ πραγματεύεσθαι exposuerunt. lib. 10. Basilicωn. FOR.

¶ Gepidis ad Gallias destinatis Theod. Rex. XI.

Super eodem.

FVerat † quidem dispositionis nostræ, vt vobis [1] ite agentibus annonas iuberemus expendi: sed ne species ipsæ aut corruptæ, aut difficilè præberentur, in auro vobis tres Solidos per hebdomadam eligimus destinare: vt & mansiones vobis, prout herbarum copia suppetit, † possitis eligere, & quod vobis est † aptum magis, emere debeatis. Nam & possessorem hæc res occurrere facit, si vos necessaria comparare cognoscit. Mouete † feliciter. Ite moderati. Tale sit iter vestrum, * quale decet esse, qui laborant pro salute cunctorum.

† quidam

† positis

† actum

† fideliter

* Al. quale debet. FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Iter agentibus*] *l. 1. ff. de furti aduers. naut. caup. stabl. l. 5. C. de metat. & epidem.*

epidem. Quo tamen in loco *inter agens*, vir doctus restituit. FOR.

¶ *[1] Theobaldo viro illustri Theod. Rex. XII. *[1]Al. Theodahado.

Quòd restituat possessionem inuasam ab hominibus suis, ad quos transfusa fuerit gratia principali.

SI iustitiam colere vniuersos & amare præcipimus, quantò magis eos, qui nostra proximitate gloriantur? quos omnia decet sub laude gerere, vt regiæ possint fulgorem consanguinitatis ostendere. Hæc est enim indubitata nobilitas, quæ moribus probatur ornata. Quia pulchrum est commodum famæ, fœda neglexisse lucra pecuniæ. Argolici itaque viri illustris, & Amandiani viri clarissimi hæredes, supplici nobis aditione conquesti sunt, Palentianam massam, quam eis pro compensatione largitas nostra transfuderat, vt casę Arbitanæ † amissionem hac commoditate solarentur, ab hominibus vestris, nullis caussis extantibus, indecenter inuasam: & inde *[1] creuisse culpandæ surreptionis vitium, vnde dari debuit gloriosæ moderationis exemplum. Quapropter si [2] nullo † mendacio asserta vitiantur. magnitudo vestra, quæ sunt ablata, restituat: & si quid vobis creditis posse competere, ad Comitatum nostrum [3] instructam iure personam modis omnib. destinate: vt ciuiliter † plantata causatio finem de legibus sortiatur. Ibi enim quicquid geritur, inuidiæ tuæ potiùs applicatur: & maiora detrimenta famæ suscipis, dum talia non vitare contendis, † hîc autem confligunt causæ * iuribus suis, & sine derogatione † qualibet mediocris additur, quando iustitia teste superatur.

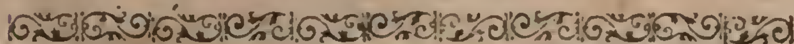
Lu de inuaso prædio ad Comitatum reuocata.
Nobilitas morum.
† amissione
*[1]Al. creuisse culpandum. FOR.
† mandato
† placata
† hinc
* Fortè viribus. FOR.
† quilibet FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Theobaldo.*] Is postea rex fuit epist. 39. lib. superioris. FOR.

¶ * 2 *Nullo mendacio*] Translatiuum rescriptorum principalium caput. *Si preces veritate nitantur. sup. lib. 2. epist. 28.* FOR.

¶ * 3 *Instructam personam*] Id est, procurator *sup. lib. 4. epist. 44.* FOR.

¶ Eutropio & Acretio Theod. Rex. XIII.

De annona exercitus, ne prouincia in eius directione grauetur.

STudium vestrum Reip. grata mente debetis impendere, quia nos agnouistis benemeritis multa præstare. Nam pietatis intuitu vicissitudinem pollicemur, cùm tamen pro vobis omnia iubeamus. Atque ideò præsenti iussione vos † credidimus admonendos, vt annonas constitutas, exercitui præbere debeatis: quatenus nec illi negligantur aduerso voto, nec prouinciales perniciosa debeat grauare † direptio. Cómodiùs enim sub expensarum lege tenetur exercitus, quam si cuncta fue-

† credimus
Annona exercitus.
† directio

rit vastare permissus. Ignorat modum seruare præsumptio, nec potest sub modo redigi, cui licentia fuerit visa concedi. Quapropter consequatur exercitus alimoniam deputatam, ne qua pars prædictam possit sustinere † molestiam.

*violétiam FOR.

§ Seueriano v.i. Theodericus Rex. XIV.

Iudex ad tributorum æquationem delegatus.

IVstitiæ ratio persuadet, excedentes reprimere: vt ad cunctos possit quietis suauitas peruenire. Nam quemadmodum † æquabilitas agitur, † si vires † mediocrium consurgere non sinantur? Prouincialium itaque nostrorum sæpiùs querela comperimus, possessores idoneos Suauiæ non solùm * causarum suarum tributariam functionem in tenuem † relisisse fortunam, verumetiam scelerato commercio aliquid exinde suis possit applicare * compendiis: vt functio publica commoditas sit priuata. Hoc quidem per plurimos desiderauimus corcorrigi, sed hactenus in tuam laudem, videtur potuisse differri: quatenus fides haberetur acceptior. Quando post multos † neglectus studium vestrum efficacissimè comprobatis. Atque ideò prudentia, qua notus es, vniuersum possessorem considerata iustitia te iubemus inspicere, & " æquabilitatem tributi hac ratione moderari, vt quæ sub aliis facta est omnium redemptione cassata, pro possessionum † atque hominũ qualitate assis publicus imponatur, Sic enim & iustitia perficitur, & vires nostrorum prouincialium subleuantur. Eos autem, quos sine iussione nostra censum imposuisse constiterit, & pro libito suo quotundam onora in alios proiecerunt, legum seueritas insequatur: vt omnia illis detrimenta sarciant, quibus incompetenter damna fecerũt. † Illud quoque præcipimus inquirendum, vt inter Defensores, Curiales & Possessores illatorum ratio † vestigetur: & quicquid ab octauo Indictione nuper exempta, super tributarium solidum se possessor probauerit intulisse, nec nostro ærario constat illatum, aut in expensis necessariis, quæ in prouincia factæ sunt, iusta ratione non claruerit erogatum, iniqua præsumptio modis omnibus corrigatur. Hanc quoque partem non æstimes negligendam, vt si hoc, quod tabularius a cubiculo " nostro suscepit, rationabiliter non docetur expensum, ab iniusto † detentore reddatur. Quid enim tam absurdum, nisi vt liberalitas nostra, quam vniuersis proficere volumus, nunc à paucis furtiuo compendio opprimatur? Iudices quoque prouinciæ vel Curiales atque Defensores tam de cursu, quàm de aliis rebus, illicita dicuntur possessoribus irrogare dispendia. Quod te perquirere, & sub ratione † legum emendare censemus. Antiqui Barbari, qui Romanis mulieribus † elegerint nuptiali fœdere sociari, quolibet titulo prædia † quęsiuerint, fiscum possessi cespitis persoluere, ac super † indictitiis oneribus parere cogantur. Iudex verò Romanus propter expensas prouincialium, quæ grauare pauperes suggeruntur, per annum in vnum quodque munici-

pium

† æquabili
† sed
† mediocrũ
* casatum
† reliquisse al. resilisse. FOR.
* vtilitatib.
† negligentes
" Al. æqualitatem. FOR.
† &
† iis
† inuestigetur
Tabularius.
" Non nostro. FOR.
† retentatore al. detẽtatore FOR
† regum
Indictitia onera.
† elegerunt
† quæsiuerunt
† indictis

pium semel accedat: cui non ampliùs, quàm triduanæ præbeantur annonæ: sicut legum cauta tribuerunt. Maiores enim † nostri discursus Iudicum non oneri, sed compendio prouincialibus esse voluerunt. Domesticis Comitis Gothorum, nec non & Vicedomini aliqua dicuntur prouincialibus continuatis terroribus abstulisse. Quibus * iustitia vestra in † examinationem deductis, quicquid super hac parte iniquè gestum esse cognouerit, amotis dilationibus, legaliter ordinabit. † His ergo ac talibus, quæ ad vtilitatem publicam vel prouinciales pertinent, sub omni ratione discussis, ea te per omnia volumus agere, quæ nostræ mansuetudini non debeant displicere. Illud sanè prouidentia nostra respexit, vt omnibus à te solicita atque æquabili indagatione compertis, polypticis iubeantur adscribi. Quatenus & testimonia fidei vestræ clareant, & nulla post † hac, quæ[2] abrogari volumus, semina fraudis iterentur.

† vestri discursum Iudicum cōuersationes.
* instantia nostra. For.
† examinatione
† iis
† hæc

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Polіticis*] infrà hoc lib. epist. 36. & 39. Andr. Alciatus *lib.* 2. *cap.* 26. *parerg.* Greg. *lib.* 7. *epist.* 40. & *lib.* 12. *epist.* 30. FOR.

¶ 2 *Quia abrogari volumus semina fraudis*] Ob eam olim causam tabulæ tributorum publicitus incidebantur. cent. 6. 34. & 40. cent. n cap. 72. FOR.

¶ Vniuersis possess. in Suauia constitutis Theod. Rex. XV.

Super eodem.

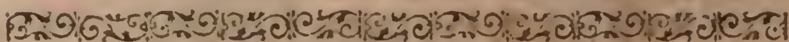
LIcet cunctis laborantibus Comitatus noster concedat, Deo auxiliante, iustitiam: & hinc remedia subiectis ad reliquas regni partes, quasi à viuo fonte descendant: tamen frequenti aditione permoti, ingeniosa pietate reperimus, & æquitatem vobis concedere, & fatigationem longi itineris abrogare. Quia dulciora sunt beneficia, quæ nullis difficultatibus obtinentur. Mittimus itaque illustrem & magnificum Seuerinum nostris institutionibus eruditum, vt hoc apud vos gereret, quod nobis semper placuisse cognouit. Vidit enim † quam honorabilis apud nos iustus † habeatur, quemadmodum bonis actibus clementia nostræ serenitatis arrideat. Exercet profectò, quod nos gratanter æstimat accipere: nec potest amori rapacitas, † continenti principi nulla † redemptione placitura. Præiminenter ergo conueniat ad eum læsorum tumultus: speret remedium † qualibet pressus iniuria. Difficultatem vobis querelæ submouemus, dum in ipsis cunalibus scelera commissa resecantur: sine aliqua formidine, alieni tributi sarcina grauatus exclamet accepturus remedium, quod de legibus habet. Sic enim confidimus: quia per eos, quos instituta nostra componunt, † innocentibus detrimenta non veniant. Qualia verò pro quiete vestra, vel æqualitate tributorum disponenda censuimus, [1] oracula nostra, quæ

Comitatus iustitia.
Delegatus iudex.
† quemadmodum
† habebatur
Rapacitas non placet Principi abstinenti.
† inconti-nenti
* rationes FOR.
Punienda insolentia criminis.
† qualibet iniuriâ læsum.

dedimus ad ſupradictum virum illuſtrem Seuerinum, vulgata declarabunt: vt vnuſquiſque vnde ſupplicare debeat, euidenter agnoſcat.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Oracula*] *lib.1.C.Theod.de rei vindic.& l.2.de episc.aud.*& *l.1.si per obrept. & leg.5. de heret. l. 18. de med. eod.* Superba principum de ſe ipſis oratio: qualis illa, *ad orationis æternitatem noſtram, l.3.Cod Theod.de fabricen. l. 2. C. eod.* Sed nec ferenda iſta, *noſtris altaribus ſuggeſtio offerebatur.l.vlt.de relationibus.C.Theo.* Nouell. *Authen.de mulier.quæ ſe seru. Valentin.Nouel.1.de teſtam.l.8.quicunque,C.The.numen noſtrum, l.vn.Co.Theod.de imaginib.* quaſi non mortali hominum conditione ac lege, ſed ſingulari diuinóque iure Imperatores cenſeantur. FOR.

¶ [1] Abundantio * Præpoſito Theodericus Rex. XVI.

Committitur procuratio ad faciendos dromones.

* Præfect. prætorio

Quamuis vtilia Reipub. noſtra ſemper conſuetudine cenſeamus: & ob id omnibus poſſint eſſe gratiſſima, quæ iubemus, quia cunctis profutura noſcuntur: tractãdum tamen eſt, vt principis deſiderium nulli exiſtere debeat oneroſum. Nam & ſi præclarè cogitata nõ bene agantur, ingrata ſunt: illud autem ſolummodo perfectum dicitur, quod de voluntate ſimul & actione laudatur. Cum noſtrum igitur animum frequens cura pulſaret, naues Italiam non habere, vbi tanta lignorum copia ſuffragatur, vt aliis quoque prouinciis expetita tranſmittat, Deo nobis inſpirante decreuimus, [2] mille interim dromones, fabricandos aſſumere. Qui & frumenta publica poſſint conuehere, & aduerſis nauibus, ſi neceſſe fuerit, obuiare. Sed tantæ rei † quem deſideramus effectum, magnitudinis veſtræ ſolicitudine credimus eſſe procurandum. Idcóque per cunctam Italiam directis artificibus apta operi ligna perquire. Et ſicubi cupreſſos aut † pinos repereris in vicinitate litoris, dato competenti pretio dominis conſulatur. Hæc enim tantum ſunt quæ ad taxationem vocentur. Cętera vilitate ſui non indigent æſtimari Sed ne prouiſio noſtra in mediis conatibus deſerta langueſcat, nautarum te iubemus [a] ſub moderatione iam nunc competentem numerum, † deitate iuuante, procurare. Etſi is qui nobis neceſſarius æſtimatur, ſeruus fuerit alienus, aut conducat eum claſſib. ſeruitutum, aut ſi hoc ipſe magis elegerit, accepto † pretio rationabili publico cedat ſui iura dominij. Si verò libertate gaudet electus, quinos Solidos † Donatiuum, & Annonam ſe nouerit accipere competentem Eo modo & illi tranctandi ſunt, qui à ſuis dominis exuuntur: quando libertatis genus eſt, ſeruire rectori. Frequenter enim laborum impatientes exiſtunt, quibus diſtricti domini colla preſſerunt: ita tamen, vt ſupradicti nautæ * curarum nomine pro hominum qualitate, binos aut trinos ſolidos, † à noſtra debeant

Perfectum quid.

Dromones naues adifc.

† quam

Cupreſſi pini † pinnos Nauta Ferrarius emptus reddito precio.

a V. ſub hac modera. FOR.

† diuini

† tempore

Donatiuũ & Annona. † Donat.G

* arcarum

† veſtra

beant sede percipere: quatenus vnusquisque cum fuerit admonitus, paratus debeat inueniri. Piscatores verò non iubemus in hac definitione concludi, quia dolenter amittitur, qui ad procurandas delitias possidetur. Quando & altera consuetudo est ventis sæuientibus occurrere, & litora piscosa sulcare. *Piscatores.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Abundantio præposito*] error natus ex notarum compendio hoc P. P. legendum enim: *Abund. Præfecto Prætorio*, vt disertè scriptum est epist. 19. & 20. infrà lib. 5. FOR.

¶ 2 *Mille dromones*] de quibus suprà lib. 2. epist. 31. FOR.

¶ 3 *Curarum nomine*] scribe ex ver. *arrarum nomine*. Dromones naues sunt, vt Ethicus Hister scribit lib. 5. harum vt ad rem frumentariam aptarum meminit hîc Cassiod. à quibus & dromonarij, nauicularij dicti. Et Procopius *lib. 3. de bello Gothico*: Isidor. *libr. 19. Etymol. cap.* 1. Dromones longas naues vocat: quę quoniam fugæ cursuíque opportuniores sunt, ἀπὸ τοῦ δρόμου dictæ videntur, quasi cursuariæ. Iul. Pollux Onomast ad Commod. Imp. holcadas vocauit: Fulgentius verò δρομάδιον, lembum: sed & Moschopulo θωὴ ναῦς: vsitata etiam nautis Ligerim nostrum accolentibus voce, *Thouë*, παρὰ τὸ θεῖν. Fluminum alueos concludere: & rursus. FOR.

¶ Abundantio * præposito Theod. Rex. XVII.

De celeri profectione dromonum.

* Præfecto prætorio. FOR.

ALacriter incumbēdum est inchoatis, cum iam vicinitas perfectionis arriserit: quando spes † effectus tædium laboris excludit: & magnum genus incitamenti, credere desiderata compleri. Dudum igitur magnitudini vestræ, ex Italiæ litoribus officia iussimus præparare nautarum, vt dromones quos industria fabricare † valuisset, manus remigū promissa susciperet. Sed tu iudicio nostro, electioníque respondens, ostendisti quam fuerit indubitata perfectio, efficacissimis imperasse, quod quæritur. † Renuntias illico completum, quod vix credi poterat inchoatum. Vt pene quanta velocitate nauigari solet, constructio † nauium tanta sit celeritate completa. Nec solum verba narrata sunt: obtulisti oculis nostris subito classeam syluam, hominum domos aquatiles, exercituales pedes, qui nullo labore deficiant, sed inconcussos homines ad destinata perducant: Trireme vehiculum, remorum tantum numerum † prodens, sed hominum facies diligenter abscondens. Hoc primum instituisse legimus Argonautas. Quod † & armatis aptum, & congruum probatur esse commerciis: vt peregrinas classes optabamus aspicere, nunc mittamus aliis prouinciis & terrorem pariter & decorem. Ornasti Rempub. tua institutione reparatam. Non habet quod nobis Græcus imputet, aut Afer insultet. Illud apud nos inuidi vigere re-

Spes tadium laboris aufert. † affectus *Dromones.* † voluisset † Renuntians illic. *Nauiū vsus.* † nauigum † proderis *Argonautæ* † etiam

Facit enim † vnde commendetur & reliquis, qui tamen & sibi se profuisse cognoscit. Pridem igitur nos iussisse meministi, vt per domum nostram nauigandi quærerentur artifices. Quos, Deo auxiliante, prouisos ad † Rauennatem vrbem die Iduum Iuniarum præcipimus incunctanter occurrere: vt aduentus eorum constructioni nauium opportunè videatur offerri. Ne res diuisæ generare sibi videantur aliquam tarditatem: & parum sit vnam perficere, nisi contingat vtranque procurare. Si qua etiam per ripam fluminis Padi ligna, fabricandis apta dromonibus, in prædiis regalibus potuerint inueniri, † artificibus huic operi à magnifico viro Abundantio Præfecto † Prætorio deputatis, abscindendi sit permissa licentia. Volumus enim hoc exemplum à nostris prædiis inchoare: vt nulli grauis sit iussio, quæ constringit & principé.

† vt inde
Nauigandi artifices.
† Rauennatis
† ab artificibus
† Prætorij

NOTÆ VARIORVM.

Dignâ principe sententiâ clauditur hæc formula. *Volumus hoc exemplum à nostris prædiis inchoare, vt nulli grauior sit iussio quæ constringit & principem. l. 4. C. de legib.* Legem statuens legi se subiicere debet. Seneca *de legum latoribus. epist. 91.* Ausonius *ex Pittaco. Pareto legi quisquis legem sanxeris.* Quamuis princeps sit solutus legibus, *l. princeps. ff de legib.* Dion. *lib. 53.* λέλυνται δὲ τῶν νόμων, inquit, τοῦτ' ἔστιν, ἐλεύθεροι ἀπὸ πάσης ἀναγκαίας νομίσεως εἰσὶ καὶ οὐδενὶ τῶν γεγραμμένων ἐνέχονται. Quare Theodahadus rex infra lib. 10. epist. 16. *Cùm possimus,* inquit, *omnia, sola nobis credimus licere laudanda.* FOR.

¶ Gudinando Saioni Theod. Rex. XIX.

Mandatur vt nautas ordinatos ad vrbem Rauennam faciat properare.

MAiora sibi facit credi, quisquis efficaciter iniuncta peregerit. Quia indubitanter illi aliquid committitur, qui optimè comprobatur: & honestum suffragium est secundi iudicij, documentum prioris. Atque ideò ordinatione magnificorum virorum Abundantij Præfecti † Prætorio atque Vuiliæ Comitis Patrimonij, ad illam prouinciam te iubemus excurrere: vt tam de domo regia, quàm in locis aliis habitantes, secundum priora præcepta prouisos nautas ad vrbem † Rauennatem die Iduum Iuniarum, Deo auxiliante, festinare compellas. Quatenus nulla tarditas tam præclaris iussionibus afferatur. Caue ergo, ne te venalitas maculet, aut neglectus † turpis inuoluat: & tam magnæ rei supra te † ruentis pondere † comprimaris, si tantis ac talibus rebus impar exstiteris.

Negotia grauiora cui cõmittenda.
† Prætorij
† Rauennatis
† têporum
† mentis
† opprimatis

¶ Auilfo Saioni Theod. Rex. XX.

Quod secundum ordinationem præfectorum ligna pro fabricandis dromonibus apta faceat procurari.

PEr vtranque ripam Padi reperiri ligna comperimus, fabricandis apta dromonibus. Ideóque tibi præsenti iussione delegamus, vt se-

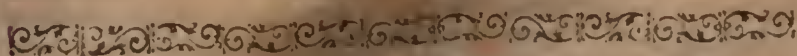
Ligna in extruendos Dromones.

cundum ordinationem magnificorum virorum Abundantij Præfecti † Prætorio atque Vuiliæ Comitis Patrimonij ad loca designata cum artificibus incunctanter accedas: & siue in domo regia, seu in priuata reperta fuerint, sine aliqua † facies tarditate procurari. Quia nulli graue credimus præbere quod Deo auxiliante pro cōmuni vtilitate præparatur. Verùm ita volumus te iniuncta peragere, vt nihil ad lædēdum possessorem studiosè videatur inquiri, sed tantùm quæ sunt necessaria vtilitatis nostræ causa præsumantur. Non exquiratur aliquid à domino, quod postea † publico non dicatur acceptum. Ligna syluestria iubemus cædi, non aliquid de alienis facultatibus violenter † abscidi. Talia nobis prosunt, qualia nostros grauare non possunt. Quæ si causa præsens non exquireret, ille se crederet non habere. In Mincio, Ollio, Ausere, Tiberi, & Arno, fluminibus comperimus quosdam sepibus cursum fluminis, quantum ad nauigandi studium pertineat, incidisse. Quod te volumus, ordinatione magnifici viri Abundantij Præfecti † Prætorio, modis omnibus amputare, nec tale aliquid † permittatis quenquam vltra præsumere: sed [1] inuiolati aluei tractus nauium relinquatur excursibus. Scimus enim retibus non sepibus esse piscandum. Nam Hinc quoque detestabilis auiditas proditur: vt sibi tanquam festinet includere, quantum ad multos poterat peruenire.

† prætorij
† facias
† publicè
† excidi
Ne nauigationu libertas impediatur.
† prætorij
† permittatis
Retibus, non sepibus piscandu̅ prouerbium.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Inuiolati aluei tractus nauium relinquatur excursibus*] Retibus non sepibus esse piscandum, flumina purganda esse & Iureconsulti præcipiunt *libr. 43. Digest. tit. ne quid in flumine. publ leg. vnic. Cod. libr. 10. titul. 29. de Alexandrinis primatib.* Congruit enim huic loco quod Aul. quoque Gellius in veterum Prætorum edictis, quid significet *flumina retanda, publicè redempta habere*: interpretatur purgare, à retis, id est arboribus quæ aut ripis fluminum eminerent, aut in alueis eorum exstarent: appellata autem esse quasi à retibus, quòd prætereuntes naues impedirent, & quasi irretirent. Hæc ille *lib. 11. c. 17. noct. Attic.* FOR.

¶ Capuano v. s. Theodericus Rex. XXI.

Confertur dignitas rectoris decuriarum, cui inesse perhibetur morum & virtutis ornatus.

SI te tyronem nostra iudicia delegissent, si ad examinis trutinam venisses incognitus, æstimaremus monendum, quali te prudentia, † quo decore tractares: sed omnium crederis intelligentiam habere virtutum, qui exerceri meruisti militia literarum. Æstimas enim qua te debeas modestia continere, qui alieni negotij visus es vota peregisse. Nam si te iudicis suspicio sæua retigisset, laudando iustitiam † leni acpenetrabili remedio eius animum corrigebas: obtinens suaui persuasione, quod superiori non potuisses imponere. Quis ergo dubitet, illa te diligere,

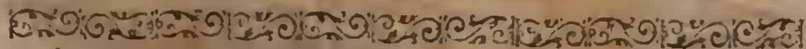
Decuriarum rector.
† quali
Literarum militia.
† leui
Persuadendi perita credatur.

diligere, † quæ constat voce publica suasisse? Professa bona non habentur ambigua, nec cuiusquam acquiescit ingenium,* vbi quod ipse potuit † emeritus prosequi, ab aliis tanquam rudis videatur edoceri. Prolati documenti fidem fieri, legitima voce poscebas, † examinans si retinerent incorruptam scrinia veritatem.[1] Iudex nunc exhibe, quod † te volebas apud alios obtinere. Age ne tua tibi obiiciatur oratio. Quia pondus est pudoris grauissimi, propria voce conuinci. Sume igitur, auctore Deo, Recturam Decuriarum, humanorum actuum verissimum testem, securitatem possidentium, publicæ fidei splendidissimum templum. Vnde tantum tibi laudis acquiritur, † quoniam eorum illic vtilitas incorrupta seruatur. Viuat tibi perpetuis sæculis decedentium voluntas: transeant in posteros iudicia parentum: scriniis tuis seruetur omnium quies. Alij honores habeant & terribiles † fasces: tibi vitæ humanæ gratissimi videntur militare custodes: ibi enim * ad solutiones sunt hominum, † vincla causarum catbena litium, carcer furoris. De quo verius diceret vates Mantuanus, Claudantur litis portæ, furor impius intus inclusus, fremit horridus ore cruento. Decuriales igitur, habita meritorum æstimatione, diligo: quia non decet, tantæ Vrbi appellare, quod vile est: maioris etiam * naturæ cu fuerit necesse sententia, factus tot patrib. senator, tantis tacentibus vox Senatus. Vide quid dignitatis acceperis, vt inter tot eloquentes viros sis dicendi primarius, quos etiam nobis profitemur esse reuerendos. Assume ergo concedere quæ iubemus, præstare quæ credimus: vt illis aperias ianuas curiæ, quos nostra electio aulam iusserit libertatis intrare.

† quæ nos
* v. vt
† emeritis
† examinis
† te cum
† quanium
Fauor testamentorum
Fasces.
† faces
* absolutiones.
† vt. uls
Virg. 1 Æneid.
Decurionum seruitus.
* natu vetero

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Iudex nunc exhibe, quod te volebas apud alios obtinere.*] Notandum est collegium decurialium in vrbe Roma fuisse qui SC. acta, auctoritates Senatus excipiebant, perscribebant, complebant, scrinia Senatus seruabant viri scribendi dicendíque periti, quibus præfuit rector, quem iudicem auctor appellat, quoniam iudicabat inter decuriales & alios, ideo *l. 1. C de decurialibus*, ait eum qui velit cum decuriali agere, de auferendo priuilegio & iure veteri concesso, iudicem decuriæ adire debere. BROS.

§ Senatui vrbis R. Theod. Rex. XXII.

De collatione dignitatis factæ ipsi Capuano.

Licèt cautè semper eligēdus sit, qui vobis mittitur approbādus (quia ipse magis traditur examini, cuius sententia † noscitur prolata pensari) illas tamen prudentib. viris sociari cupimus dignitates, quæ Romanis arcibus quasi gemmæ nobiles affigūtur. Vbi enim † dignius eloquens, quàm in ciuitate proficiat literarum? vt ibi declaret meritum, vbi nutriuit ingenium. Aptum est omne bonum locis suis: & laudabilia quæq; sordescūt, nisi congrua sede potiātur. Requiri pugna validas ma-

Candidati cōmendatio.
† cognoscitur
† dignus
Bonum suis aptum locis.

Scrinia. nus: desiderat nauigium pectus animosum: sic scrinia vestra fidele propositũ: sic Curia facunda disertum. Multa ergo deliberatione pensandus esse creditur, qui quotidie nostris sensibus offeratur. Capuanũ igitur spectabilem virum æstimatio nostra respexit, qui Curiæ vestrę sententiam maioris natu auctoritate facundus ediceret, & Senatus scrinia conscientiæ puritate seruaret: vt actus illos mundo celeberrimos sua reddat integritate laudandos. Magnum munus est P.C. ad integritatem deligi. [Nec mediocriter probatur conscientia, cui est veritas commissa sæculorum.] Nam si prædicatur testis, qui in præsenti negotio vera dixerit: qua laude censeri †poterit, qui cunctis temporibus certa transmittit? Sed quamuis alumni vestri habeatis cuncta notissima, iuuat magis illa repetere, quæ omnium consensus possit agnoscere. Adest semper † electa quædam sermonum gratiá, blanditur auribus, mentem trahit, vtitur † perspicuitate facundiæ, qualem de pura conscientia decet emanare. Est enim quoddam speculum morum agentis oratio: nec maius potest esse mentis testimonium, quàm qualitas inspecta verborum. Nam vt eius propria describamus, patitur in simplicibus rebus linguæ retinacula: † his eò tamen correctior cùm perorat: & hoc illi ad gratiam datum est prouidente natura, vt quem præ foribus hæsitantem † videras eloquentem in certaminibus obstupescas. Illa memoria, quæ Oratorum thesaurus iure vocitatur, tanta in eum firmitate consedit, vt semel audita scripto apud eum putes esse recondita. [Magnum beneficium, obliuionis nescire defectum: & quædam similitudo verè cœlestium est, tempore decursa semper habere præsentia.] Quæ nunc ideò declaramus, vt cognoscatis, subiectorum gratas nos habere virtutes, & iudicium nostrum non per casuale votum, sed per electionis studium doceamus esse conceptum. † His ergo P.C. Capuanum bonis dotatum, à præsenti Indictione Decuriarum Rectorem esse † præcipimus, maioris etiam natu auctoritate subuehimus: vt qui se morum cana maturitate tractauit, quod est amplissimum reuerentiæ genus, in vestro ordine ætatis honore gratuletur. Augebit eloquentiam officio meliore ditatus. [Quoniam multum facundior est, qui sententiam dictat, quàm ille qui supplicat.] Libertas verba nutrit, metus autem copiam frequenter intercipit. Actus quoque ipse longè dissimilis: vt qui pridem assistebat etiam mediocribus humilibúsque fortunis, nunc introducat vestræ Curiæ Consulares.

Marginal notes: † potest; Testis prætii; † electio; † prospicuitate; Laus orationis.; † iis; † videas; Memoria.; † iis; † præcepimus; Morũ cana maturitas.

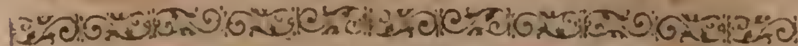
¶ Abundantio præposito Theodericus Rex. XXIII.

Quod administretur annona sagittariis directis ad exercitum.

TAtanen * Saionem nostrum cum sagittariis ad illustrem virum Comitem Iulianum æstimauimus esse dirigendum: † vt maius sumeret robur duplicatus exercitus. † Ostentent iuuenes nostris bellis, quod in gymnasio didicere virtutis. Schola martia mittat examina, pugnatu-

Marginal notes: * Tamnen. al. Tocanẽ. Iuuenes ostẽdãt in bellis, quæ didicere in gymnasiis; † vbi; † ostentãt; † quid

gnaturus ludo, qui se exercere consueuit in ocio. Atque ideò illustrem magnitudinem tuam, eis annonas & nauigia secundum consuetudinē præbere censemus, quatenus iuuante Deo quo directi sunt debeant peruenire. Vestræ enim † consuetudini damus nostrarum efficaciam iussionum. Quia nullatenus destitui posse † creditur, quod, Deo iuuante, tuis ordinationibus inchoatur. † solicitudini †credimus

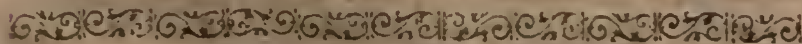
¶ Epiphanio v. s. consulati prouinciæ Dalmatiæ Theod. Rex. XXIV.

Vt faciat fisci compendiis applicari, bona cuiusdam mulieris quæ intestata decesserat nullis proximis derelictis.

IOanna Andreæ, * quondam iugali suo successisse legis munere perhibetur: quæ intestata nullis existentibus proximis luce dicitur esse priuata. Cuius substantia à diuersis, nullo legitimo iure suffultis, vsurpatione voluntaria suggeritur possideri. Et quia [1] caduca bona fisco nostro competere, † legum cauta decreuerunt, ideò te præsentibus oraculis admonemus, vt huius rei veritate discussa, si te vera, vt ad nos perlatum est, nullus ei aut testamento heres extitit, aut † proximitatis iure successit, fisci nostri eam † facies compendiis aggregari. Quando innocentiæ nostræ professio est, iusta compendia non negligere, apud quem calumnia nunquam locum potuit inuenire. Rogari enim in talibus causis, non fraudari principem decet. [Quia negligentię vitium est, præsumptiones relinquere, quas iura pręcipiunt amputare.] Si quid autem contra repereris, quietos dominos habere patiaris. Quia magis illa nostra sunt patrimonia, quæ à subiectis legitimè possidentur. *Vxor mariti hæres.* * quòd † legis *Caduca fisco cedunt.* † proximitas † facias *Compendia iusta non aspernenda.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Caduca bona fisco nostro competere*] Ex iure, quo ἀδέσποτα καὶ ἀκληρονόμητα, principis fisco cedunt, vt thesauri, vt vacantia bona, quæ hæredem non inueniunt, vel indignis relicta aut incapacibus auferuntur. Vlpian. *fragm. tit.* 17. & 18. *l. vn. Cod. de cad. toll.* Plinius *Panegyrico ad Traian.* sup. lib. 6. epist. 3. FOR.

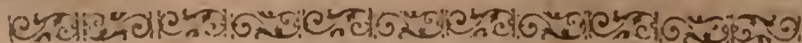

Bacaudæ v. s. Theod. Rex. XXV.

Tribunatus perpetuus.

FEssos annos munificentia nostra corroborat: dum ætatem occiduam penuriæ non facit detrimenta sentire. Iuuenum siquidem virtus præsumptione laboris animatur: sola senū vita est, quietis inuenisse remedia. Atque ideò tua supplicatione permoti, designati tribunatus curam in Mediolanensi vrbe diligentissimè peragēdam, ad te decreuimus *Senum vita ocium.*

pertinere. Ita vt, quod est in Reipub. militia nouum, donec vixeris nunquam tibi successorem tribuat cuiusquam plectenda præsumptio. Quatenus in exhibendis voluptatibus officij huius cura mansuetudinis nostræ beneficio iugiter perfruaris. Habens in vtroque quod tuam consoletur ætatem, lori commodum, & lætitiam voluptatum.

§ Vniuersis Gothis per Picenum & Samnium constitutis Theod. Rex. XXVI.

Conceditur cuidam tribunatus cura quoad vixerit.

Euocatur exercitus. † nostris

QVanuis munificentia nostra sit omnibus vbique gratissima, multo tamen acceptiora credimus, quæ † nostri præsentia conferuntur. Quia maiora de conspectu principis populi sumunt, quam de largitate beneficia consequuntur. Nam penè similis est mortuo, qui à suo dominante nescitur: nec sub aliquo honore viuit, quem Regis sui notitia nó defendit. Et ideò præsenti iussione mandamus, vt octauo Iduum Iuniarum die, Deo auxiliante, ad præsentiam nostram venire debeatis, qui solenniter regalia dona suscipitis, si venire protinus † festinatis. Illud tamen necessariò commonentes, vt venientium nullus prouenire possit excessus, nec possessorum segetes aut prata vastetis. Sed sub omni continentia properantes, de custodita disciplina grata nobis esse vestra occursio possit. Quia ideò exercituales gratanter subimus expensas, vt ab armatis custodiatur intacta ciuilitas.

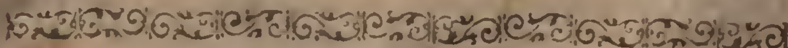
Mortuo similis qui à principe non nescitur. Notum esse principi.

† fest.netis

Militum transitus innocens.

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Nec possessorum segetes, nec prata vastetis*] Transitus militum sit innocens, néve fruges lædat: Itaque quod de iure seruitutis hastæ rectę illæsis fructibus ferendæ à Paulo scriptum est, *l.7. qui sella. D. de seru. rust. præd.* quidam tractum à regibus suspicantur, qui extero exercitui commeare ditionis suæ regionem per aliquam permittunt. Vnde Lysander Laconum dux apud Plutarchum videns Bœotos incertæ fidei quum per eorum agros transiret, sciscitatus est, vtrum rectis an inclinatis hastis transiret. sed ego putem Iureconsultum de priuato iure, non Imperatorio sensisse, *l.13. item quæritur. §. exercitu. l.15. ex conducto, versi. exercitus prætereunti per lasciuiam. ff. locat.* Idem Iustinianus. *Nouell.* 130. περὶ παρόδου στρατιωτῶν constituerat: cuius auspicijs ac legibus Belisarius rexit exercitum: Nam cùm militum quidam in agros discurrentes, fructus attingerent, eos ignominia notatos conuocans, sic est allocutus: *Vim afferre, & ex alienis pasci turpe semper ac probrosum videtur, quod iniustum in ipso feratur.* Auctor. Procop. *lib.4. de bello Vandalico.* infr. lib.12. epist.5. Por.

§ Guduim Saioni Theod. Rex. XXVII.

Vt adeant

Vt adeant principem, qui singulis annis recipere donatiua præmia consueuit.

COnsuetudine liberalitatis regiæ commonemur, vt Gothis nostris debeamus [1] solennia dona largiri. Et ideò deuotio tua Millenarios prouinciæ Piceni & Sannij sine aliqua dilatione commoneat, vt eos, qui annis singulis nostræ mansuetudinis præmia † consequuntur, pro accipiendo donatiuo ad † Comitatum faciat incunctanter occurrere. Quatenus qui benè nobis meriti fuerint, maiore munificentia gratulentur. Inculpabiliter enim necesse est viuat, qui suam præsentiam nouit principibus offerendam. Bonos enim laus, malos querela comitatur. Decet etiam nos sub hac occasione [2] singulorum facta perquirere: [3] vt nulli † possit perire, quod facit in acie. Nam si semper consuetudinarias res * expediret exercitus, virtutem non potest amare neglectus. Trepidus discat ad iudicem venire, qui se non meminit audacter aliquid egisse. Vt melius possit hostibus † violentus insurgere, qui nostræ maluit imputationis vulnera declinare.

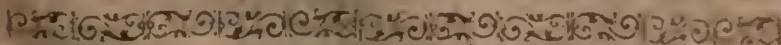
Solennia & annua munera.
† Consequentur.
† Comitatû nostrum Donatiuum
† possint
* expiret al. expectet
† violenter

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Solennia dona*] & annua munera, infra epist. 42. huius lib. 5. FOR.

¶ 2 *Singulorum facta perquirere*] Idem tribuit Alexandro Mammeæ filio Lampridius. FOR.

¶ 3 *Vt nulli possit perire, quod facit in acie*] Regia munera hæc donatiua, præter stipendia consueta militibus in præmium fortitudinis cedebant: nec temerè, neque passim omnibus citra delictum. Fuit sub Iustiniano quæstor præmiorum Agathius *lib. 3. de bello Goth. in exercitu*, inquit, *nec ducis, nec præfecti munere fungebatur: nec miles quidem.* Quæstor alioquin & regiæ pecuniæ custos, haud tamen earum quæ militibus in stipendium pendebantur: Nam alteri erat hæc cura demandata: sed quæ ex Imperatoris ærario ad exercitum his & in præmium mittebantur, qui insigne aliquod facinus in bello gessissent. Qua ex re non obscurus is erat, sed præpotens factus, atque adeò vt arcanorum esset inter cæteros particeps, ita vt firmitatis tum plurimum & fidei principum vida viderentur habere, quum illi placerent: quod hìc Cassiodorus quoque subindicare videtur, dum ait, *singulorum facta, &c.* quasi esset in castris quidam explorator industriæ & fortitudinis cuiusque militum: cuius renuntiatio apud principem valeret ad militis strenui commendationem. FOR.

Carino v. I. Theod. Rex. XXVIIX.

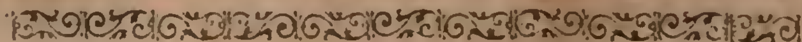
Euocatio illustris cuiusdam viri ad præsentiam principis.

HAbent hoc gloriosum præiudicium bonarum merita personarum, vt ocio torpescere non sinantur, qui probis actionibus innotes-

[illegible]

ſcunt. Et ideò tam deſiderio veſtro ſatisfacientes, quàm † quod vos neceſſarios eſſe † credidimus, iuſſis præſentibus euocamus. Quatenus & viris nobilibus obſequia noſtra decorentur, & quæ vtilia nobis credimus per te expedire poſſimus.

† quid
† eredimus

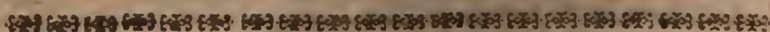
† Neudi v. i. Theod. Rex. xxix.

Quod amoueat imponentes ignota genera ſeruitutis.

Lu de ſtatu.
* Doceri
Caecitas.

MOuit nos quidem * Oceri fuſa precatio, ſed magis miſerabiliorem reddidit virũ luminis ſui ademptus ornatus: quia neceſſe eſt, vt amplius permoueat viſa quam audita calamitas. Is enim perpetua nocte ſuperſtes ad remedia noſtra mutuati luminis beneficio feſtinauit: vt quem videre non poterat, ſaltem clementiæ ſuauitate ſentiret. Clamat enim ſibi * Gudila vel Oppane incognitam ſuo generi † conditionem ſeruitutis imponi: cum pridem ſub libertate noſtros fuerit ſecutus exercitus. Mirati ſumus † talem in famulatum trahi, qui à vero domino debuiſſe expelli. [Nouus ambitus, talem quærere: quem poſſis horrere: ſeruúmque dicere, cui debeas diuina conſideratione ſeruire.] Adiiciens † enim huiuſmodi calumnias Pithiæ Comitis celebratæ opinionis viri ſibi examinationem ſummotam. Nunc autem infirmitatis ſuæ mole compreſſum, manu vindicare non poſſe, quæ patrona fortibus probatur aſſiſtere. Sed nos, quorum eſt proprium inter pares ac diſpares æquabilem iuſtitiam cuſtodire, præſenti iuſſione decernimus, vt ſi in iudicio ſupra memorati quondam Pithiæ ſe probauit † ingenuum, calumniantes † protinus * amouere. Nec audeant vlterius neceſſitatibus alienis illudere, quos ſemel conuictos deuuerat ſua vota damnare.

* Gundilia vel Apinc.
† cõdictio nem
† tamen
† etiam ad huius
Æqualis iuſtitia.
† ingeniũ.
† penitus
* amouétio

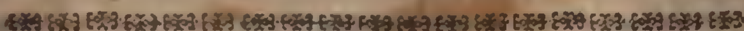
¶ Gudui viro ſublimi Theod. Rex. xxx.

Quod amoueantur ab omnibus qui lætantur beneficio libertatis.

Iudex deligatus.

QVos duces eligimus, eis ſimul & æquitatis momenta iure delegamus. Quia non tantum armis, quantum iudiciis nos effici cupimus clariores. † Coſtala igitur atque Darla cum Deo propitio, Gothorum noſtrorum libertate lætentur, onera ſibi ſeruilia à vobis cauſantur iniungi: quæ nec † ipſos deceat perpeti, ne cuiquam irrationabiliter † fas ſit imponi. Quod ſi ita geſtum eſſe cognoſcis, ſine aliqua dilatione facias amoueri. Ne ad nos exinde vlterius querela reuocetur, & incipiat grauis eſſe animo noſtro in † ducem reuoluta cauſatio, quem magis oportet talia peragere, quæ nos delectet audire.

† Coſtolo
† ipſas
† ſic
† duce

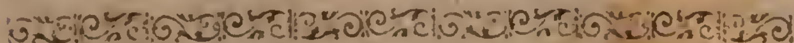
¶ Decorato viro deuoto Theod. Rex. xxxi.

Vt com-

Vt compellat quosdam pecuniam soluere postulatam, si reuera eos fortè constiterit debitores.

Thomas vir clarissimus † inter Apuliam Calabriámque prouincias de Siliquatici titulo † Indictionum octauæ, nonæ, vndecimæ, primæ, secundæ, & quintædecimæ, quas ad conductionem suam pertinuisse commemorat, nonnullos maximam pecuniæ quantitatem *redhibere conqueritur. Et quia vtilitatem publicam diuturna non conuenit ludificatione differri, ideò deuotio tua præsentia decreta suscipiés, Marcum presbyterum, Andream & † Simeonium, vel reliquos, quos breuis subter annexus eloquitur, seruata in omnibus ciuilitate conueniat: Vt si eos non per calumniam, sed manifestos reuera fisco constiterit esse debitores, † summáque rationabiliter postulatur, sine aliqua imminutione persoluant. Prouidendum est enim, ne spiritus cótumacium personarum publicis rationibus aliquod videatur afferre dispendium. Qui verò minus intentata cognoscunt, ad iudicium competens te imminente conueniant: vt quod æquitati congruit, vtrarumque partium allegatione recognita, saluis legibus impleatur.

† intra *Siliquatici exactio fiat.*
† indictionis
* reddere debere
Breuis.
† Simoni
† summam quæ

¶ Blandilæ Theodericus Rex. XXXII.

Committitur viro correctio vxoris, quæ in vxorem alterius nobilis manus iniecisse dicitur violentas.

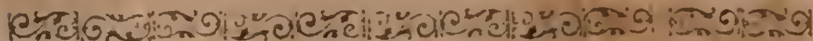
Adiit nos innumeris vicibus Patzenis repetita cóquestio: qui cùm esset in expeditione felicissima constitutus, à Procula coniuge tua vxorem suam asseruit trina fuisse cæde laceratam: ita vt solo beneficio desperationis euaderet, cùm non plagis fessa, sed iam crederetur extincta. Hanc nos, si tamen vera est, † in fœmina quam maximè mirantes audaciam, transire non patimur impunitam. Atque ideò decretis te præsentibus admonemus, vt si factum euidenter agnoscis, delatam querimoniam pudori tuo consulens [1] maritali districtione redarguas: quatenus ex eadem causa ad nos querela iusta non redeat, & legibus noueris resecari posse, quod te oportuerat domestica districtione corrigere. Quod si mendacium magis petitoris accusans quartam causam dicere fortasse volueris, summoto dilationis obstaculo, ad Comitatum nostrum cum supradicta coniuge tua incunctanter occurrere, † exceptura aut de iniqua præsumptione vindictam, aut [2] de mulieris improbitate victoriam.

Notio de vxore marito mandata.
† infamia
Maritalis districtio.
Comitatus princip.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Maritalis districtio*] *l. vn. Cod. Theod. de emend. propinq.* Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, vt propinqui more maiorum de communi sententia coërcerent auctor fuit Tiberius, Suetonius *in ipsius vita cap. 35.* FOR.

§ 2 *De mulieris improbitate*] Fœminis ad scelera vltes esse ait Fabius Quintil. *declam.* 2. *l. vlt. Cod. Theod. ad leg. Corn. de sicar.* mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus. FOR.

¶ Vvilitancho Duci Theod. Rex. XXXII.

Mandat resecari excessum illius, qui in vxorem alterius pro defensione Reipublicæ existentis proprio coniugio duxit sociandam.

Adulterium GRauis est Patzenis clementiæ nostræ sensibus intimata conquestio: qui se in expeditione Gallica † constituto, in eũ Brandilã prosiluisse testatur excessum, vt vxorem eius Reginam, proprio sociandam † duceret esse coniugio: & in iniuriam nostrorũ temporũ, [1] adulterium simulata matrimonij lege commissum fuit. Hæc nos, si vera sunt, transire nequaquam patimur impunita. Nam quando affectus tutos quis habeat, si tunc sceleri subiacebit, cũ pro omnium salute pugnauerit? Respicite impudicæ gementium turturũ castissimũ genus: quod si a copula sua fuerit casu intercedente diuisum, perpetua se abstinentiæ lege constringit: gratiam coniunctionis non repetit, quam reliquit: fidem seruat, dum laudem pudoris ignoret: & moribus studere deprehenditur, quod nulla viduitatis cõuersatione gloriatur. Mulierũ se, proh dolor, vota continere nequeunt, quib. castitatem ratio persuadet, † pœna legis imponit, terror martialis extorquet. Perierunt profecto mores, si nec illis comparari possunt, quæ ratione carentia temperantur. Et ideò sublimitas tua impetitos ad suum faciat examen occurrere: & rerum veritate discussa, sicut iura nostra præcipiunt, in adulteros maritorum fauore † resecetur. Qui a defensorem Reipub. redire noluerunt, qui scelerata presumptione coniuncti sunt. Confundi sine dubio desiderauerunt omnia, qui temtauerunt legibus inimica. Sed melius est, † [2] paucorum damno malorum corrigatur inventio. Quia omne matrimonium quod absit, incertum relinquitur, si in tanta reuerentia sine aliquo terrore peccetur.

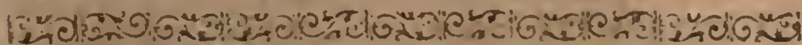
Marginalia: † cõstituta; † diduceret; *Turturum viduitas.*; *Mulierum pudicitia*; † pœnam leges imponunt; † resecẽtur; *Pœna adulterii.*; † vt paucorum

NOTÆ VARIORUM.

§ 1 *Adulterium simulata matrimonij lege commissum fuit. Hæc nos si vera sunt transire nequaquam patimur impunita.*] Quæ fuerint olim adulterij pœnæ paucis demõstrabo. Romuli lege, matrona eius culpæ rea, marito permissa cognatisque, ij vti visum in ulctabant ac puniebãt, etiam morte: etenim iure ipso, mulier quæ iuxta sacratas Romuli leges nupta, ita in manu viri, vt proles in patris. In eas quæ sacris Bacchanalibus incestu vsæ, cognati maritique intra domos animaduerterunt, aiunt Liuius & Valerius. Vide Valer. Max. *lib.* 6. *cap.* 3. Plin. *lib.* 14. *cap.* 13. Tert. *in Apolog. c.* 6. Præterea adulteræ domo exactæ & dote priuatæ, vt Plautus *in Amphitr.* indicat. Valer. *lib.* 8. *cap.* 11. Quod si mariti cognatique dissimulabant, hoc est (vt cum Liuio loquar) idoneus in priuato supplicij exactor

ctor nemo erat, non rarò, publico iudicio, persequebatur id crimen magistratus: & præsertim ædiles.. Postea sequuta est lex Iulia, quam tulit Augustus, qui adulteros morte aut fuga puniuit, ita vt capitale crimen esset, vt ex Arnobio *lib. iiij.* & Saluian. *lib. vj.* constat. Quam adulterij pœnam tribuit priscis Saxonibus Bonifacius Archiepiscopus, epistola ad Ethelbaldum Anglorum regem. *In antiqua*, inquit, *Saxonia, vbi nulla Christi cognitio, si virgo in materna domo, vel maritata sub coniuge sit adulterata, manu propria strangulatam cremant, aut cingulo tenus vestibus abscißis flagellant eam castæ matronæ, & de villa missæ occurrunt nouæ flagellantes & cultellis pungunt, donec interimant.* BROS.

¶ 2 *Paucorum damnatio*] Statuerunt veteres, auctore in Cluentina Cicerone, vt si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdā animaduerteretur: vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. Hinc decimandi ortus mos fuit, quod δεκατεύειν dicebant. Liuius *lib. 2. & lib. 28.* Polybius *lib. 6.* Sueton. & Dion *in Augusto*: Xiphilin. *in Galba*: Capitolin. *in Opilio Macrino*: Tertull. *ad Scapulam: decimanda Carthago.* Bene igitur cum paucorum supplicio reliqui sapiunt ciues, exemplo alieni mali commonefacti, *l. 16. aut facta, ff. de pœn.* Gell. *lib. 16. cap. 14.* FOR.

¶ Abundantio* præposito Theod. Rex. XXXIV. *Præf. pr.

Quod compellat quendam contumacem debitorem ad soluendum absque dilatione.

FRontosum, sui nominis testem, frequenti nobis insinuatione suggestum est, pecuniæ publicæ † decoxisse non minimam quantitatem, † extorsisse quem a diuersis iudicibus fecimus iusta examinatione perquiri: † ne forsitan, vt assolet, eum non veritas, sed infirmaret inuidia. Ille omnia confessus, reddere se posse constituit, si ei largæ præberentur induciæ: quibus frequenter † emensis, immemor promissionis suę, ad constituta semper imparatus occurrit. Fugere † siquidem nescius, sed suæ spônsionis ignarus: obliuiosus, cum relinquitur: trepidus, cum tenetur. Mutat verba, variat constituta: nec in vna dicti † sui qualitate contentus, diuersis imaginibus immutatur. Meritò Chamæleonti bestiæ conferendus, quæ paruorum † serpentum formæ consimilis, aureo tantum capite, & reliquis membris subalbentis prasini colore distinguitur. Hæc † quoties humanos aspectus incurrerit, dum ei fugiendi velocitas denegatur, nimia timiditate confusa, colores suos multifaria qualitate commutat: vt modo veneta, modo † blatrea, modo possit cyanea reperiri. Vnde mirum est, in vna superficie tot diuersa cōspicere. Quam non immerito † Pandiæ gemmæ dicimus esse consimilem, in qua vnus se fulgor non potest continere: fluctuat aspectibus tremulis, dum lapis teneatur immobilis. Nam quod modo videris, mox aliud ibi, si amplius intuearis, aduertis: sic mutatum credis, quod neminem eripuisse cognoscis. † His permuta-

Margin notes: † extorsisse; † non; † emensis; † quidem; *Debitoris frustratoris inconstantia & varitas notatur.*; *Chamæleonis*; † suæ; † serpentiū; † quotiens; † blattea; *Pandia gemma.*; † paridiæ; † iis

mutationibus æstimatis mens Frontosi simillima reperitur. Quæ dicti sui non habet fidem: quæ tot † varietates continet, quot verba protulerit. Protei fabulis iure sociandus, qui subito compræhensus, substantię suæ formam omnimodis non habebat. Nam vt cælaret hominem, aut leo frendebat, aut sibilabat anguis, aut in vndas liquidas soluebatur. Et quia sic notus est, † cum facies ad tuum venire iudicium, primum agito ne promittat: caue, ne constituat. Quia leuissimi animi mos est, polliceri facilè, quę non † disponit implere. Quicquid autem persoluere considerata æquitate potuerit, constrictus sine aliqua dilatione iam reddat. Quia post tot falsitates arguriæ suæ † reputare poterit, quod se frequenter illusisse cognoscit.

† veritates
Proteus.
† eum
Non temere promittendum.
† promittit
† imputare

¶ † Luuirit Comiti & Ampelio Theod. Rex. xxxv.

† Pauio viro illust.

Committitur correctio excessus quorundam, qui omissa cura Reipublicæ frumentum ad proprium commodum transtulerunt.

CVm pro incerti temporis euentu Romanas ædes inopia facie castigata pulsaret, & quamuis rara, tamen tam pulchræ ciuitati † videretur esse fœdissima, æquum iudicamus Hispaniæ triticeas illi † copias exhibere: vt antiquum vectigal sub nobis † felicior Roma reciperet. Iussis siquidem nostris viri spectabilis Marciani laude digna † seruiuit industria. Sed parum diligenter implera sunt, quæ constat optimè fuisse procurata. † Hi enim, qui portanda susceperant, morarum tædia non ferentes, destinatum frumentum in Africæ partibus pro suo dicuntur vendidisse compendio. Quod quamuis multum minimè transire debuisset (vt amor proprij commodi, tot populorum ieiuna vota suspenderet) tamen quia nobis insitum est, culpas remittere, quas possumus cauta ordinatione corrigere, Catellum & Seruandum viros strenuos esse credidimus dirigendos. Vt quia naucleri † ducentos octoginta Solidos in triticum, & in naulis septingentos quinquaginta octo Solidos accepisse perhibentur, si apud vos facti veritas innotescit, in † summam rationem collecta, ab eis † mille triginta octo Solidorum quantitas inferatur. Vt qui vindictam remisimus, damna minimè sentiamus. In qua parte ita se sublimitas vestra diligenter impendat, vt & iustitiæ & publicis vtilitatibus satisfecisse videatur.

Pro frumento vendito illa ga pecunia.
† videtur
† copiosas
† felicium
† seruit
† Ij
† lxxxx
† summa ratione
† simul

¶ Starcedio v. s. Theod. Rex. xxxvi.

Quod eximatur debilis corpore ab expeditione bellica, vt in otio maneat optato.

COntinuatis laboribus attritum corpus debilitatem tibi causaris attulisse membrorum: vt qui ante bellicis fueras aptus insignibus, nunc

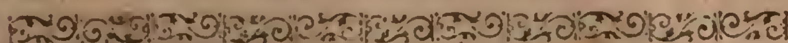
Militi missio data abrogata donatiuo.

vel ad ociosam vitam vix idoneus approbetis, expetens vt ad expeditiones felicissimas non cogaris, à quib. non voto, sed necessitate subduceris. Atque ideò allegationibus tuis diutiùs perquisitis, & ad rerum fidem deductis, ocium tibi non ignorabile præsenti iussione largimur. Quia non est ignauiæ culpa, † quem excusat miseranda calamitas. Sed sicut tibi remissam vitam concedimus, ita te donatiuo præsenti auctoritate priuamus. Quia non est æquum, vt cum de tuo cognoscaris idoneus, rem laborantium accipere debeas ociosus. Fruere igitur secura vita, aduersorum insidiis nostro numine liberatus. Nec aliquis tibi imputabit desertoris opprobrium: quando illi † quos contigerit à militia, morbi causa suspendi, ex prioribus factis habendi sunt iure reuerendi. [1] Nec enim dignus est à quoquam redargui, qui nostro iudicio meretur absolui.

Calamitas excusat ignauia culpam.
† quod
† illis

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Nec enim dignus est à quoquam redargui, qui nostro iudicio meretur absolui.*] Fas est maculosas notas vitiatæ principi opinionis abstergere. Sic *l.4.C.ad SC.Tertyllian.* ait maculas remitti imperiali beneficio, sed tamen principis indulgenti quos liberet notat *l.2. C.de gener. abol.* cui addo locum Suetonij *in Claudio.c.16.* BROS.

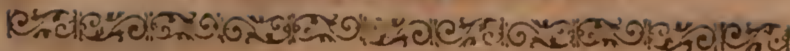

Iudæis Mediolanensibus Theod. Rex. XXXVII.

Conseruantur iura quæ ad eorum pertinent Synagogam.

Libenter annuimus, quæ sine legum iniuria [a] postulantur, maximè cum pro seruanda ciuilitate nec illis † sunt neganda beneficia iustitiæ, qui adhuc in fide [b] cognoscuntur errare. Atque ideò discant rerum bonarũ suauissimum saporem: vt qui humanam iustitiam nituntur quærere, † solicitùs incipiant diuina iudicia cogitare. Proinde quoniã nonnullorum vos frequenter causamini præsumptione laceratos, & quæ ad Synagogam vestram pertinent, perhibetis [c] iura rescindi, opitulabitur vobis mansuetudinis nostræ postulata † tuitio. Quatenus nullus ecclesiasticus, quæ Synagogæ vestræ iure competunt, violentia intercedente peruadat, nec vestris se causis importuna acerbitate permisceat. Sed vt religionis † cultuum, ita & actuum sint conuersione discreti: hac tamen moderatione principalis auxilij beneficium concedentes, vt nec vos quod ad † præfatæ Ecclesiæ ius vel religiosas * personas certè legibus pertinere constiterit, inciuiliter attrectare tentetis. Tricennalis autem humano generi patrona præscriptio, eò quòd cunctis vobis iure seruabitur: nec conuentionalia vos irrationabiliter † præcipimus sustinere dispendia: vt hac pietatis nostræ defensione muniti, petitio vestra ab illicitis se liberatam gratuletur in commodis. Concedimus quidem, clementiæ nostræ consuetudine, quæ rogastis. Sed quid † Iudæe supplicans temporalem quietem quæris, si æternam requiem inuenire non possis?

Iudæorum synagoga securitas & tuitio.
[a] Al. *postulamur.* FOR.
† sint
[b] Al. *noscuntur* FOR.
† solicitis
[c] V. *iure rescindi.* FOR.
† deffensio
Ne vllus ecclesiasticus synagoga officiat.
† cultu
† dictæ
* cæteras personas FOR.
Tricennalis præscriptio.
† præcepimus
Argutus in Iudaeos aculeus.
† Iudæa

¶ Vniuersis possessoribus Theod. Rex. XXXVIII.

Vt arbores ædificiis obnoxiæ euellantur.

† insoliditas

Malis principiis obstandum.

† diruuntur

† hoc
* curilis
† desiderium
Ars o.
° alius

† recipere

Aquarum vtilitas.
† deluat

aegrotis o-dupo

ADmonet nos formarum cura præcipua, vt quæ possunt noxiè crescere, debeamus celeriùs amputare. Quatenus & † soliditas aquæductus, Deo auxiliante, incorrupta seruetur, & vobis leue sit opus, quod in teneris arboribus adhibetur. Nam quæ nunc virgulta sunt, erunt, si negligantur, & robora. Ista enim quæ modo facili auulsione † dirimuntur, postea vix securibus icta succumbunt. Atque ideò sociata debetis properatione contendere, vt præsenti diligentia futuri laboris euadatis incommoda. † Hæc est enim * ciuilis euersio, sine oppugnatione † dissidium, aries, vt ita dixerim, fabricatum. Quapropter omnem syluam, quæ parietibus inimica consurgit, de Rauennate forma iubemus radicitus amputari: vt [1] Signini † Albei reparata constructio talem nobis deducat liquorem, qualem potuit à fontibus † suscipere puritatem. Tunc erit exhibitio decora thermarum, tunc piscinæ vitreis fontibus fluctuabunt, tunc erit quæ † diluat aqua, non inquinet: postquam lauari continuò non sit necesse. Additur etiam quod si ad potandum vnda suauis influxerit, omnia nostro victui redduntur accepta. Quando humanæ vitæ nullus cibus gratus efficitur, vbi aquarum dulcium perspicuitas non habetur. Nam si lauari cupimus purissimis liquoribus, quantò magis satiari talibus festinamus? Quæ si nunc satua tractentur, nulli labor facit tædium, qui sumitur pro delectatione cunctorum.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Signini Albei*] fortè *vt sing. aluei*, videtur *signum aluei*, legendum. Signini vt apud M. Tullium 7. *in Verrem.* in fine Brisson. 1. par. FOR.

¶ Ampelio & Liueriæ Theod Rex. XXXIX.

De resecanda consuetudine & prouincialibus ita componendis, vt à diuitibus non deuient instituti.

Occurritur excidorum & aliorum fraudibus.

Eadem.
† vita

DEcet, prouincias regno nostro, Deo auxiliante, subiectas, legibus & bonis moribus ordinari. Quia illa vita verè hominum est, quæ iuris ordine continetur. Nam beluarum ritus est, sub casu viuere: quæ dum rapiendi ambitu feruntur, improuisa temeritate succumbunt. Agrum suum denique à dumosis sentibus doctus purgat agricola: qui laus excolentis est, si agreste solum dulcissimis fructibus amœnetur. Sic quies suauissima populi & tranquilla dispositio regionum, præconium probatur esse regnantium. Multorum itaque querela comperimus, in prouincia Hispaniæ, quod summum inter mortales crimen est, † vitas

hominum

hominum vaga præſumptio ac populari, & leuium occaſione cauſarum ſubire multos interitum. Sic mala pace quaſi ludo corruunt, quanti vix potuiſſent cadere ſub neceſſitate bellorum. Dehinc non*polypricis publicis, vt moris eſt, ſed arbitrio compulſorum ſuggeruntur prouincialium ſubiacere fortunæ. Quod genus euidentis eſt prædæ, pro illius voluntate dare, † qui ad ſuum commodum amplius feſtinat † exigere. Vt ſubordinationis " veſtræ nouitate inueteratæ poſſit conſuetudini nil licere. Verùm vt, more medicorum, ſæuioribus morbis accelerata remedia *tribuamus, inde curationis noſtræ fiat initium, vbi magis † noſcitur eſſe periculum. Homicidij ſcelus legum iubemus auctoritate reſecari : ſed † quantò vehementior pœna eſt, tantò eius rei debet inquiſitio plus haberi : ne amore vindictæ innocentes † videantur vitæ pericula ſuſtinere : † Pereant itaque ſoli nocentes, in correctione multorum : quando & hoc pietatis genus eſt, coercere infantiam criminis, ne iuueneſcat augmentis. Exigentes verò aſſem publicum per grauamina ponderum, premere dicuntur patrimonia poſſeſſorum : vt non tam exactio, quàm præda eſſe videatur. Sed vt totius fraudis abrogetur occaſio, ad libram Cubiculi noſtri, quæ vobis in præſenti data eſt vniuerſas functiones publicas iubemus inferri. Quid enim tam nefarium, quam præſumptoribus liceat in ipſa etiam trutinæ qualitate peccare? vt quod eſt iuſtitiæ propriè datum, hoc per fraudes † noſcatur eſſe corruptum? Conductores domus regiæ, quacũque gẽte ſint editi, ad liquidum veritate diſcuſſa tantum decernimus ſoluere quantum noſtra prædia conſtiterit † penſitare. Et ne cuiquam labor ſuus videatur ingratus, ſalaria eius pro qualitate locatæ rei, veſtra volumus æquitate conſtitui. Non enim noſtra, ſed illorum rura dicenda ſunt, ſi pro voluntate conducentis modus eueniat penſionis. Tranſmarinorum igitur canonem, vbi non parua fraus fieri vtilitatibus publicis intimatur, vos † attentè iubemus exquirere : atque ſtatutum numerum pro † iurium qualitate † definire. Quia contra fraudes vtile remedium eſt, noſſe † quod inferatur. Monetario autem, quos ſpecialiter in vſum publicum cõſtat inuentos, in priuatorũ didicimus † tranſiſſe compendiũ ſublata, pro vitium qualitate functionibus publicis applicẽtur. * Telonei quin etiam canonem nulla factatis vſurpatione confundi. Sed modum rebus vtillimum quem prĕſtare † debeat, imponentes, commerciandi licentiam æquabili ratione reuocate: ne ſe tendat in † vagum ambitioſa enormitas exigentium. Actus prætérea Læti, cuius conſcientia ſumma pulſatur inuidia, ſub cõſueta nobis cenſemus æquitate perquiri. Vt nec fraus aſtuti machinationibus † occulatur, nec innocentia falſis criminationibus ingrauetur. Quoſcunque verò in furtiuis actionibus " repereris fuiſſe verſatos, pro fortunarum quantitate, ſuppreſſam reddant veſtra æſtimatione pecuniam. Quod ſi † hæc per alios diſperſa eſſe conſtiterit, & illi nihilominus teneantur obnoxij, qui ſciẽtes paſſi ſunt in tali actione miſceri. Cõplices enim extiterunt criminis, qui non detexerunt facta raptoris. ' Prębendarum tenor aſcriptus, quem noſtra diuerſis largitur humanitas prouincialibus, ſuggeritur intolerabilis cauſ-

* pollicitis
† quod
† eligere
† deſtinandum
" Quidam libri habẽt noſtra
* conſecamus, vt For.
† erat
† tantum
Grauioribus malis prius medendum.
† videatur
† Pareant
Exactores.
Libra princip.
Trutina.
† videatur
Conductores.
† præſtare
Tranſmarinorum canon.
† arcto ite
† iuris
† diffinire
† quod inferant
Monetarij.
† tranſiſſe
Telonei canõ
* thelonei For.
† debeant
† vanum
† occuletur
Furta.
" Al reperi- in For.
† hoc
Conſcij furum & raptorum
Præbendæ.

bona merita splendidis dignitatibus sociata, alterius " præmiis adiuuantur, & vnius rei facies de * addita venustate pulchrescit. Non enim de te aliquid redemptæ laudi aut loquaci famæ credidimus, qui nobis † exspectantibus sępe placuisti. Interpellantium siquidem confusas querelas distincta nimis ac lucida relatione narrabas. Et qui proprios dolores exprimere non poterant, tuis † commendati allegationibus obtinebant: & ne fauoris alicuius putaretur excessus, † desideria supplicum ipsis præsentibus intimabas. Ori tuo altercantium desideria conuenerunt, & quod difficillimum gratiæ genus est, alternæ parti indiscreta laude placuisti: quæ res ipsos Oratores quoque postponit. Nam cum illis sit propositum diu tractata vnius partis vota dicere, tibi semper necesse fuit repentinum negocium, vtroque latere declarare. Additur etiam regalis præsentiæ grauissimum pondus: sub quo te ita facile contigit expeditum, vt quod illi vix possunt artificiosis * schematibus à iudicib. obtinere, tu probareris à principe puris allegationib. impetrare. Erat nimirum serenitatis nostræ in bonum publicum in parata sententia, quia nullam tarditatem in cognoscendo negocio sustinebat. Mox enim à te narrata causa conspecta est, † & cur tardaret negocij finis, cum tu † suggestionem lucida breuitate concluderes? Didicisti, vt credimus, iudicare nostris seruiendo iudiciis. Ita quod efficacissimũ † discipulatus genus est, agendo potiùs instructus es, quã legendo. Talibus igitur institutis edoctus. Eoæ † sumpsisti legationis officium, missus ad summę quidem peritiæ viros: sed nulla inter eos confusus es trepidatione, quia nihil tibi post nos potuit esse mirabile. Instructus enim trifariis linguis, non tibi Græcia quod nouum ostentaret inuenit, nec ipsa qua nimium præualet, te transcendit argutia. Accessit meritis tuis, cunctis laudibus pretiosior, fides, quam diuina diligunt, mortalia venerãtur. [Nam inter mundi fluctuantes procellas vnde se humana fragilitas contineret, si nostris actibus mentis firmitas nõ adesset? Hæc inter socios amicitiam seruat: hæc dominis pura integritate famulatur, hæc supernæ maiestati reuerentiam piæ credulitatis impendit: & si beneficium tantæ rei latius quęras, immutabilis fidei est omne, quòd benè viuitur.] Sume igitur per Indictionem tertiam Sacrarum largitionum, Deo propitio, dignitatem. Vtere congruis tuis natalibus institutis. Meruisti hactenus, vt honorum † fastigia crederemus: age nunc, vt tibi gratiæ nostræ celsiora nihilominus conferamus.

" Retinẽbo præmiis. FOR. * adiuncta sibi FOR. *Lau Cypria nu Comitu.* † † expectãtib. † commendatis † desiderio *Aduocati laus.* * stemmatibus † vt † suggestione *Vsus fieri.* † disciplina tus † assumpsisti allegationis *Fides.* † tibi fastigia

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Comiti sacrarum*] Officium Comitis sacrarum largitionum describit Claudianus in *Panegyr. Mally.*

Hinc sacræ mandantur opes, orbisque tributa
Possessi quidquid fluuius euoluitur auri,
Quicquid luce procul venas rimata sequaces,
Abdita pallentis fodit solertia Bessi.

Huius frequens mentio fit *in Cod. Theod. & Iustin.* BROS.

¶ Senatui vrbis Romæ Theodericus Rex. XLI.

Super eodem.

Candidati commendatoria LIcet candidatos vobis frequenter genuerit munificentia principalis, & fœcunda indulgentia nostra vobis altera sit natura, habetis nunc profectò virum, quem & nos † elegisse deceat, & vos suscepisse conueniat. Cui sicut fortunatum fuit à nobis eligi, ita laudabile erit, vestro cœtui † honorum lege sociari. Hoc tamen Curiæ felicius prouenit, quod nobis & impolitus tyro militat: illa verò non recipit, nisi qui iam † dignus honoribus potuerit inueniri. Conuenienter ergo ordo vester æstimatur eximius, qui semper est de probatissimis congregatus. Non enim illic profanis reseratur introitus, sed tales illuc permittuntur accedere, quales inde etiam cernuntur exire. Suscipite itaque collegam, quem palatia nostra longa examinatione probauerunt, qui regijs ita † intrepidus militauit affatibus, vt iussa nostra sæpe nobis expectantibus atque laudantibus explicaret. Cognoscitis profectò quæ loquimur. Quis enim vestrum à Cypriani deuotione summotus est? † Nam qui solatia eius petiit, mox beneficia nostra suscepit. Obtinuit ille † sæpius inuectationibus nostris, quod in consistoriis agi solebat antiquis. Si quando enim releuare libuit animum, Reipub. cura fatigatum, equina exercitia petebamus: vt ipsa varietate rerum soliditas se corporis vigórque recrearet. tunc nobis causas multiplices relator delectabilis ingerebat: erátque eius infastidita suggestio, sub iudicis animo tædioso. Ita dum causas præstandi benignus artifex ingerebat, reficiebatur animus beneficiorum auiditate successus. † His igitur adhæsit obsequiis candidatus, qui sic militauit animo nostro, vt nulla eum grauaret † offensio. Irascebamur sæpe causis improbis, nec tamen displicere poterat lingua relatoris: damnabamus interdum negocium, cuius placebat assertor: & impetum nostri animi frequenter sustinuit, qui gratiæ momenta possedit. Gloriatur etiam non extrema luce natalium. Nam pater † huic, sicut meministis, Opilio fuit, vir quidem abiectis temporibus ad excubias tamen Palatinas electus. Qui multò ampliùs crescere potuit, nisi fides † sub auidissima remunerationis sterilitate iacuisset. Quid enim conferre poterat tenuis donator? Qui si tamen non ditauit, innotuit. Quia magnæ abundantiæ † laudis est, in penuria Reipub. vel mediocria munera meruisse. Vicit † ipse Maiores suos felicitate sæculorum, & quod amplius euectus est, nostris est temporibus † applicandum. Talis quippe est in subiectis mensura prouectuum, qualis fuerit & distantia dominorum. Quapropter P.C. prædictum Cyprianum, suis meritis & natalium splendore fulgentem, ad Sacrarum Largitionum culmen euexi mus: vt & vester augeatur numerus, & incitetur deuotio seruientium. Æstimate reuerendissimi Patres quid de vestro ordine † censeremus, quando eos, quos vobis aggregandos credimus, multiplici allegatione prædicamus.

Marginalia: † elegisse; † bonorũ; † dignis; † non trepidus; † Nunquã; † sæpe; *Antiqua consistoria.*; *Facundia.*; † iis; † offenso; *Nobilitas.*; † vt Opilio; † eius; † laus; † iste; † applicandus; † censetimus

¶ Maxi-

§ Maximo v. i. Theod. Rex. XLII.

De variis generibus spectaculorum. Et de his quæ necessaria sunt iis qui spectaculi adsunt.

SI Consularem munificentiam prouocant, qui peruncta corporum flexibilitate luctantur, si organo canentibus redditur vicissitudo præmiorum, si venit ad precium delectabilis cantilena: quo munere venator explendus est, qui vt spectantibus placeat, suis mortibus elaborat? Voluptatem præstat sanguine suo, & infelici sorte constrictus festinat populo placere, qui enim non optat euadere. Actus detestabilis, certamen infelix, cum feris velle contendere, quas fortiores se non dubitat inuenire. Sola est ergo in fallendo præsumptio, vnicum in deceptione solatium. Qui se feram non mereatur effugere, interdum nec sepulturam poterit inuenire. Adhuc superstite homine perit corpus, & antequā cadauer efficiatur, † truculentet * assumitur. Captus esca fit hosti suo, & illum (proh dolor) satiat, quem se perimere posse suspirat. Spectaculum tantum fabricis clarum, sed actione deterrimum, in honore Scythicæ Dianæ repertum, quæ sanguinis effusione gaudebat. O miseræ deceptionis errorem, illam desiderasse colore, quæ hominum morte placabatur! Primum sibi per lucos & syluas agrestium populorum nota & venationibus dedita, hanc triplicem deam falsa imaginatione finxerūt: ipsam in cœlo Lunam, ipsam in syluis Dianam, ipsam apud inferos Proserpinam esse, † firmantes. Sed solum † Herebi potentem, non improbè forsitan † æstimarunt: quando tali falsitate decepti, in profundas viui tenebras cum suis erroribus intrauerunt. Hunc ludum crudelem, sanguinariam voluptatem, religionem impiam, humanam (vt ita dixerim) † feritatem, Athenienses primum ad ciuitatis suæ perduxere culturam, † iustitia permittente diuina, vt ad * illusionem spectaculi perueniret, quod falsæ religionis ambitus inuenisset. Hoc Titi potentia † principalis diuitiarum profuso † flumine cogitauit ædificium fieri, vnde caput vrbium potuisset. Cum Theatrum, quod est hemisphærium, Græcè dicatur, Amphitheatrum quasi in vnum iuncta duo visoria, rectè constat esse nominatum. [illegible] Qui speciem eius † arena concludens, † vt concurrentibus aptum daretur spatium, & spectantes omnia facilius viderent, dum quædam prolixa rotunda vniuersa collegerat. Itur ergo ad talia quę refugere † deberet humanitas. Primus fragili ligno confisus currit ad ora beluarum: & illud, quod cupit euadere, magno impetu videtur appetere. Pari in se cursu festinat & prædator & præda: nec aliter tutus esse potest, nisi huic, quem vitare cupit, occurrerit. Tunc in aëre saltu corporis eleuato, quasi vestes leuissimæ supinata membra iaciuntur, & † quidam arcus corporeus supra beluam lib. atus, dum moras discedendi facit, sub ipso velocitas ferina discedit. S c † . c. cidit, vt ille magis possit mitior videri, qui probatur illudi, al er argu lis in quadrifaria Mundi distributione compositis, * rotabil facilitate præsumens non discedendo fugit, non se longiùs faciendo discedit, se-

Spectacula consularia.
Decertare cum bestiis.
† truculentatur * absumitur. FOR.
Diana sacra truculenta.
† affirmantes
† Erebi potestatem
† æstimauerunt
† feritatem
† iustitiam
* irrisionē. FOR.
† principali
† fulmine
Theatrum.
* Ous speciē. FOR.
Amphitheatrum forma.
† area
† &
† debet
Descriptio arenariorū.
† q ideo
† accedit
* robotali FOR.

quitur insequentem, poplitibus se reddens proximum, vt ora vitet vrsorum: ille in tenuem regulam * ventre suspensus inuitat exitiabilem feram, & nisi periclitatus fuerit, nil vnde viuere possit, acquirit: alter se gestabili muro cannarum, contra sæuissimum animal, * ericij exemplo, receptatus includit, qui subitò in tergus suum refugiens, intra se collectus absconditur: & cùm nusquam discesserit, eius corpusculum non videtur. Nam sicut † ille veniente contrario reuolutus in sphæram, naturalibus defensatur aculeis, sic iste † consutili crate præcinctus, munitior redditur fragilitate cannarum: alij tribus, vt ita dixerim, dispositis ᵅ hostiolis paratam in se rabiem prouocare præsumunt, in patenti area cancellosis se postibus occulentes, modò facies, modò terga monstrãtes. Vt mirum sit euadere, quos ita † respicis per leonum vngues dentésque volitare: alter labenti rota feris offertur: eadem alter erigitur, vt periculis auferatur. Sic hæc machina ad insidi Mundi formata qualitatẽ istos ᵅ spe refouet, illos timore † discruciat, omnibus tamen vicissim, vt † decipere possit, arridet. Longum est per tot periculorum casus sermonibus euagari. Sed aptè iungendum est, quod ait de Inferis Mantuanus, Quis scelerum comprendere formas? quis Omnia pœnarum percurrere nomina possit? Sed vobis, quibus necesse est talia populis exhibere, largitate manus fundite præmia, vt hæc miseris faciatis esse votiua. † Alioquin violenta compulsio est, solemnia dona subtrahere, & mortes detestabiles imperare. Et ideò quicquid in longam consuetudinem antiqua liberalitate peruenit, sine aliqua dilatione concedite supplicanti. Quia homicidij † reatus est, illis esse tenacem, quos editio vestra inuitauit ad mortem. Heu mundi error dolendus! si esset † vllus æquitatis intuitus, tantę diuitię pro vita mortalium † deberent dari, quantę in mortes hominum videntur effundi.

* ventre For.
* fort ericinacij
† illo
Venatorum circensium dolo.
† cum subtili
ᵅ Al. ostiolis For.
† respicit
Mach na.
ᵅ Al. ſape. For.
† discruciat
† despicere
Virg. 6. Æneid.
† Alioquin
Dona solemnia.
† genus
† illius
† debent

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Voluptatem præstat. &c.*] Venationem & spectacula, in quibus homines cum feris decertabant vocat ludum crudelem & sanguinariam voluptatem, quemadmodum theatrales functiones, spectaculorum editiones & alia eius generis, voluptates appellari constat, quod confirmat Vopiscus in Aureliano. *Sequentibus diebus data sunt populo voluptates ludorum Scenicorum, ludorum Circensium, venationum gladiatorum, naumachiæ.* & Tertullianus in his verbis. *Nam & omnes istæ prophanæ spectaculorum secularium voluptates ex rebus Dei constant.* Sic Lactãtius spectacula damnans voluptatis voce sæpenumero vtitur. *l.* 1. *C. de Spectac. l.* 1. *C. de expens. ludorum.* Trebellius Pollio *in Galienis duobus. Ne diutius*, inquit, *theatro & Circo addicta Republ. per voluptatẽ deperiret illecebras.* Saluianus de prouidentia Dei ait, *Nihil esse criminum vel flagitiorum quod non esset in spectaculis, vbi homines lacerarentur cum circumspicientium voluptate.* Hinc prudentius contra Symmachum cum ad abroganda spectacula Honorium cohortatur.

Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari
Nullus in orbe cadat, cuius sit pœna voluptas. BROS.

¶ Trans-

Transimundo Regi Wandalorum Theodericus Rex. XLIII.

Quòd aduersarium Principis in sua defensione susceperit.

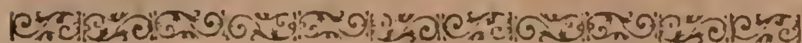
QVamuis † à[1] diuersis regibus † expetiti pro solidanda concordia, aut neptes dedimus, aut filias, Deo nobis inspirante, coniunximus: nulli tamen æstimamus nos aliquid simile contulisse, quàm quòd [2] germanam nostram, generis * [3] Animali singulare præconium, vestrum fecimus esse coniugium: fœminam prudentiæ vestræ parem, quæ non tantùm reuerenda regno, quantum mirabilis possit esse consilio. Sed stupeo vos † his beneficiis obligatos † Gesalecum, qui nostris inimicis dum à nobis foueretur adiunctus est, in vestram defensionem sic fuisse susceptum, vt qui ad vos viribus destitutus, priuatúsq; fortunis venerat, subita pecuniæ vbertate † completus, ad gentes † exteras † probetur transmissus: qui quamuis, Deo iuuante, lædere † nil possit, tamen animum vestræ cogitationis aperuit. Quid exspectent extraneorum iura, si sic meretur affinitas? Nam si causa misericordiæ susceptus est in regno vestro, teneri debuit, [4] si nostri propter † ex pulsus est, non oportuerat cum diuitiis ad aliena regna transmitti, quæ ne vobis redderentur infesta, nostra fecerũt absolutè certamina. Vbi est quod tãta electione saginatus, alios solebas † docere de moribus? Hoc si voluisses cum sorore nostra tractare, vtique vobis non potuisset accidere. Quia nec fratrem permiserat lædi, nec maritum feceiat in rebus talibus inueniri. Atque ideò per illum & illum Legatos nostros salutantes honorificentia competenti, petimus vt hanc iniustitiam deliberatio vestra pertractet: ne parentum vestrorum animus euidentibus causis excitatus, cogitet aliquid tentare, quod pacem videatur irrumpere. Grauiter siquidem dolet iniuria, quæ contigerit insperata, & si inde proueniat dolus, vnde † credabatur auxilium. Quædam verò per harum portitores verbo vobis insinuanda commisimus: vt æstimantes omnia, quid fieri in tanta causa oporteat, prouidentia vestra reponat. Quia non est leue, prudentes viros in pacis constituta peccare.

† aduersis
† expetenti
Nuptiis inter reges conciliari pacem.
* Diualis
† iis!
† Gisolecũ
Expostulatio de Gisalici Regis iniuria.
† repletus
† extraneas
† probatur esse
† nihil
† quid
† edocere
Grauis iniuria à quo nõ expectabatur.
† sperabatur

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *diuersis regibus*] Francorum & Herulorum. FOR.
¶ 2 *Germanam*] Amalasuentham. FOR.
¶ 3 *Amali*] quæ vox reddenda fuit *epist.* 2. *inf. lib.* 8. FOR.
¶ 4 *Si nostri propter*] *si nostri P. P.* Ex Nicephoro *lib.* 17. *eccles. histor. ca.* 11. Trasmundus forma eximia & animo magno iit ad Theodericum Gotthorum regem legatione missa Amalesuentham eius Germanam in matrimonium petens impetrauit, & præterea mille armatos, & quinque hominum millia, quæ satellitum ordinem implerent. Hoc autem defuncto Hulderichus Henrici ex Genserícho prognati filius regnauit, vir mitis, & non, vt hic Transmũdus, Arrianus, & Christianorũ virorũ

persecutor. Ad hunc Huldericum Athalaricus scribit infra lib. 9. ep. 1. For.

¶ Transmundo Regi Wandalorum Theod. Rex. XLIV.

Respondetur vicario, qui de dolo quem ferebatur in Principis odium concepisse, ostensione probabili se purgauit.

OStendisti prudentissime regum, post erroris euentum sapientibus subuenire posse consilium: nec pertinaciæ vitium vos amare, quod brutis hominibus videtur accidere. Obligastis animum meum tanta vos in melius celeritate mutando. Nam cùm Rex satisfacit, quælibet dura dissoluit: [quia sic est in Principibus humilitas gloriosa, quemadmodum in mediocribus odiosa potest esse iactantia.] Nuper vobis obiecimus † Gesaleci quondam Regis dolosa meditatione discessum. Sed vos nobilitatis vestræ memores & honoris, actum rei † nobis veritate declarastis. Vnde non fuit sic † vituperabile, hominem prauis suspicionibus locum dedisse, quantum gloriosum est dominantem tam celerrimè se potuisse purgare. Ille enim, qui minùs poterat cogi, animæ non passus est arcana † violare. Cui laudi vicissitudinem, in qua possumus parte reddentes, synceram purgationem pura mente suscepimus: sed auri transmissi munera non tenemus: vt & ipsi intelligatis, causam per iustitiam fuisse motam, quam nulla potuit finire vænalitas. Fecimus † vtrique regalia. Sic non superauimus tyrannicam cupiditatem, sicut & vos vicisse constat errorem. Redeant ad Cubiculum vestrum munera, quorum tantùm oblatio videtur esse gratissima. † Negligatur aurum vbi electum est conscientiæ præmium: patiatur aliquando repulsam, quod semper auaris Regibus imperabat. Eat nunc actus iste per gentes, carum † parentem non excusasse culpam, & læsos animos respuisse pecuniam. Ita quod per bella solebat quæri, amoris studio declaratum est potuisse contemni. Intelligant parentes tales fuisse, qui studio auaritiæ causas sibi † nequiuerint excitare. Omnia si quidem superauit affectus: tunc cœpit petitio magis desinere, quando pulsatus obiecta non passus est abnegare. Recipite igitur munera sensibus suscepta, non manibus. Suauius nobis fuit, ista reddere, quàm multò grandia suscepisse. Estote nunc ad similia cauti, ad ventura soliciti: quia instructus redditur animus in futuris, quando præteritorum commonetur exemplis. Quapropter illo & illo Legatis vestris redeuntibus plenissimè reddimus salutationis affectum, optantes vt sospitatem vestram diuina concedant, cuius nobis animos validissimè † cognoscimus esse sociatos.

Margin notes:
† Gisoleti
† nobis sub
† vituperabile, sic
† celare
Repudiata regis munera
† vtique
† Negligit
† parentum
Amore trās actum, non vi.
† nequiuerant
Munera sensibus suscepta, non manibus.

MAGNI

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

VARIORVM [1] LIBER VI.

Formula Consulatus. I.

Promotus ad dignitatem Consulatus.

PRISCORVM iudicio qualis sit Consulatus, hinc omnino datur intelligi, quando inter Mundi dignitates eximias, [2] solus meruit habere palmatas vestes, quas felicitas dabat, præmia vincentiũ, nomen annorum, compensatio sola cui † debebantur omnia. Statum Reipublicæ Romanæ viri fortis dextera tuebatur, fortunas omnium ac liberos † huius consilia † vindicabant, & tot magnis debitis sola erat huius retributio dignitatis, reperta in libertatis ornatum, inuenta ad generale gaudium. Per illam † nimirum status Imperij iugiter creuit: illam semper felix Roma suscepit: meritò pridem genus habebatur imperij: meritò supra omnes ciues † poterat, qui ab hoste patriam vendicabat: vtilitates publicas sub æquitate disponens, ius dicebat etiam † capiti: sed tutò illi commissa est potestas necis, qui fuerat auctor salutis. Hinc est, quòd etiam fasces atque secures tantæ potestati præceperæ sunt † illigari: vt cùm tardiùs soluerentur, moram deliberationis acciperent, si de cæde aut nece hominis aliquid censuissent: ita vt cùm omnia eius traderentur arbitrio, ne insolesceret animo, Consul dictus est à consulendo. Hinc tanta largitas profluebat, vt illa dextra, quæ sanguinẽ copiosè fuderat hostiũ, vitæ auxiliũ ciuib. manaret irriguũ. Sic quos felices per bella fecerat, studio largitatis explebat. * In [3] argumentum etiam publicæ gloriæ soluebat famulos iugo seruili, qui libertatem tantæ dederat ciuitati. Sed nunc sumitis ista feliciùs: quando nos habemus labores Consulum, & vos gaudia dignitatum, Palmatæ siquidem vestræ, nostræ probantur esse victoriæ: & [4] prosperrimæ conditionis euentu vos in pace ingenuitatem † ceditis famulis, cùm nos securitatem demus per bella Romanis. Atq; ideò per illã Indictionẽ [5] Consulatus te decoramus insignibus: [6] Pinge vastos humeros vario colore palmatæ: validũ manũ victoriali scipione nobilita: lares proprios etiam, [7] calceis auratis egredere: [8] sellam Curulem pro sua magnitudine multis gradib. † enisus ascẽde: vt in otio subiectus merearis, quod nos † per maximos labores assumimus imperantes. Rẽ victoriarum agitis, qui bella nescitis: nos iuuãte Deo, regimus, nos cõsulimus, & [9] vestrũ nomẽ annũ designat. Vicistis felicitate Principes, qui † & honores sũmos geritis, & dominationis tędia nõ habetis. Quapropter erige confidentiã mẽtis tuę, Cõsules esse

Consulatus laus. *Palmata vestes.* † dabantur † cuius † vendicabat † illum † poterant † capitis *Fasces secures.* † alligati *Consul unde dictus.* * augmentum *Manumissio* *Palmata vesta.* † redditis *Consularia insignia.* † enixus † post *Nomen anni dat Consulatus.* † in

maganimos decet. Opes priuatas non cogites, qui gratiam publicam donando habere decreuisti. Hinc est enim, quod alios Iudices etiam non † rogantes enchimus, Consules autem sperantes tantum modò promouemus: vt soli ad has largitates veniatis, qui vos pares tantis expensis esse cognoscitis. † Alioqui onera essent potiùs, non honores, si supra vires aliqui imponeremus inuitis. Fruere igitur decenter optatis. Hic est ambitus qui probatur. Esto mundo clarus, tibi † prosperrimus, tuis autem posteris feliciter imitandus.

† regnantes

† alioquin

† perspicuus

NOTÆ VARIORUM.

¶ * 1 Lib. vi.] hoc libro dignitatum formulæ cóscriptæ, quarum singulis quid cuique propriè conueniat ostéditur. earum autem hic ordo est: 1. Consul. 2. Patricius: 3. Præfectus Prætorio: 4. Præfectus vrbis: 5. Quæsto. palatij: 6. Magister officiorum: 7. Comes sacrarũ largitionum: 8. Comes rerum priuatarum: 9. Comes sacri patrimonij: 10. vacantes proceres id est, consules vacantes, patricij vacantes, &c. 11. Illustres vacantes: 12. Comes primi ordinis: 13. Magister scinij: 14. in senatum referendus, cui laticlauiam dignitatem princeps dedit: 15. Vicarius vrbis Romæ. For.

¶ 2 *Solus meruit habere palmatas vestes quas felicitas dabat præmia vincentium.*] Ex his verbis apparet habuisse consules prætextas & palmatas vestes, quæ Capitolinæ dicebantur, & cum Imperatores cuipiam Consulatum decreuerant, ad eum tale aliquid datis literis adscribebant: *Te manet Capitolia palmata*, quod ex Vopisco probo. vide Lazium *cap. 4. lib. 9. comment.* Bros.

¶ 3 *Argumentum*] vetus liber, *augmentum*: ego nihil mutandum censeo, augmentum consulatus, seruorum manumissio est, *l. vn. ff. de offic. consul. l. 5. & l. 20. si rogatus, de manumiss. vindic.* Sunt autem octo hic obiter obseruanda, à Cassiodoro accuratiùs, quàm vsquam à quoquam notata consulatus argumenta. 1. fastis dare nomen: 2. fasces & secures habere: 3. manumittere: 4. vestis palmata: 5. victorialis scipio: 6. aurati calcei: 7. sella curulis: 8. denique missilia, quæ hoc versu significantur: *Ad largitates veniatis, qui vos pares tantis expensis esse cognoscitis.* de quibus sup. lib. 2. epist. 2. egimus. insignia Consularitatis ac potestatis dicuntur initio *lib. 6. Cod. Theod.* For.

¶ 4 *Prosperrimæ conditionis euentu vos in pace ingenuitatem ceditis famulis, cum nos securitatem demus per bella Romanis. Reperta in libertatis ornatum.*] Solebant illi qui Consulatum inierant manumissiones expedire, seruis imponere vindictam, eósque ad libertatem perducere. Ideóque factum puto vt Vlpianus *lib. 2. de. Officio Consulis*, de manumissionibus tractauerit, officiúmque Consuli esse dixerit consilium præbere manumittere volentibus. De Circensium editione déque manumissionibus quæ à Consulibus statim atque magistratum inierant expediebantur. Ammianus quædam memoriæ prodidit libr. 22. Eodem pertinet Sidonij Apollinaris carmen *in Panegyrico ad Anthemium in fine*: & Claudiani *in 4 Consulatu Honorij.* Bros.

¶ 5 *Consulatus insignibus*] insignia magistratus, παράσημα, qualia Iustinianus

nianus Nouel.24. de Pratore Pisidij, describit, δίφρον τε ἐξ ἀργύρου, καὶ πέλεκυν, καὶ ῥάβδους, &c. FOR.

¶ 6 *Pinge vastos, &c.*] Consulum insignia fuerunt, primum toga prætexta, deinde picta ac palmata vestis, item duodecim lictores cum fascibus, sella curulis eburnea, Scipio eburneus.

¶ 7 * *Calceis auratis*] Vt imperatores soli purpureis, ita Consules aureis, Patricij sericeis caligis in publico vtebantur. PITHOE. *subcis. lib.1. cap.15.*

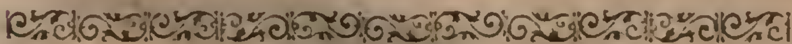
¶ 8 * *Sellam curulem pro sua magnitudine multis gradibus enisus ascende*] quæ fuerint olim Consulum insignia & ornamenta vide quæ notaui ad *Sidon. Apollin. lib.8. epist.* 8. BROS.

¶ 9 *Et vestrum nomen annum designat*] Nominibus consulum Roman. anni numerabantur. infrà lib.9. epist.29. Iustinian. *Nouell.*105. ὄνομα τῷ χρόνῳ γίνεται. Seneca *lib.3. c.31. de ira: Dedit duodecim fasces, sed non fecit ordinarium consulem: à me numerari voluit annum, sed deest mihi sacerdotium.* Pacatus Panegyristes Theodosio seniori, *Consul quis creatur, habiturus est nomen annus.* Apuleius *Apologia* 2. *ad Claud.* Maximum Proconsulem: *signa quæ impressa sunt recognoscat, consules legat, annos computet.* In veteri lapide,

Ter vice qui sacra discinxit iurgia index,
Consul & æterno decorauit nomine fastos

Hinc editæ rationes cum die & consule, *l.1. l.6. si quis ex §. si initium, ff. de edendo.* Libellis accusatorum dies & consules exprimebantur, *l.3. de accus.* Leges *inter Cod. constitutiones sine die & consule promulgatæ.* Vt mihi non sit dubium, quin Lactantius *lib. 6.* Consules his verbis intelligat: *Quid ad gerendos*, inquit, *magistratus vitæ suæ operam conuertunt, vt fastos signent, & annis imponant nomen.* FOR.

¶ 10 *Alios iudices etiam non rogantes euehimus, Consules autem sperantes tantummodo promouemus.*] Meritò Consules à cæteris magistratibus separat, quod ad Consulatum ij demum qui candidati fuerint, qui petierint, ambierint, prensauerint, euehantur: ad alios autem magistratus fungendos hodie quidem (Republ. enim vigente aliud obtinuit) ignorantes & nihil tale cogitantes deligantur, si in vrbe habitent, ita tamen vt nullis sumptibus inuiti obligentur. BROS.

¶ Formula ' patriciatus II.

Promotio ad dignitatem patriciatus.

SI antiquitatis ordinem perscrutemur origine dignitatum, * Patriciorum familia Ioui † noscitur fuisse dicata: vt summi Dei (sicut putauere) cultura locum primarium possideret. Sed quia vos aliquid habere decebat eximium, & nomen ipsum Patribus magna se vicinitate iungebat, superstitione derelicta, ad vestrum cœtum felici conditione migrauit, quia pontificalis laus conscientiæ Senatui rectè poterat con-

* Potiorū
† digno-scitur.

*legitis uenire. Sic ex augurali familia Reges quoque * legis institutos, non iniuria: quia decuit à tali proposito venire, qui publica poterat iura tractare. Hinc est, quod & honor ipse cinctus est, cū vacaret, †nihil iuridictionis habens, †& iudicantis cingulum non deponens, in quo felicitas perpetua nascitur, dum successoris ambitio non timetur. Nam mox vt datus fuerit, in vitæ tēpus reliquum homini fit †coæuus, ornatus indiuiduus, cingulum fidele, quod nescit ante deserere, quàm de mundo homines contingat exire: credo ad similitudinem pontificatus, vnde venerat, tem fuisse formatam: qui sacerdotium non deponunt, nisi cum vitæ munera derelinquunt. Additur, quod leges tantam illis reuerentiam detulerunt, vt in sacris positus cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ potestatis nexibus exuatur, nisi contra specialiter à principe caueatur. Quod constat ratione probabili constitutū: vt qui amplissimum genium preciosæ libertatis acceperat, vilissimam conditionē cum subditis non haberet. Præfectorios & aliarum dignitatum viros præcedit * † [2] vnitarum: cedēs fulgori, quem interdum etiam à nobis cōstat assumi. Proinde necessariò laudatam intellige dignitatem: ne aut nos parùm dedisse videamur, aut tu negligentiùs tractes, si te aliquid mediocre suscepisse putaueris. Quapropter ab illa indictione nostro munere subleuatus, Patriciatus culmen ascende, quod † quidam iuridicorum [3] à patribus dictum esse voluerunt, facturus omnia, quæ tantum reuerentiam decent. Nam quamuis magna contulerit nostra clementia, habes adhuc quod † expectes, si te probabiliter tractare contendas.

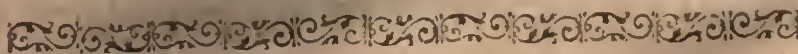
Marginalia: Patritiatus dignitas sola morte soluitur. — † hil — † è — † coruus — Patritiatus patria potestate exoluit — *vnitatum — † multum — Patritiatus unde. — † quidem — † expectas

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Patriciatus*] summus honos, vt curia, sic patria potestate liberat. Hic, & §. *filiusfamilias, tit. Quibus modis ius patr. pot. solu. l. vltim. Cod. de decur. lib.* 10. *l. vltim. de Consul. lib.* 12. *Cod.* infrà lib. 8 epist. 21. & lib. 10. epist. 7. For.

¶ 2 *Vnitatum.*] vitiosè, sed reponi iussi, vni tantum: quod ipsius ratio sententiæ exigit. For.

¶ 3 *A patribus.*] Sudas πατρίκιος, ὁ πατὴρ τοῦ κοινοῦ: Iustin. *d. §. filiusfam. d. l. vlt. C. de Consulib.*

¶ Formula præf. Præt. III.

Promouetur quis ad præfecturam prætorianam.

SI honoris alicuius est origo laudabilis, si bonum initium sequentibus rebus potest dare præconium, tali auctore Præfectura Prętoriana gloriatur, qui & Mundo prudentissimus, & diuinitati maximè probatur acceptus. Nam cum Pharao Rex Ægyptius de periculo futurę famis inauditis somniis vrgeretur, nec visionem tantam humanū posset releuare consilium, Ioseph, vir beatus, inuentus est, qui & futura † veraciter prædice-

Marginalia: Pharao. — Ioseph. — † m

prædicaret, & periclitanti populo prudentissimè subueniret. Ipse pri-
mum † huius dignitatis infulas consecrauit:[1] ipse carpentum reueren- † huiusmodi
dus ascendit, ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per sapientiam confer-
ret populis, quod præstare non poterat potentia dominantis. Ab illo
nanque patriarcha, & nunc pater appellatur imperij: ipsum hodiéque
resonat[2] vox præconis instruēs iudicem, ne se patiatur esse dissimilem.
Meritò, vt cui tanta potestas potuit dari, videretur semper subtiliter ad- Potestas
moneri. Quædam enim huic dignitati & nobiscum iura communia præf. prætor.
sunt. Exhibet enim sine præscriptione longinquos. magna quantitate
mulctat errantes, fiscum pro sua deliberatione distribuit, euectio- Præfecti
nes simili potestate largitur, vacantia bona proscribit, delicta prouin- præt. & Re-
ciarum iudicum punit,[3] verbo sententiam dicit. Quid est, quod non gis compara-
habeat commissum, cuius est vel ipse sermo iudicium? Pene est, vt leges tio.
possit condere, quando eius reuerentia potest negocia sine appellatio-
ne finire. Ingressa palatium † nostra consuetudine frequenter adora- † nostram
tur: & tale officium morem videtur soluere, quod alios potuit accu- consuetu-
sare. Potestate igitur nulla dignitas est æqualis. Vice Sacra vbique iu- dinem
dicat. Nullus ei miles de fori sui autoritate præscribit, excepto officiali
Magistri Militum: credo vt vel illis aliquid Antiquitas † cederet, qui vi- † crederet
debantur pro Repub bella tractare. Curiales etiam verberat, qui appel- Curiales, mi-
lati sunt legibus Minor Senatus. In officio suo ius retinet singulare, & nor senatus.
talibus tantisq; noscitur iubere quos etiam prouinciarū non † audeant † audeat
iudices in aliqua parte contemnere: Officium planè geniatum, efficax,
instructum, & tota animi firmitate præualidum: qui sic † peragent ius- † peragit
sa, vt nullis morentur dilationibus imperata. Militia perfunctis Tribu-
norum & Notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat,
qui inter proceres mixti, nostris * conspectibus obsecundant.[4] Gratan- *iussionib.
ter implemus, quæ ille constituit, cuius reuerentia & nos ita constrin-
gimur, vt sine dubitatione faciamus, quę illum decreuisse cognoscimus.
Non immeritò, quando palatium sua prouisione sustentat, seruienti-
bus nobis procurat annonas, humanitates quoque iudicibus ipsis facit.
Legatos gentium † veraces explet ordinationibus suis. Et licet aliæ † voraces
dignitates habeat titulos præfinitos, ab ista totum penè geritur, quic-
quid in imperio nostro æquabili moderatione tractatur. Hanc denique
curarum omnium pulcherrimam molem (quod prosperum nobis, vtile
Reipub. † sit) ab illa Indictione tuis humeris decenter imponimus: † sit
quam tu & ingenij virtute sustineas, & summa fide tractare contendas.
Quæ quantùm diuersis solicitudinibus constringitur, tantò magis lau-
des amplissimas dignitas hæc triumphat. Et ideò tantum lumen gloriæ
sit actionibus vestris, vt & in palatio nostro fulgeat, & in prouinciarū
longinquitate reluceat. Pariter tibi sit cū potestate prudētia: conscientiæ
tuę quadrifaria virtus assideat. Tribunal tuū ideò tā excelsum factū esse Tribunal
noueris, vt locatus ibi nihil humile abiectūq; cogitares. Cōsidera quid excelsum.
debeas dicere, quod à tantis excipitur. Monimenta publica † talia con- † taliter
tineant, quæ se legisse nullus erubescat. Præsul mirabilis partem non

habet cum delictis: quia nisi aliquid egregium assiduè fecerit, culpam vel ociosus incurrit. Nam si prædictus auctor sanctissimus ille recolatur, quoddam sacerdotium est, Præfecturæ Prætorianæ* competenter agere dignitatem.

Sacerdotii
* videtur

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ipse Carpentum*] Posteriorum temporum præfecturæ habuerunt insigne potestatis suæ non vulgaris cultus carpentum quo inueherentur. PITHOE. subcis. *lib.1.cap.15.* Præfecti prætorio Carpentis vsi sunt, cúmque ascendere poterant, vt etiam præfecti vrbis, qui mos sacerdotibus sacris antiquitus concessus, vt ex Suetonio in claudio ca.xj. constat, *Matri Carpentum quo per Circum duceretur*, & in Caligula, cap.15. *Matri Circenses Carpentúmque instituit, quo in pompa traduceretur*, matronæ quoque vulgò Carpentis vtebantur ad sacra, sicut testatur Ouid. *lib.1.Fast.*

Nam prius Ausonias matres Carpenta vehebant
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.

sed postea hic mos in desuetudinem abijt. BROS.

¶ 2 *Vox præconis.*] infr. lib.11. epist.3. quæ in iudiciis tum publicis tum priuatis adhibeatur. *l.2. de iur. immunit. l. pen. de in integ. restit. l. vlt. Co. de feriis.* Quintil. *lib.6. cap.4.* Euseb. *lib.4. eccl. hist. ca.15.* Agathius iudicium abs Iustiniano institutum describens lib.4. de bello Gotthico ait: instruens iudicem. Donatus in Terentianam *Phormionem act.1. scena 2.* Demosthen. *pro Ctesiphonte.* Lucianus *in Bis accusato*: qua de re aliàs fortè pluribus. FOR.

¶ 3 *Verbo sententiam dicit*] inter iura & potestatis Præfecti Prætorio insignia, nec ex scripto sententiam ferat, *l.2. Cod. de sent. ex breui recit.* Quod cæteris iudicibus non est permissum, qui ex tabella litigantibus sententiam edebant. Symmachus *lib.1. epist.27. l.34. l. vlt. Co. de præd. dec. l. vlt. C. de princip. agent. in reb. l. in sacris. C. de prox. sacr. scrin.12.* sed opportuniore aliquando loco nos id prosequemur. FOR.

¶ 4 *Gratanter implemus quæ ille constituit, cuius reuerentia & nos ita constringimur, vt sine dubitatione faciamus quæ illũ decreuisse cognoscimus.*] Præfectis prætorio datam fuisse pleniorem licentiam, ad disciplinæ publicæ emendationem Iurisconsultus *l.1. ff. de off. præf. præt.* auctor est. Tempore Constantij Imperatoris omnes castrenses ordinariæque potestates, vt honorum omnium apicem priscæ reuerẽtiæ more præfectos semper suspexêre prætorianos. vt Ammia. Marcellin. *lib.21.* tradit Præfecturæ meritum cæteris dignitatibus antestare Valentinianus, Valens & Gratianus in *l.1. C. de officio vicarij.* definiunt, & meritò, etenim præfectura prætoriana quidam principatus quondam imperij erat, attamẽ sine purpura. Et in eo discrimen principis & præfecti statuebatur, quod sacram purpuram & Imperatorias infulas non gestaret. Deinde, Præfectis prętorio rerum summa commissa fuit propter loci dignitatem, vt testantur Imperatores, Valentinianus, Theodosius & Arcadius in *l. quilibet. 40. C. de decur. lib.10.* Patres imperij etiam vocantur, vt testatur

ſtatur author. Qui autem plura de authoritate, munere, & dignitate præfecti prætorio ſcire voluerit, conſulat Dion. *lib.* 52. Suetonium *in Galba. c.* 4. *in Tito. c.* 6. BROS.

¶ Formula Præfecturæ vrbanæ & eius officia IV.

De laudibus præfecturæ vrbanæ

CVm de dignitate commiſſa laus ſemper iudicis æſtimetur, & potior habendus eſt, quàm ſint illi, quibus præeſſe cognoſcitur, nemo amplius videtur erigi, quam cui potuit Roma committi [Grande eſt quidem, procerem eſſe: ſed multò grandius, de proceribus iudicare.][1] Senatus ille mirabilili opinione glorioſus probatur habere præſulem, quem mundus ſuſcipit iura condentem. Eoque fit, vt illi vtantur in Senatu poteſtate perfecta, qui apud te trepidant dicere proprias cauſas. Verum † hæc quoque modeſtia † cognoſcitur eſſe prædicanda: vt † oporteret ſe legibus teneri, quæ ab ipſis ſciuntur poſſe conſtitui. Quæ res pro parte nobis abſolutè communis eſt: ſed hac ſola ratione diſcreti, quod alteri ſubdi non poſſumus, qui iudices non habemus. Reſpice tot doctos viros, & conſidera quale † ſit his aliquid dicere, nec erroris verecundiam formidare. De talibus diſceptas, quos tibi cognoſcis eſſe potiores. Sic ergo † locum tuum tracta, vt omnes te in iudicem honoratæ congregationis agnoſcant. Conſideres ſupra omnes ſcilicet Conſulares ſententiam primum dicis, & in illa libertatis aula reuerendus aſpiceris, in qua commiſſos habere Mundi primarios approbaris. Quis iam de obſcuro vitio cogitare poſſit, qui ſe inter morum limina tot eſſe cognoſcit? Vis odium non recipere? ſtudium à te gratificationis exclude. Publicum amorem neceſſe eſt habeas, ſi ſecretiùs nil promittas. Erit nimirum magnum & ſingulare præconium, ſi Iudices non accipiant, vbi ſunt qui multum dare contendant. Ditioni tuæ non ſolum Roma commiſſa eſt (quamuis in illa contineantur vniuerſa) verumetiam intra centeſimum milliarum poteſt item te protendere, antiqua iura voluerunt: ne tantæ ciuitatis iudicem † muralis agger includeret, cum Roma omnia poſſideret. Tu etiam ex deſignatis lege prouinciis, ab appellatione cognoſcis. Aduocati tibi militant eruditi: quando in illa patria difficilè non eſt oratores non implere, vbi Magiſtros eloquentiæ contingit ſemper audire. Carpento veheris per nobilem plebem: publica te vota comitantur: fauores gratiſſimi conſona tecum voce procedunt. Bene age, quia te veniente licet populis conticere. Habes copioſè vnde tibi gratiam tantæ ciuitatis acquiras: ſi merces diuerſæ ſub nulla venalitate vendantur: † ſi exhibitio ſalubriter † accenſa thermarum rapinarum ardoribus non † tepeſcat: ſi ſpectaculum, quod præbetur voluptati, non ſit cauſa litigij. Suauiter enim cogit gratum eſſe populum, quiſquis in certaminib. partium declinat iniuſtum. Tãta eſt enim vis glorioſæ veritatis, vt etiam in rebus ſcænicis † æqui,

† hoc
† dicitur
† opteat
Princeps non iudicatur.
† ſit illis
† locum
Poteſtas præf. vrb.
† mirabilis
Vectum carpento Præfectum vrbis.
† ſed
† exorta
† tereſcat
† veritas

† decurso
† togatæ
† istæ dignitati

tas desiderentur. Admonitionum igitur ordine †decurso, per Indictionem illam habitu te † togatæ dignitatis ornamus: vt indutus veste Romulæa, iura debeas affectare Romana. Nam si † isti dignitati par fueris, nihil est quod à nobis minimè consequaris. Ad omnia enim tali suffragio eris nihilominus dignus, si actionem tuam laudet Senatus. Perfecta enim rei fides est, vbi consentanei testes probantur esse summates.

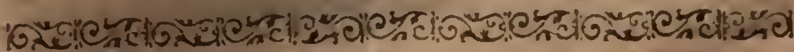
NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Senatus ille mirabili opinione gloriosus.*] Epictetus cùm ab Hadriano Imperatore interrogaretur quid esset Senatus, ornamentum dixit vrbis, splendor ciuium. sic legati à Pyrrho interrogati quid de Romanis sentirent, responderunt vrbem sibi templum visam, Senatum verò regû consessum: quidam eum vocarunt recti boníque præceptorem, alij mûdi lumina. Probus apud Vopiscum ait Romanos Senatores mundi principes esse, tales semper fuisse & in posterum futuros. Petronius *in Satyrico* vocat Senatum recti boníque prætorem. Prudent. *lib. 1. in Symmachum* mundi lumina. Sic Ammianus Marcellinus, vbi de Constantio Romam ingresso ait. *Cúmque vrbi appropinquaret*, ait, *Senatus officia reuerendásque patriæ stirpis effigies ore sereno contêplans, non vt Cyneas ille Pyrrhi legatus, in vnum coactam multitudinem regum, sed asylum mundi totius adesse æstimabat.* Cicero Senatum principem salutis, publicęque mentis appellat. Vide Maiorian. *Nouel. 3. de ritu imperij sui.* Virg. 6. Æneid. *l.* 74. *C. Theod. de decur.* Quintil. *declam.* 329. BROS.

§ 2 *Indutus veste Romulea*] togam intelligit, qua Romani ciues vtebantur, *l. 23. sed & si accepto, de iur. fisc.* quo allusum lib. 3. epist. 17. *Vestimini moribus togatis: exuite barbariem.* Notatur Antonius à Dione *lib.* 50. ἐσθῆτι ἐν τῇ πατρίῳ ἐχρῆτο. Tertullianus *de pallio:* Saluian. *li. 4. de Prouidentia*, Claudian. *in Ruffinum:*

Barbariem reuocat—
Nec pudet Ausonios curas & iura regentem
Sumere deformes ritus, vestémque Getarum,
Insignémque habitum Latij mutare regéque.

Toga aduocatorum *l. 3. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Præfecturæ vrbanæ familia quæ hîc dicitur, Vlpiano sunt Stationarij *l. 1. ff. de off. præfect. vrb.* FOR.

§ Formula Quæsturæ. v.

Promotio ad dignitatem Quæsturæ.

* aspectibus Magistratus à Principe lecti.
† matrimonij

SI tantùm claræ sunt dignitates, quantum nostris* aspectibus perfruantur: si præsentia frequens prodit dominantis affectum: nullus ita iudicum potest esse gloriosus, quàm ille, qui est in cogitationum nostrarum participatione susceptus. Aliis enim pecuniæ publicæ committimus procurationem: aliis causas concedimus audiendas: aliis † matrimonij

monij nostri iura delegamus Quæsturam toto corde †recipimus, quam nostræ linguæ vocem esse censemus. Hæc nostris cogitationib. necessariò familiariter applicatur: vt propriè dicere possit, quod nos sentire cognoscit: arbitrium suæ voluntatis deponit, & ita mentis nostræ velle †fulcipit, vt à nobis magis putetur exisse, quod loquitur, O quã arduum est, subiectũ verba dominantis assumere, loqui posse quod nostrum credatur, & prouecti in publicum decorem gloriosam facere †felicitatem! Considerate quid ponderis habeatis pariter & decoris.[1] Siquid dubitamus, à Quæstore requirimus: qui est[2] thesaurus famæ publicæ, armarium regum, paratus semper ad subitum, & (vt ait Tullius magister eloquentiæ) Nihil præstabiliùs videtur, quàm posse dicendo tenere hominum mentes, allicere voluntates, † impellere quo velit, vnde autem velit deducere. Nã si oratoris est proprium, grauiter & ornatè dicere, vt possit animos iudicum commouere: quantò facundior debet esse, qui ore principis populos noscitur † admonere? vt recta diligant, peruersa contemnãt, bonos sine fine laudent, pessimos vehementer †accusent. Vt penè feriata sit districtio, vbi præualet eloquentiæ fortitudo. † Sit imitator prudentissimus Antiquorum, mores alienos corrigat, & suos debita integritate custodiat. Talem denique oportet esse Quæstorem, qualem portare principis decet imaginem. Nam si nos (vt assolet) causã gestis audire cõtingat, quæ auctoritas erit linguæ quę sub oculis †regalem genium possit implere? Adesse debet scientia iuris, cautela sermonis: vt nemo debeat reprehendere, quod Principẽ constiterit censuisse. Opus erit prætereà firmitas animi: vt à iustitiæ tramite nullis muneribus, nullis terrorib. auferatur. Nam pro æquitate seruanda †& nobis patimur contradici, cui etiam oportet obedire. Sed vide vt tantũ doctrinę deferas, quatenus probabiliter omnia perquisitus exponas. Aliæ quippe dignitates assessorũ solatia quærant: tua verò dignitas Principi consilia subministrat. Atque ideò prudentiæ vel eloquentiæ tuæ fama prouocati, Quęsturam tibi, gloriam literarum, ciuilitatis templum, genitricem omnium dignitatũ, cõtinentiæ domicilium, virtutum omnium sedem, per illam Indictionem, Deo præstante, cõcedimus: vt sic agas, quẽadmodum te parem rebus prædictis esse contendas. Ad te enim prouinciæ sua vota transmittunt: à te Senatus iuris quærit auxilium: à te docti probãtur expetere, quod nouerũt, Et necesse tibi est, omnibus sufficere, quantos à nobis contigerit legum remedia postulare. Sed cùm hæc omnia feceris, nullis elationibus efferaris, nulla mordearis inuidia alienis calamitatibus non læteris. Quia quod odiosum est Principi, nõ potest conuenire Quæstori. Exerce potestatem Principis, † conditione subiecti. Sic ore nostro glorificatus eloquere, vt te tamen rationem credas nobis iudicibus redditum: vbi aut culpabilis vicissitudinem recipit, aut boni propositi gloriam laudatus acquirit.

[Margin: † suscepimus — † suscepit — † falsitatẽ — Quæstoris officium. — † implere — Orator. — † amouere — † accusant — † sed — Quæstor Principis imago. — † regale lumen scientiæ — † etiam — Assessores magistratuũ — † conditione]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Siquid dubitamus à Quæstore requirimus.*] Ad quæstoris officium pertinet orationes Imperatorum, & cætera Senatui nota facere, quod

constat ex Suetonio In August. c.95. in Nerone c.15. & in Tito c.6. Ælio Spartiano *in Hadriano statim in princ.* Cornelio Tacito *li.16.* quod designare voluit Sidonius Apollinaris in Panegyrico Maior.

—cuius dignantur ab ore
Cæsar in orbe loqui, licet & Quæstore diserte
Polleat.

Vlpianus etiam in *l.1 ff. de off. quæstor.* refert candidatos solis principum libris in Senatu legendis vacasse. BROS.

§ 2 Thesaurus famæ publicæ, armarium legum.] Quæstor sacri palati. petitionibus subscribebat, vel etiam responsa reddebat, & vt hoc loco omne eius officium paucis exequar, leges dictabat, precésque ac respósa subnotabat, vt constat ex notitia Romani Imperij, *& Nou.53. & 114. l.vlt. C o. de diuers. rescr.* Symmachus ad Auson. *Quæstores nemini, consilij regalis particeps, scio: precum arbiter, legum conditor recognosco.* & alio loco: *te magis quæsturæ honos & condendarum sanctionum vsus exercuit.* Procop. *lib.1. de bello Persico.* His de causis iustitiæ & legum custos appellatur, & thesaurus famæ publicæ & armarium legum, vt in Nou. Valent. *de homic. cas. fact.* denique is planè est quæstor, quem in aula Cancellarium appellamus. Ad quæstorem etiam pertinebant memoriales, hoc est leges & rescripta excipiebant & implebant, id est perscribebant, aut perscribi curabant. BROS.

§ Formulæ magisteriæ dignitatis & de eius excellentia. VI.

Promotio ad honorem magisteriæ dignitatis:

Magistri nomen.

REuerendum honorem sumit, quisquis Magistri nomen acceperit. quia hoc vocabulum semper de peritia venit, & in nomine cognoscitur, quid sit de moribus æstimandum. Ad eum nimirum palatij pertinet disciplina: ipse insolentium Scholarum mores procellosos moderationis suæ terminis prosperè differenat. Tam multi ordines sine confusione aliqua componuntur: & ipse sustinet onus omnium, quod habet turba discretum. Sic nominis sui grauitate perfunctus, ornat actibus Principatum. Per eum Senator veniens nostris † præsentatur obtutibus: admonet trepidum: componit loquentem: sua * quinetiam verba solet inserere, vt nos decenter omnia debeamus audire. Aspectus Regi † haud irritus, promissor collocutionis nostræ, gloriolus † donator aulici consistorij, quasi † quidam lucifer: nam sicut ille venturum diem promittit, sic iste † desiderantibus vultus nostræ serenitatis attribuit. Causarum præterea maximum pondus in eius audientiæ finibus optima securitate reponimus. Vt eius curis fidelibus subleuati, vtilitatibus publicis viuaciùs occupemur. ' Veredorum quinetiam opportunam velocitatem, quorum status semper in cursu est, diligentiæ suæ districtione custodit: vt solicitudines nostras, quas consilio iuuat, beneficio celeritatis expediat. Per eum exteris gentibus ad laudem

† præsentantibus
* quandoque etiam
† aut
† dominator
† quidem
† sperātib.
Consistorium aulicum.
Veredi.

Reipub.

Reipub. † nostræ ordinatur humanitas: & nolentes redeunt, quos merentes exceperit. Per eum quippe nobis Legatorum, quamuis festinantium, prænuntiatur aduentus: per eum nominis nostri destinatur euectio: & isti principaliter creditur, quod tam necessarium esse sentitur. † His etiam laboribus æstimatis potestatem maximam huic decreuit Antiquitas: vt nemo iudicum per prouincias fasces assumeret, nisi hoc & ipse fieri decreuisset. Subdidit eius arbitrio aliena iudicia, vt ad ipsũ rediret, quod alter visus est præstitisse. Molestias quidem non habet exigendæ pecuniæ, sed † apertè bono fruitur potestatis † indeptæ: credo, vt ex diuersis titulis deflorareetur dignitas, ad leuamen Principis instituta. Peræquatores etiam victualium rerum in vrbe regia propria voluntate constituit, & tam † necessariæ rei iudicem facit. Ipse enim gaudium populis, ipse nostris temporibus præstat ornatum. Quando tales viros copiæ publicæ præficit, vt plebs querula seditionem non debeat habere satiata. Officium verò eius tanta genij prærogatiua decoratur, vt militiæ perfunctus muneribus, ornetur nomine Principatus. Miróque modo inter Prætorianas cohortes, & Vrbanæ præfecturę milites videantur inuenisse primatum, à quibus tibi humile soluebatur obsequium. Sic in fauorem magni honoris iniustitia quædam à legibus venit, dum alienis excubiis præponitur, qui alibi militasse declaratur. Adiutor etiam Magistri nostris præsentatur obtutibus: vt vicaria fortè † beneficij eligamus eius præsidium, qui nobis præstat fidele solatium. Hanc igitur dignitatem, tot titulis* claram, tot insignibus opulentam, per Indictionem illam gubernandam tibi, congrua grauitate committimus: vt omnia quæ gesseris Magister fecisse videaris. Quia nihil moribus residuum relinquitur, si (quod absit) à tanta maturitate peccetur.

† nostris Legatis [illegible]teri. | † His Iudices prouinciales. | † latè † adeptæ | Peræquatores. | † necesse. | Adiutor. | † beneficij nos | * decoratam

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Veredorum oportunam velocitatem, quorum status semper in cursu est, diligentiæ suæ districtione custodit: per eum nominis nostri destinatur euectio.*] Euectiones dantur à principe, vel à præfecto prætorio, vel magistro officiorum: ad eos refertur si quid minus legitimè in vsurpando cursu publico factum sit. *l.3.C.de cursu publico*: idcirco non mirum si euectiones dant: præsidibus autem dandarum euectionum facultas non est, vt Nouu. Maior. de cursu publico, nisi publicarum functionum prosequutoribus. BROS.

¶ * Formula Comitiuæ sacrarum largitionum. VII.

* Formulæ Præf. vigilũ

Promouetur quis ad Comitiuam sacrarum largitionum.

GRata sunt omnino nomina, quæ designant protinus actiones: quando tota ambiguitas † audienti tollitur, vbi in vocabulo concluditur, quid geratur. Donis enim præsidere regalibus Comitiuam sacrarum Largitionum, indicia rerum verba testantur. Quod verè deco-

Quæ grata nomina. | † audienti

verè fuit omnimodis † exquisitum, in donorum regalium parte sequestratam facere dignitatem & alterius honorem dicere, dum nos constet dona conferre. Actus † innocens, pietatis officium, illud semper ingerere, vnde se fama Principis possit augere. Regalibus magna profectò felicitas militare donis, & dignitatem habere de publica largitate. Alij iudices obtemperant residuis virtutibus regnatoris: hæc sola est, quæ tantummodò seruiat ad momenta pietatis. Nihil enim per ipsam districtum geritur, nil seuerum fortè censetur, sed tunc obsequitur, quando pro nobis vota funduntur. Supplicum per te fortunas erigimus, Calen. Ianuariis affatim dona largimur, & lætitia publica militia tua est. Verùm hanc liberalitatem nostram alio decoras obsequio, vt figura vultus nostri metallis vsualibus imprimatur, monetámque facis de nostris temporibus futura sæcula commonere. O magna inuenta † prudentum! O laudabilia instituta Maiorum! vt & imago † Principum subiectos videretur pascere per commercium, quorum consilia inuigilare non desinunt pro salute cunctorum. Sed huic (vt ita dixerim) munerariæ dignitati præconem largitatis nostræ, publicæ felicitatis indicium, locum quoque Primiceriatus adiungimus: vt † per te demus honores, per quem nostræ pecuniæ conferimus largitates. Meritò: quando & simili gratia vtraque præstantur, & ab vno debuerunt iudice geri, quæ parili videntur laude coniungi. Parum est autem quod prouinciarum iudices tuæ subiaceant dignitati: * ipsis quoque proceribus Chartarum confirmas officium: dum perfectum non creditur, nisi à te fuerit pro solennitate completum. Vestis quoque sacra tibi antiquitùs noscitur fuisse commissa, qui quod ad splendorem regium pertinet tuis minùs ordinationibus obediret. Curas quoque litorum aduentitia lucri prouisione committis. Negotiatores, quos humanæ vitæ constat necessarios, huic potestati manifestum est esse subiectos. Nam quicquid in vestibus, quidquid in ære, quicquid in argento, quicquid in gemmis ambitio humana potest habere pretiosum, tuis ordinationibus obsecundat, & ad iudicium tuum confluunt, † qui de extremis Mundi partibus † aduenere. Salis quoque commercium, inter vestes sericas & pretiosissimam margaritam, non ineptè tibi deputauit antiquitas: vt sapientiam tuam euidenter ostenderet, cui talis species deputata seruiret. Quapropter per illam Indictionem Comitiuæ † Sacrarum, & Primiceriatus tibi conferimus dignitates: vt multis laudibus decorari possis, qui honorum numerositate præcingeris. Vtere igitur solenniter titulis tuis, & si quid tibi de antiquo privilegio vsus abstulit, plurima certè quæ † vindicare debeas dereliquit. Quando duarum dignitatum gloriosa quidem cura, sed & laboriosa custodia est, quæ tibi copiosum fructum decoris afferunt, si probis moribus excoluntur.

† noscet
Strena Ianuaria.
† prudentium
† Principis
Cur imago Principum sculpta in numismatib.
Primiceriatus.
† perdemus
† ipsi quoq;
Sacra vesti.
† quatenus
† aduenerunt
Salis commercium.
† largitionum
† vēdicare
Duarum dignitatum laboriosa custodia.

¶ Formula Comitiuæ priuatarum, & eius excellentiæ. VIII.

Promotio ad dignitatem Comitiuæ priuatarum.

Comi-

COmitiua Priuatarum, sicut nominis ipsius sentitur insonare vocabulum per † Rationalium curam quódam Principũ priuatam fertur gubernasse substantiam. Et quia iudicis fastigium exercere non poterat inter homines, † extremis conditionibus inclinatos, alios quoque titulos prouida deliberatione suscepit: ne dignitas Latialis cautam † tantum videretur habere cum famulis: sed actibus vrbanis tunc se feliciùs occupauit, postquam agrestium causas decenter amisit. Quid enim priùs facerent inter seruos, iura publica, qui personam legibus non habebant? Non ibi aduocatus aderat: non se partes solenni actione pulsabant. Erat secretarium † impolluta seditione confusum: & appellabatur abusiuè iudicium, vbi non allegabantur † partibus dicta prudentium. Viuitur nunc dignitas libertorum causis, & legitimus præsul veraciter habetur, quando de ingenuorum fortunis disceptare posse sentitur. Primum tibi contra nefarias libidines, & humani generis improbos appetitus, quasi parenti publico, decreta custodia est: ne quis se probosa commixtione pollueret, dum vicino sanguini reuerentiam non haberet. Grauitas enim publica † proximitatis sanctitatem & coniunctionis gratiam, habita æstimatione, † discreuit. Quia longè aliud debetur proximitati naturæ, quàm corporali possumus indulgere licentiæ. Contra hos eligeris vnicus & continens inquisitor: vt dum talia probra persequeris, consequaris præconia castitatis. Defunctorum quinetiam sacram quietem æquabilia iura tuæ conscientiæ commiserunt: ne quis † vestita marmoribus † sepulcra nudaret: ne quid columnarum decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos, aut longinquitate temporis, aut voraci flamma consumptos, scelerata perscrutatione detegeret: ne corpus, quod semel reliquerat molestias mundanas, humanas iterum pateretur insidias. [Nam etsi cadauera furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur, qui aliquid mortuis abrogasse monstratur.] vide quæ tibi commissa sunt, castitas viuentium, & securitas mortuorum. Habes quoque per prouincias de perpetuario iure tributorum non minimam quantitatem. Canonicarios dirigis, Possessores † admones, & cum aliis iudicibus non modica iura partiris, caduca bona non sinis esse vacantia. Ita quod † vsurpatio potuit inuadere tu fiscum nostrum facis iustis compendiis obtinere. Proximos defunctorum nobis legaliter anteponis: quia in hoc casu principis persona post omnes est: sed hinc optamus non acquirere, dummodo sint, qui relicta debeant possidere. † Depositiuæ quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur ærariis, vt qui sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre. Sine damno siquidem inuenta perdit qui propria non amittit. Proinde (quod felicibus applicetur auspiciis) per Indictionem illam Comitiuæ Priuatarum te honore decoramus, quam leges Præfectis quoque parem esse decreuerunt: est enim ipsa aulica potestas, palatio nostro iure reuerenda, quam tu facies vltra terminos suos crescere, si susceptam continenter egeris dignitatem.

Cura rationalium. † rationabilem † extraneis † tantummodo

Si ut caput non habent. † impolluta non.

Violata à longantibus leges. *Comes priuatarum, parens publicus.* † proximitas † decreuit

† vestigia † sepulcra

Cura cadaueruum.

† amoues? *Caduca bona, seu vacantia.* † vsurpator *Quo in casu Principis persona post omnes sit.* † repositiuæ

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Personam non habent*] Serui personam non habent: ideóque à Theophilo, initio *tit. de stipul. seru.* ἀπρόσωποι nominantur de quibus Dion. περὶ ἀπιστίας, & *l. vn. Cod. si per vim, vel alio modo.* Basil. δουλίαν vocat ἀπρ-μίαν. FOR.

¶ 2 *Ingenuorum*] v. *ingenuorum*. Defunctorum sup. lib. 4. epist. 8. Constantius *l. 3. & l. 4.* ædes ac domum defunctorum vocat sepulchra, *tit. de sepulchr. viol. C. Theod.* Ea autem cognitio Ponticum olim fuit, *l. 2. vers. cum post si ibi, eod. tit. l. 50. hereditas. D. de petit. hered. l. vlt. de mort. inf.* hic *sacram quietem* vocat. Vide Sueton. *in Domitiano cap. 17.* Tull. 2. *de legib.* Plin. 10. *epist.* FOR.

¶ 3 *Legaliter*] in successionibus ab intestato fiscus nouissimum locum occupat, & agnatis, cognatis, collegis, commilitonib. postponitur, *tit. de hered. decurion. Cod.* Inde Harmenop. cæterique Græci iuris interpretes aptè, vacantia bona ἀδέσποτα καὶ ἀκληρονόμητα definiunt. FOR.

¶ 4 *Depositiua*] vet. *repositiua*: vtrumque rectè, sed tamen prius arridet magis, ex *l. 31. Nunquam, D. de acq. rer. dom.* Vbi à Paulo, thesaurus definitur, *vetus quadam depositio pecuniæ, cuius non exstet memoria, vt iam dominum non habeat, & inuentori conceditur.* Hic vero fisco applicatur, præter iuris disciplinam, *§. Thesauros, de rer. diuis. Instit. l. 3 in si. ff. de iure fisci, l. vn. Cod. de Thesauris.* Sanè Plato initio *lib. 11. de legib.* Thesauros tollendos esse negat. Porrò securitas causa in monumentis ac sepulchris pecuniæ credebantur, vt hinc, & Eunuchi Terentiani prologo constat: quod posteà vetitum fuit: exstátque titulus lib. 45. Basilic. Ne pecuniam cum mortuis sepelire liceat, μὴ ἐξεῖναι συντάττειν τοῖς τεθνεῶσι χρήματα. Sed & quod in d. l. fin. legitur, *condita ab ignotis dominis tempore vetustiore, mobilia*, seu *monilia*, huius formulæ descriptioni consentaneum est, sic enim & Poëta,

Auxiliúmque via veteres tellure reclusit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.

& Homeri scholiastes *Iliad. 3.* κειμήλια exposuit ἀργὰ ἀπόθετα χρήματα, opes abditas & reconditas. FOR.

¶ 5 *Quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur ærarijs.*] Hic dicitur Comes thesaurorum, sacrarum largitionum, sacrarum remunerationum, vel remunerationum. *l. 2. C. de commeatu l. palatinos. Cod. de palat. sacr. larg. l. 41. C. Theod. de appellat.* is etiam dicitur præsidere donis imperialibus, & per eum erigi supplicum fortunas, & Kal. Ianuariis affatim largitiones fieri: quíque largitionum dies notatur in *l. laudabile. Cod. de adu. diu. ind.* & à Nicephoro *cap. 23. lib. 10.* BROS.

¶ Formula comitiuæ patrimonij, & de eius excellentia. IX.

Promotio ad dignitatem Comitiua patrimonij.

ANtiquæ consuetudinis ratio persuadet, chartis nostris illos imbuere, qui longè positi transmissas accipiunt dignitates: vt quos non pote-

poteramus præsentes instruere, lectio probabilis commoneret. Sed te, quem ad patrimoniis nostri curas * regalis desiorauit electio, non tam destinatis præceptionibus instruimus, quàm vsu serenissimæ collocutionis erudimus. Confabulationes siquidem nostræ erunt tibi instrumenta iustitiæ, quando illud gratum nobis esse perspexeris, quod & diuinis potest conuenire mandatis. Patrimonium siquidem nostrum, pro subleuandis priuatorum fortunis, tibi † credidimus, non premendis. Nam si tranquillitatis nostræ velis considerare rationem, quoddam regiæ domus famulis preiudicium humilitatis imponis. Proprias quippe vtilitates improbus dominus quoquo modo nititur † vindicare: cæterum quid bonæ famæ studere cognoscitur, suo semper iudicio plus grauatur. Insolens libertatis genus est rusticorum, qui † adeò sibi putant licere voluntaria, † quoniam ad nostram dicuntur pertinere substantiã. Esto igitur illis cum erecta potestate moderatus. Temperamentum simul damus, † cui posse concedimus. Considera, suscepta dignitas † quo debeat splendore tractari, per quam supra cæteros Iudices familiaritatem principis habere meruisti. Nam sicut Sol ortus corporum † colores fugata nocte detegit, ita se morum tuorũ qualitas, assiduè viso principe, non celabit. Mens tua & oculis nostris patebit & auribus. In vultu & in voce cognoscimus seruientium mores. Si facies tranquilla, si vox moderata suggesserit, credimus esse probatissimas causas. Quicquid enim turbulenter dicitur, iustitiam non putamus. Quapropter pensabit loqui tuum dominantis examen, quando nequeunt proprias tegere voluntates qui suos possunt proferre sermones. Speculum siquidem cordis hominum verba sunt: dum † illico moribus placere creditur, quòd ipse sibi ad agendum legisse monstratur. Superbus quinetiam [1] varicatis gressibus paret. Iracundus luminum feruore declaratur. Subdolus terrenum semper amat aspectum. Leues † inconstantia prodit oculorum. Auarus † obuncis vnguibus † explanatur. Et ideò ad † quas prouecti estis, studete virtutibus. Quia nemo potest principem fallere, qui etiam rerum naturalium causas in vobis optimè probatur inquirere. Quapropter ad Comitiuam Patrimonij nostri te per Indictionem illam (Deo iuuante) promouemus, vt inauarum Iudicem palatia nostra † testentur, † quem nos Iudicauimus esse promouendum. Quid enim magis cupias, quàm si te linguas nobilium laudare cognoscas? Alibi forte Iudices formidentur iniusti, hic vbi remedium præsens † petitur, redempta sententia non timetur. Querimonias possessorum sine vænali protractione [2] distingue. Omne siquidem iustum celeritatis commodo transit ad beneficium: & quod debito redditur, tali gratia munus putatur. Possessiones nostræ, vel quia sunt immobiles, non egrediantur terminos constitutos: ne conditione contraria quod non potest moueri, malis morib. contingat extendi. Trade etiam militibus tuis quam † sectare delegeris animi castitatem. [3] Quoniam ille iustus potest dici, sub quo non probatur excedi. Vtere igitur, auctore Deo, concesso tibi feliciter priuilegio dignitatis. Incitet te ad bonorum desiderium, sæpissimè quod videris: quia in his quæ feceris, iudex & testis ero. Nam est

* legalis FOR. Rege optime dignissima vox.
† credidimus
† vendicare
† ad hoc
† quemadmodum
† cùm
† quove
Solu lux.
† mores
Oratio, index animi.
† illud
Varicati gressus.
† inconstantiam
† abuncis
† declaratur
† quos
† testantur
* quod
† sentitur
* sectati

† epulas nostras
† enim pené
Legati conuiuio adhibiti.
† cœperūt
† nouerūt
† crescere
† quid
† alien's
* delicatissimus

† epulas solicita ordinatione disponas, non solùm nostro palatio clarus, sed & gentibus necesse est reddaris eximius. Legati † pene ex tota Orbis parte venientes, cum nostris† cœperint interesse conuiuiis, admirantur copiosè repertum, quod in patria sua † norunt esse rarissimum. Stupent etiam abundantiam vnius mensæ, tantas seruientium turbas posse satiare: vt iudicent consumpta † recrescere, vnde tanta quę probātur exire. Habent nimirum in sua patria † quod loquantur dum parentibus suis dicere gestiunt, quæ viderunt. Sic propemodū in toto Mundo celeberrimus redditur, qui prouidus nostris apparatibus inuenitur. Adde quod tēpora nostræ lętitiæ secretaria tua sunt, cum pectus redditur, curis † alienum: & tunc tribuitur suggerendi locus, quando cunctis adimitur. Meritò, vt qui es iudex tanti apparatus & epularum, * † delinitus cibis tibi animus concedatur.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Varicatis gressibus*] id est dolosè: vnde præuaricatores, l. 212. Præuaricatores. de verb. sig. *l. 1. ad SC. Turpil.* Plin. *lib. 18. ca. 9. Arator, inquit, nisi incuruus præuaricatur. Inde translatum id nomē in forum, ibi itaque caueatur vbi inuentum est.* Vlpianus tamen ex Labeone in *l. 1. de Præuaricatoribus.* à varia concertatione nomen tractum ait: quæ notatio defendi posset, quia varij, dolosi nominantur. *l. 1. ff. de dolo*, ὁ ποικίλως κατηγορῶν à Græcis vertitur. tit. 1. lib. 60. Basilic. FOR.

¶ 2 *Distingue*] rectiùs, quàm in vet. exempl. *distingue*. vt infrà hoc lib. epist. 19. vbi notaui quædam. FOR.

¶ 3 *Quoniam*] hic versic. in veteri exemplari paulò aliter legitur detracta interrogationis notula, *quoniam ille iustus potest dici, sub quo non probatur, &c.* FOR.

¶ 4 *Delinitus*] vet. *delicatissimus*. Obiter notandus mos, quo Regum conuiuiis legati adhibebantur: quod perhonorificum fuit. Ammian. Marcell. *lib. 15. honoréque mensæ regalis adeò ar repositus aliis.* Pacatus Panegyristes: *ille cohonestatus, assatus, ille mensa beatus, ille osculo consecratus est.* Qu. Curtius *lib. 8. Præcipuus honor habebatur, quòd licebat sedentibus vesci cum rege.* Valer. Max. *lib. 5. cap. 1.* de Paulo loquens: *nec indignum mensæ honore.*

¶ Formula qua per codicillos vacantes proceres fiant. x.

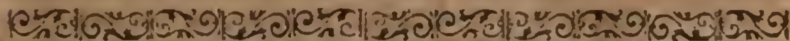
Quibus præstari debeant dignitates.

† tam
† possunt

PEriclitarentur grauiter boni mores, si aut solis diuitibus, aut corpore valentibus præstarentur tantummodo dignitates, † dum multos inuenias excubias Palatij refugere, qui magis † possint laudabili conuersatione fulgere. Multis enim facultas sua non sufficit ad triumphum: multis philosophantibus corporis valetudo subtrahitur: & fit plerunque, vt sapientes inremunerati iaceant, si semper homines ad honores Comitatési obseruatione perueniant. Rarum est, vni multa confluere,

fluere, cũ omnibus debeat regnantis pietas subuenire. Quid si expensas Consulatus pauper nobilis expauescat? quid si sapiẽtia clarus Præfecturæ nequeat sustinere molestias? quid si pondera Quæsturæ affluens lingua formidet? quid si reliqui fasces molestiarum tędio vincẽtur fortè quam meritis? Nonne si à magnis viris talia fugiantur † inuerecundia nostræ mansuetudinis, quandam repulsam suscipiũt dignitates? Quantò iustiùs bono principi * iure muneratum † nihil relinquere, quod † facit Natura laudabile? Sapiẽtia est, quæ honores meretur, totũ aliud extrinsecus venit. Sola † est prudentia, quæ rebus omnib. † præponitur, quando in homine feliciter inuenitur. Sit apud nos & fortunis integerrimus Consularis: † fiat & sine longo labore Primates: habeant exercitia præmia sua: sed & iste honorabilis locus sit, qui tãtum meritis comparatur. Neque enim absurdè leges sacratissimæ censuerunt, eos quos bonæ opinionis fama commẽdat, Codicillis Vacantib. tales quærere summitates. Quos etsi facultas in tanti honoris apparatu deserebat, virtus conscia non cęlaret. Animati sunt ad talia, qui de sua videbantur desperare fortuna. † Hoc & validissimus ad labores, † hoc & imbecillis corpore meretur ad laudes. Nam omnes sub diuersitate prędicantur, quos huiusmodi nomen honoris amplectitur: & magis nescio quid ampliùs meriti extorsisse creditur, † quod rem laborantium ociosus meruisse sentitur. Atque ideò præsentib. Codicillis ab illa Indictione illud tibi propitia diuinatate defende: vt considerata ratione præsentis temporis, adepti honoris ordine potiaris. Ita tamen, vt illis modis omnibus præferantur qui sudore maximo nostris aspectib. affuerunt. Necesse enim, vt vnum * credat meritum duobus cunctum. † Alioqui omnes ad quietas possunt currere dignitates, si laborantes minimè præferantur ociosis. Consequantur illa qui possunt, nec nobis desint ista quæ † cedimus. Sic vtraque gratia concitati, & illa ad † palatia nostra festinare † poterunt, & vos optati honoris gaudia comitantur.

Consulatus expensæ. | † inuerecundiam | Leg. ex vet. * iure 1 c: muneratũ. | † nil | † fecit | † est enim | † antefertur | † sicut | † hæc | † hæc | † qui | * cedat | † Alioquin | † credimus | † placita | † potuerisse

¶ Formula illustratus vacantis. XI.

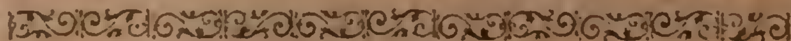
De numero ciuium.

Constat felicem esse Rempub. quæ multis ciuibus resplendet ornata. Nam sicut cœlum stellis redditur clarum, sic relucent vrbes lumine dignitatum. Non quia fiat homo alter honoribus, sed quia modestior efficitur, à quo conuersationis ordo melior postulatur. Quis enim opinionem suam vituperabiliter tractare velit, quam specialiter ad † laudes electam esse cognoscit? Illum siquidem honores glorificant, quem cõmẽdat & vita. Nam malo instituto viuere, nec principi fas est: quando & de illo populus occultè potest dicere, cui mores suos publicè nullus ausus est imputare. Cape igitur pro fide ac laboribus tuis Comitiuæ Domesticorum Illustratum Vacantem: vt & tuis ciuibus decoratus appareas, & quod est dulcissimum mentibus bonis, iugiter

† laudem

propriis vtilitatibus occuperis. Quid enim fortunatiùs, quàm agrum colere, & in vrbe lucere, vbi opus proprium delectat auctorem, nec aliquid fallẽdo conquiritur, dum † suaui horrea labore cumulantur? Quapropter nos dedimus delectabilem honorem, † tu cõuersationis † associa dignitatem (nam vtraque sibi coniuncta sunt, vnum pendet ex altero: non coalescunt sparsa semina, nisi † etiam terræ qualitas † fuerit operata) habiturus messem de nostra gratia copiosam, si te à iudicia nostra † cognouerimus opportunè fuisse tractata.

† sani † tuæ † associam † & † fuerat † cognoueris optimè

¶ Formula Comitiuæ primi ordinis vacantis. XII.

De dignitatibus.

Magnum quidem multis, & inter vices videtur esse geniatum, publicæ vtilitati probis † actionibus occupari. Sed quantò feliciùs honorem splendidum sumere, & cogitationum molestias non habere? [Interdum enim assidui labores etiam ipsas ingratas faciunt dignitates: dum imbecillitas humana citò solet sustinere fastidia, & quod prius ambisse creditur, postea vitare velle sentitur. Sed † hoc multò præstantiùs adesse conspectibus regiis, & abesse molestijs. gratiam habere loci, & vitare contumelias actionis.] Dulce est, aliquid sic mereri, vt nulla possit anxietate turbari: dum multò gratiùs redditur, vbi prosperitatis sola gaudia sentiuntur. Hunc igitur honorem, quem tibi respicis ociosa remuneratione præstitum, qui nimium laborantibus antiqua noscitur prouisione collatus, vt Rectoris prouinciarum, anni actione laudatos, vix ad tale culmen † adducerent, quibus confitebantur plurima se debere. Consiliarij quoque Præfectorum conscientia clari, dictatione præcipui, qui in illo actu amplissimæ Præfecturæ sic videntur exercere facundiam, vt ad vtilitates publicas expediendas, alteram credas esse Quæsturam. Vnde frequenter & nos iudices assumimus: quia eos doctissimos comprobamus. Quid ergo de tali honore sentiatur, agnosce: quando * præfecti viri tot † laudabilibus institutis huiusmodi inueniunt præmia dignitatis: & meritò, cum tanta pompa ceditur, quæ Senatorij quoque ordinis splendore censetur. [1] Spectabilitas clara & Consistorio nostro dignissima, quæ inter illustres ingreditur, inter proceres aduocatur: ociosi singuli honore † præcincta dignitas, quæ nullum nouit offendere, nullum † cognoscitur ingrauare, & super omnia bona concitare nescit inuidiam. Quocirca prouocati moribus tuis, [2] Comitiuam tibi Primi Ordinis ab illa Indictione maiestatis fauore largimur: vt, Consistorium nostrum sicut rogatus ingrederis, ita moribus laudatus exornes: quando vicinus honor est illustribus, dum alter medius non habetur. * Delectat te imitari, quos proximitate contingis. † Tunc locum amplum & honorabilem facis, si te moderata consideratione tractaueris. Admoneat te certè, quod suscepta dignitas Primi Ordinis appellatione censetur: vtique quia te sequuntur omnes, qui Spectabilitatis

Labores dignitatum. † actibus. Vacan. † hæc Annalis rector prouinciæ. † perducerent * perfecti † laudibus Ocio[?] singulis. † præcincti † cognoscere * Delectet te illos † Tu Primiordo.

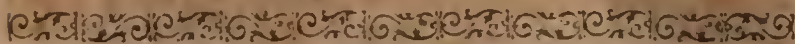
tis

tis honore decorantur. Sed vide, ne quis te præcedat opinione, qui se-
quitur dignitate. † Alioqui graue pondus inuidiæ est, splendore cingu- † alioquin
li claritate, & morum † lampade non lucere. † lampadē

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Spectabilitas clara & consistorio nostro dignis.*]

¶ 2 *Comitiuam tibi primi ordinis largimur vt consistorium nostrum.*]
Loquitur de Comitibus Consistorianis, hoc est, de consistorianis comitiua primi ordinis decoratis. BROS.

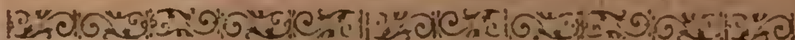
¶ Formula magistri scrinij & Comitiuæ Primi Ordinis quæ danda est Comiciaco, quando permilitat. XIII.

De Remuneratione militum.

SI honor frequenter defertur otiosis: si interdum aut nobilitas eligi-
tur, aut ad promerendum aliquid personę tantùm gratia suffragatur:
quo studio remunerandi sunt, qui ad agonis suis præmia peruenerunt?
Considerandum, quali labore seruitum est, & sic de remuneratione co-
gitandum. Harum quippe rerum mensura de contrario venit: dum tale
obedientibus dari debet donum, quale in deuotis potuit esse pericu-
lum. Grandia sunt, quæ sustinent excubantes personas, contumaces ad
parendum cogunt, latentes in † cubilibus suis prudenti sagacitate ve- † cubiculis
stigant, superbis modestiam ęqualitatis imponunt. Ita quod a iudicibus
breuiter dicitur, ab ipsis efficacia famulante completur. Notum est, quę *Militaris*
pericula sustineant, cùm ad causas mittuntur alienas. Si segniùs agat, pe- *dignitas fo-*
ritor quæritur: si districtè, pulsatus vociferatur. Sic inter vtrunque di- *rensi præstat*
uersum rara laus est inuenisse præconium. Dignitatum pace dicamus,
facilius est laudatum iudicem reperire, quàm militem iniuncta sine of-
fensione complere. Aliud est enim tantum dicere legitima, aliud ad
terminum deduxisse iustitiam. Laudabiliter quidem bonum dicitur, sed
multò gloriosiùs * statuta complentur. Verba tantùm diriguntur à præ- * instituta
sulibus, à militibus autem postulatur effectus. Post omnia periculis sub-
duntur, si constricti aliquid verisimile † conquerantur. Frequenter no- † conque-
cuit aliis ipsa quoque integritas actionis. Nam multos, quos in execu- ratur
tione † contristati nisi sunt, ipsos posteà impensos iudices pertulerunt. † contrista-
Offendunt enim frequenter ignari, quibus sunt posteà parituri: & dum te
causis alienis fidem custodiunt, interdum pericula propriæ salutis in- † indultis
currunt. Verùm inter hæc militem euasisse laudatum, nónne iustè vide- *Veteranorū*
tur esse miraculum? Talibus igitur meritis vicissitudo reddenda est, vt *priuilegiū.* † munifica
nimio labore torpentes † indictis compensationibus excitemus. Vtere † honori
igitur confidenter quicquid veteranis † munificentia iura tribuerunt, *Comitiua*
nulli sordido subiiciendus † oneri, qui te purissima conuersatione tra- *primi ordi-*
ctasti. Comitiuam quoque tibi Ordinis, † quam tali militia † perfun- *nis.* † quem † perfunctus
ctis cana deputauit Antiquitas, secunda statuta diualia † vindicabis. † vēdicabis

Hoc † Hæc quidem priscorum beneficio consequeris, sed nostri nominis contra inciuiles impetus, & conuentionalia detrimenta, perenni tuitione vallaris. Vt officium, quod nostris iussionibus speciali solicitudine famulatum est, ampliùs aliquid à militibus cæteris promereri potuisse videatur. Mulcta quoque * tot librarum auri † percellendum esse censemus, si quis statuta nostra qualibet † crediderit occasione violanda. Nec tamen aliquid contra te valere permittimus, quod dolosa fuerit machinatione tentatum.

* decem
† procellendum
† crediderint

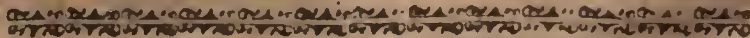

¶ Formula de referendis in Senatu magistri scrinij. XIV.

De iis quæ referenda sunt.

OPtamus quidem Curiam Senatus amplissimi naturali * fœcunditate compleri, sobolémque eius tantum crescere: vt quod difficillimum auiditatis genus est, parentum videatur vota satiare. Sed minùs amantis est, non ampliùs quærere, vnde tantum numerum possit augere. Agricola diligens præueniendo adiuuat imbrem cœlestem, & antè rigat plantaria, quàm pluuias † mereantur optatas. Arborum quinetiam fœtus meliorare contendens, diuersi † germinis fœturas instituit, vt † multiplicata dulcedine fructuum, hortis † sui conferat varietatis ornatum. Sic nos virtutum iucundissimas laudes incinctum Gaium desideramus includere: vt germen alienum amplexu gratię colligatum, Curiæ moribus inolescat: Sed hæc cultura longè dissimilis est. Arboribus enim, quod meliùs putatur inseritur: ad illas peregrina veniunt, vt de illorum potiùs suauitate dulcescant: vobis autem vt agrestia proficiant offeruntur. Nam quamuis ignis nocte reluceat, Soli tamen præsentatus obscurus est. Hinc est, quod ad illum ordinem nihil potest eximium deferri, nisi quod per ipsum probatur augeri. Et ideo † illum natalium splendore conspicuum, & ingenij calore prudenter accensum, Senatus lumen excipiat. Hactenus enim fuit suis meritis clarus, sed iam erit de vestra perspicuitate prelucidus. Pandite Curiam, suscipite candidatum. Iam Senatui prædestinatus est, cui nos contulimus Laticlauiam dignitatem. Benignos esse necesse est Publicos Patres: quia hoc vocabulum non tantum suo † debet germini, quantum studio votóque generali.

† facunditate
Parentum vota.
† mereatur
† generis
† multiplici
† suis
Insitio.
† illuminat aliis splendorem
Laticlauia dignitas.

¶ Formula vicarij vrbis Romæ. XV.

Prometio Vicarij vrbis Romæ.

VIces agentium mos est, sic iudicum * voluntatibus obedire, vt suas non habeant dignitates. Splendent mutuato lumine, nituntur viribus alienis, & quædam imago in illis videtur esse veritatis, qui proprij non habẽt iura fulgoris. Tu autẽ Vicarius diceris, & tua priuilegia non

† voluptatibus FOR.

non relinquis: quando propria est iurisdictio, quæ datur à Principe. Habes enim cum Præfectis aliquam portionem: partes apud te sub Prætoriana aduocatione cōdigunt. [1] Vice Sacra sententiam dicis, & quod maximæ fidei signum est, [2] in inscriptionib. vita tibi committitur hominum, quod inter mortales constat esse pretiosum. Additur, quod nec salutari te sine chlamyde iura voluerunt: scilicet, vt sub veste militari semper visus nunquam † crederis esse priuatus. Sed hæc omnia ad Præfecturæ gloriam iudicamus esse concessa: vt qui tantæ sedis Vicarium diceret, vmbratile nil videret. Cōsidera qualia de te præstes qui tāta auctoritate subueheris: exuendus à crimine non * videtur ab † innoxia facultate. Nam quid tibi debere possit, si † minimis suis imputet, quod euasit? Ad similitudinem quippe summorum carpento veheris. Intra [3] quadragesimum * sanctissimæ vrbis iura custodis. Præneste ludos edis: inuicem consulis in honorem positus, dignitatémque Senatoris acquiris, & illa tibi panduntur atria, quæ summatibus probantur esse collata. Hinc est, quòd in aula libertatis locum † patrium tenes: & ibi meritis † concessum, vbi est vel intrasse præconium. Ipsi quinetiam Senatores, qui præcedunt ordine, aliqua videntur à te necessaria postulare. Habes quod pręstes potioribus te: nec immeritò inter pręcipuos censendus es, qui aut iuuare potes, aut lædere Consulares. Erige animos sub qualitate modestiæ [Talis est vnaquæque dignitas, qualis administrantium est voluntas.] Nihil abiectum est quod in Republ. geritur, nisi malis fuerit moribus fortè viciatum. Nam si humilium priuatorum placet æqualitas, quantò magis grata est in potestatis culmine custodita? quæ difficilem modum † seruat, dum ad suum velle festinat. Proinde Vicariæ tibi dignitatem, serenitatis nostrę ęstimatione cōferimus. Quā si Romæ geras, & conscientiam tuam tanta ciuitate facias esse dignissimam. Vsuris omnibus priuilegiis, quæ tuos decessores habuisse constiterit. Quia sicut à vobis antiquorum instituta deposcimus, ita & dignitati vestræ vetera non negamus.

Vice sacra iudicare. *Salutari cū chlamyde.* † *credideris* *. *Forte nuditur* † *inscia* † *meritis* *Carpento vehi.* * *sacratissimæ* FOR. † *patrum* † *consensum* † *seruo*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vice sacra sententiam dicis*] suprà hoc lib. epist. 6. *sacra*. i. principe, *l. 38. si quis aliquid, 1. ff. de pœnis, sacra vice iudicant*. epist. 3. *lib. 6.* Vice sacra iudicauit Præfectus Prætorio, d. epist. 3 Vicarius vrbis, epist. 15. FOR.

¶ 2 *In inscriptionibus*] id est, accusationibus, *C. Theod. lib. 9. tit. 1. De accus. & inscript.* Nemo ad crimen deferendum admittitur, nisi qui solennia accusationis impleat, & sese ad pœnam, quæ calumniātibus impendet, obstringat, *l. 7. C. de cal. l. 11. §. quidam, ad leg. Iul. de adult. 3 ff. de accus. l. 1. C. ad Turpill.* inscriptionis vinculi, *l. 11. & vlt. nullus. C. de accus. l. vlt. C. Theod. de exhib. vel transmitt. reis. l. pen. & vlt. C. de accus. l. vlt. ff. de priuat. delict.* Exemplum *l. 5. ff. de accusat.* & apud Lucianum, ἐν δίκῃ φωνηέντων. gloss. Basilic lib 60. tit. 41. FOR.

¶ 3 *Quadragesim.*] quadragesimum lapidem, seu miliarū intelligit. FOR.

¶ Formula notariorum. XVI.

Super eodem.

NOn est dubium, ornare subiectos Principis secretum, dum nullis † æstimantur necessaria posse committi, nisi qui fuerint fide magna solidati. Publicum est quidem omne, quod agimus: sed multa non sunt antè scienda, nisi cùm fuerint, Deo auxiliante, præfecta. Quæ tantò plus debent oculi, quantò ampliùs desiderantur agnosci. Res consilium solos decet scire grauissimos. Imitari debent armaria, quæ continent monuméta chartarum. Vt quando ab ipsis aliqua instructio: totum autem dissimulare debent, quasi nesciant scientes. Nam solicitis inquisitoribus sæpe & vultu proditur quod tacetur. Assit innocentia, quæ cuncta commendat: quia in placida mente regia decenter debent verba deponi. Sed quoniã te probatis moribus institutum, venatrix bonæ conuersationis solicitudo nostra respexit, ab illa Indictione Notarium te nostrum esse césemus: vt ordine decurso militiæ, ad Primiceriatus feliciter perueniast summitatem. Honor qui efficit Senatorem, cui patrũ aula reseratur, non iniuria: nam qui nostris † curis militat assidua lucubratione, iustè videtur & Curiam libertatis intrare.[1] Additur etiam perfuncti laboris aliud munus, vt si † quo modo ad Illustratum, vel Vacantem meruerit peruenire, omnibus † debeat anteponi, qui Codicillaris Illustratibus probantur ornari. Vnde absolutè colligitur, Primiceriatus meritus datum vti, vt in vno eodémque titulo dispar esset dignitas æqualiter acquisita. Animari debes igitur ad labores: quando tibi tale præmium propositum vides, quale se gaudent inuenisse summates.

* extermi-nantur.

Primiceriatus dignitas.

* dignitatẽ
* curiis
* quoquo modo
* debeant

Codicillares Illustratus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Additur etiam perfuncti laboris aliud munus, vt si quo modo ad illustratum, &c.*] Priuilegium, hoc datur primicerio vt deposita administratione, illustrem magistri officiorum titulum cõsequatur, quo fretus cæteris vacantib. etiam antiquioribus non cedat. Additur etiam perfuncti laboris aliud munus, vt si quo modo ad illustratum vel vocantem meruerit peruenire, omnibus debeat anteponi qui codicillaris illustratib. probantur ornati. BROS.

¶[1] Formula referendariorum XVII.

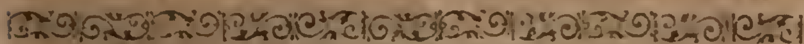
De referendariis.

QVamuis tantum sit clara quęque dignitas, quantum cum præsentię nostræ conspectus illuminat (dum semper honorem suscipit, qui nostra colloquia decenter acquirit) nemo tamen sermones nostros tantum meretur, quàm qui Referendarius esse dignoscitur. Per eum nobis causarum ordines exponuntur: per eum interpellantium vota cognoscimus,

scimus, & ipsi responsa reddituri, vt negotia † compedita soluamus. † expedita
Magnum est in hoc agone principali seruire prudentiæ, & ad subitum sic dolores alienos asserere, vt conquerentium videatur vota satiare. Quale est enim, in tumultuosis processionibus nostris nulla permixtione confundi? aut minimè tantis clamoribus impediri? Necesse habet, à turbatis exquirere, † quod nobis possit placabiliter intimare, & distinctiùs referre, quàm potuisset audire. † qui
Arduum est, trepidantium dicta componere, & verum dicere: non tantum interpellator formidat negocij sui casum, quantum sustinet iste in relatione periculum. Si quid minus dixerit, inimicus asseritur, redemptus clamatur. Fides referendariorum.
Negocij dominus timoris patrocinio potest sua verba conuertere, referenti autem non licet aliquid immutare. Sententiæ verò nostræ tanta memoriæ cautela tenendæ sunt, vt nihil minus, additum esse videatur. Nobis plerunque audientibus nostra dicturus es, & difficili conditione constrictus, iudicio nostro subiaces, dum alienas causas explanare contendis. Quapropter referendarium te electio nostra constituit: sed tu puritatē conscientię, & veritatem linguę nostris iussionibus adhibeto. Eruditionem verò mirabilem † collocutio tibi nostra concedit, quæ dum per te alios ordinat qualitatem tuæ mentis exornat. † collocatio
Sub nobis enim non licet esse imperitos: quando in vicem cotis ingenia splendida reddimus, quæ causarum assiduitate polimus. Quapropter illa cunctis vidisse nos referre, quæ aut debuistis, aut potuistis accipere. Nostra sic probatis, si iusta redicitis. Amate quod nos glorificat. Sit velle vestrum, quale videtis nostrum esse propositum. Iudicum correctio.
Ad summum, tales vos esse cupimus, vt etiam per vos iudices corrigamus. Peculiare de vobis aliquod vectigal exigimus: vt sicut vobiscum familiariter miscemus affatus, ita † & nostra opinio specialiter à vobis mereatur affectum. † vt

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Formula referendariorum.*] Referendarij sunt qui supplicum desideria principi referunt, & exponunt, iussiones principis iudicib. insinuant. Nouel. 10. 113. 124. ac nonnunquam, vt Sigebertus scribit in Chronico, publicas conscriptiones anulo seu sigillo regis confirmant. BROS.

¶ Formula præfecti annonæ, & eius excellentiæ. XIIX.

Collatio præfecturæ annonæ vrbis.

SI ad hanc mensuram censendæ sunt dignitates, vt tantò quis honorabilis habeatur, quantò ciuib. profuisse cognoscitur, is certè debet esse gloriosus, qui ad copiam Romani populi probatur electus. Tui siquidem studij est, vt sacratissimæ Vrbi præparetur annona, vbique redundet panis copia, & tam ingens populus, tanquam vna mensa, satietur. Per officinas pistorum ubique discurris, pensum & munditiam panis exigis, nec vile iudicas esse, vnde te possit Roma laudare: meritò, quando * gloria singularis est, illius ciuitatis affectus. Et ne quod agis a- * g a ia

† gratificatione liquid putetur extremum, carpētum præfecti Vrbis mixta † glorificatione conscendis. Tu illi in spectaculis cōiunctissimus inueniris, vt plebs quam indulti ia tua satiat, in suam reuerentiam te honoratum esse cognoscat. Nam si querela panis, vt assolet, concitetur, tu promissor vbertatis seditiones ciuica momētanea satisfactione dissoluis: & † per te pro-
† pro spicitur, ne quid à populis conquirent bus excedatur. Non immeritò Pompeius fertur, copiæ quantitate prouisa, vsque ad rerum peruenisse
† potuerit fastigia. Quia meritò singularis est amor populi, cum † potuit à penuria liberari. Hinc ille gratificationem meruit, plausúmque populorum. Hinc vnicè semper amatus est, & in gratia ciuium omnium vicit facta maiorum: qui ne aliquando in honore diceretur cum nominis taxatione
Pompeius Magnus. vocabatur & Magnus Hoc te exemplum hortetur ad prospera: quando ille honoris tui locum egisse † cognoscitur, quem felix Roma mira-
Iura pistorū † noscitur batur. Ne quis autem * putet, abiectis te hominibus imperare, digni-
* prouocet tati quoque tuæ pistorum iura famulata sunt, quæ per diuersas Mundi partes possessione latissima tendebantur: ne inopia faciente vilesceret
Suarij quod Romanæ copiæ laudabili famulatione seruiret. Suarij quoque, Romanæ copiæ causa reperti, tuo deputati videntur examini. Gloriare priuilegiis acquisitis. Tribunal tuum non est inter minimas dignitates: quando & Romana gratia frueris, & prouinciis iussa transmittis. Sed † vt actionis ipsius in totum merita perscrutemur, * triticas
† vt & * triticias quidem copias Præfectura Prætoriana procurat. Sed non minor laus est, dispensationem probabilem facere, quam frumenta colligere: quādo in quanis abundantia querela non tollitur, si panis elegantia nulla
† frueretur † seruetur. Sic Ceres frumenta dicitur inuenisse, Pan autem primus cōsparsas fruges coxisse, perhibetur: vnde & nomine eius panis est appellatus. Ita & illa prædicata est quæ reperit, & iste laudatus est qui decenter edenda humanis vsibus applicauit. Atque ideò cognoscentes industriam tuam, quæ semper est amica sapientiæ, Præfecturam Annonæ per illam Indictionem nostra tibi electione deferimus. Considera nunc, quia non licet aliquid furari de populo. Nam quod in ciuitatis
† damno † damna committitur, silentio non cælatur. Nescit plebs tacere: quando
† hoc & interdum † & hoc loquitur, quod à nemine perpetratur. In fraudulentos
Pondera exquisita. distringe: panis pondera æquus examinator intende: solicitiùs auro pensetur, vnde à Quiritibus viuitur. Quia gratior nobis est lætitia fauentis populi Romani, quàm copia precio sissimi metalli. Intuere certè
† quid † quod loquimur. Quid habes melius quod optes, quàm illius populi gratiam quærere, quam nos etiam constat optare?

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Qui ad copiam Romam.*] Copias vocat alimenta & annonas, vt in *l.4.C.Theod.de oper.pub.in l.10.ff.de compens.* & apud Valer. *lib.5.cap.1.* inde copiari magno commeatu prædáque ingenti apud Agellium *lib.27. cap.2.* & Nonium Marcellum, quod verbum castrense est, nec facilè apud alios reperitur. BROS.

Formu-

§ Formula comitis archiatrorum. XIX.

De laudibus artis medicinæ.

INter vtilissimas artes, quas ad sustentandam humanæ fragilitatis indigentiam, † Diuina tribuerunt, nulla præstare videtur aliquid simile, quam quod potest † auxiliaris medicina conferre. Ipsa enim morbo periclitantibus materna gratia semper assistit. Ipsa contra dolores pro nostra imbecillitate confligit: & ibi nos nititur subleuare, vbi nullæ diuitiæ, nulla potest dignitas subuenire. Causarum periti * palmates habentur, cum magna negocia defenderint singulorum: sed quantò gloriosius est expellere, † quòd mortem videbatur inferre? & salutem periclitanti reddere, de qua coactus fuerat desperare? Ars, quæ in homine plus inuenit, quam in * se ipso cognoscit. Periclitantia confirmat, quassata corroborat, & futurorum præscia valetudini non cedit, cum se æger præsenti debilitate turbauerit, ampliùs intelligens quàm videtur, plus credens † actioni, quàm oculis. Vt ab ignorantibus penè præsagium putetur, quod ratione colligitur. Huic peritiæ deesse iudicem, nonne humanarum rerum probatur obliuio? Et cum lasciuiæ voluptates recipiant † tribunum, hoc non meretur habere primarium: † Habeant itaque præsulem, quib. nostram cõmittimus sospitatẽ. Sciãt se huic reddere rationem, qui operandam suscipiunt humanã salutem. Nõ quod ad casum fecerit, sed quod legerit, ars dicatur: † alioqui periculis potius * exponimur, si vagis † voluntatibus subiacemus. Vnde si hæsitatum fuerit, mox quæratur. Obscura nimis est hominum salus, temperies ex contrariis humoribus constans: vbi quicquid horum † excreuerit, ad infirmitatem protinus corpus addúcit. Hinc est, quod sicut † aptis cibis valetudo fessa recreatur, sic venenum est, quod incompetenter accipitur. Habeantur itaque medici † pro incolumitate omnium, & post scholas magistrum vacent, libris delectentur antiquis. Nullus iustius assiduè legit, quàm qui de humana salute tractauerit. Deponite medendi artifices noxias ægrotantium contentiones: vt cum vobis non vultis cedere, inuenta vestra inuicem videamini dissipare. Habetis quem sine inuidia interrogare possitis. Omnis prudens consilium quærit, dum ille magis studiosior agnoscitur, qui cautior frequenti interrogatione monstratur. In ipsis quippe artis † huius initiis quædam sacerdotij genere : sacramenta nos consecrant. Doctorib. enim vestris promittitis odisse nequitiam, & amare puritatem. Sic vobis liberum non est, sponte delinquere, quibus ante momenta scientiæ animas imponitur obligare. Et ideò diligentiùs exquirite, quæ curent saucios, corroborent imbecilles. Nã si videro quod delictum lapsus excuset. [Homicidij crimen est, in hominis salute peccare. Sed credimus iã ista sufficere, quando facimus, qui vos debeat admonere.] Quapropter à præsenti tempore ³ Comitiuæ Archiatrorum † honore decorare. Vt inter salutis magistros † solus habearis eximius: & omnes iudicio tuo cedant, qui se ambitu mutuę contentionis excruciant. Esto arbiter artis egregię, eorúm

Marginal notes: † Diuina consilia — † auxiliatrix — *Aduocati.* — " al palmares. vor. — † qui — "V. ipso. For. — † lectioni — *Medicina iudicem non habet.* — *Voluptatum tribunus.* — † tributum hæc — † habent — † alioquin — ' exponimini — † voluptatibus — † exercuit — *Ciborũ ratio* — † aptius — † pro & — *Archiatri officium & partes.* — † huiusmodi — *Imperitia medendi.* — ³ te honore decoramus — † solus — *Sedare disputationes.*

† effectus For.
† cōtentiones eorum
† abscindis
Visitare ægros
† venerātur
Venarum pulsus.
* poteritis
Vrina.
Ingressus palatij
* indulgere
* solet
* delectare
* excruciet
* certis
* cæteris

que ⁴ distingue conflictus, quos iudicare solus solebat † affectus. In ipsis ægros curas, si † contentiones noxias prudenter † abscidis. Magnum munus est, subditos habere prudentes, & inter illos honorabilem fieri, quos † reuerentur cæteri. ⁵ Visitatio tua sospitas ægrotantium, refectio debilium, spes certa fessorum. Requirant rudes, quos visitant, ægrotantes, si dolor cessauit, si somnus affuerit. De suo verò languore te ægrotus interroget, audiatque à te verius, quod ipse patitur. Habetis & vos certè verissimos testes, quos interrogare † possitis. Perito siquidem Archiatro venarum pulsus enuntiat, quid intus natura patiatur. Offeruntur etiam oculis vrinæ, vt facilius sit vocem clamantis non aduertere, quam huiusmodi minimè signa sentire. † Indulge te quoque palatio nostro: habeto fiduciam ingrediendi, quæ magnis † solent pretiis comparari. Nam licet alij subiecto iure seruiant, tu rerum domino studio præstantis obserua. Fas est tibi, nos fatigare ieiuniis: fas est, cōtra nostrum sentire desiderium, & in locum beneficij † dictare, quod nos ad gaudia salutis † excruciet. Talem tibi denique licentiam nostri esse cognoscis, qualem nos habere non probamur in * † cæteros.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Huic peritia.*] Id est Medicina non habet iudicem. For.

¶ * 2 *Sacramenta*] Intelligit ὅρκον Hippocratis, quo nihil sanctius, castius, integrius nihil. For.

¶ * 3 *Comitis archiatrorum*] Cum plures archiatrorum ordines essent, in singulis erant qui cæteros anteirent, & hi comites archiatrorum vocabantur, de quorum eligendorum forma & authoritate hoc loco scribit Cassiodorus, nec vnum fuisse comitem, sed tot, quot ordines archiatrorum erant. Cognat. *obser. lib. cap.* 15.

¶ 4 *Discinge*] v. *distingue.* minus scitè. Idem mendum insederat hactenus. *l. 6. sicut, Cod. Theod. de legitim. hered. pendentium negotiorum fata distingunt,* pro, *discingant,* vt supr. hoc libro epist. 9. *querimonias possessorum sine venal. protractione distingue:* in manuscriptis membranis, *distingue.* Sic iurgium discingere, *l. 4. C. Theod. fin. regun. l. 64.* non ignoramus. *C. Theod. de appell. l. 2. l. 3. C. eod. quor. appell. non recip. causam sine dilatione discingere.*

¶ 5 *Visitatio ægrotantium*] hi περιοδευταὶ à Modestino dicuntur, *l. 6. de excus. tut.* & περιερχομένους Lucas vocat *Actuum Apostolor. c. 19.* circuibant enim & obambulabant vrbes Medici, vt ex lege Hippocratis colligitur, τὰς πολιὰς φοιτεῶντας μὴ λόγῳ μούνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἰητροὺς νομίζεσθαι. Sic philosophi se frequentes atque vtiles per eandem studiorum lectam contendentibus præbere, *l. 8. in honoribus, D. de vacat. mun.* Sudas in δημοσιεύω: Nomocan. *tit. 1. cap. 34.* For.

¶ Formula consulitatis, & eius excellentia. xx.

Confertur cuidam dignitas consularis.

Quamuis

QVamuis dignitatem tuam à Consulibus descendere nominis ipsius videantur testimonia declarare, tamen & insignia tanta circunstant, vt nullus possit ambigere, te de illius lampadis claritate lucere. Secures enim & fasces, † quos illis dicauit † genio Antiquitas, tuis videntur faleris deputata: vt iurisdictio concessa vel tacita possit † admonere prouincias. Sed qua se tibi debet esse, quod curules inclytas probatur ornare? Vultus quinetiam regnantium † geniata obsequij pompa præmittit: vt non solum summi iudicis, sed & dominorum reuerentia cumulatus, orneris. O magnæ temperationis iuuentum! De nomine consulis promitteris clementissimus, & de principum imagine metuendus. In aliquibus adhuc prouinciis ornatus penula, carpenti etiam subuectione, decoraris: vt multis declaretur indiciis, per expressas imagines rerum vices te præcelsæ gerere dignitatis. Considera, magnum esse, quod suscipis, & nulla criminum deiectione vitieris. Nominis tui † auctor multa conferendo prædicatur. Tu age ne vllis cupiditatibus accuseris: vt si dare non præuales, certè te moderati velle festines. Proximus enim habetur donanti, de quo potest dici, abstinens est iugiter alieni. Certè fœdissimæ contrarietatis vitium est, studere furtis, & habere vocabulum largitatis. Erigat ad laudem tuos animos, quod vocaris. Non te profectò meritis imparem † facis, si turpissimæ ambitionis delicta calcaueris. Nam errores noxios vincere, est vitia maculosa superare, & iste te vera editus est de moribus Consulatus. Nec enim superfluè prudentissimi Veterum talia rebus nomina imposuerunt: dum continentiæ magnæ præsulem prouinciis mitterent consularem. † Triumpha iura publica, largire iustitiam, & ex fortiori parte imitari præuales, † quem nominis proximitate contingis. Pecuniis potest indigere † mediocris, morum talenta * non potest habere, qui iustus est. Non pauescas largas Consulum manus. Habent & boni pauperes diuitias suas. Illud ergo à te quæritur, quod in pectore humano nascitur, non nascitur, non quod terræ visceribus continetur. Quanto meliùs triumphate ex animi thesauro, vnde nunquam nascitur plenitudo? quia nec tenuis efficeris, cùm plura concedis: quinimò tantum locupletior redderis, quantum te bonæ conscientiæ sparsisse cognoscis. Quapropter opinionis tuæ laude pellecti, per illam indictionem, in illa prouincia, Cõsularitatis te præcipimus agere dignitatem: vt tibi non sit acceptum, quod legibus probatur * inimicum. Illa magis † dilige, quæ æquitatis iura commendant. Nomen tuum actionibus proba. Consule fessis, & túc verè diceris Consularis. Sed vt omnia æquabili moderatione pensétur, iustitiae pecunias non quærere, & † agnoscis munera tibi copiosa prouenire. Hanc enim conditionem humanis actibus diuina posuerunt, vt ille magis possit ditescere, qui lucra turpia nescit optare. Ignorantes accipiunt, † qui bene agunt. Quia necesse est, vt dum parumper malorum ambitio contemnitur, superno munere plus donetur.

Margin notes: † quas | † in genio | † amouere | Dignitatum insignia. | † gemmata obsequi | † actor | Principum imago. | † facitis | † triumpho | † quam | † mediocribus | * potest nõ habere | Paupertas non auersanda. | * iniquum | † a lege. | † agnosces | Consul. | † quod

§ Formula rectoris Prouinciæ. XXI.

De Iudicibus ad Prouinciam mittendis.

OMnino prouidè decreuit Antiquitas, Iudices ad prouinciam mitti, ne possit ad nos veniendo mediocritas ingrauari. † Quis enim latronum ferret audaciam, si longè positam cognoscerent disciplinam? Absoluiè poterat vis permissa grassari, si conquerens tardiùs † crederetur audiri. Sed quantò melius in ipsis cunabulis adhuc mollia † reprimere, quàm indurata crimina vindicare? In compendium mittimus mala, si præsentia † facimus esse iudicia. Quis enim audeat peccare, cùm supra ceruices suas districtionem cognouerit imminere? Et ideò te illi prouinciæ Rectorem, per illam indictionem, nostra mittit electio: vt reuera corrigere nitaris, quos tibi commissos esse cognoscis. Chlamydis tuæ procul dubio inter alia clauos intende, quos scias non inaniter positos. † Hinc fit vt cùm publicum agentes [1] purpuram cernerent, de vigore semper Principis † admonerent. Geniatus indutus, † vestis gratiosa, quam filio suo Priapo Venus dicitur texuisse, vt eximiæ pulchritudinis matrem singulariter ornatus filius testaretur. Respice, quantum dederint leges, & ad mensuram te potestatis extende. [2] Tibi fiscalium tributorum credita monstratur exactio. Constat esse tuæ fidei commissum, Principi renuntiare, quod in prouinciis probatur emergere. Tu etiam † Senatorem ibidem † residentem iuberis audire: tu in Præfectorum militem cum ipsius † tantùm conscientia vindicare. Tuum nomen in subscriptionibus iusserunt Honoratis. Prouincialibus anteferri. Quid de te æstimatum sit, datur aduerti, cui tot videntur nobiles potuisse postponi. Additur, quod à Principe frater vocaris: vt nobilitate pretiosi nominis à vilitate criminum tolleris. Cogita, tantorum hominum tibi commissas esse fortunas. † Fama erunt nostri temporis tui mores. Esto * vitæ continens, vt possis in alienos esse iudex. Prima æquitas est, à se præsules inchoare: vt debeant criminosi metuere, quem nequeunt similem reperire. [Nullas enim in se culpas timet reus, quas habere † respexerit cognitorem: quando agentem malè nisi bonis moribus non æstimat displicere. Suos actus nullus damnat in altero: quia natura est humani animi, vt nitatur potiùs vindicare, quod se cognouerit † admisisse.] O quale est, liberum tribunalibus insidere! non esse obnoxium reo suo: ne incipiat potior fieri, † quem redemit: timeat districtum: timeat continentem, non audiat blandum. Da vt † possit rigidam formidare sententiam, auari iudices nesciunt, quantum delinquũt. Nam cùm vendunt aliena crimina, sua faciunt esse peccata. Quapropter esto solicitus, vt bonæ actionis tuæ laudes potiùs audiamus. A nobis confidenter exigis, quod remuneratione tua cogitamus, quantum te pecunias non quæsisse, † cognouimus.

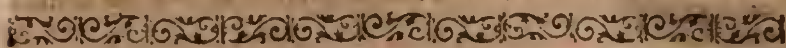
Marginal notes: † Quid — † mereretur — † reprimere vitia — † faciamus — *Chlamys & purpura.* — † nisi — † amonerent — † veste gratiosa — *Tributorum exactio.* — *Principi nouos casus referre.* — † Senatores — † residẽtes — † tamen — *Nomen.* — *Frater principis.* — † forma — 2 vitæ — *Iudex inculpatus* — † respexit — † amisisse — † qui — † possis — *Auari iudices.* — † cognoscimus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Purpuram cernerent de rigore principis admonerent*] Vulcatius Gallicanus in Auidio Cassio: *vt omnes purpuratos Augustos cognosceres.* Herodian. *lib.* 1. ἡ βασίλειος ὑπεδέξατο πορφύρα. *me ex aluo prodeuntem purpura imperatoria suscepit.* Item *libr.* 2. τὴν βασίλειον πορφύραν vocat: vbi ait Nigrum à Sy-

à Syriaco exercitu Imperatorem factum, amictúmque purpura,& reliquo Augusti apparatu. Lamprid. *in Alexandro*, de Vlpiano, Quem sæpe à militum ira, obiectu purpuræ defendit. Peplum Imperatorum dixit Trebellius Pollio *in Saturnino 21. tyranno.* FOR.

¶ 2 *Tibi fiscalium tributorum credita monstratur exactio.*] Iudicum vel præsidum munus erat tributorum exactioni incumbere. *l. in fiscalibus. C. de exact. trib. Nou.* 19. idem & Catholicorum munus est, & ex constitutione Augusti iam ab initio proconsulum Dio *lib* 53 BROS.

¶ Formula Comitiuæ Syracusanæ ciuitatis. XXII.

De iudicum electione, & militum insolentia.

Regalis est prouidentiæ, † tales Iudicum personas eligere, vt ad Comitatum necessitaté non habēt veniendi, quos in lōginquis regionibus contigerit immorari. Nullum enim tale negotium est, quod Siculi itineris tantas pati possit expensas, dum commodius sit causam perdere, quàm aliquid per talia dispendia conquisisse. Non enim querelas de Sicilia volumus venire, sed laudes: quia grauatur apud nos actio † præsulis, si eam tam longinqui † potuerint accusare petitores. Falsus enim dolor esse non creditur, vbi tanti laboris tædia subeuntur. Et ideò maiore cura tractanda sunt, vnde inuidia plus timetur. Proinde per Indictionem illam, Comitiuam tibi Syracusanæ ciuitatis, propitia diuinitate concedimus: vt omnia sic agere nitaris, quemadmodum nos tibi præstitisse cognoscis: De proximis vota causantium † sustinemus: † inde autem vltrò requirimus, vnde ad nos difficilè venire posse sentimus. Habes † quæ te decorare debeant, si tu tamen † ibi conscientia † defecatus adueneris. Militum tibi numerus nostris seruit expensis. Redderis inter arma geniatus, processio tua procinctualis ornatus est. Exercitu vteris pacato, nec pericula belli subis, & armorum pompa decoraris. Verùm inter hæc ciuilem cogita disciplinam. [2] Non permittas milites esse possessoribus insolentes. Annonas suas sub moderatione percipiāt: causis non misceantur extraneis. Pro securitate se omnium cognoscat lectum, qui se gloriatur habere armatum. Priuilegia dignitatis tuæ nec iubemus excedi. Sufficiat tibi tantum gerere, quantum decessores tuos constiterit rationabiliter effecisse.

Iudices & principe lecti.
† tales ad
† præsidis
† potuerūt
† sustine-mus
† tamen
† qui
† vbi
† vel clarificatus
Militum insolentia coercenda
Annona moderata.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Regalis*] Vt in prouincia litis dirimantur, ne necesse sit ad cōmeatum Principis accedere, iisdē propemodum verbis Maiorianus Nouel. *de indulgentiis*, reliquorum vtitur: *nec de longinquis Prouinciæ regionibus cum magno sumptuum expensarúmque detrimento ad comitatum nostrum venire audeat ille, qui quæritur, cui sub durū patientiæ genitum tolerabilior videtur deprædatio sæuientis, quàm sub magno obseruationis incōmodo sustinēdus impetrādæ vltionis euētus.* Et infrà noster Cassiod. *l. 9. epist. 20.* Iust. *Nou. 17.*

de mand.princip.§.si tibi, præcipuè vt lites quanta poterunt celeritate definiant. Valentin.*Nouell.*4.*Prouidere decet ne prouinciales tenues homines defensoris inopia ad requirenda auditoria sumptuosè venire cogantur.* Nouell. Marcian.1. cauetur, Neminem exhiberi de prouincia ad comitatum, nisi ad relationem iudicis à quo fuerit appellatum. FOR.

¶ 2 *Non permittas milites possessoribus esse insolentes.*] Ideo Cęsar dicebat non minus se modestiam & continentiam quam virtutem atque animi magnitudinem desiderare, quamuis fortitudinem duntaxat & fidem in milite plerumque requiri, variis auctorum testimoniis comprobatum fuerit. BROS.

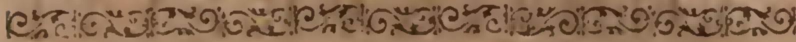
Formula Comitiuæ Neapolitanæ. XXIII.

De magistratibus, quibus ciuitatum facies ornatur.

INter cætera vetustatis inuenta, & ordinatarum rerum obstupenda præconia, hoc cunctis laudibus meretur efferri, quod diuersarum ciuitatum decora facies aptis administrationibus videtur ornari: vt & conuentus nobilium occursione celebri colligatur, & causarum nodi iuris disceptatione soluantur. Vnde nos quoque non minorem gloriam habere cognoscimus, qui facta. Veterum annuis solennitatibus innouamus. Nam quid prodesset inuentum si non fuisset iugiter custoditum? Exeunt à nobis dignitates relucentes quasi à * Solis radiis, vt in orbis nostri parte resplendeat custodita iustitia. Ideò enim tot emolumentorum commoda sentimus, vt securitatē prouincialium colligamus. Messis nostra cunctorum quies est, quam non possumus aliter recordari, nisi † vt subiecti non videantur aliquid irrationabiliter perdidisse. Et ideò ad Comitiuam te Neapolitanam per illam Indictionem libenter adducimus: vt ciuilia negotia ęquus trutinator examines: tantúmque famam tuam habita maturitate custodias, quantum te illi populo vel in leui culpa facilè displicere cognoscas. Vrbs ornata multitudine ciuium, abundans marinis terrenisque delicijs: vt dulcissimam vitam te ibidem inuenisse † diiudices, si nullis amaritudinibus misceaaris. Prætoria tua officia replent, militum turba * custodit. * Consīdis gemmatum tribunal: sed tot testes pateris, quot te agmina circundare cognoscis. Præterea litora vsque ad præfinitum locum data iussione custodis. Tuę voluntati parent peregrina commercia. Præstas ementibus de pretio suo, & gratiæ tuæ proficis, quod auidus mercator acquirit. Sed inter hæc præclara fastigia optimum esse iudicem decet: quando se non potest occulere, qui inter frequentes populos cognoscitur habitare. Factum tuum erit sermo ciuitatis, dum per ora fertur populi, quod à iudice contigerit actitari. Habet vltionem † suam hominum frequentia, si * loquatur * ad diuersa: & de iudice iudicium esse creditur, quòd à multis * adstipulationibus personatur. Contrà, quid meliùs, quàm illum populum gratum respicere, cui cognosceris præsidere? Quale est perfrui fauore multorum,

Causarum nodi.
Veterum innouata instit.
* Solis radij
† vt ubi
Neapolis.
† d iiudices, sed
* custoditus
* Cōsidis
Litorum custodia.
Præsides cur amni.
Commercia.
Iudex qualis
† sua
* loquātur
* aduersa
* stipulantibus

rum, & illas voces accipere, quas & clementes dominos delectat audire? Nos tibi proficiendi materiam damus: tuum est sic agere, vt sua beneficia principem delectet augere.

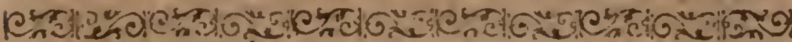
¶ † Formula honoratis possessoribus & Curialibus ciuitatis Neapolitanæ. XXIV. † Formula qua scribitur

Super eodem.

TRibuta quidem nobis annua deuotione persoluitis, sed nos † maiore vicissitudine † decoras vobis reddimus dignitates: vt vos ab incursantium prauitate defendant, qui nostris iussionibus obsecundant. Erit enim gaudium, vestra quies, suaue lucrum, si nesciatis † incommodum. Degite moribus compositis, vt viuatis legibus feriatis. Quid opus est, quenquam facere, vnde pœnas possit incurrere? Quærat iudex * in vos causas, & non inueniat. Ratio motus vestros componat, qui rationales vos esse cognoscitis. Improbis iudicem, testem bonis moribus destinamus: vt nemo se cogi sentiat, nisi quem ordo legitimæ conuersationis accusat. Atque ideò illi nos Comitiuam Neapolitanæ † ciuitatis per illam Indictionem dedisse declaramus: vt nostræ gubernationis laudatus, alteram mereatur de nostro iudicio dignitatem. Cui vos conuenit prudenter obedire: quia vtrumque laudabile est, vt bonus populus iudicem benignum faciat, & mansuetus iudex gratissimum populum æquabili ratione componat.

Princeps multò plus confert in subditos, quàm subditi in Principem.

† maiori
† decoratis
† incōmoda
* inter vos
† ciuitas

¶ Formula de Comitiua Principis militum. XXV.

De obsequio præstando.

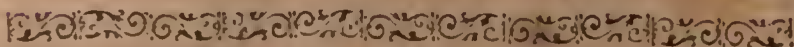
OMnes † apparitiones decet habere iudices suos. Nam cui præsul adimitur, & militia denegatur. Sed nos, quibus cordi est, locis suis vniuersos ordines continere indicamus, illi Comitiuam Neapolitanam, † Deo iuuante, largitos. Vt iudicibus annua successione reparatis, vobis solennitas non pereat actionis. Quapropter designato viro præstate † competenter obsequium, vt sicut vos non patimur emolumentorum commoda perdere, ita & vos parendi debeatis priscam regulam custodire.

† apparitores
† Domino
† consequenter

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

VARIORVM LIBER VII.

¶ ¹ Formula comitiuæ prouinciæ. 1.

Promotio ad dignitatem comitiuæ Prouinciæ.

VANVIS omnium dignitatum officia † à manu secludantur armata, & ² ciuilibus vestibus videantur ³ induti, qui districtionem publicam † docentur operari: tua tamen dignitas à terroribus ornatur, quæ ⁴ gladio bellico, rebus etiam pacatis, accingitur. Vide quo iudicio frueris euectus, quando aliis vigorem fascium videas esse creditum, tibi autem ab ipsis legibus ferrum constet esse porrectum. Rem cruéram dederunt animo pacato, vt & noxij nimiũ metuerẽt, & læsi ⁵ de optata vltione gauderẽt. † Alioqui culparẽtur priores, si temperata omnia non fecissent. Sed cum te intelligas ad moderamen electum, humanum facilè non † concupiscas exitium. Reus qui dicitur, & probetur. Scito puniendi remedium datum tibi pro salute multorum. Arma ista iuris sunt, non furoris. Hæc ostentatio nimirũ est contra noxios instituta: vt plus terror corrigat: quàm pœna consumat. Non enim cogitur ferro succidere robustam, qui adhuc teneram verbis curuat audaciam. Ciuilis est pauor iste, non bellicus: quem tu sic facies esse gloriosum, si habere non probetur excessum. Habes etiam & ferrum nihilominus incruentum. Claudãtur nexibus cathenarum, quos leuium criminum pulsat inuidia. Cunctator esse debet, qui iudicat de salute. Alia sententia potest corrigi, ⁶ de vita transactum non patitur † immutari. Signa tua abiectores timeant, fures pauescãt, latrones † perhorreant: Innocentia tantum læta respiciat, dum si auxilia venisse credit, quæ legum disciplina † transmisit. Nemo redemptionib. tuum velle deflectat. Gladius † conditur, vbi aurum † suscipitur. Tu te inermem reddis, si à virili animo cupiditate † recesseris. Quocirca per Indictionem illam Comitiuæ tibi in illa prouincia tribuimus dignitatem: Vt ad titulos tuos pertinentia ciuilitate potiùs † laudabilis exequaris: nec quicquam præsumas facere, nisi quod priuatus possis legibus vindicare. Ipsa est enim recta administratio, quæ & sine potestate defenditur: Vt tunc probetur fuisse † iustus, quando ei quæ mauult obiicere possit inimicus.

Armata manu.
Ciuiles vestes
† videntur
Fasces.
Ius gladij.
† Alioquin
Comitiuæ moderatio.
† concupisces exitu
Armorum in prouincia vsus.
Cunctator esse debet qui de salute iudicat.
† mutari
† exhorreãt
† transmittat
† contemnitur
† suspicitur
† deflexeris.
† laudabili
† iniustus

micus. Nec tamen spes nostra velut † fastiditate deseritur: nam si benè prouinciarum administrationibus * præsidetis, honores vos amplissimos sperare, leges meritò * censuerunt. Vnde iam videtur penè debitum, quod vobis à tanta auctoritate vltro noscitur † fuisse promissum.

† fastiditate
† præside-tis
* consen-serunt.
* esse pro-uisum

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Formula comitiuæ*] In notitia Imperij Rom. nominantur Comes Africæ, Asiæ, Ponticæ, Thraciæ: comes rei militaris per Ægyptum: comes Tingitanæ: comes litoris Saxonici: comes Isauriæ, &c. FOR.

§ 2 *Cmilibus vestibus*] Præscriptum fuit vestium genus, *lib. 4. tit. 10. C. Theod.* De habitu quo vti oportet intra vrbem. *l. 1. Nullus Senatorum habitum sibi vendicet militarem, sed chlamydum terrore deposito, quieta colobo-rum ac penularum induat vestimenta. Cum autem vel conuentus, &c. togatum eundem interesse iubemus.* nempe hic habitus est ciuilis, quo intra vrbem, & extra castra magistratuum, vti constitutum erat, cuius mentio in antiqua fori Traiani inscriptione est, *Statuam poni habitu ciuili in foro diui Traiani pecunia publica censuit.* Huc pertinet *l. 7. iisdem, Cod. de aduoc. diu. iud.*

§ 3 *Induci*] legebam prius, *indui*, sed pòst, *induti*, ex manuscr. arridet manuscr. arridet magis læsi. FOR.

§ 4 *Gladio bell. aliis vigorem*] hinc Præsidis prouinciæ & Comitis differentiam notare licet. Præsides enim prouinciarum non erant magistratus militares. FOR.

§ 5 *De optata vltione gauderent*] humanum est vt doloris remedium sit inimici dolor. hinc vindictæ solatium Callistrato, *l. 28. Capitalium, §. famosos, de pœnis*: Apuleio *lib. 3. & lib. 5. Metaphor.* vltionis solatium: Plin. *lib. 3. epist. 14. diffugiunt serui, quorum magna pars comprehensa est, cæteri requiruntur. ipse paucis diebus ægrè refocillatus nō sine vltionis solatio decessit, ita viuus vindicatus, vt occisi solent.* Quintil. *declam. 381. nihil dulcius est vltione læsa.* Senec. 1. *de clement. cap. 21. Vltio duas res præstare solet, aut solatium affert ei qui accepit iniuriam, aut in reliquum securitatem.* cunctator debet esse qui iudicat de salute. alia sententia potest corrigi. FOR.

§ 6 *De vita transacta non patitur immutari*] Aurea & Cassiodoro digna & ab aliis auctoribus tractata sententia. Iuuenal. *Satyr. 6.*

--meruit quo crimine seruus
Supplicium? quis testis adest? quis detulit? audi.

Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa est. l. 20. si vindicari. C. de pœn. l. 3. de pœn. Cic. pro *Rosc. Amer.* Arist. *problem.* ἕκαστος γὰρ μᾶλλον ἂν προέλοιτο τοῦ ἀδικοῦντος ἀποψηφίσασθαι, ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τοῦ μὴ ἀδικοῦντος καταψηφίσασθαι, ὡς ἀδικεῖ. Quod si in alterutram partem peccandum sit, longè æquius fuerit nocentem absoluere, quàm damnare ac perdere innocentem. illud quidem peccatum est, hæc verò etiam impietas: vt ex Antiphonte Stobæus gnomolog. cap. 44. εἰ δέοι τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι, τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι: τὸ δ' ἀδίκως ἀποκτεῖναι ἀσέβημα: Cuius sententiæ insigne est apud Ælian. exemplum. *lib. Var. hist. 14.* de Ptolomæo & Berenice, &c. FOR.

¶ Formula præsidatus. II.

De officio Præsidis.

PRudenter omnimodis inspexit Antiquitas, prouinciarum dignitates annua successione reparari: vt nec † diuturna potestate vnus insolesceret, & multorum prouectus gaudia reperirent. Sufficit enim vnicuique discessisse laudatum: quia dum tempus potestatis prolixum quæritur, culparum opprobria non vitantur. illa enim vel in breuitate declinare mirabile est, dum frequenter & † his surripiunt, qui à fascibus sub velocitate discedunt. Annus vniuersus & ad declaranda conscientiæ " bona sufficit, & faciliùs se ab errore custodit. " Sit in vestro proposito, administrationem vnius anni suscipere: nostrum est, † merentibus tempus augere. Quia non facilè remouere cupimus, quos iustos esse sentimus. Iccirco conuersationis tuæ moribus † inuitati, per illam Indictionem Præsidatum tibi in illa prouincia, propitia diuinitate, concedimus: vt sic debeas agere, quemadmodum nobis possessor gratias † cum tributis videatur exoluere. Decessorum bona exempla sequere: à † vitiosorum te imitatione disiunge: non putetur omnis [2] consuetudo probabilis. Cautum debet reddere, non sequacem, error alienus. Prodit " iustitiæ culpam, qui sequitur accusatum. Sed illud meliùs eligitur, vnde * præsidentis opinio sub administratione laudatur. Respice quantis sit prouincia plena nobilibus. Habes qui & benè loqui de te debeant, & derogare præsumant. Quia nulla potestas est quæ qualitatem famæ suæ de ore hominum possit auferre. Contráque, † fructus est, opinione prædicabili per confines ire prouincias, & inuenire verissimam laudem, vbi non † imperas potestate. Additur, quod irremuneratum non relinquimus, si te egisse probabiliter audiamus. † Horrere vitium, & principis mereris affectum. Voluntatem regiam in legibus habes: illis obtempera, & nostra cognosceris implere mandata.

† diurna al Diuturna. FOR. | † lis | " Non bona. FOR. | " Al. his FOR. | † merentibus Prorogatio. | † incitati | † contributus | † vitiorum | " Rectè nō Iustitia. FOR. | † præcedētis FOR. | † qui functus est opinioni | † imperat | † Horre FOR. | Voluntas regia in legibus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Prudenter*] Huius epistolæ argumentum epistola postrema superioris li. tractatur. FOR.

¶ 2 *Consuetudo.*] tributum, τὸ τέλος. supr. lib. 1. epist. 10. Theodericus Boethio rescribens: *ut [illegible] arca habeat consuetudines iustas.* rursus li. 3. epist. 23. *Remoue consuetudines abominanter inolitas.* Iulianus Misopogone εἰθισμένων εἰ σφρῶν πέμπτον: consuetorū vectigaliū quinta. Idē epistola vult. εἰσοισεται κατ' ἔθος. nam consuetudo in exactionibus & tributis maximè spectanda est, *l.* 15. *Quoniam, C. Theod. de exact. lib.* 25. Ærariæ, de annona & tribut. C. Theod. *lib.* 13. *Imperatores, in fin. ff. de pollicitation. & vectigal. lib. l.* 4. *l.* 9. *Locatio, § pen. ff. de public.* FOR.

¶ Formula Comitiuæ Gothorum per † singulas prouincias. III.

† diuersas

De Co-

De Comite instituto ad litem inter duos Gothos amputandam.

CVm, Deo iuuante, sciamus Gothos vobiscum habitare permixtos, ne qua inter consortes, vt assolet, indisciplinatio nasceretur, necessarium duximus, illum sublimem virum, bonis nobis morib. hactenus comprobatũ ad vos Comitem destinare, qui secũdum edicta nostra inter duos Gothos litem debeat amputare: si quod etiam inter Gothum & Romanum natum fuerit fortasse negocium, [1] adhibito sibi prudente Romano certamen possit æquabili ratione distringere. Inter duos autem Romanos Romani audiant, quos per prouincias dirigimus cognitores: vt vnicuique sua iura seruentur, & sub diuersitate iudicum vna iustitia complectatur vniuersos. Sic pace communi vtræque nationes, diuinitate propitia, dulci ocio perfruantur. Scitote autem, vnam nobis in omnib. æquabiliter esse caritatem: sed ille se animo nostro amplius commendare poterit, qui leges moderata voluntate dilexerit. Non amamus aliquid inciuile, scelestam superbiam cum suis detestamur auctoribus. Violentos nostra pietas execratur. In causa possint iura, non brachia. Nam cur eligant quærere violenta, qui præsentia probantur habere iudicia? Ideo enim emolumenta iudicib. damus, ideo tot officia diuersis largitatib. continemus, vt inter vos non sinamus crescere, quod possit ad odium pertinere. Vnum vos † amplectatur viuendi votum, quibus vnum esse cõstat imperium. Audiat vterque populus, quod amamus. Romani vobis sicut sunt possessionib. vicini, ita sint & caritate coniuncti. Vos autem Romani magno studio Gothos diligere debetis, qui & in pace † numerosos vobis populos faciunt, & vniuersam Remp. per bella defendunt. Itaque destinato à nobis iudici vos conuenit obedire: vt quicquid pro conseruandis legib. censuerit modis omnib. impleatis: quatenus & nostro imperio, & vestræ vtilitatis satisfecisse videamini.

Theodericus pacis studiosus.

Cognitor pro iudice.

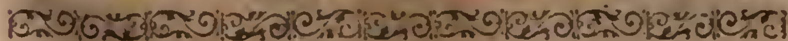
Iura non brachia.

† amplectantur

† in vniuersos

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Adhibito prudente Ro.*] id est, iureconsulto: qui non patietur ad arma & rixam procedere, quos possit sua iurisdictione componere, *l. 13. si cuius. vers. cur enim. D. de vsufru.* Nam vt subiicit: *in causa poßint iura non brachia.* id est, vis non adhibeatur in disceptatione à litigantibus, vt apud Græcos ὁ χειρῶν νόμος, sic Latinis manus, Pompon. *omnia manu à regibus gubernabantur, l. 2. de orig. iuris, Paul. 5. sent. tit. 31. qui custodiam militi prosequenti magna manu excesserunt, capite puniuntur.* FOR.

¶ Formula ducatus Retiarum. IV.

Promotio ad dignitatem ducatus Retiarum.

QVanuis spectabilitas honor vnus esse videatur, nec in † his aliquid aliud nisi tempus soleat anteferri, tamen rerum qualitate per-

† his

Difficile sustinendi gestis præesse.

† iis pœna multum † his creditum videtur, quibus [1] confinales populi deputantur. Quia non est tale pacatis regionibus ius dicere, quale suspectis gentibus assidere: vbi non tantum vitia, quantû bella suspecta sunt, nec solum vox præconi insonat, sed turbarum † crepitus frequenter insultat. Retiæ itaque [2] munimina sunt Italię, & claustra prouinciæ. Quæ nô immeritò sic appellata esse iudicamus quando contra feras & agrestissimas gentes, velut quædam plagarum obstacula, disponuntur. Ibi enim impetus gentilis excipitur, & transmissis iaculis sauciatur furibunda præsûptio. Sic gentilis impetus, vestra venatio est, & ludo geritis, quod vos assiduè feliciter egisse sentitis. Ideóque validum te ingenio ac viribus audientes, per illam Indictionem, Ducatum tibi † credimus Retiarum: vt milites & in pace regas, & cum eis fines nostros solenni alacritate circumeas. Quia non paruam rem tibi respicis fuisse commissam, quando tranquillitas regni nostri tua creditur † solicitudine custodiri. Ita tamen, vt milites tibi commissi [3] viuant cum prouincialibus iure ciuili, nec insolescat animus, qui se sentit armatum: quia * clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare Romanis. Quos ideò côstat appositos, vt intus vita felicior secura liberalitate carpatur. Quapropter nostro responde iudicio, fide nobis & industria placiturus: vt nec gentiles sine discussione suscipias, nec † nostros ** ad gentes sub incuriositate transmittas. Ad necessitatem siquidem rariùs venitur armorum, vbi suscepta surreptio custodiri posse sentitur. Priuilegia verò dignitatis tuæ nostris tibi iussionibus vindicabis.

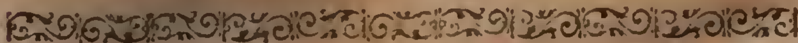
[Margin notes: † strepitus; *Retia vnde dicta.*; * concedimus; *Cui commissa regni tranquillitas.*; * solemnitate; *Iure ciuili viuere.*; * Al. *clypeis* FOR.; *Vsus militũ.*; * nostras; ** al. *agentes* FOR.]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Confinales pop.*] nam duces mittebantur tantùm ad prouincias limitum Imperij. FOR

¶ 2 *Munimina.*] Allusio nominis Retiæ, quasi retia dictæ: & vt subiicit, velut quædam plagarum obstacula. FOR.

¶ 3 *Milites viuant cum prouincialibus iure ciuili, nec insolescat animus, qui se sentit armatum.*] Milites à vi rapinisque abesse, & habere manus puras debẽt, nec debent esse possessoribus insolentes, nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit: denique ita transeant vt non modo manus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur. BROS.

¶ Formula curæ palatij. V.

Committitur cura fabricæ palatij Imperialis.

[1] AVla nostra sicut agnoscitur peritis † dispositionib. instituta, ita doctorum in ea diligens debet esse cautela. Quando pulchritudo illa mirabilis, si subinde non reficitur, senectute obrepente vitiatur. Hæc nostra sunt oblectamenta, potentiæ imperij decora facies, testimonium

[Margin notes: *Laus ædificiorum.*; † dispositoribus.]

monium præconiale regnorum: hæc legatis sub admiratione monstrantur, & prima fronte talis dominus esse creditur, quale eius habitaculum comprobatur. Et ideò magna * voluptas est prudentissimæ mentis, pulcherrima iugiter habitatione gaudere, & inter publicas curas animum fessum reficere dulcedine fabricarum. Quas primum Cyclopes dicuntur ad antrorũ modum amplissimas in Sicilia condidisse, postquam in cauernis montiũ Polyphemus ab Vlysse singularis oculi † lugendã pertulerat orbitatem. Inde ad Italiã fabricandi peritia legitur fuisse translata. Vt quod tantis ac talib. institutorib. inuentũ est, æmulatrix posteritas in suum commodum custodiret. Hinc est, quòd * † sublimitatẽ tuã ab illa Indictione curam ² palatij nostri suscipere debere censemus: vt & antiqua in nitorem pristinum contineas, & noua simili antiquitate producas. Quia sicut decorum corpus vno conuenit colore vestiri, ita nitor palatij similis debet per vniuersa membra diffundi. * Atque sic poteris idoneus inueniri, si frequenter geometram legis Euclidem: si schemata eius, mirabili varietate † descripta, in tuæ mentis contemplatione condideris: vt in hora commonito famuletur tibi copiosa notitia. † Archimedes quoque subtilissimus exquisitor cũ Metrobio tibi semper assistant: vt ad noua reddaris † paratissimus. Non enim tibi minima cura delegitur, quando animum nostrum fabricandi studio cupidissimum artis tuæ ministerio probaris explere. Nã sicubi aut ciuitatem reficimus, aut castellorum volumus fundare nouitatem, vel si construendi nobis prætorij amœnitas blandiatur, te ³ ordinante ad oculos perducitur, quod nobis cogitantibus inuenitur. Decorum † magisterium, propositum omnino gloriosum, in tam longas ætates mittere: vnde te debeat posteritas admirata laudare. Quicquid enim aut instructor parietũ, aut sculptor marmorũ, aut æris † fusor, aut † camerum rasator, aut gypsoplastes, aut ⁴ musiuarius ignorat, te † prudenter interrogat: & tam magnus ille fabrilis exercitus ad tuum recurrit iudicium, ne † possit aliquid habere confusum. Vide ergo quanta † debet nosse, qui † possit tantos instruere. Recipis certè bonæ dispensationis tuæ vberrimum fructum, cùm tu de illorum labore † laudaris, si ab eis diligenter facta monstraueris. Quapropter quicquid ad te pertinet, ita decenter, ita firmiter volumus explicari, vt ab opere Veterum sola distet nouitas fabricarum. Sed hæc possibilia facis, si dona nostra nulla cupiditate suppresseris. Efficaciter enim imperat artifici, qui eum competenti non patitur commoditate fraudari. Manus larga artium nutrit ingenia, quando qui de victu non cogitat, perficere iussa festinat. Illud quoque considera, qua gratificatione tracteris, vt ⁵ aurea virga decoratus, inter obsequia numerosa, ante pedes regios primus videaris incedere, vel vt ipso testimonio vicinitatis nostræ † agnoscamus tibi palatia commisisse.

* voluntas For.
Origo fabricarum architectura.
† lugentem
* spectabiliter
† spectabilitatem
* Ad quæ *Euclides.*
† cõscripta
Archimedes
† Archimedis
Metrobius.
† peritissimus
† magistrũ
Artifices fabricæ.
† fossor
† scribe, cameratum
Musiuarius.
† prudẽtem
† possis
* debes
† possis
† laudetis
Remunerandus artifex.
Aurea virga.
† cognoscamus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Aula*] Hac formula prima laus ædificiorum & architecturæ origo continetur. For.

¶ 2 *Palatij*

¶ 2 *Palatij membra*] membrum ædificij pro parte domus, *l.13.si ita,§.Idem quæri, D.de manu.testam.l.52.librorum,§.plenè.de leg.3.* Plin.*lib.2.epist.*17. Apuleius *lib.3.de asino.* Cic.*lib.3.ad Qu.Fratr.epist.1.nec habere poterat adiuncta cubicula & eiusmodi membra.* Quare non dissimulandum est Græcos paulò angustius videri membrum κοιτῶνα expoluisse, d.§.idem quæri. FOR.

¶ 3 *Te ordinante*] te præeunte, ex tuo præscripto. formulas enim & ideas, & typos, & schemata, & ichnographias futurarum fabricarum faciebat & pingebat architectus. FOR.

¶ 4 *Musiuarius*] à Musiuatio opere, quod sectilibus, paruisque varij coloris crustis constat, formas & imagines rerum effingens. Ælius Spartian.*in Pescennio,* D. Augustin.*lib.16.de ciuit. Dei.c.8.* Guliel.Philander *in Vitruuij lib.7.c.1.* Musiuum interpretatur, quod nunc Mosaicum dictitant: cuius artifices hic, & *lib.10. Cod.tit. de excu.artif.* Musiuarij nominantur. FOR.

¶ * 5 *Aurea virga*] Qui in aula posteriorum imperij Romani principum curæ Palatij honore ac munere fungebantur, aurea virga decoratos incessisse tradit hoc loco Cassiodorus. PET. FAB. *Agon.lib.1. Gomez.lib.1.cap.3.*

¶ Formula[1] Comitiuæ formarum vrbis. VI.

Committitur cura formarum vrbis.

† possunt † ad admirationem

QVanuis Romuleæ fabricæ collatæ sibi vix † possint præcipuæ reperiri (quia totum † admiratione noscitur exquisitum, quod ibi cernitur esse fundatum) tamen interesse arbitramur, quod vtilitas necessaria gratificat, & quod pulchritudinis tantùm causa commendat. Traiani Forum vel sub assiduitate videre miraculum est. Capitolia celsa conscendere, hoc est, humana ingenia superata vidisse. Sed nunquid per ea viuitur, aut corporis salus*aliqua inde delectatione recreatur? In[2] Formis autem Romanis vtrunque præcipuum est, vt fabrica sit mirabilis, & [3] aquarũ salubritas singularis. Quod enim illuc flumina, quasi † constructis montibus † perducuntur, naturales credas alueos † soliditates saxorum: quando tantus impetus fluminis, tot sæculis firmiter potuit † sustineri. Cauati montes plerunque subruunt, meatus torrentium dissipantur, & opus illud veterum non destruitur, si industria suffragante seruetur. Respiciamus certè, aquarum † copia quantum Romanis mœnibus † præstat ornatum. Nam thermarum illa pulchritudo quid esset, si dulcissima quædam æquora non haberet? Currit aqua Virgo sub delectatione purissima, quæ ideo sic appellata creditur, † quòd nullis sordibus polluatur. Nam cùm aliæ pluuiarum nimietate terrena commixtione violẽtur, hæc aërem perpetuò serenum purissimè labens vnda mentitur. Quis possit talia sermonibus idoneis explicare? Claudiã per tantam fastigij molem sic ad Auẽtini † caput esse perductã, vt cùm ibi ex alto lapsa ceciderit, cacumen illud excelsum, quasi imam vallem

Forum Traiani. *Capitolium.* * aliquali *Formæ aquarum.* † cõstrictis † producũtur † soliditate contineri † copiam † præstet *Thermæ.* *Aqua virgo* † quia † montem

vallem irrigare videatur. Ægyptius Nilus certis temporibus crescens per campos iacẽtes superducto diluuio aëre sereno turbulẽtus exęstuat: sed quantò pulchrius est, Claudiam Romanam per tot siccas montium summitates lauacris ac domibus liquores purissimos fistularum vberibus emisisse? & ita æqualiter fluere? vt nunquam se possit desiderata subducere? Ille enim dum recedit, limus est: dũ venit insperatè, diluuium. †Quis ergo famosum Nilum vrbis nostræ fluminibus non æstimet esse superatum? Quando ille incolas suos aut veniendo terret, aut recedendo destituit. Verùm hæc non superflua commemoratione narrauimus: vt possis † aduertere, qualis à te diligentia perquiratur, cui pulchritudo tanta committitur. Qua de re, per Indictionem illam, [4] Comitiuam tibi Formarum sub magna deliberatione credidimus: vt summo studio nitaris efficere, quòd tantis ac talibus rebus † videris expedire. In primis noxias [5] arbores, quæ inferunt fabricarum ruinas, dum sunt quidam mœnium importabiles arietes, censemus radicitùs amputari: quia nulla læsio remouetur, cuius origo non tollitur. Si quid autem conficiente [6] senio fuerit demolitum, peruigili † claritate reparetur: ne crescente defectu augeatur nobis causa dispendij. Ductus aquæ fortuna tua est, dum incolumis erit, si illa solidaueris; tantúmque apud nos proficis, quantum te illi * studuisse probaueris. Agat ergo peritia fidésque tua, vt & constructio fabricæ illibata permaneat, & aquæ distributio nulla se custodum venalitate subducat.

Nilus.
† Quid
† aduertere
Comitiua formarum.
† respicis
Arbores fabricis noxiæ.
† celeritate
* studiosè tu

NOTÆ VARIORVM.

¶ *Comitiua formarum vrbis.*] id est, aquæductuum. FOR.

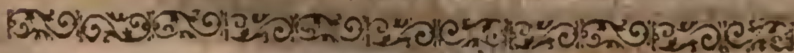
¶ 2 *Formis*] *formæ aquarum, lib. 1. de aquæduct. C. lib. vndecimo*, vbi malè Alciat. *formarum*. formę enim aquę ductuum extructionem ędificiúmq; significant. *l. 27. si pendentes, §. si quid cloacarij, ff. de vsufr. leg.* 4. Item Iulianus vulgò *l. 39. Cùm seruus, §. idem vult, vers. hæres. de leg. 1.* pro, *aquæ forma*. FOR.

¶ 3 *Aquarum*] In constitutionibus principum legimus formas aquarum, vt in *l. 1. Cod. de aquæd. nou. 7. de mand. princip.* BROS.

¶ 4 *Comitiua formarum*] de eo dicitur qui curator ædificiis pręficitur, vnde deformitas ędificiorũ, & deformes ruinę. Sueton. *in Nerone: deformitate veterum ædificiorum & arsus, & angustiis flexurisque viarum. l. 22. lex quæ tutores, C. de admin. tut. l. 1. ff. de tign. iniuncto. l. 7. præses. de off. præs.* Cassiod. suprà lib. 3. epist. 29. in fin. *ne inter tot decora mœnium, deformis appareat. ruina saxorum.* Et in pragmatica Iustiniani sanctione, quæ veteri Iuliani Nouellarum conuersationi additur: *Reparationi formarum, &c.* sic τὸ εἶδος Harmenopulo ædificium est, li. 2. ἐπιτομ.

¶ 5 *Arbores quæ inferunt fabricas ruinas*] Arboreis ædificiis noxiæ, *l. 1. C. de interd.* suprà lib. 2. epist. 39. FOR.

¶ 6 *Senio*] senium ædificiorum, epistola superiore initio. FOR.

¶ Formula præfecti vigilum vrbis Romæ. VII.

De dignitate præfecti vigilum Romæ.

Nomen præfecti vigilum. † prouidentia nostra † diligimus

QVanuis nomé tuum ad ciuitatis te vigilias debeat excitare, vt possis implere, quod diceris: tamen † prouidentiæ solita cautela non deserit, nisi eos quos ad agendum † deligimus, ad parendum quoque suauiter inuitemus. Quid est tibi pulchrius, quàm in illa Vrbe operam nauanter impendere: diligentiæ tuę vbi tales videntur assistere? Cautela quidem tua, mox vt adhibita fuerit, per Patritiorum & consulum ora discurrit: vix te † contigit aliquid solicitè facere, & audis proceres cum admiratione laudare. Mediocrem dignitatem regis, & in summa opinione versaris. Custos Romanæ ciuitatis diceris, quando eam ab intestino hoste defendis. Quapropter circa fures solicitus esto: quos † si tibi leges punire minimè præcipiunt, tamen eos indagandi licentiam * contulerunt: credo vt quanuis essent raptores detestabiles, tamen quia dicebantur Romani, maiori eos subderint dignitati. Vtere igitur per Indictionem illam Præfecturæ † Vigilis dignitate. † Hortor tibi pœnarum ademptus est, non potestas: nam lex à quo * † velit malos capi, ipsum censuit plus timeri. † Eris securitas soporantium, munimen domorum, tutela claustrorum, discussor obscurus, arbiter silentiosus, cui fallere insidiantes fas est, & decipere gloria. Actus † tuus venatio nocturna est, quæ miro modo si non cernitur, tunc * tenetur. Furta magis in furibus facis, dum illos circumuenire niteris, quos † omnibus illudere posse cognoscis. Præstigij genus est, quod † agitis, vt latronum versutias irretire † possitis. Facilius enim æstimamus, † Sphingis ænigmara comprehendi potuisse, quàm raptoris fugacem præsentiam reperire. Ille circunspectus ad omnia, instabilis ad ventura, trepidus ad insidias, quemadmodum potest capi, qui more venti, nullo situ cernitur contineri? Vigila impiger cum nocturnis auibus: non tibi pandat aspectus: & sicut illę reperiunt in obscuris cibum, ita tu possis inuenire præconiũ. Esto nunc ad iniuncta solicitus. Vænalitas tibi non adimat, quod concedit industria. Nam licèt hæc sub profunda caligine videantur geri, nullus tamen actus est, qui possit abscondi. Priuilegia quoque tua, † vel officij deputati ex nostra tibi auctoritate rationabiliter vendicabis. Quia necesse est, in tam magna ciuitate per diuersos iudices agi, quod ab vno non potest explicari.

Patritij & Consules, proceres. † contingit

Officiũ præf. vigilum: † etsi * indulcerũt

† Vigilum † Honor * vet. volẽt † voluit † igitur

† tui Venatio nocturna. * timetur † omnes † agis † possis † Sphinge

Nocturnæ aues.

Nullus actus potest abscondi. † &

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ad ciuitatis te vigilias debeat excitare.*] Præfecti vigilum nihil de capitalibus causis sua auctoritate statuere debent: sed siquid huiusmodi euenerit culmini tuæ potestatis referre, vt de memoratis causis celsiore sententia iudicetur. *l. præfecti. Cod. de off. vigil.* ideo dicitur obscurus iudex, arbiter silentiosus incendiariorum & furum indagator. Eleganter author furta eum facere in furibus, dum illo noctu circumuenit, Harmenop. *ti. de dignit.* §. 3. refert, officium præfecti vigilum ad incendia arcenda institutum, & de incendiariis, effractoribus, furibus & receptatoribus cognoscere. FOR.

¶ For-

¶ Formula præfecti vigilum vrbis † Rauennatis. IIX. † Rauennæ

Super eodem.

QVanuis dignitate magnī nominis prima frōte decoreris (quia non potuit Antiquorum prudentia summa imāq; simili appellatione censere: ne splendorem, quem summis dabat, alterius vilitate pollueret) tamen hinc intelligitur, quid sentire Maiorum potuisset auctoritas, quādo Præfectos Vigilibus appellare † voluere, qui pro generali quiete discurrunt. Tibi enim cōmissa est fortunarū securitas, ciuitatis ornatus, vtilitas omniū, scilicet, vt circa domesticos grassatores, bellū pacatū gereres, si quem ciuium lædendum esse sentires. Custodi fortunas omniū. Securus somnus te vigilante carpitur, & molestia nulla sentitur. In pace positus † sumis de nocturno fure † victoriā. Tuis laureis † manè ciuitas defensa: lætatur que dū captos respicit, tūc se occulto † hoste caruisse cognoscit. Quotidie triumphas, si bene vigilas. Et cùm rara sit gloria bellici certaminis, tibi iugiter latronibus famulatur inuentis. † Ob ducatum nimia † ciuium affectione susceptum, assumes prædones inquirere, quos per se dominus non valet † inuenire: & duplici ratione † beneficus, aut futura furta prohibes, aut † commissa concludis. Nónne ista quædam est ineffabilis gratia ciuitatis, vnum in se † suscipere, quod videt omnibus expedire? Meritò tibi gloriosum nomen Præfecti, prudens Antiquitas deputauit: quia † illud facere non poterat, nisi qui ciues à suis commodis plus amabat. Officium quoque tuum non paruo constat munere subleuatum, quando & ipsis momēti iura dilatata sunt, qui pro securitate ciuium militare † noscuntur. Quę cùm ita sint, Præfecturam tibi Vigilum, per illam Indictionem, delectari in tua opinione cōcedimus. Ita vt & curam huius dignitatis, & priuilegia tibi competentia modis omnibus exequaris. Sed quamuis nomen odiosissimum furum generalis persequatur assensus, tamen quia de † effusione humani sanguinis agitur, † nihil subitum aut indeliberatum iubemus assumi. Modestiam sequere, qui damnas, audaciam: continentiam dilige, qui furta condemnas. Ad gesta perducti audiantur aliquid pro salute dicturi. Quoniam quicquid non discutitur, iustitia non putatur. Conuictis vero atque confessis, quæ sunt decreta, seruentur: quando crudele nil efficit, qui sequitur leges.

Præfecti vigilum nomē & officium. † voluisse *Fur nocturnus.* † summis † victoriam † quotidie † honestà † O † curarum † inueniri † benefacis † amissa † suscipitur *Præfecti nomen* † illud † contēdis † offensione † nil

¶ Formula Comitiuæ portus vrbis Romæ, & de eius descriptione. IX.

De dignitate Comitiua in portu Romano.

DElitiosa magis quàm laboriosa militia est, in portu Romano Comitiuę gerere dignitatem. Illis enim copiosus nauiū prospectatur

*† diuersa · † his · † sentiuntur · † prudẽtiũ · Inuẽta Maiorum laudata. · Tyberini aluei duo meatus. · † ministraret · † ergo · * dispendiosa · † tibi · Voluntariũ munus. · * Eximia. al Exenia. · * ipse vult · * Fortè sic nó est leue in vbertatẽ non delinquere. POR. · † sicut tibi*

aduentus. Illic veligerum mare peregrinos populos cum † diuersarum prouinciarum merce transmittit, & inter tot Spectacula dulcium rerum commodum tuum est, venientes euasisse periculum. † His primùm faucibus Romanæ deliciæ † sentiuntur, & vndis Tyberinis, quasi per alueum vadunt, quæ ad commercia ciuitatis ascendunt. Bene inuenta dignitas, quæ copias videtur ornare Romanas. Nam quid elegantius potest agi, quàm vnde probatur populus ille satiari? O inuenta Maiorum! ô exquisita † prudentum! vt quia longiùs à litore Roma videbatur posita, inde magis esse inciperet, vbi decorum ingressum nauium possideret. Duo quippe Tyberini aluei meatus ornatissimas ciuitates, tanquam duo lumina susceperunt: ne vacaret à gratia quod tantę vrbi † ministrabat expensas. Eximia ergo res tibi committitur, si moderatè peragitur. Tu copiam facis, dum ingredientes iustè tractaueris. Auara manus portum claudit, & quum digitos attrahit, nauium simul vela concludit. Meritò † enim illa mercatores cuncti refugiunt, quę sibi * dispendia esse cognoscunt. Quapropter aduersus † ibi ventus est, immoderata præsumptio. Nam placidum mare damnat, qui vndas cupiditatis exaggerat. Vnusquisque pro solemnitate commonitus offerat voluntarium munus.* Xenia sunt enim ista, non debita. A paucis accipit, qui nimium quærit: & *sibi ipsi mittit vitæ munera, qui moderatur oblata. Sit tibi ergo cura præcipua, nó solùm te abstinere, verumetiam cohibere præsumentium manus. * Quia non est leue, in illa vbertate delinquere, quam decet cunctos insidenter optare. Quocirca per indictionem illam Comitiuæ Portus te honore decoramus. Vt † sicut dignitas dulces delitias administrat, ita & tu honori opinionem laudabilem derelinquas.

** arbitrij*

¶ Formula * tribuni voluptatum. X.

De Spectaculis.

** iudiciæ · † studiis · Histrionum vita vaga. · Ordo iudicij vmbratilis. · † Temperantur · † conditione · * vet. cóuersatione · † in · Tutorum officium.*

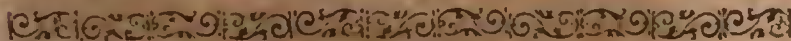
QVanuis * artes * lubricæ honestis † moribus sint remotæ, & histrionum vita vaga videatur efferri posse licentia, tamen moderatrix prouidit Antiquitas: vt in totum non effluerent, cum & ipsæ iudicem sustinerent. Administranda est enim sub quadam disciplina exhibitio voluptatum. Teneat scenicos si non verus, vel vmbratilis ordo iudicij. † Temperentur & hæc legum qualitate negocia, quasi honestas imperet inhonestis, & quibusdam regulis viuant, qui viam rectæ conuersationis ignorant. Student enim illi non tantùm iucunditati suæ, quantum alienæ lætitiæ: & † conditione peruersa cum dominatum suis corporibus tradunt, seruire potiùs animas compulerunt. Dignum fuit ergo moderatorem suscipere, qui se nesciunt iuridica * moderatione tractare. Locus quippe tuus † his gregibus hominum veluti quidam tutor est positus. Nam sicut illi ætates teneras adhibita cautela custodiunt, sic à te voluptates feruidæ impensa maturitate frenandę sunt. Age bonis institutis, quod nimia prudentia constat inuenisse Maiores. Leue desiderium,

rium, & si verecundia non † cohiber, districtio † prædicta modificet. † Agantur Spectacula suis consuetudinibus ordinata: quia nec illi possunt inuenire gratiam, nisi imitati fuerint aliquam disciplinam. Quapropter Tribunum te Voluptatum per illam indictionem nostra facit electio: vt omnia sic agas, quemadmodum tibi voto ciuitatis adiungas. Ne quod ad lætitiam constat inuentum, tuis temporibus ad culpas videatur fuisse transmissum. Cum fama diminutis salua tua opinione versare. Castitatem dilige, cui subiacent prostitutæ: vt magna laude dicatur, virtutibus studuit, qui voluptatibus miscebatur. Optamus enim, vt per ludicram administrationem ad seriam peruenias dignitatem. † cohibet † tamen † prænunciata † Coguntur Spectacula impensius modus. Scenici infames.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Formula tribuni voluptatum.*] Hinc constat Romæ fuisse Tribunum voluptatum, quod & reperio in *l. vl. C. Theo. tit. de scenic.* Diogenianum voluptatum tribunum nuncupari. Nescio an huc rectè accommodare possit, quod à Suetonio scribitur *in vita Tiberij, cap.* 42. Tiberium scilicet nouum instituisse officium à voluptatibus, præposito equite Romano T. Cæsonio Prisco, *l. 1. C. de expensis ludorum. l. 5. Co. Theod. de Scenic. l. 29. & 32. C. Theod. de prætoribus.* FOR.

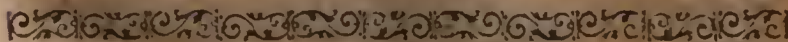
¶ 2 *Artes lubricæ*] Hac de re tractat Pet. FAB. *agon. lib. 1. cap. 1.*

¶ Formula defensoribus cuiuslibet ciuitatis. XI.

De defensore ciuitatis.

SI ad cuiuslibet negocium peragendum talis eligitur, qui consilio & grauitate laudetur, quantò eo præstantior esse † debet qui † suscipit negotia ciuitatis? Nam si periculum est vnum decipere, † quod erit imparem tantorum [a] iudiciorum extitisse? Causa enim multorum bene acta nobilitat, quando totum bono proposito agere creditur, qui generalibus desiderijs adesse sentitur. Defensorem te itaque illius ciuitatis, per Indictionem illam, ciuium tuorum supplicatione permota, nostra concedit auctoritas: vt † nil vænale, † nil improbum facere velis, qui tali nomine nuncuparis. Commercia ciuibus, secundum temporum qualitatem æquabili moderatione dispone. † Definita serua, quæ iusseris. Quia non est labor vendendi summas includere, [a] nisi statuta pretia castissimè custodire. Imples enim re vera boni defensoris officium, si ciues tuos nec legibus patiaris opprimi, nec caritate consumi. † debes † suscipis † quid [a] Al. iudicio FOR. † nihil † nihil Pretium vel nol um. D ffinita [a] Tro sedno no dicendi genere

¶ Formula curatoris ciuitatis. XII.

De curatore ciuitatis eiusque officio.

QVanuis per se honorabilis habeatur, qui vel minimam solicitudinem † ciuitati propriæ videtur impendere: & inter suos magna † ciuitatis

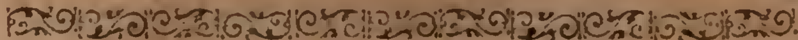
reuerentia perfruatur, qui ciues se amare professus est: tamen indubitatus honor est, qui nostra electione confertur. Quia præditus bonis institutis creditur, cui aliquid principis auctoritate delegatur. Et ideò ab Indictione illa † illius ciuitatis curam ad te volumus pertinere. Vt laudabiles ordines Curiæ sapienter gubernes: moderata pretia ab ipsis, quorum interest, facias custodiri. Non sit merces in potestate sola vendentium, æquabilitas grata custodiatur in omnibus. Opulentissima siquidem & hinc gratia ciuium colligitur, si pretia sub moderatione seruentur. Vt verè curatoris impleas officium, cum tibi solicitudo fuerit de vtilitate cunctorum. [1] Consuetudines autem tibi ex nostra auctoritate defende, quas in eodem loco tuos constat habuisse Maiores.

Officium curatoris reip. † illam

Moderata precia.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Consuetudines*] aliàs vectigalia & tributa, hic pro annonis. quinetiam in formula ad commendandos Comiti principes, vtrumque coniunctim, *annonis & consuetudinibus*, scriptum est, epist. huius libri 25. sub finem. FOR.

¶ Formula Comitiuæ Romanæ. XIII.

Eadem cum præcedenti.

SI causis domibus ac munitis insidiari solet nequissimum votum, quantò magis in Romana ciuitate videtur † illici, qui in plateis pretiosum reperit, quod possit auferri? Nam quidam populus copiosissimus statuarum, greges etiam abundantissimi equorum, tali sunt cautela seruandi, quali & cura videntur affixi. Vbi si esset humanis rebus vlla consideratio, Romanam pulchritudinem non vigiliæ, sed sola deberet reuerentia custodire. Quid dicamus marmora metallis & arte pretiosa? quæ si vacet eripere, rara manus est, quæ possit à talibus abstinere. Vbi sunt exposita, quæ facere potuerunt diuitiæ generales, & labor mundi? Quem inter ista deceat esse negligentem? † Quis In causa tali patitur esse † vænalis, quando grauissimum damnum potest fieri in pulchritudine singulari? Quare per Indictionem illam Comitiuæ Romanæ, cum priuilegijs & iustis commodis suis, tibi concedimus dignitatem. Vt fideli studio, magnoque nisu, quæras improbas manus, & insidiantes † aut priuatorum † fortunis, aut mœnibus ad tuum facias venire iudicium, & rei veritate discussa congruam subeant de legibus vltionem. Quia iustè tales persequitur publicus dolor, qui decorem Veterum fœdant, detruncatione membrorum: faciúntque illa in monumentis publicis, quæ † debent pati. Officium tuum & milites consuetos noctibus potius inuigilare compelle: in die autem ciuitas se ipsa † custodit. Vigilans † enim studio non indiget alieno. Furta quidem persuadent: sed tunc † presumptus * facilè capitur, cùm custos minimè superuenire sentitur. Statuæ nec in toto mutæ sunt: quádo à furibus percussæ custodes videntur

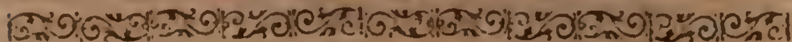
† allici

† Quid † vænalitas † Quæ de te

† vt † fortunæ

† nō debet † custodiat † autem † præsumptor * maximè cap. cur Statuarum fures.

tur tinnitibus † admonete. Proinde diligentiam tuam deuotione laudabili sentiamus: vt cui nunc laboriosos fasces iniungimus, securos honores postea conferamus. † amonere auribus.

¶ Formula comitiuæ Rauennatis. XIV.

Super eodem.

Si æstimanda est dignitas ex labore, si laudabilis solicitudo actuum publicorum parit gratiam liberaliter seruienti: summa gratificatione locus tuus habendus est, qui suis necessitatibus probatur adimere nostris ordinationib. tarditatem. Quis enim nesciat, quantam copiam nauium leuiter procures admonitus? A dignitatibus Palatij nostri vix in euectionibus scribitur, & iam à te summa celeritate completur. Nam inter dimissorum festinationes anxias vix sufficit alter aduertere, quod te viuaciter contingit implere. Negociatorum operas consuetas nec nimias exigas, nec vænalitate derelinquas. Sit modus, qui non potest grauare laborantes. Vt cùm res querelosas sine querimoniis egeris, maiora de nostro examine merearis. Proinde Comitiuam Rauennatem per illam Indictionem tibi serenitas nostra concedit: vt dignitatis tuæ priuilegia subeas & labores. Officium tuum æquitatis consideratione moderare. Semper enim & præstandi & lædendi causas inuenit, qui publicis actionib. adhibetur. Sed quantum administratio tua inter mediocres agitur, tanta debet æqualitate trutinari: quia illum potiùs expedit tenere mensuram, qui defectam noscitur gubernare substantiam. Idonei damna vix sentiunt, tenues autem leui dispendio vulnerantur: quando vel mediocri iniuria totum videtur amittere, qui exiguum cognoscitur possidere.

Diligentia. *Magistratus prodesse & obesse potest.*

¶ Formula ad præfectum vrbis de Architecto faciendo. XV.

De Fabricis & Architectis.

Romanæ fabricę decus peritum conuenit habere custodem: vt illa mirabilis sylua mœnium diligentia subueniente * seruetur, & moderna facies operis * affabris dispositionibus construatur. Hoc enim studio largitas nostra † non cedit, vt & facta Veterũ exclusis defectibus innouemus, & noua vetustatis gloria vestiamus. Proinde † illum illustris magnitudo tua Romanis arcib. ab illa Indictione datum architectum esse cognoscat. Et quia iustis commodis studia constat artium nutrienda: ad eum volumus pertinere quicquid decessores † eius constat rationabiliter consecutos. Videbit profecto meliora, quàm † legit: pulchriora, quàm cogitare potuit, statuas illas † auctorum suorum, scilicet adhuc signa retinentes: vt quã diu laudabiliũ personarum opinio super-

* subseruetur * fabricis † concedit † illa *Commoda † suos Statua veterum.* † legerit † actorum

esse, tam diu & sim litudinem viuæ substantiæ imago corporis custodiret. † conspiciet expressas in ære venas, nisu † quosdam musculos tumentes, neruos quasi gradu tensos, & sic hominem fusum in diuersas similitudines, vt credas potiùs esse generatum. Has primùm Tusci in Italia inuenisse referuntur, quas amplexa posteritas penè parem populum † vibi dedit, quam natura procreauit. Mirabitur formis equinis signa etiam inesse feruoris. Crispatis enim naribus, ac rotundis, constrictis membris, auribus remulsis, credet forsitan cursus appetere, cum se metalla nouerit non mouere. Quid dicamus columnarum † iunceam proceritatem? moles illas sublimissimas fabricarum, quasi quibusdam erectis hastilibus contineri, † & substantiæ qualitates concauis canalibus † excauatas: vt magis ipsas æstimes fuisse transfusas: alias ceris iudices factum, quod metallis † durissimis videas expolitum: marmorum iuncturas, venas dicas esse genitales: vbi dum falluntur oculi, laus probatur creuisse miraculis. Ferunt prisci sæculi narratores fabricarum [1] septem tantum terris attributa miracula. Ephesi Dianæ templum. Regis Mausoli pulcherrimum monumentum, à quo & Mausolæa dicta sunt.* Rhodi Solis æneum signum, quod Colossus vocatur. Iouis Olympici simulachrum, quod [2] Phidias primus artificum summa elegantia ebore † auróque formauit. Cyri Medorum Regis domus, quam Memnon arte prodiga illigatis auro lapidibus fabricauit. Babyloniæ muri, quos Semiramis Regina latere cocto, sulphure, ferróque construxit. Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se vmbra consumens, vltra constructionis spatia nulla parte respicitur. Sed quis illa vlterius præcipua † putabit, cum in vna Vrbe tot stupenda conspexerit? Habuerunt † honores, quia præcesserũt tempore: & in rudi sæculo quicquid emersisset nouum, per ora hominum iure ferebatur eximium. Nunc autem potest esse † veridicum, si vniuersa Roma dicatur esse miraculum. Quapropter talia virum peritissimum suscipere decet: ne inter illa nimis ingeniosa priscorum ipse videatur esse metallicus, & intelligere non possit, quæ in illis artifex Antiquitas, vt sentirentur, effecit. Et ideò det operam libris Antiquorum, instructionibus vacet: ne quid ab illis sciat minùs, in quorum locum cognoscitur † surrogatus.

Marginalia: † cõspicias · † quoddam · *Laus fusilis artis.* · † verbi · *Iuncea pro teretas.* · † iunctam · † vt · † excauatis · † purissimis · *Septem orbis fabricarum miracula.* · * Thesli. · *Ars prodiga.* · † argentóque · † reputabit · † honorem · *Mira de pyramidibus.* · † iuridicũ · *Roma miraculum.* · † subrogamus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Septem tantum*] De Olympij Iouis signo & fanis, vide PET. FAB. *agon. l. b.* 1.

¶ * 2 *Phidias*] *Phisidias* legito PET. FAB.

¶ Formula Comitiuæ insulæ † Curritanæ & Celsinæ. XVI.

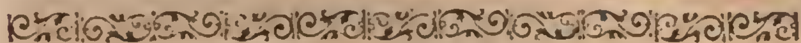
De Comite Insularum.

† Turritanæ

CONstat plerumque bene posse agi, vbi non defuerit persona monitoris. Omnia enim sine priore confusa sunt, & dum vnusquisque † secundũ voluntatem suam cogitat viuere, regulam cognoscitur omittere

† vix

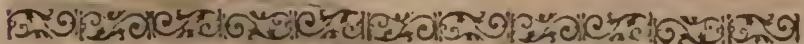
tere disciplinæ. Itaque antiquæ consuetudinis morem secuti, * † Curritanæ & Celsinæ † insulis te iudicem, per illam Indictionem, nostra † cedit auctoritas. Iustum est enim, vt qui à reliquorum hominum sunt conuersatione diuisi, ad habitationes eorum vadat, qui eos probabili ratione componat. Ne quę iam sit necessitas iniustitiæ, communes actus longè positos ignorasse. Habetis igitur supradicti, qui inter vos emergentes causas & audire debeat, & finire. Et si quid etiam fuerit à nostra pietate decretum, eodem commonente peragere. Quia erroribus locus tollitur, quando vobis, cui debeatis obedire, declaratur. Quem credimus ita bonis actibus studere, vt augmenta nostræ gratiæ possit accipere. Necesse est enim, vt à nobis remunerationem sumat, si vobis, quæ sunt profutura, disponat. * Vet. lect. Curmitanæ † Tutianæ insulæ † concedit

¶ Formula de Præposito calcis. XVII.

De compositione & distributione calcis.

GLoriosum opus est seruienti, vnde Romana ciuitas probatur ornari: dum † tantum quis apud nos proficit, quantum prodesse Vrbi proprio labore * constiterit. Dubium non esse, coctilem calcem, quæ est niuibus concolor, spongijs leuior, instrumentum esse maximum fabricarum. Hęc quantum ignis adustione soluitur, tantum exinde parietum firmitas roboratur: petra solubilis, saxea mollicies, arenacius lapis: qui tunc potiùs accenditur, quando aquis copiosissimis irrigatur: sine quo nec saxa fixa sunt, nec arenarum minuta solidantur. Et ideò maius studium meretur accipere, † quod primum locum in Romanis mœnibus noscitur obtinere. Quocirca industriam tuam, multorum sermone celebratam, ad coctionem distributionémque calcis, ab Indictione illa, nostra præponit auctoritas. Vt tam publicis, quàm priuatis fabricis abundè procurata sufficiat: & ad ædificandum cunctorum animi concitentur, dum viderint paratum esse quod quæritur. Priuilegia verò loci tui nostris iussionibus rationabiliter vendicabis. Vt maiora mereri possis, si bene tibi delegata compleueris. Vbi ornatur † tamen * ꝯstulerit Calx. † qui

Formula de armorum factoribus. XVIII.

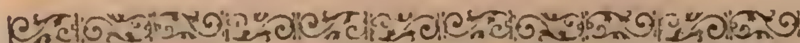
De armorum constructione.

COnsidera quod suscipis, & † intelliges locum te dare non debere peccatis. Arma enim bene construere, est salutem velle omnium custodire. Quia prima facie ipsis terretur inimicus, & incipit animo cedere, si se cognoscit similia non habere. Atque ideò ab indictione illa militibus te & fabris armorum, inuitati morum tuorum opinione, † pręfecimus. Vt tale opus ab artificibus exigas, quale nobis placere pos- † intelligis † præficimus

† indicat
Oculus Principis.
† Quid videmus agere
† deprehēdere
Nō pecādū in armis.
† est

se cognoscis. Securitas te nostræ non † inducat absentiæ, † Quicquid feceris nos videmus, qui vsu ipso subtilissimæ perquisitionis & errores artificum possumus prima fronte † reprehendere, & laudabiliter operata iudicare. Vide ergo qua diligentia, quo studio † sit faciendum, quod ad nostrum venturum constat examen: Age itaque, vt nulla te venalitas, nulla culpa demergat. Quia veniale esse non potest, quod in tali causa delinquitur: ne inde puniaris, de qua parte peccaueris. Opus quod mortem generat & salutem, interitus peccantium, custodia bonorum, contra improbos necessarium semper auxilium. Hoc primùm Phoroneus Iunoni dicitur obtulisse: vt inuentum suum numinis, vt † putabant, auspicio consecrarent. Hæc in bello necessaria, in pace decora sunt. Hæc denique imbecilles fragilésque mortales cũctis belluis efficit fortiores.

Phoroneus.
† putabat

¶ Formula ad Præpositum de armorum factoribus. XIX.

Super eodem.

MVltorum insinuatione comperimus, illum probis moribus institutum commissa sibi posse fideliter expedire. Iccircò illustris magnitudo vestra nos eum elegisse cognoscat: vt & militibus præsit secundum morem pristinum, & artificibus iubere possit armorum: quatenus consuetudines suas sic eleganter adimpleant, vt nulla in eis inueniri possit offensio. Quia licèt vbique culpa lædat, hinc † tamen grauiter percutit, si bellorum instrumenta † neglexerit. Proditionis quippe instar est, exercitui subtrahere, quod eum constat † armare. Quibus consuetudines suas prouidentia vestra deputabit: vt dum illis * victualium lex tollitur, necessaria viuaciùs exigantur.

† vel hic
† neglexerint
† amare
* ex victual summa

¶ Formula Binorum & Ternorum, si per iudicem agantur. XX.

De Binorum & Ternorum exactione.

AD genium dignitatis tuæ credimus pertinere, si competentia tibi * videamur iniungere. Quia tantò quis gratior redditur, quantò parendi causas ampliùs suscepisse monstratur. Et ideò [1] Binorum & Ternorum titulos, quos à prouincialibus exigi prisca decreuit auctoritas, per illam indictionem, officio tuo procurante, ad scrinia Comitis Sacrarum Largitionum transmittere maturabis: ita vt omnis quantitas intra Cal. Martiarum diem solenniter impleatur. Ne de proprio reddere cogaris. Tuam enim tetigisset iniuriam, si alter eos titulos † viderentur exigere, quos ad te præceperunt leges sanctissimæ pertinere.

* videantur inuenire
Dignitas magistratus quæ.
Cal. Marti.
† videretur

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Binorum & ternorum titulos*] de exactione binorum & ternorum suprà lib. 3. epist. 8. & infrà duab. seq. formulis. FOR.

¶ For-

¶ Formulis Binorum & Ternorum, si per officium agantur. XXI.

Super eodem.

QVamuis prisca consuetudo, Binorum & Ternorum exactionem ad te iusserit pertinere, tamen ne te multiplex occupatio prægrauaret, & impedimenta tibi faceret solicitudo geminata, illum & illum Scriniarios officij nostri duximus destinandos: vt tibi officióque tuo debeant imminere, quatenus cum eorum solatio * intra Cal. Martiarum diem ad illustrem virum illum Comitem Sacrarum Largitionum solennis quantitas deferatur: Ne opinionis publicæ reus efficiaris, si Largitiones Sacras per moram aliquam putaueris esse tardandas. Ita vt te excipiendum esse non æstimes, quem nos credidimus adiuuandum. Nam si quid minus fuerit, quàm oportebat, illarum, de tuis hos noueris facultatibus eruendum.

Binorum & Ternorum exactio.

* ver. inter Largitiones sacra non tardanda.

¶ Formula ' Commonitorij illi & illi scriniariis. XXII.

Super eodem.

NOn dubitamus esse gratissimum, quando quis commonetur, officium implere susceptum. Quia illud est potiùs graue, si miles viuat otio. è cui quæstus est actio sua: honor principalis iniunctio Similis enim † distincto habetur, qui ignobili torpori relinquitur. Quapropter per indictioné illam, ad illam vos prouinciam iubemus accedere: vt cum iudice, vel eius officio, intra diem Calend. Martiarum, quæ de Binis & Ternis quantitas solenniter postulatur, ad Comitis † Sacrarum scrinia, postposita dilatione, dirigatis: sic tamen, vt nec ærarium nostrum aliquid minus à consuetudine percipiat, nec possessor supra modum * possessionis exsoluat. Et non † dubiteris commotionis nostræ vos periculum sustinere, si quid actum contra priscum ordinem † potuerimus agnoscere.

Miles otiosus.
† d. fünctio
Bini. Terni.
† Sacrarum largitionũ
* ver. professionis
† dubitatis
† po uceramus

NOTÆ VARIORVM.

¶ * ' *Commonitorij*] Vincentius Lirinensis aduersus prophanas, Obliuionis meæ gratia commonitorium mihimet parasse sufficiet. Eodem verbo vtitur Augustinus *epist.* 129. *&* 158. Symmacus pro eodem monitorium vsurpat. FOR. *ad lib. 4. tit. 4. l. 1.*

¶ Formula Vicarij portus. XXIII.

De commerciis.

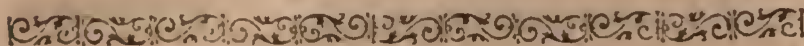
BEneficia nostra gratię tuę specialiter damus, si te agere commissa rationabiliter approbemus. Nec enim irremuneratus iaces, si &

Commercia. populos peregrinos prudenter excipias, & nostrorũ commercia moderata æqualitate componas. Nam licet vbique necessaria sit prudẽtia, in hac potiùs actione videtur accommoda: quando inter duos populos nascuntur semper certamina, nisi fuerit iustitia custodia. Quapropter arte placandi sunt, qui mores afferunt simillimos † ventis, quorum nisi priùs animi temperentur, in contemptum maximum natiua facilitate prosiliunt. Qua de re modestiæ tuæ fama prouocati, curas illius portus, per illam Indictionem te habere censemus. Vt omnia ad tuum titulum pertinentia sic agas, quemadmodum ad meliora peruenias. † In paruis enim † discitur, cui † potiora præstentur.

Iustitia populorum paci tutur. † ventus
† impius
† dicitur
† potẽtiora

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Beneficia*] Extat cod. *lib. 12. tit. de lit. & itin. custodia.* FOR.

¶ Formula Principis Dalmatiarum. XXIV.

De Principatu.

Magna inter collegas suos prærogatiua decoratur, quisquis gerit militiam nomine Principatus. Cognoscitur enim agere locũ primarium, quando in rebus humanis magna pars † hominum asserit excellentiam dignitatum. † Hoc etiam tui loci probatur exẽplo, sine quo nec † secretarij præstatur accessus, nec * osculationis pompa peragitur, totúsq; ille iudicis genius, ita tibi legibus probatur creditus, vt sine te nequeat esse perfectus. Comiti quidem prouinciarum potestas data est, sed tibi iudex ipse commissus est. Tu* vitam tenes improbis minantem: tu disciplinam inter iura custodis: tibi insolentiam perorantis fas est distringere, quam præsuli non licet vindicare: gesta quinetiam totius actus te subscribente complentur, & consensus tuus quæritur postquam voluntas iudicis explicatur. Age, vt qui talibus præponeris, ea implesse meritò sentiatis. Itaque per Indictionem illam, ad illam te prouinciam iubemus excurrere: vt mixtus iudicibus officio competentia loco tuo peragas: & qui Princeps à nobis egrederis, nullis vilitatibus accuseris. Reuerendissimum enim te omnibus facis, si quod de nomine tuo creditur, & in moribus sentiatur.

Locum primarium.
† hominis
† Hæc
† Secretarius *
* vel postulationis
Principatus in quo versetur.
* vel vicem

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Tu vitam*] Ita in veteribus scriptum, quod in *vitem* mutandum censeo. PITHOE. *subcis. lib. 1. cap 15.*

¶ Formula ad † commendandos Comiti Principes. XXV.

† commendandum

Epistola commendatoria.

Inuitat nos consuetudo solennis, & vrbis ornatum officij dirigere, & pristinos ordines Excubantium custodire. Nostra enim laus, est, si vos Roma-

vos Romana militia comitetur. Quando talib. ministris potestis agere quod videtur priscis sanctionibus conuenire. † Sic enim Gothos nostros, Deo iuuante, produximus, vt & armis sint instructi, † & æquitate compositi. Hoc est, quod reliquæ gentes habere non possunt: hoc est, quod vos efficit singulares, si assueti bellis videamini legibus viuere cum Romanis. Quapropter ex officio nostro, illum, atque illum ad vos credimus esse dirigendos: vt secundum priscam consuetudinem, qui tuis iussionibus obsecundant, eos rationabili † debeant antiquitate moderari. Cui gratiam tuam in conseruandis annonis & consuetudinibus suis ex nostra iussione præstabis. Debet enim à te diligi, qui à nobis meruit destinari.

† commitetur
† Si Gothorum fortitudo & æquitas.
† & morum
† debeat

¶ Formula comitiuæ honorum scientiæ * ordinis diuersarum ciuitatum. XXVI.

* ordinis secunda

Promouetur quis ad secundi ordinis dignitatem.

SAeculi huius honor humanę mentis est manifesta propatio: quia libertas animi voluntatem propriam semper ostendit, dum se contémnit occulere, qui sibi alios cognouerit subiacere. Sed humanæ métis felix illa conditio est, quæ arbitrium prouectionis suæ intra terminum moderationis includit, & sic peragit dignitatis breuissimum spatium, vt vniuersis temporibus reddatur acceptus. Quapropter interdum Iudices ad blanda descédite. [Laboriosum quidem, sed non est impossibile, iustitiam suadere mortalibus,] quam ita cunctorum sensibus beneficium diuinitatis attribuit, vt & qui nesciunt iura, rationem tamen veritatis agnoscant. Necesse est enim, vt quod à natura conceditur, submonente iterum eadem suauiter audiatur. Et ideò non laboretis populis imponere, quod eos constat ex propria voluntate sentire. Facilè enim sequuntur vestigia verbi alieni, qui se posse credunt monitione compelli. Propterea per illam Indictionem in illa ciuitate Comitiuæ honorem Secundi Ordinis tibi, propitia diuinitate, largimur: vt & ciues commissos æquitate regas, & publicarum ordinationum iussiones constanter adimpleas: quatenus tibi meliora præstemus, quando te probabiliter egisse præsentia, † sentiemus.

Laus moderationis.
Naturalis æquitas.
Secundi ordinis honos.
† senseri-mus

¶ Formula honoratis possessoribus & curialibus XXVII.

De comitatu supradicto.

VTile est vnum semper eligere, cui reliqui debeant obedire: quia si voluntas diuersorum vaga relinquitur, confusio, culparum amica, generatur. Itaque ciuitatis vestræ Comitiuam per Indictionem illam nos illi largitos fuisse noueritis, cui saluberrimam patientiam commodate: vt causis vestris ferat remedium, & iussionibus publicis

Vnus eligendus cui reliqui pareant.

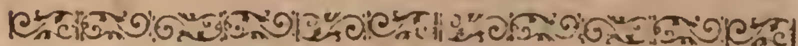
procuret effectum: scituri, quod si quid probabili deuotione tractauerit, similia de nostris sensibus † haud irritè postulabit.

Patientia.

NOTÆ VARIORVM.

† hanc

¶ * 1 *Patientiam*] l. 1. Cod. qui pro sua iurisdict. & suprà *libr. 3. epist.* 24. FOR.

¶ Formula principis militum comitiuæ. XXIIX.

De Comite Militiæ.

GRatum vobis esse cõfidimus, quando militiæ nostræ Iudices destinamus: quia tunc ordines nostros agitis, † quoties vobis non defuerit præsentia iudicantis. Relatiua ist. † intellectui sunt nomina, si præsulem ademeris, militem non relinquis: † appellatio enim tollitur, † quoties qui iubere poterat, abrogatur. Vobis ergo * aptum credimus, dum ad vos dirigimus dignitates, & tandiu vos militare facimus, donec iudices destinamus: nec illud leue credatis beneficium, vt cum † vos scitis obsequium, vobis occurrat electio cognitorum. Et ideò per Indictionem illam, illam Comitem militiæ vestræ cognoscite destinatum. Quem ita acturum esse putamus, tam in causis publicis, quàm priuatis, vt eum laus optata comitetur. Cui deuotionem iustissimam † commoditates, his quæ vobis præceperit, solenniter obedite: quia reuerentiam nostram honorotam esse credimus, si benè habitos nostros iudices sentiamus.

† quotiens † intellectu † asperitis † quotiens * actum credimus † noscerítis † commendâtes in iis

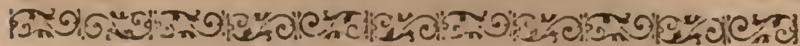
¶ Formula de custodiendis portis ciuitatis. XXIX.

De custodia portarum.

NVllatenùs de eius fide dubitatur, qui ad custodiam ciuitatis eligitur: quia probatæ conscientiæ constat esse credendum, † quod fuerit pro securitate multorum. Atque ideò curam portæ illius ciuitatis nostra tibi auctoritate concedimus: vt improborum non pateat aduentibus, & bonorum non retardet accessus. Nam si porta semper obserata sit, instar est carceris: si iterum iugiter pandatur, murorum nil † prodest habere munimina. Sit ergo vtrunque moderatum: vt & custodiæ nocturnæ satisfacias, & incompetenter eam claudere non præsumas. Eris nimirum via ciuium, & ingressus mercium singularum, amicus simul copiæ, quam optas intrare. Stude ergo, cum alimoniis inuitare venientes. Non tibi quod despiciatur est creditum. Quibusdam faucibus ciuitatis præponeris, qui ingredientibus victualibus præesse monstraris. Quod te

† qui *Nec claudâtur, nec pateant perpetuò porta.* † proderit

Quod te oportet sine querela perficere: vt in paruis agnoscere possimus, cui maiora credere debeamus.

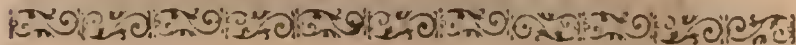

Formula tribunatus prouinciarum. XXX.

De Tribuno prouinciarum.

AEquitati conuenit, vt vnusquisque ad fructum militiæ † emenso tempore debeat peruenire, & laboris recipiat præmium pro compensatione meritorum. Vnde quia priscæ consuetudinis ratio persuadet, vt à nobis debeat designari, qui a vobis Tribunus esse † mereatur, ideo hac auctoritate censemus, vt ille quem locus videtur exposcere, vobis in supradicto honore præsideat: quatenus cum ad tempus venerit constitutum, optato honore potiatur. Diuina sunt ista iudicia, non humana: vt quem superna ad tempus debitum opus voluerunt perducere, meritò videatur & laboris sui præmia suscepisse. Excubiarum suarum igitur competentia priuilegia consequatur. Quia nullum emolumento † consueto fraudari desideramus, quem sine culpis ad primatum † venire cognoscimus. Quapropter illi, pro vtilitate publica disponenti, modis omnibus obedite: quoniam partem iudicis habent priores, quando ab ipsis requiritur, si quid à vobis insolentiùs excedatur.

† emenso
Laborum præmium.
† meretur
Excubiarum priuilegia.
† suo
† suum venisse

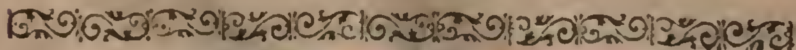

¶ Formula principatus vrbis Romæ. XXXI.

De dignitate officij Comitiaci.

CVm in vrbe † Roma plurima fieri censeamus, & necesse sit ibi* potestatem esse Comitiaci officij, vt vtilitates † publicæ videantur impleri, nostro more prospeximus, vt quia principem nostrum cardinalem obsequiis nostris deesse non patimur, tu † eius locum vicarij nomine in vrbe Romana solenniter debeas continere. Quatenus & ille primatus sui laboribus perfruatur, & tu in alterius honore possis discere, quod in suo debeas feliciter exhibere. Si quos etiam Comitiacorum ad Comitatum iudicaueris esse dirigendos, consulens obsequio nostro, tuo subiacebit arbitrio. Eos autem, quos retinendos putaueris, indulta securitate † potiantur. Ita tamen, vt vicissim omnia modereris: quatenus nec excubantes continuus labor atterat, nec segnes iterum rubigo ocij fugienda consumat.

† Romana
* partem
† publicæ omnes
Princeps cardinalis.
† eiusdem
† potientur
Securitas.

¶ Formula qua Moneta committitur. XXXII.

De Moneta.

Seruandum publica vtilitati. † mentis *Vultus principis in numis.* † nam quid Principem violare in moneta. † viciata r *Materia.* † numerositate *Pondus.* *Compendium & dispendium* *Pecunia etymon.* † factoribus † redigi *Seruius Rex Rom.* † reperiri † irremunerandum † derelinquimus

OMnis quidem vtilitas publica fideli debet actione compleri: quia otum vitiosum geritur, vbi conscientiæ puritas non habetur: tamen omninò † monetę debet integritas quęri, vbi & vultus noster imprimitur, & generalis vtilitas inuenitur. † Quidnam erit tutum, si in nostra peccetur effigie? & quam subiectus corde venerari debet, manu sacrilega violare festinet? Additur, quòd venalitas cuncta dissoluitur, si victualia metalla † vitiantur: quando necesse est respui, quod in mercimoniis corruptum videtur offerri. Quis ergo patiatur, vnius esse commodum dispendia scelesta cunctorum: vt detestabile vitium venire possit ad pretium? Sic mundum, quod ad formam nostræ serenitatis adducitur Claritas regia nil admittit infectum. Nam si vultus cuiuslibet syncero colore depingitur, multo iustius metallorum puritate principalis gratia custoditur. Auri flamma nulla iniuria permixtionis albescat, argenti color gratia candoris arrideat, æris rubor in natiua qualitate permaneat. Nam si vnum lædere, legibus putatur esse damnandum, quid ille mereri poterit, qui in tantam hominum † numerositatem peccauerit? Pondus quinetiam, constitutum denariis, præcipimus debere seruari, qui olim tam penso, quàm numero vendebantur: vnde verborum vocabula competenter ab origine trahens compendium & dispendium pulchrè vocitauit Antiquitas. Pecunia enim à pecudis tergo nominata. Gallis † auctoribus, sine aliquo adhuc signo ad metalla translata est. Quam non sinimus fœculenta permixtione fieri contemptibilem, ne iterum in antiquam cognoscatur † redire vtilitatem. Proinde te, cuius nobis laudata est integritas actionis, ab illa Indictione per iuge quinquennium monetę curam habere præcipimus, quam Seruius Rex in ære primum impressisse perhibetur: ita vt tuo periculo non dubites quæri, si quid in illa fraudis potuerit † inueniri. Nam sicut casus asperos subibis, si quid fortasse deliqueris, ita † irremuneratum non relinquimus † si te egisse inculpabiliter senserimus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Omnis*] Donarij olim tam penso quàm numero vendebantur. FOR.

¶ Formula legatorum gentium diuersarum XXXIII.

De legatis.

QVis dubitet, vtilitatis publicæ interesse rationi, vt quibus nos constat dona conferre, nullam videantur itineris molestiam sustinere? quando nec vobis morarum detrimenta faciunt, & illi se bene habitos fuisse cognoscunt. Atque ideò humanitatem subter annexam, vel ad equos definitum illius gentis legatis sine aliqua tarditate præstabitis, quatenus ad sedes suas irremunerati non debeant peruenire. Quia festinantibus gratior est celeritas in redeundo, quàm quælibet munerum magnitudo.

Formula

Formula euocatoria quam princeps dirigit. XXXIV.

De die euocata quæ petenti conceditur.

NOn dubitamus, vltronea grate suscipi, quę in locum muneris solēt postulata conferri: quia domini recordatio concedit semper augmenta: nec possunt esse principis vacua gratificationis iudicia. Quapropter ad Comitatum nostrum iussi te præsentibus euocamus, vt non mediocri gaudio perfruaris. Et ideò ocij delectatione postposita, ad illam diem, ad vrbem illam deuenire propera, vt & tibi aspectum nostrum gratum fuisse iudicemus, cùm te festinasse cognoscimus. [Desiderat enim aula nostra præsentiam bonorum: dum nescio quo pacto quicquid regali sapientiæ gratum esse † cognoscitur, & diuino iudicio comprobatur. Quia ille, qui corda nostra regit, ipse etiam * quid debeamus sentire concedit.] Rege digna vox. † agnoscitur * quod

¶ Formula euocatoria quæ petenti conceditur. XXXV.

De euocata die quæ petenti conceditur.

MAnifestatio est conscientiæ bonæ, presentiam iusti Principis expetiisse: quam solus ille desiderare potest, qui de magna mentis puritate confidit. Aspectum Solis nisi clara lumina non requirunt: quia illa tantum possunt rutilantes pati radios, quos constat oculos habere purissimos. Sic præsentiam Principis ambiunt, qui de cordis † synceritate præsumunt. Hinc est, quod veniendi tibi ad Comitatum fiduciam grata mente largimur. † Ne honor † reuocationis, qui pro nostra gloria constat inuentus, ad iniuriam conuertatur, dum aliqua fuerit dilatione tardatus. Inuitamus quinimo desideria venientium: quia inde magis crescimus, si viros nobiles nostris obsequiis aggregemus. Solis aspectus. † puritate † vt † euocationis

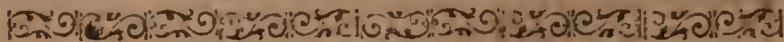
¶ Formula commeatalis ad tempus, XXXVI.

An liceat in agris ad tempus viuere.

NEmo dubitat, homines sua varietate recreari: quia in continuatione rerum magnum mentibus constat esse fastidium. Dulcedo mellis, si assiduè sumatur, horrescit: serena ipsa, quamuis magnoperè ✝ desiderentur, iugiter adepta sordescunt: non immeritò, quia † cùm sit homo commutabilis, naturæ suæ desiderat habere qualitates. Et ideò festinanti tibi prouinciali oblectatione refoueri, copiam † tot mēsium in supradicta prouincia concedimus immorandi (quia penè reclusus aduertitur, cui mutare solùm, liberum non videtur) ita tamen, vt Grata diuersitudo. † desiderantur † dum † decem mensium

cùm prometitas inducias, Domino, iuuante, transegeris, ad vrbanas sedes redire festines. Nam si tædium est, continuatum viuere in vrbis celebritate, quantò magis in agris diurna tempora peregisse? Libenter ergo damus inducias discedendi, non vt debeat Roma deseri, sed vt † magis commendetur absenti.

In agris viuere, & in vrbe.
† amplius

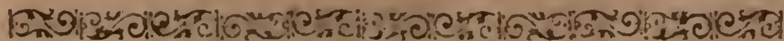

¶ Formula spectabilitatis. XXXVII.

De honore spectabilitatis.

OPtamus nobis, Deo auxiliante, subiectos varia dignitatum prærogatiua gloriari: desideramus, probabile genus hominum impressa gratia dignitatis ornare: † vt laudabiliùs vnusquisque possit viuere, cùm se honores reuerendos cognouerit † accepisse. Sic enim & ad virtutis studia decenter ascenditur, & à † bonis ciuibus Respub. plus amatur. Atq; ideò te Spectabilitatis nitore decoramus: vt sententiam tuam in conuentibus publicis spectandam esse cognoscas, cum inter nobiles decorus † assederis. Vt si † hæc prædicabili conuersatione tractaueris, in futurum præmiis melioribus augearis.

Votum boni Principis.
† &
† recepisse
† bonis omnibus
† accesseris
† Hac

¶ Formula clarissimatus. XXXIIX.

De honore Clarissimatus.

COnstat, iucundum esse rerum bonarum saporem, & vtilem ambitum laudis, qui appetitur per augmenta virtutis. Hoc nos studium † prouidæ liberalitatis infundimus: vt maior sit cultus morum, dum crescunt desideria præmiorum. Clarissimatus igitur honorem, ornamenta iudicij nostri, regia tibi largitur auctoritas † quod præbeat & exactæ vitæ testimonium, & futuræ prosperitatis polliceatur augmentum. Quapropter nihil iam obscurum agere patiaris, qui Clarissimatus dignitate resplendes. Grande siquidem vitæ testimonium est, non tam clarum, quàm clarissimum dici: quando penè totum de illo optimum † creditur, qui tanti fulgoris superlatiuo nomine vocitatur.

† proinde
† quid
† dicitur

¶ Formula Tuitionis. XXXIX.

De Tuitione.

SVperfluum quidem videtur, tuitionem specialiter à Principe petere, cuius est propositi vniuersos communiter vindicare. Sed quia securitatem tuam quorundam violentorum execranda temeritas inquietat, non piget dolentium querelis ad hanc partem † pietatis adduci: vt quod omnibus præstare cupimus, supplicanti potissimùm conferamus. Atque ideò diuersorum te, quemadmodum † quereris, dispendiis saucia-

Tuitio, est Gallis saluagardia, Græcè, ἀσφάλεια Budæo.
† securitatis
† conquestu

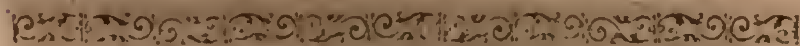
sauciatum, in † castra defensionis nostræ clementer excipimus. Vt cum adversariis tuis, non vt hactenus, campestri certamine, sed murali, videaris protectione contẽdere. Ita † fiet, vt truculentis virib. pressus, reddaris auxiliis regalibus exæquatus. Quapropter tuitionem tibi nostri nominis, qua validissimam † turrem contra inciuiles impetus, & conuentionalia detrimenta, nostra concedit auctoritas: ita tamen, ne † his præsumptionibus subleuatus ciuile * respuas præbere responsum, & tu videaris insolens calcare iura publica, quem primitus detestanda premebat audacia. Et quia [ministros efficaces nostra debet habere præceptio, nec decet Principem loqui quod non videatur posse complere, præsentis beneficij iussione, aduersus Gothos illa, aduersus Romanos illa, facilè te si fides & diligentia custodiunt.] Quia nemo laborat defendere, nisi † qui timetur offendi. Dum præstans dominus fieri formidatur ingratus. Fruere igitur Nostra clementia, beneficio lætare suscepto. Nam si vlteriùs à quoquam sub inciuilitate tentaris, tua de inimicis potiùs vota complebis.

† claustro
† sic
Tuitio nominis principalis.
† turrim
† iis
* despicias

† quod

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Formula*] Hic est formula tuitionis, id est securitati, *ἀσφαλείας*, de qua sup. lib. 4. epist. 27. in fin. & *l. 6. illicitas, §. ne potentiores, D. de offic. præsid. l. 1. § quies, ff. de off. præf. vrb.* Exemplum apud Liuium *lib. 2. de Thrasybulo.* FOR.

¶ Formula de matrimonio confirmando, & [1] liberis legitimè constituendis. XL.

De matrimonij confirmatione, & liberorum constitutione.

AEternum est beneficium, quod posteritatis fuerit fauore collatum. nec plus est conueniens Regi, quàm si humanæ præstet origini. In lucem quippe venturus casus suscipere non meretur aduersos: ne antè grauamen districtionis † incurrat, quàm gaudia supernæ lucis inueniat. Oblata itaque supplicatione depromis, mulierem, quam tibi † placitus illigauit amplexus, beneficio nostro iugali honestare debere sociari: vt ex ea liberi nati nomen nanciscantur heredum. Nam cùm spontanea copula animantia cuncta consociet, dignúmque vnicuique videatur esse, quod placuit, durum est libertatem † liberam non habere vnde liberi procreantur. Et ideò illam, quæ sicut iure præcipitur, honestate nõ fuisse probatur æqualis, legitimam tibi fieri censemus vxorem, & filios ex eadem coniuge, siue qui suscepti sunt siue qui † suscipiendi, heredum volum⁹ † iura sortiri: vt sub nulla dubietate diligas, quos tibi absolutè successores futuros esse cognoscas. Natura. n. tibi præstitit filios: sed nos tali securitate facimus esse carissimos,

Beneficium æternum.
† veniat
† placidus
Matrimonia libera.
† tibi liberã
Libertas non liberas
† suscipiendi sunt
† iura.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Liberis legitimè constituendis*] Ergo hæc formula derogat *l. 1. C.*

de natur. lib. qua vetat Constantinus id per rescriptum peti. FOR.

¶ Formula ætatis veniæ. XLI.

De ætatis venia.

† profitetur GLoriosa supplicatio est, quæ veniam quærit ætatis: quando se grauitatem de moribus † confitetur accipere, quam maturitatem vitæ adhuc non contigit intulisse. Minor nascendo, grandæuus cupis esse consilio. Ita, quod in humanis rebus audacissimum est, ad erroris auxilium † beneficium contemnis annorum. Quapropter oblata supplicatione depromis, vt cùm tibi sit ratio firma prudentiæ, actiones tuæ non relinquantur ambiguæ: ne infirmetur iure quod non potest † vtilitate titubare. Hoc nos, quibus cordi est bona desideria perficere, libenter accipimus. Quia nullas se captare velle profitetur insidias, quisquis habere [1] liberos contractus constanter affectat. Atque ideò, si [2] id tempus constat elapsum, quo ad hanc veniam accedi iura voluerunt, nos quoque probabilibus desideriis licentiam non negamus: vt in foro competenti, ea, quæ in his causis reuerenda legum dictat Antiquitas, solenniter actitentur. Ita vt in alienandis rusticis vel vrbanis prædiis constitutionum seruetur auctoritas. Ne cùm opinioni præstare volumus, vtilitatem † publicam lædere videamur. Cape igitur nostro beneficio potiorem annis ætatem: & quod petis ab oraculo, moribus exhibeto. Nam professio maturitatis acerbæ locum denegat actionis, quando multo grauior est culpa, quàm suæ promissionis † impugnat auctoritas.

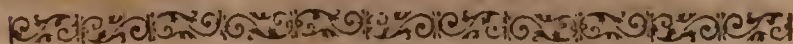
Margin: † beneficiū; † vilitate; Alienatio prohibita.; A iis; † supplicis; Acerba maturitas.; † dictat

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Liberos contractus non habent minores*] sup. lib. 4. epist. 9. Insidias hîc vt illic quoque dolum vocat. *l. pen. C. de dolo. l. 8. si voluntate, C. de resc. vend. Dolus ex caliditate atque insidiis emptoris argui debet. Dolum ex insidiis perspicuis probari conuenit. l. pen. C. de dolo*: sed & hac de re sup. epist. 35. lib. 4. FOR.

¶ 2 *Id tempus*] nempe in maribus vigesimi anni metæ: in fœminis octaui & decimi, Constantini constitutione definiuntur, *l. 2. C. de iis qui ven. ætat. impet.* quam ætatem, hîc *acerbam maturitatem*, eleganter vocat. vt Vlpian. *in l. 2. vers. maturius, l. 3. vers. c. quasi ambitiosa, D. de minor.* & Philostrat. *li. 1. de vita Apollonij Tyanei* videtur aliquando maturiùs adolescentes suæ tutelæ fieri solitos innuere. Quamobrem prædiorum alienatio non permittitur, ac ne hypotheca quidem immobilium, *l. 3. Cod. eod.* vnde vsu quoque Gallorum clausula solennis in concipiendis eiusmodi codicillis venialibus (vulgò, *bail à gouuernement*) adiicitur, *à la charge de n'allièner les immeubles.* Cuius exceptionis vis hac quoque formula excipitur, *versi. ita vt in alienandis, &c.* Athenis adolescentes in Lexiarchico commentario relati ac censiti suæ tutelæ efficiebãtur, vt scribit Pollux: túmque iis administrandi patrimonij ius erat. Suidas οἷς ἐξῆν τὰ πατρῷα οἰκονομεῖν, huius moris meminit & Æschines καὶ κύριος ἐγένετο τῆς οὐσίας.

ὑστίας. Sed de adolescentibus ætatis veniam principis indulgentia consecutis, alio loco certum est pluribus agere. FOR.

¶ Formula edicti ad Quæstorem, vt ipse spondere debeat, qui Saionem meretur. XLII.

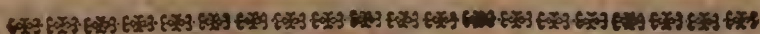
De cautione.

FRequenter Saiones, quos à nobis credidimus pia voluntate concedi, querelis maximis cognouimus ingratos. Corruptum est, (proh dolor) beneficium nostrum, creuítque potiùs de medicina calamitas, dum ad alios vsus potentium malignitate translati sunt, quàm eos nostra remedia transtulerunt. Vnde nobis necesse fuit remedio salubri votis pestiferis obuiare: ne dum pietatis studium ad æqualia beneficia trahitur, surreptionum iniquissima patiamur. Atque ideò edictali programmate definimus, vt quicunque contra violentas insidias propter ineluctabiles necessitates suas mereri desiderat fortem Saionem, officio nostro pœnali se vinculo cautionis astringat: vt si præcepta nostræ iussionis immissione plectibili, Saius quem meretur excesserit, & ipse pœnæ nomine det auri libras tot, & satisfacere promittat: quæcunque eius aduersarius potuerit tam commodi quàm itineris sustinere detrimenta. Nos enim cùm reprimere inciuiles animos volumus, prægrauare innocentiam non debemus. Saius autem, qui sua voluntate modum præceptionis excesserit, donatiuis se nouerit exuendum, & gratiæ nostræ (quod est damnis omnibus grauius) incurrere posse periculum: nec sibi vlteriùs esse credendum, si iussionis nostræ, cuius executor esse debuit, temerator extiterit.

Edictale programma

Cautio.

Donatiui priuatio.

¶ Formula probatoriæ Cartariorum. XLIII.

De nomine Cartariorum.

COnstat militiam bene geri, quæ probatis moribus videtur imponi: quando ipse secum potest reuoluere, quod iudex eum potuit admonere, maximè cùm ad patrimonia diuinæ talis domus mereatur accedere, vt cupiditate detestabili non possit accendi. Deinde cùm splendidissimum officium censoria quadam grauitate reluceat, & turpe sit illis misceri, qui dignis moribus non possunt approbari, congruum videtur tales quærere, qui in nullo debeant displicere. Atque ideò Tribuni Cartariorum suggestione comperta penes quam officij est digna reuerentia, ab illo die Cartarij te volumus nomen adipisci: vt qui nobis bene acturus promitteris, documentis laudabilibus approberis. Auaritiam declina: longiùs fuge iniqua compendia. Multò meliùs proficitur, si bonis moribus seruiatur.

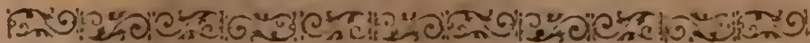
Censoria grauitas.

reuerentia perfruatur, qui ciues se amare professus est: tamen indubitatus honor est, qui nostra electione confertur. Quia præditus bonis institutis creditur, cui aliquid principis auctoritate delegatur. Et ideò ab Indictione illa † illius ciuitatis curam ad te volumus pertinere. Vt laudabiles ordines Curię sapienter gubernes: moderata pretia ab ipsis, quorum interest, facias custodiri. Non sit merces in potestate sola vendentium, æquabilitas grata custodiatur in omnibus. Opulentissima siquidem & hinc gratia ciuium colligitur, si pretia sub moderatione seruentur. Vt verè curatoris impleas officium, cum tibi solicitudo fuerit de vtilitate cunctorum. [1] Consuetudines autem tibi ex nostra auctoritate defende, quas in eodem loco tuos constat habuisse Maiores.

Officium curatoris reip. — † illam — *Moderata pretia.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Consuetudines*] aliàs vectigalia & tributa, hic pro annonis. quinetiam in formula ad commendandos Comiti principes, vtrumque coniunctim, *annonis & consuetudinibus*, scriptum est, epist. huius libri 25. sub finem. FOR.

¶ Formula Comitiuæ Romanæ. XIII.

Eadem cum præcedenti.

SI causis domibus ac munitis insidiari solet nequissimum votum, quantò magis in Romana ciuitate videtur † illici, qui in plateis pretiosum reperit, quod possit auferri? Nam quidam populus copiosissimus statuarum, greges etiam abundantissimi equorum, tali sunt cautela seruandi, quali & cura videntur affixi. Vbi si esset humanis rebus vlla consideratio, Romanam pulchritudinem non vigiliæ, sed sola deberet reuerentia custodire. Quid dicamus marmora metallis & arte pretiosa? quæ si vacet eripere, rara manus est, quæ possit à talibus abstinere. Vbi sunt exposita, quæ facere potuerunt diuitiæ generales, & labor mundi? Quem inter ista deceat esse negligentem? † Quis in causa tali patitur esse † vænalis, quando grauissimum damnum potest fieri in pulchritudine singulari? Quare per Indictionem illam Comitiuæ Romanæ, cum priuilegijs & iustis commodis suis, tibi concedimus dignitatem. Vt fideli studio, magnóque nisu, quæras improbas manus, & insidiantes † aut priuatorum † fortunis, aut mœnibus ad tuum facias venire iudicium, & rei veritate discussa congruam subeant de legibus vltionem. Quia iustè tales persequitur publicus dolor, qui decorem Veterum fœdant, detruncatione membrorum: faciúntque illa in monumentis publicis, quæ † debent pati. Officium tuum & milites consuetos noctibus potius inuigilare compelle: in die autem ciuitas se ipsa † custodit. Vigilans † enim studio non indiget alieno. Furta quidem persuadent: sed tunc † presumptus * facilè capitur, cùm custos minimè superuenire sentitur. Statuæ nec in toto mutæ sunt: quãdo à furibus percussæ custodes videntur

† allici — † Quid — † vænalitas — † Qua de re — † vt — † fortunæ — † nõ debet — † custodiat — † autem — † præsumpto — * maximè circ. cui Statuarum furti.

tur

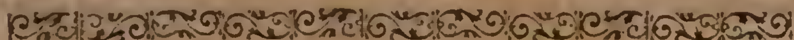
tur tinnitibus †admonere. Proinde diligentiam tuam deuotione laudabili sentiamus: vt cui nunc laboriosos fasces iniungimus, securos honores postea conferamus. † amonere auribus.

¶ Formula comitiuæ Rauennatis. XIV.

Super eodem.

SI æstimanda est dignitas ex labore, si laudabilis solicitudo actuum publicorum parit gratiam liberaliter seruientis summa gratificatione locus tuus habendus est, qui suis necessitatibus probatur adimere nostris ordinationib. tarditatem. Quis enim nesciat, quantam copiam nauium leuiter procures admonitus? A dignitatibus Palatij nostri vix in euectionibus scribitur, & iam à te summa celeritate completur. Nam inter dimissorum festinationes anxias vix sufficit alter aduertere, quod te viuaciter contingit implere. Negociatorum operas consuetas nec nimias exigas, nec vænalitate derelinquas. Sit modus, qui non potest grauare laborantes. Vt cùm res querelosas sine querimoniis egeris, maiora de nostro examine merearis. Proinde Comitiuam Rauennatem per illam Indictionem tibi serenitas nostra concedit: vt dignitatis tuæ priuilegia subeas & labores. Officium tuum æquitatis consideratione moderare. Semper enim & præstandi & lædendi causas inuenit, qui publicis action.b. adhibetur. Sed quantum administratio tua inter mediocres agitur, tanta debet æqualitate trutinari: quia illum potiùs expedit tenere mensuram, qui defectam noscitur gubernare substantiam. Idonei damna vix sentiunt, tenues autem leui dispendio vulnerantur: quando vel mediocri iniuria totum videtur amittere, qui exiguum cognoscitur possidere. *Diligentia.* *Magistratus prodesse & obesse potest.*

¶ Formula ad præfectum vrbis de Architecto faciendo. XV.

De Fabricis & Architectis.

ROmanæ fabricę decus peritum conuenit habere custodem: vt illa mirabilis sylua mœnium diligentia subueniente* seruetur, & moderna facies operis * affabris dispositionibus construatur. Hoc enim studio largitas nostra †non cedit, vt & facta Veterũ exclusis defectibus innouemus, & noua vetustatis gloria vestiamus. Proinde †illum illustris magnitudo tua Romanis arcib. ab illa Indictione datum architectum esse cognoscat. Et quia iustis commodis studia constat artium nutrienda: ad eum volumus pertinere quicquid decessores † eius constat rationabiliter consecutos. Videbit profecto meliora, quàm † legit: pulchriora, quàm cogitare potuit, statuas illas †auctorum suorum, scilicet adhuc signa retinentes: vt quã diu laudabiliũ personarum opinio super- * subsetur * fabricis † concedit † illa *Commoda* † suos *Statua veterum.* † legeris † actorum

esse, tam diu & similitudinem viuæ substantiæ imago corporis custodiret. † conspiciet expressas in ære venas, nisu † quosdam musculos tumentes, neruos quasi gradu tensos, & sic hominem fusum in diuersas similitudines, vt credas potiùs esse generatum. His primùm Tusci in Italia inuenisse referuntur, quas amplexa posteritas penè parem populum † vrbi dedit, quam natura procreauit. Mirabitur formis equinis signa etiam inesse feruoris. Crispatis enim naribus, ac rotundis, constrictis membris, auribus remulsis, credet forsitan cursus appetere, cum se metalla nouerit non mouere. Quid dicamus columnarum † iunceam proceritatem? moles illas sublimissimas fabricarum, quasi quibusdam erectis hastilibus contineri, † & substantiæ qualitates concauis canalibus † excauatas: vt magis ipsas æstimes fuisse transfusas: alias cæris iudices factum, quod metallis † durissimis videas expolitum: marmorum iuncturas, venas dicas esse genitales: vbi dum falluntur oculi, laus probatur creuisse miraculis. Ferunt prisci sæculi narratores fabricarum [1] septem tantum terris attributa miracula. Ephesi Dianæ templum. Regis Mausoli pulcherrimum monumentum, à quo & Mausolæa dicta sunt. * Rhodi Solis æneum signum, quod Colossus vocatur. Iouis Olympici simulachrum, quod [2] Phidias primus artificum summa elegantia ebore † auróque formauit. Cyri Medorum Regis domus, quam Memnon arte prodiga illigatis auro lapidibus fabricauit. Babyloniæ muri, quos Semiramis Regina latere cocto, sulphure, ferróque construxit. Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se vmbra consumens, vltra constructionis spatia nulla parte respicitur. Sed quis illa vlterius præcipua † putabit, cum in vna Vrbe tot stupenda conspexerit? Habuerunt † honores, quia præcesserũt tempore: & in rudi sæculo quicquid emersisset nouum, per ora hominum iure ferebatur eximium. Nunc autem potest esse † veridicum, si vniuersa Roma dicatur esse miraculum. Quapropter talia virum peritissimum suscipere decet: ne inter illa nimis ingeniosa priscorum ipse videatur esse metallicus, & intelligere non possit, quæ in illis artifex Antiquitas, vt sentirentur, effecit. Et ideò det operam libris Antiquorum, instructionibus vacet: ne quid ab illis sciat minùs, in quorum locum cognoscitur † surrogatus.

[Marginalia: † cõspicias; † quoddam; Laus fusilis artis.; † verbi; Iuncea proceritas.; † iunctam; † vt; † excauatis; † purissimis; Septem orbis fabricarum miracula.; * Thecli.; Ars prodiga.; † argentóque; † reputabit; † honorem; Mira de pyramidibus.; † iuridicũ; Roma miraculum.; † subrogatus.]

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Septem tantum*] De Olympij Iouis signo & fanis, vide PET. FAB. *agon. lib.* 1.

¶ * 2 *Phidias*] *Phisidias* legito PET. FAB.

¶ Formula Comitiuæ insulæ † Curritanæ & Celsinæ. XVI.

De Comite Insularum.

[Marginalia: † Turritanæ]

CONstat plerumque bene posse agi, vbi non defuerit persona monitoris. Omnia enim sine priore confusa sunt, & dum vnusquisque † secundũ voluntatem suam cogitat viuere, regulam cognoscitur omittere

[Marginalia: † vix]

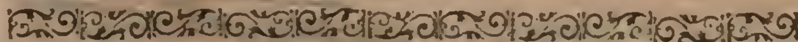
tere disciplinæ. Itaque antiquæ consuetudinis morem secuti, * † Curritanæ & Celsinæ † insulis te iudicem, per illam Indictionem, nostra † cedit auctoritas. Iustum est enim, vt qui à reliquorum hominum sunt conuersatione diuisi, ad habitationes eorum vadat, qui eos probabili ratione componat. Ne quę iam sit necessitas iniustitiæ, communes actus longè positos ignorasse. Habetis igitur supradicti, qui inter vos emergentes causas & audire debeat, & finire. Et si quid etiam fuerit à nostra pietate decretum, eodem commonente, peragire. Quia erroribus locus tollitur, quando vobis, cui debeatis obedire, declaratur. Quem credimus ita bonis actibus studere, vt augmenta nostræ gratiæ possit accipere. Necesse est enim, vt à nobis remunerationem sumat, si vobis, quæ sunt profutura, disponat. * Vet. lect. Curmitanæ † Tutianæ † insulæ † concedit

¶ Formula de Præposito calcis. XVII.

De compositione & distributione calcis.

GLoriosum opus est seruienti, vnde Romana ciuitas probatur ornari: dum † tantum quis apud nos proficit, quantum prodesse Vrbi proprio labore* constiterit. Dubium non esse, coctilem calcem, quæ est niuibus concolor, spongijs leuior, instrumentum esse maximum fabricarum. Hęc quantum ignis adustione soluitur, tantum exinde parietum firmitas roboratur: petra solubilis, saxea mollicies, arenacius lapis: qui tunc potiùs accenditur, quando aquis copiosissimis irrigatur: sine quo nec saxa fixa sunt, nec arenarum minuta solidantur. Et ideò maius studium meretur accipere, † quod primum locum in Romanis mœnibus noscitur obtinere. Quocirca industriam tuam, multorum sermone celebratam, ad coctionem distributionémque calcis, ab Indictione illa, nostra præponit auctoritas. Vt tam publicis, quàm priuatis fabricis abundè procurata sufficiat: & ad ædificandum cunctorum animi concitentur, dum viderint paratum esse quod quæritur. Priuilegia verò loci tui nostris iussionibus rationabiliter vendicabis. Vt maiora mereri possis, si bene tibi delegata compleueris. *Vbi ornatus* † tamen * cõstulerit *Calx.* † qui

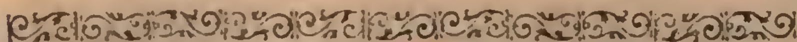
Formula de armorum factoribus. XVIII.

De armorum constructione.

COnsidera quod suscipis, & † intelliges locum te dare non debere peccatis. Arma enim bene construere, est salutem velle omnium custodire. Quia prima facie ipsis terretur inimicus, & incipit animo cedere, si se cognoscit similia non habere. Atque ideò ab indictione illa militibus te & fabris armorum, inuitati morum tuorum opinione, † pręfecimus. Vt tale opus ab artificibus exigas, quale nobis placere pos † intelligis † præfecimus

† indicat se cognoscis. Securitas te nostræ non † inducat absentiæ, † Quicquid feceris nos videmus, qui visu ipso subtilissimæ perquisitionis & errores artificum possumus prima fronte † reprehendere, & laudabiliter operata iudicare. Vide ergo qua diligentia, quo studio † sit faciendum, quod ad nostrum venturum constat examen: Age itaque, vt nulla te venalitas, nulla culpa demergat. Quia veniale esse non potest, quod in tali causa delinquitur: ne inde puniaris, de qua parte peccaueris. Opus quod mortem generat & salutem, interitus peccantium, custodia bonorum, contra improbos necessarium semper auxilium. Hoc primùm Phoroneus Iunoni dicitur obtulisse: vt inuentum suum numinis, vt † putabant, auspicio consecrarent. Hæc in bello necessaria, in pace decora sunt. Hæc denique imbecilles fragilésque mortales cũctis belluis efficit fortiores.

Oculus Principis. † Quid videmus agere † deprehẽdere Nõ peccãdũ in armis. † est Phoroneus. † putabat

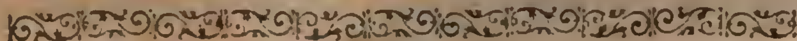

¶ Formula ad Præpositum de armorum factoribus. XIX.

Super eodem.

MVltorum insinuatione comperimus, illum probis moribus institutum commissa sibi posse fideliter expedire. Iccircò illustris magnitudo vestra nos eum elegisse cognoscat: vt & militibus præsit secundum morem pristinum, & artificibus iubere possit armorum: quatenus consuetudines suas sic eleganter adimpleant, vt nulla in eis inueniri possit offensio. Quia licèt vbique culpa lædat, hinc † tamen grauiter percutit, si bellorum instrumenta † neglexerit. Proditionis quippe instar est, exercitui subtrahere, quod eum constat † armare. Quibus consuetudines suas prouidentia vestra deputabit: vt dum illis * victualium lex tollitur, necessaria viuaciùs exigantur.

† vel hic † neglexerint † amare * ex victual summa

¶ Formula Binorum & Ternorum, si per iudicem agantur. XX.

De Binorum & Ternorum exactione.

AD genium dignitatis tuæ credimus pertinere, si competentia tibi * videamur iniungere. Quia tantò quis gratior redditur, quantò parendi causas ampliùs suscepisse monstratur. Et ideò [1] Binorum & Ternorum titulos, quos à prouincialibus exigi prisca decreuit auctoritas, per illam indictionem, officio tuo procurante, ad scrinia Comitis Sacrarum Largitionum transmittere maturabis: ita vt omnis quantitas intra Cal. Martiarum diem solenniter impleatur. Ne de proprio reddere cogaris. Tuam enim tetigisset iniuriam, si alter eos titulos † viderentur exigere, quos ad te præceperunt leges sanctissimæ pertinere.

* videantur inuenire Dignitatis magistratus. Cal. Martii. † videretur

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Binorum & ternorum titulos*] de exactione binorum & ternorum suprà lib. 3. epist. 8. & infrà duab. seq. formulis. FOR.

¶ For-

¶ Formulis Binorum & Ternorum, si per officium agantur. XXI.

Super eodem.

QVamuis prisca consuetudo, Binorum & Ternorum exactionem ad te iusserit pertinere, tamen ne te multiplex occupatio prægrauaret, & impedimenta tibi faceret solicitudo geminata, illum & illum Scriniarios officij nostri duximus destinandos: vt tibi officio quo tuo debeant imminere, quatenus cum eorum solatio * intra Cal. Martiarum diem ad illustrem virum illum Comitem Sacrarum Largitionum solennis quantitas deferatur: Ne opinionis publicæ reus efficiaris, si Largitiones Sacras per moram aliquam putaueris esse tardandas. Ita vt te excipiendum esse non æstimes, quem nos credidimus adiuuandum. Nam si quid minus fuerit, quàm oportebat, illarum, de tuis hos noueris facultatibus eruendum.

Binorum & Ternorum exactio.

* *ver. inter* *Largitiones sacra non tardanda.*

¶ Formula [1] Commonitorij illi & illi scriniariis. XXII.

Super eodem.

NOn dubitamus esse gratissimum, quando quis commonetur, officium implere susceptum. Quia illud est potiùs graue, si miles viuat otio, cui quæstus est actio sua: honor principalis iniunctio. Similis enim † disiuncto habetur, qui ignobili corpori relinquitur. Quapropter per indictionẽ illam, ad illam vos prouinciam iubemus accedere: vt cum iudice, vel eius officio, intra diem Calend. Martiarum, quæ de Binis & Ternis quantitas solenniter postulatur, ad Comitis † Sacrarum scrinia, postposita dilatione, dirigatis: sic tamen, vt nec ærarium nostrum aliquid minus à consuetudine percipiat, nec possessor supra modum * possessionis exsoluat. Et non † dubitetis commotionis nostræ vos periculum sustinere, si quid actum contra priscum ordinem † potuerimus agnoscere.

Miles otiosus.
† d. functio

Binl. Ternl.
† Sacrarum largitionũ

* ver. professionis
† dubitatis
† to uerامus

NOTÆ VARIORVM.

¶ *[1] Commonitorij*] Vincentius Lirinensis aduersus prophanas, Obliuionis meæ gratia commonitorium mihimet parasse sufficiet. Eodem verbo vtitur Augustinus *epist.* 129. & 158. Symmacus pro eodem monitorium vsurpat. FOR. *ad lib.* 4. *tit.* 4. *l.* 1.

¶ Formula Vicarij portus. XXIII.

De commerciis.

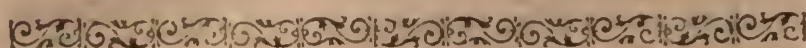
BEneficia nostra gratię tuę specialiter damus, si te agere commissa rationabiliter approbemus. Nec enim irremuneratus iaces, si &

Commercia. populos peregrinos prudenter excipias, & nostrorũ commercia moderata æqualitate componas. Nam licet vbique necessaria sit prudẽtia, in hac potiùs actione videtur accommoda: quando inter duos populos nascuntur semper certamina, nisi fuerit iustitia custodia. Quapropter arte placandi sunt, qui mores afferunt simillimos † ventis, quorum nisi priùs animi temperentur, in contemptum maximum natiua facilitate prosiliunt. Quia de te modestiæ tuæ fama prouocati, curas illius portus, per illam Indictionem te habere censemus. Vt omnia ad tuum titulum pertinentia sic agas, quemadmodum ad meliora peruenias. † In paruis enim † discitur, cui † potiora præstentur.

Iustitia populorum pacẽ tuetur. † ventus † impius † dicitur † potẽtiora

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Beneficia*] Extat cod. *lib.* 12. *tit. de lit. & itin. custodia.* FOR.

¶ Formula Principis Dalmatiarum. XXIV.

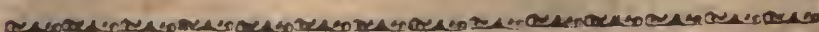
De Principatu.

MAgna inter collegas suos prærogatiua decoratur, quisquis gerit militiam nomine Principatus. Cognoscitur enim agere locũ primarium, quando in rebus humanis magna pars † hominum asserit excellentiam dignitatum. † Hoc etiam tui loci probatur exẽplo, sine quo nec † secretarij præstatur accessus, nec * osculationis pompa peragitur, totúsq; ille iudicis genius, ita tibi legibus probatur creditus, vt sine te nequeat esse perfectus. Comiti quidem prouinciarum potestas data est, sed tibi iudex ipse commissus est. Tu* vitam tenes improbis minantem: tu disciplinam inter iura custodis: tibi insolentiam perorantis fas est distringere, quam præsuli non licet vindicare: gesta quinetiam totius actus te subscribente complentur, & consensus tuus quæritur postquam voluntas iudicis explicatur. Age, vt qui talibus præponeris, ea implesse meritò sentiaris. Itaque per Indictionem illam, ad illam te prouinciam iubemus excurrere: vt mixtus iudicibus officio competentia loco tuo peragas: & qui Princeps à nobis egrederis, nullis vilitatibus accuseris. Reuerendissimum enim te omnibus facis, si quod de nomine tuo creditur, & in moribus sentiatur.

Locum primarium. † hominis † Hæc † Secretarius * vel postulationis Principatus in quo versetur. * vel. vitem

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Tu vitam*] Ita in veteribus scriptum, quod in *vitem* mutandum censeo. PITHOE. *subcis. lib.* 1. *cap* 15.

¶ Formula ad † commendandos Comiti Principes. XXV.

† commendandum

Epistola commendatoria.

INuitat nos consuetudo solennis, & vrbis ornatum officij dirigere, & pristinos ordines Excubantium custodire. Nostra enim laus, est, si

vos Roma-

vos Romana militia comitetur. Quando talib. ministris potestis agere quod videtur priscis sanctionibus conuenire. † Sic enim Gothos nostros, Deo iuuante, produximus, vt & armis sint instructi, † & æquitate compositi. Hoc est, quod reliquæ gentes habere non possunt: hoc est, quod vos efficit singulares, si assueti bellis videamini legibus viuere cum Romanis. Quapropter ex officio nostro, illum, atque illum ad vos credimus esse dirigendos: vt secundum priscam consuetudinem, qui tuis iussionibus obsecundant, eos rationabili † debeant antiquitate moderari. Cui gratiam tuam in conseruandis annonis & consuetudinibus suis ex nostra iussione præstabis. Debet enim à te diligi, qui à nobis meruit destinari.

† commitetur
† si
Gothorum fortitudo & æquitas.
† & motum
† debeat

¶ Formula comitiuæ honorum scientiæ * ordinis diuersarum ciuitatum. XXVI.

* ordinis secunda

Promouetur quis ad secundi ordinis dignitatem.

SAeculi huius honor humanę mentis est manifesta propatio: quia libertas animi voluntatem propriam semper ostendit, dum se contẽnit occulere, qui sibi alios cognouerit subiacere. Sed humanæ mẽtis felix illa conditio est, quæ arbitrium pronectionis suæ intra terminum moderationis includit, & sic peragit dignitatis breuissimum spatium, vt vniuersis temporibus reddatur acceptus. Quapropter interdum Iudices ad blanda descẽdite. [Laboriosum quidem, sed non est impossibile, iustitiam suadere mortalibus,] quam ita cunctorum sensibus beneficium diuinitatis attribuit, vt & qui nesciunt iura, rationem tamen veritatis agnoscant. Necesse est enim, vt quod à natura conceditur, submonente iterum eadem suauiter audiatur. Et ideò non laboretis populis imponere, quod eos constat ex propria voluntate sentire. Facilè enim sequuntur vestigia verbi alieni, qui se posse credunt monitione compelli. Propterea per illam Indictionem in illa ciuitate Comitiuæ honorem Secundi Ordinis tibi, propitia diuinitate, largimur: vt & ciues commissos æquitate regas, & publicatum ordinationum iussiones constanter adimpleas: quatenus tibi meliora præstemus, quando te probabiliter egisse præsentia, † sentiemus.

Laus moderationis.
Naturalis æquitas.
Secundi ordinis honos.
† sensimus

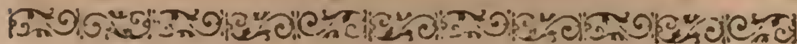
¶ Formula honoratis possessoribus & curialibus XXVII.

De comitatu supradicto.

VTile est vnum semper eligere, cui reliqui debeant obedire: quia si voluntas diuersorum vaga relinquitur, confusio, culparum amica, generatur. Itaque ciuitatis vestræ Comitiuam per Indictionem illam nos illi largitos fuisse noueritis, cui saluberrimam patientiam commodate: vt causis vestris ferat remedium, & iussionibus publicis

Vnus eligendus cui reliqui pareant.

Quod te oportet sine querela perficere: vt in paruis agnoscere possimus, cui maiora credere debeamus.

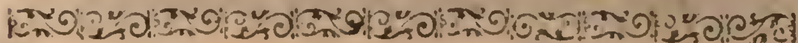

Formula tribunatus prouinciarum. xxx.

De Tribuno prouinciarum.

AEquitati conuenit, vt vnusquisque ad fructum militiæ † emenso tempore debeat peruenire, & laboris recipiat præmium pro compensatione meritorum. Vnde quia priscæ consuetudinis ratio persuadet, vt à nobis debeat designari, qui a vobis Tribunus esse † mereatur, ideo hac auctoritate censemus, vt ille quem locus videtur exposcere, vobis in supradicto honore præsideat: quatenus cum ad tempus venerit constitutum, optato honore potiatur. Diuina sunt ista iudicia, non humana: vt quem superna ad tempus debitum opus voluerunt perducere, meritò videatur & laboris sui præmia suscepisse. Excubiarum suarum igitur competentia priuilegia consequatur. Quia nullum emolumento † consueto fraudari desideramus, quem sine culpis ad primatum † venire cognoscimus. Quapropter illi, pro vtilitate publica disponenti, modis omnibus obedite: quoniam partem iudicis habent priores, quando ab ipsis requiritur, si quid à vobis insolentiùs excedatur.

† emerso
Laboru præmium.
† mereatur
Excubiarum priuileg a.
† suo
† suum venisse

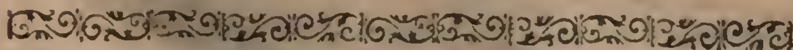

¶ Formula principatus vrbis Romæ. xxxi.

De dignitate officij Comitiaci.

CVm in vrbe † Roma plurima fieri censeamus, & necesse sit ibi * potestatem esse Comitiaci officij, vt vtilitates † publicæ videantur impleri, nostro more prospeximus, vt quia principem nostrum cardinalem obsequiis nostris deesse non patimur, tu † eius locum vicarij nomine in vrbe Romana solenniter debeas continere. Quatenus & ille primarus sui laboribus perfruatur, & tu in alterius honore possis discere, quod in suo debeas feliciter exhibere. Si quos etiam Comitiacorum ad Comitatum iudicaueris esse dirigendos, consulens obsequio nostro, tuo subiacebit arbitrio. Eos autem, quos retinendos putaueris, indulta securitate † potiantur. Ita tamen, vt vicissim omnia modereris: quatenus nec excubantes continuus labor atterat, nec segnes iterum rubigo ocij fugienda consumat.

† Romana
* partem
† publicæ omnes
Princeps cardinalis.
† eiusdem
† potientur securitate.

¶ Formula qua Moneta committitur. xxxii.

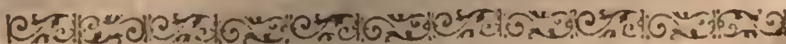
De Moneta.

Seruendum publica vtilitati. OMnis quidem vtilitas publica fideli debet actione compleri: quia totum vitiosum geritur, vbi conscientiæ puritas non habetur: tamen omninò † monetę debet integritas quęri, vbi & vultus noster imprimitur, & generalis vtilitas inuenitur. † Quidnam erit tutum, si in nostra peccetur effigie? & quam subiectus corde venerari debet, manu sacrilega violare festinet? Additur, quòd venalitas cuncta dissoluitur, si victualia metalla † vitiantur: quando necesse est respui, quod in mercimoniis corruptum videtur offerri. Quis ergo patiatur, vnius esse commodum dispendia scelesta cunctorum: vt detestabile vitium venire possit ad pretium? Sic mundum, quod ad formam nostræ serenitatis adducitur Claritas regia nil admittit infectum. Nam si vultus cuiuslibet syncero colore depingitur, multo iustius metallorum puritate principalis gratia custoditur. Auri flamma nulla iniuria permixtionis albescat, argenti color gratia candoris arrideat, æris rubor in natiua qualitate permaneat. Nam si vnum lædere, legibus putatur esse damnandum, quid ille mereri poterit, qui in tantam hominum † numerositatem peccauerit? Pondus quinetiam, constitutum denariis, præcipimus debere seruari, qui olim tam penso, quàm numero vendebantur: vnde verborum vocabula competenter ab origine trahens compendium & dispendium pulchrè vocitauit Antiquitas. Pecunia enim à pecudis tergo nominata. Gallis † auctoribus, sine aliquo adhuc signo ad metalla translata est. Quam non sinimus fœculenta permixtione fieri contemptibilem, ne iterum in antiquam cognoscatur † redire vtilitatem. Proinde te, cuius nobis laudata est integritas actionis, ab illa Indictione per iuge quinquennium monetę curam habere præcipimus, quam Seruius Rex in ære primum impressisse perhibetur: ita vt tuo periculo non dubites quæri, si quid in illa fraudis potuerit † inueniri. Nam sicut casus asperos subibis, si quid fortasse deliqueris, ita † irremuneratum non relinquimus † si te egisse inculpabiliter senserimus.

[Marginal notes: † mentis; Vultus principis in nummis. † nam quid Principem violare in moneta. † vinciātur; Materia. † numerositate; Pondus. Compēdium & dispendiū; Pecunia etymon. † factoribus; † redigi; Seruius Rex Rom. † reperiri; † irremunerandum; † derelinquimus]

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Omnis*] Donarij olim tam penso quàm numero vendebantur. FOR.

¶ Formula legatorum gentium diuersarum XXXIII.

De legatis.

QVis dubitet, vtilitatis publicæ interesse rationi, vt quibus nos constat dona conferre, nullam videantur itineris molestiam sustinere? quando nec vobis morarum detrimenta faciunt, & illi se bene habitos fuisse cognoscunt. Atque ideò humanitatem subter annexam, vel ad equos definitum illius gentis legatis sine aliqua tarditate præstabitis, quatenus ad sedes suas irremunerati non debeant peruenire. Quia festinantibus gratior est celeritas in redeundo, quàm quælibet munerum magnitudo.

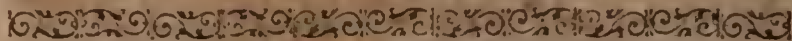
Formula

Formula euocatoria quam princeps dirigit. XXXIV.

De die euocata quæ petenti conceditur.

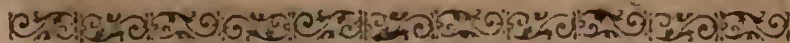
NOn dubitamus, vltronea grate suscipi, quę in locum muneris solēt postulata conferri: quia domini recordatio concedit semper augmenta: nec possunt esse principis vacua gratificationis iudicia. Quapropter ad Comitatum nostrum iussi te præsentibus euocamus, vt non mediocri gaudio perfruaris. Et ideò ocij delectatione postposita, ad illam diem, ad vrbem illam deuenire propera, vt & tibi aspectum nostrum gratum fuisse iudicemus, cùm te festinasse cognoscimus. [Desiderat enim aula nostra præsentiam bonorum: dum nescio quo pacto quicquid regali sapientiæ gratum esse † cognoscitur, & diuino iudicio comprobatur. Quia ille, qui corda nostra regit, ipse etiam * quid debeamus sentire concedit.] *Rege digna vox.* † agnoscitur * quod

¶ Formula euocatoria quæ petenti conceditur. XXXV.

De euocata die quæ petenti conceditur.

MAnifestatio est conscientiæ bonæ, pręsentiam iusti Principis expetisse: quam solus ille desiderare potest, qui de magna mentis puritate confidit. Aspectum Solis nisi clara lumina non requirunt: quia illa tantum possunt rutilantes pati radios, quos constat oculos habere purissimos. Sic præsentiam Principis ambiunt, qui de cordis † synceritate præsumunt. Hinc est, quod veniendi tibi ad Comitatum fiduciam grata mente largimur. † Ne honor † reuocationis, qui pro nostra gloria constat inuentus, ad iniuriam conuertatur, dum aliqua fuerit dilatione tardatus. Inuitamus quinimo desideria venientium: quia inde magis crescimus, si viros nobiles nostris obsequiis aggregemus. *Solis aspectus.* † puritate † vt † euocationis

¶ Formula commeatalis ad tempus, XXXVI.

An liceat in agris ad tempus videre.

NEmo dubitat, homines sua varietate recreari: quia in continuatione rerum magnum mentibus constat esse fastidium. Dulcedo mellis, si assiduè sumatur, horrescit: serena ipsa, quamuis magnoperè desiderentur, iugiter adepta sordescunt: non immeritò, quia † cùm sit homo commutabilis, naturæ suæ desiderat habere qualitates. Et ideò festinanti tibi prouinciali oblectatione refoueri, copiam † tor mēsium in supradicta prouincia concedimus immorandi (quia penè reclusus aduertitur, cui mutare solùm, liberum non videtur) ita tamen, vt *Grata vicissitudo.* † desiderantur † dum † decem mensium

cùm promeritas inducias, Domino, iuuante, transegeris, ad vrbanas sedes redire festines. Nam si tædium est, continuatim viuere in vrbis celebritate, quantò magis in agris diutina tempora peregisse? Libenter ergo damus inducias discedendi, non vt debeat Roma deseri, sed vt † magis commendetur absenti.

In agris viuere, & in vrbe.
† amplius

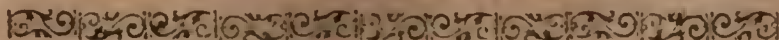

¶ Formula spectabilitatis. XXXVII.

De honore spectabilitatis.

OPtamus nobis, Deo auxiliante, subiectos varia dignitatum prerogatiua gloriari: desideramus, probabile genus hominum impressa gratia dignitatis ornare: † vt laudabiliùs vnusquisque possit viuere, cùm se honores reuerendos cognouerit † accepisse. Sic enim & ad virtutis studia decenter ascenditur, & à † bonis ciuibus Respub. plus amatur. Atq; ideò te Spectabilitatis nitore decoramus: vt sententiam tuam in conuentibus publicis spectandam esse cognoscas, cum inter nobiles decorus † assederis. Vt si † hæc prædicabili conuersatione tractaueris, in futurum præmiis melioribus augearis.

Votum boni Principis.
† &
† recepisse
† bonis omnibus
† accesseris
† Hoc

¶ Formula clarissimatus. XXXIIX.

De honore Clarissimatus.

COnstat, iucundum esse rerum bonarum saporem, & vtilem ambitum laudis, qui appetitur per augmenta virtutis. Hoc nos studium † prouidæ liberalitatis infundimus: vt maior sit cultus morum, dum crescunt desideria præmiorum. Clarissimatus igitur honorem, ornamenta iudicij nostri, regia tibi largitur auctoritas † quod præbeat & exactæ vitæ testimonium, & futuræ prosperitatis polliceatur augmentum. Quapropter nihil iam obscurum agere patiaris, qui Clarissimatus dignitate resplendes. Grande siquidem vitæ testimonium est, non tam clarum, quam clarissimum dici: quando penè totum de illo optimum † creditur, qui tanti fulgoris superlatiuo nomine vocitatur.

† proinde
† quid
† dicitur

¶ Formula Tuitionis. XXXIX.

De Tuitione.

SVperfluum quidem videtur, tuitionem specialiter à Principe petere, cuius est propositi vniuersos communiter vindicare. Sed quia securitatem tuam quorundam violentorum execranda temeritas inquietat, non piget dolentium querelis ad hanc partem † pietatis adduci: vt quod omnibus præstare cupimus, supplicanti potissimùm conferamus. Atque ideò diuersorum te, quemadmodum † quereris, dispendiis saucia-

Tuitio, est Gallis saluagardia, Græcè, ἀσφάλεια Budæo
† securitatis
† conquestus

sauciatum, in † castra defensionis nostræ clementer excipimus. Vt cum aduersariis tuis, non vt hactenus, campestri certamine, sed murali, videaris protectione contēdere. Ita † fiet, vt truculentis virib. pressus, reddaris auxiliis regalibus exæquatus. Quapropter tuitionem tibi nostri nominis, qua validissimam † turrem contra inciuiles impetus, & conuentionalia detrimenta, nostra concedit auctoritas: ita tamen, ne † his præsumptionibus subleuatus ciuile * respuas præbere responsum, & tu videaris insolens calcare iura publica, quem primitus detestanda premebat audacia. Et quia [ministros efficaces nostra debet habere præceptio, nec decet Principem loqui quod non videatur posse compleri, præsentis beneficij iussione, aduersus Gothos illa, aduersus Romanos illa, facilè te fides & diligentia custodiunt.] Quia nemo laborat defendere, nisi † qui timetur offendi. Dum præstans dominus fieri formidatur ingratus. Fruere igitur Nostra clementia, beneficio lætare suscepto. Nam si vlteriùs à quoquam sub inciuilitate tentaris, tua de inimicis potiùs vota complebis.

† claustro
† fiet
Tuitio nominis principalis.
† turrim
† iis
* despicias
† quod

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Formula*] Hic est formula tuitionis, id est securitati, *ἀσφαλείας*, de qua sup. lib. 4. epist. 27. in fin. *& l. 6. illicitas, §. ne potentiores, D. de offic. præsid. l. 1. § quies ff. de off. præf. vrb.* Exemplum apud Liuium *lib. 2. de Thrasybulo.* FOR.

¶ Formula de matrimonio confirmando, & [1] liberis legitimè constituendis. XL.

De matrimonij confirmatione, & liberorum constitutione.

AEternum est beneficium, quod posteritatis fuerit fauore collatum. nec plus est conueniens Regi, quàm si humanæ præstet origini. In lucem quippe venturus casus suscipere non meretur aduersos: ne antè grauamen districtionis † incurrat, quàm gaudia supernæ lucis inueniat. Oblata itaque supplicatione depromis, mulierem, quam tibi † placitus illigauit amplexus, beneficio nostro iugali honestate debere sociari: vt ex ea liberi nati nomen nanciscantur heredum. Nam cùm spontanea copula animantia cuncta consociet, dignúmque vnicuique videatur esse, quod placuit, durum est libertatem † liberam non habere vnde liberi procreantur. Et ideò illam, quæ sicut iure præcipitur, honestate nō fuisse probatur æqualis, legitimam tibi fieri censemus vxorem, & filios ex eadem coniuge, siue qui suscepti sunt siue qui † suscipiendi, heredum volum° † iura sortiri: vt sub nulla dubietate diligas, quos tibi absolutè successores futuros esse cognoscas. Natura.n. tibi præstitit filios: sed nos tali securitate facimus esse carissimos,

Beneficium æternum.
† veniat
† placidus
Matrimonia libera.
† tibi liberā
Libertas non liberas
† suscipiendi sunt
† iura.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Liberis legitimè constituendis*] Ergo hæc formula derogat *l. 1. C.*

uorac. Sed de adolescentibus ætatis veniam principis indulgentia consecutis, alio loco certum est pluribus agere. FOR.

¶ Formula edicti ad Quæstorem, vt ipse spondere debeat, qui Saionem meretur. XLII.

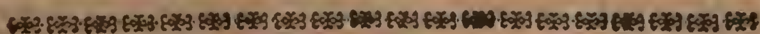
De cautione.

FRequenter Saiones, quos à nobis credidimus pia voluntate concedi, querelis maximis cognouimus ingratos. Corruptum est, (proh dolor) beneficium nostrum, creuítque potiùs de medicina calamitas, dum ad alios vsus potentium malignitate translati sunt, quàm eos nostra remedia transtulerunt. Vnde nobis necesse fuit remedio salubri votis pestiferis obuiare, ne dum pietatis studium ad æqualia beneficia trahitur, surreptionum iniquissima patiamur. Atque ideò edictali programmate definimus, vt quicunque contra violentas insidias propter ineluctabiles necessitates suas meteri desiderat fortem Saionem, officio nostro pœnali se vinculo cautionis astringat: vt si præcepta nostræ iussionis immissione plectibili, Saius quem meretur excesserit, & ipse pœnæ nomine det auri libras tot, & satisfacere promittat: quæcunque eius aduersarius potuerit tam commodi quàm itineris sustinere detrimenta. Nos enim cùm reprimere inciuiles animos volumus, prægrauare innocentiam non debemus. Saius autem, qui sua voluntate modum præceptionis excesserit, donatiuis se nouerit exuendum, & gratiæ nostræ (quod est damnis omnibus grauius) incurrere posse periculum: nec sibi vlteriùs esse credendum, si iussionis nostræ, cuius executor esse debuit, temerator extiterit.

Edictalo programma

Cautio.

Donatiuo priuatio.

¶ Formula probatoriæ Cartariorum. XLIII.

De nomine Cartariorum.

COnstat militiam bene geri, quæ probatis moribus videtur imponi: quando ipse secum potest reuoluere, quod iudex eum potuit admonere, maximè cùm ad patrimonia diuinæ talis domus mereatur accedere, vt cupiditate detestabili non possit accendi. Deinde cùm splendissimum officium censoria quadam grauitate reluceat, & turpe sit illis misceri, qui dignis moribus non possunt approbari, congruum videtur tales quærere, qui in nullo debeant displicere. Atque ideò Tribuni Cartariorum suggestione comperta penes quam officij est digna reuerentia, ab illo die Cartarij te volumus nomen adipisci: vt qui nobis bene acturus promitteris, documentis laudabilibus approberis. Auaritiam declina, longiùs fuge iniqua compendia. Multò meliùs proficitur, si bonis moribus seruiatur.

Censoria grauitas.

NOTÆ VARIORVM.

¶* 1 *Constat*] De Cartanis seu Chartulariis infrà libr.8.epistol.adnotabimus.FOR.

¶Formula de[1] competitoribus XLIV.

Loci publici concessio.

NEscio quid[2] grande de se videtur promittere, qui loca desiderat publica possidere. Hoc enim ita fieri decet,[3] si res squalida in meliorem loci faciem transferatur, & reuocetur ad ornatum, quod pridem videbatur iacere incultum. Atque ideò desideranti tibi illum locum proprietario iure concedimus, præter æs, aut plumbum, vel marmora, si tamen ibi fuerint latere comperta. Age itaque, vt per te sumat decorem, quod neglectum* in Curia vetustate iacuerat. Quatenus boni ciuis laudem inuenire merearis, si faciem tuæ ciuitatis ornaueris: securus etiam ad posteros transmissurus, quod proprio fuerit labore compositum. Quia tantò firmiùs vnusquisque possidebit, quantò se, auctorésque suos ampliùs expendisse probauerit.

Vetustate iacere.

* scribe, in curia.

Facies ciuitatis.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Competitoribus.*] Hodie sublata est competitio *l.2.C. de petitionibus bon.subl.libr.10.tit.12.*FOR.

¶ 2 *Grande se*] addendum, *de se*, ex vet. squalida & inculta ornatis opponit. Sic varij auctores Frontino, Aggeuo & Hygeno, de limitibus agrorum coniuncti *squallidum agrum, quasi excolidum, quod iam à cultura exierit*, definierunt: sicut Exconsulem, quod à consulatu discesserit. FOR.

¶ 3 *Si res squalida in meliorem loci faciem transferatur*] Intelligit author opera publica, vel quæ ad Rempublicam vel ciuitatem pertinent, vt videre est in *l.si quando.C.de oper.pub.* BROS.

¶ Formula qua census releuetur ei qui vnam *[1] causam possidet prægrauatam. XLV.

* Casam.

De census diminutione.

CVm de agri vtilitate viuatur, & omnibus inde certum sit iustum venire compendium, tributum illud possessionis in illa prouincia constitutę, ita quereris onerosum, vt vniuersas tibi vorauerit facultates lacus ille vastissimus functionis: & quod aliunde magno labore potest colligi, per illam videatur assumi, cuius vtilitatem nimia transcendit illatio, dum plus compulsoribus redditur, quàm à sedulo præstetur. Quapropter credimus te euadere posse nuditatem, si dominium huius vrbis amiseris, cui iugis sterilitas de compulsoribus venit: ne conditione

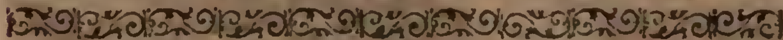
tione miserabili seruias necessitati, cuius dominus esse meruisti. Sed quia hoc genus beneficij præstari mediocribus leges sacratissimæ censuerunt (vt qui pro vitius cespitis enormitate deprimitur, nec alterius commoditate subleuatur, moderatione habita ei debeat subueniri) magnitudinis nostræ, cui cordi est cogitare iustitiam, præsenti auctoritate decernimus, vt si ita est, tot Solidos tributario supradictæ possessionis datis præceptionibus ad eos, quorum interest, ita faciatis de vasariis publicis diligenter abradi, vt huius rei duplatum vestigium non debeat inueniri: sed per sæcula sine errore seruetur, quod vna communi summa concluditur.

Mediocres. *Vasaria publica.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Releuetur*]Hodie vetita est petitio releuationis, vel translationis, vel adærationis, &c. *lib.*10.*Cod.tit.*28.*de collat.* donatorum vel releuatorum, &c. FOR.

¶ 2 *Causam*]leg.*casam.l.*4.*ff.de censib.& tit.Cod.de censitoribus.*& peræquat.*Nouell.*163. Vlpian.Rhetor.*in orat.*de malè obita legat.scribit vacationem à muneribus pauperibus (qui hîc medioeres dicuntur) concessam fuisse vt rem domesticam curarent. Basilij Porphyrogeneres constitutio recensetur à Cedreno, & lib.1.iuris Orientalis, qua pauperum, qui minùs soluendo essent, tributum à locupletioribus exigeretur, quod *allelengium* vocabatur: de quo aliàs pluribus. Totius autem huius epistolæ argumentum conuenit disputationi, *l.*4.*ff.de censibus Vasaria publica.* hic sunt, archiuornm ac census tabulæ, vt in *l.*12.*loca, de censitoribus, & peræquat.Cod.Theod.* quibus singulorum ciuium facultates describebantur, id est, vt Theophili definitionem sequar, *tit.de libert.* ἔστιν ἤτοι χάρτης. ἔνθα ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας. ὅπως ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἕκαστον εἰσφέρειν: alioqui Vasarium est pecunia quæ publicè datur magistratibus in prouincias euntibus, vt equos, mulos, vasa & supellectilem, cæteráque quæ magistratus instrumentum implerent, quod publico sumptu compararent. meminit *Cic. in Pison.Sestertium centies & octogies, quod quasi vasary nomine, in venditione mei capitis ex ærario tibi tributum Romæ in quæstu reliquisti?* Huius moris idem meminit 2.*in Rull.*& 5.*in Verrem*: Sueton.*in Augusto*, Lampridius *in Alexand.* Budæus *de asse, libr.*3. FOR.

¶ Formula qua consobrina legitima fiat vxor. XLVI.

An consobrinam liceat ducere in vxorem?

INstitutio diuinarnm legum humano iuri ministrat exordium, quando in illis capitibus legitur præceptum, quæ duabus tabulis probantur adscripta. Sacer enim Moses, diuina institutione formatus, Israelitico populo inter alia definiuit, [1] vt concubitus suos à vicinitate pij

ſanguinis abſtinerent: ne & ſe, in proximitatem redeundo, pollucrent, & dilationem prouidam in genus extraneum non haberent. Hoc prudentes viri ſequentes exemplum, longiùs publicam obſeruantiam poſteris transmiſerunt: reſeruantes principi tantum beneficium, conſobrinis nuptiali copulatione iungendis. Intelligentes rariùs poſſe præſumi, quod à principe iuſſerant poſtulari. Admiramur inuentum, & temperiem rerum ſtupenda conſideratione laudamus, hoc ad principis fuiſſe remiſſum iudicium. Vt qui populorum mores regebat, ipſe & moderata concupiſcentia frena laxaret. Et ideo ſupplicationum tuarum tenore permoti, ſi tibi illa tantum conſobrini ſanguinis vicinitate coniungitur, nec alio gradu proximior approbaris, [3] matrimonio tuo decernimus eſſe ſociandam, nullámque vobis exinde iubemus fieri quæſtionem: quando & leges noſtra permitti voluntate conſentiunt, & vota veſtra præſentis auctoritatis beneficio firmauerunt. Erunt vobis itaque, Deo fauente, poſteri ſolenniter heredes, caſtrum matrimonium, glòrioſa permixtio, quando quicquid à nobis fieri præcipitur, neceſſe eſt vt non culpis, ſed laudibus applicetur.

Principi reſeruatum beneficium. — *Conſobrini.* — *Nuptiæ reſcripto confirmata.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Conſobrina legitima*] Hodie tale reſcriptum iure noſtro prohibetur, *l.1.C.ſi nuptiæ ex reſcripto petantur.* FOR.

¶ 2 *Vt concubitus*] Ratio vitandarum inter conſobrinos ſeu patrueles nuptiarum: de quo D. Auguſtin. *lib.15.cap.16.de Ciuit. Dei.* quas inter conſobrinos ius ciuile olim permiſerat, *l.23.Vter, in fi.l.ſeq.ff de cond.inſtit.l.pen.de rit.nup.l.19.celebrãdis, C.de nupt.§.duorum, eod.tit. Inſt.* Quintilian. *proœmio, lib.6.* de filij obitu querens: *téne conſulari nuper adeptione ad omnium ſpes honorum patris admotum, te auunculo Prætori generum deſtinatum?* Conſobrinorum nuptias vetuit Theodoſ. *d.c.16.l.3.C. Theod. de inceſt.nupt.* Ambroſ. *epiſt.66.& libro.Cod.Theod.ſi nuptiæ ex reſc.pet.* Caius *libr.1.titul.4.Inſtit.* Harmenop. *lib.6.titul.4.* Vnde accidit vt apud Theophil. *d.§.duorum*, οὐ δύναται, quibuſdam exemplaribus legatur, cùm ab archetypo Latino abſit negatio. FOR.

¶ 3 *Matrimonio tuo.*] Duorum fratrum liberi inter ſe coniungi poſſunt, non licet autem vxorem ducere, filiam patrui datam ita, poterant tamen coniungi reſcripto Principis vt hoc loco videre eſt *C.lib.5.tit.4.*

¶ Formula [1] ad præfect. prætorio, vt ſub decreto curiali prædia vendat. XLVII.

[1] vet. ad Præpoſitũ

De venditione prædiorum.

PAtitur hos improuida mortalium plerunque conditio, vt cum lædere putatur, conſulat, & cum conſulere videtur, affligat. Sed illud magis eſt eligendum, quod prodeſſe cognoſcitur. Nam [2] venena ipſa ſi iuuare probantur, accepta ſunt. Econtra refugienda eſt ſuauitas mellis,

Venena bona.

quæ

quæ inferre dignoſcitur læſiones. Finis ergo ſapientis eſt, amare quod expedit: ſic nec igitur votum reſpicit, qui prodeſſe contendit. Prædia quidem Curialium non facilè [3] diſtrahi, prudens definiuit Antiquitas: vt ad neceſſitates publicas meliùs * efficerent, ſi ſubſtantiæ iuuamina plus haberēt. Sed in hac iterum parte proſpexit, vt ſi apud vos ineluctabilis neceſſitas appareret, rerum ſuarum diſtractio ſubueniret. Nā quid prodeſt, ſi quiſpiam videtur idoneus, & fieri non poſſit à contractis nexibus abſolutus? [4] Egenti ſimilis eſt, qui reddere nequit alienum, nec dici poteſt proprium, quod liberare dominum non videtur * [5] additum. Sed quamuis hoc veſtræ poteſtati fuerit legum auctoritate conceſſum, tamen ne quam rariſſimi facti ſuſtineretis inuidiam, illius municipis allegatione permoti, nos quoque eminentiæ veſtræ præſenti iuſſione permittimus, vt aliquid veritate diſcuſſa, ſi aliter ſolui nequeunt, diſtracta ligamina prædij ſui, quod propria voluntate delegerit, habeat licentiam diſtrahendi: ita vt reddat debitum, quod probatur eſſe contractum: ne vitio voracitatis imbutus, facultates ſuas abſorbere, videatur eſſe permiſſas. Conſtet apud vos probabilis cauſa damnorum, quoniam illis volumus ſubueniri, qui duris neceſſitatibus probantur aſtringi: vtrumque enim poteſt eſſe culpabile, aut malis moribus frena laxare, aut iuſtas iterum querelas excludere. Quapropter prouidè vobis permiſit Antiquitas de illa cauſa decernere, cui eſt vtile Curiam cuſtodire. A quibus enim munia poterunt ſuſtineri, ſi ciuitatum [6] nerui paſſim videantur abſcidi?

Decurionum prædia.

* fortè ſufficerent.

Bona, deducto ære alieno, intelliguntur.

* addictũ malim vel à debito.

Cauſæ cognitio.

Nerui ciuitatum.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ad Præfect. Præt.*] ſic excudi curauimus, cùm in excuſis legeretur perperam, *Ad Præpoſitum*: error natus ex notarum inſcitia, vt aliàs ſæpe. FOR.

¶ 2 *Venena iuuare*] veneni verbum, medium eſt: *ideóque qui venenum dicit, adiicere debet, an bonum, an malum: nam & medicamenta venena ſunt: quia eo nomine omne continetur quod adhibitum naturam eius cui adhibitum eſſet, mutat, l.236. qui venenum, de verb. ſign.* FOR.

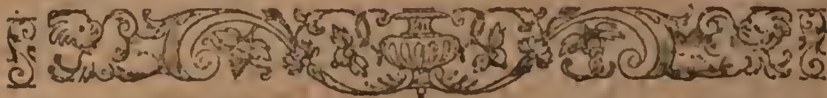
¶ 3 *Diſtrahi*] Decurionum ſeu Curialium prædia ſine decreto & cauſæ cognitione alienare non licuit. *tit.33. lib.10. Cod.* noſter Caſſiodorus *lib.9. epiſt.2. Prædia*, inquit, *Curialium, vnde maximè mediocribus parantur inſidiæ, nullus illicita emptione peruadat: quia contractus dici non poteſt, niſi qui de legibus venit.* Iuſtinian. *Nouell.*101. Cauſa prohibitionis ſubiungitur, *vt ad neceſſitates publicas melius ſufficerent:* ſic enim emendandum cenſeo, cùm priùs perperam ſcriberetur, *efficerent, ſi ſubſtantiæ iuuamina plus haberent.* FOR.

¶ 4 *Egenti ſimilis*] *Bona etenim cuiuſque intelliguntur quæ deducto ære alieno ſuperſunt. l. Subſignatum, de verb. ſignif. l.72. Mulier, de iur. dot. l.11. non poſſunt, de iur. fiſc. l.69. Vſufructu, D. ad l. Falcid.* Quintilian. *declam.* 233. Harpocration in dict. ἐνεπίσκημμα FOR.

¶ 5 *Additum*] in veteri quidem manuſcr. legitur, *à debito*, quod antequam conſuluiſſem, *addictum*, ipſe emendaram: an rectiùs, alij vide-

rint, mihi certè non omnino coniectura displicebat: & *liberare dominum addictum*, tanquam opposito relata accipiebam, quãdo is qui debet creditori obnoxius est, ὑπεύθυνος, vt & Gordianus ait, *quasi cliens*, l. 3. C. *de Nouat.* FOR.

¶ 6 *Neru*] Curiales, nerui ciuitatum epist. 2. infrà lib. 9 & in Maiorani Nouell. vbi non *seruos*, sed *neruos*, legend. Nouell. 5. FOR.

MAGNI AVRELII
CASSIODORI
SENATORIS,

VARIARVM LIBER † VIII.

† quintus.

¶ 1 Iustiniano Imperatori Athalaricus Rex. 1.

Mittuntur legati ad pacem tractandam.

Legatio de pace. "V *patres.* FOR. *Hereditas gloria.* " *Al. nec vos* FOR. *Purpuratus ordo* * gloria † sed " *Al. Sed &* FOR. " *Al.* n s FOR. † amasse sit eorum

IVSTE possem reprehendi, clementissime principum, si pacem vestram querelam trepidè, quam " parentes meos constat ardentiùs expetisse, aut in qua parte dignus heres existerem, si auctoribus meis impar in tanta gloria reperire? " Non vos Maiorum purpuratus tantum ordo clarificat, non sic regia sella sublimat, quantum longè latéque potens * gratia vestra nobilitat. Omnia enim regno nostro perfectè constare credimus, † si hanc nobis minimè deesse sentimus. " Sed vt pietati vestræ præconiale est diligere, quorum patres contigit " vos † amasse. Nemo enim creditur impendisse veteribus puritatem innocuam, nisi qui eorum stirpem habere probatur acceptam. [Claudãtur odia cum sepulchris:] ira perire nouerit, cum proteruis: [gratia non debet occumbere cum dilectis:] sed magis affectuosiùs tractandus est, qui ad regni causas innocens inuenitur. Perpendite, quid à vobis mereatur successor bonorum. Vos auum nostrum in vestra ciuitate celsis Curulibus extulistis. Vos genitorem meum in Italia * palmatæ claritate decorastis. Desiderio quoque concordiæ factus est per arma filius, quia * vnus nobis penè videbatur æquæuus. Hoc nomen adolescenti congruentiùs dabitis, qualia nostris senioribus præstitistis. In parentelæ locum noster iam transire debet affectus. Nam ex filio vestro genitus, naturæ legibus † vobis non habetur extraneus. Atque ideò pacem non longinquus, sed proximus peto: quia tunc mihi dedistis gratiam nepotis, quando meo parẽti adoptionis gaudia † præstitistis. Introducamur & in vestram mentem, qui adepti sumus regiam hæreditatem. Illud est mihi supra dominatum, tantum ac talem rectorem habere propitiũ. Primor-

* palmata *Filium per arma.* * Forté, annis: melius quàuis robis FOR. † nobis

† præstitisti

mordia itaque nostra solatia mereantur principis longæui habere, pueritia tuitionem gratiæ consequatur, non in totum à parentibus destituimur, qui protectione fulcimur. Sit vobis regnum nostrum gratię vinculis obligatum. Plus in illa parte regnabitis, vbi omnia caritate * iubetis. * subebitis

Quapropter ad serenitatem vestram illum & illum Legatos nostros æstimauimus esse dirigendos: vt amicitiam nobis illis pactis, illis † conditionibus concedatis, quas cum diuæ memoriæ * domno auo nostro inclytos decessores vestros constat habuisse. Aliquid forsitan & amplius mereor synceritatis, cuius nec ætas videtur esse suspecta, nec generatio iam probatur extranea. Quæ iam verò per suprascriptos Legatos ″ nostros serenissimis sensibus verbo ‶ insinuanda commisimus, quæ, clementiæ, vestræ more ad affectum facite peruenire.

† conditionibus. * domino FOR. ″ Nostros abest à veterib. FOR. ‶ Al. insinuanda. FOR.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Iustiniano*] Rectius ex veteribus schedis *Iustino*: nam hic Athalaricus successit auo suo materno Theoderico, cum matre sua Amalasuentha anno Christi 52?. FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. II.

Ortum regni sui denotat, efferendo beneuolentiam, & quod fidelitatem debitam præstent, iniungit.

PLenissimum gaudium constat esse P. C. cognoscere dominantis exortum: vt qui creditur vniuersos protegere, audiatur ad regni culmina peruenisse. Mensura lætitiæ de magnitudine nuntij venit, & tanta fit alacritas animi, quanta fuerit & consideratio rei. Nam si prudentes viros † erigunt commoda * prædicta sodalium, si amicorum releuat sospitas nuntiata, quanta exultatione suscipi debet, omnium rectorem feliciter prouenisse terrarum? Quem non protulit commota seditio, non bella feruentia pepererunt, non Reipub. damna lucrata sunt: sed sic factus est per † quietem, quemadmodum venire decuit ciuilitatis auctorem. [Magnum profectò * † fidelitatis genus, obtinere sine contentionibus principatum, & in illa Repub. adolescentem dominum fieri, vbi multos constat maturis moribus inueniri.] Non enim potest cuilibet ętati deesse consilium, vbi tot parentes publicos constat inuentos. Prælata est ergo spes nostra cunctorum meritis, & certiùs fuit de nobis credi, quàm quod de aliis potuit approbari, non iniuria, † quomodo quæuis claritas generis * à malis cedit, & sicut qui ex vobis nascitur, origo senatoria nuncupatur, ita qui ex hac familia progreditur, regno dignissimus approbatur. Probata sunt præsenti facto, quæ loquimur. Nam cum † domini aui nostri pro beneficiorum † quantitate dulcissima nobis recordatio vrgeretur † extremis, magnitudinem dominationis suæ tanta in † nobis celeritate transfudit, vt non tam regnum quàm vestem crederes esse mutatam. Tot proceres manu consilióque gloriosi nullum murmur, vt assolet, miscuerunt, sed ita cum magno gaudio † secuti sunt principis sui iudicia, vt voluntatem ibi potiùs agnosceres confluxisse diuinam. Quapropter necessarium duximus, propitio Deo, de ortu regni nostri vos facere certiores. † 2 Quia dilatatum † iám

Successor regni paterni filius. Lætitia maior ex nuntij magnitudine. † exigunt *prędicata † quieti * vel felicitatis † ciuilitatis Ætas. † quoniam * Amalis Origo senatoria. † domini † qualitate † extremus † LOI FOR. † secuta † quia magis † quam

† videmus que mutatum † videtur imperium, cum transit ad posteros. [Nam quodammodo ipse putatur viuere, cuius* nobis progenies cognoscitur imperare. † Hæc habuerunt vestra vota, hæc illius fuit indubitata sententia, vt hæredem bonorum suorum relinqueret, qui beneficia eius in vobis possit augere. Amore principum constat inuentum, vt simulachris æneis fides seruaretur imaginis: quatenus ventura progenies auctorem videret, qui sibi Rempub. multis beneficiis obligasset. Sed quantò verior est, qui viuit in posteris? per quos plerumque & forma corporis redditur, & vigor animi protelatur. Et ideò nobilitatis vestræ fidem † maiore nunc studio * ostendit: quatenus & priora munera meritis videantur esse collata, & futura indubitanter eis præstemus, quos præteritorum immemores fuisse minimè senserimus. Noueritis etiam diuina prouidentia fuisse dispositum, † vt Gothorum Romanorúmque nobis generalis consensus accederet, & voluntatem suam, quam puris pectoribus offerebant, [3] iuris etiam iurandi religione firmarent. Quod vos secuturos esse minimè dubitamus, tempore non † amore. nam à vobis potuit inchoari, quod præuenti longinquitate sequimini. Constat enim excellentissimos patres tantò amplius posse diligere, quantò maiores honores à cæteris ordinibus visi sunt accepisse. Sed vt primordia nostra, & circa vos † benignitatem possitis agnoscere (quia decet Curiam " vestram beneficiis introire) " illustrem Sigismerem, Comitem nostrum, vobis cum † his qui directi sunt, fecimus sacramenta præstare. Quia inuiolabiliter seruare cupimus, † quod publica auctoritate promittimus. Si qua autem à nobis postulanda creditis, quæ vestræ securitatis incrementa multiplicent, indubitanter petite, commoniti, quos ad fundendas preces nos etiam † videmur hortari. Promissio † potiùs est ista, quàm commonitio. Nam qui reuerendum Senatum supplicare præcipit, quod impetrare possit nihilominus compromisit. Nunc vestrum est, tale aliquid sperare, quod communem Remp. possit augere.

† videmus
Mortuus putatur viuere gnu.
* vobis
† Hoc
Heres bonorum.
Statua principum.
Imago verior in herede filio.
quam in statua.
† maiorem
* debetis ostendere:
† Si
Iuratur Regi.
† amare
† benignitatis
" Al. *nostrã.* vor.
" Al *Illustrẽ Sigismerem,* Al. *illustre, Sigismero.* For.
Rex ipse inrat.
† iis
† quæ
† iubemur
† enim potius

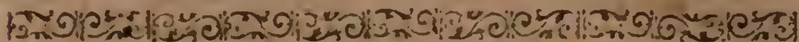
NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Generis à malis cedis*] scribe ex vet. *generis Amalis cedit.* quæ emendatio comprobatur epist. 8. huius lib. 8 & hæc eadem vox reddenda est epistolæ 34. *supra lib.* 5. Est autem Amalis cognomen Athalarici. infrà hoc *libro epist.* 5. *&* 9. FOR.

¶ 2 *Quia dilatum quàm mutatum videtur imperium*] lib. Diuionensis, *quia dilatatum videtur imperium.* reliqua verba non agnoscit, Est autem notanda phrasis, qua subauditur dictio *magis*, vt apud Græcos μᾶλλον: infra lib 11. epist. 8 & epist. 25. lib. seq. Pindar. Nemæis ὑπνοῦ ᾧ πάντες ἂν πιστεύομεν. Tertullian. exhortatione ad castitatem, *puto nobis non licere nascentem necare, quàm & natum.* Ammian. Marcellin. *lib.* 31. *concitato, quàm considerato ciuium assultu perterritus est.* vtrobique *magis*, vel quidpiam significationis comparatiuæ subintelligitur, quod Hellenismum vel Iudaismum redoleat, quale illud est, *functionem recipiunt per solutionem, quàm specie, l.* 2. *si cert. pet. & meritis liberos quà n pactionibus adstringi placuit,* Paul. *lib.* 4. *tit.* 5. *sentent. & nihil est gratum his præstari posse, quàm* liber-

libertatem l.39. de fideicomm. libert. l.2. fin. de iudic. l.7. si hominem, §.1. deposit. Anton. Augustinus lib.4. cap.8. emend. primus omnium admonuit. FOR.

¶ 3 Iuris etiam iurandi religione firmarent.] Iurabant Senatores, iurabat populus principi, & vicissim ipse princeps populo ac Senatui statim post susceptas Imperatorias infulas, quem morem in Gallia retentum, & ad hæc vsque tempora in principibus nostris inaugurandis obseruatum scimus BROS.

¶ Populo Romano Athalaricus Rex. III.

Senatui vrbis Romæ super eodem.

SI vos externus heres imperij suscepisset, dubitare forsitan poteratis, ne quos prior dilexerat, in videndo subsequens non amaret: quia nescio quo pacto cum successor amplius laudari nititur, præcedentis fama * lætatur. Nunc verò persona tantum: non est autem vobis gratia commutata: quando rectè vobiscum agi credimus, si aui veneranda † iudicia subsequamur. Nostræ siquidem opinionis interest, vt quos ille benignissimè tuitus est, nos etiam statura constantia copia beneficiorum vberrate pascamus. Minùs cogitant, qui obscuris principibus, & versatis in medioci † nomine succedunt. Nos talis præcessit, vt exquisitis virtutibus eius sequi vestigia debeamus. Quapropter, auspice Deo dictum sit, gloriosi † domini aui nostri ita vobis nuntiamus ordinatione dispositum, vt Gothorum Romanorúmque in regnum nostrum suauissimus consensus accederet: & ne aduersis rebus aliqua possit † remanere suspicio, vota sua sacramentorum interpositione firmarunt, se dominatum nostrum tanto gaudio subire, tanquam si vel illis † dominus auus noster fatali sorte non videretur subtractus: ne solis linguis, sed etiam imis pectoribus, probarentur esse deuoti: quod si vos, † vt opinamur, libenti animo similia feceritis, harum portitores sub † obtestatione diuina nobis fecimus polliceri, Iustitiam nos & † æquabilem clementiam, quæ populos nutrit, iuuante domino, custodire, & Gothis Romanisque apud nos ius esse commune, nec aliud inter vos esse diuisum, nisi quod illi labores bellicos pro communi vtilitate subeunt: vos autem ciuitatis Romanæ habitatio quieta multiplicat. Ecce ad conditionem clementissimam sacramenti inclinando nostrum eueximus principatum: vt nihil dubium, † nihil formidolosum populi habere possint, quos beatus noster auctor enutriuit. Ecce Traiani vestri clarum sæculis reparamus exemplum. Iurat vobis, per quem iuratis: ne potest ab illo quisquam falli, quo inuocato non licet impunè mentiri. Erigite nunc animos, &, Deo propitio, meliora semper optate, vt sicut à caritate potestatem regiam inchoauimus, ita tranquillitatem, Deo placitam, sequentibus temporibus exequamur.

Successor externus.
* leg. ledatur. al. lenitur. FOR.
† vestigia
* Fortè in actione FOR.
† domini
† remeare
† dominus
† &
† attestatione FOR.
† æqualem
Gotthorum & Romanorum ius commune.
Rex populo & vicissim populus Regi iurat.
† nil

NOTAE VARIORUM.

¶ 1 *Iurat vobis, per quem iuratis.*] Pro intellectu huius loci vide quæ in superiori epistola annotauimus, quibus adiungere libet verba Plinij in Panegyrico ad Traianum ad iusiurandum principi, & à principe Consulatum ineunte præstitum pertinentia. *Accedis ad Consulis sellam, adigendum te prabes in verba principibus ignota nisi cum iurare cogerent alios.* & paulò post: *quinetiam sedens stanti prabuit iusiurandum, & ille iurauit, expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset.* Ex quibus apparet post voto iurari solitum Imperatori à magistratibus, à Senatoribus, à populo ipso. BROS.

¶ Vniuersis Romanis per Italiam & Dalmatias constitutis, Athalaricus Rex. I V.

Super eodem.

Colloqui cum principe honorificum. † arbitratur.

HOnorabile credimus, indicare quod fama potuistis teste cognoscere. Iure siquidem de se † arbitrabitur æstimatum, qui regium meretur alloquium: quia dignitas est subiecti, affatus metuisse dominantis, in ea præsertim causa, in qua omnium corda sic videntur esse solicita, vt si non cognoscant prosperum, credant semper aduersum. Nam qui audit mutatum, nouum nihilominus formidat imperium. Et re vera nescio quid triste creditur cogitare, qui tardat inter initia benigna promittere. Quapropter locum sinistris cogitationibus amputantes, aliter de nobis non patimur credi, quàm quod de nostris potuit parentibus æstimari. Et ideo, quod Diuinitate propitia dictum sit, glorioso † domno auo nostro feliciter ordinante, tam Gothorum quàm Romanorum præsentium pro munimine incepti regni sacramenta suscepimus: quod vos quoque facturos esse libentissimè, indicamus: vt qui fideles parentibus nostris extitistis, nobis quoque similí deuotione pareatis. Suauiùs enim diligit hæredem, qui beneficiorum recordatur auctorem. Sed vt vobis beneuolentiæ nostræ iam nunc integritas innotescat, iuris iurandi vobis fecimus religione promitti, quod & nostrum possit declarare propositum, & spem debeat munire cunctorum.

† domino

Regni sacramenta.

¶ Vniuersis Gothis per Italiam constitutis Athalaricus Rex. V.

Super eodem.

a V. *Voluissemus quidem nos domnis.* FOR. † conditione

VOluissemus quidem domni aui nostri longæuæ vitæ gaudia nuntiare: sed quoniam diligentibus dura † conditione sub ractus est, nos hæredes regni sui, Deo, sibi imperante, substituit: vt successione sanguinis sui beneficia, vobis à se collata, faceret esse perpetua: dum nos illa &

illa & augere & tueri cupimus, quæ ab illo facta esse cognoscimus. Cuius ordinationi adhuc eo superstite in regia ciuitate ita sacramenti interpositione cũctorum vota sociata sunt, vt vnum † crederes promittere, quod generalitas videbatur optare. Hoc vos sequẽtes exemplum, pari deuotione peragite: ne quid à præsentibus minùs fecisse videamini, à quibus creditur totum similiter posse compleri. Illum verò Comitem ᵃ vobis fecimus iurata voce promittere, vt sicut nobis vestrum animum deuotissimè proditis, sic optata de nostris sensib. audiatis. Recipite itaque prosperum vobis semper nomen, † Amalorum regalem prosapiem, ᵃ baltheum germen, infantiam purpuratam: per quos, Deo iuuante, parentes † nostri decenter euecti sunt, & inter tam prolixum ordinem Regum susceperunt semper † augmenta. Credimus enim ᵃ de diuinitate propitia, quę † Maiores nostros dignanter adiuuit, nũc quoque gratiam suæ dignationis impendere, vt & nobis regnantibus bonarum rerum fructus dulcissimos afferatis, qui sub nostris parentibus copiosa virtutum laude floruistis.

† crederetis
Iuramẽtum.
ᵃ Al. nobis. For.
Amalorum prosapia.
ᵃ al. lacteum germen.
† Hamalorum. For.
† vestri
† augmentum
ᵃ Hæc vox de abest ab vno vet. For.
† meliores

¶ ¹ Liberio * præposito Galliarum Athalaricus Rex. V I.

*Præf. præt.

Vt inducat deuotos regni ad fidelitatem seruandam.

SCimus, animum vestrum de obitu gloriosæ memoriæ domini aui nostri acerbo dolore fatigari, dum omnia bona grauiter defleantur amissa. Plus enim quæritur, † dum dominus desiderabilis abrogatur. Expedit autem studio pietatis, afflictam mentem compensatiuo remedio consolari: quia vix sentitur amissus, cui non succedit extraneus. Sic enim, Deo sibi imperante, prospexit, dum esset & post fata prouidus, vt regionibus suis pacem relinqueret, ne aliqua nouitas quieta turbaret. In sellam regni sui nos † dominos collocauit, quatenus decus generis, quod in illo floruit, in successores protinus æquali luce radiaret. Cui ordinationi Gothorum Romanorũmque desideria conuenerunt: † vt sub iurisiurandi religione promitterent fidem se regno nostro deuoto animo seruaturos. Quod ad illustris magnitudinis vestræ notitiam † credimus perferendum: vt ab † his qui in † Galliis regno † pietatis nostræ deuoti sunt, simile proferatur exemplum. Et sicut animos nostros circa se minores non desiderant effici, ita pari † conditione teneantur astricti.

Heres regni.
† cum
† dominus For.
Iurati principi subditi.
† ita vt
† credidimus
† iis
† Gallica
† pietati
† considetatione

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Liberio præposito Galliarum*] in vetere, *Liberio populo Galliarum*, sed error manauit ex notis, legendum videtur, *Liberio Præf. Præt. Galliarum:* quam emendationem confirmat epist. 1. lib. 11. For.

¶ Vniuersis prouincialibus per ᵃ Galliam constitutis Athalaricus Rex. VII.

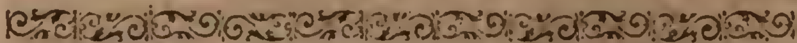
ᵃ al. Gallia For.

De mutuo iureiurando regi præstando.

† domini
† videatur vobis

LIcet gloriosæ memoriç † domni aui nostri pro excellentibus meritis tristis † videatur occasus, tamen quia ille humana conditione decubuit, ad continuandam gubernationem, quam singulariter gesserat, nos reliquit. ne damnum boni principis sentiretis, cuius vobis noscitur regnare progenies. Nullus enim apud nos perdit, * qui illi paruit: sed duplici largitate munifici, & illius debita reddimus, & futuris obsequiis beneficia ingenita pietate † mutuamus. Atque ideò fidem pristinam † maiori nunc vos conuenit deuotione monstrare: quia bene prospicit * rebus futuris, qui regnantium seruit initiis, dum ipse & in reliquum perseuerare creditur, qui primordia fouere sentitur. indicamus autem, fauore diuino, cùm ad regni culmina perueniremus, omnia nobis sic felicia, sic tranquilla cessisse, vt vnum loqui † crederes, quod generalitas insonabat: nec putaretur humanum, quod tot vota ingentium populorum nihil probata sunt habere contrarium. Vnde vos quoque prædicta conuenit imitari, vt Gothi Romanis præbeat iusiurandum, & Romani Gothis sacramento * confirment, se vnanimiter regno nostro esse deuotos. Quatenus & nobis vestra synceritas laudabiliter innotescat, & ad quietem vestram proficiat inuicem promissa concordia. Eat inter vos legalis missa tranquillitas: potior minori non † sit infestus. Habetote animum pacatum, qui bellum non habetis externum. Quia primum inde nobis placere poteritis, si vobis hac ratione † proficiatis.

* quod paruit. FOR.
† mutuamus
† maiore
* al. reb. humanis futuris. FOR.
† crederetis
Mutuum concordia iuramentum.
* al. firmarit FOR.
† Sit
† prospicietis FOR.

¶ Victorino viro venerabili Episcopo Athalaricus Rex. IIX.

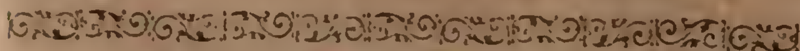
Vt inter se concordiam seruantes, regno suo per omnia sint deuoti.

DE fide atque constantia tales sunt commonendæ personæ, quæ desideriis humanis diuersa sorte quatiuntur. Vos autem, quos sapientia firmos efficit, & mens religiosa consolidat, ' ad prouincialium † potiùs conuenit adunationes animari. Quia iustè debitor fit alieni arbitrij, qui à pluribus meretur audiri. Quapropter salutantes veneratione, qua dignum est, quod vobis quidem mœrorem possit indicere, transitum gloriosæ memoriæ † domni aui nostri cum dolore maximo nuntiamus. Sed inde potest vestra tristitia temperari, quia nos in sede regni sui, diuinitate propitia, collocauit: vt in † totum desiderio vestro non videatur ereptus, qui vobis consurgit in successione reparatus. Fauete nunc orationibus sacris, nostris libenter auspiciis: vt Rex cœlestis humana nobis regna confirmet, gentes externas atterat: peccata absoluat: † consolidet & conseruet propitius, quòd parentibus nostris dignatus est prestare gloriosus. Quapropter sanctitas vestra prouinciales cunctos admoneat, vt inter se concordiam habentes, regno nostro per omnia debeant esse purissimi. Cupimus enim in subiectis fidem reperiri, quam larga possimus pietate munerari.

† vobis
† domini
Non censetur qui successorem reliquit mortuus.
† toto
† cōsolidat

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ad prouincialium, conuenit adunationes animarum.*] Aulus Gellius *lib. 2. c. 29 veniant operámque mutuam dent, & messem hanc nobis adunent.* quanquam nonnullis in libris adiuuent scriptum, sed perperam legatur. For.

¶ a Tolonico viro patritio Athalaricus Rex. IX. — a al. Tulio al. Tulium. For.

De honore patritiatus.

LIcet ad regendos populos idoneos efficiant, quos ad augustum culmen diuina † prouexerint: (quando nec ætas impedit, vbi sese potētia cœlestis infundit) tamen ad releuandam florentissimæ nostræ ætatis solicitudinem, visum est te virum prudentissimum conuenienter adhibere, quem constat etiam domini aui nostri tractatibus iugiter & laudabiliter adhæsisse. Quod si dignum fuit, hoc illum talem tantúmque facere, quantò magis nobis conuenit solatium quærere, * quod pro adolescentiæ flore decenter adhuc ne possumus indigere? Magna est enim infinitáque prudentia quam nemo sic assequitur, vt eam non necessariè, & per alios quærere videatur. Senes ipsi consiliis sapientiam discunt, & à maturis in commune quæritur, quod pro omnium vtilitate tractatur. Solatium † curarum frequenter sibi adhibent maturi Reges, & hinc meliores æstimantur, si soli omnia non præsumunt. Quod si longæui domini subiectorum ingeniis adiuuantur, consultè relaxamus † ætatis nostræ breues ferias, vt suis incrementis † deuota prosperius, robustior ad † imperij pondera sustinenda consurgat. Atque ideò te, cum fauore diuino, suggestu præsentalis Patritiatus euehimus: vt pro Repub. nostra tractantem sedis celsa sublimet. Ne sententia salutaris, cui decet humiliter * patere, à loco videatur venisse communi. Hic est honor, qui & armis conuenit, & in pace resplendet. Hunc illa diues Græcia, quæ multo gloriosissimo † domino auo nostro † debuit, gratificata persoluit: velauit fortes humeros clamydum vestis: † pinxit * sura feris colceus esse Romanus: & * † dignitatem visus est accipere, quod se cognoscebat assumere per honorem. Crescebat visendi studium Eois populis † heroëm nostrum. Dum nescio quo pacto, in eum qui bellicosus esse creditur, ciuilia plus amātur. Hac igitur honoris remuneratione contentus, pro exteris partib. indefessa deuotione laborauit: & præstare cum suis parentibus principis dignabatur obsequium, qui tantorum Regum fuerat stirpe procreatus. Sic se magnorum beneficia semper extollunt: vt & quibus imperare nequeunt, iura venerationis imponant. Diligit omnis * morem mens suis prouectus semper auctorem: & mortalitatis iura nesciunt, qui beneficiis non tenentur, Sed lōgum est, de eius gloria sufficienter loqui, quem singularem gentibus sæcula fœcūda genuerunt. Ipsius te labor instituit, vt nos minus laborare debea-

Patritiatus dignitas data.
† prouexerunt
Aliena frui prudentia.
* quomodo al. quo
† curarum
† ætate
† vita prosperemus
† implēda
* patere For.
† domino
† habuit
† pinxerat
* sura feriis calceis
* suram vel fericis. For.
* & dignātes iossus al. dignāter vsus. For.
† indignantur
† heroem
* v. memorē al. Diligūt omnes sui prouectus l. a. For.

mus. Tecum pacis certa, tecum belli dubia conferebat: &, quod apud sapientes Reges singulare munus est, ille solicitus ad omnia securè tibi pectoris pandebat arcana. Tu tamen nullos responsis * ludebas ambiguis. Amasti in audiendo patientiam, in suggestione veritatem: sæpè quæ ad eum falsò peruenerant, recti studio corrigebas: &, quod rarum confidentiæ genus est, interdum resistebas contra vota principis, sed pro opinione rectoris. Patiebatur enim inuictus ille præliis pro sua fama superari, & dulcis erat iusto principi rationabilis contrarietas obsequentis. Ama nunc sublimior iustitiam, quam seruiens diligebas. Ostende te illius esse discipulum, qui nunquam laborauit incassum, iunctus † Amalo generi, nobilissima tibi facta † consortia. Omne siquidem bonum regia suadere debet affinitas. " Acturus est consueta prudentia, vt laude morum fastigium contigisse videaris excelsum. Extat gentis Gothicæ † huius probitatis exemplum. † Gensimundus ille toto Orbe cantabilis: solum armis filius factus, tanta se Amalis deuotione coniunxit, vt heredibus eorum curiosum exhibuerit famulatum, quamuis ipse peteretur ad regnum. Impendebat aliis meritum suum, & moderatissimus omnium, quod ipsi conferri poterat, ille † paruulis exhibebat. Atque ideo eum nostrorum fama concelebrat. Viuit semper relationibus, qui quandoque moritura contempsit. Sic quandiu nomen superest Gothorum, fertur eius cunctorum attestatione præconium. Vnde fas est de te meliora credere, quem nostri constat generis affinitate gaudere.

* fallebas For.
" Al. peruenerat. FOR.
† Hamalo
† consocia. For.
" Al. auctus est.
† post
† Gesimundus
Filius per arma.
† paruulus

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. x.

Super eodem.

HAbetis P.C. vnde glorioso principi gratiam referre debeatis, quãdo præcelso viro * Tolum, & nostra " affinitate fulgenti, vestri ordinis contulimus dignitatem. Auctus est enim pacis genius de ferri radiantis ornatu, nec discincta iacet toga, iam procinctualis effecta. Ante vobis contulimus honores, sed nunc ipsam eveximus dignitatem. Per omnes est nimirum splendor † refusus, quem præsens potest habere Patritius: * quoniam illa est natura purissimi luminis, quæ relucet & proximis. Sed quamuis sit vobis notissimus candidatus, qui domini aui nostri tam claris ac diuturnis adhæsit obsequiis, tamen iuuat illa repetere, quæ constat ad institutoris eius gloriam pertinere. Primum, quod inter nationes eximium est, Gothorum nobilissima stirpe gloriatur, qui mox vt inter parentes infantiã reliquit, statim rudes annos ad sacri Cubiculi secreta portauit, agens non vt ætas, sed vt locus potius expetebar. Nã licèt omnia Regũ obsequia sub cautela peragenda sint, illic tanto timoris amplius acquiritur, quanto proximus plus habetur. Arduum nimis est, meruisse Principis secretum, vbi si quid cognoscitur prodi, † vel ab alio formidatur. † Has procellas moderator sui fine

Commendatiria candidati.
* Tocolo.
" al. authoritate. FOR.
Toga procinctualis.
† refulsus
* quando For.
Principis arcanum.
† non
† Hos processus. al. has procellas & hos processus. For.

sine offensione transmisit: carus † summatibus, collegis semper acceptus: vt iam tunc magnæ felicitatis videretur esse præsagium, gratiam meruisse cunctorum. Cuius vt cœpit ætas adolescere, tenerique anni in robustam † gentis audaciam conducari, ad expeditionem directus est " Sirmiensem: vt quod ab illo Martio viro didicerat verbis, in camporum libertate monstraret. Egit de " Hunnis inter alios triumphum & emeritam laudem primis congressibus auspicatus, neci dedit * Bulgares, toto orbe terribiles. Tales mittunt nostra cunabula bellatores. sic paratæ sunt manus, vbi exercetur animus. Nutritus in otioso seruitio † laboriosos subegit, & quod exercitatione non didicit, virtus manus " propria compleuit. Rediit subitò ad Principem † veteranus, egressus primæuus: vt non pacatis obsequiis, sed armis semper studuisse crederetur. Hoc rimator ille actuum, & † honorum remunerator inspiciens, vigorem † illi regiæ domus virtutis contemplatione commisit: vt quem ingeniosum bella probauerant, fortissimi regis consiliis misceretur, ad inuenienda subtilis, ad implenda robustus, ad cælanda cautissimus. Egit locum merito publici † secreti. Cum ipso prælia, cum ipso negotiorum æquabilia disponebat, & in tantam se similitudinem eius cogitationis adiunxerat, vt causis recognitis, quod ille velle poterat, iste sua sponte peragebat. Defensorem omnium suis tractatibus adiuuabat, & ministrando consilium, regebat ipse Rectorem. Admonet etiam expeditio Gallicana, vbi iam inter duces directus, & prudentiam suam bellis & pericula promptissimus ingerebat. † [a] Arelate est ciuitas supra vndas Rhodani constituta, quæ in Orientis prospectũ tabulatum pontem per nuncupati fluminis dorsa transmittit. Hunc & hostibus capere, & nostris defendere necessarium fuit. Quapropter excitata sunt Gothorum Francorúmque validissima tempestate certamina. Affuit illic dubiis rebus audacia candidati: & tanta cum globis hostium concertatione pugnauit, vt & inimicos à suis desideriis amoueret, & vulnera factorum suorum signa susciperet: vulnera inquam, opinio insperabilis, sine assertore præconium, propria lingua virtutis, quæ licet ad pręsens periculum ingerant, reliquum tamen vitæ tempus exornant. Eget enim astipulatoribus corpus illæsum, quærit alios qui visa diuulgent: de fortitudine probata non ambigitur, quæ tali testimonio comprobatur. Conflictus virorum fortium mutua tela † reppulit, nec semper tutus fuit, qui cum numeroso hoste contendit: vnius forsitan ictus " solerter * eliditur qui multis restitit, à parte, qua non credidit, vulnus † excipit: quæ tantum ei nunc sunt gloriosa, quantum † tunc habuere † periculi. Iuuat igitur fortissimi viri narrare quietum felicitatis exemplum: [quia non est in duce perfecta laus asserere semper anxios labores.] Mittitur igitur, Franco & Burgundio decertantibus, rursus ad Gallias tuendas: nequid " aduersa manus præsumeret quod noster exercitus impensis laboribus vindicasset. * Atqui sunt Reipub. Romanæ aliis contendentibus absque vlla " fatigatione prouinciam, & factum est quietum commodũ nostrum, vbi non habuimus bellica contentione periculum. Triumphus sine pugna, sine labore palma, sine cæde victoria. Tantum † ergo

† summitatibus
† generis
" al. Sirmium sem. FOR.
" al. Hymnis FOR.
* al. Bulgaros
† laboriosa
" al. prona. FOR.
† veteranũ
† honorũ
† illius
† facti
† Arelatũ Arelate.
† nõ respuit
" al. sol. FOR.
* forte eluditur. FOR.
† excepit
† nunc
† periculo
" al. Aduersariorum. FOR.
* Adquisiuit FOR.
" al. Fatigat prouinciam. FOR.
† verò

eius† gloriæ debemus, quantum vtilitatis accepimus, quem & ille arbiter rerum largitione † reddituum iudicauit esse prosequendum: vt ibi fieret dominus possessionum, vbi vtilitati publicæ procurauit augmentum.† Acquilienses quoque † tempestates inter eius prospera iure † memorantur: quia discrimina dum feliciter cedunt, suauissimæ memoriæ « sensum relinquũt. Cùm ventis sæuientibus furentem pelagum spuma testaretur vndarum, diu iactatum nauigium tumens fluctus absorbuit, nullum relinquens forti viro solatium, nisi tantùm remigia brachiorum. Tunc iste nautis pereuntibus cum caro pignore solus euasit. Ibi amor piissimi regis, ibi meritum probatum est periclitantis: quando regnator ille vix litori constitutus, vt eum exitio præualeret eripere, vndas iterum desiderabat intrare. Tunc eius pericula formidauit, qui saluti propriæ timere nesciuit. Nónne vobis P.C. asperis casib. diuinitùs videtur exemptus, cui præsens perabatur euentus? Hunc itaque virum, bellis exercitatum, felicitate clarum, prudentia comprobatum, quod Deo auspice dictum sit, ad Patritiatus præsentalis culmen eueximus. Fauete nunc auspiciis candidati, & viris nostris libertatis atria reserate. Conuenit gentem Romuleam Martios viros habere collegas.

† gloria † redditum † Aquiliensem FOR. † tempestatem FOR. † moratmus FOR. « al. sensim FOR. Patritiatus culmen

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Arduum nimis est, meruisse principis secretum, vbi si quid cognoscitur prodi, vel ab alto formidatur.*] Silentium omnino seruandum in consilio quod vim habere vis aut vsum. Alexander cum arcanas quasdam literas Hephæstioni legisset, detractũ annulum ori eius admouit: quisque sibi id factũ putet, & simul ac in consilium lectus est os sibi clausum à Principe signatúmque. Is Persarum mos fuit, vt nemo consiliorum conscius esset, præter optimates taciturnos & fidos: sicut & apud Romanos. Notabile illud de Eumene rege, qui cum Romam venisset & regem Persen in Senatu accusasset, ac de toto bello cum patribus deliberasset, *in præsentia nihil, præterquam fuisse in Curiâ regem, scire quisquam potuit: bello denique perfecto quæque dicta ab rege, quæque responsa essent emanarere.* Mira & diuturna silentij fides. BROS.

¶ 2 *Arelate est ciuitas supra vndas Rhodani constituta, quæ in Orientis prospectum tabulatum pontem per nuncupati fluminis dorsa transmittit.*] Arelatem Gallulam Romam vocat Ausonius, quod esset & celeberrimum & opportunissimum emporium: quibus commoditatibus inuitatus Constantinus tyrannus, qui tempore Honorij Iunioris Imperator in Britanniis declaratus fuit, Arelate fixit sedem imperij sui, statuítque Constantinam vrbem vocari. Extat autem eiusdem Imperatoris de Arelate constitutio, quam notat Ioseph. Scaliger, vir totius antiquitatis peritissimus, in suis Ausoniarum lectionum libris. BROS.

¶ 3 *Sine assertore præconium, propria lingua virtutis.*] Vocat author vulnera corporis præconium sine assertore, quemadmodum solis literis vocem tribuimus, & dicimus sydera clamare, & aues loqui fata, quibus adiicere libet elegantem Ammiani Marcellini locum, de Iuliano Imperatore loquentis: *Si nocturna lumina* inquit, *inter quæ lucubrabat, potuissent voce vllâ*

voce vlla testari, præ[illegible] ostenderet inter hunc & quosdam principes multum interesse quem norant voluptatibus, ne ad necessitatem quidem indulsisse naturæ. EROS.

§ Senatui vrbis Romæ * Athalaricus Rex. XI. * Tolum v.i.patrit.

Super eodem.

Confido P.C. quod ad agendas optimo Regi gratias, omnium vestrum studia debeant concitari: quando prouectum meum excogitatum noscitis pro vtilitate cunctorum. Atque ideo alacriter excipiendum est, quod necessarie fuisset optandum, omnibus quippe vtile est, iudicia principum sequi, sed ipse facit propria, qui gratanter † suscipit aliena. Retinetis, me Senatus semper fouisse cœtum, sed nunc maximè cum vestrum videor intrare collegium. Assumptio dignitatis ordinis vestri nobis gratiam duplicauit: quando me inter eos esse sentio, à quibus me amari posse confido. Accedit † etiam illud animi vestri gratissimum pignus, quod Patriciorum genius per nos constat erectus, quando nemo gentilium in vobis putauit † abiectum, quod in me respicit honoratum. In expetendis quoque honoribus apud gloriosæ memoriæ Theodericum principem Regum, mea vobis sæpe vota coniunxi: vt † quadam præscientia talia videar præmisisse, ad quos me cum † gloria decebat intrare. Confidentius illud expetitur, vbi post collata beneficia festinatur. Sæpe Consules, sæpe Patricios, sæpe Præfectos habita intercessione promoui, vobis impetrare contēdens, quod mihi arduè potuisset † optari. Congaudete † nunc P.C. meis auspiciis, qui vestris faui semper honoribus. Vultis scire, qua vos affectione complectar? insertus stirpe regia vocabulum vobiscum volui habere commune. Viuite, Deo propitio, securi, & quod est felicissimum * suauitatis genus, exultate cum liberis vestris. Studete, sicut semper, prædicari moribus Romanis, & bonorum actuum ** formā sub alta quiete perquirite. Interest nostræ gloriæ, vt quorum numerum auximus, eos propitia diuinitate tueamur.

† suscepe-rit

† & patritij

† adiectum

† quidam

† gratia

** Al. potuissem For.

† optare

† mecum

* felicitatis forte, sic suauissimū felicitat. For.

** Al. formā For.

* Patritio armatæq; militiæ.

§ * Aratori v.i. Athalaricus Rex. XII.

Conceditur dignitas Comitiuæ domesticorum, cum multa laude prædicata de ipso.

Perfectionem necessariarum rerum completam esse iudicamus, si quemadmodum eligendo virum magnificum Patritium armatæ Reipub. * parti prouidimus, ita & de sociando ei literarum peritissimo cōsulamus. Decet enim, tractatores habere doctissimos, quibus potestas summa committitur: vt nullo defectu impediente meritorum, prouisa Reipub. vtilitas explicetur. Alij sunt honores, qui se ordinaria prouisione componunt: de generali autem securitate solicito talis associandus fuit, qui parē in suis studiis non haberet. Neque enim adhuc minus

* pauci For.

Cum [illegible] de [illegible]. Consiliarij principum quales.

probatus agno sceris, licet primæuus veneris ad honores. Aduocationis te campus exercuit, te iudicij nostri culmen elegit. Nam intra te fuit quamuis ampla professio literarum, vt tuam ibi contenescere non pateremur ingenium. Auspicatus es militem, cùm implere potueris cognitorem: & quamuis traheret te eloquentia pro defensione dicere, suadebat tamen æquitas iudicanda proferre. Probatum est, quid vtilitatis habeat moribus armata facundia [Nam sicut perniciosum est, doctos praua suadere: sic salutare munus, cùm veritatis terminos disertitudo nescit excedere.] Sed vt merita tua exemplis potiùs laudabilibus asseramus, iuuat repetere pomposam legationem, quam non communibus verbis, sed torrenti eloquentiæ flumine peregisti. Directus enim de partibus Dalmatiarum ad dominum auum nostrum, sic necessitates prouincialium, sic vtilitates publicas allegabas, vt apud illum magna cautela solicitum, & copiosus esses, & fastidia non moueres. Abundantia siquidem verba cum suauissimo lepore defluebant, & cùm finem faceres, adhuc dicere quærebaris, monendo, delectando, implebas magis veri oratoris † nisum, cùm iam causidici deseruisses officium. Genitoris quinetiam tui facundia & moribus adiuuaris, cuius te eloquium instruere potuit, etiam si libris veterum non vacasses. Erat enim, vt scimus, egregiè literis eruditus. Et vt aliquid studiosè exquisitum dicere videamur, has primùm, vt frequentior tradit opinio, Mercurius † reparator artium mu...rum volatu Strimoniarum auium collegisse memoratur. Nam & hodie grues, qui classem consociant, alphabeti formas, Natura imbuente, describunt: quem ordinem decorum redigens, vocalibus consonantibúsque congruenter admixtis, viam sensualem reperit, per quem alta petens ad penetralia prudentiæ mens possit velocissima peruenire. Hinc * Hellen † auctor Græcorum plura dixit eximiè, virtutem eius compositionémque subtilissima narratione describens: vt in ipso initio possit agnosci magnarum copia literarum. Sed vt ad propositum redeamus, paterno igitur exemplo ingenium extendisse credendus es, qui in Romano foro eloquentiam non † enutristi. O beatum magistrum, felicissimúmque discipulum, qui affectu sè didicit, quod aliis doctorum terror extorsit. Romanum denique eloquium non suis regionibus inuenisti, & ibi te Tulliana lectio disertum reddidit, vbi quondam Gallica lingua resonauit. Vbi sunt, qui literas Latinas Romæ non etiam alibi asserunt esse † discendas? Euaserat Cecilius pondus verecundiæ, si hunc prouectum sæcula priora genuissent. Soluta est quippe vis illa sententiæ: mittit & Liguria † Tullios suos. Cognosce quid ex meritis tuis æstimauimus, quando illius consilio te vides esse sociatum, qui nostri imperij tractat arcanum. Hinc est, quòd te Comitiuæ Domesticorum illustratum honore decoramus: vt † multò maiora de nostris debeas sperare iudiciis, qui in te adhuc meliora credimus inuenire. Grande tibi negocium vides esse commissum. Quicquid egeris, generalitas sentit. Nam qui potest in vniuersitate peccare, gloriosus nimis est, si nescit excedere.

[Margin notes: *Armata facundia.* — *Legatio ebota.* — † vsum — *Literarum inuentum.* — * fortè, repertor. — *Grues.* — * Helenus For. — † actor — † nutristi — † disertas — *Laus homini debita, non sæculo.* — † tullianos — † meritò]

§ Am-

¶ Ambrosio viro Quæstori Athalaricus Rex. XIII.

De quæsturæ dignitate.

SEcurus celsa conscendit, qui se in paulò minoribus approbauit: & certo procedit vestigio, qui gradatim desiderio potitur accepto. Sine merito siquidem remuneratum putatur omne, quod subitum est: nec inexplorati suspicionem refugit, quod repentè prouenerit. Contra, omnia deliberata sunt robusta: & totum bonis actibus obtinuisse creditur, qui post documenta laudatæ militiæ promouetur: † dum inter gymnasia literarum adscitus ab illo inspectore meritorum, qui iudiciis suis etiam futura præiicebat, Priuatarũ Largitionum fascibus præfuisti: suscipiẽs patrocinium meritorum, ita † gratiam dominantis auxisti, vt tibi sæpe committeretur, quod dignitas non habebat. Quod si laudabile est, vel mediocribus esse honoribus parem, quantò præstantiùs vicisse moribus aulicam dignitatem? Hæc cum tu sub tanto Iudice laudata perageres, gratiam quoque loci alterius inuenisti. Dictationibus enim probaris adhibitus, cum sit offensionibus alter expulsus: & ita suspensum honorem tuum sustinebat ingenium, vt palatio non sineres deesse Iudicem, cuius ad tempus abrogatam cognouimus dignitatem. Non sunt imparia tempora nostra transactis. Habemus sequaces æmulósque priscorum. Ecce iterum ad Quæsturam cum immenso venit ingenio. Redde nunc Plinium, & sume Traianum. Habes magna, quæ dicas, & si tu simili oratione † resplendeas. Fama temporum de legitima atque eloquenti iussione generatur. Omnia siquidem bona cumulat lingua diserta: & quod à nobis præcipitur, gratia dictantis ornatur. Esto nobis ad bona suggerenda promptissimus, & † aduersus improbitatem malè præsumentium constanter erectus. Dicet iam auribus nostris, quod est omnino pro nobis [Bonus princeps ille est, cui licet pro iustitia loqui: & contra tyrannicæ feritatis indicium, audire nolle constituta veterum sanctionum.] Renouamus certè dictum illud celeberrimum Traiani. Sume dictationem, si bonus fuero, pro Repub. & me: si malus, pro Repub. in me. Sed vide, quid à te quæramus, quando nec nobis aliquid iniustum licere permittimus. Decreta ergo nostra priscorum resonent constituta: quæ tantam suauitatem laudis inueniunt, quantum saporem vetustatis assumunt. Præiudicia quæ nos horremus, in aliis non amamus. Obligamus te certè generalitati, dum absolutè præcipimus † iura seruari. Quod ideo nunc dicimus, vt opportunè omnibus in † te consuluisse videamur. Decet enim præmonere, ne te iam tardiùs post aliena " pericula videamur velle corrigere. Bonorum exempla sequere, & nobilitatis tuę memor incede. Illi dignè ad vitia generis sui redeunt, qui contemptibili stirpe nascuntur. † His igitur in bonum publicum prędictis, per quintam feliciter Indictionẽ ¹ Quęsturę tibi insignia, Deo pręstante, concedimus: honorem prudentium, fontem omniũ dignitatum: quando exinde procedit, quod indulgentię nostræ largitate manauerit.

Quæstura concessa.
† dudum
Priuatæ largitiones.
† gratia
Dictationes
Plinius. Traianus.
† respondeas
Laus eloquentiæ.
† aduersum FOR.
Traiani vox.
† iussa in: consuluisse
" Al. *scelera* FOR.
Quæstura insignia.
† his

Vox legum. Age, vt qui ad consilium nostrum asciſceris, prudentia cunctis & grauitate præminere noſcaris. Nam quid tibi conueniat, vides. [1] Vox legum* dicens,† dum nos iura condimus. Incumbe nunc probitati vel fidei. Vt ſicut te prior honor dignum fecit alteri, ita ſecundus tertiæ faciat dignitati.

*diceris
†dicit iiſdẽ

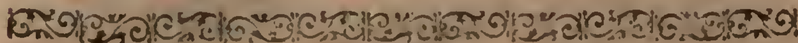
NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Quæstura, fontem omnium dignitatum.*] Quæstoris hæ partes erant ſub Imperatoribus: Ille leges condebat, & veritatem precum rimabatur, vt ſubſcriberet illis, ſi iuſta ratione niterentur, vt videre eſt in *l.2. Cod. de petit. bon. ſub. & in l. vlt. C. de diuerſ. reſcr.* Nouell. Valentin. *de homic. caſu. aut vol. fact.* BROS.

¶ 2 *Vox legum diceris, dum noſtra iura condimus*] In vet. lib. Diuionenſi, *vos leges dicetis, dum nos iura condimus.* Sed placet, *vox legum diceris.* Nam & Sidonius Apollinaris *in Panegyr. Maioran.* ſub finem:

--cuius dignatur abere
Cæſar in orbe loqui, licet & quæſtore diſerto
Polleat.

Et noſter Caſſiodorus *lib. 6. in forma Quæſturæ*: *Quantò facundior debet eſſe, qui ore principis populos noſcitur admonere?* Notum eſt etiam Quæſtorum operas vſos Imperatores, cùm orationes, aut quid aliud in ſenatu recitarent, vt ex Suetonio liquet *in Auguſto cap. 65. in Tito cap. 6. in Nerone cap. 15.* FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XIV.

Super eodem.

Candidati commendatio. Accipite P. C. iudicium, quod iudicia noſtra protulerunt: quando plus cogitantur omnino, quæ cauta ſunt? quia talis ſubſecutio creditur, quale primordium † veniſſe ſentitur. Nemo. n. futurum putat eſſe diligentem, quem in ipſa nouitate opinionis ſuę non videt eſſe cuſtodẽ. *Omen principium habet.* Prouidus inſtitutor ſi hortum ſuum fœcundis nititur † ornare plantariis, vt reddant fructus optatos, quæ ſolicitis fuerant exulta laboribus, quantò magis regnum decet inter initia pacis amœnitate componi, ne habere ſpeciem agri videatur inculti? Et ideo beneficiis noſtris quaſi quandam ianuam cogitauimus dare Quæſtorem, per quem venientium dignitatum culmina decenter exirent. Sunt vobis certè de candidato nota, quando & moderna quæ loquimur. Nam cum tranſitum glorioſæ memoriæ † domini aui noſtri ſubiectorum anxia corda lugerent (bonum quippe amiſſum dum quæritur, plus amatur) per eum vobis & noſtri auſpicij, & veſtræ ſecuritatis optata patuerunt. Intelligite quali nos æquitate † conſtringimus in futuris, vt ipſe nobis legum fieret cuſtos, *Legum cuſtos.* qui conſeruandæ iuſtitiæ fuerat promiſſor effectus. Affuit mandatis regalibus eloquens & decorus ornator, permulcens etiam inſpectus, quos *Quales auliꝯs eſſe deceat.* gra-

† habuiſſe
† replere
† domini
† conſtringimur

gratissimos reddebat auditus. Tales enim decet esse aulicos viros, vt naturæ, bona indicio frontis aperiant, & possint agnosci de moribus, cum videntur. Tacens enim plerunque despicabilis est, si eum tantum lingua nobilitat: semper autem in honore manet, si cuius est tranquillus animus, cum quoque serenissimus commendet aspectus. Hoc denique facto testamur copiam nos habere prudentium quando talis eligitur, qui ex vtraque parte † laudetur. Eloquentiæ verò bona ineptum est in Quæstore prædicare, cum ad hoc specialiter probetur ascitus, vt opinionem temporum commendet qualitate dictorum. Aliis enim Iudicibus prouinciarum committitur exactio: aliis priuati Ærarij custodia † delegatur: huic autem aulicæ famæ insignia reponuntur, vnde per totum Mundum opinio vulgata laudetur. Quod nobis † adeò P.C. æstimauimus esse repetendum: vt tales nos quærere credatis, quales & nostræ laudi, & vestræ † securitati expediat inueniri. Agnoscite docti bonũ principis votum: cõfidite de beneficiis, qui literarum probamini habere notitiam. Segnissimi est torpere, cum se ad prouectum cognoscat rerum dominos inuitasse. Quapropter P.C. illustrem Ambrosium Quæsturæ culmine decoratum, fauor vestræ benignitatis excipiat: De illo enim non debet dubitari, qui à vestro ordine iam in prima dignitate meruit approbari.

Frons index animi.

† laudatur

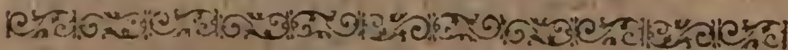
Eloquentia in Quæstore.

† delegetur hic

† ideò

Aulica fama insignia penes Quæstorem.

† securitati Vor.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XV.

Gratum se habere insinuat, quod voto in episcopatus electione paruerunt.

GRatissimum nostro profitemur animo, quod gloriosi domini aui nostri respondistis in episcopatus electione iudicio. Oportebat enim arbitrio boni principis obediri, qui sapienti deliberatione pertractans quanuis in aliena religione, talem visus est pontificem delegisse, vt nulli meritò debeat displicere: vt agnoscatis illum hoc optasse præcipuè, quatenus bonis sacerdotibus Ecclesiarum omnium religio pullularet. Recepistis itaque virum, & diuina gratia probabiliter institutum, & regali examinatione laudatum. Nullus adhuc pristina contentione teneatur. Pudorem non habet victi, cuius votum contingit à principe superari. Ille quinimò suum efficit, qui eum sub puritate dilexerit. Nam quę sit causa doloris, quando hoc & in isto reperit, quod alteri in partem ductus † optauerit? * Crinea sunt ista certamina, pugna sine ferro, rixa sine odio, clamoribus non doloribus res ista peragitur. Nam & si persona summota sit, nihil † tamen à fidelibus amittitur, cum optatum sacerdotium possidetur. Quapropter redeunte Legato vestro illustri viro Publiano, rationabile duximus ad cœtum vestrum salutationis apices destinare. Magna enim iucunditate perfruimur, † quoties cum nostris proceribus verba miscemus. Et hoc quoque suauissimum vobis minimè dubitamus, si quod illius fecistis imperio, nobis

Episcopatus electio.

Vinci à principe gloriosum.

† optauit

* Ciuica

† inde

† quotiens

etiam cognoscitis esse gratiosum.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Crinea sum*] Mea quidem opinione perperam scriptum *crinea*, nec minus malè adscriptum ad marginem pro eo *cimica*, vbi nisi *cornea* placebit, rectius quidem *curulia* quàm vel *crinea* vel *cimica* quod alij substituere, legeris: PET. FAB. *agon. lib.* 1.

¶ Opilioni comiti sacrarum Athalaricus Rex. XVI.

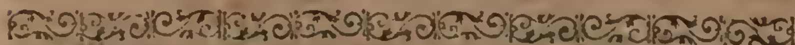
Confertur dignitas sacrarum largitionum, & inducitur vt fratris sequatur vestigia qui simili claruit dignitate.

SOlent quidem venientes ad aulicas dignitates diutina exploratione trutinari, ne imperiale iudicium aliquid probare videantur ambiguum: quoniam gloria regni est reperisse iudices exquisitos. Sed tam frequens est † familiæ vestræ felicissimus prouectus, tam in multis personis declarata prudentia, vt licet aliquis vos eligat ad subitum, nihil fecisse videatur incertum. Similitudinem suorum felix vena custodit: quando pudet delinquere, qui similia nequeunt in † suo genere reperire. Hinc est, quod meliùs agnoscitur electus nobilem, quam felicem: quia iste commonitus, per veterum se facta custodit, ille exemplum non habet, nisi quod fecerit. Quapropter securè tibi credimus, quod toties tuo generi commissum fuisse gaudemus. Pater † his fascibus præfuit, sed & frater eadem † resplenduit claritate. Ipsa quodammodo dignitas in penatibus vestris larem, posuit, & domesticum factum est publicum decus. Nam militiæ ordinem sub fraterna laude didicisti: cui mutuo connexus affectu, implebas laboribus socium, & consiliorum participatione germanum ad te potius pertinere diiudicans, quod frater acceperat. Hoc baculo reclinabatur ille feliciori actu quædam negligens præsumptione tui, quia per te omnia cernebat impleri. En dulce fratrum obsequium, & præsentium temporum antiqua concordia. Bene talibus sensibus iudicium creditur, qui seruare mores naturaliter sentiuntur. Quod si amœni recessus, & prouinciale ocium fortè libuissent, ad te cateruæ causantium & anxia currebant vota læsorum. Boni iudicis inter eos assumebas officium, vt futurorum quodam vrgente præsagio, quod à nobis accipere poteras, meritorum assumptione peragebas. Meminimus etiam, qua nobis in primordiis regni nostri deuotione seruieris, quando maximè necessarium fidelium habetur obsequium. Nam cum post transitum diuæ memoriæ † domni aui nostri anxio populorum vota trepidarent, & de tanti regni adhuc incerto hærede subiectorum se corda † perfunderent, auspicia nostra Liguribus felix portitor nuntiasti, & sapientiæ tuæ allocutione † firmasti, in errorem quem de occasu conceperant, ortum nostri imperij in gaudia commutabant. Innouatio Regis sine aliqua confusione transiuit: & solicitudo tua

Margin notes: † prouinciæ. † sui For. Nobilitas. † iis † splenduit. Fratrum concordia. † domini. † profunderent. † firmati.

tudo tua præstitit, quod nos nullus offendit. Atque ideo probato talib. institutis, ab Indictione feliciter sexta Sacrarum Largitionum † Comitiuam, propria tibi diuinitate, concedimus. Vsurus es omnibus priuilegiis atque emolumentis, quę ad tuos decessores pertinuisse noscuntur. Absit enim, vt aliqua calumniæ machinatione quatiantur, qui actionis suæ firmitate consistunt. Fuit enim tempus, cum per delatores † vexarentur & Iudices. Deponite iam formidinem, qui non habetis errorem, fructibus vestrarum vtimini dignitatum. Nam † quod vobis per decessores prędecessorésque † nostros temporibus † domini aui nostri consuetudo " longæua dedit, indulgentia quoque nostra custodit. Conferimus tibi honorem germani, sed in fidem eius imitare seruitij. Nam si illum sequeris, multos laude præcedis: virum auctoritatis maximæ, probatę " constantię, qui sub tanto principe & sine culpa paruit, & * iustitiam laudatus exercuit. Promptum est. n. æstimare quid † egeris, quando sub ingrato successore palatinum officium præconia eius tacere non potuit. Difficile itaque non est, moribus sequi posse germanum: quia & in conuersationis fructu plerunque consentiunt, qui vnius semine procreantur.

Sacra largitiones. † Comitatum. *Delatores reiecti.* † vexaretur † quæ † vestris † domini " Non longa FOR. *Fratri subrogare succedens frater.* " Al. Constantia. FOR. * iudicia FOR. † egerit FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XVII.

Super eodem.

TAnta est P.C. in candidato copia meritorum, vt vereamur ne tardius † putetur electus, quàm non sit iudicio comprobatus. Nam cum diuæ memoriæ auus noster optimos viros exquireret, nobis eum irremuneratum prospexior fortuna seruauit. Illi paruit, illi multa officiositate seruiuit, & à domino largissimo beneficiorũ sine aliqua retributione constat esse derelictum. Credo dilata est compensatio meriti vt nobis aptior fieret causa præstandi. Conueniat enim se pietas nostra lege naturæ. † Condignum est ab hærede solui, quod collatum constat auctori. Cur enim munificentia nostra eum differret, † quem proficere consuetudo suæ nobilitatis vrgeret? Pater huic manu clarus, ac summa fuit morum nobilitate conspicuus: † cum eum feruentia bella respuerent, † cum tranquilla ocia prædicarent: corpore validus, amicitia robustus; † æui antiquitatem gestabat, † adiectis sæculi vitiis; ditatus claris honoribus. † His temporibus habitus est eximius, cum princeps non esset erectus. Sed quid antiquam parentum eius repetimus nobilitatem, cum vicina resplendeat luce germani? cuius non dicam proximitati, sed vel amicitiæ coniunctum fuisse, potest esse laudabile. Huius virtutibus ita se sociauit atque connexuit, vt hoc potius sit incertum, † qui magis ex altero prædicetur. Amicitiis ille præstat fidem, sed magnam promissis debet iste constantiam. Ille quoque auaritia vacuus, & iste à cupiditatibus probatur alienus. Hinc est, quod norunt Regibus seruare fidem, † quia nesciunt vel inter æquales exerce-

Considerati commend. † videatur † Cum dignum † eum cum † quę nec † & † equi Odouactis † abiectis FOR. † iis † quis † quod

re perfidiam. Ibi enim mores facilius probantur, vbi natura sub libertate monstratur. Quomodo ergo sub puritate non seruiant dominis, suis qui nesciunt illusisse collegis? His laudibus † electus à coniuge, Basilianæ sociatus fertur esse familiæ, † quod plerunque † euenit à meritis, coniugi posse nobilibus. Inspicite in eo, si placet, etiam familiarem vitam: quia sæpiùs Maioribus nostris viros industrios hæc signa prodiderunt. Res huic priuata † tanto fuit † moderamine disposita, vt nec aliqua tenacitate sorderet, nec iterum omnia effusione laberetur. † Gentiles victu, Romanos sibi iudiciis † obligabat: & vnde ⁿ ingratitudo dignitatibus † plerunque venit, † iste disceptando sibi † amicitiam colligebat. [Videte, quid faciat nobilis natura. Ex Iudicibus natus arbitrum agebat, quod nisi ex morum probitate nulla potest contingere ratione. Nam fascibus obedire, † plerunque potestatis necessitas cogit: parere Iudici priuato, sola sententiarum probitas facit.] Vnde nobis plus laudis videtur habere voluntarius Iudex: quando ad audientiam non eligitur, nisi qui iustus esse moribus † æstimatur. Quapropter P.C. fauete vestris alumnis, & nostris fauete iudicijs. Secundo ad vestram Curiam venit, qui ex Senatore natus est, & aulicis dignitatibus probatur honoratus.

† iis
† electis
Basilia familia.
† quia
† venit
† tanta
† moderatione
† Gentiles
† obligabant
ⁿ Al. *magnitudo.*
† plurimū
† inde
† amicitias
Fox.
† plurimumque
Iudex, arbiter.
ⁿ In nonnullis *ad iudicis audientiam.* *Fox.*
† iudicatur

¶ Felici v. i. Quæstori Athalaricus Rex. XIIX.

De honore sibi collato ad Quæsturæ dignitatem.

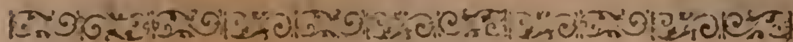
[PRofessionem confiat esse iustitiæ, legum peritos Iudices ordinare: quia vix potest negligere, qui nouit æquitatem: nec facilè erroris † vitio sordescit, quem doctrina purgauerit.] Dudum te, forensibus negotijs † insudantem, oculis imperialis aspexit: nec latere potuit, qua fide susceptra peregeris, qua luculentia tractata † perorsaueris, ex quo gradu eloquentia tua atque conscientia pariter incedebant. nullus susceptus, † quod ampliùs desideraret, habuit: nullus iudicum, quod in te corrigere posset, inuenit. Accessit enim venustas oris, & castitas animi. Iuuenem te solus decor ostendit, ab ore primæuo cana verbis manauerunt. Contendit flos ætatis, & maturitas mentis: sed potiùs illa superauit, quæ nos ad virtutum gradus gloriámque perducit. Quapropter aptamus munera nomini & meritis tuis: vt arcana regia fidelis accipias, & vir eloquens literatam reperias dignitatem. Nunc causas † gloriosas iudicas, quas laudabiliter perorabas. * Assideat tibi propria & exercitata doctrina. Modò est felix & certa cōditio negotiorum: quando ille sententiam dicit, qui non potest ignorare quod † eligit. [Non enim decet, Iudicem ministrum esse voluntatis alterius, vt magis alteri pareat, cui tot milites obiecundant.] Certè si in aliis tolerandum vtcunque, nimis in Quæstore pudendum est, vt qui eligitur ad Principis consilium, solatium expectet alienum. Et ideo, quod Deo auspice dictum sit, per sextam Indictionem Quæsturæ tibi cōferimus dignitatem.

Quæstura dignitas collata.
† inuo
Legum periti iudices.
† suadētem
† perorans
† a quoquā
Eloquentia
Taciturnitas
† gloriosè iudica
* Adsit
† eligis

Sed

Sed tuus honor imperitis opprobrium est. Nam sicut conscientia læta est, quæ prouehitur meritis: ita sub reatu iacet, qui se imparem cognoscit muneribus consecutis. Habes priscos viros, quos te decet imitari. Præcede fama, quem sequeris dignitate. Nam si te priuata vita virtutibus exercuit, quantò melius prouecta † declarabit? † Sumpsisti nomen ex meritis: custodi vt semper læteris † veritate vocabuli. Nam cùm omnis appellatio ad declarandas res videatur imposita, [nimis absurdum est, portare nomen alienum, & aliud dici, quàm possit in moribus inueniri. Verùm hæc bonæ conscientiæ dicta sufficiant: quia dubitari de illo creditur, qui † plurimis admonetur.]

† declarat
† sustinuisti
Rei nomen significat.
† pluribus

§ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XIX.

Super eodem.

Licèt cœtus vester † genuino splendore semper irradietur, clarior tamen redditur, † quoties augetur lumine dignitatum. Nam cœlum ipsum stellis copiosius plus refulget, & de numerosa pulchritudine mirabilem intuentibus reddit decorem. Naturæ siquidem insitum est, vt honorum copia plus delectet. Prata denique floribus pinguntur innumeris, laudatur pinguis arui densior seges. Antiquitas vos fecit nobiles haberi: nos Senatum volumus etiam de numerositate prędicari. Hinc est, quod vobis aggregare cupimus, quem reperimus vbicunque præcipuum. Nam licèt apud vos seminarium sit Senatus, tamen & de nostra indulgentia nascitur, quod vestris cœtibus applicetur. Alumnos † cunctæ nobis pariunt aulicæ dignitates. Quæstura autem verè mater Senatoris est, quoniam ex prudentia venit. Quid enim dignius, quàm Curiæ participem fieri, qui adhæsit consilio principali? Sed quia prudenti viro non sufficit generaliter conclusa laudatio, eius nota propriáque tangamus. Quæstorem nostrum P.C. cognoscite, eloquentia priùs exercitata placuisse, & aduocationis suæ sic assiduè crebras egisse victorias, vt meritò sibi eum electio triumphalis asciuerit, quatenus palmis felicib. inauguratus, vobis daret omina laurearum. Ad forense gymnasium prima ætate deductus, studuit semper integritati mentis & † nobilissimus pudore, castitatem corporis sub nimio labore transegit. Orator facundus, grauissimus patronus, susceptas causas suis præconiis adiuuabat, quando credi non poterat negocium improbabile, cui talis videbatur assistere. Nónne prætermittere hunc virum esset publicum damnum? quid enim aut nobis, aut vobis esse acceptius, quàm vestro coniungi lateri, qui inter leges meruit approbari? Amare namque eas potest, per quas doctus enituit, dum affectat vnusquisque gloriam suam: nec obliuisci potest animus, ex qua nobis parte factus sociatus. Crediris fortè principes viri nouam in hunc † impetraráamque apparuisse prudentiam. origo eius hereditarias sibi literas vendicauit, cuius pater ita in Mediolanensi foro resplenduit, vt † æterno fructu è Tulliano cespite pullularet. Proinde quamuis sit

Candidati cōmendatio
† gemino VOR.
† quotiens
Senatorum nobilitas.
Seminarium Senatus.
† certè
† nobilissimo FOR.
Eloquentia.
Leges.
† impetrāreque melius temperatáq; VOR.
Forum Mediolan.
† & etinq. fructu,

† & vel inter mediocres difficillimum placendi genus, † tamen Aduocationis laudem inter primarios eloquentiæ frequenter meruit inuenire. Is contra Magnum † Olybrium ſtetit: is † palmarum Eugenetis linguæ vbertate ſuffecit, & illis par exſtitit, quos ſingulares Roma cognouit. Quid enim generoſius, quàm tot literarum proceres habuiſſe Maiores? Nam ſi inueteratæ & per genus ductæ diuitiæ nobiles faciunt, multò magis præſtantior eſt, cuius origo theſauris prudentiæ locuples inuenitur.] Quapropter P.C. fauete noſtro iudicio, ac ſuis meritis candidato. Quando ſi collegæ manum clementiæ porrigitis, nos potiùs « ſubleuatis.

Olybrius. Eugenes. † Olymbriū † palmarij. Nobilitas. « al. ſublimatis. FOR.

§ « Albieno v.i.* Præpoſito Athalaricus Rex. XX.

« al. Albieno * Præf. prę.

Confertur officium hoc pacto vt laudabilia ſequatur, non autem calumnioſè geſta ab anteceſſore ſuo qui cunctis fuit odioſus.

Contraria contrariis curari.

ASſertio meritorum eſt, potuiſſe eligi poſt improbitatem Iudicis accuſati: quando exceſſus præcedentium non corrigitur, niſi cùm ſucceſſor optimus inuenitur. Cótrariis rebus plerunque medicina ſuccedit. Nam dum calor vitalis adhibitus fuerit, frigus peſtiferum tunc recedit. Nubila ipſa ventorum ſpiratione terguntur, & Aquilo faciem cœli tranquillam reddit, quam auſtralis aura turbauerit. Sic nos deceſſorem tuum ſummouimus amore generalitatis, vt tu ſaluberrimus aduenires. Contraria prioribus imitare, † & laudanda peregiſti. Ille calumniis odioſus, tu ſtude vt iuſtitia reddaris acceptus. Rapax ille, tu continens. Bonorum omniū breuis eſt definitio, vitare quæ fecit:* quoniam verè laudanda ſunt quæ ſuo iudicio comprobauit. Reſpice denique in illo odium publicum, & tu amorem † affectare cunctorum. Tanti tuis moribus gratias agant, quanti illius acerbitatem actionis accuſant. Animare igitur dedecore præcedentis: quando poſt illum † profeſſæ malitiæ virum, vel à malis abſtinuiſſe laudabile eſt. Nam quale erit, ſi beneficia prouinciis tribuas, quæ hactenus non habebāt? Bonum inſolitum plus amatur, & ſequenti gaudio confert dulcedinem temporum præmiſſa triſtitia. Atque ideò Præfecturæ tibi faſces per ſextam feliciter Indictionem, Deo auxiliante, conferimus: quæ quantò fuit hactenus læſione terribilis,* † tantum miſericordiæ habere debet. Beneficia leniraris, ſiquidem ſauciata, tua cura † reformanda ſunt. Non tuis non alienis manibus quiſquam grauetur. Nam vltra omnes impietates eſt* nocere læſos, qui ſanare creditur vulneratos. Redeat ad nomen antiquum Præfectura illa Prętorij, toto orbe laudabilis. Cuius ſi principiū quęramus, per Ioſeph à beneficis inchoauit: nec immeritò à legib. noſtris pater prouinciarū, pater etiā prędicatur imperij: quia ſic iuſtè, ſic prouidè agi voluerunt, vt non diſtrictū Iudicis nomē, ſed vocabulū illi pietatis imponerēt. Iuſtis ac debitis cópendiis noſtrū per te creſcat æra-

† qui. * quando bene iiaudāda. FOR. Odium publicum. † affecta † profuſæ. * tanta nūc habere debet beneficia. FOR. † tātò nūc † reformāda. * Fortè. necare: vel, læſis. Præf. præt.

ærarium. Lucra tenuioris, quæ legum cauta profanant. Pecunias illas volumus quibus libra iustitiæ suffragatur. Ædes nostras nequitiam nō patimur introire: quia nec * priuata intromittere possumus, quàm publica voce damnamus. Audite Iudices, quid amemus: nolite in malum publicum suspicari. Nam cui vos per iniquas prouisiones credit is esse placituros, cùm nos cognoscatis sola illa diligere, quæ possunt iustitiæ monitis conuenire? Vestris iam moribus peccatis, si post ista delinquitis. Sed illi fortè talia gesserunt, qui ad dignitates suis parentibus incognitas peruenerunt: tu post patris Præfecturā laudabilem, aliquid quod meliùs prædicetur, adiunge: quia diligentior semper esse debet, qui sequitur: dum bona parentum probabiliter & imitari cupimus, & vincere festinamus. Accedit etiam tuis laudibus, quòd dictis prudētum probaris imbutus. [Graue est sapienti offendere, vbi alterum reperit incidisse.] Ius fortè prætereat, qui iura nesciuit: totum à te legitimum quæritur, cuius origo indocta fuisse nescitur. Æquales tibi sunt libri Veterum, & actiones parentum. Præsta opinioni tuæ, præsta nostro iudicio, vt impar non sis meritis, quorum æquasti per nostra beneficia dignitates.

* priuatim introducere FOR. Ad iudices.

Cypriano viro Patritio Athalaricus Rex. XXI.

Confertur dignitas Patritiatus.

Licèt propriis frequenter honoribus, & germani tui faeris dignitate laudatus, tamen quia natura bonorum non † expeditur cum refertur, quasi ad iudicium reuertimur, de quo iam præconia multa sonuerunt. Testificatum est de te, quicquid de fidelibus, quicquid de bene meritis † debuit æstimari. Sed dignè laudum cùm voluerit † nouitates emittit, qui se " actionis probitate compleuit. [Natura perennis fontis est gloriæ vena laudabilis:] Nam sicut ille, ' fluendo non expenditur, sic nec ista celebri sermone siccatur. Quod etsi transacta taceantur, noua probaris suggerere quæ dicantur, qui cum ætate crescis semper & meritis. Cursus annorum laudis tibi procurat augmentum. Senescis quidem corpore, sed laude iuuenescis. Meritò tibi prolixior ætas optatur, in † quæ fama semper robustior inuenitur. Habuisti sub diuæ memoriæ † domino auo nostro in vtraque parte laudatas semper excubias. Vidit te adhuc gentilis Danubius bellatorem: non te terruit Bulgarum globus, qui etiam nostris erat præsumptione certaminis obstaturus. Peculiare tibi fuit, & retinentes Barbaros aggredi, & conuersos terrore sectari. Sic victoriam Gothorum non tam numero, quàm labore † iuuisti. Postea verò, quod non minùs † ipsis certaminibus fuit. Referendarij officium laboriosis contentionibus † exhibebas. Fuerunt enim apud illum virtutum omnium virum exercitualia vel pacata seruitia. Quis enim non ageret bellum: qui illi potuit comperens exhibere responsum? qui tantam firmitatem animi semper exegit, tantam verborum in afferenda veritate constātiam, vt meritò se vicisse diceret hostē,

† expenditur FOR. † potuit † actiones " Al actionibus. ' Latus perennis. Senex. † qua † domina aui nostri Bulgares † vicisti † temporis Referendarium. † exigebat

qui illo præsente vitare valuisset errorem. Hinc fuit, quod eius obsequia reddiderunt prudentes. Quia cautela semper adhibita erigit sensum: & dum culpam quis formidat incurrere, sapientibus se nititur aggregare. Contulit etiam dignitatem sacrarum Largitionum, hoc est laborum tuorum aptissimum munus: quam sic casta, sic moderata mente peregisti, vt maiora tibi deberi faceres, quamuis eam in magna præmia susceperis. Per hæc te florida iuuentus exercuit, sed nostris temporibus ætas matura seruauit. Consilio quidem plurimum vales[2], nec fructus tamen ætate cognosceris. Sic enim adeptus es senectutis bona, vt eius non subires incommoda. Hæc sunt, quæ in te æstimamus augenda: vt sicut es conscientia præditus, reddaris quoque honore reuerendus. Sunt enim beneficiis nostris consentanea & † vitæ superna iudicia, quando talium filiorum pater effectus natura ipsa videris esse Patricius. Quorum bona vernancia non est absurdum referri,* [quoniam educantium felicior laus est, de filiorum probitate laudari.] Primum quod non minimæ laudis præstat initium, infantia eorum nota est palatio. Sic fœtus tui more aquilæ se probantes, regales oculos ab ipsis pene cunabulis pertulerunt. Relucent etiam gratia gentili, nec cessant animorum imbui fortibus institutis. Pueri stirpis Romanæ nostra lingua loquuntur: eximiè indicantes, exhibere se nobis futuram fidem, quorum iam videntur affectasse sermonem. Habemus vnde tibi felix pater præmium debeat referri, qui & filiorum tuorum nobis animos obtulisti. Quapropter multis laboribus, multáque fide & constantia comprobato, Patriciatus tibi, Deo auspice, conferimus dignitatem, honorem † siquidem celsum, sed qui tuis meritis probetur esse æqualis. Fruere igitur probatissimis institutis: vt cum bona † tua geminaueris, nostris † interim beneficiis augearis.

Sacra largitiones.

Ante senium prudens.

† mente
Natura Patritius.
* quando

Aquila.

† quidem

† tu
† iterum

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Fluendo siccatur.*] Basil. de Eleemosyna: vt putei quo sæpius hauriuntur, eorum aquæ purius fluunt, τὰ φρέατα πολλάκις ἐξαντλούμενα, εὐρεώτερα ὡς FOR.

¶ 2 *Nec fructus tamen ætati*] D. Hieronymus *c. presbyterorum, c. seq. Non enim in homine ætas, sed virtus spectanda est:* Menander, οὐχ αἱ τρίχες ποιοῦσιν αἱ λευκαὶ φρονεῖν, ἀλλ' ὁ τρόπος ἐνίων ὡς τῇ φύσει γέρον. Quam sententiam adumbrans *in Catone Maiore* Cicero, *non cani,* inquit, *non rugæ repente auctoritatem adferunt: sed rectè acta ætas auctoritatis fructus præbet extremo.* FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XXII.

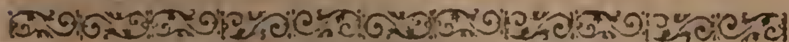
Confirmantur cuidam bona materna, ac eius dominio vendicatur.

SI fauore vestro dignus est, qui vel semel regale potuit impetrare iudicium, quid P. C. vir magnificus merebitur Cyprianus? qui vobis toties gra-

Candidati cōmendatio.

toties gratior debet effici, quoties à nobis dignitates acceperit. Certantes in stadio numerosior corona glorificat: olimpicos " currus frequens palma nobilitat: sic vel in leuibus rebus gloriosior efficitur, cui frequēter præmia referuntur. Dei primo denique " prouectu potest esse cunctatio: dum multi fallunt principis animum: quando facilè est illudere, cui semper votum est præstitisse. Sed talem mentis exhibuit constantiam, tantum bonorum habuit propositum, vt semper in se prouocauerit regium munus. Hæc est certa gloria, hæc indubitata sententia, frequenter potuisse mereri, per quod homines constat ornari: Hos etiam intrare in nostrā Curiam decet, qui ad primos honores non " expēdunt meritum suum, sed cum magna susceperint, iterū maiora promerentur. Ornant quoque tales & nostra iudicia: *quoniā bene prius electus creditur, qui sæpius approbatur. Natura ipsa bonis adhibita perseuerantia pretiatur: quia minus est, laudanda incipere quàm bonorum propositū custodire. Similes habuistis olim P.C. Decios, similes vetustas prædicat fuisse Coruinos. Neque enim " hic vir, de quo nobis sermo est, nostrum sibi tantummodo " conciliauit arbitrium: ab vno quippe principe prouehi, videtur fortè gratiosum: " nam & sub altero meruisse prouectum, apud vtrosq. integrum constat fuisse iudicium. Cunctos ergo sequaces habet, qui aliquid ex veritate decernit. Hunc prouectus sui auctorem meruit, vt nos augmentatores dignissimè reperiret. Ille in eum fundamenta posuit bonorum, nos culmen construximus dignitatum. Et ideo P.C. tot. laborib. tot laudibus clarificato, illustri viro Cypriano, suggestum quoque Patritiatus addidimus: ne maior esse meritis suis, quàm honoribus nostris. Fauete nunc collegæ, quem sæpe decoratis extranei. Securus ad vos redit, qui iam honores suos in libertatis aula reposuit. Habet etiam vnde nobis reddatur acceptior: quando tales Curiæ " vestræ alumnos protulit, de quibus quamuis auidus pater, tamen propria vota superantur, non " infantia trepidos, non ad respondendum, vt licebat ignaros. Variis linguis loquuntur egregiè, maturis viris communione miscentur. Sic cum nobis noti sunt in ipso ætatis primordio adolescentiam transierunt. Præstet diuina maiestas, vt sicut de patre eorum munificentiæ nomen extulimus, sic & eis pietatis nostræ titulos augeamus.

" Non custos FOR.
" al. prouecta.
" al. expēdiunt FOR.
* quando
Decij.
Coruini.
" al. vt ille FOR.
" al. reconciliauit FOR.
" al. iam FOR.
" al. nostræ
" al. instātia FOR.

¶ * Bergantino viro illustri comiti patrimonij Athalaricus Rex. XXIII.

* Burgantino

Super eodem.

Licet munificentiam Regis quotidie deceat cum Sole relucere, & iugiter aliquid facere, quo possit largitas principis apparere: huic tamen conscientiæ debitum soluitur, † quoties parentibus sub æquitate præstatur. [Lucrantur principes dona sua, & hoc verè thesauris reponimus, quod famæ commodis applicamus.] Absit enim, vt negemus affini,

† quotiens parenti
Thesauri principum.

quod solemus custodire subiectis: quando qui nobis sanguine coniungitur, plus meretur, nec fraudari potest proprio desiderio, qui militat sub Iudice * gratioso. Atque ideo illustrem magnitudinem tuam præcelso atque amplissimo viro Theodahado massas subter annexas, tot solidos pensitantes, ex patrimonio quondam magnificæ fœminæ matris ipsius præcipimus reformari, eius feliciter dominio plenissimè * ędicandas, cuius successionis integrum ius in ea qua præcipimus parte largimur. De cuius fide ac synceritate præsumimus, vt sequenti tempore reliqua supra memorati * patrimonij omni adiecta quantitate mereatur. Quid enim tali viro negare possimus, qui etiam meliora suis obtinere possit obsequiis, vel si non probaretur affinis? vir, quem nobilitatis suæ inflat elatio, modestia humilis, prudentia semper æqualis, quid à nobis mereatur intendite: † quoniam ad gloriam nostram trahimus, † qui eum proximum confitemur. Quapropter æquissimæ iussioni opera † nauanter impendite, † directisque sedis vestræ Carrariis designatas massas † actoribus eius, sine aliqua dilatione contradite. Vt summa nobis caritate sociatus, gratia præsentis muneris reddatur acceptior.

al. glorioso FOR. † generoso. *Donata massa seu prædium.* * iudicandas * matrimonij cum *Nobilis modestus.* † quando † quod FOR. † grauiter † directique FOR. *Carrarij Massa.* † auctorib.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Patrimonij omni adiecta*] vet. *matrimonij cum adiecta*. quo nomine bona quæ liberis a matre obuenerint, interdum significari Fr. Connanus, *lib.* 8. *ca* 3. notat, aliique ex Seneca. Valer. Max. & Suetonio contendunt. Plutarchus contra, non leui ratione disputat ἐν παραγγέλμασι γαμικοῖς: cui huius loci lectio (patrimonij) duorum manuscriptorum codicum auctoritate confirmata suffragatur. FOR.

§ Clero ecclesiæ Romanæ Athalaricus Rex. XXIV.

De Sacerdote reo, & ad quos sint remittendi.

TAnto diuinitati † plurima debemus, quanto à cæteris mortalibus maiora suscepimus. Nam quid simile rependat Deo, qui potitur Imperio? Sed licet pro tanto munere nihil compensari possit idoneè: ipsi tamen gratia redditur, dum in seruientibus honoratur. Itaque flebili aditione causamini, hoc fuisse longæ consuetudinis institutum, vt si quis sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ seruientem aliqua crederet * actione pulsandum, † ad supradictæ ciuitatis antistitem negotium suum dicturus occurreret, ne * clerus vester forensibus litibus † profanatus, * negociis potius sæcularibus occupetur: addentes, diaconum quoque vestrum ad contumeliam religionis tanta † executionis acerbitate compulsum, vt * Saius eum propriæ custodiæ crederet mancipandum. Presbyterum quinetiam Romanæ Ecclesiæ pro leuibus causis, asseritis, criminaliter impetitum. Quod nobis, pro ingenita reuerentia quam nostro debemus actori displicuisse profitemur, vt qui pridem

† plura *Sacerdos reus ad Episcopum remissus.* * accusatione † vt † decus vestrum † profanatum * officiis FOR. † accusationis * Saius Saio. al. fuanius cum † Sanctius

dem satis meruerant inseruire † ministeriis, conuentionibus irreuerenter nefariis expositi immeritis subiacerent. Sed aliorum plectendas subreptio nobis † obtulit plenissimæ laudis euentum: vt causa contingeret præstandi, quæ nos cœlestibus communem facit auxiliis. Atque ideò † considerantes Apostolicæ sedis honorem, & consulentes † desideriis supplicantium, præsenti auctoritate moderato ordine definimus, vt si quispiam ad Romanum clerum aliquem pertinentem, in qualibet causa probabili crediderit actione pulsandum, ad beatissimi Papæ iudicium prius conueniat audiendus. Vt aut ipse inter vtrosq; more suæ sanctitatis † agnoscat, aut causam deleget æquitatis studio terminandam: & si fortè, quod credi nefas est, competens desiderium fuerit petitoris elusum, tunc ad sæcularia fora iurgaturus occurrat, quando suas petitiones probauerit a supradictæ sedis Præsule fuisse contemptas. Quod si quis extiterit tam improbus litigator, atque omnium fuerit iudicio sacrilega mente damnatus, qui reuerentiam tantæ sedi exhibere contemnat, & aliquid de nostris statibus crediderit promerendum, ante alicuius conuentionis effectum decem librarum auri dispendio feriatur, quæ à Palatinis Sacrarum Largitionum protinus exactæ, per manus sæpe memorati antistitis pauperibus erogentur, caréntque impetratis negocij quoque sui † admissione mulctetur. Dignus est enim duplici pœna percelli, qui & diuinam reuerentiam, & nostra iussa † temerarit. Sed interim vos, quos iudicia venerantur, ecclesiasticis viuite † institutis. Magnum scelus est, crimen admittere, quos nec conuersationem decet habere sæcularem. professio vestra vita cœlestis est. Nolite ad mortalium vota humilia, & errores descendere. Mundani coërceantur humano iure, vos sanctis moribus obedite.

† mysteriis
† contuli: FOR.
Apostolica sedis honor.
† commendantes
† desiderio
Papa Rom. iudicium.
† cognoscet
Sacra largitiones.
† amissione
† temerauerit
Ecclesiasticis institutis viuere.
Sacerdotes.
† constitutis

---

§ [a] Ioanni v.s. referendario Athalaricus Rex. XXV.

[a] al. Cassigasto v.s.

Confirmatur possessio cuidam, & renouatur concessio super possessione prædicta.

VAlde dignum est, in eis aliena seruare quibus oportet propria dona conferre. Quid enim de illa munificentia possis ambigere, quando à nobis te intelligis mereri, quod à nostris decessoribus accepisti? Profitemur itaque, alterius quidem donum, sed nostrum esse iudicium, & modernam principis mentem præuenisse tantum velocissimam largitatem. Hinc est, quod [a] diuæ memoriæ auum nostræ clementiæ domum in Castro † Lucullario positam, obsequiorum tuorum sedulitate prouocatum, constat voluisse largiri. Cuius dispositionem secutus patricius † Tholuit, postcáque illi nostra est [a] liberalitate concessa, præfatam domum actu legitimo in tua optimè iura transmisit. Quapropter serenitas nostra vel inchoatæ voluntatis desiderium, vel † Tholuit plenissimæ donationis effectum, præsenti auctoritate corroboramus: vt sæpe dicta domus † paternæ recordationis Agnelli, in † Luculla-

Donatio domus confirmata.
[a] al. diuini FOR.
† Lucullano
† Tholoni al. Tholuit. FOR.
[a] al. libertate.
† Tholoni
† patritiæ
† Lucullano

Edictum contra illos qui violenter diripiunt prædia aliena.

SEueritas publica sicut ab innocentibus vacat, ita necesse est, vt in sceleratis operam suæ districtionis impendat: quia non semper vnũ merentur iudicium diuersa merita personarum. Morbi ipsi dissimilibus succis sanantur herbarum: aliis cibi, aliis ferrum optatam reuocat sospitatem, & pro qualitate passionis præceptum merentur artificis. Et ideo deuotio vestra per Fauentinum territorium incunctanter excurrat: & si quos Gothorum atque Romanorum in direptionibus possessorum se miscuisse repererit, secundum facti æstimationem & damnis affligantur & pœnis. Quia grauius plectendi sunt qui nec admonitionibus iustis, nec initiis principis obediendum esse crediderunt, *Quoniam maior ambitus est dominis nobis velle seruire, vt † commendati bonis initiis reliquam vitam securitatis munere perfruantur.

Pœnarum diuersitas

Direptiones possessionum coercita.

* Quando
† commẽdatis

§ * Cunigasto v. i. Athalaricus Rex. XXVIII.

Ad quendam sublimem, vt vnicuique reddatur ius.

PErmouit serenitatem nostram Constantij atque Venerij dolenda conquestio, † quia sibi à * Tancane iuris proprij agellum, † quod Fabricula nominatur, cum suo peculio causantur ablatum, † adiicientes ne rerum suarum repetitionibus † imminerent, liberis † sibi conditionem vltimæ seruitutis imponi. Atque ideo magnitudo tua, decretis obscura præsentibus, præfatum suo iubeat adesse iudicio: † vt omni inter partes veritate discussa, iuri consentaneam, & amicam vestris moribus † proferre sententiam. Quia sicut grate est, de suo dominos iure † cedere, ita nostris est sæculis inimicum, seruitutis iugo libera colla deprimere. Momenti iure si competunt primitus reddantur inuasa: ita tamen vt persona legitima disceptationibus non desistat. Cesset violenta præsumptio, † vt causa Iudicis cognoscatur arbitrio, & aut * coniunctos seruos cum rebus sibi competentibus possideat, aut probatos liberos indemnes atque integros † derelinquant. Sufficit enim, quod ei relaxamus pœnam, qui facere præsumpsit iniuriam.

* Huniga-sto. al. *Ingasto reperi* & in aliis *Gonasto viro* For.
Iudicium liberale.
† quam
* Charicane, al Kancane.
† qui
† abiicientes
† minuerent
† suis
† vbi FOR.
† proferatis
† discedere
Libera colla seruili iugo premere.
Momenti ius.
† vbi
* cõiunctos
† derelinquat.

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Competunt primitus inuasa*] lege ex vet. *comp. prim. reddantur inuasa.* Translatitia iuris sententia est, deiectum vi de rei suæ possessione, seu spoliatum ante omnia restitui oportere. *leg. 1. Cod. si per vim vel alio modo, l. 7. si quis ad se. C. ad leg. Iul. de vi pub. cap. 7. conquerente, de restit. spol.* FOR.

§ Honoratis possessoribus & curialibus Parmensis ciuitatis Athalaricus Rex. XXIX.

1 Dignum est, vt libenti animo faciatis, quæ iuberi pro vrbis vestræ vtilitate cognoscitis: nam quod proprio sumptu decuit aggredi, compendio se vobis constat offerri. Ciuitatem siquidem vestram diutina siccitate laborantem, iuuante Deo, † domnus auus noster saluberrima vnda rigauit. Cui nunc studio vestro cloacarum ora pandantur: † ne sordium obiectione tardata reciprocans vnda vestris ædibus † illidatur, & quas debuit abluere, easdem vobis cogatur inferre. Cui operi, quanquam vos vrgere debeat † ciuicus amor, virum spectabilem † Genesium præcipimus imminere. Vt nos ad meliora prouocetis, si quæ iussimus gratanter efficitis.

† dominus
Cloacarum iura.
† nec
† illudatur
† affectus
† Generosum

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Dignum*] De cloacis etiam supr. lib. 3. epist. 30. de Parmensi ciuitate lib. 6. epist. penult.

¶ Genesio viro * subl. mi Athalaricus Rex. XXX.

*spectabili al. venerabili. FOR.

Committitur executio super eisdem.

AMore ciuitatis vestræ, antiqui operis formam domnus quidem auus noster largitate regia construxit. Sed nihil prodest aquarum copias vrbibus immisisse, nisi nunc prouideatur cloacarum opportuna digestio: more vitæ humanæ, cuius ** ita salubritas continetur, si quod ore quis suscipit, alia parte corporis relaxatus effuderit. Et ideo sublimitas tua Parmenses municipes † faciet huic operi * nouiter insistere: quatenus antiquos cuniculos, siue subterraneos, † siue qui iunguntur marginibus platearum, diligenter emendent. Vt cum solenniter opratus vobis † liquor influxerit, nulla ** adiecti † luctaminis obiectione tardetur. Quia gratiã vnda non habet, nisi quæ iugiter influit, & visa semper abscedit. Illa enim, quæ pulchrè riuis exercitata ridet, quam deformis est in lacunis? palus enim nec visu grata, nec iumentis accommoda. Elementum pulcherrimum quidem, sed † cum naturali puritate seruatur. Sine hac agri squalent, vrbes anhela siccitate fatigantur. 1 Vt meritò antiqua prudentia, quos à ciuica conuersatione segregandos esse iudicauit, aquarum interdictione punierit. Quapropter tam vtillimæ rei omnium debet studere consensus, quia ciuis animum non habet, qui vrbis suæ gratia non tenetur.

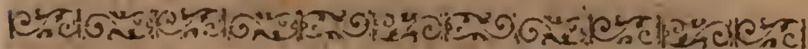
Cloacarum opportunitas
** Non ista FOR.
† faciat
* fortè, gnauiter FOR.
† sub quibus
Aqua fluēs.
† liquor influerit
** al. abiecti FOR.
† letaminis
† pulchris al. publico FOR.
Palus.
† cum in FOR.
Interdictus aqua.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vt merito antiqua prudentia, quos à ciuica conuersatione segregandos esse iudicauit, aquarum interdictione punierit*] Lucianus *in Alexandro* seu Pseudomant. de prestigiatoris oraculis, ὡς ἔτι τὸν τοιοῦτον οὔτε στέγῃ τις ἐδέχετο, οὔτε πυρὸς ἢ ὕδατος ἐκοινώνει, ἀλλ' ἔδει γῆν πρὸ γῆς ἐλαύνεσθαι ὡς ἀσεβῆ καὶ ἄθεον. id est, huiusmodi hominem neque tecto quisquam excipiebat, neque igni aquáve impertiebat: verum erat illi solum alio vertendum,

tan-

tanquam impio deorúmque contemptori. Feralia in Christianos edicta recensens Victor Vticensis *lib.3. de persecutione Vandalica*, addit, vt nullus quempiam illorum hospitio reciperet, aut alimoniam prestaret. FOR.

¶ *Seuero viro sublimi Athalaricus Rex. XXXI.* *spectabili Ioanni præfecto FOR.

Quod possessores & curiales Bruttiorum redeant ad ciuitates proprias.

CVm te Præfectorum consiliis laudabiliter inhærentem omnia didicisse credamus, quę ad Reipub. statum pertinent, componendum, maximè cognouisti literis eruditus pulchram esse faciē ciuitatum, quæ populorum probantur habere conuentum. Sic enim & in illis splendet libertatis ornatus, & nostris ordinationibus necessarius seruit effectus. Feris datum est, agros syluásque quærere: hominibus autem focos † patrios supra cuncta diligere. Aues ipsæ gregatim volant, quę innoxia voluntate mirescunt. Canori turdi amant sui generis densitatem. Serpentes † sturni compares sequuntur indesinenter exercitus. Murmurantes palumbi proprias diligunt cohortes, & quicquid ad simplicem † perti net vitam, adunationis gratiam non refutat. Contrà, animosi accipitres, aquilæ venatrices & supra omnes alites acutiùs intuentes volatus solitarios concupiscunt: quia rapaces insidiæ innoxia † conuenticula non requirunt. Ambiunt enim aliqui soli agere, qui prædam cum altero non desiderant inuenire. Sic mortalium voluntas plerunque detestabilis est, quæ conspectum hominum probatur effugere. Nec potest de illo aliquid veraciter credi, cuius vitæ testis non potest inueniri. Redeant possessores & Curiales Brutij in ciuitatibus suis. Coloni sunt, qui agros iugiter colunt. Patiantur se à rusticitate diuisos, quibus & honores dedimus, & actiones publicas probabili æstimatione commisimus: in ea præsertim regione, † vbi affatim veniunt inelaboratæ deliciæ. Ceres ibi multa fœcunditate luxuriat. Pallas etiam non minima largitate congaudet, plana rident pascuis fœcundis, erecta vindemijs: abundat multifariis animalium gregibus, sed equinis maximè gloriatur armentis: meritò, quando ardenti tempore tale est * neruum syluarum, vt nec muscarum aculeis animalia fatigentur, & herbarum semper virentium sacietatibus expleantur. Videas per cacumina montium riuos ire purissimos, & quasi ex † edito profluant, sic per Alpium summa decurrunt. Additur, † quod vtroque latere copiosa marina possidet frequentatione commercia: vt & propriis fluctibus affluenter exuberet, & peregrino penu in vicinate litorum compleantur. Viuunt † illic rustici epulis vrbanorum, mediocres autem abundantia † præpotentium: vt nec minima ibi fortuna copiis probetur excepta. Hanc ergo prouinciam ciuitatibus nolunt incolere, quam vel in agris suis se fatentur omnino diligere? Quid prodest tantos viros latere literis defecatos? Pueri liberalium † scholarium conuentum quærunt: & mox, vt foro potuerint esse digni, statim incipiunt agresti habi-

De Bruttiorum ciuitate incolenda. *Ciuitatum facies pulcra.* *Fera.* † proprios *Aues.* *Turdi.* *Sturni.* † turui *Palumbi.* † pertinent *Accipitres.* *Aquila.* † conuentualia *Solitudo detestanda.* *Coloni.* *Bruttiorum ciuitas.* † nisi *Ceres.* *Pallas.* *forte, vernum † edicto *Alpes.* † qui † illuc † præpotentium *Vrbem incolere, honestius.* † scholarū

& quasi appellatæ respondeant, ita hominem sermonibus prouocatæ, nescio quid « immurmurant. Credas ibi aliquod animal prostratum somno quiescere, quod excitatum magno « strepitu tibi respondeat. Legitur quidem, nonnullos fontium variis scaturire miraculis: vt alii qui potati animalibus reddant varium colorem, alter greges albos efficiat, quidam in saxeam duritiem suscepta ligna conuertant. Sed has causas nulla ratio comprehendit: quia supra intellectum humanum esse cognoscitur, quod tantum rebus naturalibus applicatur. Sed vt ad querelam supplicantis cito redeamus. Hic cum mansionem supradictus *, nfadius habuisset, insidiis rusticorum abactos sibi asserit caballos: quod temporum nostrorum habere non decet disciplinam, vt delectatio illius loci tali damno redderetur horribilis. Quod viuacitatem tuam diligenti censemus examinatione discutere, quæ & de palatio nostro auctoritatem, & de legibus visa est iustitiam collegisse: vt, more † ipsius fontis, scelus quod actum est videaris vlcisci: perquirantur * fontes summo silentio, teneantur in suis latibus quieti: vt dum mox « insecutor increpuerit, eorum corda turbentur: in voces « prosiliat, & se terribili murmuratione « confundant. Sic aquas suas omnia sibi iudicent dedisse pœnarum. Sit ergo in eis competens vindicta, vt loca sint peruia: inuitet † posita disciplina studium commeantium. Ne latronum excessibus vitetur tale miraculum, quod semper lætificare cognoscitur inquisitum.

« Al. immurmurent FOR.
« Al. strepere
al. strepitu respondeant. FOR.
Fontium miracula.
* Nunfadius FOR.
Abactis equis.
† illius
* fures FOR.
« al. executor FOR.
« al. prosiliant.
« al confundantur FOR.
† preposita

¶ Seuero v. s. Athalaricus Rex. XXXIII.

De pœna turbatorum venientium ad natale sancti Cypriani, quod ibidem celebratur.

Sicut incognita velle nosse, prudentis est: ita comperta dissimulare, dementia est eo præsertim tempore, cùm noxia res ad correctionem possit celerrimam peruenire. Frequenti siquidem probatione didicimus, Lucaniæ † conuentu, qui prisca superstitione « Leucothea nomen accepit, quod ibi sit aqua nimio candore perspicua, præsumptionibus illicitis rusticorum facultates negociantium hostili « direptione sæpe laceratas: vt qui ad † natale sancti Cypriani religiosissimè venerant peragendum, mercimoniisque suis faciem ciuilitatis ornare, egétes turpiter inanésque discederét. Hoc nos simplici ac facili remedio credidimus corrigendum, vt spectabilitas vestra prædicto tempore vna cum Possessoribus atque Conductoribus diuersarum massarum, ad quietem conuenientium anticipata debeat cautela procurare, † vt atroces facti, reos inuenias, quos pœna consumat. Quod si aliquis rusticorum, vel cuiuslibet loci homo † causas nefandę litis attulerit, inter ipsa initia compræhensus fustuarię subdatur protinus vltioni: & pompatus mala « nota corrigat, qui prius occultum facinus excitare tentabat. Est enim conuentus iste & nimia celebritate festiuus, & circumiectis prouinciis val-

† conuenientium Leucothea.
« al. Leucothea
« al. discerptione FOR.
† natalem D. Cypriani natale.
Massa.
† ne
F. fustuaria vltio.
« al. vota FOR.

† proficuus. Quicquid enim præcipuum aut industriosa mittit Campania, aut opulenti Brutij, aut Calabri peculiosi, aut Apuli idonei, † vel ipsa potest habere prouincia, in ornatum pulcherrimæ illius † venalitatis exponitur: vt meritò tam ingentem copiam iudices de multis regionibus congregatam. Videas enim illic collucere pulcherrimis * stationibus latissimos campos, & de amœnis frondibus intextas subito momentaneas domos populorum currentium, lætantiùmque discursum. Vbi licet non conspicias † operam urbanam, videas tamen opinatissimæ ciuitatis ornatum. Præsto sunt pueri ac puellæ, diuersos sexu atque ætate conspicui, quos non facit captiuitas esse sub pretio, sed libertas: hos meritò ² parentes vendunt, quoniam de ipsa famulatione proficiunt. Dubium quippe non est, seruos posse meliorari, qui de labore agrorum ad vrbana seruitia transferuntur. Quid vestes referam innumera varietate discretas? quid diuersi generis animalia nitere pinguissima? vbi tali cuncta taxatione proponuntur, vt † quamlibet emptor fastidiosissimus inuitetur. Sic de illo commercio nemo ingratus redit, si cuncta probabilis disciplina † componit. Est enim & locus ipse camporum amœnitate distensus, suburbanum quoddam Cosilinatis antiquissimæ ciuitatis, qui à conditore sanctorum fontium Marcilianum nomen accepit. Hic erumpit aquarum perspicua & dulcis vbertas, vbi in modū naturalis antri absidis fabricata concauitas sic perspicuos liquores emanat, vt vacuum putes lacum, quē non dubitas esse plenissimum. Hic perlucidus vsque ad fundū patet: vt aspectib. tuis aër è potiùs apparere iudices, non aliquorum: Æmulatus serenum diem aqua subtilissima: nā quicquid in imo geritur, inoffensa * aëris claritate monstratur. Colludunt illic gregatim * lectissimi pisces, qui ad manus ᵘ poscentium sic intrepidi veniunt, tanquam se nouerint non esse capiendos: nam qui tale aliquid † præsumpsit efficere, mox pœna diuinitatis cognoscitur excepisse. Longa sunt, illius fontis † memoranda describere. Veniamus ad illud singulare munus sanctúmque miraculum. Nam cùm die sacratæ noctis precem baptismatis ᵘ cœperit sacerdos effundere, & de ore sancto sermonum fontes emanare, mox in altum vnda prosiliens, aquas suas non per meatus solidos dirigit, sed in altitudinem † cumuiósque transmittit. Erigitur brutum elementum sponte sua, & quadam deuotione solenni præparat se miraculis, vt sanctificatio maiestatis possit ostendi. Nam cum fons ipse quinque gradus tegat, cósque tantum sub tranquillitate possideat, aliis † duobus cernitur crescere, quos nunquam præter illud tempus cognoscitur occupare. Magnum stupendúmque miraculū, fluenta labentia sic ad humanos sermones vel stare vel crescere, vt eis credas audiendi studium minimè defuisse. Fiat venerabilis omniū sermone fons iste cœlestis: Habet & Lucania Iordanem suum. Ille exēplū baptismatis præstitit, hic sacrum ministerium annua deuotione custodit. Quapropter & reuerentia loci & vtilitas rei dare debet populis sanctissimam pacem. Quia cunctorum iudicio sceleratissimus habē dus est, talium dierum gaudia temerare contendit, Relegantur populis & proponantur ista quæ diximus: vt cum multa esse minimè credentur: exce-

† propicuus
† aut
† venalitati
* v. stationibus
† opera
Liberi à parentib. venditi.
† quilibet
† comēdat
Aqua purissima.
Fons limpidiss. describitur.
* oculis Fon.
* minutissimi
ᵘ al. pascentium Fon.
Pisces mansueti.
* præsumpserit
* moderanda
ᵘ al. capit Fon.
* cumulúmque Fon.
Fontis miraculum.
* diebus
Iordanis.

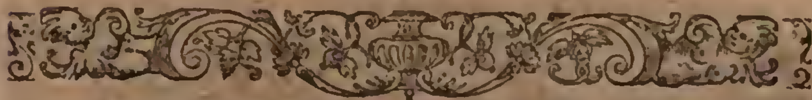
dendi licentia non quæratur.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Stationibus*]v. *sationibus.* vt *l.* 1. *de agric.* & *cens.* C. *lib.* 11. sed nihil temerè mutauerim, rectum videtur *stationibus*, quibus officinæ ac pergulæ nundinarum significantur. Quid enim aliud his verbis, *mercimonis ac momentaneas domos*, Athalaricus innuit, nisi pergulas, *l.* 19. *heres, de indi. l.* 5. *in fin. ff. de iis qui deiect.* FOR.

¶ 2 *Parentes vendunt*]C. *de patrib. qui fil. distr.* Hieremiæ *ca.* 5. populus fame oppressus in hæc verba prorupit: *filij nostri & filiæ nostræ multæ sunt nimis, accipiamus pro precio eorum frumentum, & concedamus & viuamus.* Quod & tempore Maximi Imperatoris accidisse testatur Euseb. *Ouid.* 8. *Metamorph.*

—& tandem demisso in viscera censu
Filia restabat, non isto digna parente,
Hanc quoque vendit inops. FOR.

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

VARIARVM LIBER IX.

¶ Hilderico Regi Vandalorum Athalaricus Rex. 1.

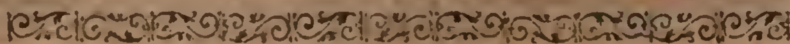
De morte violenta Reginæ Amalafridæ.

DVRISSIMA nimis sorte constringimur, vt quos ante dulces parentes diximus, nunc eis causas amarissimas imputemus, quas nemo potest relinquere, qui pietatis noscitur monimenta cogitare. Quis enim nesciat, diuæ recordationis Amalafridam, generis nostri decus egregium, violentum apud vos reperisse lucis occasum? & quam habuistis pridem dominam, passi non estis viuere nec priuatam. Hęc si contra fas parentelæ grauis esse videbatur, remitti ad nos debuit honorabilis, quam magnis supplicationibus expetistis. *Querela & legatio de Amalafrida occisa.*

Parricidij genus est, vt quam vobis fecerat affinem coniunctio Regis, nefandis auibus in eius vos interitum misceretis. Quid tantum mali à suo coniuge relicta promeruit? Si successio debebatur alteri, nunquid fœmina in eo ambitu potuit inueniri? Mater quinimò haberi debuit, quę vobis † regna profudit. Nam & hoc nobilitati vestræ fuisset adiectum, si inter * has † diuorum stirpem retinuissetis Amalis sanguinis purpuream dignitatem. Hoc Gothi nostri ad suum potius opprobrium intelligunt fuisse tentatum. Nam qui dominæ alienæ gentis intulit *Vidua regiā Purpurea dignitas.* *† regna transfudit al. profundit For.* ** Hasd. tigorum † d gnorū al. Di gorū. FOR.*

necem, omnino eius parentum visus est despexisse virtutem: quando nemo, quod * resecandum credit, putat esse tentandum. Et morali ideo ratione commoniti, per illum & illum Legatos nostros verbis prius à vobis expetimus æquitatem, † exspectantes qualis excusatio tantis casib. afferatur. Nam & si quodlibet negocium in tali persona fuisset enatum, nobis debuit intimari (vt & nostro iudicio periret, quæ se pessimis actibus miscuisset) restat, vt naturalis eius fingatur occasus. Impossibilia non dicimus: noua non quærimus: illum atque illum tradite, per quos facti res debeat elucere. Sic in eis totius causæ absoluta probatio, sine bello, sine cæde, † aut nos efficiat placatos, vt vos reddat obnoxios. Quod si creditis esse temnendum, nec vos ad rationabilia responsa componitis, conditione initæ pacis absoluimur, qui læsi fœderis vinculo non tenemur. Vindicet nunc superna maiestas scelus qualibet arte commissum, quæ ad se clamare † fatetur fraterni sanguinis cedem impiam.

* rescindendum FOR. † spectãtes † quod Al. natur bellum. Fra. gentil fidem, &c. † profitetur

§ Edictum Athalarici Regis. 11.

Contra illos qui aliquid præsumunt in dispendium curialium.

QVi Reipublicæ statum, & generale cupit stare fastigium, ad vniuersa debet esse solicitus: [quia non est salus in corpore, nisi quam & membra potuerint obtinere. Iniuria vnius loci compago tota concutitur, & † tanta conuenientiæ vis est, vt vnum vulnus vbique credas accipi, quando illa cœperit condolere.] Respub. siquidem non est vnius ciuitatis cura, sed totius regni prouisa custodia. Quapropter si quid ex ipsa minuitur, in origine † dispendia sentiuntur. Minùs enim habere necesse est, cui aliquid perit. Et ideo diuersarum ciuitatum peruigil nos cura solicitat: ne permissa longiùs mala, nostra possint † grauare palatia. † Arbor, † quam florere vides, quam summa conspicis viriditate lætari, subterraneo succo fœcunditatis animatur, reddẽs in † superficiem, quod continet in radice. Hominum quoque vultus magna hilaritate decoratur, si visceribus sanis grauamen nullius sentiat læsionis. Sic regnum immedicitur integerrimum, si nusquam fuerit imminutum. Hoc fieri potest, cùm vndique summouetur effrenata licentia: nec datur ausus menti malignæ, sub abominabili libertate peccare. Curiales, quibus à prouida sollicitudine nomen est, grauissima dicuntur infestatione quassari: vt quicquid eis honoris causâ delegatur, ad iniuriam potiùs videatur esse perductum. O nefarium scelus, importabile malum! quando debuit Reipub. seruiendo proficere, tunc libertatem suam cum fortunis videtur. Quocirca edictali programmate definimus, vt si quis * vexatus fuerit aut iniuria, aut in dispendio Curialis, vel aliquid ei († præterquam iussum fuerit à nobis, vel ab aulicis, quorum interest, potestatibus imponere forsitan) præsumpserit, aut decem librarum auri dispendio feriatur, ipsi qui tale aliquid † pertulerit nihilominus

Cura Principis. † tantæ Respub. † dispendium inuenitur. † grauari † arborem quã florere sup. scribe Regnum. Curiales. * versatus FOR. † quod † pertulit FOR.

minus profuturum: aut si facultas vindictæ non sufficit, per fustuaria supplicia laceretur: & reddat debitum pœnis, quod non potuit compēsare pecuniis: ita tamen, vt quæ pro publica vtilitate fuerint delegata, ingenua solicitudine compleantur: quando plus incipiunt debere, quos alienas iniquitates non permittimus sustinere. [1] Prædia Curialium, vnde maximè mediocribus parantur insidiæ, nullus illicita emptione peruadat. Quia contractus dici non potest, nisi qui de legibus venit. Circa Saionum & militantum † molestias Iudicum protegantur auxilio. Ab ipsis quoque moderatoribus eos nostra vindicauit auctoritas, quantò grauius plectendus est, si ille cui delegatur auxilium probetur inferre detrimentum? Erigite colla depressi: subleuate animos malorum sarcinis † ingrauati: date studium recuperare, quæ vos malè cognoscitis amisisse. Vnicuique ciui vrbs sua Respublic. est. Administrate † ciuitatum sub consentanea voluntate iustitiam. Ordines vestri æquabiliter viuant. Nolite grauare mediocres, ne vos meritò opprimere possint potiores. Pœna ista peccati est, vt vnusquisque in se recipere possit quod in alterum proteruus exercuit. Viuite iustè, viuite continenter. Quia vix audet quisquam in illos excedere, in quibus † culpas non potest inuenire. Grues moralem nouerunt exercere concordiam: inter quas nullus primatus quæritur, quia iniquitatis ambitus non habetur. Vigilant vicissim, communi se cautela custodiunt, ipse pastus alternus est. Sic honor nullis adimitur, dum omnia sub communione seruantur. † His etiam volatus vicaria æqualitate disponitur: vltima fit prima, & quæ primatum tenuit, esse posterior non recusat. Sic quadam communione sociatæ sibi sine regibus obsequuntur, sine dominatu parent, sine terrore famulantur. Voluntariè seruiendo liberæ sunt, & inuicem se diligendo muniuntur. Quarum morem scriptores rerum naturalium contuentes, politiam † quodammodo inter ipsas esse commemorant, quas ciuico affectu viuere cognouerunt. Has si vos imitemini, omnes à vobis prauitatum calumnias excluditis, Nam vos qui recti vota recipitis, habetis per leges potestatem in ciuibus vestris. Non enim incassum vobis Curiam concessit Antiquitas, non inaniter appellauit Minorem Senatum, neruos quoque vocitans ac viscera ciuitatum. Quid in ista appellatione non † habeatis vel potentiæ, vel honoris? Nam qui Senatui comparatur à nullo genio claritatis excluditur.

Fustuaria supplicia.

Prædia Curialium emere non licet.

† molestias quoque contractus.

† ingrauatè

† ciuitati

† culpam

Gruum concordia.

† Iis

Vicaria æqualitas.

† quandam

† habetis

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Prædia Curialium vnde maximè mediocribus parantur insidiæ, nullus illicita emptione peruadat, quia contractus dici non potest, nisi qui de legibus venit.*] Venditio prædiorum curialium non valet, nisi fiat causa probata apud acta præsidis. *l.2. Cod. de eff. eius qui vic. al. iud. bt.* vel præfecti prætorio ex Nou. Maiorani *de Curialibus*. Qui prædium curiale emit, sine decreto curiali venditori restituit prædium cum fructibus, nec tamen ab eo precium recipit, vel meliorationes. Æquum igitur est, vt qui ad eam emptionem accesserit, precium amittat & sumptus. BROS.

* Seuero viro sublimi

¶*Bergantino viro Comiti Patritio Athalaricus Rex. 111.

Committitur cuidam sublimi vt aurum fodiendum curet.

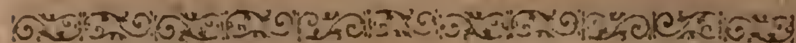
De metallis fodiendis & exercendis.

SI labor omnis assiduus adeò diuersos exigit fructus, vt aurum argentúmque solita commutatione mercetur, cur non ipsa diligenter exquirimus, propter quæ poscere alia videbamur? Italia diues inferat nobis & aureos fructus. Omnis prouentus acquiritur, vbi metallum fuluidum † reperitur. Nam quid necesse est, terram multiplici fœcunditate † lassari, si ipsa magis pretia in ea potuerint inueniri? Frumenta vobis vsualiter Natura industria suffragante, concedit, passim † se vina profundunt: metallum rarò proditur, vt studiosiùs † expetatur. Quapropter ad massam iuris nostri Rusticianam, in Brutiorum prouincia constitutam, magnitudinem tuam iubemus † Cattariũ destinare: etsi (vt ab artifice harũ rerũ Theodoro dicitur) memoratis reb. terra fœcunda * officinis solenniter institutis montium viscera † perquirantur, intretur beneficio artis in penetrale telluris, & velut in thesauris suis Natura locuples inquiratur. Cameris enim ingeniosa præsumptione reuolutis, talpinum animal imitantes, itinera † fodiunt, quæ † nullis antè patuerũt. Sic ambitio nil relinquit ab con[illegible], nec vbi interdum sustinere possit extremum. Intrant homines caligines profundas: viuunt sine superis: † exulant à Sole: & dum sub terris compendia quærunt, nonnunquam lucis gaudia derelinquunt. Est aliquando illis ruina via sua, & reditus procurare nequeunt, qui pedibus suis semitas operosis manibus effecerunt. Sed quibus cautior ars vita felicior est, intrant egentes, exeunt opulenti, sine † furto diuitias rapiunt, optatis thesauris sine inuidia perfruuntur: & soli sunt hominum, qui absque vlla nundinatione pretia videantur acquirere. Mox enim, vt supernę luci fuerint restituti, minuta quæque grauiora discernentibus aquis a genitrice terra separant, ac fictilibus recondita, vasta fornace decoquunt, donec soluantur vtiliter in liquorem. † Riuos quoque de flammis venientes tanto igne depurgát quovsque pulchritudinem sui prodant: quam terrena viscera, ne caperentur, absconderant. Vincitur Natura, dum eam melior at industria. Pulchrior est, dum arserit: potior, dum decoxerit. Qu[illegible] aurum crescit ad pretia, quanta fuerit synceritate mundata. O[r]igo quidem † nobilis, sed de flamma suscipit vim coloris. Vt magis credas in se nasci, cuius similitudine videtur ornari. Sed cùm auro tribuat splendidũ ruborem, argento confert albissimã lucem. Vt mirum sit, vnam substantiam tradere quod rebus dissimilibus possit aptari. Proinde quicquid ad exercẽdam huius artis peritiam pertinere cognoscitis, ordinario vestra perficiat. Vt & terra Brutiorum ex se tributum, quod dare possit inueniat, quæ fructibus copiosa luxuriat. Decet enim, vt inter tanta bona, nec illa desint, quę putentur esse pręcipua. Cur enim iacear sine † cultu, quod honestum potest esse compendium? Aurum siquidem per bella quærere, nefas est: per maria, periculum: per falsitates, opprobrium: in sua verò na-

Margin notes: *Auri vis.* † inuenitur; † laxari; † sese viua; † expectatur. *Brutij.*; † Cattarum; *Theodorus.*; * est officij solenter; † perquiratur; *Talpa.*; † fodiant; † nullus; † exultant; † fatuo; *Auri coquendi ratio*; † riuósque; † nobilis est; *Brutiorum terra.*; † vsu

natura, iustitia. Honesta verò sunt lucra, per quæ nemo læditur. Et bene acquiritur, quod à nullis adhuc dominis abrogatur. Gryphes aurum iugiter leguntur effodere, atq; huius metalli inspectione gaudere: quibus quoniam non est ambitus lucri, cupiditatis crimine non dicuntur accendi, scilicet, quia omnis actus in qualitate propositi est: & non est vituperandum: quod nulla fuerit voluntate latrocinium. Sint ergo sedula operatione continui quæstus, inuidiam non † pauescant: quod ars dicitur, à crimine liberatur.

Honesti auri quærendi ratio.
Gryphes.
Aristoteles.
† pauescat

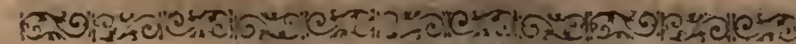
¶* Abundantio ** Præposito Athalaricus Rex. IV.

Vt abrogentur de seruitute qui sunt ex ordine Curiali.

* Bergantino
** Melius præf. prat. FOR.

FElix querela est, quando leges pietate superantur: & beata conditio subiectorum, si cognoscant illum aliis misertum, quem & sibi optant esse propitium. Neque enim ob aliud Curiales leges sacratissimæ ligauerunt, nisi vt cùm illos soli Principes absoluerunt, indulgentiæ præconia reperirent: † hoc est, vbi dominus aduersum sua iudicia amabili concertatione dissentit: quando & ipsius quædam iustitia est, vt qui prins dicitur, districtionis termino minimè teneatur. Nam & iste quidam rationabilis ordo est, † militia tandem soluere, qui impares laboribus probantur existere. Curialis enim, si nulla valetudine corporis continetur, ad solas deceptiones apponitur: & dum adesse quid proderit si eum contingat defectum viribus inueniri. Similis quippe est absenti, † à quo non † potuerint imperata † compleri. Deinde dum Curia multiplici numerositate lætetur, non videtur † perculsa dãnis, paucos perdidisse de plurimis. Quapropter illustris magnificentia tua Agenantiam, vxorem Campaniani viri disertissimi, in Lucania prouincia constitutam, filiósque eorum de albo Curię suę faciat diligenter abradi: vt ventura posteritas nesciat fuisse, † qui vetatur abigere: quia calumnia non præsumitur, vbi aliqua probatio non habetur. Proinde in Possessorum numero potiùs collocentur, passuri nihilominus molestias, quas ipsi aliis ingerebant. Ad tributa enim solita turbabuntur: faciem compulsoris horrebunt, (à potestatib. iussa prius venisse nesciebant) & votiua ignorantia fatigari formidare delegata † incipient, per quæ anteà timebantur. Nam & ex ea parte bonis moribus vixisse probandi sunt, quando † perpetiuntur inter illos otiosi viuere, quorum se non cognoscunt odia meruisse. † Aliqui non paterentur sub illis esse, quo se cognoscebant malis actibus incitasse. Fruantur ergo beneficio principali: viuant remissa pace tranquilli, * qui fuerunt in actionum suarum qualitate compositi.

A Curia albo abrasi ob delictum.
† hic
† militiam
Vacatio militi ob morbũ.
† qui
† potuerit.
† compleri
† periculosa.
Curia de albo abradi.
† quod FOR.
Compulsor.
† incipiant
† patiũtur FOR.
† alioquin
* al. quæ fuerant. FOR.

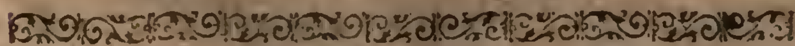

Episcopis & honoratis Athalaricus Rex. V.

Quòd habentibus frumentum, id vendere cogantur vt impediatur caritas.

videatur auferri: postulans etiam vt algentis corporis necessitate † constrictus, Baiani lauacri siccitate laxeris. Dignum planè, quod inter præmia summa præstemus: vt sicut conferimus victis spem, ita tribuamus supplicantibus salutem. Quapropter & à vinculo te * emolumentarij terroris absoluimus, & prædicti lauacri munere subleuamus. Vt primò mentis gaudio recreatus, faciliùs membrorum recipias sospitatem. Naturalis siquidem cura est, ægris dare lætitiam. Nam fac inualidum gaudere, sanatus est. Perge igitur ad amœnos recessus. Perge ad Solem, vt ita dixerim, clariorem. Vbi salubritate aëris temperata, terris blandior est natura. Illic miraculis alta cogitatione perpensis, cum arcanis Mundi mens humana colloquitur, nec admirari desinit, quæ ibi agi posse cognoscit: primum, Nerei fluenta marinis delitiis esse completa, tot portus naturæ prudentia terrenis finibus intermissos, tot insulas nobiles amplexu pelagi doratas: deinde immissum Auerno stagneum mare, vbi ad voluptatem hominum vita * † regitur ostreorum, industriáque mortalium fieri, vt res alibi fortuita † ibi semper appareat copiosa. Quantis † ibi molibus marini termini decenter inuasi sunt? † quantis in visceribus æquoris terra promota est? Dextra leuáque greges piscium ludunt. Claudantur alibi industriosis parietibus copiosæ delitiæ, captiui teneantur aquatiles greges. Hic vbique sub libertate viuaria sunt. Adde quod tam amœna est suscepta piscatio, vt antè epulosum conuiuium intuentium pascat aspectum. Magnum est enim gaudium desiderata cepisse, sed in * his rebus gratior est plerunque amœnitas oculi, quàm vtilitas captionis. Sed ne longiùs euagemur, inter Neptunias gazas habitare creditur, cui ocia † Bajana præstantur. His itaque rebus delitiosa exercitatione saginati, ad pulcherrima lauacra contenditis, quæ sunt & miraculis plena, & salutis qualitate pretiosa. Nam & si hominum cura fabricata noscuntur, naturalibus certè ministeriis exhibentur. Fornaces † illis non robora conuecta succendunt, cessante flāma ibi perpetuus calor operatur: illi globi fumiferi nesciuntur, aura est purissima, quæ ministrat vapores, sudores prouocat dulciter anhelos, & † tanto à communibus balneis salubrior inuenitur, quantum ab humana industria celsior est Natura. Videas illic, vndas perpetuis fumare gurgitibus, quæ ita videntur lauantum explere desideria, vt humano credas studio temperatas. * Cedat Corallici pelagi laudata semper opinio: assurgat Indici maris de albarum candore fama locupletior. Quid mihi cum pretiis, si animus non fruatur optatis? Baianis litoribus nil potest esse præstantius, vbi contingit & dulcissimis delitiis vesci, & inpretiabilis munere sanitatis expleri. Fruere igitur bonis nihilominus expertis. Nostris beneficiis ad † tua emolumenta peruenies. Baianis remediis consequere rem salutis.

† astrictus
Baianum lauacrum.
* emolumentiti. al. emolumētis. Por.
Lætitia valetudini conferi.
Nereus.
Auernus.
* regitur; al. gignitur
† regitur
† vbi
† ibi enim
† quantis spaciis
Piscium greges.
* huiusmodi
Neptunia gaza.
Ocia Baiana.
† humana
† ibi
* tantum
Corallici pelagus.
* Credat Corallia pelagi laudari.

§ Reperato præfecto vrbis Athalaricus Rex. VII.

Conceditur dignitas præfecturæ prætorianæ.

Præclara vrbana vel laus. *† suorum: Honestus ambitus.* *† delectentur*

POst parentum claras administrationes bene conferuntur posteris eminentissimæ dignitates: dum nullius acquiescit ingenium iacere intra æstimationem † suarum: quando quidam honestus ambitus est, quos sequimur tempore, velle præconiis anteire. Additur etiam quod priscorum dogmatibus eruditi opinionis gratia † delectantur augeri. Nam quantò se vnusquisque melioribus cognoscit artibus studuisse, tantò ampliùs grandiora præsumit appetere. Dudum itaque illustris recordationis genitoris tui Respub. sensit Romana diligentiam. Comitiuæ siquidem Largitionum præsidens, functus etiam vicibus Præfectorum, ᵃ Prætorianam egit integerrimè dignitatem, Curiam reparans, pauperibus ablata restituens, & quáuis liberalibus studiis fuerit impolitus, placere non omisit industrius. Quoniam naturaliter per se commendari potest bonum ingenium, etiam cum rebus accidentibus non videtur ornatum. Sed hoc quantum est ad † tuam notitiam literarum. [Doctrina siquidem quos ab imperitis discernit, sapientibus amica societate coniungit: cui perfacilè est ornare generosum, quæ etiam ex obscuro nobilem facit.] Crescit quoque præclaris meritis tuis, quod in affinitatis gratiam te † talis elegit, quem semper contigit de iudicij sui integritate prædicari: moribus communis, conscientia singularis, qui se semper suis motibus, & amicorum conuersatione & sua fecit probitate laudari. Qualem ergo suo sanguini æstimandus est sociasse, qui nunquam improbum vel communioni suæ decreuit adiungere. Et ideo licet primæuus venias ad honorem, post tanti viri iudicium ineptum est te dicere non probatum. Nam si bene illis suggerentibus in extraneis causis placidas aures præbemus, cur magis in genere suo eorum iudicia non † sequamur, vbi semper studiosè sibi prospiciunt, etiam qui in aliis actibus frequenter excedunt? Atque ideo, quod feliciter dictum sit, per Indictionem illam Vrbanæ tibi tribuimus infulas dignitatis: vt sicut in illo ordine primus, ita habearis & meritorum laude præcipuus. Pene siquidem terrarum oculis † habetur, quod in illa ciuitate peragitur. Quem iam sibi iudex placatum † faciat, si illum Senatum tantæ benignitatis offendat? Quid sit maturitatis, quid prudentiæ, in ordinis ipsius æstimatione cognoscis, cuius primæua germana mox vt † adoleuerint, Patres vocantur. Adolescentia illic inchoat à maturitate consilij: tractant iuuenes cum modestia senium: vbi morum pondus in flore permittitur, quod vix alibi cana ætate generatur. Talem te ergo habita moderatione tractabis, vt cum tot Proceres ad Curiam vocas dignam ante illos sententiam tuæ voluntatis aperias. Nimis quippe arduum est, tale aliquid inter illos dicere, quod nequeat tantis prudentibus displicere. Ideóque non vnius dignitatis vir æstimandus est, qui ab illa turba doctorum bonum potuit referre iudicium. Nam si gratum est vel sub raritate prædicari, quid illi gaudij prouenire possit, quem tot nobilium vota laudauerint? Iustitiam dilige. Oppressis te † diligenter impende. Redde laudes Posteris tuis, quas tu à Maioribus accepisti.

ᵃ al. prætoriā rem. *† tuarum* *Doctrinæ laudatio.* *† talem* *† sequimur* *Quod gestum in vrbe patet omnibus.* *† offertur,* *† facit* *† adoleuerunt.* *Senatores patres.* *Arduum est dicere apud sapientes.* *† dignitatem*

§ ᵃ Olum

¶ [a] Osum v.i. comiti Athalaticus Rex. IIX. [a] al. Osuino FOR.

Remittitur quis iterum ad Dalmatiarum & Suauiæ prouincias regendas.

PRopositi nostri est, honesto labores palma remunerationis ornare: vt vicissitudine qua prouecti gaudent, desides mordeantur, sibique imputare possint, quod clementissimis temporibus iudicij nostri præmia non merentur. Atque ideo illustrem magnitudinem tuam, deo iuuante, ad Dalmatiarum atque * Suauiæ prouincias iterum credidimus destinandam: vt quicquid pro vtilitatibus nostris esse cognoscis, æquabili ordinatione disponas, populúmque nobis deuotum per tuam iustitiam facias esse gratissimum, Quia dominorum laudibus applicatur, cum se probabiliter tractat electus. Non exempla aliena perquiras: memor esto quæ feceris, & non indiges admoneri. Quid est enim quod de tua [a] quisquam debeat actione dubitare, quando ipsis prouinciis adhuc propria bona redolere † cognoscis? Quodammodo iam debitum est illi velle præstare, apud quem scis te fuisse laudabilem. Obedientibus enim iustè indulgetur animus, & quos scimus memores bonorum, indubitanter eis denuo præbemus affectum. Ætas quidem tua prouecta est, sed actus quoque maturior. Quid † enim nunc surripere valeat, in quo nunc iuuentus reprehensibilis fuit? Sed hæc in † domni aui nostri regno fecisti: nunc talia demonstra, vt temporibus nostris reseruasse videaris, quicquid probuatis † addideris.

Comitiua Dalmatiarũ & Suauiæ.
* Sueneesq
[a] al. quispiam FOR.
† cognoscitis
† tibi
† domini
† addetis

¶ Vniuersis Gothis & * Romanis Athalaricus Rex. IX.

*Prouinciæ lib. Suauiæ ac Dalmatiæ.

Vt pareant iis qui ad prouinciam regendam constituti sunt.

PEr prouincias, nobis Deo præstante concessas, tales viros cupimus destinare, qui sint armis præditi, & iustitia gloriosi: vt absit à vobis & extranearum gentium metus, & calumniosis non pateatis insidiis. Quia non minùs est, malum [a] bellicum vitasse, quàm sæua discussionis euadere. Ipsa est enim vera securitas, quę de nulla * Iudicis * impietate formidat. Atque ideo, quod Deo auspice dictum sit, illustrem Comitem Osum, & palatio nostro clarum, & prouinciis longa conuersatione notissimum, Dalmatiis decernimus præsidere. Cui pro vtilitate nostra iuberi, parere procurate: quoniam tantam eius estis iustitiam frequenter experti, vt & sine regia iussione ei † debetis priorum memores obedire. Habet enim proprium ius ille, qui iustus est: nam & si terrore minimè potestatis erigitur, æquitate tamen suadente semper auditur. Simul etiam & virum illustrem Seuerinum ad vos † æstimauimus dirigendum: vt compositi consona voluntate, possint vobis laudanda præcipere. Nam si disparibus calamis conuenit vnum melos [a] edicere,

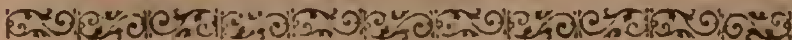
Comitis commendatio.
[a] V. belli FOR.
* vitasse
* iniquitate FOR. Securitas vera quæ.
† debetis
† decreuimus
[a] al. educere FOR.

* al. eructare. FOR. * v. cōcordi FOR. † lumini † qui

multò magis viris prudentissimis aptum est, iusta *cordis voce suadere. Verum, vt primordia nostra à præstitis inchoarent, clementissimúmque dominum in ipso regni † limine sentiretis, per quartam Indictionem, † quod à nobis augmenti nomine quærebatur, illustrem virum Comitem, patrimonij nostri nunc iussimus remouere. Hoc etiam insuper vobis concedentes, vt cum (Deo propitio) supradictum virum ad nostra obsequia venire fecerimus tales homines destinare, per quos possimus euidenter agnoscere, quemadmodum in futurum census doceatur impositus. Vt si grauatos vos esse cognoscimus pro parte vobis qua visum fuerit, considerata æquitate, releuemus. Ita fit, vt habeatis spem & futuri beneficij, qui estis iam pro parte remedia consecuti. Quapropter † seruire vos conuenit vtilitatibus nostris: quando ea, quæ magnis sperare precibus potuistis, vltro contulit munificentia principalis. Sic enim tradente clementissimo nobis auctore didicimus, vt à subiectorum beneficiis non vacemus. [Disciplina † videlicet imperandi est, amare, quod multis expedit:] quoniam Respub. nimium soliditatis accipit, si tributariorum facultas illæsa constiterit.

† assentire

† scilicet Tributa.

** Alias sic legitur: Honoratis possessorib. dissensorib. Syracusana ciuitatis Rex, FOR. Indulgentia finitium augmenti.

¶ Vniuersa Prouincialibus Syracusanæ ciuitatis Athalaricus Rex. x.

Remittitur census certi temporis.

DVdum quidem vobis ortum nostri imperij æstimauimus núciandum: nunc decet subsequi beneficium pro lętitia augenda cunctorum: vt quibus fuit gratissimus noster exortus, sit illis regalis animus in aliqua parte munificus. Crescere nobiscum, Deo præstante, cuncta desideramus. Quia verè ille noster est census, quem lætus possessor exoluit. Proinde subtrahimus pecuniæ, quod augmentetur gloriæ, & auari ad laudes, profusè nitimur subleuare cultores. Pridem diuæ memoriæ dominus auus noster de suis beneficiis magna præsumens (quia longa quies & culturam agris præstitit, & populos ampliauit) intra Siciliam prouinciam sub consueta pendentiæ suæ moderatione censum statuit † subflagitari: vt vobis cresceret deuotio, quibus se facultas extenderat. Sed illius prædicanda iustitia locum nostræ benignitati præparauit: vt quod ei offerri instè potuit, nos clementi animo, quasi illata stipendia donaremus: & quodam præsagio mentis diuinę fecit etiam piũ, cui † parabat imperium. Atque ideo per quartam feliciter Indictionem quicquid à vobis supra consuetudinariam functionem augmenti nomine vel petebatur, vel constat exactum, liberalitas nostra concedit. Quod etsi instè potuistis pendere, gloriam vos potiùs nostræ largitati iubemus inferre. Sed vt latiùs extendatur nostra clementia, suauémque dominum impensis beneficiis sentiatis, quicquid à † discursoribus noui census per quintam Indictionem probatur affixum, ad vestram eos fecimus deferre notitiam. Vt quod rationabile fuerit æstimatum, liben-

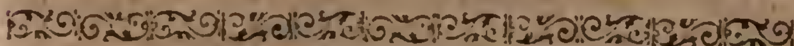
† flagitari FOR.

† probatur

† discussoribus FOR.

tibus animis perferatis. Quia nullum læ dit obseruata iustitia. Sed ne credatis, † per ordinatorum tantùm † arbitrium vos grauari, si quis est, qui de eorum facto † æstimet conquerendum, ad remedia nostræ pietatis occurrat. Vt iudicantes corrigamus, qui etiam non rogati beneficia clementer indulsimus. Nam & gloriosæ recordationis dominus auus noster de eorum commotus fuerat tarditate, vt erat altæ prudétiæ perscrutator, æstimans eos tamdiu in prouincia non sine nostro grauamine residere, quos repetita iussione censuerat iam redire. Sed nos, † quos decet implere quicquid ille sub æquitate disposuit, Deo auxiliante, eius nunc in vobis inchoata perficimus. Reddite modò largitati nostræ prosperrimum votum, & fidele seruitium. Habetis principem, qui vobiscum beneficiis probatur exortus: & quod subiectis dulcius est, augetur ingenio beneuolo cum ætatis augmento. In quam rem Quidilanem Saionem nostrum credimus dirigendum, per quem vobis iussa prosperrima, Deo largiente, pandantur.

Nullum lædit obseruata iust.itia. † pro † arbitrio † æstimat † quoque *Repetita iussio.*

¶ [a] Gildiæ v. s. Comiti Syracusanæ ciuitatis Athalaricus Rex. XI.

Vt restituatur quod dono concessum est.

[a] *Al. Gildæ viro sublimi Comiti.* Fon.

AD Victorem & Vvisigidam, spectabiles viros, Siciliæ prouinciæ Censitores, præcepta nostra direximus. Vt quicquid possessoribus tributariæ functionis per eos nuper videtur adiectum, de quarta indictione non exigant. Quia grauis est eius rei illatio, cuius adhuc iustitia non probatur. De ordinationibus verò eorum nobis fecimus † instructiones deferri: vt si æstimatis viribus quicquid sub æqualitate sit dispositum, debeat permanere moderatum: sin verò aliquem contra rationem constat esse prægrauatum, nostro releuetur arbitrio: ita tamen, vt si aliquid per quartam Indictionem probatur illatum, Possessoribus sine aliqua imminutione reddatur. Quia sine querela suscipi † debet onus impositum, quod longis temporibus constat esse * portandum. † Nunc quod restat, Prouinciales vos conuenit admonere: vt quibus beneficia dedimus, eorum deuotionem per omnia sentiamus: & quod debetur principi, grato animo videatur exolui.

Censitores. † destructiones † debeas * soluendum † Nunc quidem

¶ Victori & Vitigisclo vv. ss. Athalaricus Rex XII.

Vt reddatur prouincialibus quidquid præter consuetudinem de censu tributario constat exactum.

TArditas vestra apud gloriosæ memoriæ dominum auum nostrum meritò vos fecit esse suspectos (quos etiam † seris præceptionibus credidit admonendos, vt relicto tandem prouincialium grauamine

Restitutio argumenti tributarij.

ad eius deberetis iustitiam festinare) & nunc quoque suspicionis maximæ fecit augmentum, vt nec ad initia nostra voluissetis occurrere, quod libera conscientia potuisset optare. Et ideo præsenti auctoritate censemus, vt si quid super tributarium solidum per quartam Indictionem à prouincialibus exegistis, sine aliqua eis imminutione reddatis. Quia supra veterem censum nulla Indictionis prædictæ eos volumus damna sentire. Hoc etiam addendum esse credidimus) quoniam amore clementiæ errores nolumus inuenire: nec coacti potiùs resecemus, quod salua iustitia dissimulare non possumus) vt si aliquem studio læsistis prauo, vestro magis emendetis arbitrio. Quia hoc est, propria delicta corrigere, quod & non facere. Et ne forsitan credatis longinquitatis difficultate latere, quæ gesta sunt, Siculis fiduciam † vos dedimus subsequendi. Videte nunc, si voces possitis ferre querulas, quas etiam nostra vitauit auctoritas. Admonuimus igitur quos pios decet esse. Iam suo vitio videtur accusari, qui spontanea noluit voluntate corrigi.

† vobis

* Vviliæ vor.

¶ * Viliæ v. i. Comiti patrimonij Athalaricus Rex. XIII.

De stipendiis necessariis, & auita annona.

Auita annona & stipendia.
**al. prouincialibus. vor.*
Penuria causa peccandi.

Magnitudinis tuæ suggestione comperimus, de Domesticorum excessibus qui destinatis Comitibus obsequuntur, * Prouinciales damnis plurimis ingrauatos. Quod credimus emolumentorum paruitate nutritum. Quia sub quadam excusatione peccare creditur, cui necessaria non præbetur. Et ideo speciali beneficio generalia compendia largientes, magnitudinis tuæ præsenti auctoritate præcipimus, vt supra ducentos solidos & decem annonas, quæ hactenus acceperunt, à quinta feliciter Indictione quinquaginta † eis solidos annuos faciatis incunctanter adiungi, qui † nostris rationibus debeant imputari. Vt dum mater criminum necessitas tollitur, peccandi ambitus auferatur. Si quis autem iussionum nostrarũ improbus temerator extiterit, vt aliquo casu in damnis prouincialium aut præiudiciis implicetur, emolumentis careat vniuersis. Quia ille dignus est præmia consequi, qui parere cognoscitur æquitati. Ideo enim à nobis accipit, ne ab illis quærat. Nostrum dare, nobilitas est: dona regalia quamuis parua sublimant: quia simul & meritorum gratiam reperisse creditur, qui principali munere subleuatur.

† ei
† vestris
Necessitas.

¶ Gildiæ v. s. Comiti Syracusanæ ciuitatis Athalaricus Rex. XIV.

Remittitur certi temporis census: Vt edicta seruentur, & de cætero non iteretur materia querelarum.

Præcepta regis strategi data.

PRouincialium Siculorum nobis est suggestione declaratum, quædam à tua potestate fieri, vnde eorum fortunæ videantur affligi.

Quod

Quod ideo leuiter accepimus, quia ipsi vindicari præterita noluerunt. Constat enim esse dubium, quod concedit aduersarius : & † percelli nó potest iure, cui mauult querelosus ignoscere. Sed vt suspiciones iniquas futuris casibus abrogemus, obseruanda iugiter præsenti iussione decernimus, vt nec isti aliquid de futuro metuant, nec tu per ignorantiam quæ dicuntur, incurras : prima fronte pro reparatione murorum pecuniæ diuersis prouincialibus dicuntur extortæ, cùm tamen nulla exinde surrexerit promissa constructio. Hoc si constat admissũ, aut muri exinde pro eorum munimine construantur, aut vnusquisque recipiat, quod eis probatur incompetenter ereptum. Nimis enim absurdum est, spondere munitiones, & dare ciuibus execrabiles vastitates. Quorundã etiam substantias mortuorum, sine aliqua discretione iustitiæ, fisci nomine caduci te perhibẽt titulo vendicare, cùm tibi hoc tantùm de peregrinis videatur esse commissum, quibus nullus heres, aut testamentarius, aut legitimus inuenitur. Nefas est enim, vt quod à nobis præcipitur, à te nostro nomine per iniuriam vendicetur. Præterea conuentionibus se grauari omnimodis ingemiscunt: vt ad iudicium deducẽdi penè tanta videantur amittere, quanta vix probantur addicti dispendia sustinere. Vocatio enim Iudicis spes iustitiæ debet esse, nó mulcta. Nam ipse iustè suspectus redditur, ante cuius audientiam grauamina sentiuntur. Vnde censemus, vt si nostra conueniunt decreta pulsatos, tantum cómodi percipiat executor, quantum gloriosus dominus auus noster pro honoribus personarũ debere Saiones accipere : expressa quantitate, constituit. Commodum enim debet esse cum modo. Nam si mensuram æqualitatis excesserit, vim sui nominis non habebit. Si verò tua iussione conuentio destinatur, duntaxat in illis causis atq; personis, vbi te misceri edicta voluerunt, mediam portionem executor accipiat, quam de præceptis regiis sumere potuisset. Quia non potest conuenire iustitiæ, vt tantum à te directo tribuatur, quantum pro reuerentia nostræ iussionis offertur. Si quis autem saluberrimi constituti temerator extiterit, in quadruplum iubemus ablata restitui. Vt quod delectatione cupiditatis admittitur, asperitate dispendij vindicetur. Edicta verò gloriosi domini aui nostri, vel vniuersa pręcepta, quæ ad Siciliam pro commouendis vniuersorum moribus destinauit, sub tanta volumus obedientia custodiri, vt sacrilegij reus habeatur, quisquis beluinis morib. excitatus munimen tentauerit irrumpere iussionum. Duorum negotia Romanorum, etiam † his inuitis, ad tuum diceris vocare iudicium. Quæ si † cognoscis facta, vlteriùs non præsumas. Ne dum vis iudicium incompetenter quærere, reatum potiùs videaris inuenire. Memor enim priùs debes esse edicti, qui inter alios mauis à te sequenda constitui. Alioqui tota tibi decernendi auctoritas tollitur, si à te illa regula minimè custoditur. Ordinariis Iudicibus administrationum suarum potestas illibata seruetur. Cognitores suos legitima turba comitetur. Obseruationum illarum non mordearis iniuria. Gothorum laus est, ciuilitas custodita. Tota ad vos fama confluit, si vobis † rariùs litigator obseruet. Vos armis iura defendite, Romanos sinite le-

† procelli

Murorum instaurans.

Caducum.

Commodum cum modo.

Quadruplũ.

Edicta Theoderici confirmantur.

† iis

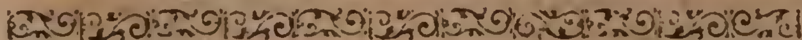
† ignoscis

Ordinarij iudices.

Cognitores.

gum pace litigare. Nauigiis vecta commercia te suggerunt occupare, & ambitu cupiditatis exosæ solum antiqua pretia definire, quod non creditur à suspicione longinquum, etiamsi non sit actione vicinum. Quapropter si † rumorem huius vitare festinas, Episcopus ciuitatis & populus conscientiæ tuæ testes † assistant. Omnibus placeat, quod ad cunctorum necessè est pertinere fortunas. Pretia † debent communi deliberatione constitui: quia non est delectatio commercij, quæ iubetur inuitis. Quocirca sublimitatem tuam iussis præsentibus credimus admonendam: quia excedere nolumus, quos amamus: nec aliquid de talibus sinistrum patimur dici, per quos aliorum mores putamus* esse recorrigendos.

Margin: † vitare rem. † existant. † debeant. Precia rerū libera. * debere corrigi. † debere recorrigi.

¶ Ioanni Papæ Athalaricus Rex. XV.

Nunciatur Edictum Athalarici regis super electione summorum Pontificum & aliorum episcoporum.

SI antiquis principibus studium fuit leges exquirere, vt subiecti populi delectabili tranquillitate fruerentur, multò præstantiùs est talia decernere, quæ † possunt sacris regulis conuenire. Absit enim à [a] nostro sæculo damnosa compendia. Illud tantùm verè possimus lucrum dicere, quod constat diuina iudicia non punire. Nuper siquidem ad nos defensor Ecclesiæ Romanæ flebili allegatione † peruenit, cum Apostolicæ sedi peteretur antistes, quosdam nafaria machinatione necessitatem temporis aucupatos, ita facultates pauperum extortis promissionibus ingrauasse, vt quod dictu nefas est, etiam sacra vasa emptioni publicæ viderentur exposita. Hoc quantùm fuit crudele committi, tantò gloriosum est adhibita pietate resecari. Atque ideo sanctitas vestra statuisse nos præsenti definitione cognoscat, quod etiam ad vniuersos patriarchas atque metropolitanas Ecclesias volumus † pertinere, vt à tempore sanctissimi Papę Bonifacij cum de talibus prohibendis suffragiis P.C. senatus consulta nobilitatis suæ memores condiderunt, quicunque in episcopatu obtinendo siue per se, siue per aliam quamcunque personam, aliquid promisisse declaratur, vt execrabilis contractus cunctis viribus * effereant. Si quis autem in hoc scelere deprehenditur fuisse versatus, nullam relinquimus vocem, verumetiam si aut repetendum, aut quod acceptum est non reddendum esse crediderit, sacrilegij reus protinus habeatur, accepta restituens compulsione Iudicis competentis. Iustissimæ siquidem leges, vt bonis aperiunt, ita claudunt malis moribus actionem. Præterea quicquid in illo senatus decretum est consulto, præcipimus in eos modis omnibus custodiri, qui se quoquomodo, † per interpositas quascunque personas, sceleratis contractibus miscuerint. Et quia omnia decet sub ratione moderari, nec possunt dici iusta, quæ nimia sunt, cum de Apostolici consecratione Pontificis intentio fortasse peruenerit, & ad palatium nostrum producta fuerit altercatio

Margin: Absit ab Ecclesia, l c. verorum electione pecunia dattio. † possint. Verum lucrum. † produxit. Vendita sacra vasa. * proueniat. * efferetur l on. Legum vi. † vel Interposita persona.

altercatio populorum, suggerentes nobis intra tria millia Solidorum, cum collectione cartarum censemus accipere. A quibus tamen * omnes idoneos rei ipsius consideratione remouemus. quia de ecclesiastico munere pauperibus est potius consulendum. Alios verò Patriarchas, quando in Comitatu nostro de eorum ordinatione tractatur, in supradictis conditionibus atque personis intra duo millia Solidorum iubemus expendere. In ciuitatibus autem suis tenuissimæ plebi non amplius quàm quingentos Solidos se distributuros esse cognoscant. Reliquos accipientes, & edicti præsentis & senatus consulti nuper habiti, pœna constringat: sed & dantes canonum seueritas persequatur. Vos autem, qui Patriarcharum honore reliquis præsideris Ecclesiis, quoniam constitutio nostra ab illicita promissione liberauit, restat vt bona imitantes exempla, sine aliquo Ecclesiarum dispendio dignos maiestate pontifices offeratis. Iniquum est enim, vt locum apud vos habeat ambitus, quem nos laïcis diuina consideratione præclusimus. Quapropter si quis Apostolicæ † præsulem Ecclesiæ vel patriarcharum episcopum, per se, siue per parentes, † nos seruientium quascunque, siue personas aliqua ' suffragij crediderit ambitione promouendum, & ipsum redreddere accepta † definimus: & quod est canonib. † statutum, eum modis omnibus esse passurum. Si quis verò quæ dederit, aut promiserit eodem superstite timuerit publicare, ab heredibus eius Ecclesia repetat, cuius suffragio antistes deprehenditur ordinatus: Nota infamiæ nihilominus superstites † inuenire. Reliquos quoque ordines sub eadem fieri districtione præcipimus. Quòd si forsitan dolosæ machinationis inuento sacramentis persona intercedentibus fuerit obligata, vt saluo statu animæ commissam iniquitatem neque approbare possit, neque audeat accusare, damus licentiam quibuslibet honestis personis, in singulis quibusque ciuitatibus apud Iudices competentes hoc crimen deferre, & quidquid ex ea potuerit probatione recolligi, vt * approbatione insequentes animemus, tertiam partem iudicatæ rei ille percipiat, qui tale facinus voluerit † publicare. Reliqua ipsis Ecclesiis proficiant, quæ videntur extorta, aut in fabricis earum, aut in ministeriis nihilominus profutura. Decet enim ad vsus bonos conuertere, quæ voluit peruersitas † inimica fraudare. Quiescat igitur maligantium praua cupiditas. Quo tendunt, qui à fonte præclusi sunt? Recolatur & timeatur Simonis iusta damnatio, qui emendum credidit totius largitatis auctorem. Orate † igitur pro nobis, edicta nostra custodientes: quia diuinis noscitis conuenire mysteriis. Sed quo faciliùs principis votum vniuersorum mentibus innotescat, hoc Senatui, hoc populis, per Præfectum Vrbis præcipimus intimari: vt generalitas agnoscat, nos illos prosequi, qui maiestati diuinæ potiùs viderentur aduersi. Vos quoque hoc vniuersis, quos Deo propitio regitis, Episcopis intimate: neque alienus à culpa, qui potuit agnoscere † constituta.

* nimis. Pauperes.
† præsul
† vel
Suffragium.
† difinimus
† statum
† inuenendi Pœna.
* ad probationem vox.
† approbate
tertia pars delatori populari actione.
† iniqua Simoniaca.
† ergo
† instituta.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ioanni Papæ*] huius nominis secundo cuius ad Iustinianum Imp.

epistola, ac Iustiniani ad ipsum exstat *in l. vlt. inter claras, C. de summ. trinit. & fid. Cathol.* de quo infrà hoc lib. epist. 17. & lib. 11. epist. 2. Papæ Bonifacij secundi prædecessoris scilicet tui.

¶ 2 *A nostro seculo*] *l. vlt. C. de pact.* suprà lib. 1. epist. 5. lib. 2. epist. 13. lib. 8. epist. 28.

¶ 3 *Interpositas personas*] quarum interuentu fraudes sæpe fiunt, *l. 18. defferre, l. 45. in fraudem. §. conductor. l. 45. confertur, §. quod à præside, de iure fisci, l. vnic. de mulieribus quæ se prop. seru. iunx. l. vnic. C. de cont. iud. l. 9. quamuis, de reb. eor.* Cicero *in Cluent.* de Auilio se Asinium simulante: *qui supposita*, inquit, *persona falsum testamentum obsignandum curauit*, Nouell. 124. περὶ δικαζομένων. Quod enim plerique per se ipsi verentur, id per alios verentur efficere: vt Stolo, qui cum legem rogasset, ne quis plus quàm 500. iugera possideret, supposita filij emancipati persona, mille possidere inuentus, sua ipsius lege damnatus est. Varro *lib. 1. cap. 2. de re rustica.* Aul. Gellius *lib. 21. cap. 1.* Plin. *lib. 18. cap. 3.* FOR.

¶ 4 *Suffragij ambitione*] Iustinianus cum sine suffragio, id est pecunia ac sordibus, magistratus deferri prohiberet, *Nouell. 8* grauissimè adiecit, nundinationem magistratuum omnium scelerum fontem esse, iniquitatis principium ac finem, ἀργυροπρατεῖν τὰς ἀρχὰς πάσης ἐστὶ πονηρίας προοίμιόν τε καὶ πέρας: quantò magis ambitum largitionum & sordes ecclesiasticorum munerum & sacerdotiorum collatione fugere necesse est? Concilio Chalcedonense εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσατο, καὶ εἰς πρᾶσιν κατήγαγεν τὴν ἄπρατον χάριν, &c. *Qui precio gratiam, quæ vendi nequit, vendiderit, &c. c. si quis Episcopus, c. sanctorum, 1. q. 1. ex multis, 1. q. 3.* hanc venalitatem etiam Anthemius detestatur, *l. si quenquã, C. de episc. & cler.* Exstant & Pontificum de simonia constitutiones lib. 5. Decretal. Eodem pertinet sequens Athalarici ad Saluantium *epist.* 16. FOR.

¶ Saluantio v. i. præfecto vrbis Athalaricus Rex. XVI.

Quod edicta ipsa ad perpetuam rei memoriam in tabulis marmoreis insculpta, loco publico constituantur.

Papæ electio absque pecunia.
* vt nascitur FOR.
* opinionis
† ac

GRata res est, cuncta profutura vulgare: vt generale fiat gaudium, quod potuit esse votiuum. Alioqui læsionis causa * noscitur, si beneficia potiùs occultantur. Dudum siquidem Senatus amplissimus à splendore suo cupiens maculam fœdissimæ * suspicionis abradere, prouida deliberatione constituit, vt in beatissimi Papæ consecratione nullus se abominabili cupiditate pollueret, pœna etiam constituta, qui talia præsumere tentauisset: non iniuria, quia tunc electi verè meritum quæritur, cum pecunia non amatur. Quod nos laudantes, & augentes inuentum, ad beatissimum Papam direximus constituta, quæ his antelata præfulgent: † vt ab honestate sanctæ Ecclesiæ profanus ambitus

bitus auferatur. [1] Hoc nos ad notitiam Senatus & Romani populi volumus sine aliqua dilatione perducere: quatenus cunctorum figitur cordi, quod cupimus omnium studio custodiri. Verum vt principale beneficium & præsentibus hæreat seculis & futuris, tam Definita nostra, quàm Senatusconsulta tabulis marmoreis præcipimus decenter incidi, & ante atrium beati Petri Apostoli in testimonium publicum collocari. Dignus enim locus est, qui & gloriosam mercedem nostram, & Senatus amplissimi laudabilia decreta contineat. In quam rem illum direximus, quo redeunte noscamus impleta quæ iussimus. Incertum enim videtur habere, quod præcipit, † cui rerum effectus tardius † innotescat.

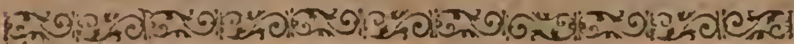
Ambitus oman ab Ecclesia tollatur.

S.C. marmoreis incisa tabulis.

† vbi † innotescit.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Hoc nos ad notitiam*] vet. *hoc vos ad notitiam*. Hîc obiter animaduersione digna duco, quòd senatusconsulta, ad diuturnitatem marmoreis tabulis incidi iussit Athalaricus, vt olim æreis, *l. 2. de orig. iur.* Plato *in Minoe* refert, Talum regem Cretæ pagos quotannis lustrantem leges æneis tabulis cælatas circumtulisse, indéque ærei nomen ei inditum, ἐν χαλκοῖς γραμματίοις ἔχων γεγραμμένους τοὺς νόμους, ὅθεν χαλκοῦς ἐκλήθη. Alterum, quod in edito & conspicuo loco, nempe atrio Beati Petri collocentur, quo quique pateant, & de plano legantur. Sic idem Plato *lib. 11. de legib.* præcipit rerum vænalium leges medio in foro columnæ affigi, θεῖεν ἐν στήλῃ τεθέντα τοὺς ἀρχῆς νόμιμα. Demosthen. *Philip. 3* γράμματα τῶν προγόνων τῶν ὑμετέρων δεικνύω ἃ ἐκεῖνοι κατέθεντο, εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες εἰς ἀκρόπολιν. FOR.

¶ Saluantio * v. I. præfecto vrbis Athalaricus Rex. XVII.

Liberantur rei à vinculis diuturnis.

* Sydoni Decapriuis relaxandis.

SI principes antiqui mœnia Romana in populorum exquisiuere lætitiam, ne ciues illi meritò singulares aliquid commune † cum cæteris possiderent, nefas est inter tot rerum iucunda, eos longam † sustinere tristitiam. Quia exultatio ciuitatis illius generale votum est: dum necesse est lætari reliqua, si Mūdi caput gaudere proueniat. Apostolici siquidem Papæ Ioannis, & procerum nostrorum relatione cognouimus, illum † & illum Romanos pro sola suspicione seditionis tam lōgæ custodiæ pœna maceratos, vt cuncta ciuitas mœrorem de illorum continua calamitate contraxerit: vt eis nec dierum festiuitas, nec vlla (quæ apud nos est gratissima) nominis sui dignitas subueniret. Quod nobis pro sui facti acerbitate displicuit: vt qui in iudicio conuicti minimè feruntur, debita malis tormenta cruciatúsque pertulerint. Et ideo magnitudinem tuam iussis præsentibus admonemus, vt † quoque loci reperire potueris eos, absoluere † non moreris. Quod etiam si † aliquo reatu inuolutos esse claruerit, intercessionibus supradictis eos iam à

† vt † sustinuisse

Roma mundi caput.

† atque

Insontes in carcere vincti.

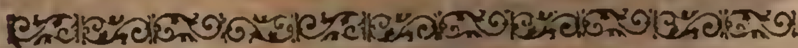
† quocunque *Reatum.* † ne † aliquos

metu liberos esse censemus. Si verò innocentes se tormenta sustinuisse confidunt, damus querelis eorum liberam vocem: vt iustis legibus vindicent, quod iniquis ausibus pertulerunt. Quia nolumus innocentes à Iudicibus deprimi, quos ad eorum præsidia constat eleuari. † Reuocentur nunc ad lætitiam pristinam Romani: nec nobis credant placere posse, nisi qui eos † eligunt modesta † æqualitate tractare. Intelligant, parentes nostros pro sua quiete laboriosa † subisse periculosa: nos autem multis expensis agere, † vt illi debeant garruli exultatione gaudere. Nam & si quid iniquè vel acerbè hactenus pertulerunt, non credant à nostra mansuetudine negligendum: qui nec nobis ocia damus, vt illi secura pace ac tranquilla lætitia perfruantur: citò † sentiant, quia nos amare non possumus, quos illi pro suis excessibus horruerunt. Nam quorum gratiam impetrare possunt, qui suis ciuibus displicere meruerunt? & dum tempus habuissent amoris publici, egerunt vnde iustè debeant execrari?

† reuocent
† diligunt
† qualitate
† subire
† &
† sentiunt

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Mundi caput*] Theodoretus in epistol. ad Roman. ait magistratus publicanos, & τοὺς ἐπαγγιλόντας τὰς χάριτας, tributorum exactores, prouinciarum præsides à Roma manare, vt quæ Romæ fiant, omnibus nota esse debeant. Hinc Iustinianus in præfatione Pandectis præfixá, de conceptione Digestorum tradit, consuetudinem Romanæ vrbis sequendam ab omnibus ciuitatibus: quia *Roma caput orbis terrarum*, ἐπιτομὴ τῆς οἰκουμένης, vt scribit Athenæus, orbis compendium, & communis omnium patria, *l. 33. Roma, ff. ad municip.* Romanæ tamen ciuitatis ita demum sequi oportet, si non sit corruptum exemplum. Et vt eleganter Proculus, *non tam spectandum quid Romæ factum sit, quàm quod fieri debuerit, l. 12. sed licet, ff. de offic. præsid.* FOR.

¶ Edictum Athalarici Regis. XIIX.

Edictum contra eos qui prædia vrbana vt occupabant, & contra fornicarios atque concubinarios.

PRouidè decreuit Antiquitas, vniuersitatem Edictis generalibus admoneri: per quæ & delictum omne corrigitur, & *decentis verecundia non grauatur. Cuncti enim sibi æstimant dici, vbi nullum constat exponi: & similis fit innocenti, quem contigerit sub communione purgari. Hinc & nostra verè pietas custoditur, dum feriato gladio nascitur metus, & prouenit sine cruore correctio. [Commouemur † enim placati: minamur ociosi: & clementer irascimur, quando vitia sola damnamus.] Diu est, quod diuersorum querelæ nostris auribus crebris susurrationibus insonarunt, quosdam ciuilitate despecta affectare viuere belluina sæuitia: dum regressi ad agreste principium, ius humanum sibi æstimant feraliter odiosum. Quos núc aptè iudicauimus comprimédos: vt

† excedētis Bor.
Principis clementia.
† etiam
Edictum in peruasores.

dos: vt eo tempore inimica bonis moribus crimina persequamur, quo hostibus Reipub. diuina virtute resistimus: Vtrunque quidem noxium, vtrumque pellendum: sed tantò grauiùs grassantur vitia, quantò probantur magis interna. Vnum recumbit in altero: faciliùs quippe inimicorum acies † cadunt, si nostro æuo delicta † subducimus. Primum humano generi noxiam peruasionem (sub qua nec dici potest ciuilitas, nec haberi) seueritate legum, & nostra indignatione damnamus; statuentes, vt sanctio diui † Valentiniani aduersum eos diu pessimè neglecta consurgat, qui prædia vrbana vel rustica, despecto iuris ordine, per se suósque præsumpserint, expulso possessore, violenter intrare: nec aliquid de eius districtione, detestabili volumus temperatione mitigari: insuper addentes, vt si quis ingenuorum ad satisfaciendum legi superiùs definitę idoneus non habetur, deportationis protinus subiaceat vltioni. Quia plus debuit cogitare iura publica, qui se nouerat alibi non posse sustinere vindictam. Iudices igitur competentes, ad quos potest admissum facinus pertinere, si inuasorem cùm possint amouere pertulerint, tenere præsumpta, & adepti † cinguli honore priuentur, & fisco nostro tantùm fiant obnoxij, quantum præsumptor potuisset addici: in auctoribus tamen facinoris manentibus constitutis. Quòd si quis in tantam † raptatus amentiam, tyrannico spiritu iuri publico parere neglexerit, viribúsq; præpotens destinati officij spreuerit paucitatem, relatione Iudicis nostris auribus notabilis ingeratur: vt indulta executione Saionum, vltionem sentiat vigoris regij, qui obedire noluit cognitori. Et quia summis Principibus iuris communione viuendum est, si quis, legum ordine prætermisso, nomine publico titulos præsumpserit affigere, in tantum possidenti fiat obnoxius, quantum sanctio superiùs memorata testatur. Meritò enim & sacrilegij pœna percellitur, qui iniquo * persuasionis pondere ausus est maiestatem regij nominis ingrauare. Litis quoque expensas iudicio superatus exoluat: † quod hinc dantur fomenta detestabilis iurgij, cum improbi vincuntur illæsi: nec dolet calumniantibus pudoris damnum, si euaserint dispendia facultatum. Sic quis autem de nostris scriniis aliquid crediderit † promouendum, aduersario suo quantum ad causam eius pertinet, de † consecuta serie iussionum nihil æstimet supprimendum: † ni fecerit, careat impetratis: vel si aliquid ex eo agere tentauerit, nihilominus habeatur infirmum: quia illos solos volumus vti beneficiis nostris, quos non cognoscimus studere versutiis. Qui suasione plectenda matrimonia diuidere nititur aliena, ipsius coniugium habeatur illicitum: vt magis contigisse sentiat sibi, quod in altero malignus exercere tentauerit. Si verò pro coniunctionibus caritate priuatur, futurum matrimonium illi iure denegamus: quia non meretur iugaris reuerentiæ præmia consequi, qui in genialis thori ausus est diuisione grassari. Sed ne aliquos eius sceleris reos vltio nostra derelinquat, † illos quos spes non habet præsentis cõiugij, vel futuri, si quid in alienos thalamos dolosa machinatione præsumpserint, facultatum suarum media portione priuentur, † statim fisci iuribus applicanda. Si verò prohibente pauperie in aliquorum sub-

† cadet
† subducamus
Valentiniani lex.
† Valeriani
Deportatio
† anguli
Iudicum conniuentium pœna.
† raptus
Titulos affigere.
* die persuasionis
Persuasor sacrilegij reus
† quia
† promerendum
† consueta
† vt
Talionis lex in matrimonij diuisores
† illi
Bonorum dimidium publicatio.
† protinus

Relegatio. † *nequiuerit* verò prohibente paupertie in aliquorum substantia † nequierit vindi-
cari, pœna relegentur exilij. Ne, quod dictu nefas est, ideo videantur
Qui non habet in are comminationem iuris publici euadere, quia vilissimæ noscuntur subia-
† *commotione* cere fortunæ. Sed hæc de sollicitatoribus affectus alieni pietas nostra
decreuit. Cæterùm in adulteris totum districtissimè volumus custodiri,
Duæ vxores quicquid diuali potuit † commonitione decerni. Vno tempore duabus
nemo copuletur vxoribus. quia se nouerit rerum suarum amissione ple-
ctendum. Nam aut libido est, & rectè perfini non finitur: aut cupiditas,
Concubinatus. & iure nuditate damnatur. Si quis autem superflua turpique cupidine,
coniugali honestate despecta, ad concubinæ elegerit venire complexus:
si ingenua fuerit, iugo seruitutis cum filiis suis modis omnibus addica-
tur vxori: vt illi se per honesta iudicia sentiat subdi, cui per illicitam li-
bidinem credidit posse præponi. Quòd si ad tale flagitium ancilla per-
† *accepta* uenerit, † excepta pœna sanguinis, matronali subiaceat vltioni: vt il-
Donationes liberæ sunt. lam patiatur Iudicem, quam formidare debuisset absentem. Donatio-
† *nullus* nes † nullus terror extorqueat: nullus acquirere per fraudem vel execra-
bilem lasciuiam concupiscat. Sola enim † honestas meritò capit † lu-
† *honesta* † *lucra* crum de legibus. [3] In allegationem iustissimæ largitatis illam distri-
ctionem volumus custodiri, quam pro veritate † solicitè legalis sanxit
† *solicita* Antiquitas. Sic enim, vt ipsa testatur, & fraudi non patebit occasio, &
† *al. cresceret* veritati maior † crescit auctoritas. † Alioqui nulli præcipimus vide-
† *alioquin* ri firmum, quod ipse conditor, non implendo quæ leges vel iura præci-
piunt, fecit incertum. [4] Maleficos quoque, vel eos qui ab eorum nefa-
Malefici ac magi. riis [5] artibus aliquid crediderint expetendum, legum seueritas insequa-
tur. Quia impium est, nos illis esse remissos, quos cœlestis pietas non pa-
titur impunitos. Qualis enim fatuitas est, creatorem vitæ relinquere,
& sequi potiùs mortis auctorem? Turpis actus ex toto sit à Iudici-
bus alienus, Nemo faciat, † quod iura condemnant. Quia decie-
† *quæ* tali pœna plectendi sunt, qui se prohibitis excessibus miscuerunt. Quid
enim in aliis damnent, si ipsi se inhonesta contagione commaculent?
Cædes. Sit etiam sub diuitibus tuta mediocritas. A cædis temperetur insania.
Nam præsumptio manuum, actus probatur esse bellorum, maximè in
eis, quos tuitionis nostræ munit auctoritas. Si quis autem contra facere
improba præsumptione tentauerit, violator nostræ iussionis habeatur.
Secunda appellatio. Appellari à subiecto Iudicibus ordinariis in vna causa secundò non pa-
† *auxilium* timur: ne quod ad remedium repertum est innocentis, * asylum quo-
dammodo videatur esse criminosis. Si quis verò vetita iterare tenta-
uerit, negotio priuatus abscedat. Sed ne pauca tangentes, reliqua creda-
mur noluisse seruari, omnia edicta tam nostra, quàm domini aui no-
Confirmatio LL. anteriorum. stri, quæ sunt venerabili deliberatione firmata, & vsualia iura publica,
sub omni censemus districtionis robore custodiri: quæ tanto munimi-
ne se tegunt, vt nostra quoque iurisiurandi interpositione cingantur.
Quid per multa discurrimus? Legum vsualis regula & præceptorum no-
strorum probitas vbique seruetur.

NOTÆ VARIORUM.

§ 1 *Si quis legum ordine prætermisso, nomine publico titulos præsumpserit affi-*

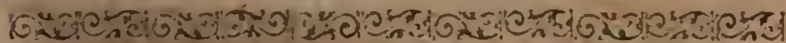
affigere.] Solius fisci est titulos alienis prædiis imponere, nec licet priuato, vel suis rebus potentiorum, aliénisve proprios aut publicos imponere titulos, imprimere signa, suspendere regia vela, siue, vt Ambrosius loquitur, cortinas regias, qua de re extant multi loci in Nouellis & in Codice: quin etiam ecclesiæ titulorum impositio interdicitur Synodo à Gregorio Maurici Augusti tempore habita: à fisco igitur solo iure imponuntur, videlicet testato, publicis personis præsentibus & solemni iuris ordine seruato. Gregorius etiam in quadam epistola, queritur de Stephano quodam chartulario, quod nomine fisci loca singulorum inuaderet, ac titulos imponeret indicta causa. BROS.

¶ 2 *Persuasionis*] legendum haud dubiè *peruasionis*. Peruadere, suprà libr. 1. epist. 15. & alias sæpe *Peruasionis actio. leg. 5. leg. 6. Cod. Theodos. de denunt. & edit. rescript.* Nouell. Valentin. 12. *de episcop. aud.* Idem mendum ex *cap* 25. *libr.* 5. *Etymologiarum* pridem sustuleramus, quod tamen in recentissima editione repetitum, *persuasio*, pro *peruasio*, scriptum vidimus. Quid, quod & aliis auctorum libris insidet? Victruuius *libro* 9. *capit. 4. fin. singulis mensibus sol signa persuadens* (pro, *peruadens*) *auget & minuit dierum & horarum spatia.* Saluianus Massiliensis episcopus *lib.* 4. *de prouidentia*, vbi diuitum rapinas increpat, *persuasionibus præpotentem, &c.* Idémque *libro* 5. bis eodem verbo citra mendum vtitur, *peruasoribus & peruasionibus.* Euseb. quoque Emissenus *Homil.* 11. de Pascha *peruasorem derelinquit, remanet præda deceptus & raptor orbatus* FOR.

¶ 3 *In allegationem*] locus hic mancus aliunde ita suppleatur: *in allegationem iustissimæ largitatis illam districtione velimus custod.*

¶ 4. *Maleficos*] Constantinus: *cæteri quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat. l. 5. Cod. de malef. & mathem.* de quibus libr. 4. epist. 22 FOR.

¶ 5 *Actibus.*] Quamuis hæc lectio defendi possit ex *l. 4. C. eod.* magis tamen quod in manusc. offendimus, *artibus*, arridet, *arg. l. 6. mulit & l. vlt. C. eod. & d. epist.* 22. FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XIX.

Vt edicta quædam ad Romanæ vrbis quietem pertinentia, publicentur.

LAudabilium iussionum causas plerunque præbet vituperabilis excessus alienus, & miro modo momenta iustitiæ de iniquitatis occasione nascuntur. Silet enim æquitas, si culpa non vociferetur admissa: & feriatum quiescit Principis ingenium, quod non fuerit aliqua querela prouocatum. Conquerentium siquidem vocibus adducti, & frequentium populorum de rebus quibusdam interpellatione commoniti, necessaria quædam Romanæ quieti edictali programmate duode- *In Senatu recitetur & proponatur edictum.*

cim capitibus, sicut ius ciuile legitur institutum, in æuum seruanda cóscripsimus, quæ custodita residuum ius non debilitare, sed potiùs corroborare videantur. Hæc in cœtus vestri splendore recitentur, & per triginta dies Præfectus vrbis locis celeberrimis faciat solenni more proponi. Vt nostra ciuilitate recognita, spes truculentis moribus auferatur. Nam qua confidentia proteruus assumat, quòd Principis † agnouerit damnasse clemétiam? Redeat amor omnibus disciplinæ, per quam & parua coalescunt, & potiora seruantur. Ideò enim exercitus nostros, iuuante Deo, crebris expeditionibus commonemus, vt vniuersitatem compositam viuere legib. sentiamus. Reddatur hæc animo nostro vicissitudo præmiorum: vt quem Reip. vtilitatibus cognoscitis occupatum, rarissima querelarum † editione pulsetur. Teneant Iudices legitimas districtiones, votum [2] fœdissimæ venalitatis † abiiciant. Metus cuncta compònit, si reus crimen in iudicante non inuenit.

Regÿ edicti vis. † agnouit † aditione Venalitas iudicum. † obiiciant

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Laudabilium*] Superioris edicti in senatu recitatio, ex Rom. instituto, quo leges & constitutiones Imperatorum in senatu recitatæ confirmabantur, *l.8. humanum. C. de legibus & S.C.* quem morem nos aliàs fusiùs exponemus, FOR.

¶ 2 *Fœdissimæ venalitatis.*] Sordes & nummariorum iudicum magistratuúmque his formulis grauiter à Cassiodoro identidem exagitatas legimus apud Philonem Iudæum, de officio iudicis disserentem. FOR.

¶ Ad vniuersos iudices Prouinciarum Athalaricus Rex. xx.

Ne sint negligentes in reddendo iustitiam.

CVm vos prouinciis nostris, iuuante Deo, annua reparatione præstaremus, nec desint iudicia per vniuersos fines Italiæ distributa. intelligimus de inopia iustitiæ copiam venire causatum. Culpa siquidem vestræ probatur esse negligentiæ, † quoties à uobis coguntur homines legum beneficia postulare.[1] Nam quis eligeret, tam longè petere quod in suis † videtur sedibus aduenisse? Sed vt vobis versutas excusationes, &[2] duras necessitates prouincialibus † coloremus, de aliquibus casibus hactenus pessimo torpore neglectis, edictalis programmatis definitione censuimus: vt & vobis cresceret confidentia rectè iudicandi, & paulatim audacia maligna possit imminui. Quod more solenni per conuentus publicos triginta dierum facite propositionem. Vt iure condemnatus habeatur, qui post hæc remedia manere præsumpserit desperatus.

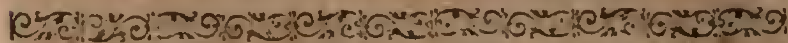
Annui iudices. De inopia iustitiæ copia causarum. † quotiens † videtur † toleremus Edictum 30. dieb. in conuentib. promulgetur.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Nam quis eligeret tam longè petere.*] Romanis Imperatoribus semper maximæ curæ fuit, ne litigantes in longinquis auditoriis consectan-

ctandis vexarentur sumptibus & labore. Eóque referre possum, quæ scribit Iustinianus *Nouel. 17. §. si ubi.* &. *Nouell. 23. §. illud.* quibus adde Valentinianum *Nouell. 10. tit. de conf.* & Martianum *Nou. 1. nemin. exhib.* Maiorianum *Nou. 14. de indulg. releg.* BROS.

§ 2 Duras necessitates prouincialibus] Ne prouinciales cogantur ad comitatum Principis ius petere, cauetur etiam epist. 22. *lib. 6.* &. *Nouell. Iustin. 17.*

§ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XXI.

Quòd prouideatur Professoribus liberalium artium de solitis stipendiis.

Filiorum causas iure ad patrum cognoscimus remisisse personas: vt ipsi de illorum prouectu debeant cogitare, quorum interest studia Romana proficere. Neque enim credendum est, vos inde posse minus esse solicitos, vnde & generi vestro crescit ornatus. & cœtui prouenit assidua lectione concilium. Nuper siquidem, vt est de vobis cura nostra solicita, quorundam susurratione cognouimus, doctores eloquentiæ Romanæ laboris sui constituta præmia non habere, & aliquorum † nundinatione fieri, vt scholarum magistris deputata summa videatur imminui. Quapropter cùm manifestum sit præmium artes nutrire, nefas iudicauimus, doctoribus adolescentium aliquid subtrahi, qui sunt potiùs ad gloriosa studia † per commodorum augmenta prouocandi. Prima enim grammaticorum schola est fundamentum pulcherrimum literarum, mater gloriosa facundiæ: quæ cogitare nouit ad laudem, loqui sine vitio, hoc in cursu orationis sic errorem cognoscit absonum, quemadmodum boni mores crimen detestantur externum. Nam sicut musicus consonantibus choris efficit dulcissimum melos, ita dispositis congruenter accentib. metrum nouit decantare grammaticus. Est Grammatica magistra verborum, ornatrix humani generis, quæ per exercitationem pulcherrimæ lectionis, Antiquiorum nos cognoscitur iuuare consiliis Hac non vtuntur barbari Reges: apud legales dominos manere cognoscitur singularis. Arma enim & reliquæ gentes habent: sola reperitur eloquentia, quæ Romanorum dominis obsecundat. Hinc oratorum pugna ciuilis iuris classicum canit. Hinc cunctos proceres nobilissima disertitudo commendat, &, vt reliqua taceamus, hoc quod loquimur inde est. Qua de re P.C. hanc nobis curam, hanc auctoritatem propitia diuinitate largimur, vt successor, scholæ liberalium literarum, tam grammaticus, quàm orator, nec non & iuris expositor, commoda sui decessoris ab eis. quorum interest, sine aliqua imminutione † percipiat: & semel Primi Ordinis vestri, ac reliqui Senatus amplissimi auctoritate firmatus, donec suscepti operis idoneus reperitur, neque de transferendis, neque de imminuendis annonis à quolibet patiatur improbam quæstionem: sed vobis ordinantibus atque custodientibus emolumentorum suorum securitate potiatur, Præfecto Vrbis nihi-

Professoribus Rom. stipendia integrè persoluantur.

† audatione

Præmium nutrit artes.

† pro * augmento

Grāmatica.

Musica.

Eloquentia Romana. Iur. i doctor

* percipiāt

Semiffres annona. lominus constituta seruante. Et ne aliquid pro voluntate præbentium relinquatur incertum, mox vt sex menses exempti fuerint, statutæ summæ consequantur prædicti magistri mediam portionem. Residua verò anni tempora cum † annonarum debita redhibitione claudantur. Ne cogantur de alieno pendere fastidio, cui †piaculum est, vel horarum aliquod vacasse momento. In tantum enim quæ sunt decreta, volumus firmissimè custodiri, vt si quis cuius interest, †differendam putauerit hanc quasi debitam functionem procurato more vsurarum dispendia ipse patiatur: quia iusta commoda laudabiliter laborantibus, plectenda cupiditate, subtraxit. Nam si opes nostras scænicis pro populi * collectione largimur, & ea studiosissimè consequuntur qui adeo necessarij non habentur, quantò magis illis sine dilatione præbenda sun per quos & honesti mores proueniũt, & palatio nostro facũda nutriuntur ingenia. † Hæc autem præsentibus literarum magistris venerando cœtui vestro præcipimus intimari. Vt sicut nos agnoscunt de suis commodis esse solicitos, ita à se prouectus adolescentium enixius nouerint † nos exigendos. Cesset nunc illa satyris doctoribus querulis vsurpata sententia: quia [2] duabus curis ingenium non debet occupari. Ecce iam habere tolerabile probantur hospitium: vnde nunc meritò, vni solicitudini ingiter inhærentes, toto vigore animi ad bonorum artium studia transferantur.

Marginal notes: †annorum. † periculi. † differendā. *Si franica dantur præmia, nō sunt subtrahenda professoribus artium bonarum.* * Forte, oblectatione. † Hoc. † vos. *Vnica cura.*

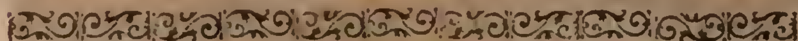
NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Populi collectione*] vet. *oblectatione.* Honesta collectio est, ducto à voluptate ad morum cultum argumento, quo vtitur Demosthenes *Olynth.* 2. dum Atheniensibus auctor est, vt spectaculorum voluptate posthabita, vtilitati magis seruiatur, & pecuniæ theatrales in vsus militares transferantur: θεωρικὰ χρήματα κελεύει γίνεσθαι τὰ στρατιωτικά, Libanius. FOR.

¶ 2 *Duabus curis ingenium non debet occupari.*] Quintil. *lib.* 10. *cap.* 3. *Neque enim bona fide simul se intendere animus totum potest, & quæcunque respexerit, desinit intueri quod propositum erat.* ob eamque causam vetat Iustinianus Imperator ne simul quis pluribus militiis det nomen, & cingulum cingulo coniungat, *l.* 5. *qui militare poss. C. lib.* 12. Iustinian. sanxit ne quis duobus magistratibus assideret, & vtriusque iudicij curam gereret, *l. vlt. Cod. de assess.* T. Liuius *lib.* 9. *de bel. Macedon.* veterem Roman. legem ostendit, duos simul Magistratus, præsertim curules, ne quis capere possit, neque gerere: nec decet plures magistratus ab vno geri, cùm vnicum ab vno optimè perficiatur opus. φαῦλον γὰρ τὸ πλείους ἀρχὰς τὸν αὐτὸν ἄρχειν. ἓν γὰρ ὑφ' ἑνὸς ἔργον ἄριστ' ἀποτελεῖται Aristot. *lib.* 2. *c.* 10. *Politic.* Quod ita interpretandum censeo, Cùm animus in diuersa negocia distrahitur: alioqui nihil vetat pluribus studiis intendi, dum vnius cura ad alterum muniat viam, vt Iuris ciuilis scientiam foro, iudiciisque exercendis non mediocriter conducere: contraque vsum forensem veræ germanæque legum cognitioni plurimum conferre quotidie sic experimur,

experimur, vt alteram sine alterius præsidio suos fines vix tueri posse arbitremur. FOR.

¶ 3 *Ad bonarum artium studia*] sic reposui ex coniectura; erat enim in aliis, *literarum, artium*, nisi quis malit, *liberalium artium studia*. quod postremum magis accedit ad veteris scripturæ similitudinem. Sed hæc satis, hac de re verò, *leg. 1. de var. & ext. cog. 1.* Senec. *lib. 13. epist. 89.* Plin. *procem. libr. 14.* FOR.

¶ Paulino v.c. Consuli Athalaricus Rex. XXII.

Confertur honor consulatus, cum descriptione laudis propriæ, & eius generis.

INdiscreti hominum mores confusique vagarentur, si aut culpa formidinem, aut virtus præmia non haberet. Sed cum vtraque suis finibus, propriáque terminatione claudantur, de illo nefas est ambigi, qui metuit eligi iudicio principali. Non enim quicquam aut odio *decernimus, aut pellecti aliqua gratificatione laudamus. Electio nostra de meritis venit: & tantò quis regali animo proximatur, quantò bonis studiis societate coniungitur. Non vereamini absentes, nec sitis de principis ignoratione soliciti. Latere † potest forsitan vulgare hominum genus, nesciri, non potest proles Senatus: quando bene noti sunt, qui meritis asseruntur: & abundè cognoscitur, quisquis fama teste laudatur. Quapropter te longissimè constitutum mentis nostræ oculis serenus inspexit, & vidit meritum, quod non habebatur occultum. Propositum siquidem † tuum celebrata dilatauit opinio, faciens fidem generis [1] morum pondere, non ætate. Neque enim fas erat, vt quem familia tanta produxerat, sententia nostra in eo corrigendum aliquid inueniret. Semen generis morum fructibus reddidisti. † Nihil vobis ætas longa subduxit, Antiquos in te Decios Roma cognouit. Decios inquam priscis seculis honoratam prosapiem, libertatis auxilium, Curiæ decus, Romani nominis singulare præconium. Cui specialiter adscriptum est quod immanissimum hostem † statu Reipub. † periclitante euasit, & in tanta virorum fortium multitudine solus inuentus est, qui patriam plus amasset. Hæc nos exempla summouendo semper † accedunt. Quia [2] magnus verecundiæ stimulus est laus parentum: dum illis non patimur esse impares, quos gaudemus auctores. Et ideo, quod Deo auspice dictum, per Indictionem duodecimam sume insignia consulatus. Honorem quidem arduum, sed familiæ vestræ domesticum. Vos enim completis paginam consularem: [3] vos crebro † nominat cursus annorum: & dum copia † plurimum soleat habere fastidium, vestrum nomen repetitum semper efficitur gloriosum. Huic denique generi superna fauerunt, præstando desideriis patrum [4] felicia † genera masculorum. Hinc est, quod in illo rerum capite collegam vix videris extraneum: hos habetis Iudices, quos parentes. O temporum singulare

Consulatus dignitas datur.

* debuimus.

† non potest

Sat noti qui virtute prædeti sunt moribus nõ ætate noltus.

† tuum diuulgatum

Genus.
† Nil
Decij.

† statum
† periclitantem

† accedũt
Parentum gloria excitamur.

Ex copia fastidium.

† nominas
† plerunque

† germina
Martis.

præco ... ! Curia Romana † complectur penè vestra familia: ecce verè nunc vnum dicendum est corpus, quando constat vicini sibi generis societate permixtum. Sed non remittas animos confidentia tuorum, nec credas † posse sufficere, quod tibi contigit de illorum prædicatione gaudere. Plus exigitur † heres * bonorum, quando sine cessatione compellitur, qui Maiorum virtutibus ad honorem ... Add laudes egregias senioribus, sequens ætas cum aliqua opinabili nouitate † succedat. Nam si gloriosum est posteris, iuitas excellere ficulneas, quanto præstantius est, hæreditarias augere virtutes? Mores tuos domesticos conuersatione laudauimus: sed maius aliquid † licet publicis exhibere conspectibus, vnde sibi nec ætas tenera blandiatur, nec metus quisquam † vindicet, nec magister assumat.

† imp'etur bene
† tibi posse
† hæc res
* Forte, honorum
† succedat
† nunc decet
† vendicet

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Morum pondere non ætate*] Virtutis enim quàm ætatis cursus celerior, auctore M. Tullio 5. *Philip. Nec enim cani, non rugæ repentè auctoritatem adferre possunt, sed honestè acta superior ætas auctoritatis fructus prabet extremos*, vt idem *in Catone Maiore*. Itaque D. Hieronymus, presbyterorum nomen non ab ætatis senio, sed morum grauitate & maturitate tractum ait. FOR.

¶ 2 *Magnus verecundiæ stimulus est, laus parentum*] γνώμη Virgiliana gemina.

Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.

Hic autem Theodoricum, parentem suum Athalaricus intelligit. FOR.

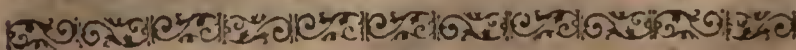
¶ 3 *Vos crebrò nominat cursus annorum*] Per Consules anni Rom. numerabantur: Athenis per Eponymos. Iul. Pollux *libr* 8. Onomast. ὅτι δ' ἐπώνυμος ὅτες καὶ ἀπ' αὐτοῦ ὁ χρόνος ἀριθμεῖται Nouel. περὶ τῶν ὑπάτων: & Nouell. 47. *l.* 3. *D. de accusat.* & suprà lib. 6. epist. 1. in formula Consulatus, nomen annorum, &c. FOR.

¶ 4 *Felicia genera nascuntur*] Leges Voconiæ, Salicæ mares fœminis prætulerunt, & ius Roman. *l. in multis, de statu homin.* Hoc Menander columen familiæ vocat,

στῦλος γὰρ οἴκου παῖδές εἰσιν ἄρρενες FOR.

¶ 5 *Liberos consimiles æquales, &c.* Similitudo fratrum vel gemellorum gratiam conciliat, *l.* 39. *l.* 40. *hi enim, ff. de adil. edict.* Plin. *libr.* 7. *c.* 12. de M. Antonio triumuiro. Martial. *libr.* 9.

Quæ noua tam similes genuit tibi Leda ministros, &c. l. 22. proinde, ad leg. Aquil. FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XXIII.

Super eodem.

Candidati commendatio.

QVid P.C. de vobis iudicemus, expendite cùm ad summarum culmina dignitatum germinis vestri viros, quos nunquam vidimus eligamus, non fastidio negligentiæ, sed honorabili præsumptione naturæ. Ad-

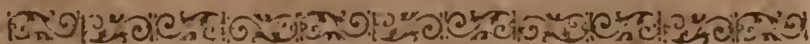
ræ. Ad examen veniant, quæ putantur Incerta. Nam quis de illa re æstimet deliberandum, vbi nihil reputatur ambiguum? Omnes quidem benignitas nostra complectitur, † sed tales veritatis testimonio prædicamus. Præcedit quidem gratiam, sed sequitur incorrupta sententia. Nam sicut idem Curiæ † corpus est vobis, ita in vnum laudabili proposito conuenitis. Vos ergo dilexisse, iudicium est, vnde libertatis augmentum & nostri Imperij crescit ornatus. Rerum causæ semper in semine sunt: fructus editus prodit auctores, & quicquid à diuinitate † meremur, de felici prole colligitur. Hinc est, quod Patritium Venantium sub admiratione pensemus, & fœcunda prole gaudentem, & tot † consularibus parem. Educauit enim liberos, nulla discretione laudandos, pondere moderationis æquales, ingenij viuacitate consimiles, & morum societate verè germanos. Quorum infantiam bonis † artibus enutritam, iuuentutem quoque armis exercuit, formans animum literis, membra gymnasiis: tradens, amicis exhibere constantiam, dominis fidem: & quicquid in illo viro gratia diuina concessit, integra perfectione transmissum cernas in † posteros. Iactent se alij possessione locupleti, summúmque putent † bonas solas esse diuitias. In hac autem domo non tantùm patrimoniis, sed & virtutibus aditur hęreditas. Hoc est profectò, quod verè diuites facit. Quando nullum melius potest esse compendium, quàm laudibus successisse Maiorum. Probatum est etiam in eo bonis dispensatoribus nil deesse. Alieni continens, propria sub moderatione distribuens, & inusitata laude † mirabilis, nulli grauis tot protulit consulares. Recipiat hęc audiens fructum bonorum, agnoscat se præconem habere, quàm dominum † inter tot lumina procerum singulariter fuisse laudatum. Nam si homines ornat semel accepisse palmatam, † quid ille censendus est, qui tot meretur in filiis consulatus? Et ideo P. C. alumnum vestrum Paulinum * laurea dignitate vestimus. Vt Iuuentus eius, quę fulget meritis, trabea quoque respondeat triumphali. Hunc honorem Deciorum familia non miratur, quia eorum plena sunt atria fascibus * laureatis, aliis rara dignitas ista contingit, in hoc decursu generis penè nascitur Consularis. Fauete ergo P. C. nostris muneribus, & nostro nihilominus candidato. Nam licet nuncupemini omnes generaliter Patres, huic etiam estis specialiter & parentes. Nomē vestrum à curę similitudine deriuatum, fidelissima rerum appellatione confirmat, ¹ non translatitia vsitatione vocabuli, sed † honora sorte nascendi. Cedant nobis hanc felicitatem Diuina perpetuam, vt licet gratiam præstetis exoticis, prole vestra viuatis, gaudeatis.

In certis non est dubitandi locus. | † si | † coetus | *Rerum obscura causa.* | † mereiur | † consulatibus | *Filij sim* [illegible] | *Educatio liberorum.* | † actibus | † posteris | † bonum | † mirabili | † quem & inter | *Palmata.* | † quis | * antea | *Trabea.* | * aureatis | *Senatores Patres.* | † honorata

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Non translatitia vsitatione vocabuli, sed honora sorte nascendi*] Translatitiam vsitat, vulgarem & assuetā, quasi neglectā vocat. Sic Plin. *lib. 7. c. 5. Translatitium in Ægypto est lib. 28. c. 2. Si mensa adsit nullū ponere, trāslatitium videmus: etiam quia multas religiones pollere manifestum est.* Sic etiā nostri Iuriscōsulti *l. 55. si patroni. D. ad S. C. Trebel.* sed nec illud trāslatitiè omittendum est. *l. 1. D. de iur. patron.* non translatitiè exequi debet,

l. 1. D. ad S. C. Turpill. Præuaricator eſt, qui tranſlatitiè munere accuſandi fungitur, id eſt negligenter, non verè, nec bona fide accuſatoris partes implet. BROS.

Præfectura Prætoriana.

§ Senatori præpoſito Athalaricus Rex. XXIV.

Conceditur cuidam dignitas præfecturæ prætorianæ, & eiuſdem recenſentur virtutes.

† ignotum
† domini
† quod
† quippe principis
† aſsiduus
† cingens
† concepti

SI te voluntas noſtra adhuc latentē, aut † inhonorum forſitan inueniſſet, gauderemus quidem repertum, ſed bene dubitaremus acturum: quia ſpes, magis quàm fructus, in nouo eſt. Sed cum † domni aui noſtri innumeris prouectibus magnóque iudicio glorieris, inconueniens res eſt, diſceptationi ſubdere, † quem vix poſſumus ſub admiratione prædicare. Tanti † quippe non examinanda, ſed veneräda ſententia eſt: quia non poteſt de facti eius ambigi, cum & nos ab ipſo cognoſcamur electi, qui diuinæ ſupplicationis ſemper † aſsiduis exegit meritis, vt illa faceret, quæ ſuperna gratia cuſtodiret. Nā quē ille virum aut exercitibus præficiens, cum victoria non recepit? aut Iudicem † vngens non iuſtiſsimum comprobauit? Cum futuris rebus eum credere habere tractatum: nam quod † concepiſſet animus, reddebat ſemper affectus, miróque ſapientiæ ſtudio non habebat dubium, quod veraciter præuidebat eſſe venturum.

Quæſtoris tractatio.

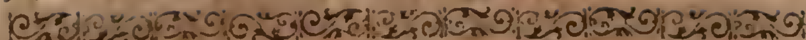
Denique ex te probare poſſumus eximium principis inſtitutum: quem primæuum recipiens ad Quæſtoris officium, mox reperit conſcientia præditum, & legum eruditione maturum. Fuiſti nimirum ſumma temporum laus: vt illum ſic ad omnia ſolicitum inoffenſa redderes famulatione ſecurum, dum molem tantam regalis ingenij facundiæ tuæ viribus ſuſtineres. Te in dictationibus amœnum, te ad iuſtitiam rigidum, te habuit à cupiditatibus alienum. Beneficia quippe ipſius nulla abominabili taxatione vendebas: vt honor tibi ad ep..onis diuitias proficeret, dum minimè pretio ſubiaceret. Hinc eſt quod videbaris æquiſsimo principi glorioſa dilectione ſociatus, quia eras à vitiis probabili ſequeſtratione diuiſus. Interpellantium te ponderibus ſapiētiſsimus arbiter onerabat, tantumque de animi tui cognita diſceptatione præſumpſit, vt in † beneficiis * litium tuum præſtaret æſtuantibus ſine aliqua cunctatione iudicium. † Quoties ille te grandæuis proceribus impugnauit? dū non † ſufficerent ad primordia tua, quos tanta longæui.. ætatis inſtruxerat. Erat plane quod in te prædicaret, eximium animum, ad † promerenda benef..a patulum, & cōtra vitia cupiditatis obſtructum.

† beneficij
* locum
† quot ens
† ſufficeret
† promouenda
Clauſa manus aperta iuſtitia.
† largitate

Dum neſcio quo pacto rara eſt in hominibus manus clauſa, & aperta iuſtitia. Veniamus ad Magiſteriam dignitatem, quam non pecuniæ † digaitate, ſed morum noſceris ſuffragio conſecutus: quo loco poſitus ſemper Quæſtoribus affuiſti. Nam cum opus eſſet eloquio defecato, cauſa tuo protinus credebatur ingenio. Exigebaris à benigno principe, quod ſe tibi nouerat minimè commiſiſſe, & quadam-

dam gratia præiudiciali vacabat alios laborare, vt te sententiæ † suæ copiosa laude compleret. Non enim proprios fines sub te vlla dignitas custodiuit: quando conscientiæ tuæ constat creditum, quod à multis fuit proceribus syncerissimè peragendum. Nesciuit quisquam de te submurmurare contraria, cùm tamen de principali gratia sustineres inuidiam. Derogare cupientes vicit integritas actionis: † aduersarij tui sæpe locuti sunt coacti, quod animus non habebat. Nam quælibet malitia formidat contra manifesta bona aliquid profiteri, dum generalibus odiis veretur exponi. Egisti rerum domino Iudicem familiarum, & inter num procerem. Nam cùm esset publica cura vacuatus, sententias prudentum à tuis fabulis exigebat, vt factis propriis se æquaret antiquis. Stellarum cursus, maris sinus, fontium miracula, rimator acutissimus inquirebat: vt rerum naturis diligentiùs perscrutatis, quidam purpuratus videretur esse philosophus. Longa fiunt, si cuncta proferamus: quin potiùs ad beneficia nostra † conuertimur: vt quod ab illo cognoscebatur deberi, ab hærede Imperij tibi sentias † iustè persolui. Quapropter iuuante Deo, quo auctore omnia prosperantur, ab Indictione duodecima in Præfecturæ Prætorianæ te suggestu, atque insignibus collocamus. Vt probatum Iudicem siue metu prouinciæ suscipiant, quas hactenus improborum cognouimus actione fatigatas. Sed quamuis habeas paternam Præfecturam, Italico orbe prædicatam, aliorum tibi tamen exempla non ponimus: * vetera moribus tuis, & omnium vota complesti. Percurre, iuuante Deo, gloriæ campum, quem semper à te nouimus expetitum. Nam si te continentem (vt credimus) & dignitas ista probauerit, hoc est sæculi ambitiosa superasse. Solitus es quidem iusta non vendere: sed nunc oportet impensius læsis per † iniuriam subuenire. Inuigilet incorruptibilis sensus aduersus malè consuetas manus. Excludatur vndiq; studium fraudulentum. Quia hoc dignum est per Iudicem peruenire syncerum. Diutiùs quidem differendo pro te cunctorum vota † lassauimus, vt beneuolentiam in te probaremus generalitatis, & cunctis desiderior aduenires. Habet hoc enim humana conditio, vt celeriùs adepta fastidio sint, dum omne pretiosum vilescit oblatum: & contrà, dulciùs accipitur, quod sub aliqua dilatione præstatur. Sed non sumus tantummodò de tuorum temporum laude contenti, perquire omnia ad titulo Præfecturæ Prætorianæ pertinentia, quæ aliorum visa est fraudare cupiditas. Non liceat quenquam gloriari furtis aut præiudiciis suis. Lumen te immisimus rebus cælatis: quando nec prudentiæ tuæ quisquam poterit illudere, nec fidem aliqua † oblatione tentare. Constitue & huic regulam dignitati, qui ante actis fascibus † mirabilis continentiæ exempla præbuisti. Nam licèt omnes penè honores summos æqualiter egeris, habes tamen proposita conscientiæ bona, vbi nullam decet esse mensuram. Hîc enim decorum est, terminum non habere. Hîc honesta probatur ambitio, cuius etiam & nimietas placet. Omne siquidem prædicandum quantò profusiùs quæritur, tantò gloriosiùs inuenitur.

† tuæ
Inc n'patur.
† aduersi
Doctrina recondita.
Purpurati philosophi.
† conuertimus
† cuncta
Hæres Imperij.
* Forte vetere
Iudicis boni partes.
† in uidiam
† laxauimus
Vltrò oblata fastidiuntur.
† oblectatione
† mirabili côditione

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. xxv.

Super eodem.

Candidati commendatoria. CVmulauimus quidem P. C. beneficiis nostris copiosum virtutibus, diuitem moribus, plenum magnis honoribus Senatorem. Cuius si merita consideretis, debemus omne quod soluimus. Qua enim compensatione commendandus est, qui aures dominantium * luculenta sæpiùs
* locuplete
prædicatione compleuit? Dignitates sibi creditas eximia grauitate tractauit: & nisus est tempora facere, quæ meritò laudarentur in Principe. Trahebat regnantis animũ veritas & disertitudo dictorum: cui sic omnia retulit, vt miraretur ipse qui fecit. Allegauit solus, quòd omnes iuuaret: & dum purpuratas auditori suo † ferierat laudes, gratiosum vobis
Purpuratæ laudes.
† fecerat
nostrum fecit imperium. Commendat enim suam gentem, qui oratione placabili permulcet regiam summitatem: quando ex vobis & alter talis creditur, à quo similia postulentur. Patrem quoque clementiæ nostræ in ipsa Curia libertatis qua disertitudine deuotus asseruit? Recolitis
Curia libertatis
quemadmodum facta eius orator nobis excolebat, virtutes ipsius plus mirabiles faciens, quàm honores. In absoluto datur probare, quod dicimus. Æstimate P. C. quali † gratia potuistis ab illo respici, à quorum se corpore sic † videbant ornari. [Gloriosis quippe dominis † gratiosa sunt præconia, quàm tributa. Quia stipendium & tyranno penditur: prædicatio autem nisi bono Principi non debetur.] Quid præconiales viri creditis, † his tantùm fuisse contentum, vt dominos niteretur laudare superstites, à quib. dum vicissitudo præmiorum forsitan quæritur, laboris tædia non vitantur: tetendit se etiam in antiquam prosapiem nostram, lectione † discens, quod vix † maiorum notitia cana retinebat. Iste Reges Gothorum longa obliuione cælatos, latibulo vetustatis eduxit. Iste * Amalos cum generis sui claritate restituit, euidenter ostendens, in decimam septimam progeniem stirpem nos habere regalem. Originem Gothicam historiam fecit esse Romanam, colligens quasi in vnam coronam germen floridum, quod per librorum campos passim fuerat ante dispersum. Perpendite quantum vos in nostra laude dilexerit, qui vestri Principis nationem docuit ab antiquitate mirabilem. Vt sicut fuistis a Maioribus vestris semper nobiles æstimati, ita vobis rerum antiqua progenies imperaret. Credimus P. C. & ii adhuc referre volumus, beneficia collata † superantur. Nostris quoque principiis quanto se labore concessit? cùm nouitas regni multa posceret ordinari, erat solus ad vniuersa † sufficiens. Ipsum dictatio publica, ipsum consilia nostra poscebant: & labore eius actum est, ne laboraret imperium. Reperimus eum quidem Magistrum, sed impleuit nobis Quæstoris officium, & mercedes iustissima * deuoluens cautela, quam ab auctore nostro didicerat, libenter hæredis vtilitatibus exhibebat. Verùm † his aliquid maius adiiciés, primordia regni nostris & armi† iuuit & literis. Nam dum curæ † litorum regias cogitationes incesserent, subitò à literarum penetralibus eiectus, par suis maioribus ducatum * excepit in-

Marginal notes: † gloria · † videbat · † gratiosiora · † iis · † dicens · † maiorum · *Ortus Gothorum.* · * Hamalos · † superantur · † suscipiens · * deuotione persoluens cautela in · † iis · *Arma & litera.* · † viuit · † littorum · * accepit

trepidus: cui quia defuit hostis, morib. triũphauit eximius. Nam deputatos Gothos propriis pauit expensis: vt nec prouinciales percelleret, nec fiscum nostrum expensarum oneribus ingrauaret. Arma eius nulla possessorum damna senserunt. Fuit nimirum prouinciarum verissimus custos. Nam ille defensor propriè dicendus est, qui tuetur innoxiè. Mox autem: vt tempus clausit nauium commeatum, bellique cura † resoluta est, ingenium suum legum potiùs ductor exercuit: † signans * sine litigantium, quod † amè sub pretio constabat esse laceratum. Talem Metelli in Asia, talem Catonis in Hispania legimus fuisse * dictatum: qui plus de sua disciplina, quàm per arma laudati sunt: non iniuria, quia hostem congredi varius semper euentus est: indubitata verò gloria, morum custodisse mensuram. Quid ergo? nunquid tali actione præsumens aliqua se † elatione iactauit? dum est familiare hominibus extolli, cùm benè de se cognouerint æstimari. Nónne tanta se communione tractauit, vt principis sibi gratiam ad beneficia † tanta crederet esse † concessam? Beneuolus cunctis, moderatus in prosperis, ignorans nisi grauiter lacessitus irasci. Qui cùm sit iustitia regibus ad remissiones irarum nó perdurat austerus, suarum rerum distributor egregius: & dum nesciat aliena quærere, nouit propria largus offerre. Hos igitur mores lectio diuina solidauit: *[quoniam sæpe bene geritur, si cœlestis metus humanis moribus † opponatur.] Hinc enim virtutum omnium sumitur manifesta cognitio: hinc sapientia veritatis sapore conditur. Sic ad omnia redditur humilis, quem imbuit doctrina cœlestis. Huic ergo P.C. Deo auspice, à duodecima Indictione Præfecturæ Prætorianæ regendam tribuimus dignitatem: vt querelas omnes infidelium nundinatione collectas, Deo præstante, sua integritate componat: faciátque tam nimiùm desideratus, vt cunctis possit esse beneficus. Assint superna † dispositis: vt quem † nos probauimus longa conuersatione prudentem, prosperrimus sibi, fidelissimus nobis, vtilis Reipu. debeat inueniri, & relinquat posteris famam per quam gloriosam seculis suam faciat esse familiam.

Defensor qui propriè dicendus sit. | † soluta | † sanans | * sine dãno | † autem | *Metellus.* | * ducatum | *Modestia.* | † electione | † tantem | † familiæ | *Sacra lectio* | * quando semper | † imperatur | † depositis | † non

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

VARIARVM LIBER † X.

† septimus

¶ Iustiniano Imperatori [1] Amalasuentha Regina I.

Significat Regina post mortem filij sui, se ad regni fastigia produxisse fratrem suum.

A Deo, clementissime Principum vobis amore inhæsimus, vt distulerimus hactenus indicare filij nostri gloriosæ recordationis occasum: ne amantis læderemus animum post † tristia nuntio

† tristitiam

rum: sed nunc iuuante Deo, qui consueuit casus asperos in prospera commutare, illa magis elegimus in vestram † deferre notitiam, de quibus nobiscum † possi[t]is, participata exultatione † gaudeatis. Iuuat enim diuina munera diligentibus confiteri. Perduximus ad sceptra virum nobis fraterna [2] proximitate coniunctum, qui regiam dignitatem communi nobiscum consilij robore sustineret: vt & ille auorum suorum [3] purpureo decore fulgeret, & † animos nostros solatium * prudentis erigeret. Iungite nunc vota felicia. Vt sicut nos in imperio pietatis vestræ omnia fieri prospera desideranter expetimus, ita nobis fauere vestram beneuolentiam comprobemus. Peracto itaque nuntio, vt † quod vobis pro ingenita clementia credimus esse votiuum, addimus etiam gratissimæ legationis officium: vt pacem, quam mente semper geritis, etiam mihi † retineatis esse collatam, adiectione quoque temporum proteletis. Nam licèt concordia Principum semper deceat, vestra tamẽ absolutè me nobilitat: quoniam ille redditur ampliùs † excelsus, qui vestræ gloriæ fuerit vnanimiter coniunctus. Sed quoniam epistolarum breuitate vniuersa sufficienter nequeunt expediri, salutantes reuerentia competenti quædam Legatis nostris verbo vobis insinuanda commisimus, quæ consuetudine vestræ serenitatis libenter accipite: vt ab omnibus euidenter possit agnosci, quod instè nobis probamus de vestra mansuetudine polliceri. Conuenit enim de vobis indubitanter præsumi: quando & nos pro desiderio vestro in † his, quos commendastis, talia facimus, qualia vos sperasse cognouimus.

† proferre
† possitis
† gaudere
E[x] l[ibro] G[...]
Gittmtan.
† animum
nostrum
* for. prudentia
† quem
† retineretis
Pacem proro-gare
† celsus
Mandata legatorum.
† iis quæ

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Amalasuentha*] Gotthorum regi à Theoderici filia Athalarici mater, cuius virtutes & animi magnitudinem Procopius commemorat *lib. 1. de bello Gotthico, & lib. 1. de bello Vandalico*: ex quibus libris multa ad sequentium formularum cognitionem sumi possunt, quæ mihi subsecíuo studio hæc festinantiùs annotanti colligere non licuit, Filij nostri Athalarici regis, in quo educando ingentem curam mater adhibuisse dicitur. corruptus tamen fuit postmodum ab æqualibus. Obiit anno Christi 532. cùm regnasset annos decem. FOR.

¶ 2 *Proximitate coniunctum*] Theodahadum consobrinum, regni sociũ: qui ob multas rapinas ab ea corripitur. Sed tandem vt solus regnaret, mox eam in carcerem detrusit, deinde occidi iussit, & regnum annis quinque obtinuit, Procopius *lib. 1. de bello Gotthico*. Mattheus Palmerius *in Chronicis*. & Herman. Contractus. FOR.

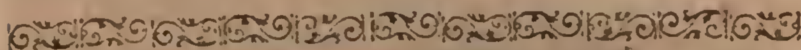
¶ 3 *Purpureo*] a regibus orto. Aurel. Prudentius priore *in Symmachum libro*, de cultu Adriani & catamiti eius.

— nunc diui principis illum
Purpureo in gremio spoliatum sorte virili.

Theodahadus enim regia stirpe ortus erat, nempe Theoderici ex sorore Amalafrida nepos. Procop. *lib. 1. de bello Gotthico*.

Verba Purpurea, Parysatis Cyri & Artaxerxis mater, iubebat eum qui regem liberius esset allocuturus, verbis nitidioribus & grauibus vteretur.

tur. Plutarchus *Apophthegm.* ἐκέλευσε τὸν βασιλέα μέλλοντα μετὰ παῤῥησίας διαλέγεσθαι βυσσινοῖς χρῆσθαι ῥήμασι. Purpuratum filium dixit libri sequentis epist.1. Crebrum & huic auctori familiare epithetum, cùm quid illustre regiúmque significet: vt & Enodio in Panegyrico quem Theodorico regi dixit, *Visus*, inquit, *in morum fidem meritorum teste purpurato*. & sub finem: *Vtinam aures bona seculi purpuratum ex te regem amplificet. Vtinam heres regni in tuis finibus ludat, &c.* supr. libr. 9. epistol. 24. & libro 10. epistol. 1. Procopius *sub finem libr. secundo. de bello Gothorum.* Theudibaldum communi omnium Gothorum consensu ex Verona accitum & ad se venientem statim veste purpurea donauit, regémque cum adstantium acclamatione & plausu creauit. Plin. *lib.* 22. Coccum Imperatoriis dicatum paludamentis scribit: qua & duces exercituum prius vsos Plutarchus *in Crasso*, FOR.

¶ Iustiniano Imperatori * Theodahadus Rex. 11. *Theodoaldus

Super eodem.

[1] NOuis regibus mos est, per diuersas gentes pronectus sui gaudia nunciare: vt acquirãt affectum Principis externi de ipsa communione regnandi. Quod facienti mihi, piissime Imperator, multò meliùs diuina tribuerunt: quoniam vestram gratiam securus expeto, quam præcellentissimam dominam[2] sororem nostram vobis pepigisse cognosco. Ab eius enim iudicio me nullatenus deuiare certissimum est, quæ tanta sapientiæ luce † resplendere, vt & propria regna mirabili dispositione componat, & promissam cunctis gratiam robusta firmitate custodiat. Ideo enim me curarum suarum fecit esse socium, quatenus & ego illos desiderem habere reuerendos, quos sibi ipsa fecit esse pacificos, prudentiæ suæ more diiudicans: vt talium amicitias † eligeret, qui in toto Orbe simile nil h. berent. Neque enim noua est ista dilectio. nam si decessorum nostrorum facta recolatis, † agnoscitis quandam esse consuetudinis legem cum illo † imperio amicitiam[3] Amalos semper habuisse. Quæ † tantò certior, † quantò vetustior: quia[4] facilè mutari non potest, quod per longa † sæcula custoditur. Suscipite † itaque affectuosis mentibus. & nostra primordia, & † donnæ sororis nostræ, cui † singulariter studetis, iudicio fauete. Nam si me similiter diligitis, Regem quodammodo pariter efficitis. Sed quoniã nos amplius loqui desideria nouitatis exposcunt, & literarius sermo narrare † plurimum non patitur, ideò tantis meritis (sicut dignum est) salutationis honore completo, harum portitorib. Legatis nostris aliqua pietati vestræ delegauimus intimanda: quia nemo vtilius tractat, quàm qui vestræ mansuetudini committere sua vota delibecat.

Regum mos ad regni fastigium assumptorum.
† resplendeni
† deligeret
† agnoscetis
† impio *Amalis.*
† tantum
† quantum
† recipite
† atque
Amicitia certior, quò antiq.
* dominæ
* sing. lanium
Leg. ior mãdat.
* plurimo

NOTÆ VARIORVM.

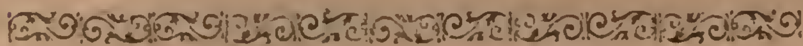
¶ 1 *Nouis regibus mos est*] hunc morem testatur *l. vlt. tit. vlt. lib.* 12. *Cod.* Philostratus *l. b.* 5. de Apollonij vita, de Neronis in canendo victoria

εὐαγγέλια θύειν, eo ſenſu ꝗ ἱπαγγέλλοντες τὰς χάριτας dicuntur à Theodoreto in epiſtolam Pauli ad Romanos. FOR.

¶ 2 *Sororem*] additur in veteri, dominam, vt Amalaſuentham, de qua ſuperiore epiſt FOR.

¶ 3 *Amalos*] epiſt. vlt. lib. ſuperioris: li. 8. epiſt. 5. & epiſt. ſeq. FOR.

¶ 4 *Facilè mutari non poteſt*] certè non debet. *l. 32. de quib. l. ſeq. de legib. Nam in rebus nouis conſtituendis, euidens vtilitas eſſe debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum viſum eſt, l. 2. de conſt. prin. c.* Concilij Nicæni c. 6. τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω. Locrorum ſatis nota lex. FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Amalaſuentha Regina. III.

Scribit Senatui vrbis Romæ Amalaſuentha Regina, ſe elegiſſe in conſortem regni ſui Theodahadum patrem ſuum.

Conſors regni aſſumitur Theodahadus. † generalis † actor

1 POſt flebilem filij noſtri diuæ recordationis occaſum, vicit animũ piæ matris † generalitatis affectio: vt non mœroris ſui cauſas, ſed veſtra potius augmenta cogitaret. Quæſiuimus regales curas quo ſolatio fulciremus. Sed † auctor illa caſtitatis & miſericordiæ ſingularis: qui nobis primæuum ſubtracturus erat filium, maturi fratris reſeruauit affectum. Elegimus, Deo auſpice, conſortem regni noſtri feliciſſimum Theodahaldum. Vt qui hactenus Reipub. molem ſolitaria cogitatione pertulimus, nunc vtilitates omnium iunctis conſiliis exequamur: quatenus in tractatibus duo, in ſententiis † vnum eſſe videamur. Aſtra ipſa cœli mutuo reguntur auxilio, & vicario labore participata Mundum ſuis luminibus adminiſtrant. Ipſi quoque homini duplices manus, ſocias aures, oculos geminos, diuina tribuerunt: vt robuſtius perageretur officium, quod duorum fuerat ſocietate complendum. Exultate P.C. & factum noſtrum ſupernis commendate virtutibus. Nihil reprehenſibile deſideramus agere, quæ cum conſilio alterius cuncta delegimus ordinare. Communio † ſiquidem regni mores aſſerit: quoniam placabilis eſſe iuſtè creditur, qui poteſtatis ſuæ habere participem comprobatur. Reſerauimus itaque, deo iuuante, palatia viro noſtri generis, claritate conſpicuo, qui Amalorum ſtirpe progenitus, regalem habeat in actibus dignitatem, patiens in aduerſis, moderatus in proſperis, &, quod difficillimum poteſtatis genus eſt, olim rector ſui. Acceſſit † his bonis deſiderabilis [eruditio literarum, quæ naturam laudabilem eximiè reddit ornatam.] Ibi prudens inuenit, vnde ſapientior fiat: ibi bellator reperit, vnde animi virtute roboretur: inde princeps accipit, quemadmodum populos ſub æqualitate componat. [Nec aliqua in mundo poteſt eſſe fortuna, quam literarum non augeat glorioſa notitia.] Accipite † quod maius generalitatis vota meruerunt. Princeps veſter etiam Eccleſiaſticis eſt [2] literis eruditus: à quibus ſemper quicquid eſt pro * honore commonemur iudicare rectè, bonum ſapere, diuina

Communio æquitatis. † vnui † quidem *Theodahadi laus.* † iis *Doctrina literarũ naturam perficit.* † quid *Princeps litera ſacra eruditus.* * v. homine

na venerari, futura cogitare iudicia. Necesse est enim, vt sequatur iustitiæ vestigium, qui de sua sententia causam se credit esse dicturum. Viderim quæ lectio acuat ingenium diuina, semper efficere nititur pium. Veniamus ad illam priuatæ Ecclesiæ largissimam frugalitatem, quæ tantam procurabat donis abundantiam, conuiuiis copiam, vt considerato eius antiquo studio, nihil noui habere † videatur in regno. In hospitalitate promptus, in miseratione pissimus. Sic enim multa expenderet, census eius cœlesti remuneratione crescebat. Talem vniuersitas debuit optare, qualem nos † probamur elegisse, qui rationabiliter disponens propria, non appetat aliena. Tollitur enim necessitas principibus excedendi, † quoties assueuerint propria moderari. Laudata nimirum sententia, quæ rerum præcipit modum: quia nimium non placet, etiam quod bonum putatur. Gaudete nunc P.C. & supernæ gratiæ pro nobis vota persoluite: quando talem mecum constitui principem, qui & de nostra æquitate bona faciendo propria suæ pietatis † ostendat. Hunc enim ³ Maiorum suorum commonet virtus, & auunculus efficaciter excitat † Theodericus

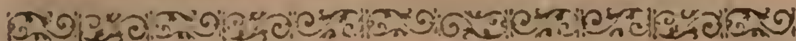
Virtutes regia.
† videbatur
† probamus
τὸ μέτρον.
† quotiens
Vota pro imperatore soluenda.
† ostendit
† Theodoricus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Post*] Hæc epistola laudes consortis imperij Theodati continet: qui tandem fructibus ac periurio solus regnum Gotthorum inuasit. FOR.

¶ 2 *Literis eruditus*] Procop. *lib.* 1. scribit Theodatum, seu Theodahadum literarum Latinarum & Platonicorum dogmatum peritum fuisse: nullam Theologiæ cognitionem tribuit: disciplinæ militaris expertem, & pecuniarum cogendarum, & possessionum accumulendarum studiosum. FOR.

¶ 3 *Maiorum suorum*] ad vitæ decora domesticæ laudis exempla prouocare debent, *l. vn. Cod. Theod. de emend. propinq.* FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. III I.

Super eodem scribit Theodosldus Rex.

¹ Diuina nobis beneficia P.C. peruenisse, feliciter nuntiamus: dominam rerum, toto Orbe gloriosam, consortem me regni sui larga pietate fecisse: vt nec illi deesset fidele solatium, & nobis † auitum congruè præstaretur imperium. Suscipiatur gratissime, quod generalitatem constat optasse. Referentur nunc sine metu vota cunctorum. Vt vnde periculum pertuli: inde me vniuersitas cognoscat ornari: Præsumpsistis enim me in * conscio susurrare, quod palam non poteratis assumere. Quantum vobis debeam, hinc datur intelligi, vt illud mihi festinaretis diuinitus euenire, quod meus animus non audebat appetere. Hoc vobis est potiùs nouum, † quàm nobis incognitum. Magna ergo gratia completum debet accipi, quod velociter quem † oportebat vide-

† illi
Consors regni.
† habitum
* consessio
† quos

batur aperiri. Sed si quid de vobis meremur, cum tamen plurimum a-
† oporteat † gratiam — pud vos valere nostram † gloriam confidamus, † dominæ & sororis no-
† dominæ — stræ gloriosas laudes iugiter † personate. Quæ magnitudinem imperij
† personate — sui nostra voluit participatione roborari: vt tanquam in duobus lumi-
Regum concordia. — nibus vnus esset aspectus, & concordem sensum nemo crederet segre-
† similes — gatum. Sic sunt enim † similes, quos & gratia iungit: & parentela † conci-
† cōsociat — liat. Arduum sibi hoc fortasse æstiment impares mores: difficile est, il-
los aliter viuere, qui sibi possunt bonarum cogitationum similitudine
† mutari — conuenire. Consilium quippe † mutare detrectat imprudus: sapien-
detrectet — tiam verò ille quærit in altero, penes quem est scientiæ magnitudo. Sed
inter diuersa munera, quæ nobis cum regia maiestate diuina tribuerūt,
illud amplius permulcet animum nostrum, quod nos sapientissima do-
mina, trutina magnę disceptationis, elegit: cuius prius ideo iustitiam
pertulit, vt prius ad eius pronectionis gratiā peruenirem. Causas enim,
vt scitis, iure communi nos fecit dicere cum priuatis. O animi nobili-
Ex priuato rex. — tas singularis! En æquitas mirabilis, quam Mundus loquatur. Non du-
bitauit parentem prius iuri publico subdere, quem paulo post voluit i-
psis quoque legibus anteferre. Explorauit conscientiam, cui erat regni
traditura censuram: vt & illa domina cognosceretur esse cūctorum, &
† producere — me probatum † perducere dignaretur ad regnum. Quando † his muneri-
† his — bus, quando soluamus tantæ gratię quę debemus? vt * quæcunque par-
* quæ cum — uulo filio imperauit: sola, nūc mecum delegerit regnare sociata. In ipsa
est enim decus regnorum omnium, in ipsa nostræ originis flos bono-
† suscepimus — rum.² Quicquid fulgemus, ab eius claritate † suscipimus. Quando non
solum parentibus laudem contulit, sed ipsum quoque genus humani-
† quantoque — tatis ornauit. Quis possit sufficienter edicere, quanta pietate, † quanto
Laus Amalasuenthæ. — morum pondere decoretur? Discerent profectò noua philosophi, si vi-
derent: & minora libris suis faterentur condita, quàm huic cognosce-
rent attributa. In tractatibus acuta, sed ad loquendum summa modera-
Prudēs magis quam loquax. — tione grauissima. Hæc est regalis procul dubio virtus, celeriùs necessa-
ria sentire, † & tardiùs in verba prorumpere. Nescit enim pœnitenda
† sed † tradit — loqui, qui proferenda prius suo † tradidit examini. Hinc est, quod eius
doctrina mirabilis per multiplices linguas magna vbertate diffūditur:
† subditam — cuius ingenium ita paratum reperitur ad † subitum, vt non putetur esse
Regina Sabæ. — terrenum. In libris Regum regina Austri venisse legitur ad discendam
† Salomonis — sapientiam † Salomonis: hic principes audiant, quod sub admiratione
† felicitate — cognoscant. Paucis verbis sensus clauditur infinitus, & summa † facili-
† nec — tate componitur, quod ab aliis † nunc sub longa deliberatione forma-
tur. Beata Resp. quę tantę dominę gubernatione gloriatur. Minus fuit,
vt generalitas sub libertate seruiret, addictū est tantis meritis, ne ei sub-
† dominatur — deretur & reuerentia principalis. Hoc enim obsequio dignissimè † do-
minamur. Nam cum tantę prudentię pareo. cunctis virtutibus obsecū-
† monitione — do. Sub tali siquidem † monitore regni pondere non grauamur. Dum si
quid sit pro nouitate incognitum, fiet nobis eius instructione certissi-
† veritate — mum. Ad bonum publicum † veritatem non pudet confiteri. Agnoscite
† qua † potuis — principes viri sapientissimæ esse dominæ, † quod in nobis † potuerit
plus

plus placere. Illam enim aut interrogando melius sentimus, aut eius imitatione proficimus. Viuite nunc felices. Viuite, deo auxiliante, concordes, & æmulamini gratiam, quam regum cognoscitis tenere concordiam.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Diuinæ*] Insinuat Theodahadus se in consortium regni adsumptum FOR.

¶ * 2 *Quidquid fulgemus*] Laus Amalasuenthæ de qua & Procop. *lib.* I. FOR.

¶ Theodosio [1] homini suo Theodahadus Rex. V.

De modesta disciplina seruanda, & illicitis præsumptionibus corrigendis.

POtestatis nostræ censuram, rerũ volumus esse † modestiam, vt quantum diuina beneficia percepimus, tantum æquabilia plus amemus. Priuata siquidem studia à nostro animo probantur exclusa: quia generalis dominus custos factus sum, Deo auxiliante, cunctorum. Et ideo præsenti iussione † præcipimus, vt quicunque ad domum nostram † noscitur pertinere, & curæ tuæ probatur esse cõmissus, nullis præsũptionibus insolescat. Quia solus dicendus est ille meus, qui legibus potuerit esse tranquillus. Augete famam nostram, per patientiam vestram. Si quis habuerit cum altero forte negocium, ad communia iura descendite, fora vos tueantur, non iniqua præsumptio. A domesticis inchoare volumus disciplinam, vt reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimur excedendi licentiam non præbere. Mutauimus cum dignitate propositum, & si antè iusta districtè defendimus, nunc clementer omnia mitigamus: quia domum exceptam non habent principes, sed quicquid diuino auxilio regimus, nostrum propriè confitemur. Estote ergo circa eos, qui iuri nostro ante fuère subiecti, omnino soliciti: nullum contra legem aliquid permittatis excedere. Laus ad me vestra potiùs perueniat, quàm aliqua querela procedat: [quia bona conscientia tunc verè imperat, cum generaliter præstare festinat.]

† modestia

† decreuimus

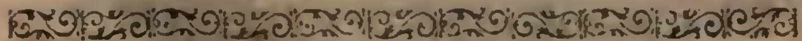
† cognoscitur

Iure viuendum.

Domesticorum regum disciplina.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Homini suo*] id est, domestico & clienti. *l.* 4. *Cod. de dignit. l. pen. C. Theod. de censitorib. peræquat. & inspect. l.* 1. *de conductorib. & hominibus domus Augustæ. C. Theod. l.* 5. *de reparat. appell. C. eod.* FOR. Hominem vocat qui ad domum alicuius pertinet, vnde Gallicè *homagium* dicimus. BROS.

¶ Patricio v. I. Quæstori Theodahadus Rex. VI.

Ei conceditur Quæstoris honor, & de morum probitate commendatur.

[*Quæstoris creatio.* † alioquin † cognoscitur.] [1] NEcessarium probatur esse Reipub. personas dignitatibus aptas eligere: vt cui iustitia committitur, malis moribus non grauetur. † Alioqui inefficax est, ab homine exigere quod † agnoscitur non habere: contra, confidenter quæritur quod inesse sentitur. Et ideo primùm nobis placuit tuos mores inspicere, sine quibus possunt quælibet optima displicere. Ornamentum enim bonorum omnium est syncera benignitas, quæ non est sola, quia de virtutibus† videtur esse generata. [† noscitur † primò *Iustitia.* *Eloquentia.*] Ordinem serua nostri iudicij: vt sicut hæc † prima quæsiuimus, ita te custodire iustitiam præ omnibus sentiamus. Secunda nobis cura fuit, eloquentiæ tuæ fluenta perquirere: quam licèt singulariter diligamus, moribus tamen iustè postponimus. In illis enim vita cognoscitur: hîc [† tamen *Laus eloquentiæ.*] † tantùm lingua laudatur: sed in te valde decorum: quia vtrunque nosceris habere sauciatum. Æqualiter enim splendes actionis merito, & dictationis eloquio: vt iuste possit intelligi, per te voluntas principis expediri. Nam inter cæteras artes oratoriam sic diligimus, vt eam ornamentum omnium literarum esse fateamur. Quicquid enim in qualibet disciplina concipitur, ab ista sub decore profertur [† reperiatur † magnus † excolere † naturalis † facundi † enim est † miramur † cognoscimus] † Reperiat quamuis † magna philosophus, quid proderit sentire, si laudabiliter non possit † extollere? † Naturale est, inuenire: sed † facundiùs decenter asserere. Quale † enim cunctis desiderantibus loqui? & res communes ita disertè dicere, quas etiam prudentes se† mirentur audisse? In hac te † cognouimus arte præualidum, vt & suadere possis suauiter, suggestionibus tuis nescias maligna miscere. [*Quæstoris officium.* † pro decima tertia indictione † consulueris] Atque ideo Quæsturæ tibi fasces † per [2] decimam tertiam Indictionem, propitia diuinitate concedimus: [3] vt facias generalitatis votum iuridicorum sequendo iudicium. Totum te legibus, totum responsis trade prudentium. Sic nobis optimè† consulueris, si priscorum seruias constitutis. Considera in verbis tuis laudem positam principalem. Fama nostra est, quod loqueris: conscientia, sine dubitatione quod sentis. Intellige tamen quantum sit, quod à te exigatur, cui opinio nostra committitur. [† hoc] † Hæc subiectos nostros amplectitur, hæc per gentes exteras peruagatur, per hanc vbi non videmur, agnoscimur. Decreta nostra tradunt ciuitatibus prouinciisque sermones. Iudicare de nobis possunt, qui etiam nostris iussionibus obsequuntur. Summo ergo studio constat esse seruandum, quod de nobis potest ferre iudicium.

NOTÆ VARIORVM.

¶* 1 *Necessarium.*] De quæstoris officio ac eloquentia qua de re suprà *libr.6.epist.5.& libr.8 epist.13.& 14.* FOR.

¶ * 2 *Decimam tertiam*] Id est anno Christi 538. Belisario v.c. consult. FOR.

¶ 3 *Vt facias generalitatis votum, iuridicorum sequendo iudicium.*] Hinc constat quæ fuerint partes Quæstoris sub Imperatoribus: ille enim condebat leges, & veritatem precum rimabatur, vt subscriberet illis, si iusta ratione niterentur, quod liquet ex *leg.1.Cod.de petit.bon.subl.* vide Symmach.*lib.2.epist.8 lib.4.epist.50.lib.5.epist.52.*& quæ notauimus ad *epist.5.& 6.lib.6.infrà.* BROS.

¶ Senatui

¶ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. VII.

Super eadem.

POſt primordia noſtri imperij vobis feliciter nunciata, congrua no- | *Al. Senatũ*
bis † contigit P.C. cauſa ſermonis: vt iudicem nos cognoſcatis ele- | *pro receptione Quæſtoris commendatio.*
giſſe, cuius vos lingua poſſit ornare. Quæſtor enim eloquens Reip. de-
cus eſt, qui & vota noſtra optimè videatur edicere, & Antiquorum iura | † coniungit
firmo conſilio cuſtodire. Hinc eſt enim Patritius ſuis iam vocabulis
honoratus. † Nam perpetua fruitur laude, cui eſt honor in nomine: cu- | *Patritius.* † nam &
ius affluentem facundiam [1] ſtudia Romana genuerunt, † oſtentans me- | † oſtentas
ritò de loci dignitate peritiam. Nam qui illic potuit imbui, meruit vbi- | *Rom. eloquentia.*
que laudari: ibi defecatus ſermo Latinus eſt: † inde diſcuntur verba | * ibi
toto nitore lucentia. Aliæ regiones vina, † balſama, & olentia thura | * blaſma
tranſmittant: Roma tradit eloquium, quo ſuauius nil ſit auditum. Sic
bonis artibus eruditus, mox eſt forenſibus † aptatus excubiis: vt orato- | * aptus
res, quos longa meditatione præceptor fecerat, † à ſimili declamatione mon- | * conſimili
ſtraret. Notum eſt etiam, quanta cum collegis ſuis † moderatione con- | * declamatione
tendit. Certaminibus eius modeſtia ſemper affuit: dicendi calore rapta-
tus, ſtuduit laudabilibus inuentis: non, quod plerique faciunt [2] vacauit
iniuriis, qui ſic perorauit cauſas ſub tranquillitate, vt mores proprios
ſemper aſſereret. Contendiſſe ſiquidem, non litigaſſe repertus eſt. Allē- | *Modeſtia.*
nam enim cauſam faciebat ſuam gloriam. Nam ſic cognitus eſt vincere
vt probaretur contrarium † non læſiſſe. Talem itaque virum non decuit | * animum non
diutiùs iuſtitiam petere, ſed docere. Quia iudicaria virtus eſt, † linguæ | * linguam & bonis
bonis abundare, & mentis temperantiam cuſtodire. Cognoſcite P. C.
quid fieri velimus, quando in iudicib. primùm mores † elegimus, in ea | * eligimus
magis dignitate, quę iura conſueuit edicere. Non enim temporibus no-
ſtris poteſtate regia eſt armata Quæſtura, ſed legib. probatur eſſe com-
poſita. Velle noſtrum Antiquorum † Principum eſt voluntas, quos in | *Quæſtor quid eo ſæculo fuerit.*
tantum deſideramus imitari, quãtum illi iuſtitiam ſunt ſecuti. Illa eſt e- | * principiũ
nim † reuerenda priorum auctoritas, quæ à recto tramite non declinat. | * reuerẽdi
Sequendi enim neceſſitatem † reliquit poſteris, qui iuſtitiam ſuis miſ- | * relinquit
cuerit conſtitutis. Et ideo P.C. per decimam tertiam Indictionem Illu-
ſtri Patritio Quæſturæ contulimus dignitatem: vt qui eſt clarus nomine
magnificus etiam ſit honore. Fouete in eum noſtra iudicia: vt quod nos
præſtitimus, vobis placitum nihilominus † ſentiatur. | * ſentiamus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Romana ſtudia*] hîc de Romana eloquentia loquitur: & quidem tum inclinante Latini ſermonis dignitate haberi in precio cœperunt qui Latinè ſcirent. Conſtat iam inde ab eo tempore, certè imperij Iuſtiniani ætate contractus, qui à tabellionibus perſcriberentur, conceptos eo ferè ſermone, quo nunc vulgus Italię vtitur, vt conſtat ex inſtrumento Bibliothecæ regiæ, quo Stephanus tutor Gratiani pupilli cum ipſo

transegit, quod Rauennæ scriptum est anno Iustinianæi Imperij 38. indictione 11. cuius exemplum à me descriptum in larario seruo. FOR.

¶ 2 *Vacauit iniuriis*] Laudatũ. hic quæstor, ex eo quod in agendis & perorandis causis ab iniuriis sibi omnino temperauerit: turpissimus enim est conuiciandi mos, vt testatur Valentinianus Imper. in *l. quisquis. C. de post.* Præterea orationes non sunt conuiciis implendæ. vide Ammia. Marcellinum. *lib.* 30. EROS.

¶[1] Iustiniano Augusto Amalasuentha Regina. VIII.

Iustiniano Imperatori Amalasuentha regina petit licentiam transferendi marmora quæ emerat.

ITa nos gratia vestræ pietatis oblectat, vt quicquid ad decorem nostrum potest proficere, libenter à †vestris velimus partibus postulare. Quia talia vobis diuina tribuerunt, vt & vos eius † affluenter muneribus abundetis, & sperantibus † benigno animo, quæ sunt necessaria, concedatis. Et ideo mansuetudinem vestram reuerenter salutans, harum portitorem illum ad excellentiæ vestræ beneficia destinauit: vt marmora, vel alia necessaria quæ quondam Calogenitum comparare feceramus, per præsentium portitorem ad nos peruenire, Domino fauente, iubeatis. Vt cognoscamus nos à pietate vestra re vera diligi, quorum facitis vota compleri. Vestra enim gloria est noster ornatus: quando vos præstitisse cognoscitur, quod nostris laudibus applicatur. Decet enim, vt & [2] Orbis iste Romanus iuuamine vestro resplendeat, quem amor vestræ serenitatis illustrat.

† nostris
† semper
† bono
Marmor.
Orbis Romanus.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Iustiniano*] Amalasuentha cogitauit ab Italia Constantinopolim vsque adire Iustinianum Imp. Procop. *lib.* 1. *de bello Gothico.* FOR.

¶ 2 *Portitorem*] lib. 1. epist vlt. lib. 8. epist. 8. FORN.

¶ 3 *Orbis iste Romanus*] *l.* 13. *in orbe Romano, De stat hom.* Plin. *lib.* 17. *ca.* 12. *lib.* 35. *cap.* 4. malè priùs, *in vrbe Romana*, legebatur, d. l 17. quod editio Florentina arguit: & iam Alciat. *lib.* 2. *c.* 22. *dispunct.* annotarat, cui & hic locus suffragatur, & *l.* 1. *C. de Eunuchis.* FOR.

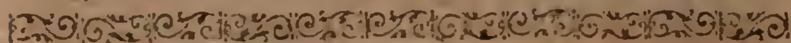
¶ Iustiniano Augusto Theodahadus Rex. IX.

Super eodem.

AEquum est, sapientissime Imperator, vt illa nobis libenti animo faciatis impendi, ad quæ si essemus desides, à vestra potiùs clementia deberemus hortari. Vobis enim gratum esse non dubium est, quicquid per nos ad Italiæ decorem contigerit expediri. Quia laudibus vestris

ſtris iure proficit, quando videtur creſcere, quod ad noſtræ Reipublicæ poteſt gloriam pertinere. Qua propter exhibens principatui veſtro reuerendiſſimum ſalutationis affectum, harum portitorem ad illa direximus exhibenda, ad quæ quondam Calogenitus fuerat deſtinatus: vt, etſi perſona rebus humanis ſubtracta eſt, beneficia eſt tamen † veſtra ad † nos, Deo † ordinante veniant. Ne caſſetur deſiderium, quod conuenienter eſt de † veſtra præſumptione ſequutum.

Mandatum finitur morte.
† noſtra
† vos
† iuuante veniat
FOR.
† noſtra

¶ [1] Theodoræ Auguſtæ Amalaſuentha Regina. X.

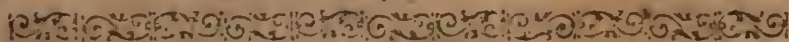
De pace.

† DVm propoſiti noſtri ſit illa quærere, quæ probantur ad † gloriam principis pertinere, dignú eſt vos ſermone venerari, † quos bonis omnibus conſtat ſemper augeri. Concordia non eſt ſola præſentium, quinimò illi ſe melius reſpiciunt, qui animi caritate ſe † coniungunt. Atque ideo reddens Auguſtæ reuerentię ſalutationis affectum, ſpero vt redeuntibus Legatis noſtris, quos ad clementiſſimum & glorioſiſſimum Principem deſtinauimus, de veſtra nos faciatis ſoſpitate gaudere. Quia proſpera veſtra ita nobis † grata videntur, vt propria: & neceſſe eſt, ſoſpitatem deſideranter ſuſcipere, quam nos iugiter conſtat optare.

† Cùm
† gloriam pij
† quæ
† iunguntur
† grata eſſe

NOTÆ VARIORVM.

¶. 1 *Theodoræ Auguſtæ*] Iuſtiniani coniugi, de cuius fortitudine animi Procopius meminit. Ad eandem ſcribitur infrà epiſt. 20.21.23. huius libri. FOR.

¶ Maximo Domeſtico v.i. Theodahadus Rex. XI.

De conceſſione Primiceriatus.

SI gloria eſt bonorum Principum, incognitas honoribus clarificare perſonas, (dum quicquid à ſubiectis proficiſcitur regnantium laudibus applicatur) quantò nobis præſtantius eſt, nobiliſſimæ familiæ reddere, quod eam cognoſcimus etiam naſcendi ſorte meruiſſe? Sic enim iuſtitiam ſequimur, ſi bonis hæredibus parentum præmia non negemus. Decet enim, etiam priores ſuos vincere, qui ad noſtra meruerunt tempora peruenire. Anitios quidem penè principibus pares ætas priſca progenuit: quorum nominis dignitas ad te ſanguinis fonte perducta, collectis viribus hilarior inſtaurata rutilauit. Quis ergo relinqueret in poſteris minùs † honoris, quos tam diu conſtat fuiſſe præcipuos? [1] Accuſarentur ſæcula, [2] ſi talis potuiſſet latere familia. † Atque nobis Marios vel Coruinos annoſior vita † ſeruaſſet, vix ſatiaretur Principis

Primiceriatus ei domeſticorum confertur.
† honores
† Atque vtinam Marij. Coruini,
† reſeruaſſet

votum, si nos contingeret personas illas talium possidere meritorum? quemadmodum iam nunc profectò negligimus inuenta, qui desideramus habere præterita? Atque ideo, (quod feliciter dictum sit) Primiceriatus, qui & Domesticatus nominatur, ab Indictione decima quarta tibi conferimus dignitatem. Vtereris omnibus titulis, qui ad eius pertinent actionem. Hic honor quamuis tantis natalibus videatur inferior, cunctis tamen fascibus tuis videtur esse felicior, cuius tempore meruisti coniugem regiæ stirpis accipere, quam in tuis naturalibus nec præsumpsisses optare. Age nunc, vt sicut tibi est votiuus, ita nobis reddatur acceptus. Considera † quod merueris, & dignum te nostra affinitate tractabis. Nam qui familiæ regnantis adiungitur, in laudum gremio collocatur. Nunc maiora opera mansuetudini dentur: nunc omnibus communio benigna † præbeatur: vt talem probemur elegisse, quem nulla possit prosperitas immutare. Humilis agere in gloriæ: quia de modestia laus sumitur, de † elatione odium concitatur. † Prouectibus quidem proxima est indubitanter inuidia: sed tolerantia meliùs vincitur, quæ contentione semper augetur. Supra cæteras enim virtutes amicam sapientibus ama patientiam: erectus ex nobis, sustinendo potiùs quàm vindicando † laudaberis. Iam vince: benigna dilige: caue ne maior videatur esse felicitas moribus tuis: sed qui nostro iungeris generi, proximus gloriosis actionibus comproberis. Laudati † sunt hactenus parentes tui, sed tanta † non sunt coniunctione decorati. Nobilitas tua non est vltra quod crescat. Quicquid præconialiter egeris, [4] proprio matrimonio dignissimus æstimaris.

Primiceriatus seu Domesticatus. Coniux regia stirpis.

† quid

Assumtus regia.

† tribuatur

Modestia & patientia.

† elatione verò

† prouehentibus

† laudatis

† sunt quidem

† aunc

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Accusarentur seculi*] disciplina temporum, & seculi felicitas à principibus prædicatur, *lib.1. epist.5. lib.2. epist.13. lib.4. epist.10. hoc lib. epist.18.* & alias sæpenumero. FOR.

¶ 2 *Si talis potuisset latere familia.*] Plinius non multum dissimilia protulit in Panegyrico de sui seculi felicitate agens, *Salua est omnib. vita,* ait, *& dignitas vitæ, nec tam consideratus ac sapiens, qui ætatem in tenebris agit: eadem quippe sub principe virtutibus præmia, quæ in libertate, nec benefactis tantum ex conscientia merces, sed etiam præmia sunt.* BROS.

¶ 3 *Indictione decimaquarta*] post consulatum Belisarij V.C. FOR.

¶ 4 *Proprio matrimonio*] vetere & eleganti loquendi more, *propria vxor:* Seru. Honoratus in illud Virgil. *lib.1. & 4. Æneid.*

Connubio iungam stabili, propriámque dicabo.

Hersiliæ precatio apud Aul. Gell. *lib.13. cap.21. Vt liceat nuptiis propriis & prosperis vti:* nec enim vxor ad tempus, sed in perpetuæ vitæ consuetudinem ducitur, *l.1. de rit. nupt. §.1. de patria potest. institut. cap. vlt. Extrà de cond. appos.*

¶ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. XII.

Super eodem.

Ne

NE quis nos, P.C. in honoribus dandis non æstimet habuisse rationem, quod post insignia Consulatus minora magis posteriùs conferamus. Quinimò suaserunt nobis merita candidati, ne iam maturus nulla videretur sumere, qui primæuus emerita cognoscitur accepisse. Auari quippe principis erat, in vno honore spatia vitę tam magna concludere, & ideo magis nihil præstare, quia prius cognoscitur summa meruisse: quin potiùs omnia promiscuè concedamus. Nulla dignitas minor est, cùm bene geritur: quando reuerentiam plerunque actio videtur accipere de claritate personæ. Hæc autem tunc sunt gradibus distincta, cum diuersis fuerint attributa. Nam honorem suum semper æqualiter retinet quicquid probè * retinet Consularis. Sic minorum fluminum vocabula maior amnis absorbet: & quamuis plurima flueta Tyberis * noster excipiat, tamen à proprio nomine non declinat. Et ideo, quod feliciter dictum sit, Illustri viro atque magnifico Patritio Maximo Primiceriatus, qui & Domesticatus nominatur, à quartadecima Indictione gerendam tribuimus dignitatem: vt mediocritas honoris meritò cresceret præsidentis. Neque enim fas est humile dici, quod gerit Anitius: familia toto Orbe prædicata, quæ verè dicitur nobilis, quando ab ea actionis probitas non recedit. Sed † his bonis addimus P.C. vt nostræ affinitati præcelsæ clara familiæ vestræ gratia misceatur. Verum hanc gloriam non sibi † tamen potest vnus assumere, quam nos probamur Romano † nomini contulisse. Reddite affectui meo plenissimam caritatem Plus est amandus à domino, qui parentis nomen dignatus est præstare subiecto. Sed æquum est P.C. vt carus existat, per quem vobis † talia contigerunt. Exultate generaliter, & has nuptias lætitia profusa celebrate. Vnde profecit nomen omnium, vota debent esse cunctorum. Quæ preces à me exigere potuerunt, quod meus animus spontanea deliberatione concessit? vt vestri ordinis viros parentes verè appellare possimus, qui nobis affinitatis claritate iungendi sunt.

Candidati commendatio.

* v. gesserit

* v. vestes accipiat.

* iis

† tantum

† nomine

† tã fœlicia

Nuptiarum gratulatio.

¶ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. XIII.

Quod amoueantur ab ordine Senatorio suspiciones ambiguæ.

POstquam venerabiles viros Episcopos agnita largitione remisimus: nec petitionibus vestris, quamuis essent quædam reprehensibilia, noster animus obuiasset, venientes ad nos aliqui † retulerunt, ciuitatem Romanam adhuc inepta solicitudine laborare, & id agere, vt nisi nostræ mansuetudinis interesset, pericula sibi potius certa ex dubijs suspicionibus concitaret. Vnde æstimate, cui debeat populorum inanis leuitas imputari, nisi vestro ordini, à quo * decuerat cuncta componi. Per vestram siquidem sapientiam † admoneri prouincias oportuit vniuersas: vt talia probarentur assumere, quæ principis primordia viderentur ornare. Verum quę ciuitas non fiat excusabilis, si Roma deliquerit? Rex minor ad † potioris currit exemplum, & alieni facti iure inui-

Suspicionum occursio.

† retulerũt

* debueras

† amoueri

Exemplo peccatur.

† potiorum

† qui diam sustinet, † quæ peccatis præstit exemplum. Sed gratias diuinitati referimus, quæ dona sua vestris potiùs ornauit excessibus. Ecce prius culpas ignoscimus, quā deuotiones aliquas sentiamus. Nihil debemus, & soluimus: ante benefici sumus, vt postea gratissimos inuenire possimus. Sed licet in hac parte nostræ modestiæ grauitas afferatur, nolumus tamen nos tantum prædicari, nisi vt deuotionis Romanæ benignitas possit ostēdi. Plus enim de vestra opinione pascimur, quàm si de nostra semper tranquillitate laudaremur. Amouete suspiciones, ab ordine vestro semper extraneas.[1] Non decet Senatum corrigi, qui debet alios paterna exhortatione moderari. Nam ex quibus habebunt genium mores si parentes publicos minores contigerit inueniri? Sufficiunt hæc nobilibus, sufficiunt ista verecundis, vt ad studium perfectæ deuotionis incitemus, quos paululum de praua suspicione † culpamus. Nos enim †quod præsentiam vestram expetiuimus, non vexationis iniuriam, sed vtilitatis vestræ causas profunda cogitatione tractauimus: vt illud magis debuissetis efficere, quod vobis cognouimus expedire. Certè munus est, videre principem. Hoc à vobis pro Reipub. vtilitate volumus fieri, quod præmiis solebat optari. Sed ne ipsa remedia in aliqua parte viderentur austera, cùm res poposcerit aliquos ad nos præcipimus † euocari, vt nec Roma suis ciuibus enudetur, & nostra consilia viris prudentibus adiuuentur. Redite ergo in pristinam deuotionem, vt solicitudines meæ, quas pro generalitate sustineo, vestro potius adiuuentur ingenio. Quia hoc vobis semper insitum fuit, principibus vestris votum puritatis offerre: nec parere necessitate terroris, sed potius amore dominantis. Reliqua per illum harum portitorem verbo dicenda commisimus: vt summotis cogitationibus ambiguis, nostris admonitionibus credere debeatis.

Marginal notes: † culpauimus — † qui — *Videre principem beneficium est.* — † aduocati — *Ablegata legatio.*

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Non decet Senatum corrigi, qui debet alios paterna exhortatione moderari*] Ordo Senatorum carere omni vitio debet. *l. 74. C. Theod. de decur.* qui vitiis anteactæque vitæ opprobriis laborant amplissimo ordine indigni iudicantur, quia famosis dignitatum portæ non patent. vide Cornel. Tacit. *lib. 11. annal.*

¶ Populo Romano Theodahadus Rex. XIV.

Super eodem.

Licet vobis insitum, dominos vestros pura mente diligere, & obsequi's id † agere, vt regnantis animum possitis habere placabilē: hoc tamen Maiorum vestrorum semper proprium fuit, vt tanquam membra capiti, ita suis principib. viderentur adiungi. Quam enim vicissitudinem reddat, qui maximo labore defenditur, cuius per dies singulos ciuilitas custoditur, nisi vt illos diligat supra omnia, per quos habere pro-

Marginal notes: *Exhortatio ad concordiam.* — † augere — *Romani pop. in suos principes amor.*

probatur vniuersa? Absit enim à temporibus nostris, vt in vobis aliquid tale reperiamus, quod nostris indignationibus esse possit idoneum. Fides vestra quæ vos hactenus asseruit, modo potius euidenter † osteudatur. Non * vanum, non dolosum, nec seditionibus plenum, populum decet esse Romanum. Mali mores nostro nomini probantur aduersi. Sed hoc quoque mirabile est, quod grauitatem vestram cogimur admonere, † quem constat semper sponte sapuisse. Nullæ vos ineptæ suspiciones, nulla timoris vmbra deterreat. Habetis principem, qui pietatis studio † optet in vobis inuenire, quod diligat. Hostibus vestris, non defensoribus obiectis. Inuitare, non excludere † debuistis auxilium. Sed sensus iste fortassis eorum est, qui minus probantur intelligere, quæ generaliter poterant expedire. Ad vestrum potius redire consilium. Nunquid vos noua gentis facies vlla deterruit? Cur expauastis, quos parentes hactenus nominastis? Qui relictis familiis ad vos venire properabant, de vestra erant potius securitate soliciti. Quando, rogo, talis ab illo vicissitudo † recepta est, cui saluris præmia debebantur? Illud enim, quod ad nos attinet, scire debuistis: quia die noctúque incessauter † optamus, vt quod parentum nostrorum temporibus constat enutritum, sub nobis potiùs diuinis auxiliis augeatur. Vbi enim fama regnantis erit, si vos (quod absit) patiamur imminui? Nolite talia cogitare, qualia nos minimè videtis assumere. Imò magis, si quis aliqua iniquitate depressus est, spem de bona conscientia non amittat. Quoniam subleuare cupimus, quos intendere † probis moribus inuenimus. Aliqua etiam vobis per illum dicenda commisimus: vt nostrum circa vos in omni parte animum propitium sentientes, iugibus (sicut oportet) obsequiis, & † oratione syncera deuoti esse debeat.

† ostendat
* varium
† quam
Tumultuātes Romanorum animos conatur emollire Theodahadus.
† optat
† debuissetis
† reperta
† optemus
† bonis
Mandata
† ratione

§ Iustiniano Imperatori Theodahadus Rex xv.

Commodat nuntios euntes pro negocio ecclesiæ Rauennatis.

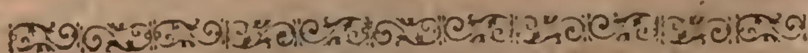
COnstat, desiderium nostræ voluntatis expleri, † quoties ad pietatem vestram salutiferos apices contigerit destinari. Quia semper felici gaudio repletur, qui vobiscum syncera mente colloquitur. Et ideo salutans clementiam vestram honorificentia competenti, harum portitorem pro negocio Rauennatis Ecclesię venientem, grauissima vobis petitione commendo. Quando talis offertur causa præstandi, vbi merces videatur acquiri, quam vos facere semper exoptant, qui serenitatem vestram florere desiderant. Non est enim dubium, meliora recipere, quos contingit iusta præstare.

† quotiens

§ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. xvi.

De Sacramento à rege præstito.

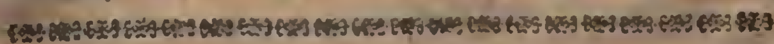
† nimium IMperiosa † nimium res est P.C. pietas nostra, quando propria voluntate vincimur, qui alienis conditionibus non tenemur. Nam cum (deo præstante) possimus omnia, sola nobis licere credimus laudanda. Cognoscitis prudentes viri verba, quæ loquimur: vel nunc clementiam, quam vobis ante promittere debuistis agnoscite. Ecce † nec sollicitos † enim patimur, quibus infensi esse putabamur. Sic est à principe grauis vincenda suspicio: sic curare debuit, qui noxius esse non voluit. Postulata siquidem sacramenta, vobis ab illo atque illo præstari, nostra decreuit *Sacramentũ à rege præstitum.* auctoritas, quod bene imperaturo non est difficile † persuasu: quia sic † persuasũ vobis securitatem dedimus, vt † nihil nostro proposito ad iere videre- † nihil à mur talia siquidem, qualia promittimus, eramus acturi: quia Deo debemus ista, non homini. Nam qui per lectiones sacras antiqua regna cucurrimus, quid aliud optare possumus, nisi quod diuinitati in alijs placuisse sentimus? Ipse enim remunerator est bonorum omnium Deus. *Deus.* † cõpẽsare Nam quicquid in subiectos pietatis efficimus, illum nobis † repensare sine dubio iudicamus. Quapropter conscientiam fidelem adepta securitate monstrate. Quia post talia redditur clementiæ nostræ, potiùs quàm offertur affectus.

§ Populo Romano Theodahadus Rex. XVII.

Super eodem.

Sacramentum præstitum populo. COgnoscite Quirites, quali vos princeps vester firmitate dilexerit, vt temtatus asperis rebus non vos pateretur esse solicitos: nec volumus amplius vota vestra differri, quos semper † optamus in summa † optauimus Reip. celebritate lætari. Vestra enim † succuritas noster ornatus est: & † securitas hoc verè gratanter accipimus, cum gaudia vos habere sentimus. Quapropter flexi petitionibus vestris per illum atque illum præstari vobis sacramenta consuimus, vt Regis vestri animum non habeatis incognitum, nec liceat falsis suspicionibus errare, dum manifestè teneatur, quod creditis in principe. Æstimate, quid vobis benignitatis videatur impendi, quando ille iurat, qui non potest cogi. Scimus enim pro remedio nos datos esse cunctorum: non despicimus sanare subiectos: & ideo licet culmini nostro videretur incongruum, libenter acquieuimus facere, quod generalitatem probamus optasse. Intelligite quantum vobis imponere vester vindicatur affectus. fide vobis constringimur, qui vel solo verbo promissa seruare sacris lectionibus admonemur. Ostendite *Fidem non facere.* nunc deuotionem vestrã: supernæ maiestati iugiter supplicare, vt tranquilla tempora, quæ vos habere cupimus, cœlesti munere concedãtur.

§ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. XVIII.

Adhuc in nouitate regis titubanti rescribitur, quòd arma erant non ad læsionem comparata.

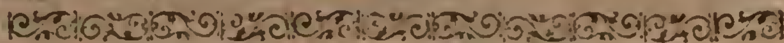
Reme-

REmedium, quod pro vobis P.C. pia mente* transmisimus, non finimus vobis fieri acerba suspicione contrarium: quia læsionis instar est, occultè consulere, & aliud velle monstrare. Cognoscite itaque arma nostra pro salute vestra potiùs destinata, vt qui vos temerauerit appetere, diuino auxilio manus eis Gothorum debeat obuiare. Nam si insidias gregis strenuus pastor excludit, si pater familias diligens decipientibus locum surreptionis intercipit: qua nos conuenit cautela Romam defendere, quam constat in Mundo similem † nihil habere? Summa non † mittuntur in casum: quia probatur minùs diligere, qui negligit aduersa tractare. Sed ne in aliquo vobis grauis existeret vel ipsa defensio, exercitui destinato, ordinante illo, annonas fecimus secundum forum † rerum venalium comparari: vt & illis tolleretur necessitas excedendi, & vobis auferretur causa dispendij. His etiam præfecimus maiorem domus nostræ vacationem, qui pro suarum qualitate virtutum bellatoribus esset iure reuerendus. cuius exemplo & excessus vitarent, & fortitudinis instrumenta perquirerent. Quos tamen locis aptis præcipimus immorari: vt foris sit armata defensio, intus vobis tranquilla ciuilitas. Intelligite quid excogitauerit † consolatorium principis pro vobis ingenium. defensio vos obsidet, ne manus inimica circundet, & à periculis † excepimus quos nostrorum sanguine vindicamus. Absit enim, vt, nostris temporibus vrbs illa muris videatur protegi, quam constat * hominibus vel sola opinione fuisse terrori. Ita enim de diuino speramus auxilio, vt quæ semper fuit libera, nullius inclusionis decoloretur iniuria.

* tradimus.
Exercitum.
† con
† committuntur
Annona parata.
† illum
† consultorium.
† excipimus
* gentibus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Nostris temporibus*] Identidem hoc inculcatum satis indicat, quanta fuerit principibus cura famæ sui sæculi, suprà epist. 11. *huius lib. epist. 5. lib. 1. epist. 13. libr. 7. & lib. 4. epist. 12.* FOR.

¶ Iustiniano Imperatori Theodahadus Rex. XIX.

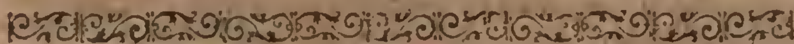
De mutuis affectionibus super reformatione pacis hinc inde porrectis.

GRatias diuinitati referimus, cui est Regum semper accepta tranquillitas, quod prouectum nostrum clementię vestræ gratissimum esse declarastis. Constat enim amare vos posse, quem gaudetis ad Regni culmina peruenisse. Sic decuit suscipi, qui se per vos præsumpsit augeri. Præstare igitur Mundo vestræ benignitatis exemplum: vt detur intelligi, quantum promoueat, qui se pura vobis affectione commendat. Non enim rixas viles † per Regna acquiritis: non vos iniusta certamina, quę sunt bonis moribus inimica, delectant: quia nihil aliud vos cõstat appetere, nisi quod opinionem vestram possit ornare. Quemadmodum enim pacem exorati poteritis abiicere, quam pro ingenita pietate, & iracundis gentibus consueuistis imponere? Bona quidem vestræ

† peregrina requiritis

† tacemus concordiæ non † taceamus. Totum creditur eximium, quicquid vobis fuerit prædicabili caritate sociatum. Sed & vobis gloriosi principes, cùm sitis absolutè mirabiles, aliquid tamen additur, cùm vos omnia regna venerantur. Nam commune est cunctis, in suis imperiis prædicari: sed illud est omnimodis singulare in extranea gente laudes proprias inuenire. Quia ibi sunt vera iudicia, vbi neminem comprimit vlla timiditas. Diligeris quidem piissime Imperator, † in propriis regnis: sed quantò præstantiùs in Italiæ partibus plus † amari, vnde nomen Romanum per Orbem terrarum constat esse diffusum? Oportet ergo nostram pacem seruari, quæ vobis contulit gloriosa exordia vocabuli. Sed vt sacris affatibus ordine respondere videamur, reuerentissima salutatione decursa, piis sensibus indicamus, beatissimum Papam vrbis Romæ, vel amplissimum Senatum nostra præceptione commonitos, vt vir eloquentissimus Petrus legatus serenitatis vestræ, & doctrina summus, & conscientiæ claritate præcipuus, sine aliqua dilatione competentia responsa reciperet, nec contra voluntatem vestram moras incongruas sustineret: quia totum illud desideramus efficere, quod vestro nequeat iudicio displicere. Quando & pietatem vestram hoc studere cognoscimus, quod nobis per omnia prodesse sentimus. cui virum venerabilem illum, Legatum nostrum adiungendum esse credidimus: vt non per † occasionem Legationis vestræ, sed propria potiùs destinatione nostra possitis vota cognoscere.

Margin: Laudari ab extraneis. — † impropriùs — † amaris, — Papa vrbis Rom. Senatus. — Legatio. — † actionem

Theodoræ Augustæ Gudelina Regina. XX.

Super susceptione affatus beneuoli de pace petita.

Literas pietatis vestræ gratia, quæ desiderata semper sumuntur, accepi: & colloquia oris vestri, muneribus omnibus celsiora, reuerentissima gratulatione promerui: cuncta mihi de tam sereno animo promittens, quando quicquid optare potui, in tam benigna collocutione suscepi. Hortamini enim, vt quicquid expetendum à triumphali principe, domino iugali nostro credimus, vestris antè sensibus ingeramus. Quis iam dubitet ad effectum peruenire, quod talis potestas dignabitur allegare? Antè quidem de causarum nostratum æquitate præsumpsimus, sed nunc ampliùs de vestra promissione lætamur. Non enim † poterunt vota vestra differri, quando interest quæ merentur audiri. Nunc implete promissa, vt rem tenere faciatis, cui spem certissimam contulistis. Additum est etiam gaudio † meo, quòd talem virum vestra serenitas destinauit, qualem & tanta gloria debuit mittere, & vestra decet obsequia retinere. Dubium enim non est, illam mores * retinere, cui obseruatur assiduè, dum cõstat defecari animum, bonis præceptionibus institutũ. Hinc est, quòd vestra reuerẽtia cõmoniti duximus ordinandum, vt siue beatissimus Papa, siue Senatus amplissimus sine aliqua dilatione respondeant, quod ab eis expetendum esse iudicastis:

*Margin: † potuerũt — † nostro — * dare — † dicere — Papa Senatus ut audiantur*

ne glo-

ne gloria vestra minus reuerenda putetur, cui studium dilationis opponitur, sed potiùs de celeritate facti, votiua gratia possit augeri. Nam & de illa persona, de qua † ad nos † aliquid verbo tenus illâc peruenit, hoc ordinatim esse cognoscite, quod vestris † credimus animis cõuenire. Desiderium enim nostrum tale est, vt interueniente gratia non minùs in regno nostro, quàm in vestro iubeatis imperio. Significamus itaque, supradictum ante nos à venerabili viro Papa egredi fecisse, quàm vester Legatus harum portitor de † vrbe Roma potuisset exire: ne aliquid † accederet, quod vestris animis obuiaret. Quapropter salutans veneratione, quæ tantis debet meritis exhiberi, virum venerabilem illum & moribus doctrináque pollentem, sanctitatis etiam honore reuerendum ad vestram clementiam Legationis officio † peculiariter curauimus destinandum. Quia gratas vobis illas credimus esse personas, quas diuinis ministeriis iudicamus acceptas.

† & † al qua † cred dimus † vrbis † accideret † peculiarem decreuimus *Sacerdos legatus.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Literas*] Theodahadus Iustiniano Imperat. ipse quidem proxima superiore epistola: Gudelina verò Theodahadi vxor Theodoræ Augustæ semel atque iterum scribit: cui & Amalesuentha hoc lib. epist. 10. Obserua sacerdotem, vt gratiorem & acceptiorem, legatum mitti. FOR.

¶ Theodoræ Augustæ Gudelina Regina. XXI.

De pace tuenda.

Æstimare te conuenit, Augustarum prudentissima, quantis cupiam nisibus gratiam vestram quærere, quam † & dominus iugalis meus magno studio desiderat obtinere. Nam licet hoc illi sit omnimodis † carum, mihi tamen cognoscitur esse præcipuum: quando me tantę dominæ ita potest amor erigere, vt supra regnum cognoscat maius aliquid inuenire. Quid enim gratius, quàm si gloriæ vestræ videar caritatis participatione † sociari: vt quia vos abundè fulgetis, nobis libenter de proprio splendore * impertiamini: cùm damnum non est lumini, alteri de sua claritate largiri. Fouete desideria nostra, quæ cognoscitis synceritate præcipua. Gratia vestra per omnia nos regna commendet. Debetis enim nos claros reddere; qui de vestra volumus luce fulgere. Quapropter serenitati vestræ reuerentiam salutationis impertiens, affectuosa me animis vestris præsumptione commendo: sperans, vt sic omnia mirabilis prudentia vestra componat, quatenus fiducia, quæ nobis de animo vestro data est, vberiùs augeatur. Nam cùm nullam inter Romana regna deceat esse discordiam, emersit tamen & qualitas rei, quæ nos efficere cariores vestræ debeat æquitati.

† etiam dominus. † causarum † sociarum * mutuemini

¶ Iustiniano Imperatori Theodahadus Rex. XXII.

Scribitur per legatum de pacis confirmatione.

De pace legatio.

REtinetis, sapientissime principum, & per Legatos nostros, & per virum disertissimum Petrum, quem nuper ad nos vestra pietas destinauit, quo studio concordiam augustæ serenitatis optemus. Et nunc iterum per illum virum sanctissimum eadem credimus esse repetenda: vt vera atque affectuosa iudicetis, quæ frequenter expetita cognoscitis. Pacem siquidem sub omni synceritate petimus, qui causas certaminis nō habemus. Talis ergo ad nos veniat, sic composita, sic decora, vt eam tantis votis meritò quæsisse videamur. Absit autem, vt quod nobis committitur, debeat ingrauare. Pro vobis potiùs † tractare quod conuenit. Trahitur enim ad beneuola, cui causa creditur rationabiliter ordinanda: nec potest vtilitatem propriam anteferre, cui magis decorum est credenti profutura præstare. Considerate etiam principes docti, & abaui nostri historica † monimenta recolite, quantum decessores vestri † studuerint de suo iure relinquere, vt eis parentum nostrorum fœdera prouenirent. Æstimate, qua gratia debent oblata suscipi, quę consueuerant postulari. Non arroganter loquimur, qui veritatem fatemur. Gloriæ vestræ potiùs proficit quod demonstrare contendimus: quando nūc illic vestram gratiam vltrò quærunt, qui suis parentibus meliores se esse cognoscunt. † Associentur amicitia gratuita vestris animis, quos priùs vobis largitatis studio iungebatis. Ne bona tantùm illorum temporum fuisse credantur, quæ vos & copiosa benignitate vincitis, & affluenti munere superatis. Atque ideo salutationis honorificentiam præloquuti, illum virum venerabilem, sacerdotio clarum, doctrinæ laude conspicuum, legationis nostræ ad pietatem vestram fecimus vota deferre. Confidimus enim in virtute diuina, quòd & suis meritis vobis abundè placeat, & desideria probæ petitionis obtineat: sperantes vt eum cum affectu rerum celeriùs recipere debeamus. Sed quia epistolaris series continere non poterat vniuersa, aliqua sacris sensibus verbo insinuanda commisimus, ne fastidium vobis faceret lectio diffusa chartarum.

† tractare

Maiorum merita.

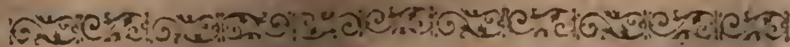
† momenta

† studuerunt

† Associentur

Sacerdos legatus.

Mandata legati.

¶ Theodoræ Augustæ Gudelina Regina. XXIII.

De pace confirmanda.

SVscipientes Legatum vestrum virum eloquentissimum Petrum, &, quod est ipsis dignitatibus honorabilius, vestris obsequiis inhærentem, optata nobis Augustæ gratiæ monumenta † fulserunt: vt per eum † disceremus, acceptum vobis esse, quod in hac Rep. constat euenisse. † Ostenditis, vos diligere, quicquid ad iustitiam cognoscitur pertinere: quando per diuinam † prouidentiam omni suspicione detersa, desiderabilis potest vnanimitas permanere. Nunc est potiùs, quod regna coniungat promissio fixa & votiua concordia. Et ideo illum virum venerabilem,

† fluxerūt

† diceremus

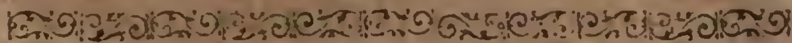
† ostendistis

† prudentiam

Concordia.

nerabilem, vestris conspectibus verè dignissimum. Legatum nostrum ad vos specialiter credimus esse dirigendum: vt vobis † annuentibus, serenissimi iugalis nostri pacis gratia solidetur: † quatenus generalitas euidenter agnoscat, meritò venisse nos ad suauitatem fœderis, per tale vinculum caritatis. Et [quia semel benè mixta, nulla debet contraria † occasione suspendi, si quid est, quod difficultate sui nobis non oportet imponi,] sapientiæ vestræ moderatione nos gerimus: vt affectum, quem circa regnum vestrum habere cœpimus, iugibus studiis augeamus. Quapropter † exigite vestræ sapientiæ firmitatem, & hanc vobis palmam concordiæ specialiter † vindicate. Vt sicut clementissimi Imperatoris fama in prœliis inclyta dicitur, ita in pacis studio opinio vestra cunctorum admiratione laudetur. Familiariter vos & frequenter videat harum portitor, quem dirÈxi: quatenus effectum possit celerem promereri, qui ad præsumptam gratiam visus est destinari. Speramus enim iusta, non grauia: cùm tamen nihil videatur impossibile, quod per talem gloriam cognoscimus allegare.

† admiue-ribus
† quanium
† actione
† exigite
† vendicate

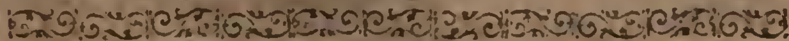

¶ Iustiniano Imperatori Gudelina Regina. XXIV.

De pace recipienda exultatio.

VEniente viro sapientissimo Petro, ita nos amor vestræ serenitatis expleuit, vt vidisse nos æstimemus, cuius colloquia † benigna suscepimus. Quis enim tanta affabilitate suscepta non reddat venerationis eximia, cui ante dignationis eloquium iure ab omnibus commendationis suæ debetur officium? Et ideo per illum virum venerabilem, Legatum † domini iugalis nostri, ad vos specialiter directum, salutiferos apices curauimus destinandos: vt recurrens vestræ serenitatis affatus, & de optata incolumitate lætificet, & de firmissimæ gratiæ nos faciat exultatione gaudere. Tali enim compendio causarum bene disponitur ordo & nostræ tranquillitatis geminata crescit affectio. Suscipiamus ergo vestri animi bona: quia hoc est regale propositum, gloriosè viuere, amore cũctorum. Quædam † vobis per harum portitorem verbo suggerenda commisimus, quæ pro ingenita mansuetudine & libenter accipite, & efficaciter, Deo auxiliante, præstate.

† benigne
† domini
† verò vobis
Mandata leg.

¶ Iustiniano Imperatori Theodahadus Rex. XXV.

Super eodem.

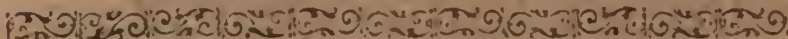
PEr venerabilem virum * Herocleanum presbyterum augusta nobis pagina vestræ serenitatis illuxit, * sermones benignè tribuens, & apté munera salutationis impertiens: vt re vera magnum sit beneficium, tam suaue principis meruisse colloquium. Cui reddimus quanta valemus claritate responsum optantes, vt & sospitatem vestram sæpius

* Eraclea
* gratiam sermonis
Colloquium cum Princ. gr.

nos audire contingat, & regni vestri felecitas semper accrescat. Quia tale votum nos decet habere, quod gloriam salutémque vestram iugiter possit extendere. Significamus etiam, pro vestro voto ad Papam vrbis Romæ nos literas destinasse, vt præsentium gerulo literarum sine aliqua dilatione respondeat: quatenus qui à vobis † dirigi meruit, celeritatis gratiam consequatur. Nostri enim voti est, causas emergere, in quibus possimus vestris desideriis obedire. Quia sic nos ad † reddendum dilectionem efficaciter commouemus, si vobis in aliqua parte pareamus.

† diligi

† reddenda

Iustiniano Imperatori Theodahadus Rex. XXVI.

Vt minuatur tributum ob sterilitatem.

Releuatur Monasterium ager ob sterilitatem.

INtelligimus, serenitatis vestræ gratiam muneribus omnibus ditiorem: quando illa nos hortamini facere, quæ ad mercedem nostram possint omnimodis pertinere. Tale siquidem votum semper amantis est, vt † causas misericordiæ velitis agere, quæ nos diuinæ possint commendare potentiæ. Et ideo significamus gloriæ vestræ, monasterium famularum Dei, quod vobis insinuatum est tributorum graui sorte laborare, eo quod ager eius nimia mundatione perfusus sterilitatis vitia de inimica humectatione † contraxerit, ad virum eminentissimum Senatorem, Præfectum † Prætorio, dedisse nos nihilominus iussionem: vt eius ordinatio † prouida ad prædium, de quo querela est, diligens inspector accedat, & rebus moderata inquisitione trutinatis, quicquid grauaminis potest habere possessio, rationabiliter abrogetur: ita vt competens atque sufficiens dominis remanere possit vtilitas. Quia verè nobis lucrum pretiosissimum iudicamus, quod pro mansuetudinis nostræ voluntate concedimus. Veranildæ quoque causa, vnde vestra serenitas me commonere dignata est, quamuis ante longum tempus sub parentum nostrorum regno contigerit, tamen necesse nobis fuit negocium de † nostra largitate componere: vt tali facto, eam non pœniteret, mutata religione. Earum siquidem rerum iudicium non præsumimus, vnde mandatum specialiter non habemus. Nam [¹ cum diuinitas patiatur, † multas religiones esse, nos, vnam non audemus imponere. Retinemus enim † legisse, voluntariè sacrificandum esse domino, non cuiusquam cogentis imperio.] Quod qui aliter facere tentauerit euidenter cœlestibus iussionibus obuiauit. Meritò ergo, pietas vestra inuitat nos ad talia, quæ nobis præcipiunt diuina mandata.

† causas vos

† cõtraxit.

† Prætorij

† prouisa

† propria

† mendacium

Religio non imponenda.

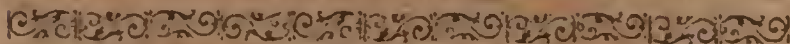
† diuersas

† legisse nos

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Cum diuinitas patiatur multas religiones esse, nos vnam non audemus imponere*] Nemo inuitus ad religionem compellendus, quæ spontè suscipienda sit, non vi, supra lib. 2. epist. 27. Theodericus vniuersis Iudæis, *Religionẽ*, inquit, *imperare non possumus: quia nemo cogitur, vt credat inuitus.*

tus. Athenagoras in legatione pro Christianis ad Impp. Commodum & Antoninum statim à principio. FOR.

¶ * Honorio Præfecto Theodahadus Rex. XXVII.

* Senatori Præf.Pr.al. Senario præposito.

Vt frumentum certo pretio vendatur Venetis & Liguribus.

NOn dare, sed reddere videtur expensas, quisquis tributariis aliquo remedio subuenire festinat: [Quid enim iustius est, quam petenti conferre, quod intelligitur ipse laborasse?] Ad misericordiam forsitan poscantur otiosi: cultor agri ad futuram famem deseritur, nisi ei, cum necesse fuerit, subuenitur. Quapropter industriosæ Liguriæ deuotisque Venetiis, copia subtracta dicitur esse de campis: sed nunc † nascatur in horreis: quia nimis impium est, plenissimis cellis vacuos esurire cultores. Atque ideo illustris magnitudo † tua quorum dignitas ad hoc legitur instituta, vt de repositis copiis populum saturare † possetis, Liguribus quos tamen indigere cognoscitis terriam portionem ex horreis † Ticinensibus atque † Dertonensibus per solidum * viginti quinque modios distrahi censitote. Venetis autem ex Taruisino atque Tridentino horreis ad definitam superius quantitatem † item dari facite tertiam portionem. Vt miserata diuinitas copiam largiri possit, quam homines in se exercuisse cognoscit. Et ideò tales viros † his distributionib. adhibete. Vt indulgentiâ nostra maximè ad illos perueniat, qui suis viribus pasci minimè potuerunt.

Venetis & Liguribus ob famë ex horreo publico datum frumentum.

† nascitur
† vestra
† possitis
† Titinensibus
† Dortonensibus
* al. quindecim
† idem
† ius

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Non dare, sed reddere*] Discrimen hoc nos *lib. 3. ca. 5. select.* tractauimus. FOR.

¶ Senatori populo Theodahadus Rex. XXVIII.

Edictum de Electione populi in Quinquennium.

DEcet, regiam iustitiam custodire, quod à Iudicib. benè agentib. fuerit ordinatum: maximè quorum conscientia sic nota est, vt nihil incautè, nihil venalitatis studio, fecisse videantur. Et ideò † Arcarios prorogatores tritici, vini & casei, macellarios, vinarios, capitularios horreariorum & tabernariorum, fœnerarios & † cellerarios, qui ad vrbem † Rom. vel ad † mansionem pertinent Rauennatẽ, sed & eos † qui ripam Ticinensem & Placentinam, siue per alia loca, quicunque publicos titulos administrare, noscuntur, quos à vobis comperimus ordinatos, cuius iudicia sic libenter amplectimur, sic seruari desideramus, tanquàm à nobis facta esse credantur, nec sinimus contra illos cuiusquam præualere maliciam, qui vestro iudicio administrationem publicas su-

Edictũ quo electio populi confirmatur in quinquennium.

† archanos
† cellarios
† Romam
† mensionem
† qui ad

Inuidia bonis tollitur. cepesunt. Quapropter [in designatis titulis ambitio, inimica semper iustitiæ, conquiescat:] consuetudinarius bene agentibus locum protinus tollamus inuidiæ: non liceat cuiquam inter quinquinnium prædictis velle succedere, si tamen nostra inquisitione † eos nulla culpa respuerit. Sint ego intrepidi, qui vestra voluntate vel sunt, vel fuerunt ordinati: procurent sibi necessaria securi. Non † timeat intra hoc quinquennium expelli, quem commendauerit probitas actionis. Propter sterilitatem quoque præsentis temporis de singulis speciebus prout eminentiæ vestræ rationabiliter visum fuerit, Pretia facite temperari. Vt * hi quibus commissum est exercere singulos apparatus, de iniusto grauamine non querantur. [Sed quoniam humana ambitio nisi per metum damni non potest inhiberi;] † is qui à nobis titulis ordinatis, siue suffragiis, siue patronorum precibus * visus fuerit cuiquam succedere, statim triginta librarum auri mulcta feriatur, à vobis nihilominus exigenda. Quod si ad hoc damnum idoneus non † potuerit inueniri [1] corporali supplicio pœnam luat, qui non potuerit in supradicta † percussione sufficere, & frustretur ausib. suis: pœna etiam inurendus infamiæ, qui contra interdicta nostra aliqua tergiuersatione venire tentauerit. [Nihil enim securum, nihil poterit stabile reperiri, si semper inuidentium vota ad illicitas accedere permittantur insidias.] Quod magnitudo vestra in omnium faciat peruenire notitiam. Ne quis per ignorantiam se æstimet excusandum, quod non intellexerit fuisse prohibitum.

Marginalia: † illos in illa; † timeant; *Precia specierum immminuta.*; * ij; † iis; * nisus, vel ausus; † poterit; *Pœna pecuniaria in corporalem mutata.*; † percussione; *Edictū propositum.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Corporali supplicio pœnam luat*] *l.1. ff. de in ius vocan.* suprà lib. 4 epist. 10. in fi. & sup. lib. 9. epist. 2. *Si facultas*, inquir, *vindictæ non sufficiat, per fustuaria supplicia laceretur.* Item eod. lib. 9. epist. 18. in edicto Athalarici regis. For.

¶ † Vinsiuado Comiti Theodahadus Rex. XXIX.

Marginalia: † Honorio P.V.

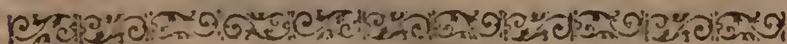
Honorio præfecto vrbis datur potestas eundi ad balnea ob morbum podagræ.

CVm † generis tui honoranda nobilitas, & magnæ fidei documenta suasissent, vt tibi vrbem † Ticinum, quam per bella defenderas, gubernandam pace crederemus, limosæ podagræ subita inundatione † cóplutus, aquas † Bornitias porius siccatiuas, salutares huic specialiter passioni, velle te † petere postulasti. Desiderium tuum remediali iussione sanamus: vt sospitatem, quam meritò in te quærimus, iussionis beneficio compleamus. Absit enim, vt bellicosissimum virum tyrannis grauissimæ calamitatis exarmet, quæ miro modo membra virentia infusione pœnalis humoris cogit arescere, nodósque mobiles replet marmoreo tumore crescentes, cùm norit alia cũcta vacuare iuncturæ. Petit cócauas lacunas, vbi palustri statione pigrescens, saxa perficit de liquore & quæ ad decorem

Marginalia: *Commeatus ob morbum.*; * gentis tuæ; * Ticinum; * cóplectus; * Borinas; * expetere; *Podagra descriptio.*; *nodosque*

ad decorem inflexionis Natura laxauerat, in tuu passimum rigorem soliditate peregrina constringit. Hæc passio insanabilis, & sanitas passibilis, ligat solutos, contrahit neruos, & decrescere facit corpora, quæ nulla sunt mutilatione truncata. Constantibus membris proceritatis mensura perit, & minor cernitur, cui nihil subductum esse sentitur. Subtrahuntur superstiti ministeria membrorum: corpus viuum est, † nec mouetur: & intra se sibi ha redactum, iam non proprio voto, sed motu fertur alieno. Hæc viua mors supra omnia tormenta sana dicitur: & melius habere fertur, qui euasisse cautas tanti periculi non probatur. Deserit quidem dolor, sed dimittit reliquias fortiores, & nouo infelicitatis exemplo, passio videtur abscedere, & æger non desinit ægrotare. Appendia ipsa cruciatis debitoribus aliquando soluuntur: ista † autem vincula sunt, quæ cùm semel potuerint illig are captum, nesciunt in † toto vita dissoluere. Infelicia signa † relinquit abscedens: & more gentium barbarorum hospitium corporis occupatum suis* iudicis violenta defendit: vbi ferox illa cœpit succedere, aduersa illuc iterum sanitas audeat fortassis intrare. Hoc licet omnibus videatur esse contrarium, illis maximè, qui armorum exercitatione floruerunt: ne membra illa durissima langoris decoctione mollescant: & qui ab hoste foris superari minimè potuerunt, ab interna potiùs contrarietate † vincantur. Perge igitur, auctore Deo, gressibus tuis ad locum prædictum. Absit enim, vt bellator noster ambulet passibus alienis. Equino dorso, non humana subuectione portetur. Quia viro forti graue est sic viuere, vt nec * mortem possit implere. Quæ ideo tibi exaggerata narratione retulimus, vt ad studium sanitatis votiua nimis cupiditate rapiaris. Vtere igitur aquis illis, primum potu delinitoriis, deinde thermarum exhibitionib. siccatiuis: vbi meritò indomabilis ceruix illa passionis flectitur, quando interna plurima effusione mundantur, exteriora attractiua virtute libera † fuerint, & velut duobus auxiliis congregatis in medium missa superantur. Amentur illic munera concessa diuinitus. Contra illam humani generis debellatricem data sunt opportuna munimina lauacrorum: & quam non edomat iuge decennium, non mille potionum † molliter introitus, voluptuosis illic remediis effugatur. Præstent optatum diuina beneficium, vt famam loci verissimam tua potiùs salubritate noscamus, quem nobis desiderabile est euadere quicquid † adimit corpoream † sospitatem.

* inter
Podagra viua mors.
† enim
† tota sua
† relinquunt
* indiciis
† vincuntur
* vitam inertem.
† sunt
Lauacra.
† mollis
* adimitur
* sanitatem

¶ Honorio præfecto Theodahadus Rex. xxx.

Signa aneorum Elephantum.

Relationis vestræ tenore comperimus in via sacra, quam multis superstitionibus † dicauit Antiquitas, elephantes æneos vicina omnimodis ruina titubare: & qui solent in carnali substantia supra millenos annos viuere, occasum videantur proximum in simulachris † æreis

† dicauit
* æreis

sustinere. His prouidentia vestra reddi faciat propriam longæuitatem, vncis ferreis hiantia membra solidando. Alueum quoque demissam subdito pariete corroboret. Nulla magnitudo mirabilis † soluantur turpiter in ruinam. Nam & viuis ipse casus aduersus est. Qui dum ingeniis cubationis arte hominum succisis arborib. ingentia membra commiserint, toto † pondere supinati, neque eunt propriis viribus surgere, quos semel côtigerit corruisse: sed illisset, quia pedes eorum nullis articulis inflectuntur, sed in modum columnarum rigentes atque incuruabiles, iugiter perseuerant. Ibi tanta mole prostrati sunt, vt tunc magis metallicos possis credere, cùm se viuos † aspicias non mouere. Iacent superstites similitudine cadauerum. Mortuos pares, quos viuos esse non dubites. Et more cadentium fabricarum, nesciunt locum sponte relinquere, quem suis membris † potuerint occupare. Magnitudo illa terribilis, nec formicis minutissimis par est: quando beneficium non habet Naturæ, quod vltima videntur animalia meruisse. Humano solatio consurgunt, cuius arte iacuerunt. Belua tamen suis gressibus restituta, nouit memor esse beneficij: in magistrum quippe recipit, quem sibi subuenisse cognoscit: ad ipsius arbitrium gressus mouet: ipsius voluntate cibos capit. Et, quod omnem intelligentiam quadrupedum superat, non dubitat † primo aspectu adorare, quem cunctorum intelligit rectorem esse: cui si tyrannus appareat, inflexa permanet: nec imponi potest beluæ, hoc & malis pendere, quod à se nouit bonis principibus exhibere. Inuicem manus promuscidem tendit, & magistro profutura gratanter accipit, quia se ipsius cura viuere posse cognoscit. Est enim (vt ita dixerim) prædictæ beluæ nasuta manus: per quam data suscipit, vt ori suo voranda transmittat. Nam cùm sit altum animal, breuissima ceruice compositum est: vt quod cibos ex † humano non † præualebit † carpere, hoc se ministerio videretur posse satiare. Tentando solùm cautus semper incedit, retinens initio captionis suæ fuisse sibi noxiam ruinam. Flatum suum, quia dolori capitis humani mederi dicitur, rogatus exhalat. Hic dum ad aquas venerit hauriendas, per cauum promuscidis in modum pluuiæ imbrem postulatum effundit: & sic agnoscit, quod * patiatur: & vt libens faciat quod rogatur, motu corporis ab diuersis postulat, quod magistro porrigat, & nutritoris compendia sua putat alimenta: quod si aliquis præbere contempserit postulata, vesicæ collectaculo patefacto, † tantam dicitur alluionem egerere, vt in eius penatibus quidam fluuius videatur † intrasse, contemptum † vindicans de fœtore. Nam & læsus seruat offensam, & longo pòst tépore reddere dicitur, à quo iniuriatus esse sentitur. Oculi quidem parui, sed grauiter se mouentes. Credas aliquid regium eius intendisse conspectum. Despicit scurriliter ludentes: honestum aliquid gratanter attendit: & aduertis rectè iudicare, cui lenia † cognoueris displicere. Cutis huius vlcerosis vallibus exaratur (à qua transportatorum nefanda passio nomen accepit) quæ in tantam duritiam solidatur, vt putes esse osseam cutem. Hæc nulla vi transmittitur, nullo ferri acumine penetratur. Ideoque Persarum Reges hanc beluam ad bella traxerunt, quæ † & nullis ictibus pulsata cederet, & aduersarios

† soluitur potius
Elephantis ruina.
† pignore
† inspicias
† potuerũt
Elephanti gratitudo.
† puto tyrannum.
† humero
† præualebat
† accipere
* petitur
† tantam ducit alluuionem
† intrare
† vendicãs
Vindicta.
† cognoscis
Transportationis Elephantiasis in ...
† in

aduersarios sua mole terrer. Quapropter habere eorum vel formas gratissimum est: vt qui viuam substantiam non viderunt, opinatum animal tali imaginatione cognoscant. Et ideo non patiatis perire: quoniam Romanæ dignitatis est, † artificum ingeniis in illa vrbe † recondere, quod per diuersas Mundi partes cognoscitur diues Natura procreasse. † artificū † recondere.

¶ Vniuersis Gothis Vitigis Rex. xxxi.

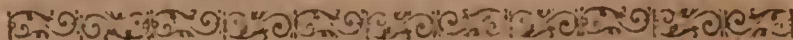
Declarat vbi & qualiter fuerit electus, potentia armorum Gothorum.

[QVanuis omnis prouectus ad diuinitatis † est munera † referendus, nec aliquid cóstat bonum, nisi quod ab ipsa dignoscitur esse collatum:] tamen quàm maximè causa regiæ dignitatis supernis est applicanda iudiciis: quia ipse nihilominus ordinauit, cui suos populos parere † cognoscit. Vnde auctori nostro gratias humillima satisfactione referentes, iudicamus parentes nostros Gothos inter procinctuales gladios, more maiorum scutorum supposito, regalem nobis contulisse, præstante † Deo dignitatem. Vt honorem arma darent, cui bella opinionem pepererant. Non enim in † cubilibus angustis, sed in campis latè parentibus electum me esse noueritis: nec inter blandientium delicata colloquia, sed tubis concrepantibus sum quæsitus: vt tali fremitu concitatus desiderio virtutis ingenitæ Regem sibi Martium Geticus populus inueniret. Quandiu enim fortes viri inter bella † feruentia nutriti, principem † ferre poterant, non probatum? vt de eius fama laboraret, quamuis de propria virtute præsumeret. Necesse est enim, talem de cunctis † opinionem currere, qualem gens meruit habere rectorem. Nam sicut audire potuistis, parentum periculis euocatus aduenceram communem cum omnibus subire fortunam: sed illi ducem me sibi esse non passi sunt, qui exercitatum Regem quærere videbantur. Quapropter primum diuinæ gratiæ, deinde Gothorum fauere iudiciis: quia me Regem omnes facitis, qui vnanimiter vota confertis. Deponite nunc damnorum metum, dispendiorum suspiciones abiicite: nihil sub nobis asperum formidetis. Amare nouimus viros fortes, qui sæpiùs bella peregimus. Additur, quod vnicuique † virtutum vestrarum testis assisto. Ab alio enim mihi non est opus facta vestra narrari: † quia omnia vobiscum laboribus sociatus agnoui. * Amici Gothorum nulla promissionem mearum varietate † frangendi sunt. Ad gentis vtilitatem respiciet omne, quod agimus: priuatim nec nos amabimus. Hoc sequi † promittimus, quod ornet regium nomen. Postremò nostrum per omnia pollicemur imperiū, quale Gothos habere deceat post inclytum Theodericum: vir ad regni curas singulariter & pulchrè compositus: vt meritò vnusquisque principum tantùm præclarus intelligatur, quantum consilia † ipsius amare dignoscitur. Iccirco parens † ipsius debet credi,

* sit * deferendis * concessit * Domino Gothorum in eligendo regibus meis. * cubilis angustiis * feruentia * habere * præsumptionem Principis testis virtutis militum. † virorum vestrorum † qui * arma † frangenda * promittimus * illius † illius

† vestri

qui eius facta potuerit imitari. Et ideo pro regni † nostri vtilitate estote solliciti, de interna conuersatione, Deo iuuante, securi.

¶ Iustiniano Imperatori Vitigis Rex. XXII.

De restauratione concordiae, & pacis reformatione.

Vt pacem fateatur. † post tam † in † ostendere † neglecti * Theodobaldi † nisus

[1] QVanta sit nobis, clementissime Imperator, gratiae vestrae votiua suauitas, hinc omnino datur intelligi: vt † post grauissimas laesiones, † & tanta effusione sanguinis perpetratas, sic videamur pacem vestram quaerere, tanquam nos nemo vestrorum putetur antè laesisse. Pertulimus talia, qualia & ipsos † offendere possunt, qui fecerunt insecutiones sine reatu, odium sine culpa, damna sine debitis. Et ne pro paruitate sui † negligi potuisset, non in prouinciis tantùm, sed in ipso rerum capite probatur inflictū. Aestimate, quos dolores abiicimus, vt vestram iustitiam reperire possimus. Talis res effecta est, quam [2] Mundus loquatur: quae sic à vobis meretur componi, vt aequitatem vestram generalitas debeat admirari. Nam si vindicta Regis * Theobaldi quaeritur, mereor diligi: si commendatio diuae memoriae Amalasuenthae Reginae prae oculis habetur, eius debet filia cogitari, quam † iussis vestrorum omnium perducere decuisset ad regnum. Vt cunctae gentes potuissent agnoscere, vicissitudinem vos gratiae tanto pignori reddidisse. Illud etenim vos debuit permouere, quod distributione mirabili ante regni † fastidia inuicem nos diuinitas vestram fecit habere notitiam, vt amoris causam tribueret, quibus aspectus † gratia contulisset. Quali enim reuerentia Principem colere potui, quem adhuc in illa positus fortuna † suspexi? Sed potestis & nunc omnia reintegrare, quae facta sunt: quando non est difficile illum in affectu retinere, † qui gratiam constat desideranter expetere. Et ideo salutantes clementiam vestram honorificentia competenti, indicamus nos Legatos nostros illum atque illum ad serenitatis vestrae sapientiam destinasse: vt omnia more vestro cogitetis quatenus vtrique Respub. restaurata concordia perseuerent: & quod temporib. retro principum laudabili opinione fundatum est, sub vestro magis imperio diuinis auxiliis augeatur. Reliqua verò per Legatos praedictos serenitati vestrae verbo insinuanda commisimus: vt & aliqua epistolaris breuitas † stringeret, & causas nostras suggerentes plenius intimarent.

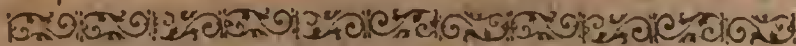
† fastigia † gratiam † suspexit † quem *Mandata Legatorum.* * perstringeret

NOTAE VARIORVM.

§ 1 *quanta*] Huius epistolae argumentum nascitur ex victoria Iustiniani aduersus Gothos, historiis testata satis: à quo Vuitigis pacem per legatos petit. For.

§ 2 *Mundus*] hic erat dux exercitus Iustiniani & vicit Dalmatas, & Salonem vrbem coepit. In qua tamen victoria ipse cum Mauricio filio occisus est à Gottho fugiente percussus. Procopius *lib. 1. de bello Gothico,*

Matthæus Palmerius in Chronic. Leonardus Aretin. *de bello Italico* aduersus Gotthos *lib.* 1. FOR.

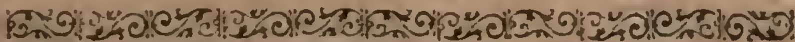

¶ Magistro officiorum Vitigis Rex. XXXIII.

Vt iudicant Imperatorem ad pacem & concordiæ vnitatem.

ILlum & illum Legatos nostros ad serenissimum principem dirigentes, congruum fuit, magnitudini vestrę per eos salutiferos apices destinare: vt in omni parte vestra beneficia mererentur, cum nostræ deportaretur collocutionis affectus. Et ideo epistolarem gratiam vestris meritis exhibentes, speramus vt apud clementissimi Imperatoris animos eis vestra prudentia suffragetur. Quia sic sunt iusta, quæ petimus, vt omnium † sapientium mereantur adnisum. Facilè enim à vobis debet corrigi, quod non decuisset admitti. Sed potestis omnia gratanter, omnia placabiliter ordinare. Quia dulcior solet esse gratia post amaritudines † expiatas. Refugere vos enim potuisset ignotus: ego autem, qui ornatum Reipub. vestrę vidi, qui tot nobilium corda procerum cognoui, nó me desidero à piissimi principis gratia diuidere, si me velit, † quæ sunt iusta cogitare. Nam si aliter offensam meruit, ego debeo grauissimus haberi, qui odioso cum vindicta successi. Vestros animos sum secutus, præmia mihi fuerant reddenda non læsio. Et ideo non negetur gratia, cui nulla penitus sunt imputanda: atque † adeo sepultum sit odium cum morte peccantis. Nam & si de vobis aliquid minus † fortè mereamur, Romana libertas † cogitetur, quæ per bellorum tumultus vbique concutitur. Pauca dixisse sapientiæ vestræ sufficiunt: quia in alto pectore protenditur, quod consideratum semper augetur.

Magister officiorum.
† sapiētum
† expiatis
† ea
† ideo
† fortasse
† cogitat

¶ Episcopis suis Vitigis Rex. XXXIV.

De Legatione missa ad principem.

SI sacerdotibus, etiam ignotis, honorem debemus: quantò magis illis, quos amabili veneratione conspeximus? Aliter enim requirimus notum, & aliter appellamus [a] incognitum. Visorum maior semper affectus est, dum gratissimè retinetur, qui assiduo & suaui sermone coniungitur. Et ideo per harum portitores. Legatos nostros, quos ad serenissimum principem destinauimus, sanctitati vestræ præsentamus debitæ venerationis obsequium: sperantes, vt pro nobis orare dignemini, & vbi vsus exegerit, solatia [a] vestra reperiant. Quia necesse est, vt bene velitis, quos vobis religione † iunctos esse cognoscitis.

Colendi sacerdotes.
[a] V ignotū FOR.
Ignoti nulla cupido.
[a] Al. nostra; FOR.
† vinctos
* Thessalonicensi præf. Muligis FOR.

¶ * Patricio viro Quæstori Vitigis Rex. XXXV.

Vt legati cito dimittantur. ILlum & illum, Legatos nostros, ad serenissimum principem, Deo fauente, direximus, per quos necesse fuit magnitudini vestræ reddere salutationis affectum. Quoniam honori vestro & sapientiæ debetur, vt vobiscum collocutionis gratia perfruamur. Speramus autem ab excellentia vestra, vt moram non debeant sustinere, quas nos sub celeritate † prospicitis destinasse: quatenus vestris beneficiis applicemus, si eos remota tarditate peruenire cognoscimus. †cõspicitis

MAGNI AVRELII
CASSIODORI
SENATORIS,
VARIARVM LIBER XI.

PRÆFATIO.

Hactenus nomine Regio: Formulæ sequentes posthac sunt Cassiodori Præfecti prætorio nomine dictata

PRÆFATIONIS auxilium ex contrarietate nascitur chartarum præfecturę plerunque actionum: † quoniam illud opitulatur scriptori, quod potuit impedire † cogitanti. Quæ res & si laudes adimit, clementer tamen veniam † tractata concedit. Quod constat, ociosos debere, nemo potest, occupatos exigere. Quapropter administrator amplissimus si vacasse credatur, opprobrium est, cuius etiam *secretum dicitur, quod tumultuosis actionibus verberatur. Sed vix † nobis aliquid præstabit ad effectum ducta probatio: quoniam & occupati fuisse † credimur, & malè scribere minimè debuisse † iudicamur. Nam multò [† satius est, vitiosa tenebris occulere, quam culpanda præsumpta importunitate vulgare.] Verum hoc mihi obiicere potuerit ociosus, si verbum improuida celeritate proieci, si sensum de medio sumptum non † ornauerim venustate † sermonum, si præcepto Veterum non reddiderim propria personarum. occupatus autem, qui rapitur diuersitate causarum, cui iugiter incumbit responsum reddere, & alteri expedienda dictare, non me addicere poterit, qui se in talibus periclitatum esse cognoscit. [Facilè enim absolutor est alieni, conscius sui: neque in illis semper valemus, quæ interdum posse iudicamur. Argutum inuentum lætum fundit ingenium, * tepentia dicta mens concipit occupata. aliquando acutum, iugiter † decet esse compositum: quia dicendi ars in nostra sita potestate cognoscitur: alacritas mentis diuinis tantum muneribus applicatur.] Remanet itaque ad excusandum breuitas inseparata librorum, quam nemo purgat diutiùs, nisi qui bene creditur esse dicturus. Sed ne quis forsitan possit offendi, quod in Prætoriano culmine constitutus, sic omnimodis actioso pauca di-

†quando
†cogitantẽ
†tractatam
* inde secretarum
† vobis
†credimus
†iudicamus
†sanctius
† ornaui
† verborum

*repentinus
† decet

ctauerim, accipiat viri prudentissimi Felicis præsumptione factum, cuius participatus sum in omni causa consilium. Etenim vir primum est morum synceritate defecatus, scientia iuris eximius, verborum proprietate distinctus, senilis iuuenis, altercator suauis, mensuratus eloquens: qui necessitates publicas eleganter implendo, ad fauorabilem opinionem suo potiùs labore perduxit. † Alioqui tantis causarum molibus oneratus, aut impar esse potui, aut forte arrogãs inueniri. Sed melius, quod eius fatigatione recreatus, sic realibus curis affui, vt non potuissem in arduis rebus deficiens approbari. Duos itaque libellos dictationum mearũ de Præfecturæ actione subiunxi. Vt qui decem libris ore regio sum locutus, ex persona propria nõ haberer incognitus. Quia nimis absurdum est, in adepta dignitate conticescere qui pro aliis videbamur plura dixisse. Sed postquam duodecim libris opusculum nostrum desiderato fine concluseram, de animæ substãtia, vel de virtutibus eius, amici me disserere coëgerũt: vt per quam multa diximus, de ipso quoque dicere videremur. Modo parcite diserti, fauete potius inchoantes. Nam si nihil mereor eloquentiæ munere, considerandus sum potiùs ex officiosissimo labore, qui tantis Reipub. necessitatibus occupatus, sic vacare potui suburentibus curis, si me gloriari contigisset fluminibus Tullianis. Nam ipse quoque 3 fons eloquentiæ, cum dicere peteretur, fertur excusasse, quod pridie non legisset. Quid iam aliis accidere poterit, si tanta laus facundiæ auctorum visa est beneficia postulare? Ægrescit profectò ingenium nisi iugi lectione reparetur. Citò expenduntur horrea, quæ assidua non fuerint adiectione fulcita. Thesaurus ipse quam facilè profunditur, si nullis iterum pecuniis compleatur? Sic humanus sensus cum alieno non * farcitur inuento, citò potest attenuari de proprio. Si quid autem in nobis redolet, studiorum flos est: quod nihilominus marcidum redditur, si à matre lectione carpatur. illic enim potest esse lætissimum, vnde docetur & natum: quoniam omnia in origine sua plenissimè viuant, quæ necdum à naturalibus finibus auferuntur. Proinde veniæ magna pars est, si scribimus, non vacantes: si legimur non legentes. Sed iam remoueamur ab excusationis voto, ne magis offendat nimis affecta defensio.

Felix Cassiodori coadiutor.

† Alioqui

De anima liber Cassiodori.

Depretiatur eloquentia defectum. Lectione vberi nescimus.

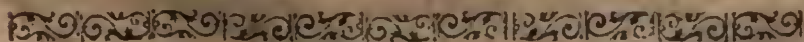
* sarcitur

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 Lib. xi.] Hactenus decem libris ore regio loquutus est: duobus verò sequentibus proprio Cassiodorus. FOR.

¶ 2 *Præfinitio chartarum præfectus*] vrbandi. *prætoris*. FOR.

¶ 3 *Fons eloquentiæ*] Cicero seruum manumisit, quod dilata in crastinum comitia renuntiasset: adeo paratus meditatúsque tantus artifex ad dicendum accedebat. Plutarch. FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Senator P.P. 3.

Id est, Præf. Præt.

Commendatio sui ipsius.

Commendatoria sui ipsius ad Senatum.

COmmendatis mihi P.C. prouectum meum, si vobis intelligo fuisse votiuum. Credo enim euenisse prosperrimè, quod tot felices constat optasse. Desideria quippe vestra, bonorum omnium probantur auspicia: *quoniam nemo potest talium fauore suscipi, nisi quem diuinitas præcepit augeri. Mutuamini ergo gratiam, vt exigatis obsequium. Natura rerum est, amare collegam. Laudes quinimò vestras extollitis, si honorem, qui Senatori datus est, erigatis. Solicitudo patrum ad publicas me vtilitates instanter impellat: vt vestro magis imputetur præconio, cum tali meruero placere † patrono. Secunda mihi est cura, vobis me commendare post principes: quia illud vos amare cõfidimus, quod & rerum dominos iubere sentimus. Primum, vt hoc putemus vtile, quod honestum: vt nostros actus quasi pedisequa semper iustitia comitetur: & quod à continenti principe non emimus, nulli turpiter* vẽdicemus. Audistis, principes viri, quæ rerum pondera prædicatus exceperim. Supra vires exigitur, qui † dignatus culmina laudatur ingressus. Hæc non audemus falsa dicere, sed confitemur esse potiora. Nam talia iudicia non inuenerunt merita, sed fecerunt. Neque enim nos inde iactamus, qui intelligimus dominos nostros humilia voluisse sustollere, ne videantur † immeritis tam ingentia præstitisse. Rapiunt nos prædicandi temporis bona, & velut longa ariditate sitientes, adhaustum dulcissimi saporis inuitãt. O sęculi beata fortuna! sub principe feriato matris regnat affectio: per quam totum sic peragitur, vt generalis nos tegere caritas sentiatur. Huic gloriosum præstat obsequiũ, cui omnia seruiunt, & mirabili temperamẽto concordiæ, antequam possit populos regere, suis iam cœpit moribus imperare. Hoc est profectò difficillimũ regnandi genus, exercere iuuenem in suis sensibus principatum. Rarum omnino bonum est, dominum triũphare de moribus, & hoc consequi in florida ætate, ad quod vix creditur cana modestia peruenire. Gaudeamus P.C. & supernæ maiestati gratias supplici deuotione referamus: quoniam nulla erit accessu temporis difficilis clementia nostro principi, qui in annis puerilibus didicit seruire pietati. Sed hoc miraculum vtrinsque moribus demus: nam tantus est genius maternus, cui etiam iure princeps seruire debuisset extraneus. Hanc enim dignissimè omnia regna venerantur: quam videre, reuerentia est: loquentem audire, miraculum. Qua enim lingua non probatur esse doctissima? Atticæ facundiæ claritate diserta est: Romani eloquij pompa resplendet: natiui sermonis vbertate gloriatur: excellit cunctos in propriis, cum sit æqualiter vbique mirabilis. Nam si vernaculam linguam bene nosse, prudentis est, quid de tali sapientia poterit æstimari, quæ tot genera eloquij offensa exercitatione custodit? Hinc venit diuersis nationibus necessarium magnúmque præsidium, quod apud aures prudentissimæ dominæ † nullus eget interprete. Non enim aut Legatus moram, aut interpellans aliquam sustinet de mediatoris tarditate iacturam quando vterque & † genuinis verbis auditur, & patriotica responsione componitur. Iungitur † his rebus, quasi diadema eximium, impretiabilis notitia literarum, per quam dum veterum prudentia discitur, regalis

Marginalia: * quando — *Petit à Senatu probari vt iam à principe* — † solatio — * venditemus — † dignitatus — † in meritis — *Iuuenis rex.* — *Laus matris Principis.* — *Cognitio linguarum.* — † nullius — † ieiunis — † iis

galis dignitas semper augetur. Sed cùm tanta gaudeat perfectione linguarum: in actu publico sic tacita est, vt credatur otiosa. Paucis litigia nodosa dissoluit, bella feruentia sub quiete disponit, silentiosè geritur publicum bonum. Non audis prædici, quod palàm videtur assumi: & temperamento mirabili dissimulando peragit, quod accelerandum esse cognoscit. Quid tale Antiquitas honora promeruit? Placidiam Mundi opinione celebratam, †aliquorum prosapia gloriosam, purpurato filio studuisse percepimus. Cuius dum remissè administrat imperium, indecenter cognoscitur imminutum. Nurum denique sibi amissione Illyrici comparauit, factáque est coniunctio regnantis, diuisio dolenda prouinciis. Militem quoq; nimia quiete dissoluit. Pertulit à matre protectus,* quæ vix pati potuit destitutus. Sub hac autem domina, quæ tot Reges habuit quot parentes (iuuante Deo) noster exercitus terret externos, qui prouida dispositione libratus, nec assiduis bellis atteritur, nec iterum lóga pace mollitur. In ipsis quoque primordiis (quando semper nouitas incerta tentatur) contra orientis principis votum, Romanum fecit esse Danubium. Notum est, quæ pertulerint inuasores, quæ ideo prætermittenda diiudico, ne genius socialis Principis verecundiam sustineat proditoris. Quid enim de vestris partibus senserit, hinc datur intelligi, quando pacem contulit læsus, quam aliis concedere nolui exoratus. Additur, quod tantis nos legationib. tam tardò requisitus ornauit & singularis illa potentia, vt Italicos dominos erigeret, reuerentiam Eoi culminis inclinauit. Franci etiam, tot barbarorum victoriis præpotentes, quàm ingenti expeditione turbati sunt? Lacessiti † metuerunt cum nostris inire certamen, qui* præcipitis saltibus prælia semper gentibus intulerunt. Sed quamuis superba natio declinauerit conflictum, vitare tamen proprij Regis nequiuit interitum. Nam Theodericus ille diu potenti nomine gloriatus in triumphum principum nostrorum † langoris potiùs pugna superatus occubuit: ordinatione credo diuina, ne nos aut affinium bella pollueret, aut iustè productus exercitus vindictam aliquam non haberet. Mactè procinctus Gothorum omni felicitate iucundior, qui hostem regalem capite cædis, & nobis nec vnius vltimi facta subducis.† Burgundio quinneriam vt sua reciperet, deuotus effectus est, reddens se totum dum, accepisset exiguum. Eligit quippe integer obedire, quàm† imminatus obsistere: tutius tunc defendit regnum quando arma deposuit. Recuperauit enim prece, quod amisit in acie. Beatam te, † domina, laude multiplici, cui diuino beneficio necessitas tollitur cuncta certaminis: quando † aduersa Reipublicæ aut cœlesti felicitate vincis, aut tuis imperiis spontanea largitate coniungis. Exultate Gothi pariter ac Romani. Dignum miraculum quod omnes loquantur. Ecce (præstante Deo) felix domina, quod habet eximium vterque sexus, impleuit. Nam & * gloriosum Regem nobis ædidit, & latissimum imperium animi fortitudine vindicauit. Hæc quantum ad arma pertinent, † vtcunque referuntur. Nam si pietatis eius velimus atria intrare, vix nobis poterunt centum linguæ, centúmque ora sufficere: cui par est quidem æquitas & voluntas, sed maior benignitas,

[Margin notes: Silentium in reb. gerendis. — Placidia. † principum — * quod — Danubius. — Frãci victoriis nobilitati. — † meruerũt — * præcipitatis — † præcipiti saltu — Theodericus — † languoris — * Burgũdo — Burgundio. — * imminutus — * dominam — * aduersos — * generosũ — * vtcunque — Pietas.]

quàm potestas. Dicamus igitur parua de magnis, pauca de plurimis. Scitis, quanta bona nostro ordini, cœlesti benignitate largita est: nihil est dubium, vbi est testis Senatus. Afflictos statu meliore restituit: illæsos sublimauit honoribus: & sigillatim bona tribuit, † quos sub vniuersali munimine custodiuit. Ea, quæ asserimus, iam creuerunt. Respicite nanque Patritium Liberium, præfectum etiam Galliarum, exercitualem virum, communione gratissimum, meritis clarum, forma conspicuum, sed vulneribus pulchriorem, laborum suorum munera consecutum: vt nec præfecturam, quam bene gessit amitteret, & eximium virum honor geminatus ornaret: confessus meritum, cui solus non sufficit ad præmium. Accepit enim & præsentaneam dignitatem: ne de Reipub. bene meritus, diu absens putaretur ingratus. O admiranda beneuolentia dominorum! quæ in tantum extulit prædictum virum, vt donatis fascibus & patrimonium iudicaret addendum: quod sic ab vniuersis grataanter † acceptũ est, vt in munere eius cuncti se potiùs crederent esse ditatos. [Quoniam quicquid digno creditur, hoc multis sine dubio collatum esse sentitur.] Quid ergo de animi firmitate loquar, quæ vicit & philosophos valde prædicatos? Procedit enim ex ore dominæ beneficus sermo, & manens sub securitate promissio. Non sunt nobis P. C. minùs probata quæ loquimur: verus testis est, qui laudat expertus. Cognouistis enim, quæ contra me vota † conflixerunt: non aurum, non magnæ valuere preces: tentata sunt vniuersa, vt probaretur sapientissimæ dominæ gloriosa constãtia. Ordo flagitat dictionis, Augustarum veterum pompam moderna comparatione discutere. Sed quemadmodum illis sufficere potuerunt exempla fœminea, cui virorum laus cedit vniuersa? Hanc si parentum cohors illa regalis aspiceret, tanquam in speculum purissimum sua præconia mox videret. Enituit enim Amalus felicitate, Ostrogotha patientia † Agatha mansuetudine, Munitaurius æquitate, Vnimundus forma * Thorismus castitate, Vualamer fide, Thendimer pietate, † patientia (vt iam vidistis) inclytus pater. Cognoscerent hic profectò vniuersi sigillatim propria, feliciter faterentur esse superata: quando vnius præconium cum turba se iure non potest æquare virtutum. Æstimate, quale eis esset de tali hærede gaudium, quæ merita portio transit cunctorum. Quæratis forsitan sequestratum principis bona: abundè prędicat sobolem, qui eius laudat auctorem. Deinde retineris facundissimi Symmachi eximium dictum. Specto feliciter virtutis eius augmenta, qui differo laudare principia. Subuenite P. C. & agendo pro me communibus dominis gratias debitum meum vestra satisfactione persoluite. Nam sicut vnus satiare non valet † hominum vota, ita multis vnius possunt complere disposita.

Marginal notes: † quod — Liberius. — † exceptũ — Quod digno creditur, multis collatum esse sentitur. — † conflixerunt — Amalus. — † Athala — * Therismus — † sapientia — Symmachus — † omnium

¶ Ioanni Papæ Senator præf. præt. 11.

Super eisdem petit orationibus adiuuari.

Sup-

SVpplicandum vobis est, † beatissime Pater, vt lætitiam, quam per vos (Deo largiente) percepimus, custodiri nobis vestris orationibus sentiamus. Quis enim dubitet, prosperitatem nostram vestris meritis applicandam? quando honorem adipiscimur, qui à Domino diligi non meremur: & permutatione efficaci bona recipimus, dum talia non agamus. Ecclesiasticis siquidem ieiuniis fames est exclusa popularis, decoris lacrymis tristitia fœda discessit, & per sanctos viros acceleratum est ne † traheretur diutiùs quod grauabat. Et ideo salutans officiositate, qua dignum est, precor vt viuaciùs oretis pro salute regnantium. Quatenus eorum vitam cœlestis Princeps faciat esse longæuam, Romanę Reipub. hostes imminuat, tempora tranquilla concedat: deinde, quod ornat pacem necessariam nobis copiam de abundantiæ suæ horreis largiatur, mihique filio vestro intelligentiæ sensus aperiat: vt quæ verè sunt vtilia, sequar, quæ vitanda refugiam: vigor ille rationabilis animæ nobis consilium præstet: facies veritatis albescat, ne mentem nostram innubilet caligo corporea: sequamur quod intus est, ne foris à nobis simus, instruat quod de vera sapientia sapit: illuminet quod cœlesti claritate resplendet. Talem denique Iudicem excipiat publicus actus, qualem filium catholica mittat Ecclesia. In suis nos etiam muneribus virtus sancta custodiat. Quia grauiores insidias antiqui aduersarij tunc subimus, quando eius dona suscipimus. Nolite in me tantum reiicere ciuitatis illius curam, quæ potiùs vestra laude secura est. Vos enim speculatores Christiano populo præsidetis: vos patris nomine vniuersa diligitis. Securitas ergo plebis ad vestram respicit famam, cui diuinitùs est commissa custodia. Quapropter nos decet † custodire aliqua, sed vos omnia. Pascitis quidem spiritualiter commissum vobis gregem: tamen nec ista potestis negligere, quæ corporis videntur substantiam continere. Nam sicut homo constat ex dualitate, ita boni patris est; vtraque re fouere. Primùm penuriam temporis, quam delicta promerentur, orationibus sanctis amouete. Si quid tamen (quod absit) acciderit, tunc bene necessitas excluditur, quando contra eam sub * vbertate tractatur. Monete me, quæ sunt gerenda. Bene agere vel correptus exopto. Quia difficilius errat ouis, quæ voces desiderat audire pastoris: nec facilè efficitur vitiosus, cui admonitor insistit assiduus. Sum quidem Iudex Palatinus, sed vester non desinam esse discipulus. Nam tunc ista rectè gerimus, si à vestris regulis minimè discedamus. Sed cùm me à vobis desiderem & moneri consiliis, & orationibus adiuuari, iam vobis est applicandum, si quid in me fuerit aliter, quàm † optabatur inuentum. Sedes illa toto Orbe mirabilis, proprios tegat affectione cultores: quæ licèt generalis Mundo sit præstita, vobis etiam cognoscitur & localiter attributa. Tenemus aliquid sanctorum Apostolorum proprium, si peccatis diuidentibus non reddatur alienum: quando confessiones illas, quas videre vniuersas appetit, Roma felicior in suis finibus habere promeruit. † Nil ergo timemus talibus patronis, si oratio non desistat antistitis. Arduum est quidem, † multorum desideriis satisfacere, sed nouit diuinitas magna præstare. Ipsa retundat inuidos: ipsa nobis faciat ci-

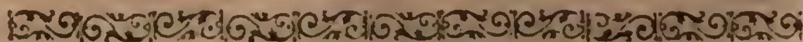
† beatissimi patres -
Sanctorum oratio.
Ieiunia.
† traheret
Papa.
† cogitare
Pontifici maximi officium cum Regis officio collatum.
* veritate
† optatur
Sedis Apostolica dignitas.
† Nihil
† cunctorũ

† inspira-tione ues, cœlesti † aspiratione gratissimos: & supplicationibus vestris tempora tribuat, quibus superna gratia prædicetur indulta.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ioanni Papæ*] ad quem exstat Athalarici regis epistola, ac mentio suprà *libr.6.epist.15.& 17.* Narrat Nicephorus *libr.17.cap.9.* Ioannem Papam Romanum venisse Constantinopolum legatum à Theoderico rege, Arianorum fautore, ad Iustinum Imperatorem, oratum ne damnarentur Ariani: alioqui in Homousianos, qui in Italia erant, sæuitum iri, idque Epiphanij Archiepiscopi Constantinopolitani tempore. FOR.

¶ 2 *Sedes illa toto orbe mirabilis*] Romam intelligit, quam legum domicilium, gymnasium literarum, curiam dignitatum, verticem mundi, & patriam libertatis, Sidonius appellat. Hieronymus etiam in quadam epistola miratur Gaditanum quendam Titi Liuij solo nomine & gloria potius commotum fuisse, quam Romanæ vrbis splendore, cum Romam pergeret. nunc verò nominis sui decoctrix iacet, nihilque aliud est quàm suæ venustatis pristinæ spurcum cadauer. BROS.

¶ Vniuersis Episcopis Senator Præf. Præt.

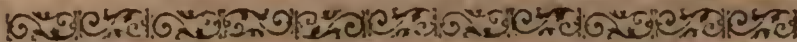
Petit ab Episcopis orari pro eo.

Patres. CORporalium patrum naturalis mos est de filiorum prouectione gaudere: dum eorum institutionibus applicatur, quicquid laudis in clara prole conceditur. Vos autem spiritales parentes, qui auctorem rerum illuminata mente conspicitis, pro me sanctæ Trinitati sedulò † splendere supplicate, vt † splendere latè faciat in medio positum candelabrum: quatenus nec mihi interior desit visus, & de me aliis pendatur aspectus. Nunquid proderit Iudicem aliis esse perspicuum, si sibi potiùs reddatur obscurus? Dignitatem conscientiæ donec, qui tribunalia conferre dignatus est, faciat inoffensum Iudicem, ne damnet errantem. Sit nobis prosperrimè præsens, vt infausta vitia reddantur absentia. Amorem suum tribuat, vt peccandi ambitum miseratus excludat. Quapropter animæ veri parentes, affectuosa & probabili petitione vos deprecor, vt Indictum ieiunium. | quod indicto ieiunio Domino supplicetis † qui vitam principum nostrorum florenti regno protendat, hostes Reipub. defensor imminuat, donec quieta tempora & ad laudem sui nominis copiosa, faciátque rerum omnium tranquillitatem, vt me vobis reddere dignetur amabilem. Sed quo facilius vestra quoque exaudiatur oratio, estote circa eos, quos destinamus attoniti. Quod nescimus, nobis non debet imputari. Actus eorum testimonia vestra prosequantur: vt aut laudatus gratiam, aut accusatus apud vos inuenire possit offensam. Neque enim vobis imputare poterunt, si delinquunt, quando non iubentur † mala dare, vt perperam cogantur accipere. Orphanis viduísque contra sæuos impetus *debent

† malè Orphani. Vidua.

bent † placita præstare solatia. Ita tamen, ne (quod accidit per nimiam pietatem) dum miseris subuenire † quæritis, locum legibus auferatis. Nam si aliquid offendit fortè districtum, talia date cunctis monita, vt iura possitis reddere feriata. Excludite sanctissimi inter immundos spiritus implacabiles vitiorum sorores, violentiam temperare, auaritiam depellite, furta remouete, depopulatricem humani generis luxuriam à vestro populo segregate. Sic auctorem iniquitatis efficaciter vincitis, si eius persuasiones de humanis cordibus auferatis. Episcopus doceat, ne iudex possit inuenire, quod puniat. Administratio vobis innocentiæ data est. Nam si præiudicatio vestra non desinat, necesse est, vt pœnalis actio conquiescat. Et ideo dignitatem meam in omni vobis parte commendo, † quatenus actus nostri sanctorum orationibus adiuuentur, qui minus in humana potestate præsumimus, familiariter etiam mihi † suadete quod iustum est. Non sum callidus * adiurator: quod generaliter debeo, incoactus exoluo. Rependo etiam sanctitati vestræ honorificæ salutationis officium, textúmque epistolæ affectuoso fine concludo, vt in † mente vestra dulciora remaneant, quia * bene sibi animus posteriora commendat.

* Deo
† placida præstare
† petitis
Innocentia administratio Episcopis attributa.
† quid
† persuadete
* abiurator
† mentem vestram
* benignè

¶ Ambrosio v.i. agenti vices Senator Præf. Præt. IV.

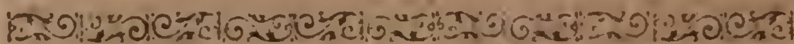
Ambrosius vir iustus agens vices assumitur ad officium præsidis.

SEcurè vobis, Deo iuuante, opinionem nostram credimus, cuius conscientiam per causarum varios vsus longa ætate probauimus. Nam si in aduocationis studio iustitiæ claritate fulsistis, quid nunc, prouecti ad consilia nostra, facietis? Crescit enim in illo meritum, cui maius datur officium. Quando iam habendus est in † Iudicum partem, qui meruit aulicis Potestatibus assidere. Ornentur ergo subsellia, cuius ore fora tonuerunt. Absens adhære nostro lateri, pleniorem laudem inde sumpturus: quia integrum tibi reputabitur, quod bene ordinaueris solus. Hanc coram positus mecum curam participaueris & gloriam: nunc autem tibi tantum cogimur debere, quicquid inde (præstante deo) laudis potuerimus accipere. Quapropter officium tibi obseruare censemus, quod nostris iussionibus obsecundat, præceptis etiam tuis pro publicis vtilitatibus iustissimè designatis † præcipimus obediri. Quatenus & tibi sit pro publica vtilitate mittendi fiducia, & nullus te contemnendi sumat audaciam. Si quos etiam fideiussoribus committere necessarium æstimaueris, confidenter assume: quia illud magis releuare potest animum nostrum, si aliquid per vos cognoscamus impletum. Præsenti enim sola verba † præstaras, nunc autem facta potiùs debentur absenti. Consilium quippe tantę sedis ingés est procul dubio fama meritorum. Sed considera, quid exigatur, cui tale nomen imponitur. Labor vester

Aduocatio.
† iudicij
Absens adhæreat lateri principis.
† præcepimus
† præstabas

Seruandus vitandus ubi alter offendit. procuret mihi omnium quietem. Scitis, quæ turpia neglectos intulerit. Scopulus vitandus est, vbi alter offendit. Sed † hoc vos monere, mea potiùs curiositas, quàm vestri diffidentia facit. Nam omnia vos illa † agere credimus, quæ (iuuante Deo) famæ nostræ, & Reipub. vtilia esse † iudicamus.

† hæc
† gerere
† cognoscitis

¶ Ambrosio v. i. agenti vices Senator Præf. Præt. v.

Eidem de principis in subditos cura.

GAudere vos quidem in eis credo, quæ caritatem vestram optasse iiudico: nam ipsius quodammodo res agitur, cuius in alterum vota complétur. Sed hinc intelligo antiquę amicitiæ fructum, † quę venustate felicior est, in suauissimi saporis emanasse dulcedinē, si prius Romanæ ciuitatis copiam per eos, quorum interest, tanquam munus eximium nostris † hospitiis offeratis. Ideo enim peregrinationis incommoda, ideo tot angusta cogitationis intrauimus, vt populus ille, antiquis delectationibus assuetus, beatissimis regnantium temporibus, explosis necessitatibus, perfruatur. Procul enim sit, vt aliquo illius ciuitatis esuriente satiemur. Illorum (quod absit) indigentia, nostra penuria est. Quid plura? læti esse non possumus, nisi & illos gaudentes communiter audiamus. Atque ideo † tanta viuacitate incorrupta species frumenti congregetur, vt panis inde coctus non horrori, sed delitijs videatur esse præpositus. Ponderario iusta seruetur. Vincant copiæ mentium desideri. Non putatur abundare, quod quæritur. Fugite scelerata lucra, vitate nefanda compendia. Quicquid ibi malè præsumitur, in mei animi læsione crassatur. Nemo † putet veniale, quod in ista temtauerit parte, præsumere. In nobis faciliùs consentimus excedi, quàm Romanorum vtilitates patiamur imminui: non vt fauorem, plausúmque popularem, sed vt (iuuante † Domino) meum in illis compleam dilectionis arbitrium. Ciues siquidem omnes fouendi sunt, sed Romani aliquid plus merentur. Vrbs ornata tot eximiis Senatoribus, beata tam nobilibus populis laudes debet nostrorum principum personare, quas homo nationis exteræ se miretur audisse. Nam iustè se illic extollit lætitia popularis, quæ dominos cognoscitur habere victores. Quapropter impendendum est quicquid fides, quicquid magna potest exhibere cautela. Quia illud verè nostrum est commodum, quod illorum mihi procurat affectum. Lætentur præsentibus gaudiis, qui erant de nostra actione suspensi. Illorum me desideria, illorum me vota iuuerunt. Et hoc mihi apud rerum dominos profuit, quod ab eis vniuersaliter audiebatur optari. Agite nunc, vt amor iste, iuuante domino, perseueret: quia illos amplius in reliquum credo facere, † quod se in me feliciter sentiunt inchoasse. Abundantiam nunc petamus communibus votis: supernę misericordiæ † humiles supplicemus, vt primum nobis salutem dominorum clementia diuina concedat. Cæterum prouentum, quem præsti-

† qui
† auspiciis
Principis in subditos cura.
† tota
Frumentum.
† putat
† Deo
Romani ciues.
Romana vrbs laus.
† qui
† humiliterque

terit

terit, non negligentia diminuit, non venalitas vlla subducit. Fidem
meam promitto sed cum ipsis diuinitatis dona sustineo: cautelam offero,
turpia fraudulentissimæ nundinationis excludo. Ipsi autem domino
de promerita vbertate glorientur.

¶ Ioanni cancellario Senator Præf. Præt. VI.

Is constituitur cancellarius & consistorij conscius secretorum.

QVanuis statutis gradibus omnis militia peragatur, & tempora si- *Militia domestica cancellorum.*
bi custodiant, qui iudicum iussionibus obsecundant: † tuus honor
cognoscitur solenni ordine non teneri, qui suis primatibus meruit an- † tamen
teponi. Tibi enim reddunt obsequia, qui te præire nolebant, & reflexa
conditione iustitiæ, illis reuerentius aspiceris, quos subsequi posse mõ-
straris. Hinc inæquabilem æquitatem, speciale decretum, singulare be- † Hanc
neficiũ sub aspectu iudicis agis. Nec potest rationabiliter culpari, quod
impugnante ordine videatur assumi. Nullus tibi de † temporis quali- † tempore
tate præscribit. Transgressio matriculæ actio tua est, & solus confiden-
ter negligis, quod † illis seruare † contendis. Sed talia tibi pro excellen- † alios
tibus meritis conceduntur: dum crederis omnes industria fideque supe- † compellis
rare, quem nos constat elegisse. [Nemo enim sequentẽ probat, nisi quem
sibi laudanda virtus associat.] Quoniam vituperabile est inferiorem
erigere, nisi meritis alios videatur excellere. Hoc igitur laudabile præ-
iudicium, sententiam gratiosam, militiam domesticam, à duodecima In-
dictione † cancellorum tibi decus attribuit: vt Consistorij nostri se- † cancellariorum
creta fideli integritate custodias: per te præsentandus accedat: per te no-
stris auribus desiderium supplicis innotescat, iussa nostra sine studio ve-
nalitatis expedias: omniáque sic geras, vt nostram possis commendare
iustitiam. Actus enim tui iudicis opinio est, & sicut penetrale domus de
foribus potest congruenter intelligi, sic mens præsulis de te probatur *al. vet* PITH.
agnosci: [a] non iniuria, quia talem vnusquisque † ad responsa sua † vi- † de
detur eligere, qualem se † custos † decreuit æstimari. Vestes ipsæ, quæ † vitum debet
nostris temporibus applicantur, nonne nos deformare possunt, si aliquo *Vestis*
inquinamento sordescant? quanta verò gratia nos decorare videntur, † cunctos *al. cunctu.*
cùm laudabili puritate nituerint? Sic miles ad secreta iudicis proxima- PITH.
tus præsulis sui famam aut ornat, aut maculat. In nobis siquidẽ peccant, † decreuit
qui alios maculant: & dum spolium † obsecrantis ambitur, fama præ- † obseruantis
sidentis exuitur. Considera si negligere debemus, vnde nos culpari pos-
se † cognoscamus. Vltra omnes * clementes est, qui vlcisci non appe- † cognoscimus.
tit quem grassatum in suo dedecore comprehendit. Respice, quo nomi- * dementes
ne nuncuperis. Latere non potest, quod inter † cancellos egeris. Te- *Cancelli*
nes quippe lucidas fores, claustra patentia, † fenestratas ianuas. Et † cancellarios
quamuis studiosè claudas necesse est, vt te cunctis aperias. Nam si † foris † fenestras
steteris, meis † emendaris obtutibus: si intus ingrediaris, obseruantium † foras † [illegible]

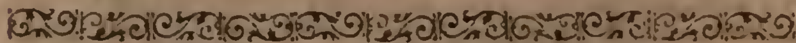
non potest declinare conspectus. Vide quo te Antiquitas voluerit collocari: vndique cōspiceris, † qui in illa claritate versaris. Proinde ad nostra monita aures animúmque conuerte: fige menti omnia, quæ iubemus: non te, tāquam vacuam fistulam, dicta perexeant: quæ tam diu plena conspicitur, quàm diu in eam † vndæ influere posse, noscuntur. Esto potiùs conceptaculum, † quod audita custodias, † quod suscepta non fundas. Quia nihil proderit, si auribus tuis transitura placeant, & in cordis finibus se omnia non defigant.

† qui etiā
† venti
Arcanum cancellarij.
† qui

NOTÆ VARIORVM.

§ * 1 *Cancellorum*] Cancellorum nomen non adeò sanè vetus, vtpote sub posteriorib. Impp. demum auditum, si qui à cancellando, id est actis cācellatim lineis perducendo deduxerit, speciosè quidem fortasse dicere videbitur, sed à vero tamen ipso longissimè aberit. Nam vt à cancellis potiùs dicantur, vel hæc vna maximè ratio suadere potest, quòd eorum ferè temporum scriptores, à cancellis & cancellos agere dicunt Cancellarium significantes. PITHOE. *subcesiu.*

§ 2 *Clementes*] vet. *dementes*, procliuis fuit error, ex affinitate *cl*. cum *d*. vt alias eodem mendi genere laborat Gellius *lib*. 5. *ca*. 14. in nomine serui *Androdi*. à leone agniti, qui verè *Androclus* apud Ælianum, & Nemesianus, *diuos leue tacentes*, pro *cliuos*. Describit enim Capitolij ascensum, in quo & cliuos fuisse constat vel ex Alpheno. *l*. 52. *si ex plagis*, §. *in cliuo. ad l. Aquiliam*. Simile peccatum apud Græcos in χαλκεῖα, pro χαδεῖα, & χαδήσια, pro χαλήσια, Hattungus deprehendit. FOR.

¶ Vniuersis Iudicibus prouinciarum Senator Præf. Præt. VII.

De exactione tributorum.

IVstissimè quæritur, quod annua deuotione præstatur: † quoniam sub † quodam constat * inferri, quod soluitur lege naturali. Stipendium nanque * est, quod subiectum facit munificum dici: & offerentis nomen accipit, qui se, quod * penditur, debere cognoscit. Quam cautum est, intrepidum foro assistere, publicum nō timere, & inter deuotos laudabilem collocari, qui † pudore non † finitur habere compulsi? Inhonorum est enim omne quod * agitur: nec offerentis habet gratiam, qui damnis suis perducitur ad tributum. contra, † quam libero dignum est, † compulsoribus nihil debere? Ille solus delectabilis ager est domino, in quo superuenire non timetur exactor. Merito ergo testimonium solutionis securitas dicitur, de † quo non solum animus, sed substantia communitur. Et ideo, quod feliciter dictum sit, Indictione duodecima, per diœcesim * dicationis tuæ solenni moderamine custodito, possessorem te officiúmque tuum præcipimus admonere, vt trina illatione deuotus, † constitutis temporibus suam compleat, functionem: ita vt cesset

† quando
† quodam
gaudio
* deest fortè quidpiā
* v gaudio
* imperatur.
† pudorem
† finitur
* cognat
† quem
† cōpulsionib. nil
Securitas.
† qua
* Fortè ditionis
† cōstitutus

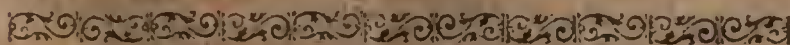
venalis

vænalis illa dilatio, quæ non ad tributariorum compendia, sed fraudis ambitum cognoscitur exquisita. Nam qui se huiusmodi onera subleuare dicunt, aliud maius pondus abominabilis nundinationis imponūt. Absit à nostris temporibus detestabilis & fugienda versutia. Possessor nihil aliud, nisi quod publico debetur, exoluat. Nam sua damna potius agunt, qui sub nobis aliqua fraudare contendunt. Quapropter sicut fiscalia onera nulla occasione volumus aggrauari, ita constitutis temporibus præfinitas illationes præcipimus, Deo iuuante, compleri: quatenus & possessorem deuotio gratissima dominis innotescat, & tarditatis inuoluta confusio nostris † orationibus auferatur. Vnde singulis quibusque temporibus solenni more factos Breues ad scrinia nostra transmittite: sicut te & prisca legum, & nostræ iussionis præsens commonere videtur auctoritas. Ne si aliquid horum æstimaueris negligendum, tu tibi absolutè facias esse periculum. Veruntamen vt iustissimarum præceptionum diligentior procuretur affectus, illum atque illum, præcedentibus meritis comprobatos, tibi officióque tuo iussimus imminere: vt nihil possit nocere neglıgentia, vbi adhibetur solicitudo geminata. Vnde continenter agite, si prouectum vestrum magis desideratis extendere. Impia lucra sint à vobis omnimodis aliena: vos possessorem deuotum redditis, si fraudulentis non grauetur incommodis. De æquitate potiùs, quàm de rapacitate proficitur. Semper metuit iniusta præsumptio. Quid enim acquiri putatur, vbi bona conscientia perditur? aut in qua parte possit homo proficere, si innocentiam probatus fuerit amisisse? Nolite sine præmio credere, quæ videntur ad bonam conscientiam pertinere. Habebunt nos benè agentes, in quo possumus* auditores. Remuneratorem enim illi esse promitto, quem se aliqua honestate tractasse cognouero. Agite ergo, laudes ad me potiùs vestræ perueniant, quàm querelæ. Maius commodum non quæratis, quàm si nihil venditis. Illa tantùm * sequenda sunt lucra, quæ potest lætus possessor offerre, & miles solenniter securus accipere. Non censor, sed laudator vester esse † desidero. Cauete ergo, ne reddatur infestus, qui vobis cupit esse beneficus. Nam grauiùs semper irascitur, qui contra propositum commouetur.

Venalis mora. — *Onera fiscalia.* — † rationib. — *Breues.* — * adiutores — *Lucra quæ sequenda.* — * quęrenda — *Non censor, sed laudator* — † desiderio

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Meritò testimonium solutionis securitas dicitur de quo non solùm animus, sed substantia communitur.*] Apocha securitas dicitur. Petronius in Satyrico, *redde mihi apodixin defunctoriam*, id est remissionem senilis ætatis. Sidonius contra tributa securitatibus, &c. BROS.

¶ Edictum per prouincias Senator præf. præt. IIX.

De iustitiæ obseruatione erga subditos.

PRiscorum mos fuit, noua iura decernere, vt succedenti populo aliquid, quod omissum videbatur, adiungerent: nunc autem sufficiens

Iura antiqua sufficere.

laus conscientiæ est, Veterum decreta seruare. Erat antè genus hominum sub hac nouitate solicitum, dum regulam vitæ suæ in aliena cognoscerent voluntate pendere: modo verò vnusquisque nouit fixum, quod ab Antiquis plenissimè non dubitat constitutum. Sufficiunt ergo vobis iura, si non desit voluntas eximia. Quid? præconum voces? quid periculosas sententias præsulum erectis aurib. sustinetis? Propriæ vitæ imponit modum, qui sibi se iudicem intelligit cõstitutum. Studete cun-
† nesciatis cti actibus bonis, & formidanda † nescitis. Nolite inardescere ad præ-
† quieté sumptiones illicitas: amate viuere † quieti: transigite semper innoxij.
Leges patria. Quid litibus honesta confunditi? Cur facitis, quę mox timere possitis? Si quæritis lucra, vitate potiùs damnosa litigia. Si quod tamen emerserit ciuile certamen, legibus patriis estote contenti. Nullus ad seditiosa consurgat: nullus ad violenta confugiat. Furoris genus est, in seculo pacato turbulento studere proposito. Sed quia vobis de Iudicibus, etsi non
† trahitur verus, tamen oritur rationabilis metus (dum inexperta potestas † trahit potiùs ad timorem) quantum ad meum propositum pertinet, iuuante Deo, rerúmque dominis regnantibus, omnia vobis iusta, omnia mode-
Sordes Iudicum. rata promitto. Primum, quod maximè Iudicem dehonestat, nundinatio à me fœda nescietur. Non enim verba mea, more vestium suspensa venduntur. Sperari à vobis aliquid sola specierum indigentia faciet, non malitiosa venalitas: vbi tamen erit quæ tempus mitigat moderata præceptio: non indicimus, quod ematur: nec ad taxationem trahimus, quæ necessaria non habentur. Estote tantùm ad consueta soliciti, de no-
† Quin uitate securi. † Quin illud solum nobis iudicauimus esse commodum, si vos, iuuante Domino, seruemus illæsos. Non vos quisquam militum pro sua voluntate concutiet, non exactor adiectitiis grauabit incommodis: non solùm nostras, sed & officij innoxias custodiuimus manus.
† alioquin † Alioqui inutile bonum est. Iudicem non accipere, & multis accipiendi licentiam præbuisse. Neque enim sic à nobis egrediuntur, vt ea quæ passi fuerint alijs merito fecisse videantur. Imminuta sunt enim vestro more suffragia, quæ hactenus omnium detrimento crescebant. Ostendimus in vobis, Deo iuuante, continentiam, vt † ea militibus sine pu-
† eam *Auctoritas nulla sine exemplo.* dore imperare possimus. [Non enim potest auctoritatem habere sermo, qui non iuuatur exemplo: dum iniquum sit bona præcipere, & talia non fecisse.] Ordinatio igitur nostra vtilitatem publicam tantummo-
† respicit do † respiciet, non facta priuata. Scimus quæ pro nobis vota fuderitis, quia fuistis anxietate suspensi. Deforme nobis est talia facere, vt minùs possitis in vestra exaltatione gaudere. Patebunt, Deo propicio, aures nostræ ad suscipienda desideria supplicantum: auctor causæ suis nos oculis sub libertate visurus est: non redempta, sed propria lingua
† loquatur † loquetur. † Vobis enim nec seruitus † imperabit, nec à nobis nobilitas
† Nobis † imperauit. † redilt. veneranda fatigabitur. Prætoria denique nostra nullus turpis actus intrauit: nemo à nobis, quàm venerat, minus locupletior † redit. Nesciuit domesticum penetrale à subselliis discrepare. Iudicem me obseruans
† inuenitur † inueniet, quocunque respexerit: verecundiæ memores, iuuante Deo, sic agere nos optamus, quemadmodum à rerum dominis mandata su-

sce-

scepimus. vos ad omnia iusta estote deuoti, vt me prouinciarum 4 patrem faciatis esse, quàm Iudicem: quia iterum grauiùs irascitur, qui minimè de probitatum actione pens atur. Nam si præbuistis læsionibus obsequium, quid illi impendere debetis, quem vobis magnopere studere cognouistis? 5 Solennia commoda sedis nostræ laborantibus militibus non negentur: quia ipse præbet viam excedendi, qui non patitur iusta persolui. Præceptis etiam nostris obedientiam æquali moderatione præstate. Compellat rationabiliter proprius animus, ne vos vrgeat terror † armatus. Odium sibi excitat, qui iustis † resultat imperiis. † Quę iam coëgero, non amabo. Sic enim cuncta, quæ agenda sunt, volumus explicari, vt vos nullo compulsore faciamus imminui. Seruari vobis cupimus concessa † pridem dominorum beneficia, nulla abominabili præsumptione distracta. Honorem nostrum sola vos optamus gratulatione sentire, & regnantibus bona petere, qui vestra desideria visi sunt præstitisse. Viuite nunc adepta securitate gaudentes. Quem fas non fuit cogere potuistis voluntariis sponsionibus obligare. Nam qui dubitat sub Dei confidentia iusta promittere, vult habere liberum quod non est pollicitus immutare. Tenete igitur arbitrijmei idoneum vadem speculum cordis, imaginem voluntatis: vt quibus non sum facie notus, fiam morum qualitate recognitus. In hac me potiùs parte conspicite, qua latent præsentes. Non est vobis damnum absentiæ meæ: vtilius est, Iudicem mente nosse, quàm corpore.

Solennia commoda. † amarus † resistit † Quem † quidem *Iusiurandum*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Edictum per prouincias*] Priscorum mos fuit. Sic Vlpianus ait Proconsulem edictum eius aliquam sui commendationem continens mittere debere, &c. *l.4. de offic. Procons.* FOR.

¶ 2 *Præconum voces*] suprà *lib.6. epist.3. l.vlt. C. de feriis.* FOR.

¶ 3 *Verba more vestium suspensa venduntur*] Imp. Constantinus: *Non sit vanale iudicis verbum, non ingressus redempti, non infame licitationibus secretarium. l.1. de offic. rect. prou. C. Theod.* quidā *verbum* pro *velum*: nihil temerè mutem: *arg. l.5. C. de naufrag. l.6. C. Theod. eod. tit.* Vide infrà hoc *lib.11. epist.32.* officij innoxias manus τὰς ἀξιωτὰς, manus puræ. Seneca *li. 7. Controu.* Nouel. 8. καθαρὰς χεῖρας. FOR.

¶ 4 *Patrem faciatis, quàm iudicem*] quàm, sine comparationis particula, vt *magis*, vel quidpiam simile suppleatur, supra, *lib.8. epist.2. lib.9. epist. 25.* FOR.

¶ 5 *Solennia commoda*] id est salaria. *l. Commodis de re iudi.* Vitruuius *in præfatione lib.1.* & infrà hoc *lib. epist.33.* FOR.

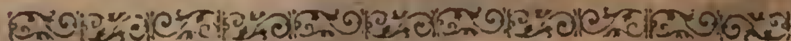

¶ Iudicibus Prouinciarum Senator. P.P. IX.

Admonentur Iudices Prouinciarum.

SCiens, ab eis contrarium posse credi, qui præcedentibus malis fuerant imminuti, (dum mẽs humana facilè suspicatur de quolibet illa quæ pertulit) propositi nostri votum edictali tenore * permisimus: ne, iuuante Deo, quos securos esse cupimus, vel de ipsa solicitudine grauaremus. Non enim est paruum tormentum aduersum aliquid formidare venturum: dum semper grauiùs æstimatur emergere, quod timetur. Absit à nostris temporibus vel minima credulitas læsionis. Reo iam vicinus est, qui malus putatur: quia tunc aliquid persuadetur animo, cùm intrauerit pectus * acta suspicio. Quapropter dicatio tua per loca celeberrima proponi faciat destinata. Aptum est enim, ab † his iussa cognosci, quos decreuimus admoneri. Exciteтur nunc amor omnium circa dominos felices: vt sicut nos nullum contraria † voluimus cogitatione suspendere, ita se & illi deuotos debeant piè regnantibus exhibere. Sponsiones autem vestras vos veras efficitis, si prouincialibus æquabiliter præsideris. Diligite iustitiam, quæ vos & amabiles faciat, & gloriosum commodum sua participatione concedat. Scitote, officia vobis quasi actuum vestrorum testes assistere. Et ideo quàm magnum est in tantorum conspectu facere, quod omnium possint ora prædicare? Iudicium, quasi * iuridicium, cognoscite vocitatum. Præsulem agere non decet, quod alter accuset. Quid timeat reus, quum viderit crimen in fascibus constitutum? [Sola malis illa tormenta sunt, si publica vota moribus suis sentiant esse contraria. Dici enim non potest disciplina, quando ipsa fuerit corrigenda. Studete ergo nobiscum vt boni mores prouincialibus dentur, sed nuditas auferatur. De remediis potiùs, quàm de læsione tractetur. Graue malum est, † quicquam ad largienda iuris beneficia fieri, & mixtum læsionibus inueniri. Sic agite, vt cùm iustitia probata quæritur, annus vester breuis esse videatur.] Honores potiùs vobis offerantur. Necessitatem quippe ambitus amittitis, si prouincialium vobis vota socieris. Nullos vestrorum actuum facimus esse custodes, nec sub priuato arbitrio ingenium Iudicis inclinamus. Sed omnia sic gerite, † ne fiat necessarium, quod nunc credimus esse turpissimum. Instar nostræ geritis dignitatis, si vos conscientiæ puritate tractetis. Obuiate malis, fouete nihilominus innocentes. Si quis tamen est qui ausu temerario contra vestros fasces erigatur, nec possitis exercere quod iustum est, aut petitorem protinus cum vestra relatione transmittite, aut si viribus deseritur veniendi, negotium destinata relatione declaretur: quando & euictiones publicas accepistis, & nobis gratum sit audire de talibus. Atque ideò vobis totius excusationis causa summota est: quando aut per dignitatem vestram potestis recta gerere, aut certè nobis quæ sunt necessaria nuntiare.

*prouisimus
* v apta
† iis
† volumus
* iudicium
† iurisdiciũ
† quenquã
Annui iudices.
† nec
Relationes.
Euictiones publicæ.

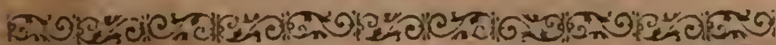
¶ Beato v.c. Cancellario Senator P.P.x.

De annonis præbendis infirmo venienti ad locum pro recuperanda sanitate.

Cum

CVm rerum Domini clementia de famuli sui Dauid salute cogitaret,(cuius votum est de cunctorum sospitate letari) remedia Lactarij montis eum iussit expetere: vt cui medela humana nil profuit vulgati loci beneficium subueniret, qui crebra tussi resonans anhelo pectore membra tenuauit: dum ministeria Naturæ, nimia concussione debilitata, virtutes suas explicare nequeunt ad salutem. Escas enim in auxilium humani corporis contributas, dum aptè non transit, reddit inutiles. Nec interest talibus † aut sumere cibum, † aut sustinere ieiunium: in dies singulos substantia viua deficit, &, velut rimosum dolium, paulatim defluens, donec † euacuatur expenditur. † Huic ferocissimæ passioni beneficium montis illius diuiua tribuerunt: vbi aëris † salubritas cum pinguis arui fœcunditate consentiens, herbas producit dulcissima qualitate conditas: quarum pastu vaccarũ turba saginata lac tanta salubritate conficit, vt quibus medicorum tot consilia nesciunt prodesse, solus videatur potus ille præstare: reddens pristino ordini resolutam passionibus vim naturæ. Replet membra vacuata, vires effœtas instaurat, & fomento quodam reparabili ægris ita subuenit, quemadmodum somnus labore fatigatis. Hæc itaque armenta, in tam abundanti pabulo † hausta videre, miraculum est: vt humor ille lacteus non præstet origini suæ, qui corpora mortalium probatur læsa reficere: miróque modo herbis animalia non proficiunt, vnde hominum membra pinguescunt. Exiles per dumeta discurrunt montium, tenues videntur, & instar eius, cui medentur, sustinent † passionis. Lac autem tam pingue, vt hęreat digitis cum exprimatur in vasis. Qua de re annonas deputatas, subuentionémque necessariam præbete venienti, vt in supradicto loco salubriter pastus, eodem alimento reparetur eius iuuentus, quo nutritur infantia. Consurgite animi tali passione laborantium. Iam non amaro antidoto horrebitis dulcissimam vitam. Voluptuosè bibite, quæ saluberrima sentiatis. Felicitatis genus est, inde curari, vnde libens animo æger possit expleri.

Margin: Lactarius mons. — † an — † an — † euacuetur — † Huic igitur — † fœcunditas — Fœcunditas herbarum. — Armenta Lactarij montis. — † exhausta — † passiones — Lac montis Lactarij.

¶ Edictum de pretiis custodiendis Rauennæ. XI.

Ordinatio circa venditionem victualium.

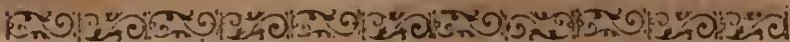
VEnalitas victualium rerum † emptoris debet subiacere rationi. Vt neque in † vtilitate caritas, nec in caritate vilitas expetatur: sed æqualitate perpensa, & murmur ementibus, & grauamen querulis negociatorib. auferatur. Atque ideo trutinatis omnibus, & ad liquidum calculatione collecta, diuersarum specierum precia subter affiximus: vt omni ambiguitate summota, † definitarum rerum debeat manere custodia. Si quis autem vendentium non seruauerit, quæ præsentis edicti tenor eloquitur, per singulos excessus sex Solidorum mulctam à se nouerit † exigendum, & [2] fustuario posse subiacere supplicio. Quatenus eum & damni metus terreat, † prædicta pœna vehementer affligat,

Margin: Precium rebus venalib. statuitur. — † temporis — † vilitate — † definitarum — Mulcta. — † exigendã — Fustuarium supplicium. — † edicti.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Venalitas*] Hoc suprà in formula defensoris & curatoris Reipub. *l.6.epist.18.& 7.epist.11.& 12.* Pretia iusta rebus venalib. statuantur, *Nouell.122.edict.6.* Iustiniani suprà *lib.9. epist.5. ca.1.extra de empt.& vend.* Cedrenus *in Theophilo Imperatore.* Athenæus *lib. 6. Dipnosophist. c.2.* de piscium venditoribus. Moschopulus & Sudas in *εἰδῳλάκκιε.*

¶ 2 *Fustuario supplicio*] huius mentio in iure crebra, *l 7.saecularis, ff.de extr.criminib.* Nouell. Maioriani, Papinian. respons. tit. 14. & tit. 21. *l.5.C. Theo.de episc.& cler.* Paulus *lib.5.sent.tit.4.& tit.21.* Et suprà *lib.9.epist.2. lib.4.epist.10.lib.8.epist.vlt.l.2.tit.vlt.C.qui ad eccles.confug.* Adrianus Papa apud Gratianum: *Qui in alterius famam,* inquit, *publice scripturam aut verba contumeliosa confinxerit, flagelletur, can.1. 5. q.1.* renouat legem xij. tab. quæ famosi libelli auctorem fustuario puniri iubebat. Cornut. *in Persij Satyr.1.* FOR.

¶ Edictum pretiorum per Flaminiam. XII.

Super eodem.

Ab hospitibus definita pretia exigenda.

SI ociosi populi vrbium singularum sub † pretiorum iustitia continentur, quantò magis debet laborantibus subueniri, ne vtilitas commeantium sauciet\|r discrimine fortunarum? Et ideo susceptio trãseuntium requies debet esse curarum. [Ne quod ad leuamen inuentum esse cõstat, detestabile potius grauamẽ infligat. Recipiatur hospes ad pretia † definita: iniquitatem non patiatur auaram, † quæ inuitatur ad gratiam. Quoniam turpis † aucupatio est, terrere enormitate pretij, & susceptione blandiri. Prædoni similis est, qui sub iniqua cupit voluntate distrahere: vtroque enim constat velle aliena diripere, & considerationem iustitiæ non habere. Nescitis, quanta possitis acquire moderati. Vltrò ad commoda vestra veniunt, qui vos temperanter agere posse cognoscunt. Nullus ergo se æstimet, quod est familiare semper absentium. longinquitatis obliuione defendi, quando ad nos veniunt qui vestra mercimonia patiuntur. Cauete potius damna multorũ, qui lucrorũ auiditates appetitis. Sex enim Solidorum dispendiũ se nouerit sustinere, & laceratione corporis affligendum, si quis aliter vendẽdum esse crediderit, quàm miles noster in rem directus pretia, cum ciuibus atque episcopis locorum habita † dispositione, censuerit. Sufficere enim debent omnibus honesta lucra de ciuibus, ne obsessa potiùs videantur itinera esse latronum.

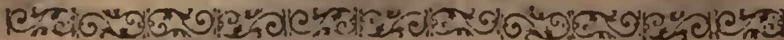
† prædio

† diffinita
† qui
† occupatio

Corporis laceratio.

† deliberatione

Mi'es episcopi.

¶ Iustiniano Augusto Senatus vrbis Romæ. XIII.

De concessione pacis.

Hone-

HOnestum nimis & necessarium videtur esse negocium, pro securitate Romanæ Reipub. pio principi supplicare. Quia conuenit à vobis expeti, quod nostræ possit proficere libertati. Nam inter cætera bona, quæ vobis singulariter diuina tribuerunt, nihil gloriosius probatur accedere, quàm quod vos cognoscitis vbique posse præstare. Rogamus ergo, clementissime Imperator, & de gremio Curiæ duplices tendimus manus, vt pacem vestram nostro Regi firmissimam præbeatis, nec nos patiamini abominabiles fieri qui semper de vestra concordia videbamur accepti. Romanum siquidem nomen vos commendatis, si nostris dominis benigna conceditis. Gratia vestra nos erigit ac tuetur: & hoc mereri cognoscimus, quod de vestra mente sentitur. Quietem ergo Italiæ fœdera vestra componant. Quia tunc amari possumus, si per vos dilectio votiua copuletur. Cui rei si nostræ preces adhuc non videntur posse sufficere, æstimate patriam nostram in † hæc precatoria verba prorumpere. Si tibi aliquando grata fui ama, piissime principum, defensores meos. Qui mihi dominantur, tibi debeant esse concordes: ne incipiant talia in me facere, quę à votis tuis cognouerint discrepare. Non mihi sis causis crudelis exitij, qui semper † vitæ gaudia præstitisti. Ecce alumnos meos sub tua pace geminaui. Ecce ciuibus ornatā resplenduit. Si me lædi pateris, vbi iam nomen tuæ pietatis ostendis? Quid enim pro me nitaris amplius agere, cuius religio, quæ tua est, cognoscitur sic florere? Senatus meus honoribus crescit, † facultatibus indesinenter augetur. Noli per discordiam dissipare, quod deberes per bella defendere. Habui multos Reges, sed neminem huiusmodi literarum: habui prudentes viros, sed nullum sic doctrina & pietate pollentem. Diligo Amalum, meis vberibus enutritum, virum fortem, mea conuersatione compositum, Romanis prudentia † carum, gentibus virtute reuerendum. Iunge quinimmo vota, participate consilia: vt tuæ gloriæ proficiat, si mihi aliquid prosperitatis accedat. Noli me sic quærere, vt non valeas inuenire. Tua sum nihilominus caritate, sic nullum facias mea membra lacerare. Nam si Libya meruit † per te recipere libertatem, crudele est me amittere, quam semper visa sum possidere. Impera † motibus iracundiæ triumphator egregie. Plus est quod generali voce petitur, quàm si vester animus cuiuslibet ingratitudinis offensione vincatur. Hęc Roma loquitur, dum vobis per suos supplicat Senatores. Quod si adhuc minus est, beatorum apostolorum Petri atque Pauli petitio sanctissima cogitetur. Nam qui securitatem Romanam sæpe defendisse probantur ab hostibus, quid erit, quod eorum meritis vester non tribuat principatus? Sed vt omnia reuerentiæ vestræ congruere videantur, per illum virum venerabilem, legatum piissimi Regis nostri ad vestram clementiam destinatum, preces nostras credimus † dirigendas: vt tam multa debeant efficere, quæ vel † singuli poterunt apud † pios animos obtinere

Pio principi supplicare. Pro pace.

† hæc *Prosopopœia Romæ.*

† in te

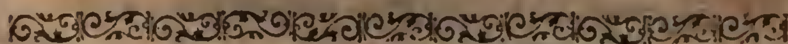
† facultas

Amalus. † causarum

† parte

† motibus

Petrus ac Paulus Apostoli.

¶ Gaudioso cancellario senator Præf. Præt. XIV.

De conſeruatione indultorum regalium.

† Como Parauɛredi. — Somum. — † cõmodis — † aream † altitudinẽ præcipitan te. — Addua fluuius. — † accipitur — † quandam lineum fuſcior:m. — † deſcriptã — † tatò — † ſunt — † calamitatibus

DVm multis itineribus † Como ciuitas expetatur, ita ſe poſſeſſores parauɛredorum aſsiduitate ſuggerunt eſſe fatigatos, vt equorũ nimio curſu ipſi potiùs atterantur. Quibus indultu regali beneficium præcipimus iugiter cuſtodiri: ne vrbs illa, poſitione ſua libenter habitabilis, rareſcat incolis, frequentia læſionis. Eſt enim poſt montium deuia, & laci puriſſimi vaſtitatem, quaſi murus quidam planæ Liguriæ. Quæ licet munimen clauſtrale probetur eſſe prouinciæ, in tantam pulchritudinem perducitur, vt ad ſolas delitias inſtituta eſſe videatur. Hęc poſt tergum campeſtria culta tranſmittit, amœnis vectationibus apta, & victualibus † copiis indulgenter accommoda. à frõte ſexaginta millibus dulciſsimi æquoris amœnitate perfruitur, vt & animus recreabili delectatione ſatietur & piſciũ copia nullis tempeſtatibus ſubducatur. Meritò ergo Como nomen accepit, quæ tantis lætatur compta muneribus. Hic profectò lacus eſt nimis ampliſſimæ vallis profunditate ſuſceptus, qui concharum formas decenter imitatus ſpumei litoris albore depingitur. Circa quem conueniunt in coronæ ſpeciem excelſorum montium pulcherrimæ ſummitates: cuius ora prætoriorum luminibus decenter ornata, quaſi quodam cingulo Palladiæ ſyluæ perpetuis viriditatibus ambiuntur. Super hunc frondoſæ vineæ latus montis aſcendunt. Apex autem ipſe, quaſi quibuſdam capillis, caſtanearum denſitate criſpatus, ornante natura depingitur. Huic riui niueo candore relucentes in † æream laci † altitudine præcipitante deſcendunt. Huius finibus ab auſtro veniens[2] Addua fluuius, faucibus apertis † excipitur. Qui ideo tale nomen accepit, quia duobus fontibus acquiſitus, quaſi in proprium mare deuoluitur. qui tãto impetu vaſtiſſimi æquoris vndas incidit, vt nomen retinens & colorem in Septentrionem obeſiore aluei ventre generetur. putes, † quandam lineam fuſciorem in aquis albentib. eſſe † deſcriptam: miróque modo influentis diſcolor natura conſpicitur, quæ miſceri poſſe ſimili liquore ſentitur. Hoc & in marinis quidem fluctibus fluuiorum innundatione contingit: ſed † ratio ipſa vulgariter patet, vt torrentes præcipites limoſa fece corrupti vitreo † ſint æquori diſcolores. Hoc autem iure putabitur ſtupendum, quod ſimile tantis † qualitatibus elementum per pigrum ſtagnum videas ire celerrime: vt amnem per ſolidos campos putes decurrere, quem ſe peregrinis vndis non videas colore poſſe miſcere. Quapropter incolis harum rerum iure parcitur: quoniam amœna omnia delicata ſunt ad labores: & facilè onus afflictionis ſentiunt, qui vti ſuauibus delitiis conſueuerunt. Fruantur ergo munere regali perpetuo. Vt ſicut gaudent natiuis epulis, ita eos exultare faciat munificentia principalis.

NOTÆ VARIORVM.

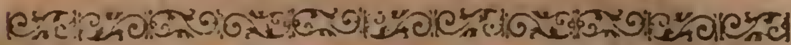
¶ 1 *Gaudioſo.*] Hæc inſcriptio paulò plenior ac rectior in veteribus libris legitur, Gaudioſo Cancellario Prouinciæ Liguriæ P. P. Parauedor.] de quibus ſup. lib. 5. epiſt. 39. lib. 3. For.

¶ 2 *Addua*

¶ 2 *Addua fluuius*] Fluuius est in Insubribus, qui per medium Larium lacum fertur, ita vt aquæ non commisceantur. Hinc Claudianus:

Addua quo scissas spumosior incitat vndas.

bonos pisces nutrit,& potissimum Tinulos.v id Pli.*li.2. c.*103. a Ros.

¶ Liguribus Senator præf præt. xv.

De subuentione pecuniara pro rata, ciuibus necessitate grauatis.

REgale munus impetratum gaudium debet esse cunctorum, vt prouectis ad meliora,cum de vobis concessa probaueritis esse gratissima. Nam si subuenire semper amantis est, cuiusmodi vos æstimatos intelligitis, quos releuatos esse sentitis? Sed ne vestram lætitiam longis prælocutionibus differamus, (quia bonarum rerum celerrima semper desideratur agnitio) gloriosissimi domini, deuotæ Liguriæ necessitatibus consulentes, centum libras auri per illum atque illum de cubiculo suo, pietate solita † destinauerunt. Vt iudicio vestro,quibus est causa notissima, tanta vnusquisque huius muneris participatione lætetur, quanta necessitate grauatus esse cognoscitur. Ne quod afflictis datum est, vsurpet illa sus: sed illi reparatis viribus consurgant, qui damnorum sarcina premente corruerant. Astensis autem ciuitas, quæ supra cæteras suggeritur ingrauata, dispositionis vestræ iustitia maximè subleuetur: vt secundùm modum dispendij commoditate beneficij perfruatur. Sumite pietatis stipendium tributarij & dominorum æstimate clementiam, qui conditione mutata hoc vos ab ærario videtis accipere, quod consueueratis inferre. Sed vt beneficia dominorum subtractis exactionum incommodis augeantur, celeriùs relatio vestra nos instruat,quid vnicuique de hac summa relaxandum esse † iudicetis : vt tantum de prima illatione faciamus suspendi, quantum ad nos notitia directa vulgauerit. Quapropter piissimis dominis votis salutaribus reddite quæ debetis: vt ratio vestra supplicando peragat,quod se in ipso vniuersitas recepisse cognoscat.

† destinarunt

Astensis ciuitas.

† iudicatis

¶ Liguribus Senator Præfect. Præt. XVI.

De libra,pondere, & mensuris.

STudiosè nos oportet erigere, quos statuit regalis pietas subleuare: nam quibus dominorum clementia voluit * conscendere, conuenit etiam † his subiectos de propria dignitate præstare.Nuper mihi gratias retulisti, † quod tam spem vobis bonorum, quàm fructum aliquem contulissem. Inuitastis me ad beneficia, quia magna suscepistis gratulatione promissa. Absoluimus votum Iudicis obligati. Quæ fuerunt prędicta,nunc probantur impleta.Initium igitur à libertate faciemus:quia

* condescendere.

† iis

† qui

Libra.

vbi conscientiam fas est intendere, inde debet sermo Iudicis inchoare. Hinc est, quòd in ponderibus atque mensuris vos suggeritis ingrauatos: & id nostra cura prouidebit, vt nullius vos vlteriùs ex ea parte vexare possit iniquitas [Quia graue scelus esse iudicamus, aut mensuras modum excedere, aut libram æquissimi ponderis iustitiam non habere.] Milites etiam sedis nostræ, nec non Exactores atque Susceptores, à quibus grauia vobis inferri dispendia suspirastis, præceptis nostris fecimus conueniri: vt deductis ad liquidum ratiociniis, si quid fraudis potuerit inueniri, sine aliqua dilatione persoluant. [Quia hoc nostris temporibus † confitemur inimicum, vt alter alterius lætetur incommodo.] Nunc ad apparatum florentissimi exercitus vota conuertite, vniuersa sine querela vel tardirate aliqua procurantes. Efficaciter enim me ad omnia benigna constringitis, si gratanter quæ sunt iussa compleris. Lætus obediat, quem causa generalitatis inuitat. Illa sola dolere debent † stipendia, quæ studio videntur cupiditatis imposita. Nam quod pro rerum necessitate præcipitur, inde prudentium animus non grauatur.

Graue scelus, pec are in mensura vel pondere.

† profitemus

† dispendia

* Natali

§ Promotiones officij Prætoriani, quæ *natale Domini fiunt. XVII.

De natali Domini die.

Natalis Domini dies.

SI hodierno die redemptionis inuenimus natale remedium: si cœlesti beneficio panditur spes salutis, conuenit etiam nos longo labore fatigatis, gaudij deferre medicinam: vt superna bona, quæ periclitanti mundo collata sunt, generaliter sentiantur. [† Alioqui piaculum quoddam est, inter tristes velle gaudere: & humanitatis refugit affectum, qui dolorem non sequitur alienum.] Contrà † quantò se meliùs excitat de communione lætitia? † quantum incitamentum magnæ alacritatis est, plurimos videre gaudentes? Hinc est, quod sapientes mortale genus vnum hominem esse testati sunt: quoniam omnes à cunctis casibus suis indiuisos esse voluerunt. Quapropter vnusquisque iuxta matriculæ seriem, tua designatione vulgetur. Vt quem loci ordo postulat, † gradus promotionis accendat. Egrediatur vnus, vt anteponat vniuersos. Totam sequentium seriem ad prouectum trahit, dum prior militiam perfunctus exierit.

† Alioquin

Inter tristes gaudere, nefas.

† tanto quanto

Mortale genus vnus homo.

† gradibus

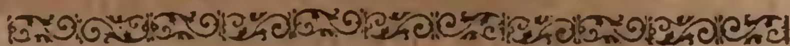
† De Corniculario qui egreditur. XIIX.

Tribuni & Notarij adorare aspectus principales.

AMplectenda est promotionum grata solennitas, quæ benemeritorum soluit excubias: quia tyronibus conceditur spes laboris, dum vicissitudo fuerit reddita veteranis. Et ideo † Antianum, qui prętorianis inculpabiliter paruisse perhibetur obsequiis, inter Tribunos & Notarios ad

† Antimanum

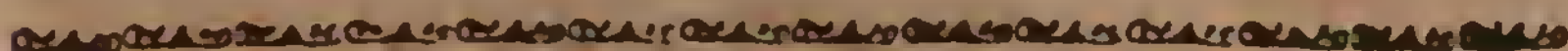
rios ad adorandos aſpectus properet principales. Vt iuxta conſuetudinem præſentatus, Spectabilitatis decoretur inſignibus.

¶ De Corniculario qui accedit. XIX.

De eodem.

OPtatus ad optata perueniens, ſui nominis ſortiatur effectum. Et ideo ſupradictum aſſiduis laboribus comprobatum, Cornicula-riorum ſumere cenſemus * effectum. Vt iure inter primates aſſiſtat, qui tyronum inculpabiliter egit excubias. * officium Excubiaty- ronum.

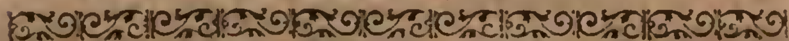
¶ De Primiſcrinio qui egreditur. XX.

De Primiſcrinio.

OLim quidem efficaciter peragens imperata, meruiſti multorum bona iudicia: ſed nunc & diuino fauore commendatus erigeris, quando militiæ laboribus perfunctus eſſe monſtraris. Quapropter Spectabilitatis honore ſuffultus, inter Tribunos & Notarios [1] venerandam purpuram adoraturus accede. Vt per ſacros aſpectus principis tuæ ſubſiſtat firmitas dignitatis. *Adorari purpuram.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Venerandam purpuram adoraturus accede.*] Pro intellectu huius loci vide quæ notaui ad epiſt. 31. infrà hoc eodem libro.

De Primiſcrinio qui accedit. XXI.

Promotio ad Primiſcriniatum.

DIfferri non patimur merita fidelium: vt ad ſtudia bonorum actuũ prouocemus vota cunctorum. Demus igitur quæ ſunt iuſta, laboribus: vt prouectu priorum inuitemus corda ſequentium. Atque ideo Andreas, qui Prætorianis faſcibus inculpabiliter noſcitur obſequutus, gradum feliciter Primiſcriniatus aſcendat. Vt locum, quem verſutia neſciuit exquirere, ſe gaudeat probis moribus inueniſſe.

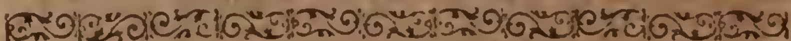

¶ De Scrinio actorum. XXII.

Promouetur qui ad curam actorum ſcriniorum.

IVſtè potentiora conſequitur, qui de commiſſa ſibi negotij perfectione laudatur. Et ideo Catellum, quem matriculæ ſeries fecit accedere

† auctorū scriniarij. nostra auctoritas quoque † Actorū Scriniorū curam præcipit obtinere.

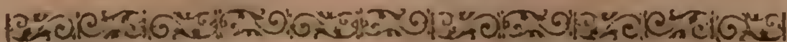
§ De cura † Epistolarum. XXIII

† Epist Canonicarum

Prouehitur quis ad curam Canonicarum Epistolarum.

Epistola Canonica.

COnstantiniani merita licet plures asserant, adstipulatio quoque nostra commendat. Tanta est etenim in eo sinceritas mentis, vt & iudice teste mereatur laudari. Hic itaque epistolarum Canonicarum curam prouectus accipiat. Vt ampliùs momenta suæ integritatis exhibeat, quando fidem publicam sibi respicit esse commissam.

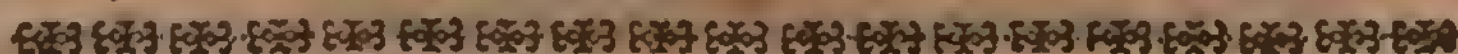

§ De Scriniario curæ militaris. XXIV.

De dignitate Scriniarij curæ militaris

* frequēter † contingit

COnuenienter honoris præstat augmentum probitas actionis, nec decet differri, quem* decenter efficacem † contigit approbari. Hinc est, quòd Lucillum Scrinarium Curæ Militaris esse præcipimus: exhibiturus obsequium, cui meritò non dubitat attributum.

§ De primicerio Exceptorum. XXV.

Instituitur quis Exceptorum Primicerius.

DEcet, nos incunctanter tribuere promotionis ascensus, quos labor militiæ meretur assiduus. Sicut enim æquum est, desidiosis laborantium præmia denegare, † ita conuenit excubantibus remunerationis optata concedere. Et ideo Patricius Exceptorum Primicerium se à nobis nouerit institutum: vt ad tale perductus officium placuisse suarum merita gaudeat actionum.

† itaque

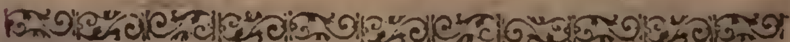

§ De Sexto Scholario. XXVI.

De officio Sexti Scholaris.

DIgnus est nostro iudicio promoueri, qui à multis Præsulibus meruit approbari. Vni enim acceptum fuisse, interdum gratia est: multis placuisse, iudicium. Iustus igitur locum Sexti Scholaris se nouerit consecutum, inuenturus militiæ præmium, cùm se actibus studuerit † sociare fidelibus.

† ...

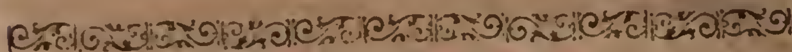
§ De Prærogatiuario. XXVII.

De officio

De officio prærogatiuarum.

QVis Ioannem non æstimet meritò esse promouendum, qui nostro iudicio † Cancellorum olim † sumpserit officium, & tunc iam prærogatiuam conscientiæ meruit, quando * decreti munus iudicialis accepit? Fruatur itaque g u lio & ordinis & honoris, qui moribus noscitur placuisse laudatis. Hinc igitur * prærogatiuarum sententia nostra confirmat, vt gradus potiùs emeriti deuotioribus animis publicè † pareat, iussioni.

Cancelli. † Cancellariorum † sumpsit * secreti * prærogatiuarium † pareant

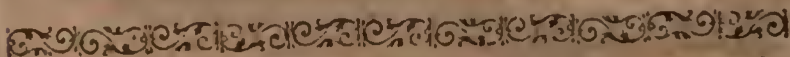

¶ De Commentariense. XXIIX.

De officio commentariensium.

IVuat benemeritorum votis beneficiis respondere vicariis: vt deuotiore mente possit obsequi, qui meruit anteferri. Quapropter * Cheliodorus Commentariensium fruatur officio. Dignè siquidem eius integritati committimus, quæ custodienda esse censemus.

*scrib. Mesiodorus

¶ De Regendario. XXIX.

De officio Regendarij.

AEquitati videtur accommodum, si efficaci actione laudatis dignæ moribus vicissitudo præstetur. Habet enim suam gloriam, qui pensatis excubiis ad militarem noscitur promouere fortunam. Hinc est quod † Cartherium regendarij locum feliciter obtinere censemus: vt spe futuri prouectus, auidiùs prætorianis possit inhærere laboribus.

† Cartariū Regendarij

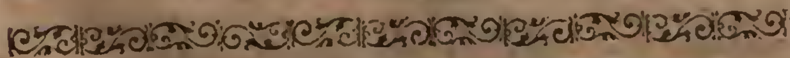

¶ De primicerio Deputatorum, & de primicerio Augustalium. XXX.

De officio primicerij Deputatorum atque Augustalium.

DIgnum est, vt sequatur vota fidelium fructus laborum: & superior gradus excipiat, quos gestarum rerum integritas † effecta commendat. Hinc est, quod Vitium Primicerium Deputatorum, atque † Beatum Augustalium esse, censemus. Vt qui ad maiora prouecti † tenduntur officia, prædicanda conscientiæ sequantur exempla.

† affectatā † Beatū Primicerium † videntur

¶ De primicerio singulariorum qui egreditur. XXXI.

De officio primicerij singulariorum.

DEcet palmæ præmia consequi, qui sacramentis militarib. videntur esse perfuncti: quia diutinus labor sibi vendicat, quod inexper-

ta vix potest inuenire nobilitas. Et ideo quoniam Vrbicus Primiceriatus sui noscitur tempora peregisse inter Domesticos & Protectores sacram purpuram adoraturus accedat. Vt venerandis clarificatus aspectibus, militaribus excubiis se gaudeat liberatum.

Purpuram adorare.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Inter domesticos & protectores sacram purpuram adoraturus accedat.*] Differentiam esse inter domesticos & protectores constat: nam hi armatam militiam subeuntes non solum defendẽdi corporis sui, verumetiam protegendi lateris nostris solicitudinem patiuntur: vnde etiam protectorum nomen sortiti sunt, & sunt in acie. Alij vt indicio nominis apparet, familiarius militant & sunt domestici protectores. Sed ex iis alij fuère pedites, alij equites, vt alij comites domesticorum equitum, alij comites domesticorum peditum: viri illustres à quibus domestici regebantur, cum eis licitum erat attingere ac adorare purpuram principis, *l.2. C. de fabricens. l.1. Cod. de domesticis.* in salutandis etiam & osculandis vicarijs præfecto prætorio, ac multò magis præsidibus admittantur, quæ omnia summi honoris loco tribuuntur, & sic in *l.109. C.Theod. de decur.* osculum his in prouincia iudicantium, & consessus indultus sit. BROS.

¶ De primicerio singulariorum qui accedit. XXXIII.

De officio primicerij singulariorum.

ADest militaribus obsequiis integritas iudicantis: quia gratanter exoluit quod deberi iustè cognoscit. Quapropter Pierius Primicerium Singulariorum se nostra auctoritate cognoscat effectum. Si qua sunt talia fiducialiter † suggerentur. Quia non est hæsitationis metus, [1] vbi non est Iudicis venalis * auditus.

† suggerãtur
* Fortè, aditus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vbi non est iudicis venalis auditus*] meritò quis addubitet, num rectiùs aliquantò legatur, *aditus, arg. l.1. Cod. Theod. de off. rect. prouinc. non vanale iudicis velum, non ingressus redemptio.* Tullius in Verrem. *Vt adeas, tantùm dabis.* Saluianus Massiliensis *lib.3. de prouidentia: Intra ianuas non modò illustrium sed etiam præsidum aut præpositorum, non omnes passim intrare præsumunt, nisi quos aut iudex vocauerit, aut negotium traxerit, aut ipsa honoris proprij dignitas introire permiserit: ita vt si quispiam ingressus insolenter fuerit, aut cædatur, aut propellatur, aut aliqua verecundiæ atque existimationis suæ labe mulctetur.* Valentin. & Valens Imp. *apertis foribus intrò vocatis omnibus, &c. l.2. Cod. Theod. de off. rect. prouinc. l.9. quisquis, Cod. Theod. de hæretic. aperiat forum, &c.* Nolim tamen ab antiqua & edita lectione *auditus*, facilè recedere. Nam aures præbere dicitur iudex, Martian. *Nouell.1. lib.3.* neminem exhiberi de prouinc. *integras adeuntibus aures præbere.* Contrà, *aures obseratæ.* Valer. Maximo *lib.7. cap.3.* FOR.

¶ De

¶ De concedendis delegatoriis. XXXIII.

Concessio Delegatoriorum.

MOras intercipit, quem præstandi consuetudo constringit: quia plus ille ad beneficia compellitur, qui innata beneuolentia commouetur. Neque enim decet, vt nostrorum factorum dissimiles esse debeamus: dum oporteat crescere numerositate remedij, cui administrationis tempora videntur augeri. Et ideò de pręsenti vobis Delegatorios nostra largitur humanitas. Vt tunc habeatis commoda præmij, quando estis & sudoris † terminum consecuti. Non vos anxia mora suspendimus, nec cruciabili dilatione fatigamus. Vnus sit finis solicitudinis & laboris. Nam differendum quis putet, si beneficia sua vendere non retractet? † præmia

Antiano suggerente dictum est. XXXIV.

PEtitionem tuam retinebit officium, donec consensum sequentium, dum facultas fuerit, inquiramus: quia vni incautè creditur, quod est à † plurimis asserendum. Ite omnes prouecti. Estote cuncti feliciter approbati. Nil sustinuistis dubium, dum omne iudicium habeatur incertum. Sola nos alpha complectitur, vbi ea litera non timetur. Sic enim vnusquisque proprio vsus est voto, tanquam de alieno non † pependisset arbitrio. † pluribus *Alpha.* † dependisset

De legatoria. XXXV.

De exigendis tributis in prouincia sibi commissa.

SI Olympiaci currus agitator rapit præmia post labores, si ferarum certamen inhonestum velociter solet coronare victores: quam celeritatem remunerationis merebitur, à quo laudabiliter militiæ sacramenta peraguntur? Cur enim agentium in reb. miles officij post tot † labores incerto aliquid patiatur ambiguum, qui crebris actionib. excubando, ideo principis nomen habere promeruit, quia militiæ sacramẽtis cæteros antecellit? Obseruabit enim iugiter imperialib. iussis: & vt reuerentiam Prætorianæ sedis extolleret, tunc ad eius venit obsequiũ, quando vocabulum cœpit habere pręcipuum. Tales † ergo tardare, piaculum est: quia post palmam nemo dilatus est. Votiuum non potest dici, quod tristis suscipit. Grauamina nulla metuant absoluti: ne portus hoc ingerat liberis, quod facere potuit procella vexatis. Quapropter experientia tua de illa prouincia ex illatione * tertia, † fiscalium tributorum Solidos, quos Principi Augustorum prouida de- *Ludorum Olympicorũ præmia.* † laboris incerto † igitur *tertiarum † fiscalis

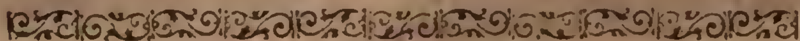
putauit Antiquitas, sine aliqua dilatione persoluat, quos noueris tertiæ decimæ Indictionis rationibus imputandos. Sed [2] venales moras: declina damnosa fastidia: vt qui desideras similia consequi exemplum tibi non videaris intulisse dispendij. Quapropter poscentem submoueas, si te actionis tuæ qualitate constringas. Honorabiles quidem à cunctis habendi sunt veterani: sed ab † his maximè, qui militiæ labore detinentur. Tibi ergo præstas, quod parcis alteri: quoniam indemnitas prioris † lucrum potius sit sequentis.

Venales moræ. † iis † lucris

NOTÆ VARIORVM.

¶ [4] 1 *Post palmam*] Hoc sensit statim post pugnam victori præmium concedi solitum. PET. FAB. *in agon.*

¶ 2 *Venales moras*] vænalem dilationem suprà hoc lib. epist. 7. Vænalitas studij, Maiorani *Nouell.* 7. *de bon. caduc.* FQR.

¶ Anatholico cancellario prouinciæ Samnij
Senator Præf. præt. XXXVI.

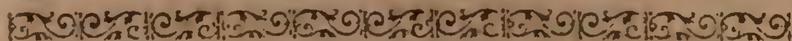
De prouisione facienda illi qui inculpabiliter est officium executus.

QVi laboriosas excubias & officia magnæ sedulitatis inuenit, rationabiliter & temporis definita constituit: vt quod erat sub vitæ termino positum, præmium non haberet incertum. Alioqui quis sufficere semper & expectare posset, cum se mortalibus lux ipsa subduceret? Qui de re sub incerta vita, certa militia est. Nec habet, quod possit metuere qui ad designatum tempus inoffensè meruit peruenire. Astra ipsa, vt astronomi volunt, licet assidua repetitione voluantur, cursus sui definita custodiunt: nequid esse ambiguum, quod fine proprio tenetur inclusum. Saturnus triginta constituta sibi cœli spatia peruagatur. Stella Iouis duodecim annis attributam sibi regionem illustrat, Martis sidus, ignea celeritate raptatum, decem & octo mensibus deputata sibi † [illegible] currit. Sol anni spatio Zodiaci circuli Signa præteruolat. Astrum Veneris mensibus quindecim spatia concessa transcendit. Mercurius, velocitate succinctus, tredecim mensibus proposita sibi interualla præteruehit. Luna, peculiari nobis vicinitate proximior, triginta diebus peragit, quod anni spatio Sol aureus circumactus impleuerit. Merito ergo laboris finem mortales inueniunt: quoniam, vt Philosophi dicunt, & ipsa quæ deficere nequeunt nisi cum mundo, cursus sui terminos rationabiliter acceperunt: hac tamen interueniente distantia, quod illa opus suum finiunt, vt ad principium redeant. Humanum genus ideo militat, vt peractis sudoribus conquiescat. Et ideo illi qui inculpabiliter Cornicularij est perfunctus officio, septingentos Solidos, quos & longæua consuetudo deputauit, per illam Indictionem de Samnij prouincia ex illatione tertia sine ambiguitate contrade. Quia non potest dubitare de præ-

Astrorū cursus finitus. † decurrit

re de præmio, quem veri† principis commendat assertio. Præfuit enim curibus Secretarij Prætoriani, vnde ei nomen est deriuatum: laudatis actionibus† comprobatus: eo ministrante calculum scripsimus † inempti, quod magnis pretiis optabatur impleri: gratificari sumus, cui leges fauerunt: negauimus, cui iustitia non promisit. Nemo tristis extitit de victoria sua: quia saluis facultatibus obtinuit, quando vt fieret superior non redemit. Nostris omne quod loquimur, neque enim in cubiculis nostris secretaria † nostra peracta sunt. Quod egimus, cohortes nouerunt. † Sumus nimirum ad nocendum priuati, ad præstandum Iudices. Districtio nostra in verbis est habita, & in factis sensa benignitas. Irascebamur placati, minabamur innoxij: & ne potuissemus lædere, terrorem videbamur inferre. Habetis, vt solebatis dicere, castissimum Iudicem, relinquam vos integerrimos testes.

† iudicis
† comprobatum
† inepti
† vestra
† Fuctimus
Comminationes iudicum.

¶ Lucino nunc Cancellario campaniæ Senator Præf. Præt.

Præmia dign s collata.

BEne antiqua moderatione prouisum est, vt laboris sui pretia recipiant, qui publicis vtilitatibus obsecundãt: ne quis† haberetur præteritus, qui probabili fuerat actione laudandus. Nam cui officio remuneratio solueretur, si Prætorianis laboribus tardarentur? Quicquid enim penè in Repub. geritur, eorum strenuitate completur, & quod difficillimum seruiendi genus est (sic enim cogitur omnia implere, vt non permittatur excedere (exercitibus paret, armatis obtemperat, & inde reportat gratiam vbi inuenire potest alter offensam Quid publicas† ratione perdifficiles minutias referamus esse collectas? quas magna subtilitate compositas, & ab illis exigunt, quos† offendere non præsumunt. Eorum est enim sudoribus applicandum, quod victuales expensæ, longè quidem positæ, sed tanquam in vrbe regia natæ, sine querela prouincialium congregantur. quia dum suis temporibus aliquid aptè quæritur, danti dispendium non putatur. Actus ipsorum, nostra gloria est: opinio temporum, virtus explicabilis iussionum & quicquid pro continendis† omnibus gratificationis accipimus, eorum iustè prouisionibus applicamus. Splendescunt vsu ipso laboribus attriti, qui reddunt homines semper instructos: labores inquam, violenti magistri, soliciti pædagogi, per quos cautior quis effi itur, dum incurri pericula formidantur. Erudiatur quis forensibus literis, alter qualibet disciplina doceatur. Ille tamen instructior redditur, qui actu continuæ deuotionis eruditur. Et ideo talibus cum honore soluendum est, quod merentur: vt & sibi aliquando† accipiat, qui semper Reipub. vtilitatibus † acquirebat. Quocirca illi P. imiscrino, iam militiæ labore perfuncto, ex canone prouinciæ Campaniæ, tertiæ illationis tot Solidos solenniter te dare censemus: vt & ille iustis laboribus perfruatur, & posteri eius exemplum libræ famulationis accipiant, cum eum pro† sua fide bene habitum fuisse cognoscunt.

† haberent
† illationes
† offerre
† hominibus
† accipiant
† acquirebant
† salute sua

¶ Ioanni canonicario Thusciæ Senator Præf. Præt. xxxIIX.

Mittitur pecunia pro chartis conficiendis, laudatúrque antiquorum prouidentia de conseruatione scripturarum.

Antiquitas, rerum moderatrix Charta. † mores † constringerent.

MOderatrix rerum omnium diligenter desiderauit Antiquitas, vt quoniam erat plurimis per nostra scrinia consulendum, copia non deesset procurata chartarum: quatenus cum Iudices multis professa decernerent, odiosas † moras dulcia beneficia non haberent. Hoc munus supplicantibus datum est, ne auarè † constringerentur ad commodum, pro quibus à largitate publica constabat acceptum. Ademptus est impudentissimus exactionibus locus: specialiter à damnis exemit, propter quos principis humanitas dedit. Pulchrum planè opus Memphis ingeniosa concepit, vt vniuersa scrinia vestiret, quod vnius loci labor elegans texuisset. Surgit Nilotica sylua sine ramis, nemus sine frondibus aquarum seges, paludum pulchra cęsaries, virgultis mollior, herbis durior, nescio qua vacuitate plena, plenitudine vacua, bibula † teneritudine spongeum lignum, cui more pomi robur in cortice est, mollicies in medullis, proceritas leuis, sed ipsa se continens, † fœdæ inundationis pulcherrimus fructus. Nam quid tale in qualibet cultura nascitur, quàm illud vbi † prudentum sensa securantur? Periclitabantur ante hoc dicta sapientū, cogitata † Maiorū. Nam quemadmodum velociter potuisset scribi, quod repugnante duritia corticis vix poterat expediri? Ineptas nimirum moras calor animi sustinebat, & cum differebantur verba, tepescere cogebantur ingenia. Hinc & priscorū opuscula libros appellauit Antiquitas. Nam hodie quoque librum virentis ligni vocitamus exuuias. Erat indecorum, fateor, doctos sermones committere tabulis impolitis, & in veternosis ramalibus imprimere, quod sensualis poterat elegantia reperire. Grauaris manibus paucis memoriam commonebat, nec inuitabatur plura dicere, cui se talis pagina videbatur offerre. Sed hoc primordiis consentaneum fuit: quoniam rude principium tale debuit habere commentum, quod prouocaret ingenia sequentium. Inuitatrix pulchritudo chartarum affluenter dicitur, vbi exceptionis subtrahi materia non timetur. Hæc enim tergo niueo aperit eloquentibus campum copiosa semper assistit: & quo fiat habilis, in se reuoluta colligitur, dum magnis tractatibus explicetur. Iunctura sine rimis, continuitas de minutiis, viscera niuea virentium herbarum, scripturabilis facies, quæ nigredinem suscipit ad decorem, vbi apicibus eleuatis fœcundissima verborum † plantatrix seges fructum mentibus † toties suauissimum reddit, † quoties desiderium lectoris inuenerit: humanorum actuum seruans fidele testimonium, pręteritorum loquax, obliuionis inimica. Nam memoria nostra etsi causas retinet, verba commutat. Illic autem securè reponitur, quod semper æqualiter audiatur. Quapropter deputatam summam tot Solidorū de Thuscia prouincia illi

Memphitica miracula. Nilus.

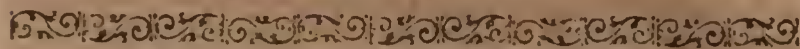
† teneritudo † fide † prudentium sensus *Charta inuenta vtilitas.* † maiorum *Libri vnde dicti.*

Usus chartarum.

† plantata † totiens † quotiens

cia illi

cia illi ex illatione tertia te præbere censemus, * tertiam decimæ Indictionis rationibus imputandam: quatenus scrinium publicum integritatem fidei suæ laudabili debeat perpetuitate seruare: quod defectum inter mortalia nesciens, annua cumulatione semper augescit, noua iugiter accipiens, vetusta custodiens. [* tertiæ]

Vitaliano v.c. Cancellario Lucaniæ & Brutiorum
Senator Præf. Præt. XXXIX.

Remittitur Prouinciæ humanitati intuitu medietas tributariæ functionis.

APparet, quantus in Romana ciuitate fuerit populus, vt eum etiam de longinquis regionib. copia prouisa satiaret: quatenus *circumuectæ peregrinorum victui sufficerent, cùm illis †vbertas aduecta seruaret. Nam quàm breui numero esse poterat, qui Mundi regimina possidebat? Testantur enim turbas ciuium amplissima spatia murorum, Spectaculorum distensus amplexus, mirabilis magnitudo thermarum: & illa vniuersitas molarum, quam specialiter contributam constat ad victum Hoc enim instrumentum, nisi fuerit vsuale, necessarium non habetur, †quoniam nec ornatui potest proficere, nec parti †aliæ conuenire. Denique hæc, quasi vestimenta pretiosa corporum, ita sunt indicia ciuitatum dum nullus acquiescat superflua facere, quæ se nouit magnis pretiis explicare. Hinc enim fuit, vt montuosa Lucania sues †penderet, hinc vt Brutij boum pecus indigena vbertate præstarent. Fuit nimirum vtrunque mirabile, vt & prouinciæ tantæ ciuitati sufficerent, & sic ampla ciuitas †earum beneficiis victualium indigentiam non haberet. Erat quidem illis gloriosum Romam pascere: sed quanto dispendio videbatur posse constare, adduceret †tam multis †itineribus, quæ darentur ad pondus? dum quæ probantur decrescere, nullus poterat imputare. Redactū est ad pretium, vbi pati non poterant detrimentum, * quæ nec itineribus minuuntur, nec laboribus sauciantur. Intelligant prouinciæ bona sua. Nam si antiqui eorum fuerunt ad dispendia deuoti, cur isti non †sint ad compendia soluenda munifici? Et ideo ambos titulos in assem publicum iam redactos diligentia tua statutis illationibus procuraui: ne meis temporib. negligentes esse videantur, qui alienis dignitatibus laudabili integritate paruerunt. Nam licèt & alias prouincias †studuerim reficere, †nil tamen in †taliis actum est, quod voluerim vindicare. Senserunt me Iudicem suum, * & quibus priuatus ab auis atauisque profui, viuaciùs *nisus sim meis fascibus adiuuare: vt me agnoscerent retinere affectum patriæ, quos in meis prouectibus † sentiebam propensa exultatione gaudere. Pareant ergo non compulsione aliqua, sed suo more. Quando & hanc summam illis † minuo quæ solebat offerri. Nam cùm mille ducenti Solidi annuis præstationibus soluerentur, ad mille eos regia largitate reuocaui, vt exultarent gaudiorum † crementis de oneribus imminutis.

[*lectæ prouinciæ] [†libertas] [Roma amplitudo.] [†quando] [†alij] [Lucania.] [Brutij.] [† penderes] [† eorum] [† quam] [†mulierib.] [Pondus.] [*quod nec itineribus imminuitur] [† sunt] [†studuerint] [†nihil] [† illis] [*at] [*visus sum] [† sentiebāt] [† imminui] [† incrementis]

* De indulgentia.

¶ [1] * Indulgentia XL.

Senatoris proposita deliberatio de relaxatione captiuorum.

Index.
* iis
* abiicimus
Indulgentia
* medica
* cùm
Tempus indulgendi.
* Parcæ
* tollerentur
* parcere
Lictor.
* solebat
Catena.
Custos.
* indicit
[2]
[3]
Pondera.
* perdat

QVamuis nomen ipsum Iudicis dicatum videatur esse Iustitiæ, & totius anni orbitam æquitatis iubeamur ambulare vestigiis: † his tamen diebus in domicilium Pietatis iure deflectimus: vt ad Redemptorem omnium remissionis itinere peruenire possimus. Ex hac enim virtute suauissimos fructus legimus, & remittendo aliis nobis parcimus. Nam [2] qui periculosè iusti sumus, sub securitate semper ignoscimus. Quapropter pœnas † abdicamus, tormenta damnamus, & tunc verè iudices sumus. Macte Indulgentia, quæ soluis & præsules. Tu patrona humani generis, tu afflictis rebus * medicina singularis. Quis tuo non egeat munere, cum sit peccare commune? Ab vniuersis necessariò peteris: quando sub te spes vitæ sumitur, quæ sub Iustitia non habetur. Nam † dũ tribus aliis sororibus cœlesti gratia perfruaris, & amabili amplexatione nectamini, omnes tibi (quamuis & ipsæ virtutes sint) honorabiliter cedant: quando te humano generi salutiferam esse cognoscunt. Sed quid tantùm de terrena conuersatione dicamus? Pietas est, quæ regit & cœlos. O si tecum liceret longis temporibus habitare, totus excluderetur reatus, & parcendo fieret, vt * † parcè † tolleretur! Sed prouidentissimè tanta res sacris solùm temporibus videretur esse concessa: vt gratiùs mũdus acciperet, vnde pro rerum nouitate gauderet. Quapropter abstine noxiam lictor securim, cui licet impunè facere, quod in aliis cognosceris vindicare. ama paulisper ferrum splendidum, non cruentum. Catenas tuas lacrymis madidas felicior rubigo suscipiat. illud potiùs reconde, quod † solebas includere. Auditoria feralium vocum meliore sorte mutescant. Sit te vera nomen custodis sine mortibus alienis, quid semper Inferis laboras? aliquando & Superis milita. Otium tibi clemens actus † incidit. Qui iustitiæ inexorabili excubat, necesse est, vt eum pietas benigna discingat. Et ideo [1] cella gemituum, tristitiæ domus, apud Superos Plutonis hospitium, locus perpetua nocte cœcatus, tandem infusione lucis albescat: in qua non vnum tormentum sustinet reus, qui antequam incurrat, necis exitus à Supernis probatur abscisus. Primùm pedor ille, collega catenarum, abominabili mœrore discruciat, auditum alieni gemitus & lamenta conturbant, gustum ieiunia longa debilitant, tactum pondera prementia defatigant, lumina diutùs tenebris obtusa torpescunt. Non est vnum clausis exitium: multifaria morte perimitur qui carceris squalore torquetur. Nunc ergo reos de Auerno tuo victuros emitte. Redeat ad Superos, qui ex magna parte Inferos pertulerunt. Atria tua vacuitatibus impleantur. Locus ille perẽnium lachrymarum quondam tristes incolas † perdat. Non sunt inde, qui læti sunt: qui tunc profectò habebit gratiam, si desertus appareat. Exite inclusi, vicina morte semper pallentes Redite ad lucem, quos caligantes tenebræ possidebant: nihil ampliùs optata morte passuri, nisi quòd adhuc

poteratis

poteratis occidi. Sed vos, qui nulla debetis ambitione iam decipi, delicta relinquite cum catenis, dierum beneficiis absoluti. Viuite nunc honestè, qui didicistis superstites mori. Cognoscite, quàm beneficialis sit bona conuersatio: altera contulit teterrimum carcerem, hæc nouit splendidam tribuere libertatem. Ista præstabit, vt velitis viuere: illa dedit, vt † eligeretis iam perire. Si leges astringunt, vlteriùs vos nullus includit. Secreta pauescite, ad forum sine trepidatione venite. Illa iustè refugitis, per quæ tristia pertulistis. Mirentur vos liberos, qui viderunt reos. O lusse debetis † quod vos tradidit neci. Pecora ipsa vitare norunt, quæ se læsisse cognoscunt itinera † illa non repetunt, vbi in foueam corruerunt. Tenaces laqueos auis capta declinat, hærentem viscum alis suspecta non insidet. Pisceus Lupus arenis se mollibus, vt plumbati lini insidias euadat, immergit: cuius vt supradicta retia eius tergum frustra dirasérint, alacer in vndas exilit, & vitati periculi gaudia liberatus agnoscit. Scarus esca pellectus, cùm iunceum carcerem cœperit introire, mox vt ad se exitium suum inuitatum fuisse cognouerit, in caudam labitur, paulatim se ab angusto subducens. Quem si alter † eiusdem generis cognouerit irretitum, extrema eius mordicus trahit: vt qui sibi captus nô potest subuenire, alterius solatio probetur euadere. Sic & Sauri argutum piscium genus, à velocitate nominati, cùm se in insidias nexuosas impulerint, quasi quibusdam funibus æquabiliter illigati, totis nisibus trahentes retrorsum, † socios conantur liberare † captiuos. Plura sunt, si talia perquirantur. Omnia enim, quæ possunt habere contraria, facilis casus absumeret, si curam salutis propriæ non haberent. Ad te Claustrorum magistrum verba reuocemus. Patere, pœnale secretarium tuum innocenter esse secretum. Torqueris quidem, quòd nullus affligitur: à communibus gaudiis mœstus exciperis, dum tibi soli non parcitur venia generali, liuidæ inuidiæ comparandus. Sustine de omnium securitate iacturam, qui habuisti de multorum afflictione lætitiam. Sed vt tuos quoque gemitus consolemur, illos tibi tantummodò vendica, quos lex pietatis gratia nô relaxat, ne cû truculêtis parceret, asperrima facinora leuigaret. † Soluamus ergo cûcta, secularibus actibus implicati. Paritur omnis homo periculosos nexus, quos † festinat euadere. Claustra reos dimittât, nos vincula improbæ cogitationis absoluant.

† eligere
† qui
Pecorum solertia.
† ipsa
Lupus.
Scarus.
† eidem
Sauri.
† socium
† captiuû
Salutis propriæ cura
† Soluamus
† festinet

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Indulgentia*] extat Cod. Theod. *lib. 9. tit. 39. de indulgentiis.* Hic autem propter sancti Paschatis diei lætitiam, & *l. 3. 4. 6. C. Theod.* religio anniuersariæ obsecrationis vocatur, *l. 7.* Et ob Rempub. tyrannide liberatam, *l. vlt.* sed & ob partum Crispi & Helenæ Constantinus indulsit. *l. 1. eod. tit.* FOR.

§* 2 *Qui periculosè iusti sumus sub securitate semper ignoscimus.*] Ait Plutarchus iustitiam, virginem incorruptam, publicam seu verecundam, temperantem ac vtilem esse oportere. Præterea iustitiæ comitem pudicitiam assignat Iuuen. lib. 2. Satyr. hoc est verecundiam, quasi timere debeat princeps qui iustus est & politicus non vt accipiat, sed vt inferat aliquod subditis malû, incommodum, iniuriâ. Verecûdia itaque Iustitię

comes dicitur, quasi vereri ac metuere principem oporteat, ne cui subditorum temerè falsa ex causa & contra ius pœnam infligat, præsertim cùm sub securitate etiam ignoscatur & iustus esse nisi periculosè nemo possit. BROS.

¶ * *Cella gemituum, tristitiæ domus, apud superos Plutonis hospitium locus perpetua nocte cœcatus.* Carcer in media primum vrbe, foro imminens ædificatus est, vt testatur Liuius, in quo barathrum fuit, quo ad vltimum supplicium sontes damnati detrudebantur quod Tullianum nuncupabatur, qua de re vide Dion. lib 46. Est locus, inquit Salustius, in Carcere quod Tullianum appellatur, vbi paululum ascenderis ad læuam circiter 12. pedes humi depressus, eum muniunt vndique parietes: atque insuper camera lapideis fornicibus iuncta, sed inculta tenebris odore fœda, atque terribilis eius facies est. BROS.

MAGNI AVRELII
CASSIODORI
SENATORIS,
VARIARVM † LIBER XII.

† Nonus

¶ Diuersis Cancellariis prouinciarum singularum Senator Præf. Præt. I.

Constituitur quis in Cancellarium ad quandam prouinciam.

* quam

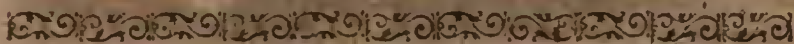
NEscio quis maior esse creditur, * qui de penetralibus Iudicis destinatur. Quoniam tantò plus æstimatur quis amare iustitiam, quantò ab illo frequentiùs constat auditam. Per milites suos Iudex intelligitur: & sicut discipuli magistri scientiam produnt, sic nos obsequentium mores aperiunt. † Præceps non putatur † obseruasse moderato: auarus paruisse non † aduertitur continenti: stultus prudentibus seruisse non creditur. Periclitamur fateor in actionibus vestris, si vos mala intentione tractetis: quod nulli accidit vestrum, alienum vitium, nostrum celebratur opprobrium. Sustinemus tales casus, quales nos in alios vindicare non possumus: & lex qua fruuntur cuncti, in nobis non potest custodiri. Sed habemus iterum ex alia parte solatium, quod vestra bona nostra creduntur esse mandata, & nobis ociosis acquiritur, quicquid gloriæ vestris laboribus expeditur. Si te enim aliquis sapienter agere videat, statim famam tui præceptoris exaltat: dum tale institutum fuisse creditur, qualia gesta nihilominus sentiuntur. Vna est sententia plebis, tales esse Iudices, quales vos contigerit approbari. Et ideo magnopere cauendum est, ne ille de vobis incipiat iudicare, cuius vos opinionem contigerit ante lacerasse. Vlciscitur pœnis, † qui insistit in fabulis: vt tormentis vestris compen-

† Princeps † obsecundasse † creditur

† quod insisti: Iudicem 174.

pensat, quod populus vulneratus exaggerat. Quàm periculosum est, pati Iudicem rationabiliter iratum? & illum de fortunis tuis decernere, quem te constat grauiter irritasse? Quapropter stude magis, vt nostra potiùs voce lauderis. Quia sicut te potest Iudicis vel sermo aduersus deprimere, ita prosperrima sententia sublenare. Perge igitur, per illam Indictionem, iuuante Deo, ad illam prouinciam, Cancellorum pompa decoratus, & gloriosa grauitate præcinctus. Absens cogita præsentis pudorem. Nam quid debeas tentare †vile, qui militas sub honore? Fasces tibi †Iudicum parent, & dum iussa Prætorianæ sedis portare crederis, ipsam quodammodo potestatem reuerendus assumis. Edicta nostra †im primis obserua, ostende bonam te intendentibus viam. Nam cuius est Iudicis custodire mandata, si milites nostra videantur negligere constituta? Reginam illam prolacium viriorum Auaritiam fuge, cui cuncta crimina detestabili †deuotione famulantur: quæ dum pectus hominis ingrassa fuerit, gregatim quoque malefidas cohortes admittit. Ferri non potest recepta, quia nescit esse solitaria. Agmen habet blandissimum: arma suscipit ex talentis: & per dulcedinem superat, quos amara deceptione captiuat. Proinde ad vtilitates publicas esto solicitus: iniuncta morali compulsione procura. Plus agit inculcator rationis, quàm possit exercere terribilis. Persona tua refugium sit oppresso, †infirmo defensio, præsidium aliqua calamitate conclusio. Sic enim propriè nostros Cancellos agitis, si læsorum impia claustra soluatis.

† vides
† Iudicium
† tu primus
Auaritia.
† venetiatione
† infirmi
Cancellos agere.

¶ Vniuersis Iudicibus prouinciarum Senator Præf. Præt. II.

Laus Cassiodori.

GRatias diuinitati refero: quia & prouinciales fecerunt, quæ monui, & ego compleui omnia, quæ promisi. Nam nec me sensit quisquam aliqua venalitate pollutum, nec ego pertuli Tributario indeuotos. Habemus vtrique quod in vobis diligere debeamus: illi repererunt affectuosos Iudices, nos acquisiuimus integerrimos præcones. Agamus itaque Deo præstante, quod cœpimus. Possessor mihi publicas pecunias libens inferat, ego illi in conuentus iustitiæ tributa persoluam. Vobis autem commodè repetitur, quod veraciter actum esse sentitur, quando rebus præteritis spes magna redditur in futuris. Probastis enim, quia nullum coëgimus dare, quod non debuisset offerre. Non publicis, non priuatis à me quisquam damnis afflictus est. Priscorum terrores fecimus ignorari. Nec extraordinaria quæsiuimus, qui cuncta geri legibus optamus. Sed nec vos sitis in ea parte dissimiles. Præsules imitatores esse dignitatis nostræ, iura voluerunt: quibus pene eandem, quam nobis, iurisdictionem per prouincias contulerunt. Nullum repudiat sequenda iustitia, omnes clarificat, quos sui participatione sublimat. minorem se ille solus facit, qui ab ipsa discessit. Cur accipiendi vota sectemur? Nullam gloriam recipit, qui diues vocatur. Contra omni laude decoratur qui iustus edicitur. Desidere-

Cassiodori abstinentia.
Præsules.

mus potius, quod nos preciosiores locupletibus facit. Fasces accipimus, vt graues esse debeamus. Tribunalia conscendimus, vt morum gradibus eueh amur. [Nil vile, nil cupidum Iudices decet.] Clarias enim tuas maculas reddunt, si illi ad quos multi respiciunt, aliqua reprehensione sordescunt. * Alioqui expedit non videri, quam cunctorum irrisione signari. Omnes ergo, qui præmiorum celsa petimus, vitiorum humilia deseramus. [Sit in nobis frons libera, vt aliorum possimus emendare peccata.] Æquat crimen *omne, quod inquinat, & ideo dissimilis ab accusato debet esse, qui iudicat. Hæc nos annuo sermone conuenit loqui: quia bonarum rerum nulla satietas est. Fateor auiditatem desiderij mei, cupio me vobiscum velle prædicari. Veniamus nunc ad consueta: quæ ideo debent suscipi grata, quia probantur esse solennia. Quapropter, quod feliciter dictum est, te officiúmque tuum cum Dei iuuamine possessores præcipimus admonere, vt tributa Indictionis terriæ decimæ deuota mente persoluant: quatenus trinæ illationis moderamine custodito, debitam Reipub. inferant functionem. Tempora exactionum statuta seruentur: ita tamen, vt nullus sub immaturæ compulsionis iniuria se ingemiscat exactum: nec iterum sub turpi venalitate induciarum largitas damnosa præbeatur. Dilatio enim tributi maior fit causa dispendij, quando iniquè suspenditur, quod nullis protractionibus euitatur. [1] Expensarum quoque fidelem notitiam, quaternis mésibus comprehensam, consuetudine custodita, ad scrinia nostra dirigere maturabis: vt totius erroris * discussa caligine, publici ratiocinij possit claritas apparere. Nam si aliter facias, te damna respiciunt, quæ per neglectum tuum publicis vtilitatibus ingeruntur. Et vt faciliùs possis, Deo auxiliante, quæ sunt statuta perficere, illum atque illum sedis nostræ milites, tibi officióque vestro consuetudinariè præcipimus imminere: quatenus ordinatio nostra inculpabiliter sortiatur effectum. Caue ergo ne te imparem nostris præstes admonitis. Quia nimis fœdum est, vt à quo laudanda reposcimus, resecanda potiùs approbemus.

Probrum absit à magistratu.
al. aliquãdo expedit non expedit non a. disti. quam c. i. s.
** omnes quos*
Solennia.
Exactionum tempora.
Induciæ tributi.
Expensa.
** detersa*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Expensarum fidem notitiam quaternis mensibus.*] Hinc quadrimenstrui breues, qui de singulis pensionibus conficiuntur à chartulariis, & ad officium palatinum aut præfectum prætorio transmittuntur. constat enim tribus pensionibus anni cuiusque indictiones solui. *l. vlt. C. de annon. & trib. l. 15. & 16. C. Theod. eod. tit.* & inde singularum pensionum breues quadrimenstrui sunt, vt hoc loco videre. Hæc autem authoris verba Accursius vsurpauit in *l. 1. C. de apochis publicis*, & Maioranus Nouella *de ind. rel.* BROS.

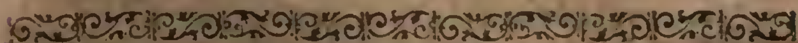
¶ Vniuersis Saionibus qui sunt cancellariis deputati Senator Præf. Præt. III.

De Cancellariis.

Opor-

De Cancellariis.

OPortet quidem cuncta sub tranquillitate peragi, quemadmodum possit bonis moribus conuenire. Sed tanta est in Repub. de morum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare. Ægris non vna causa salutis est, alter cibis reficitur, alter per abstinentiæ beneficia tenuatur, hic lauacra mollia, ille ferrum quærit ad vulnera, & varium poscit remedium diuersa qualitas passionum: sic qui populis præesse cognoscitur, non vno consilio præditus inuenitur. Feroces districtione præmendi sunt, mansueti ciuiliter admonendi, dolosi cautè, simplices sub lenitate tractandi sunt. Et ideo vbique probatur esse necessaria prudentia, quoniam rebus omnibus adhibere videtur accommoda. Quapropter deuotionem tuam solatiis illius viri clarissimi Cancellarij nostri solenni more deputamus: vt contra nullum alium erigaris, nisi qui legibus parere despexerit. Ad forum trahe, qui iusta non recipit: sub continentia irascere, sub maturitate distringe. Timeri te amplius volumus quàm probari: quia maximè illud vigori tuo reputabitur, si nullius præsumptione peccetur. Cogitetur præ omnibus pecuniæ publicæ fidelis exactio. Sit tuum commodum contemptus alienus. Coactus faciat, qui iusta spóte complere neglexerit. Causis tantum te delegatis impende. Si præcepta sequeris, deuia non requiris. Caret culpa, qui imperata perfecerit. In executore illud est pessimú, si Iudicis relinquat arbitrium. Non inde iacteris, quod tibi non potest obuiari. Nec assumere superbiam velis, quia te multorum humilitas pertimescit. Viri fortes semper in pace modesti sunt: & iustitiam nimis diligunt qui frequenter prælia tractauerunt. Quam gratum est, si inter parentes reuersus, querelarum non reportes opprobrium: sed ita te cognoscant egisse, quemadmodum diligentes probantur optare? Nos etiam gratanter excipimus cum laude venientem, & ocio vacare non sinimus, quem probabiliter gessisse sentimus. His etiam & rerum dominus maiora credit, quos bona conscientia vtilitates suas egisse probauerit. Quanta sunt, quæ possunt tollere sapientes? Nemo amplius acquirit, quam qui se bona conuersatione tractauit.

¶ Canonicario Venetiarum Senator Præf. Præt. IV.

De vinis Italiæ & Græciæ.

MEnsuræ regalis apparatus ditissimus non parens Reipub. probatur ornatus: quia tanta dominus possidere creditur, quantis nouitatib. epulatur. Priuati est, habere quod locus continet: in principali conuiuio hoc profecto decet exquiri, quo visum debeat admirari. Destinet Carpam Danubius, à Rheno veniat Ancorago * exormis, Tonsicula quibuslibet laboribus offeratur, Brutiorum mare dulces mittat *Acernias, sapori pisces de diuersis finibus afferantur. Sic decet Regem

Pisces. MSS. principio. Exormiston Siscula quibuslibet laborib. offeratur. Inf. epist. c.4.
Acernias al. Acernias

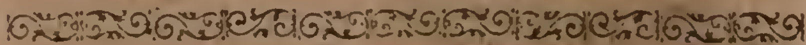
pascere, vt à Legatis gentium credatur pene omnia possidere. Et ideo
Vina Italia procuranda sunt vina, quæ singulariter fœcunda nutrit Italia: ne qui
externa debemus appetere, videamur propria non quęsisse. Comitis ita-
Acinaticum que Patrimonij relatione declaratum est. Acinaticum, cui nomen ex a-
cino est. Emthecis aulicis fuisse tenuatum. Et quia cunctę dignitates in-
uicem sibi debent necessaria ministrare, quæ probantur ad rerū domi-
nos pertinere, ad Possessores Veronenses, vbi eius rei cura præcipua est,
vos iubemus accedere: quatenus accepto pretio competenti, nullus tar-
det vendere, quod principali gratiæ debetur offerre. Digna planè spe-
Vina Græc. cies, de qua se iactet Italia. Nam licet ingeniosa Græcia multifaria se
diligentiæ subtilitate commendet, & [2] vina sua aut odoribus condiat,
aut marinis permixtionibus insaporet, sub tanta tamen exquisitione re-
peritur simile nil habere. Hoc est enim merum, & colore regium, & sa-
pore præcipuum: vt blattam aut ipsius putes fontibus tingi, aut liquo-
res eius à purpura credantur expressi. Dulcedo illi ineffabili suauitate
sentitur. stipis nescio qua firmitate roboratur: tactus eius densitate pin-
guescit, vt dicas esse aut carneum liquorem, aut edibilem potionē. Li-
Eorum collectio. bet referre, quam singularis esse videatur eius collectio. Autumno lecta
de vineis in pergulis domesticis vua resupina suspenditur, seruatur in
vasis suis, thecis naturalibus custoditur. Rigescit non liquescit ex se-
nio, tunc fatuos humores exudans, magna suauitate dulcescit. Trahitur
ad mensem Decembrem, donec fluxum eius hyemis tempus aperiat: mi-
róque modo incipit esse nouum, quando cellis omnibus reperitur anti-
quum Hyemale mustum, vuarum frigidus sanguis, in rigore vindemia,
cruentus liquor, purpura potabilis, violeum nectar: deferuet primum
in origine sua, & cùm potuerit adolescere, perpetuam incipit habere
nouitatem: non calcibus iniuriosè tunditur, nec aliqua sordium admix-
tione fuscatur: sed quemadmodum decet nobilitas tanta prouocatur,
defluit, dum aqua durescit, fœcunda est, cùm omnis agrorum fructus
abscedit. Distillat gemmis comparem liquorem. Iucundum nescio quid
illacrymat: & præter quòd eius delectat dulcedo, in aspectu singularis
quàm ocyus eius est pulchritudo. Hoc * quamtociùs perquisitum, & competentibus
pretiis aggregatum, Chartariis, qui in rem directi sunt, tradite defe-
rendum. Nec illud negligendum puteris, quod lacteo poculo relucescit:
Albedo. quando plus est mirabile, quod potueritis difficilius inuenire. Albedo
ibi decora est, & serena puritas: vt illud de rosis, hoc credatur natum
esse de liliis. Colore quidem extraneum, sed sapore germanum est. A-
spectus dispar, & similis in vtroque suauitas. Nam quod acutè sapit,
quod citò reficit, commune illis intelligitur: sed magna est distantia,
quæ videtur. Illud intueris robore lætum, hoc inspicis candore festiuū.
Et ideo procuratio eorum debet esse celerrima: quando in ambobus esse
cognoscitur, quod pariter expetatur.

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *A Rhenozenius, Anchorago oxormie Tonsiculæ quibus libet laborib offe-
rantur.*] Mendu hic esse autumo, etenim sine dubio sic legendum est, *A
Rhe-*

Rheno veniat Ancoragi Exormiston sicula quibuslibet laboribus offeratur. Vbi notabis Exormiston fœminino genere enuntiari. BROS.

§ 2 *Vina sua aut odoribus condiat.*] Notandum hic est veteres frequenter vsos fuisse, vino odoribus condito, teste Atheneo *lib.2.cap.1.* Ælian. *lib.12.hist.* Eunap. Sardian. *in Iamblico*, & Arnob. *libr.5.* BROS.

§ Valeriano v.s. Senator Præf. Præt. v.

De iudice.

GEneraliter quidem amplissimum cognitorem decet beneficia dilatare: quoniam qui omnibus præesse cognoscitur, cunctis impendere profutura censetur. Sed gratificante natura illis ampliùs debemus, qui nobis aliqua proximitate iunguntur: dum quoddam genus recti videatur esse propositi, ab æqualitate discedi. [Nam modestiam Collegio impendimus, reuerentiam Patribus exhibemus.] Ciuibus debemus cómunem gratiam, sed affectum filiis singularem: & tāta necessitudinum vis est, vt nullus se contemptum diiudicet, si sibi aliena pignora prælata esse cognoscit. Et ideo non est aliquid iniustum, de patria plus esse solicitum, eo præsertim tempore cùm eius videamur periculi subuenire. Plus enim eos diligere credimus, quos eripere festinamus. Veniens itaque numerosus exercitus, qui ad defensionem Reipubl. noscitur destinatus, Lucaniæ Brutiorúmque dicitur culta vastasse, & abundantiam regionum studio tenuasse rapinatum. Sed quoniam & illis dare, & & istis sumere, pro temporis qualitate, necesse est, pretia quæ antiquus ordo constituit, ex iussione Rerum domini cognoscite temperata: vt multò arctiùs, quàm vendere solebatis in assem publicum præbita debeant imputari: quatenus nec possessor dispendia, nec exercitus laborans sustinere possit inopiam. Nolite igitur esse soliciti. Euasistis exigentium manus: tributa vobis præsens adimit apparatus. Sed quò faciliùs instrueretur vestra notitia, imputationum summas infrà scriptis Brcuibus credidimus exprimendas: vt nemo vobis vendat beneficium, quod publica noscitis largitate collatum. Continete ergo possessorum intemperatos motus. Ament quieta, quos nullus ad incerta præcipitat. Dum belligerat Gothorum exercitus, sit in pace Romanus. Felicium votum est, quod iubetur. Ne rustici, agreste hominum genus, dum laborandi tædia fugiunt, illicitis ausibus efferantur: & contra vos incipiant erigi, quos vix poteratis in pace moderari. Quapropter ex regia iussione singulos Conductores Massarum, & Possessores validos admonere, vt nullam contrahant in concertatione barbariem: ne non tantùm festinent bellis prodesse, quantum quiete confundere. Arripiant ferrum, sed vnde agros excolant: † suminat cuspides, boum stimulos non furoris. Defensorum maxima laus est, si cùm illi videantur prædictas regiones protegere, isti non desinant patrioticas possessiones excolere. Sit Iudicibus vigor ex legibus, Subsellia non desinant iura malis

Ob trāsitum militum remissa tributa.

Discedere ab æqualitate, genus recti propositi.

Nemo beneficium vēdat publica collatū largitate.

Conductores Massarum.

vsus ferri

† *sumat*

Signa patriā

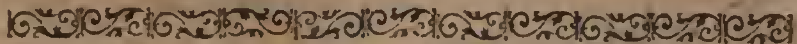
Iudicium. Vox praeconis.

moribus intonate. Timeat latro † iudicium, quod semper expauit. Adulter gremium Iudicis intremiscat. Falsarius vocem præconis exhorreat. Fur fora non rideat. Quia tunc liberras gaudet, si talia non lætentur. Sic enim prosperrimè geri non sentietis bellum, si vobis sit communiter de ciuilitate consilium. Nullus opprimat indigentem: inuadite peruasores: insequimini persequentes. Est vobis competens pugna ciuilis. Omnia pacata vos redditis, si duces scelerum comprimatis. In annonis verò repurandis esto solicitus, ne aliquem cuiusquam possit fraudare versutia. Rectoribus autem exercitus à Rerum dominis sub mea præsentia cognoscite delegatum: vt dū à vobis necessariò fuerint commoniti, grauaris per iniuriam debeat subueniri. Custodiant nihilominus disciplinā, vnde robustiùs armatur semper exercitus. Additū est etiam beneficij genus, vt à præsenti deuotione præceptis Regis nec diuina domus videatur excepta, sed totum communiter sustineatur, quod pro generalitate censetur. Nunc ergo cum omnibus fratribus vestris studiosè consurgite omnibus, & sub omni cautela necessaria prouidete: vt prosit re vera nobilissimæ patriæ talia volumina pratulisse. Quieta enim regere, & ex vsu administrare prouincias, homines vel mediocris intelligentiæ possunt: sed hoc opus, hic labor est, illud magis regere, quod se relictum non potest continere. Cessat enim nautarum in tranquillitate peritia: nec nomen præstat artifici, nisi fuerit vis magna periculi. Habetis ergo tempus, vbi & famam sapientum possitis acquirere, & in omni parte vos laudabiliter, iuuante Domino, custodire. Meos autem vltra cæteros minimè commendo: quia omnibus hoc cupimus accidere, quod nostris laboribus desideramus euenire. Mihi enim propria cura dilapsa est, postquam generalem cœpi cogitare custodiam. Opto meis bene, sed quod possit esse commune: quia magnæ iniustitiæ genus est, aliud sibi Iudicem velle, quàm potest generalitas sustinere.

Annona. Disciplina exercitus. Difficilia, quæ pulchra. Iudex eodē cum priuatis iure.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Generaliter*] Hac formulâ tributum remittitur ob transitum militum, quem innocentem esse debere constituitur Nouell. 130. vt ob eandem causam priuatis conductoribus censiones iure nostro remittuntur, *l. 15. ex conducto §. si vis §. si exercitus præteriens. D. locat. & cond.* sup. lib. 5. epist. 26. FOR.

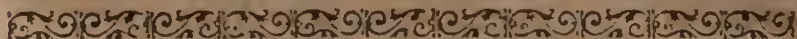
Vniuersis Præfecturæ titulos administrantibus Senator Præf. Præt. VI.

Quòd scelerati pecuniis redimi minimè debeant.

Voluendi tē pus seruetur.

QVamuis abundè sufficiant, quæ Rerum Domini ingenita pietate præceperunt interminationes tamen importunis & fatus adhibita districtione geminamus: [vt qui nequeunt erubescere, saltem se contineant per timorem.] Quis enim de sua præsumptione gratuletur, quando

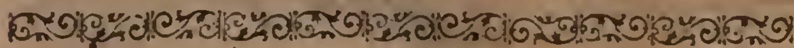
quando fama perditurus est, qui interdicta tentauerit? Retundatur ambitio cœca cupientum: proterua refrænetur audacia [Qui lucrum de malo quærit, pœna proposita terreatur: qui honorem per nefanda desiderat, amissa potiùs opinione turbetur. Additur etiam, quòd nostris temporibus sceleratæ pecuniæ non valebunt: nec culpam suam redemit, qui rerum se esse cognoscit] Iniquis fraudibus nó parebit occasio: persequimur, non vendimus excedentes. Vbi iam malè capientes spem habebitis, quando vobis & Rerum domini, & vestri Iudices comminátur? Vos tamen, quos ad publicas administrationes peruenire, nostra fecit electio, de actionum honestate confidite. Quia vos nulla venalitas excludit, si probitas continuerit actionis. Publicis vtilitatibus seruite fixi: quoniam vos nulla priuata damna concutient. Reddite hanc vicissitudinem iudicio meo: vt qui vos nullo proprio suffragio grauari feci, studeatis in vobis mea facta laudari. Præfixum itaque tempus à Rerum dominis noueritis esse seruandum: ita tamen: vt ea quæ vobis pro publica vtilitate decreta sunt, prouidere ac soluere debeatis. *Ne pecuniis redimantur scelera.*

¶ Canonicario Veneriarum Senator Præf. Præt. VII.

Remittuntur tributa.

SVb clementia boni principis nihil constat licere fortuitis: quando sinistros casus corrigunt, qui præstare prosperrimè consueuerunt. Nam quemadmodum inferret nudus sænam barbariem, & districtum principem? quando spoliatus iure negat, quod affluens inferre didicerat. Atque ideo illi vel illi: sueuorum incursione vastatis, fiscũ decimę quintæ Indictionis serenitas regalis indulsit, sicut te poterit instruere relecta pręceptio. Vnde obedientiam commendantes à supradictis possessoribus de prædiis, quæ tamen cognoueris esse vastata, præsentis Indictionis tributa non exigas: reliqua verò solenni compulsione procura: vt constitutis temporibus Arcario nostro residuam suppleas quantitatem. Caue ergo, ne grauior fias hostibus, si adhuc nudare velis exutos: chlamydes non pauescant, qui arma timuerunt: rapinas non sentiant post prædones. Validas contra te apochas inuenerunt: inuictas securitates illis dedit calamitas suæ: violentus abstulit quod quærebas. Cui nihil videtur relictum, à tributis constat esse liberarum. *Indulgentia tributorum. A nudonihil exigendum.* *Parcendum inopibus.*

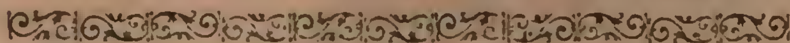
¶ Consulari prouinciæ Liguriæ Senator Præf. Præt. IIX.

De Arcariis.

NOnum genus videtur esse compendij, postulantes acquiescere, & præstantes nulla damna sentire. Nam sic accipitur ab vno, vt perire non possit ab altero: donatur sine dispendio: ceditur sine imminutione: & nomen habet munificẽtię, quod iura domini nescit exire. Qua- *Compulsores exigant tributum moderatè.*

propter ille casarum suarum, in illa prouincia constitutarum, quas Breuis subter conscriptus eloquitur, exactorum suggerit enormitate vexari. Desiderans sine aliqua imminutione publicę vtilitatis inferre se debere nostris Arcariis debitam functionem. Quod nos, qui nullorum damnis studere cognoscimus, dummodò fisco competentia rationabili satisfactione soluantur, libenter annuimus. Quia hoc est bona desideria suspendere, quod illicita perpetrare. Qua de re spectabilitas tua commonitis Curialibus vel Compulsoribus, nec non & his quorũ interesse cognoscit, ab illa Indictione prædictis casis exactionem facies sub hac conditione remoueri, vt si intra illas Calendas summa, quæ competit, non fuerit Arcario persoluta, intra prouinciam solennis exactio peragatur. Minus ne si fidem suæ promissionis Arcariorum apochis probauerit esse completam, ab omni inquietudine compulsorum designata prædia liberentur. Quia illa magis debẽt eligi, quę sine suspicione dãni libenti animo probantur offerri. Grata enim nobis est sine instantia compulsoris exactio, & hoc deuotum facere, quod vix poterat coactus implere. Atque vtinam possessor vltroneus, & nobis necessitatem morarum tolleret, & sibi damna competentibus illationibus abrogaret. Ipse enim imminentem necessarium facit, qui solennia præbere distulerit.

Arcariorũ apocha.

¶ Paschasio Præfecto annonæ Senator Præf. Præt. IX.

De beneficiis exteris præstandis.

Etiam exteri beneficiis obligandi publicis.

Pietate plenum est, peregrinam gentem publicis beneficiis obligare, & non tantum consanguineos ad substantiæ lucra mittere, quantum ipsos quoque aduenias inuitare. Hæreditas, quæ est sine proximis, absque parentela successio, solaque fides generis est, patrios sonare sermones. Afer enim sic experit beneficia, vt sibi olim doceat fuisse concessa: donum sine accipientis nomine, præter personam largitas: quia primum collatum est genti, vt postea petentium vocabulum potuisset affigi. Hinc est, quod iure quodam postulant hæreditates alienas, & illis tantùm videtur competere quod Romanus nõ potest in causis similibus obtinere. Beneficium tale non habuerunt in patria sua, sed hic omnes sub hac conditione parentes sunt: vniuersa natio, quãtum ad successionis beneficium, vna familia est. Quocirca experientia tua preces illius diligenti examinatione discutiat: & si re vera ille, quem suggerit de hac luce transisse, filios non reliquit, nec ab alio constat rationabiliter possideri, introductionem memoratæ rei officium vestrum celebret ex more: quatenus antiqua pietas regnantum præsentium reputet beneficia dominorum, & possit pro illis supplicare, sub quibus se magis intelligit votiua meruisse. Resumat facultatem, qui se suspirauerat amisisse. Peregrinum se vltra dicere non potuit, qui optata rura conquirit. Habeat possessorum similem dignitatem, & iam tributa reparatus inferat, qui opem ab alienis manibus expetebat. Gaudeat se ad hoc perductum, vt

datet,

daret, quod vtique nisi habenti non probatur emergere: cęteris dominis in hac tantum sorte deterior, quoniam alienare nequit, quod possidere præualuit. Sed & hoc quoque magna credimus æquitate repertum, vt qui loco succedit pignoris, substantiam suam effectam patris iure seruet extraneis. Miseratione pastus, nunc pascat & alios: felix illi contigit & prædicanda captiuitas. Romana ciuitate perfrui, & Afrorum priuilegiis potuisse misceri.

Alienatio vitanda.

Felix captiuitas.

¶ * Diuersis Cancellariis prouinciarum Senator Præf. Præt. x.

*Vniuersis

De debitore.

RAtionum publicarum reliquiæ infaustæ sunt ægritudini comparandæ, quæ * grauatum debilitant, nisi sub celeritate discedāt. Reatus quidam est, esse sub debito: nec liber potest veraciter dici, qui probatur obnoxius reperiri. Prudens se ipse compellit, minus cautus est, qui vrgetur ab altero. Nam quid egit totius anni suscepta compulsio? Summa futuræ Indictionis & quantitas exigatur. Parcendo, non parcitis: exonerando, prægrauatis: & dum venales moras quæritis, tributi onera duplicatis. Relinquite tandem crudelem misericordiam, beneficia tota d testatione fellita. [Grauius percutit, qui blandiendo grassatur: & sub indulgentia lædit, qui consuetis temporibus exigere tributa distulerit.] Et ideo desinite aliquando possessorum damna mercari: quia totum * conscripti per incommoda redditis, quod iniquis dilationibus abstulistis. Post ita enim non vos credatis verbis iterum commoneri, sed irremissibili exactione compelli. Quapropter si ad illum diem * Archario nostro, quæ de prouinciis solenniter postulantur, dispunctis rationibus non aut per te intuleris, aut destinaueris quantitatem, degeniatus in prouincia velociter reddes. quæ te malè distulisse cognoscis. Quia nimis iniquum est, vt assis publicus sub tua negligentia iaceat, & * Archarius mutuatam pecuniam publicis vtilitatibus incessanter expendas.

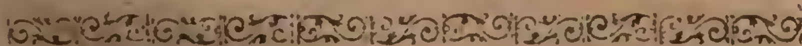
† grauat & *Debere graue est.*

Crudelis misericordia.

*constricti

* Arcario

* Arcarius

¶ Petro nunc erogatori obsoniorum Senator Præf. Præt. x i.

Populo Romano obsonia à principe data absque fraude tribuantur.

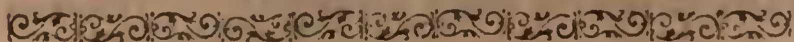
PRobatæ debet esse conscientiæ, qui principalia beneficia præponitur erogare: ne aliqua cupiditatis sorte desiccetur, quod à tanta liberalitate profunditur. Mutant enim quaslibet largitates rapientium manus. Et sicut fontis puritas per limosa corrumpitur, sic affluentia boni regis auaris distributionibus immutatur. Aurum ipsum, cum soluitur in liquorem nisi mundissimo * caliculo suscipiatur, inficitur: quando puritatem sui illa sola custodiunt, quæ nulla sordium admixtione fuscantur. Quam gratum per niueos caliculos riuulos videre curren-

Auri puritas.

* Fortè, a-qualiculo

tes: & ipsam quodammodo Naturæ liberam ridere puritatem, quando in nullis maculis iniuriata turpatur? Sic dona Rerum domini nulla debent pollutione fuscari: sed sicut ab ipso exeunt copiosa, ita debent ad Romanos peruenire purissima. Nam licet omnis fraus grauis esse videatur, illa tamen importabilis redditur, quæ in Romulea plebe grassatur. turba quæ viuit quieta: populus qui nescitur, nisi cùm* locus est: clamor sine seditione: strepidus furoris nescius: quib. sola cō. ētio est, paupertatem fugere & diuitias non amare. Nesciunt enim esse lucripetes, nec aliqua se negociationis calliditate discruciant: viuunt fortuna mediocrium, & conscientia diuitum. Nonne piaculum est, talibus rapere qui nesciunt aliena fraudare? Quapropter obsonia, Romano populo distribuenda, ab illa Indictione propitia tibi diuinitate concedimus: vt sine aliqua diminutione percipere possit, quod regia largitate promeruit. Caue, ne quod illi meruerunt aliter accipiat, & tua gratia nostra peregrinus reddatis, si à ciuico amore discesseris. Nō fiat Larialis pretio, qui ciuitatis illius non habet iura nascendo. Honorandum semper est, quod nomen gentibus dedit: quando potior in humanis redditur, de cuius aliquid claritate præstatur. Munera ista Quiritum sunt. Non surripiat locum liberi fortuna seruilis. In maiestatem Romani populi peccat, qui sanguinis illius puritatem famulorum societate commaculat.

* v. latius

§ Anastasio Cancellario Lucaniæ & Brutiorum Senator Præf. Præt. XII.

Vini & lactis descriptio.

CVm apud Rerum dominum solenni more pranderemus, & diuersæ prouinciæ de suis deliriis laudarentur, ad vina Brutiorum & *Silanica ei suauitate, currente vt assolet sermone, peruentum est: quod herbarum beneficio tanta ibi Naturæ iucunditate conficitur, vt non credas deesse mellis gustum, quem nulla conspicis qualitate permixtum. Manat illic leuiter prouocatum lac vberibus fistulosis, & quasi in alios ventres Naturæ vberrate collectum, non guttis inpluit, sed quibusdam repentinis torrentibus influescit. Redolet suauis & varius odor herbarum: naribus agnoscitur pecudum pastus, qui flagrans virtute diuersa, thuris sentitur inspirare similia. Huic tanta pinguedo sociatur, vt arbitreris simul decurrere palladium liquorem, nisi quod ab illa prasina viriditate niueo candore discernitur. Tunc cadis latè patentibus copia illa mirabilis læto nimirum pastore suscepta, cum admixtione coaguli in callosam cœperit teneritudinem condurari, ad pulcherrimum orbem forma perducitur: quæ subterraneis horreis aliquantulum congregata, diuturnam nasci facit esse substantiam. Hoc quantocius super impositum nauigiis destinabis, vt desideriis regalibus parua munere satisfecisse videamur. Vinum quoque, quod laudare cupiens * Palmarianum nominauit Antiquitas: non stipsi asperum, sed gratum suauitate

*Silani casei suauitatem

Lactis descriptio.

* Palmatinum al. Palmariū

uitate

uitate perquire. Nam licet inter vina Brutia videatur extremum, factum tamen est pene generali opinione præcipuum. Ibi enim reperitur & * Gazeto par, & Sabino simile, & magnis odoribus singulare. Sed quia illud famam sibi nobilissimam vindicatur. Hoc & in suo genere nimis elegans perquiratur, ne prudentiam Maiorum aliquid appellasse videatur improprium. Est enim suaui pinguedine, molliter satum, viuacitate simillimum, naribus violentum, cādore quoque perspicuum: quod ita redolet ore ructatum, vt merito illi à palma nomen videatur impositum. Viscera defecta constringit, vulnera madida desiccat, lassum reficit pectus: & quod vix prævalet implere potus arte compositus, hic naturaliter præstat infectus. Sed proinde, vt supradictas species exactas debeas destinare: quia falli non possumus, qui hoc patriotica veritate retinemus. Ad præsens enim de cellariis nostris, quæ desiderabantur, obtulimus. Tu autem tuo periculo dissimilia facis, quorum iam iudicia teneri posse cognoscis.

* Vazeo

¶ Edictum capituli populo. XIII.

De principum pietate Sacrilegis.

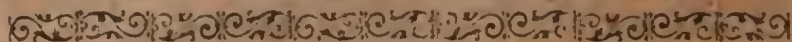
* VSu contineri debet, omnium largitas impensa dominorum: quando necesse est vniuersitati proficere, quos illos impulsu diuinitatis probatum fuerit effecisse. Pietas siquidem principum totum custodit imperium: & dum illis vicissitudo digna redditur incolumia Reipub. membra seruantur. Dudum siquidem imperialia constituta per Brutios atque Lucaniam sacrosanctas Ecclesias aliqua munerum deuotione iunxerunt. Sed vt est sacrilegis mentibus familiare, & in ipsa quoque reuerentia diuina peccare, nonnullam exinde partem Numerariorum nomine Canonicarij subtrahebant: facientes laicum commodum substantiam clericorum: quod sedis nostræ Numerarij execratione detestabili respuentes, nunquam sibi illatum fuisse suggerunt, quod de tali scelere manus impiæ defraudauerunt. Quid adhuc minimè audacia humana tentabis, si & ibi furta porrigis, vbi te minimè latere posse cognoscis? Vt illudas oculis fortasse mortalibus, quamuis iniqua, tamen aliqua videtur præsumptio: quanta verò cæcitate damnatur, qui se æstimat perpetrare, quod diuinitas non possit aduertere? Sed ne similis vlterius grassetur forte præsumptio, aut diuinam patientiam frequens prouocare possit excessus, edictali programmate definimus, vt qui in hac fuerit vlterius fraude versatus, & militia careat, & compendium propriæ facultates amittat. Grauiore siquidem pœna plectendus est, qui vsque ad iniuriam diuinam suam nihilominus tetendit audaciam. Habeant pauperes dona regnantum: possideant aliquid, quibus nulla facultas est. Cur aliena substantia in regali posita largitate peruaditur? Possessio eius, principis munus est. Quemadmodum præsumat subiectus contingere, quod Deo respicit humilitatem dominantis

* Ecli. al. Si al. N si Res pauperum inuadentis.

Numerarij Canonicarij

Militia adempta sacrilego

offerre? Additur, quod talibus non dare, tulisse est: & meritò, quando qui potest esurientibus subuenire, si non pascit, extinguit. Pudeat illis tollere, quibus iubentur offerre. Vltra omnes crudelitates est, diuitem velle fieri de exiguitate mendici. Amentur honesta lucra: horreantur damnosa compendia: nullus audeat inde tollere, quod possit collecta dispergere. Addendo perdidit, qui retinendo collegerit: & paupertatem potiùs ad se trahit, si exigentium pecunias non repellit.

¶ Anastasio Cancellario Lucaniæ & Brutiorum Senator Præf. Præt. XIIII.

Ob sterilitatem indulta concessa Atheniensibus.

RHegienses ciues, vltimi Brutiorum, quos à Siciliæ corpore violenti quondam maris impetus segregauit, vnde ciuitas eorum nomen accepit, diuisio enim ῥῆγμα Græca lingua vocitatur, iniqua suggerunt se exactorum præsumptione fatigari, implorantes non aurium, sed oculorum nostrorum nota remedia, qui possumus scire territorium eorum quod petitur non habere. Est enim montanis lapillis terra ratissima, arida pascuis, sed vndosa vindemiis: segetibus aduersa, sed oliuis accommoda: & ideo cultura eius omnis in sarculis est, quia superficies ipsius sicca nutrire non valet superne nascentia. Tergore illic ager nudus, industria potiùs quàm Natura vestitur. Nā Palladiæ syluæ † ...... viriditate contegitur, qui in solo aridissimus approbatur. Talibus enim locis illa proficiunt, quæ radicibus proceris ad humi penetrale descendunt. Segetes rigantur, vt viuant, & conditione mutata hoc aristis impenditur, quod oleribus exhibetur. Quanta seges est, quæ manu colligitur? ratò illic ab area venit humeris grauatus agricola: vt non messis in horreis colligatur, sed vix possit aliquos cophinos de summa vbertate complere. In hortis autem rusticorum agmen habetur operosum: quia olus illic omne sapo.ū est marina irrorațione respersum: quod humana industria fieri consueuit. Hic cùm nutriretur, accepit. Contra Maronis autem sententiam, intyborū illic fibræ dulcissimæ sunt, quæ procinctæ foliis tortuosis callosa teneritudine conglobantur: vnde in morē nitri aliquid decerptum frangitur, dum à fœcundo cespite segregatur. His victualibus, si vis nosse, regio illa fœcunda est, nam & marinis deliciis copiosa iucunditate perfruitur: quia ibi mare Supernum ac Infernum, insertis frontibus adunatum, delicias vtriusque pelagi in vnam congregationem sinus sui volubilitate perducit. Necesse est enim illic & pisces properare, vbi constat & vndam posse defluere. ' Exormiston quoque inter pisces regium genus, compar murenis corpore, vel colore distans, naribus setosis, colostrea delicata teneritudine præditum, oleoso ac suaui liquore coagulatum, appetibilis gratáque pinguedo, cùm spumis fluctuantibus inter aeris confinia cœperit enatare, nescit ad cubilia

Fructus industriales.

† Fort. operta

Intybi.

Confluunt.

Exormiston.

r.

bilia redire: quæ deserit, credo, aut immemor reuersionis, aut teneritudine summa mollitus, nequit vndis eleuantibus contraria obluctatione demergere: fertur velut corpus exanime, nullis nisibus periculum, nulla arte deuitans, & hinc viribus destitutus, redire non creditur, quia nec fugere posse sentitur. Hic planè tantæ dulcedinis esse dignoscitur, vt ei nemo piscium comparetur. Hæc sunt in litore Rhegino, quæ diximus, quod non alio referente cognouimus, etsi visuali probatione retinemus. Quapropter laridi atque tritici species nullis téporibus coemptionis nomine inde decernimus postulari. Quia [nimis calumniosè petitur: quod loci beneficio non habetur. Deinde sufficere debet defensio veritatis & testimonium iudicis.] Quia nimis execrabile malum est, si cùm aliud nouerit conscientia, aliud lingua decernat. Additur etiam quod tantis commeantium fatigantur aduentibus, tanta excurrentium laceratione deteritur, vt rationabiliter illi remitti debuisset, vt quod apud ipsum nasci non posse constaret.

Vidimus nō audiuimus. *Species lardi & tritici.* *Aliud nosse, aliud decernere.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Exormiston quoque, &c.*] Est piscis genus ita à Græcis illis qui vltimam oram Græciæ in Italia accolebant, vocatum, quia fundum maris deserere solet, vt in summū enatet, quod dicitur propriè de naui sublatis anchoris, & contra cū est fundata anchoris dicitur ὁρμίσθηναι. BROS.

¶ Maximo v i. Cancellario Lucaniæ & Brutiorum Senator Præf. Præt. x v.

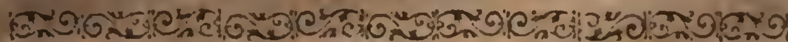
Parauere dorum & annonarum præbitionem constituit esse publicam, & Præsulibus tridui tantum annonas præberi vult.

SCillacium prima vrbium Brutiorum, quam Troiæ destructor Vlysses creditur condidisse, irrationabiliter dicitur præsumentium nimietate vexari: quod nobis præsidentibus non oportuisset assumi: quia læsiones eius cogimur plus dolere, dum patriotica nos probatur affectione contingere. Ciuitas supra sinum Adriaticum constituta, in modum botrionis pendet in collibus, non quod difficili ascensione turgescat, sed vt voluptuosè campos virentes & cærula maris terga respiciat. Hæc nascentem Solem ab ipsis cunabulis intuetur, vbi ventura dies non præmittit auroram, sed mox vt oriri cœperit lampadem suam vibrans fulgor ostendit. Gaudentem respicit Phœbum, propria illic luminis claritate resplendet, vt ipsa magis Solis putetur esse patria, Rhodi opinione superata. Fruitur luce perspicua, aëris quoque temperie donata, apricas hyemes, refrigeratas sentit æstates: & sine aliquo mœrore transigitur, vbi infesta tempora non timentur. Hinc & homo sensu liberior est, quia temperies cuncta moderatur. Patria siquidem feruens leues efficit & acutos, frigida tardos, & subdolos: sola temperata est, quæ mores hominum sua qualitate componit. Hinc est quod Antiqui Athenas sedem sapientium esse dixerunt, quæ aëris puritate perfuncta, lucidissi-

Vlysses, conditor Scyllacij. *Terga maris* *Athenæ sapiētū sedes*

mos sensus ad contemplatiuam partem feliti largitate præparauit. Nunquid enim tale est corpora aquas cœnosas sorbere, quale perspicuitatem dulcissimi fontis haurire? Sic animæ vigor ornatur, dum spiritu grauiore comprimitur. Subiacemus enim necessariò talibus rebus, quando nubilo tristes efficimur: & iterum naturaliter ad serena gaudemus: quia cœlestis animæ substantia ad infecta * quoque & purissima lætatur. Fruitur marinis quoque copiosa delicijs, dum possidet vicina, quæ nos fecimus claustra Neptunia. Ad pedem siquidem * Moscij montis saxorum visceribus excauatis, fluenta Nerei gurgitis decenter immisimus, Vbi agmen piscium, sub libera captiuitate ludentium, & delectatione reficit animos, & admiratione mulcet obtutus. Currunt auidi ad manus hominum, & antequam cibi fiant, escas expetunt. Pascit homo delicias suas: & dum habet in potestatem quod capiat, frequenter euenit, vt repletus omnia derelinquat. Spectaculum quoque pulchrè laborantium non adimitur in ciuitate sedentibus. Cernuntur affatim copiosæ vindemiæ. Arearum pinguis tritura conspicitur. Oliuarum quoque virentium vultus aperitur. Non eget aliquis agrorum amœnitate, cui datum est de vrbe cuncta conspicere. Hoc mihi modo non habet muros, ciuitatem credis ruralem, villam iudicare possis vrbanam: & inter vtrunque posita copiosa noscitur laude ditata. Hanc dum frequenter inuisere desiderant commeantes, dum tædia laboris refugere cupiunt, amœnitate ciuitatis in paraueredorum & annonarum præbitione proprijs ciues fatigantur expensis. Quapropter ne lædat vrbem amœnitas sua, aut res præconij fiat causa dispendij paraueredorum & annonarum præbitionem, secundum euectiones concessas, in assem publicum constituimus amputari, pulueratica quoque Iudicis funditus amputantes, trium tantùm etiam dierum præsulibus annonas præberi secundum vetera constituta decernimus, suis expensis facta tarditate vecturæ. Leges enim administrantes, remissio non oneri esse voluerunt. Qua de re æquitatis intuitu ciuitas vestra releuare: iudiciarium est, quod tibi referimus, non remissum. Viue iuuante Deo, iustitia sæculi, & securitatis gaudio singulari. Alij dicant insulas ego habitationes tuas appellarem potiùs, Fortunatas.

Aqua cænosa. — **Forr. quęque.* — *Claustra maris.* — **v. Moystij al. Mossij* — *Villa vrbana.* — *Pulueritica Iudicu.* — *Insula fortunata.*

¶ Canonicario. XVI.

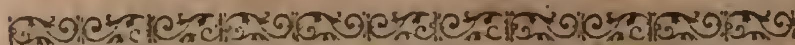
De annona.

TEmpus admonet humanis rebus indefinenter accommodum (dum res nobis etiam asperas captata semper opinione conciliat) vt illationum fiscalium curam annua festiuitate reparemus: quoniam Reipub. ordo tali constituto & merito votorum sistere * cernitur, quod pro cunctorum vtilitate præstatur. [Diligenda sunt ista, vnde Respublica videtur esse firmissima.] Quę dum redeunte censu reficitur, status sui firmissimo robore continetur. Quapropter magna est quolibet tempore mon-

Illationes annonæ. — **decernitur.*

monstrata deuotio, sed tunc acceptior redditur, quando necessaria plus habetur. Præbeant igitur possessores stipendia suæ gratiæ profutura. [Debitũ siquidem, quod non potest euitari, prona debet mente semper offerri, vt fiat beneficium, quod sine compulsione constat illatum.] Atque ideo, quod feliciter dictum sit, per Indictionem primam in dioecesi tua possessorem te præcipimus admonere, vt trina illatione seruata, assem tributariũ deuotus exoluat: quatenus nec alioqui se sub immatura compulsione ingemiscat exactum, nec iterum remissione lætata, quisquam se dicat esse præteritum. Nullus quantitatem iustæ pōderationis excedat, sitque libra iustissima: modus non erit rapiendi, si pondera fas sit excedere. Expensarum quoque fidelem notitiam, per quaternos mēses ad scrinia nostra solenniter destinabis: vt totius erroris obscuritate detersa, rationibus publicis veritas elucescat. Sed quò faciliùs possis, Deo iuuante, quæ sunt instituta complere: illum atque illum sedis nostre milites, tibi officióque tuo periculorum suorum memores præcipimus imminere. Quatenus quod agnoscis iussum, inculpabiliter sortiatur effectum. Caue ergo, ne te aut improbatæ redemptionis, aut turpentis desidiæ culpa respiciat: & quod expedire neglexeris, tuis inferas damna fortunis.

Quæ præstāda non coasti. *Assis tributarius.* *Pondera & libra.* *Mulcta cōminat.*

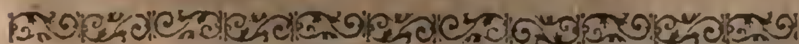

¶ Ioanni Siluatatio Rauennati * Senator Præf. Præt. XVII. *Athalaricus rex

Ciuitas in pace munienda.

MVnitio ciuitatum spes est certa cunctorum: quando in pace ab externis gentibus discitur, quod veraciter in certamine timeatur. Plena est enim diuersis generibus hominum habitatio vrbium singularum. Quis nouit, cum qua gente confligat? Ideóque omnes debent agnoscere, quod futuris hostibus gratum non sit audire. Quapropter ex nostra iussione possessores admonere curabis, vt iuxta montem Caprarium, & loca circuniecta muris, fouearum ingentiora ora pandantur, talísque ibi pateat hiatus, vt nullus relinquatur introitus. Cur nefandi homines perscrutamini accessus illicitos, quibus portarum permittitur licenter ingressus? Nescio quid videmini tegere, qui palàm non desideraris intrare. Conscientia recta vias publicas tenet, * plurimorum collocutione gratulatur, & cùm diuersos gratanter inquirit, laboris tædio non grauatur. Amicum est autem crimini, velle nesciri: & qui vias suas occulit, conscientiam prodit. Proinde in vsus generales itinera prisca reuocentur: ne dum compendium laboris quærunt, vitæ dispendia patiantur. [Ille enim iure habendus est hostis, qui munimina nititur violare ciuitatis.]

Munitio opp. d ram. *Mons Caprarius.* * v. obuiorum *Conscientia vel.* *Omit iter, qui praue agit.*

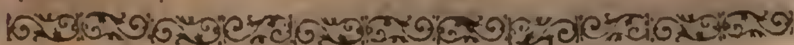

¶ * Constantiniano viro experientissimo Senator Præf. Præt. XVIII. *Constantino v. experiētiss.

Occurritur Principi,

REgius apparatus ſicut negligentius affert periculum, ſic ſtrenuè laborantibus præſtat ornatum. Qui. [præmium eſt viræ, domino vidente ſeruire:] cui nec culpa cælari, nec bonum poſſit abſcondi. Quàm gratum eſt, ſine offenſione aliqua iter agere deſtinatum? videre iudicia * diligentiæ? dubia ſine timore tranſire? greſſu facili montuoſa conſcendere? in pontib. * trabem non tremere? viámque ſic conficere, vt omnia probentur animo conſueuiſſe? Militiam veſtram tranſcenditis, ſi Rerum domino placere poſſitis. Nam cui nos parere contendimus, magnus prouectus eſt, ſi mereamini ad eius placidos venire conſpectus. Quocirca iter * Flaminiæ riuis ſulcantibus exaratum, hiantes ripas latiſſima pontium interiectione coniungite: oppreſſas margines plateatum aſperrimis ſyluis enudate: parauere dorum aſcriptus numerus procuretur, cum electa qualitate membrorum: annonarum deſignatarum ſine aliquo poſſeſſorum diſpendio congregentur. Quia ſic omnia grata redditis, ſi in nulla parte peccetis. Res vna ſubtracta cuncta deformat, & totum deeſſe creditur, vbi vel minima querelæ aſperitas commouetur. Species prætetea, quæ menſis regiis apparentur, exactas tota ſedulitate perquirite. Nam quid proderit exercitui ſatisfacere, ſi vos contigerit in ipſo dominorum paſtione peccare? Pareant prouinciales admoniti: ciuitates ſingulæ declarata Breuibus ſubminiſtrent. Nam quoties læto principi occurritur, efficaciter beneficia poſtulantur. Cogitate etiam, quod præſens facta veſtra diiudico, aut gratias vobis domini gaudens reddo, aut commonitionem principis iratus attribuo. Agite ergo, ne mihi imputetur veſter exceſſus: quia cunctis de vobis ſatisfacio, quod culpis veſtris offendero. Perſoluat mihi potius gratiam vniuerſus exercitus. Magna nobis erit gloria, & me ſecutum reddere, & tantorum bona iudicia meruiſſe.

* v. diligentia
* v. trab á, al. contractum
Aſpectus princip.
* Flaminæ

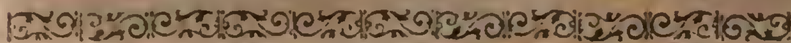
¶ Maximiano vicario vrbis Romæ Senator Præſ. Præt. XIX.

De Principis aduentu, cui occurrit Senatus.

ADuentum quidem regium ex ipſa poteſtis cognoſcere frequentia commeantium: quia neceſſe eſt, vt res magna competentia præmittat ſemper indicia. Venturum diem Lucifer demonſtrat exortus: ſerena ſecutura fauens ventus oſtendit: imminentia bona quadam animi præſagitione dignoſcimus: & difficilè magna res geritur, quæ ſignorum præcurſione minimè declaratur. Verumtamen & vos neceſſariò commonemus, vt pontis iunctione Tyberinos fluctus ſolenniter veſtiatis: quatenus tranſitum præbeat intremulum, fixum concathenatione nauigium: & de ſuo ſitu celerem nobis præſtet excurſum. Non moueatur pigris funibus, vt ſolebat: non manibus trahentium moles tanta torpeſcat: celeritatem potiùs fixa conferat, quàm ſe mouens antea non præbebat. Ambulent commeantium greges, profectò non nauigiis inciſa nos vnda deportet. Sic decet dominum ſuſcipi, vt aliqua debeat nouitate gra-

Aduentus principis per Tyberim
Præſagium rerum bonarum.

gratulari. Tabulatum fortiter iunctura constricta, soliditatem debet præbere necessariam, vt pauorem vndas dubitantium terrena similitudine possit auferre. Optetur quinimò longior fuisse, cum transitur innocue. Cancellorum tutamen dextra læuáque decenter aptetur. Prosper datur transitus, cùm fuerit casus asper exclusus. Vide quemadmodum reliqua ad te pertinentia præpares, qui te occursurum esse cognoscis. Quale est enim in tanta frequentia non potuisse culpari. [Vniuersos affligit, qui Regi aliquid necessarium subtrahit: quia datum lętus optatur ab omnibus, cunctos contristat, si probetur offensus.] Adde, quod sic præclarum est sub tanta Senatorum occursione laudari, principem sic suscipere: vt omnes intelligant, nil deesse, ante ipsum quoque dominum venire lætum, quam aliqua trepidatione confusum. Insperatum bonum est, si is ad quem deceptionis pertinet periculum, sibi gratiæ procuret augmentum. In quam rem illum sedis nostræ militem nos direxisse cognosce, qui tibi officióque tuo debeat imminere: quatenus nobis omnia parata renunciet: quia [committi non potest casui, quod nostro periculo constat ascribi.] Occursus Senat.

¶ Thomaci & Petro vv. cc. arcariis Senator Præf. Præt. xx.

De pignoribus.

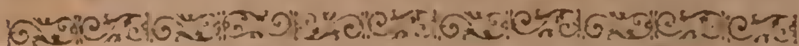
RE tinetis mecum, fidelissimi viri, sanctum Agapitum, vrbis Romæ Papam, cum ad Orientis principem legationis gratia mitteretur, iussione regia datis pignoribus, à vobis tot libras auri facto pictatio solenniter accepisse: vt cui prouidus dominator iussit ad subditum eius etiam vrgere excessum. Primum quidem benignè præstitit, qui in necessitate mutuas pecunias dedit: sed quantò gloriosiùs fecit, etiam illud largiri, quod cum gratiarum actione potuisset offerri? Victa est sine damno necessitas: manus Papę dabat, quod eius substantia non habebat: & illud iter est indemne redditum, quod donis constat expletum. Quale, rogo, videbatur antistitem petentibus Ecclesiam, & Ecclesiam nulla detrimenta sentire? Distributor fuit potiùs, quàm donator: quia necesse est illi applicari, de cuius facultatibus videbatur expendi. Quid non agat apud pium principem talis legatio, quam destinatam singulari constat exemplo? Quapropter nostra præceptione commoniti, & regia iussione securi, sanctorum vasa, cum obligatione chirographi auctoribus sancti Petri Apostoli, sine aliqua dilatione refundite: vt lucrosè reddita celeriter impetrata videantur: optata referantur manibus Leuitarum ministeria, toto Orbe narranda donetur, quod proprium fuit: quoniam iustè per largitatem recipit, quod sacerdos legibus obligauit. Superatum est exemplum, quod in historia nostra magna intentione retulimus. Nam cum Rex Alaricus vrbis Romæ deprædatione satiatus, apostoli Petri vasa suis deferētibus excepisset, mox vt rei causam habita interrogatione cognouit, sacris liminibus deportari diripientiū manibus

Vasa sacr pignori data, restituta.

Distributor non donator.

Alarici factum in direptione vrbis.

imperauit: vt cupiditas, quæ deprædationis ambitu admiserat scelus, deuotione largissima deleret excessum. Sed quid mirum si reuerendorum Sanctorum decipere noluit, qui tanta se vrbis vastatione ditauit? Rex autem vester religioso proposito reddidit vasa, quæ iure pignoris propria videbantur effecta. Et ideo talibus factis frequens prælfetur oratio: quando læta concedi posse credimus, cum retributionem bonis actibus postulamus.

¶ Deusdedit Scribæ Rauennati Senator Præf. Præt. XXI.

De scribarum seu Tabellionum officio.

Scribarum officium seu tabelliorum. SCribarum officium, securitas solet esse cunctorum: quoniam ius omnium, eius solicitudine custoditur. Alios enim depopulantur incendia, alios nudat furtiua surreptio, nonnullis negligentia perit, quod diligens auctor acquirit, sed de fide publica robustissimè reparatur, quicquid à priuatis amittitur. Diligentior est in alienis, quàm potest esse cura de propriis, non admonitus facit, quod vix rogatus impleret, & requisitus non potest negare, quod is cuius interest se fatetur amisisse. [Armarium ipsius fortuna cunctorum est, & meritò refugium omnium dicitur, vbi vniuersorum securitas inuenitur.] Ad paterna transit officia, * si incorrupta sit veritas custodita. Nam sicut diligens genitor seruat, quod ociosus successor inueniat: sic arbiter artium nullum patitur propria vtilitate fraudari. Et ideo tantæ rei iugiter præcipimus esse custodem. Vt qui hactenus de integritate placuisti, nulla debeas varietate fuscari. Vide, quod tibi committitur antiqua fides, & quotidiana diligentia dirimis iurgantium litem. Apud cunctos præsules de tua cura litigatur: & tu potius iudicas, qui causarum vincula dissoluis. Hoc honorabile decus, indisputabile testimonium, vox antiqua chartarum, cum de tuis adytis incorrupta præcesserit, cognitores reuerenter excipiunt, litigantes quamuis improbi, coacti tamen obediunt. Et cum fas sit, promulgatam sententiam suspendi, tibi non licet obuiari. Quocirca non habeat venale propositum. Tinea documentorum est, oblatio maligna redimentis, dum quærunt consumere, quod se cognouerunt impedire. Pascat te * æditio decora veritatis. facultas tua habeatur integritas. Da petentibus, quæ olim facta sunt. Translator esto, non conditor antiquorum gestorum. Exemplar, velut anulum, certis imprime: vt sicut vultus expressa non possunt signa refugere, ita manus tua ab authentico nequeat discrepare. Quod si te aliquis iniqua surreptione traduxerit, quemadmodum in alia causa tibi acquiescat credi, quem scit potuisse corrumpi? Impugnat te fraude sua, & facilè conuincit, quem in vna parte decipit. Ama iustitiam, de qua nemo quæritur: vt etiam iratus, testimonium salubre possit dicere, qui te incassum voluit deuiare. Publicum est omne, quod feceris: dum aut laudatus gratiam, aut accusatus inuenire possis offensam.

Si incorruptè

Officium scribæ quale.

Venale propositum.

ed:ctio

¶ Prouin-

¶ Prouincialibus Istriæ Senator Præf. Præt. XXII.

De emptione & venditione.

EXpensæ publicæ diuersorum temporum varietate titubantes, hac ratione se poterunt continere, si prouentum locorum sequatur salubritas iussionum. Illic enim facilis est procuratio, vbi fuerit fructus vberior. Nam si * iudicatur, quod sterilitas ieiuna denegauit, tunc & prouincia læditur, & effectus optabilis non habetur. Commeantium igitur attestatione didicimus. Istriam prouinciã tribus egregiis fructibus sub laude nominatam, diuino munere grauidam, vini, olei, vel tritici præsenti anno fœcunditate gratulari. Et ideo memoratæ species in tot Solidos datæ pro tributaria functione, qui vobis de præsenti prima Indictione reputerũt. Reliqua verò propter solennes expensas relinquimus deuotæ prouinciæ. Sed quoniam nobis in maiore summa sunt quærenda, quæ diximus, tot Solidos etiam de arca nostra transmisimus, vt res necessariæ sine vestro dispendio vberrimè debeant congregari. Frequenter enim dum extraneis vrgemini vendere, soletis dãna sentire, eo præsertim tempore, cũ vobis peregrinus emptor exceptus, & rarum est aurum capere, quando mercatores cognoscitis non adesse. Quantò verò melius est parere dominis, quàm præstare longinquis? & debita fructibus soluere, quàm ementum fastidia sustinere? Prodimus etiam amore iustitiæ, quod nobis suggerere poteratis: quia in pretio lædere non debemus, vnde naulorum præbitionibus non grauamur. Est enim proxima vobis regio supra sinum maris Ionij constituta, oliuis referta, segetibus ornata, vite copiosa: vbi quasi tribus vberibus, egregia vbertate largitis, omnis fructus optabili fœcunditate profluxit. Quæ non immeritò dicitur Rauennæ Campania, vrbis regiæ cella penaria, voluptuosa nimis & delitiosa digressio, fruitur in Septentrione progressa, cœli admiranda temperie. Habet & quasdam, non absurdè dixerim, Baias suas: vbi vndosum mare terrenas concauitates ingrediens, in faciem decoram stagni æqualitate deponitur. Hæc loca & garismatia plura nutriunt, & piscium vbertate gloriantur. Auernus ibi non vnus est. Numerosæ conspiciuntur piscinæ Neptuniæ: quibus, etiam cessante industria, passim ostrea nascuntur inuisa. Sic nec studium in nutriendis, nec dubietas in capiendis probatur esse deliciis. Prætoria longè lateque licentia in margaritarum speciem putes esse disposita: vt hinc appareat qualia fuerint illius prouinciæ * Maiorum iudicia, quam tantis fabricis constat ornatam. Additur etiam illi litori ordo pulcherrimus insularũ, qui amabili vtilitate dispositus, & à periculis vindicat naues, & ditat magna vbertate cultores. Reficit planè Comitatẽses excubias, Italiæ ornat Imperium, primates deliciis, mediocres victualium pascit expensis: & quod illic nascitur, penè totũ in vrbe regia possidetur. Præstet nunc copias suas sponte, magis deuota prouincia amplius pateat, dum speratur: quando gratissimè faciebat, dum minimè quærebatur.

Emptio specierum principe comparante.

* v indicatur

Sterilitas ieiuna.

Regio.

Rauenna. Campania.

Baiæ.

Garismatia & piscina.

Prætoria.

* maiora

Sed ne aliqua iussionibus nostris dubietas nasceretur, Laurentium virum experientissimum, & magnis nobis in Republica laboribus comprobatum, cum præsenti auctoritate direximus: vt secundùm Breues subter annexos incunctanter expediat, quod sibi pro expensis publicis iniunctum esse cognoscit. Nunc procurate, quæ iussa sunt. Vos enim facitis deuotum mihi ē, cùm libentes suscipitis iussionē. Pretia verò vobis moderata sequenti iussione declaramus, cùm nobis gerulus præsentium natiuitatis modum missa relatione suggesserit. Taxari enim aliquid non potest iustè, nisi copia rei euidenter potuerit indagari. Inæqualis quippe est arbiter, qui sententiam mittit * in casum: & mali sibi probatur conscius, qui est in deliberata dicturus.

Pretia statuta.

* in cassum

¶ Laurentio viro experientissimo Senator Præf. Præt. XXIII.

In sterilitate quid agendum sit.

DEliberatio iudicis probatos viros debet publicis actionibus adhibere: vt facilè possit impleri, quod sub sterilitate temporis videtur inquiri. In abundantia rerum quælibet se potest expedire persona: electis opus est militibus cùm fuerit necessitatis impulsus. Atque ideo experientiam tuam, frequentibus nobisque tali deuotione gratissimam, ad Istriam prouinciam iubemus excurrere: vt in tot Solidos vini, olei, vel tritici species de tributario * Solido debeas procurare, in aliis verò tot Solidis, quos à nostro Arcario percepisti, tā à negotiatoribus, quàm à possessoribus emere maturabis, sicut te à numerariis instruxit porrecta notitia. Quapropter erige nunc animos ad parendum, qui tantis excubiis indiscreta sorte placuisti. Admoneat te prioris conuersationis exemplum: quia nimis graue est emeritum delinquere, quem tyronem nullatenus constat errasse. Qualis autem supradictarum specierum vbertas se optata laxauerat, veraci nobis, vt de te credimus relatione significat vt nos habito modo constituere debeamus, quod nec prouinciales lædat, nec publicas grauare possit expensas.

* solito

¶ Tribunis maritimorum Senator Præf. Præt. XXIV.

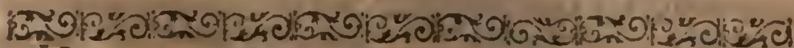
De rebus maritimis.

DAta pridem iussione censuimus, vt Istria vini & olei species, quarum præsenti anno copia indulta perfruitur, ad Reuennatem feliciter dirigeret mansionem. Sed vos, qui numerosa nauigia in eius confinio possidetis, pari deuotionis gratia prouidete, vt quod illa parata est tradere, vos studeatis sub celeritate portare. Similis erit quippe veriusque gratia perfectionis, quando vnum ex his dissociatum impleri non permittit effectum. Estote ergo promptissimi ad vicina, qui sæpe spatia trans-

Rauenna.

transmittitis infinita. Per hospitia quodammodo vestra discurritis, qui per patriam nauigatis. Accedit etiam commodis vestris, quod vobis aliud iter aperitur perpetua securitate tranquillum. Nam cùm ventis sęuientibus mare fuerit clausum, via vobis panditur per amœnissima fluuiorum. Carinæ vestræ flatus asperos non pauescunt, terram cum summa felicitate contingunt, & perire nesciunt, quę frequenter impingunt. Putantur eminus quasi per prata ferri, cùm eorum contingit alueum nō videri. Tractę funibus ambulant, quę stare rudẽtibus consueuerunt: & conditione mutata pedibus iuuant homines naues suas: vectrices sine labore trahunt, & pro pauore velorum vtuntur passu prosperiore nautarum. Iuuat referre, quemadmodum habitationes vestras sitas esse prospeximus. Venetiæ prædicabiles quondam plenæ nobilibus, ab austro Rauennam Padúmque contingunt, ab Oriente iucunditate Ionij litoris perfruuntur: vbi alternus æstus egrediens modò claudit, modò aperit faciem reciproca inundatione camporum. Hîc vobis aliquantulum aquatilium auium more domus est. Namque nunc terrestris, modò cernitur insularis. Vt illic magis æstimes esse Cycladas, vbi subitò locorum facies respicis * immutatas. Earum quippe similitudine, per æquora longè patentia, domicilia videntur sparsa, quæ Natura non protulit, sed hominum cura fundauit. Viminibus enim flexibilibus illigatis terrena illic soliditas aggregatur, & marino fluctui tam fragilis munitio non dubitatur opponi: scilicet quando vandosum litus moles eiicere nescit vndarum, & sine viribus fertur, quod altitudinis auxilio non iuuatur. Habitatoribus autem vna copia est, vt solis piscibus expleantur. Paupertas ibi cum diuitibus sub * æqualitate conuiuit. Vnus cibus omnes reficit: habitatio similis vniuersa concludit: nesciunt de penatibus inuidere: & sub hac mensura degentes euadunt vitium, cui Mundum constat esse obnoxium. In salinis autem exercendis tota contentio est: pro aratris, pro falcibus, cylindros voluitis: inde vobis fructus omnis enascitur: quando in ipsis, & quæ non facitis, possidetis. Moneta illic quodammodo percutitur victualis. Arti vestræ omnis fluctus addictus est. Potest aurum aliquis minùs quærere: nemo est, qui salem non desideret inuenire: meritò, quando isti * debet omnis cibus, qui potest esse gratissimus. Proinde naues, quas more animalium vestris parietibus illigastis, diligenti cura reficite: vt cùm vos vir experientissimus Laurentius, qui ad procurandas species directus est, commonere tentauerit, festinetis excurrere. Quatenus expensas necessarias nulla difficultate tardetis, qui pro qualitate aëris compēdium vobis eligere potestis itineris.

Marginal notes: *Venetia.* / *Cyclades.* / * imminutas / * æqualitate / * v. debetur

¶Ambrosio v. i. Agenti vices Senator Præf. Præt. XXV.

De rebus naturalibus.

PLerunque soliciti fiunt, qui mutatos rerum ordines intuentur: quia sæpe protendunt aliqua, quæ consuetudini probantur aduersa.

Marginal note: *Mundus sic p. certa, non casu regitur*

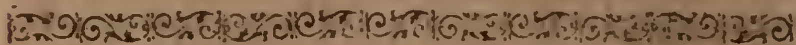
[Nihil enim ſine cauſa geritur, nec Mundus fortuitis caſib. implicatur: ſed quicquid venire videmus ad terminum, diuinum conſtat eſſe conſilium.] Suſpenduntur homines, cùm ſua Reges conſtituta mutauerunt: ſi aliter induti procedant, quàm eorum vſus inoleuerat. Quis autem de talibus non magna curioſitate turbetur, ſi verſa vice conſuetudinum, à ſideribus aliquid venire videatur obſcurum? Nam ſicut certa ſecuritas eſt, ſuis vicibus tempora notare currentia: ſic magna curioſitate cōplemur, cùm mutari talia ſentiuntur. Quale eſt, rogo, ſtellarum primarium conſpicere, & eius lumina ſolita nō videre? Lunam, noctis decus, intueri orbe ſuo plenam, & naturali ſplendore vacuatam? Cernimus adhuc cuncti quaſi Venetum Solem, miramur media die vmbras corpora non habere, & vigorē illum fortiſſimi caloris vſque ad extremam teporis inertiam perueniſſe, quod non eclipſis momentaneo defectu, ſed totius penè anni agi nihilominus conſtat excurſu. Qualis ergo timor eſt diutiùs ſuſtinere, quod vel in ſumma ſolet populos celeritate terrere? Habuimus, itaque ſine procellis hiemem, ſine temperie vernum, ſine ardoribus æſtatem. Vnde iam ſperetur poſſe venire temperies: quando menſes, qui fructus decoquere poterant, boreis flatibus vehementer algebant? Quid enim fertilitatem producat, ſi terrea æſtiuis menſibus non caleſcat? Quid germen aperiat, ſi * matris pluuiam non reſumat? Duo hæc elementis omnibus probamus aduerſa, rigorem perpetuum, & contrariam ſiccitatem. Mutauerunt ſe tempora non mutanda, & quod mixtis imbribus ſolebat effici, ex ariditate ſola non poteſt obtineri. Atque ideo de veteribus frugibus prudentia tua futuram vincat inopiam: quia tanta fuit anni præteriti felix vbertas, vt etiam venturis menſibus prouiſa ſufficiant. Reponatur omne, quod ad victum quæritur: facilè priuatus neceſſaria reperit, cùm ſe publicus apparatus expleuerit. Sed ne te præſens cauſa magna hæſitatione diſcruciet, ad conſiderationem reuertere naturalium rerum, & fit ratione certum, quod ſtupenti vulgo videtur ambiguum. Sic enim conſtat diuina ordinatione diſpoſitum, ſic aſtra præſentis in domiciliis ſuis mutuis adminiſtrationibus conuenerunt, vt ſupra ſolitum hyems ſicca redderetur & frigida. Hinc aër niuibus nimio rigore denſatus, ardore Solis in nulla raritate perductus eſt, ſed in aſſumpta craſſitudine perdurans, & caloribus eius obſtitit, & aſpectum humanæ fragilitatis eluſit. Media enim quæ ſunt, noſtris dominantur obtutibus, & per ipſa tantum videre poſſumus, quantum nobis ſui corporis tenuitate concedunt. Hoc enim inane magnum, quod inter cœlum terrámque elementi more peruagatur, dum contigerit eſſe purum & Solis claritate reſperſum, veſtros veraciter pandit aſpectus: ſi verò aliqua fuerit permixtione congregatum, tunc tenſo quaſi quodam corio, nec colores proprios, nec calores peruenire facit aſtrorum. Quod etiam aliis ſæculis aëre nubilo pro tēpore frequenter efficitur. Hinc eſt, quòd diutiùs radij ſiderum inſolito colore fuſcati ſunt, quod nouum frigus meſſor expauit, quod acceſſu temporis poma duruerunt, quod vuarum ſenectus acerba eſt. Sed ſi hoc diuinæ prouidentiæ tradatur, ſatagere

De Stella. De Luna. De Sole.

*maternæ al. materni

tagere

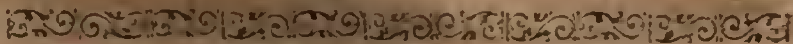
tagere non debemus, quando ipsius imperio prodigia quærere prohibemur. Illud tamen sine dubio terrenis fructibus aduersarium esse cognoscimus, vbi alimonia consueta nutriri lege propria non videmus. Proinde agat solicitudo vestra, ne nos vnius anni sterilitas turbare videatur: dum sic ab illo primo administratore dignitatis nostræ prouisum est, vt præcedentes copia sequentem valuisset mitigare penuriam. *Vbertate sterilitas pensata.*

¶ * Paulo viro strenuo Senator. Præf. Præt. XXVI. *Dacio. Episc. Mediolan. al. Theodosio v. illust.

De sterelitate vini ac tritici.

FRequenter vtilitas publica conpendiosa pietate seruatur: quando illud magis acquirit, quod bonorum intercessione remiserit. Veniens itaque vir venerabilis Augustinus, vita clarus & nomine, Venetũ nobis necessitates flebili allegatione declarauit, nõ vini non tritici, nõ panici species apud ipsos fuisse procreatas: asserens ad tantam penuriã prouincialium peruenisse fortunas, vt vitæ pericula sustinere non possint, nisi eis pietas regalis solita humanitate prospexerit. Quod nobis crudele visum est, aliquid à petentibus postulare: & illud sparare, quo prouincia cognoscitur indigere. A talibus enim solas lachrymas exigit, qui quod non inuenitur, imponit. Et ideo tanti viri allegatione permoti, vinũ & triticum, quod nos in apparatu exercitus ex Concordiense, Aquileiense, & Foroiuliense ciuitatibus colligere feceramus, præsenti auctoritate remittimus: carnes tãtum, sicut Breuis vobis datus continet exinde prouidentes. Hinc enim, cum necesse fuerit, sufficientem tritici speciem destinamus. Et quoniam in Istria vinũ abunde natum esse comperimus, exinde quantum de supradictis ciuitatibus speratum est postulare, sicut in foro rerum venalium reperitur: quatenus nec ipsi lædi possint, cum eis pretia iusta seruantur. Quapropter præsentem indulgentiam nulla credatis venalitate taxandam: vt dum fuerit remedium gratuitum, possit existere nihilominus gloriosum. Noueritis enim, graui vos subiici posse vindictæ, si quod interdictum est dari, à vobis videatur acceptum. *Succursum sterilitati indulgentia Principis.*

¶ Dario episcopo Mediolanensi Senator Præf. Præt. XXVII.

De fame quæ fuit eo anno per vniuersum.

[MInus prodest bonum iubere, nisi hoc per viros sanctissimos velimus efficere.] Auget enim beneficium voluntas recta iustorum & quicquid sine fraude geritur, hoc verè donantis meritis applicatur. Decet enim vt munificentiam principalem sacerdotalis puritas exequatur. Nam cui est studium, bonum de proprio facere, laudabiliter potest aliena vota complere. Et ideò sanctitatem vestram petimus (cu-

Panici species donata pauperibus.

ius propositi est, diuinis inseruire mandaris) vt de horreis Ticinensibus & Dertonensibus panici speciem, sicut à principe iussum est, tertiam portionem esurienti populo, ad viginti quinque modios per Solidum distrahi sub nostra ordinatione faciatis: ne cuiusquam venalitate ad illos perueniat, qui de se proprio videntur posse transigere. Accipiat minus, habens indulgentiam principalem. Egentibus visum est, non diuitibus, subuenire fundit potius, qui mittit in plenum: nam illud potius reconditur, quod vasis vacuis congregatur. Quapropter sanctitas vestra miserationis officia non putet iniuriam: quia totum vobis dignum est, vbi pietas inuenitur. Si quidem aliena debi leria fideliter gerere, hoc est bona propria perfecisse. Ad quam rem, Deo iuuante, procurandam, illum atque illum curauimus destinare. Qui sanctitatis vestræ ordinationibus obsecuti, nihil ex se faciant, sed tantummodo vobis obedire contendant. Solidi verò quanti ex supradicta quantitate panici poterunt congregari, vestra nobis relatione declarare: vt apud Arcarium reconditi ad supra memoratam speciem reparandam, futuris reseruentur, Deo auxiliante, temporibus: more vestis rediuiuæ, cuius adunatio per fila resoluitur, vt in nouam faciem splendido potius decore * taxetur.

*Pontë, texatur.

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Datio episcopo Mediolanensi*] Hoc scriptum est post consulatum Belisarij: quo tempore aduersus Vuitigem Gotthorum regem, (cuius aliquot suprà libro 10. exstant rescripta) Belisarius Romam vi obtinens resistebat. Nam eo anno tanta per vniuersum fames fuit, vt Datius Episcopus Mediolanensis relatione sua hoc euidenter cxtuerit, quasdam mulieres in Ligurię partibus ex familia ecclesiæ suæ proprios filios pro nimia fame comedisse. Hæc ex libro Pontificali in vita Syluerij Papæ, quæ extat secundo tomo Conciliorum, item ex Paulo Diacono, *lib.* 17. vide suprà, lib. 4. epist. 5. FOR.

§ Dignissimus profectò hic auctor, ad cuius exornationem certatim ingeniosi omnes industriæ neruos intendant: verùm mihi hactenus hęc in procinctu notasse sufficiat. Neque enim plura nunc, præsertim occupato, licet: & id quod subcesiuum à scholastico, & forensi labore otium conceditur, multò libentiùs aliò contulissem, totóque hoc scribendi genere supersedissem, nisi me optimi & amicissimi collegæ Lud. lus Triputius, & Ioann. Manfirmius restitatem incitassent. Quibus accessit assidua & propè quotidiana ingenuorum maximéque spei adolescentum Io. Iacobi Memmij, Iacobi Danesij & Lodoici Dureti cohortatio: qui cùm incredibili liberalium disciplinarum ac iuris amore teneantur, tum Cassiodori imprimis formulas studiosè colant, non priùs vt ista ederem, quàm exorarint, orare destiterunt. FOR.

§ Hic nostrarum Aduersionum finis esto, quibus ea persequi tantum fuit animus, quæ ad illustrandum hunc authorem maximè conducunt: nolens longiore verborum & digressionum circuitu lectorum aures oculósque obtundere. Hæc igitur sufficiant, plura aliquando dicturus. BROS.

§ Edi-

§ Edictum Cassiodori Senatoris XXIIX.

Indulgentia dimidij tributi, & nuncium hostium victoria.

QVis nesciat, prouidentiam diuinam vsibus nostris aliqua velle subducere, vt humanum possit animum comprobare? Nam si nullum penitùs indigere contingeret, locum proinde largitas non haberet. Data est prouinciis in Regis nostri laude penuria. Steriles facti sunt agri, vt vbertas domini † possit agnosci. Minus esset acceptissimum donũ, nisi præcessisset incommodum. Gaudete prouinciæ, malísque vestris potiùs gratiam referte: quando talem probatis animum principis, vt nullis cedat aduersis. En pietas mirabilis, quæ vbique nostris repugnat incommodis. Nam cùm se feritas gentilis prioris temporis animasset, Æmylia & Liguria nostra, sicut vos retinere necesse est, Burgundiorum * iussione quateretur, gererétque bellum de vicinitate futurum, subito præsentis Imperij tanquam Solis ortus fama radiauit. Expugnatum se hostis sua præsumptione congemuit: quando illum cognouit nominatæ gentis esse rectorem, quem sub militis nomine probauerat esse singularem. Quoties se optauit de suis finibus non exire Burgundio, ne principe nostro pugnaret aduerso? cuius licèt præsentiam releuatus euaserit, felicitatem tamen præcipitatus incurrit. Nam mox vt Gothi ad belli studium gemina se fortitudine contulerunt, ita prospera concertatione cæsa est rebellium manus, quasi inde nudos, hinc stare contigisset armatos: diuini æquitate iudicij, vt in ipsis campis prædo corrueret, quos vastare præsumpsit. Exulta aduersariorum cadaueribus ornata prouincia: aceruum ride funerum, quem inimicorum vitio constat effectum. Nunc melius culta Liguria, cui negato fructu segetis, messis prouenit hostilis. Nam & si tributa tua minus potuerunt accipi, triumphos in te natos feliciter obtulistis. His additur Alamannorum nuper fugata surreptio, quæ in primis conatibus suis sic probatur oppressa, vt simul aduentum suum iunxisset & exitum, quasi salutaris ferri execratione purgata: quatenus & malè præsumentium vindicaretur excessus, & subiectorum non omnino grassaretur interitus. Possem quidem vobis dinumerare, quanta in aliis locis hostium turba ceciderit: sed more humani animi ad vestra felicia festinantes, illud nos tantum dicere cupitis, quod ad vos specialiter pertinere sentitis. Redeamus ergo ad suaue principium: quando quos defendit à belli clade, nec inopiæ patitur pericula sustinere. Nam qui perculis hostem prouinciæ, & famẽ iussit exire. O certamen toto Orbe prædicandum! contra indigentiam sæuam gloriosi principis pugnat humanitas: cuius vere castra sunt horrea referta: quæ si claudere voluisset, tunc importabilis * intrasset inimica: sed quia magis aperuit, sæuientem aduersariam mox fugauit. Nescio quæ principis nostri bella mundus potius admiretur: ego tamen dicam, quod sentio. In vsum est viris fortibus, feliciter egisse pugnas: sed supra humanitatem virtutem esse constat vicisse penuriam.

† possit
Liguria.
* inuasione al. incursione
Gothorum fortitudo.
Alamannorum fuga.
* esset

Verum cum his tantis ac talibus bonis nulla potuissent supplicum vota sufficere, adhuc & dimidiam relaxare pertulit fiscalis calculi functioné: ne tristes in aliqua parte faceret, quibus tot felicia præstitisset. Ioseph legitimus contra famem funestam, emendi quidem tritici dedisse lætitiam, sed tale posuisse precium, vt suæ subuentionis auidus, se potius venderet alimonia mercaturus. Quale fuit, rogo, tunc miseris viuere, quibus acerba subuentio libertatem suam videbatur adimere? vbi non minus ingemuit liberatus, quàm potuit flere captiuus. Credo virũ sanctum hac necessitate constrictum, vt & auaro principi satisfaceret, & periclitanti populo subueniret: Pace tanti patris dixerim, quat tò præstantius est, libertate salua frumentum vendere, & propter indigẽtiam tributa laxare? Gratis constat illa venalitas, quando & vnde emaris cessit, & pretium quod vos oblectet, imposuit. Vendit itaque largitas publica vicenos quinos modios, dum possessor inuenire non possit, ad denos ordinem rerum sæculi mutauit humanitas: nos iubemur vile distrahere, cùm esuriens paratus sit carius comparare. O nouum prædicationis euentum! Affectu damni negociatio prouenit, & votum est vendenti magis perdere, vt quæstum comparans valeat inuenire. Talia profectò Regem decet tractare commercia, talem conuenit nundinationem exercere pietatem, vt tunc minus acquiescat accipere, quando emptor plurima præcipitatur offerre. Licet referre, qualis etiam nobis sit dominantis affectus: quia & primo cessit, quantum sufficere credidit, & nunc iterum postulata geminauit. Verecundum vobis erat aliquid sperare post dona, cùm se adhuc ad beneficia principis reseruaret humanitas non audita despexit, quando ipse visa testatus est. Felix illa calamitas, quæ prius miserantem repetit testem, vt post districtum Iudicem non haberet. Gaude igitur assuete iam bono Ligur, in visa tuo secunda venerunt. nam collatos tibi Ægyptios magna prosperitate vicisti. euadis tempora necessitatis, & libertatis præmia non amittis: immo illo tempore securus es ab hoste redditus, quando & de famis periculo cognosceris esse liberatus. Adhuc te prædictum ornat exemplum: adhuc est in qua parte superetur. Legitur enim Ioseph fratribus suis tantum saccis occulta pretia reddidisse. quid mirum, si natura compellente proximis suis humanior visus est extitisse? Hic autem cunctis largè vendidit, functionem debitam reliquit. Et plus ille generaliter contulit tributariis, quàm ille solis visus est præstitisse germanis. Breuiter dicantur effusa, hinc bona sua discat vniuersitas: quando non regibus comparantur nostra sæcula, sed propheris. Sed ne diutius beneficiorum regalium cupidos occupemus, præcepta nostra ad eos, quorum interest, manasse cognoscite, vt secundum tenorem iussionis ad vos perueniat munificentia principalis.

Ioseph Israelites.

Ioseph

Edictum propos.

Explicit liber XII. Variarum.

MAGNI

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

DE ANIMA.

Hoc est de Animæ substantia, & eius virtutibus. Opus maximè Pium & Christianum.

CVm iam suscepti operis optato fine gauderem, méque duodecim voluminibus iactatum, quietis portus exciperet, vbi etsi non laudatus, certè liberatus aduenerain, amicorum me suaue collegium in salum rursus cogitationis expressit: postulans vt aliqua, quæ tam in libris sacris, quàm in secularibus abstrusa compereram, de Animæ substantia, vel de eius virtutibus aperirem, cui datum est tam ingenium rerum secreta † reserare, addens, nimis ineptum esse, si eam per quam plura cognoscimus, quasi à nobis alienam ignorare patiamur: dũ ad omnia sit vtile nosse, qua sapimus. Nulla enim peregrina res est de sensu proprio loqui: quando sibi Natura interrogata respondet, nec longè tendit, vt se inuenire præualeat nobiscum semper est ipsa, quam quęrimus, adest, tractat, loquitur, & si fas est inter ista nescitur. Proinde nota esse debet, quæ sibi præsto est. Quia tunc magis ante se ponitur, cùm subtilius de ipsa tractatur. Nam dum à sapientibus præceptum sit, vt cognoscamus nosmetipsos, quemadmodum sustineri potest, si nos habemus incognitos? Cupimus enim nosse planetarum cœlo contrarios cursus, signorum consentaneum lapsum. Sunt enim ex eis alia manentia, motúque carentia, alia verò quæ mobili semper rotatione vertuntur, nec vllis temporibus conquiescunt. Hæc vt mundani doctores exquirere tentauerunt, armoniacis delectationibus inæstimabili modulatione voluuntur. Quorum tinnitus atque concentus † adunitus efficit † dulcisonum melos. Desideramus etiam comprehendere altitudinem ętheris, mensuram telluris, nubigeras pluuias, siue grandinis procellas, tremorem stabilium terrarum, naturam vagãtium ventorum, profunditatem inconstantis maris, potestates virentium herbarum, quatuor elementorum per omne corpus dissociatas complexiones: & ferendum est ipsam se scire non posse, cui supernè datum est tanta discutere? Non enim aliquid contentiosè quærimus, sed res profundissimas modestissimè nosse desideramus. Discamus ergo primum, quare Anima dicatur. Deinde, qualis sit eius definitio. Tertio, quæ sit eius qualitas substantialis. Quartò si formam aliquam habere credenda est. Quinto, quas virtutes habeat morales, quas Græci

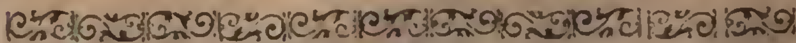
† resecare

† adunatur
† dulcissimum

Animam se ipsam scire debet.

ἀρετὰς vocant, ad decus eius & gloriam contributas. Sexto, quæ in illis sunt virtutes naturales ad substantiam scilicet corporis continendam. Septimo, de origine Animæ disseratur. Octauo, cum sit per omnia membra diffusa, vbi potius insidere credenda sit. Nono de corporis ipsius forma & compositione noscamus. Decimo, quas proprietates habeat anima peccatorum per competentia nobis signa declaretur. Vndecimo, qua noscantur discretione iustorum: quatenus quos oculis istis videre non possumus, per indicia probabilia colligamus. Duodecimo, in resurrectione, quam verè sapiens credit, quid de singulis fieri sentiatur, maximè desideramus agnoscere, quatenus fragilia corda mortalium ad diuinitus promissa desideria concitentur. Hæc nobis præstante Deo, ordine custodito responde: vt & nos facile possimus imbui, & tu gloriam debeas inuenire doctoris.

Dixi propositiones has non præceptis Regum, quæ nuper agebantur: sed profundis & remotis dialogis conuenire, qui non tam istas aures corporeas, sed interioris hominis intentum atque purissimum quærere probantur auditum, nec ideo facile posse de ipsa dici, quia per eam innumera nouimus explicari. Oculus enim, qui vsque ad sidera tendit, se videre non præualet: & palatus noster cum diuersa gustu sentiat, cuius ipse sit saporis, ignorat. Nares etiam fragrantium corporum varios odores attrahunt: sed quid oleant, ipsæ non sentiunt. Cerebrum denique nostrum, licet sensum membris reliquis tradat, ipsum tamen sensum legitur non habere. Deinde qualia fatigatus possim disserere, qui iam ad laboris terminum auida mente properarem: Postremo tam suaues amici imponitis iterum cogitare, quod à cogendo dici absoluta cognoscitis ratione constare: præsertim dum hæc res à multis disputata, sed pene inexplicabilis videatur esse derelicta. Sed cùm his ac talibus ingenia eorum multis allegationibus superare nequiuerim, nec mihi
† in eum concedere † meum velle decreuissent: victus petij vt me saltem diebus aliquod sustinerent, nec præcipitanter quærerent, quòd plenum difficultatibus imperarent. Quocirca illud mihi accidit Prothei, qui quod voluntate non eligebat pandere, constrictus vinculis cogebatur absol-
† mihi uere. Hoc tamen † inde tolerabile visum est: quia de tali re vrgebat dicere, quæ si (Deo fauente) veraciter exprimatur, & audientem meritò recreat, & sensum bene persuadentis illuminat. Quapropter antequam rem aggrediar expetitam, oportet prius nominum similitudines, quasi ramos obuiantes abscindere, ne semitam disputationis nostræ vocabulorum consonantium sylua vmbrosis imaginibus videatur intexere.

CAPVT I.

Quare anima dicatur.

ANima igitur hominis propriè dicitur, non etiam pecudum, quia illorum vita in sanguine tantùm noscitur constituta. Hæc verò quoniam

quoniam immortalis est, anima recte apellatur, quasi ἄναιμα id est à sanguine longè discreta: quoniam & post mortem corporis perfectam eius constat esse substantiam: sicut in subsequentibus suo loco declarabitur. Alij verò appellatam animam dicunt, eo quòd animet substantiam corporis sui atque viuificet. Animus verò dicitur ἀπὸ τοῦ ἀνέμου, id est à vento, †quod velocissima cogitatio eius ad similitudinem venti motu celeri peragitur. Fit autem ex appetitu animæ pro desiderij eius qualitate commotus. Mens autem dicitur, ἀπὸ τῆς μήνης id est à luna: quæ licet varia vicissitudine commutetur, quadam se tamen in id quod fuit, perfecta nouitate restituit. Modo enim tribulationibus attenuata, quasi probatur obscura: modo iterum in vigorem naturalem lætitia commeante reparatur. Spiritus itaq; triplici modo dicitur. Appellatur enim veraciter & propriè spiritus Deus, nullius indigens, ipse vero à creaturis omnibus indigetur, inspirans quos vult, & dispensans omnia prout vult, complens vniuersa, totus in toto, immobilis loco, & volubilitate æternus, cunctáque quæ summa sunt singulariter potens. Vocamus & spiritum substantiam tenuem, nobisque inuisibilem, creatam immortalem, quantùm illi vtiliter datum est valentem. Tertiò, spiritum dicimus per totum corpus emissum, atque receptum, per quem vita mortalium flatu necessariò continetur, nec aliquando ocium capiens, iugi mobilitate reparatur. Atque ideo sciendum est, animum & mentem proprie animam non vocari. Sed quia res istæ in anima excellunt, interdum per licentiam sic dicuntur. Nec pro anima vtique spiritus distinctè ponitur: quia hoc illi nomen est commune cùm cæteris, id est angelis, potestatibus aëris, & quæcunque spiritu continetur. Nec iste spiritus veraciter potest dici anima: qui aëris alternatione resoluitur, quando cum pecoribus illi res ista communis est. Restat vt segregatim atque significanter anima hominis dicatur spiritalis substantia, quæ nullatenus sanguinis effusione consumitur. Nunc de ipsius animæ substantia liberius disseramus: quando eam à similitudine nominum necessaria separatione discreuimus. Quapropter in primis priuatem rerum definitionem cautissima deliberatione formemus: vt consequentia, quæ inde potuerint nasci, fide †genitoris sui facillimè videantur agnosci.

Animus vnde dicatur.

† eo quod

† generis

CAP. II.

Definitio animæ.

MAgistri secularium litterarum aiunt, Animam esse substantiam simplicem, speciem naturalem, distantem à materia corporis sui, organum membrorum, & virtutem vitæ habentem. Anima autem hominis, vt veracium Doctorum consentit auctoritas, est à Deo creata, spiritalis propriáque substantia, sui corporis viuificatrix, †rationabilis quidem & immortalis, sed in bonum malúmque conuertibilis. Editum est, quasi parturiale ouum, vbi vita futuræ auis, pennarúmque grata va-

† rationalis

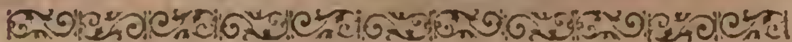
rietas continentur. Nunc aperiatur in partes quia hominum consuetudo est, facilius discere quæ diuisa possunt euidentiùs elucere.

CAP. III.

De qualitate animæ.

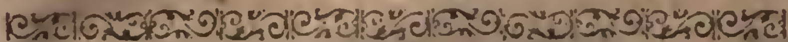
† viuificat A Deo fieri, vel factas animas, prudentium nullus ignorat. Quando omne quòd † existit, aut creator est, aut creatura. Creatrix igitur nulla creata potest esse substantia: quoniam vt ipsa subsistat indiget Deo, & dare non potest alteri subsistentiam, quam tantùm vt haberet, accepit. Superest, vt eam verissime à diuinitate conditam esse fateamur, quæ sola creare potest mortalia & immortalia. Euidenter enim legitur in Solomone, Et reuertatur puluis in terram sicut erat: & spiritus reuertatur ad Deum, qui dedit eum. Et alibi, Omnem flatum ego feci.

CAP. IV.

Formam animum non habere.

† spiritualē HAnc proinde † specialem substantiam probabilis & absoluta ratio confitetur. Quia dum omnia corporalia tribus nouerimus lineis contineri, longitudine, latitudine, & profunditate, nihil tale probatur in anima reperiri. Deinde, quò corpori sociata, quamuis ipsius mole prægrauetur, opiniones rerum solicita curiositate perpendit, cœlestia profunde cogitat, naturalia subtile indagatione vestigat, & de ipso quoque conditore suo ardua nosse desiderat. Quod si esset corporalis, cogitationibus suis spiritalia nec cerneret vtique nec videret. Cesset ergo de eius corporalitate suspicio: quando & definitionem corporis à se omnibus modis reddit alienam, & tales causas exquirit, ad quas solus sublimis spiritus peruenire contendit. Hinc est, quod & scripturis sanctis iustissime commouetur, omnia mundi istius visualia contemnere, quoniam ipsa incorporea est: vt merito ad spiritalia tendat, quib. se similem cognoscit esse formatam. Propria est vtrique illi substantia, quando nullus spiritus alteri carmen suscipit, vt eius passionibus aut condoleat aut lætetur.

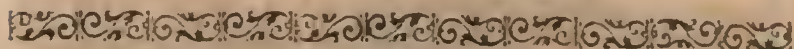

CAPVT V.

De virtutibus moralibus.

ILlud autem, quod diximus, sui corporis viuificatrix: quia mox vt data fuerit, ineffabili conditione diligit, carcerem suum amat; propter quod libera esse non potest doloribus eius vehementer afficitur: formidat

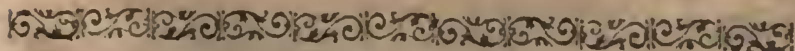
timidat interitum, quæ non potest mori, & sic ad corporis sui casus trepida, vt ipsam magis sustinere credas extrema, quæ non potest deficere per naturam. Saluberrima quoque carnis temperatione perfruitur, oculorum speculatione depascitur, sonoris delectatur auditibus, suauissimis iucundatur odoribus, necessaria gustus epulatione delinitur: & licet his rebus nullatenus ipsa vescatur, subductis tamen talibus grauissimo mœrore conficitur desiderans non sibi naturaliter accommoda, sed adiunctis artubus profutura. Hinc nonnunquam surrepunt vitia contraria rationi, quando animi dilecto corpori indulgentius remittendo, locum noscitur præbere peccato. Vita igitur corporis, susceptæ animæ præsentia est: mors autem, eius probatur abscessus. Sic diem dicimus lustrante sole, qui cùm discesserit, nox vocatur. Viuit ergo corpus animæ præsidio, & ex ipsa probatur accipere vnde se præualet mouere.

CAPVT VI.

Quod anima tota est in partibus corporis.

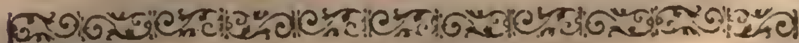
SEd quoniam & hoc quoque ad vitæ genus, de quo loquimur, noscitur pertinere, sciendum est cum se partibus † corporis ille vigor † corporeis igniuus infuderit, materiámque carnalem spiritus vitalis afflauerit, si quod forte vulnus acceperit, statim condolet, quia vbique substantialiter inserta est. Quod nisi virtus eius, scilicet calor, tantum membra vegetaret, incisum digitum non poterat condolere: sicut nec Sol probatur quicquam sentire, si eius radios secare tentaueris. Tota ergo est in partibus suis, nec alibi minor, alibi maior est, sed alicubi intensius, alicubi remissius, vbique tamen vitali intentione porrigitur. Colligit se in vnum atque copulat: † membra non sinit defluere vel contabescere, quæ † membra sua non sanit tamen. vitali vigore custodit: alimenta competentia vbique dispergit, congruentiam in eis modúmque conseruans. Mirum præterea videtur, rem incorpoream membris solidissimis colligatam, & sic distantes naturas in vnam conuenientiam fuisse perductas, vt nec anima se possit segregare, cùm velit: nec retinere, cùm iussionem creatoris agnouerit. Clausa illi sunt vniuersa, cum præcipitur insidere, aperta redduntur omnia, cum iubetur exire. Nam si acerbus dolor vulneris infligatur, sine auctoris imperio non amittitur: sicut nec sine ipsius munere custoditur. Hinc est, quod frequenter grauiter vulneratos videmus euadere, & rursus leuibus occasionibus interire.

CAPVT VII.

Quod anima non potest præterire vitæ terminum, neo ante illum mori.

RAtionem verò homini inesse, quis dubitet? quando diuina tractat, humana sapit, artib. docetur egregiis, disciplinis eruditur eximiis: & hinc cætera animalia decenter excellit, quod eum ratio decora componit. Rationem vero dico animi probabilem motum, qui per ea quæ conceduntur, atque nota sunt, ad aliquod incognitum ducit, perueniens ad veritatis arcanum. Hæc coniecturis atque argumentis ad illud properare cupit, quod in rerum natura esse cognoscit. Ipsa enim vera & pura & certa ratio dicenda est, quæ ab omni imagine falsitatis redditur aliena. Datum est ergo illi, cogitationes suas quodammodo apprehendere, & per obsequium linguę volubili motione differere. In corpore posita anima, quam multa videt non à se egrediens, quam diuersa circunspicit, vbique quasi distenditur, & animæ fieri discessio non probatur: mouetur, erigitur, fluctuari cognoscitur, & in se ipsa tanquam in magno currens spatio, peruagatur. Hæc non exit ad causas, sed tractibus suis sibi repræsentat, quod sua cogitatione respiciat, modo quod oculis carnalibus vidit, modo quod fantastica imaginatione conceperit. Cogitat plane sigillatim sicut & loquitur, per ordinem sensus nil proficit, cum se diuersitate cōfundit: quia diuinitatis est proprium multa disponere, & omnia simul modulis competentibus explicare. Rationis itaque largitate dotata, quod bona munere diuinitatis inuenit? Literarum formas reperit, diuersarum artium vtilitates disciplinásque protulit, ciuitates defensibili muro cinxit, varij generis amictus eiecit, meliores fructus per industriam exegit, terras transcurrit, abyssos alato nauigio, vastos montes in vsum viantium perforauit: portus ad vtilitatem nauigantium lunari dispositione conclusit, ornauit pulcherrima fabricarum dispositione tellurem. Quis iam de eius ratione dubitet, quando ab auctore suo illuminata, facit arte conspici, quod debeat sub omni celebritate laudari? Conuenit nunc de eius immortalitate differere.

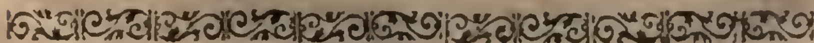

CAP VIII

Quod anima sit immortalis.

IMmortales animas, auctores secularium litterarum multifariè probauerunt, dicentes. Si omne quod viuificat aliud, in semetipso viuit, anima autem quoniam viuificat corpus, & in semetipsa viuit, vtique immortalis est. Dicunt etiam, Omnia immortalia simplicia sunt: anima autem non est armonica, neque constat ex pluribus, sed simplex natura est, anima igitur immortalis est. Iterumque proponunt. Quicquid à cōtrarietate originali non corrumpitur, immortale iugiter perseuerat: anima enim, quoniam simplex atque pura est sine dubio immortalis est. Adiciunt quoque, Si omne rationale, quod se ipsum mouet, immortale est, anima autem rationalis se ipsam mouet, igitur immortalis est. Nos autem, immortales esse animas, facile veredicis lectionibus approba-

approbamus. Nam cum eas ad imaginem & similitudinem auctoris sui legamus effectas, quis audeat contra sanctam auctoritatem mortales dicere? vt impudenter potius asseratur, eas à creatoris sui similitudine discrepare. Nam quemadmodum poterat esse imago aut similitudo Dei, si animæ hominum mortis termino clauderentur? Ille enim ineffabiliter semper viuens, ineffabiliter semper manens, perennitatem ipse custodiens, qui omnia continet, omnia disponit, potens est sine dubitatione immortalis immortalia facere, & pro suo modulo vitæ competentiam dare. Dicet aliquis, Quomodo sum similis Deo, cum immortalia minime creare valeam? Cui sic per aliquam comparationem respondendum esse iudicamus. Nunquid pictura, quæ nobis est similis, potest imitari quæ facimus? Imago enim aliquam potest habere similitudinem, cæterum hoc non potest implere quod veritas. Nam & hinc immortalem debemus agnoscere, quod appetit de æternitate cogitare: desiderat enim post mortem corporis, sui nominis famam relinquere: cupit sine fine laudari, & bona conscientia plus est de futuris attonita, ne à posteris maculetur relata. Hinc est, quod inter sublimiores constat auctores, quia quicquid dignitate rationis erigitur, mortis iniuria non prematur. Adde, quod veritas absolutè profitetur, malis iuge supplicium, bonis perpetua gaudia, se daturam: vt non sit fas cum hæsitatione recipi, quod dignatur omnipotens diuinitas polliceri. Verum hanc immortalitatem animæ non talem debemus aduertere, quæ nullam recipiat passionem: est enim mutabilitati obnoxia, & mœroribus præuia: sed tamen inter quæuis tædia vel anxietates continuationis beneficio perseuerat. Singulariter autem immortalis Deus est, singulariter iustus, singulariter potens, singulariter bonus, singulariter sanctus: quoniam licèt ista, vel his similia, hominibus vel angelis inesse dicantur, nulla tamen ad eius altitudinem reuerendæ potestatis attingunt. Omnes enim arduæ virtutes in summitate illa plenissimę, atque perfectissimæ, sunt, quæ creaturis vniuersis ipsius largitate pro suo modulo conceduntur. Nunc sciendum est, hæc immortalis anima quemadmodum degere sentiatur. Viuit in se, post huius seculi amissionem, non reflante spiritu, sicut corpus, sed æquali mobilitate, quæ † illic attributa est, † illi pura, subtilis, cita, æterna, videt, audit, tangit: ac reliquis sensibus efficacius valet, non iam ex partibus suis hæc intelligens, sed omnia specialiter ex toto cognoscens. Alioqui absurdum est putare, minus posse liberam, quàm mole brutissimi corporis ingrauatam. Talia enim intelligere posse, non dubium est, & angelos, & potestates aërias, vel cætera quæ sublimi atque immortali substantia constare cognoscuntur. Reliquum est, vt nunc obnoxiam mobilitati, currente ordine doceamus. Atque vtinam esset ambiguum, & non facilè probaremus: in qua parte frequenter incurrimus.

CAP. IX.

De varietate humanæ naturæ.

† nos esse

QVis autem dubitet, modo † nos gaudio subleuatos, modo mœrore deiectos, modo pietate mites, modo indignatione terribiles, nunc ad virtutes animos erigere, nunc iterum ad vitia declinare? Alia tenaciter assumimus, alia obliuione respuimus. Quod nunc placet, pòst displicet. Bonorum etiam sermonibus ædificamur, malorum collocutione destruimur: & quantum proficimus cum rectis, tantum deteriores nouimus esse cum pessimis. Nam si nos vnus rigor, vnum propositum contineret, nec boni ex malis, nec beati ex improbis mutabilitatis beneficio redderemur. Sed vt causa varietatis huius euidentius possit agnosci, recordemur, vt dictum est, prudentiam non esse nobis immutabilem attributam. Et ideò sapimus, cum diuina illuminatione bene gerimus: atque iterum desipimus, cùm delictis caligantibus obcœcamur. Affectio enim, quæ venit & recedit semper incerta est. Solus omnipotens Deus est, cui hoc est esse, quod sapere: hoc est posse, quod viuere: hoc est velle, quod facere. Et meritò, quando vniuersa, quæ verè bona sunt, non ad illum veniunt, sed ab illo procedunt. Quapropter hæc animæ, quam diximus, origo non intelligenda est pars Dei, vt quidam dementium irreligiosa voluntate putauerunt, quia conuertibilis est: neque angelorum, quia carni sociabilis est: neque ex aëre, neque ex igne, neque ex aqua, neque ex terra, neque ex eis, quæ mutua complexione iunguntur, sed simplex & propria quædam natura, & ab aliis spiritibus discreta substantia, quam longè subtiliorem & lucidiorem aëre debemus aduertere: quando istum vulgariter intuemur, illam verò, conditione carnis, aspicere non valemus. Hanc speciem naturalis mobilitas semper exagitat ad cogitationes suas communiter explicandas. Hinc est, quòd per quietem remissi, dum materia nobis fuerit solitæ cogitationis abstracta, nec intenti ad quotidianas fuerimus solenniter actiones, res varias nunc falsis, nunc veris inspectionibus somniamus. Parum est, quòd sopitis sensibus volatica imaginatione deludimur, dum frequenter etiam vigilantes à nostra contemplatione traducimur. Sæpè enim cùm nos in oratione magna intentione dirigimus, ludo nescio quo inspiratis subito cogitationibus amouemur: & ita prouenit, vt menti nescio quid aduersum suggeratur, quod dispositum non habemus. Constat ergo, animam in hoc mundo instabili & variabili voluntate conuerti, bonarúmque rerum esse amissibilem ac receptibilem: nec vno semper voluntatis suæ rigore subsistere, sed etiam contra † dispositum suum multiplici se conuersatione mutare. Nec de illis sumus, qui dicunt recolere magis animas quàm discere vsuales artes & reliquas disciplinas, cùm & ad interrogata sunt paratæ, vbi potuerint intellectu interueniente contingere, & noua sic audiant, quasi nihil ex eis ante didicissent. Ecce grauida definitio illa iam ferè facta est. Ecce in lucem, ni fallor, quæ fuerant clausa proruperunt. Non est quicquam de proposita complexione derelictum, cuius talis est disciplina, vt id quod intendit, ita explicet atque determinet, vt neque minus, neque amplius aliquid dixisse videatur. Nunc ad substantialem eius qualitatem solicitis sensibus accedamus, quam interrogationis

Instabilitas animæ in hoc mundo.

† propositum

Animæ num recolant aut discant artes.

nostræ

nostræ tertium locum tenere memoramini.

CAP. X.

De substantiali qualitate animæ.

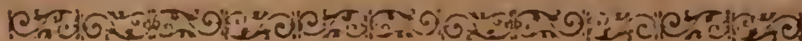
QValitatem itaque substantię huius, auctores igneam esse dixerunt, propterea quòd mobili semper ardore vegetetur, & iuncta corpori calore suo membra viuificet: deinde, quòd cuncta cœlestia flammeo referunt vigore constare: non isto fumeo consumptibili & temporali, sed ex tranquillo, nutritore, atque immortali. Hoc neque minuitur, neque crescit, sed in susceptæ originis dignitate iugiter perseuerat. Quod ideo finiri nequit, quia nulla, vt corpus aliquod, elementorum diuersitate concretum est. Vnum enim atque simplex habere nescit aduersum: & ideo semper manet, quoniam in essentia sua non habet litem. Sic immortalia cuncta creata dicunt, quibus † spiritualis est concessa substantia. Nos autem lumen esse potius, non improbè dixerimus propter imaginem Dei: quoniam inter conditiones rerum, quantum illi pro modulo suo necessarium fuit, decenter accepisse memoratur. Ipse enim Deus omnipotens, solus habens immortalitatem, lumen habitat inaccessibile, quod supra omnes claritates vel admirationes sanitas mentis intelligit. Sed imago aliquam habet similitudinem: cæterum hæc lumen habere non potest, quòd veritas. Illud autem, quod ineffabile veremur arcanum, quod vbique totum & inuisibiliter præsens est, pater, & filius, & spiritus sanctus, vna essentia & indiscreta maiestas, splendor supra omnes fulgores, gloria super omne præconium, quod mundissima mens, & Deo dicata, potest quidem ex aliqua parte sentire, sed idoneè non potest explicare. Nam quemadmodum fas est de illo sufficienter dici, qui creaturæ sensu non potest comprehendi? Egrediamur licet pietate nimia modum animæ nostræ & immensa religione supra nosmetipsos alta † cogitatione sileamus, transeamus etiam potestatem cœlestium creaturarum, profundéque tractemus, quis sit tam magna vna iussione, vno momento fecerit: tamen quicquid miramur, amplius est: quicquid sentimus, excelsius: dum ad illam inperspicabilem maiestatem mens humana non penetrat. Vna ergo ratio potentiæ huius est venerari quod inuestigabilis est: non definitiuè quærere, qualis quantúsque sit. His itaque rebus edocti, lumen aliquod substantiale animas habere, haud improbè videmur aduertere: quando in Euangelio legitur, Lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: deinde, quòd in cogitatione positi, nescio quid tenue, volubile, clarum, † nobis inesse sentimus, quod respicit sine Sole, quod videt sine extraneo lumine. Nam si ipsum in se lucidum non esset, rerum tantam conspicientiam non haberet. Tenebrosis ista non data sunt. Omnia cæca torpescunt. Istius enim tam violenta sunt lumina, vt etiã intueantur absentia: quæ tamen tunc multò clario-

† spiritualibus

† visione

† in nobis

res atque immutabiles efficiuntur, cùm à Dei gratia bonis factis non recedunt. Earum enim speculatiua virtute multa atque ardua, quæ in arcano Naturæ recondita sunt, inspici & comprehendi vsu ipso certissimum est. Nunc inspiciamus, vtrum formas animæ habere credantur, quas incorporeas esse iam diximus.

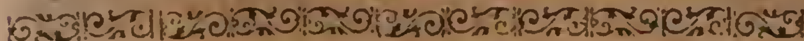

CAP. XI.

Vtrum anima habeat formam.

PRius scire conuenit, definitione Maiorum, formæ ipsius veracissimam complexionem: formam vero dico, quæ aliquod spatium linea lineisve concludit: & sic facilè datur intelligi, si eam possunt animę suscipere, quas spiritali certum est vigore sustinere. Nam cùm omnis forma aut in superficie sit, aut in corpore, superficies non nisi in corpore, corpus verò solidum atque palpabile, ab his autem rebus animam constet manifestè exemptam: residuum est, vt formas animę nullatenus habere putandæ sint, sed infiguratæ atque incorporales in sua qualitate permaneant. Nec illud moueat, quod Apostolus de Christo Domino dicit, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, &c. Ibi enim naturam vult intelligi. Cæterum incorporeus Deus, qui vbique totus atque incomprehensibilis est, quam potuit habere formam? Illud autem, quod in Euangelio legitur. Post huius lucis occasum Abrahæ sinibus egentem Lazarum fuisse susceptum, diuitem vero flammis adurentibus æstuantem guttam postulasse, vnde eius temperaretur incendium: ideo intelligitur positum, vt humani generis rerum ruinosa præsumptio, quod formidare debuisset, agnosceret. Cæterum nec ille lingua locutus est, quam constat esse corpoream: nec ille digitos habuit, vnde cadentibus guttis incendium diuitis temperare potuisset. Nam & reliqua in hunc modum suscipienda sunt, quæ lectione simili continentur. Parum est enim quòd de creaturis ista memorantur ad consuetudinem humani generis instruendam: ipsum quoque auctorem impassibilem, immutabilem, perennem, vno modo manentem, furere legimus, dormitare frequenter audimus: non quòd talia possint Domino conuenire, sed vt res aliquæ ex humana consuetudine facilius, compendiosiúsque noscantur. Sic animas nobis informes, formas legimus frequenter recipere. Solet etiam aliquos permouere, si anima non habeat quantitatem, dum eam constet intra corpus hominis contineri. Sed si definitionem veracissimam quantitatis reuocemus in medium, quæ res singulas breuiter semper absoluit, facilè nobis probata veritas elucescit. Sic enim arithmetici eam compendiosa veritate describunt. Omnis quantitas aut de continuatis constat, vt arbor, homo, & mons: aut de disiunctis, vt chorus, populus, vel aceruus, & his similia. Sed cum anima neque de continuatis, neque de disiunctis sit, quia corpus non est: clarum est, eam quantitatem penitus non habere:

bere: sed vbicunque est, nec formam recipit, nec habere nobis dicenda est aliquam quantitatem. Creatori tamen circumstantias earum & quantitates patere posse credendum est, qui omnia sub mensura, numero, & pondere creauit: & ipsi soli sunt vere nota, qui ea fecit, qui mira potentia ipsas quoque cogitationes nostras quasi res visibiles intuetur, qui innocentis sanguinem audit clamantem, ad postremum qui nouit omnia & antequam fiant. Tempus est venire ad virtutes morales, quæ sunt ambiendæ diuitiæ, & re vera pretiosus census animarum, quas Græci ἀρετὰς vocant, quibus contra immunditiam corporalem suam nititur bona conscientia vendicare puritatem.

CAPVT XII.

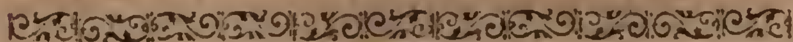
De moralibus virtutibus animæ.

PRimum aduersum praua vel iniqua iustitiæ munimen obiectum est, cuius, vt Veteres definire voluerunt, talis noscitur esse complexio. Iustitia est habitus animi, pro communi vtilitate seruatus, suam cuique tribuens †dignitatem. Contra confusa & incerta, prudentia vtiliter adhibetur. Prudentia vero, est rerum bonarum & malarum verax scientia. Contra aduersa vel prospera, †remedialis opponitur fortitudo. Fortitudo autem, est considerata periculorum susceptio, & laborum firma perpessio. Contra delectationes igitur illicitas, & voluptates feruidas, moderatrix nobis temperantia suffragatur. Temperantia quippè, est aduersus libidinem atque alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. His igitur munitionibus diuina opitulatione concessis, velut quadruplici thorace circundata, in hoc Mundo mortifero salus animæ custoditur: nec potest à vitiis adiri, quæ tanta meruit tuitione vallari. Sed hoc virtutum quadripertitum decus trina, vt ita dixerim, parte complectur. Prima est, contemplatio: quæ aciem nostræ mentis extendit ad res subtilissimas intuendas. Secunda, iudicialis: quæ discretionem boni malique rationabili æstimatione pertractat. Tertia memoria: cùm res inspectæ atque deliberatæ in animi penetralibus fida commendatione reponuntur, vt quasi in quodam conceptaculo suscipiamus, quæ frequenti meditatione combibimus. Vestiaria nostra cum fuerint plena nihil capiunt. Hoc thesaurarium non grauatur oneratum, sed cùm multa condiderit, sciendi desiderio plus requirit. Tetigimus supradictas partes, quasi harmoniam tricordem. Tali enim numero delectatur anima, ipso etiam noscitur gaudere diuinitas. Commouere solent aliqui subtilissimas quæstiones, dicentes: Si diuinitas perfectas & rationabiles animas creat, cur aut posito sensu viuunt infantes, aut iuuenes inueniunt excordes? Sed quis non attendat, animas paruulorum imbecillitate corporis, nec officia sensuum, nec ministeria posse explicare membrorum? vt si ignem angusto vase concludas altum (vt illius moris est) nequit appetere: quia eum artissimum obstaculum

† quantitatem.
† remediabilis

constat operire. Tunc enim vnicuique rei facultas sua videtur suppetere, cùm illi nihil cōtrarium præualet impedire. Sic & stultis iuuenibus obuiat, quòd aut imparilitate partium, aut crassitudine humorum materni vteri vitio suscepto anima inepta nimis habitatione deprimitur, & vim suam exercere non præualet, inconuenientis domicilij sede prędita: quòd stultis accidere hodiéque conspicimus, quos Græci moriones vocant. Nam vt de vsuali quoque dicamus euentu, quam † multis morbis accidentibus, aut onerato, aut præcordiorum stupore confusi, acumen solitæ sapientiæ perdiderunt? quanti etiam momentanea læsione mutati sunt? Nam & ipse qui celeberrimus sapiens habetur, copioso prandio refertus, quàm facilè in crapulam dilapsus obtunditur? vt virum illum prudentissime differentem difficile vel viuum credas, quem se nec mouere posse conspicias. Vnum tamen certissime scio, sapientes nimis felicissimos fieri, qui misericórdia Domini à talibus aduersitatibus redduntur alieni. Fortè † sint & aliæ causæ, quæ rationali animæ ad motus proprios explicandos aduersum ire videantur. Cæterum animæ nec crescunt cum paruulis, nec fatuis aliæ varia discretione tribuuntur: sed sicut immortalitatem iugiter sumunt, ita & rationales esse generaliter sentiuntur. Paruulis enim ratio crescit longa meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine transeamus.

† multi

CAP. XIII.

De naturalibus virtutibus animæ.

Virtutes animæ naturales, quinque peritas Veteres esse voluerunt. Primam, in vtraque parte sensibilem, quę nobis tribuit intelligentiæ sensum, per quam omnia incorporalia varia imaginatione sentimus: facit etiam corporales vigere sensus, id est, visum, auditum, odoratum, gustum & tactum: quo dura & mollia, læuia, asperáque sentimus. Secundam, imperatiuam, quæ iubet organis corporalibus motus diuersos, quos implere decreuerit: hoc est transferri de loco ad locum, voces edere, membra curuare. Hæc exempli causa posuimus, vt in his similia dixisse videamur. Tertiam, principalem, cùm ab omni actu remoti in otium reponimur, & corporalibus sensibus quietis, profundius aliquid firmiúsque tractamus. Hinc est, quod ætate maturi melius sapere iudicantur: quia senescentibus membris & corporalibus sensibus emollitis, † proxima parte in consilium transeunt: vbi dum mens amplius occupatur, robustior virtute adunationis efficitur. Sed iterum desipiunt, cùm nimia debilitate deponuntur: quoniam datum est animabus ad tempus suorum sequi corporum necessitates. Quartam vitalem, id est calorem animi naturalem, qui nobis, propter suum feruorem moderandum auras æthereas hauriendo atque reddendo vitam tribuit & salutem. Quintam, delectationem, hoc est, appetitum boni malíque, quem sub iucunditate animus concupiscit. Ecce iterum quadripartita

† proxima.

subdiui-

subdiuisione, ad sustentationem corporis explicandam, pars ista refunditur. Prima est attractiua, rapiens de naturali, quod sibi necessarium sentit. Secunda retentoria, assumpta retinens, donec ex his vtilis decoctio procuretur. Tertia translatiua, quæ accepta in aliud conuertit atque transponit. Quarta expulsiua, quæ vt natura fiat libera, sibi nocitura depellit. Soluimus, vt datum est, quasi alium nodum: inclinauimus velut sextum collem: vt difficultatis cacumine deplanato: inoffensè ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, quoniam difficultatibus plena est, cautissime veniamus.

CAP. XIV.

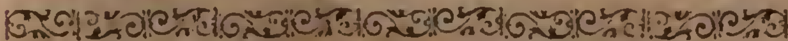
De origine animæ.

LEgimus in conditione Rerum, mox vt de limo terræ corpus effectum est, statim dominum insufflasse, factúmque esse Adam in animam viuentem. Insufflauit enim, dictum est ad exprimendam operis dignitatem, vt agnosceretur eximium, quod eius ore prolatum est. Cæterum hoc significat insufflatio eius, quod mandatum & iussio. Nam insufflare quemadmodum potest, qui neque spiritum resoluit, neque buccas habet, quæ constat esse corporea? Hoc nonnulli secuti dixerunt, mox vt semen humanum coagulatum fuerit in vitalem substantiam, illico creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadragesimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cùm se in vtero matris cœperit commouere. Opinione quoque fertur aliquorum, quòd creator ille potentissimus, sicut de corpore nostro semen carnis educit, ita & de animæ qualitate animam posse nouam generari: quatenus originalis illius peccati, quod catholica confitetur Ecclesia, per traducem peccati rea possit ostendi, nisi dono fuerit baptismatis absoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat † vllatenus inueniri, nisi aliqua ratione in ipsa origine animarum culpa videatur esse transfusa? Vnde pater Augustinus religiosissima deuotione laudandus, nihil temere dicit esse affirmandum: sed in ipsius esse secreto, sicut & alia multa, quæ nostra non potest nosse mediocritas. Hoc autem veraciter fixéque credendum est, & Deum animas creare, & occulta quadam ratione iustissime illis imputare, quòd primi hominis peccato teneantur obnoxiæ. Melius est enim in tam occultis causis confiteri ignorantiam, quàm periculosam assumere fortassis audaciam: cùm dicat Apostolus, Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Et iterum, Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus. Sed quoniam in hunc locum tenor nos disputationis adduxit, vt animas reas per traducem peccati generaliter esse diceremus, conuenit animam Christi Domini in mediũ deducere, ne quis calũniosa intentione peruersus, simili eam putet conditione constrictã. Audiamus igitur origi-

† quæ inueniri nullatenus

nem eius sanctam Mariæ semper virgini, digno præcone, fuisse prophetatam. Ait angelus, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Quis, †rogo, in hac maiestate nascendi, aut originalis peccati credat esse culpam, aut profanam aliquam carnis suspicetur offensam? Absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus: conceptus mystico spiramine: natus ex virgine. Nihil de Adam traxit, qui vt Adæ malum solueretur, aduenit. Funis ille longissimus, quo nos ligabamur, abruptus est. Torrens, qui nos rapiebat, ibi siccatus est. Iura sua mors perdidit, dum conditio nostra vitam redemptoris accepit. Nam primus homo posteris transmisit exitium, veniens Christus Dominus credentibus contulit regna cœlorum. Per istum enim reparat anima statum, quæ per illum perdiderat meritum. Natus in gloria, conuersatus sine macula, quid potuit de illo trahere, quem contraria venit actione destruere? Sanctæ origini sancta vita respondit. Qui sine peccato est genitus, nulla est Mundi labe superatus. Suscepit verum hominem, natura non vitiis. Respuit quod protoplastus deliquit, & assumpsit hominem purissimum, quem creauit: non peccatum suscipiens, sed carnem peccati sine aliqua iniuria pollutionis assumens. Suauis quidem nimium mihi facta digressio est, dum suspiciones improbas amouere contendo Sed dum ad aliud tendimus, hic dicere multa non possumus. Restat nunc, vt ordinem & propositum prosequentes, de sede animæ dicere debeamus.

† ergo,

CAP. XV.

De sede animæ.

QVidam sedem animæ, quamuis sit in corpore toto diffusa, in corde esse voluerunt, dicentes, quòd ibi purissimus sanguis & vitalis spiritus continetur, vt inde etiam cogitationes siue bonas siue malas exire confirment, quòd animæ virtutem operari posse non dubium est. Plurimi autem in capite insidere manifestant, si fas est cum reuerentiam tamen dicere, ad similitudinem aliquam diuinitatis, quæ licet omnia ineffabili substantia sua repleat, scriptura tamen cœlo insidere cófirmat. Dignum enim fuit, vt arcem peteret, quæ se nouerat cœlesti operatione sublimem: & tali loco præ cæteris versari, vnde reliqua membra debuissent competenti regimine gubernari. Nam & ipsa figura capitis † sphæroides pulcherrima est, in qua sibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret mansionem. Certe corporalia videamus. Ignis iste immortalis semper tendit ad summum, & quòd habet subtilissimam naturam, ad superiora sine dubitatione festinat. Sunt & † alia huius crudelitatis indicia. Nam cùm medendi peritissimi testam capitis humani, grauissima percussione confractam, in soliditatem pristinam reuocare contendunt, membranam qua teneritudo

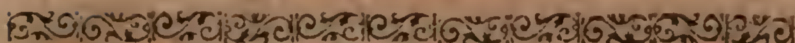
† sphœrios

crebri

crebri communitur, cum à sanguinea fœce detergere cupiunt, frequenter attingunt: quæ statim vt tacta fuerit, in tantum stuporem homo peruenit, vt vel percussus alibi grauiter sentire non possit: sed mox iterum vt se manus à cerebri impressione suspenderi, ad intellectum consuetudinarium redit, vocem sensúmque recipiens, † quod de se ipso iam agatur agnoscit. Quòd in aliis vtique membris non probatur accidere, quamuis immanium vulnerum foueis excauentur. Additur etiam, quòd & sano corpori ad hanc rem pertinentia non minima signa proueniunt. Nam cùm fuerit aliquis nimia indignatione flammatus, animúmque suum æstu cogitationis accenderit, non fluctu viscerum, non pectoris commotione vexatur, sed statim capitis dolore percutitur: vt illic videatur anima fatigationis signa reliquisse vbi magna visa est virtute contendere. Ibi etiam fieri absolutè sentimus animæ nostræ quosdam fluctus, quosdam impetus grandiores, vt ante oculos nostros veniant, quæ absentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diuersas partes multásque regiones, & phantastica imaginatione ad capitis nostri iudicium perducitur, quòd per diuersas Mundi partes cognoscitur exquisitum. Denique oculos nostros defigimus omnino cogitantes, aurium sensus obstruitur, gustus cessat, nares ab odoratibus vacant, lingua non habet vocem: & multimodis per talia signa cognoscitur animam in suis quodammodo cubiculis occupatam. Hæc ergo, vt putatur, in edito constituta, quasi pro tribunali sedens appetitorum suorum noscitur esse moderatrix, boni malique iudex, ambigua discernens, noxia respuens, cùm tamen ei gratia diuinitatis infulserit. Fuit quidem in primo homine beatitudo naturalis, liberi arbitrij potens & inuiolata sententia, sed infœlici transgressione deceptus, diabolica fraude perdens, quod posteris traditurus acceperat, ad nos transmittere non pòtuit, quod amisit. Inde propagatus interitus, inde humani generis nutrita defectio, inde ignorantia rationi contraria, inde noxiæ curæ, inde pœnitenda consilia, inde obscurata cognitio, turpe desiderium, iustitiæ neglectus: inde mille criminum lapsus, & plura nobis cum pecoribus communia, quæ diuinitas fecerat esse discreta. Prænuntiat enim nobis (proh dolor) Solis discessio serenitatis aduentum, futuras tempestates ventorum commotione dignoscimus, venturam seculis vbertatem temporum ratione colligimus, lætitiam nobis interdum ignari animi præsagitione promittimus. Sed quid tale ignorare potuisset anima, si eius fuisset dignitas custodita? Depressa est iustè ad ignorantiam, quæ scire voluit contumaciter vetita. Modo enim signis aut coniecturis sapit aliqua, quæ sine labore † scire potuit vniuersa. Illud tamen, sancta conuersatione purgata, diuinitatis auxilio recipit, quòd insidiis decipientis amisit. Illuminata videt à creatore, quæ fuscata non potest à semetipsa cognoscere. Narrata sunt de anima, quanta probantur esse concessa. Sed conuenit, vt de eius templo dicamus: quoniam illa imago Dei non patitur, vt corpori deformi coniuncta esse videatur.

† quid de ipso

† nosse

CAP. XVI.

De templo.

PRocerum animal, & in effigiem pulcherrimæ speculationis erectum ad res supernas & rationabiles intuendas, cuius harmoniaca dispositio ingentia nobis sacramenta declarat. In primis caput nostrum sex ossibus compaginatum, in similitudinem cœlestis sphæræ rotunda concauitate formatum est, vt senarium illum perfectissimum numerum sedes nostri cerebri, cuius organo sapimus, contineret. Hinc & oculi, quasi sacrorum testamentorum pulcherrima duo lumina, collocantur, ad quorum similitudinem omnia nobis combinata descendũt, vt aures, nares, labia, brachia, latera, crura tibiæ, pedes, In hac enim mystica dualitate compago totius corporis continetur: & sicut illa testamenta ad vnum respiciunt, vnum sapiunt: ita hæc officia in vnam se conuenientiam operationémque coniungunt. Sed licet hæc parilitas pulcherrima se distributione consciet, & alterutrum sibi mutetur ornatum, sunt & singularia in medio constituta, ne in vnam partem præiudicialiter † vrgentia, alteram competenti decore nudarent, nasus, os, guttur, pectus, vmbilicus, & genitalium virga descendens, quæ laudabilia & † honora monstrantur, quando in medio collocata consistunt. Capiti autem nostro, quod sensus capit vniuersos, rectè ceruix quasi quædam columna supponitur, docens nos religionem sanctam in vnam fidei consistere validissimam firmitatem. Lingua quoque, vocis nostræ decentissimum plectrum, data est ad sermonum nostrorum conuenientiam temperandam, vt nos articulata verba ab animalium confusione distinguerent. Nec illud videatur incassum, quòd vni gutturi duæ seruiunt digestiones, scilicet, vt omnis intellectus prudentis animæ, quasi cibus acceptus, & rationis calore decoctus, per gemina testamentorum itinera competentibus tractatibus explicetur. Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se præualet vindicare, robustus illi thorax brachiáque concessa sunt: vt illatam iniuriam manu defenderet, & obiectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret. Genitalia verò nostra in magnum ministerium quis dubitet attributa? vnde, præstante Deo, hominis reparatio fœcunda procedit, vnde mortales nesciunt habere defectum, quando personis pereuntibus genus noscitur seruari posse continuum, decorum membrum, si non fuisset turpi libidine sordidatum. Quid enim illo pretiosius esset, si inde humanum genus sine culpa descenderet? Sic omnia præconialia creata sunt, peccatis pollentibus non redderentur obscœna. Hoc autem corpus animatum, quinque sensibus administratur ac regitur, qui licet sint communes cum beluis, à nobis tamen rationabili iudicio melius distinguuntur atq; complentur. Primus eorũ visus est, qui aëre illuminato colores recipit corporales, & in eis suas proprietates agnoscit. Aspectus.n. est (vt Veteres

† vegetẽtia

† honorabilia.

Veteres definire † maluerunt) vis animæ ſpiritalis, egrediens per oculi pupillam, res non adeò longinquas attingens, ſed ad quas poterit peruenire diiudicans: illud videns, ad quod deſtinatur vt videat. Nam ſi de interioribus ſuis oculi viderent, etiam ſe ipſos ſine dubitatione conſpicerent. Hoc etiam pater ſenſit Auguſtinus. Secundus, auditus eſt, qui concauis & cocleatis auribus ſonos accipit, aëris verberationibus concrepantes, ratione diiudicans, quid ſit auditum. Tertius, odoratus eſt: qui diuerſos odores aſſumens vim redolentium corporum, quaſi quodam inuiſibili fumo naribus ſuſcepto, competenti aſpiratione perpendit. Quartus, eſt guſtus: quo multarum rerum ſaporem palati diiudicatione cognoſcimus. Quintus, eſt tactus: qui etiam cunctis membris communiter noſcitur attributus. Elegantior in manibus nobis eſt: quæ ſingulariter datæ ſunt ad multas cognitiones noſtras communiter explicandas. Altera enim per illas euenit firmiórque memoria. Nam quod obliuiſci poſſumus, iſtis ſcribentibus ſine labore retinemus. Hæ ſunt diuerſarum artium opifices, & pene totius noſtræ operationis effectus. Nam quid proderit, ſenſum aliqua facienda concipere, ſi hæc laborioſa manus non probaretur implere? Nec illud arbitror prætereundum, quod pedes noſtri manúſque denaria digitorum quantitate formantur: vt curſus vitæ atque operatio ſacramenta cœleſtis decalogi contineret, ne præter legem Domini aut cogitare aliquid, aut agere deberemus. Facies ipſa quemadmodum prudētię patefacit indicia in effigiem noſtram exeunt occultę cogitationes: & ex hac parte cognoſcitur, qualis intus animus voluntáſque verſetur. Vultus ſiquidem noſter, qui à voluntate nominatur, ſpeculum quoddam eſt animæ ſuæ, & quod ſubſtantialiter non cernitur, per eius habitum euidentiſſimè declaratur. Quanta poſſint de membris eius reliquis dici? cur triginta duobus dentibus gingiuarum noſtrarum ordo clauatus ſit? quare ceruix noſtra ſeptem nodis, ſpina viginti tribus † ſpondylis colligatur? coſtæ viginti quatuor radiis pro viſcerum defenſione flectantur, ne teneritudo illa interaneorum importuna facillime læderetur iniuria? nerui quàm congrua diſperſione corpus omne contineant? quomodo venæ nutribili ſanguine competenter irrigent membra? quemadmodum oſſa nos medullata corroborent? cur vnguibus noſtris commune ſit, ingiter creſcere cum capillis? quàm decorè, quàm vtiliter carnes noſtras veſtiat cutis, vt nec humor internus turpiter defluat, nec pulchritudo coloris ſubducta venuſtate diſpereat? Sed cum membra ſingula diuerſa corpori præbere videatur officia, aliúdque nobis ſublime, aliud mediocre, aliud ſit in vltimo conſtitutum, in tantam complexionis gratiam conuenerunt, vt omnia ſibi neceſſaria, omnia probentur accommoda: ſicut Apoſtolus ait, cùm Eccleſiam Dei ſtudio caritatis adunaret, Non poteſt dicere oculus manui, non es mihi neceſſaria, aut iterum caput pedibus, non deſidero operam veſtram, ſed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt: & quæ putamus ignorabiliora eſſe corporis, his honorem abundantiorem circundamus. Deus enim ita temperauit corpus atque diſtribuit, vt membra inter ſe mutuis ad-

Auditus quid ſit.

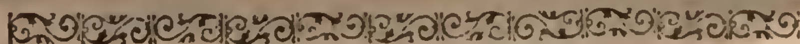
† ſpondalis

iutoriis indigerent. Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in summam dictum, abunde sufficiat, nullum corporale animal in tantam mysteriorum significationem fuisse formatum. Debuit enim consilio summo fieri, quòd videbatur rationabili animæ † esse coniungendum. O summi opificis creatura mirabilis, quæ sic humani corporis lineamenta disposuit, vt si primi hominis non esset peccatis grauantibus onerata magnis muneribus non fuisset exuta! Qualis enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noscitur retinere damnata? Verum ista caro quamuis diuersis vitiis appetatur, multisque vulneribus lacerata subiaceat, ipsa tamen est, quæ cœleste psalterium canit, quæ gloriosos Martyres facit, quæ conditorem suum visitata promouerit, quæ ipsam quoque vitalem crucem sancti Redemptoris accepit: meritò iam spiritalis futura creditur, quando & hic mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Sic enim ista magna quidem natura, sed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, ieiuniis, eleemosynis, assiduisque orationibus diuina se suffragatione componit: sic emundatis sordibus peccatorum, lucidam præparat mentem, vt suum suscipere mereatur auctorem. Fit Dei templum, quæ se criminibus non concessit hospitium. Credo diuina miseratione prouisum, vt corpus subderet animæ, animam sibi, totúmque salutariter ad Deum respiceret creatorem. Peractis his, quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum signis indiciisque disserere. Quia licet earum substantia vna esse videatur, longè tamen disparibus qualitatibus † segregatur. Ac primùm dicamus, quemadmodum malorum hominum consuetudo moréque declarentur: quatenus quos interius videre non possumus, quibusdam indiciis extrinsecus approbemus.

† posse coniungi

Currit humana laus.

† segregantur

CAP. XVII.

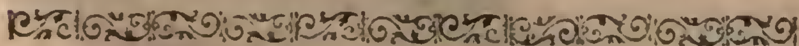
De cognitione malarum animarum.

OMnes igitur animæ sine recta fide teterrimæ sunt, vt philosophorum, qui non creatoris legem, sed humanum potiùs errorem sequuntur, & quamuis Doctores videantur esse mortalium, & se disciplinarum cotibus nitantur abstergere, superstitionis tamen ærugines non declinant. Qualis enim dementia est, illum colere, quo melior est? & credere, præstare posse, qui sibi non præualet subuenire? Nihil enim cuiquam prodest vitasse noxias cupiditates, eneruatam non amasse luxuriam, deceptricem fugisse fallaciam, alienum se à terrenis vitiis effecisse, quia necesse est laboret incassum, qui remuneratorem bonorum omnium sibi reddit † offensum. Cuius enim præceptis obedier, si latorem legis ignoret? Graditur sine via, respicit sine lumine, cogitat sine sapore, currit veloci gressu, nec reperit quò venire disposuit. Hi possunt ad præsens florere, sed fructum non probantur inferre: quia gratia eorum non in radice viguit, sed in foliorum se

† infensum

rum se tantùm ostentatione iactauit. Nam & illi in eadem parte sunt, qui etsi rectè credunt, fœdis tamen sceleribus polluuntur: quoniam cùm se grauibus peccatis connectunt, à creatore dissoluunt. Tunc immortalis anima, fit mortua tenebris suis: incipit amare † quod pereat, incipit odisse † quod viuit: virtutes odit, vitia semper affectat: & lamentabili obscuritate fuscata, rationem mundissimam non habet, quia in gurgitem se peruersitatis immersit: mox ab antiquo hoste capta, ad vitia præceps agitur, & per corporis illecebras sumit de eius obnoxietate victorias. Est enim ægra, & † peccati semper anxia: ipsa se condemnans, quam nullus accusat: vt meritò mors vitalis, ac vita mortalis, talibus prouenisse dicatur. Hanc si miserator ille respexerit, oculúmque mentis corporeis excessibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatricem † plenitudinem trahit: euadendi donat effectum, quæ pereundi primitus videbatur habuisse desiderium. Tunc felicior, cùm fleuerit: tunc celsior, cùm se prostrauerit: lachrymis reparat, quod gaudendo perdiderat: & quæ ad hostem voluptatibus inuitata peruenit, ad salutarem Dominum prosperrimè contristata festinat. Sed quamuis eas non sit fas hominibus intueri, tamen euidentibus indiciis suas qualitates aperiunt: vt & illos possimus aduertere, de quibus aliquid non probamus audisse. Malis nubilus vultus est in qualibet gratia corporali, † mœsti etiam cùm lætanter agunt, cùm paulò post pœniteant, deserti impetu voluptatis suæ, subitò in tristitiam redeunt, oculi interdum supra quàm necesse est, commouentur: iterúmque cogitantes infixi sunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi, de cunctorum voluntate suspensi, curis anxij, suspicionibus inquieti, aliena de se iudicia solicitè perscrutantur, quia dementer propria perdiderunt, quærendo mundanam vitam, calamitatem infernæ mortis incurrunt, & dum lucem temporalem auidè cupiunt, tenebras perpetuæ † noctis acquirunt. Relationes suas inexplicatas sæpe derelinquunt. Saltu quodam ad aliud transferuntur. Cùm nihil agunt, semper eos æstimes occupatos. Formidolosè viuunt, etiam cum nullius insecutione vexantur. Pœna est illis conscientia sua: & à se sustinēt omnia, cùm ab aliis grauia nulla patiantur. Eorum & ipse odor acerbus est, nisi cum suauissimis inhalationibus superstites condiuntur. Necesse est enim, vt odore delectetur peregrino, qui offenditur proprio. Veniamus ad illa sanctæ Trinitatis fideles animas, quæ prædicatam retinent Apostolicam disciplinam, in gloriosissima voluntate constantes, re vera similitudinem supernæ seruare probantur imaginis.

† quo perit
† quo
† peccatis
† pœnitudinem
† mœsti etiā cùm lætantur.
† mortis

CAP. XVIII.

De cognoscendis bonorum animabus.

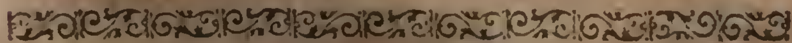
Sanctarum igitur animarum & in ista communi vita magna iam virtus est. Nam carnem illam expugnatricem humani generis per-

quietem debellant: victrices sui sunt, dum studentes constantiæ viuo corpori mortem delectantur infligere. Væ autem carni, quæ hic superata non fuerit. Nam quæ in hac conuersatione vincitur, illic sine dubio coronatur. Vir denique fixus, purus, innocuus, omnes laudat, se semper accusat, & cum placeat vniuersis, sibi soli displicet. Nimia enim magnitudo est, suam intelligere † paruitatem. Nec præualet hæc nosse, † nisi qui iam cœperant diuina patescere. Hi tantum expeditius ad superna volant, quantum se onerosius in humana conuersatione castigant. Imperant corpori, quia famulantur auctori: & dum se exiguos cognoscunt, ad culmen magnæ perfectionis euadunt. Nullum lædere cupiunt, læsi semper ignoscunt. Caritatem & illis impendunt, qui eos scelerato odio persequuntur. Tales animæ, Domino præstante, etiam noxiis spiritibus imperant: & illi, quos Mundus patitur infestos, à creatura minore superantur. Adhuc in corpore positæ fortiores sunt angelis malis, adhuc indutæ carni iubent Potestatibus aëreis: & quorum tentationibus non cedunt, eis diuina virtute dominantur. Istæ enim immortales propriæ sunt dicendæ, quas nulla pœnitudo discruciat, nullus mœror affligit: quæ sibi nequeunt reputare, quod probantur existere. Inopia ditescunt, carceribus lætæ sunt: & inter hæc iure secula illis obediunt, quia semper bonos sequuntur: contra persecutores fortiore semper eriguntur audacia, quando finis lucis illis principium est bonorum: & in æterna beatitudine recipiunt, quod in temporali conuersatione gesserunt. Sic sanctorum animæ adhuc in isto seculo † commorantes, dum longa sint habitationis contrarietate distractæ, tamen bonis Angelis videntur esse concinnes, & iam ex magna parte consortes. Moses enim per maria terrenum iter aperuit, aquarum domicilia siccis pedibus transmeauit: & tam magni fluctus quasi latere vtroque constructi, in speciem rupis peregrina soliditate riguerunt. Meruit Helias ne plueret: obtinuit etiam vt se desideratus imber effunderet: & vnus homo beatis supplicationibus egit, quod generalitas cum suspenderetur impetrare non meruit. Istis enim, qui se cœlesti conuersatione mundificant, virtus supernæ miserationis conceditur, quam homo propter originale vitium habere non potest. Cum creati per mundum transeuntes, maiestati semper affixi sunt: quibus tam assidue præstantur magnalia, vt pene iam desinant esse miracula. Helisæus discipuli sui oculos, cœlestem militiam non videntes, aperuit: exercitus hostium cœcitate percussit. Ademerunt nonnulli flammis incendia, vitalem calorem frigidis cadaueribus reddiderunt, leones feroces ad sepeliendum corpus conuenire fecerunt, & in vicem ratis homines legimus vexisse crocodillos: liquorem conuerterunt in duritiam silicum, latices iusserunt manare de siccitate saxorum. Illæsis vestibus prunas accipimus fuisse portatas. Ambulare claudum, Solem præceperunt stare celerrimum. Humano verbo facta est Naturæ diuersitas, & in tantam gratiam sunt recepti, vt & ipsis potuisset famulari quod seruire Mundus mirabatur auctori. Quid iam de imperio vocis dicamus? quando & vestis eorum tacta effectum † sospitatis attribuit: & Apostolici vmbra corporis, periculum mortis exclusit.

† prauitatē
† si enim nō
† habitātes
† sanitatis

eluxit. Sic abundantia meritorum & per illud videbatur sonare, quod constat in se substantiam non habere. Talis anima absolute sentitur, etiam cum eius existentia non videtur. Hilaris illi semper vultus est & quietus, macie validus, pallore decoratus, lachrymis assiduis lætus, promissa barba reuerendus, nullo cultu mũdissimus. Sic per iustitiam mentis de rebus contrariis redduntur homines pulchriores: oculi læti & honeste blandi: sermo veriloquus bonorum pectorum penetrabilis, cupiẽs amorem Dei omnibus suadere, quo plenus est: vox ipsa mediocris, nec debilis vicino silentio, nec robusta clamore dilatato, asperitate non frangitur: accedentib. gaudiis non mouetur: moribus vultúque vnus est: templum sanctum, domicilium virtutum: cuius ora se nequeunt immutare, dum semper probantur studere constantiæ. Gradus quoque ipsius nec tardos respicit, nec veloces: nullum propter se ipsum videt: nulli propter alterum parcit. Suasor recti, sine arrogantia docens, cum humilitate liber, cum caritate districtus: vt tam graue sit illũ differere, quàm inuitum est ab ipsa quoque vita discedere. Amator salutiferi secreti, vbi nulla libidine sauciatur, contentione nulla succenditur, superbia non inflatur inuidiam non habet, fratrum nulli loquitur quod pœniteat, nil audit absurdum. Multa turba vitiorum sine certamine vincitur, quando solicitudinis gratia suff. agatur. Tunicam posttemo suam, quamuis more cutis vna sit, suauissimis implet odoribus: flagrat quod diuitis Indiæ pigmenta transcendat. Agnoscitur in illis nullum humanum corpus habere aromata sua, scilicet dum nulla crapulatione distentum, in odores non exudat acerrimos. Facile est aduertere, quem superna potentia dignatur inuisere. Nam & ipse quoque animus noster mox gaudet ad talem, & non admonitus intelligit, quem cœlesti inspiratione cognoscit. Verùm hæc in sexu validiore non adeo miranda sunt: quis autem digne sufficiat virginum ac viduarum maximas explicare virtutes? quæ si ad præcepta Dei sancto amore rapiuntur, vt & magnæ patientiæ se vigore discrucient, & ad martyrij coronam victa carnis infirmitate, perueniant. Locuti sumus multa de anima: diximus etiam de corpore nostro, quæ visa sunt. Tendamus nunc aciem mentis in futuras retributiones. Conuenit enim, vt postquam se creatura cognouit, ad creatorem suum pura mente festinet.

Aduertere facile est quẽ superna potentia dignatur inuisere.

CAPVT XIX.

Quid anima post mortem.

QVæratis forsitan, post hoc seculum animæ nostræ quid agant, quaésque permaneant? Respõdemus, vt diuersa lectione collegimus, Mors est animæ corporísque facta resolutio, vitæ huius absentia, carnis desideria vel necessitates prorsus ignorans. Nam cum fuerimus hac luce imperio creatoris exuti, simul corporis appetitiones & imbecillitates amittimus. Non enim vlterius laborẽ franguntur, non cibo refi-

cimur, non ieiunij diuturnitate quassamur: sed in animæ nostræ natura iugiter perseuerantes, nihil boni malique faciamus, sed vsque ad tempus iudicij, aut de præteritorum actuum prauitate mœremus, aut de operationis nostræ probitate lætamur. Tunc † autem recipiemus factorum omnium plenissimum fructum, quando voce domini aut repudiati fuerimus, aut ad regnum perennitatis admissi. Hanc igitur mortem in ista vita pene quietus somnus imitatur: quando seculi istius desideria cuncta † ambitúmque deponit, & quicquid hic agitur, tranquillus animus sopore mentis ignorat. Nam dum corpora sensus suos die resurrectionis in illa celeritate, qua tunc omnia, creata receperit, quæ erit calamitas miseris in æternum cruciari, nunquámque deficere. Ita enim perpetuæ pœnæ tradentur, vt infaustè semper existere comprobentur. Dolor sine fine, pœna sine requie, afflictio sine spe, malum incommutabile. Sic enim varietas vitiosa punitur, vt eius damnatio nullatenus immutetur. Miserrimi omnium, & perdendo quod diligunt, & iugiter patiendo quod nolunt. Æuum sine dulci vita, mors sine remediabili fine, ciuitas sine lætitia, patria exosa, amara domicilia, cœtus tristium, turba lugentium: & quod supra omnes confusiones deterius est, illos ibi torqueri secum posse cognoscunt quos decepti numina crediderunt. In ipso tamen supplicio pro meritorum qualitate diuersitas est. Nam & distans beatitudo bonos continet, & impios dispar pœna constringit. Ætas plane omnibus vna atque perfecta futura est. Nam quemadmodum ibi erit minor, vbi non crescitur? aut quare senex, vbi non deficitur? Mutabilitates istæ ad interitum tendunt. Vnum est quodcunque perpetuum est. Ex hoc igitur quasi vasto flumine quidam videtur riuulus altercationis exire, si iugi pœnæ concedatur æternitas: dum consumptio vix substantiam permittat existere, quam nullo se permittit tempore reparare. Sed istud omnino superfluum est in causarum perennium ratione cogitare. Nam & talis pœna esse potest, quæ torqueat non imminuat: & talis substantia, quæ sensum doloris augeat, non defectum mortalitatis incurrat. Ipsa denique anima nostra quantis hîc cruciatibus afficitur, cùm tamen nulla defectione soluatur? Montes quoque nonnulli quam nimio torrentur incendio, & tamen inter flammas suas stabiles perseuerant? Salamandra incendio reficitur, & ignis calore reparatur. Vermiculi quidam aquis æstuantibus nutriuntur. Sic dat istis victum, quod aliis minatur interitum. Quòd si inter has mortales materias talia nos exempla corroborant, quid de illa æternitate credendum est, vbi mortalem non inuenit, quàm pœna consumat? Erit ergo miseris conflagratio inextricabilis, & æterna combustio. † Bonorum autem dona quis dubitet esse perpetua? cùm se cognoscunt lætitiam percipere, & vlterius tristitiam non timere: mereri gaudium, quòd norunt esse continuum. Illic animus sua prospera non pauescit: sed exultationem propriam semper retinet in æternum cogitata prosperitas. Aduertunt enim beatitudinem suam in summa esse securitate, cùm se intelligunt iam non posse peccare. Nulla ibi iam quæritur varietate nostra securitate: fixa mens non

nutat,

[margin notes: † enim; † habitúmque; Salamandra; † beatorum]

mutat, non fluctuat, non mouetur: & in tantæ pacis stabilitate defigitur, vt nihil aliud præter illam contemplationem vel quærere, vel cogitare patiatur. Sic prouenit semper quod libeat, quando non erit quod pœniteat. Vacabimus ibi (si tamen concedatur diuino munere) non torpore desidiæ resoluti, sed ad gratiam perfectionis intenti. Sensus noster complebitur puritate mirissima. Tranquillum erit omne, quod volumus. Sine cogitatione sapiemus, sine errore sentiemus. Malum iam nec ab † alio capietur, nec extra voluntatem generabitur. Habebimus hanc esuriem, quæ delectet: habebimus hanc assiduitatem, quam mens fastidire non possit, iugiter amando creatorem, sempérque eius gloriam suauiter contuendo. Non ibi molesta tædia prægrauabunt, non varietas imbecilla confundet: quando talia sunt, quibus afficimur, vt nullum in eis finem optare patiamur. Quies operosa, opera quieta, animi indefecta vnitas. Tunc enim diuinæ sapientiæ agnitione complemur, nec rerum veracissimus intellectus disciplinis operosis imbuitur, sed inelaborato mentis lumine declaratur. Ibi numerus, quantus est, notus efficitur. Ibi linearum discretio absolutè conspicitur. Ibi conuenientia musicæ patet. Ibi astrorum motus visuali cognitione certissimus est. Ibi veritas superna, videndo nota est. Dei sapientia † contuebimur, qua maiestate singula quæque disponat. Ibi videbimus, quàm iniquè à peruersis Catholica lacerabatur Ecclesia. Ibi eam conspiciemus in vestitu deaurato astare Reginam à dextris sponsi & Regis sui. Ibi cognoscimus, quanta fuerit sub Sole vanitas vanitatum. Ibi re vera cernemus, quàm salubriter monebamur, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serui es: cui omnia comparata vilissima sunt. Qui nunquam aliter fuit, nunquam aliter erit. Dum quo esse nemo, nisi fœliciter * potest: sine quo esse nemo, nisi infœliciter valet. Sic dum talis agnitio ab anima rationali etiam purgata reuoluitur, inueniri ab ea non potest, quod amplius expetatur. Opinari quidem possumus, spiritalis homo quarum causarum delectatione saginetur. Sed quis sit ille suauitatis modus, sicut legitur, nec mente potest intelligi, nec sermonibus explicari. Fœlices qui habent omnia quæ volunt, & nulla aduersitate quatiuntur. Ibi enim caro animáque æterna pace composita, nequeunt inter se sentire contraria. Ibi erunt actus, qui spiritali consensu ornent, non concupiscentia carnali degenerent. Ibi denique cœlesti sobrietate fulgebunt, non autem mundanis cogitationibus ebriè polluentur. Domicilia planè eorum, vt putamus, in supernis erunt: & terras non appetent, quarum vsum necessarium non habebunt. Quocirca non erit permixta, sicut in hoc mundo habitatio: sed sequestrati ab impiis electi, magna locorum qualitate & regione diuidentur. Ciuitas cœlestis, mansio secura: patria totum continens, quod delectet: populus sine murmure, incolæ quieti. Homines humanarum rerum indigentiam non habentes: vbi nullum auida molestat esuries, nullum morbida ægritudo cõsumit: nullus probatur liberam erubescere nuditatem, nec quenquam grauia frigora contristant, non æstus anhelum corpus exurit, nullus reparatores appetit somnos, vbi nemo cognoscitur esse

† vllo

† contuebitur

* valet

lassatus. Omnia blanda, omnia suauia, omnia tranquilla: quando & ipse mundus noxiam deponens temperiem, habebit saluberrimam perpetuis seculis vnitatem. Erit illic etiam dies continua, & serenitas æterna. Sol ibi quippè nulla nube fuscatur: sed omnia de auctoris gratia plus lucebunt. Ibi enim beatis talis splendor mentis est, & lumen intelligentiæ, vt ipsum, sicut in maiestate sua est, mereantur conspicere creatorem. Quocirca libris veterum rationabiliter commonemur, quòd pars illa emundata, atque meliorata diuino munere veraciter speculetur auctorem, quæ eius nihilominus portat imaginem. Inde denique videbimus, vnde credimus, & ex ea parte illud summum, eximium, singulare contemplabimur, vnde vtique meliores sumus. Globus iste Solis cum hic serenus infulserit, quemadmodum nostri animi *permulcet? Lumen quoque terrenum quanta nos implet gratia, cum videtur? Aspecti flores gratissima nos iucunditate reficiunt. Terram viridem, mare cæruleum, aëris puritatem, stellas micantes eximiis delectationibus intuemur. Quod si magnam præstant dulcedinem cùm ad obtutus nostros venerint, res creatæ, quid illa maiestas Tunc visa conferre creditur, cui nihil simile reperitur? Tunc perfecte cognoscemus, quo modo salubriter credimus. Nec enim aliter animaduertere merebimur, nisi nunc quæ sunt vera fateamur: hoc est coæternam, incommutabilem, distinctam personis & inseparabilem trinitatem, replentem omnia simul substantiali virtute sua, vnum triplex, trinúmque simplabile. Parilitas in omnipotentia, æqualitas in caritate, vnitas in natura. Hæc excellenter & singulariter simul iudicat iustitia sua, simul parcit pietate sua, simul cooperatur virtute sua: potestas incóprehensibilis, beatitudo mirabilis: ex qua beantur, quæcunque beata sunt: viuificantur, quæcunque viuentia sunt: continentur, quæcunque subsistunt. Cuncta librans, simul cuncta discernens. Quæ ideo in iudicãdo non labitur, quoniam in cognoscendo non fallitur: cùm non appareat, præsens bonis est: & cùm nusquam desit, absés malis est: immobilis, quia vbique tota est: incessabilis, quia volũtates suas semper operatur: de toto se audit, de toto se videt: non ex aliqua parte tanquam de membro respiciens, sed omnia vndique, ita vt sunt, perscrutabili virtute cognoscens. Dicitur etiam odorare, gustare, ambulare: sed hæc propter intelligentiam nostram humana consuetudine facere perhibetur, dum inenarrabili potentia maiestatis suæ longe aliter cuncta perficiat. Virtus sancta, vniuersa creans atque disponẽs, regnat in maiestate propria & gloria sempiterna: incomprehensibilis, inæstimabilis, & æterna potentia cœlos mirabili suspensione consolidat, terras super *inane defigit, dat fontibus cursum, mari terminum ponit: serenus coruscat, pius fulminat: ima summáque sapientiæ suæ lege moderatur, scilicet, quia in gubernatione ipsius consistunt omnia, non in suo posse derelicta. Irascitur placidus, iudicat tranquillus, & sine mutabilitate eius prouenit, quod delinquentium reatus exceperit. Rerum humanarum valde miserator, conuersis statim parcens, peccantes expectando recorrigens, & cùm pati nil possit contrarium, magna tolerantia sustentat aduersum.

* sensus

* mare

ſum. Quantulum eſt, quòd hic de illa ineffabilitate ſentimus? Ibi plane * cognoſcimus, quàm ſubiecta ſint in conſpectu gloriæ eius, quæ miramur, cui præbet miniſterium angelica magnitudo, cariſſimo famulantur excelſi principatus obſequio, innumerabiles poteſtates fideliter & conſtanter obediunt, cuius ſemper indiget quęuis excellentia ſummitatis. Quid iam de eius ſingulari potentia coniiciamus? quando nec illud modo comprehendere ſufficimus, quod ei parere poſſe minime dubitamus. Tunc liberati intelligimus, cui dementes reſiſtere tentabamus: ad quam magnifica prouocati, quibus videbamur ſordibus occupari. Illud vel in momento videre ſufficeret, quod nos in æternum promittit veritas intueri. Illic conuincitur omnis prauitas quęſtionum. Illic malè credita veritatis ipſius voce ſuperantur. Sine fine regnum, ſine nocte lux, ſine vitiis corpus, ſine mortibus vita: & cùm omnia dirigantur ad æternum, ſolum ibi morietur exitium. Magnum eſt his perfrui, ſed multo melius, quod inde non probatur exiri. Vincunt vota, qui vocantur ad præmia: tunc verè cognoſcunt, quàm feliciter creati ſunt, qui ad tam magna * peruenerint. O incomprehenſibilis maieſtas & pietas! nam inter opera rerum, quibus mundi ambitus opificis laude completur: nihil egregius probatur exiſtere, quàm ſubſtantiæ ſpiritales, quæ creatorem ſuum pura mente noſcuntur cogitare. Reliqua enim facta ſunt ad ſuam beatitudinem, quæ veneratur auctorem.

* cognoſcemus

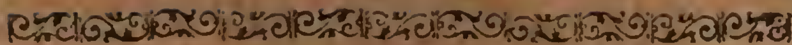
* peruenerunt

Tempus eſt, vt quęſtionum varietate dimiſſa, dictorum copioſiſſimam denſitatem in quibuſdam manipulis colligamus: vt fideli calculo numerata, horreis memoriæ compendioſa breuitate condatur. Primo igitur vt retineris, auditores prudentiſſimi, proprie dici animá etymologiæ ipſius conſonatione docuimus: ſequeſtrantes ab ea vocabula, quæ nominum ſimilitudinem audientes confundere * poterunt. Secundo, definitionem ſubſtantię huius, cum ſuis expoſitionibus, vt datum conſtat abſoluimus. Tertio, de ſubſtantiali eius qualitate decurſum eſt. Quarto, mõſtrauimus quemadmodum anima formã habere non poſſit. Quinto, virtutes eius morales relatæ ſunt, quæ contra vitia huius ſeculi velut quædam arma opponuntur. Sexto, de virtutibus animæ naturalibus non pauca profuſa ſunt. Septimo, de origine eius, quę ſunt lecta, narrauimus. Octauo, ſedem ipſius, iudiciúmque deſcripſimus. Nono, de corporis noſtri diſpoſitione tractatum eſt. Decimo, anima infidelis, cum ſuis ſignis, prout conceſſum videtur, oſtenſa eſt. Vndecimo, lucidam mentem & plenam diuinitatis, pro captu noſtræ poſſibilitatis, attigimus. Duodecimo, de ſpe futuri ſeculi nonnulla, Domino largiente, memorata ſunt: vt quam immortalem credimus, perennes retributiones nihilominus habere ſentiamus. Clauſimus itaque noſtrum munuſculum numero duodenario, qui cœlos ſignorum diuerſitate decorauit, qui annum menſtruali venuſtate compoſuit, qui ventos principales terrenæ indigentiæ prouida diſpoſitione conceſſit, qui diei noctiſque ſpatia horarum congrua quantitate diuiſit. Vt merito & ad animæ dilucidationem hæc ſupputatio adhiberetur, quę tãtarum rerum naturalium di-

* poterant

ſpoſitionibus conſecrantur. Reſtat nunc, ſapientiſſimi viri, qui floretis ingenio, vt mole iſtius Mundi ſalutariter tranſilita, diuinæ miſericordiæ nosmetipſos velociter offeramus, per quam pleniſſime illuminantur cogitantis obtutus. Intelligamus eum, diligamus ipſum: & tunc animas noſtras vere cognoſcimus, ſi de ipſius largitate ſapiamus. Ipſe enim magiſter potens atque perfectus eſt, qui & vera dicat animæ noſtræ, & quæ dixerit, eam faciat illuminata mente conſpicere. In ſchola ſiquidē Chriſti cor indocile non poteſt inueniri, quoniam qui ſe ei tota mentis integritate tradiderit, nec ignorare poteſt, quod quærit: nec amittere quod pia remuneratione ſuſceperit. Fit ergo magna, pretioſa, diues anima, cùm ſe ex proprio pauperem eſſe cognoſcit: potens, ſi humilitatem ſaluberrimam non declinet: fœliciſſima denique, ſi ſeruet in carne, quę in æthere ſuperbi Angeli probantur amiſiſſe. Ad te enim, ſancte Domine nemo ſe erigendo peruenit, ſed potius humiliatus aſcendit. Cum altiſſimus ſis, proximior redderis ſupplicatione curuatis. Noſtra tibi humilitas accepta eſt. Amas, quod propter te non quæris: deſideras, quo non indiges. Ipſa eſt enim vitæ noſtræ mater, germana caritatis, cęlitūaris animæ ſingulare præſidium, contraria debellatrixque ſuperbiæ: & ſicut illa per diabolum origo criminũm: ita iſta per te noſcitur fons eſſe virtutum. Hanc vt Domine Chriſte ſic nobilitare voluiſti, vt eam non ſolùm præcipere, ſed etiam ſuſcipere dignareris? Subiſti quippe in aſſumpta hominis natura iudicium, qui iudicaturus es Mundum. Cæſus es flagellis, qui exaltas & humilias Reges. Pertuliſti in faciem odioſos *deſiderāt conſputus, quam inſatiabiliter videre* cupiunt Angeli. Felle potatus es, qui humanum genus ſic habuiſti dulce, vt Rerum Dominus naturam ſerui dignareris aſſumere. Patienter coronam ſpineam ſuſcepiſti, qui comples orbem terrarum diuerſo flore præmiorum. Conditionem ſubiſti mortis, qui vitam creaturis tribuis vniuerſis: Tantáque fuit in ſancta incarnatione humilitas, quanta eſt in diuinitate incomprehenſibilis maieſtas. Per te enim, admirande Domine, pœna facta eſt æterna requies, paſſio remediabilis, mors fidelium ſalutis introitus. Hæc enim perpetuo dat viuere, quæ ſolebat extinguere: non iniuria, quoniam quę *dedecore vitam hominum ſuſcepit, meritò ius peremptionis amiſit. Data in* decore, manet in honore. Quondam res quæ pendebat inferos, nunc producit ad cœlos. Vere omnipotens, qui & ipſas miſerias feciſti potentes. Nullus Regum egentibus tuis par eſt. Nullæ purpuræ piſcatorum tuorum retibus adæquantur: quando illæ in mundanas tempeſtates impellunt: hæ ad litus æternæ ſecuritatis adducunt. Pauper de nobis, diues ex tuo. Factus es ſocius mortalitatis noſtræ, vt nos participes redderes æternitatis tuæ. Superbiam humilitate curas, lethum morte proſternis. Noſti etiam bona facere per iniquos: conuertens in adiutorium, quod paratum eſt ad nocendum: potentius eſſe diiudicans, læſiones ac vtilitatem conuertere, quàm cauſas malorum radicitus amputare. Nam quomodo beneficiorum tuorum cognoſcerentur ſigna, ſi & aduerſa partis non monſtrarentur

iudicia?

CAP. XX.

Oratio Cassiodori.

TV ergo Domine Iesu Christe, qui sic pro nobis flexus es, vt homo fieri dignareris, non in nobis patiaris perire, quod decreuisti miseratus assumere. Meritum nostrum indulgentia tua est: dona quod offerã custodi quod exigas, vt velis coronare, quod præstas. Vince in nobis inuidã potestaté, quæ sic decipit, vt delectet, sic delectat, vt perimat. Hostis dulcis, amicus amarus est. Nosti enim, quàm feraciter lubricus anguis illabitur, squamis repentibus minutatim corpus esse solicitat: & ne eius intelligatur aduentus, fixum non habet impressa varicatione vestigium. Inuidit, proh dolor, tam magnis populis cùm duo essent, & adhuc temporales persequitur, quos impio ambitu fecit esse mortales. Se intercipit, qui alios decipit: & nullo fine corrigi meretur, qui de omnium deceptione damnandus est. Quapropter non possit iniquus, ne conualescat interitus: dominatum in nobis non exerceat, qui nunquam præstitit: sed virtus tua possideat, quæ creauit. Doleat perisse quod fecit, dum nos inde non patiatur perire, quod voluit. Domine, quia in nobis non est, quod remuneretis, sed in te semper est, quod largiaris, eripe me à me, & conserua me in te. Impugna, quod feci: & vendica, quod fecisti. Tunc ero meus, cùm fuero tuus. Via sine errore, veritas sine ambiguitate, vita sine fine. Dona noxia odisse, profutura diligere. In te ponam prospera, mihi applicem semper aduersa: quàm nihil sim sine te, sapiam: qualis verò tecum possim esse, cognoscam. Intelligam quid sum, vt ad illud merear peruenire, quod non sum. Nam sicut præter te existere non cœpimus, ita & sine te esse proficui non valemus. Omnia vergunt nihilominus in ruinam, quæ à maiestatis tuæ pietate fuerint segregata. Te autem amare saluari, formidari gaudere, inuenire creuisse, amisisse perire est. Tibi denique nobilius est seruire, quàm Mundi regna capessere: merito, quando ex seruis filij, ex impiis iusti, de captiuis reddimur absoluti. Quapropter contra peccata nostra misericordiæ tuæ munimé insurgat, quæ nominis sui testimonio miseris datur, vt trina remunerati conditione sentiamus nobis propitiam Trinitatem. Petimus, quia iubes: pulsamus, quia præcipis: & sine fine conferre mauis, qui semper commones, vt rogeris. O altitudo pietatis! ô clementiæ incomprehensa profunditas! cùm nemo possit aliquid accipere, si resistis, vim te precibus nostris pati posse testaris: meritò, quãdo à Iudice petimus, vt ad pœnale iudicium non vocemur, & per legislatoris gratiam speramus eripi, ne possimus à promulgata constitutione dãnari. Tibi sancte Domine Rex rerum confidenter dicimus, Dimitte peccata, & concede * non debita. Omnis te creatura operis tui bonitate collaudat. Debemus tibi, quòd existimus: obligamur etiã, quòd quotidiano munere cótinemur.

* nobis.

Gaudeamus & hinc gloriosissimè Domine, quòd tua beneficia non irritè postulamus. Tempera, bone artifex, organum cordis nostri, vt harmoniæ mentis possit aptari, nec si roboretur, vt superbiat: nec sic languescat, vt deficiat. Tu nosti, quæ verè moderata sunt. Vasa tua sic reple prosperis, vt capacitas non præbeatur aduersis. Dominetur ratio, seruiat caro: quoniam à te solo potest effici, ne fragilitate corporis possit offendi. Verùm hæc pro nostro modulo, non pro rerum ipsarum magnitudine dicta sufficiant: quando & ampliùs quàm expetebamus, ediximus, & alma lumina veracium literarum breuiter talia cautéque docuerunt. Illi enim potuerunt de his inoffensè dicere, qui purificati diuino munere, probabili se meruerunt conuersatione tractare.

Explicit liber de Anima.

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

DE INSTITVTIONE DIVINARVM Scripturarum.

LIBER I.

Incipit Præfatio Cassiodori Senatoris.

CVM studia secularium literarum magno desiderio feruere cognoscerem, ita vt multa pars hominum per ipsa se mundi prudentiam crederet adipisci, grauissimo sum fateor, dolore permotus, quòd scripturis diuinis magistri publici deessent: cũ mundani auctores celerrima procul dubio traditione pollerent. Nisus sum cũ beatissimo Agapito vrbis Romæ, vt sicut apud Alexandriã multò tẽpore fuisse traditur institutum, nunc etiam in Nisibili ciuitate Syrorum Hebræis sedulo fertur exponi, collocatis expensis in vrbe Romana professos Doctores scholæ potiùs acciperent Christianæ, vnde anima susciperet æternam salutem, & casto atque purissimo eloquio fidelium lingua comeretur. Sed cùm † propter bella feruentia, & turbulenta nimis in Italico regno certamina, desiderium meum nullatenus valuisset impleri, quoniam non habet locum res pacis, temporibus inquietis; ad hoc diuina caritate probor esse compulsus, vt ad vicem magistri introductorios vobis libros istos, Domino præstante, † cõfecerim, per quos, sicut æstimo, & scripturarum diuinarum series, & secularium literarum compendiosa notitia Domini munere panderetur. Minus fortasse disertos, quoniam in eis non affectata eloquentia, sed rela-

Institutum Agapiti Papæ de erigẽda vniuersitate Romana bello impeditum. v. e. professus v. & anima.

† v. per bella res non habet locum temporibus inquietis.

† confecerim

tio necessaria reperitur vtilitas verò inesse magna cognoscitur, quando per eos discitur, vnde & salus animæ, & secularis eruditio prouenire monstratur. In quibus non propriam doctrinam, sed priscorum dicta commendo, posteris laudare fas est, & prædicare gloriosum: quoniam quicquid de priscis sub laude Domini dicitur, odiosa iactantia non putatur. Huc accedit quod magistrum grauem pateris, si frequenter interroges: ad istos autem quoties redire volueris, nulla asperitate morderis. Quapropter, dilectissimi fratres indubitanter ascendamus ad diuinam scripturam per expositiones probabiles patrum, velut per quandam scalam visionis; vt eorum sensibus prouecti, ad contemplationem Domini efficaciter peruenire mereamur. Ista est enim fortasse scala Iacob, per quam Angeli ascendunt, atque descendunt, cui Dominus innititur lassis porrigens manum, & fessos ascendentium gressus sui contemplatione sustentans. Quocirca si placet hunc debemus lectionis ordinem custodire, vt primum tyrones Christi, postquam Psalmos didicerint, auctoritatem diuinam in codicibus emendatis iugi exercitatione meditentur, donec illis fiat, Domino præstante, notissima: ne vitia librariorum impolitis mentibus inolescant: quia difficile potest erui quod memoriæ sinibus radicatum constat infigi. Felix quidem anima quæ tanti muneris secretum memoriæ sinibus Domino largiente condiderit, sed multo felicior quæ vias intelligentiæ vitali indignatione cognouerit; eóque fit, vt & humanas cogitationes à se grauiter expellat, & diuinis eloquiis salubriter occupetur. Multos enim vos vidisse retinemus memoriæ firmitate pollentes de locis obscurissimis inquisitos, exemplis tantum auctoritatis diuinæ soluisse propositas quæstiones: quoniam in alio libro clarius positum est, quod alibi dictum constat obscurius. Testis est Paulus Apostolus, qui ex maxima parte, in epistola quæ scribitur ad Hebræos, testamenti veteris scripturas nouorum temporum perfectione dilucidat. Quapropter, carissimi fratres, postquam se milites Christi diuina lectione compleuerint, & frequenti meditatione cognoscere cœperint loca librorum opportunè nominata; tunc huius operis instituta quispiam fortasse non inaniter transibit: vbi quæ legenda sunt his duobus libris aptissimè suis locis & breuiter indicantur, eóque prouenit, vt studiosi cognoscant à quibus Latinis expositionibus singula quæque declarata † sint. Quòd si aliquid in iisdem negligenter dictum reperit, tunc quibus lingua nota est, à Græcis explanatoribus, quæ sunt salubriter tractata perquirant. Quatenus in schola Christi, negligentiæ tempore sublato, vitalis agnitio flammatis mentibus inquiratur. Ferunt itaque scripturas diuinas veteris nouique Testamenti ab ipso principio vsque ad finem Græco sermone declarasse Clementem Alexandrinum cognomento Stromatheum, & Cyrillum eiusdem ciuitatis Episcopum, & Ioannem Chrysostomum, Gregorium, & Basilium, nec non & alios studiosissimos viros quos Græca facundia concelebrat. Sed nos potius Latinos scriptores Domino iuuante sectamur; vt quoniam Italis scribimus, Romanos quoque expositores commodissimè indicasse videamur. Dulcius enim ab

Patrum expositiones in scripturis sacris quædam.

Genes. 28.

Quid primum agendum sacrarum literarum tyronib.

Memoriæ sinibus radicatum difficile potest erui.

Argumentum operis.

† sunt

Commentatores Græci in vtrumque Testamentum.

vnoque

Dulcius est quod patrio sermone narratur.

vnoquoque suscipitur, quod patrio sermone narratur. Vnde fieri potest vt per magistros agatur antiquos, quod impleri non potuit per nouellos. Quapropter tractatores vobis doctissimos indicasse sufficiat: quando ad tales remisisse, competens plenitudo probatur esse doctrinæ. Nam & vobis quoque erat præstantius præsumpta nouitate non imbui, sed priscorum fonti satiari. Hinc consequetur † vt tutius edoceam, & sine culpabili præsumptione vos instruam, quod genus doctrinæ & nobis arbitror esse proficuum sic alios imbuere, vt insidias calumniantium commodissimè declinasse videamur. Habetis igitur in primo volumine antiqui seculi magistros præsentes sempérque paratissimos, qui non vos doceant, tam suis linguis, quàm vestris potius oculis. Moderamini ergo studiosi fratres sapienter desideria vestra, ordinem quæ sunt legenda discentes: imitantes scilicet eos qui corpoream habere desiderant sospitatem. Nam qui sanari volunt, à medicis quærunt quas escas primùm, quas secunda refectione percipiant, ne tenuissimas vires debilium membrorum oneret potius quàm reficiat confusa voracitas. In secundo verò libro de artibus, ac disciplinis liberalium litterarum pauca libanda sunt: vbi tamen minore periculo delinquetur, si quid salua fidei stabilitate peccetur. Quicquid autem in scripturis diuinis de talibus rebus inuentum fuerit, præcedenti notitia melius probatur intelligi. Constat enim quasi in origine spiritalis sapientiæ rerum istarum indicia fuisse seminata, quæ postea doctores secularium litterarum ad suas regulas prudentissimè transtulerunt, quod apto loco in expositione Psalterij fortasse probauimus. Quapropter Domino supplicantes, à quo venit omne quod expedit, legite precor assiduè, recurrite diligenter. Mater est enim intelligentiæ, frequens & intenta meditatio. Nec me præterit eloquentissimum Cassianum in quinto collationum dixisse volumine: quendam senem & simplicem de obscu issimo loco scripturæ diuinæ fuisse requisitum, cúmque oratione creberrima superno lumine cognouisse; vt quod antè per humanos magistros non didicerat, subito diuina inspiratione completus, quærentibus res difficillimas explanasset. Simile est & illud sancti Augustini dictum quod in libris de doctrina Christiana commemorat; quendam famulum barbarum, litteris imperitum, orationibus crebris ita sibi traditum codicem subitò legisse, quasi in schola fuerit longis meditationibus eruditus, de qua re sic ipse subsequens dicit. Licet hæc fuerint stupenda miracula, & omnia possibilia credentibus approbentur, non nos tamen debere talia frequenter expetere, sed in vsu communis doctrinæ satius permanere; ne cum illa quæ sunt supra nos audacter exquirimus, culpam tentationis contra præceptum Domini potiùs incurrere videamur, dicentis in Deuteronomio: Non tentabis Dominum Deum tuum. Et iterum in Euangelio ait: Generatio mala & adultera signum quærit, &c. Quapropter oremus vt nobis aperiantur illa quę clausa sunt, & à studio legendi nullatenus abscedamus. Nam & Dauid cum esset in lege Domini iugiter occupatus, tamen, clamabat ad Dominum, dicens: Da mihi intellectum, vt discam mandata tua.

Marginalia: *† v. ocius* — *Esca temperanter sumenda ad valetudinē recuperandam.* — *Libri secundi argumentum.* — *Expositionis sua in Psalterium auctor meminit Cassianus.* — *In Prolego.* — *In Prolego.* — *Scitum D. Augu. doctū de scripturis sacris nō solum diuina inspiratione intelligēdis.* — *Deut. 6.* — *Matth. 12.* — *Studendum proferio & nihilominus auxiliū diuinum imperrandum.* — *Psalm. 118.*

data tua. Tale est enim huius rei suauissimum donum, vt quantò plus accipitur, tanto amplius expetatur. Sed quamuis omnis scriptura diuina, superna luce resplendeat, & in ea virtus Spiritus sancti irradiet euidenter, in Psalterio tamen & Prophetis, & Epistolis Apostolorum maximum studium laboris impendi. Quoniam mihi visi sunt profundiorem abyssum commouere, & quasi arcem totius scripturæ diuinæ atque altitudinem gloriosissimam continere. Quos ego cunctos nouem codices auctoritatis diuinæ (vt senex potui) sub collatione priscorum codicum amicis ante me legentibus sedula lectione transiui. Vbi multum me laborasse, Domino iuuante, profiteor, quatenus nec eloquio modificato deessem, nec libros sacros temeraria præsumptione lacerarem. Illud quoque credimus commonendum; sanctum Hieronymum simplicium fratrum consideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixisse; Propter eos qui distinctiones non didicerant apud magistros secularium litterarum, colis & commatibus translationem suam, sicut hodie legitur, distinxisse. Quod nos quoque tanti viri auctoritate commoti sequendum esse iudicauimus, vt cætera distinctionibus ordinentur. Ista verò sufficiant simplicissimæ lectioni, quæ supradictus vir, sicut dictum est, ad vicem distinctionum colis & commatibus ordinauit, ne supra iudicium tanti viri vituperabili præsumptione venisse videamur. Reliquos verò codices, qui non sunt tali distinctione signati, notariis, diligenti tamen cura sollicitis, relegendos atque emendandos reliqui, qui etsi non potuerint in totum Ortographiæ minutias custodire, emendationem tamen codicum antiquorum (vt opinor) adimplere modis omnibus festinabunt. Habent enim scientiam notarum suarum, quæ ex maxima parte hanc peritiam tangere atque admouere noscuntur. Sed vt error inolitus aliquatenus de medio tolleretur, factum est, vt in sequenti libro de Orthographiæ regulis perstrictim pro captu ingenij nonnulla poneremus, ne præcipitanter emẽdantium impolita præsumptio posteris carpenda traderetur. Paraui quoque quantum potui priscos Orthographos inuenire, per quos etsi non omnino correcti, tamen ex magna parte meliorati esse videantur. Orthographia siquidem apud Græcos plerumque sine ambiguitate probatur expressa: inter Latinos verò sub ardua difficultate relicta monstratur: vnde & iam modò studium magnum lectoris inquirit. Instituti operis ordine celebrato, nunc tempus est, vt veniamus ad † religiosæ doctrinæ salubertimum decus, deuotarum lumen animarum, cœleste donum, & gaudium sine fine mansurum.

Scriptura diuina superna luce resplendens. Psalterium. Propheta & Epistola D. Pauli omniũ scripturarũ difficilima.

Quæ D. Hieronymus colis & commatibus non distinxerat, distincta à Cassiodoro.

Orthographia Latinorum difficilior quam Græcorum.

† religionẽ

Quod ego arbitror duobus libris qui sequuntur, est breuiter intimatum.

Explicit Præfatio.

LIBER CASSIODORI SENATORIS INDICANS QVO

ORDINE DIVINI IN LECTIONIBVS ASSVmendi sint libri, simúlque Doctores ostendens qui super quibus scripturis explanauerint, quáque cautela diuina auctoritas legenda sit vel emendanda sit, quæque Synodi recipiantur.

INCIPIVNT CAPITVLA.

INCIPIT LIB. CASSIODORI, DE INSTITVTIONE diuinarum scripturarum.

DE OCTATEVCHO.

PRIMVS scripturarum diuinarum codex est Octateuchus, qui initium illuminationis nostræ historica relatione fecit a Genesi. Huius principia sanctus Basilius Attico sermone lucidauit, quam Eustathius vir disertissimus ita transtulit in Latinum, vt ingenium doctissimi viri facundiæ suæ viribus æquiparasse videatur; qui vsque ad hominis conditionem nouem libros tetendit. Vbi & cœli & terræ naturam, aëris & aquarum, vel creaturarum pene omnium qualitates aperuit, vt quod in auctoritate breuitatis studio prætermissum est, tractatum latius, minutissimè atque clarissimè discereret. Nam & pater Augustinus contra Manichæos duobus libris disputans, ita textum Genesis diligenter exposuit, vt penè nihil relinquere probaretur ambiguum. Vnde contigit vt nolens præstaret hæresis confutata, quatenus, dum illa fortiter vincitur, Catholici diligentius instruantur. Quos libros in codice supradicti Basilij, vt opinor, forsitan competenter adiunximus, vt textus prædictæ Genesis lucidius legentibus panderetur. Deinde sanctus Ambrosius, vt est planus & suauissimus doctor, exinde sex libros eloquentiæ suæ more confecit, quos appellauit Hexameron. De iisdem principiis sanctus quoque Augustinus disertus atque cautissimus disputator duodecim volumina conscripsit, quæ doctrinarum penè omnium decore vestiuit, † hæcque vocauit de Genesi ad litteram. Qui quamuis de eadem re tractauerit, de qua beatus Basilius, & sanctus Ambrosius celeberrima laude fulserunt: tamen, quod post disertos viros difficilè contingere solet, opus suum longè in aliam summitatem Domino largiente perduxit: scripsit etiam contra Manichæum Faustum triginta tres libros, vbi & eius nequissimam prauitatem manifesta ratione conuicit, & de libro Genesis iterum mirabiliter disputauit. Pari quoque modo duos libros vir prædictus effecit, quibus titulum posuit, contra inimicum legis & Prophetarum, vbi simili modo multa de legis diuinæ quæstionibus enodauit. Cōtra quos ita feruore pietatis incanduit, vt diligentius atque viuacius aduersus eos dixerit, quàm contra hæreses alias disputauit. In libris quoque confessionum, posterioribus tribus voluminibus, de Genesis explanatione disseruit: confessus altitudinem rei, quam toties repetita expositione, tractauit. Quæstiones etiam quæ in voluminibus sacris ardua difficultate poterant operiri, libris septem necessaria nimis † & syllogistica probatione declarauit, enisus magister optimus, & * veracis ingenij, vt quod

Octateuchus liber.

In principiũ Genesis qui scripserunt.

Extat in Ms. S. translatio Eustathij.

Hæresis dum fortiter vincitur Catholici construuntur.

D. Augustinus D. Basilio & D. Ambrosio palmã scribendi eripuit.

De Genesi.

† atque S. Ambrosij hexameron.

† etsi legist.

** veraciter ingenio legi vir esse*

ad salutem animarum constat esse concessum, nequaquam indiscussum, mortifera negligentia linqueretur. Scripsit etiam de modis locutionum septem alios mirabiles libros, vbi & schemata secularium litterarum, & multas alias locutiones diuinæ scripturæ proprias, id est, quas communis vsus non haberet expressit: cōsiderans ne compositionum nouitate reperta, legentis animus nonnullis offensionibus angeretur, simúlque vt illud ostendere magister egregius, generales locutiones, hoc est, schemata Grammaticorum, atq; Rhetorum, exinde fuisse progressa, & aliquid tamen illis peculiariter esse derelictum, quod adhuc nemo Doctorum secularium præualuit imitari. Dicitur enim de septem diebus Genesis, fecisse septem sermones, quos sedula cura perquirimus, & inuenire desideranter optamus. Item sanctus Ambrosius de Patriarchis septem libros edidit, qui multa loca veteris testamenti factis quæstionibus suauiter enodauit. Sanctus etiam Hieronymus vno volumine de libro Geneseos Hebraicas soluit quæstiones propositas, quæ per vtriusque testamenti scripturas diuinas, tanquam linea vno calamo deductæ, parili nitore descendunt. Hæc à Catholicis necessariò perleguntur, quando tantis quæstionibus resolutis, textus planissimus relinquitur, & clara luce vulgatur explanationes quoque Hebræorum nominum & locorum, quæ ad magnam intelligentiæ partem, in librorum veterum auctoritate sunt positæ, vno volumine sua nobis in Latinum interpretatione lucidauit. De nouo quoque testamento fecit alterum librum, vbi quæstiones ad eandem legem pertinentes diligentissimus doctor enodauit, Sanctus quoque prosper sedula cura legendus est, qui tres libros totius auctoritatis diuinæ, in centum quinquaginta tribus titulis comprehendit, ad instar piscium, quos Euangelica retia de huius seculi tempestuosa profunditate traxerunt. Item in Octateucho eloquentissimę nimis Homelię sunt Origenis, in codicibus tribus, quem multorum quidem patrum sententia designat hæreticorum. Sanctus vero Hieronymus eius aliqua opuscula disertissimo sermone transtulit in Latinum. Hunc licet tot Patrum impugnet auctoritas, præsenti tamen tempore & à Vigilio viro beatissimo Papa, denuo constat esse damnatum. Theophilus autem Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex triginta quinque sensus eius hæretica prauitate distortos, Catholica veritate conuincit. Nec non & Epiphanius Cyprius Salaminæ Ecclesiæ multa eum detestatione persequitur, cum dolore maximo, dicta ipsius iniquissima calliditate peruersa, Pontificis auctoritate redarguens. Sed quemadmodum legi debeat, in Epistola quam scripsit ad Tranquillum, sanctus Hieronymus probabiliter indicauit, vt nec studiosos ab eius necessaria lectione remoueat, nec iterum incautos præcipitet ad ruinam. Quem quidam non immerito more aneti habendum esse dixerunt: qui dum sacrarum condiat pulmentaria litterarum, ipse tamen decoctus exsuccatúsque proiicitur. De quo conclusiuè dictum est: Vbi bene, nemo melius: vbi male, nemo peius. Et ideo caute sapientérque legendus est, vt sic inde succos saluberrimos assumamus, ne pariter eius venena perfidiæ, vitæ nostræ contraria sorbeamus.

Enim pro etiā familiare Cassiodoro.

Desiderātur hodie hi septē sermones

D. Ambros. libri hi de Patriarchis varios hodie habēt titulos

D Hieronymi quæst. Hebraica in Genesin.

Explanationes Hebræorū nominum & locorum partim translati, partim comp. fuit D. Hieronymus.

S. Prosper de authoritate diuina.

Octateuchus liber.

Extāt hodie titulo promissorū & prædictorum.

Origenes à Vigilio Papa damnatus.

Errores eius 35

Theophilus scripsit cōtra Origenem.

Epiphanius Cyprius cōtra Origenem.

Quomodo legi debent, ex Epistola D. Hierony. ad Tranquillū.

Pulmētaria sacrarum litterarum.

beamus. Cui & illud conuenienter aptari potest, quòd Virgilius, dum Ennium legeret, à quodam quid faceret, inquisitus respondit: Aurum in stercore quæro. Quapropter in operibus eiusdem Originis, quantum transiens inuenire præualui, loca quæ contra regulas Patrum dicta sunt †hæresim disputatione signaui, vt decipere non præualeat, qui tali signo in prauis sensibus cauendus esse monstratur. Posteriores autem in toto dicunt fugiendum, propterea quia subtiliter decipit innocentes. Quòd si adiutorio Domini adhibeatur cautela, nequeunt eius nocere venenosa. Reliqui etiam vobis, præstante Domino, si legere volueritis, Homilias prædicti Origenis, id est, in Genes. 16. in Exod. 12. in Leuitico 16. in Num. 28. in Deuteronomio sermones 8. in quibus est minuta nimis & subtilis expositio. In Iesu Naue 26. in Iudicum 8. in Ruth. verò priscas explanationes nequaquam potui reperire, nouellas autem virum religiosissimum presbyterum Bellatorem condere persuasi, qui multa de præconiis huius fœminæ aliarúmque subsequentium, duobus libris copiosa laude celebrauit. Quos libros expositionibus Origenis forsitan competenter adiunxi, vt explanatio totius codicis Octateuchi consummato termino clauderetur. Sed vt textus memorati Octateuchi quodam nobis compendio panderetur, in principiis librorum de vniuersa serie lectionis titulos eis credimus imprimendos, à maioribus nostris ordine currente [illegible]riptos: vt lector vtiliter admonitus, salubriter reddatur attentus, & facilè vnamquamque rem dum quærit inueniat, quàm sibi cognoscit breuiter indicatam.

Aurum in stercore quæsitu de Ennio & Origene.

†Archiesimi repudiatione. al. achresimi disputatione

Homiliæ Origenis in Heptateuchum.

Bellator presbyter persuasu à Cassiodoro in librum Ruth commentatus est.

DE REGVM.

CAP. II.

IN secundo verò Regum codice, quoniã continui textus expositionem reperire non potui, quædam frusta disertissimorum virorum, velut quodam in vno vestimento contexui, vt membratim possit adunata collectione cognosci, quod sub vno corpore nequaquam potuit inueniri. Primi siquidem voluminis quatuor Homelias Origenis inueni. De quo libro etiam Augustinus ad Simplicianum episcopum Mediolanensem scribens, sex soluit propositas quæstiones. Quarum prima est de loco, vbi ait: Insiluit spiritus Domini malus in Saul. Secunda verò quæstio est eiusdem libri, quo modo dictum sit: Pœnitet me quod constitüerim regem Saul. Tertia quoque vtrum spiritus immundus qui erat in Phironissa, potuisset agere vt Samuël à Saul videretur, & cum ipso verba misceret. Quarta est de secundo libro Regum, vbi ait: Intrauit rex Dauid, & sedit ante Dominũ. Quinta est de tertio libro Regũ quod ait Elias: O Domine testis huius viduæ cum qua ego habito apud ipsã tu male fecisti vt occideres filium eius. Sexta est in eodem libro de spiritu mendacij, per quem deceptus est Achab rex. Inuenimus etiam

Fragmenta quædã commentariorum in libros Regum.

D. Aug. lib. ad Simplicianum.

1. Reg. 16.

1. Reg. 15.

1. Reg. 28.

2. Reg. 7.

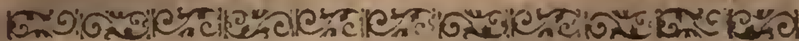
3. Reg. 17.

3. Reg. 22.

Desideratur hic sermo & quæstiones quoque tres. ...

in secundo libro eiusdem sancti Augustini sermonem vnum de Abessalon, qui patrem suum Dauid ob regni cupiditatem decreuit extinguere, Reperi etiam de eodem codice beati Augustini tres opinatissimas quæstiones. Quarum prima ante omnes est de primo libro Regum, vbi Dauid pugnauit cum Goliat. Secunda est tertij libri Regum de Elia, & vidua Sareptana. Tertia est de quatto libro Regum, vbi Elizæus fontem mortiferum benedixit. Nam & beatus Hieronymus ad Antium scribés, obscurissimas tres alias exposuit quæstiones. Quarum prima est, cur Dauid qui ad expugnandum Saul cum Achis Allophylorum rege, vltro-beus veniebat, hominem qui eiusdem Saulis mortem postea nuntiauit, occiderit. Secunda est, cur Dauid moriens præcipit filio suo Salomoni magistrũ militiæ suæ Ioab interficere. Tertia vero quæstio est de Semei, qui fugiente Dauid intollerabiles maledictionum iniurias, missis etiam lapidibus irrogauit. In secundo quoque volumine codicis eiusdem, Origenis vnam reperi nihilominus Homiliam. In tertio igitur libro antefati codicis, sanctus Ambrosius Mediolanensis Episcopus sermonem fecit de iudicio Salomonis. De quo loco sanctus quoque Hieronymus dulcissima sicut solet explanatione disseruit. Vnde etiam & sanctum Augustinum disertissimum comperimus edidisse sermonem, vt miraculum tale relatum dignis constaret auctoribus, de quo libro etiam memoratus sanctus Hieronymus ad Vitalem scripsit Episcopũ, quomodo Salomon & Achaz cum essent † in vndecim annorum curriculis constituti, filios genuisse dicãtur, quòd natura minimè probatur habere communis. Nam & sanctus Augustinus in libro Ciuitatis Dei septimo decimo, titulo 4. dum inter alia de Regum temporibus facundissimus disputator eloquitur, canticum Annæ dilucidauit ex ordine. In Paralipomenon autem libro secundo vnam tantum Homiliam prolixam Origenis inueni. Quæ tamen omnia in vnius codicis corpore congregaui, vt in vicem commentariorum ad libros ipsos pertinentia Domino præstante relegatis. Cui codici etiam puros quaterniones adiunxi, vt quod de præfato opere adhuc repertum fuerit, prædictis expositionibus aggregetur. In memoratis autem Paralipomenon libris duobus à patribus magna prædicatur vtilitas, qui rerum gestarum notitiam breuiter quidem, sed plenissimè continere noscuntur. Et quoniam titulos antiquos non reperi: nouos, ad præcedentium similitudinem, locis singulis, vt æstimo consequenter impressi: vt qualicunque obsequio sermonis deuotionis nostræ qualitas potuisset agnosci.

1. Reg. 17. 3. Reg. 17. 4. Reg. 2. Neque harum quæstionum hodie extat vestigium. 2. Reg. 1. 3. Reg. 2. 2. Reg. 16. De iudicio Salomonis scripserunt D. Ambr. Hieronym. & Aug. Epistola D. Hieronymi ad Vitalẽ. † vndecennis. 1. Reg.

DE PROPHETIS.

CAP. III.

D. Hieronymi adnotationes breues scripta in Tyronum gratiam dicantur.

EX omni igitur Prophetarum codice tertio sanctus Hieronymus primum annotationes faciens, propter tyrones vt paruulos competenter eos & breuiter explanauit, quas vobis in annotato nuper codice, Domino

Domino præstante, dereliqui. In quo botrionum formulæ, ex ipsis annotationibus forsitan competenter appositæ sunt, quatenus vinea Domini cœlesti vbertate completa, suauissimos fructus intulisse videatur. Maturis autem & aliqua meditatione valentibus, supradictus vir alias copiosas atque plenissimas expositiones Christo Domino largiente profudit: Qui Prophetarum abstrusos ac latebrosos sermones, modo per varietates translationum, modo resolutis ænigmatum nodis, ita fecit intelligi, vt magnum arcanum cœlestis regis humanis sensibus pius doctor aperiat. Nam Esaiam, qui apertè referendo Christi Ecclesiæque mysteria, non tam Propheta, quàm Euangelista dicendus est, decem & octo libris, mirabiliter supradictus sanctus Hieronymus explanauit. Ieremiam verò qui ciuitatis suæ ruinas quadruplici fleuit alphabeto, quadraginta quinque Homiliis Attico sermone Origenes exposuit. Ex quibus 14. inueni, vobisque dereliqui. Quem etiam sanctus Hieronymus 29. libris commentatus esse monstratur: ex quibus sex tantùm nos potuimus inuenire, residuos verò adhuc Domino iuuante perquirimus, Ezechielem verò (cui in Hebræo sermo nec omnino disertus, nec admodum rusticus est) 14. libris sanctus Hieronymus explanauit. Itémque Daniel (licet apud Hebræos nequaquam prophetico choro recipitur, sed inter eos annumeratur, qui agiographa conscripserunt) tribus libris à supra memorato sancto Hieronymo noscitur explanatus. Residuos verò duodecim Prophetas, quos sermo vulgariis propter breuitatem librorum suorum, minores appellat, 28. libris supradictus sanctus Hieronymus commentatus esse dignoscitur, id est, Osee libris 3. Abdiam libro vno Amos libris tribus, Ioël libro vno, Ionam libro vno, Naum libro vno, Abacuc libris 2. Sophoniam libro vno, Aggeum vno, Zachariam libris tribus, Micheam libris duobus, Malachiam libro vno. De quibus vt nihil inquireretur ambiguum, nomina quoque eorum quemadmodum Latina lingua intelligi debeant, etymologiis propriis pulcherrimo decore patefecit. Sic nobis ager dominicus quasi quibusdam laboriosis mercenariis exaratus, & cœlesti rore complutus, spiritales fructus Domino largiente concessit. Dicitur etiam & sanctus Ambrosius Prophetarum commenta, eloquij soliti dulcedine confecisse, quæ tamen adhuc nullatenus potui reperire, quæ vobis magno studio quærenda derelinquo, vt propositio multiplicata peritorum, copiosam vobis doctrinam, & animæ felicissimam conferat sospitatem.

Maleres illum commentarii in Prophetas.

Esaias non tam Propheta quàm Euangelista dicendus.

In Hieremiam iam tum ætate Cassiodori extabant sex libri commentariorum duntaxat. Ezechielis scripta.

Prophetæ minores.

D. Ambrosius in Prophetas scripsisse dicitur.

DE PSALTERIO.

CAPVT IV.

SEquitur Psalterij codex quartus[1], qui nobis primus est in Commentatorum labore, sed bis binum locum tenet in ordine. Hunc in quibusdam Psalmis beatus Hilarius, beatus Ambrosius, & beatus Hieronymus, in omnibus tamen beatus Augustinus studiosè nimis latiúsque

Psalmos quosdam D. Hilarius, Ambrosius, & Hieron. tractarunt: D. autem Augustinus omnes.

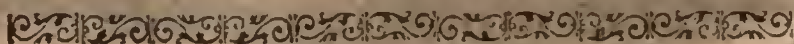
tractauit. Ex quibus iam duas decadas Domino præstante collegi. à quo vt fieri solet mutuans luminem de lumine, aliqua de ipso, Domino largiente conscripsi: vt illud in me dictum Mantuani vatis veraciter impleretur, & argutos inter strepere anser olores. Vbi nullã causã, † digressi à sua relatione miscuimus, sed in vicem annotationũ breuiter de singulis locis diximus, quod textus ipsius qualitas expetebat. Quę post tales viros forsasse, si aliquis dignatus fuerit relegere, cognoscet (sicut & alij Patres sententia indubitata dixerũt) de scripturis diuinis emanasse, quod doctores secularium literarum ad sua studia postea transtulerunt. Quę nos, vt se locus obtulit, Domino iuuante, quantum valuimus, ni fallor, ostendimus. Legendus est etiam libellus Athanasij Alexandrinæ ciuitatis Episcopi, quem Marcellino post ęgritudinem in locum refectionis dulcissimę destinauit, qui inscribitur, de libro Psalmorum: vbi diuersa commonens, virtutem operis ipsius minutissima discussione patefacit, diuersos hominum casus cum suis remediis suauiter introducens. Psalterium est enim quędam cœlestis sphæra, stellis densa micantibus, & (vt ita dixerim) quidam pauo pulcherrimus, qui velut † oculorum orbibus, & cœlorum multiplici & decora varietate depingitur, Paradisus quinetiam animarum, poma continens innumera, quib. suauiter mens humana saginata pinguescat. Quod tamen Psalmorum corpus vniuersum & in tribus codicib. per quinquagenos Psalmos † iudicabimus conscribendum, vt Iubilęi anni quantitas triplicata, sanctę Trinitatis votiua nobis remissionis beneficia. Et quoniam vnus codex onorosus quibusdam fratribus poterat inueniri, tali distributione completa, spem praeciosæ salutis acciperent, & multi, compendia lectionis, pręstante Domino, salubriter inuenirẽt: Habeat ergo Bibliotheca vestra, vnum ex eis codicem, ad quem recurratis, si vos mendositas offenderit, fratrum verò curiositas partibus se expleat distributis.

Auctor etiã in Psalmos cõmentatus. † digressiua

D. Athanasij libellus ad Marcellinũ de argumentis Psalmorum.

† colorum

Psalterij diuisio per quinquaginta. † iudicauimus

DE SALOMONE.

CAPVT V.

QVintus codex est Salomonis cuius primum, qui appellatur Prouerbia, quadrifaria reperi diuisione partium: de quibus partibus in prologo eiusdem voluminis æstimaui aliqua commonenda, vt eius intentio prædictis complexionibus breuiter innotescat. In quo libro Didymum expositorem in Græca lingua reperimus, qui ab amico nostro viro disertissimo Epiphanio in Latinum sermonem diligentissime, Domino iuuante, translatus est. Quem Didymum quamuis carne cæcum, merito beatus Antonius pater Monachorum prophetali lumine vocauit videntem: quando perspicuo corde perspexit, quod corporeis † affectibus non valet intueri. Mirum est enim dicere, quantis disciplinis, atque artibus audiendo imbutus fuerit, qui ipsos apices quoque literarum priuatus carnali luminę nequibat inspicere. Quod mihi penè im-

Didymi in Prouerbia commẽtarij, translati ab Epiphanio amico Cassiodori. † aspectib.

penè impossibile, fateor, videbatur esse cùm legerem: nisi de partibus Asiæ quendam ad nos venire Eusebium nomine contigisset, qui se infantem quinque annorum sic cæcatum esse narrabat: vt sinistrum eius oculum excauatum orbis profundissimus indicaret, dexter vero globus vitreo colore confusus, sine videndi gratia infructuosis nisibus voluebatur. Hic tantos auctores, tantos libros in memoriæ suæ Bibliotheca condiderat, vt legentes probabiliter admoneret in qua parte codicis quod prædixerat inuenirent: disciplinas omnes & animo retinebat, & expositione planissima lucidabat. Commonuit etiam tabernaculum tépli Domini ad instar cœli fuisse formatum, quæ depicta subtiliter lineamentis propriis in pandecte Latino corporis grandioris competenter aptaui. De veste quoq; sacerdotali plurima Domini sacramenta retexebat, asserens nihil otiose positum, quod non alicuius rei pulcherrimam portaret imaginem. Hoc etiam Iosephum, Origenem, & Hieronymum commemorasse in suis opusculis asserebat. Quid plura? fecit credi de Didymo quę suo præsentabat exemplo: cuius etiam instructione commonitus multos codices antiquos reperi, qui apud me habentur incogniti. Quem tamen adhuc Nouatianæ prauitatis errore detentum, misericordia Domini suffragante, rectæ fidei credimus illuminatione cóplendum: vt quem scripturas suas animo fecit discere, iubeat Catholicæ fidei integritate pollere. Secūdus verò liber Salomonis, qui appellatur Ecclesiastes, à beato Hieronymo potenter expositus est, quem Latino sermone nuncupat Concionatorem, quòd loquatur ad populum & sermo eius non specialiter ad vnum, sed ad vniuersos generaliter dirigatur. Ecclesiastes autem noster est Dominus Christus, qui medio pariete destructo, inimicitias carnis euacuans, fecit † vtraque vnum: hic super omnia † secunda dicit iussa diuina, cuncta mundi istius, vanitatem vanitatum esse commemorans. De quo libro & Victorinus ex oratore Episcopus nonnulla disseruit. In Cantico Canticorū duabus homiliis expositioné Origenis, idē sanctus Hieron. Latinæ lingųę multiplicator egregius, sua nobis, vt consueuit, probabili translatione prospexit, quos item Rufinus interpres eloquētissimus, adiectis quibusdam locis vsque ad illud præceptum quod ait: Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas: tribus libris latius explanauit. Post quos Epiphanius antistes Cyprius totum librum Græco sermone vno volumine sub breuitate cóplexus est. Hūc nos vt alios in Latinam linguam per amicū nostrum virum disertissimum Epiphanium fecimus Domino iuuante transferri. Quapropter prædicti libri diligentissimos expositores sub vno codice comprehendi, vt simul omnibus legentibus offerantur, qui tractatores vnius voluminis extiterunt. Vnde etiam & sanctus Ambrosius in libro tertio Patriarcharum, vbi de persona Isaac loquitur, multa salubriter luculentérque disseruit. Sæpe dictus autem pater Hieronymus asserit Sapientiæ librum non à Salomone (vt vsus habet) sed à Philone doctissimo quodam Iudeo fuisse conscriptum: quem pseudographum prænotauit, propterea quod vsurpationem nominis portat alterius: cuius voluminis expositionem presbyter Bellator octo libris se assumpsisse re

Memoria bibliotheca.

De veste sacerdotali scripsere Iosephus, Origenes & Hieronymus.

Cæci doctissimi de Dydymo & Eusebio.

In Ecclesiasten D. Hieronymus commentatus est. Concionator liber.

† vtrunque
† sequenda

D. Hieronymus Latinæ linguæ multiplicator egregius. Hodie extant titulo D. Hieronymi Homiliæ quarum hic meminit. Epiphanius in Cantica canticorum scripsit interprete Epiphanio scholastico. Librum tertium Patriarcharum, nunc pars vna de Isaac Ambrosio inscribitur.

Sapientia liber à Philone conscr.

In i[illegible] lat[illegible]

[illegible] ilud [illegible] ium Bel [illegible] presby- ter commen- tarium edis

litatémque conscriptus, quando sanctus vir tanta & talia pertulisse monstratus est, vt leuia sibi vnusquisque peccator faciat, quæcunque sustinere cognoscit. Tobię autem in libris quinque: Esther in libris sex; Iudith in libris septem, & Machabæorum in libris decem, expositio, in Latinum sermonem prædicti Bellatoris Presbyteri vt præualet labore collecta est. Quorum tamen librorũ titulos sub breuitate collegi, quando instructionis non minimum creditur esse compendium, res sparsas latissimè, paucis sermonibus indicare. His enim remedijs lectoris animus introductus saluberrimam scripturarum prouocatus excurrit. Sed eos licet historici sint, & planissima relatione fundantur: tamen propter virtutes excellentissimas morum conscriptos esse cognoscite, vt patientiam, vt spem, vt charitatem, vt etiam in fœminis fortitudinem, vt pro Deo contemptam præsentis seculi vitam, vel cætera quæ illic virtutum genera Domino præstante floruerunt, nostris animis competenter infunderent. In Esdræ verò libris duobus Græco sermone singulas Homilias expositas Origenis inueni, quæ eiusdem religiosi viri Bellatoris labore translatæ sunt. Nam & sanctus Ambrosius in libro Patriarcharum, vbi de persona Esdræ ipse loquitur, secundum librum Machabæorum exempli causa commemorat. Cuius maximam partem ad demonstrandam tolerantiam, eloquentiæ suæ dulcissimo liquore patefecit. Libri verò Machabæorum supradicto amico nostro Bellatore sedula expositione, Domino iuuante, confecti sunt: ne tam magna lectio inexplanata forsitan linqueretur, quæ nobis tot virtutum exempla declarauit.

Esther, Iudith & Machabæorum libros commentatus est Bellator presbyter.

In Esdram homilia Origenis duæ translata à Bellatore presbytero.

DE EVANGELIIS.

CAP. VII.

SEptimus igitur codex scripturæ diuinæ, qui est noui testamenti primus, nobisque dedit adorabile principium ac vitale remedium, quatuor Euangelistarum superna luce resplendet. Quorum omnia propria discutiens sanctus Hieronymus diligenti cura disseruit, quæ in vno volumine comprehendi, ne legendis intentio diuisis codicibus traheretur. Matthæum beatus Hieronymus iterum bis binis libris exposuit, quem etiam sanctus Hilarius in vno volumine declarauit, de quo & Victorinus ex Oratore Episcopus nonnulla disseruit. Lucam sanctus Ambrosius mirabiliter explanauit. Ioannem beatus Augustinus copiosa & insigni expositione lucidauit, qui etiam de concordia Euangelistarum quatuor libros subtilissima nimis & necessaria disputatione complexus est. Eusebius quoque Cæsariensis canones Euangelicos compendiosa breuitate collegit, vt in quibus locis communia dicunt, in quibus propria tangunt, verissima distinctione monstraret, vbi quanta est plenitudo fidei, tanto floret & diuersorum tractantium doctrina mirabilis.

In Euangelistas commentaria. Euangelistarum omnia propria disseruit D. Hieronymus qui v unum castaret comentar.

In Matthæũ scripsere D. Hilarius, Hieron. ac Victorinus.

Canones Euangelii ab Eusebio conscripti.

DE EPISTOLIS APOSTOLORVM.

Cap. VIII.

Octauus codex canonicas epiſtolas continet Apoſtolorum. Sed in epiſtolis tredecim ſancti Pauli annotationes conſcriptas in ipſo initio meæ lectionis inueni, quæ in cunctorum manibus ita celebres habebantur, vt eas à ſancto Gelaſio Papa vrbis Romæ doctiſſimi viri ſtudio dicerent fuiſſe conſcriptas. Quod ſolent facere qui res vitioſas cupiunt glorioſi nominis auctoritate defendere, ſed nobis ex præcedentibus lectionibus diligenti retractatione patuerunt ſubtiliſſimas quidem eſſe ac breuiſſimas dictiones, ſed Pelagiani erroris venena illic eſſe ſeminata. Et vt procul à vobis fieret error hereticus, primam Epiſtolam ad Romanos qua potui curioſitate purgaui, reliquas in chartaceo codice conſcriptas vobis emendandas reliqui, quod facile ſubiacebit, quando præcedenti exemplo audacior redditur ſequentis imitatio. Sed inter has ſolicitudines grauiter æſtuatus quendam anonymum codicem ſubnotatum diuina reperi prouiſione collata, qui tredecim epiſtolas ſancti Pauli non ignobili annotatione tractauit, hic diligenter excuſſus, ſecundum vobis ac ſecurum genus commentorum, Domino largiente, præſtabit. Ad Hebræos verò epiſtolam, quam ſanctus Ioannes Conſtantinopolitanus Epiſcopus triginta quatuor Homeliis Attico ſermone tractauit, Mutianum virum diſertiſſimum transferre fecimus in Latinum, ne epiſtolarum ordo continuus indecoro termino ſubito rumperetur. In epiſtolis autem Canonicis Clemens Alexandrinus Presbyter, qui & Stromatheus vocatur, id eſt in Epiſtola ſancti Petri prima, ſancti Ioannis prima & ſecunda, & Iacobi, Attico ſermone declarauit. Vbi multa quidem ſubtiliter, ſed aliqua incautè locutus eſt: quæ nos ita transferri fecimus in Latinum, vt excluſis quibuſdam offendiculis purificata doctrina eius ſecurior poſſet hauriri. Sanctus quoque Auguſtinus epiſtolas Iacobi Apoſtoli ſolita diligentiæ ſuæ curioſitate tractauit, quam vobis in membranaceo codice ſcriptam reliqui. Sed cùm de reliquis canonicis Epiſtolis magna nos cogitatio fatigaret, ſubito nobis codex Didymi Græco ſtilo conſcriptus in expoſitionem ſeptem Canonicarum epiſtolarum, Domino largiente, conceſſus eſt, qui ab Epiphanio viro diſertiſſimo, Diuinitate iuuante, tranſlatus eſt. In Epiſtola verò prima beati Ioannis, ſanctus Auguſtinus decem ſermonibus multa & mirabiliter de charitate diſſeruit. Tertium verò codicem reperi Epiſtolarum ſancti Pauli, qui à nonnullis beati Hieronymi annotationes breuiſſimas dicitur continere, quem vobis pariter Chriſto largiente dereliqui. Poſt hæc verò tria patria quæ diximus commentorum, Petrus Abbas Tripolitanæ prouinciæ, ſancti Pauli Epiſtolas, exemplis opuſculorum beati Auguſtini, ſubnotaſſe narratur: vt per os alienum ſui cordis declararet arcanum, quæ ita locis ſingulis competenter aptauit, vt hoc magis ſtudio beati Auguſtini credas,

Extāt hodie tituli Primaſij, Sedulij & D. Hieronymi: Pelagij autem eſſe ex D. Auguſtino colligere licet.

Anonymus cōmentarius catholicus.

Mutianus interpres Chryſoſtomi in epiſtolam ad Hebraeos, extantque auctorum.

Quaſdam epiſtolas canonicas Clemens Alexandrinus expoſuit. Extabat ætate auctoris.

D. Auguſt. cōmentarius in epiſtolam Iacobi.

Didymi in epiſtolas Canonicas commentario tranſtulit Epiphanius.

Adnotatiōnes breues D. Hieronymi in epiſtolas Pauli.

Petri Abbatis collectanea ex operibus D. Auguſtini.

daſ,

das esse perfectum. Mirum est enim sic alterum ex altero dilucidasse, vt nulla verborum suorum adiectione permixta, desiderium cordis proprij complesse videatur: qui vobis inter alios codices diuina gratia suffragante de Africana parte mittendus est. Sic totus ordo Epistolarum canonicarum tam sancti Pauli quàm diuersorum Apostolorum, Domini fauore, complexus est. Dictæ sunt igitur annotationes Epistolarum à nonnullis breuiter comprehensæ, dicitur etiam & beatum Ambrosium subnotatum codicem Epistolarum omnium sancti Pauli reliquisse suauissima expositione completum, quem tamen adhuc inuenire non potui, sed diligenti cura perquiro. Nunc per ordinem dicamus (sicut & in Prophetis factum est) qui eas latius exponere maluerunt, vt illud datum inchoantibus, hoc reseruatum videatur esse perfectis. Sancti Pauli prima omnium & admirabilior destinata cognoscitur ad Romanos, quam Origenes viginti libris Greco sermone declarauit. Quos tamen supradictus Rufinus in decem libros redigens, adhuc copiosè transtulit in Latinum. Sanctus verò Augustinus ipsam Epistolam inchoauerat exponendam, in cuius tantùm salutatione vnum librum se profudisse commemorat, & vt verbis eius vtar: operis ipsius magnitudine ac labore deterritus in alia faciliora deflexus est. Qui etiam scribens ad Simplicianum Episcopum Mediolanensem sublimes & exquisitas de eadem Epistola tractauit aliquas quæstiones, quas nos prædictò codici iudicauimus inserendas, ne dum expositio diuisa quæritur, legentis intentio noxiè differatur. Ad Galatas autem idem sanctus Augustinus latiùs explanauit. De qua & sanctus Hieronymus tribus libris expositionem tetendit. Idem pater Hieronymus aliis tribus libris Epistolam ad Ephesios diligenter aperuit: Ad Titum quoque expositionem vno volumine comprehendit. Ad Philemonem etiam vno libro patefecit. Residuas verò epistolas sancti Pauli, id est, ad Corinthios duas, Ad Thessalonicenses duas, Ad Colossenses vnam, Ad Timothæum duas, sanctus Hieronymus dicitur explanasse, vnde multa pars scientiæ tribuitur, cùm prouenerit ignorantibus nosse quod quærant. Quas tamen continuò de diuersis partibus, vbi direximus inquirendas, suscepturos non esse Domini miseratione confidimus, & ideo studiosè sustinere debemus quod nobis transmittendum esse cognouimus. Eóque fiat, vt si cuicunque vestrum, antequam veniant, aliquid eorum fortassis occurrerit, studeat diligenti cura transcribere, & prędictis expositoribus aggregare: quatenus, iuuante Domino, & labore vestro monasterij Bibliotheca proficiat, quibus tanta noscuntur esse præparata. Quòd si forsitan senectus nostra, priusquam hæc compleantur, iussione Domini cum remissione peccatorum, sicut vos orare deprecor, votiuo fine transiuerit ad vos, vt credere dignum est, quandoque res sperata perueniet. Commemoratas tamen epistolas à Ioanne Chrysostomo expositas Attico sermone, in suprascripto octauo armario dereliqui, vbi sunt Græci codices congregati: vt si Latina non potuerint latoria commenta procurari, de istis subinde transferatur quod plenissimam poterit præstare notitiam, quatenus in

D. Ambrosius in epistolas Pauli perquirebatur à Cassiodoro.

Origenis lib. 20 contraxit in decem Rufinus.

Præter commentarios qui extant dicitur scripsisse D. Hieronymus in epistolas quasdam alias D. Pauli.

Commentarij Græci Diui Chrysostomi in epistolas Pauli.

omnibus libris canonicis, ficut à sancto patre Augustino noscitur comprehensum, antiquorum expositiones, Domino largiente velut spiritalia poma Paradisi sumenda vestris epulis offerantur. Quòd si in his quę dicta sunt, aliqua fortasse loca dubia sunt relicta, nec explanatione planissima satisfacere potuerunt, nequaquam vobis modernos expositores interdico, †cautè quærendos esse Catholicos, quoniam accessu temporum multis nouiter gratia diuinitatis infunditur, quæ forsitan priscis doctoribus celata monstratur.

(† ita &)

DE ACTIBVS APOSTOLORVM ET APOCALYPSIS.

CAP. IX.

Nonus igitur codex, Actus Apostolorum & Apocalypsin noscitur continere, quoniam & hæc quoque Apocalypsis, id est, reuelatio, probatur Ioannis Apostoli. Sed in Actibus Apostolorum sancti Ioannis Episcopi Constantinopolitani in Græco sermone commenta reperimus, quæ amici nostri in duobus codicibus, quinquaginta quinque Homiliis, iuuante Domino, transtulerunt. Apocalypsis verò quæ studiosè legentium animos ad supernam contemplationem deducit, & facit mente cernere quod Angeli videndo beati sunt, sancti Hieronymi expositione conspicua est, de quo libro & Victorinus sæpe dictus Episcopus difficilia quædam loca tractauit. Vigilius quoque Afer antistes de mille annorum intelligentia, quæ in prædicta Apocalypsi continetur, vnde magna quæstio nonnullis oboritur, plenissima & diligenti narratione disseruit. Triconius etiam Donatista in eodem volumine quædam respuenda subiunxit, quædam verò venenosi dogmatis sui feculenta permiscuit. Cui tantum in bonis dictis χρήσιμον, in malis ἄχρηστον, quantum transiens volui reperire (vt arbitror) competenter affixi. Quod & vobis similiter in susceptis expositoribus facere suademus, ne lectoris animus fortasse turbetur nefandi dogmatis permixtione confusus: de quo volumine sanctus quoque Augustinus in libris ciuitatis Dei plura præstantius & diligenter aperuit. Nostris quoque temporibus Apocalypsis prædicta beati episcopi Primasij antistitis Africani studio, minutè ac diligenter quinque libris exposita est. Quibus etiam †libris vnus, quid faciat hereticum, cautissima disputatione subiunctus est. Quæ in templo Domini sacrata donaria sanctis altaribus offerantur. Sed quoniam diximus expositores quantos vel inuenire priscos potuimus, vel nuper per amicos nostros de Græca lingua transferri vel noua cudi fecimus, nunc de sex modis intelligentiæ aliquid disseramus, vt sæpius illuc redeuntes pestiferos vitemus errores.

(D. Ioannis Episcopi Constantinopolitani Hom. 55. in Actus Apostolorum.)

(D. Hieronymi in Apocalypsin expositio.)

(Victorini in loca quædam.)

(Vigilius Afer.)

(D. Primasij in Apocalypsin commentarius liber.)

(† Eiusdem liber, quid faciat hæreticum.)

DE MODIS INTELLIGENTIÆ.

CAP. X.

PRimum est post huius operis instituta, vt ad introductores scripturæ diuinæ: quos postea reperimus sollicita mente redeamus, id est, Ticonium Donatistam, sanctum Augustin. de doctrina Christiana, Adrianum, Eucherium, & Iunillum, quos sedula curiositate collegi, vt quibus erat similis intentio, in vno corpore adunati codices clauderentur. Qui modos elocutionum explanationis causa formantes, per exemplorum diuersas similitudines intelligi faciunt, quæ prius clausa manserunt. Quod si ab introductoribus fortasse aliqua prætermissa sunt, tunc librorum expositiones sedulò requiramus, & aperire nobis incipiunt, quæ prius clausa manserunt. Deinde studiosissime legamus Catholicos magistros, qui propositionibus factis soluunt obscurissimas quæstiones. Quinto per libros singulos, atque epistolas diuersorum Patrum, loca præcipua, quæ exempli causa commemorant, diligenti cura notanda sunt. Ita fit vt diuersorum Catholicorum libri commodissimè perlegantur, quando & intentiones suas decenter aperiunt, & ex incidentibus apud illos quæstionibus nobis notitia magna præstatur. Postremo collocutio peritissimorum seniorum crebrius appetatur, quoniam confabulatione subito, quod non opinabamur, aduertimus dum nobis studiosè referuntur, quod longis ætatibus suis discere potuerunt. Vtile est enim per istos sex modos intelligentiæ studiosa voluntate discurrere, potius quàm irreligioso stupore torpere.

Ticonius Donatista. *Auctores de modis intelligentiæ scripturæ sacræ.* *Catholicorum diuersorum libri vtiliter perleguntur.*

DE QVATVOR SYNODIS RECEPTIS.

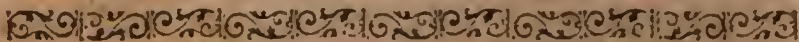
CAPVT XI.

DIcamus nunc quemadmodum vniuersalia sanctáque Concilia fidei nostræ salutaria sacramenta solidauerint, vt ibi cognoscentes veræ religionis arcanum, pestiferos vitemus errores. Primo loco Nicęna Synodus legitur constituta. Deinde Constantinopolitana. Tertia Ephesina prior. Quarta Chalcedonensis. Quas merito probat Ecclesia, quæ tanta fidei nostræ lumina præstiterunt, vt nullum peruersitatis scopulum, si tamen Domino protegente custodimur: cæteris mentibus incedere debeamus. Nam sanctissimi Patres iniuriam rectæ fidei non ferentes, regulas quoque Ecclesiasticas ibidem statuere maluerunt, & inuentores nouarum hæresum pertinaces diuino gladio perculerunt, decernentes nullum vlterius debere nouas incutere quæstiones, sed probatorum veterum auctoritate contentos sine dolo & perfidia decretis salubribus obedire. Sunt enim nonnulli, qui putant esse laudabile, si quid contra antiquos sapiant, & aliquid noui vnde perite vi-

Synodi receptæ. *Hæreticorum nouarum opinionum inuentores.*

Codex Encyclius ab Epiphanio translatus.

deantur inueniant. Chalcedonensis autem Synodi testis est codex Encyclius, qui eius reuerentiam tanta laude concelebrat, vt sanctæ auctoritati merito iudicet comparandam. Quem codicem ἐγκύκλιον, id est, totius orbis epistolarum, à viro disertissimo Epiphanio fecimus in Latinum de Græco sermone conuerti. Sed quoniam sacras litteras in nouem codicibus cum introductoribus, & penè cum omnibus Latinis expositoribus suis, vt datum est, Domino iuuante, collegimus: nunc videamus, quemadmodum lex diuina tribus generibus diuisionum à diuersis patribus fuerit intimata, quam tamen veneratur & concorditer suscipit vniuersarum Ecclesia regionum.

DIVISIO SCRIPTVRÆ DIVINÆ SECUNDUM HIERONYMUM.

CAPVT XII.

D. Hieronymus omnes Vet. Testamenti libros ex Hebræo fonte transtulit.

Librorum sacræ Scripturæ numerus.

Versio de Hebræo in Latinum D. Hieronymi.

SCiendum est planè sanctum Hieronymum ideo diuersorum translationes legisse, atque correxisse, eo quòd auctoritati Hebraïcæ nequaquam eas perspiceret consonare. Vnde factum est vt omnes libros veteris Testamenti diligenti cura in Latinum sermonem de Hebræo fonte transfunderet, & ad viginti duarum litterarum modum, qui apud Hebræos manet, competenter adduceret, per quas omnis sapientia discitur, & memoria dictorum in æuum scripta seruatur. Huic etiam adiecti sunt noui Testamenti libri viginti septem, qui colliguntur simul 49. Cui numero adde omnipotentem, & indiuisibilem Trinitatem, per quam hæc facta & propter quam ista prædicta sunt, & quinquagenarius numerus indubitanter efficitur; quia ad instar Iubilæi anni magna pietate beneficij debita relaxat, & purè pœnitentium peccata dissoluit. Hanc autem pandecten propter copiam lectionis minutiore manu in senioribus quinquaginta tribus æstimauimus conscribendum; vt quod lectio, copiosa tetendit, scripturæ densitas adunata contraheret. Meminisse autem debemus memoratum Hieronymū omnem translationem suam in auctoritate diuina (sicut ipse testatur) propter simplicitatem fratrum, colis & commatibus ordinasse, vt qui distinctiones secularium litterarum comprehendere, minimè potuerunt, hoc remedio suffulti inculpabiliter pronunciarent sacratissimas lectiones.

DIVISIO SCRIPTVRÆ DIVINÆ SECUNDUM AUGUSTINUM.

CAP. XIII.

Aliquid videtur desiderare ad complementum huius capituli.

IN historia libri viginti duo sunt: Moysi libri quinque. Iesus Naue liber vnus. Iudicum liber vnus. Ruth liber vnus. Regum libri quatuor. Paralipo-

Paralipomenon libri duo. Iob liber vnus. Tobiæ vnus. Hester liber vnus. Iudith liber vnus. Esdræ duo. Machabæorum libri duo. In Prophetis libri viginti duo. Dauid Psalmorū liber vnus. Salomonis libri quatuor. Iesu filij Sirac liber vnus. Prophetę maiores quatuor, id est, Isaias. Hieremias, Ezechiel, Daniel: & minores duodecim, id est, Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuc, Sophonias, Zacharias, Aggeus, Malachias. In Epistolis Apostolorum, id est Pauli Apostoli ad Romanos vna Ad Corinthios duæ. Ad Galatas vna. Ad Ephesios vna. Ad Philippenses vna. Ad Thessalonicēses duæ. Ad Colossenses vna. Ad Timotheum duæ. Ad Titū vna. Ad Philemonem vna. Ad Hebræos vna. Petri duæ. Ioannis tres. Iudæ vna. Iacobi vna In Euangeliis quatuor, id est, secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam. secūdum Ioannem. In Actibus Apostolorum liber vnus. In Apocalypsi liber vnus. Beatus igitur August. secundū præfatos nouem codices, quos sancta meditatur Ecclesia, secundo libro de doctrina Christiana, scripturas diuinas LXXI. librorum calculo comprehendit: cui cùm sanctę Trinitatis addideris vnitatem, fit totius libri cōpetés & gloriosa perfectio.

forte decti. xxi.

DIVISIO SCRIPTVRÆ DIVINÆ SECVNDVM SEPTVAGINTA.

CAP. XIV.

IN Genesin, Exodum, Leuiticum, Numerorum, Deuteronomium, Iesu Naue, Iudicū, Ruth, Regum libri quatuor, Paralypomenon libri duo, Psalterium libri quinque, id est, Prouerbia, Sapientia, Ecclesiasticum, Ecclesiastes, Cāticum Canticorum, Prophetæ, id est, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Osee, Amos, Micheas, Ioel, Abdias, Ionas, Naum, Abcuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias qui & Angelus Iob, Tobiæ, Hesther, Iudith, Esdræ duo, Machabæorum duo, Euangel. quatuor, id est, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, Actus Apostolorum, Epistolæ Petri ad Gentes: Iudæ, Iacobi, Ioannis ad Parthos, Epistolæ Pauli ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Philippenses vna, ad Colossenses vna, ad Hebræos vna, ad Thessalonicenses duæ, ad Timotheum duæ, ad Titum vna, ad Philemonem vna, Apocalypsis Ioannis. Tertia vero diuisio est inter alias in codice grandiore, litterā grandiore conscripto, qui habet quaterniones nonaginta quinque. In quo LXX. interpretum translatio veteris Testamenti in libris quadraginta quatuor continetur: Cui subiuncti sunt noui Testamenti libri viginti sex, fiuntque simul libr. 70. in † illarum palmarum numero præsagati, quas in mansione Helim inuenit populus Hebræorum. Hic textus multorum translatione variatus, sicut in prologo Psalterij positum est, patris Hieronymi diligenti cura emendatus, compositus, & relictus est. Vbi nos omnia tria genera diuisionum iudicabimus affigenda, vt inspecta diligenter atque tractata, non impugnare, sed inuicem, se potius exponere videātur. Vnde licet multi Patres, id est, sanctus Hi-

Etiam hic aliquid videtur desiderari.

Videtur deesse Salomonis. vide infrà c. xxvi.

Septuaginta interpretum translatio veteris Testamenti.

Vet. Testamenti translatio LXX. in libr. 44.

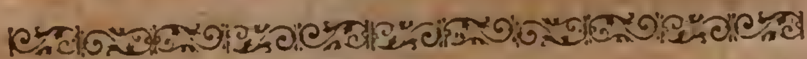
† V. illo Psalmorū

larius Pictauiensis vrbis antistes & Rufinus presbyter Aquileiensis, & Epiphanius Episcopus Cypri, & Synodus Chalcedonensis non contraria dixerint; sed diuersa, omnes tamen per diuisiones suas libros diuinos sacramentis competentibus aptauerunt. Sicut in Euangelistarum concordia probatur effectum: vbi vna quidem est fides rerum, & ratio diuersa sermonum, Sed quoniam prædictus pater Augustinus in libro secundo memorati operis, id est, de doctrina Christiana commonet ita dicens: Latini codices veteris nouique Testamenti, si necesse fuerit, Græcorum auctoritate corrigendi sunt: vnde & nobis post Hebræum fontem translatio cuncta peruenit. Ideóque vobis & Græcum Pandecten reliqui, comprehensum in libris 75. qui continet quaterniones, in armario supradicto octauo. Vbi & alios Græcos diuersis opusculis necessarios congregaui, ne quid sanctissimæ instructioni vestræ necessarium deesse videretur, qui numerus duobus miraculis consecratur. Nam & septnaginta quinque animæ de terra Chanaan cum Patriarcha Iacob fines Ægyptios intrauerũt: & septuaginta quinque Abraham fuit annorum, quando promissionem Domini lætus accepit. Restat nunc vt dicere festinemus, quemadmodum in scripturis diuinis librariorum vitia corrigere debeamus Nam quid prodest multas transcurrere lectiones, & ea quæ sunt probabiliter corrigenda nescire?

Euangelistarũ vna fides in rebus, diuersa tamen ratio in scripturis.

Desideratur quaternionũ numerus.

Gen. 46. Gen. 12.

SVB QVA CAVTELA RELEGI DEBEAT COELESTIS AVCTORITAS.

CAP. XV.

Vos igitur qui diuinarum & secularium litterarum cognitione polletis, & scientia vobis est, ab vsu communi reperire quod dissonat, tali modo sacras percurrite lectiones. A paucis enim doctísque faciendum est, quod simplici & minus eruditæ congregationi noscitur esse præparandum. Quapropter prius introite diligenter, & sic scriptorum delicta corrigite: ne iustè arguamini, si præcipitanter alios emendare tenteris. Istud enim genus emendationis (vt arbitror) valde pulcherrimum est: & doctissimorum hominum negotium gloriosum. Imprimis igitur idiomata scripturæ diuinæ nulla præsumptione † temnetis: ne cùm ad intellectum communem quæ dicta sunt trahere cupitis, quod absit, cœlestium verborum puritas dissipetur. Idiomata enim legis diuinæ dicuntur propriæ locutiones, quas communis vsus non habere cognoscitur. Vt est illud: Secundum innocentiam manuum mearum, vel de vultu tuo iudicium meum prodeat. Auribus percipe lachrymas meas & effundite coram illo corda vestra. Adhæsit anima mea post te, multiplicasti locupletare eam, ita lætabimur in idipsum, & inclinabit ex hoc in hoc, misit Moysen seruum suum & Aaron quem elegit ipsum. Defecerunt oculi mei in eloquium meum, fiat manus tua vt saluum me faciat. Hæc & his similia quæ nimis probantur esse numerosa, licet,

Emendationibus scripturæ sacræ gerendis glorio sum, si seruentur sequentes regulæ de quibus infrà.

† temeretis

Idiomata sacræ scripturæ non immutãda.

Psalm. 16. Psalm. 118. Psalm. 61. Psalm. 74 Psalm. 104. Psalm. 118

licet communis vsus refugiat, tamen ne dissipare liceat, auctoritas illa procul dubio sancta commendat. Quod si ea latius nosse desideratis, legite sancti Augustini septem libros de modis locutionum, quos fecit de quinque libris Moysi, & vno Iesu Naue, & altero Iudicum, & tunc de tali re poteritis abundantissima largitate satiari. In sequenti verò auctoritate vobis similia repetire copiosissimè subiacebit. *Libri locutionum D. Augustini.*

II. Hebræa nomina non frangenda declinatione.

Hebræa quædam verò nomina hominum vel locorum, declinatione nulla frangatis, seruetur in eis linguæ suæ decora sinceritas. Illas tantum literas commutemus quæ vocabuli ipsius possunt exprimere qualitatem, quoniam interpretationem nominis sui vnum quodque eorum magno sacramento rei alicuius contestat appositum. Vt est Seth, Enoch, Lamec, Noë, Sem, Cham & Iaphet, Aaron, Dauid & his similia. Locorum autem nomina, vt est Sion, Choreb, Geon, Hermon, vel his similia pari deuotione relinquamus.

III. Seruanda nomina quæ tum in bonam, tum in malam partem accipiuntur.

Tertiò res quæ in bono & in malo ponuntur, non sunt vllatenus temerandæ vt mons, leo, cedrus, catulus, leonis, clamor, homo, fluctus, calix, vitulus, pastor, thesaurus, vermis, canis, & his similia.

Nomina item æquiuoca seruanda.

Nec illa nomina mutanda sunt, quæ pro alijs nominibus apponuntur, vt Satanas, qui à recto calle discedit: manus lauare significat non esse participem, quod pedes pro actu ponuntur. Iurare Deum, pro confirmare dicitur. Ista enim nobis ab expositoribus aperienda desideremus, non aliquid eorum sacrilega voluntate truncemus.

Item illa in quib. consentiunt plerique codices.

Nec illa verba tangenda sunt, quæ interdum contra artem quidem humanam posita reperiuntur, sed auctoritate multorum codicum vincantur: corrumpi siquidem nequeunt, quæ inspirante Domino dicta noscuntur. *Psal. 48.* *Psal. 54.* *Num. 33.*

Quæ sequuntur testimonia, citantur iuxta editionem lxx.

Vt est: Obliti non sumus te. Et illud: Viri sanguinum & dolosi, fabricatus est templum, & radetur caput suum, & Inflabitur ventrem, pro inflabitur ventre. Et protulerunt exploratores pauorem terræ quam explorauerant eam. Viri si præuaricata fuerit vxor eius. Et: Imponent super altare omnia vasa eius, in quibus ministrant in ipsis. Terra in qua habitant in ea. Et: de manu canis vnicam meam: &, flumina plaudebunt manibus in se, tunc exultabunt omnia ligna syluarum. *Num. 5.* *Num. 5.* *Num. 3.* *Psal. 21.* *Psal. 95.*

Et quoniam interdum casus generáque nominum vel temporum humanis regulis nequeunt conuenire, sed tamen eorum vsum Ecclesiasticus consensus amplectitur, duorum vel trium priscorum emendatorúmque codicum auctoritas inquiratur (scriptum est enim, in ore duorum vel trium stabit omne verbum) & præsumi non liceat, quod diuino vindicatur eloquio. Vt est in Psalmo vigesimo primo: Populo qui nascetur, quem fecit Dominus. Et illud Euangelij: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Similiter & in centesimo quadragesimo tertio Psalmo, Beatus est populus cuius est Dominus Deus eorum, & his similia. *Psal. 21.* *Matth. 24.* *Psal. 143.*

Regulas igitur elocutionum Latinarum, id est quadrigam Messij, omnimodis non sequaris, vbi tamen auctoritate priscorum codicum conuinceris. Expedit enim interdum prætermittere humanarum formulas dictionum, & diuini magis eloquij custodire mensuram. In prosa, caput versus heroici finémque non corrigas, quinque longas totidémque breues, non audeas improbare, trocheum triplicem laudabilis neglectus abscon-

dat, Miotacismos & hiatus vocalium omnino derelinque, quoniam hic locum habere non possunt, quæ doctores litterarum liberalium regulariter custodire noscuntur. Istud enim inter humanas dictiones conuenit præcaueri, in diuinis autem eloquiis tales compositiones nullatenus accusantur. Maneat † vtique incorrupta locutio quæ Deo placuisse cognoscitur, ita vt fulgore suo niteat, non humano desiderio carpenda subiaceat. Hæc enim & simplices suauiter instruit, & doctos pro sua reuerentia decenter oblectat. Post superiorem igitur diuisionem vbi diximus, idiomata legis diuinæ non esse tangenda, vel cætera quæ sequuntur, locus admonet, more maiorum hanc quoque ponere subdiuisionem, vt ad particulas partium distinctius venire debeamus. Vnde enim doctissimus Aristoteles peri hermenias suas ad liquidum producere potuisset, nisi diuisionum & subdiuisionum, iterúmque particularium diuisionum ordine custodito cúcta tractasset. Quem secuti nunc dicimus in quibus litteris sunt librariorum vitia corrigenda. In verbis quæ accusatiuis & ablatiuis præpositionibus seruiunt, situm motúmque diligenter obserua: quoniam librarij grammaticæ artis expertes, ibi maximè probantur errare. Nam si m literam inconuenienter addas aut demas, dictio tota confusa est. Casus verò nominum, exceptis monoptotis, declinationésque verborum, quæ defectiua non sunt, totásque partes orationis, vbi tamen sacra non impugnat auctoritas, considera diligenter, suisque locis aptata custodi, ne locutionis ordine permixto, totum (quod absit) possideat indecora confusio. B pro v, v pro b, o pro v, n pro m, contra orthographiæ præcepta vitiosè positas non relinquas. Aspirationem verò superfluam deme, aut adiice competenter. Casus nominum temporáque verborum, vbi tamen permitteris, custodi diligenter. Reperies enim frequenter in auctoritate consuetudini dissona, quæ tibi non liceat immutare. Sed in his emendatorum codicum seruetur exemplum. Cætera verò quæ sunt malè præsumpta recorrige. Quoniam antiquarij exinde potius probantur offendere, dum elocutioni Latinæ linguæ nesciunt seruire dispositè: æ in fine aduerbij non relinquas, æ iterum casui genitiuo non subtrahas. Multa etiam respectu Euphoniæ propter subsequentes literas probabiliter immutemus: vt illuminatio, irrisio, immutabilis, impius, improbus. † G. literam à narratione tolle superfluam, à gnaro enim, id est, scito seu perito venit nominis ista compositio. Quod, cum pronomen est, per d, non t literam: cum verò aduerbium numeri est, per t literam, non per d scribendum est. Quicquam magis in prima syllaba, c ponendum est, quàm, propter Euphoniam, quam præcipimus sequi. Quid plura? secundum regulas artigraphorum, quæ tamen sunt emendanda percurre, ne articulatæ vocis pulchra modulatio, peregrinis literis maculata, absona potius & indecora reddatur. Orthographos priscos frequenter relege, quos ego inferius titulo trigesimo vbi de antiquariis legitur, propter notitiam librorum vtiliter instruendam deflorandos esse iudicaui, & extrinsecus huic libro de orthographia titulum dedi. Ita contingit, vt & istud studioso

† vbique

Quæ corrigenda transpositiones literarum, gra nin.

Antiquarij 578.

Immutanda quædam Euphoniæ gratia.

† V.C.R.

vl. Et quæ absurda repo.

dioso prosit legere, vbi cognoscit quæ in scripturis sanctis minimè debeat violare, & illud necessariò latius discitur, vbi generaliter præsumpta vitia corrigantur: Quod si tamen alia verba reperiuntur absurdè posita, aut ex his codicibus quos beatus Hieronymus in editione septuaginta interpretum emendauit, vel quos ipse ex Hebræo transtulit, intrepidè corrigenda sunt: aut, sicut beatus Augustinus ait, recurratur ad Græcum pandecten, qui omnem legem diuinam dignoscitur continere collectam, vel quibus possibile fuerit Hebræam scripturam vel eius doctores requirere, non detrectent. Decet enim vt vnde ad nos venit salutaris translatio, inde iterum redeat decora correctio. Merito enim patribus nostris de hac re maxima cura fuit, ne tunica Domini quam truculentis militibus scindere non licuit, lectoribus subiaceat imperitis. Audiat Spiritus Sanctus sincerissima quæ donauit, recipiat illa beata quæ contulit. Tunc nos fideles sibi esse cognoscit, si dicta illius nulla præsumptione carpamus: Nam quemadmodum saluari volumus, si quod dictu nefas, remedium salutare pro nostra voluntate corrumpamus? Sed vt his omnibus addere videaris ornatum, posituras, quas Græci theses vocant, id est, cuncta breuissima, pariter & rotunda, & planissima, vt in præfatione iam dictum est, singulis quibusque pone capitibus, præter translationem sancti Hieronymi, quæ colis & commatibus ornata consistit. † Quoniam illustrem & planissimam faciunt orationem, quando suis locis, sicut inferius exponetur, aptata resplendent. Quale est enim, inoffenso gradu per sensus ire sanctissimos, venásque præceptorum saluberrimas subtiliter introire, terminos suos modulatæ voci competenter affigere, totámque dictionem sic per membra diuidere, vt suis partibus considerata pulcrescant? Nam si corpus nostrum indiget per membra cognosci, cur lectio cùm suis partibus videatur esse distincta, confusa relinquitur? Istæ siquidem posituræ, seu puncta, quasi quædam viæ sunt sensuum, & lumina dictionum, quæ sic lectores dociles faciunt, tanquam si clarissimis expositoribus imbuantur. Prima est media, Secunda subdistinctio, Tertia plena. Quas à maioribus nostris ideo constat inuentas, vt spiritus longa dictione fatigatus vires suas per spacia decreta resumeret. Quas si mauis cupidus lector agnoscere, Donatum lege, qui te possit de hac re breui compendio diligenter instruere. Has dictiones in Psalterio archetypo nos posuisse retinemus, cuius obscuritates talibus remediis ex maxima parte, Domino præstante, lucidauimus. Ita septenarius numerus ab vtraque parte completus est, vt à quibus rebus abstineamus, & quas res in auctoritate emendare præsumamus, sicut opinor euidenter appareat. Quod si tamen & hoc desiderium alio modo potuerit adiuuari, adiiciatur studiis vestris, ne more humanitatis nos aliquid necessarium prætermisisse videamur. Nunc quemadmodum extra auctoritatem reliquas lectiones debeamus emendare, dicendum est. Commenta legis diuinę auctoritate, vnusquisque epistolas, sermones, librósque priscorum emendatorum sic legat, vt correctiones eorum, magistris consociet secularium literarum. Et vbicunque paragrammata in disertis hominib.

[Margin notes:] *...riantur, castiganda ad Græcos aut Hebræos codices.*

VII. Obseruanda diligenter cola, & commata, & dicommata.

† vnde

Quo pacto cæteri auctores castigandi V. C. commentor. παραγράμματα.

reperta fuerint, intrepidus vitiosa recorrigat. Quoniam viri supradicti sic dicta sua composuisse credendi sunt, vt regulas artis grammaticæ quas didicerant, custodisse iudicentur. Epistolæ quoque Patrum, sermones & libri diuersorum, nec non & Homeliæ, vel cum hæreticis altercationes fidelium, quoniam diuersa loca scripturæ diuinæ suauiter ac diligenter aperiunt, magno studio relegantur. Quatenus in ecclesia Domini quasi quibusdam lampadibus competenter accensis, totum nitidum, totum splendidum, Domino præstante, colluceat. Si quid tamen in eis ad scripturas diuinas exponendas conueniens inuenitur, non dubitetis sociare voluminibus diuinis, sicut & nos in libris Regum fecisse cognoscimus. Multa enim reperiuntur à probatissimis hominibus per occasionem alterius operis latiùs de libris dicta diuinis, quæ auctoritati videlicet sacræ competenter aptantur; Vnde supplico, vt quod nos parum legendo minus explicare potuimus, vos copiosissima lectione saginati, tam de istis codicibus quos dereliquimus, quam quos potueritis feliciter inuenire perfectius in Christi nomine compleatis. Precor etiam vos qui tamen emendare præsumitis, vt super adiectas litteras ita pulcherrimas facere studeatis, vt potius ab antiquariis scriptæ fuisse iudicentur. Non enim in illo decore quicquam turpe conuenit inuenire, quod postea studiosorum oculos videatur offendere. Considerate igitur qualis vobis causa commissa sit: vtilitas Christianorum, thesaurus Ecclesiæ, lumen animarum. Studete ergo ne qua remaneat in veritate mendositas, in puritate falsitas, in integritate peruersitas literarum. Sed quoniá nouem codices legis diuinæ prima fronte posuimus: eorúmque introductores cum expositoribus suis, iuuante Domino, quanta valuimus curiositate memorauimus, ad postremum tres diuisiones à maioribus datas totius legis diuinæ attigimus: deinde adiecimus quemadmodum emendari cautè debeat cœlestis authoritas: ne discerperetur præsumpta licentia, aut traderetur sequentium manibus indecora confusio. Nunc de virtute lectionis diuinæ est omnino disserendum, vt sua quæque loca propria dulcedine farciantur.

Patrum scripta studiosè legenda.

Exhortatio auctoris, vt quod ipse cœpit, studiosus quisque perficiat.

DE VIRTVTE SCRIPTVRÆ DIVINÆ.

CAP. XVI.

INtuemini sodales egregij, quàm mirabilis, quàm dulcis in diuinis scripturis decurrit ordo dictorum, desiderium semper excrescens satietas sine fine, esuries gloriosa beatorum, vbi nimietas non arguitur, sed magis importunitas crebra laudatur. Et merito, quando & notitia rerum salutarium inde discitur, & credentibus, atque eadem operantibus, æterna vita præstatur: præterita sine falsitate † describuntur: præsentia plusquam quod videntur † ostenduntur: futura quasi iam perfecta narrantur. Vbique in eis veritas regnat: vbique diuina virtus irradiat, vbique panduntur humano generi profutura. Et dum hęc ita se habeant in terris,

Scripturarum diuinarum laus.

† V.C. describunt

† V.C ostẽdunt.

in terris nobis pro captu ingenij, parabilis & propositionibus sumptis, cœlestis veritas intimatur, sicut ipse in septuagesimo Psalmo testatur: Aperiam in Parabolis os meum, loquar propositionis ab initio. *Psal. 70.* Tradunt etiam nobis (vt numera cuncta vincant) sanctæ Trinitatis adorabilem cognitionem, quam per tot seculorum tractus idolis dedita, cœca, & flebilis ignorauit humanitas, Patrem scilicet & Filium, & Spiritum sanctum, vnum Deum, creaturarum omnium conditorem atque rectorem, facere quæ vult in cœlo & in terra. *Trinitatis notitiā tradunt scriptura sacra.* Cuius si pietatem quæris, audi breuiter comprehensam. Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. *Psal. 9.* Si Potentiam, ausculata: Et qui resistit potestati tuæ? Si iustitiam, lege: Qui iudicauit orbem terræ in æquitate. Nam & vbique esse totum *Psalm. 9.* Deum manifestissimè declaratur, dicente Psalmographo: Quò ibo à spiritu tuo & à facie tua quò fugiam? *Psalm. 138.* Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero in infernum ades. Et cætera quæ de illa maiestate sacris lectionibus continentur. Istas siquidem literas non ratio humana reperit, sed hominibus sanctis virtus cœlestis infudit: quas tunc bene datur intelligi, quando eas vera & vtilia prædicare mens deuota crediderit. *Vtilitas & suauitas omnis inuenitur in sacra Scriptura.* Quid enim in illis literis vtilitatis & suauitatis non inueniens, si purissimo lumine mentis intendas? Lectio cuncta virtutum est, verbum non inaniter cadens, nec tardat effectus quod promittit affatus, obedientibus conferens æternam salutem, superbis restituens perenne supplicium. Atque ideo eam solum audire, sed implere sanctis operibus commonemus. Modò siquidem charitatem Dei & proximi monet: modò vt seculi peritura contemnas, insinuat: modò vt illam patriam recorderis, in qua es † perpetuò mansurus, infundit. *† perpetuo* Patientiam monet, spem tribuit, humilitatem proficuam laudat, superbiam ruinosam semper accusat, pias eleemosynas creberrimè fieri persuadet. Tunc, quod supra omnes pietates indulgentissimū est, acceptam sibi pœnitentiam iudex ipse testatur; *Pœnitentia Deo grata.* quando etiam verba quibus rogetur clementissimus redemptor indulget. Terret, vt corrigat: iudicium minatur, vt parcat. Et sic nos præcipit viuere, vt piis Angelis mereamur esse consortes, *1. Cor. 15.* fiatque illud in nobis, quod nimis suaue atque perpetuum est, vt sit Deus omnia in omnibus: deinde vt eum videamus sicuti est, & sic de gloriæ ipsius copia compleamur, vt nulla vlterius indigentiæ sterilitate fatigemur. Talibus ergo iussis quis parere non ambiat, nisi qui omnimodo in æternum perire festinat? *1. Ioan. 3.* Vltra omnes dementias est, redemptoris sui iussa negligere, & crudelissimi hostis vota complere. Quot verba, tot præmia: quot sententiæ, totidem vltiones: nihil vocat ab vtili doctrina, nisi cum silet lingua magnalia. O si nunquam cessaretur à talibus, peccatis profectò tolleretur locus, si otiosum tempus non haberet mens inquieta mortalium. His beneficiis larga pietate collatis, addita est nobis sanctæ Trinitatis adorabilis & veneranda cognitio, quod vitæ genus peccatis mortua gentilitas funditus ignorabat. Restat nunc vt memoriam faciamus illorum, qui libris suis aliquid venerabiliter de sancta Trinitate docuerunt. *Qui veteres de sancta Trinitate aliquid scripserint.* Ad confirmationem igitur fidei nostræ, & hæreticorum præcauendas insidias, legendi sunt tredecim libri beati Hila-

rij, quos de sancta Trinitate profunda & disertissima nimis oratione conscripsit. Sancti quoque Ambrosij, quos de eadem re ad Gratianum principem multum claros & venusto sermone compositos designauit. Deinde sancti Augustini quindecim libri, quos idem de Trinitate mirabili profunditate conscripsit, curiosa vobis intentione meditandi sunt. Si quis verò de Patre, & de Filio, & Spiritu sancto aliquid summatim præoptat attingere, nec se mauult longa lectione fatigari, legat † Nicæi episcopi librum quem de fide conscripsit, & doctrinæ cœlestis claritate completus, in contemplationem diuinam compendiosa breuitate producetur. Qui voluminibus sancti Ambrosij sociatus est, quos ad Gratianum principem destinauit. O inæstimabilis virtus, qua creatoris aperti sunt cœli, sancta Trinitas cordibus fidelium patefacta resplēduit, & paganitas quæ honorem occupauerat alienum, à vero Domino confutata discessit! Vtiles enim sunt ad instructionem Ecclesiasticæ disciplinæ memorati sancti Ambrosij de officiis melliflui libri tres. Nec non & beati Augustini de vera religione liber vnus, & de doctrina Christiana libri quatuor. Item eiusdem liber vnus, quē de agone Christiano composuit, maximè vobis necessarius, qui calcato seculo desudatis in certamine Christiano. Similiter etiam liber eiusdem quasi philosophiæ moralis, quem pro moribus instituendis atque corrigendis ex diuina auctoritate collegit, speculúmque nominauit, magna intentione legendus est Nam & S. Augustini 22. libros, quos de ciuitate Dei confecit, infastidibili sedulitate percurramus. Vbi & Babylonia confusa ciuitas Diaboli, & splendida Ierusalem vrbs Domini Christi, in hominū † conuersatione, competenti diuersitate monstratæ sunt. Scripsit etiam quinque quæstiones de nouo Testamento ad Honoratum presbyterum, & octoginta tres alias mirifica deliberatione formatas. Si quis autem dicta sua diligenti cupit examinatione purgare, nec incauta temeritate delinquere, duos libros retractationum sancti Augustini studiosa lectione percurrat: vnde & se comat imitando, & agnoscat quantam sapientiæ copiam beatissimo patri indulgentia diuina contulerit, vt quem nemo poterat fortasse reprehendere, ipse se videatur cautissima retractatione corrigere. Longum est illius viri singula quæque memorare, dum de eius opusculis indicandis codex non paruus existat, qui quamlibet dicta ipsius breuiter commemoret, tamen in numerosas progressus est paginas lectionum.

† V.C. Nicæti. al. Anchiri.

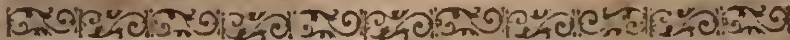
Scripta veterū de Sancta Trinitate

Vtilitatem commendat librorum qui de disciplina tractant Ecclesiastica.

† conuersationem.

D. Augustini de ciuitate Dei libri 22. sedulò euoluendi.

Alludit ad veterū titulū indiculi posidij. qui est indicium librorum D. Augusti.

Historici Christiani.

DE HISTORICIS CHRISTIANIS.

CAP. XVII.

Habent etiam post tractatores, diuersos relatores temporum studia Christiana, qui Ecclesiastica grauitate compositi, per vicissitudines rerum mutabilitatésque regnorum, lacteo quidem, sed cautissimo nitore decurrunt. Qui cùm res Ecclesiasticas referant, & vicissitudines

accedentes per tempora diuersa describant, necesse est vt sensus legen-
tium rebus cœlestibus semper erudiant, quando nihil ad fortuitos ca-
sus, nihil ad† eorum potestates infirmas, vt Gentiles fecerunt, sed arbi-
trio creatoris applicare veraciter vniuersa contendant. Vt est Iosephus,
penè secundus Liuius, in libris antiquitatum Iudaicarum latè diffusus,
quem pater Hieronymus scribens ad Lucinum Beticum, propter ma-
gnitudinem prolixi operis, à se perhibet non potuisse transferri. Hunc
tamen ab amicis nostris, qui est subtilissimus & multiplex, magno la-
bore in libris viginti duob. conuerti fecimus in Latinum. Qui etiam &
alios septem libros captiuitatis Iudaïcæ mirabili nitore conscripsit:
quam translationem, alij Hieronymo, alij Ambrosio, alij deputant Ru-
fino; quæ dum talibus viris ascribitur, omnino dictionis eximia merita
declaratur. Post hæc autem legenda est historia, quæ ab Eusebio qui-
dem decem voluminib. Græco sermone conscripta, à Rufino autẽ cum
adiectione temporum, quæ secuta sunt, vndecim libris monstratur ex-
plicita. Post historiam verò Eusebij apud Græcos Socrates Zozomenus
& Theodoricus sequentia conscripserunt, quos à viro Epiphanio diser-
tissimo in vno corpore duodecim libris fecimus Deo auxiliante trans-
ferri: ne insultet habere se facunda Græcia necessarium, quod vobis iu-
dicet esse subtractum. Orosius quoque Christianorum temporum paga-
norúmque collator præsto vobis est, si eum volueritis legere. Marcelli-
nus etiam quatuor libros de temporum qualitatibus & positionibus lo-
corum pulcherrima proprietate conficiens, itineris sui tramitem lauda-
biliter percurrit, quem vobis pariter dereliqui. Chronica verò, quę sunt
imagines historiarum, breuissimæque temporum commemorationes,
scripsit Græcè Eusebius, quem transtulit Hieronymus in Latinum, &
vsque ad tempora sua deduxit eximiè. Hunc subsecutus est suprascri-
ptus Marcellinus Illyricianus, qui adhuc patricij Iustiniani fertur e-
gisse cancellos, sed meliore dictione deuotus à tẽpore Theodosij prin-
cipis vsque ad fores imperij triumphalis Augusti Iustiniani opus suum
Domino iuuante perduxit: vt qui ante fuit in obsequio suscepto gratus,
postea ipsius imperio copiosè amantissimus appareret. Sãctus quoque
Prosper Chronica ab Adam ad Genserici tempora & vrbis deprædatio-
nem vsq; perduxit. Fortè inuenietis, & alios subsequentes, quia nõ desũt
scriptores tẽporũ, cũ secula sibi iugiter peracta succedant. Sed cum te de
memoratis reb. diligẽs lector expleueris, ingeniumq; tuum diuina fue-
rit luce radiatũ; lege librum de viris illustrib. S. Hieronymi, vbi diuer-
sos patres atque opuscula eorũ breuiter & honorauit & tetigit. Deinde
& alterũ Gennadij Massiliensis; qui de scriptorib. legis diuinę quos stu-
dio perquisiuerat certissimus indicauit. Hos in vno corpore sociatos re-
liqui, ne per diuersos codices cognoscẽdæ rei tarditas adferatur; sequũ-
tur enim multarũ lectionum venerabilium conditores. Modo enim do-
ctissimi viri, aut libros diuina inspiratione conficiunt, aut inuicem se
epistolarum gratia consolantur aut populos dulcissimo sermone deli-
niunt: Ita vt quidam eorũ singulari certamine, & cum hæreticis viuacis-
sima nimis altercatione confligant, controuersias subeant, & iudicibus

† V.C. decorum.

Iosephi antiquitatum libri, iussu Cassiodori translati.

De bello Iudaico ascripta olim vel Rufino D. Hieronymo tum D. Ambrosio tum Rufino.

Eusebij historia.

Historia Tripartita.

Orosij historia.

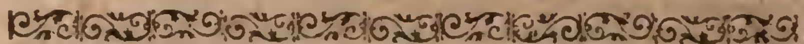
Marcellini historiarum lib. 4.

Chronicum Eusebij cõtinuatũ a D. Hieronymo, & deinde à Marcellino Illyricano.

D. Prosper Chronica ab Adamo ad Gensericiusque tempora conscripsit.

Libri de viris illustribus D. Hieronymi & Gennadij.

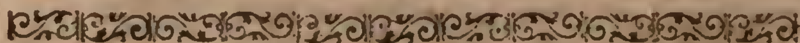
Chorus patrũ sanctissimus & facundissimus. mediis gloriosa disceptatione confligant. Sic cum prauus quisque destruitur, præstante Domino, fidelissimus inde solidatur. Tunc in illo choro sanctissimo atque facundissimo patrum, tibi eum eligere potueris, cum quo suauissimè colloquaris. Difficile quoque dictu est, quàm frequenti occasione reperta, Scripturæ sanctæ locis aptissimis potenter se aperiant, vt subitò transiens discas, quod te negligenter præterisse cognoscis. Testes sunt doctissimi viri diuersa laude præcipui, quibus velut stellis micantibus cœlum, fulget Ecclesia.

DE SANCTO HILARIO.

CAPVT XVIII.

Hilarius Episcopus Pictauiensis. INter quos sanctus Hilarius Pictauiensis Episcopus nimia profunditate subtilis & cautissimus disputator incedit, altasque diuinarum scripturarum abyssos in medium reuerenter adducens, facit præstante Deo illuminata mente conspici, quæ prius parabolis velabantur obscuris.

DE SANCTO CYPRIANO.

CAPVT XIX.

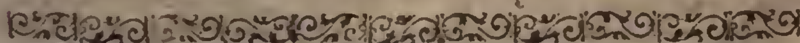
† propter iterationem. † vsus atq. gratia. IMpossibile est omnino complecti, quantum inter alios scriptores, † præterita ratione baptismatis (quam † vsus gratia repudiauit Ecclesiæ) conferat beatissimus Cyprianus, velut oleum decurrens in omnem suauitatem lingua composita, declamator insignis, doctórque mirabilis. Quantos enim ille dubitantes non pertulit labi, lapsos verè firmissima prædicatione solidauit, Confessores ad Martyriũ ipse perduxit? Et ne minor esset prædicationibus suis, ipse quoq; Martyrij corona Domino præstante decoratus est. Nam inter alia quæ nobis facundiæ suæ clara monimenta dereliquit, in expositione orationis dominicæ, quæ contra subrepentia vitia, velut inuictus clypeus, semper opponitur, libellum declamatoria venustate conscripsit. *D. Cypriani libellus de Oratione Dominica.*

DE SANCTO AMBROSIO.

CAPVT XX.

Ambrosius lactei sermonis emanator. SAnctus quoque Ambrosius lactei sermonis emanator, cum grauitate acutus, violenta persuasione dulcissimus; cui fuit æqualis doctrina cum vita, quando ei nõ paruis miraculis gratia diuinitatis arrisit.

DE SANCTO HIERONYMO.

CAPVT XXI.

Beatus etiam Hieronymus Latinæ linguæ dilatator eximius, qui nobis in translatione diuinæ scripturæ tantú præstitit, vt ad Hebræum fontem penè non egeamus accedere, quando nos facundiæ suæ multa cognoscitur vbertate satiasse; plurimis libris copiosis epistolis fecit beatos, quibus scribere Domino præstante dignatus est. Planus, doctus, dulcis, parata copia sermonum ad quamcunque partem conuertit ingenium: modò humilibus suauiter blanditur, modò superborum colla cóstringit, modò derogatoribus suis vicem necessaria mordacitate restituens, modò virginitatem prædicans, modò matrimonia casta defendens, modò virtutum certamina gloriosa collaudans, modò lapsus in clericis atq; monachis prauitates accusans: sed tamen vbicunq; se locus attulit, Gentilium exempla dulcissima varietate permiscuit, totum explicans, totum exornans, & per diuersa disputationum genera† disertus semper & æqualis incedens. Nam cùm alios magna vbertate libros protendat, tamen pro dulcedine dictorum † suorum semper gratum est. Quem in Bethleem habitasse ociosum non arbitror, nisi vt in terra illa miraculorum, ad instar solis, eius quoque ab oriente nobis lamparet eloquium. Is epistolam suam ad Paulinum & Senatorem, & presbyterum mirificam destinauit: docens quemadmodum scripturas diuinas adhibita cautela perlegeret. Vbi breuiter virtutem vniuscuiusque libri veteris & noui Testamenti mirabiliter indicauit. Quam si ante reperissem, eloquentiæ ipsius cedens, contentus fortasse fueram, de eadem parte nihil dicere: Sed quia & ille alia, & nos diuersa in opera iam confecto Domino largiente conscripseramus, credo quod lector diligens & in hoc opusculo non inutiliter occupetur. Ille enim scripsit ad diuinæ legis nouum lectorem, qui tamen erat litteris secularibus eruditus, vt etiam librum de Theodosio principe prudenter, ornatéque confecerit. Nec illa tempestate, vt datur intelligi, tantos scriptores suæ partis habuit, quos eum in ordine legere commoneret: quoniam illo tempore milites Christi in gymnasio legis diuinæ, salutari adhuc laborabant sudore, in quos & ipse postea multa conscripsit. Nobis verò fuit causa diuersa. Primùm quod ad fratres simul & impolitos scripsimus instruendos, vt per multos auctores qui iam nostra ætate declarati sunt, cœlestium scripturarum plenitudine compleantur, & non tam ex nobis, qui huius rei pauperes sumus, quàm ex copiosis & antiquis patribus laudabiliter imbuantur. Sed & ne aliquid eis deesse possit, quid ad studia huius seculi non fuerunt, de artibus, quàm de disciplinis secularium litterarum in secundo volumine breuiter credidimus ammonendos, vt simplicibus viris famuletur in mundanarum peritia litterarum, quæ præter additamenta quorundam doctorum, à scripturis diuinis cognoscitur esse progressa. Ita fit vt nec vituperatio de noua præsumptione nos carpat, & de paruo voluminis obsequio gratiæ forsitan momenta proueniant.

D. Hieron. Latinæ linguæ multiplicator egregius.

† *disertissime*

† *finis eius semper gratus est*

Lampare pro splendere, à verbo Græco λαμπω. vsitatū etiā Bedæ in Hymno D. Hier.

Epistola ad Paulinum. Scriptura sacra quomodo legenda.

Paulini liber de Theodosio principe.

DE SANCTO AVGVSTINO.

Cap. XXII.

D. Augusti hæreticorum bellator.
† recōditus

IPse etiam doctor eximius beatissimus Augustinus, bellator hereticorum, defensor fidelium, & famosorum palma certaminum, in quibusdam libris nimia difficultate † reconditur, in quibusdam sic est planissimus, vt etiam paruulis probetur acceptus: cuius aperta suauia sunt, obscura verò magnis vtilitatibus farcita pinguescunt. Huius autem ingenij viuacitatem si quis nosse desiderat, libros ipsius Confessionum legat, vbi se refert omnes Mathematicas disciplinas sine magistro comprehendisse, quas aliis sub doctis expositoribus vix datur attingere. Symbolum quoque nostræ fidei, testimonium recti cordis, promissionis insolubile sacramentum, frequenti expositione patefacit, vt profundiùs intelligentes illa quæ credere nos profitemur, cautissimè promissa seruemus. Legendus est etiam liber eiusdem, vbi diuersas hæreses post Epiphanium pōtificem compendiosa breuitate complexus est, quando nullius sanæ mentis acquiescit ingenium in illas cautes incidere, in quas alterum cognouerit pertulisse naufragium. Illorum siquidem sensus omnino cauendus est, quos prouida damnauit Ecclesia. Et † si quidem tali modo præsumitur, cauta nimis obseruatione declinetur.

Confessiones D. August. saluto euoluenda.
Mathematica disciplina absque magistro à D. Augustino cōprehensa.
lib. D. Aug. de hæresib.
† si quid tale.

DE ABBATE † EVGEPIO ET Abbate Dionysio

† Eugipio

Cap. XXIII.

Eugipij ad Probam virginem Thesaurorū liber ex Aug.

COnuenit etiam, vt presbyteri Eugepij opera necessariò legere debeatis, quem nos quoque vidimus, virum quidem non vsque adeo secularibus litteris eruditum, sed scripturarum diuinarum lectione plenissimum. Hic ad parētem nostram Probam virginem sacram, ex operibus sancti Augustini valde beatissimis quæstiones ac sententias, ac diuersas res deflorans, in vno corpore necessaria nimis dispensatione collegit, & in tre centis triginta octo capitulis collocauit. Qui codex vt arbitror vtiliter legitur, quando in vno corpore diligentia studiosi viri potuit recondi, quæ in magna Bibliotheca vix præualet inueniri. Generat etiam hodiéque Catholica Ecclesia viris illustres probabilium dogmatum † decore fulgentes: fuit enim nostris temporibus, & Dionysius monachus, Scytha natione, sed moribus omnino Romanus, in vtraque lingua valde doctissimus, reddens actionibus suis, quam in libris Domini legerat æquitatem, qui scripturas diuinas tanta curiositate discusserat, atque intellexerat, vt vndecunque interrogatus fuisset, † paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum, qui mecum dialecticam legit, & in exemplo gloriosi magisterij plurimos annos

† de corpore
Dionysius Monachus Scytha natione.
† paratus

vitam

vitam suam Domino præstante transegit. Pudet me de consorte dicere, quod in me nequeo reperire. Fuit enim in illo cum sapientia magna simplicitas, cum doctrina humilitas, cum facundia loquendi parcitas: vt in nullo se vel extremis famulis anteferret, cum dignus esse Regum sine dubitatione colloquiis. Interueniat pro nobis, qui nobiscum orare consueuerat: vt cuius hic sumus oratione suffulti, eius possimus, nunc meritis adiuuari. Qui petitus à Stephano Episcopo Solonitano, ex Græcis exemplaribus canones Ecclesiasticos moribus suis, vt erat planus atque disertus, magnæ eloquentiæ luce composuit, quos hodie vsu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur. Hos etiam oportet vos assiduè legere, ne videamini tam salutares Ecclesiasticas regulas culpabiliter ignorare. Alia quoque multa ex Græco transtulit in Latinum, quæ vtilitati possunt Ecclesiæ conuenire. Qui tanta Latinitatis & Græcitatis peritia fungebatur: vt quoscunque libros Græcos in manibus acciperet, Latinè sine offensione transcurreret, iterúmque Latinos Attico sermone † legeret, vt crederes hoc esse conscriptum, quod os eius inoffensa velocitate fundebat. Longum est de illo viro cuncta retexere, qui inter reliquas virtutes hoc habuisse probatur eximium, vt cùm se totum Deo tradidisset, non aspernaretur secularium conuersationibus interesse. Castus nimium, cum alienas quotidie videret vxores, mitis cùm ferè gentium vesano turbine pulsaretur. Fundebat lachrymas motus compunctione, cùm audiret garrula verba lætitiæ: ieiunabat sine exprobratione prandentium, & † ideo conuiuiis gratanter intererat, vt inter corporales epulas inquisitus spiritales copias séper exhiberet. Quod si tamen aliquando comederet, paruo quidem cibo, sed tamé escis communibus vtebatur. Vnde summum genus æstimo patientiæ, inter humanas esse delicias, & abstinentię custodire mensuram. Sed, vt bona mentis eius infucata laude referamus, erat totus Catholicus totus paternis regulis perseueranter † adiunctus, & quicquid possunt legentes per diuersos quærere, in illius scientia cognoscebatur posse fulgere. Cuius nomini aliqua praui homines calumniosè nituntur ingerere, vnde sua videantur errata aliquatenus excusare. Sed ille iam seculi peruersitate derelicta, præstante Domino, in Ecclesiæ pace † sepultus, inter Dei famulos credendus est habere consortium, dicerem adhuc fortasse reliqua de sancto viro quæ nobis totius probationis veritate comperta sunt, sed necesse est vt propositum nostrum potius exequamur, ne cùm simus debitores alterius promissionis, aliud diu referre importuna loquacitate videamur. Et vt nobis in regulis fidei nulla possit nocere surreptio, legite quas habetis in promptu Synodum Ephesinam & Chalcedonensem, nec non & encyclia, id est, epistolas confirmationis supradicti consilij. Quæ si diligenter excurritis, versutiæ improborum nulla vobis occasione præualebunt.

Canones de Paschali cyclo Dionysij Abbatis.

Multa quoque Dionysius ille è Græco transtulit.

† releg.

† adeo

† adiũctus.

† susceptus

Cõsilia Ephesinũ & Chalcedonense & epistola encyclia.

Explicit lib. 10. *incipit* 11.

RECAPITVLATIO GENERALIS QVO STVDIO scriptura sancta legenda sit.

CAPVT XXIV.

DEMVS itaque operam, & post introductorios libros auctoritatem cum expositoribus suis sedula intentione curramus, viásque intelligentiæ patrum labore repertas pio studio subsequamur, non ad quæstiones inanissimas auida superfluitate tendamus. Quod dictum rationabiliter in tractatorib. probatissimis inuenitur, hoc procul dubio credamus esse diuinum, si quid dissonum aut discordans patrum regulis contigerit inueniri, vitandum esse iudicemus. Origo enim sæuissimi erroris est, in suspectis auctoribus amare totum, & sine iudicio defendere velle quod inuenis, scriptum est enim, omnia probate, quod bonum est tenete. Sed vt in † summa quæ sunt dicenda complectar, cuncta quæ antiqui expositores probabiliter dixerunt, sollicita mente tenenda sunt: illa verò quæ ab eis intractata relicta sunt, ne infructuoso labore fatigemur, primum rimanda sunt quas virtutes habeant, aut ad quæ nos instituta perducant, deinde quid nos velint de se legendo contrahere. Nam licet textus planissimus esse videatur, & historica relatione relucear, modo tamen aut iustitiam persuadet, aut impietatem redarguit, aut tolerantiam prædicat, aut vitia mobilitatis accusat, aut superbiam damnat, aut bona humilitatis exaltat, aut impacatos reprimit, aut caritate plenissimos consolatur, aut aliquid tale commemorat, quo ad probos mores incitet, & à nefariis cogitationibus respectu pietatis abducat. Deus enim si solis bonis præmia polliceretur, benignitas ipsius neglecta tepesceret. Si verò magis iugiter minaretur exitium desperatio salutis præcipitaret ad vitia. Et ideò pius Redemptor pro salute nostra vtrumque moderatus est, vt & peccatores denunciata pœna terreat, & bonis digna præmia compromittat. Quapropter ad intentiones librorum generaliter semper animus erigatur, mentémque nostram in illa contemplatione defigamus, quæ non tantùm auribus sonat, sed oculis interioribus elucescit. Nam & si simplex videatur esse relatio, nihil vacuum, nihil otiosum diuinis litteris continetur, sed semper ad vtilitatem aliquam dicitur, quæ rectissimis sensibus salubriter hauriatur. Et ideo quando bona referuntur, ad imitationem protinus erigamur, quando facinora punienda narrantur, operari talia formidemus. Ita fit vt semper aliquid vtilitatis acquiramus, si quapropter referuntur, aduertimus.

1. Thess. 5.
† summam

COS-

COSMOGRAPHOS LEGENDOS A MONACHIS.

CAPVT XXV.

COsmographorum quoque notitiam vobis percurrendam esse non immerito suademus: vt loca singula quæ in libris Sanctis legitis, in qua parte mundi sint posita, euidenter cognoscere debeatis. Quod vobis proueniet absolutè, si libellum Iulij oratoris, quem vobis reliqui, studiosè legere festinetis, qui maria, insulas, montes famosos, prouincias, ciuitates, flumina, gentes, ita quadrifaria distinctione complexus est, vt penè nihil libro ipsi desit quod ad Cosmographi notitiam cognoscitur pertinere. Marcellinus, de quo iam dixi, pari cura legendus est, qui Constantinopolitanam ciuitatem & vrbem Hierosolymorum quatuor libellis minutissima narratione conscripsit. Deinde penacem Dionysij discite breuiter comprehensum: vt quod auribus in supradicto libro percipitur, penè oculis intuentibus videre possitis. Tum si vos notitiæ nobilis cura flammauerit, habetis Ptolomæi codicem, qui sic omnia loca euidenter expressit, vt eum cunctarum regionum penè incolam fuisse iudicetis. Eóque fiat vt vno loco positi, sicut monachos decet, animo percurratis, quod aliquorum peregrinatio plurimo labore collegit.

Cosmographi à Monachis legendi.

Iulij Oratoris Cosmographia.

Marcellini Constantinopolitana & Hierosolymitana descriptio.

Ptolomæus.

DE NOTIS AFFIGENDIS.

CAPVT XXVI.

ILlud etiam indicandum esse curauimus, vt vos labor noster instrueret, & qualicunque munusculo studium vestræ sanctitatis ornaret, præstante Domino, quantum aut senex, aut longa peregrinatione fatigatus relegere præualui, quibusdam codicibus patrum præsentes notas minio designatas, quæ sunt indices codicum, singulis quibusque locis, vt arbitror, competenter impressi. Nam expositionibus Octateuchi hanc dedimus notam: Oct. Alteram, Regum: Reg. Tertiam, Psalterij: Ps. Quartam, Salomonis: Sal. Quintam, Prophetarum: Proph. Sextam, Agiographorum: AA. Septimam, Euangeliorum: Euang. Octauam, Epistolis Apostolorum, Apostol. Nonam, actibus Apostolorum: Ac Apocalypsi: Aaa. Quas in primordiis codicum, quos tamen sub ipso studio transire præualui, semper ascripsi, vt vos illas in textu positas sine ambiguitate possitis agnoscere, si paginas singulas studiosa mente curratis. Tunc si placet, qui tamen plurima lectione præsumitis per tractatores probatissimos imitatio vobis facilè subiacebit. Ita fiet vt aliud inde genus expositionis acutissimum pulcherrimúmque nascatur, & quod forsitan priores nostri in commentis minimè dilucidauerunt, ibi

Notæ rubræ in libris olim ex præceptis vulgatis.

aliquatenus reperiantur esse declarata. Idiomata quoque legis diuinæ, id est, proprias dictiones tali charactere pp. signauimus, vt vbicunque reperta fuerint, verba ipsa nulla præsumptione violentur.

DE SCHEMATIBVS AC DISCIPLINIS.

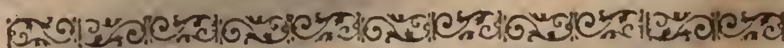
CAPVT XXVII.

De schematibus & disciplinis scriptura sacra. ILlud quoque commonendum esse credimus, quoniam tam in literis sacris quàm in expositionibus doctissimis, multa per schemata, multa per definitiones, multa per artem Grammaticam, multa per artem Rhetoricam, multa per Dialecticam, multa per disciplinam Arithmeticam, *Argumentū libri secundi* multa per Musicam, multa per disciplinam Geometricam, multa per Astronomicam intelligere possumus: non abs re esse instituta secularium *Epitomarū vtilitas.* magistrorum, artes scilicet ac disciplinas cum suis diuisionibus, in sequenti libro paucis attingere: quatenus & qui talia didicerunt breuiter admoneamur, & qui latiùs fortasse legere minimè potuerunt, aliquid exinde compendiosa breuitate cognoscāt. Est enim rerum istarum procul dubio, sicut & patribus nostris visum est, vtilis & non refugienda cognitio, quando eam in literis sacris tanquam in origine generalis perfectæque sapientiæ vbique reperis esse diffusam. Nam cùm ibi reddita fuerit atque monstrata, sensus noster ad intelligendum modis omnibus adiuuatur. Sit ergo antiquorum labor opus nostrum, vt † quod illi latius † plurimis codicibus ediderunt, nos breuissimè sicut iam dictum est, secundo volumine collecta pandamus, & quod illi ad exercendas versutias deriuauerunt, nos ad veritatis obsequia laudabili deuotione reuocemus, quatenus quæ inde furtiuè sublata sunt, in obsequium rectæ intelligentiæ honesta conditione reddantur. Opus quidē, vt arbitror necessarium, sed considerata difficultate perarduum, in duobus libris comprehendere velle diuinarum & humanarum fontes copiosissimos literarum. Vbi Sedulij versus illi dicendi sunt:

† quæ
† pluribus

Sedulij versus.

Grandia prisco quidem, sed tu dare grandia nostri,
Quem magis offendit, quisquis sperando tepescit.

QVID LEGVNT QVI SCRIPTVRAS Logicas introire non possunt.

Existimo legendum Logicas.

CAP. XXVIII.

QVod si quorundam simplicitas fratrum non potuerit, quæ sunt in sequenti libro deflorata cognoscere, quia penè breuitas omnis obscura est, sufficiat eis summatim earum rerum diuisiones, vtilitates, virtutésque perpendere, vt ad † cognoscēdā legem diuinam feruida mentis intentione rapiantur. Per diuersos enim sanctissimos patres inuenient vnde

† agnoscendam

vnde desiderium suum plenissima possint vbertate satiare. Tantum sit legendi sincerus affectus, & intelligendi sobrium votum. Tunc salutaris assiduitas eruditos efficiet, quos in prima fronte profunditas lectionis exterruit. Sciamus tamen non in solis litteris positam esse prudentiam, sed perfectam sapientiam dare Deum vnicuique prout vult. Nam si tantùm in litteris esset scientia rerum bonarum: qui litteras nesciunt, vtique rectam sapientiam non haberent. Sed cùm multi agrammati ad verum intellectum perueniant, rectámque fidem percipiant cœlitus aspiratam, dubium non est, puris ac deuotis sensibus Deum concedere, quod eis iudicat expedire. Scriptum est enim: Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Quapropter actibus bonis & orationibus assiduis petendum est, vt ad veram fidem, operásque sanctissimas, vbi est vita nostra perpetua Domino comitante veniamus. Legitur enim: Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant, qui ædificant eam. Veruntamen nec illud patres sanctissimi decreuerunt, vt secularium literarum studia respuantur, quia non exinde minimum ad sacras Scripturas intelligendas sensus noster instruitur. Si tamen diuina gratia suffragante notitia ipsarum rerum sobriè ac rationabiliter inquiratur, non vt in ipsis habeamus spem profectus nostri, sed ipsa † transeunter desideremus nobis à patre luminum proficuam salutarémque sapientiam debere concedi. Quanti enim philosophi hæc solummodo lectitantes, ad fontem sapientiæ non venerunt, & vero lumine priuati, ignorantiæ cæcitate demersi sunt! Quoniam, sicut à quodam dictum est, nunquam potest plenissimè inuestigari, quod non per viam suam quæritur. Multi iterum patres nostri talibus litteris eruditi & in lege Domini permanentes, ad veram sapientiam peruenerunt. Sicut beatus Augustinus in libro de doctrina Christiana meminit, dicens: Non aspicimus quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus & doctor suauissimus, & martyr beatissimus: quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, (nos addimus Ambrosium, ipsúmque Augustinum, atque Hieronymum, multósque alios innumerabiles Græcos.) Hoc etiam ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecit, De quo scriptum est, quòd eruditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum: quos nos imitantes, acutissimè quidem, sed incunctanter vtrasq; doctrinas si possumus legere festinemus. Quis enim audeat habere dubium, vbi virorum talium multiplex præcedit exemplum? scientes planè sicut iam dictum est, rectā verámque sapientiam Dominum posse concedere. Sicut ait liber Sapiētiæ: Sapientia à Domino Deo est, & cum ipso fuit semper & permanet in æternum. Quapropter toto nisu, toto labore, totis desideriis exquiramus, vt ad tale tantúmque munus Domino largiente peruenire mereamur. Hoc enim nobis est salutare, proficuum, gloriosum, perpetuum: quoniam nulla mors, nulla mobilitas, nulla separare possit obliuio, sed in illa suauitate patriæ, cum Domino faciet æterna exultatione gaudere. Quod si alicui fratrum (vt meminit Virgilius)

Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,

Prudētia nō in solis litteris, sed perfectio eius datur à Deo.

Psal. 93.

Psal. 126.

† transeuntes

D. August. de doctrina Christiana.

Act. 7. Sapiētia vera à Deo est.

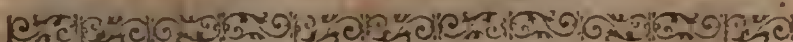
vt nec humanis nec diuinis literis perfectè possit erudiri, aliqua tamen scientiæ mediocritate suffultus, eligat certè quod sequitur:

Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes.

Auctores de re hortensi. Locus obscurus.

Quia nec ipsum est à Monachis alienum, hortos colere, agros exercere, & pomorum fœcunditate gratulari. Legitur enim Psalmo 127. labores fructuum tuorum manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Quod si huius studij requirantur auctores, de hortis scripsit pulcherrimè Gargilius Marcialis, qui & nutrimenta olerum & virtutes eorum diligenter exposuit, vt ex illius commentarij lectione, præstante Domino, vnusquisque & saturari valeat & sanari, quem vobis inter alios codices reliqui. Pari etiam modo in agris colendis, in apibus, in columbis, nec non & piscib. alendis inter cęteros Columella, & † Emilianus auctores probabiles extiterunt. Sed Columella sexdecim libris per diuersas agriculturæ species eloquens ac facundus illabitur, disertis potiùs quàm imperitis accommodus, vt operis eius † studio non solùm communi fructu, sed etiã gratissimis epulis † explicantur. Emilianus etiam explanatos duodecim libros de hortis vel pecoribus aliísque reb. planissima lucidatione disseruit, quem vobis inter alios lectitandum, Domino præstante, dereliqui. Hæc tamen cum peregrinis atque ægrotis præparantur, fiunt cœlestia, quamuis videantur esse terrena. Quale est enim languentes aut dulcibus pomis reficere, aut † columbarum fœtibus enutrire, aut piscibus alere, aut mellis suauitate mulcere? Nam cùm vel aquam frigidam in nomine suo Dominus pauperi præcipiat offerri, quanto gratius erit diuersis egentibus escas suauissimas dare, pro quibus in illo iudicio fructum multiplicata possitis mercede recipere? Non debet negligi vndecunque potest homini subueniri probabiliter.

Columella. † V. Emilianus. † studiosi † expleãtur Emilianus. † columborum.

DE POSITIONE MONASTERII VIuariensis siue Castellensis.

CAPVT XXIX.

Viuariense monasteriũ.

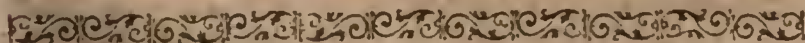
INuitat siquidem vos locus Viuariensis monasterij ad multa peregrinis & egentib. pręparanda, quando habetis hortos irriguos, & piscosi amnis Pellenæ fluenta vicina: qui nec magnitudine vndarum suspectus habetur, nec exiguitate temnibilis, influit vobis arte moderatus, vbicunque necessarius iudicatur, & hortis vestris sufficiens & inolitus. Adest enim cùm desideratur, & cùm vota compleuerit, remotus abscedit; sic quodammodo monasterio deuotus existens, vt nec oneret importunus, nec † potest deesse cùm quæritur. Maria quoque vobis ita subiacent, vt piscationibus variis pateant, & aptus piscis cùm libuerit variis possit includi. Fecimus enim illic iuuante Domino grata receptacula, vbi sub claustro fideli vagetur piscium multitudo: ita consentanea mõtium speluncis, vt nullatenus se sentiat captum, cui libertas est escas sumere, & per solitas se cauernas abscondere. Balnea quoque congruenter

† possit

ter ægris præparata corporibus iussimus ædificari. Vbi fontium perspicuitas decenter illabitur, quæ & potui gratissima cognoscitur & lauacris. Ita fit vt monasterium vestrum potius quæratur ab aliis, quam vos extranea loca desiderare possitis. Verum hæc vt scitis oblectamenta sunt præsentium rerum, non spes futura fidelium, istud transiturum, illud sine fine est mansurum. Sed illic positi ad illa potius desideria transferamur, quæ nos faciant regnare cum Christo. Cassianum presbyterum, qui conscripsit de institutione fidelium Monachorum sedulo legite & libenter audite. Qui inter ipsa initia sancti propositi, octo principalia vitia dicit esse fugienda. Hic noxios motus animorum ita competenter insinuat, vt excessus suos hominem pene videre faciat, & vitare compellat, quos antea confusione caliginis ignorabat: qui tamen de libero arbitrio, à beato Prospero iure culpatus est. Vnde monemus vt in rebus talibus excedentem sub cautela legere debeatis. Cuius dicta Victor † Martyritanus episcopus Afer, ita Domino iuuante purgauit, & quæ minus erant addidit, vt ei rerum istarum palma merito conferatur, quem inter alios de Africæ partibus citò nobis credimus esse dirigendum. Cætera verò genera Monachorum vehementer accusat. Sed vos carissimi fratres Deo iuuante eas partes legite quas salubriter cognoscitur ille laudasse. Nam si vos in Monasterio Viuariensi, sicut credere dignum est, diuina gratia suffragante cœnobiorum consuetudo competenter audiat, & aliquid sublimius defectos animos optare contingat, habetis montes castelli Secreta suauia, vt velut anachoritæ, præstante Domino, feliciter esse possitis. Sunt enim remota & emicantia Eremi loca, quando muris pristinis ambientibus probantur inclusa. Quapropter aptum vobis erit eligere exercitatis iámque probatissimis illud habitaculum, si prius in corde vestro fuerit præparatus ascensus. Legendo enim cognoscitis vnum de duobus, quid aut desiderare, aut tolerare possitis. Tantum, est vt conuersationis probitate seruata, qui non valet alios sermonibus docere, morum videlicet instruat sanctitate.

Cassiani libri de Institutione monachorum qua cautela legendi.

† V. C. Martaritanus. *Victor episcopus Afer Cassiani dicta purgauit.*

DE ANTIQVARIIS, ET COMMEMORATIONE ORTHOGRAPHIÆ.

CAP. XXX.

EGo tamen fateor votum meum inter vos quæcunque possunt corporeo labore compleri, Antiquariorum mihi studia, tamen veraciter scribant, non immeritò forsitan plus placere: quòd & mentem suam relegendo scripturas diuinas salutariter instruunt, & Domini præcepta scribendo longe latéque disseminant. Félix intentio, laudanda sedulitas manu hominib. prædicare, digiti linguas aperire, salutem mortalibus tacitum dare, & contra diaboli surreptiones illicitas calamo atramentóq; pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot Antiquarius Domini verba describit. Vno itaque loco situs, operis sui disseminatione

Antiquariorum studium commendatur in describendis S. Scripturarum codicibus.

per diuersas prouincias vadit. In locis sanctis legitur labor ipsius, audiunt populi vnde se à praua voluntate conuertant, & Domino pura mente deseruiant. Operatur ab'ens de opere suo. Nequeo dicere, vicissitudinem illum de doctorum bonis non posse percipere, si tamen non cupiditatis ambitu, sed recto studio talia noscatur efficere. Verba cœlestia multiplicat homo: & quadam significatione comprobabili, si fas est dicere, tribus digitis, scibitur quo virtus sanctæ Trinitatis effatur. O spectaculum bene considerantibus gloriosum! Arundine currente verba cœlestia describuntur, vt vnde diabolus caput Domini in passione fecit percuti, indè eius calliditas possit extingui. Accedit etiam laudibus eorum, quod factum Domini aliquo modo videntur imitari, qui legem süam, licet, figuraliter sit dictum, omnipotentis digiti operatione conscripsit. Multa sunt quidem, quæ de tam insigni arte referantur, sed sufficit eos dici librarios qui libræ Domini iustitiæque deseruiunt. Sed ne tanto bono mutatis literis, scriptores verba vitiosa permisceant, aut ineruditus emendator nesciat errata corrigere: Ortographos antiquos legant, Velium Longum, Curtium Valerianum, Papirianum, Adamantium Martyrium, de v & b, eiusdem de primis, mediis atque vltimis syllabis, eiusdem de b litera trifariam in vnum posita, & Eutichen de aspiratione, sed & Focam de differentia generis. Quos ego † quantum potui studiosa curiositate collegi. Et ne quempiam memoratorum codicum obscuritas derelicta turbaret, quoniam antiquarum declinationum promixtione propria partes confusæ sunt, magno studio laboris incubui, vt in libro sequestrato atque composito, qui inscribitur de ortographia ad vos deflorataæ regulæ peruenerint, & dubietate sublata liberior animus viam emendationis incideret. Diomedem quoque & Theoctistum aliqua de táli arte conscripsisse comperimus: qui si inuenti fuerint, vos quoque eorum deflorata colligite. Fortè & alios inuenire possitis, per quos notitia vestra potius instruatur. Isti tamen qui memorati sunt, si assiduo studio relegantur, omnem vobis caliginem ignorationis abscindunt: vt quod hactenus ignoratum est, habeatur ex maxima parte notissimum. His etiam addimus in codicibus cooperiendis doctos artifices: vt literarum sacrarum pulchritudinem facies desuper decora vestiret; exemplum illud dominicæ figurationis ex aliqua parte forsitan imitantes, qui eos quos ad cœnam æstimauit inuitandos, in gloria cœlestis conuiuijstolis nuptialibus operuit Quibus multiplices species facturarum in vno codice depictas, ni fallor expressimus, vt qualem maluerit studiosus tegumenti formam, ipse sibi possit eligere. Parauimus etiam nocturnis vigiliis mechanicas lucernas, conseruatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi nutrientes incendium, quæ humano ministerio cessante, prolixè custodiant vberrimi luminis abundantissimam claritatem, vbi olei pinguedo non deficit, quamuis flammis ardentibus iugiter torreatur. Sed nec horarum modulos passi sumus vos vllatenus ignorare, qui ad magnas vtilitates humani generis noscuntur inuenti. Quapropter Horologium vobis vnum, quod solis claritas indicet, præparasse cognoscor: alterum vero aquatile,

Arundine scribuntur Sacra Scriptura, quia Diabolus caput Christi arundine fecit percuti.

Orthographi antiqui.

† quanta

Liber Cassiodori de orthographia commendatur.

Codicum cooperiendorum artifices.

Lucernæ ipsa sibi nutrientes incendium.

Horologia duo.

aquatile, quod die noctúque horarum iugiter indicat quantitatem: quia frequenter nonnullis diebus solis claritas abesse cognoscitur, miróque modo in terris aqua peragit, quod solis flammeus vigor desuper modulatus excurrit. Ita quæ natura diuisa sunt ars hominum fecit ire cócorditer: in quibus fides rerum tanta veritate consistit, vt quod ab vtrisque geritur, per internuncios æstimes esse constitutum. Hæc ergo procurata sunt, vt milites Christi certissimis signis admoniti, ad opus exercendum diuinum quasi tubis clangentibus † euocentur. † V.C. edocentur

DE MEDICIS.

Cap. XXXI.

Sed & vos alloquor fratres egregios, qui humani corporis salutem sedula curiositate tractatis, & confugientibus ad loca Sanctorum, officia beatæ pietatis impenditis: tristes passionibus alienis, de periclitantibus mœsti, susceptorum dolore confixi, & in alienis calamitatibus mœrore proprio semper attoniti: vt sicut artis vestræ peritia docet, languentibus syncero studio seruiatis, ab illo mercedem recepturi à quo possunt pro temporalibus æterna retribui. Et ideò discite quidem naturas herbarum, commixtionésque specierum sollicita mente tractare: sed non ponatis in herbis spem, non in humanis consiliis sospitatem. Nam quamuis medicina legatur à Domino constituta, ipse tamen sanos efficit, qui vitam sine fine concedit. Scriptum est enim: Omne quod facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini Iesu facite, gratias agentes Deo & Patri per ipsum. Quod si vobis non fuerit Græcarum literarum nota facundia, imprimis habetis herbarium Dioscoridis, qui herbas agrorum mirabili proprietate disseruit, atque depinxit. Post hæc legite Hippocratem atque Galenum Latina lingua conuersos, id est, Therapeutica Galeni ad Philosophum Glauconem destinata, & anonymum quendam qui ex diuersis auctoribus probatur esse collectus. Deinde Cœlij Aurelij de medicina, & Hippocratis de herbis & curis, diuersósque alios medendi arte compositos, quos vobis in Bibliothecæ nostræ sinibus reconditos Deo auxiliante dereliqui.

De Medicis antiquis. *Eccles. 38.* *Therapeutica Galeni.* *Cœlij Aurelij de medicina. Hippocr. de herbis & curis libri.*

COMMONITIO ABBATIS CONGREgationísque Monachorum.

Commonitio Abbatis cógregationísque monachorũ.

Caput XXXII.

QVapropter omnes quos monasterij septa concludunt, tam patrum regulas, quàm præceptoris proprij iussa seruare, & libenter quæ vobis salubriter imperantur efficite: quia magnæ remunerationis præmium sine aliquo murmure præceptis salutarib. obedire. Vos autem sá-

Abbates Chalcedonius & Gerontius. ctissimos viros abbates Chalcedonium & Gerontium deprecor, vt sic cuncta disponatis, quatenus gregem vobis creditum præstante Domino ad beatitudinis dona perducere debeatis. Peregrinum igitur ante omnia suscipite, eleemosynam date. Nudum vestire, esurienti panem frángite, quoniam iste verè dicendus est econsulatus qui miseros consolatur. Ipsos autem rusticos qui ad vestrum monasterium pertinent, bonis moribus erudite, quos adiectarum pensionum pondere non grauetis. *Matth. 11.* Scriptum est enim: Iugum meum suaue est, & onus meum leue est. Illud verò quod familiare rusticis comprobatur, furta nesciant, lucos colere prorsus ignorent, viuant innoxio proposito & simplicitate fœlici. Secundus illis ordo conuersationis purissimus imponatur, frequenter ad monasteria sancta conueniant, vt erubescant vestros se dici, & non de vestra institutione cognosci. Sciant etiam Deum vbertatem agris corũ dignanter infundere, si eum feliciter consueuerint inuocare. Data est itaque vobis quædam vrbs propria ciues religiosi, in qua si concorditer & spiritaliter Domino præstante transigitis, cœlestis iam patriæ præfiguratione gaudetis: Nolite amare desidiam, quam Domino cognoscitis odiosam. Præstò vobis sunt sanctarum scripturarum instrumenta dogmatica cum expositoribus suis, qui veri sunt floriferi campi, cœlestis paradisi poma suauia, vnde & fideles animæ salubriter imbuantur, & linguæ vestræ non caduco, sed fructifero nimis instruantur eloquio. Quapropter desideranter introite mysteria Domini, vt sequentib. iter indicare possitis, quia magnæ verecundiæ pondus est habere quod le- *D. Hieronymi epistola ad Chromatium & Heliodorum de passionibus martyrum.* gas, & ignorare quod doceas. Et ideò futuræ beatitudinis memores, vitas patrum, confessiones fidelium, passiones martyrum legite constanter, quas inter alia in Epistola sancti Hieronymi ad Chromatium, & Heliodorum destinata, procul dubio reperitis, qui per totum orbẽ terrarum floruere, vt sancta imitatio vos prouocãs, ad cœlestia regna perducat. Scientes quia non solùm in agone sanguinis, aut in virginitate carnis positæ sint coronæ, sed & omnes, qui iuuante Deo vitia sui corporis vincunt, rectéque credunt, palmam sanctæ remunerationis accipiunt. Sed quo faciliùs, sicut dictum est, mortiferas mundi delectationes noxiáque blandimenta Domino præstante vincatis, & sitis huius seculi (sicut de beatis legitur) transeuntes, ad illud semper primi Psalmi festinate remedium salutare, vt legem Domini diebus noctibúsque meditemini. Tũc non inueniet inimicus proteruus locum, cùm totum Christus occupauerit animum. Nam & pater Hieronymus pulchrè comple- *D. Hieron.* xus est, dicens: Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis. Dicite mihi viri prudentissimi, quid beatius quàm illum habere propitium, quem iracundum non valemus effugere? Nam si præfectum *† enunciat* vox præconis † enuntiet, si carpentum ipsius strepentibus rotis transire noscamus, nónne omnes voluptates cordis abiicimus, dum conspectum ipsius reuerentiámque metuimus? Deus intonat per conuexa cœli, fulgura demonstrat in nubibus, frequenter commouet fundamenta terrarum, & proh dolor! præsentia ipsius non timetur, qui vbique totus & omnipotens esse cognoscitur. Quapropter absentem iudicem non credamus,

damus, & rei ad ipsius tribunalia non veniemus. Qui minus peccat, gratias agat quoniam non est desertus à Domini misericordia, vt præceps laberetur ad vitia. Qui plurimum deliquit, incessanter exoret, nemo ad excusationes perfidas & subdola vota conuertat. Reos nos fateamur, qui absolute † delinquimus, nihil est stultius quàm illi velle mentiri, cui nullatenus probatur illud. Parata est misericordia si putatur mente purissimi, nulla est causa deterior apud pium iudicem, nisi quando subiectus suam negligit sospitatem. Oremus ergo fratres carissimi, quatenus qui humano generi tam magna largitus est, vt ouem perditam reportare suis humeris dignaretur, & per incorporationis beneficium rumperet vincula peccatorum, vt ignaris atque alienatis fidei arcana patefaceret, baptisma donaret, martyrium concederet, eleemosynas fieri suaderet, sancta quoque nos orationis institutione purgaret, remittere nos fratribus peccata præciperet, vt ipse quoque similiter debita nostra laxaret, vt conuerteremus errantes, quatenus erroris nostri ligamina soluerentur, vt pœnitentiam summo studio quæreremus, vt haberemus abundantiam charitatis circa Deum & proximum nostrum. Super his etiam communicationem corporis & sanguinis sui clementissimus Redemptor indulsit, quatenus pietas Creatoris hinc maximè possit intelligi, cùm nos tantis beneficiis, si tamen eum puro corde quæramus, fecisset absolui. Addat ipse quoque nunc cumulum muneribus suis, nostros sensus illuminet, corda nostra purificet, vt scripturas sanctas mente purissima cognoscere mereamur, & mandata ipsius suffragante nobis eius gratia compleamus.

† delinquen. Scripturarũ scientia mandata vt carnis vitia vitentur.

Hyperbaton.

ORATIO CAP. XXXIII.

PRæsta Domine legentibus profectum, quærentibus legem tuam, peccatorum omnium remissionem: vt qui desiderio magno ad lumẽ scripturarum tuarum peruenire cupimus, nullis peccatis caligantibus obscuremur. Attrahe nos ad te virtute omnipotẽtiæ tuæ, non relinquas sua voluntate vagari, quos pretioso sanguine redemisti, imaginem tuã in nobis non sinas obscurari: quæ si te præsente defenditur, semper egregia est. Non diabolo, non nobis liceat tua dona subuertere: quia totum fragile est, quicquid tibi nititur obuiare. Audi nos pie Rex contra peccata nostra, & prius, illa nobis † præmone, antequam nos per ea iustè possis in tua examinatione damnare. Quid nobis nostra insidiatur iniquitas, quid contra nos delicta confligunt, creaturam tuam euertere cupiunt, qui nulla substantia firmitate consistunt? Dicat certè Diabolus, cur non insaturabili dolore persequitur? nunquid illi consiliũ dedimus, vt tibi Domino superbus existeret, & de beatitudine collata caderet, cùm tantæ per te virtutis insignia possideret? sufficiat quòd nos in Adam perculit, quare quotidianis deceptionibus impius calũniator insequitur? & sicut à gratia tua per culpam suam cecidit, nos quoque vt ab eadẽ separemur, exquirit? Concede Domine contra hostem cru-

Oratio Cassiodori ad Deum.

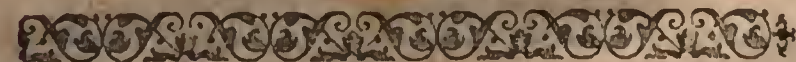
† præmone.

Renunciare diabolo & credere in Deum.

delissimum pium tuæ defensionis auxilium, vt sicut ille fragilitatem nostram non desinit † impetere, ita nus possit viribus confutus abscedere. Non permittas bone Rex in nobis suauissimum hostem sua vota complere, qui te grauiter elegit offendere. Quid nos sicut leo rugiens circuit, quid deuorare contendit? Semel illi in baptismate sacro renuntiauimus, semel tibi Domine credere professi sumus, tales nos per tuam defensionem concede seruari, quales nos fieri per aquam regenerationis creator altissimè præstitisti. Qui tui esse cœpimus, aliam Dominum nesciamus. Tua gratia redempti sumus, tua mandata te donante faciamus. Si nos relinquis tergiuersator inuadit, indefectus atque impudens semper assistit, lucra sua computans humanas ruinas: blanditur vt decipiat: instigat vt perimat, maximè per corpus nostrum animas decipit: & malis per desideria humana diffunditur, vt nulla penè prouidentia, nullo prorsus consilio sentiatur. Longum est per cuncta discurrere, vt aliquis possit obsistere, nisi tu Domine illi decreueris obuiare. Quid enim de nobis possit facere, qui te in nostro corpore ausus fuit per subdola machinamenta tentare? Exaudi nos ô custos hominum, hîc ab illo indulgentia tua libera, qui nos trahere nititur ad gehennam! Cum illo sortem non habeamus, vt tecum habere possimus: vindica fabricam tuam ab illo qui destruit, damnari alios non faciat, qui se ipse damnauit: sed potiùs ille cum suis pereat, qui perdere cuncta festinat. Eia nunc carissimi fratres, festinate in Scripturis sanctis proficere: quando me cognoscitis, pro doctrinæ vestræ copia, adiutorio dominicæ gratiæ tanta vobis & talia congregasse. Conferte nunc legentes vicissitudinem rerum, vt pro me Domino iugiter supplicare dignemini: quoniam scriptum est, Oratore pro inuicem, vt saluemini. O inæstimabilis pietas virtúsque creatoris, quandò in commune vtile esse promittitur, si pro nobis inuicem pio Domino supplicemus!

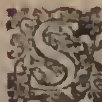
impedire — *Renun. diabol. & Credo in Deum.* — *Epilogus.* — *Iacob. 5.*

Explicit liber II. Cassiodori Senatoris de institutione diuinarum scripturarum.

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS, DE SCHEMATIBVS ET TROPIS COLLECTIO ex Sacerdote, id est, ex Beda Presbytero.

I. DE SCHEMATIBVS.

SOLET aliquoties in scripturis ordo verborum causa decoris, aliter quàm vulgaris via habet, figuratus inueniri. Quod grammatici Græcè schema vocant, nos habitum, vel formam, vel figuram rectè nominamus: quia per hæc quodammodo vestitur

vestitur & ornatur oratio. Solet item tropica locutio reperiri, quæ fit translata dictione, à propria significatione ad non propriam, necessitudinis similitudine, aut ornatus gratia. Et quidem gloriantur Græci talium se figurarum vel troporum fuisse repertores. Sed vt cognoscas, dilectissime fili, & cognoscant omnes qui hæc legere voluerint: quia sacta Scriptura cæteris omnibus scripturis non solùm auctoritate, quia diuina est; vel vtilitate, quia ad vitam ducit æternam; sed & antiquitate præeminet, & positione dicendi, vnde placuit mihi collectis de ipsa exemplis aliqua ostendere: quia nihil huiusmodi schematũ vel troporũ valent prætendere secularis eloquentiæ magistri, quod non illa præcesserit. Sũt autẽ multę schematũ species: sed eminentiores hę sunt: Prolepsis, Zeugma, Hypozeuxis, Syllepsis, Anadiplosis, Anaphora, Epanalepsis, Epizeuxis, Paronomasia, Schesisonomaton, Paromœon, Homœoteleuton, Homœoptoton, Polyptoton, Hyrmos, Polysyntheton, Dialyton. *Prolepsis*, id est, præoccupatio, siue præsumptio dicitur: figura est quando ea quæ sequi debent, anteponuntur: vt in Psalmis: Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit Dominus portas Syon super omnia tabernacula Iacob. Antè posuit eius: & postea, cuius, id est, Domini, & alibi: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & in vestem miserunt sortem: pro diuident & mittent. Et Ezechiel nihil anteponens ita incipit: Et factum est in xxx. anno, &c. Coniunctionem præposuit, quæ habet subiungi. *Zeugma*, quæ dicitur coniunctio, & est figura quando multa præcedentia aut vno verbo, aut vna sententia concluduntur. Verbi gratia, vt in Apostolo: Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollitur à vobis. Sententia autem concluditur, vt Psalmista præponens: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Et ad vltimum ita concludit: Qui facit hæc, non commouebitur in æternum. *Hypozeuxis* est figura superiori contraria, vbi singula verba vel sententiæ quibuscunque clausis subiũguntur. Verba, vt in Psalmo: Virtutem terribilium tuorum dicent. Et Apostolus: Siue prophetiæ, inquit, euacuabuntur; siue linguæ cessabunt: siue scientia destruetur. Sententiæ, vt: Si consistant aduersum me castra non timebit cor meum: Si insurgat aduersum me prælium, in hoc ego, &c. *Syllepsis* est figura, cùm disceptantes causas in vnam significantiam congregamus: vt ibi: Attendite popule meus legem meam. Et iterum: Ad faciendam vindictam in nationibus. Vindictam enim singularis est numeri, quod verò addit, increpationes in populis, est pluralis. Fit etiam Syllepsis in sensu, vbi pro multis vnus, vel pro vno multi ponuntur. Pro multis vnum: vt, Misit in eis muscam caninam, & comedit eos: ranam, & disperdidit eos. Cùm non tantum muscam vel ranam vnam, sed plures & innumeras ad exterminandos Ægyptios mitteret. Pro vno multi: vt, Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, &c. Reges, pro Herode: principes, pro Pilato, positos, Apostoli intellexerunt. Lege actus Apostolorum. *Anadiplosis* est congeminatio dictionis in vltima parte versus præcedentis, & prima sequẽtis: vt ibi: Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalẽ. Hie-

Prolepsis quid.

Zeugma quid.

Hypozeuxis.

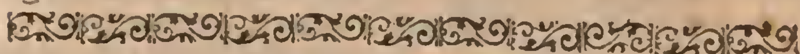
Syllepsis.

Anadiplosis.

rusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, &c. Et Hier. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas. Cisternas dissipatas, quæ aquam non valent continere. *Anaphora* est congeminatio vel relatio, cū eadem dictio bis sæpiusve per principia versuum repetitur: vt ibi: Dominus illuminatio mea, &c. Dominus protector vitæ meæ, &c. Et iterum. Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium, &c. Fit autem Anaphora & in eodem versu per principia versuum: vt ibi: Vox Domini in virtute. Vox Domini in magnificentia. Vox Domini confringentis cedros. Quæ figura in Psalmis vsitatissima est. Hanc quidam Epanaphoram vocant. *Epanalepsis* est sermonis in principio versus positi, in eiusdem fine repetitio: vt in Apostolo: Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete. Et in Psalmis: Deus quis similis erit tibi, ne quando taceas neque compescaris Deus. *Epizeuxis* est eiusdem verbi in eodem versu sine aliqua dilatione congeminatio, vt in Esaia: Consolamini, consolamini popule meus, &c. Et in eodem: Eleuare eleuare, &c. Et in Psalmo: Dies diei eructat verbum, &c. Alibi repetitio eiusdem sermonis, palinlogiæ obtinet nomen, *Paronomasia* denominatio dicitur, quotiens dicto penè similis ponitur in significatione diuersa; scilicet mutata littera vel syllaba, vt in Psalmo xxxi. iuxta Hebraïcam veritatem: In te confisi sunt patres nostri, & non sunt confusi. Et Apostolus: Videte malos operarios. Videte concisionē, nos enim sumus circuncisio, qui spiritu seruimus Deo. Quam figuram Esayas eleganter in sua lingua confecit, vbi ait: Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor: Hebraïca enim veritate, iudicium, mesphat, iniquitas mesphaa: iustitia sadacha, clamor appellatur suacha. Pulchre itaque vna vel addita vel mutata littera sic verborum temperauit similitudinem, vt pro mesphaa, mesphat diceret: & pro sadacha poneret suaca. *Schesisonomaton* est multitudo nominum coniunctorum, diuerso sonorem vnam significantium, vt: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Et in Psalmis: Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus. *Paromœon* est cum ab eisdem literis diuersa ponuntur verba. Quæ nimirum figura, quantum ad positionem litterarum pertinet melius in lingua sua in qua est edita requiritur. Huius tamen & nos & in translatione nostra vnum demus exemplum. Dictum est in psalmis: Benediximus vobis de domo Domini, Deus Dominus, &c. Et iterum in alio psalmo: Furor illis secundum similitudinem serpentis sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, &c. *Homœoteleuton*, id est, similis terminatio, dicitur quotiens media & postrema versus sententiæ simili syllaba finiuntur, vt Ecclesiastes: Melius est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi. Hac figura & Poëtæ & Oratores sæpe vsi sunt. Poëtæ hoc modo: Pernia diuisi potuerunt cœrula ponti. Oratores sic: Beatus Iob Deo soli sibique cognitus in tranquillitate ad nostram notitiam perducendus: tactúque verbere, vt odorem suarum virium tanto longius spargeret, quanto, more aromatū, melius ex mentione flagraret. Quo schemate, ille qui hoc scripsit,

psit, beatus Papa Gregorius, vsus sæpe reperitur, & huiusmodi orationes esse reor, quas Hieronymus presbyter concinnas rhetorum declamationes appellare consueuit. *Homœoptoton* est, cũ in simili sono exeunt dicta plurima: vt, Cantate, exultate & psallite. Ezechiel propheta: Quod si genuerit filium latronem effundentem sanguinem. Et paulo post: In montibus comedẽtem, vxorem proximi sui pollentem, egenum & pauperem contristantem, rapinas capientem, pignus non reddentem, & ad idola oculos suos leuantem, abominationem facientem, ad vsuram dantem & amplius accipientem: nunquid viuet? *Polyptoton* est cùm diuersis casibus variatur oratio: vt Apostolus: Quoniã ex ipso, & per ipsũ & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum, amen. Et in psalmo: Nunc dealbabuntur in seculum mons Dei, mons pinguis. Vt quid suspicamini montes coagulatos, montem in quo beneplacitum est Deo habitare? *Hyrmos*, id est conuenientia: dicitur quando series orationis tenorem suum vsque ad vltimum seruat, nulla videlicet alia de causa vel persona mutata: vt in psalmis: Deus in nomine tuo saluum me fac, &c. Vsque dum ait, Non proposuerunt Dominum ante conspectum suum. Orat enim propheta, vt auxilio Dei saluatoris ab hostium insequutione liberetur. *Polysyntheton* est oratio multis annexa cõiunctionibus, vt: Deus conseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra viuentium, & emundet in terram animam eius, & non tradat eum in animam inimicorum eius. *Dialyton* vel asyntheton est figura superiori contraria, carens coniunctionibus: vt Iubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius: Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua Domine in multitudine virtutis tuæ! id est, vt multa & magna esse ostendantur.

Homœoptoton. *Polyptoton.* *Hyrmos.* *Polysyntheton.* *Dialyton.*

DE TROPIS.

CAP. II.

TRopus est dictio translata à propria significatione ad non propriam similitudinem, ornatus necessitatisve causa. Sunt autem tropi qui Latinè dicuntur vel modi, vel mores possunt appellari, numero tredecim: Metaphora, Catachresis, Metalepsis, Metonymia, Antonomasia, Epitheton, Synecdoche, Onomatopœia, Periphrasis, Hyperbató Hyperbole, Allegoria, Homœosis. *Metaphora* est rerum verborúmq. translatio. Hæc fit quatuor modis. Ab animali ad animale, ab inanimali, ad inanimale, ab animali ad inanimale, ab inanimali ad animale. Ergo ab animali ad animale: vt: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Et: Deus qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrsi. Et: Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Nam & homines, & bestiæ, & volucres animam habent. Ab inanimali ad inanimale, vt, Aperi Libane portas tuas, & qui perambulant semitas maris, Translatio est enim à ciuitate ad montem, & à terra ad mare:

De Tropis. *Metaphora.*

quorum nulla animam habent. Ab animali ad in animale: vt Exsiccatus est vertex Carmeli: homines enim, non montes verticem habent. Ab inanimali ad animale, vt: auferam à vobis cor lapideum. Non enim lapis, sed populus animam vel cor habet. Hic tropus & ad Dominum multipliciter pertinet. A volucribus, vt: Sub vmbra alarum tuarum protege me Domine. A feris, vt Dominus de Sion rugiet. A membris humanis: vt, Qui mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit. Ab homine interiori, vt: Inueni Dauid filium Iesse virum secundùm cor meum. A motibus humanis, vt: Cùm loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. Et iterum: Pœnitet me fecisse hominem. Et in alio loco: Zelatus sum Sion, zelo meo: & innumerabilia huiusmodi. A rebus insensibilibus, vt: Ecce, ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno. Qui videlicet tropus & in communi locutione est vsitatissimus, vt cùm dicimus. Fluctuare segetes, germinare vites, floridam iuuentutem, lacteam caniciem. *Catachresis*, id est, abusio, nominis aut verbi ad significandam rem, quæ propria appellatione deficit, vt: Pones vectes in quatuor angulos mensæ per singulos pedes, & sextum sagum in fronte duplicabis. Et ibi: Confringes cornua arcuum, & labium calicis, & repandidij. Hæc eò à metaphora differt, quòd illa vocabulum habenti, aliud largitur: hæc quia non habet proprium, alieno vtitur. Pedes quippe, & frons, & cornu, & labium, hominum tantum sunt & animantium, non etiam rerum insensibilium. Quæ nomina si scriptura præfatis rebus non imposuisset, quod proprium his diceret, non haberet. Ad hunc tropum pertinet quod scriptum est: Erat autem Hierosolymis probatica piscina: à piscibus enim vocabulum trahit, & accepit pro aqua, quæ nequaquam propter pisces, sed propter lauandas hostias, vt fertur est collecta. Vnde & Græcè nomen Probaton est sortita. *Metalepsis* est dictio gradatim ascendens ad id, quod ostendit, & ab eo quod præcedit, id quod sequitur insinuans. Vt in psalmo legimus: Labores manuum tuarum &c. labores posuit, pro his quæ laborando acquirunt homines, bonis. *Metonymia* est quædam veluti transnominatio. Huius multæ sunt & ostenduntur species. Aut enim per id quod continet, id quod continetur ostendit, vt: Effundens hydriam in canalibus. Aut contrà, vt: Accipe litteras tuas. Nec enim hydria effundebatur, sed quod in ea cõtinebatur: nec litteræ in manus, sed charta, quæ litteras continet, assumitur. Et iterũ in libris Regum: Et dimitte arcã, & vadat, & aspicietis. Non enim arca, sed plaustrum quod cõtinebat arcã, vel boues qui ducebãt plaustrũ, ire poterãt. Hęc & per efficientẽ id quod facit, & ecõtrà per quod fit efficiẽtẽ sæpe designat. *Antonomasia* est significatio vice nominis posita, quæ ex accidentib. propriam significat personã: quæ fit tribus modis: ab animo, à corpore, extrinsecus, Ab animo, vt: Nunquid tu percussisti superbũ? A corpore, vt: Vir spurius altitudinis sex cubitorum & palmo: ab elatione enim animi, diabolus, à corporis quantitate gygas significatur. Extrinsecus quæ sumuntur, in plures species diuiduntur. Descendunt enim à genere, vt: Nunquid omnibus vobis dabit filius Isai agros? A loco, vt: Auctorem seditionis sectæ Nazareno-

Catachresis. Metalepsis. Metonymia. Antonomasia.

renorum. Ab actu, vt: Qui autem tradidit illum, dedit eis signum dicens. Ab euentu, vt: Discipulus ille quem diligebat Iesus. Per hunc tropum aliquoties & Deus ille demonstratur. A genere, vt: Osanna filio Dauid. A loco, vt: Qui sedes super Cherubin, appare. Ab actu, vt Peccaui, quid faciam tibi ô custos Hominum! *Epitheton* est præposita dictio proprio nomini. Nam Antonomasia vicem nominis sustinet: Epitheton nunquam sine nomine fit, vt: Dilectus Deo & hominibus Moyses, &: Misericors & miserator Dominus, & iustum oppressum. Fit autem Epitheton tribus modis: Ab animo, à corpore, extrinsecus. His duobus tropis vel vituperamus aliquem, vel laudamus. *Synecdoche* est significatio pleni intellectus capax, cùm plus minúsve pronunciat. Aut enim totum apertè ostendit, vt: Verbum caro factum est. Et: Eramus in naui vniuersæ animæ trecenti septuaginta quatuor. Aut contrà, vt ibi: Ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, ibi posuerunt Iesum. *Onomatopœia* est verbum de sono factum, vt: Cymbalum tinniens, & clangor tubarum, &: stridebant cardines cœli. Ad hunc tropum quidam pertinere asserunt, fremitus leonum, balatus pecorum, rugitus asinorum, sibilos serpentum, ceterorúmque vocem confusam animalium, quæ & ipsa scripturis sanctis sæpius indita reperitur: vt, Rugitus leonis, & vox leænæ, & feruens & fremens sorbet terram. *Periphrasis* est circumloquutio quæ fit vt breuitatem splendidè describat & producat, aut fœditatem circuitu euitet. Splendidè producta describitur breuitas, vt Apostolus: Scimus quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur quod ædificationem habemus à Deo, domum non manufactam æternam in cœlis. Fœditatem circuitu euitans, vt: Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt inuicem concupiscentiis suis, masculi in masculos turpitudinem operantes. *Hyperbaton* est transcensio quædam verborum ordinem turbans, cuius species quinque sunt, Hysterologia, Anastrophe, Parenthesis, Tmesis, Syncresis. *Hysterologia* vel Hysteron-proteron est sententiæ, cum verbis ordo commutatus, vt: Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo. Prius enim Deus miserando iustificat impium, & sic benedicendo coronat iustum. *Anastrophe*, est verborum tantùm ordo præposterus, vt: quamobrem deprecabor Dominum, pro, ob quam rem. *Parenthesis* est interposita ratiocinatio diuersæ sententiæ, vt: Cùm vidissent gratiam, quæ data est mihi, (qui enim operatus est Petro in Apostolatum circunsionis, operatus est & mihi inter gentes) Iacobus, Ioannes, & Cephas dextras dederunt mihi & Barbanæ societatis. *Tmesis* est vnius compositi aut simplicis verbi sectio vna dictione vel pluribus interiectis: quæ species non facilè in scripturis, quæ ex Hebræo sermone vel Græco translatæ sunt potest inueniri. Est autem huiusmodi: Hieróque genuit solymis Dauidica proles: hoc est, Hierosolymis. *Syncresis* est Hyperbaton ex omni parte confusum, vt: Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ de-

Epitheton. Synecdoche. Onomatopœia. Periphrasis. Hyperbaton. Hysterologia. Anastrophe. Parenthesis. Tmesis. Syncresis.

argentatæ,& posteriora dorsi eius in pallore auri. Dum discernit cœlestis reges super eam, niue dealbabūtur in Selmon, mons Dei, mons pinguis. Priùs enim hîc, vt Augustinus ait, quærendus est ordo verborum, quomodo finiatur sententia, quæ vtique pendet, cùm dicitur: Si dormiatis,&c. Denique quod ait: Pennæ columbæ deargentatæ, vtrum singulari numero intelligendum sit, huius pennæ, an plurali, hæ pennæ. Sed singularem numerum Gręcus excludit, vt enim bona pluraliter hic positum legitur. Sed adhuc incertum est, vtrum hæ pennæ, an ô vos pennę, vt ad ipsas pennas loqui videatur. Vtrum ergo vobis, quæ præcesserunt, finiatur ista sententia, vt ordo sit: Deus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Si dormiatis inter medios cleros: vt istud hic dicere intelligatur qui speciei domus tanquam spolia diuiduntur, id est, si dormiatis inter medios cleros, ô vos qui diuidimini speciei domus per manifestationem spiritus ad vtilitatem, vt alij quidem detur per spiritum sermo sapientiæ: alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alij fides, alij linguarum genera, alij gratia curationum in eodem spiritu: Si ergo vos dormiatis inter medios cleros, tunc niue dealbabuntur in Selmon pennæ columbæ deargentatæ. Potest etiam sic accipi, Si vos pennę columbæ deargentatæ inter medios cleros dormiatis, niue dealbabuntur in Selmon, vt subintelligantur homines, qui per gratiam remissionem accipiunt peccatorum. Vnde & de ipsa Ecclesia dicitur in canticis canticorum: Quę est ista, quæ ascendit de deserto? Promissio quippe Dei tenetur per Prophetam dicentis: Si fuerint peccata vestra sicut coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra, quasi vermiculus, vt lac alba erunt. Potest & sic intelligi, vt in eo quod dictum est: Pennæ columbæ, subaudiatis, eritis: vt iste sit sensus: O vos qui tanquam spolia domus diuidimini, si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ eritis, id est, in altiora eleuabimini compagini Ecclesiæ cohærentes! Nullam quippe meliùs puto intelligi columbam deargentatam, quàm illam, de qua dictum est: Vna est columba mea. Deargentata est autem, quæ diuinis eloquiis est erudita. Eloquia namque alio loco dicuntur argentum igne examinatum, probatum, terræ purgatum septuplum. Magnum namque aliquod bonum est, dormire inter medios cleros, in eorum testamentorum auctoritate quiescere, id est, vtriusque testamenti testimoniis acquiescere. Vt quando aliquid ex his profertur & probatur, omnis intentio pacifica quiete finiatur. *Hyperbole* est dictio fidem excedens augendi minuendíve causa. Augendi, vt: Aquilę velociores, leonibus fortiores. Minuendi, vt: Terrebit te sonitus volantis folij, &: Denigrata est facies eorum super carbones. *Allegoria* est tropus, quo aliud significatur, quàm dicatur, vt Leuate oculos vestros, & videte regiones quæ albæ sunt iam ad messem: hoc est, intelligite quia populi iam parati sunt ad credendum. Huius species multæ sunt, ex quibus eminent septem: Ironia, Antiphrasis, Ænigma, Carientismos, Parœmia, Sarcasmos, Asteismos. *Ironia* est tropus per contrarium quod conatur ostendens, vt: Clamate voce maiori, surdus est enim Deus Baal, & fortè loquitur, & in diuersorio est, aut dormit,

Hyperbole. Allegoria. Ironia.

dormit, vt excitetur. Hanc enim figuram, nisi grauitas aduenerit pronũciationis, confiteri videbitur quod negare contendit. *Antiphrasis* est vnius verbi Ironia, vt: Amice ad quid venisti? Item Ironia ab Antiphrasi distat, quòd Ironia pronunciatione indicat, quod intelligi vult: Antiphrasis verò non voce pronunciationis indicat contrarium, sed suis tantũ verbis, quorũ origo contraria est. *Ænigma* est quæstio obscura, vel sententia tenebrosa per occultam similitudinem rerũ, vt: Pennę columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri: cùm significet eloquia scripturæ spiritualis diuino lumine plena: sensum verò eius interiorem maioris cœlestis sapientię gratia refulgentem. Vel certè vitam sanctæ Ecclesiæ præsentem, virtutum pennis scandentem, futura quæ in cœlis est æterna cum Domino claritate fruituram. *Carientismos* est tropus quo dura dictu gratiùs proferuntur, vt: Nonne pro Rachel seruiui tibi? quare imposuisti mihi? Vno enim leuissimo præpositionis nomine iniuriam, quam grauissimam sustinebat, temperantiùs loquens signauit. *Parœmia* est commodatũ rebus temporibúsque prouerbium, vt: Canis reuertens ad vomitum, & sus ad volutabrum luti, &: Num est Saul inter prophetas? Quorum vno cùm quislibet ad vitia relabitur post peractam pœnitentiam: altero tunc vtimur, cùm indoctum quemque, vel aliud quid artis, quam non didicit, vsurpare viderimus. Hic tropus adeo latè patet, vt liber Salomonis, quem nos secundum Hebræos parabolarum dicimus, apud Græcos ex eo tamen parœmiarum, hoc est, prouerbiorum acceperit. *Sarcasmos* est plena odio atque hostilis irrisio, vt: Alios saluos facit, se ipsum autem non potest saluum facere. Si res Israël est, descendat de cruce, & credimus. *Asteimos* est tropus multiplex numerosæque virtutis. Namque Asteimos putatur, omne quod simplicitate rustica caret, & facunda satis vrbanitate expolitum est: vt, Vtinam abscindantur, qui vos conturbant! Notandum sanè quod Allegoria aliquando factis, aliquando dictis tantummodo fit. Factis quidem, vt scriptum est: Quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, quæ sunt duo testamenta, vt Apostolus exponit. Verbis autem tantummodo, vt: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: quo significatur de stirpe Dauid per Mariam virginem Dominum saluatorem fuisse nasciturum. Aliquando simul verbis & factis vna eadémque res allegoricè significatur. Factis quidem, vt: Vendiderunt Ioseph in Ægyptum Ismaëlitis triginta argenteis. Verbis verò: vt, Appenderunt mercedem meam triginta argenteis, quibus appreciatus sum à filiis Israël. Iterum factis: vt, Erat autem Dauid ruffus, & pulcher aspectu: & iuxta Samuëlem in medio fratrum suorum. Verbis, vt: Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. Quorum vtrumque significat mediatorem Dei & hominum: decorum quidem sapientiæ virtute, sed sui sanguinis effusione fuisse roseum, eundémque vnctum à Deo patre, oleo lætitiæ præ consortibus suis. Iterum Allegoria verbi siue operis aliquando historicam rem significat, aliquando typicam, aliquando tropologicam, id est, moralem & rationalem, aliquando Anagogen, id est, sensum, ad superiora

Antiphrasis. Ænigma. Carientismos. Parœmia. Sarcasmos. Asteimos.

ducentem figuratè denunciat. Per Allegoriam facti namque historia significatur, cùm opus primorum sex dierum siue septem, totidem huius seculi comparatur ætatibus. Per verbum historia significatur, de hoc quod dicit Iacob Patriarcha. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, &c. de regno & victoriis eius scripta sunt: Dauid intelligitur etiam per verbum, specialiter de Christo siue Ecclesia sensus: cùm idem sermo Patriarchæ de Dominica passione & resurrectione accipitur. Iterum Allegoria facti tropologiam, id est, moralem perfectionem designat, vt: Tunica talaris & polymita, quam Iacob filio suo Ioseph fecit, variarum virtutum gratiam, quam nos pater vsque ad terminum vitæ induit & donat. Et insinuat Allegoria verbi eandem morum perfectionem: vt, Sint lumbi vestri præcincti & lucernæ ardentes in manibus vestris. Allegoria facti, anagogicum, hoc est, ad superiora ducentem sensum exprimit: vt, Septimus ab Adam Enoch translatus de mundo, sabbathum futuræ beatitudinis, quæ post bona opera seculi, quod sex ætatibus voluitur, electis in fine seruatur, figuratè tempus signat. Allegoria verbi, eadem vitæ cœlestis gaudia demonstrat, vt: Vbicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ: quia vbi mediator Dei & hominum est corpore, ibi nimirum existunt subleuatæ ad cœlos animæ, & celebrata gloria resurrectionis, colligentur & corpora iustorum. Nonnunquam in eodem verbo historia simul, & mysticus de Christo siue Ecclesia sensus, & tropologia & anagoge figuraliter intimatur: vt, Templum Domini iuxta historiam, est domus quam Salomon ædificauit, iuxta Allegoriam, est corpus dominicum, de quo ait, Soluite templum hoc, &c. vel vt alius Euangelista ait, in tribus diebus excitabo illud: siue eius cui dicitur: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos, per tropologiam, quisque fidelium, quibus dicitur: An nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi, & templum Spiritus sancti qui in cœlis est? per Anagogem, supernæ gaudia mansionis, cui suspirabat, qui ait: Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Simili modo dicitur: Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortauit seras portarum tuarũ, & benedixit filiis tuis in te. De ciuibus terrenæ Hierusalem, de Christi ecclesia, de anima quoq; electa, de patria cœlesti, iuxta Historiam, iuxta Allegoriã, iuxta Tropologiam, iuxta Anagogem, rectè potest accipi. Iuxta Allegoriã de Ecclesia diximus, sequentes exemplum doctissimi Gregorij tractatoris, qui in libris moralibus ea quæ de Christo siue Ecclesia per figurã dicta, siue facta interpretantur, Allegoriã propriè solet nuncupare. *Homœosis* est minus notæ rei per similitudinẽ eius quę magis nota est demõstratio. Huius species sunt tres: Eicõ, Parabole, Paradigma. *Eicon*, est personarũ inter se, vel eorũ quę personis accidũt cõparatio, vt in Euangelio Ioannis: Vidimus gloriã eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. Et in alio loco: Neque nubent, neque nubentur, neque ducent vxores: sed erunt sicut Angeli in cœlo. Neque enim vltra mori poterũt, æquales quippe Angelis erũt. *Parabola*, est rerũ inter se genere dissimilium comparatio, vt: Simile est regnum cœlorum gra-

Homœosis. *Eicon.* *Parabola.*

rum grano sinapis, & : Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis. *Paradigma* est propositio exempli exhortantis, vel deterrentis. Exhortantis, vt in libro Regum: Elias homo erat similis nobis passibilis, & oratione orauit, vt non plueret super terram annos tres, & menses sex. Et iterum: Respicite volatilia cœli, quoniam non metunt, neque seminant, neque congregant in horrea. Deterrentis, vt: Qui in illa hora fuerit in tecto, & vasa eius in domo, non descendat tollere ea: & qui in agro, similiter non redeat retro. Memores estote vxoris Loth. Paradigma

INCIPIT PROLOGVS MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

In Orthographiam.

CVM inter nos talia gererentur, & de complexionibus Apostolorum nonnulla nasceretur mentio, monachi mei subitò clamare cœperunt; Quid prodest cognoscere nos, vel quæ antiqui fecerunt, vel ea quæ sagacitas vestra addenda curauit nosse diligenter, si quemadmodum ea scribere debeamus, omnimodis ignoramus, nec in voce nostra possumus reddere, quod in scriptura comprehendere non valemus? Quibus respondi, hæc quæ dicerent, designata esse, quemadmodum & intelligi debeant, & proferri. Sed labor nobis antiquorum omnino seruandus est, ne nos auctores earum rerum mentiamur, †quarum sequaces esse cognoscimur. Et ideo duodecim auctorum opuscula deducimus in medium, quæ ab illis breuiter & copiosè dicta sunt, vt & nos ea compendiosius dicamus, & à priscis auctoribus sine varietatis studio dicta recolantur, quatenus & vobis plenissimè satisfacere videamur, & auctoritate firma sit relatio, quam duodecim auctorum textus insinuat. Iam tempus est, vt totius operis nostri conclusionem facere debeamus: vt melius in animo recondautur, quæ septenaria conclusione distincta sunt. † qui

INCIPIT PRÆFATIO.

CAP. I.

POst commenta Psalterij, vbi præstante Domino, conuersionis meæ tempore primum studium laboris impendi. II. Deinde post insti-

tia non permisimus dissipari. Hic autem, in libro scilicet Orthographiæ, libetiùs & generaliter appetatur: quemadmodum ex regulis artium humanarum, salua auctoritate seniorum, cuncta lectio decora nimis & correcta reddatur. Si quis autem auctores Orthographos in textu suo legere fortasse voluerit, transcriptos inueniet, quos ego, quantos potui reperire, monasterio meo, præstante Domino, dereliqui, vt latiùs dicta probare possetis in auctoribus suis, quos non propter fastidium vestrum deflorandos esse putauimus. Illud etiam vos magnoperè credidi commonendos, vt distinctiones sensuum solicita mente perquirere ac ponere debeatis, sine quibus neque legere quicquam cõpetenter, neque intelligere præualemus. Scire autem debemus Donatum artigraphum de posituris ita tractasse, vt non ibi ordinem, sed virtutes earum potiùs exprimere videatur. Nam si distinctionum seriem per gradus cognitos sequeretur, primò plenam, deinde mediam nequaquam ponere potuisset: deinde magis inciperet, vbi prædictæ posituræ ad finem tendere comprobantur. Sequitur distinctio, deinde media quę plena semper præcedunt potiùs quàm sequantur. Sed sicut visum constat esse doctissimis, hunc debemus ordinem custodire: vt primò de subdistinctione dicamus, quæ ibi semper apponitur, vbi in commate sermo suspensus adhuc reddendus esse cognoscitur: vt,

Arma, virúmq; cano,--- Vbi totius operis summa conclusa est, Arma † enim ancilia Virgilius, virúmque dicturus est. Sed quoniam cano, respicit ad vtrumque hìc in arma, subdistinctio rectè ponenda est. Mediam verò affigendam constat in commate, cùm nullus sermo deest sed gradatim tendit ad plenam, vt, † Æneia

Diuidimus muros, et mœnia pandimus vrbis:

Plena est autem, vbi finitur perfecta sententia: vt est illud,

Tantæ molis erat Romanam condere gentem!

Subdistinctionem verò, vel mediam non credas ipsum ordinem semper tenere, quem diximus, vt subdistinctio præcedat, & media consequatur: sed pro ratione supradicta locis congruis apponuntur, vt distinctiones istæ bene positæ, sensum nobis lectionis euidenter aperiant. Nam si aliter distinguas, sine dubitatione cuncta confundis. Has verò distinctiones, seu posituras, Donato testante, Græci θέσεις vocant. Periodus est autem per longum plenæ sententiæ ducta pausatio, cuius partes sunt cola, & commata. Sed antequam opus Orthographiæ inchoare videamur, præfationem Phocæ artigraphi, exempli causa, iudicauimus apponendam: quæ cuncto operi nostro quasi à nobis prolata sit, ita omnibus modis videtur accommoda.

Ars mea multorum es, quos secula prisca tulerunt:
Sed noua te breuitas asserit esse meam.
Omnia cùm veterum sint explorata libellis,
Multa loqui breuiter sit nouitatis opus.
Te relegat iuuenis, quem garrula pagina terret,
Aut si quem paucis seria nosse iuuat.
Te longinqua petens comitem sibi ferre viator.

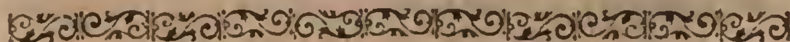
pro digamma ſcribitur, modò pro vocali. Vocalis eſt, cùm ipſa per ſe eſt. Hoc enim cum cæteris quoque vocalibus patitur. Si cum alia vocali eſt, digamma eſt, quæ eſt conſonans tres vocales quibuſdam videntur eſſe ſub vna ſyllaba vt. Errant ſi ita putant. Nam nuſquam apud Græcos, neque apud Latinos ex tribus vocalibus ſyllaba conſtat. Similiter h quoque digamma erit, & duæ vocales ſimiliter. Sed cadit in quæſtionem, & aliis per t, aliis per d, placet ſcribi. Apud antiquos enim ſcio Sedum fuiſſe: vnde nos duabus litteris nouiſſimis ablatis, reliquas litteras ſalua d, in vſum habemus: quemadmodum ſi quæras, Sat, qualiter ſcribi oportet, dicemus per t, quia integrum eius ſit Satis. Q littera tunc rectè ponitur, cùm illi ſtatim v littera, & alia quælibet vna, pluréſve vocales coniunctæ fuerint, ita vt vna ſyllaba fiat. Cætera per c ſcribuntur. Hoc † Lucio quoque videtur. Nonnulli putant auribus deſeruiendum, atque ita ſcribendum vt auditur. Eſt enim ferè certamen de recta ſcriptura, in hoc, vtrum quod audimus, an quod ſcribi oportet, ſcribendum ſit, ergo non omnia auribus dederim. Quotidie, ſunt qui per co, cotidie ſcribant: quibus peccare licet deſinere, ſi ſciant quotidie inde tractum eſſe, à quot diebus, hoc eſt, omnibus diebus. Qui, ſyllaba per q,u,i, ſcribitur: ſi diuiditur, vt, ſi cui, vt huic, per c. Hoc item in cæteris notauimus, vt diuiſionem c littera ſequatur, ſi tamen ſecundum antiquam enuntiationem fuerit, qua genitiuus & ablatiuus non diuiditur. Cauſam, per vnam ſ, nec quemquam moneat antiqua ſcriptura. Nam & accuſare per duo ſſ, ſcripſerunt: ſicut fuiſſe, iuiſſe, eſſe, & † cauſaſſe per duo ſſ, ſcriptum inuenio. In qua enuntiatione quomodo duarum conſonantium ſonus exaudiatur, non inuenio. Voſtra olim ita per o, hodie per e: vt, aduorſa, aduerſa, peruorſa, peruerſa, votare, vetare, vortex, vertex, conuollere, conuellere, amploctere, amplectere. Malo, qui putant ab eo quod eſt Græcè μᾶλλον comparatiuo modo deſcendiſſe, & per duo ll ſcribunt, peccant. Non enim à Græco tranſlatum eſt, ſed ab antiquorum conſuetudine, qui primò Magis ſuo loco dixerunt, poſtea à pluribus eliſionibus hoc verbum anguſtauerunt, vt, magneuolo, deinde mauolo, quod frequentiſſimum apud illos eſt: nouiſſimò hoc ſubſiſtit, vt malo eſſet. Sed malle per duas ll, velle eſt. Item nolo per vnum l. Nolle per duo ll. Nolo enim ne volo eſt, nolle, ne velle. Denique vt ſe verbum habet, ita ea quæ ex illo componuntur. Alia ſunt quæ per duo v ſcribuntur, quibus numerus quoque ſyllabarum creſcit. Singuli enim vocali vocalis adiuncta, non ſolùm non cohæret, ſed etiam ſyllabam auget: vt, vacuus, ingenuus, occiduus, exiguus. Eadem diuiſio vocalium in verbis quoque, metuunt, ſtatuunt, tribuunt, acuunt. Ergo hîc quoque c littera, non q apponenda eſt. Lacrumæ, an lacrimæ, maxumus an maximus, & ſi qua ſimilia ſunt, quomodo ſcribi debent, quæſitum eſt. Terentius Varro tradit Cæſarem per i eiuſmodi verba ſolitum eſſe enuntiare & ſcribere: inde propter auctoritatem viri conſuetudinem factam, ſed ego in antiquiorum multò libris quàm Gaius Cæſar eſt, per v plerique ſcripta inuenio. Optumus, intumus, pulcherrumus, lubido, dicundum, faciundum, maxumæ, monu-

† Eſt is Lucius Cæcilius vindex

† cauſiſſe

mentum, contumelia, minumæ. Melius tamen est, & ad enuntiandum, & ad scribendum, i litteram pro v ponere, in quod iam consuetudine inclinauit. Vineas, per e quidam scribendum tradiderunt, si significarent, quas in agris viderimus: ac contrà per i vinias illas, sub quibus latere miles solet, quod discrimen stultissimum est. Nam neque aliunde vineæ castrenses dictæ sunt: quàm quod vineis illis agrestibus similes sunt. Extinguunt, per v & o: qualem rationem suprà reddidi de q littera, quam dixi oportere in omni declinatione duas vocales habere, talis hic quoque intelligenda est, extinguo. Est enim & ob hoc extinguunt, licet enuntiari non possit. Interuallum duas ll habet: Vallū enim ipsum non aliter scribitur, à quo interuallum. Varro dicit interualla esse spatia, quæ sint inter capita vallorum, id est stipitum, quibus vallum fit, vnde cætera quoque spatia dicunt. Obseruanda pusillo diligentius præpositionum cum verbis à vocalibus compositio, vt consonantes nouissimas præpositionum sciamus non durare, sed mutari plerumque. Itaque nonnunquam quæ consonantes verborum aut vocabulorum primo loco sunt, easdem necesse est fieri & in præpositionibus, quæ propter lenitatem quoque omninò enuntiari sæpe litteræ præpositionum non possunt: quando autem fiant, quando non, sono internunciamus. Accedo duo cc, attuli duo tt, assiduus duo ss, Arrideo duo rr, Appareo duo pp, Annuo duo nn, Alligo duo ll. In his non solum propter lenitatem consonantes mutantur: sed & quòd nullo modo sonare d littera potest. Ibi sonat, & ibi scribitur, cum f consonanti adiungitur: vt adfluo, adfui, adfectus: vt contra b non sonat, offui, offero, offendo. In aliis etiam consonantibus idem patitur, vt: Suggero, ostendi enim suprà digammam consonantis vim habere. Est vbi b, quod vix credibile est in s cogatur: vt, Suscipere, sustinere, suspendere, suscitare, & quia antiqui dixerunt sustollere, non præterito sustuli. Item ex præpositio ad f litteram: vt, effl io, effodio, effero, efficio, nec minus informatur escendo: alicubi tamen sonat & ob hoc necessariò scribitur exsilio, exsicco. Itaque vbi sonuerit, ibi ponemus. T. ntus & quam tis in medio m habere debent, quam enim & tam est: vnde quamtitas, quamtus, tamtus. Nec quosdam moueat, si n sonat: iam enim suprà locum n sonare debere, tametsi in prima scriptura m posita sit. Exsilium cum s (ex solo enim ire est) quasi exsolium, quod Græci ἐξορισμὸν dicunt: antiqui exsoles dicebant. H, sicut in quęstione est littera sit, nécne sit, ita nunquam dubitatum est secundo loco à consonante poni debere, quod solus Varro dubitat. Vult enim auctoritate sua efficere, vt h prius ponatur ea littera, quæ adspirationem conferat: & tantò magis hoc tempt at suadere, vt vocalibus quoque dicat anteponi: vt, hæres, hircus. Sed Varronem præterit, consonantem ideo secundo loco h recipere, quia non possit ante adspirationem nisi vocales habere. Itaque & antè, & pòst, h littera cuicunque tali adiungatur, non sonat. Hæc enim natura vocalium est, vt ante se aut post se habeant h, enunciationem non impediant. Præterea in libro qui in Grammatica, Varro cùm de litteris dissereret, ita h inter litteras non esse disputat. Quod multò minus mirum, quàm quod x quoque

que litteram esse negat. In quo quid viderit, nondum deprehendi: ipsius verba subiiciam. Litterarum partim sunt & dicuntur: vt, a, & b, & h, & x, partim sunt quæ neque dicuntur: quædam neque sunt, neque dicuntur: vt φ ψ. Vehemens & vemens apud antiquos, & apud Ciceronem lego: æquè prehendo: & prendo, herculè & herclè, nihil & nil. Hæc obseruare catenus poterunt, consuetudine potius quàm ratione, in his præcipuè verbis quæ adspirationem habere debent. Y littera antiqui non semper vsi sunt, sed aliquando loco illius, v, ponebant. Itaque in illorum quidem libris hanc scripturam obseruandam censeo, Suriam, Suracusam, Sumbola. Sucofantas. At nostris corrumpi non debet. Illud enim non video, quare huic litteræ h adspirationis gratiam amoueam. ipsa enim per se adspiratiua est, & quocunque vocabulo primum locum habuerit, adspiratur, Yacintus, Yllus, Ymerus: & tantò magis adspiratio addenda non est, quantò apud Latinos vocabula non sunt hac littera notata. Varroni enim placet, h littera si primo loco ponatur, non adspirari. Lector enim ipse, inquit, intelligere debet Rhodum, tamen etsi h habet, Rodum esse, sed eadem obseruatio non necessaria est r litteræ, sunt enim verba primo loco r litteram habentia, non minus Latina quàm Græca. Itaque meritò auferemus aut amouebimus adspirationem, Roma, regina, rapa, rodus. Z in antiquis libellis modò scriptum est, modò non: sed pro illo duæ ss ponebantur, Crotalizo, crotalisso, malacizo, malacisso, & his similia. Sed viderint illi, qui cùm verbis integris Græcorum vti non erubuerunt, erubescendum crediderunt litteras Græcas intermiscere. Nobis satius alieno bene vti, quàm ineleganter nostra apponere.

EX VELIO LONGO ISTA † RELATA SVNT.

† deflorata

Cap II.

Velius Longus de Orthographia.

AT, si coniunctio fuerit: per t scribendum est: vt est,

At te nocturnis iuuat impallescere chartis.

si præpositio, per d: vt est,

Fando aliquid si fortè tuas peruenit ad aures.

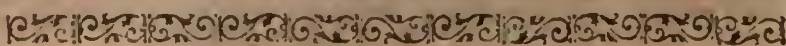
Atque, item coniunctio composita, per t similiter scribenda. Apud, præpositio per d scribi debet: sicut ad patrem, quoniam veteres sæpe apud, pro ad vsi sunt: & duabus ex eis mediis litteris sublatis, id est, p & v, ad remanet. Item quit, per t scriptum, verbum est tertiæ personæ, cuius prima est queo, secunda quis, tertia quit: ex quibus componuntur nequeo, nequis, nequit: inquio, inquis, inquit. Per d autem aduerbium: vt

Quid faciat latas segetes:--- & quę ex eo componuntur: vt, quicquid, siquid, aliquid nunquid, & his similia. Id, per d scriptum, pronomen est neutri generis, ab eo quod est, is, ea, id: per t verò signatum, indicat verbum tertiæ personæ, ab eo quod est, eo, is, it. Placet etiam

Delmatiam scribamus non Dalmatiam, quoniam à Delminio maxima eiusdem prouinciæ ciuitate tractum nomen existimant. Feriæ quoque, non fereæ scribendæ sunt: quia apud antiquos ferię, non fereæ dicebantur. Actuarij, & actarij, vtrumque dicitur. Sed actuarij nominantur, diuersis actibus generaliter occupati: actarij verò scriptores tantùm dicuntur actorum. Item aliud est Cilonem, aliud Chilonem. Cilones, vocantur homines angusti capitis & longi, & h aspirationem non habet. Chilones verò, cum h aspiratione scripti, à breuioribus labiis homines vocitantur, quod est à Græco vocabulo deriuatum, παρὰ τὰ χείλη: vnde Achillem quoq; ferunt esse nominatum. Coniux sine n putat † Nisus Artigraphus esse scribendum, quoniam in genitiuo casu facit coniugis. Mihi autem videtur non euellendam exinde hanc litteram, quasonus Enuntiationis exprimitur. Nam quamuis asserat non esse onerandam superuacuis litteris dictionem, ego tamen non fraudandum sonum æstimo suis litteris, quibus † integer & plenus auribus intimamur.

De hoc grammatico vide Ludouici Carrionis antiquarũ lectionũ Commentarium II. cap. II.

† integris & plenis

EX CVRTIO VALERIO
Ista Collecta Sunt.

CAPVT II.

Curtius Valerianus Orthographus.

Q, Littera tunc rectè ponitur, cùm eam statim v littera sequitur, iuncta cum alia vocali vel vocalibus diphthongis, ita vt vnam syllabam faciat, vt: Quirites, quæstio, quærite. Cætera verò per c scribi debent, vt: cuius, Cumæ, & reliqua huiusmodi. Cum quando præpositio erit, per c scribi debet: vt est illud:

Diuisum imperium cum Ioue Cæsar † habet.

† habes

quando autem aduerbium est, per q scribendum. Veteres enim quando, quum dixerunt: vt est, quum nauis ex Asia venerit: cæteráque huiusmodi aduerbia similiter scribenda sunt, vt quoquumque, vbiquumque. Huiusce, per c litteram scribendum est, antiqui enim pronominibus c addebant, vt: hicce, illicce, isticce: vnde subtracta eadem nouissima littera, c relictum est, vt hic, illic, istic: sed hoc in solo genitiuo casu articularis pronominis, qui est huiusce, ad hoc eadem syllaba ce integra manet. Cur, alij per c scribendum putauerunt, dicentes non posse q litteram poni, vbi v esset sine alia vocali, secundum regulam supradictam: alij per q, eò quod originem trahat ab interrogatiuis aduerbiis, quæ sunt quando, quorsum. Vsus autem obtinuit, vt cur, per c scribatur. Partubus, & partibus, arcubus, & arcibus, artubus & artibus, veteres quidem indifferenter scripserunt: Nos possumus obseruare vt ab eo quod sunt partus, id est, fætus, partubus scribamus: ab eo autem quod sunt partes, partibus. Itémque ab eo quod sunt arcus arcubus: ab eo autem quod sunt arces, arcibus: & rursum ab eo quod sunt artus, id est, membra artubus: ab eo autem quod sunt artes, artibus. Tres litteræ sunt apud Græcos ζ ξ. ψ. Ex his in vsum nostrum transtulimus

ſtulimus Z. item pro ξ nos X. vtimur. ψ. nullo modo transferri potuit, ſed vis ipſius tranſlata eſt in p ſ: vt quæ per ψ ſcribuntur, per p ſ ſcribamus. In cæteris caſibus, aut in bis exeunt, aut in pi, vt: Celebs, celebis, auceps, aucupis, cynips, cynipis. Diuiſionem præterea ſyllabarum ad b ſ & p ſ pertinentem, hinc obſeruabis: quòd vbicunque p ſ erunt, diuidi non poſſunt, ſed ad ſequentem aut antecedentem ſyllabam applicabuntur, tanquam vnius litteræ poteſtatem habeant, Apſtinui, aps, & tenui, Apſceſſi, aps & ceſſi, Apſcondo, aps & condo. At vbi b ſ fuerunt, diuidantur neceſſe eſt, vt, Obſtupui, obſtupeo, obſum, obſtrepo. Præterea b ſ nunquam coniunctas inuenies, non enim poſſunt facere ſyllabam, & ſi primam quidem vocalem habeant: fallunt ipſæ conſonent, vt: trabs, quam dicimus trabem. Cæterùm ſi ante vocalem ponantur, nullo modo Enunciationem capiunt: contrà p ſ etiam præpoſitæ ſic ſonant, vt apud Græcos ψ. Tandem rationem hanc puto obſeruandam & in verbis, quæ præterito tempore & futuro incertum eſt p an b habere debeant. Nam ſicut in caſibus nominum p littera in b commutatur, vt eſt celeps celebis, ita in temporibus quoque verborum è contrario b in p commutatum videmus, vt: Scribo, ſcripſi, ſcripturus: Labor, lapſus, lapſurus: Nubo, nupſi, nuptura. X in antiquis libris Latinorum ſcriptum non eſt: ſed pro illo, duo ſſ ponebantur, Crotalizare. Crotaliſſare. Sed viderint illi, qui cùm verbis quibuſdam integris Græcorum vti in Latina lingua non erubuerunt, erubeſcendum crediderunt litteras Græcas intermiſcere. Nam ſatius eſt alienis bene vti, quàm noſtra ineleganter apponere. Præſtò per o ſcribimus: veteres per v ſcripſerunt. Sed Præſto dicendum eſt, vt ſedulò, & optato. Inde & Præſtolari, non præſtulari. Non mirum veteres v littera pro o. vſos, nam & o pro v vſi ſunt. Poblicum enim quod nos publicum, & quod nos culpam, illi culpam dixerunt. Supter per p ſcribendum, non per b. Neglegere per g, non per c ſcribendum, & alia huiuſmodi quidam per y litteram putauerunt, eo quòd Græca eſſe dicerent. Sed apud nos y littera nunquam vocali coniungitur.

EX † PAPYRIANO ISTA COLLECTA SVNT.

† Hunc grammaticum præter cæteros aduocat aliquando Priſcianus

CAP. IV.

AE ſyllaba, quam nūc in fine ſermonis diphthongon ſcribimus, vt, cogitationes magnæ, apud antiquos per ai ſcribebatur, vt eſſet diſtractio genitiuorum à datiuis. Nam genitiuo hanc diuiſionem dabant, vt non eſſet ſyllabis ſimilis datiuo, ſi triſyllabus inueniretur, vt: Magnai, Aſiai, aulai, rugai, ferai. Reliqui, & reliqui per c ſcribebantur: & ſicut relicuus & vacuus, ſic relicui & vacui, ſic mortuus, & mortui, ſtrenuus, ſtrenui: At nunc reliquiæ, vel exequiæ, per q ſcribuntur. Cotidie, per c & o dicitur, vt ſcribitur: non per q: quia non à quoto die, ſed à con-

tinenti die dictum est Haud, quod aduerbium est negandi, d littera terminatur, & aspiratur in capite: quando autem coniunctio disiunctiua est, per t litteram sine aspiratione scribitur. Malo per vnum l, quod est magis uolo. Malle per duo ll, quod est magis uelle. Nolo per vnum l, est enim non uolo, Nolle, per duo ll, quod est non velle. Primò Querela apud Latinos per vnum l scribebatur, sicut suadela, rutela, candela, corruptela: quamuis vsus sibi etiam apud eos vindicaret, vt aliqua in figura diminutiuorum per duo ll scriberentur: vt, Capella, fabella. Nunc autem etiam Querela per vnum l scribitur. Narare per vnum r scribitur, vt Varroni placet, secutus est enim etymologiam nominis eius, qua gnarus dicitur quis, qui scit quid loqui debeat. Denique compositio verbi ita scribitur, ignorare, quod non per duo r, sed per vnum scribitur. Ideo & Naratio, vnum habere debet. Quod, quando numerus est, per t: quando pronomen, per d scribendum est. Nam Totidem per t scribitur, quia numerus est. Quæcunque verba ab s littera incipiunt, si composita sint, vt Ex præpositionem accipiant, seruata s littera scribuntur, vt: Specto, exspecto: Salio, exsilio. Cætera verba quæ s in principio non habent, onerari non debent: Æstimo, existimo: Actuo, exactuo: Agito, exagito. Prendo dicimus & prehendo, vt herclè & Herculè, Nihil & nihili. Sed in his verbis, quæ aspirationem habere debent, hæc obseruari eatenus poterunt, quatenus consuetudo permiserit. Sed tamen libellus nos euidenter docet, qui inferiùs de aspiratione scriptus est. Trabs ab eo quod dicitur trabis, & vrbs, per p debent scribi, licèt Varro per b scribendum putet, quòd in reliquis casibus b habent. Sed tamen cum ψ litera Græca nullo modo transferri potuerit in vsum nostrum, & vis eius per p & s litteras scribatur, necessarium est, vt vbi ψ Græcum sonat apud nos, quod vitari non potest, per has litteras scribatur, id est, p s, licet in obliquis casibus b habeant, vt: Celeps celibis, Vrbs vrbis: item in aliis ipsam retineant, vt: Auceps aucupis. Vnde apparet in his casibus mutare nos debere p & b, in quibus se etiam ambæ consequuntur interposita vocali. Hanc etiam regulam sequitur & φ, quæ & ipsa per p & h constat, vt: Cynips, cyniphis, quæ in nominatiuo casu p & s, in aliis casibus per p & h scribitur. Quicquam, in medio per c, nó per d, scribi debet. In compositione enim plerunque d in c commutatur, vt in præpositionibus, Accedo, accùmulo. Formosus sine n, secunda syllaba scribendum est, vt: Hirenosus, frondosus, aquosus, herbosus: participia verò habent n, vt Tonsus, tunsus, mensus. † pensus. Antiquorum nulla obseruantia fuit, cum n, an sine n, scriberent, illi enim Tosus, tusus plerumque scribebant. Y Græcum nos in quibusdam in u conuertimus, vt: Cymas, Cumas, Cyminum, cuminum: in quibusdam non vertimus, vt: Syria, Cyriacus, symbolum, sycophanta. Forfices secundum Etymologiam debemus dicere, & scribere: vt si à filo dicamus, f. debeamus ponere, vt forfices quæ sunt sartorum: & si à pilo, per p, vt forpices, quæ sunt tonsorum: si à capiendo, per c, vt forcipes, eo quod formum capiant, quæ sunt fabrorum, formum enim dixerunt antiqui calidum, vnde est formosus. Vulgus, vultum, paruum, toruum, sunt qui putant per duo u scribi non debe-

† sparsus

debere: quia similis vocalis vocali adiuncta, non solum non cohæreat, sed etiam syllabam augeat: vt est, vacuus, ingenuus, occiduus, exiguus, perspicuus, & in verbis metuunt, tribuunt, statuunt. Sed Velius longus per rationem præsumptam decipi eos putat, qui primitiuus, & adoptiuus, & nominatiuus, & alia per u & o scribebant. Nam aliter scribere, & aliter pronuntiare vecordis est. Cùm enim per o scribant, per u enuntiant. Præterea qui contrà sentiunt, non respexerunt vnum u, totiens consonantis vim habere, quotiens pro consonante ponitur, quod apud Græcos Digammon vocatur: ac sic fieri, vt nominatiuus duas quidem u litteras habeat, sed priorem pro consonante, posteriorem pro vocali scilicet positam. Sic & Donatus dicit, quotiens u & i, seu sibi, seu aliis vocalibus præponuntur, loco habendas esse consonantium. Hiemps, vt † Cecilio videtur, p habere post m litteram non debet: quod satis sine ea littera consonet, vel quòd per omnes casus nec vestigium quidem illius appareat: Sumpsi, autem quęritur an possit sine p littera, vt hyemps sonare. Sed quia & in alia declinatione p respondit, cùm dicimus Sumptus, sumpturus, necessario per p scribi debet. A, & ab, & abs, & au præpositiones, generis sunt: velut cùm dicimus. A me, ab illo, abstuli, aufugi, sed obseruandum, vt tunc Ab præpositio scribatur, quotiens parti cuilibet orationis coniungitur, quæ à vocali incipiat, ne dictio multis consonantibus oneretur. Si verò à consonante pars aliqua, cui præponitur, incipiat, non est ponenda Ab præpositio, sed à solum, vt: A fratre, à vicino, ab homine, ab vrbe. Abs verò apud nos nominibus, cum quibus in compositione venit, respuenda est: vt est, Ab vrbe venio, non Abs vrbe venio. Nam in compositione non est euitanda, vt: Abscondo, abstineo. Au, quoque his pręponenda est, quę à consonātibus incipiunt. In, præpositio si composita sit, & p, aut b, vel m, sequatur, n in m conuertit, vt: improbus, imbuit, immutat. Quotiens verò g illam sequitur, n amittit, vt: Ignarus, ignotus. Nam ignarus & Gnotus simplices sunt. Ad, præpositio interdum retinet d litteram, vt: Adfert: adfuit, interdum variat, vt: Ammonet, amminiculum. Plerumque euenit, vt consonantes quædam verborum aut vocabulorum coniunctæ huic præpositioni, mutentur, quando autem fiat, quando non, sono internoscimus. Accedo duo cc, Attuli duo tt, vt: Assiduus duo ss, Appareo duo pp, Alligo duo ll, Annuo duo nn, est enim vbi necesse est hanc litterā interire, id est, d, vt: Aspiro, aspicio. Nulla enim consonans per d, intercedit, sed omnino d deperit. Ex, præpositio sequentib. b, d, g, l, m, n, litteris, & u & i, cum pro consonantibus sunt x litteram, vt: Ebibit, edidit, egressit, elusit, emicuit, enarrauit: sequente verò f, nostra consuetudine in eandem litteram mutat, vt: Effundo. Ob, pręposițio interdum ponitur plena, vt est, Obire, oberrare, interdum in eandem litteram transit, à qua sequens sermo incipit, vt: Offalsit, ommutuit, opposuit, sequente verò u, loco consonantis posita, integra custoditur: vt Obuersus, obuius. Sub, præpositio superior, interdum b litteram seruat, vt: Subire, subesse: subauscultare: interdum mutat in eandem litteram, à qua sequens inchoat verbum,

† Cæcilius est qui supra Lucius Cæcilius de quo in Canisio dicemus.

bum, vt: Sufficit, suffigit, summouit, subministrat, supponit, supprimit, suggerit, sequenter littera integra manet, vt: Subrado, subremigo, subrideo, nec vnquam sequenter littera corrumpitur: b in s mutatur, sequentibus t & c: vt Sustulit, sucepit. De, præpositio aut plena in compositionibus ponitur: vt, Deducere, demonstrare, detrudere: aut corruptione e litteræ corrumpitur: vt, Deorsum. Nam quando in i litteram transit, vt est,

Aëra dimouit tenebrosum, & dispulit vmbras:

non est à præpositione de, sed dis, vt, distraho, dispereo. Dis præpositio sequentem litteram s non amittit: vt, Dispicio: sequentibus verò b, d, g, l, m, n, r, amittit: vt, Dibucinat, diducit, digerit, dilacerat, dimouet, dinoscit, diripit. Interdum s littera, sequenter, in eandem litteram mutatur: vt, Dirumpo: sequente f, consuetudine in eandem mutat litteram: vt, Diffundo. Re, præpositio non tantùm plena præponitur quibusdam partibus orationis: vt, Remouet, refricat, respirat: sed & d litteram assumit: vt est, Redire, redolere. Sed interdum d hæc littera geminatur, quotiens ab eadem litera sequens incipit syllaba, & vna pars orationis expletur: vt, Reddere dicimus, geminata d, Reducere autem simplici vtimur. Trans, præpositio interdum plena est: vt, Transtulit, transactum, transeo, transitus: interdum minuitur: vt, Traicit, traducit. Sine, præpositio interdum assumptione litteræ d, corrumpitur: vt, Seditio, sedulò. Pro, præpositio cùm sit naturaliter longa, interdum in compositione corrumpitur, partim correptione: vt, Proauus, partim assumptione litteræ d: vt, Prodest, proditus, prodigus. Interdum integra est & ipsa, & pars cui coniungitur. vt, Procuro. Sequentibus i & u, cùm pro consonantibus sunt, nonnunquam litteram perdit, aut mutat: vt, Prouidens: aut adsumit, aut corripitur: vt, profertur. Circum, præpositio sequentibus vocalibus, m litteram in enũtiatione mutat, in scriptura seruat: sed cum i & u vocales loco consonantium positæ sequuntur, & scribitur. & enuntiatur: vt Circumuenit, circũmiacet. Ante, præpositio interdum integra manet: vt Anteactum, anteuenit, antecedit: interdum mutatione in i litteram corrumpitur: vt, Antistat, anticipat. Inter, præpositio in vña voce sequente l littera, r in eandem mutat: vt, Intellego. Cæteris litteris sequentibus vocalibus, pro voce integra manet: vt, Interius. Cuius, & Cui, pronomina per q scribebantur. Nos autem & ad breuitatem festinauimus scribendi & illam pinguedinem limare maluimus. Accerso per c, & Arcesso per r, sed Accerso significat aduoco: Arcesso, repello, prohibeo. Coqui, † Gratus attigrathus per c primam syllabam, secundam per q scribendam putauit. Non enim dicimus Cocere, sed Coquere, vt, Virgilius,

† Cnatus vetus liber fortasse. Gratus vel Cnatus orthographus.

-- apricis coquitur vindemia saxis.

V, littera in quibusdam partibus orationis vitiosè inseritur, vt in eo quod est vrguere. Virgil.

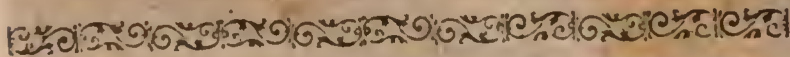
Vrgentur pœnis.- siue u positum est: & illud,

Vrgere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Nam quominus vnguo debeat dici, euidenter apparet: quòd nullum

verbum est vo terminatum, siue iunctim, siue solutim, vt non eandem u seruet in præterito: vt, Voluo, volui, Eruo, erui. Vngo, non vngui, sed vnxi facit: quomodo Pingo pinxi: & tamen nomini quod hinc fingitur, sic insertam videmus u litteram vt euelli non possit, sicut apud eundem Virgilium,

& pingues vnguine tedas. & in consuetudinem vsurpatum vnguentum dicitur, quod tamen sine u debet scribi. Leprosi à proritu nimio ipsius scabiei dicti sunt, & ideo per b scribi debent. Mille, numerus à quibusdam per vnum l scribitur: quod millia dicimus, non millia. Alij melius per duo ll, existimant scribendum.

ADAMANTII MARTYRII DE V ET B.

Cap. V.

VA, syllaba præfulgens in capite nominis, per u vocalem scribetur: quoniam h apud Latinos littera plus valet quàm b muta, quia vocalis est: & dum crassiorem exprimit sonum, transit in consonantium potestatem, vt: Vates, vanus, vagus, validus, vacuus, exceptis Basio, Balineo & Baculo, à quo Bacillus nascitur deminutiuus. † illa quoque nomina, quorú secunda syllaba in a litteram desinit, per b mutam scribentur, vt: Bambalo, ψελλιςὴς, bacca, balathro ἄσωτος, belatus, ϐληθμὸς, baratrum barbatus, ac talia. Ve correpta, nominis principiú obsidens, u similiter habebit in scriptura, vt: Venenum, venena, verecundus, venerabilis, vetus, vehemens, vehiculum: ita tamen, si non ab aduerbio, quod est Bene, compositionem habuerunt nomina. Hæc namque per b mutam notabuntur, eò quòd aduerbium Bene per b mutam scribi ratio regularum compellit: hac de causa, quòd constat quædam aduerbia à nomine venire, & si nominis datiuus casus singularis in o desinat, vltima o littera in e tam breuem quàm longam conuersa facit aduerbium, vt: Doctus, docti, docto, doctè: Malus, mali, malo, malè. Ergo & Bonus, boni, bono, bonè debuit facere. Sed ne vocatiuus casus non aduerbium putetur, vt est, O bone vir, visum est etiam ô litteram in e conuertere: vt hoc aduerbium, illud nomen iudicetur. Igitur à bono factum est aduerbium benè. Bonum verò per hanc litteram significari, monstrabunt sequentia. Itaque si ab aduerbio, quod est Benè, composita fuerint nomina, per b mutam scribuntur, vt: Benignus, beniuolus, benificus, dúntaxat à benefaciendo, nam à veneno per u scribi nullus ignorat. Meminerimus tamen Beatum à superiore abhorrere regula, quòd primam syllabam nulla sequitur consonans: Et quoniam huic opponitur regulæ, vehemens & vehiculum, ammonemus hoc facere aspirationem, vt in multis; hic quoque u prælatam videmus, quam poni pro consonanti possibile est. Ve, producta similiter in capite constituta, si quidem masculini vel neutri generis erunt nomina, in quibus hæc præposita syllaba, per u vocalem, pro consonante signabitur, vt: Venator, ve-

† Vide Ludouici Caelionis cómentarium 21. cap 11.

lum, veretrum, μόσιον venabulum. Sic verò erunt fœminina, tantummodò, quorum origo à masculino venire non concernitur, per b mutam scribentur, vt: Besica, belua, bestia: ita tamen si non duarum fuerit syllabarum, nam mutabunt scripturam, vt: Vena, vespa, & his similia. His quoq; se apponitur Beta, quæ Græcè σεῦτλον appellatur: quoniam in Græco idem genus obseruari non potuit. Præterea quærimus cur veritas, & fœminini generis existens, & superans dissyllaborum mensuram, per u, non per b, scribatur. Sed dicimus, quòd non est primæ nomen positionis, sed descendit à mobili genere, est enim verus, vera, verum, ex quo nascitur apellatio, veritas: & ideo primiformis sui regulam necessariò defendit. Simili modo & Venatrix, masculi sui originem sequitur. Vi, longa vel breuis, nomini præbens initium, si à numero bis, id est secundo, composita fuerint, per b mutam scribuntur, discretionis enim gratia, bis numerus per hanc litteram scribitur, vt superatur à nomine monosyllabo, quod vim & necessitatem significat: veluti, Biceps, bilinguis, biformis, † bipartenis, biennium, bimum, biga, biduum, bicolor, bipennis, biiugum, ac talia. Si autem pura remaneant numero u, traductam in †consonantem potestatem habent positam, vt: Victor, vinum, vitis, victus, vinitor, vita, vidua, vipera, viator, vitisator, præter Bitumen, quod neutri generis consistens, numerum syllabarum excedit. Bile etiam discretionis causa dicitur. Nam si fel significat, per b mutam: si abiectum aliquid, ac parui pretij, per u scribetur. Bibula autem à verbo, quod est Bibo, traducitur, cuius postea regulas dabimus. Vo, breuis vel producta, seruans principium nominis, per u litteram, vocalis amissa potestate, scribetur: vt Voluntas, vorago, vocabulum, vomitus, votum: Bono tantummodò regulam superante, eò quòd in tria genera dispertitum sit, cùm prædictorum mobilium figuram recipit. Bu, seu producta, seu correpta fuerit, præpositam b mutam habebit: vt, Buxus, Busso, Bustum, Bucina, Bucula, & huiuscemodi omnia. Nullo enim modo poterat ipsa sibi u præponi, non coniuncta etiam aliæ consonanti in prima syllaba: cùm tamen dissimilis continuò littera fuerit subsecuta: vt Vultus, vulgus, Vulcanus, per u Digammon scribentur. Nam si prima syllaba desinat in consonantem, ex qua etiam secunda incipiat, b mutam retinet scriptura: vt, Bucca, Bulla & similia. Vac, syllaba quotiens præposita fuerit, u vocalem habet pro consonante: vacca, id est, iumentum: vaccinium scilicet flos. Nam Bacchus, & Bachar, per b scribenda sunt. Bec, & Bic, syllabis inueni deficere. Boc, vnum Barbarum didici, id est, Bocchos, quod b mutam habere cognoui in scriptura. Et sciendum quòd nomina peregrina, si trahantur ad Latinum sermonem, b mutam sibi plerumque defendunt. Ideo autem diximus plerumque, quia sunt quæ Latinis regulis seruiunt, vt Massiua; hoc enim nomen, licet Barbarum constet, tamen regulam Latinam scriptura conseruat, quam suus locus monstrabit. Buc, syllabam in vno repperi solummodò nomine, hoc est Bucca, quòd per mutam scribitur. Val, prima syllaba, si quidem littera fuerit consecuta, per u scribetur: vt Vales, & valum; nam Bellena & Ballistra, per b scribenda sunt, Si verò l, non sequatur litera per b mutam signabitur:

† bipatens

† consonantium.

gnabitur:vt, Balteus, Balbus, Baluę, id est, ianuæ: præter aduerbium valde, quod per detractionem i literæ, dictum esse non dubium est, validè, est enim integra dictio, consistit, vt arbitror: & hoc namque † uenit de nomine: facit enim validus, validi, valido: ergo validè aduerbium facere debet. Inde si voluerimus incorreptam emittere dictioné, primæ syllabarum subiaceat regulæ. Vel, si syllaba, siquidem sola permaneat, erit coniunctio disiunctiua, quæ per v omnifariam scribitur: si verò caput fuerit nominis, b mutam habeat in scriptura: vt, Bellum, bellissimum & bellaria: præter Vellus, discretionis gratia. Nam si per u vellus scribatur genere neutro, ac declinatione tertia nuncupetur, vt lanam significet, hoc vellus enim, huius velleris facit: si autem per b mutam notetur, genere masculino ac declinatione secunda declarabitur, vt scitum denuntiet. Hic enim Bellus, huius belli, scitus, vel iocosus per casus declinabitur. Vil, syllaba si fuerit antecedens, u vocalem habebit pro consonante, vt: Villus, vestimenti: villa, possessio. † Bam etiam vocalibus aliis interuenientibus in prima nullius nominis enuntiari cognoui: nisi in glossematibus, Bammum, ὀξύγαρον, atque Bambalo, ψελλιστής: quæ per b, mutam scribuntur. Van, & Ven, & Vin, syllabæ, u, vocalem habebunt pro consonante, vt: Vannus, ventus, vindicta. Vap, præfinita syllaba, u vocalem habebit pro consonante, vt: Vappa, ὑδαρής, alias vocales inter u & p collocatas inueni deficere. Bar, cùm incipit syllaba, b mutam habebit positam, vt, Barrus ἐλέφας, bardus ἀναίσθητος, bargus ἀφυής, barba. Excipitur nomen proprium Varro tantummodò. Ver, & Vir, syllabæ longæ vel breues, u vocalem loco positam consonantis habebunt, vt: Vertex, virgiliæ πλειάδες, verbum, † virum, virga, virgo, virtus, virbius. Excipitur ab hac regula tantummodo † Berna, quod nomen licet ego inuenerim per u scriptum, tamen Mennam in lustris memorię audiui, Mennonium, hominem omnis facundię iudicem, se dicentem de hoc reprehensű à Romano quodam disertissimo, quod per hanc enuntiauerit literam. Nos quoq; notauimus ac temptamus rationem reddere, quasi, diuersitatis causa: Si enim Berna, domi genitus, significet, id est οἰκογενής, commune est duum generum secundum veteres, trium verò secundum eam sententiam: & per b mutam scribitur. Si verò temporale quoddam denunciet, erit mobile. Quare? Namq; vernus, verna, vernum fit, vt si quis dicat, vernus sol: verna hirundo, vernum tempus: & u, sicut primitiuum eius, in scriptura tenebit. His ita se habentibus, possumus etiam intelligere Bernam dictum esse eum, qui in bonis hæreditariis notus est. Bona verò per b litteram scribi supradicta ratio demonstrat. Vor, syllabam neque breuem, neque longam in Latino sermone, vlli inueni prępositam nomini, nisi vortex, pro eo quod est vertex: sicuti volnus antiquos figurasse meminimus. Bur, similiter cognoui deficere, præter hoc quod in proprio dicimus nomine, id est, Burra: quod etiam per b mutam scriptum esse secundum regulam nouimus in supradictis expositam. Bes longam similiter nomen monosyllabum repperi, significat autem vncias octo; quod b mutam tenere consuetudo tradidit in scriptura, breuem inuenire non potui. Nam vesper, vestis, ac similia,

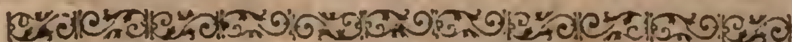
† venit

† Vide Ludouici Carrionis antiquarum lectionum Commentariorum 1. cap. 11

† Virum; ita hunc locum ex veteribus libris restituimus antea corruptum. Vide Pithoei aduersariorum li. 2. c. 6.

licet per u vocalem pro consonante scribantur, tamen iuxta rationem supradictam, vbi fecimus Bes longam, debent per v scribi: quoniam s litera sequenti syllabæ sine dubio iungitur. Vos, si pronomen fuerit, in monosyllaba per u litteram scribitur: cùm verò dissyllabũ fuerit, id est, vobis, prima syllaba per u, secunda per b scribetur: quando autem iumenti nomen inuenitur, vt est,

--*Procumbit humi bos*, b mutam habebit in monosyllabo nominatiui & vocatiui casus. Cùm verò per alios casus cœperit geminari in prima syllaba, b continet, in secunda u, vt: Bouis, boui, bouem, à boue, sicut in supradicto pronomine variatis contrario litteris constat effectum. Bat, in vno tantum reperi nomine generis neutri, pluraliter enuntiato, id est, Battualia, quæ vulgò battalia dicuntur, quæ b mutam habere cognouimus, exercitationes autem militum vel gladiatorum significant. Inde etiã Battuatores τὺς βαζιςὰς dici puto. Vit, per u scribitur: vt, Vita, Vix, & vox, monosyllabas didici tantummodo, quæ per u litteram scribentur. Alias vocales x quidem litteræ antepositas, autem litteræ cohærentes, Latina nescit omninò facundia.

Adamantij Martirius. De medijs syllabis.

DE MEDIIS SYLLABIS EIVSDEM Adamantij Martirij.

Cap. VI.

De syllabis in capitibus nominum positis quantum potuimus, sine prætermissione tractauimus. Notum enim omnibus esse credo quia necesse b litteram syllabæ præpositam, si consonans fuerit consecuta in quacumque dictione, eam sine dubio scribi: vt Blandus, gibbus, κηρτὸς, braucium, latebræ, tenebræ: atque omnia talia. Nunc rationabiliter mediæ syllabæ † nomen sortientur laborem. Va, syllaba in medio nominis posita, per v scribetur: vt, Anatus, † caluare, præter Carbasum, quod nomen Græcum magis quàm Latinum arbitror. Ambages enim per b mutam notatur, aut quod præposita est in litterã, aut quod ex duobus corruptis nomen arbitramur compositum, quasi valde dicitur & ambire: & præcomsita, vel appellatiua, vel traducticia, siue facticia, id est, quæ ex aliis facta sunt, notare debemus, sequente prototypa, id est primas positiones: vt, nouus, noualis, riuus, riualis, & deriuatum ab Alba, Albanus, à sylua, syluanus, à priuo, priuatum, à libo, libatũ. Ve, correpta, siue sola fuerit, siue adiecta consonanti, per u vocalem, loco positam consonantis notetur: vt, iuuenis, alueus, fouea, aduena, iuuencus, cauerna, nouerca, & aduersus præpositio, præter Trabeam, Gubernator enim licet per b mutam scribatur, tamen hoc nomen arbitror à guberno verbo figuratum consistere: cuius regulas posteà meditabimur: cùm ad tractatum b litteræ trifariam in nomine positæ venerimus: ita tamen, si non diminutiua nomina, vel deriuatiua fuerint.

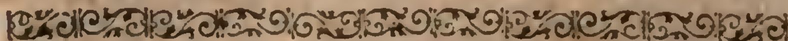
† nouum † caluaria.

Illa

Illa enim sicut superius diximus, prototypa sua sequentur: vt, liber, liberrus, libellus: vel hymber, hymbernus: flabrum, flabellum: tabula, tabella: taberna, tabernaculum: bellator, imbellis vel imbecillis: fabula, fabella, quæ omnia per b mutam ceu primiformia scribentur certissimè Be producta per b mutam omnifariam scribetur, vt Verbena, rubeta, ambesum, habena. Excipitur Auena, quæ significat tibiam, vel stipulam, discretionis gratia. Nam Seuerus, quia à sæuo venit, posteritatis causa ve syllabæ consequitur regulam. Vi, breuis per u vocalem habentem vim consonantis, scribetur: vt, Fauius, flauius, auidus, fluuius, ciuitas fauilla, prouincia, exuuiæ manuuię, obliuium, diluuium, suauium, liuidum, simpuium, εἶδος σκεύους ἱερατικοῦ: præter obitum nomen, & subitò, atque obiter aduerbia: quæ ob & sub, vtpotè præpositiones, antiquos puto in scriptura seruasse, b litteram, non mediæ, sed primæ adiungentes syllabæ. Vibius enim abstractus à regula, quoniam virum bis factum esse memorant: quem numerum per b mutam scribi antedicta declarant, quidam virum bonum, alij herobium, tanquam si ἥρως ἀναβεβιωκώς, alij Deum esse qui præest, interpretantur. Ambiguus námque, in semiuocali præposita in vna eadémque dictione, nunquam u littera pro consonante sequitur. Huic opponitur quamuis: sed hoc videtur esse compositum, cùm posterior vis syllaba subiungitur plurimis: vt abs quovis, quorumvis, vtrumvis, ac talia. Obseruandum tamen, ne es pura syllaba terminauerit nomina. Si enim fuerint ita enunciata, per b mutam mediæ syllabę sine dubio scribentur: vt, Abies, scabies, rabies, at hæc quoque species bipertita consistit. Nam si trissyllaborum maiorem habuerit numerum per v necessariò notabitur: vt, illuuies, proluuies, ingluuies, subluuies. Li syllaba terminata, per b mutam scribi compulit nomina: vt, Nobilis, mobilis, laudabilis, mirabilis, debilis, habilis, effabilis: exceptis seruili, ciuili, & ouile: quæ à seruo, à ciue, atque oue, à vis syllaba posteritatis dum ducūt originem, cuius postea regulam meditabimur. Licet enim habitus, excubiæ, probitas, arbitrium, dubium, ac talia, per b mutam scribantur, tamen hac de causa, quoniam à verbis figurata consistunt: & sciendum, quod quæcumque nomina cū verbis habent societatem, verborum regulis, quæ postea cum loco suo dederimus, ipsa quoque necessariò subiacebunt. Bi, longa si penultima fuerit, per b mutam scribetur: vt, Libido, rubigo, tibicen, ambitus, concubina, cubile. Sed b etiam manifestamus, quòd harum quædam in transfiguratione corripiuntur: vt, Tubicen, tibia, cubile, cubitus, vel connubium: quæ licet vim longarum amiserint, tamen eandem scripturam & in deriuationibus desiderant custodire. Sciendum prętерea, quia si in compositis nominibus, vel in antepenultima sede, vi longa inciderit syllaba, per u vocalem pro consonante scribetur: vt, inuitus, deuigenus, Lauinia, priuilegium, ac talia. Priuignum etiam huic regulæ inseruire non dubito: quod per detractionem e litteræ dici puto. Priuigenuum enim integram magis esse dictionem noster animus arbitratur. Ammonemus quoque, quod in deriuatiuis hîc etiam, sicut vbique, spectauimus primiformium regulas: vt, Ceruix, ceruicale, Puluis, pului-

licet per u vocalem pro consonante scribantur, tamen iuxta rationem supradictam, vbi fecimus Bes longam, debent per v scribi: quoniam s littera sequenti syllabæ sine dubio iungitur. Vos, si pronomen fuerit, in monosyllaba per u litteram scribitur: cùm verò dissyllabũ fuerit, id est, vobis, prima syllaba per u, secunda per b scribetur: quando autem iumenti nomen inuenitur, vt est,

--*Procumbit humi bos,* b mutam habebit in monosyllabo nominatiui & vocatiui casus. Cùm verò per alios casus cœperit geminari in prima syllaba, b continet, in secunda u, vt: Bouis, boui, bouem, à boue, sicut in supradicto pronomine variatis contrario litteris constat effectum, Bat, in vno tantum repperi nomine generis neutri, pluraliter enuntiato, id est, Battualia, quæ vulgò battalia dicuntur, quæ b mutam habere cognouimus, exercitationes autem militum vel gladiatorum significant. Inde etiã Battuatores τὺς βαζιςὰς dici puto. Vit, per u scribitur: vt, Vita. Vix, & vox, monosyllabas didici tantummodo, quæ per u litteram scribentur. Alias vocales x quidem litteræ antepositas, autem litteræ cohærentes, Latina nescit omninò facundia.

Adamantij Martirius. De mediis syllabis

DE MEDIIS SYLLABIS EIVSDEM Adamantij Martirij.

Cap. VI.

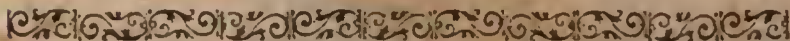
De syllabis in capitibus nominum positis quantum potuimus, sine prætermissione tractauimus. Notum enim omnibus esse credo quia necesse b litteram syllabæ præpositam, si consonans fuerit consecuta in quacumque dictione, eam sine dubio scribi: vt Blandus, gibbus, κυρτὸς, braueium, latebræ, tenebræ: atque omnia talia. Nunc rationabiliter mediæ syllabæ † nomen sortientur laborem. Va, syllaba in medio nominis posita, per v scribetur: vt, Auarus, † caluare, præter Carbasum, quod nomen Græcum magis quàm Latinum arbitror. Ambages enim per b mutam notatur, aut quod præposita est m littera, aut quod ex duobus corruptis nomen arbitramur compositum, quasi valde dicitur & ambire: & præconsita, vel appellatiua, vel traducticia, siue facticia, id est, quæ ex aliis facta sunt, notare debemus, sequente prototypa, id est primas positiones: vt, nouus, noualis, riuus, riualis, & deriuatum ab Alba, Albanus, à sylua, syluanus, à priuo, priuatum, à libo, libatũ. Ve, correpta, siue sola fuerit, siue adiecta consonanti, per u vocalem, loco positam consonantis notetur: vt, iuuenis, alueus, fouea, aduena, iuuencus, cauerna, nouerca, & aduersus præpositio. præter Trabeam, Gubernator enim licet per b mutam scribatur, tamen hoc nomen arbitror à guberno verbo figuratum consistere: cuius regulas posteà meditabimur: cùm ad tractatum b litteræ trifariam in nomine positæ venerimus: ita tamen, si non diminutiua nomina, vel deriuatiua fuerint.

† nouum † caluaria.

Illa

Illa enim, sicut superius diximus, prototypa sua sequentur: vt, liber, libertus, libellus: vel hymber, hymbernus: flabrum, flabellum: tabula, tabella: taberna, tabernaculum: bellator, imbellis vel imbecillis: fabula, fabella, quæ omnia per b mutam ceu primiformia scribentur certissimè. Be producta per b mutam omnifariam scribetur, vt Verbena, rubeta, ambesum, habena. Excipitur Auena, quæ significat tibiam, vel stipulam, discretionis gratia. Nam Seuerus, quia à sæuo venit, posteritatis causa ve syllabæ consequitur regulam. Vi, breuis per u vocalem habentem vim consonantis, scribetur: vt, Fauius, flauius, auidus, fluuius, ciuitas fauilla, prouincia, exuuiæ manuuię, obliuium, diluuium, suauium, liuidum, simpuuium, εἶδος σκεύους ἱερατικοῦ: præter obitum nomen, & subitò, atque obiter aduerbia: quæ ob & sub, vtpotè præpositiones, antiquos puto in scriptura seruâsse, b litteram, non mediæ, sed primæ adiungentes syllabæ. Vijbius enim abstractus à regula, quoniam virum bis factum esse memorant: quem numerum per b mutam scribi antedicta declarant, quidam virum bonum, alij herobium, tanquam si ἥρως ἀναβιώσας, alij Deum esse qui præest, interpretantur. Ambiguus námque, m semiuocali præposita in vna eadémque dictione, nunquam u littera pro consonante sequitur. Huic opponitur quamuis: sed hoc videtur esse compositum, cùm posterior vis syllaba subiungitur plurimis: vt abs quovis, quorumvis, vtrumvis, ac talia. Obseruandum tamen, ne es pura syllaba terminauerit nomina. Si enim fuerint ita enunciata, per b mutam mediæ syllabę sine dubio scribentur: vt, Abies, scabies, rabies, at hæc quoque species bipertita consistit. Nam si trissyllaborum maiorem habuerit numerum per v necessariò notabitur: vt, illuuies, proluuies, ingluuies, subluuies. Li syllaba terminata, per b mutam scribi compulit nomina: vt, Nobilis, mobilis, laudabilis, mirabilis, debilis, habilis, effabilis: exceptis seruili, ciuili, & ouile: quæ à seruo, à ciue, atque oue, à vis syllaba posteritatis dum ducũt originem, cuius postea regulam meditabimur. Licet enim habitus, excubiæ, probitas, arbitrium, dubium, ac talia, per b mutam scribantur, tamen hac de causa, quoniam à verbis figurata consistunt: & sciendum, quod quæcumque nomina cũ verbis habent societatem, verborum regulis, quæ postea cum loco suo dederimus, ipsa quoque necessariò subiacebunt. Bi, longa si penultima fuerit, per b mutam scribetur: vt, Libido, rubigo, tibicen, ambitus, concubina, cubile. Sed b etiam manifestamus, quòd harum quædam in transfiguratione corripiuntur: vt, Tubicen, tibia, cubile, cubitus, vel connubium: quæ licet vim longarum amiserint, tamen eandem scripturam & in deriuationibus desiderant custodire. Sciendum prętetea, quia si in compositis nominibus, vel in antepenultima sede, vi longa inciderit syllaba, per u vocalem pro consonante scribetur: vt, inuitus, deuigenus, Lauinia, priuilegium, ac talia. Priuignum etiam huic regulæ inseruire non dubito: quod per detractionem e litteræ dici puto. Priuigenuum enim integram magis esse dictionem noster animus arbitratur. Ammoneimus quoque, quod in deriuatiuis hîc etiam, sicut vbique, spectauimus primiformium regulas: vt, Ceruix, ceruicale, Puluis, pului-

narium: quas à posteritate syllabæ venientes paulo pòst retegentes Hãc regularum diuisionem confirmat scriptura conuiuij. Nam simili tempore viui syllabæ constituit: notatui similiter quæ prior id est, antepenultima longa est, vt speciem regulæ meruit paulò antè memoratæ, vbi meminimus vi longam in antepenultima sede constitutam, per v vocalem habentem vim consonantis necessariò scribi: manens altera breuis supradictæ seruiuit regulæ, vbi diximus, vi breuem in medio nominis positam, per u notari. Regulam ego absurdè non arbitror esse diuisam. Vo, syllaba longa vel breuis, in medio nominis posita, per u scribetur: vt, Aduocatus, friuolum, deuotus, Fauonium, diuortium. Abortus & Suboles, regulam præpositionis, vt puto, sequũtur. Bu syllaba per b mutam notetur certissimè: vt, Tribunal, robustus, vocabulum stabulum, ebulum, vestibulum, cunabulum, moribundus, furibundus, atque omnia talia: Auunculo tamen nomine minùs regulæ connumerato: ideóque formam diminutiui, vel deriuatiui seruate minimè dubitatur, & quasi venire ab auo demonstratur. Auum verò per u digammom scribi suus locus monstrauit. Hæc de mediis syllabis.

Adamãtius Martyrius.

ITEM EIVSDEM MARTIRII De Vltimis Syllabis.

Cap. VII.

De vltimis syllabis.

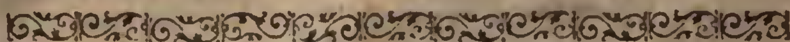
Reliquum est vltimis nominum syllabis imponere studium. Va syllaba nominis terminata, siquidem l antelata littera vel nobis natura longa in penultima fuerit, per u scribetur: Silua, malua, vlua claua, vua, stiua, oliua, saliua: præter Balbus, si tamen prior syllaba per b mutam scribetur, discretionis gratia: ideo ne non fores, sed ineffabile vocis denunciet. Nam si per b mutam enuncias θύρας, ἢ τὸν πιλῶνα ἀμφίθυρον, per u digammon vltimam scilicet syllabam, de qua & nunc loquimur, Tauellas significat. Persius, *Balda de nare locutus*: si verò hæc, id est l, non præfulgeat littera, per b mutam scribentur: vel ex vna vocali natura longa non erit penultima. B muta decenter in scriptura tenebit locum ut ita tamen si non à masculino genere nomina fuerint figurata: vt, herba, ruba, turba, δαιμόνιον, barba, obba, ποτήριον, gleba, pronuba, orba, Excipiuntur Caterua: Minerua, quæ dissyllaborum huius regulæ superant numerum, habent longam positione penultimam. Ve syllaba correpta, per u sine dubio scribentur, siue à se orientur nomina, seu ab aliis veniant: vt, Conclaue, suaue, siue, quidue, atque his similia. Bi non inueni terminatam, nisi in pronominibus datiui casus, & in aduerbiis quæ per b mutam omnifariam scribuntur: vt, tibi, sibi, vbi, ibi, & in pluralibus nobis, vobis. Et semel sciendum, quotcunque nomina, siue pronomina in datiuo casu singulari vel plurali b litteram habeant, in alio casu penitus eadem non fulgente littera per b mutam scribentur, vt, Omnibus, similibus, pluribus ac talia. Bo, syllaba definita,

ba definita, per mutam scribetur: vt, Turbo, & orbo, bubo & tabo, licet per ablatiuum casum enuntietur: excepto Pauone solummodò. Bal, syllaba terminata, per b mutam scribentur, quæ in barbaris nominibus, aut Latinis nos nouimus inuenisse: vt, Hannibal, Hasdrubal. Alias vocales inter b & l conlocatas reperire non potui. Bem, & bam syllabas, cum aliis vocalibus in nominatiuo casu à Latino sermone abhorrere cognouimus, excepto vno nomine, significat autem indeclinabilem numerum, qui per u scribitur: notatis etiam quibusdam neutralibus quæ postmodum aliis subiiciemus generibus. Bar, & Ber, syllabæ terminatæ, per b mutam scribentur si dissyllaborum non egrediantur numerum, quorum naturaliter longa minimè carebit penultima: id est, si non fuerit trissyllaba, quæ naturalem longam non habebit penultimam: vt, iubar, liber, imber, vber, faber, suber, Calaber, Mulciber. Si enim trissyllaba fuerint neutri generis, quæ longam penultimam naturaliter habebunt, per u vocalem loco positam consonantis notentur: vt, Cadauer, papauer, & similia. Nam Puluer licet sit dissyllabum: tamen antiqui, quoniam duplicem nominatiuum, enuntiare maluerunt, non solùm enim puluer, sed etiam puluis hac de causa per u scribitur. Vir per u vocalem vim consonantis habentem scribitur, vt: Semiuir, Triumuir, licèt composita, non simplicia sint. Vor, per u notetur, vt: Liuor, & Mauors (si tamen hoc nomen in hac parte poni necessarium ducimus, quidam enim non solum Mars, sed etiam Mauors, vnde & Mauortia, dicere volunt) excepto arbore quod nuncupatur & Arbos: quæ per b mutam scribi docuit consuetudo. Nam Lauor, fauor, pauor, ex verbo figurata, verbi quoque non abnegant regulam. Bur, syllaba terminata, b mutam in scriptura tenebunt, vt: Ebur, robur. Ves, breuis, definitáque syllaba, per u vocalem pro consonante scribitur, vt diues. Bes, longa cùm fuerint terminata, b mutam tenebunt in scriptura, vt: Labes, tabes, pubes, nubes: quamuis nubis quidam nominatiuum enuntiare maluerunt. Vis per v vocalem loco positam consonantis, vt, ciuis, niuis, nauis, clauis, grauis, puluis, suauis. Licet enim Scrobis & Orbis per b mutam scribantur, tamen hac de causa: quoniam quidam nominatiuum singularem sine i littera enuntiare voluerunt. Bos per b mutam, vt Arbos, sicut superiùs meminisse cognoscimur. Bus, siquidem masculini generis nomina fuerint, per b mutam scribentur, vt: Cibus, nebus, morbus, rubus, globus, nimbus, lembus, lumbus: Neruo notato solummodo: quod si illi è longa fuerit præposita, faciet verbum. Enerno enim ἐκνευρίζω positio verbi dicitur, cuius rationem cùm de verbo locuti fuerimus, maturabimus reddere. Obseruabimus tamen, si dissyllaborum non egressa fuerint numerum, aut penultimam ex vna vocali naturaliter longam minus habeant, non mutabunt scripturam, vt: Riuus, cliuus, aceruus, nominatiuus, & cæteri. Sed quòd Corœbus supergreditur numerum dissyllaborum, per b mutam notatur. Sciendum autem quòd ideo hanc litteram tenuit in scriptura, vel quia peregrinum nomen, miniméque Latinum existit, vel quòd penultimam longam non ex vna vocali, sed ex diphthongo meruit. Si verò mobilia vel promiscua fuerint, per u vocalem loco

positam consonantis scribentur, vt: Nouus, noua, nouum: Sæuus, sæua, sæuum: Ceruus, cerua: Curuus, curua, curuum: Toruus, torua, toruum: & Clauus, claua, clauum: licet alia per genera significationem suscipiant. Auus, auia: Ceruus, cerua: Flauus, flaua: quam similiter alter intellectus sequitur, nisi fœmininum discretionis gratia per b mutam voluerimus scribere. Caluus, calua, vt Ceruus promiscuum: vt hic Clauus alterum peregrinus significans. Orbo, gibbo, probo, subductis à regula, albo etiam discretionis gratia: Nam cùm ventrem significet, per digammon u: cùm calorem, per b mutam scribetur, certissimè. Sciendum similiter, quia hic quoque dissyllaborum superantia numerum, eandem scripturam retineant: vt, Superbus, superba, superbum: Acerbus, acerba acerbum: & Palumbus, promiscuè, licet Virgilius fœminino genere extulerit.

Nec tamen interea raucæ tua cura palumbæ.

Excipitur Proteruus. Nàm Lasciuus per u scribitur: quoniam longam naturaliter penultimam tenuit. Et sciendum, quòd siue erunt dissyllaba, siue hunc ampliauerint numerum, siue vnius, siue trium generum fuerint, si secundam ab vltima longam habeant, omnia per u vocalem pro consonante scribentur: vt, Riuus, cliuus, flauus, positiuus, compositiuus, & alia. Meminerimus tamen, quòd mobilium nominum fœminina, neutráque genera similem masculinorum suorum scripturam suscipiunt: vt, Flauus, flaua, flauum: Albus, alba, album, ac talia: Sed quæ non omnia in bus desinentia existunt mobilia, sicut in principio huius regulæ genera diuidentes nos disseruisse meminimus. Quædam enim masculini generis inueniuntur solummodò: vt, Cibus, nimbus: quædam masculini & fœminini, vt, Ceruus, cerua: quædam neutra, vt, Æuum: sciendúmque etiam neutra, quæ à posteritatibus syllabæ non veniunt per u digammon scribuntur: vt, Ouum, aruum, heruum: excepto libo, id est σπένδω. Verbum enim vltima syllaba per b mutam scribitur hac de causa quòd à verbere dictum esse veteres existimarunt, cuius rationem in antelatis tradidisse cognouimus. Vax, & vex & vix vnum tantummodo nomen per vnamquamque syllabam reperi terminatum: vt, viuax, vibex, veruex, ceruix: quorum mediam per b mutam: quæ verò vtrimque vel extrinsecus sunt, per u significari cognouimus. Reliquas ab his consonantibus insertas vocales Latinum minùs adscribit eloquium. Ea verò, quorum solutio superiùs compromissa est, in tractatu sequenti de b littera trifariam in nomine posita, congrua declinatione patefient.

EIUSDEM ADAMANTII MARTYRIS DE B LITTERA TRIFARIAM IN nomine posita.

CAP. VIII.

B littera trifariam in nomine posita.

DE b littera, trifariam in nomine posita quantum possibilitatis fuerit, sufficienter, vt puto, tractauimus. Ab expositis enim rectè

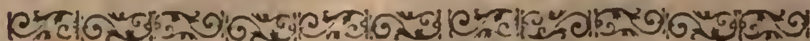
iam in-

iam intelligere possumus, si quid eueniet dictorum contrarium. Ibi namque considerare debebimus, ne aliquod dissimile fuerit, vel genere, vel numero syllabarum, vel temporum significatione, vel si ex alia parte orationis descenderint: quæ obseruantes, minus, vt reor, errabimus. Restat nos de b littera quæ similiter in verbis etiam inuenitur, tractare, plenam imponentes, vt puto, laboris rationem. Nam si ex nomine verbóque oratio perfecta componitur, hanc quoque partem & immeditatam relinquere non necessarium, & supra eam laborare non superuacuū iudico. De hac igitur parte regulas, quantum possumus breuiter meditemur: Indicatiui modi primam inspicientis personam, verbi scilicet actiui, vel etiam neutri: sicut enim actiuum, sic & passiuum scribetur. Nam in communibus, & deponētibus, nullam inuenire potui quæstionem ex datiuis enim in nomine regulis, exponendísque quæ in verbo inueniuntur, iudicabuntur faciliùs. Primæ autem syllabę personę similem formam sequentes, retinere non dubium est, & quæ omnia prima syllaba verborum in communibus aut deponentibus. Media quoq; per u vocalem loco positam consonātis scribitur: excepto Baiulo, Bullio, etiam iuxta quam in prima nominum syllaba dedimus rationem. Bibo quoque propter discretionem, à vita per v: à potu, per b scribendum est: & Abeo, id est discedo, abeo, circumeo, subeo, succedo, ac similia, præpositionum gratia per b arbitror scribenda: etiam deponentia b mutam in scriptura tenere vsus & consuetudo antiquitus tradidit. Reliquas, vt vires sufficiunt, vna regula generali tractare tentabimus quoque in regulis, nominibus datis firmis ac manentibus, etsi in verba figurentur. Vt enim verba in nomen ducta, verborum regulas non amittunt, ita nomina loco posita verborum, origine regularum carere non possunt. Ergo si tempus præteritum modi indicatiui, in vi terminauit syllabam, media atque vltima syllaba personæ primæ temporis pręsentis, per u vocalem loco positam consonantis scribetur: eo quòd omne præteritum perfectum vi syllaba terminatum, præter Bibi, per u scribitur. Foueo, foui, Faueo, faui, Moueo, moui, Paueo, paui, vel expaui, Lauo, laui, Iuuo, iuui, Seruio, seruiui: exceptis † Lambio, Lambiui, Ambio, ambiui, ac talibus, quam litteram præposita scriptura mutauit. Ferueo, & si in præterito perfecto ferui facit per u, cui etiam ego magis adsentior, ferbui per b mutam scribetur, ita tamen, si primæ coniugationis ac primæ speciei verba non fuerint. Illa enim per b mutam scribentur: vt, Libero, liberas, liberaui: Guberno gubernas, gubernaui: Exubero, exuberas, exuberaui: Sibilo, sibilas, sibilaui; Dubito, dubitas, dubitaui: Hebeto, hebetas, hebetaui: Titubo, titubas, titubaui: Habito, habitas, habitaui. Excipiuntur Inuito, & deriuo, iuxta rationem quam superius diximus, omnem primam verborum syllabam, præter hæc quæ paulò antè numerauimus, per u scribi: quoniam in & de præpositiones esse nemo dubitat. Nauigo enim & Aceruo, ἀπλῶ, σωρεύω, ac talia, in nomine datis subseruiunt regulis, & hæc quæ species in duas partes diuid.* Nam si dissyllaba fuerint, scripturam mutabunt: vt, Leuo, leuas, leuaui: Seruo, seruas, seruaui: Curuo, curuas, curuaui: Nouo, no-

† Lambo, lambibi, ambio, ambibi, vetus liber fortè cambio.

uas, nouaui: Ouo, ouas, ouaui: excepto Orbo. Nam turba à turbo nomine descendens, Ba, syllaba posteritatis iure detinuit regulam. Probo enim puto dici per detractionem r litteræ, cùm contrarium eius Exprobro nuncupatur: & ideo b mutam arbitror apponendam, iuxta regulam, quam nominibus nos dedisse meminimus. Et L bo à Græco*. translatum esse confidimus, vt est *.

*delinatum Præterea quærimus, quare verbum Eneruo, dissyllaborum supergrediens numerum & coniugationis primæ, ac primæ speciei consistens, non per b mutam, sed per u scribitur: & dicimus, quæstionem soluentes, quæ est longa, præpositio est, & ideo dissyllaborum arripuit regulam: sed quia euenit quædam verba in vltima quidem aut antecedente syllaba primæ personæ u litteram non habere, in secunda verò continere persona: vt, Volo, vis, Malo, mauis: quædam in præterito anteperfecto, non tamen in præpositione sua: vt, Gaudeo, gauisus sum: & rursus in præterito perfecto u litteram penitus non habente, alias personas in temporibus aliis eandem tenere litteram: vt, Viuo, vixi, sciendumque etiam illam u litteram, vocalem pro consonante haberi in scriptura. Si verò præteritum supradictum in Bui, aut in s aut in p syllaba desinat, per b mutam sine dubio scribentur: vt, Præbeo, præbui, Iubeo, iussi, Scribo, scripsi, ac talia. Credo etiam de verbis hanc regulam nos dedisse plenissimam, cùm temporis omnis præteriti imperfecti vltimam syllabam, modi scilicet indicatiui, per b mutam: vt, Amabam, volebam: & præteriti perfecti eandem vltimam, & plusquamperfecti penultimam, per v vocalem loco positam consonantis: vt, Amaui, amaueram, Volui, volueram. Futuri quoque eiusdem terminus: si primæ & secundæ tertiæque productæ coniugationis verba fuerint, per b mutam scribentur: vt, Amo, amabo: Voco, vocabo: Doceo, docebo. Moneo, monebo: Nutrio, nutribo, Audio, audibo: Et subiunctiui seu coniunctiui vltimas per u vocalem pro consonante scribi debere, antiquos tradidisse cognoscimus, vt, Volebam, volueram, voluerim, voluissem, voluero, ac talia, eorum scilicet verborum, quorum prima persona aut u vocalem habuerit pro consonante in vltima syllaba: vt Leuo, priuo: aut penitus eadem littera non apparente, eodem loco scilicet, eadémque persona, vt, Habito, hiberno, amo, doceo, ac talia. Nam quæ habebunt b mutam in prima syllaba præsentis, vt dictum est temporis, quorum præteritum in bui, aut in psi syllabas desinit, eadem b mutam in omnibus temporibus modorum omnium, vbicunque incederit, seruare desiderant.

EVTICIS DE ASPIRATIONE.

CAP. IX.

Euticis liber de Orthographia. QVamquam alias quoque voces ad aspirationem pertinentes non paucas, quæ non erant ab idoneis auctoribus frequentatæ, sciens præterij, ne nimia longitudine voluminis essem molestus: tamen quoniam ple-

risque legentium plus libet sterilis breuitas, quàm vtilis commentariorum prolixitas, quasi per epitomem, eadem mihi repetere placuit, & omnium tam veterum testimoniis, quàm redditis vbique rationibus præmissis, ipsas tantummodò meas rursus exponere regulas, vt antedicta studiosioribus, & posteriora satisfacere videantur his qui longiora fastidiunt. Omnis vox in Græca vel barbara, suum seruat apud Romanos, tam in vocalibus, quàm in consonantibus spiritum: vt, Holus, Hecuba, Hegio, Hieron, Homerus, humen, hora diei, Thybris, Phœbus, Chorus, Rhenus, Hannibal. Omnes articuli à vobis incipientes, cum aspiratione proferuntur: vt: Hic, hæc, hoc: hi, hæ, hæc: absque vocatiuo o & a. Aduerbiis tamen localibus aspiratur: vt hic, huc, hinc, hac: nisi cum pronominibus componuntur. Illic, istic, istæc, istuc, istac: tunc enim amittit collisione vocalium spiritum, quem aliæ compositiones etiam in mediis semper vocalibus seruant: vt, Adhuc, prohibeo: exceptis paucis corruptis, quæ excludunt penitus spiritum, sicut superiùs dictum est: vt, Postumus, post humatum, id est, post sepultum patrem natus Bimus, Trimus, Quadrimus, quasi à bis, ter, quater, & hieme dicta. Manubrium, manu haberium: Peteredium à petendis hæreditatibus, cùm hoc ipsum etiam quibusdam solet euenire simplicibus, vt: Veho, traho, vexi, traxi: Mihi, mi, Nihil, nil: Prehendo, prendo: Vehemens, vemens, & similia, sicut antè relatum est. Omnis vocalis, vocali inlata, seu diuisa, seu in diphthongo copulata, caret aspiratione: vt, Euius, æneus, ædes, ædilis, æger. Ælius, Æmilius, æquus, æquorum, æs, æstimo, æstas, æuum, auceps, audeo, audax, ausus, audio, augurium, augeo, aufero, alueum, aura, auris, autum, ausculta, autumo, & aut coniunctio: exceptis Ædis, aureo, haud, haurio, hio, hisco, & quicquid ab his componitur, vel deriuatur. Nam hæc aut articulo aspiratur, Heu & hei: aut interiectionibus, & verbo heiulo, quod ab Ei vel heu traductum est. Heus, & heia & aduerbiis vel interiectionibus. Omnis vocalis, b sequente, leniter enuntiatur: vt, Abies, ebur, ibi, ob, vber: notatis habeo, habes, hibicus, & quicquid ab vnoquoque eorum fit. Omnis vocalis, c sequenre, leniter profertur: vt, Acies, ecce, oculus, ocior: absque articulis & aduerbiis. Cùm mutatur, vocalem aspiratam sequitur. In pronominibus modò aspiratur: vt, Hic & hæc & hoc. Omnis vocalis, q sequente, leniter enuntiatur: vt, Ador, edax, odor, vdus. Notatur in Hadria, hedera. Hodie enim ex hoc die compositum seruauit articuli aspirati scripturam. Omnis vocalis f, g, l, n, p, q, r, u, pro consonante, sequentibus, caret aspiratione: vt, Afer, ager, ala, apis, aqua, ater, auus, affero, egeo, enim, epulæ, equus, &, coniunxio, ignis, iter, opus, ocium, ouis, vter, vua. De agni enim apso, id est, vellere, in superioribus dictum est, Omnis vocalis l sequente, absque e, leniter enunciatur: vt, Alia, ales alo, id est nutrio, albus, id est color, alga, almus, alnus, altus, aluus, id est venter, ilex, ilerda, ilico, ille, olor, id est cygnus, oleum, vlcus, vlciscor, vlmus, vlna. Notantur halo, verbum, hilum, hilaris, holus, nomina. E enim sequente l, plerumque grauiter effertur: vt, Helluo, † helnus, heluus, helops, & quicquid ab vnoquoque eorum fit. Omnis vocalis m se-

† Heluus

quente, leniter enunciatur: vt, Amor, amicus, amœnus, amans, amictus, amurca, emo, emax, imus, immò, omen, omasum, omentũ, vmor, vmerũ, vmidus: notatis hamus, hamen, homo, humus, & quicquid ab his fit. Omnis vocalis n sequẽte, leniter effertur: vt, Annus, anulus, ensis, inanis, inicium, inula, onus, onustus vnus, vnicus: notatis honor, honestas, & Iohãnes: vel peregrinis & Punicis vocibus: vt, Hãnibal, hanno, haënna, & iunulus vel hinnulus, & quicquid ab his fit. A, vel u vocales r sequẽte, leniter enunciantur: vt, Area, aries, aranea, arcus, arma, arduus, artus, aro, vrtica, vrna: notatis Hira, harena, harũdo. Nã Harmonia, harpyiæ, harpalice, Græca sunt: & ob hoc aspiratur. E vocalis, r sequente, leniter effertur: vt, Erus, error, eruum, ergo: nisi post r sequatur b, vel n, vel s, vel e, longa: tũc enim grauiter enunciantur: vt, Herba, herbidus, herbilis, herbosus, propriũ Herne, vnde est, Hernica saxa colunt. Hersilia, heres, heredium, Herennius proprium, & Hercules à Græco per syncopen factum, iure habet h aspirationem. Heri, & aduerbium temporis, differentiæ causa, ne genitiuus putetur, ab eo quod est Erus, eri. I vocalis ante r, semper aspiratur: vt, Hircus, hirquitallis, hirpinus, hirsutus, hirtus, hirtaleus, Hirtus proprium, nisi aut monosyllabum sit: vt, Ir: aut ex motu verbi, vt Eo, is, irem, ires, ire, id est artus, aut nisi a post r sequatur: tũc enim aspiratione caret, vt, Ira, iratus, iracundus, irascor, & quicquid ab vnoquoque eorum fit. O vocalis r sequente, leniter effertur, vt: Oibus, orcus, ordior, orsus, orior, oriens, ortus, id est narus. Si verò alia r sequatur, aut t, hoc fit non ex declinatio ne verbi, nam tunc & aspiratur: vt Horreo, horror horreum, hortus, holeum, hortensius, notatur ordeum.: A, vel e, vel n, vocales, s littera sequente, carent aspiratione, vt: As, assis, astutus, ascendo, aspicio, esca, est, essem, essemus, vsus, vsura. Notantur Hasta, hastile, hastim, hesternus (est enim ab heri aduerbio) & Hesperia Græcum. I verò vel u sequentes, postquàm erit p vel t, cum aspiratione proferuntur, vt: Hispania, hispo, hispidus, historia, histrio, hister (seu proprium, seu fluminis sit, seu gentis vocabulum) hospes, hospita, hospitium, hostilius, hostia. Notatur pronomen iste: & ab eo composita: Os, oris, ex eo ostendo, ostentum, leniter prolata, sicut alia, quæ post s carent † o, vel t, & iisdem, vt: Oscitant.

† R carent p vel t & idem conscitans locus in omnibus libris planè corruptus.

EX ORTHOGRAPHO CASSELLIO ISTA COLLECTA SVNT.

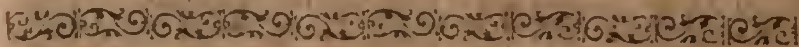
CAP. X.

Cassilius orthographus.

CON propositio, si ad verba à vocalibus incipientia accedat, n consonantem perdit, vt Æquo, coæquo, eo, coeo, ortus, coortus: sin autem ad verba accedat à digamma incipientia, id est, quæ u loco consonantis positam retinent, non perdit n litteram, vt: Voluo, conuoluo, vinco, conuinco. Contrà euenit in re, præpositione. D enim litteram extrinsecus accipit, cùm ad vocalem incipientem verbi alicuius accessit:

cessit: quam d litteram non accipit, si ad digammā, id est u positam loco consonantis, accedat, vt: Vlcero, reulcero, Ago, redigo, Eo redeo, Voco, reuoco, Vinco, reuinco. Qui, si vna syllaba est, per q litteram scribendum est, vt: Qui homo: si duæ per c, vt: Cui homini. Aliqunnde, per quū debet scribi, diuisio enim illius, Aliquo, & vnde, hoc est, ex aliquo loco. Sed certè n non m erit: quum vnde ita scribitur. Et aliquobi, ex aliquo enim & vbi est, hoc est in aliquo loco. Sed hæ syllabæ, quæ litteris q. u, ò, constant, non excluduntur. Re, præpositio nonnunquam cùm ad consonantes accedit, geminat illas, quod plerumque apud antiquos est, vt: Duco, redduco, Cado, reccido, Tuli, rettuli, Pello, reppello, Do, reddo, Lego, rellego. vnde relliquias & religionem scribunt, quod apud Poëtas ita oportere scribi concesserim, tametsi apud oratores quoque antiquos est. Nobis iam decor & lenitas obtinenda est, quæ maximus fructus est lenitatis. Tamtus & quamtus, in medio m habere debent: Quam & tam, vnde quamtitas, quamtus, tamtus. Nec quasdam moueat, si non sonat. Ita enim suprà docui n sonare debere, tametsi in scriptura m positum sit. Quæcumque verba primo loco abs littera incipient, ea cum præpositione ex composita littera eandem s habere debebunt: cetera minimè onerari oportet, vt: Salio, exsilio: Specto, exspecto, Æstimo, existimo, s non habent, sicut Æquo, exæquo, Peto, expeto, eáque non habent: quod discrimine facilè intelligitur, aliud esse Pecto aliud Specto: & ideo ab eo, quod pecto, id est pectino, cùm compositum fuerit expecto, s litteram non habet: ab eo verò quod est specto, id est, rei alicuius spectaculo vtor, cùm compositum fuerit, expecto, s litteram, sicut suprà diximus, necessariò retinet. Item Exscreo, cum s screare fit: si sine s, creare. Exsilium quoque cum s scribi debet (ex solo enim ire est. Exsulare) quasi Exsolium, quod Græci ἐξοεισμὸν dicunt, & antiqui Exsoles dicebant, quos nos exsules dicimus. Exiorrem verò sine s. Extra enim eiectum significat. Exui, habet s. Sui enim est, & insui, quasi alicui rei immitti. Vnde exsui, quasi iam emitti, enudari. Inde Exsuuiæ, vnde exsuti, id est, spoliati. Exire, sine s. Ire enim simplex est, & quæcumque ex hoc formabuntur, vt: Exitus, exitium, exitiale, & exercere, non habent s in compositione: quia simplicia quoque s similiter non habent. Etenim Exercere est, & Exercere. vt exercitus, qui sub disciplina certa arcetur, vnde Exercitatio. Excindo s habere debet: scindo enim est simplex, Similiter Exsculpo, & Exsisto. Sculpere enim & Sistere, simpliciter dicitur. Expurgo etiam, eodémque modo Excedo, s non desiderat: Eximo similiter. Nam & ex aliis præpositionibus sine hac littera est: vt, Redimo, interimo, dirimo: atque. Exemptus iam scribitur, & Eximius, qui est quasi exemptus, & extra ceteros positus. Extremus quoque sine s. Ex enim est, vnde Extra, & Extrémus: vnde Extrinsecus, Exter, Extrarium, & si qua alia hinc possunt. Exsequiæ verò habent s. Sequi enim est in simplici. Exiguæ non habent s, sicut indiguæ, quæ egeant. Exiguitas. Similiter Exoletus, quod ex alterius partis præpositione manifestum fit. Adoleuit enim est. Obsoleuit autem s siquidem habet, sed non ipsius verbi, verùm præpositionis,

quæ est Orbs sicut Arbs: Ab quasi abolenit, id est, inueterauit & absorduit diuturnitate. Hæc & quæ his similia sunt hoc modo animaduertentur. Cætera quæ simplicia sunt, & non componuntur, sine vlla dubitatione x. tantùm habebunt: vt, Vixi, dixi, vexaui, faxi, vxor, auxilium, examen, axis, & exemplum.

DE DIVISIONE SYLLABARVM.

Cap. XI.

De diuisione syllabarum.

DVæ sunt consonantes impares, quæ tamen hætere possunt, si hinc inde vocalem accipiant. Posteriorem syllabam sequuntur pares vel impares, singulæ scilicet, & in priorem & in posteriorem diuiduntur. Potestas nouissimæ syllabæ stas erit, Noster ster, Capro pro: at vbi tres sunt vt Plostrum strum, Lustrant, strant, Capistrū, strum: æquè claustrum, rastrum, campestre. Ferè autem tres hæ consonantes tertio loco r habent, & Aliæ l, literam: vt, Astela, & in elisione Ascla. Pestulū: aliter nullo modo in tribus consonantibus vnitas syllabæ datur. Cùm pares sunt, singulæ ad singulas ibunt. Duæ enim pares litteræ, seu vocales sint, seu consonantes, non coëunt, similitérque syllabam non faciunt, si vocalem accipiāt, tametsi impares sunt: vt Carpo dorsum, Portius. Vna consonans inter duas vocales posita, posteriorem sequitur: vt, Paris, Lapis, tutis: ac si inter vocales consonās fuerit, vt digamma, posterius vocali digammæ adhærebit. Iam enim dixi, Excep āque littera & g, nullam aliam consonantem cum eiusmodi syllabis contentire: vt, Soluo, nerno, voluo, larua, puluis: itaque tenuis, si trisyllabon erit, u consonās ad u accedit: si disyllabon, adæquè, Belua, malua. Dispicio, verbū compositum. quæritur vtrum per duo ss, aut per vnum scribi debeat: & vtrū ita diuidi, Dis & spicio. Et diuisionis quidem eius facilis ratio est, quoniam omnes præpositiones integræ separandæ sunt: vt est, Abstulit, abs & tulit: Transtulit, trans & tulit: Abscondit, abs & condit, & cætera his similia. Per duo autem ss scribendum est, non per vnum: quoniam ex præpositione & verbo constat eius compositū: quemadmodum est Conspicio, Aspicio, despicio: & per hoc per duo ss, disspicio scribi debet, & ita diuidi, Dis & spicio. Nonnulli verò Dispicio per vnū s scribendū putant, quòd præpositio dis interdū litteram perdit: vt est, Diduco, diuido, diiudico: sed melius est per duo ss scribi disspicio. Obliniscor, compositúmne, an simplex est? composiū scilicet, huius simplex latet in antiquis monumētis. Liuisci enim, obliuisci est: & Liuitus: quod nos hodie per elisionem oblitus. Quod cùm manifestū fuerit, plenissimè quiuis intelliget in scriptura verbi huius diuisionem, Ob, & liuiscor. Pōpeius, Tarpeiius, per duo ij scribenda sunt, & propter sonum (plenius enim sonant) & propter metra, nunquam enim longa fiet syllaba, nisi si per i geminū scribatur. Hanc scripturā ita diuidimus, vt prædixi. Nunc illud genitiui eorum, & nominatiui plurales & datiui, quemadmodum scribantur, videamus. Quidā huius Pompei, Tarpei, hi Pompei, Tarpei, his Pom-

his Pompeis, his Tarpeis, per vnum i scribunt. Nonnulli pusillo diligentiores, alteram i addunt. Ego quoque tertiam addendam præcipio. Si enim, vt docui nominatiuus duo ij habet pro duabus consonantibus, hæ perire nulla declinatione possunt, quæ tamen omnimodis modernus vsus excludit.

EX LVCIO CÆCILIO VINDICE ISTA COLLECTA SVNT.

Cap. XII.

Lucius Cæcilius Vindex de Orthographia.

M Litteram, ad vocales primo loco in verbis positas si accesserit, non enunciabimus. Cùm autem ad consonantes, aut in digammon Æolicum, pro quo nos u loco consonantis vtimur, tunc pro m littera, n litteræ sonum decentiùs efferimus. Lucij, magnij, magij, cum in genitiuis singularibus dicimus, interest, quos nominatiuos habeant. Proinde enim intererit, vtrum per duo i, an per vnum debeant scribi. Si Lucus, magnus, magus sunt nominatiui eorum, vnum i in genitiuo habebunt, plurali quoque nominatiuo & vocatiuo: sed & datiuo & ablatiuo similiter scribentur. Si autem Lucius, magnius, magius proferantur, duo ij in genitiuo habebunt: vt, Lucij, magnij, magij: quæ ipse Lucilius annotauit, cùm à numero numeros discerneret. Cum, præpositio per c scribenda est. Cùm, aduerbium temporis, quod significat quando, per q scribendum est, discretionis causa: vt apud Ennium.

† Versus Lucilij qui hac de re in Caristo exciderunt ex veteri libro apud eúdem reposuimus.

Cum legionibus quum proficiscitur Induperator.

Quinus, per q, non per c, scribitur: sed per q sensum quoque alium habet. Nam huiusce hominis, huius hominis est: at cuiusque hominis, quousque ordinis, vniuscuiusque hominis, & vniuscuiusque ordinis significat. Accedo, per duo cc. Attuli, per duo tt, Assiduus per duo ss, Appareo, per duo pp, Annuo per duo nn, Alligo per duo ll: in his non solùm propter soni lenitatem consonantes mutantur, sed etiam quòd nullo modo in eis sonare d littera potest. Sonat autem q littera & adscribitur, cùm f consonanti adiuncta est: vt, Adflio, adfari, adfuturum, adfatus, adfero. Contra b non sonat: vt, Offui, offero, offendo.

EX PRISCIANO GRAMMATICO, QVI NOSTRO TEMPORE CONSTANTINOPOLI doctor fuit, ista collecta sunt.

Cap. XIII.

Priscianus Grammaticus de orthographia.

NOtandum igitur quòd hamus, qui à Græcis ἄγκιστρον appellatur, cum aspiratione debet scribi. Sciendum & hæc pro φ Græco, Latinis in scribendo ph poni debere in Græcis dumtaxat nominibus: vt Orpheus, Phaeton. In cæteris autem Latinis nominibus f ponendum: vt

fama, filius, fatio. Phœbus, quo nomine Apollo significatur, ita ponendum est, vt post p, h ponatur. Similiter & Herictonius Hircus, per aspirationem debent scribi. h enim consonãs ante se aspirationem non recipit, nisi ãtum vocalis. Beatus per aspirationem scribendũ est. Celebs, ante terminalem literam, s, b scribi debet, non u: quoniam u vocalis cùm in consonantis transierit potestatem potest aliam præcedere consonantem. Aspiratio ante omnes vocales poni potest: Post consonantes autem quatuor tantummodò ponitur, c, t, p, r, vt habeo, Herennius, heros, hiãs, homo, humus, Chremes Thraso, Philippus, Rhodus. Ideo à vocalibus extrinsecus ascribitur, vt minus sonet. Gnatus, per g & n scribendum est; sic Gnauus. Ecquid per c scribendum in prima syllaba, quoniam en quid significat, n littera consonãte in c conuersa. Sanguis in prima syllaba per m scribendum in nominatiuo casu: in ceteris autem casibus per n: quoniam m littera in n conuertitur, B s Latinæ litteræ pro ψ Græca littera non aliter scribi debent in vna eadémque littera coniunctæ, nisi in fine nominatiui, cuius genitiuus in bis desinit, vt V.bs, vibis, Celebs, celibis, Arabs, arabis. Sciendum autem Surripio per r geminam, non per b & r scribendum: similiter & Corripio, arripio, quoniam b in r quoque commutatur. Suspicor & suspicio, verba composita ab aduerbiis: Sursum vel susum, in prima syllaba per vnum s non per duo, scribenda sunt: quoniã duplicari consonans subsequente alia consonante non potest, sicut nec antecedente, nisi fuerit muta ante liquidam: vt Supplex, suffragor, suffl io, effringo. Quicquam in prima syllaba per c scribendum, quod d littera in c litteram commutatur. Aggero per g scribendum, & Aggregatus, non per d. Arpyia, quod Græcum nomen est, per y Græcum, sequente i Latino scribendum est: quoniam apud eos yi, diphthongon est. Ara cùm altare significat, sine aspiratione: cùm verò cubile porcorum, cum aspiratione scribendum.

CONCLVSIO.

CAPVT XIV.

Congregatio igitur, quæ apud supradictos Orthographos necessariò repperi fuisse conscripta, nunc finem libri, Domino iuuante, faciamus. Datur enim intelligi rem nimis vtilem fuisse, quæ tot ac tantis auctoribus cognoscitur esse tractata: quoniã si quid à prioribus prætermissum est, à sequentibus constat impletum. Meminisse autem debemus frequenter Artigraphos de Orthographia tractasse, & iterum Orthographos de partium declinatione disseruisse, cùm tamen res sibi repugnare videantur. Ars enim tractat de partium declinatione: Orthographia verò, quemadmodum scribi debeat, designat, quod partium declinatione decorare reppererit. Hoc si in auctoribus semper intenderis, vt pro locis suis positum diligenter accipias; nullo errore fatigaberis. Nunc animos legentes erigite, & gaudete tantos ad vos priscos peruenisse

uenisse auctores, vt eis credere indubitata mente debeatis. Possémque Aquilam & Quintilianum, sed & Auitum, quos nonnulli in Orthographię peritia laudandos esse putauerunt, quos tamen venturos in Christi nomine celerrimè sustinemus superiorib. auctoribus addere. Sed necessarium non est multiplici numero dare licentiam: cùm non sint omnino definiri, quanti de eadem re scribere maluerunt. Nam si 12. horarum spatia diem protinus complere noscuntur, si 12. quoque menses annum volubili varietate restituunt, si 12. signa cœlestia, totius nobis circuli campos solida rotunditate concludunt, debet nobis omnino sufficere, quod 12. Orthographorum libris rectitudinem scripturæ docentium defloratas regulas posteris legendas exhibui.

Valete, fratres, atque in orationibus vestris mei memores esse dignemini, quos inter cætera de Orthographiæ virtute, & distinctione ponenda, quæ nimis preciosa cognoscitur, sub breuitate commonui, & quemadmodum scripturæ diuinæ intelligi debeant, copiosissimè legenda præparaui: quatenus sicut ego vos ab imperitorum numero sequestratos esse volui, ita nos virtus diuina non patiatur cum nequissimis pœnali societate coniungi.

Explicit Cassiodori Senatoris de Orthographia liber, ex duodecim auctorum opusculis defloratus.

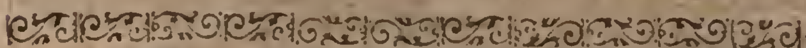

INCIPIT PRAEFATIO DE ARTE GRAMMATICA, SIVE RHETORICA, VEL de Disciplinis.

INTENTUS nobis est de arte Grammatica, siue Rhetorica, vel disciplinis aliqua breuiter velle conscribere, quarum rerum principia necesse nobis est inchoare. Dicendúmque prius est de arte Grammatica, quæ est videlicet origo & fundamentum liberalium litterarum. Liber autem dictus est à libro, id est, arboris cortice, dempto atque liberato, vbi ante copiam chartarum antiqui carmina describebant. Scire autem debemus, sicut Varro dicit, vtilitatis alicuius causa: omnium rerum extitisse principia. Ars verò dicta est, quòd nouis regulis artet, atque constringat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute doctrinæ, quam diserti, vniuscuiusque bonæ rei scientiam vocant. Secundò de arte Rhetorica, quæ propter nitorem, ac copiam eloquentiæ suæ, maximè in ciuilibus quæstionibus necessaria nimis & honora- *De Grammatica.*

bilis æstimatur. Tertiò de Logica, quæ Dialectica nuncupatur. Hæc, quantum magistri seculares dicunt, disputationibus subtilissimis ac breuibus, vera sequestrat à falsis. Quartò de Mathematica, quæ quatuor complectitur disciplinas, id est, Arithmeticam, Geometricam, Musicam & Astronomicã. Quam Mathematicam Latino sermone, doctrinalem possumus appellare, quo nomine licet omnia doctrinalia dicere valeamus, quæcunque docent: hæc sibi tamen commune vocabulum, propter suam excellentiam propriè vindicauit: vt poë.a dictus intelligitur Virgilius, orator enuntiatur, aduertitur Cicero: quamuis multi & poëtæ & oratores in Latina lingua esse doceantur. Quod etiam de Homero atque Demosthene Græcia facunda concelerat. Mathematica verò est scientia, quæ abstractam considerat quantitatem abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab aliis accidentibus sola ratiocinatione tractamus. Sic totius voluminis ordo, quasi quodam vado, præmissus est. Nunc quemadmodum pollicita sunt per diuisiones definitionésque suas, Domino iuuante, reddamus. Quia duplex quodammodo discendi genus est: quando & linealis descripsio imbuit diligenter aspectum: & post aurium præparatus intrat auditus. Nec illud quoque tacebimus, quibus auctoribus, tam Græcis, quàm Latinis, quæ dicimus, exposita claruerunt: vt qui studiosè legere voluerit quibusdam compendiis introductus, lucidiùs maiorum dicta percipiat.

Explicit Præfatio.

INCIPIT INSTITVTIO DE Arte Grammatica.

CAPVT I.

De Grammatica. Cadmus litterarũ primus inuentor. Helenus Grãmaticus.

GRammatica à litteris nomen accepit, sicut vocabuli ipsius deriuatus sonus ostendit, quas primus omnium Cadmus sexdecim tãtum legitur inuenisse, násque Græcis studiosissimis tradidisse: reliquas ipsi viuacitate animi suppleuerunt: de quarum formulis atque virtutib. Helenus & Priscianus sub‐tiliter antiquo sermone loquuti sunt. Grammatica verò est peritia pulchra eloquendi ex poëtis illustribus, oratoribúsque collecta. Officium eius est sine vitio dictionẽ prosalem, metricámque componere: finis verò elimatæ loquutionis, vel scripturæ, inculpabili placere peritia. Sed quãuis auctores temporum, superiorum de arte Grammatica, ordine diuerso, tractauerint suisq; seculis honoris decus habuerint, vt Palæmon, Phocas, Probus & Censorinus: nobis tamen placet in medium, Donatum deducere: qui & pueri specialiter aptus, & tyronibus probatur accommodus: cuius gemina commẽta reliquimus, vt suprà quod ipse Latinus est, fiat clarior dupliciter explanatus.

Palæmon Grãmaticus. Censorinus Grãmaticus. Phocas Grãmaticus. Donatus Grammaticus.

Donatus

Donatus igitur in secunda parte ita disceptat:

De voce articulata.
De littera.
De syllaba.
De pedibus.
De accentibus.
De posituris seu distinctionibus.
Et iterum de partibus orationis.
De schematibus.
De etymologiis:
De Orthographia.

Vox articulata, est aër percussus sensibilis auditu, quantum in ipso est. Littera est pars minima vocis articulatæ. Syllaba est comprehensio litterarum, vel vnius vocalis enunciatio temporum capax Pes est syllabarum & temporum certa dinumeratio. Accentus est vitio carens vocis artificiosa pronuntiatio. Positura, siue distinctio est moderatæ pronunciationis apta pausatio. Partes autem orationis sunt octo: Nomen, pronomen, Verbum, Aduerbium, participium, Coniunctio, præpositio, Interiectio. Nomen est pars orationis cum casu, corpus aut rem propriè, communitérve significans: propriè, vt Roma, Tyberis: communiter, vt, vrbs, flumen. Pronomen est pars orationis, quæ pro nomine posita tantumdem penè significat, personámque interdum recipit. Verbum est pars orationis cum tempore & persona sine casu. Aduerbium est pars orationis, quæ adiecta verbo significationem eius explanat atque implet: vt iam faciam, vel non faciam. Participium est pars orationis, dicta, quòd partem capiat nominis, partémque verbi: recipit enim à nomine genera & casus, à verbo tempora & significationes, ab vtroque numeros & figuras. Coniuctio est pars orationis annectens ordinánsque sententiam. Præpositio est pars orationis, quæ præposita aliis partibus orationis significationem eius aut mutat, aut complet, aut minuit. Interiectio est pars orationis significans mentis affectum, voce incondita. Schemata sunt transformationes sermonum, vel sententiarum ornatus causa posita: quæ à quodam Artigrapho, nomine Sacerdote, collecta sunt numero nonaginta & octo: ita tamen, vt quæ à Donato inter vitia posita sunt, in ipso numero collecta claudantur: quod & mihi quoque durum videtur, vitia dicere, quę auctorum exemplis, & maximè legis diuinæ auctoritate firmantur. Hæc Grammaticis, Oratoribúsque communia sunt: quæ tamen in vtraque parte probabiliter reperiuntur aptata. Addendum est etiam de Etymologia & Orthographia, de quibus alios scripsisse certissimum est. Etymologia est aut vera, aut verisimilis demonstratio, declarans ex qua origine verba descendant. Orthographia est rectitudo scribendi nullo errore vitiata, quæ manum componit & linguam. Hæc breuiter dicta sufficiant. Cæterùm, qui ea voluerit latiùs plenúsque cognoscere, cùm præfatione sua codicem legat, quem nostra curiositate formauimus, id est artem Donati, cui de Orthographia librum, & alium de Etymologiis inseruimus, quartum quo-

Orationis partes octo.

Schemata quid sint.
Sacerdos Artigraphus.

Etymologiæ diuisio.
Orthographia quid.

que de schematibus Sacerdotis adiunximus: quatenus diligens lector in vno codice reperire possit, quod arti Grammaticæ deputatum esse cognoscit: sed quia continentia magis artis Grammaticæ dicta est, curauimus aliqua de nominis, verbique regulis pro parte subiicere, quas rectè tantùm Aristoteles orationis partes adseruit. Græca nomina, quæ apud nos in vs, vt vulgus, pelagus, virus, Lucretius viri dicit, quamquam rectiùs inflexum maneat. Secundæ species sunt, quæ per obliquos casus crescunt & genitiuo singulari in is litteras exeunt, vt genus, nemus, ex quibus quædam u in e mutant: vt olus oleris, vlcus vlceris: quædam in o: vt nemus nemoris, pecus pecoris. In dubitationem veniunt, Fœnus, & stercus, in e, an in o mutant: quoniam quæ in vs syllabam finiunt, u in e mutant: vt vulnus, scelus, funus, & fœneratos dicimus, Fœnus enim exemplo non debet nocere, cùm inter dubia genera ponatur. Inter veteres stercoratos agros dicebant, non stercoratos. S littera finita nomina, præcurrentibus n vel r, omnia sunt vnius generis: nisi quæ ante s, r habent, interdum d recipiunt, vt socors socordis: intendunt t, vt solers, iners. In plurali quoque, excepto genitiuo & accusatiuo, omnibus casibus similiter declinantur. Nam quædam in um genitiuo, accusatiuum in es exeunt, vt Mars, ars: quædam in ium, vt sapiens, patiens, & ob hoc accusatiui eorum in is exeunt. Pleraque autem ex his nomina tribus generibus communia sunt, & in litteram quam habent, neutra in nominatiuo plurali dant etiam genitiuis reliquorum generum cum quibus communia sunt. T littera, neutra tantùm nomina quædam, pauca finiuntur: vt git, quod non declinatur: vt caput, sinciput. Quidam cùm lac dicunt, adiiciunt i, propter quod facit lactis: sed Virgilius:

Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.

quippe cùm nulla apud nos nomina in duas mutas exeant, & ideo veteres lacte in nominatiuo dixerant. X littera terminat quæ in genitiuo plurali: in quibus omnia communia in ium exeunt, ob hoc accusatiuo in i & s. Plurima verò genitiuo in i & m, non præcurrente i, & ob hoc in e & s accusatiuo exeunt: nam in reliquis consentiunt. Vtpote cum singulariter omnia nominatiuo & vocatiuo habeant genitiuum in i & s, agant datiuum in i littera: ablatiuum definiant, adiectáque m accusatiuum definiant impleántque, pluraliter verò datiuum ablatiuúmque bus syllaba finiunt. Nam de cæteris, quibus dissident veteres, quidam atrocum & ferocum, qua ratione omnium x littera finitorum vna species videbitur. Huic x litteræ omnes vocales præferuntur: vt capax, frutex, pernix, atrox, redux. Ex iis nominibus quædam in nominatiuo producuntur, quædam corripiuntur: quædam consentiunt in nominatiuo, in obliquis dissentiunt. Pax enim, & rapax, item rex & pumex, item nux & lux etiam primam positionem variant ad nix & nutrix. Item nox & atrox sic in prima positione consentiunt, vt discrepent per obliquos. Et illud animaduertendum est, quædam ex iis x litteram in g, quædam in c per declinationes compellere. Lex enim legis, grex gregis facit, vt pix picis, nux nucis. Nam in his quę non

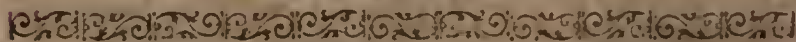
non sunt monosyllaba, nunquam non x littera genitiuo in c conuertitur: vt frutex fruticis. Supellex autem, & senex, & nix priuilegio quodam contra rationem declinantur: quoniam supellex duabus syllabis crescit, quod vetat ratio: & senex vt in nominatiuo item genitiuo dissyllabus manet, cum omnia x littera terminata crescant. Et nix nec in c conuertitur, vt pix: nec in g vt rex: sed in u consonans, in vocalē transire non possit. In plurali autem genitiuo, ablatiuus singularis formas vertit. Nam in a aut o terminatus in rum exit, e correpta in um producta, in rum i terminatus in u terminatus in um datiuus & ablatiuus pluralis. Item a in is exeunt, & in bus: quæ præcepta in scholis sunt tritiora: sed quotiens in is exeunt, longa syllaba terminantur: quoties in bus, breui. Decursis nominum regulis æquum est consequenter adiicere canones verborum primæ coniugationis. Verba quæ vel o littera, vel alia præcedente vocali terminantur, vel præeunte vocali qualibet, formas habent quatuor. Secundæ coniugationis correptæ verba, formas habent viginti. Sic quæcunque verba indicatiuo modo, tempore præsenti, persona prima, in o littera terminantur, formas habent sex, quæ voces formas habent duas. Quæ nulla præcedente vocali o littera terminantur, formas habent duodecim. Tertiæ coniugationis productæ verba, quæ indicatiuo modo, tempore præsenti, persona prima in o littera terminantur, formas habent quinque. Quæcunque autem verba cuiuscunque coniugationis indicatiuo modo, tempore præsenti, persona prima, vel nulla præcedente vocali, vel qualibet alia præcedente, o littera terminantur, eorum declinatio hoc numero, formarum continetur. De quibus singulis dicam. Primæ coniugationis verba indicatiuo modo, tempore præsenti, persona prima, aut o littera nulla alia præcedente vocali terminantur, vt amo, canto: aut eo, vt commeo, calceo: aut io, vt lanio, satio, aut uo, vt æstuo, continuo. Primæ coniugationis verba imperatiuo modo, tempore præsenti ad secundam personam a littera producta terminantur, vt amo, ama: canto, canta: infinito modo ad imperatiuum modum, re syllaba manente productione terminantur, vt ama, amare: canta, cantare. Item prima coniugatio, quæ indicatiuo modo, tēpore præterito, specie absoluta, adiecta ad imperatiuum ui syllaba manente productione terminantur: vt, Commeo, commea, commeaui: Lanio, lania, laniaui: Satio, satia, satiaui. Eodem modo, eodem tempore, specie inchoatiua, adiecta ad imperatiuum modum am syllaba terminantur: vt commea commeabam, lania laniabam, æstua æstuabam. Prima coniugatione eodem modo, eodem tempore, specie recordatiua, adiectis ad imperatiuum modum veram syllabis, terminantur partes: vt Commea commeaueram, lania, laniaueram, æstua, æstuaueram. Prima coniugatione, eodem modo, tempore futuro, adiecta ad imperatiuum modum bo syllaba, terminantur: vt Commea, commeabo, lania, laniabo, æstua, æstuabo. Quæ verò indicatiuo modo, tempore pręsenti, ad primam personam o littera, nulla alia pręcedēte vocali terminantur, ea indicatiuo modo, tempore præterito, specie absoluta & exacta, quatuor modis proferuntur. Et est primus, qui similem

Verba primæ coniugationis.

regulam his habet. Qui indicatiuo modo, tempore præsenti, prima persona penultimam vocalem habet: vt Amo, ama, amaui, amabam, amaueram, amabo, amare. Secundus est, qui o in i conuertit, & penultimam in præterito perfecto, tertiam ab vltima in plusquàm perfecto, e produxit: vt Adiuuo, adiuui, adiuueram. Tertius, qui similem quidem regulam habet primi modi, sed detracta a littera disiungit: vt Seco, secaui, secaueram, secabo, secare. Facit enim specie absoluta, secui, & exacta secueram. Quartus est, qui per geminationem syllabæ profertur: vt Sto, sta, steti, stabam, steteram, stabo, stare. Huic simile Do, da, dedi, dabam, dederam, dabo, dare, correpta littera a contra regulam, in eo quod est, dabam, dabo, dare. Proferuntur secundæ coniugationis verba, quæ in dicatiuo modo, tempore præsenti persona prima, eo litteris terminantur: vt Video, vides moneo, mones. Secundæ coniugationis verba, indicatiuo modo, tempore præsenti, ad secundam personam e littera producta, terminantur: vt Video, vide, moneo mone. Secundæ coniugationis verba, infinito modo, adiecta ad imperatiuum modum re syllaba, manente productione terminantur: vt Vide, videre, mone, monere. Secundæ coniugationis verba, indicatiuo modo, tempore præterito, specie absoluta & exacta, septem modis declinantur: & est primus qui formam regulæ ostendit. Nam forma hæc est; cùm secundæ coniugationis verbum, indicatiuo modo, tempore præterito quidem perfecto, adiecta ad imperatiuum modu m ui syllaba manente productione.

Secunda coniugationis verba.

Cætera quæ desiderantur de Grammatica, in manuscripto exemplari deerant & quod sequitur de Rhetorica, suppleuimus ex Compendio à studioso quodam artium diligenter collecto.

RHETORICÆ COMPENDIVM,
Ex Magno Aurelio Cassiodoro Senatore viro clarissimo.

DE ARTIVM DIVISIONE.

Rhetorica compendium ex Cassiodoro

ARTIVM aliæ sunt positæ in inspectione, id est cognitione & æstimatione rerum, qualis est Astrologia, nullum exigens actum, sed ipso rei, cuius studium habet, intellectu contenta, quæ θεωρητικὴ vocatur. Aliæ in agendo: quarum in hoc finis est, vt ipso actu perficiatur, nihilque post actum operis relinquat, quæ πρακτικὴ dicitur, qualis saltatio est. Alia in effectu, quæ operis: quod oculis subiicitur, consummatione finem sortitur, quam ποιητικὴν appellamus, qualis est pictura.

Orationum genera.

Orationum duo genera Zenoni fictio de Rhetorica & Dialectica.

Duo sunt orationis genera: alterum enim perpetuum est, quæ Rhetorica dicitur: alterum concisum, quæ Dialectica. Quæ quidem Zeno adeo coniunxit, vt hoc compressæ in pugnum manui, illud explicatæ simile

simile dixerit. Nam quæ attingit argumentis tantummodo Dialecticus, ea si incidant in Rhetorem, sic tranctantur, vt nihil nec ad ornatum, nec ad elegantiam reliquum cuiquam faciat. Initium dicendi natura suppeditauit, arti verò obseruatio dedit initium. Homines enim, sicut in medicina, quum viderent alia salubria, insalubria alia, ex obseruatione eorum artem fecerunt. Atque hic accidit, quod & alibi, vt serò quid esset facto opus, animaduerteretur, id postquam est semel deprehensum, cœptum est regulis præceptísque in posterum custodiri: hinc tandem artis emersit perpetua obseruatio. Facultas orandi consummatur, natura, arte, exercitatione. Quibus partem quartam adiiciunt quidam imitationem, quam nos arti subiicimus, secuti Fabium Quintilianum. Sunt autem ei qui ad dicendum venerit, tria peculiariter efficienda, vt doceat, moueat, delectet. Hæc enim clarior est diuisio, quàm eorum qui totum opus res & affectus partiuntur, quanuis tamen ipsa sic tractet orator, vt quædam sint veluti legitima: nam quis feret Oratorem nisi docuerit? Vt autem delectet, id iure habitum & honorarium, ita vt ne quidem semper debeat expectari, præstari verò nequaquam possit vbi libet. *Fabius Quintilianus.*

Suasorium genus.

In suadendo ac dissuadendo tria præcipuè sunt spectanda: Quid sit de quo deliberetur. Qui sint qui deliberent, qui sit qui suadeat rem de qua deliberatur. Ita plurimum intererit cuiusmodi sustineat personam, qui suadet: Cato quippiam dixerit, an Thersites: Cunctator Fabius, an Flaminius, & quędam per se suasu quidem erant vtilia, tamen quia alienos sortiuntur auditores, locum, tempus, ideo amittunt pondus. Partes suadendi sunt honestum, vtile, necessarium. Quidam, vt Quintil. δυνατόν, hoc est possibile quoque approbant & recipiunt. Nec putamus hic nostri esse officij quicquam de vtili & honesto disserere, quemadmodum natura sint coniuncta, nam hic locus non modò à Cicerone, verum etiam à Fabio prolixè tractatur. Optimum autem quenque admonitum esse volumus, ne vnquam in eam opinionem veniat, vt putet quid esse vtile, nisi id quoque honestum, neque ediuerso. *Suasorium genus.* *Fabius cunctator.* *Suadendi partes.*

Procœmium vnde dictum sit.

Clarè pars ante ingressum rei, de qua dicendum sit, ostenditur hoc verbo. Nam siue propterea quòd οἴμη cantus est, & citharœdi pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoënt emerendi fauoris gratia canunt, procœmium cognominarunt: Oratores quoque ea quæ prius quàm caussam exordiantur ad conciliandos sibi Iudicum animos præloquuntur, procœmij appellatione signarunt: siue quod οἶμον Græci viam appellant, sic quod ante ingressum rei ponitur, institutum est hoc modo vocari. Principij caussa hæc est, vt auditorem, quò sit nobis in cæteris partibus accommodatior, præparemus. Id fit trib. modis, si beneuolum, attentum, docilémque feceris. Quamuis verò in cæteris quoque partibus illa animorum conciliatione sit opus, initiis tamen maximè, & veluti ex condicto tribuitur. *Procœmium vnde dictum.*

Procœmium ab epilogo quemadmodum differat.

Prooemium quomodo differat ab Epilogo.

Quidam putauerunt sic differre, quòd in procemio præterita, in epilogo futura dicantur. Quintil. autem eo differre existimat, quòd in ingressu parciùs & modestius prætentanda sit Iudicis misericordia: in epilogo verò liceat totos effundere affectus, & fictam orationem inducere personis & defunctos excitare, & pignora reorum producere, quæ omnia in procemiis parum rectè fiunt.

De Narratione.

Narratio & eius virtutes.

Narratio aut tota pro nobis est, aut tota pro aduersariis, aut mixta ex vtrisque. Si erit tota pro nobis, contenti simus his tribus partibus, vt iudex intelligat, meminerit, credat. Nec quicquam reprehensione dignum ducat, nam id principio maximè cauetur.

Narrationis virtutes.

Quoties sequentia satis rem declarant, iis contenti esse debemus, & priora omittere. Satius est narrationi aliquid superesse, quàm deesse: nam superuacua cum tædio dicuntur, necessaria cũ periculo subtrahũtur. Quæ probatione tractaturi sumus persona, loco, tempore, instrumento, occasione, in narratione delibabimus. Multæ sæpe in vna causa sunt narrationes, maximè si causa sit multiplex, vt est Repetundarum. Non semper eo ordine est narrandum, quo res gesta est: qua in re causæ conditionem spectabimus. Tanta est enim varietas causarum, vt qui aut eundem ordinem vbique sequatur, vt præceptis quemquam certis alliget, non modo operam perdat, verùm etiam cogat in re diuersissima vnum semper spectare finem, quod quàm sit absurdum, facile intelliget qui Ciceronis, orationes legerit. Επιδιήγησις fit ad augmentum vel inuidiæ vel miserationis in aduersis. Initium narrationis à persona fit: & ea si nostra est ornetur: si aliena, infametur. Finis narrationis fit, quum eò perducitur expositio, vnde quæstio oritur.

De egreßionibus.

Egreßiones in oratione quid sint.

Egressus est vel egressio, hoc παρέκβασις, quum intermissa parum re proposita, quidam interseritur delectationis vtilitatisve causa. Sed hę sunt plures, quæ per totam causam varios excursus habent: vt laus hominum locorúmque, & descriptio regionum, expositio quarundam rerum gestarum, vel etiam fabulosarum. Sed indignatio, miseratio, inuidia conuicium, excusatio, concili atio, maledictorum refutatio, & similia: amplificatio, minutio, omnis affectus genus, de luxuria, de auaritia, de religione, aut officiis neglectis vel oblitis, cum suis argumentis quia cohærent, egredi non videntur.

De credibilibus.

Credibilium tria genera.

Credibilium tria sunt genera, vnum fortissimum, quia ferè semper accidit, vt liberos à parentibus amari. Alterum velut propensius: vt eum qui rectè valeat, ad crastinum peruenturum. Tertium tantùm non repugnans, ab eo in domo furtum factum, qui domi fuerit, munus aliquod domi administrauerit.

Argumenta vnde ducantur.

Argumenta rhetorices vnde ducantur.

Argumenta ducuntur à personis, caussis, temporibus. Cuius tres partes sunt: præcedens, insequens, coniunctum. Si agimus nostra confir-

manda

manda sunt priùs: tum ea quæ nostris opponuntur refutanda. Si respondemus, sæpius incipiendum à refutatione: locuples enim, speciosa, & imperiosa esse debet eloquentia.

Epilogus.

Conclusio, quæ peroratio dicitur, duplicem habet rationem. Ponitur enim aut in rebus, aut in affectibus, rerum repetitione & cumulo, quæ Græcè ἀνακεφαλαίωσις dicitur, à Latinis quibusdam renumeratio appellata. Ea autem memoriam iudicis reficit, & totam simul causam ponit ante oculos, vt etiam si singula minùs valeant, turba tamen moueat: ita tamen, vt breuiter eorum capita cursímque tangantur. Sed tunc fit, quando multæ quæstiones inseruntur. Nam si breuis simpléxque sit, non est necessaria. *Epilogus siue peroratio ratio.*

De affectibus.

Affectuum duæ sunt species quas Græci ἦθος καὶ πάθος vocant, quasi dicas mores & affectus concitatos πάθος quidem affectus turbulentos, ἦθος verò mites atque compositos. In illis vehementes motus, in iis lenes. Et πάθος quidem imperat, ἦθος verò persuadet. His ad perturbationem, illis ab beneuolentiam vtimur. Et est πάθος temporale, ἦθος verò perpetuum. Vtrumq; ex eadem natura, sed illud maius, hoc minus. In aduersarios plus valet inuidia, quàm conuicium: quia inuidia aduersarios, conuicium nos inuisos facit. Nam sunt quædam quæ si imprudentibus excidant, stulta sunt quum simulamus, venusta creduntur. Altercator, iracundiæ vitio careat: nullus enim affectus rationi magis obstat, & fert extra causam plerumque, ac deformia conuicia facere ac mereri cogit, & nonnunquam in ipsos iudices incurrit. Coniectura omnis aut de re, aut de animo est. Vtriusque tria sunt tempora, præteritum, præsens, futurum. De re generales sunt quæstiones, & definitæ: id est & quæ non continentur personis, aliísque circunstantiis, & quæ continentur. De animo quæri non potest, nisi vbi persona est & de facto constat. Ergo cum de re agitur: aut quid factum sit, in dubium venit, aut quid fiat, aut quid futurúm sit, & similia. *Affectuum duæ species.* *Coniecturam aut de re, aut de animo esse.*

De amphibologia.

Amphibologiæ species sunt ennumerabiles adeò vt nonnulli philosophi putent nullum esse verbum quòd non plura significet. Aut enim vocibus singulis accidit, per ὁμωνυμίαν, aut coniunctis per ambiguam constructionem. Vitiosa oratio fit, quum inter duo nomina medium verbum ponitur. Alias tamen vitiosæ orationis species nec enumerare cuiquam facilè promptũ est: in vniuersũ verò id sic pręcipitur vt quicquid parum propriè, clare, locóque dicatur, id ferè in vitium incurrat.

Nunc ad artis Rhetoricæ definitiones diuisionésque veniamus, quæ sicuti est copiosa & varia, ita & multis & clarissimis scriptoribus tractata est, non eodẽ modo. Nam sunt qui genus demonstratiuum in scholas sic relegant, vt oratori nec faciant copiam alterius partis, aut maiorem aut frequentiorem quàm iudicialis. Qua quidem in re quid spectent, video, nam eam demum partem multò speciosissimam se tantum iudicant dignam: in qua multum sit & ostentationis & vtilitatis: quum *Genus dicendi nullum in genere demonstratiuo. Rhetoricæ partium definitiones & diuisiones.*

interim vt ad hanc forensem lucem perueniatur, in demonstratiuis ferè ludamus: ideóque fit, vt in scholis, vbi verarum actionum progymnasmata tractantur, nullus locus tractetur aut felicius aut sæpius quam laudis vituperationíque, qui est demonstratiui generis proprius. Hoc tamen sciat futurus Orator, non esse genus vllum dicendi, quod admittere possit aliquid è genere demonstratiuo. id quod sic se habere sibi persuadebit, qui veterum scripta legerit accuratiùs. Rhetorica, vt fert communis fere omnium opinio, est benè dicendi scientia in ciuilibus quæstionibus. Orator igitur est vir bonus dicendi peritus. Oratoris autem officium est appositè dicere ad persuadendum. Finis persuadere dictione, quatenus rerum & personarum conditio videtur admittere in ciuilibus quæstionibus: sic enim Hermagoras calumniis occurrit plurimis. Ciuiles quæstiones sunt, quæ in communem animi conceptionem possunt cadere, id est, qua vnusquisque potest intelligere, quum de æquo quæritur & bono. Causa est res quæ in se habet controuersiam in dicẽdo positam, cùm personarum certarum interpositione, quæ ὑπόθεσις dicitur: vt sítne philosopho vxor ducenda?

Amphibologia species innumerabiles.

Quæstio est res quę in se habet controuersiam positam in dicendo sine certarum personarum interpositione, quæ à Græcis θέσις appellatur: vt sítne nauigandum. In hypothesi nascitur ferè quæstio. in thesi continetur. Circunstantiæ rerum hic plurimum habent locum, quæ ab Hermagora περιστάσεις vocantur, quas & elementi nomine appellãt, eò quòd ex earum coniunctione tanquam ex elementis quibusdam quæstiones fiãt. Sunt autem numero ferè septem: quis, quid, quando, vbi, cur, quemadmodum, quibus adminiculis.

De partibus Rhetoricæ.

Rhetorica partes.

Partes autem, atque, vt sic dixerim, membra Rhetoricæ sunt quinque, inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio.

Inuentio est excogitatio rerum verarum aut verisimilium, quæ causam probabilem reddunt. Ex præceptis non constat, sed quo quisque est ingenio promptior, hoc magis hac re excellit. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem pulchra distributio. Vbi cauendum, ne sic distribuamus, vt partium multitudo adferat obscuritatem. Elocutio est idoneorum verborum ad inuentionem accommodata perceptio. Memoria est firma animi rerum ac verborum ad inuentionem perceptio. Pronunciatio est rerum ac verborum cum dignitate vocis & corporis decora moderatio.

Genera causarum.

Genera causarum.

Tria maxima Rhetorum pars fecit genera causarum, licet aliis atque aliis nominibus appellauerint. Demonstratiuum, quod Græci ἐγκωμιαστικὸν à laude dicunt: & ἐπιδεικτικὸν quod demonstrationis vim habeat, Deliberatiuum συμβουλευτικὸν quod Aristoteles concionale appellat. Et iudiciale. Demonstratiuum in laudem & vituperationem diuiditur. Deliberatiuum in suasionem & dissuasionem, adhibetú que maximè vtilitas & inutilitas. Iudiciale in accusationem & defensionem, petitionem præmij, & negationem. Demonstratiuum genus est quum aliquid demon-

Deliberatiuum orationis genus. Demonstratiuũ orationis genus. Iudiciale orationis genus.

demonſtrauimus, in quo laus aut vituperatio tractatur, quod quum in prophanis ſtudiis ſit vſitatiſſimum, tum etiam nonnunquam incidit in ſacris litteris, vt in Dauide: Domine, in cœlo miſericordia tua, &c.

Deliberatiuum genus eſt, in quo ſuaſio aut diſſuaſio occurrit: appetere & fugere. Iudiciale, in quo eſt accuſatio: defenſio, præmij petitio vel negatio.

De ſtatibus.

Status, qui Græcè ςάσις dicitur, eſt veluti cardo in quo tota cauſa vertitur. Fit autem ex intentione & depulſione. Eum vocant nonnulli conſtitutionem: alij quæſtionem: alij quod ex quæſtione appareat.

Status cauſarum.

Statuum alij ſunt rationales, alij legales. Rationales diuiduntur in quatuor: in coniecturales, finitiuos, qualitatis, tranſlationis. Coniecturalis ſtatus eſt, quum factum quod ab aliquo obiicitur, ab aduerſario pernegatur: vt, feciſti, non feci. Finitiuus eſt, quum id quod obiicitur, non hoc eſſe contendimus, ſed quid illud ſit, adhibitis definitionibus, probamus: vt, non erat ſacrilegij crimen intentandum, qui priuatam rem ſuſtuli. Hic maximè opus erit definitione ſacrilegij. Qualitatis eſt ſtatus, quum qualis ſit res, quæritur: & quia de re & genere negocij controuerſia eſt, conſtitutio generalis vocatur. Tranſlatiuus eſt, quum cauſa ex eo pendet, quod non is agat qui aut agere deberet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oportet. Huic ſubiicitur confutatio. Conſtitutione cauſæ reperta, protinus conſiderandum eſt, ſimplex vtrum ſit quæſtio cauſæ, an coniuncta. Simplex eſt, quæ vnam in ſe quæſtionem complectitur: vt ſi quæratur, ſintne litteræ virtutum incunabula? Et, ſitne Corinthiis bellum indicendum? Coniuncta eſt, quæ ex pluribus quæſtionibus conſtat: vt ſi quæratur, ſitne Carthago diruenda? an Carthaginenſibus reddenda, an colonia deducenda? Legales verò ſtatus in ſcripti & rationis verſantur controuerſia. Scripti autem controuerſia eſt, quæ plurimum pendet ex ambiguitate vnius, aut alterius verbi, dum tuemur inordiens legis verba, interim nihil facientes rationem, hoc eſt, animum medullámque legum, quæ æquum bonúmque tuetur, ſéque ad animū legumlatorum accommodat. Supereſt tum, vt quum cognitus fuerit controuerſiæ locus, videamus quæ quæſtio, quæ ratio, quæ iudicatio, quod denique firmamentum ſit cauſæ. Eſt ergo quæſtio, in qua cauſæ diſceptatio conſtat: vt, iure feci, non iure feciſti. Ratio eſt, qua reus vtitur cur iure fecerit: vt Oreſtes accuſatus parricidij, inquit, Iure feci, illa enim patrem meum occiderat. Iudicatio eſt ex ratione deducta ſumma, huiuſmodi, rectíſſime fuerit ab Oreſte matrem occidi, quum illa patrem Oreſtis occiderit. Firmamentum eſt firmiſſima argumentatio defenſoris: vt ſi Oreſtes dicit eiuſmodi fuiſſe matris animum in patrem ſuum, in ſeipſum, in regnum, demum in omnem familiam, vt ab ea liberi potiſſimum deberent pœnas ſumere. Generalis conſtitutio eſt, quæ quale factum ſit quod reo obiicitur, docet. Et habet partes duas, iuridicialem, & negocialem. Negocialis eſt, in qua quid iuris ſit, ex ciuili more per æquitatem conſideratur: cui diligentiæ præſunt iudices: & habet ſibi connexam contro-

Ratio quid ſit.

Iudicatio quid ſit.

Firmamentum orationis pars quid ſit.

Generalis conſtitutio quid ſit.

Negocialis conſtitutio quid ſit.

Absoluta constitutio. *Assumptiua cōstitutionis partes quatuor.* *Remotio quid sit.* *Relatio quid sit.* *Concessio quid sit.* *Purgationis partes.*

uersiam. Iuridicialis est, in qua æqui rectique natura, præmij & pœnæ ratio quæritur. Huius partes sunt duæ, absoluta & assumptiua. Absoluta est, quæ in se continet iuris & iniuriæ quæstionem. Assumptiua verò est, quæ ex se nihil dat firmi ad recusationē, foris autem aliquid defensionis assumit. Cuius sunt quatuor partes: comparatio, relatio criminis, remotio criminis, concessio. Comparatio est, quum aliud aliquod factum honestum aut vtile contenditur, quod vt fieret, & illud quod arguitur, dicitur esse commissum. Remotio criminis est, quum id crimen quod infertur, à se & à sua culpa in alium reus transferre conatur. Relatio criminis, quum ideo iure quid factum dicitur, quod aliquis ante lacessiuerit. Concessio criminis est, quum reus non id quod factum est defendit, sed vt ignoscatur postulat. Eius partes sunt duæ, purgatio, & deprecatio. Purgatio est, per quam eius qui accusatur, non factum ipsum, sed voluntas defenditur. Ea rursus tres habet partes, imprudentiam, casum, necessitatem. Imprudentia est, quum scisse se aliquid is qui arguitur, negat.

Casus autem infertur in concessionem, quum demonstratur aliquam fortunæ vim obstitisse voluntati. Necessitudo autem erit, quum vi quadam reus id quod fecerit fecisse se dixerit.

Scripti & voluntatis controuersia. *Ambiguitas quid sit.* *Collectio seu ratiocinatio.* *Definitio legalis quid sit.*

Scripti & voluntatis est controuersia, quando verba ipsa cum sententia scriptoris pugnare videntur: quæ est in iure ciuili frequentissima, & tractatur à Cicerone quum aliàs, tum in Oratore. Legum contrariarum status sunt, quando inter se duæ aut plures leges pugnare videntur, quam Græci appellant ἀντινομίαν. Qua in re hoc memoriæ reliquerunt veteres, vt semper veterem legem noua & nuper lata putemus aboleri. Ambiguitas est, quum id quod scriptum est, duas aut plures res significare videtur. Collectio, quæ & ratiocinatio vocatur, est quando ex eo quod scriptum est, quid inuenitur. Definitio legalis est, quum vis verbi quasi in definitiua constitutione in qua posita sit quæritur. Status ergo tam rationales quàm legales à quibusdam xviii. sunt numerati. Cæterum secundum Ciceronem xix. inueniuntur: eò quòd translationem inter rationales præcipuè status recensuerit, qui tamen se ipsum in aliis libris reprehendens, translationem legalibus statibus annumerauit.

De generibus causarum.

Genera causarum. *† Hactenus ex compēdio: deinceps ex ipso C[assiodoro].* *Admirabile causæ genus.* *Humile causæ genus.* *Anceps genus causæ.* *Obscurum causæ genus.*

Quinque sunt genera causarum: honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. † Honestum causarum genus est, cui statim sine oratione nostra, fauet auditoris animus. Admirabile est, à quo est alienatus animus eorum qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur. Anceps est, in quo aut iudicatio dubia est, aut causa & honestatis & turpitudinis particeps, vt beneuolentiam pariat & offensionem. Obscurum est, in quo aut tardi auditores sunt, aut difficilioribus ad cognoscendum negotiis causa implicata est.

Partes

Partes orationis Rhetoricæ sunt sex. { Exordium. Narratio. Partitio. Confirmatio. Reprehensio. Conclusio.

Orationis Rhetoricæ partes.

Exordium est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Narratio est rerum gestarum, aut vt gestarum expositio. Partitio est, quæ si rectè habita fuerit, illustrem & perspicuam totam efficit orationem. Confirmatio est, per quam argumentando nostræ causæ fidem & auctoritatem & firmamentum adiungit oratio.

Exordium quid sit. *Confirmatio quid sit.*

Reprehensio est, per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur aut eleuatur. Conclusio est, exitus & determinatio totius orationis, vbi interdum & epilogorum allegatio flebilis adhibetur.

Reprehensio quid sit. Conclusio quid sit.

Hæc licet Cicero Latinæ eloquentiæ lumen eximium per varia volumina copiosè nimis & diligenter effuderit, & in arte Rhetorica duobus libris videatur amplexus, quorum commenta à Mario Victorino composita in Bibliotheca mea vobis reliquisse cognoscor.

Quintilianus etiam doctor egregius, qui post fluuios Tullianos singulariter valuit implere quæ docuit, virum bonum dicendi peritum à prima ætate suscipiens, per cunctas artes ac disciplinas nobilium litterarum erudiendum esse monstrauit: quem meritò ad defendendum totius ciuitatis vota requirerent. Libros autem duos Ciceronis de arte Rhetorica & Quintiliani duodecim institutionum iudicauimus esse iungendos: vt nec codicis excresceret magnitudo, & vtrique dum necessarij fuerint, parati semper occurrant.

Quintilianus Rhetor.

Fortunatianum verò doctorem nouellum, qui tribus voluminibus de hac re subtiliter minutéque tractauit, in pugillari codice aptè forsitan congruentérque redegimus: vt & fastidium lectori tollat, & quæ sunt necessaria competenter insinuet. Hunc legat, qui breuitatis amator est. Nam cùm opus suum in multos libros non tetenderit, plurima tamen acutissima ratione disseruit: quos codices cum præfatione sua in vno corpore reperieris esse collectos.

Rhetorica argumentatio quomodo tractetur.

Rhetorica argumentatio tractatur {
- aut per Inductionem cuius membra sunt hæc: { Propositio. Illatio, quæ & assumptio dicitur, Conclusio.
- aut per Ratiocinationem.
- aut per Enthymema, qui est imperfectus syllogismus atque Rhetoricus: qui, sicut Fortunatianus dicit explicatur { Conuincibili. Ostentabili. Sententiali. Exemplabili. Collectiuo.
- aut per Epicherema qui est Rhetoricus & latior syllogismus: quo fit { aut tripertitus aut quatripertitus. aut quinquepertitus.

Argumentatio quid sit & vnde dicta. Argumentatio dicta est quasi argutæ mentis oratio. Argumentatio est enim oratio ipsa, qua inuentum probabiliter exequimur argumentum. *Inductio quid sit.* Inductio est oratio, qua rebus non dubiis captamus assensionem eius, cum quo instituta est, siue inter Philosophos, siue inter Rhetores, siue inter Sermocinantes. *Propositio inductionis quid sit.* Propositio inductionis est, quæ similitudines concedendæ rei necessariò vnius inducit aut plurium.

Illatio inductionis quid sit. Illatio inductionis est, quæ & assumptio dicitur, quæ rem de qua contenditur, & cuius causa similitudines adhibitæ sunt, introducit.

Conclusio inductionis est, quæ aut concessionem illationis confirmat, aut quid ex ea conficiatur, ostendit.

Ratiocinatio quid sit. Ratiocinatio, est oratio qua id de quo est quæstio comprobamus. Enthymema igitur est quod Latinè interpretatur mentis conceptio, quam imperfectum syllogismum solent Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus hæc argumenti forma consistit: quando id est quod ad fidem pertinet faciendam, vtitur syllogismorum lege prætermissa: vt est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur nauigandum. Ex sola enim propositione & conclusione constat esse perfectum: vnde magis oratoribus quàm dialecticis conuenire iudicatum est. De dialecticis autem syllogismis suo loco dicemus. Conuincibile est quod euidenti ratione conuincitur: sicut fecit Cicero pro Milone. Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam si possetis, per vos restitui posse nolletis. Ostentabile est, quod certa rei demonstratione constringit: sic Cicero in Catilinam: Hic tamen viuit, viuit. Imò etiam in Senatum venit. Sententiale est, quod sententia generalis addidit: vt apud Terentium: Obsequium amicos, veritas odium parit. Exemplabile est, quod alicuius exempli comparatione euentum similem comminatur: sicut Cicero in Philippicis dicit: Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Collectiuum est, cùm in vnum, quæ argumentata sunt, colliguntur: sicut ait Cicero pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela: quem iure, quem loco, quem tempore cum periculo capitis non dubitauit occidere.

Enthymema ex sola propositione & ex sola conclusione. Præterea secundum Victorinum Enthymematis altera est definitio. Ex sola propositione, sicut iam dictum est, ita constat Enthymema: vt est, illud: Si tempestas vitanda est, non est nauigatio requirenda. Ex sola assumptione: vt est illud: Sunt autem qui mundum dicant sine diuina administratione discurrere.

Epicherema quid sit. Ex sola conclusione: vt est illud: Vera est igitur diuina sententia. Ex propositione & assumptione: vt est illud: Si inimicus est, occidit. Inimicus autem est: & quia illi deest conclusio, Enthymema vocatur. Sequitur Epicherema. Epicherema est, quod superiùs diximus, descendens de ratione latior excursio Rhetorici syllogismi, latitudine distans & productione sermonis à dialecticis syllogismis, propter quod Rhetoribus datur. Tripertitus epicherematicus syllogismus est, qui constat membris tribus: id est, propositione, assumptione, conclusione. Quadripertitus est, qui constat membris quatuor propositione, assumptione, & vna propositionis siue assumptionis coniuncta probatione, & conclusione.

sione. Quinque pertitus is est, qui constat membris quinque: id est propositione & probatione, assumptione & eius probatione, & conclusione.

Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica: Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum, non possunt rectè partes alicuius generis causę putari. Eadem enim res, alij genus, alij pars esse potest: idem genus & pars esse non potest, vel cætera: quousque syllogismi huius membra claudantur. Sed videto quantum in aliis partibus lector suum exercere possit ingenium.

Memoratus autem Fortunatianus in tertio libro meminit de oratoris memoria, de pronunciatione & voce: vnde tamen Monachus cum aliqua vtilitate discedit: quando ad suas partes non improbè videtur attrahere, quod illi ad exercendas controuersias vtiliter aptauerunt. Memoriam siquidem lectionis diuinæ recognita cautela seruabit, cùm in supradicto libro eius vim qualitatémque cognouerit: artem verò pronuntiationis in diuinæ legis effatione concipiet. Vocis autem diligentiam in psalmodiæ decantatione custodiet. Sic instructus in opere sancto redditur, quamuis libris secularibus occupetur. *Fortunatianus.*

Nunc ad Logicam, quę & Dialectica dicitur, sequenti ordine veniamus, quam quidam disciplinam, quam artem appellare maluerunt, dicentes: quando apodicticis, id est, probabilibus disputationibus aliquid disserit, disciplina debeat nuncupari: quando verò aliquid verisimile tractat, vt sunt syllogismi sophistici, nomen artis accipiat. Ita vtrumque vocabulum pro argumentationis suæ qualitate promeretur.

DE DIALECTICA.

Dialecticam primi Philosophi in dictionum suarum quidem argumentationibus habuerunt: non tamen ad artis redegère peritiam: Post quos Aristoteles vt fuit doctrinarum omnium diligens inquisitor, ad regulas quasdam, huius doctrinæ argumenta perduxit: quæ priùs sub certis præpositionibus non fuerunt. Hic libros faciens exquisitos, Græcorum scholam multiplici laude decorauit. Quem nostri non perferentes diutiùs, alienum translatum expositúmque Romanæ eloquentiæ contulerunt. Dialecticam verò, & Rhetoricam Varro in nouem libris tali similitudine definiuit. Dialectica & Rhetorica, est: quod in manu hominis pugnus astrictus & palma distésa: illa breui oratione argumēta concludens, ista facundiæ campos copioso sermone discurrens: illa verba contrahens, ista distendens. Dialectica siquidem ad disserendas res acutior: Rhetorica ad illa, quæ nititur docenda, facundior: Illa ad scholas nonnunquam venit, ista iugiter procedit in forum: illa requirit rarissimos studiosos, hæc frequentes & populos. Sed priusquam de syllogismis dicamus, vbi totius Dialecticæ vtilitas & virtus ostenditur, oportet de eius initiis, quasi quibusdam elementis, pauca disserere: vt sicut est à maioribus distinctus ordo, ita & nostræ dispositionis currat intentio. Consuetudo itaque est Doctoribus Philosophiæ, ante- *De Dialectica.*

bus generaliter omnia continentur, nunc ad Porphyrij librum, qui Isagoge inscribitur, accedamus.

De Isagoge Porphyrij.

Isagoge Porphyrij tractat
- De genere.
- De specie.
- De Differentia.
- De Proprio.
- De Accidente.

Isagoge Porphyrij de quibus tractat.

Genus est ad species pertinens, quod de differentib. specie, in eo quod quid sit prędicatur: vt animal. Per singulas enim species, id est, hominis, equi, bouis, & cæterorum genus animal prædicatur atque significatur. Species est, quod de pluribus & differentibus numero, in eo quod quid sit, prædicatur. Nam de Socrate, Platone, & Cicerone homo prædicatur Differentia est, quod de pluribus & differentibus specie in eo quod quale sit de homine prædicatur: sicut rationale & mortale in eo quod quale sit de homine prædicatur. Proprium est, quo vnaquæque species vel persona certo additamento insignitur, & ab omni communione separatur. Accidens est, quod accedit & recedit præter subiecti corruptionem: vel ea quæ sic accidunt, vt penitus non recedant. Hæc qui pleniùs nosse desiderant, Introductionem legant Porphirij: qui licet ad vtilitatem alicuius operis se dicat scribere, non tamen sine propria laude visus est alia dicta formasse.

Sequuntur Aristotelis Categoriæ, siue Prædicamenta, quibus mirum in modum per varias significantias omnis sermo conclusus est: quorum organa siue instrumenta sunt tria.

Organa vel instrumenta Categoriarum siue Prædicamentorum sunt ęquiuoca, vniuoca, denominatiua. Æquiuoca dicuntur quorum nomen solùm commune est, secundum nomen verò substantiæ ratio diuersa: vt animal, homo, & quod pingitur. Vniuoca dicuntur, quorum & nomen commune est, & secundum nomen discrepare eadem substantiæ ratio non probatur: vt animal homo, atque bos. Denominatiua, id est deriuatiua, dicuntur quæcunq; ab aliquo sola differētia casus secundū nomen habent appellationem: vt à Grāmatica grāmaticus, à fortitudine fortis.

Aristotelis Cathegoriæ, vel Prædicamenta decem sunt:
- Substantia.
- Quantitas.
- Qualitas.
- Ad aliquid.
- Facere.
- Pati.
- Situs.
- Quando.
- Vbi.
- Habere.

Aristotelis Categoriæ siue prædicamenta decem.

Substantia est, quæ propriè, & principaliter, & maximè dicitur: quæ neque de subiecto prædicat, neque in subiecto est: vt aliquis homo, vel

aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus, illæ quæ principaliter substantiæ primò dictæ sunt, insunt atque clauduntur: vt in homine, Cicero. Quantitas aut discreta est, & habet partes ab alterutro discretas, nec communicantes, secundum aliquem communem terminum, velut numerus, & sermo qui profertur: aut cõtinua est, & habet partes quæ secundum aliquem communem terminum adinuicem conuertuntur: velut linea, superficies opus, locus, motus, tempus. Ad aliquid verò sunt: quæcunque hoc ipsum quod sunt aliorum esse dicuntur: velut, maius duplum, habitus, dispositio, scientia, sensus positio. Qualitas, est, secundum quam aliqui quales dicimur, vt bonus, malus. Facere, est: vt secare, vel vrere: id est aliquid operari. Pati est: vt secari, vel vri. Situs, est: vt stat, sedet, iacet. Quando est: vt hesterno, vel cras, Vbi, est: vt in Asia, in Europa, in Lybia. Habere est, vt calceatũ, vel armatum esse. Hoc opus Aristotelis intentè legendum est, quando sicut dictum est: quicquid homo loquitur, inter decem ista Prædicamenta ineniarabiliter inuenitur: proficit etiam ad libros intelligendos, qui siue Rhetoribus, siue Dialecticis applicantur. Sequitur liber Peri hermenias subtilissimus nimis, & per varias formas, iterationésque cautissimus, de quo dictum est: Aristoteles, quando librum Peri hermenias scriptitabat, calamum in mente tingebat. Definitionum prima est οὐσιώδης, id est, substantialis, quæ propriè & verè dicitur definitio: vt est homo animal rationale, mortale, sensus disciplinæque capax. hæc enim definitio per species & differentias descendens venit ad proprium, & designat plenissimè quid sit homo. Secunda est species definitionis, quæ Græcè ἐννοηματικὴ dicitur, Latinè notio nuncupatur: quam notionem communi, non proprio nomine possumus dicere. Hæc isto modo semper efficitur: Homo est quod rationali conceptione & exercitio præest animalib. cunctis. Non enim dixit quid est homo, sed quid agat, quasi quodam signo in notitiam denotato. In ista enim & in reliquis notio rei profertur: non substantialis, vt in illa primaria explicatione declaratur: & quia illa substantialis est, definitionum omnium obtinet principatum. Tertia species definitionis est, quæ Græcè ποιότης dicitur, Latinè qualitatiua. Hæc dicendo quid quale sit, id quod sit, euidenter ostendit. Cuius exemplum tale est: Homo est qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerum: aut quæ agere debeat eligit, aut animaduersione quod inutile sit contemnit. his enim qualitatibus expressus ac definitus homo est. Quarta species definitionis est: quæ Græcè ὑπογραφική, Latinè descriptionalis nuncupatur: quę adhibita circuitione dictorum factorúmque rem quæ quid sit descriptione declarat: vt si luxuriosum volumus definire, dicimus: Luxuriosus, est victus non necessarij & sumptuosi & onerosi appetens, in deliciis affluens, in libidine promptus, hæc & talia definiunt luxuriosum. Quæ species definitionis, oratoribus magis apta est, quàm dialecticis, quia latitudinem habet. hæc simili modo in bonis rebus ponitur & in malis. Quinta species definitionis est quam Græcè* κατὰ λέξιν: Latinè ad verbum dicimus: hæc vocem illam de cuius requiritur, alio sermone designat vno ac singulari, & quodammodo

Calamum in mente tinge redictum de Aristotele, quando scripsit librum Peri hermenias.

Definitionis variæ species

κατὰ ἀντίλεξιν.

modo quid illud sit in vno verbo positum, vno verbo alio declarat: vt conticescere est tacere: item cùm terminum dicimus finem, aut terras populatas interpretemur esse vastatas. Sexta species definitionis est, quam Græci κατὰ τὴν διαφορὰν, per differentiam dicimus. Id est: cùm quæritur, quid intersit inter regem & tyrannum, adiecta differentia quid vterque sit definitur: id est, rex est modestus & temperans, tyrannus verò impius & immitis. Septima est species definitionis: quam Græci κατὰ μετάφοραν, Latini per translationem dicunt: vt Cicero in Topicis, Litus est, qua fluctus eludit. Hoc variè tractari potest: modò enim vt moueat, sicut illud, caput est arx corporis: modò vt vituperet, vt illud, Diuitiæ sunt breuis vitæ longum viaticum: modò vt laudet, vt adolescentia est flos ætatis. Octaua species definitionis est, quam Græci κατὰ ἀφαίρεσιν vocant, vt Latini per priuantiam contrarij eius quod definitur, dicunt: vt bonum est, quod malum non est: iustum est quod iniustum non est. Et his similia: quod se ita naturaliter ligat, vt necessariam cognitionem sibi vnius comprehensione connectat. Hoc autem genere definitionis vti debemus, cum contrarium notum est. Nam certa ex incertis nemo probat. Sub qua specie.

Modi formulæ primæ sunt nouem.

Modi nouem primæ formulæ.

Primus modus est: qui concludit, id est, qui colligit ex vniuersalibus dedicatiuis, dedicatiuum vniuersale directum: vt, omne iustum honestum, omne honestum bonum, omne igitur iustum bonum.

Secundus modus est, qui concludit ex vniuersalib. de dedicatiua & abdicatiua abdicatiuum vniuersale directum: vt omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur iustum turpe.

Tertius modus est, qui concludit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, abdicatiuum particulare directum: vt quoddam iustum est honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur iustum vtile.

Quartus modus est, qui conducit vel concludit ex particulari dedicatiua & vniuersali, abdicatiuum particulare directum: vt quoddam iustum honestum, nullum honestum turpe, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quintus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis particulare dedicatiuum per reflexionem: vt omne iustum honestum omne honestum bonum, quoddam igitur bonum iustum.

Sextus modus est, qui conducit ex vniuersali dedicatiua & vniuersali abdicatiua vniuersale per reflexionem: vt omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur turpe iustum.

Septimus modus est, qui conducit ex vniuersali dedicatiuum particulare per reflexionem: vt quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur vtile iustum.

Octauus modus, qui conducit ex vniuersali abdicatiua particulari, abdicatiuum per reflexionem: velut, nullum turpe honestum, omne honestum iustum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Nonus modus est, qui conducit ex vniuersalibus abdicatiua & particulari dedicatiua, abdicatiuum particulare per reflexionem: velut nul-

lum turpe honestum, quoddam honestum iustum, quoddam igitur iustum honestum.

Modi formulæ secundæ sunt quatuor.

Formula secunda quatuor modi.

Primus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiua & abdicatiua, abdicatiuum vniuersale directum: velut omne iustum honestum, nullum turpe honestum, igitur nec iustum turpe.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus abdicatiua & dedicatiua, abdicatiuum vniuersale directum: velut nullum turpe honestum, omne iustum honestum, nullum igitur turpe iustum.

Tertius modus est, qui conducit ex particulari dedicatiua & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum particulare directum: velut quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur iustum turpe.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari abdicatiua & vniuersali dedicatiua, abdicatiuum particulare directum: velut quoddam iustum non est turpe, omne malum turpe, quoddam igitur iustum non est malum.

Modi formulæ tertiæ sunt sex.

Tertia formula sex modi.

Primus modus est, qui conducit ex dedicatiuis vniuersalibus dedicatiuum particulare, tam directum, quàm reflexum: vt omne iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel quoddam bonum honestum.

Secundus modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali dedicatiuum particulare directum: vt quoddam iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis vniuersali & particulari dedicatiuum particulare directum: vt, omne iustum bonum, quoddam iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Quartus modus est, qui concludit ex vniuersali dedicatiua abdicatiuum particulare directum: vt omne iustum honestum, nullum iustum malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Quintus modus est, qui conducit ex dedicatiua particulari & abdicatiua vniuersali abdicatiuum particulare directum: vt, quoddam iustum honestum, omne honestum bonum, igitur quoddam honestum non est malum.

Sextus modus est, qui conducit ex dedicatiua vniuersali & abdicatiua particulari, abdicatiuum particulare directum: vt, omne iustum honestum, quoddam iustum non est malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Has formulas Categoricorum syllogismorum qui plenè nosse desiderat, librum legat, qui inscribitur Peri hermenias Apuleij, & quæ subtiliùs sunt tractata cognoscet. Nec fastidium nobis verba repetita congeminent: distincta enim, atque considerata ad magnas intelligentiæ vias, præstante Domino, nos vtiliter introducent. Nunc ad hypotheticos syllogismos, ordine, currente, veniamus,

Modi syllogismorum hypotheticorum septem sunt.

Primus

Primus modus est, velut: Si dies est lucet, est autem dies, lucet igitur.

Secundus modus est ita: Si dies est lucet, non lucet, non est igitur dies.

Tertius modus est ita: non & dies est, & non lucet, atqui dies est, lucet igitur.

Syllogismorum hypotheticorum septem modi.

Quartus modus est ita: aut nox aut dies est, atqui dies est, non igitur nox est.

Quintus modus est ita: aut dies est aut nox, atqui nox non est, dies igitur est.

Sextus modus est ita: non & dies est, & non lucet, dies autem est, nox igitur non est.

Septimus modus est ita: non & dies est & nox, atqui nox non est, dies igitur est.

Modos autem hypotheticorum syllogismorum si quis pleniùs nosse desiderat, legat librum Marij Victorini, qui inscribitur de syllogismis hypotheticis. Sciendum quoque quoniam Tullius Marcellus Carthaginésis de categoricis & hypotheticis syllogismis, quod à diuersis philosophis latissimè dictum est, septem libris breuiter subtilitérque tractauit, ita vt primo libro de regula, vt ipse dicit, colligentiarum artis dialecticæ disputaret. Et quod ab Aristotele de categoricis syllogismis multis libris editum est: ab isto secundo & tertio libro breuiter expleretur. Quod autem de hypotheticis syllogismis à Stoicis innumeris voluminibus tractatum est, ab isto quarto & quinto libro colligeretur. In sexto verò de mixtis syllogismis, in septimo autem de compositis disputauit: quem codicem vobis legendum reliqui. Hinc ad pulcherrimas definitionum species accedamus: quæ tanta dignitate præcellunt, vt possint dici orationum maximum decus & quæ iam lumina dictionum. Definitio verò est oratio breuis vniuscuiusque rei naturam à communione diuisam propria significatione concludens: hæc multis modis, præceptisque conficitur.

In libro Peri hermenias, id est, de interpretatione, prædictus philosophus de his tractat:
- De nomine.
- De verbo.
- De oratione.
- De enunciatione.
- De affirmatione.
- De negatione.
- De contradictione.

Peri hermenias Aristotelis liber de quibus tractet.

Nomen est vox significatiua secundùm placitum, sine tempore cuius nulla pars est significatiua separata: vt Socrates. Verbum est, quod cõsignificat tempus: cuius pars, nihil extra significat: & est semper eorũ quę de altero dicuntur nota: vt ille cogitat, disputat. Oratio est vox significatiua, cuius partium aliquod separatim significatiuum est: vt Socrates disputat. Enunciatiua oratio est, vox significatiua de eo quod est aliquid vel non est: vt Socrates est, Socrates non est. Affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo: vt Socrates est. Negatio est alicuius de aliquo negatio: vt Socrates non est. Contradictio est affirmationis & negationis oppositio: vt, Socrates disputat. Socrates non dispu-

tat. Hæc omnia per librum ſupra memoratum minutiſſimè diuiſa, & ſubdiuiſa tractantur, quæ nos breuiter intimaſſe ſufficiat, quando in ipſo competens explanatio reperitur: maximè cùm eum ſex libris à Boëtio viro magnifico conſtet expoſitum, qui vobis inter alios codices eſt relictus. Nunc ad ſyllogiſticas ſpecies formuláſque veniamus, in quibus nobilium philoſophorum iugiter exercetur ingenium.

Prædicatiuorum ſyllogiſmorum formulæ tres.

Formulæ Categoricorum, id eſt, prædicatiuorũ ſyllogiſmorũ ſunt tres.	In prima formula modi ix.
	In ſecunda formula modi iiij.
	In tertia formula modi vj.

Subſtantia quid ſit.

Sunt hæ definitiones. Subſtantia eſt, quod neque qualitas eſt, neque quantitas, neque aliqua accidentia, quo genere definitionis Deus definiri poteſt. Etenim cùm quid ſit Deus, nullo modo comprehendere valeamus: ſublatio omnium, quæ Græci ὄντα appellant, cognitionem Dei nobis circuncisa & ablata notarum rerum cognitione ſupponet: vt ſi dicamus, Deus eſt, quod neque corpus eſt, atque vllum elementum, neque animal, neque mens, neque ſenſus, neque intellectus, neque aliquid quod ex his capi poteſt: his enim ac talibus ſublatis, quid ſit Deus non poterit definiri. Nona ſpecies definitionis eſt, quam Græci κατὰ τὴν ὑποτύπωσιν, Latini per quandam imaginationem dicunt: vt, Æneas eſt Veneris & Anchiſæ filius. Hæc ſemper in indiuiduis verſatur, quæ Græci ἄτομα appellant. Item accidit in eo genere dictionis, vbi aliquis pudor aut metus eſt nominare: vt Cicero, cùm me videlicet ſicarij illi deſcribãt. Decima ſpecies definitionis eſt, quam Græci ὡς τύπος, Latini exemplum veluti diximus appellant: vt ſi quæratur quid ſit animal, reſpondeatur, homo, nõ enim manifeſtè dicitur animal ſolùm eſſe hominem, cùm ſint alia innumerabilia: ſed cùm dicitur homo, veluti ipſum hominem animal deſignat: cùm tamen huic nomini multa ſubiaceant, Rem enim quæſitam prædictum declarauit exemplum. hoc eſt autem proprium definitionis, quid ſit illud, quod quæritur, declarare. Vndecima ſpecies definitionis eſt, quam Græci κατὰ τὴν ἔλλειψιν, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere vocant: vt ſi quæratur quid ſit triens, reſpondeatur, cui dodrans deeſt, vt ſit aſſis. Duodecima ſpecies definitionis eſt, quam Græci, κατὰ ἔπαινον, Latini per laudem dicunt: vt Tullius pro Cluentio: Lex eſt mens, & animus, & cõſiliũ, & ſententia ciuitatis. Et aliter: pax eſt tranquilla libertas. Fit & per vituperationem, quã Græci ψόγον vocãt: ſeruitus eſt poſtremũ malorum omnium, non modo bello, ſed morte quoque repellenda. Tertia decima eſt ſpecies definitionis, quam Græci κατὰ λόγον, Latini iuxta rationem dicunt, ſed hoc contingit, cùm maioris rei nomine res definitur inferior: vt eſt illud, homo minor mundus. Cicero hac definitione ſic vſus eſt: edictum, legem annuam dicunt eſſe. Quartadecima eſt ſpecies definitionis, quam Græci πρός τι, Latini ad aliquid vocant: vt eſt illud, pater eſt, cui eſt filius: dominus eſt cui eſt ſeruus: & Cicero in Rhetoricis, genus eſt, quod plures partes amplectitur: item pars eſt, quod ſubeſt generi. Quintadecima eſt ſpe-

Subiectus terminus.

species definitionis, quam Græci κατὰ ἀιτιολογίαν, Latini secundum rei rationem vocant: vt dies est sol supra terras: nox est sol sub terris. Scire autem debemus prædictas species definitionum. Topicis merito esse sociatas, quoniam inter quædam argumenta sunt positæ, & nonnullis locis commemorantur.

De Topicis.

De topicis locus topicus quid sit.

Nunc ad Topica veniamus, quæ sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, origines dictionum, de quibus breuiter aliqua dicenda sunt, vt & dialecticos locos, & rhetoricos siue eorum differentias agnoscere debeamus: ac priùs de dialecticis dicendum est. Propositio, est oratio verum falsúmve significans, vt si quis dicat, cœlũ esse volubile: hæc enunciatio & proloquiũ nuncupatur: quæstio verò est, in dubitationẽ ambiguitatémque adducta propositio: vt si qui quærant: an sit cœlum volubile? Conclusio est, argumentis adprobata propositio: vt si quis ex aliis rebus probet cœlum esse volubile. Enunciatio quippe siue sui tantũ causa dicitur, siue aliud adseritur ad probandum, propositio est. Si de ipsa quæritur, quæstio. Si ipsa est adprobata, conclusio. Idem igitur propositio, quęstio & conclusio, sed differũt modo. Argumentum est oratio rei dubię faciens fidem. Non verò idem est argumentum, quod & argumentatio. Nam vis sententiæ ratióque ea, quæ clauditur oratione, cùm aliquid probatur ambiguum, argumentum vocatur: ipsa verò argumenti locutio, argumentatio dicitur, quò fit, vt argumentũ quidem mens argumentationis sit atque sententiæ: argumentatio verò argumenti per orationem explicatio. Locus verò est argumenti sedes, vel vnde ad propositam quęstionem conueniens trahitur argumentum. Quæ cùm ita sint, singulorum diligentius natura tractanda est, eorumque per species ac membra figuratque facienda diuisio. Ac primùm de propositione est differendum: hanc esse diximus orationem, veritatem vel mendacium continentem. Huius duæ sunt species: vna affirmatio, altera verò negatio. Affirmatio est, si quis sic efferat, Cœlum volubile est: negatio, si quis ita pronuntiet, cœlum volubile non est. Harum verò aliæ sunt particulares, aliæ indefinitæ, aliæ singulares. Vniuersales quidem, vt si quis ita proponat: Omnis homo iustus est, nullus homo iustus est. Particulares verò, si quis hoc modo: Quidam homo iustus est, quidam homo iustus non est. Indefinitæ sic. Homo iustus est, homo iustus non est. Singulares verò sunt quæ de indiuiduo aliquid singularíque proponunt: vt Cato iustus est, Cato iustus non est. Etenim Cato indiuiduus est ac singularis. Harum verò alias prædicatiuas, alias conditionales vocamus. Prædicatiuæ sunt, quæ simpliciter proponuntur, id est, quib. nulla vis conditionis adiungitur: vt si quis simpliciter dicat, Cœlum esse volubile. At si huic conditio copuletur, fit ex duabus propositionibus vna conditionalis hoc modo: Cœlum si rotundum sit, esse volubile: hîc enim conditio id efficit, vt ita demum cœlum volubile esse intelligatur, si sit rotundum. Quoniam igitur aliæ propositiones prædicatiuæ sunt, aliæ conditionales: prædicatiuarum partes, terminos appellamus. Hi sunt prædicatus atque subiectus. Terminos autem voco verba & no-

Propositio quid sit.

Conclusio quid sit.

Argumentũ quid sit.

Termini quid sint.

mina, quibus propositio nectitur, vt in ea propositione qua dicimus: Homo iustus est: hæc duo nomina, id est, homo & iustus, propositionis partes vocantur. Eosdem etiam terminos dicimus: quorum quidem alter subiectus est, alter verò prædicatus. Subiectus est terminus, qui minor est: prædicatus verò, qui maior: vt in ea propositione, qua dicitur, Homo iustus, homo quidem minus est, quàm iustus. Non enim in solo homine iustitia esse potest, verùm etiam in incorporeis diuinisque substantiis: atque ideo maior est terminus, iustus: homo verò, minor: quo fit, vt homo quidem subiectus sit terminus, iustus verò prædicatus. Quoniam verò huiusmodi simplices propositiones alterum habent prædicatiuum terminum, alterū verò subiectum, à maioris priuilegio partis propositio prædicatiua vocata est. Sæpe autem euenit, vt hi termini sibimet inueniantur æquales homo risibilis est. Homo namque & risibilis, vterque sibi æquus est terminus. Nam neque risibile vltra hominem, nec vltra risibile homo porrigitur: sed in his hoc euenire necesse est, vt si quidam inæquales termini sunt, maior semper de subiecto prædicetur: si verò æquales, vtrique conuersa de se prædicatione dicantur. Vt verò minor de maiore prædicetur, in nulla propositione contingit. Fieri autem potest, vt propositionum partes, quas terminos dicimus, non solum in nominibus, verum etiam in orationibus inueniamus. Nam sæpe oratio de oratione prædicatur hoc modo: Socrates cum Platone & discipulis de Philosophiæ ratione pertractat, hæc quippe oratio, quę est, Socrates cū Platone & discipulis, subiecta est: illa verò, quę est, de Philosophię ratione pertractat, prędicatur. Rursus aliquādo nomen subiectū est, oratio prædicatū, hoc modo: Socrates de Philosophiæ ratione pertractat: hic enim Socrates, solus, subiectus est, oratio verò quā dicimus, de Philosophię ratione pertractat, prędicatur. Euenit etiam vt supponatur oratio, & simplex vocabulum prædicetur hoc modo: Similitudo cum supernis diuinisque substantiis, iustitia est: hic enim oratio per quam profertur similitudo, cum supernis diuinisque substantiis subiicitur: iustitia verò prędicatur. Sed de huiusmodi propositionibus in his cōmentariis quos in Peri hermenias Aristotelis libros scripsimus, diligentiùs disseruimus. Argumentum, est oratio rei dubiæ faciens fidem, hanc semper notiorem quæstione esse necesse est. Nam si ignota nobis probantur, argumentum verò rem dubiam probat, necesse est vt quod ad fidem quęstionis affertur, sit ipsa notius quæstione. Argumentorum verò omnium alia sunt probabilia & necessaria: alia verò probabilia quidem, sed non necessaria: alia necessaria, sed non probabilia: alia nec probabilia nec necessaria. Probabile verò est, quod videtur vel omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, & his vel omnibus, vel pluribus, vel maximè notis, atq; præcipuis: vel quod vnicuique artifici secundum propriam facultatē: vt de medicina medico, gubernatori de nauib. gubernandis: & præterea quod ei videtur cū quo sermo conseritur: vel ipsi qui iudicat. In quo nihil attinet verū falsúmve sit argumentū, si tantùm verisimilitudinem tenet. Necessarium verò est, quod vt dicitur, ita est, atque aliter esse non potest: & probabile quidem, ac necessarium

Argumentū quid sit.

Argumentorum diuisio.

rium

rium est: vt hoc si quid cuilibet rei sit additum, totum maius efficitur. Neque enim quisquam ab hac propositione dissentiet, & ita se habere necesse est. Probabilia verò ac non necessaria, quibus facilè quidem animus acquiescit, sed veritatem non tenet, firmitatémque: vt hoc, si mater est diligit. Necessaria verò sunt, ac non probabilia, quæ ita quidem esse vt dicuntur se habere necesse est, sed his facilè non consentit auditor: vt ob obiectum Lunaris corporis, Solis euenire defectum. Neque necessaria verò, neque probabilia sunt, quæ neque in opinione hominum, neque in veritate consistunt: vt hoc, habere quæ non perdiderit cornua Diogenem, quoniam habeat id quisque quod non perdiderit, quæ quidem nec argumenta dici possunt: argumenta enim rei dubiæ faciunt fidem. Ex his autem nulla fides est, quæ neque in opinione neque in veritate sunt constituta: dici tamen potest, ne illa quidem esse argumenta, quæ cùm sint necessaria, minimè tamen audientibus approbantur. Nam si rei dubiæ fit fides, cogendus est animus auditoris, per ea quibus ipse adquiescit, vt conclusioni quoque quam nondum probat possit accedere. Quod si quæ tantùm necessaria sunt, ac non probabilia, non probat ille qui iudicat, est necesse vt ne illud quidem probet quod ex huiuscemodi ratione conficitur. Itaque euenit ex huiusmodi ratiocinatione, vt ea, quæ tantùm necessaria sunt, ac non probabilia, non esse argumenta. Sed non ita est, atque hęc interpretatio non rectæ probabilitatis intelligentiam tenet. Ea sunt enim probabilia, quibus sponte atque vltrò consensus adiungitur: vt mox audita sint, approbentur. Quæ verò necessaria sunt, ac nõ probabilia, aliis probabilibus ac necessariis argumentis antea demonstrantur, cognitáque & credita, ad alterius rei, de qua dubitatur, fidem trahuntur: vt sunt speculationes, id est theoremata, quæ in geometria considerãtur. Nam quæ illic proponuntur, non sunt talia, vt his sponte animus discentis accedat: sed quoniam demonstrantur aliis argumentis, illa quoque scita & cognita ad aliarum speculationum argumenta ducuntur. Itaque probabilia non sunt, sed sunt necessaria his quidem auditoribus, quibus nondum demonstrata sunt: ad aliud aliquid ad probandum, argumenta esse non possunt: hi autem qui prioribus rationibus eorum, quibus non adquiescebant, fidem cœperunt: possunt eas quæ non ambigunt, ad argumentum vocare. Sed quia quatuor facultatibus differendi omne artificium continetur, dicendum est quæ quibus vti nouerit argumentis: vt cui potissimum disciplinæ locorum atque argumentorum pariter vbertas, euidenter appareat. Quatuor igitur facultatibus, earúmque velut opificibus, differendi omnis ratio subiecta est, id est Dialectico, Oratori, Philosopho, Sophistæ. Quorum quidem dialecticus atque orator in communi argumentorum materia versantur: vterque enim, siue necessaria, siue minimè, probabilia tamen sequitur argumenta. His igitur illæ duæ species argumenti famulantur, quæ sunt probabile ac non necessarium, Philosophus verò ac demonstrator de sola tantum veritate pertractant. Atque ideò siue sint probabilia, siue non sint, nihil refert, modò dum sint necessaria, hic quoque his duabus speciebus vtitur argu-

Differendi ratio quibus sit subiecta.

menti, quæ sunt probabile ac necessarium, necessarium ac non probabile. Patet igitur, in quo Philosophus ab oratore ac dialectico in propria consideratione dissideat, in eo scillicet: quòd illi probabilitaté, huic veritatem constat esse propositam. Quarta verò species argumenti, quá ne argumentum quidem rectè dici suprà monstrauimus, sophisticis sola est attributa. Topicorum verò intentio est, verisimilium argumentorum copiam demonstrare: designatis enim locis è quib. probabilia argumenta ducuntur, abundans & copiosa necesse fiet materia differendi. Sed quoniam, vt suprà dictum est, probabilium argumentorum alia sunt necessaria, alia non necessaria: cùm loci probabilium argumentorum dicuntur, euenit, vt necessariorum quoque doceantur, quo fit, vt oratoribus quidem ac dialecticis hæc principaliter facultas paretur, secundo verò loco Philosophis. Nam in quo probabilia quidem omnia conquiruntur, dialectici atque oratores iuuantur: in quibus verò probabilia ac necessaria docentur, Philosophicæ demonstrationi ministratur vbertas. Non modò igitur Dialecticus orator, atque verùm etiam demonstrator, ac veræ argumentationis effector, habet quod ex propositis locis sibi possit adsumere. Cùm inter argumentorum probabilium locos necessariorum quoque principia traditio mixta contineat. Illa verò argumenta, quæ necessaria quidem sunt, sed non probabilia: atque illud vltimum genus, scilicet non probabile, nec necessarium, à propositi operis consideratione se iunctum est: Nisi quòd interdum quidem sophistici loci exercendi gratia lectoris adhibentur. Quocirca Topicorum pariter vtilitas intentióque patefacta est, his enim & dicendi facultas, & inuestigatio veritatis augetur. Nam quid dialecticos atque oratores locorum iuuat agnitio? Orationi, per inuentionem, copiam præstant. Quid verò necessariorum doctrinam locorum Philosophis tradit? viam quoquo modo veritatis illustrat. Quò magis peruestiganda est rimandáque magis disciplina ea, quæ cùm cognitione percepta sit, vsu atque exercitatione firmanda. Magnum enim aliquid locorum consideratio pollicetur, scilicet inueniendi vias, quod quidem hi qui sunt huius orationis expertes, soli prorsus ingenio deputantur: neque intelligunt quantum hac consideratione quæratur, quæ in artem redigit vim potestatémque naturæ. Sed de his hactenus: nunc de reliquis explicemus. Syllogismorum verò alij sunt prædicatiui, qui categorici vocantur, alij conditionales, quos hypotheticos dicimus. Et prædicatiui quidem sunt, qui ex omnibus prædicatiuis propositionibus connectuntur: vt is, quem exempli gratia superiùs adnotaui: omnibus enim propositionibus prædicatiuis texitur. Hypothetici verò sunt, quorum propositiones conditione nituntur. Si dies est, lux est: est autem dies, lux igitur est. Propositio enim prima conditionem tenet hanc, quoniam ita demum lux est, si dies est. Atque ideo syllogismus hic hypotheticus, i. conditionalis, vocatur. Inductio verò est oratio, per quam fit à particularibus ad vniuersale progressio: hoc modo: Si in regendis nauibus non sorte, sed arte legitur gubernator: si regendis equis auriga non sortis euentu, sed commendatione artis adsumitur: si in administranda republica

Topicorum quanam sit intentio.

Syllogismorum diuisio.

Inductio quid sit.

republica non sors principem facit, sed peritia moderandi: Et similia, quæ in pluribus conquiruntur, quibus inferuntur: & in omni quoque re, quam quisque regi atque administrari grauiter volet, qui non sorte accommodat, sed arte, ad rectorem: Vides igitur quemadmodum per singulas res currat oratio, vt ad vniuersale perueniat. Nam cùm non sorte regi, sed arte, nauim, currum, rempublicam collegisset, quasi in cæteris sese quoque ita habeat, quod erat vniuersale conclusit: in omnibus quoque rebus, non sorte ductum, sed arte, præcipuum debere præponi. Sæpe autem multorum collecta particularitas aliud quiddam particulare demónstrat: vt si quis sic dicat: Si neque nauibus, neque curribus, neque agris sorte prępontuntur: nec rebus quidem publicis rectores esse sorte ducendi sunt. Quod argumentationis genus maximè solet esse probabile. & si non æquam syllogismi habeat firmitatem. Syllogismus namque ab vniuersalibus ad particularia decurret. Estque in eo, si veris propositionibus contexatur, firma atque immutabilis veritas. Vt inductio habet quidem maximam probabilitatem, sed interdū veritate deficitur: vt in hac, Qui scit cauere, cantor est: & qui vult luctari luctator: quique ædificare, ædificator, quib. multis simili ratione collectis, inferri potest: Qui scit igitur malum, malus est: quod nō procedit, mali quippe notitia deesse non potest bono, virtus enim sese diligit, aspernatúrque contraria, nec vitare vitium nisi cognitum queat. His igitur duobus velut principiis & generibus argumentādi, duo quidem alij deprehenduntur argumentationis modi: vnus quidem syllogismo, alter verò inductione suppositus. In quibus quidem promptum sit considerare, quòd ille quidem à syllogismo, ille verò ab inductione durat exordium: non tamen aut hic syllogismum, aut ille impleat inductionem, hæc autem sunt enthymema, atque exemplum. Enthymema quippe est imperfectus syllogismus, id est oratio, in qua non omnibus antea propositionibus constitutis infertur festinata conclusio: vt si quis sic dicat: homo animal est, substantia igitur est, prætermisit enim alteram propositionem, qua proponitur omne animal esse substantiam. Ergo quum enthymema ab vniuersalibus, ad periculatia probanda contendit, quasi simile syllogismo est. Quòd verò non omnibus quæ conueniunt, syllogismo propositionibus vtitur, à syllogismi ratione discedit, atque ideo imperfectus vocatus est syllogismus. Exemplum quoque inductioni simili ratione & copulatur, & ab ea discedit. Est enim exemplum, quod per particulare propositum particulare quidem contendit ostendere, hoc modo. Oportet à Tullio consule necari Catilinam, cum à Scipione Gracchus fuerit interemptus: approbatum est enim Catilinam à Cicerone debere perimi, quòd à Scipione Gracchus fuerit occisus: quæ vtraque particularia esse, ac non vniuersalia, singularum designat interpositio personarum. Quoniam igitur ex parte pars approbatur, quasi inductionis similitudinem tenet id quod exemplum vocamus: quoniam verò non plures quibus id efficiat colligit partes, ab inductione discedit. Ita igitur duæ quidem sunt argumentandi species principales: vna, quæ dicitur syllogismus, altera quæ vocatur inductio: sub his au-

Enthymema quid sit.

tem & velut ex his manantia, enthymema atque exemplum. Quæ quidem omnia ex ſyllogiſmo ducuntur: & ex ſyllogiſmo vires accipiunt: ſiue enim ſit enthymema, ſiue inductio, ſiue etiam exemplum, ex ſyllogiſmo quàm maximè fidem capit, quod in prioribus reſolutoriis, quæ ab Ariſtotele tranſtulimus, demonſtratum eſt. Quocirca ſatis eſt de ſyllogiſmo diſſerere, quaſi principali, & cęteras argumentandi ſpecies continente. *Locus topicus.* Reſtat nunc quid ſit locus, aperire. Locus namque eſt, vt Marco Tullio placet, argumenti ſedes: cuius definitionis quæ ſit vis, paucis abſoluam. Argumenti enim ſedes partim maxima propoſitio intelligi poteſt, partim propoſitionis maximæ differentia. Nam cùm ſint aliæ propoſitiones, quæ cùm per ſe notæ ſint, cùm nihil vlteriùs habeant, quo demonſtrentur, atque hæ maximæ & principales vocentur. Suntque aliæ quarum fidem primæ ac maximæ ſuppleant propoſitiones: neceſſe eſt vt omnium quæ dubitantur, illæ antiquiſſimam teneant probationem, quæ ita aliis fidem facere poſſunt, vt ipſis nihil queat notius inueniri. Nam ſi argumentum eſt, quod rei dubiæ faciat fidem, idque notius ac probabilius eſſe oportet, quàm illud eſt, quod probatur: neceſſe eſt, vt argumentis omnibus illam maximam fidem tribuant, quæ ita per ſe nota ſunt, vt aliena probatione nõ egeãt. Sed huiuſmodi propoſitio aliquotiens quidem intra argumenti ambitum continetur: aliquotiens verò extra poſita, argumenti vires ſupplet ac perficit. Omnes igitur loci, id eſt, maximarum differentiæ propoſitionum, aut ab his ducantur neceſſe eſt terminis, qui in quæſtione ſunt propoſiti, prædicato ſcilicet atque ſubiecto: aut extrinſecus adſumantur: aut horum medij atque inter vtroſque verſentur. Eorum verò locorum, qui ab his ducuntur terminis, de quib. in quæſtione dubitatur, duplex modus eſt: vnus quidem ab eorum ſubſtantia, alter verò ab his, quæ eorum ſubſtantiam conſequuntur: hi verò qui à ſubſtantia ſunt, in ſola definitione conſiſtunt. Definitione enim ſubſtantiam monſtrat, & ſubſtantiæ integra demõſtratio, definitio eſt. Sed, id quod dicimus, patefaciamus exemplis: vt omnis vel quæſtionum, vel argumentationum, vel locorum ratio conquieſcat. Age enim quæratur: an arbores animalia ſint, fiatque huiuſmodi ſyllogiſmus: animal eſt ſubſtantia animata, ſenſibilis, non eſt arbor ſubſtantia animata, ſenſibilis, igitur arbor animal non eſt. Hæc quæſtio de genere eſt, vtrùm enim arbores ſub animalium genere ponẽdæ ſint, quæritur: locus qui in vniuerſali propoſitione conſiſtit, hic cui generis definitio non conuenit, id eius, cuius ea definitio eſt, ſpecies non eſt: loci ſuperioris differentia: qui locus nihilominus nuncupatur à definitione. Vides igitur vt tota dubitatio quæſtionis ſyllogiſmi argumentatione tractata ſit per conuenientes & congruas propoſitiones, quæ vim ſuam ex prima & maxima propoſitione cuſtodiunt: ex ea ſcilicet, quæ negat eſſe ſpeciem cui non conueniat generis definitio. Atque ipſa vniuerſalis propoſitio à ſubſtantia tracta eſt vnius eorum termini, qui in quæſtione locati ſunt: vt animalis, id eſt, ab eius definitione, quæ eſt ſubſtantia animata ſenſibilis. Igitur in cæteris quæſtionibus ſtrictim ac breuiter locorum differentiis commemoratis,

oportet

oportet vniuscuiusque proprietatem vigilãtis animi alacritate percipere. Huius autem loci, qui ex substantia ducitur, duplex modus est, partim namque à definitione, partim à descriptione argumenta ducuntur. Differt autem definitio à descriptione: quòd definitio genus ac differentias assumit, descriptio verò subiecta intelligẽtiam claudit: quibusdam vel accidentibus vnam efficientibus proprietatem, vel substantialibus præter genus conueniens aggregatis Sed definitiones, quæ ab accidentibus fiunt, tamen videntur nullo modo substantiam demonstrare, tamen quoniam sæpè veræ definitiones ita ponuntur, quæ substantiam monstrant, illæ etiam propositiones, quæ à descriptione sumuntur, à substantiæ loco videntur assumi. Huius verò tale sit exemplum: quæratur enim, an albedo substantia sit: hic quæritur, an albedo substantiæ, velut generi supponatur. Dicimus igitur: substãtia est, quod omnib. accidentibus possit esse subiectum. Albedo verò nullis accidentibus subiacet, albedo igitur substantia non est. Locus, id est, maxima propositio, eadem quæ superiùs, cuius enim definitio vel descriptio ei quod dicitur species esse non conuenit, id eius quod esse species perhibetur, genus non est. Descriptio verò substantiæ albedini non conuenit albedo igitur substantia non est. Locus differentia superior à descriptione, quam dudũ locauimus, in ratione substantię. Sunt etiam definitiones, quæ non à rei substantia, sed à nominis significatione ducuntur, atq; ita rei, de qua quęritur, applicantur: vt si sit quæstio vtrũ nne philosophiæ studendũ sit: erit argumentatio talis Philosophia sapientię amor est, huic studendũ nemo dubitat: studendum igitur est philosophię. Hic enim non definitio rei, sed nominis interpretatio argumentum dedit. Quod etiam Tullius in ostensione eiusdem philosophiæ vsus est defensione, & vocatur Græcè quidem ὀνοματοποιΐα. Latinè autem nominis definitio. Hæc de his quidem argumentis, qui ex substantia terminorum in quæstione positorum sumuntur, claris vt arbitror patefacimus exemplis: nunc de his dicendum est, qui terminorum substantiam consequuntur. Horum verò multifaria diuisio est: plura enim sunt, quæ singulis substantiis adhærescunt ab his igitur, quæ cuiuslibet substantiam comitantur, argumenta duci solent, aut ex toto, aut ex partibus, aut ex causis vel efficientibus, vel materia, vel fine. Et est efficiens quidem causa, quæ mouet atque operatur, vt aliquid expliceiur: materia verò ex qua fit aliquid vel in qua fit: finis propter quod fit. Sunt etiam inter eos locos, qui ex his sumuntur, quæ substantiam consequuntur. aut ab effectibus, aut à corruptionibus aut ab vsibus, aut præter hos omnes ex communiter accidentibus. Quæ cùm ita sint, eum priùs locum qui à toto sumitur, inspiciamus. Totum duobus modis dici solet, aut vt genus, aut vt id quod ex pluribus integrum partibus constat. Et illud quidem quod vt genus totum est, hoc modo sæpe quæstionibus argumenta suppeditat: vt si sit: quæstio, an iustitia vtilis sit, fit syllogismus: Omnis virtus vtilis est: iustitia autem virtus est, ergo iustitia vtilis est. Quæstio de accidenti, id est, an accidat iustitiæ vtilitas. Locus is qui in maxima propositione consistit. Quæ generi adsunt & spe-

Definitio & descriptio quo modo differant.

ciei. Huius superior locus à toto, id est, à genere, virtute scilicet, quæ iustitiæ genus est. Rursus sit quæstio, an humanæ res prouidentia regantur. Cùm dicimus si mundus prouidentia regitur: homines autem pars mundi sunt: humanæ igitur res prouidentia reguntur. Quæstio de accidenti. Locus quod toti euenit, id congruit etiam parti. Supremus locus à toto, id est, ab integro. Quod partibus constat id verò est mundus qui hominum totum est. A partibus etiam duobus modis argumenta nascuntur: aut enim à generis partibus, quæ sunt species: aut ab integri, id est, totius, quæ partes tantùm proprio vocabulo nuncupantur. Et de his quidem partibus quæ species sunt. Hoc modo sit quæstio, an virtus mentis bene constitutæ sit habitus: quæstio de definitione, id est, an habitus bene constitutæ mentis virtutis sit definitio: faciemus itaque ab speciebus argumentationem: Si iustitia, fortitudo, moderatio, atque prudentia, habitus bene constitutæ mentis sunt: hæc autem quatuor vni virtuti vel generi subiiciuntur: virtus igitur bene constitutæ mentis est habitus. Maxima propositio: quod enim singulis partibus, inest, id toti inesse necesse est. argumentum verò à partibus, id est, à generis partibus, quæ species nuncupatur. Iustitia enim, fortitudo, modestia & prudentia, virtutis species sunt. Item ab his partibus, quæ integri partes esse dicuntur. Sit quæstio, an sit vtilis medicina. Hæc in accidentis dubitatione constituta est. Dicimus igitur, si depelli morbos, salutémque seruari, mederíque vulneribus vtile est, igitur medicina vtilis. Sæpe autem & vna quælibet pars, valet vt argumentationis firmitas constet, hoc modo: vt si de aliquo dubitetur, an sit liber. Si eum vel censu, vel testamento, vel vindicta, manumissum esse monstremus, liber ostensus est: atque aliæ partes erant dandæ libertatis. Vel rursus si dubitetur, an sit domus quod eminus prospicitur: dicimus quoniam non est, nam vel tectum ei, vel parietes, vel fundamenta desunt, ab vna rursus parte factum est argumentum. Oportet autem non solùm in substantiis, verum etiam in modo, temporibus, quantitatibus, totum, partésque respicere. Id enim quod dicimus aliquando in tempore, pars: rursus si simpliciter aliquid proponamus in modo, totum est: si cum adiectione aliqua pars sit in modo. Item si omnia dicamus in quantitate, totum dicimus: si aliquid quantitatis excerpimus, quantitatis ponimus partem. Eodem modo & in loco: quod vbique est, totum est: quod alicubi, pars. Horum autem omnium communiter dentur exempla. A toto ad partem, secundum tempus: si Deus semper est, & nunc est. A parte ad totum secundum modum: si anima aliquo modo mouetur, & simpliciter mouetur, mouetur autem cùm irascitur vniuersaliter: igitur & simpliciter mouetur. Rursus à toto ad partes in quantitate: si verus in omnibus Apollo vates est, verum erit Pyrrhum Romanos superare. Rursus in loco, si Deus vbique est, & hic igitur est. Sequitur locus: qui nuncupatur à causis. Sunt vero plures causæ, id est, quæ vel principium præstant motus atque efficiunt: vel specierum formas subiectæ suscipiunt: vel propter eas aliquid, vel quæ cuiuslibet forma est. Argumentum igitur ab efficiente causa: vt si

quis

quis iustitiam naturalem velit ostendere, dicat, congregatio hominum naturalis est: iustitiam verò congregatio hominum fecit: iustitia igitur naturalis est. Quæstio de accidente: maxima propositio: Quorum efficientes causæ naturales sunt, ipsa quoque sunt naturalia. Locus ab efficientibus, quod enim vniuscuiusque causa est, id efficit eam rem cuius causa est. Rursus si quis Mauros arma non habere contendat, dicit idcirco eos minimè armis vti, quia his ferrum desit: maxima propositio, vbi materia est, & quod ex materia deficitur, desit locus à materia: vtrumque verò, id est, ex efficientibus atque materia, vno nomine à causa dicitur. Æquè enim id quod efficit, atque id quod operantis actum suscipit, eius rei, quæ efficitur, causæ sunt. Rursus à fine sit propositum, an iustitia bona sit, fiet argumentatio talis. Sit beatum esse, bonum est, & iustitia bona est, hic est enim iustitiæ finis, vt qui secundum iustitiam viuit, ad beatitudinem perducatur. Maxima propositio, cuius finis bonus est, ipsum quoque bonū est. Locus à fine. Ab eo verò, quæ cuiusque forma est ita, non potuisse volare Dædalum, quoniam nullas naturalis formæ pennas habuisset. Maxima propositio, tantum quemque posse quantum forma permiserit: locus à forma. Ab effectibus verò & corruptionibus & vsibus hoc modo: nam si bonum est, domus constructio, bonum est domus. Rursus si malum est, destructio domus, malum est domus: & si bonum est equitare, bonum est equus: & si bonus est equus: bonum est equitare. Est autem primum quidem exemplum à generationibus quod idem ab effectibus vocari potest. Secundum à corruptionibus, tertium ab vsibus: omnium autem maximæ propositiones, cuius effectio bona est, ipsum quoque bonum est: & è conuerso, & cuius corruptio mala est, ipsum bonum est: & è conuerso & cuius vsus bonus est, ipsum bonum est, & è conuerso. A communiter autem accidentibus argumenta fiunt, quotiens ea sumuntur accidentia, quæ relinquere subiectum, vel non possunt, vel non solent: Vt si quis hoc modo dicat, sapiens non pœnitebit, pœnitentia enim malum factum comitatur: quod quia in sapientem non cadit, ne pœnitentia quidem. Quæstio de accidente. Propositio maxima: cui non inest aliquid ei ne illud quidem: quod eius est consequens inesse potest. Locus à communiter accidentibus. Expeditis igitur locis his, qui ab ipsis terminis in propositione positis, assumuntur, nunc de his dicendum est, qui licet extrinsecus positi, argumenta tamen quæstionibus subministrant: hi verò sunt vel ex rei iudicio, vel ex similibus, vel à maiore, vel à minore, vel à proportione, vel ex oppositis, vel ex transsumptione. Et ille quidem locus, qui rei iudicium tenet, huiusmodi est: vt id dicamus esse, vel quod omnes iudicant, vel plures: & hi vel sapientes, vel secundum vnamquamque artem penitus eruditi. Huius exemplum est, cœlum esse volubile: quòd ita sapientes, atque in astrologia doctissimi diiudicauerint. Quæstio de accidente. Propositio, quod omnibus vel pluribus: vel doctis videtur hominibus: ei contradici non posse. Locus à rei iudicio: à similibus verò hoc modo, si dubitetur, an hominis proprium sit esse bipedem dicimus similiter: inest equo quadrupes, & homini bipes: non est au-

tem equi quadrupes, & homini bipes: non est igitur homini proprium bipes, quæstio de proprio. Maxima propositio. Si quod similiter inest proprium, ne id quidem de quo quæritur esse proprium potest. Locus à similibus: hic verò in gemina diuiditur. Hæc enim similitudo, aut in qualitate, aut in quantitate consistit: sed in quantitate paritas nuncupatur, id est æqualitas. Rursus ab eo quod est maius, si an sit animalis definitio, quod ex se moueri possit, dicimus, si magis oportet esse animalis definitionem, quòd naturaliter viuat, quàm quod ex se moueri possit. Non est autem hæc definitio animalis, quòd naturaliter viuat, ne equi quidem, quæ minùs videtur esse definitio. Quod ex se moueri possit, animalis definitio esse putanda est. Quæstio de definitione. Propositio maxima. Si id quod magis videbitur inesse non inest, ne illud quidem quod minùs inesse videbitur, inerit. Locus ab eo quod est maius: à minorib. verò conuerso modò. Nam si est hominis definitio, animal gressibile bipes: cúmq; id bipes videatur esse definitio hominis, magis quàm animal rationale mortale sit. Quæ definitio ea hominis, quæ dicit animal gressibile bipes, erit definitio hominis, animal rationale mortale: quęstio de definitione, maxima propositio. Si id quod minùs videtur inesse, inest: & id quod magis videtur inesse, inerit. Multę autem diuersitates locorum sunt, ab eo quod esse magis ac minùs, argumenta ministrantium: quos in expositione topicorum Aristotelis diligentiùs persequuti sumus. Item ex proportione: vt si quæratur, an sorte sint legendi in ciuitatibus magistratus, dicamus minimè: quia ne in nauibus quidé gubernator sorte præficitur: est enim proportio: nam vt sese habet gubernator ad nauem, ita magistratus ad ciuitatem. Hic autem locus distat ab eo quod ex similibus ducitur. Ibi enim vna res quæ ciuibus & alij comparatur: in proportione verò non est similitudo rerum, sed quędam habitudinis comparatio. Quæstio de accidenti proportione, quæ in quaque re euenit, id in eius proportionali euenire necesse est. Locus à proportione. Ex oppositis verò multiplex locus est. Quatuor enim subiuncto opponuntur modi: aut enim vt contraria aduerso sese loco constituta respiciunt: aut vt priuatio, & habitus, aut relatio: aut affirmatio & negatio: Quorum discretiones in eo libro qui de decem prædicamentis scriptus est, commemoratæ sunt: ab his hoc modo argumenta nascuntur. A contrarijs si quæratur, an sit virtutis proprium laudari, dicam minimè: quoniam ne vitij quidem vituperari. Quæstio de proprio, maxima propositio: quoniam contrarijs contraria conueniunt. Locus ab oppositis, id est ex contrario. Rursus sit in quæstione positum: An sit proprium oculos habentium videre, dicam minimè, eos nanque qui vident: aliàs etiam cæcos esse contingit. Nam in quibus est habitus, in eisdem poterit esse priuatio: & quod est proprium, non potest à subiecto discedere. Et quoniam veniente cæcitate visus abscedit: non esse proprium oculos habentium videre conuincitur. Quæstio de proprio. Propositio, vbi priuatio adesse potest & habitus: proprium non est. Locus ab oppositis, secundum habitum ac priuationem. Rursus sit in quæstione positum, patris sit proprium procreatorem esse dicam

rectè

rectè videri: quia filij est proprium procreatum esse: vt enim sese habet pater ad filium, ita procreator ad procreatum. Quæstio de proprio propositio maxima: ad se relatorum propria, & ipsa ad se referuntur: Locus à relatiuis oppositis. Item sit in quæstione positum, an sit animalis proprium moueri, negem: quia nec in animali quidem est proprium non moueri. Quæstio de proprio, propositio maxima: oppositarum opposita, esse propria, oportere. Locus ab oppositis secundum affirmationem ac negationem, moueri enim & non moueri, secundum affirmationem negationemque sibimet opponuntur. Ex transsumptione verò hoc modo fit: cùm ex terminis in quibus quæstio constituta est, ad aliud quidem notius dubitatio transfertur, atque ex eius probatione, ex ea quæ in quæstione sunt posita, confirmantur: vt Socrates. cùm quid posset in vnoquoque iustitia, quæreret, omnem tractatum ad reipublicæ transtulit magnitudinem: atque ex eo quod ille efficeret in singulis, etiam valere firmauit, qui locus à toto forsitan esse videretur: sed quoniam non inhæret in his de quibus proponitur terminis, sed extra posita res, hoc tantùm quia notior videtur, assumitur, idcirco ex transsumptione locus id conuenienti vocabulo nuncupatus est. Fit verò hæc transsumptio & in hominem, quotiens ab obscuro vocabulo ad notius transfertur argumentatio, hoc modo: vt si quæratur, an philosophus inuideat, sitque ignotum quid philosophi significet nomen, dicemus ad vocabulum notius transferentes, non inuidere qui sapiens sit, notius enim sapientis vocabulum quàm philosophi. Ac de his quidem locis qui extrinsecus assumuntur idoneè dictum est: nunc de mediis disputabitur. Medij enim loci sumuntur, vel ex casu, vel ex coniugatis, vel ex diuisione nascentes. Casus est alicuius nominis principalis inflexio in aduerbium: vt à iustitia inflectitur iustè, casus igitur est iustitia, id quod dicimus iustè aduerbium. Coniugata verò dicuntur quæ ab eodem diuerso modo ducta fluxerunt: vt à iustitia iustum, hæc igitur inter se & cum ipsa iustitia coniugata dicuntur, ex quibus omnibus in promptu sunt argumenta. Nam si id quod iustum est, bonũ est: & id quod iustè est, bene est: & qui iustus est, bonus est, iustitia bona est: & hæc igitur secundũ proprij nominis similitudinem consequuntur. Mixti verò loci appellantur: quoniam si de iustitia quæritur, & à casu, vel à coniugatis argumẽta ducuntur, neque ab ipsa propriè atque coniunctè, neque ab his quæ sunt extrinsecus posita videntur trahi, sed ex ipsorum casibus idem quadam ab ipsis leui immutatione deductis: Iure igitur hi loci medij inter eos, qui ab ipsis, & eos qui sunt extrinsecus collocãtur. Restat locus à diuisione, qui tractatur hoc modo. Omnis diuisio vel negatione fit, vel partitione: vt si quis ita pronunciet: omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitione verò, velut si quis diuidat: omnis homo aut sanus, aut æger est. Fit autem vniuersa diuisio, velut generis in species, vel totius in partes, vel vocis in proprias significationes, vel accidentis in subiecta, vel subiecti in accidentia, vel accidentis in accidentia. Quorum omnium rationem in meo libro diligentius explicaui, quem de diuisione composui:

Loci mixti unde dicantur.

atque idcirco ad horum cognitionem congrua petantur exempla. Fiunt verò argumentationes per diuisionem, tum ea segregatione, quæ per negationem fit, tum ea quæ per partitionem. Sed qui his diuisionibus vtuntur, vt directa ratiocinatione contendant: aut in aliquid impossibile atque inconueniens ducunt: atque ita id quod reliquerant rursus adsumūt. Quæ faciliùs quisque cognoscet, si prioribus Analyticis operam dederit: horum tamen in præsenti talia præstabunt exempla notitiam. Sit in quæstione positū, an vlla origo sit temporis: quod qui negare volet, id nimirū ratiocinatione firmabit, nullo modo esse ortū: idque directa ratiocinatione monstrabit hoc modo: quoniam mundus æternus est, id enim paullisper argumenti gratia concedatur, mundus verò sine tempore esse non potuit, tempus quoque est æternum, sed quod æternum est, caret origine: tempus igitur originem non habet. At si per impossibilitatem item desideretur ostendi, dicetur hoc modo: Si tempus habet originem, non fuit semper tempus: fuit igitur quando non fuit tempus, sed fuisse significatio est temporis, fuit igitur tempus quando non fuit tempus: quod fieri non potest, non igitur est vllum temporis principium positum. Namque, vt ab vllo principio cœperit, inconueniens quiddam atque impossibile contingit fuisse tempus, quando non fuerit tempus. Reditur igitur ad alteram partem, quòd origine careat: sed hæc quæ ex negatione diuisio est, cum per eam quælibet argumenta sumuntur, nequit fieri vt vtrumque sit quod affirmatione & negatione diuiditur, itaque sublato vno, alterum manet, positóque altero, reliquum tollitur, vocatúrque hic à diuisione locus, medius inter eos qui ab ipsis duci solent, atque eos qui extrinsecus adsumuntur. Cum enim quæritur, an vlla temporis sit origo, sumit quidem esse originem: & ex eo propriam consequentiam à re ipsa quæ quæritur, fit impossibilitatis & mendacij syllogismus: quo concluso reditur ad prius quod verum esse necesse est. Siquidem ad quod ei oppositum est, ad impossibile aliquid inconueniénsque perducit. Itaque quoniam ex ipsa re, de qua quæritur, fieri syllogismus solet, & quasi ab ipsis locus est ductus: quoniam verò non in eo permanet, sed ad positum redit, quasi extrinsecus sumitur, idcirco igitur hîc à diuisione locus inter vtrumque medius collocatur. At verò hi qui ex partitione sumuntur, multiplici fiunt modo. Aliquotiens enim quæ diuiduntur, simul esse possunt, vt si vocem in significationes diuidamus, omnes simul esse possunt: veluti cùm dicimus amplector, aut actionem significat, aut passionem: vtrumque simul significare potest. Aliquotiens velut in negationis modo, quæ diuiduntur simul esse non possunt: vt sanus est, aut æger. Fit autem ratiocinatio in priore quidem modo diuisionis, tum quia omnibus adest quod quæritur, vel non est: tùm verò idcirco alicui adesse vel non adesse quod aliis adsit, vel minimè. Nec in his explicandis diutiùs laboramus, si priores Resolutorij, vel Topica diligentiùs ingenium lectoris instruxerint. Nam si quæratur, vtrùm canis substantia sit, atque hæc diuisio fiat: canis vel latrabilis animalis est, vel marinæ beluæ, vel cœlestis sideris, nomen demonstraret: quæ per singula & canem la-

Diuisio quomodo simul esse possint.

nem latrabilem substantiam esse, marinámque vel cœlestem, & sidus substantiæ posse supponi, monstrauit caniem esse substantiam. Atque hîc quidem ex ipsis in quæstione propositis videbitur argumenta traxisse. At in talibus syllogismis, aut sanus est, aut æger: sed sanus est, non est igitur æger: sed sanus non est, æger igitur est: vel ita: sed æger est, sanus igitur est. Ab his quæ sunt extrinsecus, sumptus est syllogismus, id est, ab oppositis. Idcirco ergo totus hic à diuisione locus inter vtrosque medius esse perhibetur: quia si negatione sit constitutus, aliquo modo quidem ex ipsis sumitur, aliquo modo ab exterioribus venit. Si verò à partitione argumenta ducuntur, nũc quidem ab ipsis, nunc verò ab exterioribus copiam præstant. Et ea Græci quidem Themistij diligentissimi scriptoris ac lucidi, & omnia ad facultatem intelligentiæ reducentis & reuocantis, talis locorum videtur esse partitio. Quæ cùm ita sint, breuiter mihi locorum diuisio commemoranda est, vt nihil præterea relictum esse monstretur, quod non intra eam probetur inclusum. De quo enim in qualibet quæstione dubitatur, id ita firmabitur argumentis: vt ea vel ex his ipsis sumantur, quæ in quæstione sunt constituta, vel extrinsecus ducantur: vel quasi in confinio horũ posita vestigentur. Ac præter hanc quidem diuisionem nihil extra inueniri potest: sed si ab ipsis sumitur argumentum, aut ab ipsorum necesse est substantia sumatur, aut ab his quæ ea consequuntur, aut ab his quæ inseparabiliter accidunt, vel eis adhærent, & ab eorum substantia separari seiungique vel non possunt, vel non solent. Quæ verò ab eorum substantia ducuntur, ea aut in descriptione: aut in definitione sunt: & præter hæc à nominis interpretatione. Quę verò ea velut substantias continentia consequuntur, alia sunt vt vel generis, vel differentiæ, vel integræ formæ, vel specierum, vel partium loco circa ea quæ inquirentur assistent. Item, vel causæ, vel fines, vel effectus, vel corruptiones vel vsus, vel quantitas, vel tempus, vel subsistendi modus. Quod verò propriè inseparabile, vel adhærens accidens nuncupatur, id in communiter accidentibus numerabitur. Et præter hæc quid aliud cuiquam inesse possit, non potest inueniri. Quibus ita positis inspiciamus nunc eos locos, quos dudum extrinsecus pronunciabamus assumi: ea enim, quæ extrinsecus assumuntur, non sunt ita separata atque disiuncta vt non aliquãdo quasi è regione quadam, ea quæ quæruntur, aspiciant. Nam & similitudines & opposita ad ea sine dubio referuntur quibus similia vel opposita sunt, licet iure atque ordine videantur extrinsecus collocata. Sunt autem hæc, similitudo, oppositio, maius ac minus rei iudicium. In similitudine enim tum rei similitudo, tum proportionis ratio continetur. Omnia enim similitudinem tenent. Opposita verò in contrariis, in priuationibus, in relationibus, in negationibus constant. Comparatio verò maioris ad minus quædam quasi similium dissimilitudo est, rerum enim per se similium in quantitate discretio maius fecit ac minus. Quod enim omni qualitate, omníque ratione disiunctum est, id nullo modo poterit comparari. Ex rei verò iudicio, quæ sunt argumenta quasi testimonium præbent, & sunt inartificiales loci atque omnino, disiun-

cti: nec rem potius quàm opinionem iudiciúmque sectantes. Transsumptionis verò locus nunc quidem in æqualitate, nunc verò in maioris minorisve comparatione consistit. Aut enim ad id quod est simile, aut ad id quod est maius, aut minus fit argumentorum rationúmque transsumptio. Hi verò loci quos mixtos esse prædiximus, aut ex casibus, aut ex coniugatis, aut ex diuisione nascuntur: in quibus omnibus consequentia, & repugnantia custoditur. Sed ea quidem quæ ex definitione, vel genere, vel differentia, vel causis argumenta ducuntur, demonstrationis maximè syllogismis vires atque ordinem subministrant: reliqua verò verisimilibus ex dialecticis. Atque hi loci maximè in eorum substantia sunt, de quibus in quæstione dubitatur ad prædicatiuos ac simplices, reliqui verò ad hypotheticos & conditionales respiciunt syllogismos. Ex prædictis igitur locis & diligenter, tam definitione quàm exemplorum etiam luce patefactis, dicendum videtur, quomodo hi loci maximarum sint differentiæ propositionum: idque breui, neque enim longa disputatione res eget. Omnes enim maximæ propositiones vel definitiones, in eo quòd sunt maximæ, non differunt: sed in eo quòd hæ quidem à definitione, illæ verò à genere, vel aliæ veniant ab aliis locis, & his iure differre, hæque earum differentiæ esse dicuntur.

Topica sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, origines dictionum, itaque licet definire locum esse argumenti sedem: argumentum autem rationem quæ rei dubiæ faciat fidem. Et sunt argumenta aut in ipso negotio de quo agitur: aut ducuntur ex his rebus quæ quodammodo affectæ sunt ad id de quo quæritur, & ex rebus aliis tractæ noscuntur: aut certè assumuntur extrinsecus. Ergo hærentia loca argumentorum in eo ipso negotio sunt tria, id est, à toto, à partibus, à nota. A toto est argumentum etiam, cùm definitio adhibetur ad id quod quæritur: sicut ait Cicero, gloria est laus rectè factorum magnorúmque in rempublicam fama meritorum: ex se quia gloria totum est, per definitionem ostendit quid sit gloria. Argumentum à partibus sic: vt puta, si oculus videt, non ideo totum corpus videt. A nota autem sic ducitur argumentum, quod & etymologia dicitur: Si consul est qui consulit reipublicæ, quid aliud Tullius fecit cùm adfecit supplicio coniuratos? Nunc ducuntur argumenta & ex his rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id de quo quæritur, & ex rebus aliis tractæ noscuntur: & sunt loca tredecim, id est, alia à coniugatis, alia à genere, alia à forma generis, id est, specie, alia à similitudine, alia à differentia, alia ex contrario, alia à coniunctis, alia ab antecedentibus, alia à consequentibus, alia à repugnantibus, alia à causis, alia ab effectibus, alia à comparatione minorum, maiorum, aut parium. Primo ergo à coniugatis. Coniugata dicuntur, cùm declinatur à nomine & fit verbum: vt Cicero Verrem dicit euerrisse prouinciam Siciliam: vel nomen à verbo, cùm latrocinari dicitur latro: aut nomen à nomine, vt Terentius, Inceptio est amentium, haud amantium. A genere argumentum est quando à re generali ad speciem aliquam descendit: vt illud Vir-

Argumentorum varia genera.

Coniugata quænam dicantur.

lud Virgilij, Varium & mutabile semper fœmina, potuit & Dido quòd est species varia & mutabilis esse. Vt illud Ciceronis quod fecit argumentum descendens à genere ad speciem: nam cùm omnium prouinciarum sociorúmque rationem diligenter habere debeatis, tum præcipuè Siciliæ, iudices. A specie argumentum ducitur, cùm generali quæstioni fidem species facit: vt illud Virgilij, An non sic Phrygius penetrat Lacedæmonia pastor: quia Phrygius pastor species est: & istud, ille vnus fecit, & alij hoc Troiani generaliter facere possunt. A simili argumentum est, quando de rebus aliquibus similia proferuntur: vt Virgilius, Suggere tela mihi: nam nullum dextera frustra Torserit in Rutulos, steterintque in corpore Graium Iliacis campis. A differentia argumentum ducitur, quando per differentiam aliquæ res separantur: Virgilius, Non Diomedis equos nec currum cernis Achillis. A contrariis argumentum sumitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur: vt Terentius, Nam si illum obiurges vitæ qui auxilium tulit, quid facies illi qui dederit damnum malum? A coniunctis autem fides petitur argumentis: cùm quæ singula infirma sunt, si coniungantur, vim veritatis assumunt: vt qui accidit vt tenuis ante fuerit, quid sicut auarus, quid sicut audax, quid sicut eius qui occisus est inimicus? singula hæc quia non sufficiunt: idcirco congregata ponuntur, vt ex multis iunctis res aliqua confirmetur. Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex his quæ priùs gesta sunt comprobantur: vt Cicero pro Milone, Cùm non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos potestis dubitare quid fecerit? præcessit enim prædictio vbi est argumentum, & secutum est factum. A consequentibus verò argumentum est, quando positam rem aliquid ineuitabiliter consequitur: vt si mulier peperit, cum viro concubuit. A repugnantibus argumentum est, quando illud quod obiicitur, aliqua contrarietate destruitur: vt Cicero dicit: Is igitur non modò à te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ditatus, arguitur domi suæ te interficere voluisse. A causis argumentum est, quando ex consuetudine communi res quæ tractatur fieri potuisse conuincitur: vt in Terentio, Ego nonnihil veritus sum dudum abs te Daue, ne faceres quod vulgus seruorum solet, dolis vt me deluderes. Ab effectibus ducitur argumentum, cùm ex his quæ facta sunt, aliquid adprobatur: vt in Virgilio, Degeneres animos timor arguit: nam timor est causa vt degener sit animus, quod timoris effectum est. A comparatione argumentum ducitur, quando per collationem personarum siue causarum sententiæ ratio confirmatur, & à maiori ratione hoc modo: Tu potes vnanimes armare in prælia fratres. Ergo qui hoc in fratribus potest, quantò magis in aliis? Annorum comparatione, sicut Publius Scipio pontificem maximum Tiberium Gracchum non mediocriter labefactantem statum reipublicæ priuatus interfecit. A parium comparatione: sic Cicero, In ipsone nihil interesse, vtrum ipse Consul improbis concionibus, perniciosis legibus, Rempublicam vexat, an alios vexare patiatur. Extrinsecus verò assumuntur argumenta hæc, quę Græci ἄτεχνα

vocant, id est, inartificialia, quod, testimonium ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem: & priùs à persona, vt non qualiscunque sit illa quæ testimonij pondus habet ad faciendam fidem, sed & morum probitate debet esse laudabilis. A natura auctoritas est, quę maxima virtute consistit: & à tempore sunt, quæ afferant auctoritatem: vt sunt, ingenium, opes, ætas fortuna, ars, vsus, necessitas, concursio rerum fortuitarum. A dictis factisque maiorum petitur fides: cùm priscorum dicta factáque narrantur. Et à tormentis fides probatur, post quæ nemo creditur velle mentiri. Memorię quoque credendum est, Topicam oratoribus, dialecticis, poëtis & iurisperitis, communiter quidem argumenta præstare, sed quando aliquid specialiter probant, ad Rhetores, poëtas, iurisperitósque pertinent: quando verò generaliter disputant, ad dialecticos attinere manifestum est. Mirabile planè genus operis, potuisse colligi, quicquid mobilitas, ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diuersas causas poterat inueniri, conclusit liberum ac voluntarium intellectum, nam quocunque se verterit, quascunque cogitationes intrauerit, in aliquid eorum quæ prædicta sunt necesse est vt in humanum cadat ingenium. Prima figura modos habet quatuor, qui vniuersaliter vel particulariter affirmatiuam vel negatiuam concludent. Secunda item quatuor modos, qui ab negatiua concludẽt siue vniuersaliter, siue particulariter. Tertia figura habet sex modos, qui affirmatiuè vel negatiuè, sed particulares facient conclusiones.

Primæ figuræ modi quatuor. Ergo primæ figuræ modus primus est, qui conficitur ex duabus vniuersalibus affirmatiuis, habens conclusionem vniuersaliter affirmatiuam hoc modo:

Omne iustum bonum est.
Omne bonum est amabile.
Omne igitur iustum amabile est.

vel sic.
Omne animal est substantia.
Omnis homo est animal.
Ergo omnis homo est substantia.

Secundus modus figuræ primæ conficitur ex vniuersali negatiua & vniuersali affirmatiua, habens conclusionem vniuersaliter hoc modo.

Nullus homo lapis est.
Omnis lapis est irrationalis.
Nullus igitur homo irrationalis.

vel sic.
Nullum honestum est turpe.
Omnis virtus honesta est.
Ergo nulla virtus est turpis.

Tertius modus primæ figuræ est, qui conficitur ex vniuersali affirmatiua & particulari affirmatiua, particularem affirmatiuam concludens hoc modo.

Omnis homo animal.
Quoddam animal mouetur.
Quidam igitur homo mouetur.

vel sic. { Omnis ars requirit doctrinam & exercitationem.
Eloquentia est ars.
Ergo eloquentia requirit doctrinam & exercitationem.

Quartus modus primæ figuræ est, quæ conficitur ex vniuersali negatiua & particulari affirmatiua, particularem negatiuam concludens hoc modo.

{ Nullus lapis est animatus.
Quod ambulat animatum est.
Quidam igitur lapis animatus non est.

vel sic. { Nullus stultus est liber.
Clodius est stultus.
Ergo Clodius non est liber.

Secundæ verò figuræ primus modus est, qui ex vniuersali negatiua & vniuersali affirmatiua concludit hoc modo vniuersale negatiuum.

{ Nullum iustum bonum est.
Omne iustum bonum est.
Nullum igitur iustum malum.

vel sic. { Nullus lapis est animal.
Omnis homo est animal.
Ergo nullus homo est lapis.

Secundæ verò figuræ secundus modus est, qui ex vniuersali priore affirmatiua & posteriore vniuersali negatiua conficitur, vniuersali negatiua conclusione hoc modo.

{ Omnes mali oderunt iustitiam.
Nulli boni oderunt iustitiam.
Ergo nulli boni sunt mali.

vel sic. { Omnis homo est animal.
Nullus lapis est animal.
Ergo nullus lapis est homo.

Tertius secundæ figuræ modus, qui ex priore vniuersali negatiua & posteriore particulari affirmatiua, negationem colligit particularem hoc modo.

{ Nullus Christianus est fœnerator.
Iudæi sunt fœneratores.
Ergo Iudæi non sunt Christiani.

vel sic. { Nulli filij Dei aspernantur sacramenta.
Hæretici aspernantur sacramenta.
Ergo hæretici non sunt filij Dei.

Quartus modus est secundæ figuræ, qui ex affirmatiua & priore vniuersali & posteriore particulari negatiua, particularem negationem concludit hoc modo.

vel sic. { Omnis homo est animal.
Quidam lapis non est animal
Ergo quidam lapis non est homo.

vel sic. { Qui ex Deo sunt verba Dei audiunt.
Hæretici verba Dei non audiunt.
Ergo hæretici non sunt ex Deo.

Tertia figura sex modi. Primus modus tertię figuræ est, qui ex duabus vniuersalibus affirmatiuis particularem affirmatiuam concludit, quia vniuersalē affirmatiuam licet in particularem affirmatiuam conuerti hoc modo.

{ Omnis ambitio secum vehit infœlices exitus.
Omnis ambitio nascitur ex rebus secundis.
Ergo quædam res secundæ sortiuntur infœlices exitus.

vel sic. { Omne ius naturale concedit vim vi repellere.
Omne ius est diuinum.
Ergo ius diuinum concedit vim potestatis.

Item secundus modus tertiæ figuræ est, cùm ex vniuersali negatione & vniuersali affirmatione fit particularis negatiua conclusio.

{ Nulla virtus fugienda est.
Omnis virtus labore paratur.
Ergo quidam labor non est fugiendus.

vel sic. { Nulli ambitiosi cœlicolis iunguntur.
Omnes ambitiosi per res secundas intumescunt.
Ergo quidam ambitiosi per res secundas cœlicolis non sociabuntur.

Tertius modus est tertiæ figuræ, qui ex particulari & vniuersali affirmatiuus particularem affirmatiuam concludit hoc modo.

{ Quidam cibus est venenosus.
Omnis cibus nutrit.
Ergo quoddam nutrimentum est venenosum.

vel sic. { Titij prouocatio fuit licita.
Omnis prouocatio est iudicio contendere.
Ergo contendere iudicio est licitum.

Quartus vero modus tertiæ figuræ est, qui ex vniuersali & particulari affirmatiuis particulare affirmatiuum concludit hoc modo.

{ Omnibus magistratibus est obtemperandum.
Quidam magistratus iniqua iubent.
Ergo aliquibus magistratibus iniqua suadentibus obtemperandum.

vel sic. { Omnes libri auctorum sunt perlegendi.
Aliquot libri auctorum sunt mali.
Ergo quidam mali auctores sunt perlegendi.

Quintus verò modus tertiæ figuræ est, qui ex particulari negatiua & vniuersali affirmatiua negationem particularem concludit hoc modo.

{ Quidam docti non sunt boni.
Omnes docti norunt veritatem.
Ergo quidam, qui norunt veritatem, non sunt boni.

vel sic. { Quoddam bellum non est fugiendum.
Omne bellum est calamitosum.
Ergo quædam calamitosa non sunt fugienda.

Sextus modus tertiæ figuræ est, qui ex vniuersali negatiua, & particulari affirmatiua particularem negatiuam concludit hoc modo.

Nullæ antiquæ leges è Republica tollendæ sunt.
Pleræque antiquæ quid vitij habent.
Ergo quædam vitia non sunt a republica tollenda.

vel sic.
Nullus homo est immortalis.
Quidam homo est animal.
Ergo quoddam animal non est immortale.

Demonstrati sunt omnes modi trium figurarum categorici syllogismi, licèt quidam primæ figuræ alios quinque modos addiderint. Paralogismi verò primæ figuræ ita fiunt, ex priori affirmatiua vniuersali & secunda negatiua vniuersali. Omnis homo est animal: nullum animal lapis: nullus igitur homo lapis est. Et quia mutato termino & vniuersale & particulare concludet & negatiuam & affirmatiuam: ob hoc est inutilis approbatus idem paralogismus, qui ex duabus negatiuis vniuersalibus fit hoc modo: Nullus lapis animal est: nullum animal immobile est: nullus igitur immobilis est lapis. Idē paralogismus, qui ex duabus particularibus affirmatiuis fit hoc modo: Quidam equus animal est: quoddam animal bipes est: quidam igitur equus bipes est. Rursum ex duabus particularibus negatiuis hoc modo: Quidam homo albus non est: quoddam album non mouetur: quidam igitur homo non mouetur. Dein si prior affirmatiua particularis & secunda negatiua particularis fuerit hoc modo: Quidam equus animal est: quoddam animal quadrupes non est: quidam igitur equus quadrupes non est: Idem si prior negatiua particularis, secunda affirmatiua fuerit particularis, hoc modo: Quidam homo equus non est, quidam equus immobilis est, quidam igitur homo immobilis est. Idem si maior propositio affirmatiua fuerit vniuersalis, & minor propositio negatiua fuerit particularis, paralogismus erit hoc modo: Omnis homo animal est, quoddam animal rationabile non est, quidam igitur homo rationabilis non est. At verò si maior fuerit propositio vniuersalis negatiua & minor particularis fuerit negatiua, nullus poterit esse syllogismus hoc modo: Nullus lapis animal pinnatum est, quoddam animal pinnatum est, nullus igitur lapis pinnatus est. Rursus si prima fuerit particularis, secunda verò vniuersalis & vtræque affirmatiuæ propositiones, non erit syllogismus hoc modo: Quidam lapis corpus est, omne corpus mensurabile est, quidam igitur lapis mensurabilis est. Idem si prima fuerit particularis propositio negatiua, & secunda vniuersalis negatiua, non erit syllogismus hoc modo: Quoddam animal vipis non est, nullum vipis hinnibile est, quoddam igitur animal hinnibile non est. Idem si prior affirmatiua particularis, secunda negatiua vniuersalis propositio fuerit, syllogismum non facit hoc modo: Quidam lapis insensatus est, nullum insensatum viuit, quidam igitur lapis insensatus non est. Idem si prior negatiua particularis propositio fuerit, & secunda affirmatiua vniuersalis, paralogismus erit hoc modo: Quoddam nigrum animatum non est, omne animatum mo-

Paralogysmi primæ figuræ quomodo fiant.

uetur, quoddam igitur nigrum non mouetur. Et de finitis propositionibus syllogismus non fit, quia particulares similes sunt.

Omnes propositiones his modis constant:

Propositionũ omniũ modi. Id est, simplicis, ita. Contrariæ:

Omnis homo iustus est. Nullus homo iustus est.

Quidam homo iustus est.

Quidam homo iustus non est. Contradictione.

Omnis homo rationalis est. Nullus homo rationalis est. Quidam homo rationalis est. Quidam homo rationalis non est.

Ex vtrisque terminis infinitis. Omnis non homo non rationalis est. Nullus non homo non rationalis est. Quidam non homo non rationalis est. Quidam non homo non rationalis non est.

Item ex infinito subiecto. Omnis non homo rationalis est. Nullus non homo rationalis est. Quidam non homo rationalis est. Quidam non homo rationalis non est.

Item ex infinito prædicato. Omnis homo non rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis non est.

Item quæ conueniunt. Omnis homo rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Omnis homo non rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Quidam homo rationalis est. Quidam homo non rationalis non est. Quidam homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis non est.

Item. Omne non animal non homo est. Nullum non animal non homo est. Quiddam non animal non homo est. Quoddam non animal non homo non est.

Item conuersæ ex prædicato infinito. Omne non animal homo est. Nullum non animal homo est. Quoddam non animal homo est. Quoddam non animal homo non est

Item conuersæ in infinito subiecto. Omne animal non homo est Nullum animal non homo est. Quiddam animal non homo est. Quoddam animal non homo non est.

Item propositiones indefinitiuæ. Homo iustus est. Homo iustus non est.

Indefinitarum propositiones cum subiecto infinito. Non homo iustus est: Non homo iustus non est.

Ex prædicato infinito. Homo iustus non est. Homo non iustus non est.

Ex vtrisque terminis infinitis. Non homo non iustus est Non homo non iustus non est.

Propositiones singulares vel indiuiduæ Plato iustus est. Plato iustus non est.

Ex infinito subiecto. Non Plato iustus est. Non Plato iustus non est.

Ex infinito prædicato. Plato non iustus est. Plato non iustus non est.

Ex vtrisque terminis infinitis: Non Plato non iustus est. Non Plato non iustus non est.

De locis

De locis Rhetoricis.

Rhetorica oratio habet partes sex: prooemium, quod exordium est: narrationem, partitionem, confirmationem, reprehensionem, perorationem. Quæ partes instrumenta sunt Rhetoricæ facultatis, quoniam Rhetorica in omnibus suis speciebus inest, & species eidem inerunt. Nec potiùs inerunt, quàm hisdem ea quæ peragunt, administrabunt. Itaque & in iudiciali genere causarum necessarius est ordo proœmij, & narrationis atque cæterorum: & in demonstratiuo deliberatiuóque necessaria sunt. Opus autem Rhetoricæ facultatis docere & mouere: quod nihilominus iisdem ferè sex instrumentis, id est orationis partibus, administratur. Partes autem Rhetoricæ, quoniam partes sunt facultatis, ipsæ quoque sunt facultates, quocirca ipsæ quoque orationis partibus, quasi instrumentis vtentur. Atque vt his operentur, eisdẽ inerunt. Nam in exordiis nisi qui[illegible]e sint supradictæ Rhetoricæ partes: vt inueniat, eloquatur, disponat, meminerit, pronunciet: nihil agat orator. Eodem quoque modo & reliquæ ferè partes instrumenti, nisi habeant omnes Rhetoricæ partes, frustra sunt. Huius autẽ facultatis effector, orator est: cuius est officium dicere appositè ad persuasionem: finis tum in ipso quidem bene dixisse, id est dixisse appositè ad persuasionem. In altera verò persuasione, Neque enim si qua impedient oratorem, quo minus persuadeat, facto officio, finem non est consequutus, sed is quidem, qui officio fuit contiguus & cognatus, consequitur, facto officio. Is verò, quid extra est, sæpe non consequitur: neque tamen Rhetoricã suo fine contentam honore vacuauit. Hæc quidem ita sunt mixta, vt rhetorica insit speciebus, species verò insint causis. Causarum verò partes status esse dicuntur: quos etiam aliis nominibus tum constitutiones, tum quæstiones nominare licet: qui quidẽ diuiduntur ita, vt rerum quoq; natura diuisa est. Sed a principio quæstionum differentias ordiamur. Quoniã Rhetoricę quæstiones circunstantiis inuolutæ sunt omnes, aut in scripti alicuius controuersia versãtur, aut præter scriptum ex re ipsa sumũt contentionis exordium. Et illę quidem quæstiones, quę in scripto sunt quinque modis fieri possunt. Vno quidem, cùm hic scriptoris verba defendit, & ille sententiam, atque hic appellatur scriptum & voluntas. Alio verò, si inter se leges quadam contrarietate dissentiunt, quarum ex aduersa parte aliæ defendunt, faciunt controuersiam, atque hic vocatur status legis contrariæ. Tertiò, cum scriptum, de quo contenditur, sententiam claudit ambiguam ambiguitas ex suo nomine nuncupatur. Quarto verò, cùm in eo quod scriptum est, aliud non scriptum intelligitur: quod quia per ratiocinationem & quandam syllogismi consequentiam vestigatur, ratiocinatiuus vel syllogismus dicitur. Quinto, cum sermo scriptus est, cuius non facilè vis ac natura clarescat, nisi definitione detecta sit, hic vocatur finis in scripto nominis. Hæc autem speculanda doctis, non rudibus discenda proponimus: quamuis dẽ eorum differentia in Topicorum commentis per transitum disseruerim. Earum autem constitutionum, quæ præter scriptum in ipsarum rerum contentione sunt positæ, ita differentiæ segregantur, vt rerum quoque

Rhetoricæ orationis partes.

ipsarum natura diuisa sit. In omni enim Rhetorica quæstione dubitatur, an sit, quid sit, quale sit: & propter hoc, an iure vel more possit exerceri iudicium. Sed si factum, vel res quæ intenditur ab aduersario negatur, quæstio est verùm sit ea: quæ coniecturalis constitutio nominatur. Quòd si factum quidem esse constiterit, sed quidnam sit id quod factum est, ignoretur: quoniam vis eius definitione monstranda est, finitiua dicitur constitutio. Ac si & esse constiterit, & de rei definitione conueniat, sed quale sit inquiratur: tunc quia cui generi subiici debet ambigitur, generalis qualitas nuncupatur. In hac verò quæstione & qualitatis, & quantitatis, & comparationis ratio versatur. Sed quoniam de genere quæstio est, secundum generis formam in plura necesse est huius constitutionis membra distribui. Omnis enim quæstio generalis, id est, cùm de genere & qualitate vel quantitate quæritur facti, in duas tribuitur partes. Nam aut in præterito quæritur de qualitate propositi, aut in præsenti, aut in futuro. Si in præteritum, iuridicialis constitutio nuncupatur: si præsentis vel futuri temporis teneat quæstionem, negotialis dicitur. Iuridicialis verò, cuius inquisitio præteritum respicit, duab. partibus segregatur. Aut enim in ipso facto, vis defensionis est, & absoluta qualitas nuncupatur. Aut extrinsecus assumitur, & assumptiua dicitur constitutio. Sed hæc in partes quatuor deriuatur, aut enim conceditur crimen, aut remouetur, aut refertur, aut, quod est vltimum, comparatur. Conceditur crimen, cùm nulla introducitur facti defensio, sed venia postulatur. Id fieri duob. modis potest, si depreceris, aut purges. Deprecaris, cùm nihil excusationis attuleris. Purgas, cùm facti culpa his ascribitur, quibus obuiari non possit, neque tamen personæ sunt: id enim in aliam constitutionem cadit. Sunt verò hæc, imprudentia, casus, atque necessitas. Remouetur verò crimen, cùm ab eo, qui incessitur, transfertur in alium. Sed remotio criminis duob. fieri modis potest: aut causa refertur: aut factum. Causa refertur, cùm aliena potestate aliquid factum esse contenditur: factum verò, cùm alius aut potuisse, aut debuisse facere demonstratur. Atque hæc in his maximè valent, si eius nominis in nos intendatur actio, quòd non fecerimus id quod oportuit fieri. Refertur crimen, cùm, iustè in aliquem facinus commissum esse conceditur: quoniam is in quem commissum sit iniurius sæpe fuerit, atque id quod intenditur meruit pati. Comparatio est, cùm propter meliorem vtilioremve, rem factum, quod aduersarius arguit commissum esse defenditur. Atque hæc hactenus: nunc de inuentione tractandum est: etenim priùs quidem dialecticos dedimus, nunc Rhetoricos promimus locos, quos ex attributis personæ ac negotio venire necesse est. Persona, quæ in iudicium vocatur, cuius dictum aliquod factúmve reprehenditur. Negotium, factum dictúmve personæ, propter quod in iudicium vocatur. Itaque in his duobus, omnis locorum ratio constituta est: quæ enim habent reprehensionis occasionem, eadem nisi ad excusabilem partem vergant, defensionis copiam non ministrant, ex eisdem enim locis accusatio defensióque consistit. Si igitur persona in iudicium vocatur, neque factum dictúmve vllum reprehenditur, causa esse non poterit.

Quæstionis generalis duæ partes.

Iuridicialis constitutio quid.

Remotio criminis duob. modis fit.

Rhetorici loci.

poterit. Nec verò factum dictúmve aliquod in iudicium proferri potest, si persona non existet. Itaque in his duobus omnis iudiciorum ratio versatur, in persona scilicet, atque negotio. Sed, vt dictum est, persona est, quæ in iudicium vocatur: negotium, factum dictúmve personæ, propter quod reus statuitur. Persona igitur & negotium suggerere argumenta non possunt: de ipsis enim quæstio est, de quibus autem dubitatur, ea dubitationi fidem facere nequeunt. Argumentum verò erat ratio rei dubiæ faciens fidem. Faciunt autem negotio fidem ea, quæ sunt personis ac negotiis attributa. Ac si quando persona negotio faciat fidem, velut si credatur contra rempublicam sensisse Catilinam, quoniam persona est vitiorum turpitudine denotata: tunc non in eo quod persona est, & in iudicium vocatur, fidem negotio facit, sed in eo quod ex attributis personæ quandam suscipit qualitatem. Sed vt rerum ordo clariùs colliquescat, de circunstantiis arbitror esse dicendum. Circunstantiæ sunt, quæ conuenientis substantiam quæstionis efficiunt. Nisi enim sit qui fecerit, & quod fecerit, causáque cur fecerit, locus, tépúsque quo fecerit, modus, etiam facultas: quæ si desint causa non stabit. Has igitur circunstantias in gemina Cicero partitur, vt eam quæ est, quis, circunstantiam in attributis personæ ponat: reliquas verò circunstantias in attributis negotio constituat. Et primùm quidem & circunstantiis eam quæ est, quis, quam personæ attribuit, secat in vndecim partes, Nomen vt Verres, natura vt barbarus, victus vt amicus nobilium, persona vt diues, studium vt Geometra, casus vt exul, affectatio vt amans, habitus vt sapiens: Consilium, facta, & orationes. Eáque extra illud factum dictúmque sunt quę nunc in iudicium deuocantur. Reliquas verò circunstantias, quæ sunt, quid, cur, quando, vbi, quomodo, quibus auxiliis, in attributis negotio ponit, Quid, & cur, dicens continentia cum ipso negotio: cur in causa constituens: ea enim causa est vniuscuiusque facti, propter quam facta est. Quid verò secat in quatuor partes. In summam facti, vt parentis occisio. Ex hac maximè locus sumitur amplificationis ante factum, vt concitus rapuit gladium: dum fit, vt vehementer percussit. Post factum, in abdita sepeliuit. Quæ omnia cùm facta, tamen quoniam ad gestum negotium, de quo quæritur, pertinét, non sunt ea facta. quæ in attributis personæ numerata sunt. Illa enim extra negotium, quòd extra posita personam informantia fidem ei negotio præstant, de quo versatur intentio, hæc verò facta, quæ continentia sunt cum ipso negotio, ad ipsum negotium, de quo quæritur, pertinent. Postremas verò quatuor circunstantias Cicero ponit in gestione negotij, quæ est secunda pars attributorum negotiis. Et eam quidem circunstantiam, quæ est quando, diuidet in tempus, vt modò fecit: & in occasionem, vt cunctis dormientib. Eam verò circunstantiã quæ est vbi, locũ dicit, vt in cubiculo fecit, quomodo verò ex circũstantiis modus, vt clã fecit, quib. auxiliis circũstantiam, facultatẽ appellat, vt cum multo exercitu. Quorum quidem locorũ & si ex circunstantiarũ, naturalis discretio clara est, nos tamen beneuolentiùs faciemus, si vberiores ad se differentias ostẽdamus. Nam cũ ex circunstantiis alia M. Tullius proposuerit esse conti-

nentia cũ ipso negotio:alia verò in gestione negotij atq;in cótinentib. cũ ipso negotio:illum adnumerauerit locũ quẽ appellauit dum fit,ex ipsa prolationis significatione:idẽ videtur esse locus hic dũ fit,cũ eo,qui est in gestione negotij:sed non ita est,quia dum fit, illud est quod eo tẽpore admissum est dum facinus perpetratur,vt percussit.In gestione verò negotij,ea sunt,quæ & ante factũ & dum fit,& post factum,quod gestum est continent:in omnib enim tempus,locus,occasio,modus,facultas inquiritur.Rursus dum fit,factum est,quod administratur,est negotium, quæ verò sunt in gestione negotij,non sunt facta,sed facto adhærent,in illis enim,tempus,occasionem,locum,modum,facultatem,facta esse consenserit:sed , vt dictum est, quæ cuilibet facto adhærentia sint, atque in nullo modo derelinquant, quia quadam ratione subiecta sunt ipsi, quod gestum est,negotio.Item ea quæ sunt in gestione negotij,sine his,quæ sunt continentia cum ipso negotio,esse possunt.Potest enim,& locus,& tẽpus,& occasio,& modus, & facultas facti cuiuslibet intelligi,etiamsi nemo faciat quod illo loco , vel tempore,vel occasione , vel modo,vel facultate fieri posset.Itaque ea quæ sunt in gestione negotij, sine his quæ sunt continentia cum ipso negotio , esse possunt.Illa verò sine his esse non possunt,factum enim præter locum,tempus occasionẽ, modum, facultatémque esse non poterit. Atque hæc sunt,quæ in attributis personæ ac negotio consistant,velut in Dialecticis locis ea quę in ipsis cohærent,de quibus quæritur, reliqua verò quæ vel sunt adiuncta negotio,vel negotium gestum consequuntur , talia sunt qualia in Dialecticis locis ea,quæ secundùm Themistium quidem partim rei substantiam consequuntur , partim sunt extrinsecus , partim versantur in mediis,secũdum Ciceronem verò inter affecta numerata sunt vel extrinsecus posita. Sunt enim adiuncta negotio ipsa etiam quæ fidem faciunt quæstioni , affecta quodam modo ad id , de quo quæritur, respicientia negotium,de quo agitur.hoc modo. Nam circunstantiæ septem quæ in attributis personæ,vel negotio,numeratę sunt,hæc cùm cœperint comparari, & quasi in relationem venire, si quid ad se continens referatur, vel ad id quod continet , fit aut species , aut genus , aut si id referatur, quod ab eo longissimè distet,contrarium,ac si ad finem suum atque exitum referatur, euentus est. Eodem quoque modo ad maiora,& minora, & paria comparantur.Atque omnino tales loci in his quæ sunt ad aliquid considerantur.Nam maius,aut minus,aut simile,aut æquè magnũ, aut disparatum,accedunt circunstantiis, quæ in attributis negotio atque personæ numeratæ sunt : vt dum ipsæ circunstantiæ aliis comparantur,fiat ex iis argumentum facti dictíve quod in iudicium trahitur. Distat autem à superioribus, quòd superiores loci , vel facta continebant , vel factis ita adhærebant , vt superari non possint:vt locus,tempus,& cætera,quæ gestum negotium non relinquũt.Hæc verò,quæ sunt adiuncta negotio, non inhærent ipsi negotio,sed accedunt circunstantiis , & tunc demum argumenta præstant , cum ad comparationem venerint:sumunt verò argumenta non ex contrarietate, sed ex contrario, & non ex similitudine , sed ex simili : vt appareat ex relatione sumi

argumenta

argumenta in adiunctis negotio. Et ea esse adiuncta negotio, quæ sunt ad ipsum, de quo agitur, negotium affecta. Consecutio verò, quæ pars quarta est eorum, quæ negotiis attributa sunt, neq; in ipsis sunt rebus, neque rerum substantiam relinquunt, neque ex comparatione reperiuntur: sed rem gestam vel antecedunt, vel etiam consequuntur. Atque hic totus locus extrinsecus est. Primùm enim in eo quæritur id quod factum est, quo nomine appellari conueniat: in quo non de re, sed de vocabulo laboratur. Qui deinde auctores eius facti & inuentores, comprobatores atque æmuli, id totum ex iudicio & quodam testimonio extrinsecus posito ad subsidium confluit argumenti. Deinde & quæ eius rei sit ex consueto pactio, iudicium, scientia, artificium. Deinde natura eius quid euenire vulgò soleat, an insolenter & rarò homines id sua auctoritate comprobare, an offendere in his consueuerint: & cætera quæ factum aliquod similiter confestim, aut interuallo solent consequi, quę necesse est extrinsecus posita ad opinionem magis tendere, quàm id ipsam rerum naturam. Itaque in hæc quatuor licet negotiis attributa diuidere: vt sint partim continentia cum ipso negotio, quæ facta esse superius dictum est: partim in gestione negotij, quæ non esse facta, sed factis adhærentia dudum monstrauimus: partim adiuncta negotio, hęc, vt dictum est, in relatione ponuntur: partim gestum negotium cõsequuntur, horùm fides extrinsecus sumitur. Ac de Rhotoricis quidẽ locis satis dictum. Nunc illud est explicandum, quæ sit his similitudo cum Dialecticis, quæve diuersitas, quod cùm idoneè conuenientérque mõstrauero propositi operis explicetur intentio. Primò adeò vt è Dialecticis locis, sicut Themistio placet, alij sunt, qui in ipsis hærent, de quibus quęritur: alij verò assumuntur extrinsecus, alij verò medij inter vtrosque locati sunt. Sic in Rhetoricis quoque locis: alij in persona atque negotio consistunt, de quibus ex aduersa parte certatur: alij verò extrinsecus, vt hi qui gestum negotium consequuntur: alij verò medij. Quorum proximi quidem negotio sunt hi, qui ex circunstantiis: reliqui in gestione negotij considerantur. Illi verò qui in adiunctis negotio collocantur, ipsi quoque inter medios locos positi sunt: quoniam negotium, de quo agitur, quadam affectione respiciunt. Vel si quis ea quidem quæ personis attributa sunt, vel quæ continentia sunt cum ipso negotio, vel in gestione negotij considerantur: his similia locis dicat qui ab ipsis in Dialectica trahuntur, de quibus in quæstione dubitatur. Consequentia verò negotio ponat extrinsecus. Adiuncta verò inter vtrumque constituat. Ciceronis verò diuisioni hoc modo fit similis. Nam ea quæ continentia sunt cum ipso negotio, vel ea quæ in gestione negotij considerantur, in ipsis hærent de quibus quæritur. Ea verò quæ adiuncta sunt, inter affecta ponuntur. Sed ea quæ gestum negotium consequuntur, extrinsecus collocata sunt. Vel si quis ea quidem, quæ continentia sunt cũ ipso negotio in ipsis hærere arbitretur. Affecta verò esse ea quę sunt in gestione negotij vel adiuncta negotio: extrinsecus verò ea, quæ gestum negotium consequuntur. Nam iam illæ perspicuæ communitates, quod quidam ijsi penè in vtrisque facultatibus versantur loci, vt

genus, vt pars, vt similitudo: vt contrarium, vt maius ac minus. De communitatibus quidem satis dictum. Differentiæ verò illæ sunt, quòd Dialectici etiam thesibus apti sunt. Rhetorici tantum ad hypotheses, id est, quæstiones informatas circunstantiis assumuntur: Nam sicut ipsę facultates à semetipsis vniuersalitate & particularitate distinctæ sunt: ita earum loci ambitu & contractione discreti sunt. Nam Dialecticorum locorum maior est ambitus: & quoniam præter circunstantias sunt quæ singulares faciunt causas, non modò ad theses vtiles sunt, verùm etiam ad argumenta, quæ in hypothesibus posita sunt, eósque locos qui ex circunstantiis constant, claudunt atque ambiunt. Itaque fit vt semper egeat Rhetor dialecticis locis: Dialecticus verò suis possit esse contentus. Rhetor enim quoniam ca[...] ex circūstantiis tractat, ex eisdem circunstantiis argumenta præsumit, quę necesse est ab vniuersalibus & simplicioribus cōfirmari, qui sunt Dialectici. Dialecticus verò, qui prior est, posteriore non eget, nisi aliquando inciderit quæstio personæ: vt cùm sit incidens Dialectico ad probandā suam thesim, causam circunstantiis inclusam, tunc demum Rhetoricis vtatur locis. Itaque in Dialecticis locis (si ita contingit) à genere argumenta sumuntur, id est, ab ipsa generis natura. Sed in Rhetoricis ab eo genere quod illi genus est de quo agitur nec à natura generis, sed à re scilicet ipsa quæ genus est. Sed vt progrediatur ratio, ex eo pendet, quòd natura generis ante præcognita est: vt si dubitetur, an fuerit aliquis ebrius, dicitur, si refellere velimus non fuisse: quoniam in eo nulla luxuries antecesserit. Idcircò nimirum, quia cùm luxuries ebrietatis quasi quoddam genus sit, cùm luxuries nulla fuerit, ne ebrietas quidem fuit, sed hoc pendet ex altero. Cur enim si luxuries non fuit ebrietas esse non potuit, ex natura generis demonstratur, quod Dialectica ratio subministrat. Vnde enim genus abest, inde etiam species abesse necesse est, quoniam genus species non relinquit. Et de similibus quidem, & de contrariis, eodem modo, in quibus maxima similitudo est inter Rhetoricos ac Dialecticos locos: Dialectica enim ex ipsis qualitatibus, Rhetorica ex qualitatem suscipiētibus rebus argumenta vestigat: vt Dialecticus ex genere, id est, ex ipsa generis natura: Rhetor ex ea re quæ genus est. Dialecticus ex similitudine. Rhetor ex simili, id est ex ea re quæ similitudinem cepit. Eodem modo illa ex contrarietate, hic ex contrario. Memoriæ quoque condendum est, Topica oratoribus, Dialecticis, poëtis, & iurisperitis communiter quidem argumenta præstare: sed quando aliquid specialiter probant, ad Rhetores, poëtas, iurisperitósque pertinent. Quando verò generaliter disputant, ad Dialecticos attinere manifestum est. Mirabile planè genus operis in vnum potuisse colligi, quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diuersas causas poterat inuenire, conclusit liberū ac voluntarium intellectum. Nam quocunque se verterit, quascunque cogitationes intrauerit, in aliquid eorum quæ prædicta sunt, necesse est vt humanum cadat ingenium. Illud autem competens iudicauimus recapitulare breuiter, quorum labore in Latiū eloquium res istæ peruenerint: vt nec auctoribus gloria

Dialectici thesibus apti, Rhetorici ad hypotheses.

Dialectica & Rhetorica vnde argumēta vestigent.

gloria sua pareat: nobis plenissimè rei veritas innotescat. Isagogen transtulit patricius Boëtius, commentáque eius gemina derelinquens. Categorias idem transtulit patritius Boëtius, cuius commenta tribus libris ipse quoque formauit. Peri hermenias suprà memoratus patricius Boëtius transtulit in Latinum: cuius commenta ipse duplicia minutissima disputatione tractauit. Apuleius leius verò Madaurensis syllogismos categoricos breuiter renodauit. Suprà memoratus verò patritius Boëtius de syllogismis hypotheticis lucidissimè pertractauit. Topica Aristotelis, vno libro Cicero transtulit in latinum, cuius commenta prospector atque amator Latinorum patririus Boëtius octo libris exposuit. Nam & prędictus Boëtius patritius eadem Topica Aristotelis octo libris in Latium vertit eloquium. Considerandum est autem, quòd iam quia locus se attulit in Rhetorica parte, libabimus quid intersit inter artem & disciplinam, ne se diuersitas nominum permixta confundat. Inter artem & disciplinam Plato & Aristoteles, opinabiles magistri secularium litterarum, hanc differentiam esse voluerunt, dicentes: Artem esse habitudinem operatricem contingentium, quæ se & aliter habere possunt. Disciplina verò est, quæ de his agit, quæ aliter euenire non possunt. Nunc ergo ad Mathematicæ veniamus initium.

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS, VIRI CLARISSIMI Mathematica.

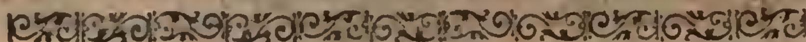
MATHEMATICA, quam Latinè possumus dicere doctrinalem, scientia est quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, qua intellectus à materia separatur, vel ab aliis accidentibus, vt est, par, impar, vel alia huiuscemodi, quæ in sola ratiocinatione tractamus, hæc ita diuiditur.

Diuisio Mathematicæ in {
- Arithmeticam.
- Musicam.
- Geometriam.
- Astronomiam.

Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Musica est disciplina quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui

inueniuntur in sonis. Geometria est disciplina magnitudinis immobilis & formarum. Astronomia disciplina est cursus cœlestium syderum, quæ figuras contemplatur omnes & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit. Quas suo loco paulò latiùs exponemus, vt commemoratarum rerum virtus competenter possit ostendi. Modò de disciplinarum nomine disseramus. Disciplinę sunt, quę sicut iam dictum est, nunquam opinionibus deceptæ fallunt, & ideo tali nomine nuncupantur, quia necessariò suas regulas seruant, hæ nec intentione crescunt, nec sub luctione minuuntur, nec aliis varietatibus permutantur, sed in vi propria permanentes, regulas suas inconuertibili firmitate custodiunt. Has dum frequenti meditatione reuoluimus, sensum nostrum acuunt limúmque ignorantiæ detergunt, & ad illam inspectiuam contemplationem, si tamen sanitas mentis arrideat, Domino largiente perducunt. Scire autem debemus Iosephum Hebræorum doctissimum, in primo libro Antiquitatum, titulo nono, dicere, Arithmeticam & Astronomiam Abraham primum Ægyptiis tradidisse, vnde semina suscipientes (vt sunt homines acerrimi ingenij) excoluisse sibi reliquas latiùs disciplinas, quas meritò sancti patres nostri legendas studiosissimis persuadent. Quoniam ex magna parte per eas à carnalibus rebus appetitus noster abstrahitur, & faciunt desiderare quæ præstante Domino solo possumus corde conspicere. Quocirca tempus est, vt de eis sigillarim ac breuiter disserere debeamus.

Abraham Arithmeticam & Astronomiam primus tradidit Ægyptiis.

DE ARITHMETICA.

SCriptores secularium literarum inter disciplinas mathematicas, primam omnium Arithmeticam esse voluerunt: propterea quod Musica, & Geometria, & Astronomia, quæ sequuntur, indigent Arithmetica, vt virtutes suas valeant explicare. Verbi gratia, simplum ad duplum, quod habet Musica, indiget Arithmetica: Geometria verò, quòd habet trigonum: quadriangulum, vel his similia, eadem indiget Arithmetica. Astronomia etiam, quòd habet in motu syderum numeros punctorum, indiget Arithmetica verò vt sit, neque Musica, neque Geometria, neque Astronomia, egere cognoscitur. Propterea his fons & mater Arithmetica reperitur, quam disciplinam Pythagoras sic laudasse monstratur, vt omnia sub numero & mensura à Deo creata fuisse memoraret, dicens, alia in motu, alia in statu esse formata: vt tamen nulla earum, præter ista quæ dicta sunt, substantiam percepissent. Credo trahens hoc initium, vt multi philosophorum fecerint ab illa sententia prophetali, quæ dicit omnia Deum mensura, numero & pondere disposuisse. Hæc itaque consistit ex quantitate discreta, quæ parit genera numerorum, nullo sibi communi termino sociata. v. enim ad x. vj. ad iiij. vij. ad iij. per nullum communem terminum alterutra sibi societate nectuntur. Arithmetica verò dicitur, eò quòd numeris præest. Numerus verò, est ex monadibus multitudo composita: vt iij. v. xx. & cæ-

& cætera. Intentio Arithmeticæ est docere nos naturam abstracti numeri & quæ ei accidunt: vt verbi gratia parilitas, imparilitas, & cætera.

Numerus, qui congregatio monadum est
- vel par, qui est
  - Pariter par.
  - Pariter impar.
  - Impariter par.
- vel impar, qui est
  - Primus & simplex.
  - Secundus & compositus.
  - Tertius mediocris, qui quodammodo primus, & compositus, alio verò modo secundus & compositus.

Par, scilicet, numerus qui in duas partes æquales diuidi potest, vt ij. iiij. vj. viij. x. & reliqui. Impar numerus est, qui in duas partes æquales diuidi nullatenus potest, vt iij. v. vij. viiij. xj. & reliqui. Pariter par numerus est, cuius diuisio in duabus æqualibus partibus fieri potest vsque ad monada: vt verbi gratia lxiiij. diuiditur in xxxij. xxxij. in xvj. & xvj. in viij. viij in iiij. iiij. in duo: ij. verò in j. & j. Pariter impar numerus est, qui similiter solummodo in duas partes diuidi potest æquales, vt x. in v. xiiij. in vij. xviij. in ix. & his similia: Impariter par numerus est, qui plures diuisiones, secundum æqualitatem partium diuidere potest, non tamen vsque ad assem perueniat: vt verbi gratia xxiiij. in bis. xij. xij. in bis vj. sex in bis tres, & amplius non procedit. Primus & simplex numerus est qui monadicam mensuram solam recipere potest: vt verbi gratia iij. v. vij. xj. xiij. xviij. & his similia. Secundus & compositus numerus est qui non solùm monadicam mensuram, sed & Arithmeticam recipere potest: vt verbi gratia viiij. xv. xxj. & his similia. Mediocris numerus est, qui quodammodo simplex & incompositus esse videtur, alio verò modo secundus est & compositus: vt verbi gratia ix. ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est & incompositus, quia non habet communem numerum, nisi solum monadicum: ad xv. verò si comparatus fuerit, secundus est & compositus: quoniam inest illi communis numerus præter monadicum, id est, ternarius numerus, qui nouem mensurat ter terni & xv. quiui.

Altera diuisio de paribus & imparibus numeris.

Numerus
- aut par est.
- aut impar.
  - aut superfluus.
  - aut indigens.
  - aut perfectus.

Superfluus numerus est, qui descendit de paribus, is dum par fit superfluas partes quantitatis suæ habere videtur: vt xij. habet medietatem vj. sexta pars duo, quarta pars tria: tertia pars iiij. & duodecima pars vnum: qui omnes assumpti fiunt xvj. Indigens numerus est qui & ipse de paribus descendit, quantitatis suæ summam partium inferiorem habet: vt viij. cuius medietas iiij. quarta pars ij. octaua pars, j. quæ simul con-

gregatæ partes fiunt vij. Perfectus numerus eſt, qui tamen & ipſe de paribus deſcendit: is dum par ſit, omnes partes ſuas ſimul aſſumptas æquales habet: vt vj. cuius medietas tria, tertia pars ij. vj. pars vnum. Quæ aſſumptæ partes faciunt ipſum ſenarium numerum.

Tertia diuiſio totius numeri.

Hæc tertia diuiſio adiecta eſt, quæ in manuſcripto deſiderabatur.

- Numerus,
  - aut ſecundum ſe conſideratur
  - aut ad aliquid,
    - Numeri ſunt alij inæquales,
    - alij æquales.
    - Alij ſunt maiores.
    - alij ſunt minores.
      - Numeri multiplices.
      - Superparticulares.
      - Superpartientes.
      - Multiplices ſuperparticulares.
      - Multiplices ſuperpartientes.
      - Submultiplices.
      - Subſuperparticulares.
      - Subſuperpartientes.
      - Submultiplices ſuperparticulares.
      - Submultiplices ſuperpatientes.

Iam in confeſſo eſt numerum eſſe congregationem monadum, vel venientem à monade multitudinem. Et qui numerus ſecundum ſe conſideratur, putatur eſſe qui è nullo numero diuidi poteſt, niſi à monade tantùm: cùm tamen componi poſſe videatur: vt puta vii. xi. xiii. xvii. & cætera. Quapropter eiuſmodi numeri appellantur primi, quoniã à nullo numero naſcantur, nec æquis analogiis diſtinguantur. Qui verò numeri ab eiuſmodi fluunt, & ab illis exoriũtur. Ab imparibus enim paria fiunt, nec à pari impar fieri poteſt.

Qui æqualis putatur numerus, ſic iudicandum eſt: vt æqualis omni multiplicatione ſic prodeat, vt æqualis duplo augeatur: ij. iiij. xvj. triplo, ij. vj. xviij. quadruplo. iiij. xvj. & lxiiij.

Inæqualitas inæquali multiplicatione augeri poteſt, vt inæqualis maneat: nam bis terna ſex, item bis quaterna octo fiunt: eadémque ratione quater terna xij. quater quina xx. quinquies quina xxv. Quod & in omnibus multiplicationibus accidere ſolet.

Maior numerus multiplicatione procedit, vel membrorum, vel partium, aut ſimul multiplicatione membrorum & partium. Ratio membrorum in vno pluribúſve: ratio partium in vna parte pluribúſve.

Multiplex numerus. Minor verò eſt numerus, qui vel replicatione minuitur, aut ratione membrorum vel partium. Neque vllam rationem numeri ad numerum inire poſſumus, quæ non intra hæc ſit.

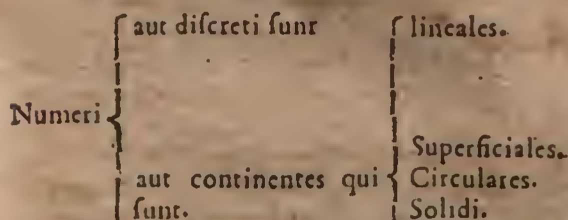
Cúmque primæ ſint in multiplicatione rationes: multiplicationis ratio fuerit, ſenioni ad ternionem, octonario ad quaternarium: contra *Superparticularis.* ternioni ad ſenionem, quaternario ad octonarium. Aut membrorum rationem vincit is numerus, qui nimirum ſolido membro membríſve procedit, qualis eſt nouenarius ad ſenarium.

Verùm vbi inter maiores, minoréſque numeros ratio membrorum maior

maior est, vinciique superdimidio, aut supertertio, aut superquarto, & sic ad superquintum, supersextum, vlterioremque ratio procedat. Superdimidius sit, qui ipsum aliquem numerum, & dimidium eius habet. Supertertius, qui ipsum aliquem, & tertium eius. Superquartus, qui ipsum aliquem, & quartam partem eius. Eadémque ratio est instituenda in vlterioribus. Verbi gratia, v. ad iij. dum comparati fuerint, habet in se quinarius numerus, trinarum numerum, & super hæc alias partes eius duas. Septem ad quatuor, dum comparari fuerint habent in se quatuor, & alias tres partes eius. viij. ad v. dum comparati fuerint, habent in se quinque & alias iij partes eius. Subsuperpartiens numerus est, qui continetur in numero superpartienti cum aliquibus partibus suis duabus aut tribus, aut pluribus: vt verbi gratia iij continetur à v. cum aliis duabus partibus suis iiij. à vij. cum aliis tribus partib. suis. Multiplex superparticularis numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet in se totum inferiorem numerum multipliciter cũ aliqua parte eius: vt verbi gratia, v. ad ij. dum comparati fuerint continent, in se bis bini & vnam partem eius. Nouem ad quatuor dum comparati fuerint, continent in se bis quatuor & vnam partẽ eius & ceteri. Submultiplex super particularis numerus est, qui dum ad fortiorem sibi numerum comparatus fuerit, continetur à fortiore sibi multipliciter cum alia vna parte sua: vt verbi gratia ij ad v. dum comparati fuerint continetur ab eo bis cum vna parte sua. Multiplex superparticularis numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum aliis partibus eius: vt verbi gratia viij. ad iij. dum comparati fuerint continent intra se bis ternos cum aliis duabus partibus eius. vj. ad xiiij dum comparati fuerint, continent intra se bis seni cum aliis duab. partibus eius. x. ad quatuor dum comparari fuerint continent eum bis cum aliis duabus partibus eius xviij. ad octo dum comparati fuerint continent intra se bis octo cum aliis tribus partibus eius. Submultiplex superpartitionalis numerus est, qui dum ad fortiorem sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter cum aliquibus partibus suis: vt verbi gratia, iij. ad viij. continentur bis cum duabus partibus suis. iiij. ad xv. continentur ter, cum tribus partibus suis.

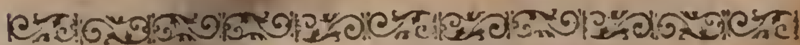
Hæc omnia diligentius perpendenda, in usque error aliquis videtur, vt prioribus respondeant.

Sequitur quarta diuisio totius numeri.

Discretus numerus est, qui à discretis monadibus continetur, vt verbi gratia, iij. à iiij. v. à 6. & reliqui. Continens numerus est, qui à coniunctis monadibus continetur: vt verbi gratia, ternarius numerus, si in magni.

tudine intelligatur, id est, in linea, aut spatium aut solidum dicitur continens. Similiter quaternarius & quinarius numeri. Linealis numerus est, qui inchoans à monade linealiter scribitur vsq; ad finitum. Vnde alpha ponitur pro designatione lineæ ú, quoniam hæc litera vnum significat apud Græcos. Superficialis numerus est, qui non solùm longitudine, sed & latitudine continetur: vt trigonus numerus, quadratus numerus, quinqueangulus numerus, circularis numerus: & cæteri, qui semper in superficie continentur. Circularis numerus est, qui dum similiter multiplicatus fuerit, à se inchoans ad se conuertitur: vt verbi gratia, quinquies quini, vicies quinque. Solidus numerus est, qui longitudine & latitudine vel altitudine continetur: vt sunt pyramides, quæ in modum flammæ consurgunt. Cubi, vt sunt tesseræ. Sphæræ, quibus est æqualis vndique rotonditas. Sphæricus autem numerus est, qui à circulato numero multiplicatus, à se inchoans ad se conuertitur: vt verbi gratia, quinquies quini viginti quinque. Hinc circulus, dum in se ipsum multiplicatus fuerit, facit sphæram, id est, quinquies xxv. cxxv. His igitur rebus sollicitata mente tractatis, memento quòd hæc disciplina ideo cæteris antefertur: quoniam ipsa, sicut superiùs dictum est, vt sit, nullius alterius indiget disciplinæ. Reliquæ verò quæ sequuntur, sicut eius iam qualitas virtutis ostendit, vt sint atque subsistant, indigent Arithmetica disciplina: quam apud Græcos Nicomachus diligenter exposuit. Hunc primùm Madaurensis Apuleius, deinde magnificus vir Boëtius Latino sermone translatum, Romanis contulit lectitandum. Quibus, vt aiunt, si quis sæpius vtitur, quantum hominibus fas est, lucidissima procul dubio ratione perfunditur. Datum est etiam nobis ex magna parte sub ipsa viuere disciplina, quando horas sphæræ discimus: quando mensium circula supputamus: quando spatium anni redeuntis agnoscimus. Per numerum si quidem ne confundamur, instruimur. Tolle seculo computum, & omnia ignorantia cœca complectitur. Nec differre potest à cæteris animalibus qui calculis non intelligit quantitatem, & ideo tam gloriosa res est quantum vitæ nostrę necessaria comprobatur: quoniam per ipsam & substantia nostra certissimè discitur, & expensarum modus librata supputatione erogatur. Numerus est qui cuncta disponit. Per ipsum dicimus quid primo, quid secundo facere debeamus. Nunc veniamus ad Musicam, quæ ipso nomine & propria virtute suauis est.

DE MVSICA.

GAVDENTIVS quidam de Musica scribens, Pythagoram dicit huius rei inuenisse primordia, ex malleorum sonitu, & chordarum extensione percussa. Quam amicus noster vir disertissimus, Mutianus transtulit in Latinum, vt ingenium eius assumpti operis qualitas indagaret. Clemens verò Alexandrinus Presbyter in libro, quem contra Paganos edidit, Musicam ex Musis dicit sumpsisse exordium sine principium:

cipium: Musásque ipsas, quæ de causa inuentæ fuerint, diligenter exponit. Quæ Musæ ipsæ appellatæ sunt ἀπὸ τοῦ μάσσαι, id est, à quærendo: quòd per ipsas, sicut antiqui voluerunt, vis carminum & vocis modulatio quæreretur. Inuenimus etiam Censorinum, qui ad Q. Cerellium scripsit de natali eius die, vbi de Musica disciplina vel de alia parte mathesis non negligenda differuit, quoniam non inutiliter legitur: vt res ipsæ penetrabiliùs animo frequenti meditatione condantur. Musica ergo disciplina per omnes actus vitæ nostræ à creatione diffunditur. Primùm si Creatoris mandata faciamus, & puris mentib. statutis ab eo regulis seruiamus: Quicquid enim loquimur, vel intrinsecus venarum pulsibus commouemur, per Musicos rhythmos harmoniæ virtutib. probatur esse sociatum. Musica quippe est sciétia bene modulandi. quòd si nos bona conuersatione tractemus, tali disciplinæ probamur semper esse sociari, quando verò iniquitates gerimus Musicam non habemus: Cœlum quoque, & terram, vel omnia quæ in eis dispensatione superna peraguntur, non sunt sine Musica disciplina: quum Pythagoras hunc mundum per Musicam conditum, & gubernari posse, testatur. In ipsa quoque religione valde permixta est: vt decalogi decachordus, tinnitus cytharæ, tympana organi melodia, cymbalorum sonus. Ipsum quoque psalterium ad instar instrumenti Musici nominatum esse non dubium est: eo quòd in ipso contineatur cœlestium virtutum suauissima, & grata modulatio. Nunc de Musicæ partibus, sicut est à maioribus traditum, differamus. Musica est disciplina vel scientia quæ de numeris loquitur. qui ad aliquid sunt his qui inueniuntur in sonis: vt duplum, triplum, quadruplum, & his similia quæ dicuntur ad aliquid.

Musicæ partes sunt tres, nam vel est illa { Harmonica. / Rhythmica. / Metrica. }

Harmonica scientia est Musica, quæ decernit in sonis acutum, & graue. Rhythmica est, quæ requiritur in concursione verborum vtrum bene sonus an malè cohæreat. Metrica est quæ mensuras diuersorum metrorum probabili ratione cognoscit. Vt verbi gratia, heroicum, iambicum, elegiacum, & cætera.

Instrumentorum Musicorum genera sunt tria. { Percussionale. / Tensibile. / Inflatile. }

Percussionalia acitabula ænea & argentea, vel alia quæ & aliquo rigore percussa reddunt cum suauitate tinnitum. Tensibilia sunt chordarum fila, sub arte religata, quæ amodò plectro percussa mulcent aurium delectabiliter sensum: in quib. sunt species, cythararum diuersarum. Inflatilia sunt, quæ spiritu reflante completa in sonum vocis animátur: vt

ſunt tubæ, calami, organa, panduria, & cætera huiuſmodi. Reſtat nunc, vt de ſymphoniis dicere debeamus. Symphonia eſt temperamentum ſonitus grauis ad acutum, vel acuti ad grauem modulamen efficiens: ſiue in voce, ſiue in percuſſione, ſiue in flatu.

Symphoniæ ſunt ſex:
- prima, Diateſſaron.
- ſecunda, Diapente.
- tertia, Diapaſon.
- quarta, Diapaſon ſimul & Diateſſaron.
- quinta, Diapaſon ſimul & Diapente.
- ſexta, Diſdiapaſon.

Diateſſaron, ſymphonia eſt, quę conſtat ex ratione epitrita, & fit ex ſonitibus quatuor, vnde nomen accepit. Diapente, ſymphonia eſt, quę conſtat ex ratione hemiolia, & fit ex ſonitibus quinque, vnde etiam nomen accepit. Tertia diapaſon, ſymphonia eſt, quę etiam diocto dicitur, conſtat ex ratione diplaſia, hoc eſt, dupla: fit autem per ſonitus octo, vnde & nomen accepit, ſiue diocto, ſiue diapaſon, quia apud veteres cytharæ ex octo chordis conſtabant. Diapaſon ergo dicta eſt, quaſi ex omnib. ſonitibus conſtans. Quarta, diapaſon ſimul & diateſſaron, ſymphonia eſt, quæ conſtat ex ratione quam habet xxiiij. numerus ad octo numerum: fit autem per ſonitus vndecim. Quinta, diapaſon ſimul & diapente, ſymphonia eſt, quæ conſtat ex ratione triplaſia: fit autem per ſonitus duodecim. Sexta diſdiapaſon, id eſt, dupla diapaſon, ſymphonia eſt, quę conſtat ex ratione tetraplaſia: fit autem per ſonitus quindecim. Tonus eſt totius conſtitutionis harmonicæ differentia & quantitas, quę in vocis accentu ſiue tenore conſiſtit.

Toni ſunt quindecim:
- Hypodorius.
- Hypoiaſtius.
- Hypophrygius.
- Hypoæolius.
- Hypolydius.
- Dorius.
- Iaſtius.
- Phrygius.
- Æolius.
- Lydius.
- Hyperdorius.
- Hyperiaſtius.
- Hyperphrygius.
- Hyperæolius.
- Hyperlydius.

I Hypodorius, tonus eſt omnium grauiſſimè ſonans, propter quod & inferior nuncupatur.

II Hypoiaſtiús autem, hypodorium hemitonio præcedens.

III Hypophrygius, eſt hypoiaſtium hemitonio, hypodorium tono pręcedens.

IIII Hypoæolius eſt hypophrygium hemitonio, hypoiaſtium tono hypo-

hypodorium tono semis præcedens.

v. Hypolydius est hypoæolium hemitonio, hypochrygium tono, hypoiastium tono semis, hypodorium ditono præcedens.

vi Dorius est hypolidium hemitonio, hypoæolium tono hypophrygium tono semis, hypoiastium ditono, hypodorium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia præcedens.

vii Iastius, est dorium hemitonio, hypolydium tono, hypoæoliũ tono semis, hypophrygium ditono, hypoiastium duobus semis, hoc est, diatessaron symphonia, hyperdorium tribus tonis præcedens.

viii Phrygius est, iastium hemitonio, dorium tono, hypolydium tono semis, hypoæolium ditono, hypophrygium duob. semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia: hypoiastium tribus tonis, hypodorium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia præcedens.

ix Æolius phrygium hemitonio, iastium tono, dorium tono semis, hypolydium duobus tonis, hypoæolium semis, hoc est, diatessaron symphonia: hypophrygium tribus tonis, hypoiastium trib. semis, hoc est diapente symphonia: hypodorium quatuor tonis præcedens.

x Lydius est æolium hemitonio, phrygium tono, iastium tono semis, dorium duob. tonis, hypolydium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia: & hypoæolium trib. tonis, hypophrygium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: hypoiastium quatuor tonis, hypodorium quatuor semis tonis præcedens.

xi Hyperdorius est lydium hemitonio, æolium tono, phrygium tono semis, iastium duob. tonis, hoc est diatessaron symphonia; hypolydium tribus tonis, hypoæolium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: hypophrygium quatuor tonis, hypoiastium quatuor semis: hypodorium quinque.

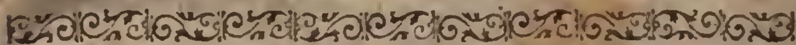
xii Hyperiastius est hypodorium hemitonio, lydium tono, æolium tono semis, phrygium duobus tonis, iastium duob. semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia: dorium tribus tonis, hypolidium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: hypoæolium quatuor tonis, hypophrygium quatuor semis, hypoiastium quinque tonis, hypodorium quinque semis.

xiij. Hyperphrygius est hyperiastium hemitonio, hyperdorium tono, lydium tono semis, æolium duobus, phrygium duobus semis, hoc est diatessarõ symphonia: iastium tribus tonis, dorium trib. semis, hoc est diapente symphonia: hypolydium quatuor tonis, hypoæolium quatuor semis, hypophrygium quinque semis, hypodorium sex, hoc est, diapason symphonia præcedens.

xiiij. Hyperęolius est hyperphrygium hemitonio, hyperiastium tono, hyperdorium tono semis: lydiũ duob. tonis Æolium duob. semis, hoc est diatessaron symphonia: phrygium tribus tonis, iastium trib. semis tonis, hoc est diapente symphonia: dorium quatuor tonis, hypolidiũ quatuor semis, hypoęoliũ quinq; tonis, hypophrygiũ quinq; semis, hypoiastiũ sex tonis, hoc est, diapason symphonia: hypodoriũ sex semis tonis.

xv. Hyperlydius est nouissimus & acutissimus omnium, hyperęolium

hemitonis, hyperphrygium tono, hyperiastium tono semis, hyperdorium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia: æolium tribus tonis, phrygium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia: iastium quatuor tonis, dorium quatuor semis hypolydium quinque, hypæolium quinque semis tonis, hypophrygium sex tonis, hoc est diapason symphonia: hypoiastium sex semis, tonis, hypodorium septem tonis. Vnde claret quoniam hyperlydius tonus omnium acutissimus, septem tonis præcedit hypodorium omnium grauissimum, in quibus, vt Varro meminit, tantæ vtilitatis virtus ostensa est, vt excitatos animos sedaret, ipsas quoque bestias, nec non & serpentes, volucres atque delphinas ad auditum suæ modulationis attraherent. Nam vt Orphei lyram, Sirenarum cantus, tanquam fabulosa taceamus, quid de Dauid dicimus, qui à spiritibus immundis Saulem disciplina saluberrimæ modulationis eripuit, nouóque modo per auditum sanitatem contulit regi, quam medici non poterant herbarum potestatibus operari? Asclepiades quoque medicus, maiorum attestatione doctissimus, phreneticum quendam per symphoniam naturæ suæ reddidisse memoratur. Multa sunt autem in ægris hominibus per hanc disciplinam facta miracula. Cœlum ipsum, sicut suprà memorauimus, dicitur sub harmoniæ dulcedine reuolui. Et vt breuiter cuncta complectar, quicquid in supernis siue terrenis rebus conuenienter secundùm auctoris sui dispositionem geritur, ab hac disciplina non refertur exceptum. Gratissima ergo nimis vtilisque cognitio, quæ & sensum nostrum ad superna erigit, & aures modulatione permulcet: quam apud Græcos Alypius. Euclydes, Ptolomæus, & cæteri probabili institutione docuerunt. Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum de hac re, compendio, sub breuitate conscripsit, quem in bibliotheca Romæ non habuisse atque studiosè legisse retinemus. Qui si forte gentili incursione sublatus est, habetis hic Gaudentium Muciani Latinum: quem si solicita intensione legitis, huius scientiæ vobis atria patefacit. Fertur etiam Latio sermone & Apuleium Madaurensem instituta huius operis effecisse. Scripsit etiam & pater Augustinus de Musica sex libros, in quibus humanam vocem, rhythmicos sonos, & harmoniam modulabilem in longis syllabis atque breuibus naturaliter habere monstrauit. Censorinus quoque de accentibus voci nostræ adnecessariis subtiliter disputauit, pertinere dicens ad musicam disciplinam: quem vobis inter cæteros transcriptum reliqui.

DE GEOMETRIA.

NVnc ad Geometriam veniamus, quæ est descriptio contemplatiua formarum, documentum etiam visuale philosophorum: quod vt præconiis celeberrimis efferrent, Iouem suum in operibus propriis Geometram fuisse testantur: quod nescio vtrum laudibus an vituperationibus applicetur: quando quòd illi pingunt in puluere coloreo,

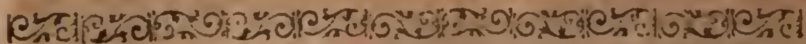
Iouem

Iouem facere mentiuntur in cœlo. Quòd si verò creatori & omnipotenti Domino salubriter applicetur, potest ex sententia forsitan conuenire veritati. Geometria etenim, si fas est dicere, sancta diuinitas, quando creatoris sui, quas hodiéq; facit existere, diuersas species formulásque concedit: quando cursus stellarum potentia veneranda distribuit, & statutis lineis facit currere quæ mouentur, certáque sede quæ sunt fixa constituit. Quicquid enim bene disponitur atque completur, potest disciplinæ huius qualitatibus applicari. Geometria Latinæ dicitur terræ dimensio: quoniam per diuersas formas ipsius disciplinæ, vt nonnulli dicunt, primùm Ægyptius campus dominis propriis fertur esse partitus, cuius disciplinæ magistri, mensores antè dicebantur: sed Varro peritissimus Latinorum huius nominis causam sic extitisse commemorat, dicens priùs quidem homines dimensiones terrarum terminis positis, vocantibus populis, pacis vtilia præstitisse: deinde totius anni circulum menstruali numero fuisse partitos: vnde & ipsi menses, quòd annum metiantur dicti sunt: verùm postquam ista reperta sunt, prouocati studiosi ad illa inuisibilia cognoscenda, cœperunt quærere, quanto spatio à terra luna, à luna sol ipse distaret & vsque ad verticem cœli quanta se mensura distenderet: quod peritissimos Geometras assecutos esse commemorat: tunc & dimensionem vniuersæ terræ probabili refert ratione collectam: ideóque factum est, vt disciplina ipsa Geometriæ nomen acciperet, quod per secula longa custodit: vnde Censorinus in libro quem scripsit ad Q. Cerellium, spatia ipsa cœli terræq; ambitum per numerum stadiorum distincta curiositate descripsit. Quem si quis recensere voluerit, multa philosophorum mysteria vbi legerit, agnoscet. Geometria verò est disciplina magnitudinis, immobilis & formarum.

Geometria diuiditur.
- In planum.
- In magnitudinem numerabilem.
- In magnitudinem rationabilem, & inrationabilem.
- In figuras solidas.

Planæ figuræ sunt, quæ longitudine, & latitudine continentur. Numerabilis magnitudo est, quæ numeris Arithmeticæ diuidi potest. Magnitudines rationales, & inrationales sunt. rationales, quorum mensuram scire possumus: irrationales verò, quorum mensuræ quantitas cognita non habetur. Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, latitudine & altitudine continentur. His partibus, atq; diuisionibus totius Geometriæ disciplina tractatur. Et numerositas illa formarum, quæ siue in terrestribus, siue in cœlestibus est, tali expositione excluditur: cuius disciplinæ apud Græcos Euclydes, Apollonius, Archimedes, nec non & alij scriptores probabiles extiterunt, ex quibus Euclydem translatum in Romanam linguam, idem vir magnificus Boëtius dedit: qui si diligen-

ti cura relegatur, hoc quod diuisionibus prædictis apertum est, manifesta intelligentia & clara veritate cognoscetur.

DE ASTRONOMIA.

Astronomia superest, quam si casta ac moderata mente perquirimus, sensus quoque nostros, vt veteres dicũt, magna claritate perfundit, quale est enim ad cœlos animo subire, totámque illam machinam supernam indagabili ratione discurrere, & inspectiua mentis subtilitate, ex aliqua parte colligere, quod tantæ magnitudinis arcana velauerunt. Nam mundus ipse, vt quidam dicunt, sphærica fertur rotunditate collectus, vt diuersas rerum formarúmque ambitus sui circuitione concluderetur. De quo librum Seneca consentanea philosophis disputatione formauit, cui titulus est, de forma mundi: quem vobis idem relinquimus relegendum. Astronomia itaque dicitur, vnde nobis sermo est, astrorum lex: quia nesciunt vllo modo, quàm à suo creatore disposita sunt, vel consistere vel moueri: nisi fortè quando aliquo miraculo facto diuinitatis arbitrio commutantur, sicut Iesus Naue, tribus horis soli in Gabaum vt staret, legitur imperasse: & ostensam Magis stellam, quæ mundo salutarem aduentum Domini nunciaret: In passione quoque Domini Christi tribus horis sol tenebrosus effectus est, & his similia, ideo enim & miracula dicuntur, quoniam contra rerum consuetudines admiranda contingunt. Feruntur enim, sicut dicunt Astronomi, quæ cœlo fixa sunt: mouentur verò planetæ, id est erraticæ, quæ cursus suos certa tamen definitione conficiunt. Astronomia est itaque, sicut iam dictum est, disciplina, quæ cursus cœlestium syderum, & figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit.

Diuisio Astronomiæ est, vt sit {
- vel Sphærica positio.
- Sphæricus motus.
- Orientalis locus.
- Occidentalis locus.
- Septentrionalis locus.
- Australis locus.
- Hemisphærion, quod est super terram.
- Hemisphærion, quod dicitur esse sub terris.
- Numerus circulatorius.
- Præcedentia, vel antegradatio stellarum.
- Remotio, vel retrogradatio stellarum.
- Status stellarum.
- Augmentum computi.
- Ablatio computi.
- In magnitudinem solis, lunæ & terræ.
- Eclipsis, & cætera schemata, quæ in his continentur.

Sphæ-

Sphætica positio est, per quam cognoscitur, positio sphæræ qualiter sit. Sphæricus motus est, per quem sphæræ rite mouentur. Orientalis locus est, vnde stellæ oriuntur. Occidentalis locus est, vbi nobis occiduut aliquæ stellæ. Septentrionalis locus est, vbi sol peruenit in fortioribus diebus. Australis locus est, vbi sol peruenit in fortioribus noctibus. Hemisphærion est, quod est super terram, pars cœli quæ tota à nobis videtur. Hemisphærion sub terra est, vt aiunt, quod videri non potest quandiu sub terra fuerit. Numerus stellarum circularium, & per quem cognosci dicitur per quantum tempus vnaquæque stella circuculum suum implere potest, siue per longitudinem, siue per latitudinem. Præcedentia, vel antegradatio stellarum est, quam Græci προπόδισμον vocant: dum stella motum suum consuetum cogere videtur, & aliquid præter consuetudinem præcedit. Remotio, vel retrogradatio stellarum est, quam Græci ὑπόδισμον, aut ἀναπόδισμον vocant, in quo stella, dum motum suum agat, simul & retrorsum moueri videtur. Status stellarum est quod Græci στηριγμὸν vocant, quia dum stella semper moueatur, attamen in aliquibus locis stare videtur: nam & Varro, libro quem de Astrologia conscripsit, stellam commemorat ab stando dictam. Augmentum computi est, quotiens Astronomi secundum astronomicas regulas computantes, computum computo addere videtur. Ablatio computi est in qua Astronomi secundùm astronomicas regulas computantes, computum à computo iudicant auferendum. Magnitudo solis, lunæ & terræ est, quando ostendunt, quia sol fortior est terra: terra fortior est luna, per aliquam quantitatem. Eclypsis solis est, quotiens in luna tricesima ipsa luna nobis apparet, & per ipsam nobis sol obscuratur. Eclypsis Lunę est, quotiens in vmbram terrę luna incurrit. De Astronomia verò disciplina in vtraque lingua diuersorum quidem sunt scripta volumina: inter quos tamen Prolomęus apud Gręcos pręcipuus habetur, qui de hac re duos codices edidit, quorum vnum minorem, alterum maiorem vocauit. Astronomum is etiam & canones, quibus cursus astrorum inueniantur, instituit: ex quibus, vt mihi videtur climata forsitan nosse, horarum spatia comprehendere, lunę cursum pro inquisitione paschali, solis eclypsin, ne simplicis aliqua confusione turbentur, qua ratione fiant aduertere non videtur absurdum. Sed enim, vt dictum est, climata quasi septem lineę ab oriente, in occidentem directę, in quibus & mores hominum dispares, & quędam animalia specialiter diuersa nascuntur, quę vocitata sunt à locis quibusdam famosis: quorum primus est Meroë, secundus Syrene, tertius Catochoras, id est, Africa, quartus Rhodus, quintus Hellespontus, sextus Mesopontus, septimus Borysthenes. Horologia quoque, quę solis claritate monstrantur, distinctis quibusdam regulis, per singulos tractus climatum, veraciter aptata consistunt. Quod vtiliter priorum, & maximè Prolomęi constat diligentia perquisitum esse. Alia quoque de talib. non despicienda commoditas, si opportunitatem nauigationis, si tempus ascẽsuum, si æstatis caniculam, si autumni suspectos imbres, inde discamus. Dedit enim Dominus vnicuiq; creaturę suę aliquam virtutum: vt tamẽ

Ablatio computi.

innoxiè de propria qualitate noscatur. Cætera verò, quæ se ad cognitionem sydetum coniungunt, id est, ad notitiam fatorum, fidei nostræ sine dubitatione contraria sunt, & sic ignorari debent, vt nec scripta esse videantur. Vnde doctissimus quoque pater Basilius libro sexto, quem appellauit Hexameron: cautissimè diligentérque tractauit, ab animis hominum huiusmodi curas sanctissima disceptatione detruncans: quem prima fronte in octorencho diximus legi. Hinc & pater Augustinus in secundo libro de doctrina Christiana meminit dicens, quia familiaris est perniciosissimo errori fatua facta cantantium. vnde commodius, honestiúsque contemnitur, si talis persuasio nesciatur. Mundi quoque figuram curiosissimus Varro longæ rotunditati in Geometriæ volumine comparauit, formam ipsius ad oui similitudinem trahens, quod in latitudine quidem rotundum, sed in longitudine probatur oblongum, comparauit ipsi ouo consimilans. Sed nobis sufficit, quantum in scripturis sacris legitur, tantum de hac arte sentire, quia nimis indecorum est, hinc humanam sequi sententiam, vnde quantum nobis expedit diuinam noscimur habere doctrinam.

Explicit liber de Astronomia.

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

VIRI CLARISS. ET ILLVSTRIS. Exquæstoris ordinarij, & Magistri officiorum Præpositi, atque Patricij, libri de Amicitia.

PROLOGVS.

QVONIAM diminutæ sunt veritates à filiis hominum: & refrigescente caritate multorum, vix aliquis in alio integritatem fidei experitur: vix inuenitur dilectio, quæ non sit quæstuaria & venalis, communi malo condolui, proponens mihi aliquid scriptitare secretius ad doctrinam, & exercitium diligendi. Fodi ergo mihi fontem propriū, cui non cōmunicet alienus, de diuersis scriptoribus quasi flores excipiens, vt mellificem mihi, plurimúmque sententias de Amicitia, & dilectione Dei, ac proximi in vnum compendiosæ lectionis restringens inuolucrum, non nisi conscientiæ meæ testimonio conglorians: thesauro, quem absconditum teneo, præfiguraui titulum hoc sigillo impressione signatum; Secretum meum mihi, secre-

ſecretum meum mihi. Secrius quidem mihi eſt opuſculum præſens in ſinu meo quaſi ſub modio claudere: quàm exponere palpebris æmulorum: & faſciculum, quem inter vbera mea ſecretius tenere delectat, transferre in theatrum & deriſum. Scio enim quod ſtatim gruniet æmulus, & labio virulento ſuo murmurans, compilationi adſcribet, quòd ſic ſententias veterum iam ſenio caligantes, vel ambigui intellectus dubitatione perplexas, ſtudeo reducere ad euidentiam, vt quæ ſitu, & neglectu vetuſtatis abolucrant, feruentiore ſtudio digerantur in materiam virtutis, & in fructum cœleſtis gratiæ coaleſcant. Sicut enim in libro Saturni & in Epiſtolis Senecæ ad Lucium ſæpe legi, Apes imitari debemus quæ floribus in varios ſuccos mirabili natura digeſtis, nouum in eos ſaporem, maximámque virtutem, quadam ſui ſpiritus proprietate transfundunt. Iterum in libro Saturni Affranius togator ſcriptor in ea togata, quæ Compitalia inſcribitur, ſuis reſpondens detractoribus, dicentib. eum de libro Menandri, non ſolum ſententias, ſed verba integra tranſſumpſiſſe, tranſſumpſi inquit, ſed ea quæ melius me poſſe inuenire non credidi. Et in eodem, Quis fraudi Virgilio vertat? mutuatus eſt, quæ iam negligentia, & vetuſta longæuitas aboleſcet. Et poſt pauca: Denique in hoc ipſo commendandus, quia id quod apud eum alumnum eſt, melius ibi, quàm vbi natum eſt, ſonare miramur. Quæ ergo inuidia eſt, ſi inter ſarmenta ſterilia de vite veteri plantaria eliguntur, quibus in ordinem complanatis, vberioris vineæ ſucceſſio propagetur? Verbum eſt poëtæ: Dixeris egregiè notum ſi callida verbum Reddiderit iunctura nouum. Quid ergo æmulus detrahit & oblatrat, ſi ſententias in ſterili congerie & neglectu vetuſtior ſqualentes explanet apertiùs diligentia modernorum? Et quas nuper faſtidiebat legentis animus, ornatu elegantiore indutas, nunc voto auidius dicere auditor appetat etiam delicatus? Ruo contra iam per æmulum meum: contra opuſculum præſens, non ſibilet lingua Serpentis antiqui: Obſtruatur os loquentis iniqua: obturentur aures aſpidis & anticipet innocentiæ viſus oculos Baſiliſci. Gomor enim quod colligo mihi, nemini communico, ſed illis duntaxat, quibus data eſt manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, vt in ſimplicitate cordis hunc libellum familiarius ſi velint, inſpiciant, & ſi quid in eo inuenerint ſcrupuloſum, illud quæſo lima diligenter complanent. Subſannabit aliquis, & arguet, quod ſenex amatoria ludam, quia iam delibor, & in membris meis reſponſionem mortis accepi: Sed Mical irridere nuditatem Dauid ſaltantis, vtinam ego cum Dauid laudato, & viliora faciam, quatenus cum eodem in Syon archam fœderis introducam. Mihi tamen pro magno eſt, ſi vel paucos de maſſa vniuerſitatis eorum qui ſeculari amore abſtracti & ſumpti ſunt, & effoſſis oculis, crinibúſque abſciſis in mola cum Samſone laborant, per hoc opuſculum ineant fœdus Ionathæ cum Dauid, & in ſummiſſimo amore Chriſti à tribulatione malorum, & dolore reſpirent. Nimirum ex quo Caleph adeptus eſt Ebron per Ioſuè, populus quieuit à prælijs. Ceſſant enim tentationum pugnę, poſtquam contemplatione cor ſe ad fructum amoris incipit exercere.

Seneca. — *Afranij liber compitalia inſcriptus.* — *Horat. in arte.* — *Pſal 62.* — *Pſal.57.* — *Exod.16.* — *2.Reg.6.* — *Iud.16.* — *1 Reg.18.* — *Danaus de amicitia hoc arg. librum ſcriptitauit, Iudicum.*

Amoris siquidem campus latius paret. Ex cæteris, affectibus animæ riuus diffusiores expandit. Amor enim est quædam vis appetitiua rerũ, quas desiderio eligimus & amplectimur ad fruendum. Amor autem in brutis animalibus, quæ ratione aliena sunt, suos frequenter appetitus exercet: & licet Frui specialiter sit in his, quæ ad Deum pertinere dicuntur, Paulus tamen Apostolus, Frui verbo aliter vtitur. Hic ad Philemonem scribens dicit: Vt te semper fruar in Domino. refice. Sane Dilectio ex certo animi iudicio vires capit: Amicitia verò ex quadam vi diligendi cum electione, rei quæ diligenda est, ex deliberatione procedit. Teste autem Tullio: Amicitia est rerum humanarum & diuinarum cum beneuolentia & caritate, consensio: per Caritatem forte mentis affectum intelligens. & per Beneuolentiam, mutuæ obsequelæ effectum. Quòd enim Ethnicus hîc nomine Caritatis eam intellexerit, quæ omnium mater & radix virtutum est, hoc esse videtur, quia sit causa, propter quam amicos nostros Caros appellasse solemus. Quidam Philosophi inter summas, perpetuásque virtutes Amicitiam collocasse legũtur: quos Salomon videtur in Prouerbiis imitari: Dicit enim: Omni tempore diligit qui amicus est. Vnde beatus Hieronymus: Amicitia, inquit, quæ desinere esse potest, nunquam vera fuit. Ideo qui vel læsus desiit diligere quem amauerat, amicus in veritate non fuit. Ille nimirum longè est à lege amicitiæ alienus, qui sic hodie amat, vt heri oderit: sic omni homini amicus, vt nemini fidus: hodie laudans, cras vituperans: hodie blandiens, cras mordens, hodie promptus ad oscula, cras ad opprobria, cuius amicitia leuiter comparatur, & leni exsufflatur offensa. Vera denique Amicitia in se solida est, & in omnibus amici necessitatibus adest: compassionem & tolletantiam secum quadrans. Gratior ex compassione amicus, Apostolus, qualiter coinfirmatur infirmis, scandalizatis couritur: & est illi tristitia magna pro fratribus suis: & dolor continuus cordi eius. Verè amicus erat, nunc, vt magister corripiens, nunc timens ne sensus illorum corrumperetur, nũc eos cum dolore, & lachrymis ad pœnitentiam prouocans, nũc eos qui non pœnitentiam egerant lugens. Refert Tullius, vix tria vel quatuor Amicorum paria in tot retro seculis extitisse: sed nemo miretur inter fideles populos raros fuisse amicitiæ veræ professores: Illum enim ignorabant, qui Caritas est, qui Amor est: cuius caritas est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Verum vbi vox Turturis audita est in terra nostra, vox annunciantis pacem, annunciantis amicitiæ veritatem, atque dicentis. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem: multam illia hominum amicitias contraxere veraces, diligentes se inuicem honestius, verius, sanctius, prudentius, & fortius, quàm Pilades, & Horestes. Nonne inter eos rerum diuinarum & humanarum erat cum caritate & beneuolentia summa consensio? De quibus scriptum est: Multitudinis erat credentium cor vnum, & anima vna. Nec quisquam aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Etenim postquam veritas protestata est, Quod maiorem dilectionem habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis, paritas amicorum multiplicata est super

Amor quid sit.

Epist. ad Philemonem.

Amicitia quid sit.

Cap. 17. Amicus qui est omne tẽpore diligit. Amicitia vera.

2. Cor. 11.

Amicorum paria vix tria aut quatuor notata à Cicerone.

Rom. 5. Cant. 2.

Ioan. 15.

Actor. 4.

Ioan. 15.

est super numerum. Quot enim iacturam non solum rei familiaris pro fratribus suis in Christo passi sunt, sed etiam cruciatus corporis gratanter amplectentes pro amicis animas posuerunt? In rebus humanis nihil amicitia dulcius inuenitur, nihil sanctius appetitur, nihil fructuosius custoditur: Habet enim fructum vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Ipsa propria suauitate virtutes alias condit, aduersa temperat, prospera componit, tristiáque iocundat. Homo sine amico non habet cui vota & affectus suos communicet, cui conscientiæ suæ sinum, cui solatium suum, aut aliquid de molestiis irruentibus euaporet: solus est, qui sine amico est: verè autem solus, quia si ceciderit, non habet subleuationem. E diuerso, quanta est iocunditas, quanta securitas habere cum quo loquaris, vt tecum? cui arcanum committere? quem in tuis secretioribus habeas vt te ipsum? cui plena securitate reueles, quantum in studijs spiritualibus à te ipso defeceris, aut profeceris apud Deum? Quid denique desiderabilius, aut dulcius, quàm vt duorum tanta sit vnio amicorum, quod si alter corripiatur ab altero, vel laudetur, nulla interueniat ira, nulla seditio, nulla inter eos formidetur criminis adulatio, siue suspitio? Amicus (ait sapiens) medicamentum vitæ est. Optima enim medicina est, homini, homo: qui eius remediatur aduersis, qui eius condescendit incommodis: qui grauia leuigat, qui amici onera quasi iniuncto humero simul portat. Nec.n. verus amicus inuitius propriam iniuriam sustinet, quàm amici, verbum Philosophi Tullij est: Non aqua, non igne, non aëre pluries vtimur, quàm amico. In omni studio, in rebus certis, in dubiis, in omni euentu, in secreto, in publico, in omni consultatione domi & foris, &, vt multa paucis includam, in omnibus quæ ad diuina pertinent vel humana, gratia mutuo diligentium vtilis inuenitur. Audi Tullium: Tanta est, inquit, amicitiæ virtus, quod eius beneficio absentes amici sibi præsentes assistunt, egentes abundant, valent imbecilles, & quod mirabilius est, mortui viuunt. Demum Amicitia est diuitibus pro gloria, pauperibus pro censu, exulibus pro patria, imbecillibus pro virtute, pro medicina ægrotis, mortuis pro vita. Sicut idem Tullius aiebat, Solem videntur è mundo tollere, qui de vita hominum amicitiam tollunt: Amicitia enim quædam vita est hominum, sine qua nullum est vitæ humanæ solatium. Amicitia quidam gradus est hominibus ad Deum: dilectione enim mediante, homo Deo approximatur, dum ex hominis amico, Dei amicus efficitur. Audi Dominum ad eos loquentem, quos in proximi dilectione firmauerat, & dicentem: Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat Dominus eius: Vos autem dixi amicos, quia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Quæ omnia sicut plerumque Sancti asserunt, in Dei & proximi dilectione consistunt.

Amicitia nihil dulcius in rebus humanis.

Amicus homini necessarius.

Eccle. 5.

Amico pluries vtimur quàm aqua, igni, aut aëre.

Amicus medicamentum vitæ est.

Ioan. 15.

Illud autem sciendum est, quod in Amicitia vera nihil est inhonestum, nihil simulatorium, nihil lucri temporalis, aut inanis gloriæ venatiuum. Non enim amor ille nomine, vel honore amicitiæ dignus est, quod alicuius mundanæ vtilitatis obtentu contrahitur. Amicitia siquidem ipsa sui causa est: ipsa sibi merces est, & longè infra fines amicitiæ

Amicitia vera perfecta.

amor ille subsistit, quem expectatio ambiguosa, vel spes quæstuaria antecedit. Fons sanè, & origo amicitiæ amor est, & quasi genus ad speciem. Nam cùm amor sæpe sine Amicitia, Amicitia nunquam sine amore consistit. Amor itaque quandoque ex naturæ instinctu, quandoque ex motu carnali, quandoque ex officio causam recipit, quandoque verò ex ratione sola, plerúmque etiam ex ratione & affectione procedit. Natura originem amicitiæ, modúmque præscribit: per hunc mater diligit filium: per hunc gallina congregat pullos suos, portans eos in humeris suis: sed & Lamiæ nudauerunt mamillas suas, lactauerunt catulos suos. Amor inclusit Iacob, vt plangeret suum filium Ioseph. Naturali amore impulsus Dauid plangebat filium parricidam, & dicebat: Absalon fili mi, fili mi Absalon: quis mihi det, vt moriar pro te, fili mi Absalon? Porrò naturalis Amicitia modestiæ legem sæpe transgreditur, Dei & salutis suæ obliuiscens, eximia teneritudine & affectione parentum. Ex officio contrahitur Amicitia, dum ratione dati & accepti inter amicos gratia coalescit. Sed timeat quisquis veræ amicitiæ est professor, ne sub libertatis obtentu, venenum amicitiæ venalis obrepat. Sanè pura, & sola ratio amicitiæ causam ponit, cùm aliquos diuina potius auctoritate, quam proprio affectu diligimus. Sic enim non solũ pacificos homines, sed discolos & peruersos, qui nobis oneri sunt & dolori, pro Christo, qui dicit: Diligite inimicos vestros, benefacite iis, qui oderunt vos, brachiis sinceræ dilectionis in Christo amplectimur, eísque sine omni fictione consulimus: condescendimus afflictis, & eorũ onera compassionis humero supportamus. Ex ratione simul & affectu amicitia generatur, vt aliquis quem nobis dictat ratio, diligendum se propria virtute, & amabilem reddit: Vt amor, qui ex ratione castus est, & affectione sit dulcis. Hunc verò amorẽ diuinæ moderationis dispensatio, introduxit: præcipiens homini, vt sic diligeret proximũ, sicut diligebat se ipsum. Vnde quia in hoc effrenis, & præceps erat humana volũtas, Deus ei frenũ imposuit. Et ne ei liberũ esset extra modestiæ limitem euagari: eũ quem habebat ad se coartauit affectũ, & dilectioni proximi proportione commensurabili coaptauit: Diliges, inquit, proximũ tuum sicut te ipsum. Credo quod te ipsum diligas, si tamen diligas Deum: Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam. Et sic neque diligit se, neque Deum. Vide igitur si huius dilectionis, qua te ipsum diligis, putas mercedem aliquam exigendam, profectò nequaquam. Quisquis enim per se sibi carus est, nec intrinseca opera indiget, vt ad se diligendũ vehementius excitetur. Ergo alium æquè vt te ipsum diligas necesse est, vt in eum transfundas illum, quem habes ad te, dilectionis affectum, vt sit tibi quasi alter tu. Nec de huius Amicitia fructus quæritur exterior, cùm ipsa sit Caritas, quæ nunquam excidit, cuius fructus est gaudium, & pax in Spiritu sancto. Hunc fructum insinuans Veritas, in Euangelio ait, Posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Sane amor ex carne proueniens, sequitur aures, & oculos suos per varia fornicantes, atque per eorum aditus vsque ad ipsam mentem, rerum concupiscibilium imaginem introducit. Sic more meritricario diuaricat pedes suos, omniúmque spi-

Marginalia: Genes. 37. 2. Reg. 18. — Matth. 5. Luc. 6. — Matth. 19. 22. — 1. Cor. 13. Ioan. 15. — De amore carnali qui non verè amat.

que spirituum immundorum spurcitiæ se exponit, productis vitæ sibi spacium pollicetur: & contemnit terribilia Dei iudicia: & hoc solum vitæ suæ ascribit, & indulget extraordinariæ voluptati. Sic animus aspectibus impudicis, verbis, & nutibus, & obsequiis illectus, & attractus, in malum miserabiliter captiuatur. Dumque duæ mentes quodam fœdere fœdo in vna voluntate conflantur, quod odibilius est Deo, & animæ perniciosiùs operantes, & infœlices omnia lege amicitiæ facere arbitrantur. Porro hæc amicitia non ex deliberatione nititur, nec probatur iudicio, nec ratione regitur, sed sequens vagæ affectionis impetũ, per illicita indiscretè raptatur, nimirum nec modum tenens, nec seruiens honestati, nec inter commoda & damnosa discernens (spiritu siquidem vertiginis ducitur) & affectus concupiscentiæ flammis exæstuens quasi quibusdam interioribus furiis †exagitur. Hæc autem spuria & degenerans amicitia, quam scilic. libido contaminat, vel alterius pestis reatus incestat, delectabilis quidem ad tempus, sed perpetuò exitialis experitur affectus. Cito enim pręterit quod delectat, & permanet sine fine quod cruciat. Honesta ergo, & casta contrahatur amicitia: in hac enim omnia secreta sunt dulcia, pacifica, suauia, & iocunda: amiciti quã mundana cupiditas introducit, fraudulenta est: nihil verum, nihil securum, aut stabile habet: bona hominis amat, non hominem: amorem metitur ex quæstu: fortunam votis amplectitur, non personam: iuxta illud: Non est personæ, sed prosperitatis amicus: Quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat. Teste sacra scriptura, est amicus secundum tempus, & non permanebit in die tribulationis: mortalis est hæc amicitia, quæ quanto accedentius consentanea est cupiditati, tanto longius est à palatio amicitiæ relegata: licet in amicitiæ cultoribus plurimæ commoditates ex ipsa soleant prouenire, vera tamen amicitia in se ipsa fructus suos constituit: omnémque spem futuri obuentus mera liberalitate præcurrit. A beneficiis siquidem quibus Berzabay Galaatides Dauid suscepit, fouit, & inter amicos præcipuos initiauit, nemo credit eorum amicitiam habuisse initium, sed causam præstitisse impensę humanitati, tantę amicitię pręueniens affectum: notum quidem est, quod Rex ope illius non eguit: cúmq; vir ille opulentissimus esset, nullam à rege retributionem propter hoc expectauerat: vnde cum illi diuitias, & delicias totius ciuitatis offerret, ille nihil suscipere adquieuit. Sed & illud venerabile fœdus inter Dauid & Ionatham, non terrenę vtilitatis expectatio, sed approbatę virtutis contemplatio consecrauit: emersus tamen alterius vtrobique profectus, vt vita vnius alterius custodiretur industria, & vnius beneficio alterius posteritas minimè deleretur. Non est ergo Amicitia in gestu, non in ostentatione, sed in veritate & fide. Audi beatum Ambrosium: non est, inquit, amicitia vectigalis, sed liberalis: virtus enim est, & non quęstus: non pecunia conciliatur, sed gratia: non litigatione pretiorum, sed concertatione mutuæ beniuolentiæ gignitur & fouetur. Est enim amicitię suauissimus fomes, sinceritas affectionum, mutua obsequela rerum honestarum, crebra collatio, parilitas voluntatum, iugis & inuiolabilis fides. Certè Chusi Arachites ami-

† exagitatur.

Eccl. 6.

2. Reg. 17.

1. Reg.

Amicitia vectigalis nihil est.

2 Reg. 15. citiam tanta fide studuit extollere & fouere, vt solitudinem securitati præferret: mortis pericula & labores gaudio, & quieti: præeligens amici communicare doloribus, quàm honoribus homicidiæ. Verbum Ibidem. Ethay Gethei erat, cum fugeret Dauid, & diceret ei Dauid vt reuerteretur: Viuit Dominus, nec in vita, nec in morte derelinquam te.

QVOD QVÆDAM AMICITIA COMMENdatur, quædam reprobatur, & quædam permittitur.

Amicitia probata, alia reprobata. AMori qui ex concupiscentia carnis, aut ex concupicentia oculorum, aut ex superbia vitæ causam & originem trahit, plerumque affinis est amor mundi: qui totus de sola vanitate nititur, iuxta illud: Filij hominum vsque quo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & Psal. 4. quæritis mendacium? Sunt & alij amores, qui ordinati si fuerint, approbantur: vt est socialis, fraternus, & coniugalis. Socialis, vt inter Dauid & Ionathan. Amoris huius affectio Dauid vrgebat ad planctum, vt di-2. Reg. 1. ceret: Doleo super te Ionatha frater mi, decore nimis, & amabilis super amorem mulierum. Sicut mater amat filium suum, sic & te diligebam. Frater & soror, dulcissimi amoris vicissitudinem in se gerunt: ac mutuos & indiuisos affectus consensu mutuę volũtatis enutriunt. Sponsus & sponsa domesticis affectionibus indissolubili fœdere pudicitiam fidei coniugalis obseruant. Notãdum verò est, quandam amicitiam initialem esse, de qua beatus Augustinus scribit, eámque describit, Colloqui scilicet atque corridere amico, beniuole subsequi, vel legere, & conferre, dissentire inter se sine odio, sicut dissentit aliquis à se ipso: desiderare absentes cum molestia, venientes cum lætitia suscipere, redamare amantem, præsentes defendere, excusare absentes, dentem detractorum recludere: atque omnibus modis feruorem intimæ dilectionis fideliter exhibere. Porrò beatus Augustinus quasdam hic primitias adhuc teneræ dilectionis insinuat: cui boni, & mali plerumq; communicant. Nam illa de qua loquimur amicitia inter bonos tantùm oriri solet, inter meliores proficere, inter optimos consumare.

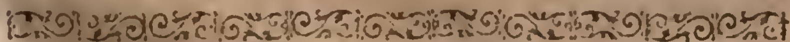
DE ORIGINE AMICITIÆ.

Amicitia ortus. DEnique si amicitiæ inspiciamus originem à summa natura, quæ Deus est, suam traxit essentiam. Deus quidem mentibus humanis primos amicitiæ impressit affectus: auxerunt eam vsus & experientia, ipsáque Domini legis ordinauit auctoritas. Deus equidem summè bonus, summè potens, sibi in sua beatitudine, quæ ipse est, in sua effabili gloria sibi sufficiens, nec cœlo, nec terra, nec Angelo, nec homine indiget. Eius nimirum sufficientiam omnis creatura protestatur, & dicit: Psalm. 15. Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Ipse enim omnium est existentium causa, sentientium vita, intelligentium sapientia, amor & gloria Angelorum. Dignatus est hominem ad se amandum allicere, & ipsum per hęc visibilia ad apperitum suorum inuisibilium inuitare. Vnde non solum quatuor elementis, sed omnibus etiam creaturis quoddam amicitiæ vinculum ęterna ratione pręscripsit. Bona enim non essent, nisi mutuò sibi quoddam amicabili fœdere consentirent.

Les

Legimus autem, quod vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant bona. Bona quidem sunt, in quantum à Deo sunt: Pulcra, in quantum quælibet pars suo congruit vniuerso. Ordinata sunt, in quantum vnaquæque res in hac vniuersitate congruum sibi locũ, tempus etiam sortitur, & modum: locum, quia Angeli obtinuerunt cœlum: irrationabilia, solum: homo, medius, paradisum: Tempus, quia Angeli in vno eodem tempore facti sunt: homines diuersis tẽporibus creati sunt: & quantũ ad animã, semper erunt. Irrationabilia verò, nec simul facta sunt, nec semper erũt. Cæterùm rationabili creaturæ Deus indixit in hunc modum: vt, si iusta est, beatitudinis particeps fiat: Si iniqua est, æternæ dãnationi subiaceat. Irrationabili & insensibili creaturæ hic à Deo præfixus est modus: vt, quia nec beata, nec misera esse potest, videlicet prædestinatorum saluti subseruiat, & infœlicitatem accumulet præscitorum. Ideo proinde Sapiens dicit: Aqua, ignis & ferrum, lac & panis, & mel, botrus, vuæ, oleum, & vestimentum, sicut omnia sanctis in bonum, ita impiis conuertuntur in malum. Si Deus est summum & incómutabile esse, cui est semper idem esse (dicente propheta: Tu semper ipse es.) Sic ordinat creaturas, vt singula naturam habeant, quia bona sunt: speciem, quia pulchra sunt: vsum, per quem bene ordinata rationabili creaturæ proficiunt. In hoc autem vehementer admiranda & prædicanda est sapientia creatoris: quia cùm nihil fecerit malum ipse tamen mala nostra sic ordinat & disponit, vt nobis nocendo, non noceant: sed ad correptionem, & vltionem nobis proposita, proficiant ad salutem, maximè ijs qui diligunt Deum. Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum. Ipse ergo incommutabiliter bonus & beatus solam rationabilem creaturam prouidit, & voluit esse beatitudinis suæ capacem, vt idonea sit ei adhærere, diligendo & sperando, cui imago est: atque omnia desiderabilia sua in eius notitiam & obsequium iactate: quem nosse, viuere: cui seruire regnare est.

Gen. 1. Eccle. 39. Esai. 102. Rom. 8.

QVOD OMNES VIRTVTES ANIMÆ dilectione dulcescunt.

TRia sunt, quibus Deo specialiter adhæremus, memoria, scientia seu notitia, voluntas amoris. In his rebus primus homo Deum in memoria tenebat sine obliuione, scientia cognoscebat sine errore, amare affectabat sine alterius rei cupiditate. Cúmque his tribus esset homo beatus, in tertio tamen id est amore, creatori suo tanto familiarius adhærebat, quanto dulcius gustabat, quoniam suauis est Deus. Quanto nimirum maior fuerit boni delectatio, & tanto beatitudo: licet enim memoria multa præterita retineat, licet scientia profundissima percipiat; nulla tamen delectatio ibi est, nisi se dulcedo amoris infundat. In rebus itaque ratione vtentibus, Deus ordinat memoriam, scientiam, & amorem: Vt amor ex memoria & scientia conualescat: & illa duo in amore dulcescant. Ex his formatur, & firmatur in hominibus qui-

Adhæremus Deo tribus rebus potissimum. Psal. 33 & 144.

dam affectus in Deum: & inter se quædam blanda, & socialis communio voluntatum. Denique in creatione hominis, fœdus, & vinculum sociale specialiter commendatur: Non est, inquit Deus, bonum, esse hominem solum: faciamus ei adiutorium simile sibi. Et ad maius & expressius amoris indicium, vnius substantiam de alterius substantia propagauit: Ideo etiam de latere Adæ socia eius assumpta est: vt qui collaterales erant essentia, essent vita & moribus coæquales. Sic namque primi communis sensus iter postea quodam diligendi vsu, quasi quodam gustu dulcissimæ suauitatis, adauxit.

QVALITER DILECTIO PRIVS DEFORmetur peccato: postea Reformet.

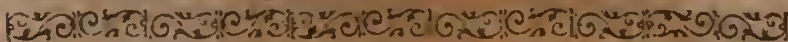
DEmum per eorum præuaricationem refrigescente caritate cupiditas subintrauit, quæ bona propria communibus præferens, suspiciones, æmulationes, contentiones & odia introduxit. Imago tamen Creatoris licet in homine sit corrupta, non est prorsus abolita: propterea memoriam habet, sed obliuioni obnoxiam: scientiámque, sed errori subiectam: amorem quoque, sed pronum ad cupiditatem: Cœlesti siquidem iustitiæ congruebat, vt qui libero abusus arbitrio, amorem suum à vero & incommutabili bono, ad bonum fallax & transitorium deflexerat, similitudinem Dei sibi per rapinam vsurpans, addiceretur similitudini iumentorum: Homo enim cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis: sic perfectam insolenter appetens, decidit in defectum: & præsumens Deo esse similior, ei dissimilis, & Deum perdidit, & se ipsum, qualitercunque beatæ trinitatis Imaginem Dei. Anima enim hominis sui reminiscitur se cognoscit, se diligit, & sicut scientiæ suæ reminiscitur, ac vtramque recognoscit, vt videas quasi in vna substantia animæ vnitatem: & in tribus scientia, memoria, & amore, in quibus animæ substantia in Deo est, trinitatis Imaginem. Propterea credimus dixisse Psalmistam: Veruntamen in Imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur: insinuans in homine esse Imaginem Dei ex natura, sed inesse corruptionem ex culpa. Memoriam enim corrumpit obliuio, scientia obnubilatur errore, amor cupiditate degeneratur. Sane soluto per Iesum Christum saluatorem nostrum debito præuaricationis antiquæ, deleto typographo mortis, cuius obligatio nos tenebat astrictos: triumphatis etiam Principibus & potestatibus, quibus nos addixerat diuina sententia, cœpit humana memoria reparari per sacrum eloquiū: scientia restitui per fidei sacramentum: amor reficitur etiam per illius, quod crucifixus Christus in cruce nobis exhibuit, caritatis exemplum. Erit autem reformatio, huius imaginis plena: vbi memoriam non interpolabit obliuio: nec obnubilabitur scientia errore: nec amorem Dei rei alienæ cupiditas deprauabit. In prima hæc erunt, vbi nullus erit locus obliuioni viuentibus in æternitate: nulla subreptio erroris fruentibus

Psalm. 48.

Psal. 38.

bus veritate: nulla cupiditatis titillatio absorptis à caritate. Ibi erit summa pax, plena requies, æterna fœlicitas, fœlix, & iocunda, indeficiénsque tranquillitas. Interim ad amicitiam reuertentes, dicimus, quod amicitia oritur, conseruatur, atque perficitur inter eos duntaxat, qui sobriè, piéque & iustè viuunt in hoc seculo: nihil inhonestum volentes petere, vel patrare: nihil agere, seu consulere, aut consentire quod displicere Deo, vel in animæ discrimen, aut commune incommodum sentiant redundare. Et in hoc quorundam sententia reprobatur, qui contra fidem, aut contra honestatem, seu contra Rempub. bonúmve commune amicitiam existimant ineundam. Certè secundum leges Saul fidem domino suo laudabilius seruauerunt, nolentes parere atrocitati eius in effusione sanguinis sacerdotum, quam Doeg Ydumeus, qui eiusdem sacrilegij militia se ad imperium Domini sui pariter inquinauit. Ionadab amicus Amon consilio suo suggerens, & procurans illius incestum, dum ad turpitudinem obsequium præstitit, crudeliter legem amicitiæ violauit. Patet amicos Absalon sanctæ fuisse amicitiæ transgressores, qui in regem, suis in regnum prælia excitantes, cum Absalon perduellionis flagitium incurrerunt. Erubescant itaque veræ nomen amicitiæ profiteri, qui eam vitiorum assensu, vel cooperatione contaminant, & honestatis vocabulo abutentes, mutuæ gloriam amicitiæ sibi sacrilega præsumptione vsurpant. Porrò qui non amat, amicus non est. Ille autem non amat, imo proculdubio animam odit, cuius amat iniquitatem, & ita neque alterius amat animam, nec suam.

1. Reg 22. 2. Reg. 13. Ibid. 16.

DE ELECTIONE AMICI, ET QVÆ ILLAM IMPEDIANT.

IN contractum amicitiæ multa veniunt, ex quibus formatur amicitia, & firmatur, atque continuum in se recipit incrementū. Cū enim amicū talem esse oporteat, cui cor tuum, & omnia cordis arcana committas, prius est eligendus, deinde probādus, deinde admittendus, summa tractandus reuerentia, & continua deuotione colendus. Vt autem in amicitia ordinatè vniuersa procedant, ideo primitus, vel in fundamento dilectionis primitiæ consecrentur, postea verò electione, probatione, cōsensu etiam, & iugi familiaritate amicitia foueatur: Vt sit in ea non solū stabilitatis, sed quoddam æternitatis exemplar. Sic ergo tu illius & ille tuus sit, nec in spiritualibus inter vos, neque in corporalibus obrepat aliqua animorum, sententiarum, affectuum, verborúmve dissensio. Amicitiam enim firmant atque perficiūt electio, probatio, admissio rerum diuinarum, & humanarum cum beneuolentia, & caritate plena consensio. Ad electionem autem pertinet, vt nullus in amicitiam eligatur, cuius opinio alicuius criminis enormitate laboret: poterit tamen eligi & admitti, si alias sit commēdabilis vitæ, & facile sanari valeat à vitio, cuius næuus mores eius commendabiles decolorat. Sunt autē quatuor vitia, quibus præclarus honor amicitiæ sæpius obfuscatur. Iracundia, instabilitas, suspicio, atque garrulitas: sacra scriptura de iracundo sic dicit, Noli esse amicus homini iracundo. Ita enim furor

De electione amici, & quæ illam impediant. Amicus qualis esse debeat. Prou 22. Ibid. Ec 11. 7. ...

qualiter tollerandus, Diligenti cautela etiam exquisita examinatione disquiras. Fides in amicitia maximum locum tenet: ipsa in lætis & tristibus, atque in quolibet vitæ statu se præbet æqualem: intuens eodem oculo amicum diuitem, aut mendicum, fortem, aut debilem, sanum, aut ægrum: humilem, aut sublimem. Ipsa tamen ad ea, quæ intra animum amici sunt, diligentia propensiore attendit, oculóque acutiori aspicit: Ea verò quæ extra animum amici sunt non multum considerans: si affuerint, non magis facit: si abfuerint, non requirit. Sunt autem circa animum hominis, morum gratia & virtutes: extra animum, fama, diuitiæ, honorésque. Et notandum: sicut aurum in conflatorio, sic fides in necessitate probatur: scriptum est enim; In necessitate probatur amicus: & idem: amici diuitis multi: sed in diuitiis fides amicitiæ latet: qui famulatoriè amat, in prosperis erit amicus; aduersarius in aduersis. Deponat laruam dilectionis hypocrita in procella turbinis, & faciem subornatæ familiaritatis retegat, qui nunc simulatè obsequitur, & se ad veræ amicitiæ regulam sophisticè commetitur. Verbum Salomonis est: Omni tempore diligit qui amicus est: & semper in angustiis comprobatur. Et arguens infidelem Deus, inquit: Putridus dens, & pes lapsus, qui sperat super infidelem in die angustiæ. Non solum per aduersitatem, sed etiam silentio secretorum examinatur amicitiæ fides. Euangelica quidem sua sententia est: Quod qui in modico fidelis est, & in multo fidelis erit. Si ergo fidem amici experiri volueris, non ei prius tui cordis arcana committas; sed aliqua exteriora & modica, de quibus non magnum emergat dispendium, si fuerint reuelata: & ea nihilominus sub ea cautione, & admiratione terribili credas, ac si obessent prodita, & celata prodessent. Probatur igitur in minoribus, dum securius poteris in maioribus experiri. Denique si fama sinistrum aliquod de te diuulgauerit, aut percunctator aliquid turpitudinis tibi absenti intulerit, & ille nullatenus inclinari valeat ad credendum, nulla moueri suspicione, nulla dubitatione mutari, quod fides eius certa sit & stabilis, nulla tibi debet cunctatio superesse. Legimus in libro Valerij Maximi quendam suggessisse Platoni, quod Xenocrates ei multipliciter detraxisset, & hoc ipsum relator offerebat iuramento firmare: cui Plato, non est credibile quod me non amet fideliter, quem fideliter amo. Cumque criminator instaret, Plato subiecit: Et si hæc in me dixit, hæc ipsa mihi expedire cognouit. Ægrotabat Alexander, & de communi sententia Medicorum, Philippus medicus & amicus eius ei medicinam suis confectam manibus porrigebat: superuenerunt litteræ Parmenonis hortantis, vt Rex Philippi caueret insidias, vtpotè quem Darius pecunia corrupisset. Quibus lectis, ille hausit incunctanter: & tunc tradidit Philippo litteras legendas.

Marginal notes: Prou. 14. — Prou. 17. — Prou. 25. — Matth. 25. Luc. 16. 19. — Alexandri constans in medico fides.

QVIBVS MODIS PROBATVR INTENTIO DILIGENTIS.

RESTAT inspicere qualiter intentio sit probanda. Sunt enim qui non intendunt aut sperant in amicitia nisi quæstum. Tales enim amicos suos diligunt, sicut bouem aut asinum suum: de quibus expectant non gratiam, non pacem mentis captare, sed lucrum. Illius itaque, quem in sacrarium tuæ familiaritatis proponis admittere, probetur intentio, ne spe commodi temporalis inire tecum amicitias velit, venalis est enim intentio, & non gratuita. Propterea solidiores inueniũtur plurium pauperum amicitiæ, quàm magnatum. Diuitibus enim equidem assentatione gratificatur à multis. Nullus verò erga inopem simulatione agit, sed tanto purior est erga pauperem caritatis affectio, quanto nulla circa eum subest adulationis, aut simulationis tractatio. Si videris hominem aliquid anxiè appetentem, quod per te pręstare vel per alium possis, nunc in huius casu, ex risu ficto, nunc ex reuerentia, & obsequio negligentiore ambitiosæ mentis ægritudo poterit deprehendi. Dissensio inter amicos plurimum necessaria est. Sicut enim nauis sine remige, sic spiritus amicorum sine dissensione, motu quodam irrationabili & instabili circunferuntur. Tales sunt qui leues amicorum erratus ferunt impatienter, austerè corripiunt: & in suis actionibus præcipites, negligunt magna: contra minima inflammantur: & omnia confundentes, non personam, non locum, aut tempus, seu causam ignorantiæ, aut necessitatis attendunt. Talis indiscreto animi motu nescit quibus, quando rem publicare debeat, aut celare.

QVOD PATIENTIA PROBATVR AMICITIA.

PRobetur autem amici patientia, si opportunum videris eum, durius arguendo, vt exerceatur eius patientia, & probetur. Quod si quãdoq; in tacita secreti reuelatione, vel aliqua leui trãsgressione offenderit, non ideo ab eius electione, vel dilectione resilias, quandiu aliqua correctionis spes supersit. Nec te in eligendis, aut probãdis amicis decet exactissima deliberatione versari; aut cum ex tali studio præcipias desiderabilem fructum: medicamentum, scilicet vitæ, & iugis lætitiæ solidissimum fundamentum. Vide autem, sicut frequẽter accidere solet, ne quidam amoris impetus probationis spatium præcurrat, & præcludat probandi iudicium. Vir itaque prudens paulatim cohibeat, & refrenet hunc impetum, cui beneuolentiæ, modum imponens, & regulam, discretè in affectum transeat: & se tandem amico, præmissa probatione, committat. Necessaria demum probatio est inter homines parum bonos, vel vbi est malorum bonorúmve commixtio. Sed examinatione

non indigent, quos probauit Deus, quorum iam conuersatio est in cœlis: quos vnius moris facit in domo regularis conditio, æqualitas voluntatum, fida & certa communio caritatis. Inter quos quisque sic alium diligit, vt se ipsum: atque omnium exultatio, affectione mutua, propria efficitur singulorum: vbi vniuersitatis gaudium, quod de conscientiæ bonæ testimonio interiore contrahitur, communione caritatis, & amicitiæ beneficio: quibuslibet facit suum.

QVIBVS MODIS AMICITIA SIT FOVENDA.

Amicitia quibus modis fouenda sit.

FOuenda est amicitia cum exactissima sollicitudine & cautela. Inprimis, omnis ab ea relegetur suspicio, ipsa enim amicitiæ venenum est. In hoc ergo nostræ mẽtes quasi in petra solidiore firmentur, vt maledicenti de illo credere, nec vel in modico consentire, possimus. Si videres aliquem alios omnes habere suspectos, in singulis suspicantem proditionis insidias, nullum diligentem, nec se diligi ab aliquo existimantem, nõne hũc damnabiliter miserum reputares? Diuersò, eum fœlicissimum puta, qui sic amat omnes, vt amari videatur ab omnibus: vt suæ mentis tranquillitas nullo timoris, aut suspicionis scrupulo moueatur. Sic ergo fouenda amicitia, vt sit in nostro sermone iocunditas, hilaritas in vultu, suauitas in moribus: & in ipso aspectu quidam color fauorabilis, & grata iocũditas. Sic in honestis rebus crebra collatio, communicatio arcanorum, & in alterius voluntatibus mutua obsequela. Veritas in Euangelio loquens: Iam non dicam, inquit, vos seruos: quia seruus nescit, quod faciat Dominus eius, vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. & rursum: Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. In his verbis, sicut ait Beatus Ambrosius, dedit nobis veritas formam, quam sequamur, vt secreta reuelemus inuicem, & amicorum voluntatem mutuam faciamus. Amicitia itaque vicaria congratulatione nutrietur, & si seuerior amici facies quandoque maturam exhibeat grauitatem, ipsa grauitas tantò commendabilior erit, quantò benignus ad effectum descendet socialem: nec mirum, lex enim amicitiæ superiorem humiliori cohumiliat, & qui ordine, dignitatéve præeminetit, pleno humilitatis spiritu iunioribus condescendit.

Ioan. 15. *Ibidem.*

QVOD DEI AVT NATVRÆ DONA, ET NON ALIA SVNT IN BONIS DILIGENDA.

Amicus quæ bona in amico diligere debeat.

EXistimet autem homo bona Dei, & naturæ munera reputanda specialiter in amico: & omnia quæ extra hæc sunt, pro nihilo æstimentur. Amicitia namque non gemmis ornatur, aut sericis: non delicijs impinguatur, nõ tumescit honoribus, non amplis possionibus dilatatur. In amico igitur consideretur æqualitas, non fortunæ circum pœnitentia,

vel

vel accidentia requirantur. Sed sic amicorum paritas inter amicos vniuersa disponat, vt descendat sublimis, humilisque ascendat: diuescat pauper, diues indigeat: & ex compari affectuum communione fiat ęqualitas; sicut scriptum est: Qui multum habuerat, non abundauit; & qui modicum, non minorauit. Lex amicitiæ est tanto reuerentiùs amicum suscipere, quanto maiori necessitate intelligit laborare. Ionathas amicus Dauid, non successionem in regno patris quærebat, sed quem in amicitiam susceperat, à patre fugatum, morti addictum, in antro absconditum, sibi ad regni gloriam præferebat: Tu eris, inquit, Rex: & ego ero secundus post te. Audiant homines venerandum amicitiæ verbum & imitatione dignissimum. Saul Dauid quærebat ad mortem; & proditionis arguens Sacerdotes, eos solos suspicionis intuitu cruci dabat. Rupes, & montes, & valles, & nemora militibus obsidebat, omnésq; Principes coniurare in Dauid exitium compellebat. Solus Ionathas, qui Dauid, quasi æmulo & exhæredatori suo inuidere poterat, aut offendere, resistebat patri, deferebat amico, præbebat afflicto solatium; & amicitiam regno præferens: Tu eris, inquit, Rex, & ego ero secundus post te, Vrgebat Saul Ionatham conuitijs, vrgebat terribilibus minis, vt amicum Dauid in eius odium prouocaret. Cúmque Saul mortis sententiam dictaret in Dauid, Ionathas quasi à sententia paternæ inhumanitatis discedens, quid fecit? etiam loquutus est bona de eo; dicens: Opera eius sunt bona tibi valde, & posuit animam suam in manu tua; & percussit Philistæum. Vidisti & lætatus es. Quare ergo morietur? Saul verò in vesaniam versus, nisus est eum lancea confodere. Et Ionathæ superaddens, vocauit eum filium mulieris, virum vltro rapientis. Adiecit etiam, quod diligeret Dauid in confusionem Ionathæ, & ignominiosæ matris eius, totúmque inuidiæ virus euomens, atque ambitionis & odij suscitare cupiens incendium: Quandiu, inquit, vixerit filius Ysai, non stabilietur regnum tuum. Quem non mouerent hæc verba? cuius amicitiæ non deprauarent modum? Quis se, & generationem suam alij non pręferret? Quis fidei compromissum in hac parte non rumperet? Porro fortis & verus amicus ad conuitia patiens, & ad minas, amicum filijs, & honorem eius honori proprio anteponens in omnibus, meretur gratiæ incrementa: Tu eris, inquit, rex; & ego ero secundus post te. Teste Tullio: Quidam erant, qui præferre pecuniam amicitiæ sordidum existimabant. Illos autem erat impossibile reperiri, qui honores, magistratus, imperia, potentiam amicitię nō postponant. Imbellis enim est mēs, & natura hominis ad oblatam sibi potentiam contemnendam. Sed inuentus Ionathas, victor naturæ, & contra naturam, contemptor potestatis & gloriæ. Hæc est amicitiæ natura stabilis & æterna, quæ fit tanta, vt arietibus & machinis pulsata non mutet, non suspicione moueatur: Vt non ambitione, non iniuriis, non comminationibus, vel improperiis lacessita vacillet. Sic amicitia æqualitate fouetur. Vnde beatus Ambrosius: defer amico, ait vt æquali: nec te pudeat amicum præuenire officio.

2. Cor. 8.
1. Reg. 23.
Ibid. 22. 19.
1. Reg. 23.
1. Reg. 19.
Ibid. 20.
Ibid.
Ibid. 23.

QVANTA LIBERALITAS IN Amicitia requiratur.

LEx amicitiæ est, sicut Scriptorum clamat auctoritas, vt non nisi honesta petamus ab his, quos in amicitiæ sinu recipimus, eísque postulantibus aliquid sine difficultate, & dilatione consensum & conuenientiam commodemus: scriptum est: Perde pecuniam propter amicum, si pecunia pro amico perdenda est, multo fortius eius commodis & necessitatibus exhibenda. Porrò non omnes per omnia, sed certa per certa ditiores aut pauperiores inueniuntur, idcóque non omnia possumus omnes. Abundat iste pecuniis, ille agris, alter honoribus, alius plus in consiliis potest, in familiaritate potentum. Quicquid amico impenderis, nunquam improperes: recolens id Iacobi verbum: Si quis, ait, indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Quotiens igitur amicum ditaueris, non auertas faciem, non frontem obducas, non deponas oculos, non mercedem expectes, non differas, aut prolonges, sed hilari vultu, serena facie, & sermone iocundo condire studeas munificentiam tuam, & quasi voluntatem petentis præsagiens, occurras, & desiderium eius præcurras. Animus ingenuus nihil magis erubescit, quàm petere. Cùm ergo tibi debeat esse cũ amico cor vnum, & anima vna, obseruandum est, quod sit vna cum amico pecunia. Si petitur, beneficiis præuenire curemus, vt ille qui accepit potius videatur præstare gratiam, quàm ille qui dedit. Booz aduertens inopiam Ruth Moabitidis colligentis spicas post messores suos, alloquitur, eam consolatur, & inuitat ad conuiuium puerorum & puellarum suarum, eius etiam verecundiæ parcens præcipit messoribus spicas de industria relinquere, quas illa possit sine pudore colligere. Sane in hac liberalitate neminẽ paupertas excusat: & vtinam omnes essent pauperes spiritu. Vberior enim esset in beneficiis mutuæ benignitatis obuentus. Sapiens dixit: Fœlicissimam agerent homines vitam, si duo sublata essẽt de medio, Meum, & Tuum. Seneca refert in libro de Beneficiis, quod cùm multi multa pro suis facultatibus datori suo Socrati obtulissent, Eschines pauper eius auditor: Nihil, inquit, dignum quod dare tibi possim inuenio, & in hoc vno me pauperem sentio. Hoc solum quod, id est, me ipsum, tibi do. Cæteri multa dederunt tibi, sibi plurima reliquerunt: ego quod sum, & quod habeo, totum dono. Cui Socrates: Magnum mihi munus dedisti, nisi te parui existimes, gratum donum est, & illud melius reddam tibi. De suo itaque dedit, qui quod daret, de bonis suo curæ non habuit. Et sic inter paupertatis angustias, liberalitas materiam largitatis inuenit. Si ergo Christi filius es, aut Petri discipulus, vt possis dicere, Aurum & argentum non est mecum, habes tamen quod auro preciosius & argento. Potes pro amicis stare, consolari afflictos, lapsos erigere, compati patientibus, & gaudentibus congaudere, potes docere ignaros, propitiare discolos, pusillanimes roborare.

Eccle. 29.

Amico nihil vnquam improperandũ

Ruth. 2.

Act. 3.

QVA-

QVALI DISCRETIONE, ET CAVTEla beneficiandi sunt amici.

ILlud autem inter amicitiæ mandata prouida dispensatione curetur, vt cum omnes amicos tuos diligas, non tamen omnes munificentia æquali ad beneficia, vel honores oblata opportunitate promoueas (Sũt equidem plerique, qui se non diligi conqueruntur: & queruntur haberi se contemptui si alios, & non se, viderint curis, & officijs implicari.) Sed quid & quantum ille, cui donaturus es, ferre valeat & sufficienter implere, discernas. Multos nimirum in amicitiæ sinu recipimus & fouemus, quos sine dispendio famæ nostræ, sine ipsorum periculo, sine scandalo communi ad eminentiam quam appetunt, erigere non valemus. Virtutem itaque & prudentiam hominis nos metiri oportet: vt in distributione bonorum præualeat ratio, non affectus. Suas tamen partes in talibus obtineat liberalis affectio, vbi virtutum æqualitas inuenitur, aliàs tamen nemo existimet se contemptum, si ei melior præferatur. Sane Dominus Iohanni prætulit Petrum. Nec affectum subtraxit discipulo quem diligebat, Petro conferens principatum. Cláues regni cœlorum Petro contulit, vt cœlum aperiret & clauderet: Iohanni verò nobis aperiendi sua arcana pectoris facultatem reserauit. Petro cõmisit curam & regimen Ecclesiæ suæ: Iohanni verò curam & custodiam matris suæ. Petrus ergo sublimior, sed Iohannes certior. Petrus exponitur actioni, Iohannes affectui. Petro Dominus suam passionem indicat, prædicans quod alius cingeret, & duceret quò non vellet. De Iohanne: Sic eum volo manere, donec veniam. Non audet Petrus inquirere à Domino, quis eum traderet. Iohannes autem, innuente Petro (quod Princeps Apostolorum inquirere verebatur) confidenter interrogat. Tali ergo modestia, & tam prouida consideratione distribuantur inter amicos officia, vt omnibus præsit ratio, non affectus: & iuxta omnium facultatem quid vnicuique sit portabile aut vtile, discernatur. Ideo omnibus tamen æqualis affectio impendatur, quia secundum mores, & conuictum, & merita hominum nobis certa diligendi forma præscribitur. Diligebatur Iohannes à Christo familiarius: sed dubium esse potest, vtrum Petrus feruentius. Paulus de Timotheo scribit, se neminem ita habere in animo. De Tito etiam loquens: Cùm venissem, inquit, Troadem, non habui requiem spiritui meo, eo quòd non inuenissem Titum fratrem meum. & idem: Cum venissem Macedoniam, non habuit requiem caro mea, sed qui consolatur humiles consolatus est nos Deus in aduentu Titi. Sit erga amicos rationabilis, & moderata dispensatione beneficiorum collatio. Sit alter manus, sit oculus, sit baculus sustentationis, sit mutua spirituum requies, sit in angustiis refugij portus. Denique sic in amicitia conuersentur, vt ad illum amorem conscendere mereantur, quo Christus toto corde diligitur, & plenum in eo fructum amicitiæ carpant, quando timore sublato & sollicitudine, quam nunc sibi vicissim exhibent, plena & æterna securitate fruentur.

Ioan. 13. 21.
Matth. 16.
Ioan. 1.
Ioan. 19.
Ioan. 21.
Ibid.
Ioan. 13.
Philip. 2.
2. Cor. 2.
2. Cor. 7.

Amoris ſiquidem campus latius patet. Ex cæteris, affectibus animæ riuus diffuſiores expandit. Amor enim eſt quædam vis appetitiua rerū, quas deſiderio eligimus & amplectimur ad fruendum. Amor autem in brutis animalibus, quæ ratione aliena ſunt, ſuos frequenter appetitus exercet: & licet Frui ſpecialiter ſit in his, quæ ad Deum pertinere dicuntur, Paulus tamen Apoſtolus. Frui verbo aliter vtitur. Hic ad Philemonem ſcribens dicit: Vt te ſemper fruar in Domino. refice. Sane Dilectio ex certo animi iudicio vires capit: Amicitia verò ex quadam vi diligendi cum electione, rei quæ diligenda eſt, ex deliberatione procedit. Teſte autem Tullio: Amicitia eſt rerum humanarum & diuinarum cum beneuolentia & caritate, conſenſio: per Caritatem fortè mentis affectum intelligens. & per Beneuolentiam, mutuæ obſequelæ effectum. Quòd enim Ethnicus hîc nomine Caritatis eam intellexerit, quæ omnium mater & radix virtutum eſt, hoc eſſe videtur, quia ſit cauſa, propter quam amicos noſtros Caros appellaſſe ſolemus. Quidam Philoſophi inter ſummas, perpetuáſque virtutes Amicitiam collocaſſe legūtur: quos Salomon videtur in Prouerbiis imitari: Dicit enim: Omni tempore diligit qui amicus eſt. Vnde beatus Hieronymus: Amicitia, inquit, quæ deſinere eſſe poteſt, nunquam vera fuit. Ideo qui vel læſus deſiit diligere quem amauerat, amicus in veritate non fuit. Ille nimirum longè eſt à lege amicitiæ alienus, qui ſic hodie amat, vt heri oderit. ſic omni homini amicus, vt nemini ſidus: hodie laudans, cras vituperans: hodie blandiens, cras mordens, hodie promptus ad oſcula, cras ad opprobria, cuius amicitia leuiter comparatur, & leni exſufflatur offenſa. Vera denique Amicitia in ſe ſolida eſt, & in omnibus amici neceſſitatibus adeſt: compaſſionem & tollerantiam ſecum quadrans. Gratior ex compaſſione amicus, Apoſtolus, qualiter confirmatur infirmis, ſcandalizatis couritur: & eſt illi triſtitia magna pro fratribus ſuis: & dolor continuus cordi eius. Verè amicus erat, nunc, vt magiſter corripiens, nunc timens ne ſenſus illorum corrumperetur, nūc eos cum dolore, & lachrymis ad pœnitentiam prouocans, nūc eos qui non pœnitentiam egerant lugens. Refert Tullius, vix tria vel quatuor Amicorum paria in tot retro ſeculis extitiſſe: ſed nemo miretur inter fideles populos raros fuiſſe amicitiæ veræ profeſſores: Illum enim ignorabant, qui Caritas eſt, qui Amor eſt: cuius caritas eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Verum vbi vox Turturis audita eſt in terra noſtra, vox annunciantis pacem, annunciantis amicitiæ veritatem, atque dicentis. Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem: multam illia hominum amicitias contraxere veraces, diligentes ſe inuicem honeſtius, verius, ſanctius, prudentius, & fortius, quàm Pilades, & Horeſtes. Nonne inter eos rerum diuinarum & humanarum erat cum caritate & beneuolentia ſumma conſenſio? De quibus ſcriptum eſt: Multitudinis erat credentium cor vnum, & anima vna. Nec quiſquam aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia. Etenim poſtquam veritas proteſtata eſt, Quod maiorem dilectionem habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis, paritas amicorum multiplicata eſt ſuper

Amor quid ſit.

Epiſt. ad Philemonem.

Amicitia quid ſit.

Cap. 17.

Amicus qui eſt omni tēpore diligit.

Amicitia vera.

2. Cor. 11.

Amicorum paria vix tria aut quatuor notata à Cicerone.

Rom. 5.

Cant. 2.

Ioan 15.

Actor. 4.

Ioan. 15.

est super numerum. Quot enim iacturam non solum rei familiaris pro fratribus suis in Christo passi sunt, sed etiam cruciatus corporis gratanter amplectentes pro amicis animas posuerunt? In rebus humanis nihil amicitia dulcius inuenitur, nihil sanctius appetitur, nihil fructuosius custoditur: Habet enim fructum vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Ipsa propria suauitate virtutes alias condit, aduersa temperat, prospera componit, tristiáque iocundat. Homo sine amico non habet cui vota & affectus suos communicet, cui conscientiæ suæ sinum, cui solatium suum, aut aliquid de molestiis irruentibus euaporet: solus est, qui sine amico est: verè autem solus, quia si ceciderit, non habet subleuationem. E diuerso, quanta est iocunditas, quanta securitas habere cum quo loquaris, vt tecum? cui arcanum committere? quem in tuis secretioribus habeas vt te ipsum? cui plena securitate reueles, quantum in studijs spiritualibus à te ipso defeceris, aut profeceris apud Deum? Quid denique desiderabilius, aut dulcius, quàm vt duorum tanta sit vnio amicorum, quod si alter corripiatur ab altero, vel laudetur, nulla interueniat ira, nulla seditio, nulla inter eos formidetur criminis adulatio, siue suspitio? Amicus (ait sapiens) medicamentum vitæ est. Optima enim medicina est, homini, homo: qui eius remediatur aduersis, qui eius condescendit incommodis: qui grauia leuigat, qui amici onera quasi iniuncto humero simul portat. Nec.n. verus amicus inuitius propriam iniuriam sustinet, quàm amici, verbum Philosophi Tullij est: Non aqua, non igne, non aëre pluries vtimur, quàm amico. In omni studio, in rebus certis, in dubiis, in omni euentu, in secreto, in publico, in omni consultatione domi & foris, &, vt multa paucis includam, in omnibus quæ ad diuina pertinent vel humana, gratia mutuo diligentium vtilis inuenitur. Audi Tullium: Tanta est, inquit, amicitiæ virtus, quod eius beneficio absentes amici sibi præsentes assistunt, egentes abundant, valent imbecilles, & quod mirabilius est, mortui viuunt. Demum Amicitia est diuitibus pro gloria, pauperibus pro censu, exulibus pro patria, imbecillibus pro virtute, pro medicina ægrotis, mortuis pro vita. Sicut idem Tullius aiebat, Solem videntur è mundo tollere, qui de vita hominum amicitiam tollunt: Amicitia enim quædam vita est hominum, sine qua nullum est vitæ humanæ solatium. Amicitia quidam gradus est hominibus ad Deum: dilectione enim mediante, homo Deo approximatur, dum ex hominis amico, Dei amicus efficitur. Audi Dominum ad eos loquentem, quos in proximi dilectione firmauerat, & dicentem: Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat Dominus eius: Vos autem dixi amicos, quia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Quæ omnia sicut plerumque Sancti asserunt, in Dei & proximi dilectione consistunt.

Amicitia nihil dulcius in rebus humanis.

Amicus homini necessarius.

Eccle. 6.

Amico pluries vtimur quàm aqua, igni, aut aëre.

Amicus medicamentum vitæ est.

Ioan. 15.

Illud autem sciendum est, quod in Amicitia vera nihil est inhonestum, nihil simulatorium, nihil lucri temporalis, aut inanis gloriæ venatiuum. Non enim amor ille nomine, vel honore amicitiæ dignus est, quod alicuius mundanæ vtilitatis obtentu contrahitur. Amicitia siquidem ipsa sui causa est: ipsa sibi merces est, & longè infra fines amicitiæ

Amicitia vera pura est.

amor ille subsistit, quem expectatio ambiguosa, vel spes quæstuaria antecedit. Fons sanè, & origo amicitiæ amor est, & quasi genus ad speciem. Nam cùm amor sæpe sine Amicitia, Amicitia nunquam sine amore consistit. Amor itaque quandoque ex naturæ instinctu, quandoque ex motu carnali, quandoquè ex officio causam recipit, quandoque verò ex ratione sola, plerúmque etiam ex ratione & affectione procedit. Natura originem amicitiæ, modúmque præscribit: per hunc mater diligit filium: per hunc gallina congregat pullos suos, portans eos in humeris suis: sed & Lamiæ nudauerunt mamillas suas, lactauerunt catulos suos. Amor inclusit Iacob, vt plangeret suum filium Ioseph. Naturali amore impulsus Dauid plangebat filium parricidam, & dicebat: Absalon fili mi, fili mi Absalon: quis mihi det, vt moriar pro te, fili mi Absalon? Porrò naturalis Amicitia modestiæ legem sæpe transgreditur, Dei & salutis suæ obliuiscens, eximia teneritudine & affectione parentum. Ex officio contrahitur Amicitia, dum ratione dati & accepti inter amicos gratia coalescit. Sed timeat quisquis veræ amicitiæ est professor, ne sub libertatis obtentu, venenum amicitiæ venalis obrepat. Sanè pura, & sola ratio amicitiæ causam ponit, cùm aliquos diuina potius auctoritate, quam proprio affectu diligimus. Sic enim non solũ pacificos homines, sed discolos & peruersos, qui nobis oneri sunt & dolori, pro Christo, qui dicit: Diligite inimicos vestros, benefacite iis, qui oderunt vos, brachiis sinceræ dilectionis in Christo amplectimur, eísque sine omni fictione consulimus: condescendimus afflictis, & eorũ onera compassionis humero supportamus. Ex ratione simul & affectu amicitia generatur, vt aliquis quem nobis dictat ratio, diligendum se propria virtute, & amabilem reddit: Vt amor, qui ex ratione castus est, & affectione sit dulcis. Hunc verò amorẽ diuinæ moderationis dispensario, introduxit: præcipiens homini, vt sic diligeret proximũ, sicut diligebat se ipsum. Vnde quia in hoc effrenis, & præceps erat humana volũtas, Deus ei frenũ imposuit. Et ne ei liberũ esset extra modestiæ limitem euagari: eũ quem habebat ad se coartauit affectũ, & dilectioni proximi proportione commensurabili coaptauit: Diliges, inquit, proximũ tuum sicut te ipsum. Credo quod te ipsum diligas, si tamen diligas Deum: Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam. Et sic neque diligit se, neque Deum. Vide igitur si huius dilectionis, qua te ipsum diligis, putas mercedem aliquam exigendam, profectò nequaquam. Quisquis enim per se sibi carus est, nec intrinseca opera indiget, vt ad se diligendũ vehementius excitetur. Ergo alium æquè vt te ipsum diligas necesse est, vt in eum transfundas illum, quem habes ad te, dilectionis affectum, vt sit tibi quasi alter tu. Nec de huius Amicitia fructus quæritur exterior, cùm ipsa sit Caritas, quæ nunquam excidit, cuius fructus est gaudium, & pax in Spiritu sancto. Hunc fructum insinuans Veritas, in Euangelio ait, Posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Sane amor ex carne proueniens, sequitur aures, & oculos suos per varia fornicantes, atque per eorum aditus vsque ad ipsam mentem, rerum concupiscibilium imaginem introducit. Sic more meritricario diuaricat pedes suos, omniúmque spi-

Genes. 37. 2. Reg. 18.

Matth. 5. Luc. 6.

Matth. 22. Psal.

1. Cor. 13. Ioan. 15.

De amore carnali qui non verè amat.

que spirituum immundorum spurcitiæ se exponit, productis vitæ sibi spacium pollicetur: & contemnit terribilia Dei iudicia: & hoc solum vitæ suæ ascribit, & indulget extraordinariæ voluptati. Sic animus aspectibus impudicis, verbis, & nutibus, & obsequiis illectus, & adtractus, in malum miserabiliter captiuatur. Dumque duæ mentes quodam fœdere fœdo in vna voluntate constantur, quod odibilius est Deo, & animæ perniciosiùs operantes, & infœlices omnia lege amicitiæ facere arbitrantur. Porro hæc amicitia non ex deliberatione nititur, nec probatur iudicio, nec ratione regitur, sed sequens vagæ affectionis impetũ, per illicita indiscretè raptatur, nimirum nec modum tenens, nec seruiens honestati, nec inter commoda & damnosa discernens (spiritu siquidem vertiginis ducitur) & affectus concupiscentiæ flammis exæstuens quasi quibusdam interioribus furiis † exagitur. Hæc autem spuria & degenerans amicitia, quam scilic. libido contaminat, vel alterius pestis reatus incestat, delectabilis quidem ad tempus, sed perpetuò exitialis experitur affectus. Cito enim preterit quod delectat, & permanet sine fine quod cruciat. Honesta ergo, & casta contrahatur amicitia: in hac enim omnia secreta sunt dulcia, pacifica, suauia, & iocunda: amiciti quã mundana cupiditas introducit, fraudulenta est: nihil verum, nihil securum, aut stabile habet: bona hominis amat, non hominem: amorem metitur ex quæstu: fortunam voris amplectitur, non personam: iuxta illud: Non est personæ, sed prosperitatis amicus: Quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat. Teste sacra scriptura, est amicus secundum tempus, & non permanebit in die tribulationis: mortalis est hæc amicitia, quæ quanto accedentius consentanea est cupiditati, tanto longius est à palatio amicitiæ relegata: licet in amicitiæ cultoribus plurimæ commoditates ex ipsa soleant prouenire, vera tamen amicitia in se ipsa fructus suos constituit: omnémque spem futuri obuentus mera liberalitate præcurrit. A beneficiis siquidem quibus Berzabay Galaatides Dauid suscepit, fouit, & inter amicos præcipuos initiauit, nemo credit eorum amicitiam habuisse initium, sed causam præstitisse impensę humanitati, tantę amicitię pręueniens affectum: notum quidem est, quod Rex ope illius non eguit: cúmq; vir ille opulentissimus esset, nullam à rege retributionem propter hoc expectauerat: vnde cum illi diuicias, & delicias totius ciuitatis offerret, ille nihil suscipere adquieuit. Sed & illud venerabile fœdus inter Dauid & Ionatham, non terrenę vtilitatis expectatio, sed approbatę virtutis contemplatio consecrauit: emersus tamen alterius vtrobique profectus, vt vita vnius alterius custodiretur industria, & vnius beneficio alterius posteritas minimè deleretur. Non est ergo Amicitia in gestu, non in ostentatione, sed in veritate & fide. Audi beatum Ambrosium: non est, inquit, amicitia vectigalis, sed liberalis: virtus enim est, & non quęstus: non pecunia conciliatur, sed gratia: non litigatione pretiorum, sed concertatione mutuæ beniuolentiæ gignitur & fouetur. Est enim amicitię suauissimus fomes, sinceritas affectionum, mutua obsequela rerum honestarum, crebra collatio, parilitas voluntatum, iugis & inuiolabilis fides. Certè Chusi Arachites ami-

† exagitatur.

Eccl. 6.

2. Reg. 17. 19

1. Reg. 18.

Amicitia vectigalis nihil est.

1. Reg. 15. citiam tanta fide studuit extollere & fouere, vt solitudinem securitati præferret: mortis pericula & labores gaudio, & quieti: præeligens amici communicare doloribus, quàm honoribus homicidiæ. Verbum
Ibidem. Ethay Gethei erat, cum fugeret Dauid, & diceret ei Dauid vt reuerteretur: Viuit Dominus, nec in vita, nec in morte derelinquam te.

QVOD QVÆDAM AMICITIA COMMENdatur, quædam reprobatur, & quædam permittitur.

Amicitia probata, alia reprobata.

AMori qui ex concupiscentia carnis, aut ex concupicentia oculorum, aut ex superbia vitæ causam & originem trahit, plerumque affinis est amor mundi: qui totus de sola vanitate nititur, iuxta illud: Filij hominum vsque quo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, &
Psal. 4. quæritis mendacium? Sunt & alij amores, qui ordinati si fuerint, approbantur: vt est socialis, fraternus, & coniugalis. Socialis, vt inter Dauid & Ionathan. Amoris huius affectio Dauid vrgebat ad planctum, vt di-
1. Reg. 1. ceret: Doleo super te Ionatha frater mi, decore nimis, & amabilis super amorem mulierum. Sicut mater amat filium suum, sic & te diligebam. Frater & soror, dulcissimi amoris vicissitudinem in se gerunt: ac mutuos & indiuisos affectus consensu mutuę volūtatis enutriunt. Sponsus & sponsa domesticis affectionibus indissolubili fœdere pudicitiam fidei coniugalis obseruant. Notādum verò est, quandam amicitiam initialem esse, de qua beatus Augustinus scribit, eámque describit, Colloqui scilicet atque corridere amico, beniuole subsequi, vel legere, & conferre, dissentire inter se sine odio, sicut dissentit aliquis à se ipso: desiderare absentes cum molestia, venientes cum lætitia suscipere, reamare amantem, præsentes defendere, excusare absentes, dentem detractorum recludere: atque omnibus modis feruorem intimæ dilectionis fideliter exhibere. Porò beatus Augustinus quasdam hic primitias adhuc teneræ dilectionis insinuat: cui boni, & mali plerumq; communicant. Nam illa de qua loquimur amicitia inter bonos tantùm oriri solet, inter meliores proficere, inter optimos consumare.

DE ORIGINE AMICITIÆ.

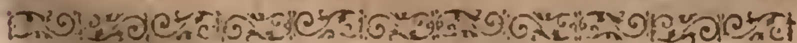
Amicitia ortus.

DEnique si amicitiæ inspiciamus originem à summa natura, quæ Deus est, suam traxit essentiam. Deus quidem mentibus humanis primos amicitiæ impressit affectus: auxerunt eam vsus & experientia, ipsáque Domini legis ordinauit auctoritas. Deus equidem summè bonus, summè potens, sibi in sua beatitudine, quæ ipse est, in sua ineffabili gloria sibi sufficiens, nec cœlo, nec terra, nec Angelo, nec homine indiget. Eius nimirum sufficientiam omnis creatura protestatur, & dicit:
Psalm. 15. Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Ipse enim omnium est existentium causa, sentientium vita, intelligentium sapientia, amor & gloria Angelorum. Dignatus est hominem ad se amandum allicere, & ipsum per hęc visibilia ad apperitum suorum inuisibilium inuitare. Vnde non solum quatuor elementis, sed omnibus etiam creaturis quoddam amicitiæ vinculum ęterna ratione pręscripsit. Bona enim non essent, nisi mutuò sibi quoddam amicabili fœdere consentirent.

Les

Legimus autem, quod vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant bona. *Gen.*
Bona quidem sunt, in quantum à Deo sunt: Pulcra, in quantum quælibet pars suo congruit vniuerso. Ordinata sunt, in quantum vnaquæque res in hac vniuersitate congruum sibi locũ, tempus etiam sortitur, & modum: locum, quia Angeli obtinuerunt cœlum: irrationabilia, solum: homo, medius, paradisum: Tempus, quia Angeli in vno eodem tempore facti sunt: homines diuersis tẽporibus creati sunt: & quantũ ad animã, semper erunt. Irrationabilia verò, nec simul facta sunt, nec semper erũt. Cæterùm rationabili creaturę Deus indixit in hunc modum: vt, si iusta est, beatitudinis particeps fiat: Si iniqua est, ęternę dãnationi subiaceat. Irrationabili & insensibili creaturæ hic à Deo præfixus est modus: vt, quia nec beata, nec misera esse potest, videlicet prædestinatorum saluti subseruiat, & infœlicitatem accumulet præscitorum. Ideo proinde Sapiens dicit: Aqua, ignis & ferrum, lac & panis, & mel, botrus, vuæ, oleum, & vestimentum, sicut omnia sanctis in bonum, ita impiis conuertuntur in malum. Si Deus est summum & incõmutabile esse, cui est semper idem esse (dicente propheta: Tu semper ipse es.) Sic ordinat creaturas, vt singula naturam habeant, quia bona sunt: speciem, quia pulchra sunt: vsum, per quem bene ordinata rationabili creaturæ proficiunt. In hoc autem vehementer admiranda & prædicanda est sapientia creatoris: quia cùm nihil fecerit malum ipse tamen mala nostra sic ordinat & disponit, vt nobis nocendo, non noceant: sed ad correptionem, & vltionem nobis proposita, proficiant ad salutem, maximè ijs qui diligunt Deum. Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum. Ipse ergo incommutabiliter bonus & beatus solam rationabilem creaturam prouidit, & voluit esse beatitudinis suæ capacem, vt idonea sit ei adhærere, diligendo & sperando, cui imago est: atque omnia desiderabilia sua in eius notitiam & obsequium iactare: quem nosse, viuere: cui seruire regnare est.

Eccle. 39. *Esai. 10?.* *Rom. 8.*

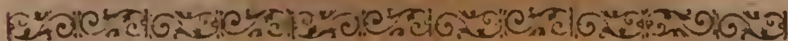
QVOD OMNES VIRTVTES ANIMÆ dilectione dulcescunt.

TRia sunt, quibus Deo specialiter adhæremus, memoria, scientia seu notitia, voluntas amoris. In his rebus primus homo Deum in memoria tenebat sine obliuione, scientia cognoscebat sine errore, amare affectabat sine alterius rei cupiditate. Cúmque his tribus esset homo beatus, in tertio tamen id est amore, creatori suo tanto familiarius adhærebat, quanto dulcius gustabat, quoniam suauis est Deus. Quanto nimirum maior fuerit boni delectatio, & tanto beatitudo: licet enim memoria multa præterita retineat, licet scientia profundissima percipiat; nulla tamen delectatio ibi est, nisi se dulcedo amoris infundat. In rebus itaque ratione vtentibus, Deus ordinat memoriam, scientiam, & amorem: Vt amor ex memoria & scientia conualescat: & illa duo in amore dulcescant. Ex his formatur, & firmatur in hominibus qui-

Adhæremus Deo tribus rebus potissimum. *Psal. 33. & 144.*

bus veritate: nulla cupiditatis titillatio absorptis à caritate. Ibi erit summa pax, plena requies, æterna fœlicitas, fœlix, & iocunda, indeficiénsque tranquillitas. Interim ad amicitiam reuertentes, dicimus, quod amicitia oritur, conseruatur, atque perficitur inter eos duntaxat, qui sobriè, piéque & iustè viuunt in hoc seculo: nihil inhonestum volentes petere, vel patrare: nihil agere, seu consulere, aut consentire quod displicere Deo, vel in animæ discrimen, aut commune incommodum sentiant redundare. Et in hoc quorundam sententia reprobatur, qui contra fidem, aut contra honestatem, seu contra Rempub. bonúmve commune amicitiam existimant ineundam. Certè secundum leges Saul fidem domino suo laudabilius seruauerunt, nolentes parere atrocitati eius in effusione sanguinis sacerdotum, quam Doeg Ydumeus, qui eiusdem sacrilegij militia se ad imperium Domini sui pariter inquinauit. Ionadab amicus Amon consilio suo suggerens, & procurans illius incestum, dum ad turpitudinem obsequium præstitit, crudeliter legem amicitiæ violauit. Patet amicos Absalon sanctæ fuisse amicitiæ transgressores, qui in regem, suis in regnum prælia excitantes, cum Absalon perduellionis flagitium incurrerunt. Erubescant itaque veræ nomen amicitiæ profiteri, qui eam vitiorum assensu, vel cooperatione contaminant, & honestatis vocabulo abutentes, mutuæ gloriam amicitiæ sibi sacrilega præsumptione vsurpant. Porrò qui non amat, amicus non est. Ille autem non amat, imo proculdubio animam odit, cuius amat iniquitatem, & ita neque alterius amat animam, nec suam.

1. Reg. 22.
2. Reg. 13.
Ibid. 16.

DE ELECTIONE AMICI, ET QVÆ ILLAM IMPEDIANT.

IN contractum amicitiæ multa veniunt, ex quibus formatur amicitia, & firmatur, atque continuum in se recipit incrementū. Cū enim amicū talem esse oporteat, cui cor tuum, & omnia cordis arcana committas, prius est eligendus, dein se probādus, deinde admittendus, summa tractandus reuerentia, & continua deuotione colendus. Vt autem in amicitia ordinatè vniuersa procedant, ideo primitus, vel in fundamento dilectionis primitiæ consecrentur, postea verò electione, probatione, cōsensu etiam, & iugi familiaritate amicitia foueatur: Vt sit in ea non solū stabilitas, sed quoddam æternitatis exemplar. Sic ergo tu illius & ille tuus sit, nec in spiritualibus inter vos, neque in corporalibus obrepat aliqua animorum, sententiarum, affectuum, verborúmve dissensio. Amicitiam ènim firmant atque perficiūt electio, probatio, admissio rerum diuinarum, & humanarum cum beneuolentia, & caritate plena consensio. Ad electionem autem pertinet, vt nullus in amicitiam eligatur, cuius opinio alicuius criminis enormitate laboret: poterit tamen eligi & admitti, si alias sit commēdabilis vitæ, & facile sanari valeat à vitio, cuius næuus mores eius commendabiles decolorat. Sunt autē quatuor vitia, quibus præclarus honor amicitiæ sæpius obfuscatur. Iracundia, instabilitas, suspicio, atque garrulitas: sacra scriptura de iracundo sic dicit, Noli esse amicus homini iracundo. Ira enim furor

De electione amici, & quæ illam impediant.
Amicus qualis esse debeat.
Prou. 22.
Ibid.
Ec 1e.7.
[illegible]

breuis est. Vnde eadem scriptura subiungit: Ne ambules cum homine furioso: Ira, inquit, in sinu stulti requiescit, & intra: Est amicus qui odium, & rixam, atque conuitia denudabit. Verùm quidam ex propriæ complexionis naturali conditione iracundi sunt: sui tamen motũ animi vsque ad ea, quæ testimonio scripturæ dissoluunt amicitiam, procedere non permittunt. Tales quandiu certa est affectio, patienter expedit tolerare, & excessum verbi aut operire blandè corrigendo, & benignè docendo, vel dissimulare patienter, vel amicabiliter indulgere. Ex vitio iracundiæ prodire solent quinque vitia, quorum singulis amicitia sępè dissoluitur: & quasi hydræ capita pullulare. Hæc sunt, conuitium, improperium, superbia, reuelatio secreti, & plaga dolosa. Audi non mea, Eccl.22. sed sacræ scripturæ verba dicentis: Qui conuitiatur amico, dissoluit amicitiam. Verumtamen si amicus aliqua subreptione præuentus, verbũ aliquod triste protulerit: in his & consimilibus amicitiam dissolui non Ibid. expedit. Est enim adhuc sicut idem Sapiens ait concordia ad amicum, excepto conuitio, improperio, superbia, iniusta reuelatione, & plaga dolosa. Ideo autem conuitium vulnerat caritatem: quia quicquid ira instigante aliquis dixerit in amicum, verum existimatur ab aliis: eo quòd propalatum sit à conscio secretorum. Improperium verò detestabile est, cùm quis scilicet falsa obiiciens perfudit confusibili rubore innocentiæ faciem: grauans eius opinionem exterius, & interius caritatem. Superbia humilitatis inimica est: eò potissimè detestanda, quia remedium pœnitendi, aut humilitatem confitendi excludens, reddit hominem audacem ad iniurias: ad correctionem & consilium contumacem: denique mysterij, vel secreti reuelatio execrabilis est: amicos enim amouet, amaritudine odij atque indignationis aspergens. Ideo Sa- Eccle.27. piens dicit: Qui denudat arcanum amici, perdit fidem, & paulò post: A- Ibid. mici miseriam denudare, desperatio est animo infelicis. Reintegratio enim amicitiæ desperando est in eo, qui primum fidem irritam fecit: & reuelando quæ sibi commissa fuerant, tanquam Deo multa turbauit. Eccle.10. Plaga dolosa morsus est serpentis & Aspidis. Verbum enim Salomonis est: Si mordet serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui detrahit in occulto.

EXEMPLA EORVM QVÆ AMICITIAM IMPEDIUNT.

Amicitia impedita exempla. ET de conuitio, & improperio, atque cæteris subiiciamus exempla: & recolamus, quod cum Semey persequeretur conuitiis Dauid à facie *2. Reg. 10.* Absalon fugientem, inter verba Dauid testamentaria Semey mortis sup- *3. Reg. 2.* plicio addixit, sui sceleris in exemplum. De pœna improperij habes, quia cùm Nabal Carmelus improperasset sancto Dauid, quod esset ser- *1. Reg. 25.* uus & fugitiuus, idem Nabal à Domino percussus interiit. Pœnam superbiæ habemus in Amon filio Naas Regis filiorum Amon. Cum enim Rex Dauid diu cum Rege Naas amicitiam coluisset, & eo mortuo filio

lio eius Amon fœdus amicitiæ obtulisset, ille superbus, & ingratus amico contumeliam adiecit contemptui. In cuius criminis vltionem Dauid eum, & populum eius, vrbes etiam ipsius igne & gladio deuastauit. De reuelatione Secreti exemplum habemus in Achitofel, qui consentiens filio parricidæ, cum ei patris sui Dauid prodidisset consilium, dignum flagitio proditionis sibi ē imponens laqueo se suspendit. De veneno detractionis exemplum habemus in Maria sorore Moysi, quę dū fratri suo prę'umptuosè obiurgando detraxit, Deus lepra percussam, & castris eiectam septem diebus à populi communione præclusit. Non solum iracundi, sed instabiles & suspitiosi debent esse ab electione amicitiæ alieni. cùm enim magnus sit amicitiæ fructus, securitas, quare credis, & committis amico? quo modo potest esse de illius amore securus, qui circumfertur omni vento? qui Prothei vultus tota die induit, & in eadem voluntate, vel etiam ad modicum, non subsistit? Suspiciosi quoque longè sunt ab electione amicitiæ relegandi. Nihil enim amicitiæ magis congruit, quàm quædam pax, & quieta tranquillitas cordis. At suspiciosum semper curiositas irquietat, timoris stimulos suggerit, & multiplicem turbationis materiam subministrat. Si enim amicum viderit alij secretiùs colloquentem, proditionem putat: Si amicum se aliis beniuolum & iocundum viderit exhibentem, se contemni existimat: correptionem amici interpretatur contumeliam: laudem verò, irrisionem: sic in omnibus peruersus est, vniuersa peruertens. Linguosos ad amicitiæ secreta non arbitror eligendos: vir enim linguosus non dirigetur in terra, & testimonio Sapientis: Si videris hominem promptum ad loquendum, non plus de ipso sperare poteris, quàm de stulto. Talem itaque tibi eligas in amicum, qui tuis moribus, qui tuæ honestati conueniat. nam teste beato Ambrosio: inter dispates amores amicitia esse non potest. Licet autem iracundia, instabilitas suspitio, & acerbositas frequenter soleant electionem amicitiæ impedire, mihi tamen videntur non esse ab hac electione amicitiæ repellendos, qui patientia reprimunt iracundiam, lenitatem debita grauitate coërcent, qui vera dilectione suspiciones euacuant, & istos probatiores crediderim, & potius ad amicitiam eligendos, tantóque deuotius amplectendos, quanto fortiùs cohibent vitia virtutibus & pugnantes contra se, voluntatibus propriis dominantur.

2. Reg. 10. · 2. Reg. 17. · Num. 12. · Psal. 139. · Prou. 29.

DE FIDE AMICITIÆ, ET QVÆ IN amicitia diligenda sunt.

PRobatur amicitia fide, intentione, discretione, patientia: Fide, per quam & omnia ei quem diligis sine omni suspicione communicas. Intentione, vt nihil ex amicitia nisi Deus, & naturale bonum, cuius ipse auctor est, expectetur. Discretione, quid amico præstandum sit: in quibus etiam pro amico tristandum, vel in quibus ei congratulandum: in quibus denique corripiendus sit: aut etiam in quibus, &

qualiter tollerandus, Diligenti cautela etiam exquisita examinatione disquiras. Fides in amicitia maximum locum tenet: ipsa in lætis & tristibus, atque in quolibet vitæ statu se præbet æqualem: intuens eodem oculo amicum diuitem, aut mendicum, fortem, aut debilem, sanum, aut ægrum: humilem, aut sublimem. Ipsa tamen ad ea, quæ intra animum amici sunt, diligentia propensiore attendit, oculóque acutiori aspicit: Ea verò quæ extra animum amici sunt non multum considerans: si affuerint, non magis facit: si abfuerint, non requirit. Sunt autem circa animum hominis, morum gratia & virtutes: extra animum, fama, diuitiæ, honoréſque. Et notandum: sicut aurum in conflatorio, sic fides in necessitate probatur: scriptum est enim; In necessitate probatur amicus: & idem: amici diuitis multi: sed in diuitiis fides amicitiæ latet: qui famulatoriè amat, in prosperis erit amicus; aduersarius in aduersis. Deponat laruam dilectionis hypocrita in procella turbinis, & faciem subornatæ familiaritatis retegat, qui nunc simulatè obsequitur, & se ad veræ amicitiæ regulam sophisticè commentitur. Verbum Salomonis est: Omni tempore diligit qui amicus est: & semper in angustiis comprobatur. Et arguens infidelem Deus, inquit: Putridus dens, & pes lapsus, qui sperat super infidelem in die angustiæ. Non solum per aduersitatem, sed etiam silentio secretorum examinatur amicitiæ fides. Euangelica quidem sua sententia est: Quod qui in modico fidelis est, & in multo fidelis erit. Si ergo fidem amici experiri volueris, non ei prius tui cordis arcana committas; sed aliqua exteriora & modica, de quibus non magnum emergat dispendium, si fuerint reuelata: & ea nihilominus sub ea cautione, & admiratione terribili credas, ac si obessent prodita, & celata prodessent. Probatur igitur in minoribus, dum securius poteris in maioribus experiri. Denique si fama sinistrum aliquod de te diuulgauerit, aut percunctator aliquid turpitudinis tibi absenti intulerit, & ille nullatenus inclinari valeat ad credendum, nulla moueri suspicione, nulla dubitatione mutari, quod fides eius certa sit & stabilis, nulla tibi debet cunctatio superesse. Legimus in libro Valerij Maximi quendam suggessisse Platoni, quod Xenocrates ei multipliciter detraxisset, & hoc ipsum relator offerebat iuramento firmare: cui Plato, non est credibile quod me non amet fideliter, quem fideliter amo. Cúmque criminator instaret, Plato subiecit: Et si hæc in me dixit, hæc ipsa mihi expedire cognouit. Ægrotabat Alexander, & de communi sententia Medicorum, Philippus medicus & amicus eius ei medicinam suis confectam manibus porrigebat: superuenerunt litteræ Parmenonis hortantis; vt Rex Philippi caueret insidias, vtpotè quem Darius pecunia corrupisset. Quibus lectis, ille hausit incunctanter: & tunc tradidit Philippo litteras legendas.

[Margin notes: Prou. 14. — Prou. 17. — Prou. 25. — Matth. 25. Luc. 16. 19. — Alexandri constans in medico fides.]

QVIBVS

QVIBVS MODIS PROBATVR INTENTIO DILIGENTIS.

RESTAT inspicere qualiter intentio sit probanda. Sunt enim qui non intendunt aut sperant in amicitia nisi quæstum. Tales enim amicos suos diligunt, sicut bouem aut asinum suum: de quibus expectant non gratiam, non pacem mentis captare, sed lucrum. Illius itaque, quem in sacrarium tuæ familiaritatis proponis admittere, probetur intentio, ne spe commodi temporalis inire tecum amicitias velit, venalis est enim intentio, & non gratuita. Propterea solidiores inueniũtur plurium pauperum amicitiæ, quàm magnatum. Diuitibus enim equidem assentatione gratificatur à multis. Nullus verò erga inopem simulatione agit, sed tanto purior est erga pauperem caritatis affectio, quanto nulla circa eum subest adulationis, aut simulationis tractatio. Si videris hominem aliquid anxiè appetentem, quod per te prȩstare vel per alium possis, nunc in huius casu, ex risu ficto, nunc ex reuerentia, & obsequio negligentiore ambitiosæ mentis ægritudo poterit deprehendi. Dissensio inter amicos plurimum necessaria est. Sicut enim nauis sine remige, sic spiritus amicorum sine dissensione, motu quodam irrationabili & instabili circunferuntur. Tales sunt qui leues amicorum erratus ferunt impatienter, austerè corripiunt: & in suis actionibus præcipites, negligunt magna: contra minima inflammantur: & omnia confundentes, non personam, non locum, aut tempus, seu causam ignorantiæ, aut necessitatis attendunt. Talis indiscreto animi motu nescit quibus, quando rem publicare debeat, aut celare.

QVOD PATIENTIA PROBATVR AMICITIA.

PRobetur autem amici patientia, si opportunum videris eum, durius arguendo, vt exerceatur eius patientia, & probetur. Quod si quãdoq; in tacita secreti reuelatione, vel aliqua leui trãsgressione offenderit, non ideo ab eius electione, vel dilectione resilias, quandiu aliqua correctionis spes supersit. Nec te in eligendis, aut probãdis amicis decet exactissima deliberatione versari; aut cum ex tali studio præcipias desiderabilem fructum: medicamentum, scilicet vitæ, & iugis lætitiæ solidissimum fundamentum. Vide autem, sicut frequẽter accidere solet, ne quidam amoris impetus probationis spatium præcurrat, & præcludat probandi iudicium. Vir itaque prudens paulatim cohibeat, & refrenet hunc impetum, cui beneuolentiæ, modum imponens, & regulam, discretè in affectum transeat: & se tandem amico, præmissa probatione, committat. Necessaria demum probatio est inter homines parum bonos, vel vbi est malorum bonorúmve commixtio. Sed examinatione

non indigent, quos probauit Deus, quorum iam conuersatio est in cœlis: quos vnius moris facit in domo regularis conditio, æqualitas voluntatum, fida & certa communio caritatis. Inter quos quisque sic alium diligit, vt se ipsum: atque omnium exultatio, affectione mutua, propria efficitur singulorum: vbi vniuersitatis gaudium, quod de conscientiæ bonæ testimonio interiore contrahitur, communione caritatis, & amicitiæ beneficio: quibuslibet facit suum.

QVIBVS MODIS AMICITIA SIT FOVENDA.

Amicitia quibus modis fouenda sit.

FOuenda est amicitia cum exactissima sollicitudine & cautela. Inprimis, omnis ab ea relegetur suspicio, ipsa enim amicitiæ venenum est. In hoc ergo nostræ mêtes quasi in petra solidiore firmentur, vt maledicenti de illo credere, nec vel in modico consentire, possimus. Si videres aliquem alios omnes habere suspectos, in singulis suspicantem proditionis insidias, nullum diligentem, nec se diligi ab aliquo existimantem, nónne húc damnabiliter miserum reputares? Diuersò, eum fœlicissimum puta, qui sic amat omnes, vt amari videatur ab omnibus: vt suæ mentis tranquillitas nullo timoris, aut suspicionis scrupulo moueatur. Sic ergo fouenda amicitia, vt sit in nostro sermone iocunditas, hilaritas in vultu, suauitas in moribus: & in ipso aspectu quidam color fauorabilis, & grata iocũditas. Sic in honestis rebus crebra collatio, communicatio arcanorum, & in alterius voluntatibus mutua obsequela. Veritas in Euangelio loquens: Iam non dicam, inquit, vos seruos: quia seruus nescit, quod faciat Dominus eius, vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. & rursum: Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. In his verbis, sicut ait Beatus Ambrosius, dedit nobis veritas formam, quam sequamur, vt secreta reuelemus inuicem, & amicorum voluntatem mutuam faciamus. Amicitia itaque vicaria congratulatione nutrietur, & si seuerior amici facies quandoque maturam exhibeat grauitatem, ipsa grauitas tantò commendabilior erit, quantò benignus ad effectum descendet socialem: nec mirum, lex enim amicitiæ superiorem humiliori cohumiliat, & qui ordine, dignitatéve præeminetit, pleno humilitatis spiritu iunioribus condescendit.

Ioan. 15.

Ibidem.

QVOD DEI AVT NATVRÆ DONA, ET NON ALIA SVNT IN BONIS DILIGENDA.

Vnicuique bona in amico diligere debeas.

EXistimet autem homo bona Dei, & naturæ munera reputanda specialiter in amico: & omnia quæ extra hæc sunt, pro nihilo æstimentur. Amicitia namque non gemmis ornatur, aut sericis: non delicijs impinguatur, nó tumescit honoribus, non amplis possionibus dilatatur. In amico igitur consideretur æqualitas, non fortunæ circum pœnitentia,

vel.

vel accidentia requirantur. Sed sic amicorum paritas inter amicos vniuersa disponat, vt descendat sublimis, humilisque ascendat: diuescat pauper, diues indigeat: & ex compari affectuum communione fiat æqualitas; sicut scriptum est: Qui multum habuerat, non abundauit; & qui modicum, non minorauit. Lex amicitiæ est tanto reuerentiùs amicum suscipere, quanto maiori necessitate intelligit laborare. Ionathas amicus Dauid, non successionem in regno patris quærebat, sed quem in amicitiam susceperat, à patre fugatum, morti addictum, in antro absconditum, sibi ad regni gloriam præferebat: Tu eris, inquit, Rex: & ego ero secundus post te. Audiant homines venerandum amicitiæ verbum & imitatione dignissimum. Saul Dauid quærebat ad mortem; & proditionis arguens Sacerdotes, eos solos suspicionis intuitu cruci dabat. Rupes, & montes, & valles, & nemora militibus obsidebat, omnésq; Principes coniurare in Dauid exitium compellebat. Solus Ionathas, qui Dauid, quasi æmulo & exhæredatori suo inuidere poterat, aut offendere, resistebat patri, deferebat amico, præbebat afflicto solatium; & amicitiam regno præferens: Tu eris, inquit, Rex, & ego ero secundus post te. Vrgebat Saul Ionatham cõuitijs, vrgebat terribilibus minis, vt amicum Dauid in eius odium prouocaret. Cúmque Saul mortis sententiam dictaret in Dauid, Ionathas quasi à sententia paternæ inhumanitatis discedens, quid fecit? etiam loqutus est bona de eo; dicens: Opera eius sunt bona tibi valde, & posuit animam suam in manu tua; & percussit Philistæum. Vidisti & lætatus es. Quare ergo moriletur? Saul verò in vesaniam versus, nisus est eum lancea confodere. Et Ionathæ superaddens, vocauit eum filium mulieris, virum vltro rapientis. Adiecit etiam, quod diligeret Dauid in confusionem Ionathæ, & ignominiosæ matris eius, totúmque inuidiæ virus euomens, atque ambitionis & odij suscitare cupiens incendium: Quandiu, inquit, vixerit filius Ysai, non stabilietur regnum tuum. Quem non mouerent hæc verba? cuius amicitiæ non deprauarent modum? Quis se, & generationem suam alij non præferret? Quis fidei compromissum in hac parte non rumperet? Porro fortis & verus amicus ad conuitia patiens, & ad minas, amicum filijs, & honorem eius honori proprio anteponens in omnibus, meretur gratiæ incrementa: Tu eris, inquit, rex; & ego ero secundus post te. Teste Tullio: Quidam erant, qui præferre pecuniam amicitiæ sordidum existimabant. Illos autem erat impossibile reperiri, qui honores, magistratus, imperia, potentiam amicitię nó postponant. Imbellis enim est mẽs, & natura hominis ad oblatam sibi potentiam contemnendam. Sed inuentus Ionathas, victor naturæ, & contra naturam, contemptor potestatis & gloriæ. Hæc est amicitiæ natura stabilis & æterna, quæ fit tanta, vt arietibus & machinis pulsata non mutet, non suspicione moueatur: Vt non ambitione, non iniurijs, non comminationibus, vel improperijs lacessita vacillet. Sic amicitia æqualitate fouetur. Vnde beatus Ambrosius: defer amico, ait vt æquali: nec te pudeat amicum præuenire officio.

2. Cor. 8.
1. Reg. 23.
Ibid. 22. 19.
1. Reg. 23.
1. Reg. 19.
Ibid. 20.
Ibid.
Ibid. 21.

QVANTA LIBERALITAS IN Amicitia requiratur.

LEx amicitiæ est, sicut Scriptorum clamat auctoritas, vt non nisi honesta petamus ab his, quos in amicitiæ sinu recipimus, eísque postulantibus aliquid sine difficultate, & dilatione contentum & conuenientiam commodemus: scriptum est: Perde pecuniam propter amicum, si pecunia pro amico perdenda est, multo fortius eius commodis & necessitatibus exhibenda. Porrò non omnes per omnia, sed certa per certa ditiores aut pauperiores inueniuntur, ideóque non omnia possumus omnes. Abundat iste pecuniis, ille agris, alter honoribus, alius plus in consiliis potest, in familiaritate potentum. Quicquid amico impenderis, nunquam improperes: recolens id Iacobi verbum: Si quis, ait, indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Quotiens igitur amicum ditaueris, non auertas faciem, non frontem obducas, non deponas oculos, non mercedem expectes, non differas, aut prolonges, sed hilari vultu, serena facie, & sermone iocundo condire studeas munificentiam tuam, & quasi voluntatem petentis præsagiens, occurras, & desiderium eius præcurras. Animus ingenuus nihil magis erubescit, quàm petere. Cùm ergo tibi debeat esse cũ amico cor vnum, & anima vna, obseruandum est, quod sit vna cum amico pecunia. Si petitu, beneficiis præuenire curemus, vt ille qui accepit potius videatur præstare gratiam, quàm ille qui dedit. Booz aduertens inopiam Ruth Moabitidis colligentis spicas post messores suos, alloquitur, eam consolatur, & inuitat ad conuiuium puerorum & puellarum suarum, eius etiam verecundiæ parcens præcipit messoribus spicas de industria relinquere, quas illa possit sine pudore colligere. Sane in hac liberalitate neminẽ paupertas excusat: & vtinam omnes essent pauperes spiritu. Vberior enim esset in beneficiis mutuæ benignitatis obuentus. Sapiens dixit: Fœlicissimam agerent homines vitam, si duo sublata essent de medio, Meum, & Tuum. Seneca refert in libro de Beneficiis, quod cùm multi multa pro suis facultatibus datori suo Socrati obtulissent, Eschines pauper eius auditor: Nihil, inquit, dignum quod dare tibi possim inuenio, & in hoc vno me pauperem sentio. Hoc solum quod, id est, me ipsum, tibi do. Cæteri multa dederunt tibi, sibi plurima reliquerunt, ego quod sum, & quod habeo, totum dono. Cui Socrates: Magnum mihi munus dedisti, nisi te parui existimes, gratum donum est, & illud melius reddam tibi. De suo itaque dedit, qui quod dare, de bonis fortunæ non habuit. Et sic inter paupertatis angustias, liberalitas materiam largitatis inuenit. Si ergo Christi filius es, aut Petri discipulus, vt possis dicere, Aurum & argentum non est mecum, habes tamen quod auro preciosius & argento. Potes pro amicis stare consolari afflictos, lapsos erigere, compati patientibus, & gaudentibus congaudere, potes docere ignaros, propitiare discolos, pusillanimes roborare.

Eccle. 29.

Amico nihil unquam improperandũ

Ruth. 2.

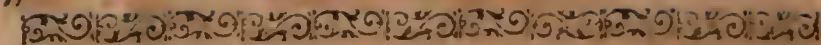
Act. 3.

QVA-

QVALI DISCRETIONE, ET CAVTELA beneficiandi sunt amici.

Illud autem inter amicitiæ mandata prouida dispensatione curetur, vt cum omnes amicos tuos diligas, non tamen omnes munificentia æquali ad beneficia, vel honores oblata opportunitate promoueas (Sũt equidem plerique, qui se non diligi conqueruntur: & queruntur haberi se contemptui si alios, & non se, viderint curis, & officijs implicari.) Sed quid & quantum ille, cui donaturus es, ferre valeat & sufficienter implere, discernas. Multos nimirum in amicitiæ sinu recipimus & fouemus, quos sine dispendio famæ nostræ, sine ipsorum periculo, sine scandalo communi ad eminentiam quam appetunt, erigere non valemus. Virtutem itaque & prudentiam hominis nos metiri oportet: vt in distributione bonorum præualeat ratio, non affectus. Suas tamen partes in talibus obtineat liberalis affectio, vbi virtutum æqualitas inuenitur, aliàs tamen nemo existimet se contemptum, si ei melior præferatur. Sane Dominus Iohanni prætulit Petrum. Nec affectum subtraxit discipulo quem diligebat, Petro conferens principatum. Clàues regni cœlorum Petro contulit, vt cœlum aperiret & clauderet: Iohanni verò nobis aperiendi sua arcana pectoris facultatem reseruauit. Petro cõmisit curam & regimen Ecclesiæ suæ: Iohanni verò curam & custodiam matris suæ. Petrus ergo sublimior, sed Iohannes certior. Petrus exponitur actioni, Iohannes affectui. Petro Dominus suam passionem indicat, prædicans quod alius cingeret, & duceret quò non vellet. De Iohanne: Sic eum volo manere, donec veniam. Non audet Petrus inquirere à Domino, quis eum traderet. Iohannes autem, innuente Petro (quod Princeps Apostolorum inquirere verebatur) confidenter interrogat. Tali ergo modestia, & tam prouida consideratione distribuantur inter amicos officia, vt omnibus præsit ratio, non affectus: & iuxta omnium facultatem quid vnicuique sit portabile aut vtile, discernatur. Ideo omnibus tamen æqualis affectio impendatur, quia secundum mores, & conuictum, & merita hominum nobis certa diligendi forma præscribitur. Diligebatur Iohannes à Christo familiarius: sed dubium esse potest, vtrum Petrus feruentius. Paulus de Timotheo scribit, se neminem ita habere in animo. De Tito etiam loquens: Cùm venissem, inquit, Troadem, non habui requiem spiritui meo, eo quòd non inuenissem Titum fratrem meum. & idem: Cum venissem Macedoniam, non habuit requiem caro mea, sed qui consolatur humiles consolatus est nos Deus in aduentu Titi. Sit erga amicos rationabilis, & moderata dispensatione beneficiorum collatio. Sit alter manus, sit oculus, sit baculus sustentationis, sit mutua spirituum requies, sit in angustiis refugij portus. Denique sic in amicitia conuersentur, vt ad illum amorem conscendere mereantur, quo Christus toto corde diligitur, & plenum in eo fructum amicitiæ carpant, quando timore sublato & sollicitudine, quam nunc sibi vicissim exhibent, plena & æterna securitate fruentur.

Ioan. 13. 21. *Matth. 16.* *Ioan. 1.* *Ioan. 19.* *Ioan. 21.* *Ibid.* *Ioan. 13.* *Philip. 2.* *2. Cor. 2.* *2. Cor. 7.*

DE REVERENTIA EXHIBENDA INter amicos, & mutua correctione inter eos.

AMicus præterea ſic faciem reuereatur amici, vt aures vel oculos eius verbo ſeu geſtu, vel opere non offendat. Optimus autem amicitiæ comes, & ornamentum eius precioſiſſimum verecundia eſt, & ex diuerſo peremptoria eius eſt inuerecunda frons: & frontis infirmitas pleriſque accidit. Quod cum iracundiæ ignis in eorum corde conceptus iam prodierit in publicum: aut cum iam verbum contumeliæ prorumpiſſet ad fauces, ſuperuenientis aſpectus amici ſedebat excuſantis animi motus, turbationem mentis, faciem quadam placatione vultus, & auctoritate venerabili ſubito ſerenabat. In hoc enim apparet amicitiæ magna virtus, quod id ſuadendo, vel diſſuadendo aliquid plurimum poteſt. Quippe cùm nec fides eius ſit dubia, nec blanda admonitio exegerit, eundem non timeas obiurgare. Cùm autem plerumque moleſta ſit veritas, hoc habet amicitia plerumque vt turbetur, iuxta Comicum illud: Obſequium amicos, veritas odium parit. Illud tamen obſequium damnabile eſt, quod amicum indulgentiorem vitiis facit. Sic itaque admonitio non acerba, obiurgatio non contumelioſa adſit, honeſta, & ſuauis affabilitas. Omnis autem aſſentatio ſit procul à conditione amicitiæ aliena. Verbum beati Ambroſij eſt: Si quid vitioſum deprehendis in amico, illum prius occultè corripe: ſi te non audiuerit: corripe ipſum palam: ſi verò ſe lædi putat, tu tamen eum corripe. Tolerabiliora enim ſunt amici vulnera, quàm adulantium oſcula. Sicut Romani ſcribit auctor eloquij, obiurgationes nonnunquam neceſſariæ ſunt, quas fieri oportet & maiore vocis contentione, & acriore grauitate verborum, ita vt videamur irati. Verùm ſicut ad vrendum & ſecandum, ſic ad hoc genus caſtigandi inuiti & rariſſime veniamus maximè ſi nulla medicina ſuperſit. Ira verò procul abſit, cum qua nihil conſideratè, nihil rectè fieri poteſt. Caſtigatio eius ſic ex grauitate, & clementia cõdiatur, vt repellatur contumelia: & qui obiurgatur, ſe ipſum cauſam eſſe huius acerbitatis agnoſcat. In omnibus denique ſeruetur cenſura modeſtiæ, ne videatur quis plus iracundiæ ſuæ ſatisfacere, quàm amori. Sunt enim qui ebullientem interius æſtum veſaniæ, nomine zeli pallient & celant. Sed qui ſequũtur ſuæ mentis impetũ, & non potius rationẽ, vix aut nũquam in corripiẽdo proficiunt. Sit ergo quæſo in corripiẽdo ſermo triſtior, deiectior vultus, intercipiant verba ſingultus, & lachrymę, vt ſentiat qui corripitur, totũ hoc ex amore, non ex rancore procedere. Si primam correptionem forte reſpuit, recipiat vel ſecundam: & intimiora ſuſpiria gemitus intercidat. Agat amicus in veritate quicquid emollire poteſt alterius animum. Nihil tamen ſit in verbo vel planctu aut geſtu ſimulatione aliqua ſubornatum. Simulatio ſiquidem & aſſentatio duæ virulentiſſimæ peſtes ſunt: quæ ſemper procul amicitia relegentur. Verbum Sapientis eſt: Simulator & callidus prouocat iram Dei: per callidum

Terent. in Andria. *Ecl. 18.*

dum intelligēs adulatoris astutiam. Sicut Comicus exprimit in Gnatone: Negat, ait, quis, nego, ait, aio. Postremo imperaui egomet mihi omnia assentari. Scriptum est per prophetam: Popule meus, qui te beatificant, in errorem inducunt: & viam gressuum tuorum dissipant. Item de assentatoribus loquitur propheta in persona populi infidelis: Videte nobis vana, loquimini nobis placentia: & rursum: Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes plaudebant manu: & talia dilexit populus meus. De simulatore item Salomon dicit: Simulator decipit amicum suum: & tempore auersionis meditabitur dolum: Amici ergo correptio tota de medullis animæ & de intima compassione procedit. Vt se sic habeat in memoratione amici, sicut circa se fieri propheta desiderat, dicens: Vtinam corripiat me iustus in misericordia, & increpet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Sicut autem simulatio, & assentatio amicitiæ intoxicat puritatem: sic dissimulatio inter amicos quandoque parit & nutrit affectuum puritatem. Est enim quædam dissimulatoria, seu dispensatoria correctionis dilatio, pro loco, pro tempore, pro persona. Nam si amicus publicè, & in palpebris communis famæ deliquerit, non est subito obiurgandus: sed, quantum salua lege amicitiæ fieri potest, decet nos eius erratum dissimulare, aut execrare erratum, & ad correptionem eius exquirere tempus oportunum, & familiare & secretum. Dum enim ex turbatione recenti adhuc est inquietior æger animus, tanta dissimulatione opus est, donec mentis nubilo serenato, auris pacatior verba blande monentis admittat. Certè cùm Rex Dauid adulterio proditionem, & homicidium adiecisset, correpturus propheta Natham regiæ tamen deferens maiestati, non subito, nec mente turbata tanti sceleris ei crimen impegit, sed congrua simulatione præmissa, & proposito ænigmate competenti, sententiam contra se iudicantis extorsit.

Isa. 9. *Ibid. 10.* *Ierem. 5.* *Prou. 26.* *Psal. 140.* *2. Reg. 12.*

NON EST AMICVS TOLERANDVS SI IN ALIquo errorum vitio incorrigibiliter perseuerat.

FRequenter autem reperire est aliquos, qui non solum amici, sed in amicitia confirmati sinistra opinione laborant, ita quod in suorum damnum, vel infamiam amicorum, eorundem peccata redundant. Hi salutaribus monitis sunt curandi: Qui se incorrigibiles exhibuerint, non statim rumpenda est amicitia, sed paulatim, sicut eleganter docet quidam Sapiens, dissoluenda. Et hoc ipsum habet exceptionem. Rumpenda est enim amicitia, si crimen adeo enorme est, vt sine famę dispendio tolerari non possit: veluti si contra fidem Christi, si contra publicam vtilitatem, vel simile aliquid præsumptione damnabili attentauit. Dissoluenda est ita amicitia, quòd non prosiliatur ad iurgia, non ad seditiones, aut contumeliæ verba. Inhonestum est enim bellum cum eo gerere, quē tu familiaritatis secretariū habuisti. Amicitia dissoluta, nulli maledicta congerant in amicos: non susurrent in tenebris, non in

Amicus non tolerādus si in aliquo errorum vitio incorrigibiliter perseuerat.

angulis detrahent, non excusent se mendaciter, vt alios dehonestent. Soluta denique amicitia, semper quem amicum habueras, sic hoc exhibendum est, vt qui infert, non qui patitur inimicitiam, sit in culpa. Amicitia igitur nunquam à sua æternitate degeneret. Qui enim amicus est, semper diligit: Ideo que semper eum dilige qui te læsit, & si amicitia subtrahatur, tamen dilectio perseueret. Consule famę, consule saluti, & prospice eius paci, nec vnquam secreta amicitiæ prodas, licet hæc ipse prodiderit. In his tamen omnibus ita caute ambules, ne bonum odorem opinionis tuæ ei consulendo, aut alias colloquendo aliena comminatione contamines. Sed sic statum animi tui ordines, vt nullius amor religioni, aut fidei, seu paci multorum patriæve saluti præsit. Rex equidem Assuerus, qui superbum Aman præ cæteris ad penitiora suæ familiaritatis admiserat, in cruce suspendit, ingis pollutorem fœderis, & salutem multitudinis amicitiæ quam ille consiliis violauerat fraudulentis, anteposuit. Iohel vxor Aber Cynei, licet pax confirmata fuisset inter Sysaram, & domum viri sui, illa tamen veram religionem paci populi præferens, Sysaræ caput clauo, & malleo transfixit. Dauid rex licet de iure veteris amicitiæ Ionathæ posteritati pepercisse debuerit, audiens tamen propter Saul, & domum eius ob sanguinem Gabaonitarum, quos Saul occiderat, populum à Domino fame grauissima tribus annis afflictum, septem viros de cognatione Saul, & Ionathæ Gabaonitis tradit puniendos.

Hester 7. Iudic. 4. 2. Reg. 21.

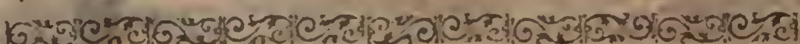

QVALITER AMICITIA DISSOLVENDA SIT ET QVAM MODESTE.

Amicitia dissoluenda quatuor causis.

ILlud autem est in amicitiæ dissolutione notandum, quod in parte illius qui amicus est, solutio amicitiæ nunquam cadit. Qui enim læditur, lædenti amicus esse non desinit. Diligit enim non diligentem, benedicit maledicenti, suum contemptorem honorat, animique beneficium exhibet sibi maleficia machinanti. Turpe est, maxime homini orthodoxo, refricare iniurias, & odiorum sopitos cineres denuò suscitare. In lege Moysi scriptum est, non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Cicero de laude Cæsaris scribens: Nihil, inquit, solet obliuisci nisi iniurias. Et in Ecclesiastico: Qui vindictam quærit, inuenit vindictam à Deo. Apostolus: Nemini malum pro malo reddentes, nec maledictum pro maledicto. In Euangelio legimus, quod ille seruus, qui seruo suo noluit misereri, datus est tortoribus, donec vniuersum debitum persoluisset. Semper sit ergo in memoria gratia familiaritatis antiquæ, nec eam superueniens vnquam possit malignitas abolere.

Leuitic. 19. Cap 28. 1. Pet 3. Matth. 18

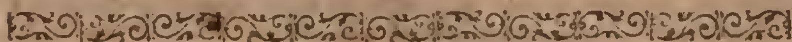

EX QVIBVS CAVSIS, ET IN QVIBVS AMICITIA DISSOLVATVR.

SVnt autem quatuor ex quibus amici disiunctio causam habet. Dilectio, Affectio, Securitas, atque Iocunditas. Dilectionis est consulere &

prouid-

prouidere, & amico beneficia exhibere. Ad affectionem vero spectat quæ hinc oritur & suauissima delectatio. Ad securitatem pertinet quorumlibet secretorum sine omni timore, & suspicione communicatio. Ad iocunditatem verò, de prosperis, & aduersis, de vtilibus, & nociuis, atque de omnibus quibus humana mens afficitur, amica & familiaris, dulcis & blanda collatio. In his itaque amicitia patitur sectionem, quia licet dilectio in aliquo statu remaneat, subtrahitur tamen illa suauissima dilectionis affectio. Perit securitas, per quam sua reuelabat arcana, turbatur iocunditas, quam blanda confabulatio seminabat. Manet itaque dilectio; sed gratia familiaritatis aufertur. Veteris tamen amicitiæ vestigiis aliqua reuerentia semper impendenda est, nisi eam enormitas reatus eliminet.

DE CARITATE, SEV DILECTIONE DEI.

SIcut præcedentia docuerunt, Amicitia vera non est, nisi suũ in Deo debeat fundamentum. Eapropter cùm amicitia Dei donum sit, iustum est, vt qui ex dono Dei diligit, nihil præter Deum diligat, vt illuc flumina revertant, vnde fluunt: nec riuus à suo fonte degeneret, qui de plenitudine gratiæ affluenter emanat. Illam siquidem vnicè & singulariter veram atque summam amicitiam profitemur, per quam nos Deus amicos suos vocare dignatus est, si eius præcepta fecerimus: Vos, inquit, amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Hæc Dei amicitia, est Caritas, qua nos dilexit ante mundi constitutionem, & elegit in dilecto filio suo. ipsa enim fons omnium est bonorum, omniúmque donorum, quæ nobis à munificentia supercœlesti proueniunt. Hac omnis amor legitimus ordinem, formam, sortitur: nec ordinata potest aliqua mentis esse affectio: nisi ab ea causam, modum, & ordinem mutuatur. De hac ordinatissima caritate, sapientia in libro sui nominis dicit: Ab æterno ordinata sum: hæc ordinata à Deo, ordinat angelos in ministeriis suis. Hæc studia, & exercitia iustorum disponit in professionibus suis: hac mediante ordinata lex est per Angelos in manu mediatoris. Sine hac amicitia inter homines ordinata esse non potest: Nam cum Apostolus dicat: Omnia secundum ordinem fiant in vobis: & ipse iterum: Omnia vestra fiãt in caritate, patet ea ordinem non habere, quæ in caritate non fiunt. Ipsa est via & vita virtutum: ipsa est via eminentior: & illa ditur, quò ostenditur salutare Dei: Vnde Apostolus in prima Epistola ad Corinthios: Adhuc, inquit, viam eminentiorẽ vobis demonstro. Et idem: Scire etiam supereminentem scientiæ caritatem Dei. Hęc est via, de qua Isaias dicebat: Ambulabũt hanc viã qui liberati fuerint, & redempti à Domino: Et venient in Sion cũ laude: fugiet dolor & gemitus, lætitia sempiterna super capita eorũ, gaudiũ & lætitiam obtinebunt. Caritas est præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Ipsa est enim lumen cordis, omnes sensus hominis, & affectus clarificans & serenans, vt discat homo, & sciat vbi sit lumẽ oculorum & pax. Caritas

Ioan. 15. Prou. 8. 1. Cor. 14. Ibid. 16. Cap. 12. Ephes. 3. Cap. 35. Psal. 18.

est oleum, quod omni liquori supernatat: quod sanat, quod illuminat, quod omnem asperitatem propria suauitate lætificat. Hoc oleo inuncti Apostoli, & Martyres suauissimam reputabant mortis amaritudinem, & immanem sæuitiam tormentorum. Christus enim vnctus à Deo præ
Hebr.1. participibus suis hoc oleo suos vngit, & exactoris iugum à facie olei
Luc.4. computrescere facit: Spiritus, inquit, Domini super me, eo quòd vnxerit me. Caritas non solum mortis, & suppliciorum amaritudinem suauificat, sed etiam ipsam mortem potentissima virtute mortificat. Nonne Christi caritas peremptoria mortis erat: cùm ipse dux vitæ, mortis
Osee.13. destructione, illi comminaretur, & diceret: Ero mors tua, ô mors. Dile-
Actor.3. ctio si quidem fortis est, vt mors: imo fortior morte. Cùm enim mors vitam eripiat temporalem, nos ad vitam caritas introducit æternam. Illa nos à vita transitoria deiecit: hæc ad vitam & gloriam sine fine restituit. Caritas est porta speciosa, quæ in euersione Ierusalē portis aliis
1 Cor.13. omnino destructis, integra & intacta permansit. Caritas enim nūquam
3 Reg.1. excidit. Hæc est speciosissima Sunamitis, quæ Dauid in virginitate sua calefaciebat: eo quòd non poterat calefieri pellibus animalium mor-
3 Reg.18. tuorū. Qui enim versantur in operibus mortuis refrigescente caritate, cogitatione passionum Christi denuò recalescunt: hæc est nubicula, quæ ad preces Eliæ magnam excreuit in pluuiam. Cùm enim aliquis Dominum cœperit ex toto corde diligere, statim non solùm ad proximos, sed etiam ad inimicos beneuolentiæ stillicidia, & gratiæ fluenta diffundit, nec mirum: Caritas enim est oleum viduæ, quod continuum
4 Reg.4. ex sui distributione suscipit incrementum. Mulier siquidem de vxoribus prophetarum, vxor Abdiæ clamauit ad Helyseum dicens: Vir meus mortuus est, & ecce creditores tollunt à me duos filios ad seruiendum sibi. Impleuit ad vocem prophetæ vasa oleo, quo debebat inungi: Sunt
Allegoria, eiusque interpretatio pauperis mulieris oppressa. filij. Timor & Amor; qui vasa non pauca afferunt, quibus mater Gratia oleum beneuolentiæ & deuotionis infundit. Claudit tamen ostium conscientiæ, & fauore laudis humanæ, ne sine oleo inter virgines fatuas reputetur. Creditores sunt importunissimi exactores, maligni spi-
Luc.23. ritus, qui pro voluntate transitoria æternos exigunt cruciatus. Vicinæ, à quibus vasa mutuo accipiuntur, sunt Angelicæ potestates, animæque sanctorum, qui nos consiliis erudiunt, & exemplis. Quod oleum misericordiæ in primis infundamus, sciences quòd quandiu vasa huius superfuerint, non stabit oleum. Et caritas impensa pluribus, vberius sortietur argumentum. Linguæ Angelorum, linguæ hominum, sustentatio pauperum, martyriū, sine caritate nihil sunt. Prophetia præcedit, scientia comprehendit, fides credit: sed nec prophetia, nec scientia, nec fides, etiam si montes transferat, nequaquam sine caritate valebit: sine cari-
1. Cor.13. tate nihil potest prodesse, nihil verò cū caritate, obesse. Caritatis bene-
Iac.5. ficio impediente, peccata non sunt. Caritas enim operit multitudinem peccatorum: caritas est lex vitæ, disciplina morum, pax conuenientiū, gloria concordium, criminum abolitio, legis plenitudo, sacræ Scripturæ compendium, præceptorum Dei consummatio, Virtutum virtus, & bonorum impletio meritorum. Omnia mandata vitæ, omnia iustitiæ opera

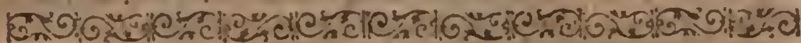
opera referuntur ad eam. Ex hac suum sortiuntur effectum, operum commendatio, deuotæ orationes, & ab ipsa tanquam fructus ab arbore, tanquam † ramus à vita, pendent tota lex & prophetæ. Sicut enim fructus à palmite suum recipit alimentum, donec ad maturitatem perueniat, sic boni operis fructus, sic sancta deuotio, sic omne quod piè agitur suum à caritate recipit initium & progressum. † rami à vite.

QVOD CARITAS EST CONseruatio Legis & fidei.

VT autem sub certa definitione, quid sit caritas possit apertius, & efficacius comprehendi, audiamus qualiter eam definiat, aut describat Apostolus. Ipse enim ad Timotheum scribens: Finis, inquit, præcepti caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Præceptum lex dicitur, cuius præceptis vita hominum informatur. Est autem lex S. Moysi, vel principium terræ, de qua Paulus Apostolus dicit: Lex iusto non est posita, sed iniustis. Et alia est lex, quam Psalmista postulat, dicens: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Ista lex spiritalis est, illa carnalis. Istius professor coram principibus, & inter gladios nihil timet. Illa iniustos, & maleficos terret: illa iniustis posita est, quibus præcipit, ne occidant: hæc iusto non est posita, quia lex principium nihil in hominibus iustis inuenit puniendũ. Audi quid dicat Apostolus: Vis non timere potestatem, bonum fac & habebis laudem ex illa: & adiungit: Si malum feceris, time. Ab hoc equidem timore iustum eximit caritas de puro corde. Ideóque ipsa finis legis illius est, quæ timorem incutit. Vnde & ipsa timoris est finis legisque, quæ iusto posita non est. Caritas etiam finis est, cum si omnium operum bonorum consumatio, & malorum abolitio: & sic finis est vtriusque legis. Vnius scilicet legis malorum, quam abolet, & alterius, quam adimplet. Sane fides eorum ficta est, de quibus dicitur: Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. A qua malitia Ioannes Apostolus nos dehortans: Nolite, inquit, diligere verbo, nec lingua, sed opere & veritate. Veritas operis est actio rectæ intentionis. veritas in ore est, simplicitas, in sermone. Sicut autem cor purum non simulat, ita intentio non errat. Vbi autem non est error, aut simulatio, aut fictio, est pura & simplex intentio, & in ea caritas requiescit. Fictio verò fidei longè à caritate relegata est, & dicitur fides ficta eorum, qui de corde suo fingunt suæ fidei formam, & sanæ doctrinæ aduersari non dubitant. Ficta etiam à quodam sapiente dicitur, quasi fictilis, eo quod tanquam vas fictile & fragile, tempore tentationis citò à veritate recedit. De caritatis laude, & commendatione scriptum est: Si dederit homo substantiam domus suæ, pro dilectione, quasi nihil, despiciet eam. Petrus autem Apostolus nos ad eam inuitans: Ante omnia (inquit) mutuam in nobismetipsis caritatem habentes. Et Palus: Super omnia, inquit, hic caritatẽ habete. Et idem: Sectamini caritatẽ. Et rursus

1. Tim. 1. Ibid. Psal. 118. Rom 13. Ibid. Psal. 77. 1 Iohan. 3. Cant. 8. 1. Pet. 4. Coloss. 3. 1. Cor. 14. 1. Cor.

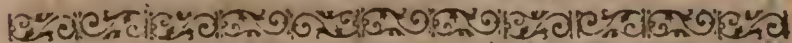
risinata meliora, caritatem intelligens, propter quam omnia quæ reputauerat lucrum, dicit se existimare detrimentum, & arbitrari vt sterco-
Philip.3. ra, vt Christum lucrifaceret. Paulus in ea caritate, quæ finis præcepti de corde puro, & fide non ficta, firmiter stabilitus, Quis nos, inquit, se-
Rom.8. parabit à caritate Christi? tribulatio, & angustia? an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? Certus sunt, inquit, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque altitudo, neque profundum, neque instantia, neque futura, neque creatura a-
1.Tim.1. liqua poterit nos separare à caritate Dei, quæ est in Christo Iesu, vera de corde puro, & fide non ficta. Caritas quasi ignis scintillans feruebat in Paulo. Vnde adhuc non cessat incendere plures illius ignea locutio.
Ephes.3. Ipse autem per hanc fidem dicit Christum habitare in nobis: quæ quandiu in nobis viuit, & Christus in nobis per fidem viuit. Iustus etiam per
Abacuc.2. hanc viuere dicitur: Sicut testimonio Abacuc Prophetæ, & Pauli Apo-
Heb.10. Rom.1. stoli probatur apertè dicentium, Quod iustus ex fide viuit. Oportet sa-
Gal.3. ne quod viua sit fides, de qua, vel per quam viuere nos oportet. Notandum ergo, quod sicut vitam corporis ex motu cognoscimus, ita ex ope-
Gal.5. ribus bonis vitam fidei fieri comprobamus. Illa siquidem fides sola viuit, quæ per dilectionem operatur. Est ergo Caritas vita fidei, qua fri-
Rom.5. gescente aliqua desunt. Spiritus autem Dei est per quem Caritas diffunditur in cordibus nostris. Sunt tamen qui cum spiritu cœperint,
† viuere. †......carne consumantur. Et eis conuenit verbum illud: Non permane-
Gen.6. bit spiritus meus in homine in æternum: quia caro est.

QVALITER COGITANDVS EST DEVS CARITAS.

Sciendum quòd quando terra inferior est altitudine cœli, tanto elegantior, eminentior, & inæstimabiliter dulcior est amore proximi amor Dei. Et vt de Dei dilectione loquentibus causa prius, vel præcepti propositi desiderabilius, & liberius ad intelligentiam se diffundat, pauca de Deo, quasi delibando perstringimus, vt appareat quàm inestabili gratia, & dignatione incomparabili, Deus gloriæ mediante beneficio caritatis, homini condescendat. Credendus itaque & cogitandus est Deus, Quædam vita æterna, vita viuens in se, & omnia viuificans, immutabilis, & omnia mutabilia immutabiliter faciens, omnia intelligens, omnémque intelligentiam creans: Sapiens, & ipsa sapientia, veritas fixa, iustitia indeclinabilis, scientia, virtus, summa bonitas, diuinitas, æternitas, magnitudo, immensitas, summa essentia, qua est Esse: summa & æterna substantia, non subiecta prædicamentis vocum, aut cogitabilium, sed omnium rerum caulale efficiens, & superessentiale principium. Cogitandus est Deus simplex, purus, integer, & perfectus, nihil
Altitudinē Dei quomodo contemplamur. habens quod in numerum transeat, nihil trahens à tempore, vel à loco: sic in omni loco, quod nec includatur à loco: cogitandus est Deus sine forma visibili, sine specie corporali, sine compositione partium, sine distin-

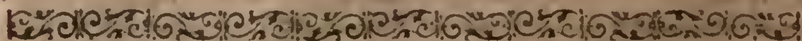
distinctione membrorum, in quo omnia, non vt in loco, sed in virtute, sine qualitate bonus, sine quantitate magnus: sine situ præsidens: sine habitu continens omnia, & disponens. Disponit enim, vt sapientia, operatur vt virtus, amat vt caritas, reuelat vt lux, miseretur vt pietas, scit vt veritas, iudicat vt æquitas, præsidet vt maiestas. Non comprehendis eius altitudinem, nisi vilescas apud te contemplatione ipsius. Non comprehendis eius magnitudinem, nisi fias paruulus in oculis tuis, subiiciens te humanæ creaturæ propter ipsum. Deus caritas est, Spiritus tamẽ sanctus, specialiter caritatis appellatione signatur. Ipse est amor patris & filij, & suauitas & vnitas & osculum & amplexus, & quicquid esse potest commune amborum. Quia verò per gratiam sancti Spiritus anima hominis Deo mirabiliter & miraculosè vnitur, sciẽdum est quod idem Spiritus in illa vnione donatio est Dei, & donum. Propterea Paulus Apostolus spiritum Sanctum interserit in catalogo munerum Dei. Dicens: In castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, in spiritu Sancto, in caritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei. Spiritum Sanctum ponit in medio, quasi artificem totius bonæ voluntatis, ad Deum, formationi affectionis dirigentem actionem, agentem omnia fortiter, & vniuersa suauiter disponentem. Spiritus est qui viuificat spiritum hominis, ipsúmque instruit, & format Deum diligere, quærere, inuenire, tenere & frui. Ipse est sollicitudo quærentis Deum in humilitate: pietas adorantis in spiritu, & veritate: Ipsa est sapientia inuenientis, amor habentis, & gaudium perfruentis. 2. Cor. 6. Sap. 8. Ioan. 4.

QVOD CVPIDITAS FACIT HOMINEM MVLtipliciter errare à vero bono, quod est in caritate.

POrro quidam ea perfruendum sibi eligunt ad, quæ peremptoria sunt salutis. Veneno enim cupiditatis infecti, & absorpti à malitia huius mundi, in fallacib. diuitiis, in transitoriísque honoribus, in voluptatibus carnis, seculíque fauoribus suæ intentionis finem constituunt, & his, quæ sunt æternæ damnationis, actionib. fœlicitatem suam falsa opinione, quasi somniando depingunt. Isti, vt metam suæ intentionis attingent, viarum dispẽdia eligunt, & cœcæ cupiditatis multiplici præstigio dementati, ad sui desiderij finem per diuortium, & anfractus incedunt. Tendit enim vnus ad brauium sui cursus, militia mediãte: alius negotiatione alicuius artis: alius latrociniis aut rapinis. Id autem specialiter ab vnoquoque diligitur, ad quod finaliter intentio eius tota dirigitur. Cætera verò quasi quædam adminicula sunt, militia atque negociatio, & cætera, quib. mediantibus, id quod quis ad fruendum eligit, obtinere conatur. Iterum autẽ mens elusa, quæ sibi fœlicitatis imaginem in re præsagiebat inutili, dum post rei desideratæ obtentum, maiori se sentit indigentia laborare, præoptata incipit fastidire, & denuò in alterius rei succenditur appetitus: non tamen satianda, sed alterius

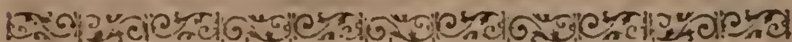
Psal. 30. Iud. 16. falsæ fœlicitatis imaginatione fallenda. Hic est circuitus impiorum, hæc est vituperatio multorum commorantiũ in circuitu. Hæc est mala Samsonis, quam decisis virtutum crinibus, & effossis prudentiæ oculis circumuoluit sequens cupiditatum circuitum, etiam relicto compendio caritatis: Caput, inquit, circuitus eorum: labor labiorum ipsorum Psal. 134. operiet eos. Porro de hoc labore non satiabitur homo, nisi de siliquis Luc. 15. porcorum illa fortè facietas inducatur: quę diuitem dormire non sinit. Vbi enim copia maior diuitiarum exuperat, ibi se grauior molestia sollicitudinum totius perturbatiua quietis intruditur. Rationalis itaque anima licet ad suam beatitudinem desideranter aspiret, aliis tamen abstrahitur, & eam quædam falsæ fœlicitatis imago deludit, aut veræ miseriæ similitudo deterret. Quis enim paupertatem, persecutionem, ægritudinem, luctum, famem non reputet magnam miseriæ portionem? Istis tamen & vera miseria præcauetur, & vera beatitudo acquiri- Matth. 5. tur, nimirum paupertas, regni cœlestis adacquisitiua est: Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum: Beati qui lugent, qui esuriunt, qui persecutionem sustinent, quia illa saturabuntur, illi consolationem recipient: Isti iam cœleste regnum adepti sunt, non solum ad habendum sibi, sed aliis conferendum.

QVANTA MALA SINT IN DIVITIIS.

VT autem de temporalium diuitiarum vmbratili & peremptoria fœlicitate, causa exempli, aliqua inducamus, & quòd à beatitudine, quæ in caritate est, eam liqueat esse penitus alienam, vide in primis quanta cum pecunia molestiarum turba versetur. pecunia cum labore acquiritur: acquisita cum timore seruatur, & tandem cum dolore amittitur. Et prouentus pecuniæ potest existimari miseriæ incrementum. Ydropici enim more, qui plus bibendo, plus siti, pecuniæ cupiditas ex multiplicatione grandescit. Timetur prætereà, potens ne auferat, seruúsque ne prodat, fur ne surripiat: & frequenter impletur Eccl. 5. verbum illud Sapientis, vt sint diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui. Melius est ergo pauperi, qui nec metuit potentem, nec proditorem formidat, aut furem. Pauper cantat, diues plorat. Ploratur lachrymis amissa pecunia veris. Pauperi enim si Christus sufficit, nihil deficit. Diues autem quanto plura possidet, pluribus eget: nec diuitiis vnquam Ibidem. inuenit copiam, quam inquirit. Verbum Salomonis est, Auarus non satiabitur pecunia, & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Cir- Psalm. 61. 1. Tim. 6. cumspecte dictum est, Qui amat diuitias: vnde Psalmista: Diuitiæ si affluant, non apponas cor. Propterea præcipit Apostolus, prædicandum diuitibus, non superbè sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed vt facile tribuant, & communicent, & thesaurizent sibi bonum fundamentum, vt apprehendant bonam vitam. Ipso teste, non qui diuites sunt, sed qui diuites esse volũt, incidũt in tẽtationem & laqueũ diaboli, sibiq; thesaurizant iram in die iræ. Quod insinuans Abacuc, dicit: Væ ei

Væ ei qui cógregat non sua: vsque & aggrauat contra se damnosum lutum? Sanctos equidem inter diuitias nec sollicitudo seruandi, nec timor amittēdi sollicitat. Hanc eis sollicitudinem Dominus interdicit: Nolite, inquit, solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus? & paulò post: Primùm quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Isti sicut nunquam de diuitiis gloriantur: Sic nec murmurant de amissione illarum. Imò rapinam bonorum suorum cum gaudio suscipiunt, considerantes se habere meliorem, & manentem substantiam. Peruersis denique totum in contrarium cedit. Dum enim rationalis animæ appetitui, quem solus Deus explet, sufficere posse existimant, vilem affluentiam mundialium rerum, quia nihil ex quantalibet rerum ingestione proficiunt, nec se curis infœlicibus eximunt, nec à labore quiescunt, & quod miserabilius est, talium vana delectatione, tumescunt. Talium (dico) gloria in confusione est: quorum finis, interitus, quorum vita in continuo labore: quorum exitus in miseria sine fine. Quocirca, nugatoria & fallaci temporalium diuitiarum fœlicitate delusi; præteritæ vitæ fructum conuertunt in materiam lachrymarum. Capp. Matth 6. Ibid. Heb. 10.

LAMENTABILIS QVERELA EORVM,
Qui à caritate deuiant per cupiditatem.

Miseriam siquidem talium Sacra scriptura patenter exprimit ac describit: Dicent (inquit) intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes: Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis: ambulauimus vias difficiles: Viam autem Domini ignorauimus: Quid nobis profuit superbia? & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt omnia velut vmbra, & tanquam nuncius præcurrens, & tanquam nauis quæ præterit fluctuantes aquas, cuius cùm transiit non est vestigiū in mari: Ita & nos, nati continuò desinimus esse & virtutis quidem nullum signum voluimus ostendere: In malignitate nostra consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno, qui peccauerunt, quoniam spes impij tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur, & tanquam fumus, qui à vento diffusus est & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis. Quàm fallax & delusoria sit illa perniciosa fœlicitas, quam plerique in carnis voluptate constituant in libro experientię legitur incessanter: dū in opere impudicitiæ citò pręterit quod delectat, & permanet sine fine quod cruciat. De actu quidem immunditiæ nihil remanet, nisi fœda & fœtida recordatio peccati in tormentum animæ, expectationémque gehennæ. De talibus ergo lugendum potius censeo, quàm loquendum, dum eos, qui ad imaginem Dei creati, in bestiales motus & impetus belluinos degenerare videmus, quærentes quæ de ventre & sub ventre sunt, & impudenter impudicitię data tremenda super se iudicia non attendūt. Quid ergo, indignius, quàm suam animā, pro qua Christus mor- Sap. 5.

ptate oculorum, vel aurium cæterorúmque sensuum, non est beatitudo vel requies, nec in his, quæ pertinent ad delicias vitæ huius, ad ambitiosum honorem, aut potentiam dominantium. Veniat igitur rex ditissimus, potentissimus, delicatissimus, & tamen Sapientissimus, Salomon scilicet: & quid de fine tali diiudicet, audiamus: Dixi, inquit, in corde meo: vadam, affluam deliciis, & fruar bonis, & infra: Ædificaui domos, plantaui vineas, feci hortos, & pomeria conseui cunctis arborum generibus: & multa his, prosequendo, adiecit: Possedi seruos, & ancillas, & familiam multam nimis, coaceruaui mihi argumentum, & aurum, substantias regnorum, & prouinciarum. Et addens de voluptate aurium: Feci mihi cantores & cantatrices, post pauca subiecit: Quicquid desiderauerunt oculi mei, non negaui eis, nec prohibui cor meum, ne omni voluptate frueretur in his quæ parаueram mihi. Quid quæso delicatius? quídve iocundius? sed attende, quia nihil vanius, nihil mutabilius, continuat Salomon, & subiungit: Cúmque conuertissem me, inquit, ad cuncta opera mea, in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem & afflictionem spiritus, & nihil permanere sub Sole Sententiam quidem generalem præmiserat dicens: Vidi cuncta quæ fiunt sub Sole, & ecce omnia vanitas, & afflictio spiritus. Habes ex verbis Salomonis vanitatem, & afflictionem spiritus. Apponit Veritas tertium, scilicet virtutum: Omnis, inquit, qui facit peccatum, seruus est peccati. Coniungantur hæc tria, Vanitas, seruitus, & spiritus etiam afflictio. Vbi ergo reges? Vbi Sabbatum? Nonne verbum legis est? nullum seruile opus facietis in eo. Quis enim peccatum non fecit? Quis ergo est, qui non sit seruus peccati? Dicit Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Si dixerimus, inquit, Iohãnes, quòd peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Quid ergo nos liberabit à iugo veteri, & à seruitute peccati? Ille, de quo Veritas in Euangelio dicit: Si filius vos liberauerit, verè liberi estis. Ipse ad Sabbatum nos inuitans: Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Et ecce refectio, quasi sabbati præparatio. Audiamus & Sabbatum: Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Ecce Sabbatum, & ecce quieta tranquillitas: Iugum enim meum suaue, & onus meum leue. Iugum enim hoc non reprimit, sed erigit: pennas habet, quibus eleuet, non pœnas, quibus aliquos grauet. Iugum istud caritas est Dei, proximíque dilectio. Sic Sabbatizatur, sic ab omni opere seruili vacatur. Nimirum caritas non agit perperam, non cogitat malum, sed & dilectio proximi malum non operatur. Vides Andreæ sabbatum vbi sit, in quo etsi aliqua peccati surreptio ex infirmitate contingat, non tamen periit sabbati feriatio, quia caritas operit multitudinem peccatorum. Videmus tamen aliquos, qui cum suauiter respirare deberent sub iugo & onere suaui & leui, sub vtroque laborant, & murmurant. Addicti Babilonicæ seruituti, vitium inoletæ consuetudinis non possunt dediscere, nec intelligunt, hæc de morbo proprio, non de iugo, vel onere Domini prouenire. Sciant autem quicunque causantur iugum vel onus Domini

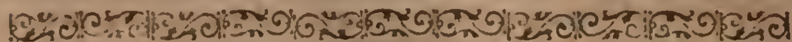
Eccl. 2. Ibid. Ibid. Ibid. Ibid. Cant. Ioan. 8. Leuit. 23. Num. 29. Psalm 50. 1. Ioan. 1. Ioan. 8. Matth. 11. Ibid. 1. Cor. 13. Rom. 13. 1. Pet. 4.

ni, quod tum nondum abiecerunt mundanæ concupiscentiæ iugum: vel perniciosè resumpserunt abiectum. Illud etenim frequenter euenit in quibusdam, vt iugum Domini in habitu præferens, mentis humeros negotiorum secularium pressuræ supponant: atque iugo Dei laborum impatientiam, quos pro seculo patiuntur, ascribant. Isti vt immundi canes ad proprium vomitum recurrentes, sub habitu abstinentiæ ventrem colunt: sub cilicio pœnitentiæ gloriam mundi captant. Sub sacro amictu pudicitiæ, imò nuditiæ militant: Sub ouis vellere lupum operiunt: & auaritia inexplebili æstuantes, vt domum domui, agrum agro copulent, armantur ad lites & contentiones: non parcunt pauperi, viduę, aut pupillis: nec mouentur super contritionem Ioseph. Ad iugum vtique mundi pertinet quod curis exæstuant, quod inflammantur odiis, & torquentur inuidia. Et hoc iugum cupiditatis est, & onus seculi graue. Iugum autē Dei suaue est, & onus eius leue. Et quid quæso suauius est homini, quid iocundius, quàm mundum contemnere, & se reputare seculo celsiorem? Atque in bonæ & securæ conscientiæ vertice consistentem, mundum habere sub pedibus? nihil videre in eo, quod appetat? Nulli enim inuideat, vel metuat, nihil mali esse, quod ab alio sibi possit inferri: Nihil boni esse, quod ab alio sibi possit offerri. Sed in illam hęreditatem incorruptibilem, incontaminatam, & immarcessibilem, conseruatam in cœlis oculos dirigere, fallaces diuitias, & honores perniciosos, & dānabiles delicias cōculcare. Quid quæso desiderabilius, quid trāquillius, quàm suam sic animam stabilire, vt nullius motib. carnalis concupiscētiæ agitetur? Extraordinatij appetitus incentiua non sentiat: aspectus tenebrosos abhorrens: carnem tote pudicitiæ tepescentem cōpellat ancillari spiritui: carnem ad lenocinia illectricem, scilicet ad exercitium militiæ spiritualis promptissimam habeat admittere. Quid præterea ita diuinæ tranquillitatis imaginem gerit, quàm animæ? Quæ sic ad omniū iniuriarum tolerantiam se obfirmat, vt eam contumeliæ illatæ non moueant, mentem eius à statu suo nullæ comminationum, aut iniuriarum machinæ deiiciant: Eandem in prosperis & aduersis seruare constantiā: amicum & inimicum eodem oculo intueri, nōne similis ei, qui facit solem suū oriri super bonos & malos: pluit super iustos & iniustos? Et hic omnes Sagena caritatis attrahit, & amplexatur in Christo: quod cùm circa eum omnia mutabiliter fiāt, nulla est in eius corde mutatio. Verè verum est in caritate Sabbathum. Cùm enim cæteræ virtutes vicem vehiculi vel viatici gerant ad legem obtinendam, omnes in caritate quiescunt. Illud denique admiratione dignum est, quod sine charitate nihil est virtus. Et ipsa vnicuique virtutū exhibet, vt sit virtus: fides equidem quæ hic operatur ad vitam, in Dei visione tunc non erit iam fides, sed veritas. Ibi enim abhorrebitur fides, cùm id videbitur quod super omnia diligetur. Nec opus erit credere, quod nobis licebit plena cognitione percipere. Non erit etiam ibi de cætero spei locus, vbi Deo fruentes non habebimus vlterius quod speremus. Hic temperantia pugnat contra libidines: Prudentia contra errores: fortitudo contra aduersitates: iustitia contra iniquitates. Porrò in caritate semper est perfecta caritas: Ideoque

Matth. 11.

Matth. 5.

que non est ibi libido, cui repugnet temperantia. In caritate est perfecta scientia. Ideóque nullus error, quam prudentia elimimet. In caritate vera beatitudo est: ideóque nulla aduersitas quam fortitudo expugnet. In caritate omnia fiunt tranquilla & coæquata: ideóque nulla ibi est inæqualitas, quam iustificari oporteat. Denique nec fides virtus est, nisi per dilectionem operetur: nec spes virtus est. Rursum si velis virtutum naturam æstimare subtilius: quid est temperantia nisi amor, quem nulla voluptas illicit? Quid est prudentia, nisi amor, quem error aliquis non seducit? Quid fortitudo, nisi amor, qui nulli aduersitati succumbit? Quid denique iustitia nisi amor, qui quod suum est vnicuique distribuit?

QVOD CARITAS EST SABBATVM ET SEX virtutes, quasi sex Dies ante Sabbatum.

SIcut autem caritas est vera mentis humanæ requies, perfectum Sabbatum: sic sex prædictæ virtutes, fides, spes, temperantia, prudentia, fortitudo, iustitia sunt quasi quædam dies operationis. Caritas verò quædam luminosissima dies est tranquillitatis & pacis: Et nunc quæ est expectatio mea, nisi tu Domine? Si forte desiderium pauperis exaudiuit auris tua, vt ad modicum tempus requiescam cum regibus, & cõsulibus, qui ædificant sibi solitudines, & replent domos suas argento. Porro lux ad momentum mihi permittatur, requies ab exactoribus Pharaonis. Vtinam mihi Sabbatizare liceat vel horâ dimidia. Vtinam mihi detur vocare & videre, quoniam Iesus ipse est. Ipse est Sabbatum animæ quærentis eum; imperans diligentibus se tranquillum, & impermutabilem Sabbatismum. O quam beati sunt, qui ingredientur locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, atque in voce exultationis & cõfessionis tripudiant & exultant: memores verborum tuorum Iesus, cum Abacuc propheta cantantes: Ego autem cantabo & exultabo in Deo Iesu meo. Sabbatizat Iudæus, quia legit Deum sex diebus operatum fuisse, & quasi labore operis fatigatum die septimo quieuisse. Non est Deum sic cogitare, sed in Dei contumeliam idolum fabricare. Non laborauit operando creator: sed dixit, & facta sunt omnia, pro beneplacito suo mandauit, & creata sunt vniuersa. Summa & æterna est scientia, æternus Deus, nullius indigens, plenè sibi sufficiens, in sua tranquillissima caritate indeclinabiliter & immutabiliter manens: & mutabilia operans requiescit in se: vita in se viuens, beatorum pax, indeficiens quies. Quocirca sicut in successione dierum manè, & vespere vicissim variantium creaturæ mutabilitas designatur: sic in Deo, cui nihil aduenit, nihil præterit, aut succedit, æterna tranquillitas, & quieta æternitas intimatur. Notandum verò, quod operibus Dei Senarius, Septenarius diuinæ quieti ascribitur. Nimirum Senarius numerus perfectus constat ex partibus suis. Sic enim coniunxeris vnum, duo, tria, perfectum habes Senarium: qui Dei operibus specialiter assignatur. Vt in re-

Psal. 38. Psal. 9. Iob 3. Psal. 45. Psalm. 41. Habac. 3. Genes. 1. 2. Psal. 148. Senarius numerus perfectus.

cohibeamus linguę lubricū sub censura silentij: & quasi volatilia pennata, nunc ad cœlestia nos erigamus: nunc & conscendentes operibus misericordiæ, fructus bonorum operum sub Dei gratia & benedictione reddamus. Construatur denique iustitię dies sextus: per quam ad diuinā imaginem reformati, bestialibus desideriis, vitiisque reptilibus imperantes, corpus spiritui, spiritum Deo subiiciamus. Et sic vtrique quod suum est tribuatur. Et notandum quòd Dominus nondum bestiis, nondum iumentis, non reptilibus, sed hominibus & auibus, atque piscibus benedicit, homini autem iumenta & bestiæ subiiciuntur. Iis enim qui in se Dei repræsentant imaginem, iumenta id est corpora subiiciuntur, & bestię, id est, nequitiæ spirituales, De quibus propheta prædicat: Ne tradas bestiis animas confitentium tibi. & Dominus per alium prophetam: Auferam, inquit, malas bestias de terra vestra, & dormire vos faciam fiducialiter: hæc est dormitio, & Septimæ diei tranquillissima quies, dies enim septimus est caritas, dies Sabbati, dies requietionis, iocunditatis & pacis: per quam homo securissime dicit: In pace in id ipsum dormiam, & requiescam. ipsa est omnium virtutum conseruatio, sanctarum animarum suauis refectio, tranquilla mentis referiatio. Ipsa est septimus dies, in qua māna cœlestis nos reficiet: ipsa est mensis septimus in quo post diluuium tētationum irruentium, arca suauissime requiescit. Ipse est id Sabbatum, quod Isaias propheta describens: Erit inquit Sabbatum ex sabbato, & mensis ex mense: vt post septies septimum annum, annus iubilæus incipiat, annus placalis Domino, in quo sua singulis restituatur hæreditas: plenaria iocunditatis antiquæ possessio, & æterna libertas. Hic latè epulabimur ab introitu gloriæ eius: & implebitur quod Dominus in Isaia promittit: Ecce inquit ego creo Ierusalē exultationem, & populum eius gaudiū: exultabo in Ierusalem, & gaudebo in populo meo: & non audietur vltra in ea vox fletus, & vox clamoris. Domine Deus quandiu prolongabitur iubilæus? quando præueniet me misericordia tua, vt sit portio mea in terra viuentium? tu es Domine pars hæreditatis meæ, & calicis mei qui restitues hæreditatem meam mihi. Differtur equidem, sed non aufertur illa iocunditas, qua satiabor, cùm apparuerit gloria tua. Iterum comedam panē meum in sudore vultus mei, & cum lachrimis in mensura: donec vinum detur merentibus, & sicera his qui bono sunt amico, & tota deliciis illis absorbeatur amica mea, quarum primitias iam degusto. Audite cœli, & auribus percipe terra, quantū magnificauerit Deus nobiscū misericordiam suā. Et quis abyssum tam ineffabili gratiæ considerauit? quis de fonte tantę dulcedinis gustauit? & nó amauit? nonne Deo subiecta erit anima mea? quare non effundis in Deum vniuersos affectus, quos dirigis ad vanitates, & insanias falsas? quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? nunquid non est tibi consiliarius, aut saluator? nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere ad Dominum tuum. Diuulsa mea, dilacerata mea, perdita mea, sed Christi denique suscitata, Christi passione redempta, cur quæso diligis aliquem præter illum, qui tam benigne, tam

Psalm. 73. Osee. 2. Psal. 4. Isa. 66. Isaia 65. Ps. 141. 58. Psal. 15. Psal. 19. Genes. 3. Prou. 31. Esai. 1. Genes. 19. Psal. 19. Psal. 41. 42. Ierem. 8. Cant. 6.

misericorditer à tot miseriis te redemit? Iugi scrutinio, & assidua
Hebr.1. meditatione reuolue qualiter vnigenitus Dei patris, cùm esset
Phil 2. splendor, & figura substantiæ eius, post exinanitionem vsque ad
Luc.4. formam serui, post famem, post sitim, post lassitudinem, post lacry-
Matth.2. mas, post vincula, post fel & acetum, post coronam spineam, post clauos & lanceam, ob salutem tuam inter duos latrones in cruce pendebat, crucis equidem cornua in manibus eius. Sic de illis pius ille Samarita-
Luc.10. nus tuis vulneribus & vinum & oleum infundebat. Porro erat ibi abscondita fortitudo eius, & in amaritudine mortis, dulcedo ipsius. O quàm magna vis dulcedinis tuæ Deus, quam abscondisti timentibus te:
Esa.45. testimonio Iesaiæ: Vere Deus abscondictus tu es, Rex Israël Saluator. Moriebatur Saluator tuus anima mea, vt te viuificaret: affixus erat cruci, vt iniquitates tuas propriis manibus cruci affigeret: manus eleuauit ad Patrem in sacrificium vespertinum, vt te ad amplexus amicabiles inuitaret: vitam quoque suam: quæ in nullo morti obnoxia erat, pro te ad mortem obtulit; vt dum à principe tenebrarum iustus iniustè occiditur, quia quod suum non erat vsurpasse conuictus est, ea, quam habebat, vitæ potestate priuatur. In tanto exuberanti beneficio, in tanto cumulo gratiarum: quo te largitio diuina quasi obruit & confundit, vide ne ingrata sis, ingratitudo enim peremptoria est salutis, ipsa est flatus aspidis, virtus animi, vredo virtutum, ventus pestilens, & aurora corrumpens stillicidia pietatis, rorem gratiæ, & misericordiæ fluenta desiccans. Adhuc dico: nihil est enim satis dictum, quod semper dicen-
Matth.18. dum, atque recordatione continua replicandum. Eras illi grauissimo creditori (angelum Sathanæ loquor) illi quidem immanissimo exactori, tot debitis, quot peccatis, vinculo chirographi obligata; nec soluendo eras; Dei autem filius non rapuerat, sed quia rapueras, pro te soluit, & (quod dignatio propensior, & gratia vberior erat) non delegauit alium debitorem, sed dedit animam suam in causam soluti. Cúmque ille angelus transfuga, & emansor deinde detestabilem peteret ancillatum, Christus litem contra te positam suam fecit, & post diuersas productiones testium, legis, oraculorum, Prophetarum, signorum, prouerbiorum, sanguinem allegauit. Obtinuit allegatio illa tuæ sententiam libertatis: Super calculo scriptæ sunt litterę in membrana corporis cru-
Psal 84. cifixi: & confirmatæ osculo misericordiæ & veritatis, iustitiæ & pacis occurrentium sibi. Denique impressum est sigillum, plaga scilicet lateris, quam in pretium redemptionis nostræ, & expiationem nostram continuam iugiter exhibet ante oculos. Adhuc extat titulus causæ, inscriptus in tantę caritatis memoriam. Scias quòd si te ingratum reperit, nec velle tanto vti beneficio, exiget à te districtissime mortem suam:
Ioan.20. vereórque ne quandoque indignantissime tibi dicat: Tolle manum tuam, & mitte in latus meum dextrum; mitte digitos in fixuram clauorum, & vide quanta pro te passus sum. O ingrata, crudelis, impia, non putas Deum de collatis tibi beneficiis pœnitere, si ea viderit ingratitudiné periisse? propterea oratio nostra sæpe recipitur, & hoc pia Dei dispensatione fieri existimo, vt qui de iis perceptis beneficiis ingrati fuimus, ex

mus, ex noua largitione cœlestium numerum, grauiore culpa ingratitudinis oneremur. Cùm enim Deus beneficium perditum reputet, quod non confestim prosequitur actio gratiarum, nobis expedit non exaudiri potius, quàm ad cumulum damnationis ingratitudinis materiam obtinere, quam petimus. Qua ergo præsumptione non diliges eum, qui te non diligentem dilexit? qui te peccatricem non despexit. Vide quæso qua compensatione, quo merito summæ & æternæ respódeas Trinitati. Tradidit pro te Pater vnigenitum suũ morti; tradidit & Filius se ipsum pro tua salute in morte: Datus est denique tibi Spiritus Sanctus, testante Apostolo: Quia caritas est diffusa in cordibus vestris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Sic amat Spiritus Sanctus, amat nos Trinitas tota, amat te Deus æternus, omnipotens, & immensus: cuius magnitudinis non est finis, cuius sapientię non est numerus: cuius pax exsuperat omnẽ sensum, à quo, & in quo vniuersa sunt visibilia & inuisibilia, cœlestia & terrestria. Sane si eum diligis, facis hoc ipse gratuito. Attendite celsitudinem cœli, & magnitudinem firmamenti, & modicum in locis palustribus lutum: talis est, & adhuc inæstimabiliter dispar comparatio tui ad eum, sicut luti ad cœlum. quæ enim collatio tui ad ineffabilem, ad incomprehensibilem, ad incomparabilem? Nihil ei ad mẽsurã minuti tribuere posses, si in retributionem eorũ, quæ, pro te sustinuit, te mille millies annis etiam gehennali incendio cruciares. Omnia quidẽ quæ in Deo sunt inæstimabiliter excellẽtoria sunt, his quæ nostra sunt. Ipse enim diligit vt caritas, iudicat vt æquitas, disponit vt Sapiẽtia, reuelat vt lux, miseretur vt pietas, scit vt veritas, operatur vt virtus, præsidet vt maiestas. Circumscriptis autem omnibus, quæ ad dispẽsationem incarnationis suæ pertinent, diligenter attende, quod tibi vniuersitas mundi de mandato eius obsequitur. Omnis natura tuis famulatur obsequiis: Cœlum, aër, terra, mare, & ea quæ in eis sunt, tuis pariter vtilitatibus & oblectamentis inseruiunt. Annua temporum reuolutio, flores, fructúsque arborum, & herbarum rediuiuatione reformat, atque labentibus & repullulantibus naturis graminum antiquatis continua Dei munera tibi circuitus temporum subministrat. Recognosce anima quando non eras, Cum autem melius esset esse, quàm non esse gratia esse contulit, omnibus illis te præferens, quæ de non esse poterat producere, nec produxit adiecit tibi speciem: & cuius essentia de nihilo prodierat per gratiam creatoris, ipse sua te imagine & similitudine insigniuit. Adhibuit cum pulchritudine vitam. Vnde tanta & tam inaudita dignatio, vt fieres ad imaginem, & similitudinem eius, nisi vt simile tuum diligeres, & ei, qui te gratuita dilectione præuenit, dilectione mutua conformares, nimirum decenter diligẽdo retribuitur. Ei ergo & medullarum tuarum interiora exhibe ad diligendum, qui diligere dignatus est; nihil tamen in te reperiens diligendum, ama signaculum tuum, & imaginem tuam. Et vt expressior in te forma tui creatoris appareat, ei qui caritas est, te & caritate conforma, & in materiam gratiarum beneficia eius iugi meditatione recogita. Amator tuus ad hæc exhortatione Prophetica te inuitat: Pone me, inquit, signaculum super cor tuum, super brachium

Rom. 8. Galat. 2. Rom. 5. Psalm. 44. 146. Philipp. 4. Coloss. 1. Genes. 1. Cantic. 8.

dextrum tuũ, ac si dicat, pone memoriale tuum in corpore & brachio, id est in corde, & opere: vt deposita imagine terreni hominis, cœlestis imaginem portes, & attendens Diuinæ lectionis argumenta, quæ refelli non possunt, pone me super cor tuum, vt fidei signaculum, vt amoris exemplum. Tale signaculum ante præuaricationem suam in se angelus apostata exprimebat, testimonio Iesaiæ dicentis: Tu signaculum
Ezech. 28. similitudinis, plenus Sapientia, & perfectus decore. Angelus siquidem in sua creatione tanta Deo conformitate vnitus est, vt esset potius signaculum similitudinis, quàm simile, vel signatum. De sigillo quippe talis similitudo imaginaliter exprimitur, qualis in eodẽ sigillo essentialiter habetur, & hoc homini competit. Angelus verò, pro suæ subtilitate naturæ. Deo expressiori similitudine adhærebat, quia totus & tantummodo spiritus erat. Nunc autem nos luteo inclusos car-
Sap. 9. cere, & habitatione terrena depressos, caritas ad dignitatis Angelicæ statum reparat. Et licet corpus, quod corrumpitur, aggrauet animam, & deprimat terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, tamen peccato deformitas nouum diligendi mandatum ad Dei similitudinem nos reformat. Multiplicauit in te Dominus dicta sua; adiecit enim pulchritudini tuæ viuere, sentire, atque discernere: & in omnibus, quæ munificentia eius contulit, & accepit indulgentia tua, gratia eius, non exigentia tui meriti, antecessit. Desponsaui te fide. Foris ornauit sensibus, quasi quibusdam præfulgentibus gemmis. Te verò interius, quasi naturali pulchritudine, Sapientia insignauit. Nouit quis ornatus tibi competentior esset, ideóque dedit, quod te docuit: & in tantũ, vt etiam propter hoc ipse te diligeret, qui hæc dedit. Sane insana es, si eũ mediocriter amas, qui te tanto amore præuenit, qui tanta & tam pretiosa largiens, maiora etiam diligenti se pollicetur, quæ nec oculus vidit, nec
1. Cor. 2. auris audit: quorum æstimatio in cor hominis non ascẽdit. Ex eius munere pensare teneris, quantũ sit diligendus, qui tantũ diligit, vt iam nõ tantùm temerarium, sed etiam nefariũ debeas reputare non solùm diligentem non diligere, sed tanti & tam præcellentis támque potentis amorem, totis visceribus, totis interiorib. præcordiis nõ amplecti. Om-
Psalm 44. Ioan. 1. Psalm. 8. Hebr. 2. Psalm 21. Psalm. 44. niũ pulcherrimus est: Speciosus enim præ filiis hominũ: ama sponsum, ama Regem in decore suo, regem virtutum, plenum gratiæ & veritatis, coronatum gloria & honore, Dominum maiestatis. Concupiuit equidem Rex decorem tuum, & munera, quibus te ornare dignatus est, in tuum amorem eius inclinauerunt affectum, amat te in muneribus suis. Si enim habes aliquod bonum, illud debes intelligere Dei donũ. Ver-
1. Cor. 4. bum Apostoli est: Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Si de aliquo gloriaris quasi illud à te ipso, & non à Deo acceperis, furaris Deo quod suũ est, honorem alterius tibi rapis: & te in alienam gloriam præsumptuosè intrudens, habes quidem gloriam, sed non apud Deum. Vide ergo, ne vnquam tibi obrepat ingratitudinis nota, recole incessanter te tua iniquitate perditam, ipsius misericordia reparatam. Stude illi placere modis omnibus quibus potes, qui te talem facere dignatus est, vt placeres, Vtinam teipsam

ipsam agnosceres, vt tui gratiam Creatoris in tuæ plenitudinis inspectione probares; porro oculus cuncta videns se ipsum non videns, ideo facies cordis tui quandoque in speculo sacræ scripturæ, quandoque in speculo propriæ rationis, ne tuæ facias iniuriam dignitati. Quod equidem facies, si vis tibi te abiectiora proponere, & ea quæ decorem imaginarium, & vmbratilem habent, tibi, quæ in veritate pulcherrima es, coæquare. A tua dignitate nimis enormiter & ignominiosè te deiicis, si transitorias, & inanes rerum pulchritudines appetis, aut miraris. Mundus nimirum propter te factus est; ideo mundum non ames; quia mundus non est te dignus, cum sis eo longè dignior, & Sole, & Luna, & omnibus creaturis. Omnia quippe temporali suæ pulchritudinis defectus agnoscunt, tu nec labore deficis, nec pallescis ægritudine, nec marces senio, nec morte tabescis. quocirca si aliquid diligis in hoc mundo, qui totus tibi subiectus est, humana temeritas est: nisi ea diligere velis, vt tibi seruientia, vt munera sponsi, vt amici venia, vt beneficia Domini: nec ista diligas cum illo, sed propter illum: illum propter ista, & ipsum diligens super ista. Degenerabis equidem in amorem meretricum, si plus amas dantis munera, quàm amantis affectum: donanti quidem iniuriam facis, imo & meretricabili turpitudine dehonestas, si recipis dona, & dilectionis vicissitudinem non repẽdis. Ipsum ergo dilige propter se, & omnia, propter eum, dona ipsius dilige, te illi, & illum tibi diligere ipsum, vt eo fruaris, vt in eo ponas affectiones tuas. Et cùm dilexeris feruentiùs, affectuosiùs diligaris. Hic amor sanctus est, nihil habens sordidum, vel impurum, sed in Dei recordatione dulcissimus, omnis mundi supergrediens delicias, & quodammodo ex natura suæ subtilitatis æternus: Illud aut iugi memoria teneas, quòd quanto differentius præeminentior est essentia eius fragilitate humana, tanto suauius, & incõparabiliter dulcius & delectabilius diligit atque diligitur, quã Angelus, quàm homo, vel aurum, seu argentũ, seu lapis pretiosus, vel salus, vel libertas, vel quæcũque alia quibus corda hominũ distrahantur. Nec te ab eo minus diligi credas, si quibusdam animantib. terræ tecum pariter beneficiũ Solis, & Lunæ, & cætera gratiæ suæ dona cõmunicat, nimirum quæcũque illis donata sunt, propter te donata esse non dubites: vt enim tibi seruiãt vniuersa, ipsa de diuina bonitate necessaria sibi dona recipiunt, sine quibus esse, aut seruire non possunt. Nunquid ideo videretur circa te dilectio ipsius intensior, si tibi soli omnia contulisset? Nunquid beatior esses, si sola habitares in mundo, & omnia quæ in eo sunt, sine vllo socialis vitæ solatio possideres? quod si etiam de malorum hominum societate causaris, scias proculdubio, quod sicut tibi, & malis hominib. cætera seruiunt, ita malorum hominum vitam facit diuina dispensatio in tuum militare præsidium. Malorum siquidem societate ij qui boni sunt melius exercẽtur, docentur etiam affectare virtutes, & alia dona Dei, quib. ipsi carẽt: & quæ longè meliora sunt; quàm omnia quæ cum iniustis hominib. possidentur. Denique cùm videant malos reuereri interitum, de suæ salutis expectatione crescit eorum affectus in Deum & te Diuinis muneribus locupletem, quorum cum

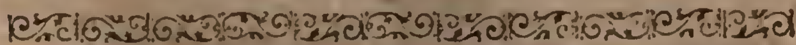
impijs nulla sequitur exhibitio gratiarum. Cum ergo tibi omnia cooperantur in bonum, cum mali tibi exemplo, & boni solatio fiant, non reputes minus à Deo diligi, quia singulariter se non amat; qui tunc quadam amoris singularitate te diligit, dum & bonos, & malos in vsum suæ vtilitatis inflectit, cúmque iure ipso & debito caritatis voluerit omnes alios æternæ beatitudinis esse participes, tua bona voluntas, bonum alienum tibi proprium facit. Et Spiritus sancti communicatione beatitudini tuæ omnium beatitudo accrescit. Fit igitur amor ex ipsa communicatione singularis, dum nihil ex plurium participatione minuitur, & diffusus in omnes totus in singulis reperitur. Te vtique vsque singulariter diligit: qui nihil sine te diligens alia propter te diligit: licet enim amor diffundatur, in plures, tamen est in singulis totus: Vt omnes vnice diligens ab omnibus vnice diligatur: propterea hic amor vnicus, non priuatus, solus, non solitarius, communis non proprius, nec vsu deficiens, nec tempore, nec participatione diliteſcens. Repone igitur in thesauro memorię, ac recole incessanter, quæ tibi à Deo donata sunt,

† deneges. vt nec de † non primitias, nec vnquam super acceptis eius beneficijs in gratiarum actione lentescas. Si recenseas diligenter effusam, & indefessam circa te magnificentiam gratiæ Dei, licet ipse sit generalis omnium dispensator, videbis tunc eum circa cómoditates tuas quasi totum, & singulariter occupatum. Quocunque te vertas, tibi sollicitus, & diligens prouisor assistit. In tentationibus, & in meditationibus, in verbis, in consilijs, in operibus, in aduersis, foris, & intus eius gratia, in omni tribulatione remedium: Sanat infirmam, reducit erroneam, corripit delinquentem, consolatur afflictam, erigit lapsam, tristem lætificat, nec diu vacillare sustinet diffidentem. Illud anima mea, tibi tanquam animæ consulo, sicut aliàs me recolo monuisse, vt primitias tuæ existimationis attendens, iugi scrutinio, & sollicita meditatione reuoluas quòd speciosam te fecit, quòd multiplices gratię dotes adiecit, quòd cum postea per te fœda, & fœtida facta esses, ipse pius & misericors gratuita benignitate sua tuæ auersioni compatiens, sicut te non existentem dilexit, vt conderet, ita te conditam, sed perditam sua gratia reparauit. Loquitur in Isaia fons misericordiæ dicens, vulgo dicitur, mulier si dormierit cum altero viro, nunquid reuertetur ad suum priorem? tu autem fornicata es cum amatoribus multis, reuertere tunc ad me, & ego suspiciam dicit Dominus. Qui te integram & illibatam creauerat, tibi multiplicis gratiæ dona sponsalitia liberalitate contulerat: tu verò amatoribus adhęrens, dedisti sponso tuo libellum repudij, tuam integritatem exposuisti corruptoribus, & illicitos amplexus affectans diuaricabas pedes tuos spiritibus immundis. Tandem frons meretricis tibi facta est. Noluisti erubescere, sed animo ad illicita ruens, te ipsam deuoluebas in abyssum damnationis æternæ. Ipse verò tam excelsus, tam admirabilis, tam præpotens, tam insignis, post lapsum adeò damnabilem oculo misericordiæ te prospexit. Ipse vt te de luto fœditatis erigeret, de suę glorię maiestate descendit: & vt tuę corruptionis ignominiam aboleret, pro te dira, ignominiosa sustinuit. Et vt mul-

ta paucis includam, vt te liberaret à morte, damnatissimæ se morti obtulit. Nec expressius, nec fideliùs, nec dulciùs, nec benigniùs exhibere potuit, quanto te diligeret caritatis affectu. Tunc etiam tuæ præuaricationis oblitus refundit tibi gratiam, quam amiseras, te integrat amorem, quem corruperas, nec sua beneficia tibi, nec tuos excessus improperat. Immo si ei humiliter, & fideliter adherere digneris, accumulabit gratiam, vt pulchrior quam vnquam fueris, & purior fias, Et quanta sit circa te dilectio eius, ex tui lapsus reparatione cognoscas. Scies quantum fructuosum sit eum diligere, qui tam ineffabiliter bonus, & incomparabiliter mansuetus, quod nunquam fortasse sine tantis periculis experientia didicisses: senties te ex infirmitate fortem, ex casu stabilem, tandem ex periculo securam, ex infœlicitate fœlicem. Quocirca adhuc, & iterum tibi vsque ad nauseam replicabo, vt assiduè cogites, quãta tulerit tantus pro te tantilla, & tam perdita. Sanguinem, & mortem suam posuit pretiũ suum, cùm sit eius sanguis impreciabilis, & mors eius æstimationis non recipiat modum. Illud etiam super omnia te cauere oportet, vt non arroganter de ipsius effusa liberalitate præsumas. Sed cõtinuè recolas, qualiter te in lupanaris opprobrio prostitutam ab immunditiis sanguine suo lauit, amauit, integritati tuæ restituit. Amorem ipsius violentem reintegrauit. Licet autem faciem eius non videas, ipsum tunc tibi semper esse præsentem non dubites. Vide ergo ne aliqua indecentia tui, oculos præsentis offendas. Et scias indubitanter, quòd qui te dilexit turpem, pleniùs diliget speciosam. Indue te ergo quæso veste innocentiæ: orna te quasi veste polimita varietate virtutum. Et qui te annulo fidei subarrauit, in te odorare lætetur aromata gratiarum. Dilige quæso te, tota Dominum & sponsum tuum, vitam tuam, solatium tuum, consilium tuum, auxilium tuum. Denique dilige illum, illum qui tibi est, quicquid optabile, aut amabile esse potest. Dilige eum caste, deuote, sanctè, non verbo, nec lingua, sed opere, & veritate. Quere in amore tuo non quæ tua sunt, sed quæ Domini. Sic enim diligere nos *Psalm. 107.*
docebat Propheta cùm diceret, Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. De illo autem qui quærit quæ *Psalm. 48.*
sua sunt, scriptum est, Confitebor tibi cùm benefeceris mihi. Sic ergo totam te iactes in eum, sic amando tota transeat in amatum, vt tui oblita, factaque apud te tanquam vas perditum, viuas in Christo, & à te *Psalm. 781*
ipsa deficias, vt possis dicere cum Propheta, Defecit cor meum, & caro *Psalm. 26.*
mea Deus in æternũ. Domine, Deus meus tibi dixit cor meum: exquisiuit te facies mea, sed quãdo fiet hoc Deus? Quando venies anima mea, & apparebis ante faciem Dei? Quando sinistra in dextra conuertetur? *Psalm. 41.*
Quando te sponsus exhibebit non habentem maculam, nec rugam: cùm *Ephes. 5.*
fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, cùm templum sanctum quod *Psalm. 45.*
tu es, ornabitur coronis aureis: cùm maiestate Dei replebitur omnis terra; cùm tibi exultanti in cõspectu Dei, & delectãti ministrabit trãsiens, *Psalm. 71.*
dico ab illa specie corporali, quam Apostolis suis exhibuit ad illã gloriæ speciẽ, in qua est coæqualis, coæternus, & omnipotẽs Deo patri. Te itaq; in spe, & expectatione futurorum iugiter exerceas votis ac deside-

ex toto corde, postea subiungit, quòd ex tota anima: demũ adiicit, quòd ex tota virtute nostra. Vel quasi clauus, aut stimulus est hoc pręceptum. Nam sicut Salomon dicit, verba sapientiæ stimuli sunt, & quasi claui in altum defixi. Nonne plusquàm stimulus est, aut clauus sermo Dei viuus, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti? Sane duritia cordis nostri hanc exigebat inculcationis instantiam: vt præceptum ad nostrorũ cordium interiora transiret, sicut duro stipiti clauus crebra percussione infigitur, donec interiùs adigatur. Expediebat etiam nobis, quorũ corda mundanus amor infecerat, & interiores animæ latebras obtinebat, vt eiiceretur de omnibus cordis cellulis: vt etiam princeps mundi huius eiiceretur foras, exulās à corde nostro, vt in Deo maneret, & Deus in eo. Sed quis totũ cor suũ habere confidat, cum Propheta de corde suo cõqueratur, & dicat, Multiplicasti super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit? Et iterum sui cordis recuperationi congratulās, inuenit (inquit) seruus tuus cor suũ, vt oraret te oratione hac. Sæpe in libro experientiæ legimus, quomodo à corde nostro relinquimur. Nunc est nobiscum, nunc alibi, nunc auolat, nunc recurrit, & in sola lubricitate manens, in nulla vnquam sui soliditate subsistit. Quo modo igitur diligam toto corde, qui à toto corde meo excidit? aut quo modo cor meum habere valeo, totũ nisi Deus fecerit meum? Nihil equidem de corde meo habiturus sum, nisi quantum Deus fecerit meum. Porrò si omnes affectus, & intentiones ac motus mei cordis, Deo adiuuāte, in ipsum dirigerem, fixósque in eo immobili deuotione tenerem: insuper & medullas animæ meæ ille cœlestis ignis accenderet, de quo Propheta cõmemorat: Ignem misit Dominus in ossibus meis, & erudiuit me, liberum forsitan esset mihi toto corde diligere. Nũc autem imperfectum nostrũ videant oculi tui Deus, vt si quantũ debemus non datur nobis diligere, saltem quantũ possimus diligamus. Si recolamus beneficia Dei: nõ equidem tantum, in quibus per carnis dispensationem visitauit nos oriens ex alto, sed quotidiana, & ferè continua, quibus nos in angustia, & afflictione spiritus constitutos, pater misericordiarum assiduè consolatur. Quis enim vnũ pro mille rependere, aut reddere possit, qui tot miserationes inculcans, & ingerens, & in omnibus vobiscũ magnificiens, tam crebris munificentiis obruit, & confundit? Vt ergo cor nostrum totum in gratiam suæ dilectionis alliciat, & ab amore mundi nos prorsus auellat cum amicis ipsius: & hoc docet nos sacra eruditio. Cor nostrum ad amorem suum paterna lenitate inuitat. Quod enim præcipimur Dominum diligere ex toto corde nostro, ex tota anima, & ex tota mente, perinde est, ac si instruat Deus diligere se dulciter, prudenter, & fortiter.

Eccl. 12. Hebr. 4. Psalm. 39. Thren. 1. Psal. 118. Luc. 1. Deut. 6.

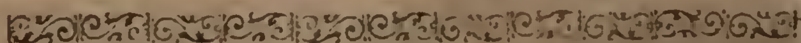

QVOD SICVT DILIGENDVS EST DEVS IN BENEFICIIS SVIS DVLCITER, SIC in suis promissis prudenter.

DEnique cùm ex toto corde diligendus sit Deus in beneficiis, sicut in superiori tractatu perstrinximus, sic eum tota anima in suis

promissis amare tenemur. Ille quidē qui veritas est, qui seruare nouit, & vult, & potest: promittit nobis requiem à labore, securitatem à timore, gaudium à mœrore, resurrectionem à morte, vitam æternam à transitu huius vitæ. Promittit regnum cœlorum, refectionem in mensa patris, promittit quod nec in cor hominis ascendit, sicut iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis. In omnibus promissionibus suis excitat desiderium nostrum, vt ad ipsius promissiones, quæ omne desiderium superant, tota animę possibilitate curramus: licet enim sine modo debeat esse ad hæc hominis desiderium, tamen ex defectu hominis in se recipit modum, quod desiderium circa Dei promissiones modum excedat, non habet hic excessus excessum. Et hæc est impatientia commendabilis, dum spes differtur cruciat animam: & amor ex desiderio iuge recipit incrementum. Quemadmodum, inquit, desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Apostolus autem, etiam patientiæ impatiens: Coarctor, inquit, ex duobus: desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Multò enim melius permaneret in carne necessarium propter nos. Sponsa etiam desiderio sponsi ardenter & impatienter exæstuans, atque cœlestium virtutum, sanctorúmque precibus suos commendans affectus: Adiuro vos, inquit, filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum, nunciate ei, quia amore langueo. Et notandum quod amor qui procedit ex desiderio promissorum, proprius est animæ. Nam in sanctorum desideriis hæc affectio animæ frequenter exprimitur. Vt est illud: Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. & item: Sitiuit anima mea ad te Deus: & in alio Propheta: Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desiderauit te in nocte: sed & spiritus meus in præcordiis meis.

(Margin: Ioan. 14. Matth. 5. 7. 19. 25. 2. Cor. 2. Luc. 1. Psalm. 41. Philip. 1. Cantic. 3. Psalm. 83. Psal. 41. 61. Esai. 26.)

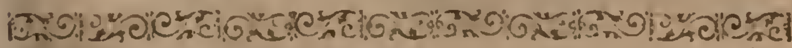
QVOD DEVS IN SVIS IVDICIIS SIT DILIGENDVS FORTITER.

SIcut autem ex beneficiis Dei procedit affectio, qua Deum toto corde diligimus, vnde desiderium surgit, quo mediante, Deum tota anima affectamus, sic ex iudiciis Dei caulam & initium habet amor, quo Deum tota virtute, totis que viribus, id est, fortiter & constanter amamus. Est enim iudicium Dei desiderabile (inquit Dominus) capere capiat. Et Apostolus, iuxta illud: Aspice in me Domine, & miserere meì secundum iudicium diligentium nomen tuum. Et est iudicium terribile: de quo dicitur: Non intres Domine in iudicium cum seruo tuo. Ex hoc horrendo iudicio nemo Deum diligat, aut se ipsum. Deus itaque iustissimo iudicio suo quibusdam hic miseretur, non misertutus in futuro: quosdam autem flagellat tanquam iratus, vt ira & flagellum ipsius afflictis sit in gratiam. Dimitrit illos secūdum desideria cordis eorum, vt eant in inuentionibus suis, vt iniquitatem iniquitati apponant: Et qui in sordibus sunt plus sordescant. De hac miseria, & de hac ira Propheta loquitur dicens: Quis sapiens, & custodiet hæc, & intelliget mise-

(Margin: Psalm. 118. Psalm. 142. Psalm. 80. Psalm 68. Apoc. 21. Psalm. 106. Psalm. 89.)

get misericordias Domini? & idem: Quis nouit potestatem iræ tuæ? aut præ timore tuo iram tuam dinumerare? O quam magnificata sunt opera tua, Deus! nimis profundæ factæ sunt cogitationes. Vir insipiens non cognoscit: & stultus non intelligit. Propterea prosperitas stultorum perdet eos. Quod si à Domino corripiuntur, neque mundantur, nec emendantur, sed est emendatio eis suæ destructionis occasio, iuxta illud: Destruxisti eos ab emendatione. Isti inter flagella Dei murmurant & blasphemant, & pœnis præsentibus pœnas gehennales accumulant. Sancti verò Domini flagella ipsius diligunt propter Deum. Gratias etiam agunt Deo de iudiciis eius: se accusantes, & cum Propheta dicentes: Omnia quidem fecisti, quia peccauimus tibi: sed da gloriam nomini tuo. Talibus conuenit illud Propheticum, Exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine. Sunt qui non solùm iudicia Dei sustinent patienter sed & ipsi se ipsos iudicant, & manum adiuuant, flagellantis, accusant se, & testificantur contra se ipsos: iudicant, & propriæ sunt accusatores conscientiæ. Iudicium Dei operatur patienter in afflictis: Tribulatio enim patientiam operatur: patientia probationem: probatio verò spem: spes autem non confundit. Quomodo enim esset confusio, vbi est quod omnem spem & fiduciam transcendit, æternæ scilicet gloriæ certitudo? Sub hac expectatione propheta dicebat: Domine in iudiciis tuis semper speraui, & idem. Iudicia, inquit, tua iocunda: & idem: Iudicia Domini vera: desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum: & dulciora super mel & fauum. Cur ergo timebo in die mala? Consultius est hic puniri, hic nos accusando & iudicando torquere, quàm incidere in manus Dei viuentis: & in die tremenda damnationis æternæ supplicium à terribili & inexorabili iudice expectare.

Psalm. 91. Prouerb. 1. Psalm. 88. Dani. 3. Psalm. 96. Rom. 5. Esa. 118. Psalm. 18. Psalm. 48.

QVOD PROBATVR CARITAS IN OBEDIENTIA MANDATORVM DEI.

DEus tota mente diligendus est in suis mandatis. Vult enim Deus, vt tota mens hominis ita se inclinet ad obediendū, vt omnes sensus & affectiones suas impendat obseruantiæ, mandatorum cœlestium. Obedire siquidem Deo est, voluntati eius per omnia consentire; & sic, obediendo, viuere: quia vita est in voluntate eius. Cùm autem voluntas eius exprimatur in mandatis ipsius, nec Deum quis potest diligere, nisi eius diligat voluntatem, constat neminem Deum posse diligere, nisi diligat mandata eius. Denique probatio est dilectionis, ex mandatis Dei, si in eis meditamur: si secundum ea operamur, quod insinuans propheta: Meditabor, inquit, ex mandatis tuis quæ dilexi, ecce sollicita meditatio. & : Leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, ecce diligens operatio: Exercebor in iustificationibus tuis, ecce iustificans exercitatio. De meditatione scriptum est: Quæ præcipit tib. Deus, hæc cogita semper. Cogitentur siquidem mandata Dei, quam sancta, quam honesta sint, quam dulcia, quam salubria, quam fidelia, & confirmata in seculum sęculi. In eleuatione manuum sancta operatio

Psalm. 118. Ibid. Ibid.

DE DILECTIONE PROXIMI, & Progressu eius,

CAritas nunquam otiosa est: semper in alterum se porrigit; vel in proximum, vel in Deum. Natura nimirum caritatis est, & amare, & velle amari. Sicut enim ignis non potest non ardere, sic caritas non potest non amare. Amor siquidē ignis est: & ideo amare, ardere est: ignē, inquit, veni mittere in terram, ignis semper ad exteriora se porrigit, & incēdens alia exterius in se crescit. Sunt equidem homines amantes se, & suis inseruientes desideriis, hi mortui sunt viuentes, sicut scribit Apostolus de vidua, quæ in deliciis mortua est, proprium amorem seu priuatum Apostolus reprehendens: Erunt, inquit, homines se ipsos amantes: ita solliciti circa propriam curam, vt de proximi vtilitate non curēt. Dilectio sanè se transfundit in alium, quia esse solitaria dedignatur. Nam vult communicari alij, ne si sola. Quia igitur illo summo & beatissimo bono, cùm illud obtinuerimus, vnusquisque pro sua capacitate fouetur: capaciores autem erunt omnes simul, quoniam singulariter, si per se censeatur, procul dubio cumulatior erit illa fœlicitas. Sed quod plene habere in se non potest, habere possit in altero. Verum habere suū, vel facere bonum alterius; in eo dilexerit. Sed nec bonum in altero diligit, nisi alterum ipse amet. Congrue, igitur, secundo præcepto, diuinæ legis auctoritas nos informat: Diliges, inquit, proximum tuum. Ceterum quia Deus, summa nostra beatitudo, est fructus & in nobis, atque in proximo, ideo ipse ex toto diligendus est tibi, vt diligas eum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omni virtute tua. Propterea, quia de fœlicitate proximi tantùm gaudebis, quantum de propria, rectè subiungitur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Duo igitur nobis diligenda sunt ad fruendum, Deus & Proximus: dissimiliter tamen Deus, vt eo fruamur in se ipso, & propter se ipsum, proximus, vt ipso fruamur in Deo, & propter Deum. Proprie autem dicitur, Fruamur Deo, proximo autem, impropriè, licet Apostolus ad discipulum dicat: ita ego te fruar in Domino, cùm autem scriptum sit: Deum nemo vidit vnquam. Deus tamen qui lucem habitat inaccessibilem, nostris cordibus sępe aliquantulum suæ lucis clementer infundit, cùm ipse sit caritas, per Spiritum sanctum se nobis pro modulo nostræ infirmitas insinuat, cúmque de illo scriptum sit: Domine apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, ipse nihilominus est fluuius, cuius impetus lætificat ciuitatem Dei, ipse per Isaiam Prophetam dicit: Ecce ego declino in vos vt flumen pacis, & vt torrens inundans gloriæ gentium. Et quæ est hæc ciuitas, quam fluminis impetus lætificat, quæ à voluptatis & gloriæ torrente potatur, nisi eorum communio, quorum vnum cor & animam vnam facit Deus in glutino caritatis? Diliges, inquit, proximum tuum sicut te ipsum, ac si dicat, dilige consortem tuæ naturæ, qui tibi futurus est consors gloriæ meæ. Dilige te ipsum in altero; agnosce in ima-

Marginalia: Luc. 12. | 1. Tim. 5. | 2. Tim. 3. | Deut. 15. | Leuit. 19. | Matth. 5. | Matth. 22. | Marc. 12. | Ad Philem. | Ioan. 1. | 1. Ioan. 4. | 1. Tim. 6. | Psal. 35. | Psal. 45. | Cap. 66. | Matth. 22.

beatus Petrus insinuans dicit: vnusquisque sicut accepistis gratiam alterutrum administrantes: Si quis loquitur, sicut sermones Dei: si quis ministrat, sicut ex virtute quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus. Ab ineffabili fonte summæ trinitatis diuinationes accepit ista communio, Et in vnitate spiritus Dei & baptismi, Ecclesia primitiua fundata est. Sicut Apostolus breuiter tangens: vnus, inquit, spiritus, vna fides, vnum baptisma: In hac autem communione spiritus fidei & baptismi, erat multitudinis credentium cor vnum & anima vna. Ecce mira vnio cordium, & identitas voluptatum. Nec quisquam eorum possidebat aliquid, quod suum esse diceret, sed omnia erant eis communia. Diuidebantur autem singulis prout vnicuique opus erat Sed quid sibi volunt ista communio, & ista distributio? Si distributio erat tibi, quo modo ergo communio? Nam distributio rem distributam ei cui datur, appropriat. Communio autem habere aliquid proprium detestatur. Porrò caritas, abhorrens quæ distribuuntur, non vult esse propria, sed vt in communionem transeant distributa. Testimonio Apostoli: Diuisiones gratiarum sunt, & diuisiones ministrationum, & diuisiones operationum sunt. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, & vnusquisque proprium donum habet ex Deo. Alius quidem sic, alius verò sic. Facit autem caritas, vt quod vnusquisque accepit, non sibi, sed Deo, sed proximo accepit: vt non suam, sed Dei gloriam, non suam, sed vtilitatem proximi, ex Dei munere quærat. Caritas enim non quærit quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, aut in Christo Iesu proximi sui. Vides oculo fidei, quòd in illa sanctissima Trinitate vna est virtus, vna essentia, quæ tribus personis communis est. Persona verò à persona propria notatione discernitur. Nec beneficia communionis, aut potius vnionis impedit, quod solus pater est pater, vel solus filius filius: est enim pater non sibi, sed filio, cui de sua substantia genito dedit vitam habere in semetipso. Facit ergo caritas, vt omnia sint inter proximos communia; & tunc singulis propter proprias necessitates propria sunt conferenda subsidia. Quod enim vnusquisque sibi recepit, à communionis beneficio non recedit. Habet enim & sibi & alij quicquid habet, imò alij amplius, minus sibi intelligant ergo homines quicquid recipiunt ex dono cœlestis gratiæ, non suum, sed omnium esse, timeant obesse, si illud quod eis à Deo indultum est, non faciant in commune prodesse. Eis enim gratia obest, si alijs per eos non prodest. Quòd si communicant gratiam, transferunt eam in Dei gloriam, propterea quicunque communicat donum, & dabitur, & abundabit. Et sic vere habet id quod habet. Ei verò qui sic non habet, & id quod videtur habere, auferetur ab eo. Gratia siquidem Dei homini data est in creditum, & in causam mutui transit. Accipientem enim obligat Deo, & proximo, Deo ad exhibendá gloriam: proximo ad gratiam communicandam. Hic est iustus, qui miseretur, & commodat. Homo verò delinquit, si contra pactum dati & accepti, seu crediti & mutui venire præsumat. Scriptum est enim: Mutuabitur peccator, & non soluet.

1. Petr. 4.
Ephes. 4.
Act. 4.
Ibid.
1. Cor. 12.
1. Cor. 13.
Psalm. 36.

QVOD NON EST COMMVNIO Bonorum ad Malos.

HVic fonti, huic sanctæ communicationi non communicat alienus, iratus, aut cupidus, seu quisquis est fidei Christianæ aut contrarius, aut diuersus, qui autem dona Dei communicat, indiuisos ad proximum conseruat affectus. Iste, vt columba & turtur. Abraham ex præcepto Domini diuidente vaccam, & capram, atque arietem, & ponente vtrasque partes altrinsecus, nullam recipit sectionem. Sit ergo proximum indiuidua communis affectio, Sic tamen in vnum, quòd ibi non sit assensus in malo: Sic diligatur proximus, ne laudetur in desideriis animæ suæ. Qui enim peccatorum in hoc diligit, proximum bene odit, nam sicut prædiximus, non est proximi vera dilectio, si non firmetur & fundetur in Christo. Christus equidem ipse est nostræ communionis vinculum: firmans inter nos vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Et qui, iuxta verbum Iob, facit pacem in similibus suis. Ipse est pax nostra, qui facit vtraque vnum. Consilio itaque beati Petri mutuam in nobismetipsis caritatem studeamus habere: quam sincera beneuolentia, foueat, quam simulatio non adumbret, nec suscipio interrumpat. Hanc hominum cordibus Christus inprimit: & exemplo confirmat: Hoc est, inquit, præceptum meum, vt diligatis vos inuicem, sicut dilexi vos.

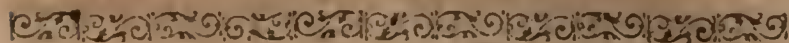
Genes. 15. Ephes. 2. 1. Pet. 4. Ioan. 15.

QVANTO SIT DVLCIOR AMOR, QVO nos diligit Deus, amore, quo eum diligimus.

QVantum præeminentior est humanitate diuinitas, tãto amor Christi quem habet ad nos, amore illo quem habemus ad illum, vel ad proximum, dulcior, firmior, atque profundior, violentior, penetrabilior, interior, & compassibilior, feruentior atque suauior. Omnes maternos affectus, omnes fratrum coniugúmve consensus, illa quam habet ad nos ex inæstimabili caritate, transcendit. Ipse paternæ gratiam lenitatis exprimens in seipso, fidelem ad animam loquitur dicens: amodo voca me, pater meus es tu. Dux virginitatis meæ tu es. Et illud: patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Ipse materna nos benignitate præueniens: Quemadmodum, inquit mater consolatur filios suos, ita ego consolabor vos, & rursum: Nũquid potest mater obliuisci infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Et si mater oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ipse in se modum supernæ dilectionis assumens, animæ fideli sic loquitur: Hortus conclusus soror mea, & item: Vulnerasti cor meum soror mea sponsa. Amicus est cùm & ipsa de illo: Talis est, inquit, dilectus meus, & ipse est amicus meus. Sponsus est, cum de illo dicitur: Gaudebit sponsus super te Deus tuus.

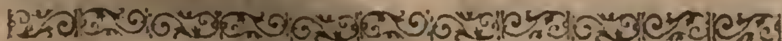
Ierem. 3. Ibid. Isai. 66. Isai. 49. Cant. 4. Ibid. Cant. 5. Isai. 62.

Hoc ergo sentiamus in nobis, quod in Christo Iesu, qui extendens manus in discipulos suos, vocat eos fratres, & quod amplius est, matrem, & patrem, atque sororem, omnem scilicet qui humiliter, qui sanctè, qui castè, qui socialiter eius, aut proximi fecerit voluntatem. *Matth. 12. Marc. 3. Luc. 8.*

QVOD EX MVTVO MEMBRORVM NOSTRORVM OBSEQVIO IN AMOREM PROXIMI ERVDIMVR.

ILlud etiam in proximi dilectione notetur attentius, quod ipsa natura corporis nostri ad mutuæ caritatis etiam obseruantiam nos informat. Multi enim vnum corpus sumus: alter verò alterius membra. Vnus autem spiritus vniuersa membra viuificat, eorúmque compages mutuis obsequiis, & alterna compassione conciliat. Oculus non solummodo sibi videt, sed dirigit gressus pedum. Os non sibi soli comedit, nec stomachus sibi soli digerit, sed vtrunque communi membrorum vtilitati deseruit. Lingua, si quod membrum læditur, molestiam illius, compassione, suam faciens, lædentem redarguit, dicens, quid me lædis? cor de communi vtilitate sollicitum, consilia membris omnibus profutura disponit. Manus, quæ nec famulari quandoque membris abiectoribus erubescunt, se in vsum publicæ vtilitatis exercent. Quod si manus vna casu aliquo forte læserat alteram, illa quæ læsa est, non repercutit, nec se erigit in vindictam. Manus autem quæ lædit, quasi se ipsam accusans, remedia meliora, quæ potest, læsæ sorori apponit: ex humilitate & sollicitudine sua sibi indulgeri postulat: & omnem suspicionem malitiæ, studio sollicitæ compensationis eliminat. Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud membrum senserit gladium imminentem, ipsa suum minimè discrimen attendens, plus alij quàm sibi timens, gladium excipit: Et vt alij parcatur, ipsa sibi non parcit. Sit ergo in nobis lex illa communionis, quæ in membris nostris scripta est, vt vnius Spiritus nos omnes, quasi vnum corpus viuificet, vt per veram cordium vnionem maneamus in Deo, & Deus in nobis, quatenus omne corpus per nexus, & iuncturas, membrorúmque compages crescat in mensuram plenitudinis Christi. *Rom. 12.*

QVOD EX PRÆCEPTO DEI TENEMVR DILIGERE INIMICOS.

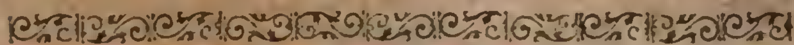
INter proximos diligere præcipimur inimicum, &, quod præcedentibus aduersari videtur, odio habere amicos, quod mirabili artificio caritatis dispensatio diuina decreuit, vt scilicet voluntas hominis, quæ prompta in odium inimici, mandatæ dilectionis imperio refrenetur. Et quæ nimis prompta erat ad diligendum amicum, censura Diuinæ legis, quæ amico indicit odium temperetur. De virginitate, de eleemosyna, de humilitate, de possessione dimittenda & danda pauperibus, de visitandis infirmis, & de aliis operibus misericordiæ consilium habemus *Matth. 5. Luc. 6.*

à Domino, & de his, licet adiunctam quandoque vtilitatem nō habeat, retributionem exspectamus æternam. Veruntamen de inimici dilectione, certo & expresso decreto Dominus in Euangelio nos astringit: Ita quod si quis inimicum odit, diuinæ legis præuaricator exsistit: Diligite, inquit, inimicos vestros: benedicite iis, qui oderunt vos: Et orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Et modum mercedis adiungens: Vt sitis, inquit, filij patris vestri, qui in cœlis est, summa bonitas Deus. Pro cuius amore vim tuæ voluntatis facere te oportet: Vt sicut ipse solem suum oriri facit super bonos & malos, ita eodem oculo gratiæ amicum & inimicum, pro ipso respicias. Si autem eum diligas, quia te amat, lex amicitiæ hoc exigit. Si amicum pro Christo amas, hoc cedit ad meritum: Sed tanto differentius & eminentius mereris gratiam Dei, si tuæ pro Christo imperans voluntati, inimicum diligis propter Deum. Audi quid veritas in Euangelio dicat: Si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne hoc publicani faciunt? Sed & visi, & leones: & lamiæ circa suorum dilectionem, naturæ inseruiunt. At si Christi discipulus es, aut professor, malefacientibus benefacere, & orare pro persequentibus te oportet. Exigunt enim ordo cœlestis iustitiæ & Diuinæ, & gloria æquitatis, vt qui iam illuminati sunt à sole iustitiæ, orent vt & illuminentur eorum aduersarij, & qui tenebræ sunt, fiant lux in Domino iuxta orationem Prophetæ dicentis: Quoniam illuminas lucernam meam Domine, illumina tenebras meas. Paulus dicit: Nemini malum pro malo reddentes, nec maledictum pro maledicto. Christus, teste beato Petro, pro nobis passus, nobis reliquit exemplum, vt sequamur vestigia eius. Ipse pro suis crucifixoribus exorauit. Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: Hæc vestigia secuti sunt tam Iacobus & Stephanus, quàm etiam alij, qui inter angustias mortis, occisores suos totis præcordiis animę, astrinxerunt amplexibus intimæ caritatis. Ille siquidem, quem tuum reputas inimicum, sibi & non tibi inimicus est, sibi obest & non tibi. Cui nocere homo existimas, & ipse ad innocentiam te promouit. Scriptum est enim: Abel esse non potest, quem Cain malitia non exercet. Si malum pro malo, maledictum pro maledicto retribuis, ius in causa propria tibi dicis, témque in te tua tibi iudicem faciens, eum, cui omne iudicium dedit Pater, qui dicit, Mihi vindictam & ego retribuam, quantum in te est, iudicandi ac retribuendi potestate destituis. Tuis igitur inimicis, illum pro Christo, amorem exhibeas, quem te diligentibus exhibes: licet hoc tibi prima facie videatur amarum, hoc amore dulcissimos in te fructus percipies. Nouum quidem præceptum est, à quo emanat illa dilectio: nam cùm veteris legis edicto præcipiamur amicum diligere non vmbraticè, non simulatoriè, sed opere & veritate, ideo legislator non contentus dicere, Diligite inimicos vestros, sed apertè insinuans voluntate & opere diligendos, adiecit, Benedicite iis qui oderunt vos, & iterum: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: Si sitit, da illi potum. Hoc enim faciens carbones congeres super caput eius. Caput interioris hominis est ratio, nec aliquis est adeo crudelis, qui ad collata beneficia non mitescat,

Matth. 5. Luc. 6. — Matth. 5. — Psal. 16. — Rom. 12. — 1. Pet. 2. — Luc 23. — Act. 7. — Deut. 32. — Rom 12. — Heb. 10. — Matth. 5. — Luc 6. — Rom. 12.

quia

qui ad proximi beneuolentiam odium odio non habeat, qui cogitationes caritatis, quasi carbones ignis, remoto calore iracundiæ, non attendat. In eo itaque, qui te molestiis inquietat, dilige imaginem Dei naturæ. Et sic peccatum eius odio habeas, vt diligas peccatorē. Hoc est enim odium perfectum: Perfecto, inquit, odio oderam illos. Recole caritatē Ioseph ad fratres impios, Moysi ad populum rebellem, Dauid lugentis persecutores grauissimos Saul, & filium parricidam. Et vide, quod licet Euangelicus legislator Christus proprius promulgauit huius dilectionis decretum: Multi tamen patres antiqui, gratia inspirante, humiles, priùs ipsius obseruantiam coluerunt. *Psalm. 138. Genes. 42. Exod. 32. Samuel. 1. sen. 2. Reg. 1.*

QVOD SECVNDVM DIVERSOS STATVS hominum, in dilectione diuersi sunt gradus.

ILlud autem dignum annotatione censemus, quod in proximi dilectione, ordo & gradus eorum qui diliguntur, aut diligunt, sæpius variat. Constat enim quosdam aliis præesse, quosdam subesse, aliis verò coesse, quosdam etiam prodesse aliis, vel obesse. His omnibus necesse est iudicium discretionis adesse. Superior quidem debet inferiorē corripere. Et necesse est ad virtutis opera districtè compellere, sic tamen vt in correptione dilectio exhibeatur, in coactione compassio. Si verò inferior in ordine suo legitimè conuersetur, vt ad meliora conscendat moneri potest, nisi salutaribus monitis vel exemplis. Maximè, si superior ad hoc inferiorem anhelare cognouit proprio desiderio voluntatis. Ad inferiorem pertinet consilium in dubiis à superiori petere, reuerentia assistere, supplicare deuotè, humiliter obedire. Debet æqualis suo æquali honesta suggerere, in lætis aut tristibus, congratulationis vel compassionis affectus impendere, eius vtilitati, vel necessitati succurrere, se mutuò fouere. Sanctis collocutionibus, & honore inuicem præuenire: Eum qui prodest, id est amicum, tenetur amicus in præcordiis animæ & visceribus caritatis amplecti: Eum verò qui obest, id est inimicum, sustineat patienter: errata clementer indulgeat, & impendat illi necessaria propter Deum. Sic autem diligendus est proximus, vt non habeatur ad illum caritatis affectus, quo supra te diligis Deum: nam si Deum non diligis, nec proximum diliges vt te ipsum. Scias quod ex dilectionis mensura, qua diligis Deum, potes existimare quantum proximum diligas, vel te ipsum. Porro qui Deum non diligunt, nec se. Si autem non diligunt se, nec proximum sicut se: Ideo ex dilectione Dei potes, quam habes ad te & proximum, dilectionem certa existimatione metiri. *Æqualis suo æquali debet honesta suggerere*

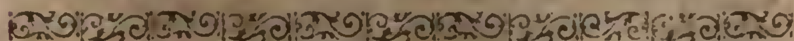
STVLTA EST DILECTIO, QVÆ PRO VTIlitate aliena, suæ patitur animæ detrimentum.

ILli autem enormiter errant, qui sic arbitrantur vnumquemq; proximum diligendum, vt duos plus quàm vnum diligere teneantur, vt ex numero proximorum diligendi quantitas censeatur. Sane non dicitur: Diliges proximum quantitate, sed sicut te. Nec ex multiplicitate personarum mutiplicanda est affectio caritatis. Sic enim centū, aut omnium
Marc. 8. vniuersitatem tenerer diligere supra me. Quod omnino rationi obuiat, & saluti humanæ. Quam enim æstimationē dabit homo pro anima sua? vel quid prodest ei ad salutem æternam, si lucretur vniuersum mundum, suę autem patiatur animę detrimentum? Nec videtur huic sententiæ ad-
Exod. 32 uersari quod Moyses supplicans pro populo Israël, dicit: Domine aut dimitte eis, aut dele me de libro tuo. Nec illud, quod Apostolus dicit, O-
Rom. 9. ptabam aliquando Anathema esse à Christo pro fratribus meis secundum carnem. Moyses enim quasi materno affectu populum diligebat. Mater autem paupercula si non aliàs intromittatur ad desiderabiles sibi cibos, nisi foris filium derelinquat, quid diceret illa, nisi aut mecum admittas filium meum, aut vtriq; interdicas introitum? Affectum quidem Moyses prodidit, quem habebat ad populum, sed consilium non expressit: Sic etiā Apostoli verba ex affectu potius, quàm ex cōsilij iudicio censeantur. Quidā tamen hoc verbum sic intelligunt, quod scilicet amplius optabat pro fratribus suis anathema esse à Christo, id est, à secreto meditationis ab orationis instantia, & à contemplationis arcano. Nam pro fratrum salute quodammodo separabatur à Christo, qui cùm orando & contemplando vacaret, ad mundi strepitum & ad labores seculi rediens, quodammodo auellebatur à Christo. Sane nullus aliquo præcepto, vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi, perditione animæ suæ, aut corporis eius liberatione citra spem perpetuæ salutis, proprij corporis interitu, procurare. Quod & præcipimus pro fratribus animas ponere, ad vitæ contemptum, non ad animæ, pro qua Christus mortuus est, pertinet detrimentum. Sic enim pro fratribus vitam ponere, non est animam perdere, sed saluare. Proinde ij qui morte propria tēporali dominos suos à morte redimunt, rectè quidem hoc faciunt, si potius salutem animæ suæ, quàm liberationem alieni corporis in causa constituunt. Cùm enim eis conscientia dictet, quod fidem dominis suis debeant exhibere, videtur etiam consonum rationi, quod suæ vitæ corporali, vitam dominorum debeant anteferre. Verùm si pro captanda gloria, aut pro fama seruanda tali se discrimini obiecerint, egerunt temerariè: quia in sola fama populari, mercedem sui sanguinis posuerunt. Dilectione itaque, & maxime pro salute multorum, potest quis salubriter morti suum corpus exponere. Vt autem, pro salute totius mundi, suæ patiatur animæ detrimentum, nec potest ratio, nec amoris regula tolerare. Animam enim suā perdere, est recedere à dilectione Dei, carere iussione illius, & sententiam perpetuæ damnationis incurrere.

SECVNDVM MANSIONES ANIMANTIVM IN ARCHA NOE, ASSIGNANTVR IN anima dilectionis varij gradus.

Sic ergo

SIc ergo proximus diligatur, vt secundum exigentiam meriti, aut dignitatis ipsius, vnus alteri præferatur: & maior in exhibitione certi ordinis mensura seruetur. Præterea sic graduum modos, & ordinum status vnicuique dilectionis censura distribuat, provt ei debetur. Ad cuius rei euidentiam exemplarem in anima diligentis, quasi in Archa Noë de imputribilib. lignis, id est de sanctis compacta virtutib. assignemus, tristega & mansiunculas, & inimicos & amicos, extraneos & familiares in sinu cordis, iuxta singulorum dignitatem & ordinē collocemus. Bestias itaque, bestiali sc. crudelitate grassantes, persecutores videlicet nostros, receptaculis inferiorib. deputemus, quib. & orationum suffragia, & solatia vitæ communis, ex Euangelica constitutione debentur: Quia non sunt mansiunculæ exteriores iis de hoc hominum genere, qui foris sūt, exteriora concedimus. Illos verò qui nobiscum eiusdem fidei professione censentur, nequaquam ab interiori mansione repellimus: locum istis assignamus superiorem reptilibus, iumentis, iis scilicet qui terrena sapiunt, aut qui ventri & libidini seruientes, in stercoribus vt iumenta putrescunt, talibus & orationis consilium, flagellúmque correctionis impendimus, & præ inferioribus. Sed post superiores viuendi subsidia indulgemus: in quibus qui proximitate naturæ, vel humanitate officij, vel beneficio nutrituræ nos tangunt, interiora committimus: interiora cæteri non merentur. Sunt qui nec bestias, feritate: nec reptilia terrenorum dilectio imitantur; Sed nec statum humanæ firmitatis, aut virtutem transcendunt. Inter istos autem, qui quanto nobis est aut carne coniunctior, aut gratia moralitatis acceptior, tanto sit nobis ad animæ præcordia & sinum caritatis interior, sane locus prædictus eminentior volatilibus cedit: Isti pennis virtutum supra hominem transcendentes, tāto sint in archa nostri spiritus altiores, quāto eos credimus Deo familiarius inhęrentes. Inter quos illi quos affectio nobis arctius glutino caritatis vniuit, secretius in nostri pectoris arca & suauius reconditi, exactissima cordis beneuolentia foueantur. His omnibus præeminet quidam gloriosior locus, cui huius archæ fabricator & rector, speciosus forma præ filius hominum, splendor & figura substantiæ Dei patris, pręsidet; omnēque cæteros ordines ineffabili claritate serenans attingit: à fine vsque ad finem fortiter, suauiter vniuersa disponens; ipse huius spiritualis archæ latitudinem ad vnum dilectionis cubitum lineari dimensione traducit: ipse præ omnibus nostros affectus in se dirigit. Ipse in habitaculo cordis nostri & superiorem & inferiorem sibi locum exigens, à seipso diuitias gloriæ suæ nobis indefessa, & indeclinabili bonitate proponit. Psal. 44. Heb. 1. Sap. 8.

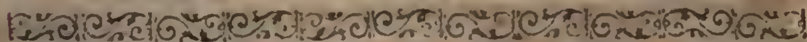
DE DIVERSITATE AFFECTVVM, EX QVIbus motus, & vsus dilectionis excitatur, & fructus.

Affectuum diuersitas ex quib. motus dilect. excitatur.

IVxta hanc ordinum varietatem & graduum diuersitatem, formantur affectus: motum & vsū dilectio mutuatur. Ad expressiorem verò noti-

tiam affectuum dilectio nascitur, proficit, exercetur. Sciendum est quid sit dilectio, qualiter in caritatem transeat, vel ab ea degeneret, aut in suæ natiuitatis informitate subsistat. Iudicio & existimatione quorumdam. Dilectio est quædam vis animæ rationalis, appetitiua rerum quas sibi quis eligit ad fruendum. Et licet hæc vis animæ simpliciter in se sit quoddam bonum, homo tamen pro sua libertate arbitrij bene vtitur hoc bono per gratiam adiutus: vel abutitur, per iustitiam derelictus. Illius itaque bonus vsus bonum amorem, & hominem commendabilem facit: è conuerso, abusus eiusdem amorem malum, & hominem damnabilem facit. Vsus autem versatur in tribus, in electione, in motu, in fructu. Electio est ex deliberatione: Motus ex desiderio, & actu: fructus ex vtilitate pensatur. Et ex fine deliberationis quidem est discernere inter amara & dulcia: inter delectabilia & aspera: inter creatorem & creaturam, inter corporalia & æterna. Procedit ergo electio rei, quam quis desiderat ad fouendum. Ex illa electione occulte mouetur animus ad desiderium: vt cùm adeptus fuerit quod elegerit, fruatur eo: idem cum delectatur, vtatur. Sic est electio, amoris inchoatio: motus desiderij, actus: finis verò siue vtilitas fructus. Si ergo mens id ad fouẽdum elegerit quod oportet: & appetitus eius moueatur, vt decet, eodémque fruatur vt debet, tam discreta electio, tam competens motus, tam salubris & desidérabilis fructus merito caritatis appellatione censetur. Sic electione caritas inchoatur, exercetur motu, fruitione perficitur. Verum si animus eligat imprudenter, moueatur indecenter, turpiter abutatur, ex istis cupiditas oritur, inualescit atque perficitur. Habes itaque duos fontes boni, & mali duas origines seu radices. Omnium enim bonorum radix est caritas, Omnium malorum radix cupiditas. Porro iis erit deliberatio circumspectior, intelligentior, purior: oculus ratione acutior, considerans quantum homo alij creaturæ præcellit: quòd quicquid desiderabile est in mundo, perplexius hominem inuoluit miseriis, quàm promoueat ad beatitudinis statum, metiens suæ per omnia priuilegium dignitatis: vide quam salubriter homini lex diuina præcipiat. Et soli obedire, cui seruire regnare est, & id solum appetere, in quo solo, summa largitudo est. Indignans ergo, diuitiis aut deliciis temporalibus quosdam latriam exhibere: Non sint serui auaritiæ. Idolatriæ, pecuniæ, ei duntaxat deuotam exhibet obsequelam. de quo sacra scriptura præcipit dicens: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Quia igitur intelligit homo, quòd tãta scientia, tam sublimis, & præeminens sit diuina natura, vt sola possit hominem beatum facere, eum sibi specialiter eligit ad fruendum quidem, beati merito videt obsequium singulare. Sic Dei dilectio inchoatur, sic promouetur, exercitio desiderij comitatur. Ponit itaque lex diuina, & quasi in corde hominis scribit primum de dilectione præceptum: Diliges inquit, Dominum Deum tuum.

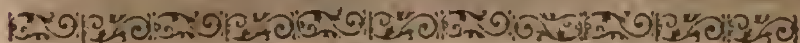
Marginalia: Dilectio. — 1. Tim. 6. — Deut. 6. — Deut. 6. Matt. 22. Marc. 12. Luc. 10.

DE MOTV AD DESIDERIVM.

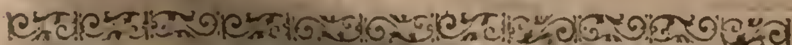
Por-

POrro qualiter in electione rerum, quæ prætendunt vmbratilem fœlicitatis imaginem, quosdam exagitet spiritus vertiginis & erroris, iam delibauimus: Restát que diligentius aperire, qualiter & quibus adminiculis ad electionem appetendorum moueatur. Fit autem motus, vel intus ad desiderium, vel foris ad actum. Ad desideriũ scilicet, cùm quodam interno appetitu mouemur & allicimur ad fouendum. Ad actum verò mouemur cum ad aliquid exterius agendum quadam amoris affectione compellimur. Et notandum quod amor quibusdam velut incentiuis excitatur ad desiderium vel ad actum: quæ cursum amoris dirigũt: eíque formarum diuersitatem pro varia sui qualitate præscribunt. Suñt duo præcipue quæ mouent & excitant animum ad desiderium & ad actum, eíque diuersas species imprimunt, affectus, & ratio: nec mirum, aliquando enim amoris affectus & ratio, vel ad actum exteriorem, vel ad interiorem stimulat appetitum. Affectus est erga aliquem quædam animi spontanea dulcísque ac suauis inflexio. Affectuum verò alius spiritualis, alius rationalis, alius officialis, alius naturalis.

DE SPIRITVALI MOTV AD DESIDERIVM.

SPiritualis est quotiens Deus occulta immissione gratiæ, vel alicuius verbo seu exemplo, aut correptionis paternæ flagello, aliquem ad diligendum, quod honestum est & salubre, inuitat: ac desiderium vitæ correctionis inspirat. Est etiam spiritualis à contrario, quotiens in eum, quem Deus reprobat, fieri immissiones per Angelos malos permittit, Sic miser ad illicita defluit. Sicut de quibusdam propheta commemorat: Spiritus fornicationis decipit eos, ni fallor. Amnon filius Dauid, mali Spiritus immissione resolutus, affectu noxiæ voluptatis in propriæ sororis exarsit amplexus: domúmque tanti patris contaminans incestu, fratris in se gladium prouocauit, Futuri denique parricidij, quo patrem suum infœlix Absalon regni cupidus infestaturus erat, cautionem & materiam seminauit. Osea 4. 2. Reg. 13.

DE RATIONALI MOTV.

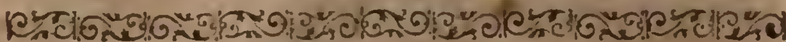
RAtionalis affectus est, qui ex alienæ virtutis consideratione excedit. Hic affectus auditu nascitur: quoniam triumphali martyrum passione audientium accendit corda quadam suauissima deuotione. 1. Cor. 12.
Quis enim audiens in beati Pauli memoria pericula latronum, & cætera, quę longum est enarrare: insuper vocem fortitudinis: vocem virtutis: hominem in omnibus institutum posse omnia in eo qui ipsum confortabat: paratum satiari, & esurire: abundare, & penuriam pati: paratum alligari in Ierusalem: & animam ponere pro fratribus suis: desiderantem dissolui, & esse cum Christo: Quis inquam, hæc in animo sollicita commemoratione describat, & non moueat eum quædam

Philipp. 4. Act 21. 1. Ioan. 3. Philipp.

grata & suauis affectio? Quis recogitans verba constātiæ in beato Laurentio, beatóque Vincentio, cæterísque martyribus, quasi scintillantia de corde ignito, & non accendatur erga eos suauissimus amor, & prompta deuotio? Hic affectus in Dauid & Ionatham sacratissimi amoris primitias consecrauit: ac socialis vinculum gratiæ paterna comminatione soluendum gratissimo fœdere mutuæ caritatis iunxerunt. Visa namque immutabili pectoris in adolescente constantia, qua loricatum gigantem puer inermis prostrauerat: quod aliis fuisset inuidiæ seminarium, fuit in Ionatha virtutis argumentum. Anima ergo Ionathę testimonio scripturæ, alligata est animæ Dauid: & dilexit eum Ionathas, quasi animam suam. Hunc ipse Iesus, misericorditer in se transfomans affectum intuitus adolescentem, qui ei virtutes suas annunciauerat, vt ait Euangelista, dilexit eum. Huic affectui contrarius est irrationalis, qui comperto alicuius vitio, aut artificio turpi, vt philosophia inani, aut stultissima in re militari audacia, alios ad indebitum eius amorem inclinat: & quod miserabilius est, multis qui prodigi sunt detractores, Deo odibiles, aut scurrilitatis aut secularis ineptiæ sectatores, hæc commemoratio plurimum fauoris & applausus accommodat.

1. Reg. 17.

1. Reg. 18.

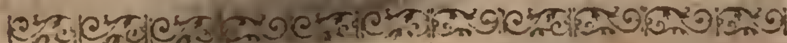
DE OFFICIALI MOTV.

Officialem censemus affectum, qui obsequio conciliatur, vt, dum Moyses Ægyptij sæuitiam declinaret, officio sibi sacerdotis Madiam conciliauit affectum. Cuius filias virgines licet alienigenas viriliter pastorum improbitate protexerat, admiratúsque beneuolentiam adolescentis, eundem non solùm sibi amicum, sed & generum fieri postulauit. Cæterum cùm Rex Dauid fugeret à facie Abfalon, cum officiosissima deuotione suscipiens eum Bertzelai Galaatites, ipsius etiam muneribus excitauit affectum: qui eiusdem animo adeo perseueranter inhæsit, vt rex, inter præcepta testamenti, à filio suo Salomone tantæ munificentiæ recompensationem statim de hac vita gratutus indiceret.

Exod. 2.

2. Reg. 17.

3. Reg. 2.

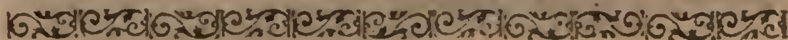
DE NATVRALI MOTV.

Est etiam naturalis affectus viri ad coniugem, matris ad filium, hominis ad domesticum sanguinis sui. Nemo enim carnem suam odio habuit, & non potest mater obliuisci infantis sui, vt non misereatur filio vteri sui. Et qui domesticorum maximè suorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Hoc affectu ducti patres antiqui, narrantur astrinxisse suos posteros sacramentis, vt non in alienis, sed in patrum sepulchris, eorum corpora sepelirent, vt quorum animæ fuerant glutino caritatis vnitę corpora etiam vnirentur beneficio sepulturæ. Matris affectū censuit sapiens Salomon in duarū mere-

Ephes. 5.
Isa. 49.
1. Tim. 5.

tricum disceptatione gladio explorandum: Cúmque, delato ense, diuisionem pueri regis prudentia decreuisset, matrem affectus prodidit naturalis. Sic cessit affectui, quæ probitati non cesserat, & quæ laborauerat ne proprio pignore frustraretur, supplicat vt potius inimicæ tradatur: Obsecro, inquit date huic infantem viuum, & non occidatur: & è diuerso, quæ maternæ pietatis expers se ipsam obfirmauerat in iacturam alterius, nec mihi, inquit, nec tibi sit, sed diuidatur. Porro tertius affectus in pectore sancti Ioseph, præponderauit iniuriæ: qui cum fratribus dispensatoria seueritate crimen explorationis inureret, videns eos sera satis pœnitentia de fratris proditione torqueri, sentiens affectum, auertit se parumper ab eis, & prorumpit in fletum. Hunc affectum à piis visceribus Dauid, nec filij persecutoris abrasit immanitas. A quo cùm ipse quæreretur ad mortem, iniuriæ oblitus est: memor naturæ, misit qui eius obuiarent insaniæ: se patrem in omnibus exhibens, persecutionem filij homicidæ dissimulans, Seruate, inquit, mihi puerum Absalon. Hunc Saluator in se mirabili compassione transfudit affectum; dum videns ciuitatem, quæ ipsius metropolis erat, ex qua illi patres secundum carnem, naturali pietate commotus futurum eius deplorauit excidium. Reor etiam quod Paulus, naturali compunctus affectu, optabat quandoque anathema esse à Christo pro fratribus suis secundum carnem.

3. Reg. 3. Gen. 42. 43. 2. Reg. 18. Matth. 23. Luc. 13. Rom. 9.

DE NATVRALI AFFECTV MIXTO.

Affectui naturali, plurimum affinis est carnalis affectus qui bifariam diuiditur. Frequenter enim alicuius hominis non virtus pensatur aut virium, sed quædam exterioris hominis habitudo, vel motus, ad diligẽdum aliquem intuentis animum impellit: verbi causa; si forma elegantior, si sermo vrbanior fuerit, si competentior habitus, si maturus incessus. Hæc in Moyse adhuc puero adeo gratia relucebat, vt contra tyranni Pharaonis imperium quo infantulos Hebræorum occisioni decreuerat, tribus mensibus à suis parentibus seruaretur; sicut Apostolus ait, eo quòd vidissent elegantem infantem. Oppositus denique periculo mortis, elegantia formæ illius pietatem filiæ Pharaonis illexit; qui adoptatus in filium magnus effectus est coram omnibus seruis Pharaonis. Est autem alius carnalis affectus, qui animam hominis ad desiderium noxię voluptatis emollit. Hic Dauid ambulantem in solatio domus suæ ad speciem Bethsabeæ peruertit, nec tantum peruertit, sed etiam dissoluit, & irruit in dissolutum, & qui in alienæ vxoris damnabilem exarsit amplexum, quodam tertio morti in proprij militis crudelem animauit interitum. Hic affectus sapientiam Salomonis absorbuit, carnalíque libidine dissolutum, in spiritualis fornicationis barathrum, detestabiles Idolorum culturas deiecit.

Exod. 2. 2. Hebr. 11.

QVOD AFFECTVS SINE CONSENSV NON MVLTVM PROSIT VEL OBSIT.

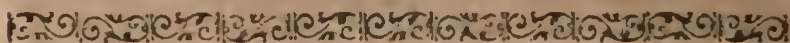
Affectus sine consensu nec prodest multum nec obest.

IN omnibus istis affectibus circumspecta moderatione vtendum est. Cùm enim sunt quædam origines vel radices amoris, eis excitari nec multum vtile si boni, nec execrabile si mali sunt, existimamus. Non est enim affectus amor, sed amoris origo. Nam spirituali, quem primo loco posuimus, plerique in sui perniciem sæpius abutuntur: Et per hunc vltimum carnalem, quamuis cæteris suspectior habeatur, iustissimi homines ad probitatis meritum titillantur. Quocirca non iis affectibus moueri, sed secundum eos moueri, vtile vel noxium iudicamus. Quando enim his affectus mouent animum, aut visitatio, aut tentatio, si citra consensum animi, isti in sua firmitate subsistunt. Porro si secundum hos affectus moueatur animus, iam ibi plena est ipsius consensio voluntatis. Consensio aut occulta est, & versatur interius, aut manifesta, & vsque ad actum exterius exercetur. Vtrum autem secundum prædictos affectus, mens humana moueri debeat ad amandum, qualiter, & quanta moderatione, sequentia plenius declarabunt. Verùm quia duo quasi amoris incentiua & curricula diligendi posuimus, affectum scilicet & rationem, expedit vt causa maioris euidentiæ, de motu rationis aliquid memoremus. Mentem etenim, quam ad Dei proximíque dilectionem nullus affectus excitat, plerumque ratio mouet, & tanto sanctius, tanto securius, tanto defecatius, quanto nihil est rationali amore præstantius.

QVOD RATIONALIS TRIPLICITER EXCITATVR.

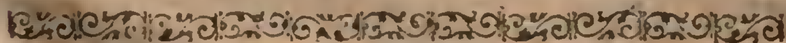
RAtio siquidem, vt ad sui desiderium Conditoris excitet animam torpescentem, tribus innititur argumentis: Necessitati nostræ, vtilitati nostræ, nostræ etiam dignitati. Suadet enim ratio esse diligendum, quia hoc nobis est necessarium, quia commodum, quia dignum, necessarium, ne damnetur, commodum, vt saluemur; dignum quia ipse prius dilexit nos. Et recompensatio huius dilectionis à nobis exigitur, *1. Ioan 4.* cùm Deus sit summum bonum, sine quo nihil bonum. Necesse est vt desideretur, qui bonorum nostrorum non eget, & cuius beneficiis quotidie indigemus. Si ergo ratio ad Dei dilectionem animum mouere inceperit, prosequitur negotium suum, sciens non posse obtinere, nisi præceptis eius, ad probationem veræ dilectionis, obediat, quia non pensat ratio quantum nostræ naturæ consortem non solum propria deliberatione, sed ex præceptione diuina diligere teneatur: inclinans propositum suum vt proximo consulat, beneficiúmque quod sibi vellet impendit exhibens, in eo sui creatoris imaginem recognoscat. Cùm autem omnis prout amicus nobis sit, aut non inimicus officiendo, vides quòd amicus est ex sanguine, vel ex gratia,

non inimicus, innocentia, inimicus, ex iniuria: Vt ergo se amico impendat, tua proponit ratio, vt non inimico subueniat, dico vt inimico, beneficio ex natura, ex officio, ex præcepto. Ex natura, quia homo vel forte domesticus est: ex officio, quia beneficus, vt amicus: ex præcepto, quia proximus licet sit inimicus. Amplectitur ratio Dei præceptum quod diligit, & licet in hac dilectione non habeat affectum caritatis, tamen meritum non amittit.

QVOD MAGNA CAVTELA VTENDVM Est, Vt Singuli pro suis meritis diligantur.

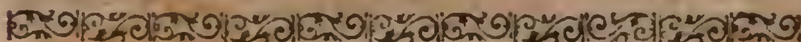
Porrò cùm caritatis ordo, & regula diligendi hoc exigat, vt non diligat homo quod diligendum non est, diligátque quod diligendum, nec æquè aut similiter diligat quę inęqualiter aut dissimiliter diligenda sunt, & subtiliter, & caute censeo distinguendum inter duos amores, qui ex affectu & ratione procedunt. Proponantur enim homines duo, quorum vnus sit tranquillus, suauis hilaris, sapiens, & vrbanus, qui suæ moralitatis fauore omnes sibi concillet amorem. Sit alter honestate maturior, prouectior sapientia, dotibus etiam omnium virtutum perfectior, sed austerior vultu, fronte tristior, sermone sequior: vt illum diligat monetur intuentis affectus, vt hunc diligat vrget ratio & charitatis intuitus. Sentiens itaque homo animam suam ad aspectum illius quadam amoris suauitate perfundi; ad istius verò intuitum circa propriũ indurari, perplexus est & veretur ne ipsum oporteat fines excedere caritatis. Cæterum cùm aliquem diligere inceperim, quia eũ credebam sancta & suaui moralitate conspicuum, si eum in aliquo vitiosum inuenero, quędam pœnitudo inciperet absorbere inchoatæ dilectionis affectum, & ex vitio fit mihi horrificus, quem virtutis opinio fecerat gratiosum.

SIMILITVDINES INTER EFFECTVS AMORIS, ET APPETITVM cibi vel desiderium verbi.

Ponamus ergo duplicem esse animæ cibum, virtutem scilicet & vitium: sic, alter cibus vtilis, alter noxius. Exterior autẽ hominis, austeritas & benignitas, quasi duo vasa, alterum rusticanum, alterum verò vrbanum: in quibus duo ministrentur cibaria, censeantur. Cibus equidẽ vtilis in vasis plerumq; deformibus scienter sumitur: noxius autem nec in preciosis admittitur. Et euenit etiam, vt cibus vilior, ob vasis decorẽ quandoque iocundius admittatur. Preciosissimus autem ob horrorẽ vasis, vel non acceptetur, vel cum rancore sumatur. Sic in homine austero & graui, placet quandoq; te durior habitudo quæ ex eius virtute procedit in alio, qui moribus compositus, displicet ex vitio eius vrbana iocunditas; quamuis prius fuerit dilectionis actio. Pone iterum quod

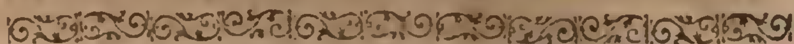
veritas, virtus, fallacitas, vitium existimetur, nimia verò morum seueritas, quasi sermo incompositus & rusticanus, exterior an hominis beniuolentia quædam condita sit, quasi sermo eloquentior & efficacior ad monendum. Vides sicut in suauiloquio non est fluitas omittenda, sic in duro rusticoque sermone non veritas aspernanda. Expressa similitudinis forma, nec in homine blando, exterius accepto, placet, nisi in homine duro virtus conuertatur in tædium. Quod si vterque vera, & salubre apersuadere noscatur, illius omnino in crudo & indigesto sermone grataner admittantur: Et in alterius assertione, prouidæ & ornatæ sententiæ salubri cum suauitate recipiantur. Potest vtique tam diffusa, diuulsa esse atque inepta oratio, vt licet vtilitatem in se plurimam habeat tædio tamen auditorem afficiat. Denique sicut in iuuenili ætate solet eloquentia esse innatior, hilarior, expeditior, ita & in senectute grauior, circumspectior. Nec hilaritas eius indissolutionis vitium transit: nec istius matura grauitas vitium nimiæ austeritatis incurrit. Amatur ergo quis ex solo affectu naturali, quando diligendum externa habitudine arbitramur. Vbi verò sola virtus in causa diligendi, ex sola ratione diligimus, quòd si ratio & affectus in voluntate conueniant, hic tuus amor erit præteritis quadam prærogatiua præcipuus. Primus affectus dulcis est, sed periculosus: secundus, durus sed fructuosus, ea ratione: tertius, ex affectu & ratione securus. Ad primum sensus ex parte dulcedinis mentem allicit: Ad secundum ratio manifesta compellit: In tertio ratio ipsa ex affectione dulcescit.

QVOD EX ELECTIONE DISCERNVNTVR AFFECTVS.

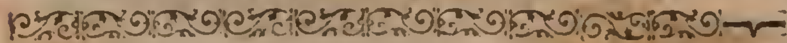
EX præcedentium serie colligere potes, quòd si in his quæ elegimus ad fruendum, peruersa fuerit electio, sequitur vt talis amor non caritatis nomine, sed cupiditatis merito censeatur. Potest preterea electio ipsa sana esse, motus tamen interior, peruersus poterit denique & electio & motus, qui in desiderio est, ex ratione procedere: motus verò, qui in actu est, poterit & electionem & interiorem motum sua corruptione peruertere. Pone enim quòd aliquis Deum eligat ad fruendum, & in fructu aliquid carnale constituat (sic fingunt fabulæ Iudæorum, quòd in vita futura epulis & carnis voluptatibus affluent: & quòd carnes Behemoth in illa materia deliciarum nunquam deficient,) electio quidem commendabilis erat, sed bonitatem illius expectatio desiderij perniciosa contaminat. Sicut autem hic interior motus desiderij electioné reprobabilem facit, ita quandoque & actus exterior: vt si ad fructú vitę sacrificijs gentilium, aut Iudęorú ceremoniis, vel superstitione, aut ventre contendit. Porrò si sit electio sana, desiderium competens, actus commendabilis, sequetur hic amor rectè diligendi regulam: nec exorbitabit à limine caritatis, erit itaque affectuosa, discreta, & fortis ista dilectio, si dulciter ac perseueranter rei dilectæ adhæreat. Dulcedine sua mutat quicquid dulce & concupiscibile est in hac vita. Contra vere-

tra versutias Sathanę & tentationes occultas consilium discretionis opponat, fortitudine verò contra persecutiones insurgat.

SICVT IN DILECTIONE DEI, SIC IN DILECTIONE PROXIMI, ELECTIO habet locum.

Circa proximi verò dilectionem, eadem ferè notanda sunt: nam si dilectionem illius amotis aliquod desiderium turpe, vel actus reprehensibilis subsequitur, restat vt ipsius electionis integritas violetur: istúdque considerandum est, quod Deum diligendo, nobis consulimus, & non Deo, Deus enim bonorum nostrorum non eget. In dilectione verò proximi, quia opera mutua indigemus, expedit, vt in his, quæ ad vtilitatem corporis & ad salutem animæ spectant, nobis inuicem consulamus. Quanto enim circa hæc erit quisque freuentior, tanto in caritate perfectior. Hunc etiam amorem nunc affectus, nunc ratio mouet: quocirca diligenti consideratione notandum est, quis affectus, & in quantum, ab homine sit sequendus. Sane spiritualis affectus, qui ex diabolica suggestione procedit, irrationalis etiam & carnalis, quos vitiosos esse nullus ambigit, non solùm non sequendi sunt, sed à cordibus nostris radicitus eruendi. Proinde spiritualis affectus, qui ex Deo est modis omnibus excitandus est, & salubriter promouendus. Psal. 15.

ACTVS NOSTER NON EST ORDINANDVS SECVNDVM AFFEctum spiritualem.

Porro si affectu nostrum expedit desiderium feruétius excitari, excitandus est etiam eodem affectu noster actus: sed secundum hunc ordinari non debet. Voluntas enim bene operandi quanto freuentior, tantò fructuosior semper erit, si operationem nostram hic affectus ordinet. Erit inordinata operatio, quia metas corporeæ possibilitatis excedit. Cùm enim corpus hoc luteæ sit qualitatis, ex sua fragilitate passionibus diuersis obnoxium, inde feruentes affectus ferè non sustinet, ideoque nisi actus exterior aliquo moderamine temperetur, infecto negotio, quod assumpsit, deficiet & succumbet. Nimirum affectus modum nescit, vires corporis non metitur, quodam impetu cœco irruens in dilectum, solum id metitur quod apparet; quod graue, quod arduũ, quod molestũ, ꝙ impossibile, ꝙ deniq́, peréptoriũ vitæ præsentis, dulcissima illectus delectatione, non sentit. Proinde quidã in hoc affectu omnẽ modestiã ignorante, suiq; impetũ desiderij sequentes, præcipitantur; & inoportuna sequentes, debiliores sunt quàm sanctiores; dum ipsa voluntas, actu immoderatiore oppressa, tepescit. Et qui per suarũ dispensationem virium animum suum conquadrare debuerat, conuertitur in die belli: & vbi victoria ex virtute pendebat, ibi ex sua temeritate succumbit.

Actum nostrum non esse ordinandum secundum affectũ spiritualem.

Affectus modum seruare nescit.

QVOD SECVNDVM RATIONALEM AFFECTVM, NOSTER ACTVS, QVANDOQVE dirigendus est, sed non semper.

Actus noster secundum rationalem affectum quandoque dirigendus, sed non semper.

RAtionalis affectus, qui ex alienæ virtutis contemplatione oboritur, cæteris perfectior est, quibus ad dilectionem proximi excitamur. Nec enim modicum virtutis, & ad maximum cedit meritum, æmulatio carissimatum meliorum. Quòd si desiderium nostrum, & motus interior, secundum hunc dirigatur, non arbitror arguendum; imo commendabile reputatur, si quis præsentiã eius desiderat, cuius instruitur verbo, cuius gestu & habitu eruditur, cuius informatur exemplo, sed in actum, quæso, non transeat ille motus, vt quis corporaliter propter hoc longa iteneratione vexetur. Quos itaque corporaliter adire non possumus, videamus oculo cordis, & sanctarum affectionum brachiis etiã amplectamur. Quanto enim indignius est cœlũ terra palustri, tãto spiritualis visus est elegantior carnali. In iure siquidem tituli, possessio animi, possessione naturali, id est incubatione corporali præstantior est, nec enim ita facilè amittitur, & per ipsam rei dominium vsucapiendo acquiritur. Christus deniq; spiritualem fidei tactum à Maria exigit, dum etiam à tactu prohibet corporali. De hoc tactu: Beati qui non viderunt, & crediderunt. Ac si dicas: Gloriosius est Christum videre per fidem, quàm vidisse in carne mortalem. Illorum verò præsentia præcipue desideranda, quam expectamus in cohabitatione cœlesti. Si autem Sanctorũ ęternam desideramus præsentiam, expedit vt iustè, sanctè, & piè in hoc seculo cõuersemur. Et ista quidem sanctorum præsentia corporalis desideratur vtiliter, & quæritur. Ideóque hunc actum non affectus, sed ratio moderatur. Gratissima erat fratribus Antiochenis Pauli & Barnabæ pręsentia corporalis, quorum doctrina, quorum collatione & disputatione firmanbantur in fide. Audientes tamen à Spiritu sancto: segregate mihi Barnabam & Paulum in ministerium, quo vocaui eos, quanquam repugnaret affectus, præualuit ratio; & imponẽtes eis manus, dimiserũt eos.

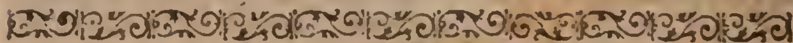
Ioan. 20. Ibid.

Act. 13.

QVOD OFFICIALIS AFFECTVS LICET PERICVLOSVS, TAMEN COMMENDAbilis est interdum.

SEquitur officialis affectus; qui licet admittẽdus sit, tamen periculosè admittitur: dignum siquidem est, & rationi consonum, vt vicem rependamus amanti obsequenti, munera largienti. Illud tamen summè cauendum est, vt illectus obsequio, vel muneribus delinitus, aut vitia foueat, aut faciat vitiosos. Nec mihi de illis sermo est, qui diligunt munera secundum retributiones: qui iustitiam venalem habentes, non omnibus, sed muneribus fauent; de his loquimur quidem, qui prius amauerunt hominem, quàm munera eius: nec hominem propter munera,

nera, sed munera propter hominem dilexerunt. At hic tamen suspicioni locus est, ne sit motus eius consentaneus, dum eius obsequiis timet esse ingratus. Quocirca diligenti consideratione perspiciendus est status illius, qui diligitur: Ne si tanti meriti non sit, qui dilectionis affectu sit dignus, transeat officialis affectus in rationalem, & quem ob exhibita diligebamus, incipiamus diligere ob virtutem: tali etenim modo, & quem diligamus rationabiliter hominem austerum & grauem, dulciter diligere incipimus, si se nobis exhibuerit munificum & benignum: qui prius placebat, sed non sapiebat, sed non in desiderium nostrum suam affectionem refundebat.

QVIS MODVS ESSE DEBEAT In Naturali Affectu.

QVis autem modus in affectu naturali seruandus sit, de cætero dicendum est. Sicut hunc affectum non amittere impossibile est, sic eum non sequi summæ virtutis est. Domestica siquidem erga parentes affectio refrenatur, dum electus discipulus à parentis sepultura retractus accipit à domino: Dimitte mortuos: tu autem vade & annuncia re- Matt. 8. Luc. 8.
gnum Dei. Naturalis affectus quædam portio est amoris sui, equidem Ephes. 5.
nemo se ipsum odio habuit. Vt tamen, Qui venit ad me, ait veritas, & Luc. 14.
non odit animam suam, non potest meus esse discipulus. Et item, qui venit ad me, & non odit patrem & matrem, non potest meus esse discipulus. Sed cum Apostolus contrarium dicere videatur, vt scilicet censeatur in- 1. Tim. 5.
fidelis fideique transgressor, qui suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, quid in tanta contrarietate dicemus? Sed inter istos amores distinguntur, vt licet homo erga se & suos naturali moueatur affectu: hunc tamen motum ratio moderat. Quòd enim affectus ex carne sit, perhibet Apostolus dicens: Nemo vnquam carnem suam odio habuit. Ephes. 5.
Hunc autem affectum circa parentes & circa vitam propriam, in quibus solet esse pronior, Dominus interdicit: Qui non odit, inquit, pa Luc. 14.
trem & matrem, adhuc autem, & animam suam, non potest meus esse discipulus. Amoris autem motus secundum rationem Apostolica auctori- 1. Tim. 5.
tate inducitur. Qui suorum & maximè domesticorum curam non habet, est infideli deterior. Nam amor iste rationem sequitur potius, quam affectum: vt domestico notitia pensetur, aut vtilitas, seu æstimatio meritorum. Quod autem affectus erga se, & erga parentes motum illiciti amoris insinuet, ex verbis Apostoli colligere potes, quia ad Timotheum 2. Tim. 3.
scribens: Scito, inquit, quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines se ipso amantes, cupidi, elati, voluptatum amatores magis quàm Dei. Hic enim affectus mollia suggerit & suauia; quod delicatum, quod iocundum, quod verò aridum, quod asperum, quod vile, quod honestum refugit & abhorret. Vtrumque amoris motum secundum affectum & secundum rationem Saluator breui sermone distinguit; Qui amat, inquit, animam suam perdet eam, & qui Ioan. 12.

odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Hic amor, affectionis est: hoc odium, rationis, propterea dicit Sanctus quidam: Si malè amaueris, tunc odisti: si bene oderis, tunc amasti: Qui enim amat secundum affectum, vtique odit: quia qui diligit iniquitatem, odit animam suam: qui non odit secundum affectum, secundum rationem diligit. Ideo verò additur in hoc mundo, vt maior affectus expressio fiat. Quicquid enim in hoc mundo est, testimonio beati Ioannis, aut concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Qui ergo secundum affectum amat animam suam, eam in hoc mundo vtique amat, quia in concupiscentia carnis, vel in concupiscentia oculorum, vel in superbia vitæ. Quæ omnia ex affectu procedunt.

Amare malè odisse est. odisse bene amauisse est.

9. Ioan. 2.

DE DIVERSIS CAVSIS, AFFECTVVM.

Affectuum causa diuersa.

ET notandum est, quod alius est amor in Deo, alius propter Deum, amatur quis propter se: nam virtutes eius hominem excitant ad amandum. Iste nec in Deo, nec propter Deum diligitur. Si tamẽ amor iste diuinam bonitatem ex gratiarum actione respiciat, iam causa amoris huius non est affectus, sed ratio. Et licet non diligatur specialiter propter Deum, salubriter tamen exercetur in Deo. Inimicus autem, quem ratio, & diuini præcepti auctoritas suggerit diligendum, non meretur diligi propter se; sed diligitur propter Deum. Sic alios in Deo, vt amicos: alios propter Deum, vt inimicos, diligere certa ratione tenemur. Expedit ergo, vt hic naturalis affectus in omnibus, & propter omnia rationis moderatione ducatur: vt sit prius mollis, dulcísque. Sic ex eo, aliquantulum indurescat beneficio rationis. Patriarcha Ioseph prius erga fratres naturalem lachrymis protestatus affectum, vt à proditionis crimine purgarentur, eis notam exprobrationis imposuit. Saluator ciuitatem Ierusalem prius compassione intima deplorauit: Et post impendium naturalis affectus, calamitates quas pro suis iniquitatibus meruerat sustinere, prædixit. Proximos itaque salubriter affectu naturali complectimur, si honesti sunt. Si verò laborare aliquo vitio cognoscantur, insistemur correctioni: vt sicut distinximus in officiali affectu, discernatur subtiliter, ne in aliquo consensu alieni vitij maculemur.

Genes. 44. 45.

Luc. 17.

QVOD AFFECTVS VNVS PLERVMQVE terminatur, aut mutatur in alterum.

Affectum vnum plerumque terminari aut mutari in alterum.

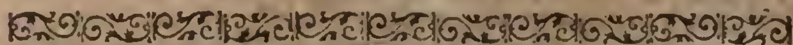
EVenit autem plerumque, quod vnus affectus terminetur, aut mutetur in alterum, & qui à virtute cœpit originem, habet frequenter exitum vitiosum. Erat virgo in partibus nostris, nominatissima in abstinentiis, in orationum instantia in lachrymis, vigiliis, disciplinis: cœpit eam vir sanctus diligere, virtutis obtentu, & tantæ opinionis intuitu cœ-

historica narratio.

tu cœpit eam visitare nunciis, venerari muneribus, recreare colloquiis. Sic amor, cui etiam præstabat honestas, cœpit ex mutua libertate vigere: subitóque in officialem affectum transiit, qui ex sola prodierat communione: denique hic affectus dum se familiarius ad quædam blandimenta † prolexit, cœpitque ex naturali & officiali affectu carnalis illle, qui cęteris perniciosior est, latenter obrepere. Audiuimus quosdam summæ perfectionis, & probatissimæ opinionis, qui dum adolescentes pudicos, & omni virtute conspicuos, in vlteriorem familiaritatem, virtutis amore & rationis intuitu, admisissent, officiosa sedulitate circa eos exhibita, cœpit rationalis affectus degenerare in alium: prius in officialem, postea in carnalem deprauatum affectum: & qui prius secundum rationis arbitrium, modum dilectionis ordinauerat, caput in oculis suis semper in huius aspectu, licet carnali vel transitorio, motu illicito titillabat. Consultius ergo est, inspecta ætate vel sexu, sinus propriæ mentis prouida circunspectione claudatur, ne ad verba familiaritatis & inania blandimenta, permittatur diffluere, nam in quantumlibet perfectis & sanctis, vnus effectus in alium, & subito insensibiliter, atque tam peruiciose, quàm prodigiose, mutatur.

† pellexit

Amor castus in impudicum facile degenerat.

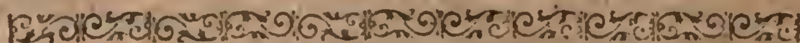
QVOD AFFECTVS SÆPE SIBI CONTRARII sint, & inuicem se impugnent.

ILlud etiam considerare oportet, quod ipsi affectus frequenter inter se alterantur, & inuicem se oppugnant. Alter alterum à corde hominis eliminare nititur: vt homo in varia vota diuisus, & perplexus inter ambigua fluctuet in se, ignorans de duobus contrariis, quid potius eligatur. Summa igitur cautela vtendum est, ne ab interiore affectu, superior & excellentior appellatur. Abraham iussus à Domino filium immolare, contra naturalem affectum nequaquam obduruit, sed cum naturalis, ei misericordiam in filium, spiritualis eum ad obedientiam excitaret in Deum, duo illi affectus in sancti viri pectore compugnabant. Ipse tamen mandatum filio prætulit: & affectum naturalem spirituali posthabuit. Optimus adolescens Ionathas, cuius animam Dauid animæ rationalis affectu, glutino caritatis vnierat, non prodidit in iniuriam patris consilium, quòd Dauid morti addixerat, sed rationalem affectum naturali discrete præposuit. Nec mirandum si amici gratiam paternæ crudelitati præposuit, qui propriam, sicut publicè putabatur, iniuriam pro amico immutabili virtute contempsit. Ipsi etiam Dauid, cum de eius filio parricida, populus victoriam reportasset, prius, professor naturalis affectus, filij lugebat interitum: sed correptus à milite affectum officialem naturali præposuit: depositóque luctu, victori populo, qui pacem fecerat in Israël, gratulabundus occurrit. Saluator etiam, affectus naturalis intuitu, quo nemo vnquam carnem suam odio habuit, cùm

Abraham filium suum immolare iussus contra naturalem affectum nō obduruit sed vicit spiritualis. 1. Reg. 13.

Affectuum qui ordo seruandus. Ephes. 5. Matth. 26.

Marc.14. Luc.14. clamasset ad Patrem, vt calix mortis transiret ab eo: si fieri posset: eundem spirituali, per quem patri erat obediens, pro sua gratia & pro nostra salute, submisit dicens: Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Proinde regula hæc generaliter in his affectibus obseruetur: vt ille, quo mens humana excitatur in Deum, cæteris omnibus præponatur: deinde rationalis officiali: officialis naturali, naturalis carnali.

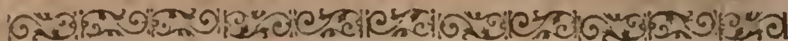

QVOD DELECTABILIS ET NECESSARIVS SIT FRVCTVS IN EXERCITIO istorum affectuum ordinato.

Cant.2. VT ergo in affectibus istis prouida circumspectione se anima rationalis exerceat, sentiat de Domino in bonitate & in simplicitate cordis sui, séque cellam vinariam, ig[illegible] ísque diuini receptaculum ta[illegible] vigilantia studeat exhibere, vt in dia bonorum Domini; & in hora Psalm.68. beneplaciti eius, cùm audierit vocem spiritus, & velut sibilum auræ diuinæ, summam afferat affectionem, puram fidelémque intelligentiam: vt spirituales fructus, quasi de ligno vitæ colligere mereatur. Sunt Galat.5. autem fructus Spiritus, teste Apostolo, Caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas: bonitas, mansuetudo, fides, modestia, castitas. O fœlix anima, si beneuolentiam eius, & inspirationem gratiæ cœlestis suam circa te præsentiam tibi certis liqueat indiciis experiri, tanget enim te in ipsius recordationem suauitas, afficieris noua & inexperta dulcedine: vt quasi abstracta, & à te prorsus aliena, exultes quadam amœnitate cœlesti. Facit statim suæ præsentiæ fidem, quod omnes tui sensus hilarescunt: Serenatur intelligentia tua, desideria vitalia incalescunt, gestis & aspiras in amplexus illius, quem tenere te sentis, & vereris ne elabatur, & ideo quantumuis ipsum quodam delectabili nexu intimæ caritatis astringis. Iste est ô anima dilectus tuus, Inuisibiliter, misericorditer & dignanter accedens, vt excitet te, vt se tibi inspiret in sinu tui amoris, tibi se insinuet, & tuum accendat desiderium, vt illuminet interiores oculos, vt inflammet affectum. Sic primitias, non plenitudinem suæ dulcedinis, non ad satietatem, sed ad degustationem tibi exhibet, vt tali experientia probes, quàm dulcem, quàm suauem, quàm iocundum, delectabilem se tibi præbebit, cùm apparuerit gloria eius: cùm eum videris reuelata facie, & ornatum diademate patris sui, quem nunc Psalm.16. 1.Cor.1. adoras, & amas in diademate suæ matris. Hoc, est ebrietas, sobria tamen, vnde Apostolus: Siue viuimus, siue morimur, Deo sobrij sumus. Rom.14. Cant.5. Hoc, sobria ebrietas, imo caritas efficitur, sicut sponsus in cantico amoris insinuat, dicens: Comedite amici, & bibite & inebriamini. In vita præsenti panem lachrymarum in sudore vultus sui comedit. Anima militans Deo, post exitum huius vitæ non pascetur pane doloris, quia iam non erit dolor, neque luctus, quoniam priora transierunt: sed amatorio Psalm.22. poculo reficietur & inebriabitur iuxta illud: Ex calix meus ine-Thren.4. brians quam præclarus est! De hoc calice credo Isaiam dixisse: Ad te

quoque

quoque filia Edon veniet calix, & inebriaberis: inebriabitur ergo ab vbertate domus Dei bibens vinum merum, & nouum in regno patris Christi. Intimauit, bibit vinum suum cum lachrymis in mensura donec rex introducat eam in cellam vinariam, vel ipsam sibi cellam efficiat, & in me ordinet caritatem. Illa siquidem nunc diligens, sed nondum percipiens, & in solis affectibus se exercens, nunc dicit: Vulnerata caritate ego sum, & ad Angelos atque animas sanctorum loquitur dicens, Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, dicite illi, quia amore langueo. Psalm. 35. Cantic. 1. Cantic. 4. Cantic. 5.

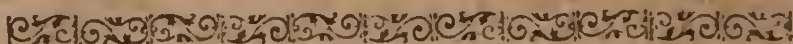

QVOD CARITAS DVM EST IN DESIDERIO, LANGOR EST.

Mirum tamen est, quomodo amor siue caritas sit langor sponsæ vel animæ, cùm caritas operiat multitudinem peccatorum: & cùm Maria Magdalena, quia multum dilexit, ab infestatione septem dæmonum, & septem † criminalium, langore sanata sit. Porro amor lãgor est, dum amãs ex desiderij dilatione torquetur, dum sponsi suspirat amplexus. Sed qui sanat omnes lãgores & infirmitates tuas, anima mea, tuum langorem amoris fruitione curabit, quando se tibi ad videndum, ad fruendum, facie reuelata præstabit. Nunquam de cætero separaberis ab osculo, vel amplexu illius. Gaudebit equidem sponsus super sponsam: & gaudebit super te Deus tuus. Tum langoris angustiam fructus amoris excludet: quia caritas nunquam excidit. Amor igitur, nunc langor, dum cruciatur desiderio videndi, erit sanitas, quando iocundabitur vsu desiderij. Videndi enim desiderium tantum differt ab vsu desiderij, quantum fames à satietate, quantum appetitus à plenitudine vteri. Interim ergo grauiter infirmatur, & langore conficitur: Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius. Vox autem languentis, & plangentis: Stipate me malis: fulcite me floribus, quia amore langueo, initia siquidem virtutum flores sunt atque fructus honoris & honestatis. Mala maturiora, patientiæ sunt exercitia & exempla. Stipatur itaque malis anima, dum temporis præterita percipit, conuertens in vtilitatem propriam Christi flagella, opprobria, & dolores, & cætera quæ passus est vsque ad ignominiam crucis, & hæc omnia transierunt. Christus enim iam non moritur: fructum tamen quotidianum de ipsius passione colligimus, fulcitur autem sponsa floribus, quos naturę humanæ innouatio de Christi resurrectione produxit. Hiems enim transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt in terra nostra: ille nimirum qui dicit: Ego flos campi & lilium conuallium. Terra carnis vestræ, quæ sub maledicto veteri, spinas & tribulos germinabat, resurgens à mortuis, reflorescere fecit, & in nouæ generationis infantiam nos reduxit. His malis, & his floribus stipanda & fulciẽda est, vt ea quam habet ad Deũ, non torpescat affectio: donec recepta in amplexibus sponsi, dicat: Lęua eius sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me. Quicquid enim de improperio sponsi ad meritum de illius sinistra nũc reci-

1. Petr. 4. Marc. 16. † peccatorum. 2. Cor. 3. Esa. 62. 1. Cor. 11. Cant. 2. Rom. 6. Cant. 2. Genes. 3. Cant. 2.

pit, comparatione gloriæ, quæ in amplexu dextræ ſuſceptura eſt, modicum reputabit, ſcriptum autem: In ſiniſtra eius diuitiæ & gloria, & in dextra eius longiturnitas vitæ. *Prou. 3.*

DE DIMENSIONIBVS CARITATIS, ET Communione ſecretorum.

SAne ſicut nunc Deus imperfectè, & ex parte cognoſcitur, ſic etiam imperfectè diligitur: cognitio enim quam de Deo in præſenti habemus, ſi comparetur ad notitiam patriæ, quando reuelata facie videbimus Deum, quando videbitur in gloria ſua, quando oſtendet faciem ſuam, & ſalui erimus, eſt ſicut ingreſſus matutinæ lucis per tenuiſſimam rimam, ſi ad meridianum ſplendorem conferatur: quanto ſol lucet in virtute ſua, ſic dilectio Dei, quæ in hac peregrinatione habetur, quaſi ſcintilla ignis exigua eſt ad magnum illius amoris ignem, quo iuſti cum Seraphin in ſuperna Ieruſalem ardebunt. Cùm autem in amore Dei erga nos, ſicut teſtatur Apoſtolus, ſit longitudo, ſublimitas & profundum, caritati diuinę humana dilectio pro ſuę inſufficientię modulo ſe coaptat. Deus equidem non ſuperficialiter dilexit nos, non ſimulatoriè, non mediocriter, ſed plane, ſed ſincere, ſed medullitus. Vtinam & nos comprehendere poſſimus cum omnibus ſanctis, quæ ſit tantæ caritatis altitudo, longitudo, lætitudo, profundum. Altitudo eſt excellentia gratiæ quam præparauit Deus diligentibus ſe; quam nec oculus vidit, nec auris audiuit: profunditas eius eſt, inclinatio diuinæ maieſtatis à patris coæqualitate, & exinanitio filij vſque ad formam ſerui, & pluſquam ſerui: quia vſque ad mortem & ignominiam crucifixi, Longitudo eius eſt ſine initio, ſine fine, dilectio enim eius nec deſinit, quæ ante mundi conſtitutionem elegit nos in dilecto filio ſuo, & ſicut ſcriptum eſt, Miſericordia eius ab æterno, & vſque in æternum ſuper timentes eum. Latitudo eius ampla, extenſa & diffuſa eſt in omnem beneuolentiæ modum. Ipſe enim vult omnes homines ſaluos fieri, per ipſam proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, ipſúmque nobis donans, teſte Apoſtolo, donauit nobis omnia in eo: ſic etiam pari viciſſitudine caritas hominis ſe diuinæ caritati conformi dimenſione coaptat: alta eſt, dùm æterna & cœleſtia contemplatur: profunda eſt, cùm ab homine, propter Deum, vilitas & abiectio affectatur: Longa eſt, quia finaliter perſeuerat: fides enim & ſpes, atq; ſcientia, & cætera euacuabuntur, caritas nunquam excidit: Lata eſt, quia lęta eſt, quando in dilectione iuſtitiæ cor hominis dilatatur: Lata eſt, cùm extendit ſe non ſolum ad Deum & proximum, ſed etiam amore pio amplexatur inimicum: Lata eſt, cuius mandatum latum eſt, dicente Propheta, Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. O lata, & dilatans caritas, quá magna eſt domus tua, & ingens eſt locus poſſeſſionis tuæ! Cuius latitudinem, & profundum cōprehendunt ſancti. Vtinam & nos cum eis in eadem lagena caritatis poſſimus pariter comprehendi. Dilatat vtique cari-

Marginalia: Pſal. 101. 2. Cor. 3. Pſalm. 79. Apoc. 1. Ephe. 3. 1. Cor. 2. Phil. 2. Ephe. 1. Pſalm. 102. 1 Tim. 2. Rom. 8. 1. Cor. 13. Pſalm. 118.

que caritas in sanctis tentorium suum, vt si Deum & proximum dilexerimus, recipiamur in communi exultatione sanctorum. Quocirca non angustemur in visceribus nostris: non coarctemus inter limites quantulocunq; iustitiæ nostræ: credamus in Spiritum sanctũ, sanctam Ecclesiam *Psal. 138.* Catholicam, sanctorum communionem, vt imperfectum nostrum videant oculi tui Iesu, & in beneplacito tuo, sanctorum communione, nostra insufficientia suppleatur. Si enim in sanctis dilexerimus Deum, & ipsi, pro suorum meritorum exigentia, suam nobis communicabunt beatitudinem apud Deum. Vbi enim in medio diligentium se erit Deus, omnia in nobis, necesse est vt affectus communes, gaudiorum communio comitetur. Non solum itaque proximi, sed tota Christi beatitudo, communione amoris & exultationis atque alieni participatione gaudij, nostra erit, quia ego beatitudinem in me habiturus de beatitudine aliena supplebo. Bonum enim quod in Deo vel in proximo diligam, diligendo faciam meum, vt perfectio gaudij alieni, meum omnino suppleat imperfectũ. Vis vt familiari exemplo rei huius faciam tibi fidem? Videt mater filium suum, quem super omnia diligit regali vnctione, ac *Affectus materni in filiũ exemplum.* diademate imperiali, sceptróque & infulis imperialib. insigniri: quanta est matris dilectio, tanta est exultatio eius: & ex filij honore, propriique feruore amoris, sui gaudij commetitur affectus. Sicut ergo gaudium filij sui, atq; popularis applausus omnium congratulationem sibi mater appropriat, sic interea viuentium vnusquisque beneficia caritatis omni beatitudini coexultat. O excellentia caritatis ô dulcido amoris, ô securitas, ô requies, ô sabbathum deificatum, ô æternæ fœlicitatis introitus, quam preciosiorem omnibus regnis operatur caritas de corde puro, & fide non ficta! Quis mihi dabit hoc amatorio potu inebriari, hoc *1. Tim. 1.* lethargo sopiri vitus? A corde meo mortuus, totus à me translatus in amorem Dei & proximi, inter has duas sortes, in pace in id ipsum dormiam & requiescam. Quis me illi sanctæ communioni ascribet, *Psalm. 4.* vbi iocunditas singulorum transfundetur in omnes, & ab omnibus refundetur in Deum, eritque Deus omnia in omnibus? vt sit ipse vniuersis diligentibus eum, amor, gaudium, pax, vita, requies, claritas, securitas, & iubilatio, satietas omnium desideriorum æterna, & conseruata gloriæ plenitudo.

EDICTVM THEODERICI REGIS ITALIÆ.

C. SOLLII APOLLINARIS SIDONIJ Aruernorum Episcopi de Theoderico Rege Epistola.

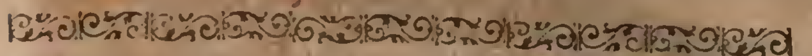
ENNODII TICINENSIS PANEGYRICVS THEODERICO REGI DICTVS.

P. PITHOEVS C. V. EDOARDO MOLÆO Senatori S.

INTEREA dum tu à Rege missus Aquitaniæ rebus componendis vacas, ego verò rebus hic tandem prolatis rure vix fruor, editi sunt a typographis nostris Aur. Cassiodori Variarum Libri xij. qui, vt scis, ad ius Romanum sic pertinent, vt Theodericiana & Ostrogothica pleraque admixta habeant, quæ qui non satis discernunt, hybridas sæpe nobis pro meris Romanis obtrudunt. Hæc tamen qualiacunq; sunt, quando iam non raro vt lippos oculos tractare cogimur, pridem etiam constitueram opera aliqua iuuare, non vt gentis & seculi vitia corrigerem, quî enim possem? sed quo à nostris hominibus cum minore saltem fastidio legerentur. Verùm cùm eo fere tempore quo editio postulabatur, ab re nostra tantum mihi otij non esset, quod potui, alienam operam meis exemplaribus iuui. Rebus reuersis, cùm & ipse huc reuersus à librario rogarer, vt Theoderici Regis Edictum, cuius ille exemplaria apud me esse audierat, tanquam Ostrogothici iuris caput reliquo corpori accedere sinerem, facile me exorari passus sum: immo etiam, ne quid Orienti Occidens de eadem gente inuideret, legis Wisigothorum libros xii. vt tandem aliquando ederentur, concessi. Edictum verò prudentissimi principis in tuo nomine apparere volui, non tam quod te plane dignum, quàm quod aliqua ex parte esset tuum, cuius beneficio alterum eius exemplar nactus sum: simul vt intelligeres te à me præsentem sic obseruari, sic coli, vt etiam

Reipubl.

Reipubl. causa absentis rationem habeam: tantíque apud me esse futuráinque amicitiam tuam, vt eius aliquod apud posteros testimonium extare capiam. Bene vale V.C. Lutet. Parisior. II. Kal. Ian. M.D.LXXIX.

QVID DE SINGVLIS CAVSIS DEBEAT OBseruari, per caput abreuiationum requires, & in eodem titulo inuenies obseruanda.

I. *IVDEX si pecuniam accepit vt male iudicet.*
II. *Iudex si contra statum aut fortunas cuiuslibet vt sententiam proferret pecuniam acceperit.*
III. *Iudex si immerito à prouincialibus aliquid acceperit.*
IV. *Si officium cuiuslibet iudicis vltra iussionem acceperit.*
V. *Si sententia non præsentibus dicatur.*
VI. *Vt ad officium & sollicitudinem iudicis pertineat, quomodo in executionem mittantur iudicia.*
VII. *Iudex vt discussis allegationibus vel documentis vtriusque partis, verum iudicet.*
VIII. *Sine iudicis auctoritate nullum ingenuorum debere teneri.*
IX. *De his qui aliquid aduersum hoc præsumpserint.*
X. *Cuiuslibet rei possessorem per iudicis auctoritatem debere conueniri, & expectare cognitionis euentum.*
XI *Si possessor pulsatus legibus non reddiderit rem petitam.*
XII. *De his qui per xxx. annos quamlibet rem iugiter possederint.*
XIII. *De his qui alterum quolibet crimine pulsauerint.*
XIV. *Vt sub alterius nomine nullus accuset.*
XV. *De percussore ad se veniente.*
XVI. *De eo qui ad possessionem alienam violentus vadit.*
XVII. *De raptore ingenuæ mulieris aut virginis.*
XVIII. *De parente raptæ aut curatore eius.*
XIX. *De seruo qui querelam de raptu viderit dissimulari.*
XX. *De raptu, intra quæ tempora concludatur.*
XXI. *Si ancillam alienam aut originariam congregata multitudine rapiat.*
XXII. *De conductore conscio aut cohibente.*
XXIII. *De his qui intestati mortui fuerint.*
XXIV. *Quando debet fiscus agere.*
XXV. *Vnumquemque possessorem apud iudicem fisci nomine pulsandum.*
XXVI. *De intestatis clericis & religiosis personis.*
XXVII. *Curialis si sine successore intestatus defecerit.*
XXVIII. *De data testandi licentia.*
XXIX. *Si testator aut literas ignoret, aut non possit subscribere.*
XXX. *De falsariis.*
XXXI. *Vt voluntatem suam facere volentis nullus contradicat.*
XXXII. *De his qui ab intestato possunt succedere.*

LXXIII. De

CLI. De

EDICTVM.

QVERELÆ ad nos plurimæ peruenerunt, intra prouincias nonnullos legum præcepta calcare. Et quamuis nullus iniustè factum possit sub legum auctoritate defendere, Nos tamen cogitantes generalitatis quietem, & ante oculos habentes illa quæ possunt sæpe contingere, pro huiusmodi casibus terminandis præsentia iussimus edicta pendere: vt salua iuris publici reuerentia, & legibus omnibus cunctorum deuotione seruandis quæ Barbari Romanique sequi debeant super expressis articulis, edictis præsentibus euidenter cognoscant.

Priore itaque loco statuimus, vt si iudex acceperit pecuniam, quatenus aduersum caput innocens contra leges & iuris publici cauta iudicaret, capite puniatur. I.

Iudex si pecuniam contra statum aut fortunas cuiuslibet vt sententiam proferret, acceperit, & ex hac re sub iusta fuerit examinatione conuictus, in quadruplum quod venalitatis studio accepit, exsoluat, illi profuturum contra quem redemptus docebitur tulisse sententiam. II.

Iudex quod immerito prouincialibus rapuerit, amissa dignitate qua malè vsus est, in quadruplum reddat his duntaxat quibus immerito constat ablatum: & si defunctus fuerit, ab eius heredibus hæc pœna poscatur. III.

Officium cuiuslibet iudicij quod quid vltra quàm iustum est, exegerit, in quadruplum sub fustuaria pœna cogatur exsoluere iis quibus inlicitè monstrabuntur ablata. IV.

Sententia non præsentibus partibus dicta nullius momenti sit, nisi aduersus eum prolata doceatur, qui tertio conuentus & edictis solemniter inclamatus adesse contempserit. V.

Ad officium sollicitudinémque iudicis pertinet vt ea scripto lata definiant quæ apud se aguntur, sententia: & in executionem mitti iubeant quod fuerit iudicatum. VI.

Iudex discussis vtriusque partis suggestionibus atque documentis, id solum iudicare debet quod iuri & legibus viderit conuenire. VII.

Sine competentis iudicis præcepto nullus ingenuorum sustineat detentionis iniuriam, aut ad iudicium deducatur, vel in priuata habeatur cuiuslibet præsumptione custodia. VIII.

Si quis autem aliquid eorum admiserit, ad violentiæ pœnam, quæ capitalis est, se non dubitet esse rapiendum. IX.

Qualemcumque cuiuslibet rei possessorem conueniri iudiciaria au- X.

ctoritate decernimus, & exspectari semper iustæ cognitionis euentus. Quòd si quis qualemcumque possessorem possessione deiecerit, amissionem, pro tanta præsumptione, vel bonæ litis, incurrat, reformata scilicet possessione quam occupauerit, fructus quoque duplos pro tanta temeritate persoluat. Quòd si illam possessionem occupauerit quæ eidem minimè debebatur, hanc pœnam habeat, vt & rem cum fructibus in eo statu Domino reddat inuatam, & æstimationem rei peruasæ subire cogitur fisci viribus profuturam. Cuius decreti iusti atque legitimi omnes per prouincias iudices & vrbe venerabili constitutos, vel eorum officia, iubemus esse custodes: ita vt si aliquid extiterit quo se putent exigendæ mulctæ superiùs comprehensæ pares esse non posse, relationem ad scrinia nostra transmittant, vt a nobis, si ratio popolcerit, districtiùs vindicetur.

XI. Quòd si possessor pulsatur legibus, non reddiderit rem petitam, & sub cognitionis euentu aduersus eum legibus fuerit lata sententia, à die qua per auctoritatem conuentus est & dedit responsum, expensas litis vel sumptus victus exsoluat. Hoc remedio fiet, vt in mala causa nullum litigare delectet.

XII. Qui per triginta annos quamlibet rem iugiter possidere fuerit adprobatus, neque publico, neque priuato nomine patiatur aliquam penitus quæstionem. Tali autem possessori etiam auctorum, proauctorúmque suorum tempora secundum leges proficere debere censemus: illud adiicientes, vt si † vltra triginta † annorum mortalis fuerit nec finita, superueniens conclusio xxx. annorum, eandem sine aliqua dubitatione consumat, quia cuiuis satis credimus abundéque sufficere, intra xxx. annos & actiones suas ritè componere, & eas publico iudicio vel priuata definitione peragere: ita vt circa pupillarem ætatem priuilegia antiquis vel nouellis legibus concessa seruentur, vel circa eos, qui ex quo competere poterant post vicesimum & quintum annum, intra tricesimum, suas legibus posuerint actiones. Cui casui quinquennij beneficium nouella lege probamus adiectum.

† intra † annos

XIII. Qui alterum quolibet crimine putauerint accusandum, non priùs audiatur, nec de exhibitione aliquid iubeatur, nisi se præmissæ inscriptionis vinculis obligatir, & istud cauerit apud competentem iudicem se eam pœnam subiturum, si non probauerit quod intendit, quam possit reus conuictus secundum leges excipere: & vsque ad euentum iudicij, tam reus quàm accusator æquali custodiæ sorte teneantur, nisi fortè aut minora sint crimina, in quibus fideiussor præberi debeat, aut reus adeò nobilis vel splendidi honoris sit, vt suæ committi debeat dignitati.

Accusatores alterius quatenus audiendi.

XIV. Sub alterius nomine nullus accuset, quia improbum iudicamus, vt quis alienæ vtilitatis vel voluntatis quasi sub specie accusationis executor exsistat.

XV. Qui percussorem ad se venientem ferro repulerit, non habetur homicida, quia defensor propriæ salutis videtur in nullo peccasse.

XVI. Qui ad possessionem alienam violentus aduenerit cum multitudine con-

congregata, si aut ipse aut aliquis ex eodem numero, casu, dum repellitur violentia, occisus fuerit, is qui per necessitatem hoc fecit, à metu pœnæ liber habeatur.

Raptorem ingenuæ mulieris aut virginis, cum suis complicibus vel XVII. ministris, rebus probatis iuxta leges iubemus extingui, & si consenserit rapta raptori, pariter occidatur.

Si parentes raptæ, aut curator eius quæ minore ætate rapta est, exsequi XVIII. & vindicare talis facti culpam forte neglexerit, pactum quod non licet, de hoc crimine faciendo, pœnam patiantur exilij.

Seruus verò si querelam de raptu dissimulari à dominis, & pactione XIX. crimen senserit definiri, atque iudiciis prodiderit, libertate donetur.

Raptum intra quinquennium liceat omnibus accusare, post quin- XX. quennium verò nullus de hoc crimine faciat quæstionem, etiam si intra suprascriptum tempus egisse aliquid de legibus doceatur: maximè cùm & filij de hoc matrimonio suscepti, exacto quinquennio legitimorum & iure & priuilegio muniantur.

Si quis ancillam alienam aut originariam violenter cum multitudine XXI. congregata rapuerit, si ingenuus est, raptoris pœna feriatur, quia violentiæ crimen admittit: si seruus est aut colonus, & sua hoc tantum voluntate commisit, simili ratione puniatur.

Si vero conscio conductore, aut iubente aut cohibente, vel non pro- XXII. hibente hoc fecerit, etiam conductor ipse tanquam facti reus simili pœna feriatur. Si autem Domino sciente vel iubente hoc fecit, eandem possessionem, de qua raptor egressus est, fisco profuturam Dominus incunctanter amittat.

Si quis intestatus mortuus fuerit, is ad eius successionem veniat qui XXIII. inter agnatos atque cognatos gradu vel titulo proximus inuenitur, saluo iure filiorum ac nepotum.

Fiscus tunc agat, quando nec parentum, nec filiorum, nec nepotum, XXIV. nec agnatorum, nec cognatorum, nec vxoris & mariti quæ succedat, extare comperitur persona secundum legum veterum constituta: ita vt fiscus quotiens locum successionis inuenerit, vel aliqua sibi competentia repetit, actionem, remota titulorum vel officij præsumptione, proponat: quia tunc fiscus vnamquamque rem merito potest & sine oppressionis alienæ iniuria vindicare, dum intercedente sententia pro ipso fuerit iudicatum. Nobis enim, sicut & principes voluerunt, ius cum priuatis volumus esse commune.

Vnumquemque possessorem fisci nomine apud competentem iudi- XXV. cem statuimus debere pulsari.

Clericos religiosásque personas intestatas deficientes, quotiens defue- XXVI. rit qui iure succedat, locum Ecclesiæ suæ secundum leges facere debere præcipimus.

Curialis si sine successore, quem leges vocant, intestatus defecerit, ex- XXVII. cluso fisco curiæ suæ locum faciat.

Faciendorum testamentorum omnibus quos testari leges permittunt XXVIII. damus latè licentiam: ita vt septê aut quinque testes ingenui ac puberes,

in conspectu testatoris, vno tempore, eodem rogantem subscribant.

xxix Quod si testator aut literas ignorando, aut per necessitatem vicinæ mortis propriam subscriptionem non potuerit commodare, tunc octauus testis pro testatore adhibeatur huiusmodi, de cuius fide dubitari omnino non possit: scituris testibus & scriptore præcipuè testamenti, quòd si quid falsitatis extiterit, sub cognitione decursa se supplicium euadere non posse, quod circa falsarios regum dictat auctoritas.

xxx. Sciat autem scriptus hæres, vel legatarius, aut libertus, quod si eis conhibentibus aut scientib. tale aliquid temptatum fuerit, se non solum emolumento ipso, vel fructu eius scripturæ esse priuandos, verùm etiam falsi pœnam declinare non posse. In hoc reatu erit quisquis operam aut studium faciendis adhibuerit talibus testamentis: cùm voluntates volimus esse liberas mortuorum, & nihil ibi sibi aliena debeat presuasio vindicare.

xxxi. Ne quis voluntatem suam facere volenti aut testes quolibet nomine deterreat, aut contradictor existat, cùm, si quid actionis fuerit, eam legibus aduersum hæredem possit exercere.

xxxii. Barbaris, quos certum est reip. militare quo modo voluerint & potuerint, faciendi damus licentiam testamenti, siue domi, siue in castris fuerint constituti.

xxxiii. Is qui ab intestato defuncti sperat hæreditatem, si volentem testatorem prohibeat facere testamentum, tanquam ab indigno eius hæreditas auferatur.

xxxiv. Nemo aut Romanus aut Barbarus rem petat alienam, quam si per subreptionem impetrauerit, non valebit, & eam se non dubitet cum fructibus redditurum: saluo eo quod super hac parte superiora nostra edicta ius sanciunt.

xxxv. Is qui quasi sub specie vtilitatis publicæ, vt sic necessariè faciat, delator existat, quem tamen nos exectari omnino profitemur, quamuis vel vera dicens legibus prohibeatur audiri, tamen si ea quæ ad aures publicas detulerit, inter acta constitutus non potuerit adprobare, flammis debet absumi.

xxxvi. Si quis ad nuptias non legitimas aspirauerit, legum censuram penitus non euadat: qui nec iustum matrimonium, nec filios sciat se habere legitimos.

xxxvii. Intra annum mortis mariti nulla ad secundas nuptias migret: sed nec furtim se misceat illi, cuius post annum erit vxor futura, quia leges videtur circumscribere voluisse. Idcirco vtramque personam stupri ream esse præcipimus. Quam querelam damus tantum filiis & propinquis vt quod in talibus causis legibus competit, exequantur.

xxxviii. Adulteri vel adulteræ intra iudicia conuicti interitum non euadant: *Adulterorũ pœna mors.* ministris eiusdem criminis aut consciis pariter puniendis.

xxxix. Qui vt adulterium fieret, domum vel casam præbuit: quíve mulieri, vt adulterio consentiret, suasit, capite puniatur.

xl. Qui falsum nesciens allegauit, ad falsi pœnam minime teneatur.

xli. Qui falsum fecerit, vel sciens falso vsus fuerit, aut alterum facere suaserit, aut

ſerit aut coëgerit, capitali pœna feriatur.

Qui † vanum vel falſum teſtimonium dixerint, aut * vtriuſque parti prodiderint, in exilium dirigantur. XLII.

† varium. * vtrique.

Nullus ad potentem Romanum aut Barbarum proprias quolibet titulo transferat actiones. Quod ſi fecerit, iacturam litis iurgator incurrat, & is qui ſuſceperit, medietatem pretij rei æſtimatæ fiſco cogatur inferre. Qua pœna teneri præcipimus etiam eos qui rem in lite poſitam in huiuſmodi crediderit transferendam eſſe perſonam, quoniam volumus vt remota perſona potentioris, æqua iurgantes ſorte confligant. Litigantibus verò poſt cauſæ terminum, largiendi quod vicerint, cui voluerint perſonæ, concedimus poteſtatem. XLIII.

Actio potenti ceſſa.

Nullus ſe potens Romanus aut Barbarus tanquam defenſor aut ſuffragator negotio miſceat. XLIV.

Nullus alienæ rei vel ſuæ titulos prorſus adfigat: cum ſoli fiſco hoc priuilegium his quæ poſſidet iure vel corpore, videatur eſſe conceſſum. XLV.

Is qui in ea re quam poſſidet, iudices præceptione conuentus, titulum potentis nomine adfixum aduerſario ſuo crediderit opponendum, eius poſſeſſionis aut caſæ, quam ſub hac fraude vindicare temptauerit, amiſſione priuetur: nec repetendæ actionis, & ſi ei competere poſſit, habeat facultatem. XLVI.

Ille verò qui poſſeſſa ab aliis prædia titulis occupauerit capite puniatur. XLVII.

Libertas originarios vel ſeruos, dominos aut patronos ſuos, eorúmque liberos deferentes in quolibet negotio prohibemus audiri, quia huiuſmodi perſonæ neque in ciuilibus, neque in criminalibus cauſis contra patronos aut dominos eorúmque liberos, etiamſi pro his dicāt, vocem poſſunt habere legitimam, quos in huiuſmodi facto deprehenſos, in ipſo actionis exordio gladiis oportet extingui. XLVIII.

Hoc etiam de familiarib. ſeruari debere cenſemus, qui cuiuſlibet familiaritate vel domui inhærentes, delatores aut accuſatores emerſerint: excepto tamen crimine maieſtatis. XLIX.

Occultis ſecretíſque delationibus nihil credi debet: ſed eum qui aliquid defert, ad iudicium venire, conuenit, vt ſi, quod detulit, non potuerit adprobare, capitali ſubiaceat vltioni. L.

Donationes ſub hac ſolennitate præcipimus celebrari, quod ſi cuiuslibet pretij res mobilis fortaſſe donetur, vel certè mancipium, ſola traditione largientis ſit perfecta donatio, quæ tamen ſcripturæ fide poſſit oſtendi, cui teſtium ſubſcriptio adiecta monſtretur. LI.

Si verò prædium ruſticum aut vrbanum quiſquam libero arbitrio conferre voluerit, ſcriptura munificentiæ etiam teſtium ſubſcriptionibus roborata, geſtis municipalibus allegetur, ita vt confectioni geſtorum præſentes adhibeantur tres Curiales, aut Magiſtratus, aut pro Magiſtratu Defenſor ciuitatis cum tribus Curialibus, aut Duumviri, vel Quinquennalis: qui ſi defuerit, in alia ciuitate quæ hæc habuerit, allegationis firmitas impleatur, aut apud iudicem eiuſdem prouinciæ, quod donatum fuerit, allegetur. LII.

De traditione verò quam ſemper in locis ſecundùm leges fieri neceſſe LIII.

est, si Magistratus, Defensor, Duumuiri aut Quinquennalis fortè defuerint, ad conficienda introductionum gesti, tres sufficiant Curiales, dummodo vicinis scientibus impleatur corporalis introductionis effectus.

LIV. Passim matrimonia dissipari non patimur. Ideo vxor à marito, aut maritus ab vxore nisi probatis causis quas leges comprehendunt, omisso repudio, à iugali vinculo non recedant. Causæ autem istæ debent esse diuortij. Si maritus aut homicida, aut maleficus, aut sepulchrorum violator ab vxore in examine fuerit adprobatus. Maritus quoque his criminibus conuictam meritò dimittat vxorem, si adulteram, vel maleficam, vel etiam quam vulgus adpellat aggagula, in iudicio potuerit adprobare. Quibus edoctis, maritus & dotem lucretur, & sponsalitiam recipiat vel sibi habeat largitatem, & tituli vtriusque proprietatem secundum leges filiis eum iubemus seruare communibus. Pari etiam modo, si mulier maritum superioribus criminibus inuolutum in indicatione conuicerit; & dotem recipiat, & sponsalitiam lucro habeat largitatem: cuius tamen sponsalitiæ tantùm donationis proprietatem liberis communibus etiam ipsa conseruet, & nubendi verò, vel non nubendi licentiam pro constitutis veteribus sortiatur.

LV. Omnes appellationes suscipiant ij prouinciarum iudices à quibus prouocari potest: quando optimæ conscientiæ conueniat etiam superfluam appellationem sine dubitatione suscipere, dum de appellationis merito sacer possit perpensis legibus cognitor iudicare. Quòd si iudex suam absentiam procurauit ne appellatorios libellos accipiat, in locis celeberrimis qui appellare voluerit, libellum de absentia iudicis de sua appellatione habere debere censemus. Iudex autem qui aut suscipere appellationem contempserit, aut certè in custodiam dederit, aut verberauerit, aut aliquo dispendio læserit appellantem: decem librarum auri amissione feriatur, quas fisci compendiis cura sacri cognitoris præcipimus aggregari, officium quoq; cuius interest multæ legitimè subiacebit.

LVI. *Abactores animalium vel gregum gladio puniti.* Abactor animalium vel gregum atque pecorum alienorum, siue ea de stabulis, siue de pascuis abegerit, gladio puniatur, & in quadruplum amittendis damno de eius substantia consulatur. Quòd si seruus aut originarius fuerit, dominus pro his consentus legibus, si maluerit, aut, vt supra diximus, satisfaciat, aut impetitos ad pœnam mortis, iudici publico tradere non moretur.

LVII. Abactor si vsque ad vnum equum, duas equas, totidémque boues, & vsque ad decem capras & quinque porcos, tulisse tam de stabulis quàm de pascuis fuerit adprobatus, siue per surreptionem, siue ea violenter abduxerit, seuerissimè puniatur, quidquid verò intra suprascriptum numerum animalium vel † porcorum à quocumque sublatum fuerit, tanquam furtum sub quadrupli pœna soluatur. († pecorũ.)

LVIII. Qui bouem, vel equum errantem, vel aliud pecus abduxerit, furti magis reus tenendus est: & in quadruplum animalia vel pecora sublata restituat, nisi ea ab eo die quo inuenerit, septem diebus continuis in publicis celeberrimisque locis, aut ante Prætorium iudicis proposuerit;

hoc

hoc enim facto nullius pœnæ damna sustineat.

Qui ingenuam virginem per vim corruperit, si idoneo patrimonio gratulatur, & est genere nobilis, & eandem accipere cogatur vxorem, ita vt ei sponsalitiæ titulo largitatis quintam partem patrimonij sui nouerit conferendam: quòd si iam habens vxorem ista commiserit, tertiam partem patrimonij sui illi quam per vim corruperit, sub idonea & solenni scriptura iure cogatur: vt illa quæ per eum iacturam pudoris incurrit, honestum possit inuenire coniugium. Si autem nullo patrimonio aut nobilitate fulcitur, oppressor & violator pudoris ingenui, supplicio adficiatur extremo. LIX.

Si quis viduæ stuprum violenter intulerit, cuiuslibet loci corruptor sit, adulterij pœna depereat. LX.

Si quis verò etiam si cum volente & adquiescente vidua hoc crimen admiserit, flammis vltricibus exuratur: illa quoque adulterij pœna damnanda, quæ non erubuit seruili subiacere libidini. LXI.

Si matrona vidua alicuius libidine volens corrupta sit, stuprum admittitur: nisi forte vilis vulgarísque sit mulier, cum his enim viduis adquiescentibus si quis concubuerit, quas artis operam aut ministerij laborem publicè exercere constiterit, hoc crimine nec ipse, nec illæ teneantur obnoxij. LXII.

Si seruus alienus aut originarius ingenuam virginem per vim corruperit, aut stuprum viduæ per vim intulerit, conuenro domino, rebus discussis atque patefactis, capite feriatur. LXIII.

Ancillam alienam virginem vel originariam, cuiuslibet ætatis, quisquis ingenuus, nulli tamen quolibet modo obnoxius ciuitati, corruperit, si dominus voluerit, aut corruptor ipse rogauerit, & apud gesta professus fuerit, mansurus in domini mulieris potestate, eius quam vitiauit contubernium non relinquat, nec eadem mortua discedēdi habeat facultatem. Quòd si dominus ancillæ non consenserit: aut ille profiteri noluerit, tunc aut huius meriti duo mancipia domino tradat eius iuri profutura, si eius substantia patiatur: aut, si hoc implere non potuerit, cæsus districtissimè fustibus, vicinæ ciuitatis collegio deputetur, quod iudex eiusdem loci periculi sui memor implere & custodire debebit. LXIV.

Quoties se ancillæ ingenuus aut originarius aut seruus forte miscuerit, necesse est vt omnis matrem sequatur agnatio, id est, filij omnes ad dominum ancillæ pertineant. LXV.

Quoties verò se originariæ seruus alienus ingenuúsve miscuerit, nihilominus omnes filij matrem sequantur. LXVI.

Si verò originarius alienus se originatiæ fortasse coniunxerit, duas filiorum partes originarij dominus, & tertiam sobolis originariæ dominus consequatur. LXVII.

Originaria * ex eo de ingenuo solo discesserit intra vicennij spatia repetatur, † quæ si originaria exemptis viginti annis domino sub hac præscriptione perierit, † sunt eius agnatio intra viginti annos suscepta domino mulieris, seruato nouellæ legis tenore, non poterat. LXVIII. * si † quod si † simul

Quisquis curialem, aut collegiatum, aut seruum, per triginta annos, LXIX.

† patriæ sub consolatione. ... offederit, qui nullam patriam † suam conlationem subisse monstretur, eos prædiorum dominis iubemus adquiri, quia in nullo tricennalis legis salubertimum constitutum sub qualibet patimur occasione turbari: quam siue aduersum priuatum, siue aduersum fiscum, suam, quemadmodum leges præcipiunt, obtinere conuenit firmitatem. Et quia frequenter scimus tales calumnias in perniciem dominorum, cohibentib. rusticis aut curialibus excitari, quo † consolationem præstitisse dicantur, hoc eatenus valebit, si sciente possessionis domino & non reluctante, aut certè procuratore conductoréque eius, cùm dominus in transmarinis fuerit regionibus constitutus, consolationem præstitam fuerit adprobatum.

† conlationem.

LXX. Si seruus cuiuslibet nationis ad quamlibet Ecclesiam confugerit, statim domino veniam promittente reddatur: nec enim vltra vnum diem ibidem residere præcipimus. Qui si exire noluerit, vir religiosus archidiaconus eiusdem Ecclesiæ, vel presbyter atque clerici, eundem ad dominum suum exire compellant, & domino indulgentiam præstanti sine dilatione contradant. Quòd si hoc suprascriptæ religiosæ personæ facere forte noluerint, aliud mancipium eiusdem meriti domino dare cogantur, ita vt etiam illud mancipium, quod in Ecclesiæ latebris commoratur, si extra Ecclesiam potuerit comprehendi, à domino protinus vindicetur.

LXXI. Si quis in causa publici debiti ad Ecclesiam quamlibet conuolauerit, archidiaconus eum compellat egredi ad edenda legibus ratiocinia sua: aut si hoc facere noluerit, eius substantiam, quod ad Ecclesiam detulit, sine mora contradat, quod nisi fecerit, quanti interest vtilitatis publicæ archidiaconus cogatur exsoluere.

LXXII. Testamenta, sicut leges præcipiunt allegentur, hoc modo fides voluntatis alienæ titubare non poterit.

LXXIII. Auctoritates quorumlibet iudicum, vel præcepta cuiuslibet sedis ac potestatis, sola publica seruata ciuilitate exequantur officia: & conuentum sufficiat promittere, se ad iudicium esse venturum, nihil vltra præsumat apparitor. Et illius sedis apparitor executiones suscipiat, vnde præcepta manauerint. Quòd si alterius miles, alterius iudicis auctoritatem exsequi forte temptauerit, amissionem cinguli fustibus cæsus incurrat: litigator autem negotium incunctanter amittat.

LXXIV. Si petitor improbè litem cuiuscunque rei alteri forte commouerit, & fuerit sub iusta examinatione conuictus, ex die plantati sollemniter iurgij, sumptus & litis expensas, quas se pulsatus immeritò sustinuisse docuerit à petitore recipiat, sub æstimatione scilicet iudicis, aut bonorum virorum ex delegatione noscentium: quorum iustitiæ & deliberationis erit, quales sumptus litis & expensas eum qui importunè alterum ad publicum deduxerit examen redhibere conueniat.

LXXV. Qui etiã armatis hominibus, ferro, fuste, lapide, de possessione quemquam, domo, villa expulerit, expugnauerit, obsederit, clauserit, aut si forte propter hanc rem quis homines suos præstiterit, locauerit, conduxerit, turbam, seditiones, incendium fecerit, ad violentiæ pœnam,

quæ

quæ est superiùs adscripta, teneatur. Si quis autem sepeliri mortuum, quasi debitorem suum adserens, prohibuerit, honestiores, bonorum suorum partem tertiam perdant, & in quinquennale exilium dirigantur: humiliores, cæsi fustibus perpetui exilij damna sustineant.

Illi res occupata per violentiam intra annum momenti iure salua proprietatis causa reddetur, qui eandem rem quam alterius præsumptione perdidit, nec violenter, nec abscondité, nec precario possidet. LXXVI.

Si serui de irrogata violentia conuicti fuerint, aut certè confessi, & hoc domini præcepto factum sub iusta & diligenti cognitione constiterit, domino ad violentię pœnam retento, peruasa reddantur, seruis nihilominus extremo supplicio puniendis si violentiam eos sua temeritate commisisse claruerit. LXXVII.

Qui ingenuum plagiando, id est sollicitando, in alia loca translatum aut vendiderit, aut donauerit, vel suo certè seruitio vindicandum crediderit, occidatur. LXXVIII.

Qui ingenuum in seruitutem tenet, nec conditioni potest obnoxium comprobare, & calumniæ, & iniuriarum reus teneatur adstrictius. LXXIX.

Qui mancipium alienum sollicitauerit, tres alios eiusdem meriti & ipsum domino cum peculio suo reddat: quòd si quis à quolibet bona fide suscipitur, quo se dicat ingenuum, suscipientis hæc debet esse cautela, vt eum ducat ad gesta, & se profiteatur ingenuum. quo facto, dum à Domino seruus aut originarius postulatus fuerit & probatus, solus sine retinentis incommoditate reddatur. LXXX.

Si quis nesciens à plagiatore mancipia comparauerit, reatu plagij non potest obligari. LXXXI.

Si ingenuus distrahatur, nullum præiudicium sui status incurrit, nisi forte tacendo de ingenuitate sua emptoris ignorantiam maior ętate circumuenerit. Nam de plagio aduersum venditorem pro defensione vel iniuria sua agere potuit: nisi pretium quod pro eo datum fuerit cum suo voluerit venditore partiri. Tunc enim præiudicium conditionis incurret, quod sibi ipse dissimulando & consentiendo pepererit. LXXXII.

Quisquis seruum siue colonum alienum sciens fugitiuum susceperit, aut occultauerit, ipsum dominum cum mercedibus & peculio eius, & eiusdem meriti alterum reddat. Quòd si secundo aut tertio eundum fugitiuum idem apud quem fuerat, suscipiendum esse crediderit, præter ipsum cum mercedibus, tres alios domino eius tradat, mancipium tamen ipsum: ne forte propter capiendum lucrum callidè & dolosè à domino ad domum eius qui susceperat, immissum fuerit, oportet in examinatione torqueri: vt si per interrogationem in quæstionem positi, constiterit à domino suo ad domum alterius immissum, fisci protinus compendiis adplicetur. LXXXIII.

Qui ingenuum çelauerint, vendiderint, vel scientes comparauerint, humiliores fustibus cæsi in perpetuum dirigantur exilium, honestiores confiscata tertia parte bonorum suorum, pœnam patiantur nihilominus quinquennalis exilij. LXXXIV.

Seruos sollicitatos ab altero, vel furto ablatos, si scien[illegible] LXXXV.

perunt, non tantùm de his susceptis conueniri, & eos reddere debent, sed etiam ad pœnalem actionem furti detrimendi sunt.

LXXXVI. Qui seruum alienum inuito domino apud se tenuerit, furti est actione pulsandus.

LXXXVII. In fuga positus seruus nec vendi, nec donari potest.

LXXXVIII. *De abactoribus pecudum.* Si abactor, sollicitator ac fur, antequam per auctoritatem iudicis conuincatur, mortuus fuerit, hæredes eius pro delicto auctoris sui in nullo teneantur obnoxij, nisi ob earum tantùm rerum repetitionem, quas ad eos peruenisse constiterit.

LXXXIX. Si quis sibi, vt aliquem terreat, militiam confinxerit, vel adsumpserit quam non habet potestatem, viliores fustibus cæsi perpetuæ relegationis mala sustineant, honestiores exilij patiantur incommoda.

XC. Qui testamentum, codicillum, tabulas, rationes, gesta, libellos cautiones, epistolas in fraudem alterius, quocunque loco, deleuerint, mutauerint, subiecerint, subrepserint, incenderint, raserint, aut æs, argentum, vel ferrum inauratum scientes pro auro dederint, vel vendiderint, vel supposuerint, quique pro argento stannum subiecerint, vel exteriorem circulum solidi præciderint, quive vt id fieret, iusserint, operámve dederint, pœnam sustineant falso crimini constitutam.

XCI. Qui testibus pecuniam dederit, vt falsum testimonium dicant, vel certè quod sciunt taceant, aut non exprimant veritatem, vel iudici præmium dederint, vt sententiam contra iustitiam dicat, vel non iudicet, humiliores capite puniantur, honestiores bonorum suorum amissione multentur.

XCII. Si sponsa persuasa ab sponso ad eius domum non tradita venerit, sponsus raptoris crimine non teneatur.

XCIII. Inuitus pater familiam suam in matrimoniū nulli dare compellatur.

XCIV. Parentes qui cogente necessitate filios suos alimentorum gratia vendiderint, ingenuitati eorum non præiudicant, homo enim liber pretio nullo æstimatur.

XCV. Nec pro pignore filij à parentibus alicui dati possunt: & si sciens creditor ingenuos pro pignore à parentibus susceperit, in exilium dirigetur. Operas enim tantùm parentes filiorum quos in potestate habuerint, locare possunt.

XCVI. Qui in libertate degens ad seruitutem vocatur, rei partes sustinet, ideo petitori eius vel illi qui se dominum dicet, incumbet seruum suum docere. Si verò ex possessione seruitutis in libertatem reclamet, defensori eius necesse est liberum comprobare.

XCVII. Qui casam, domum, aut villam alienam inimicitiarum causa incenderit: si seruus, colonus, ancilla, originarius fuerit, incendio concremetur: si ingenuus hoc fecerit, restituat quicquid dispendij acciderit per illud, quod commouit incendium, ædificiúmque renouet, & æstimationem insuper consumptarum rerum pro pœna talis facti cogatur exsoluere: aut si hoc sustinere pro tenuitate nequiuerit, fustibus cæsus perpetui exilij relegatione plectatur.

XCVIII. Ex eo verò incendio quod incautè seruus aut colonus in domini sui

agro

agro supponit, si viciui forte arbores frugiferas, aut siluas, vineta, vel segetem læserit, siue aliud quodlibet dispendium adtulerit, aut, æstimatione habita, dominis eius, per quem vicino damnum continget, sarciat atque compenset: aut ipsum qui ignem supposuit, si hoc magis elegerit, pro facti culpa tradat iudici puniendum. XCIX.

Qui hominem sine audientia & sine potestate vel iurisdictione iudicis competentis immeritò iusserit vel suaserit occidi, tanquam reus homicidij occidatur. C.

Seruus alienus in alterius caput torqueri non potest, nisi delator, aut accusator cuius interest probare quod intendit, precium eius quantum dominus taxauerit, inferre paratus sit. CI.

Qui seruum ideo comparauit ne aduersum se torqueretur, restituto pretio resoluta venditione, aduersum eum qui fraudulenter emerat, debet subiici quæstioni. CII.

Si seruus ad hoc fuerit manumissus ne torqueatur, quæstio de eo nihilominus haberi potest. CIII.

Vbi quod facinus commissum dicitur, ibi deferendum & vindicandum est, hi enim qui accusantur, de prouincia ad aliam prouinciam transferri non debent, nec per longum iter eripiantur, aut fugiant: nec interest si ingenui, vel liberti, vel serui sint, qui aliquid criminosum commisisse dicantur. CIV.

Qui effodiunt terminos, vel exarant limites, finem scilicet designantes, aut arbores terminales euertunt, si serui sunt aut coloni, & sine conscientia vel iussu domini fecerint, puniantur. Si verò hoc imperante domino factum esse constiterit, idem dominus tertiam partem bonorum suorum perdat fisci viribus profuturam: seruo ipso aut colono nihilominus capite puniendo.

Eos terminos obseruandos, quos duorum fundorum dominus inter vtrumque prædium, cùm ex his vnum alienaret, seruari debere constituit, non eos, qui singulos fundos antiqua institutione separabant. CV.

Quoties aliquod negotium consensu litigantium, aut sententia iudicis sacramentis fuerit diffinitum, retractari non poterit: nec de periurio agere cuiquam vel mouere permittitur quæstionem. CVI.

Qui auctor seditionis vel in populo, vel in exercitu fuerit, incendio concremetur. CVII.

Si quis pagano ritu sacrificare fuerit deprehensus, arioli etiam atque vmbrarij, si reperti fuerint, sub iusta æstimatione conuicti capite puniantur, malarum artium conscij, id est, malefici, nudati rebus omnibus quas habere possunt, honesti, perpetuo damnantur exilio, humiliores, capite puniendi sunt. CVIII.

Si seruus aut colonus domino nesciente violenter aliqua rapiat, dominis eius intra annum in quadruplum, post annum in simplum conuenietur: aut pro noxa certè, si hoc magis elegerit, ipsum seruum vel colonum nouerit ad pœnam iudici contradendum; ita, vt quod ad eum ex ipsa serui violentia peruenisse constiterit, reddat: aut si conuentus eum fugisse dixerit, executionem eius conquerenti dedisse sufficiat. CIX.

Qui sepulchrum destruxerit, occidatur. CX.

CXI. Qui intra vrbem Romam cadauera sepelierit, quartam partem patrimonij sui fisco sociare cogatur; si nihil habuerit, cæsus fustibus ciuitate pellatur.

CXII. Damnatorum ex quibuslibet criminibus bona filiis primùm ac parentibus vel propinquis vsque ad tertium gradum proficiant, quòd si eos non habuerint, fisco omnia soluentur.

CXIII. Si curialis damnatus filios reliquerit, totum quod dimisit ipsi capiant: si non habuerit filios, ad curiam eius perueniant facultates; excepta causa maiestatis, in qua omnium damnatorum bona nec ad filios, si habeant, sed ad solum fiscum, secundum legum cauta necesse est peruenire.

CXIV. Si addictos damnatósque iudiciis clerici vel quilibet alij violenter eruerint, ipsi ad pœnam vel ad dispendia teneantur, quæ sententia in conuictos prolata statuisse monstrabitur: Et si conniuentia iudicis vel conludio hoc claruerit perpetratum, quinque auri libras idem iudex cogatur exsoluere.

CXV. Qui pecuniam fisco vel publicis rationibus competentem furandi studio tulerit, eam reddat in quadruplum.

CXVI. Qui sciens ex rapinis aliqua à raptore, id est fure, seruanda susceperit, eadem qua raptor pœna teneatur.

CXVII. Seruus si furtum fecerit, vel damnum cuilibet dederit, nisi eius dominus hoc pro sui qualitate reddere vel sarcire paratus sit, noxæ eum dare cogitur, quod & de animalibus faciet, si alicui dãna generauerint.

CXVIII. Si propter furtum serui dominus conuentus, furem ipsum magis tradere, quàm defendere eum in iudicio voluerit, illa etiam quæ ad eum ex ipso furto peruenisse constiterit, pariter debebit exsoluere.

CXIX. Si quid de taberna vel stabulo perierit, ab his qui locis talibus præsunt, vel qui in his negotiantur, repetendum est, ita vt præstent sacramenta de conscientia sua suorúmque: & si hoc fecerint, nihil cogantur exsoluere, aut certè quantum petitor iurauerit se in eo loco perdidisse, restituant.

CXX. Si seruus furtum fecerit, & manumissus à domino fuerit, vel venditus alteri, vel donatus, causam de furto tam ipse manumissus dicat, vel ille qui eum emittit, aut cui donatus est, noxa enim semper caput sequitur. Et non solum is qui furtum facit, sed etiam is cuius opera vel consilio furtum factum fuerit, furti actione tenebitur.

CXXI. Si procuratori vel conductori siue colono vel seruo alicuius, inuito vel nesciente domino, mutuam pecuniam quis dederit, nec ipsi domino, nec rei eius aliquod præiudicium comparetur: sed ex peculio serui vel coloni, considerata vel seruata priùs indemnitate domini, consulatur petitionibus creditoris.

CXXII. Amittant repetitionem debiti creditores, qui cautiones debitorum suorum potentibus tradiderint, & per eos magis exactionem mutuæ pecuniæ voluerit procurare.

CXXIII. Capiendorum pro suo arbitrio pignorum vnicuique licentiam denegamus: ita vt, si probabile fuerit, hoc agẽdi iudicis pręstet auctoritas.

Creditor

Creditor si debitori suo res sibi non obligatas violenter rapiat, intra annum criminis admissi conuentus, sub pœna quadrupli præsumpta restituat: post annum verò in simplum debebit exsoluere, quod etiam de fructibus violenter ablatis seruari debere legum ratio persuadet. CXXIIII. *Ablatorum per vim restitutio*

Si quis de Ecclesiis, id est locis religiosis, homines traxerit, vel aliquid violenter crediderit auferendum, capite puniatur. CXXV.

Nullus post hæc curialium siue tabulariorum aut susceptorum in Ecclesia residens pittacia delegationis emittat: sed si quem fisco debitorem nouit, exponat eum extra Ecclesiam constitutus, aut certè deleget facturus cum eo qui se debitorem negauerit, publicè rationem, quòd si inuitum quis, cùm sibi delegatur, & se non debere clamauerit, violenter crediderit exigendum, in quadruplum extorta restituat. CXXVI.

Delegari nemo debet inuitus: sed si is qui à creditore subdelegatur, consensum delegationi præbens debere se fateatur, & redditurum spondeat, quod promisit, cogatur exsoluere. CXXVII.

Filius in potestatem patris positus, vel seruus, aut colonus, si à patre vel domino in qualibet culpa non defendantur de ipso delicto vel crimine, tradendi sunt iudici competenti: nisi forte filius familias ipse defendere pro delicto, quo impetetur, in iudicio se voluerit. CXXVIII.

Qui per mendacium vel surreptionem aliquid impetrauerit, nec ipsi prosit, nec alterum lædat. CXXIX.

Quod promissum fuisse constiterit vt fur comprehendatur, meritò debetur, & oportet exsolui. CXXX.

Qui de debito in iudicio conuicti vel condemnati fuerint, intra duos menses à die latæ sententiæ solutionem procurare debent: quod si non fecerint, per auctoritatem iudicis, ad eius petitionem qui vincet, capi eorum pignora debent & distrahi: vt quod sententia iustè lata constituit, possit impleri. CXXXI.

Qui possessor ad iudicium venit, non est cogendus dicere vnde tenet, nec onus ei debet probationis imponi, quia hoc magis petitoris officium est, vt rem quam repetit, doceat ad se pertinere. CXXXII.

Mulier, etiamsi per cautionem alienum debitum se reddituram spondeat non tenetur. CXXXIII.

Amittat sortem debiti creditor, qui vltra centesimam legitimam crediderit à debitore poscendum. CXXXIV.

Fideiussor qui redimendo pignora eius debitoris pro quo fidem dixerat, à creditore liberauit, oblata sibi debita pecunia restituere pignora debitori compellatur. CXXXV.

Si quisquam rem suam nesciens à possessore conduxerit, nihil sibi præiudicat: sed de proprietate ipsius agere poterit. CXXXVI.

Si quis nesciens alienam aream esse, ædificium in ea construxerit, sumptus quos fecit, recipit: sed amittit quam in solo alieno fecerat mansionem. CXXXVII. *Ædificium in aliena area.*

Si vna res à duobus diuersis emptoribus comparetur, ille potior erit, & dominium eius magis acquiret, cui traditam fuisse claruerit. CXXXVIII.

Auctor venditionis etiamsi priuilegium habeat sui iudicis, tamen defensurus venditionem suam forum sequatur emptoris. CXXXIX.

CXL. Qui de re comparata pertulerit quæstionem, ipse petitori respondere compellitur, nec ad auctorem suum proponentem repellit: quem necesse est ad hoc tantum ipse commoneat, vt factum suum in † inditione defendat.

† iudicatione. al. iudicio.

CXLI. Quicunque fugere solitum vendiderit ignoranti, si emptorem quoque fugerit, & precium venditor reddat, & damna satiat quæ per eundem contigerint fugitiuum.

CXLII. Liceat vnicuique domino ex prædiis quæ corporaliter & legitimo iure possidet, rustica vtriusque sexus mancipia, etiamsi originaria sint, ad iuris sui loca transferre, vel vrbanis ministeriis adplicare, ita vt & aliis prædiis adquirantur ad quæ voluntate domini migrata fuisse constiterit, & inter vrbanos famulos meritò censeantur: nec de eiusmodi factis atque ordinationibus velut sub oppositione originis, quæstio vlla nascatur. Alienare etiam supradictæ conditionis homines liceat dominis absque terræ aliqua portione, sub scripturæ adtestatione vel cedere vendere cui libuerit, vel donare.

CXLIII Circa Iudæos priuilegia legibus delata seruentur: quos inter se iurgantes & suis viuentes legibus, eos iudices habere necesse est, quos habent obseruantiæ præceptores.

CXLIV. Quicunque susceptores fuerint fiscalium titulorum, in emittendis possessorum securitatibus nomine singularum possessionum, professionem earum euidenter designent: acceptam quoque pro earum functione exponant pecuniæ quantitatem. Quòd si aliquis professionem locorum, nomina summámque perceptæ pecuniæ in securitatibus à se factis comprehendere forte noluerit, & huius culpæ reus in iudicio fuerit adprobatus, quadruplum eius pecuniæ, quam possessor se dedisse probauerit, eidem cogatur exsoluere. Quod etiam circa discussorem similiter conuenit custodire, si de quib. titulis, quas summas à præsumptorib. vel reliquatoribus exegerint, in securitatibus emittendis signare noluerint.

CXLV. Si quis Barbarorum tertiò competentis iudicis auctoritate conuentus & edictis solemniter inclamatus, ad iudicem, cuius præceptione conuentus est, venire neglexerit, meritò sub discussione causæ sententiam excipiet contumaciæ, adeo vt iudicetur, de quo conuentus est, perdidisse negotium: dummodo tertio, quemlibet capillatorum fuisse conuentum, aut cautionis ab eodem emissæ fides ostendat, aut ingenuorum vel honestorum testium dicta confirment, quibus manifestè clareat auctoritate pulsatum, contempsisse dare responsum, nec voluisse ad iudicium

CXLVI. conuenire. De frugibus ab aliquo ex fundo cuiuslibet sublatis, tam colonus quàm dominus, quia vtriusque interest, agere potest.

CXLVII Placita bona fide & definita venditio à venditore rescindi non potest: sed pretium, quod ab emptore debetur, repetendum est.

CXLVIII. Serui aut coloni ab hostibus capti & reuersi domino restituantur, si non sunt ante ab altero, vendentibus hostibus, in commercio comparati.

CXLIX. Si quis exactorum vel susceptorum maiorem mensuram vel maius pondus adhibuerit dũ fiscales traduntur species, quàm publicæ ordinationis

tionis moderatio antiquitus prouisa constituit, ad iudicem continuò cum ipsis mensuris & ponderibus deducatur, vt si fuerit de eorum iniquitate conuictus, inde quadruplum pro vtilitate illius quem grauauit, malè susceptarum specierum damna sustineat. Quod etiam circa negociatores obseruari debere censemus in commerciis, si iniusta pondera vel mensuras adhibuisse fuerint adprobati.

Nulli liceat †inuitus rustico alieno operas aut obsequium imperare, nec eius mancipio aut boue vti, nisi hoc fortè idem rusticus, aut conductor ipsius, vel dominus sua voluntate præstiterit. Qui contrà fecerit, det pro vnius rustici vel vnius bouis diurna opera quam præsumpsit, auri solidum vnum. CL. † inuito Domino CLI.

Siue seges aliena, siue quælibet arbor cuiusque dolo deiecta fuerit, aut aliquid damni prouenerit in quadruplum eius nomine qui hoc fecerit, addicatur. CLII.

Si alienus seruus ab aliquo, vel rusticus occidatur, in potestate habet dominus eius aut criminaliter de obnoxij sui morte agere, & homicidam capitaliter accusare, aut de damno certè amissi mancipij ciuiliter actionem proponere, ita vt pro vno seruo occiso duo tales recipiat.

Vxor pro marito non debet conueniri: res eius aut sponsalis munificentia pro mariti obnoxietate poscatur, legum prudentia & moderatione seruata. CLIII.

Die Solis, qui Dominicus nuncupatur, sed & diebus Paschalibus nullũ præcipimus conueniri, qui cõtrà fecerit, sacrilegij reus habeatur. CLIV.

Hæc quantum occupationes nostræ admittere, vel quæ nobis ad præsens occurrere potuerunt, à victis tam Barbaris quam Romanis sumus profutura complexi: quæ omnium Barbarorum siue Romanorum debet seruare deuotio. Quæ comprehendere nos vel edicti breuitas, vel curæ publicæ non siuerunt, quoties oborta fuerint custodito legum tramite terminentur. Nec cuiuslibet dignitatis, aut substantiæ, aut potentiæ, aut cinguli vel honoris persona, contra hæc quæ salubriter statuta sunt, quolibet modo credat esse veniendum, quæ ex nouellis legibus ac veteris iuris sanctimonia pro aliqua parte collegimus: sciturus cognitoribus vniuersis ac iura dictantibus, quod si in aliquo hæc edicta fuerint violata se proscriptionis deportationísque pœna merito esse feriendos. Quòd si forsitan persona potentior, aut eius procurator, vel vicedominus ipsius, aut certè conductor seu Barbari, seu Romani, in aliquo genere causæ præsentia non permiserint edicta seruari, & iudex, cuius intererit, obsistere, aut vindicare, aut obuiare non potuerit, in nostram illico: si sibi consulit, instructa ex omnibus relatione, dirigat, deposita totius formidinis suspicione, notitiam. Hac enim sola ratione à culpa esse poterit absolutus. Quia quod pro omnium prouincialium securitate prouisum est, vniuersitatis debet seruare deuotio. *Actiones intermissa diebus Dominic.*

EXPLICIT EDICTVM THEODERICI REGIS.

LECTORI.

Quæ sequuntur, sunt quidem ex legibus Theoderici, sed Francorum, non Gothorum, aut Italiæ Regis: vt & superior Sydonij Epistola ad Theodericum pertinet illum, cui Auitus Aquitanias concessit, quem & idem auctor in Narbone & Panegyrico ad ipsum Auitum laudat. De quo te monitũ non frustra voluimus, simul & hæc adiecta, ne quid desiderares.

Ingenuo homicida intra Ecclesiã posito, de interempti precio principis est expectanda sententia: qui de precio occisorum nihil euidenter lex Romana constituit. Dominus verò noster statuit obseruari, vt si ingenuus ab ingenuo fuerit interemptus, & homicida ad Ecclesiam confugerit, is ipse qui homicidium admisit, cum medietate bonorum suorum occisi hæredibus seruiturus addicatur: reliqua medietas facultatis eius hæredibus relinquatur. Si verò seruus cuiuscunque occisus fuerit ab ingenuo, & ipse homicida ad Ecclesiam conuolauerit, secundum serui qualitatem infrascriptum domino eius precium cogatur exsoluere, hoc est, pro actore c. solid. pro ministeriali lx. pro aurifice electo c. pro fabro ferrario l. pro carpentario xl. pro oratore, aut porcario, aut virbicario, aut alijs seruis xxx. Hoc ex præcepto domini Regis conuenit obseruari.

C. SOLLII APOLLINARIS SIDONII ARVERNORVM EPISCOPI DE THEODERICO AQVITANIÆ REGE EPISTOLA.

Sidonius Agricolæ suo S.

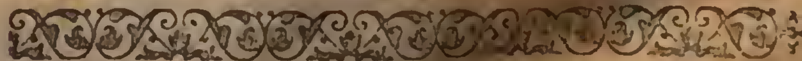
SÆPENVMERO postulasti, vt quia Theoderici regis Gothorum commendat populis fama ciuilitatem, literis tibi formæ suæ quantitas, vitæ qualitas significaretur. Parco libens, in quantum epistolaris pagina sinit, laudans in te tam delicatæ sollicitudinis ingenuitatem. Igitur vir est & illis dignus agnosci, qui eum minus familiariter intuentur: ita personam suam Deus arbiter, & ratio naturæ, consummatæ fœlicitatis dote sociata cumulauerunt. Mores autem huiuscemodi, vt laudibus eorum nihil ne regni quidem defraudet inuidia: Si forma quæratur, corpore exacto, longissimis breuior, procerior eminentiórque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululum à planicie frontis in verticem cæsaries refuga crispatur. Ceruix non sedet neruis, geminos orbes hispidus superciliorũ coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarũ margo prope peruenit. Aurium legulæ sicut mos genti est, crinium superiacentium

flagel-

flagellis operiuntur. Nasus venustissime incuruus. Labra subtilia, nec dilatatis oris anglis ampliata. Pilis intra narium antra fruticantibus cotidiana succisio. Barba cōcauis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem stirpitus tonsor assiduus genas adusque forcipibus euellit. Menti, gutturis, colli non obesi, sed succulenti lactea cutis, quæ propius inspecta iuuenili rubore suffunditur. Namque hunc illi crebro colorem non ira, sed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedente aluo pectus accedens. Arcam dorsi humilior inter excrementa costarum spina discriminat, tuberosum est vtrumque musculis prominētibus latus, in succinctis regnat vigor ilibus, corneum femur, internodia poplitum bene mascula, maximus in minime rugosis genibus honor, crura suis fulta turgentibus, & qui magna sustētat membra, pes modicus. Si actionem diurnam, quæ est forinsecus exposita perquiras, Antelucanos sacerdotum suorum cœtus minimo comitatu expetit, grandi sedulitate veneratur: quamquam (si sermo secretus) possis animaduertere, quod seruet istam pro consuetudine potius quàm pro † ratione reuerentiam. Reliquum mane regni administrandi cura sibi deputat. Circunsistit sellam comes armiger, pellitorum turba satellitum ne absit, admittitur, ne obstrepat, eliminatur. Sicque pro foribus immurmurat exclusa velis, inclusa cancellis. Inter hæc intromissis gentium legationibus, audit plurima, pauca respondet. Si quid tractabitur, differt: si quid expedietur, accelerat. Hora est secunda: surgit è solio, aut thesauris inspiciendis vacaturus, aut stabulis. Si venatione nunciata procedit, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam iudicat, quem tamen si cominus auem feràmque aut venanti monstres, aut vianti, manui post tergum reflexæ puer inserit, neruo loróve fluitantibus: quem sicut puerile computat gestare thecatum, ita muliebre accipere iam tensum. Igitur acceptum modo insinuatis è regione capitibus intendit, modo ad talum pendulum modi parte conuersa, languentem chordæ laqueum vagantis digito superlabente prosequitur, & mox spicula capit, implet, expellit quidve cupias percuti, prior admonet, Eligis quid feriat: quod elegeris, ferit: Et si ab alterutro errandum est, rarius fallitur figentis ictus, quàm destinantis obtutus. Si in conuiuium venitur, quod quidem diebus profestis simile priuato est, non ibi impolitam congeriem liuentis argenti mensis cedentibus suspiriosus minister imponit. Maximum tunc pondus in verbis est: quippe cùm illic aut nulla narrantur, aut seria. Toreumatum, peripetasmatúmque modo conchyliata profertur supellex, modo byssina. Cibi arte, non precio placent: fercula nitore, non pondere. Scyphorum paterarúmque raras oblationes faciliùs est vt accuset sitis, quàm recuset ebrietas. Quid multis? Videas ibi elegantiam Græcam, abundantiam Gallicanam, celeritatem Italicam, publicam pompam, priuatam diligentiam, regiam disciplinam. de luxu autem illo sabbatorio narrationi meæ, supersedendum est, qui nec latentes potest latere personas. Ad cœpta redeatur. Dapibus expleto somnus meridianus sæpe nullus, semper exiguus. Quibus horis viro tabula cordi est, tesseras colligit rapidè, incipit sollicitè, voluit

† religione

a. gutè, mittit instanter, ioculanter compellat, patienter expectat: in bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in vtrisque philosophatur. Secundas fastidit vel timere, vel facere: quarum opportunitates spernit oblatas, transit oppositas sine motu euaditur, sine colludio euadit. Putes illum & in calculis arma tractare. Sola est illic cura vincendi. Cùm ludendum est, regiam sequestrat tantisper seueritatem: Hortatur ad ludum, libertatem, communionemque. Dicam quod sentio: Timet timeri. Denique oblectatur commotione superari: & tunc demum sibi cessisse collegam credit, quam quidem fecerit victoriæ suæ bilis aliena. Quódque mirere, sæpe illa lætitia minimis occasionibus veniens ingentium negotiorum merita fortunat. Tunc petitionibus diu ante per patrociniorum naufragia iactatis absolutionis subitæ portus aperitur. Tunc etiam ego aliquid obsecratus feliciter vincor, quando mihi ad hoc tabula perit, vt causa saluetur. Circa nonam recrudescit moles illa regnandi, redeunt pulsantes, redeunt summouentes, vbique litigiosus fremit ambitus: qui tractus in vesperam cœna regia interpellante rarescit, & per aulicos deinceps pro patronorum varietate dispergitur, vsque ad tempus concubiæ noctis excubaturos. Sanè intromittuntur (quanquam raro) inter cœnandum mimici sales, ita vt nullus conuiua mordacis linguæ felle feriatur. Sic tamen, quod illic nec organa hydraulica sonant, nec sub phonasco vocalium concentus meditatum acroama simul intonat. Nullus ibi lyristes, choraules, mesochorus, tympanistria, psaltria canit: Rege solùm illis fidibus delinito, quibus non minùs mulcet virtus animum quàm cantus auditum. Quum surrexit, inchoat nocturnas aulica
† gazæ † casa custodias. Armati, regiæ domus aditibus assistunt, quibus horæ primi soporis vigilabuntur. Sed iam quid meas istud ad partes, qui tibi indicanda non multa de regno, sed pauca de rege promisi: Simul & stilo finem fieri decet: quia & tu cognoscere viri non amplius quam studia, personamque voluisti: & ego non historiam, sed epistolam efficere curaui. Vale.

INCIPIT COMPVTVS PASCHALIS.

SINOSSE vis quotus annus est ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi, computa triginta sex per quindecim, fiunt quingenti quadraginta: his semper adde duodecim, fiunt quingenti quinquaginta duo. Adde & Indictiones anni cuius volueris: vt puta decimam vicies semel post consulatum Basilij iunioris, sunt quingenti sexaginta duo. Isti anni sunt ab incarnatione Christi. Hoc tantum memor esto sollicitiùs, vt quotiens quintam decimam compleueris Indictionem, quo argumentum possit integrum custodiri, quindecim non assumas, sed ad primam summam, id est, in triginta sex vnum semper adiicias: vt puta pro triginta sex, finita quintadecima Indictione, quam in superiore computo addas, triginta septem per quindecim computabis, & annos

Domini

Domini sine vllo errore poteris reperire.

Si vis scire quota est Indictio, vt puta vicies semel post consulatum Basilij iunioris: sume annos ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi, id est quingentos, sexaginta duo: his semper adiice tria fiunt quingenti sexaginta quinque. Hæc partire per quindecim, remanent decem, decima est Indictio. Si verò nihil remanserit, quinta decima est Indictio.

Si vis cognoscere quot sint Epactæ, id est adiectiones lunares: sume annos ab incarnatione Domini quot fuerint, vt puta quingentos: hos partire per decem & nouem, remanent vndecim: hos per vndecim multiplica, fiunt centum viginti vnum: hos item partire per triginta, remanet vnus: vna est adiectio lunaris.

Si vis scire adiectiones solis idest, concurrentes septimanæ dies: sume annos ab incarnatione Domini quot fuerint, vt puta quingentos sexaginta duo, per Indictionem decimam annorum qui fuerint, quartam semper adiice, id est, nunc centum quadraginta, qui fiunt simul septingenti duo: his adde quatuor, hos partire per septem, remanent sex. Sex sunt Epactæ solis. id est, concurrentes septimanæ dies per suprascriptam Indictionem vicies semel post consulatum Basilij iunioris.

Si vis scire quotus sit annus circuli decem & nouem annorum: sume annos Domini, vt puta quingentos sexaginta duo, & vnum semper adiice, fiunt quingenti sexaginta tres: hos partire per decem & nouem, remanent duodecim, Duodecimus annus est cycli decemnouennalis. Quod si nihil remanserit, nonus decimus annus est.

Si vis scire quotus cyclus lunæ est, qui decennouennali circulo continetur: sume annos Domini, vt puta quingentos sexaginta duo, & subtrahe semper duo, fiunt quingenti sexaginta: hos partire per decem & nouem, remanent nouem: nonus cyclus lunæ est decennouennalis circuli: quotiens autem nihil remanet, nonus decimus annus est.

Si vis scire quando bissextus dies sit: sume annos Domini, vt puta quingentos sexaginta duo: partire hos per quatuor: si nihil remanserit, bissextus est. Si vnum aut duo, vel tres, bissextus non est. Et ne tibi forsitan aliqua caligo erroris occurrat, per omnem Computum quem ducis, si nihil superfuerit, eundem computum esse per quem duces agnosce: vt puta si per decem & nouem ducens nihil superauerit, scias nouum decimum esse: si per quindecim, quintum decimum: si per septem, septimum.

Si vis cognoscere quota luna festus paschalis occurrat: si Martio mense pascha celebratur, computa à Septembri vsque ad Februarium fiunt sex: his semper adiice duo, fiunt octo: & Epactas, id est, adiectiones Lunæ, cuius volueris anni, vt puta Indictionis decimæ, vna fiunt nouem, & dies mensis quo pascha celebratur, id est Martij, tricesimus fiunt simul quadraginta: deduc triginta, remanent decem: luna est in die superius indicato.

Si vero mense Aprili pascha celebramus, computa menses à Septembri vsque ad Martium, fiunt septem: his semper adiice duo, sunt nouem:

adde & Epactas, id est, ad ectiones lunæ, cuius volueris anni, vt puta Indictionis decimæ vna, qui fiunt decem: & dies mensis quo pascha celebramus, idem Aprilis nonum, qui simul fiunt decem & nouem, sanè si super triginta habueris, semper triginta subtrahas: tunc autem noua decima luna erit.

Si vis cognoscere quotus dies septimanæ est, sume dies à Ianuario vsque ad mensem quem volueris, vt puta vsque ad nonum diem mensis Aprilis, fiunt dies XCVIIII. his adiice semper vnum, fiunt centum. Et semper adde Epactas solis, cuius volueris anni, vt puta decimæ Indictionis sextæ, fiunt simul centum sex: hos partire in septem, remanet vna: ipsa est Dominica paschalis.

MAGNI AVRELII
CASSIODORI SENATORIS, V.C. & Inlustris, Exquæstoris sacri Palatij, Exconsulis ordinarij, Exmagistri offic. Præf. præt. atque Patritij.

In Chronicôn ad Theodericum regem.

PRÆFATIO.

SAPIENTIA principali, qua semper magna reuoluitis, in ordinem me consules digerere censuistis: vt qui annum ornaueratis glorioso nomine, redderetis Fastis veritatis pristinæ veritatem. Parui libens præceptis, & librariorum varietate detersa, operi fidem historicæ auctoritatis impressi, quatenus vester animus per inlustres delectatus euentus, blando compendio longissimam mundi percurrat ætatem.

Ab Adam primo homine vsque ad diluuium; quod factum est sub Noe, colliguntur anni II ∞ CCXLII.

Diluuium autem factum est propter gigantum nimiam feritatem, qui corporis magnitudine parique animi sæuitia præualentes, humanitatis ius omne confuderant.

Et à diluuio vsque ad Ninum, qui primus omnium apud Assyrios regnauit, ann. DCCCXIX.

Reges

REGES ASSYRII.

Ninus itaque regnauit apud Assyrios annis lij. Huius imperij annis xliij. natus est Abraham. Is etiam condidit Miniuen.

Semiramis vxor Nini regnauit annos xlij. Hæc Babyloniæ muros instaurasse memoratur.

Ninias filius Nini & Semiramidis regnauit annis xxxviij.

Arius regnauit ann. xxx.

Arelius regnauit ann. xl.

Xerxes, qui & Balaneus regnauit annis xxx.

Atmametres regnauit an. xxxviij.

Bolechus regnauit annis xxxv.

Baleus regnauit annis lij.

Altadas regnauit annis xxxij.

Huius temporibus fuit Prometheus vir sapiens.

Manchaleus regnauit annis xxx.

Huius temporibus Atlas frater Promethei præcipuus astrologus habetur.

Iphereus regnauit annis xx.

Mamylus regnauit annis xxx.

Sparetus regnauit annis xl.

Huius temporibus à Cecrope rege Athenæ sunt conditæ.

Ascades regnauit an. xl.

Huius temporibus Moses in monte Sina diuinam suscepit legem.

Amynthes regnauit ann. xlv.

Huius temporibus Iesus, successor Mosis terram Palæstinorum Iudææ genti distribuit.

Belochus regnauit annis xxv.

Bellepares regnauit ann. xxx.

Lamprides regnauit ann. xxxij.

Sosares regnauit ann. xx.

Huius temporibus equus velocissimus Pegasus inuenitur.

Lampares regnauit ann. xxx.

Panias regnauit ann. xlv.

Sosarmus regnauit annis xix.

Huius temporibus Argonautarum nauigatio, & Orpheus Thrax musicus opinabilis habetur.

Mithreus regnauit annis xxvij.

Huius temporibus Hercules athleticam exercuit, & Priamus apud Ilium regnat.

Per hos igitur reges Assyriorum colliguntur anni dccclij.

REGES LATINI.

Latinus regnauit annis xxxij. A quo Latini sunt appellati.

Huius imperij ann. xxv. Troia capta est, ad quem Aeneas profugus venit, factúsque gener eius, et successit in regnum.

Æneas post viij. annos Troiæ captæ regnauit in Italia annis iij.

Ascanius filius eius regnauit annis xxxviij. qui Albanum condidit.

Siluius Æneæ filius de Lauinia regnauit annis xxix.

Huius temporibus Homerus poeta fuisse memoratur.

Æneas Siluius regnauit annis xxxij.

Huius temporibus Hebræorum rex Dauid Hierosolymis regnat.

Latinus Siluius regnauit annis l.

Huius temporibus Amazones Asiam vastauerunt. Carthago condita est à Carcedone Tyrio, vt quidam dicunt. Solomon quoque filius Dauid regnans Hierosolymis templum famosissimum condit.

Alba Siluius regnauit annis xxx x.

Ægyptus Siluius regnauit annis xxiv.

Capys Siluius regnauit annis xxviij.

Capetus Siluius regnauit annis xiij.

Tiberinus Siluius regnauit ann. viij.
Agrippa Siluius regnauit ann. xl.
Aremulus Siluius regnauit ann. xix.
Huius temporibus Lycurgus apud Lacedæmonas iura composuit.
Auentinus Siluius regnauit anno. xxxvij.
A quo mons Romanorum, quia ibi sepultus est, nomen accepit.
Procas Siluius regnauit ann. xxiij.
Amulius Siluius regnauit anno. xliv.
Qui fratrem suum Numitorem regno expulit, cuius tempora isti sunt applicita.

REGES ROMANI.

Romulus regnauit annis xxxviij. A quo Roma condita est, & ex Latinis Romani sunt conditi. Hic primum C. constituit senatores.
Huius temporibus Syracusa, & Catina in Sicilia condita sunt.
Numa Pompilius regnauit annn. xlj. Qui duos menses anno addidit, Ianuarium & Februarium, cum ante hunc x. tantum menses apud Romanos fuissent. Capitolium quoque à fundamentis construxit. *Cuius etiam temporibus Sibylla in Samo insignis habita est.*
Tullus Hostilius regnauit ann. xxxij. Qui primus apud Romanos purpura vsus est.
Huius temporibus Chalcedon conditur, & Bizantium, quæ nunc Constantinopolis appellantur.
Ancus Marcius regnauit ann. xxiij. qui sexto decimo miliario ab vrbe Roma Ostiam condidit.
Tarquinius Priscus regnauit ann. xxxvij.
Huius temporibus Massilia in Gallijs condita est.
Ser. Tullius regnauit ann. xxxiv. qui primus censum instituit ciuium Romanorum.
Huius temporibus apud Persas Cyrus primum regnare cœpit.
Tarquinius Superbus regnaui ann. xxxv.
Huius temporibus Pythagoras Physicus philosophus clarus habetur. Expulso autem vrbe Tarquinio, bini Consules cœperunt pro vno rege annis singulis administrare rempublicam.

HINC CONSVLES.

L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.
Hi annum integrum minimè tenuerunt ad peragendum tempus aliis subrogatis, id est: P. Valerio, Sp. Lucretio, & Horatio Puluillo.
P. Valerius ij. & T. Lucretius.
Sp. Lattius, & T. Herminius.
P. Valerius iij. & P. Posthumius.
P. Valerius iv. & T. Lucretius ij.
Agrippa Menenius, & P. Posthumius.
Opiter Virginius, & Sp. Cassius.
Posthumus Cominius, & T. Lartius.
His Coss. dictator primus T. Lartius, & magister equitum Sp. Cassius ordinantur.
Ser. Sulpicius, & M. Tullius.
T. Æbutius, & L. Vetusius.
Q. Clœlius, & L. Lartius.
A. Sempronius, & M. Minucius.
A. Posthumius, & T. Virginius.
App. Claudius, & P. Seruilius.
C. Virginius, & T. Vetusius.
Sp. Cassius & Posthumus Cominius.
T. Geganius, & P. Minucius.
M. Minucius, & Sempronius.
Sp. Nautius, & Sex. Furius.

T. Sicinius,

T. Sicinius, alias Siccius, & c. Aquillius.
Sp. cassius, & Proculus Virginius.
Ser. cornelius & Q. Fab.
L. Æmilius, & K Fabius.
M. Fabius & L. Valerius.
Q. Fabius, & c. Iulius.
K. Fabius, & Sp. Furius.
M. Fabius, & cn. Manlius.
K. Fabius, & T. Virginius.
L. Æmilius, & c. Seruilius.
c. Horatius, & T. Menenius.
A. Virginius, & Sp. Seruilius.
c. Nautius & P. Valerius.
L. Furius, & c. Manlius.
L. Æmilius, & Opiter Virginius.
L. Pinarius, & P. Furius.
An. claudius, & T. Quinctius capitolinus.
L. Valerius, & Tit. Æmilius.
T. Numicius, & A. Virginius.
T. Quinctius ij. & Q. Serlius.
T. Æmilius ij. & Q. Fabius.
Q. Seruilius, & Sp. Posthumius.
Q. Fabius ij. & T. Quinctius iij.
A. Posthumius Albus, & Sp. Furius.
L. Æbutius, & P. Seruilius.
L. Lucretius Tricipitinus, & T. Veturius Geminus.
P. Volumnius, & Ser. Sulpicius.
c. claudius, & P. Valerius.
Q. Fabius iij. & L. Cornelius Maluginensis.
L. Minucius, & L. Nautius.
L. Minucius, & M. Horatius Puluillus.
M. Valerius, & Sp. Virginius.
G. Veturius, & T. Romilius.
Sp. Tarpeius, & A. Aternius.
His Coss. legati Athenas missi ad leges describendas.
P. curiatius, & Sex. Quinctilius.
* Menenius, & P. Sestius.
Hoc tempore à coss. ad decemuiros translatum imperium est, per quos iij. annis administrata respublica est, atque iterũ consules creati sunt.
L. Valerius, & M. Horatius.
L. Herminius, & T. Virginius.
M. Geganius & c. Iulius.
T. Quinctius iiij. & Agrippa Furius.
M. Genucius, & T. curiatius.
L. Papirius, & L. Sempronius.
M. Geganius ij. & T. Quinctius v.
M. Fabius, & Posthumus Æbutius.
c. Furius Pacillus, & M. Papirius crassus.
Proculus Geganius, & L. Menenius
T. Quinctius vj. & Agrippa Menenius.
M. Geganius iij. & L. Sergius.
M. Cornelius Maluginensis & L. Papirius Crassus
c. Iulius ij. & L. Virginius.
c. Iulius iij. & L. Virginius ij
T. Quinctius Penus, & cn. Iulius Mento.
L. Papirius crassus, & L. Iulius.
L. Sergius ij. & Hostius Lucretius.
A. cornelius cossus, & T Quinctius Pennus ij.
c. Seruilius Ahala, & L. Papirius Mugillanus.
c. Sempronius, & Q. Fabius Vibulanus.
M. Fabius Vibulanus, & T. Quinctius capitolinus.
M. cornelius cossus, & L. Furius Medullinus.
Q. Fabius Ambustus, & Furius Pacilus.
M. Papirius, & c. Nautius.
M. Æmilius, & c. Valerius.
cn. cornelius, & L. Furius ij
L. Lucretius, & Ser. Sulpicius camerinus.
L. Valerius Potitus, & M. Manlius.
His coss. post vrbem captam redeuntes Gallos dux Romanus nomine camillus extinxit, de quibus triũphãs in vrbe quasi & ipse patria

conditor, Romulus meruit nuncupari. Tunc dignitates mutatæ sunt, & in loco Consu ū per annos xxvij. tribuni militares fuerunt, quibus ob insolentiam remotis per annos iiij. potestas consulū tribunorū'nque cessauit. Deinde rursus trib° annis per tribunos militares est administrata respublica. Post ann. xxiij. reuersa est dignitas consularis.

L. Sextius de plebe, & L. Æmilius Mamercus patricius.
L. Genucius, & Q. Seruilius.
C. Sulpicius Peticus, & c. Licinius Stolo.
cn. Genucius, & L. Æmilius Mamercus ij.
Q. Seruilius Ahala, & L. Genucius.
c. Sulpicius ij. & c. Licin.
c. Poetelius Balbus, & M. Fabius Ambustus.
M. Popillius Lænas, & cn. Manlius.
c. Plantius, & c. Fabius
c. Marcius, & cn. Manlius.
M. Fabius Ambustus ij. & M. Popillius Lænas ij.
c. Sulpicius Peticus iij. & Marcus Valerius Publicola.
M. Fabius iij. & T. Quinctius.
c. Sulpicius iiij. & M. Valerius ij.
P. Valerius, & c. Marci° Rutil° ij.
C. Sulpicius Pericus, & T. Quinctius Pennus.
M. Popillius iij. & L. cornelius Scipio.
L. Furius camillus, & Ap. claudius crassus.
M. Valerius Coruinus, & M. Popillius Lænas iiij.
T. Manlius Torquatus, & c. Plaurius.
M. Valerius ij. & c. Poetelius ij.
M. Fabius Dorso, & Ser. Sulpicius camerinus.
c. Marcius iij. & T. Manlius ij.
M Valerius iij. & A. cornelius cossus.
c. Marcius Rutilus, & Q. Seruilius.
c. Plautius ij. & L. Æmilius Mamercus.
T. Manlius iij. & P. Decius Mus.
Tit. Æmilius Mamercus & Q. Publilius Philo.
L. Furius camillus, & C. Mænlus.
His Coss. rostra nauium de Antiatibus in foro fixa sunt.
C. Sulpicius Longus, & P. Ælius Pætus.
L. Papirius Crassus, & K. Duilius.
M. Valerius iiij. & M. Atilius Regulus.
Tit. Veturius, & Sp. Posthumius.
A. Cornelius ij, & Cn. Domitius.
His Coss. pax cum Alexandro rege Epyri facta est.
M. Claudius Marcellus, & C. Valerius.
L. Papirius Crassus ij. & L. Plautius Venno.
L. Æmilius Mamercus, & C. Plautius.
C. Plautius Proculus, & P. Cornelius Scapula.
L. Cornelius Lentulus, & Q. Publilius Philo. ij.
C. Pœtelius ij & L. Papirius Mugillanus.
His Coss. Alexandria in Egypto condita.
L. Furius Camillus ij. & Iunius Brutus Sæua.
C. Sulpicius Lógus ij. & Q. Aulius.
Q. Fabius, & L. Fuluius.
T. Veturius Caluinus, & Sp. Posthumius.
L. Papirius, & Q. Publilius Philo.
L. Papirius, & Q. Aul. Cærretanus.
M. Fossius, & L. Plautius Venno.
C. Iunius Bubulcus, & Q. Æmilius Barbula.
Sp. Nautius, & M. Popillius.

L. Pa-

L. Papirius Iun. & Q. Publilius.
M. Poetelius, & C. Sulpicius.
L. Papirius cursor, & c. Iunius Bubulcus ij.
M. Valerius, & P. Decius.
His Coss. per Ap. Claudium Censorem via facta, & aqua inducta est, quæ ipsius nomine nuncupantur.
c. Iunius Bubulcus iij. & Q. Æmilius Barbula ij.
Q. Fabius ij. et c. Marcius Rutilus.
Q. Fabius iij. et P. Decius ij.
App. claudius, et L. Volumnius.
His Coss. via per agros publicæ facta.
P. cornelius Aruina, et Q. Marcius Tremulus.
L. Posthumius, & Ti. Minucius.
P. Sulpicius Sauernio, & P. Sempronius Sophus.
L. Genucius, & Ser. cornelius.
M. Liuius, & L. Æmilius.
M. Valerius. & Q. Appuleius.
P. Sulpicius Seuerrio, & P. Sempronius Sophus.
L. Genucius, & Ser. Cornelius.
M. Liuius, & L. Æmilius.
M. Valerius, & Q. Appuleius.
M. Fuluius Pætus, & T. Manlius Torquatus.
L. cornelius Scipio, & Cn. Fuluius.
Q. Fabius Maximus iv. & P. Decius Mus iij.
L. Volumnius, & App. claudius.
Q. Fabius v. & P. Decius iv.
L. Posthumius Megellus, & M. Attilius Regulus.
L. Papirius Cursor, & Sp. caruilius.
Qu. Fabius Gurges, & D. Iunius Brutus Sæua.
L. Posthumius, & C. Iunius.
P. Cornelius Rufinus, & M. curius Dentatus.
M. Valerius, & Q. cædicius.
Q. Marcius, & P. cornelius.
M. Marcellus, & C. Nautius.
M. Valerius, & C. Ælius.
C. claudius, & M. Æmilius.
C. Seruilius, & L. Cælius.
P. cornelius Dolabella, & cn. Domitius.
C. Fabricius, & Qu. Æmilius.
L. Æmilius, & Q. Marcius.
P. Valerius, & Ti. coruncanius.
P. Sulpicius, & P. Decius.
C. Fabricius, & Qu. Æmilius.
P. cornelius, & c. Iunius.
Q. Fabius, & c. Genucius.
M. curius, & L. Lentulus.
Ser. cornelius, & M. curius.
c. Fabius, & c. claudius.
L. Papirius Cursor, & S. caruilius.
c. Quinctius, & L. Genucius.
C. Genucius, & cn. cornelius.
P. Sempronius, & App. claudius.
M. Atilius, & L. Iulius Libo.
C. Iunius, & N. Fabius.
App. Claudius, & Q. Fuluius.
M. Valerius, & M. Otacilius.
L. Posthumius, & Q. Mamilius.
L. Valerius, & T. Otacilius.
cn. Cornelius, & c. Duilius.
c. Aquillius, & L. Cornelius.
A. Atilius catalinus, & Q. Sulpicius.
C. cornelius, & c. Atilius Serranus.
Qu. cædicius, & L. Manlius.
M. Æmilius Paulus, & Ser. Fuluius nobilior.
Cn. cornelius, & A. Atilius.
Cn. Seruilius, & C. Sempronius.
C. Aurelius cotta, & P. Seruilius.
L. cæcilius Metellus; & C. Furius.
C. Atilius Regulus, & L. Manlius.
P. claudius, & L. Iunius.
P. Seruilius, & C. Aurelius.
L. cæcilius, & N. Fabius.
M. Fabius, & M. Otacilius.
M. Fabius, & C. Atilius.
A. Manlius, & C. Sempronius.
C. Fundanius, & C. Sulpicius.
C. Lutatius cerco, & A. Posthu-

mius.
Q Lucatius Catulus,& A. Manlius.
C.Claudius Centho,& M. Sempronius.
C.Mamilius,& Q.Valer.
His Coss. ludis Romanis primum tragœdia & comœdia à L. Liuio ad scenam data.
T.Sempronius, & P.Corn.
L.Cornelius,& Qu.Fuluius.
C.Licinius,& P.Cornelius.
T.Manlius Torquatus,& C.Atilius.
L.Posthumius & Sp. Caruilius.
Q Fabius,& M.Pomponius.
M.Lepidus,& M.Publicius.
C.Papirius,& M.Pomponius.
M.Æmilius,& M.Iunius.
His Coss. Hamilcar Hannibalis pater in Hispania bellum Romanis parans occisus est. Hic solitus dicere: quatuor filios, contra P. R. se velut catulos leoninos educare.
L.Posthu.& Cn.Fuluius.
Q.Fabius ij & Sp.Caruilius.
P.Valerius,& M.Atilius.
L.Apustius, & M. Valer.
C. Atilius,& L. Æmilius.
T.Manlius,& Q.Fuluius ij.
C.Flaminius,& P.Furius Philus.
M.Marcellus,& Cn.Cornelius.
P.Cornelius,& M.Minucius.
L.Veturius,& C.Lutatius.
His Coss. via Flaminia munita, & circus factus, qui Flaminius appellatur.
L Liuius & L.Æmilius.
His Coss. Hannibal Hamilcaris filius in Hispania bellum molitur.
P. Cornelius Scipio. & T. Sempronius Longus.
Cn. Seruilius Geminus,& C. Flaminius.
L. Æmilius Paulus, & C. Terentius Varro.
Tit.Sempronius. Gracchus,& Q.Fàbius Maximus iij.
Q Fabius Maximus iv.& M.Marcellus ij.
Qu Fabius Maximus,& Ti.Sempronius Gracchus.
Qu. Fuluius Flaccus iij. & Appius Claudius Pulcher ij.
Cn.Fuluius Centumalus,& P.Sulpicius Galba.
M.Marcellus iij.& M.Valerius Læuinus.
Q Fabius v.& Q Fuluius Flaccus iv.
M.Marcellus iiij.& Tit. Quinctius.
C.Claudius Nero,& M.Liuius Salinator.
L. Veturius Philo,& Q Cęcilius Metellus.
P.Scipio,& P.Licinius Crassus.
M. Cornelius Cethegus, & P. Sempronius Tuditanus.
Cn. Seruilius Cæpio, & Cn. Seruilius Germinus.
M. Seruilius Geminus, & T. Claudius Nero.
Cn. Cornelius Lentulus, & P.Ælius Pætus.
P.Sulpicius Galba, & C.Aurelius Cotta.
L.Cornelius Lentulus, & P.Villius.
Sex. Ælius Pætus, & T. Quinctius Flaminius.
P.Furius,& M Marcellus.
L. Valerius Flaccus, & M. Porcius Cato.
P. Scipio Africanus ij. & Tit. Sempronius Longus.
L.Cornelius Merula,& Q.Minucius Thermus.
L. Quinctius & Cn.Domitius Ahenobarbus.
P. Cornelius Scipio Nasica,& M.Acilius Glabrio.
L.Cornelius Scipio, & C.Lælius Africanus.
M.Fuluius Nobilior,& Cn.Manlius Vulso.
M.Valerius Messala,& C.Liuius Salina-

linator.

M. Æmilius Lepidus, & C. Flaminius.

Sp. Posthumius Albinus, & Q. Marcius Philippus.

His Coss. Athletarum certamina primum à Fuluio edita.

Ap. Claudius Pulcher, & M. Sempronius Tuditanus.

P. Claudius Pulcher, & L. Porcius Licinus.

M. Claudius Marcellus, & Qu. Fabius Labeo.

His Coss. Hannibal apud Prusiam veneno periit.

L. Æmilius Paulus, & Cn. Bæbius Tamphilus.

P. Cornelius Lentulus, & M. Bæbius Tamphilus.

A. Posthumius Albinus, & C. Calpurnius Piso.

Q. Fuluius, & L. Manlius.

M. Iunius, & Cn. Manlius.

T. Sempronius, & C. Claudius.

Cn. Cornelius, & Q. Petillius.

M. Lepidus, & P. Mucius.

Sp. Posthumius, & Q. Mucius.

L. Posthumius Albinus, & M. Popillius.

C. Popillius, & P. Ælius.

P. Licinius, & C. Cassius.

C. Hostilius Mancinus, & C. Atilius.

L. Marcius Philippus, & Q. Seruilius.

L. Paulus ij. & C. Licinius.

Q. Ælius Pætus, & M. Iunius.

M. Marcellus, & C. Sulpicius.

Cn. Octauius, & T. Manlius.

A. Manlius, & Q. Cassius.

T. Sempronius, & M. Iuuentius.

P. Scipio Nasica, & C. Marcius.

M. Messala, & C. Fannius.

L. Anicius, & M. Cornelius.

Cn. Cornelius Dolabella, M. Fuluius.

M. Æmilius, & C. Popillius.

His Coss. Metalla in Macedonia instituta.

Sex. Iulius, & L. Aurelius.

L. Lentulus & C. Marcius.

P. Scipio, & M. Claudius.

L. Posthumius, & Q. Optimius.

Q. Fuluius, & T. Annius.

Hi primi consules Kal. Ianuar. magistratum inierunt propter subitum Celtiberiæ bellum.

M. Marcellus, & L. Valerius.

L. Lucullus, & A. Posthumius.

L. Quinctius, & M. Acilius.

L. Marcius, & M. Manilius.

Sp. Posthumius, & L. Piso.

P. Africanus, & C. Liuius.

Cn. Cornelius, & L. Mummius.

Q. Fabius Maximus, & L. Hostilius.

Ser. Galba, & L. Aurelius.

App. Claudius, & Q. Metellus.

L. Metellus, & Qu. Maximus.

Cn. Cæpio, & Qu. Pompeius.

Q. Cæpio, & C. Lælius.

Cn. Piso, & M. Popillius.

P. Scipio, & D. Brutus.

M. Æmilius, & C. Hostilius Mancinus.

P. Furius, & Sex. Atilius Serranus.

Ser. Fuluius, & Q. Calpurnius.

His Coss. Æmilianus Scipio ob Numantinum bellum, quum candidatus non esset, consul creatur.

P. Africanus, & C. Fuluius Flaccus.

C. Mucius, & L. Calpurnius.

P. Popillius, & P. Rupilius.

P. Crassus, & L. Valerius Flaccus.

App. Claudius, & M. Perperna.

C. Sempronius, & M. Aquillius.

Cn. Octauius, & T. Annius.

L. Cassius, & L. Cinna.

M. Æmilius, & L. Aurelius.

M. Plautius, & M. Fuluius.

C. Cassius Longinus, & C. Sextius.

Q. Cæcilius, & T. Quinctius.

Cn. Domitius, & C. Fannius.

His Cos. Sextius oppidum ædificauit, in quo Aquæ Sextiæ in Galliis.
L. Opimius, & Q. Maximus.
P. Manilius, & C. Papirius.
L. Cæcilius, & L. Aurelius.
M. Cato & Q. Marcius.
L. Cæcilius, & Q. Mucius.
C. Licinius Geta, & Qu. Maximus.
M. Metellus, & M. Scaurus.
His Cos. L. Metellus, & Cn. Domitius censores artem ludicram ex vrbe remouerunt, præter. Latinum tibicinem cum cantore, & ludum talorum.
M. Acilius Balbus, & c. cato.
c. cæcilius, & cn. Papirius.
M. Liuius Drusus, & L. Piso.
P. Scipio, & L. calpurnius. Bestia.
Sp. Posthumius, & M. Minucius.
Q. Metellus, & M. Silanus.
Ser. Galba, & M. Scaurus.
L. cassius, & c Marius.
Q. Seruilius, & c. Atilius Serranus.
His Cos. per Seruilium Cæpionem consulem iudicia equitib. & senatoribus communicata.
P. Rutilius Rufus, & c. Manilius.
c. Marius ij. & c. Flauius Fimbria.
c. Marius iij. & L. Aurelius Orestes.
c. Marius iiij. & Qu. Lutatius.
c. Marius v. & M. Aquillius.
c. Marius vj. & L. Valerius Flaccus.
M. Antonius, & A. Posthumius.
Q. Metellus, & T. Didius.
cn. Lentulus, & P. crassus.
cn. Domitius, & c. cassius.
His Cos. Ptolemæus Ægypti rex populum Romanum heredem reliquit.
P. crassus, & Q. Scæuola.
c. cœlius, & L. Domitius.
c. Valerius Flaccus, & M. Herennius.
c. claudius Pulcher, & M. Perperna.
L. Marcius, & Sex. Iulius.
L. cæsar, & c. Rutilius Lupus.
cn. Pompeius, & L. Porcius cato.
L. Sylla, & Q. Pompeius.
L. cinna, & cn. Octauius
L. cinna ij. & c. Marius vij.
L. cinna iij. & cn. Papirius.
L. cinna iiij. & cn. Papirius ij.
His Coss. Asiam in xliiij. regiones Sylla distribuit.
L. Scipio, & c. Norbanus.
His Coss. Capitolium custodum negligentia concrematur.
cn. carbo iij. & c. Marius.
M. Tullius, & cn. Dolabella.
L. Sylla ij. & Q. Metellus.
P. Seruillius, & App. claudius.
M. Lepidus, & Q. catulus.
M. Æmilius, & D. Brutus.
cn. Octauius, & c. curio.
L. Octauius, & c. cotta.
L. Licinius Lucullus, & M. cotta.
M. Lucullus, & c. cassius.
L. Gellius, & cn. Lentulus.
cn. Aufidius, & P. Lentulus.
M. crassus, & cn. Pompeius.
Qu. Metellus, & Q. Hortensius.
His Coss. à Q. Catulo reparatum dedicatúmque Capitolium est.
L. Metellus, & Qu. Marcius.
c. Piso & M. Glabrio.
M. Lepidus, & L. Torquatus.
L. cæsar, & Q. Marcius
M. cicero, & c. Antonius.
D. Silanus, & L. Muræna.
M. Pupius, & M. Valerius.
His Coss. Catilina in agro Pistoriensi à C. Antonio bello peremptus est.
Qu. Metellus, & L. Afranius.
c. cæsar, & M. Bibulus.
L. Piso, & A. Gabinius.
His Coss. Clodij rogatione Cicero in exilium est profectus.
P. Lentulus, & Qu. Metellus.
His Coss. propter ciuiles dissensiones per S. C. de exilio Cicero reuocatur.
cn. Lentulus, & L. Philippus.

cn. Pompe-

Cn. Pompeius, & M. Crassus.
App. Claudius, & L. Domitius.
Cn. Domitius, & M. Messalla.
Cn. Pompeius, & Q. Metellus.
M. Marcellus, & Ser. Sulpicius.
L. Paulus, & M. Marcellus.
L. Lentulus, & C. Marcellus.

His Coss. perniciosæ in Curia consurgunt de Pompeio Cæsaréque discordiæ. Sed C. Iulius Cæsar de Galliis veniens Pompeium fugauit Italia: aurum atque argentum Romæ de ærario sustulit, ac primus Romanorum singulare obtinuit imperium, à quo Cæsares Romani principes appellati: Imperauit autem annis iiij. mensibus vi. sub quo hi Consules fuerunt.

IMPERATORES ROMANI.

C. Iulius Cæsar j.
C. Iulius Cæsar ij. & P. Seruilius.
Q. Fusius, & P. Varinius.

His Coss. Cæsar Pompeium Pharsalico prælio superauit, Pompeius fugiens in Aegyptum, occisus est.

C. Iulius Cæsar iij. & M. Lepidus.
C. Iulius Cæsar iv. & Fabius Maximus.

His Coss. C. Iulius Cæsar per quatriduum triumphauit.

C. Iulius Cæsar v. & M. Antonius.

His Coss. M. Antonius Lupercalibus sella aurea sedenti Cæsari diadema renuenti imposuit, atque Idibus Martiis Cæsar in Pompeia curia occisus est: cui successit Octauianus Cæsar, qui regnauit annis lvi. mensibus vi. Per quæ tempora hi Consules extiterunt.

OCTAVIANVS AVGVSTVS. II.

C. Pansa & A. Hirtius.

His Coss. Cæsar Octauianus, Antonius & Lepidus amicitiæ fœdus inierunt, M. Cicero per Popillium militem Caietæ occisus est annorum lxiij. Cæsar Octauianus forum Augusteum ædificauit.

M. Lepidus, & L. Plancus.
P. Seruilius ij. & L. Antonius.
C. Domitius, & C. Asinius.
L. Censorinus, & C. Caluisius.
App. Claudius, & C. Norbanus.
M. Agrippa, & L. Caninius.

His cos. lacus lucrinus in portum conuersus est.

L. Gellius, & M. Cocceius.
Sex. Pompeius, & L. Cornificius.
L. Scribonius, & L. Atracinus.
C. cæsar, & L. Volcatius.
cn. Domitius, & c. Sosius.
c. cæsar ij. & M. Messalla.

His coss. apud Actium M. Antonius à cæsare superatur.

c. cæsar iij. & M. Crassus.

His coss. Nicopolim cæsar construit, ludos Actiacos instituit. Antonius à cæsare prælio peremptus, Alexandriæ in mausoleo cum cleopatra reconditur.

C. cæsar iv. & Sex. Appuleius.
c. cæsar v. & M. Agrippa ij.

His cos. Parthorum dissentiones per cæsarem sedatæ.

c. cæsar vj. & M. Agrippa iij.

cæsar leges pretulit, iudices ordinauit, prouincias disposuit, & ideo Augustus cognominatus est. cuius temporibus floruerunt Virgilius, Horatius, & Liuius.

c. Augustus cæsar vij. & T. Statilius
c. August. cæsar viij. & M. Silanus

His cos. cantabros, Germanos, Salassos cæsar perdomuit.

c. Augustus cæsar ix. & c. Norbanus.

His cos. Asturices & cantabros per L. Lamiam cæsar perdomuit.

Augustus cæsar x. & cn. Piso.

M. Marcellus, & L. Arruntius.
M. Lollius, & Q. Lepidus.
M. Appuleius, & P. Silius.
His Coss. aquilas & signa Crassiana de Parthis Cæsar recepit.
C. Sentius, & Qu. Lucretius.
His Coss. Cæsari ex prouinciis redeunti currus cum corona aurea decretus est, quòd ascendere noluit.
Cn. lentulus, & P. Lentulus.
C. Furnius, & C. Silanus.
L. Domitius, & P. Scipio.
M. Drusus, & L. Piso.
Cn. Lentulus, & M. Crassus.
Tir. Nero, & P. Quinctilius.
M. Messalla, & P. Sulpicius.
Paulus Fabius, & Qu. Ælius.
Iulus Antonius, & Africanus Fabius.
Drusus Nero, & L. Quinctius.
His Coss. apud Lingonum gentem templum Cæsari Drusus sacrauit.
C. Asinius, & C. Marcius.
His Coss. inter Albim & Rhenum Germani omnes Tir. Neroni dediti, per Sex. Appuleium Pannonii subacti.
Tir. Nero, & Cn. Piso.
D. Lælius, & C. Antistius.
C. Augustus Cæsar xj. & L. Sylla.
C. Caluisius, & L Passienus.
C. Lentulus, & M. Messalla
His Coss. Dominus noster Iesus Christus filius Dei in Bethleem nascitur anno imperij Augusti xli.
C. Augustus Cæsar xij. & M. Plautius.
Cossus Lentulus & L. Piso.
C. Augustus Cæsar xiij. & L. Paul.
P. Vinicius, & P. Alphenus.
M. Seruilius, & L. Lamia.
Sex. Ælius, & C. Sentius.
Cn. Cinna, & L. Valerius.
His Coss. per dies viij. impetu miseranda clades hominum domorúmque fuit.
M. Lepidus, & L. Arruntius.
Q. Cæcilius, & A. Licinius.
M Furius, & Sex. Nonius.
Q. Sulpicius, & C. Poppæus.
P. Dolabella, & C. Silanus.
M. Lepidius, & T. Statilius.
Germanicus Cæsar, & C. Fonteius.
L Plancus, & C. Silius.
Sex. Pompeius, & Sex. Apuleius.
His Coss. Imp. Augustus obijt lxxvij. anno ætatis suæ, imperij autem lvi. Nolæ. Huic successit in imperium Tib. Cæsar, qui imperauit annis xxiij. sub quo hi Consules fuerunt.

TIB. CÆSAR III.

Drusus Cæsar, & C. Norbanus.
Sesenna Statilius, & L. Scribonius.
His Coss. Mathematici vrbe pelluntur.
L. Pomponius, & C. Cæcilius.
Tib. Cæsar, & Germanicus Cæsar.
M. Silanus & C. Norbanus.
His Coss. Germanicus Cæsar in Syria mortuus.
M. Valerius, & M. Aurelius.
Ti. Cæsar, & Drusus Cæsar.
D Haterius, & C Sulpicius.
C. Asinius, & C. Antistius.
His Coss. Drusus Cæsar publicè funeratur.
Ser. Cornelius, & L. Vitellius.
M. Asinius, & Cossus Cornelius.
C. Caluisius, & Cn. Getulicus.
L. Piso, & M. Crassus.
Ap. Silanus, & P. Silius.
C. Rubellius, & C. Fusius
M. Vinicius. & L. Cassius.
Ti. Cæsar v.* Coss.
His Coss. Dominus noster Iesus Christus passus est, viij. Kalend Aprilis, & defectio solis facta est, qualis ante vel postmodum nunquam fuit.
Vinicius & Longinus.
Sulpicius & Silla.
Persicus, & Vitellius.

Gallus

Gallus, & Nonianus.

His Coss. Persius Flaccus Satyricus poeta Volaterris nascitur.

Gallienus, & Plautianus.

His Coss. Tiberius Imperator in Campania moritur, cui successit C.Cæsar cognomento Caligula, qui regnauit annis tribus & mensibus x. sub quo hi Consules extiterunt.

C. CALIGVLA IIII.

Proculus, & Nigrinus.

Iulianus, & Asprenas.

Publicola,& Nerua.

His Coss. Pilatus in multas incidens calamitates, propria se manu interfecit.

Cæsar,& Iulianus.

His Coss. C. Cæsar cognomento Caligula, à protectoribus suis occiditur in Palatio, ann. ætatis xxviij. cui successit Claudius, qui imperauit annis xiij. mensibus viij. diebus xxviij. sub quo hi Consules fuerunt.

CLAVDIVS V.

Cæsar ij. & Saturninus.

Secundus,& Venustus.

His Coss. Petrus Apostolus Romam mittitur, vbi Euangelium prædicās xxv. annis eiusdem vrbis episcopus perseuerat.

Tiberius, & Gallius.

Crispinus, & Taurus.

His Coss. Claudius de Britannis triumphauit, & Orcadas insulas Romana adiecit imperio.

Vinicius, & Cornelius.

His Coss. inter Theram, & Therasiam exorta est insula habens stadia xxx.

Asiaticus,& Cornelius.

His Coss. descriptio Romæ facta est, & inuenta sunt ciuium Romanorum centena millia, & xliij. Thracia hucusque regnum in prouinciam redigitur.

Tiberius ij & Vitellius.

Vitellis ij.& Publicola.

Verannius, & Gallus.

Vetus,& Seruilianus.

Claudius, & Orfitus

Siluanus,& Siluius.

Tiber.ij.& Antoninus.

Silanus,& Ortho.

His Coss. Claudius moritur in Palatio anno ætatis lxiiij. Huic successit Nero, qui regnauit annis xiij. mensibus vij. diebus xxviij. Sub quo hi consules fuerunt.

NERO CLAVDIVS VI.

Silanus ij. & Antoninus ij.

Marcellinus & Auiola.

His Coss. sanctus Paulus Apostolus Romam vinctus à Felice præside destinatur.

Probus etiam eruditissimus grammaticus Romæ cognoscitur.

Vrsulus Tholosensis celeberrimè in Gallia rethoricam docet.

Nero,& Vetus.

Nero ij. & Piso.

Nero iij. & Messalla.

Nero iiij.& Cornelius.

Pius,& Turpilianus.

Macrinus, & Gallus.

Crassus, & Bassus.

His Coss. thermæ à Nerone ædificatæ, quas Neronianas appellauit., cuius odio mutato vocabulo nunc Alexandrinæ nominantur.

Siluanus, & Paulinus.

His Coss. Nero vt similitudinem Troiæ ardentis inspiceret, plurimam partem Romanæ vrbis incendit.

Telesinus, & Apuleius.

His Coss. duæ prouinciæ factæ sunt, Pontus Polemoniacus, & Alpes Cottiæ, Cottio rege defuncto.

Captio, & Rufus.

Italicus, & Turpilianus.

Siluanus, & Otho.

His Coss. Romæ sanctus Petrus & Paulus apostoli trucidati sunt à Nerone, qui turpiter viuens, cum à senatu quæreretur ad pœnam, è Palatio fugiens ad iiij. urbis milliarum in suburbano Nomentana via sese interfecit. anno ætatis xxxij. cui successit Galba, qui regnauit mensibus vij. Post hunc Otho mensibus iij. diebus v. Post Vitellius regnauit mensibus viij. die vno. Qui omnes infra scriptos duos Consules tenuerunt.

Vespasianus, & Titus.

Vespasianus ij. & Titus ij.

His Coss. Vespasianus suscepit imperium, qui regnauit annis ix. mensibus xi. diebus xxij. sub quo hi Consules fuerunt.

VESPASIANVS VII.

Vespasianus iij. & Nerua.

Vespasianus iiij. & Titus iij.

His Coss. Titus filius Vespasiani Iudæa capta, præter quos gladio interfecit, centum millia captiuorum publicè venundedit.

Vespasian. v. & Titus. iiij.

Vespasian. vj. & Titus v.

Vespasian. vij. & Titus vj.

His coss. Vespasianus incensum Capitolium ædificare orsus est.

Commodus & Rufus.

Vespasian. viij & Titus vij.

His Coss. Colossus erectus est habens altitudinis pedes c. vij.

Vespasian. ix. & Titus viij.

Siluanus & Verus.

Domitianus, & Messalinus.

His coss. Vespasianus est mortuus profluuio ventris, in villa propria circa Sabinos. cui Titus filius eius succedens, in vtraque lingua disertissimus regnauit annis ij. mensibus ij. sub quo hi consules extiterunt.

TITVS VESPASIANVS VIII.

Domitianus ij. & Rufus.

His coss. Titus amphitheatrum Romæ ædificauit, & in dedicatione eius quinque millia ferarum occidit.

Domitianus iij. & Sabinus.

His coss. Titus morbo periit in eadem villa qua pater eius, anno ætatis xlij. Qui ob insignem mansuetudinem deliciæ humani generis appellatus est, cui successit Domitianus frater Titi iunior crudelissimus, qui imperauit annis xv. mensibus v. Sub quo hi consules fuerunt.

FLAVIVS Domitianus IX.

Domitianus iv. & Rufus ij.

His Coss. Domitianus eunuchos fieri prohibuit.

Domitianus v. & Dolabella.

Domitianus vj. & Rufus iv.

Flauius, & Traianus.

Domitianus vij. & Nerua.

Traianus ij. & Glabrio.

His Coss. primus Domitianus dominum & deum se appellari iussit.

Domitianus viij. & Saturnus.

Siluanus, & Priscus.

His Coss. Quintilianus ex Hispania primus Romæ scholam publicam, & salarium è fisco accepit, & claruit.

Asprenas & Clemens.

His coss.

His Coss. multa mœnia, & celeberrima Romæ facta sunt, id est, Capitolium, forum Transitorium, Diuorum porticus, Iseum, Serapium, Stadium, Horrea piperataria, Vespasiani templum, Mineruæ Chalcidica, Odeum.

Domitianus ix. & Clemens ij.

His Coss. insignissima Romæ facta sunt, id est, forum Traiani, thermæ Traianæ, & Titianæ, Senatus, ludus Matutinus, Meta aurea, Meta sudans, & Pantheon.

Nerua ij. & Rufus.
Fuluius, & Verus.
Sabinus, & Antoninus.
Nerua iij. & Traianus iij.
Senecio, & Palma.
Traianus iv. & Fronto.

His Coss. Apollonius Tyaneus philosophus insignis habetur. Domitianus occisus in Palatio, anno ætatis xxxv. cui Nerua succedens, regnat annum vnum, menses iiij. Sub quo hi Consules fuerunt.

NERVA COCCEIVS X.

Traianus v. & Orfitus.
Senecio ij. & Sura.

His Coss. Nerua morbo periit in hortis Salustianis anno ætatis lxxij. cum iam Traianum adoptasset in filium, cui succedens imperauit annis xx. mensibus vj. diebus xv. Sub quo hi consules fuerunt.

D. TRAIANVS XI.

Traianus vj & Maximus.
Senecio iij. & Sura ij.
Vrbanus, & Marcellus.
Candidus, & Quadratus.

His Coss. Traianus de Dacis, & Scythis triumphauit.

Commodus, & Cerealis.

His Coss. Traianus Hiberos, Sauromatas, Osroenes, Arabas, Bosphoranos, Colchos in fœdus accepit. Seleuciam, Ctesiphontem, & Babylonem occupauit & tenuit.

Senecio. iv. & Sura iij.

His Coss. Traianus in mari rubro classem instituit, vt per eam Indiæ fines vastaret.

Gallus, & Bradua.
Africanus, & Crispinus.
Crispinus ij. & Solenus.
Piso, & Rusticus.
Traianus vij. & Africanus.
Celsus, & Crispinus.

His Coss. Plinius Secundus Nouocomensis orator & historicus insignis habetur, cuius ingenij plurima opera extant.

Asta, & Piso.
Messalla, & Pedo.
Æmilius, & Vetus.
Niger, & Apronianus.

His Coss. Traianus Armeniam, Assyriam, & Mesopotamiam prouincias fecit.

Clarus, & Alexander.
Hadrianus, & Salinator.
Hadrianus ij. & Rusticus.
Catilius & Fuluus.

His Coss. Traianus apud Seleuciam Isauriæ profluuio ventris extinctus est, anno ætatis lxiij. mense ix. die iiij. Cuius ossa in vrna aurea conlocata sub columna fori, quæ eius nomine vocitatur, recondita sunt: cuius columnæ altitudo in cxl. pedes erigitur. Huic successit Hadrianus vtraque lingua peritissimus, Italicæ natus ex consobrina Traiani, qui regnauit annis xx.

Verus, & Sabinus.
Siluanus, & Augurinus.
Barbatus, & Regulus.
Tertullus, & Sacerdos.
Quinctillus, & Priscus.
Verus ij. & Bradua.
Antoninus v. & Aurelius iij.
P.C. Antonini v. & Aurelij iiij.
Hoc tempore Antoninus Pius apud Lorium villam suam duodecimo ab vrbe milliario moritur, anno vitæ sexagesimo septimo. Vsque ad hoc tempus singuli Augusti fuerunt. Cui successerunt filij sui, id est, Marcus Antoninus Verus, & Lucius Annius, Antoninus Seuerus, qui regnauerunt ann. viginti nouem. Sub quibus hi consules fuerunt.

M. ANTONINVS VERVS XIII. ET L. ANNIUS ANTONINUS SEUERUS.

Duo Augusti Cos.
Rusticus & Aquilinus.
His Coss. Lucio Cæsari Athenis sacrificanti ignis in cœlo ab Occidente in Orientem ferri visus est.
L. Ælianus, & Pastor.
Macrinus, & Celsus.
His Coss. Fronto Orator insignis habetur, qui Marcum Antoninum Latinis literis erudiuit.
Orfitus & Pudens.
His Coss. Lucius Cæsar de Parthis cum fratre Antonino triumphauit.
Pudens ij. & Pollio.
Verus iij & Quadratus.
Apronianus, & Paullus.
Priscus & Apollinaris.
Cethegus, & Clarus.
Seuerus & Herennianus.
His Coss. Lucius Annius Antoninus Seuerus anno regni vndecimo inter Concordiam, & Altinum apoplexi extinctus est, sedens cum fratre in vehiculo.
Orfitus, & Maximus.
Seuerus ij. & Pompeianus.
Gallus, & Flaccus.
Piso, & Iulianus.
Pollio, & Asper.
Commodus, & Quinctillus.
His Coss. Marcus Antoninus Verus Imperator Commodum filium suum consortem regni facit.
Orfitus & Rufus.
His Coss. Imperatores de hostibus triumphant, & pecuniam quæ fisco debebatur prouincijs concedentes, tabulas debitorum in medio Romanæ vrbis foro incendio concremarunt, ac ne quid bonitatis deesset, seueriores quasque leges nouis constitutionibus temperarunt.
Commodus ij. & Verus ij.
His Coss. Antoninus Verus adeo in editione munerum magnificus fuit, vt centum simul leones exhibuerit, qui post in Pannonia morbo perijt. Commodus filius eius à Senatu Augustus est appellatus, qui regnauit annis xiij. Sub quo hi consules fuerunt.

ANTONIVS COMMODUS XV.

Præsens & Gordianus.
Commodus iij. & Byrrhus.
Mamertinus, & Rufus.
Commodus iiij. & Victorinus.
Marullus, & Ælianus.
His Coss. Thermæ Commodianæ, Romæ factæ sunt.
Maternus, & Bradua.
Commodus v. & Glabrio.
Crispinus, & Ælianus.
Fuscianus, & Silanus.
Duo Silani.

His Coss. Commodus Imperator Colossi capite sublato, suæ imaginis caput iussit imponi.

Commodus vj. & Septimianus.

Apronianus, & Bradua.

Commodus vij. & pertinax.

His Coss. Commodus strangulatur in domo Vestiliani, cui successit Heluius Pertinax, qui regnauit mensibus vj.

HELVIVS PERTINAX. XVI.

Fasco, & Clarus.

His coss. Pertinax occiditur in Palatio maior septuagenario, cui successit Seuerus, prouincia Tripolitana natus oppido Lepti, solúsque Afer Imperator Romanus fuit, qui regnauit annnis xviij. sub quo hi consules fuerunt.

SEVERVS XVII.

Seuerus, & Albinus.

Tertullus, & Clemens.

Dexter, & Priscus.

Lateranus, & Ruffinus.

Saturnius, & Gallus.

Annulinus, & Fronto.

His coss. Seuerus Parthos & Adiabenos superauit, Arabásque interiores ita cecidit, vt regionem eorum Romanam prouinciam faceret.

Seuerus ij. & Victorinus

Fabianus, & Macianus.

His coss. Thermæ Seuerianæ apud Antiochiam & Romæ facta, & Septizonium instructum est.

Seuerus iij. & Antoninus.

Geta, & Plautianus.

Cilo, & L bo.

Antoninus ij. & Geta ij.

Albinus, & Ælianus.

Asper, & Maximus.

His coss. Seuerus in Britannos bellum mouit, vbi vt receptas prouincias ab incursione barbarica faceret securiores, vallum per cxxxij. passuum millia à mari ad mare duxit.

Antoninus iij. & Geta iij.

Pompeianus, & Auitus.

His coss. Tertullianus Afer christianorum scriptor celeberrimus habetur.

Faustinus, & Rufus.

His coss. Origenes scriptor Alexandriæ studiis eruditur.

Gentianus, & Bassus.

His coss. Seuerus Imperator Eboraci in Britannia moritur, cui successit Antoninus Caracalla Seueri filius, qui regnauit annis vij. Sub quo hi consules fuerunt.

ANTONIVS CARACALLA. XVIIII.

Duo Aspri.

Antoninus & Balbinus.

Messalla, & Sabinus.

His coss. Antoninus caracalla cognominatur propter genus vestis, quod Romæ erogauerat.

Lætus & Carealis.

Sabinus ij. & Venustus.

His coss. Antoninus Romæ Thermas sui nominis ædificauit.

Præsens, & Extricatus.

Antoninus, & Aduentus.

His coss. Antoninus interficitur inter Edessam & carras, anno ætatis xliij. cui successit Macrinus præfecturam prætorianam gerens. Regnauit autem annum vnum. Sub quo hi consules fuerunt.

MACRINVS XIX.

Antoninus ij. & Sacerdos.

His Coss.

His coss. Macrinus occiditur in Archelaide, cui successit M. Aurelius Antoninus, qui regnauit annis iiij. Sub quo hi consules fuerunt.

MARCVS AVRELIVS Antoninus. XX.

Antoninus iij. & Camazon.
Gratus & Seleucus.
His coss. Heliogabalum templum Romæ ædificatur.
Alexander, & Augustus.
His Coss. in palæstina Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatur, urbs condita est.
Maximus, & Ælianus.
His Coss. M. Aurelius Antoninus Romæ occiditur tumultu militari, cui successit Alexander Mammææ filius, qui regnauit annis xxiij. Sub quo hi consules fuerunt.

ALEXANDER MAMmææ. XXI.

Iulianus, & Crispinus.
His coss. Alexander Xerxem regem Persarum vicit.
Fuscus & Dexter.
Alexander ij. & Marcellus.
Annianus, & Maximus.
His coss. Vlpianus Iurisconsultus aßessor Alexandri insignissimus habetur.
Albinus, & Maximus.
His cos. Thermæ Neroniana Alexandrinæ vocatæ sunt.
Modestus, & Probus.
Alexander iij. & Dio.
Gratus, & Seleucus.
His coss. Origenes Alexandria clarus habetur.
Pompeianus, & Felicianus.
Lupus, & Maximus.
His Coss. Alexander in Matrem Mammaam vnicè pius fuit, & ob hoc cunctis amabilis.
Maximus, & Paternus.
Maximus ij. & Vrbanus.
Seuerus, & Quinctianus.
His Coss. Alexander occiditur Moguntiaci tumultu militari, cui successit Maximinus, regnans annis iij. primus omnium ex corpore militari Imperator electus. Sub quo hi Consules fuerunt.

MAXIMINVS. XXII.

Maximinus, & Africanus.
Perpetuus, & Cornelianus.
Pius, & Proculus.
His Coss. Maxim. Aquileiæ occiditur, cui successit Gordianus, qui regnauit annis vj. Sub quo hi Consules fuerunt.

GORDIANVS XXIII.

Gordianus, & Auiola.
Sabinus, & Venustus.
His Cos. Gordiano Romam ingresso, Pupienus & Balbinus, qui imperium arripuerant, in Palatio occisi sunt.
Gordianus ij. & Pompeianus.
Atticus, & Prætextatus.
Arrianus, & Papus.
Peregrinus, & Æmilianus.
His coss. Gordianus admodum adolescens, Parthorum natione superata, cum victor reuerteretur ad patriam fraude Philippi præfecti præt. haud longè à Romano solo interfectus est: Gordiano milites tumultum ædificant supra Euphratim, ossibus eius Romam reuectis; cui successit Philippus,

qui regnauit annis vj. Qui mox Philippum filium suum consortem regni facit, primúsque omnium ex Romanis Imperatoribus Christianus fuit. Sub quo hi Consules fuerunt.

PHILIPPVS. XXIV.

Philippus & Titianus.
Præsens, & Albinus.
Philippus ij. & Philippus.
Philippus iij. & Philippus ij
Æmilianus, & Aquilinus.

His coss. Millesimus annus vrbis Romæ expletus est, ob quam solennitatem innumerabiles Philippus cum filio suo bestias in Circo magno interfecit, ludósque in campo Martio theatrales tribus diebus ac noctibus populo peruigilante celebrauit: quadraginta etiam missus natali Romanæ vrbis concurrerunt, & Agon mille annorum actus Phillippus vrbem nominis sui in Thracia construxit.

Decius, & Gratus.
Decius ij. & Etruscus.

His coss. Philippus senior Veronæ, Romæ verò iunior occiditur. His successit Decius, qui regnauit anno j. mensibus iij. Quantum ad consulatum autem annum vnum. Sub quo hi Consules fuerunt.

DECIVS XXV.

Gallus, & Volusianus.

His Coss. Decius lauacra publica ædificauit, quæ suo nomine appellari iussit. Decius cum filio suo in Abricio Thraciæ loco à Gothis occiditur, cui successit Gallus cum Volusiano filio, qui regnauerunt annis ij. & mensibus iij. quantum ad consulatum autem annis tantùm duobus. Sub quibus hi Consules fuerunt.

GALLVS & VOLVSIAnus. XXVI.

Volusianus ij. & Maximus

His Coss. Nouatianus apparuit.

Valerianus & Gallianus.

His Coss. Gallus & Volusianus Interamnæ interfecti sunt, quibus successerunt Valerianus & Gallienus, qui regnauerunt annis xv. Sub quibus hi Consules fuerunt.

VALERIANVS & GALlienus. XXVII.

Valerianus ij. & Gallienus ij.
Maximus ij. & Glabrio.
Valerianus iij. & Gallienus iij.

His Coss. Cyprianus primum rhetor deinde presbyter, ad extremum Carthaginensis Episcopus martyrio coronatur.

Tuscus, & Bassus.

His Coss. Valerianus in Christianos persecutione commota, statim à Sapore Persarum rege capitur, ibique seruitute miserabili consenescit.

Æmilianus, & Bassus.
Secularis, & Donatus.
Gallienus iiij. & Gentianus.
Gallienus v. & Victorinus.
Albinus, & Maximus.

His Coss. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia depopulatæ per Gothos, aliasque prouincias Barbarorum quassauit inruptio.

Gallienus vj. & Saturninus

Valeria-

Valerianus, & Lucillus.
Gallienus vij. & Sabinillus.
Paternus, & Arcelaus.
Paternus ij. & Marinianus.
Claudius, & Paternus.

His coss. Mediolani occiditur Gallienus, cui successit Claudius, qui regnauit anno vno, mensibus ix. Sub quo hi consules fuerunt.

CLAVDIVS. XXVIII.

Antiochianus, & Orfitus.
Valerianus, & Bassus.

His coss. Claudius barbaros vastantes repellit, & Syrmij moritur. Huic successit Quintillus Claudij frater, à senatu Augustus appellatus, qui xvij. imperij sui die Aquileiæ occiditur. Post quem Aurelianus factus est Imperator, qui regnauit annis v. mensibus vj. sub quo hi consules fuerunt.

AVRELIANVS XXIX.

Quietus, & Voldumianus.
Tacitus, & Placidianus.
Aurelianus, & Capitolinus.

His coss. Aurelianum Romæ triumphantem captiui Tetricas & Zenobia præcesserunt

Aurelian. ij & Marcellus.

His coss. Aurelianus templum Soli ædificauit, Romam firmioribus muris vallat.

Probus, & Paulinus.
Probus ij. & Paternus ij.

His coss. inter Constantinopolim & Heracleã Aurelianus occiditur: cui successit Tacitus, qui regnauit menses vi. Sub quo hi consules fuerunt.

TACITVS. XXX.

Probus iij. & Paternus iij.

His coss. Tacitus in Ponto occisus est, & obtinuit Florianus imperium diebus lxxxiij. Hoc quoque apud Tharsum interfecto, Probus factus est Imperator, qui regnauit annis vj. mensibus iij. Sub quo hi consules fuerunt.

PROBVS. XXXI.

Messalla, & Gratus.

His Coss. Galliæ, quæ fuerant à barbaris occupatæ, à Probo Romano restituuntur imperio.

Probus iv. & Tiberianus.
Probus v. & Victorinus.

His coss. insana Manichæorum heresis exorta est.

Carus, & Carinus.
Carus ij. & Numerianus.
Diocletianus, & Aristobolus.

His coss. Probus apud Syrmium tumultu militari in turri, quæ vocatur Ferrata, occiditur: cui successit Carus cum filiis suis Carino & Numeriano, qui regnauerunt annis ij. Sub quibus hi consules fuerunt.

CARVS. XXXII.

Maximus, & Aquilinus.

His Coss. quum Carus deuictis Parthis castra supra Tigridem posuisset, fulmine ictus interiit.

Diocletianus ij. & Maximianus.

His coss. Numerianus occiditur, Carinus apud Margum prælio victus interiit. Post quos Diocletianus Dalmata suscepit imperium, qui regnauit annis xx. Sub quo hi Consules fuerunt.

DIOCLETIANVS XXXIII.

Maximianus ij. & Ianuarius.

Bassus, & Quinctianus.

His Coss. Diocletianus in consortium regni Herculium Maximianum adsumit.

Diocletianus iij. & Maximianus iij.

Tiberianus & Dio.

Hannibalianus, & Asclepiodotus.

Diocletianus iiij. & Maximianus iiij.

Constantius, & Maximus.

Tuscus, & Maximus.

Tuscus, & Annulinus.

Diocletianus v. & Constantius ij.

Faustus, & Gallus.

His Coss. primus Diocletianus adorari se iussit ut Deum, & gemmas vestibus, calceamentisque conseruit, cùm ante eum omnes imperatores in modum iudicum salutarentur, & tantum chlamydem purpuream à priuato habitu plus haberent.

Diocletianus vj. & Maximianus vj.

Constantius iij. & Maximus iiij.

Titianus, & Nepotianus.

Constantius iiij & Maximus iiij.

His Coss. lx. millia Alemannorum caesa sunt.

Diocletianus vij. & Maximianus vij.

Diocletianus viij. & Maximianus viij.

Constantius v. & Maximus v.

Constantius vj. & Maximus vj.

His Coss. Diocletianus & Maximianus August. insigni pompa Romæ triumpharunt, antecedentibus currum eorum Narsei coniuge, sororibus, liberis, & omni pompa, qua Parthos expoliauerant.

Diocletianus ix. & Constantinus.

Diocletianus [illegible] & Maximus vij.

His Coss. Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt ob ætatis defectum. Et creati sunt Constantius & Galerius. Sed Constantius tantum Augusti dignitate contentus, cùm esset ociosus anni ipsius adscribuntur filio eius Constantino qui natus dicitur ex Helena concubina, qui regnauit annos xxx. menses x. Sub quo hi Consules fuerunt.

CONSTANTINVS & GALERIVS. XXXIIII.

P. C. Diocletiani x. Maximi vij.

II. P. C. Diocletiani x. & Maximi vij.

Maximus viij. & Licinius

Constantinus ij. & Licinius ij.

Constantinus iij. & Licinius iij

Volusianus, & Annius.

Constantinus iiij. & Licinius iiij.

Volusianus, & Annianus.

Constantinus iiij. & Licinius iiij.

Sabinus, & Ruffinus.

Gallicanus, & Bassus.

Licinius v. & Crispus.

Constantinus v. & Licinius Cæsar.

Constantinus vj. & Constantinus Cæsar.

Crispus ij & Constantinus Cæsar. ij.

Probianus, & Iulianus.

Seuerus, & Rufinus.

Crispus iij. & Constantinus iij.

Paulinus, & Iulianus.

Constantinus viij. & Constantinus iiij.

Constantinus v. & Maximus.

Ianuarius & Iustus

His coss. vicennalia Constantini Nicomediæ acta, & sequenti anno Romæ edita.

Con-

Constantinus vlij. & Constantinus. vj.
Constantinus vij. & Symmienus
Bassus, & Ablabius.
Pacatianus, & Hilarianus.
His Coss. ciuitas, quæ prius Byzantium dicta est, mutato nomine à Constantino Constantinopolis dedicatur.
Delmatius, & Xenophilus.
Optatus, & Paullinus.
Constantinus, & Albinus.
Nepotianus, & Facundus.
Felicianus, & Titianus.
Vrsus, & Polemius.
Constantius, ii. & Constans.
His Coss. Constantinus Imperator dum bellum pararet in Persas, in Acyrone villa publica, iuxta Nicomediam moritur, anno ætatis lxvi. Post quem tres liberi eius, id est Constantinus, Constantius & Constans, qui regnauerunt annis xxiiij. Sub quibus hi Consules fuerunt.

CONSTANTINVS, CONstantius, & Constans. XXXV.

Acyndinus, & Proculus.
Marcellinus, & Probinus.
Costantius iii. & Constans ii.
His Coss. Constantinus bellum fratri Constanti inferens, iuxta Aquileiam Alsæ occiditur.
Placidus & Romulus.
Leontius, & Salustius.
His Coss. Franci à Constante perdomiti in pacem recepti sunt.
Constantius iiij. & Constans iij.
Amantius, & Albinus.
P.C. Amantij, & Albini.
Rufinus, & Eusebius.
His Coss. Magnis Reipublicæ expensis in Seleucia Syriæ portus efficitur.

Philippus, & Sallia.
His Coss. Solis facta defectio.
Limenius, & Catullinus.
Sergius, & Nigrinianus.
His Coss. Constans, haud longè ab Hispania, in castro cui Helenæ nomen est, interficitur, anno ætatis xxx. & Constantius remansit in regno.
P.C. Sergij, & Nigriniani.
Constantius v. & Constans Cæsar.
Constantius vj. & Constans Cæsar. ij.
Constantius vij. & Constans Cæs. iij.
Arbetio, & Lollianus.
His Coss. Victorinus rhetor, & Donatus grammaticus Romæ insignes habentur.
Constantius viij. & Iulianus Cæsar.
Constantius iv. & Iulianus Cæsar. ij.
His coss. magnæ Alemannorum copiæ apud Argentoratum, oppidum Galliarum deletæ sunt.
Titianus, & Cærealis.
Eusebius, & Hypatius.
Constantius x. & Iulianus Cæsar. iij.
His Coss. Honoratus nomine, primus Constantinopoli præfectus vrbi esse cœpit.
Taurus, & Florentinus.
Mamertinus, & Neuitta.
His Coss. Constantius Mopsocrenis inter Ciliciam Cappadociamque moritur, anno ætatis xlvi. cui successit Iulianus qui regnauit anno vno. Sub quo hi consules fuerunt.

IVLIANVS XXXVI.

Iulianus iiij. & Salustius.

His Coss. Iulianus post victoriam apud Persas occiditur, anno ætatis xxxij. Post quem sequenti die Iouianus ex Primicerio domesticorum factus est Imperator, qui regnauit mensibus viij. Sub quo his consules fuerunt.

IOVIANVS XXXVII.

Iouianus, & Varronianus.

His Coss. Iouianus imp. moritur ann. ætatis xxxiij. Post quem Valentinianus tribunus Scutatorium apud Niceam Augustus appellatus fratrem Valentem Constantinopoli in consortionem adsumit imperij, qui regnauit annis xiij. mensibus v. Sub quo hi consules fuerunt.

VALENTINIANVS. XXXVIII.

Valentinianus, & Valens.
Gratianus, & Dagalaiphus.
Lupicinus, & Iouinus.

His Coss. Gratianus Valentiniani filius Ambianis Imperator factus est. Apud Atrebatas lana cœlo pluuia mixta defluxit.

Valentinianus ij. & Valens.
Valentinianus N.P. & Victor.
Valentinianus iij. & Valens iij.
Gratianus ij. & Probus.
Modestus, & Arintheus.
Valentinianus iv. & Valens iv.

His Coss. Saxones cæsi De Vsone in regione Francorum Burgundiorum lxxx. ferè millia, quot nunquam antea ad Rhenum descenderunt. Clearchus vrbi Constantinopoli necessariam aquam, & quandiu ciuitas optabat induxit.

Gratianus iij. & Equitius.
P.C. Gratianus iij. & Equitij.
Valens v. & Valentinianus.

His Coss. Valentinianus apoplexi Brigitione moritur. Post quem Gratianus adsumpto in imperio Valentiniano fratre cum patruo Valente regnat.

Gratianus iiij. & Merobaudes.

His Coss. Alemanorum circiter xxx. millia apud Argentarium oppidum Galliarum cæsa. Gothi diffunduntur in Thracia.

Valens vj. & Valentinianus ij.

His Coss. à Gotis in Thracia Valentis trucidatur exercitus. Ipse quoque Imperator incensa domo vbi se occultauerat, igne combustus est: cui successit in Oriente Theodosius Theodosij filius, quem sibi in consortium Gratianus asciuit. Gratianus itaque cum xiv. regnasset annis cum Theodosio regnat annis vj. Sub quibus hi Consules fuerunt.

THEODOSIVS. XXXIX.

Ausonius, & Olybrius.
Gratianus v. & Theodosius.

His Coss. Ambrosius Episcopus de Christiana fide multa sublimiter scribit.

Syagrius, & Eucherius.

His Coss. Martinus Episcopus Turonum Galliæ ciuitatis clarus habetur.

Antonius, & Syagrius.

His Coss. Athalaricus rex Gothorum Constantinopolim venit ibique vitam exegit.

Merobaudes ij. & Saturninus.

His Coss. Arcadius Theodosij Imperatoris filius Augustus appellatur.

Ricimer.

Ricimer, & Clearchus.

His Coss. Gratianus apud Lugdunum captus occiditur. Residui Valentinianus & Theodosius regnant annis vij. Sub quibus hi Consules fuerunt.

VALENTINIANVS ET THEODOSIVS. XL.

Arcadius, & Bauto.

His Coss. Hieronymus presbiter in Bethleem positus, toto mundo mirabilis habetur.

Honorius N.P. & Euodius.
Valentinianus iij.& Eutropius.
Theodosius ij. Cynegius.
Timasius.& Promotus.
Valentinianus iiij. & Neoterius.
Titianus, & Symmachus.
Arcadius ij.& Rufinus.

His Coss. Valentinianus vitæ tadio apud Viennam laqueo periit. Theodosius cum iam per xiiij. annos regnasset, cum Arcadio & Honorio regnat annis ij. Sub quibus hi Consules fuerunt.

THEODOSIVS ARCADIVS, ET HONORIVS. XLI.

Theodosius iij.& Habundantius.
Arcadius iij.& Honorius ij.

His Coss. Ioannes monachus gratia praditus Theodosium consulentem de euentu belli, quod aduersum Eugenium mouebat, victorem fore pronunciat.

Olybrius,& Probinus.

His Coss. Theodosius Eugenium tyrannum vincit & perimit. Augustinus beati Ambrosij discipulus multa facundia doctrinaque excellens, Hippone regionis Africæ Episcopus ordinatur.

Hoc tempore Claudius poeta insignis habetur. Theodosius Imperator Mediolani moritur. Post quem Arcadius cum iam regnasset annis xij. cum fratre Honorio regnat annis xiij. Sub quibus hi consules fuerunt.

ARCADIVS LXII.

Arcadius iiij.& Honorius iij.
Cæsarius,& Atticus.
Honorius iiij.& Eutychianus.
Mallius, & Theodorus.
Stilico & Aurelianus.

His Coss. Gothi Halarico & Radagaiso regibus ingrediuntur Italiam.

Vincentius, & Frauitta.
Arcadius v.& Honorius v.

His Coss. Polentiæ Stiliconem cum exercitu Romano Gothi victum acie fugauerunt.

Theodosius Augustinus j. & Rumoridus.
Honorius vj. & Aristenetus.
Stilico ij.& Anthemius.
Arcadius vj. & Probus.

His Coss. Vandali,& Alani traiecto Rheno Gallias intrauerunt.

Honorius vij.& Theodosius ij.
Bassus, & Philippus.

His coss. Arcadius Imperator constantinopoli moritur. Honorius cum Theodosio fratris filio regnauit annis xv. Sub quibus hi consules fuerunt.

HONORIVS, ET THEODOSIVS. XLIII.

Honorius viij. & Theodosius iij.

His coss. Vandali Hispanias occupauerunt.

Flauius Varari, & Tertullus.

His coss. Roma à Gothis Halarico duce capta est, vbi clementer vsi victoria sunt.

Theodosius August. iv. cos.

Honorius ix. & Theodosius v.

His coss. Gothi rege Ataulpho Gallias intrauerunt.

Lucianus V.C. coss.

His coss. Burgundiones partem Galliæ Rhedo tenuere coniunctam.

Constantius, & Constans.

Honorius x. & Theodosius vj.

Theodosius vij. & Palladius.

His coss. Gothi placati, constantio Placidiam reddiderunt, cuius nuptias promeretur.

Honorius xj. & Constantius ij.

Honorius xij. & Theodosius viii.

Monaxius, & Plinta.

Theodosius ix. & Constantius iij.

His coss. constantius ab Honorio in societatem regni recipitur.

Agricola, & Eustathius.

His coss. constantius Imperator moritur.

Honorius xiii. & Theodosius x.

His coss. exercitus ad Hispanias contra Vandalos missus est.

Marinianus Asclepiodotus.

His coss. Placidia Augusta à fratre Honorio ob suspicionem inuitatorum hostium cum Honorio & Valentiniano filiis ad Orientem mittitur, Honorius moritur, & solus Theodosius Romanum imperium tenet annis viginti septem. Sub quo hi consules fuerant.

THEODOSIVS.

XLIV.

Castinus, & Victor.

His coss. Theodosius Valentinianum consobrinum Cæsarem facit, & cum Augusta matre ad recipiendum orientale mittit imperium.

Theodosius xj. & Valentinianus Cæsar.

His Coss. Ioannem tyrannum Valentinianus Imperator extinxit, Hunnósque, qui in Italia erant Ioannis præsidio, per Ætium mira felicitate dimouit.

Theodosius xij. & Valentinianus ij.

Hierius, & Ardabures.

His Coss. Bonifacio Africam tenenti infaustè bellum geritur. Gens Vandalorum à Gothis exclusa, de Hispaniis ad Africam transit.

Felix, & Taurus.

His Coss. Ætius multis Francis cæsis, quem occupauerant propinquam Rheno partem recepit Galliarum.

Florentinus, & Dionysius.

Theodosius xiij. & Valentinianus iij.

Bassus & Antiochus.

Ætius, & Valerius.

Theodosius xiv. & Maximus.

Asper, & Areobinda.

Theodosius xv. & Valentinianus iv.

His Coss. pax facta cum Vandalis, data eis ad habitandum Africæ portione Cundicharium Burgundionum regem Ætius bello subegit, pacémque ei reddidit supplicanti, quem non multo post Hunni peremerunt.

Isidorus, & Senator.

Ætius ij. & Sigisuultus.

His Coss. August. Valentinianus ad Theodosium principem Constan-

stantinopolim proficiscitur, filiámque eius in matrimonium accipit.

Theodosius xvj.& Faustus.

Theodosius xvij.& Festus.

His Coss. *Bellum aduersus Gothos Hunnis auxiliaribus geritur, & Litorius dux Romanus ab eis capitur. Gisericus, de cuius amicitia nihil metuebatur. Carthaginem dolo pacis inuadit.*

Valentinianus August. v. & Anatolius.

Hoc Coss. *Gisericus Siciliam grauiter afflegit.*

Cyrus V.C.Cos.

Hoc Coss. *Theodosius Imperator bellum contra Vandalos inefficaciter mouit.*

Dioscorus,& Eudoxius.

His Coss. *Hunni Thracias & Illyricum saua populatione vastarunt, cum Giserico ab August. Valentiniano pax confirmata, & certis spaciis Africa inter vtrosque diuisa est.*

Maximus ij. & Paternus.

Theodosius xviij.& Albinus.

His Coss. *Attila rex* Hunnorum *Bledam fratrem & consortem in regno suo perimit, eiúsque populos sibi parere compulit.*

Valentinianus vj.& Nonius.

Ætius iii.& Symmachus.

Callepius & Ardabures.

Posthumianus,& Zeno.

Asterius,& Protogenes.

Valentinianus vii.& Auienus.

His Coss. *Theodosius moritur. Post quem Marcianus adscitus in imperium qui regnauit annis septem. Sub quo hi Consules fuerunt.*

Marcianus August. & Adelphius.

His Coss. *Romani Æthio duce Gothis auxiliaribus contra Attilam in campis Catalaunicis pugnauerunt, qui virtute Gothorum superatus abscessit.*

Herculanus,& Asporatius.

His Coss. *Attila redintegratis viribus Aquileiam magna vi dimicans introiuit, cum quo à Valentiniano Imperatore papa Leo directus pacem fecit.*

Opilio,& Vincomalus.

His Coss. *Attila in sedibus suis moritur.*

Ætius, & Studius.

His Coss. *Ætius Patricius in Palatio manu Valentiniani Impe. extinctus est. Boetius verò præfect. prat. amicis eius circumstantibus interemptus.*

Valentinianus viij. & Anthemius.

His Coss. *in campo Martio ab amicis Ætij Valentinianus occiditur. Post quem Maximus inuasit imperium, qui intra duos menses à militibus extinctus in Tiberim proijcitur. Eodem anno per Giserium omnibus opibus suis Roma vacuata est. Post Maximum auitus in Galliis sumit imperium.*

Ioannes,& Varari.

His coss. *Placentiæ deposuit Auitus imperium.*

Constantinus,& Rufus.

His Coss. Marcianus defuncto Leo Orientis, Maioranus Italiæ suscepit imperium. Sub quibus hi Coss. *fuerunt.*

LEO XLVI.

Leo Aug.& Maiorianus Aug.

His coss. *Maiorianus in Africam mouit procinctum.*

Ricimer,& Patricius.

Magnus,& Apollonius.

Seuerinus & Dagalaiphus.

His Coss. Maiorianus immissione Ricimeris extinguitur, cui Seuerum natione Lucanum Rauennæ succedere fecit in regno.

Leo Aug. ij.& Seuerus Aug.

Basilius,& Vibianus.

Rusticus,& Ollybrius.

His Coss. Rex Halanorum Bergor apud Bergomum à patricio Ricimere peremptus est.

Herminericus,& Basilicus.

His Coss. vt dicitur, Ricimeris fraude, Seuerus Romæ in Palatio veneno peremptus est.

Leo Aug. iij. Cos.

Pusæus,& Iohannes.

His Coss. Anthemius à Leone Imp. ad Italiam mittitur, qui tertio ab vrbe milliario in loco Brontotas suscepit imperium.

Anthemius Aug. ij. Cos.

Hoc Cos. in Sicilia Marcellinus occiditur.

Marcianus,& Zeno.

His Coss. Ardaburius imperium tentans iussu Anthemij exilio deportatur.

Seuerus,& Iordanes.

His Coss. Romanus Patricius affectans imperium capitaliter est punitus.

Leo Aug. iv.& Probianus.

His Coss. constantinopoli affectata tyrannide à Leone principe Asper occiditur.

Festus,& Marcianus.

His Coss. Patricius Ricimer Romæ facto Imperatore Olybrio, Anthemium contra reuerentiam principis & ius affinitatis, cum graui clade ciuitatis extinguit, qui non diu imperacto scelere gloriatus, post quadraginta dies defunctus est, Olybrius autem vij. imperij mense vitam peregit.

Leo Aug. V. Cos.

Hoc Coss. Gundibato hortante Glicerius Rauennæ sumpsit imperium. Eodem anno Leo nepotem suum Leonem consortem facit imperij.

Leo Iunior Aug. cos.

Hoc cos. Imp. Leo senior defunctus est, cui Zeno successit in imperio, qui regnauit annis viginti septem. Sub quo hi coss. fuerunt. Eo etiam anno Romæ Glicerio nepos successit in regno.

Post Cos. Leonis Aug. iunioris.

ZENON XLVII.

Eodem anno Orestes, Nepote in Dalmatias fugato filio Augusto dedit imperium.

Basiliscus ij.& Armatus.

His Coss. ab Odoacre Orestes & frater eius Paulus extincti sunt, noménque regis Odoacer adsumpsit. cùm tamen nec purpura, nec regalibus vteretur insignibus.

P. C. Basilisci ij. & Armati.

Illus V.C. cos.

Zeno Aug. ij. cos.

Basilius V.C. Iun. cos.

Placidius V.C. cos.

Hoc Coss. Odoacer in Dalmatijs Odiuam vincit & perimit.

Seuerinus V.C. cos.

Faustus V.C. cos.

D. N. Theodericus, & Venantius.

Symmachus V.C. cos.

Decius,& Longinus.

Boetius V.C. cos.

Hoc Cos. Odoacer Phæba rege Rugorum victo captóque potitus est.

Dinamius,& Sifidius.

Probi-

Probinus, & Eusebius.

His Cos. felicissimus atque fortissimus D. N. rex Theodericus intrauit Italiam, cui Odonacer ad Isontium pugnam parans, victus cum tota gente fugatus est. Eodem anno repetito conflictu Verona vincitur Odouacer.

Faustus Iun. Cos.

His Coss. ad Ducam Fluuium Odouacrem D. N. Theodericus rex tertio certamine superauit, qui Rauennam fugiens, obsidetur inclusus.

Olybrius Iun. Cos.

Hoc Coss. Odouacer cum Erulis egressus Rauenna, nocturnis horis ad pontem Candidum à D. N. rege Theoderico memorabili certamine superatur. Tunc etiam Vandali pace suppliciter postulata, à Siciliæ solita deprædatione cessarunt. Eodem anno Zeno occubuit, cui Anastasius in orientali successit imperio.

ANASTASIVS.
XLVIII.

Anastasius Aug. & Rufus.

Albinus V.C. cos.

Hoc Coss. D. N. rex Theodericus Rauennam ingressus, Odouacrem molientem sibi insidias interemit.

Asterius & Præsidius.

Viator V.C. cos.

Paulus V.C. cos.

Anastasius Aug. ij. cos.

Paulinus, & Ioannes.

Ioannes V.C. cos.

Patricius, & Hypatius.

Hoc anno D. N. rex Theodericus Romam cunctorum votis expetitus aduenit, & Senatum suum mira affabilitate tractans, Romanæ plebi donauit annonas, atque admirandis mœnibus deputata per annos singulos maxima pecuniæ quantitate subuenit, sub cuius felici imperio plurimæ renouantur vrbes, munitissima castella conduntur, consurgunt admiranda palatia, magnisque eius operibus antiqua miracula superantur.

Auienus, & Pompeius.

Auienus Iun. & Probus.

His cos. D. N. rex Theodericus aquam Rauennam perduxit, cuius formam sumptu proprio instaurauit, quæ longis antè fuerat ad solum reducta temporibus.

Cethæus V. C. cos.

Hoc Coss. Virtute D. N. regis Theoderici victis Bulgaribus Syrmium recipit Italia.

Theodotus, & Sabinianus.

Messalla & Aréobindus.

Anastasius Aug. iij. & Venantius.

Venantius Iunior, & Celer.

His coss. contra Francos à D. N. destinatur exercitus, qui Gallias Francorum deprædatione confusas, victis hostibus ac fugatis suo adquisiuit imperio.

Importunus V. C. cos.

Boetius V. C. cos.

Felix, & Secundinus.

Paulus, & Musichianus.

Probus, & Clementinus.

Senator V. C. cos.

Me etiam cos. in vestrorum laude temporum adunato clero vel populo Romanæ ecclesiæ rediit optata concordia.

Florentinus, & Anthemius.

His coss. D N. rex Theodericus filium suam Domnam Amalasuintam gloriosi viri D. N. Eu-

tharici matrimonio, Deo auspice, copulauit.

Petrus V.C.cos.

Eo anno D.N. Eutharicus Cillica mirabili gratia senatus & plebis ad edendum exceptus est feliciter consulatum.

D.N.Eutharicus Cillica,& Iustinus Aug.cos.

Eo anno multa vidit Roma miracula editionibus singulis, stupente etiam Symmacho orientis legato diuitias Gothis Romanisque donatas dignitates cessit in curia, muneribus amphitheatralibus diuersi generis feras, quas præsens ætas pro Nouitate miraretur, exhibuit. Cuius spectaculi voluptates etiam exquisitas Africa sub deuotione transmisit. Cunctis itaque eximia laude completis, tanto amore ciuibus Romanis insederat, vt eius adhuc præsentiam desiderantibus Rauennam ad gloriosi patris remearet aspectus, vbi iteratis editionibus tanta Gothis Romanisque dona largitus est, vt solus potuerit superare quem Roma celebrauerat consulatum.

Igitur vt effusam annorum seriem auctorum testificatione digestam, sub breuitatis compendio redigamus.

Ab Adam vsque ad diluuium, sicut ex Chronicis Eusebij Hieronymi collegimus, anni sunt ∞ ∞ ccx'ij.

A diluuio vsque ad Ninum Assyriorum regem anni sunt dccccxcix.

A Nino vsque ad Latinum regem anni sunt dcccly.

A Romulo vsque ad Brutum & Tarquinium primos Consules anni sunt ccxl.

A Bruto & Tarquinio vsque ad consulatum vestrum, sicut ex Tito Liuio & Aufidio Basso, & Paschali virorum clarorum auctoritate firmata collegimus, anni sunt ∞ xxxj.

Ac si totus ordo seculorum vsque ad consulatum vestrum colligitur, anni sunt V ∞ dccxxj.

CHRO-

CHRONICA IORDANI EPISCOPI

RAVENNATIS CIVITATIS, DE origine ac vocabulis Gentis Gothorum, edita ad Castalium, sumptáque ex auctoribus, id est, Senatore, Ablabio, Prisco, Iosyppo, Lucano, Pomponio, Dione, Pompeio Trogo, Virgilio, Dicineo, Comosaco, Samolxe, Zeuta, Deuxippo, Libio Titio, Orosio Paulo, Symmacho, Strabone, Cornelio, Claudio Tholomeo.

Cassiodorus Senator scripsit xij. libros historiæ Gothorum, sicut ipse asserit in prologo epistolarum suarum, huius historiæ summam, aliorúmque prænotatorum, Iordanus Episcopus in vnum coarctauit.

IORDANVS CASTALIO S.D.

VOlentem me paruo subuectum nauigio, oram tranquilli* litoris attingere, & minutos de piscorum (vt quidam ait) stagnis pisciculos legere, in altum frater Castali laxare vela compellis, relictó que opusculo, quod intra manus habeo, id est de * breuiatione Chronicorum, suades vt nostris verbis duodecim Senatoris volumina de origine * actúque Getarum ab olim † vsque nunc per generationes regésque * descendente, in vnum, & hoc paruo libello coartem. Dura satis imperia, & tanquam ab eo, qui pondus huius operis scire nolet, imposita. Nec illud aspicis, quòd tenuis mihi est spiritus ad implendam eius tam magnificam dicendi tubam. † Superat nos hoc pondus, quòd nec facultas eorundem librorum nobis datur, quatenus eius sensu inseruiamus. Sed vt non mentiar, ad triduanam lectionem dispensatoris eius beneficio libros ipsos antehac relegi. Quorum quamuis verba non recolo, sensus tamen & res actas credo me integrè tenere. Ad quos † nonnulla ex historiis Græcis ac Latinis addidi conuenientia, initium, finémque, & plura in medio mea † dictatione permiscens. Quare sine contumelia quod exegisti, suscipe libens, libentissimè lege: & si quid parum dictum est, & tu, vt vicinus genti, commemoratas, adde.

† Ora pro me frater charissime.

* maris stringere.
* abbreuiatione.
* actibúsq.
† &
* Descendendum.
† Super enim omnes est.
† & ex nonnullis
† dictione
† Orans.

INCIPIT HISTORIA GOTHORVM.

ARGVMENTVM.

DE Tripartito orbis terrarum spatio. 2 De insulis. 3 De Oceano. 4. 5 & præsertim de insula Britannia. 6 eius forma. 7 latitudine, longitudine. 8 De Memina. 9 De Calidonia. 10. De situ Scandriæ insulæ. 11 Descriptio insulæ nomine Scanziæ. 12 Populi qui eam habitant. 13 Gothi ex hac insula egressi. 14 Eorum exercitus. 15 Gothorum stirps. 16 De Scythia. 17 De gente Gepidarum. 18 De Hunnis. 19 De laudib. Getarum. 20 De Danubio. 21 De Prælio Gothorum cum Vesogi Ægyptiorum rege. 22 De Parthis, & quare sic fuerunt appellati. 23 De morte Taunasis rege Gothorum. 24 De Marpesia. 25 De tractu ac situ Caucasi. 26 De Amazonibus. 27. 28. 29. 30 De Telepho, & qui is fuerit, bellum habuit cum Danaus, vbi moritur, & huic successit Eurypilus, & Eurypilo Cyrus. 31. 32. De Dario rege Persarum, cui successit Xerxes. 33 Philippus amicitias cohabuit cum Gothis. 34 De Cæsare qui Gothos nequiuit subigere. 35. 36. 37. De Dicenæo perito, & de iis quæ Gothis tradidit, post eius mortem Comosicus pari veneratione habitus fuit. 38 Gothi Romanos vincunt. 39 De Maximino, Seuero, Ostrogotha. 40 De Marcianopoli ciuitate, quam Traianus ædificauit & quare. 41 Quomodo Getæ Gepidæque sint parentes. 42 De morte Decij, & qui post eum regno potiti sint. 43. 44. 45. 46. De Geberico rege Gothorum qui Vandalos superauit, eique successit Ermanaricus, quem nonnulli Alexandro magno compararunt: is in Venetos arma commouit, Æstrorum nationem subegit, & plurima alia gessit, tandem defunctus est centesimo decimo anno vitæ suæ. 47 De Valente, qui à Gothis igne crematus fuit, quare & quamobrem. 48 ei successit Theodosius, qui cum Gothis ac Romanis fœdus iniit. 49 De laudibus Constantinopolis. 50 De morte Athanarici ac Theodosij. 51 post eum Alaricus rex creatur. 52 De Rauenate 53 Stilichonis exercitus à Gothis in fugam conuersus. 54 De Brutiorum regione, & quare sic nominati fuerint, ibi venit Alaricus, & paulo post morte præuentus reb. excessit humanis, eius sepulchrum. 55 De Ataulpo eius consanguineo, qui Placidam matrimonio legitimo copulauit. 56. 57 De Valia post Alarico rege Gothorum constituto Giserico. 58 Africa Vandalico iugo erepta. 59 Valiæ in regno successit Theoderic. 60 De Bleta. Attila qui legatos ad Valentinian. principē mittit. 61 De bello Hūnorū aduersus Romanos. 62. 63 Conuenitur in campos Catalonicos. De pugnæ ipsius ordine. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. Milites alloquitur Attila, deinde manus cōgrediūtur, in ea moritur rex Theodericus, & aufugit Attila, obsedit Aquileiēsē ciuitatē, Mediolanū deuastat, & reuersus ad Orientis

Orientis principem Marcianum legatos dirigit, Alanos mouet, vbi inglorius recessit. 72 Thorismund Tolosam ingreditur, vbi peremptus fuit. 73.74. 75 Post eum Theodoricus in regno successit, arma mouet in Suenos & victor efficitur, tandem decimo tertio regni sui anno occubuit. Cui successit Euricus Gallias nisus est occupare, & Rheotimum Britonum regem superauit. 76. 77. 78 Auernam occupat, vbi praerat Decius Romanorum Dux, & Burgundionibus subactis decimo nono regni sui anno, vita priuatur, cui successit Alaricus. 79 Ostrogotharum genealogia. 80.81.82. 83 Vuiritharius vincit Hunnos, & tandem moritur. Postea successit Thorismundus eius filius, qui non diu vixit, quo factum fuit, vt post sexaginta annos in eius loco rex alius non successerit. De Vandalarij sobole. De morte Attilæ. De contentione orta de regno inter successores Attilæ, & ita diuisi corruerunt. 84.85. 86 De pace Gothorum cum Romanis, qui nihilominus tamen contra Satagas arma mouent. De Theodemiro qui Thessalonicam petit, & in Certa ciuitate occupatus ibi mox rebus humanis excessit, relicto Theoderico eius filio, qui à Zenone Imperatore adoptatur. 87 eum alloquitur, & vrbe egressus Hesperiam tendit, & ad pontem Sontium castrametatus est, contra quem Odoacer armatum dirigit exercitum, sed nihil proficiens veniam supplicauit. 88 Hadefledam vxorem habuit. 89 De eius progenie ac morte.

AIORES nostri, vt refert Orosius, totius terræ circulum Oceani limbo circumseptum † triquetrum statuere, eiúsque tres partes, Asiam, Europam, & Africam vocauere. De quo tripartito orbis terrarum spacio innumerabiles penè scriptores existunt, qui non solum vrbium, locorúmve positiones explanant, verùm etiam & quod est liquidius, passuum miliariúmque demetiuntur quantitatem. ¶ 2 Insulas quoque marinis fluctibus intermixtas, tam maiores, quàm etiam minores, quas Cycladas, vel Sporadas cognominant, in immenso maris magni pelagi sitas determinant. ¶ 3 Oceani verò intransmeabilis vlteriores fines non solum describere quis aggressus † est, verùm etiam nec cui quam licuit transfretare: quia resistente vlua, & ventorum spiramine quiescente † inpermeabiles esse sentiantur, & nulli cogniti, nisi soli ei, qui eos constituit. Citerior verò eius pelagi ripa, quam diximus, totius mundi circulum in modum coronæ ambiens, fines suos curiosis hominibus, & qui de hac re scribere voluerunt, perquaquam innotuit, quia & terræ circulus ab incolis possidetur. Et nonnullæ insulæ in eodem mari habitabiles sunt, vt in orientali plaga, & Indico oceano. † Hippodes, Iamnesia, sole perustæ, quamuis inhabitabiles, tamen omnino sui spacio longo latóque extensæ. † Taprobane quoque, in qua exceptis oppidis, vel possessionibus, * dicunt munitissimas vrbes, decoram Sedaliam, omnino gratissimam * Silestantinam; nec non * Etheron, licet non ab aliquo scriptore dilucidas, tamen suis possessoribus affatim refertas. Habet in parte occidua idem oceanus * aliquantulas insulas, & penè cunctas ob frequentiam euntium & redeuntium notas. Et sunt iuxta

† triquadrum.

† non

† inremeabilis esse sentitur. & nulli cognita nisi ei qui eam constituit.

* Hippopodes iam nesciā solibus perustam quāuis inhabitabile, tamen omnino sui spacio in longum latumque extensam.

* Taprobanam.

* decem minutissi.

fretum Gaditanũ haud procul, vna Beata, & alia quæ dicitur Fortunata, quamuis nonnulli & illa gemina Galliciæ & Lusitaniæ promontoria in oceani insulis ponant. In quorum vno templum Herculis, in alio monumentum adhuc conspicitur Scipionis. tamen quia extremitatem Galliciæ terræ continent, ad terram magnam Europæ potius, quàm ad Oceani pertinent insulas. Habet tamen & alias insulas interius in suo æstu, quæ dicuntur Baleares Habet & aliam Meuaniam: nec non Orcadas numero * xxxiiij, quamuis non omnes exultas. Habet & in vltimo plagæ occidentalis aliam insulam nomine Thyle, de qua Mantuanus.

——*ibi seruiat vltima Thyle.*

Habet quoque * is ipse immensis pelagus in parte arctoa, id est, septentrionali * ampiam insulam nomine * Scanziam. ¶ 4 vnde nobis sermo, si dominus iuuerit, est assumendus: quia gens, cuius originem flagitas, ab huius insulæ gremio velut examen apum erumpens, in terram Europæ aduenit. Quomodo verò, aut qualiter, in subsequentibus (si dominus donauerit) explanabimus. ¶ 5 Nunc * autem de Britannia insula, quæ in sinu Oceani inter Hispanias, Gallias, & Germaniam sita est, vt potuero, paucis absoluam. Cuius licet magnitudinem olim nemo (vt refert Liuius) circumuectus est, multis tamen data est varia opinio de ea loquendi. Quamdiu siquidem armis inaccessam Romanis, Iulius Cæsar prælijs, ad gloriam tantum quæsitis, aperuit, deinceps mercimonijs aliásque ob causas multis patefacta mortalibus, non in diligenti, quæ secuta est, ætati, certius sui prodidit situm: quem, vt à Græcis Latinísque autoribus accepimus, persequimur. ¶ 6 * Triquetram eam plures dixere, cono similem, inter septentrionalem, occidentalémque plagam proiectam, vno, qui magnus est, angulo in Rheni ostia: * dehinc correpta latitudine obliqua retro * abstractam in duos extre alios: geminóque latere longiorem * Galliam. prætendit, atque Germaniam. ¶ 7 In duobus millibus trecentis decem stadijs latitudo eius vbi patentior: longitudo non vltra septem millia centum triginta duo stadia fertur extendi: modò verò dumosa, modò syluestri iacere planicie, montibus etiam nonnullis increscere: mari tardo circumflua, quod nec remis facilè impellentibus cedat, nec ventorum flatibus intumescat, quia remotæ longius terræ causas motibus negant. Quippe illuc latius, quàm vsquam, æquor extenditur. Refert * autem Strabo, Græcorum nobilis scriptor, tantas illam exhalare nebulas, * madefactam Oceani crebris excursibus, vt * subtectus sol per illum penè totum fœdiorem, qui serenus est, diem negetur aspectui, noctem quoque clariorem. ¶ 8 In extrema eius parte * Memma, quam Cornelius etiam annalium scriptor narrat, metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, & his feraciorem * omnibus, quia pecora magis, quàm homines * alat. Labi verò per eam multa quam maxima, relabique flumina, gemmas margaritásque voluentia, Sylorum colorati vultus, torto plerique crine & nigro nascuntur. ¶ 9 Calidoniam verò insolentibus rutilæ comæ, corpora magna, sed

† fluidæ

* [..]æ vrbes decorãtur, sed & filiã.
* Silephantinam.
* & Therõ
* aliquantas.
* xxiij.
* & nec
* ipsũ immensum.
* amplissimam.
* Scãdzã. al. Scauzã. al. Scadiam al. Scandiã.
* enim
* triquedram.
* spectantẽ
* abstractã
* Galliæ prætẽdi ac Germaniç.
* enim
* Madefacta humo.
* Subtectus sol per illam pene totam qui serenus est diem negetur aspectus.
* Miniamque
* omnibũ que.
* alant

† fluida: qui Gallis siue Hispanis quibusque attenduntur † assimiles. Vnde coniectauere nonnulli, quod † ea ex his accolas † continuo vocatos acceperit: inculti æquè omnes populi. Regésque populorum: cunctis tamen in Calidoniorum † metallum concessisse nominandi: autor est Dio celeberrimus scriptor annalium. Virgeas habitant casas, communia tecta cum pecore, siluæque illis sæpe sunt domus. Ob decorem nescio, an aliam † ob rem, ferro pingunt corpora. Bellum inter se aut imperij cupidine, aut amplificandi, quæ possident, sæpius gerunt, non tantùm equitatu vel pedite, verùm etiam bigis, curribúsque falcatis: quos more vulgari Essedas vocant. ¶ 10 Hæc pauca de Britanniæ insulæ forma dixisse sufficiat. ad † Scanziæ insulæ situm, quam superius reliquimus redeamus. De hac enim in secundo sui operis libro Claudius Ptolemæus orbis terræ descriptor egregius meminit dicens.

† fluidæ, vt
† obsimiles
† terra.
† contiguo
† metatu-que concessisse nomina Dio autor est
† quam
† Scandria

¶ 11 Est in Oceani arctoo salo posita insula magna nomine † Scanzia, in modum folij † cedri, lateribus pandis † post longum ductum concludens se: eius ripas influit oceanus. Hæc à fronte posita est Vistulæ fluuij, qui Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scanziæ septentrionali Oceano trisulcus illabitur, Germaniam Scythiámque † determinans. Hæc ergo habet ab oriente vastissimum lacum in orbis terræ gremio: vnde Vagi fluuius velut quodam ventre generatus in oceanum vndosus euoluitur. Ab occidente namque immenso pelago circundatur: à septentrione quoque innauigabili eodem vastissimo concluditur oceano, ex quo quasi quodam brachio exeunte, sinu distento Germanicum mare efficitur. Hic gentes, quæ carnibus tantum viuunt: † ibi etiam paruæ, † sed plures perhibentur insulæ esse dispositæ, ad quas si congelato mari ob nimium frigus lupi transierint, luminibus feruntur orbari. ita non solum inhospitalis hominibus, verùm etiam beluis terra crudelis est.

† Scandria
† citri
† per longum ductu.
† distermi-nans
† vbi
† quidem

¶ 12 In Scanzia verò insula, vnde nobis sermo est, licet multæ & diuersæ maneant nationes, septem † tamen earum nomina meminit Ptolemæus. Apum ibi turba mellifica ob nimium frigus † nunquam reperitur. In cuius parte arctoa gens Adogit consistit, quæ fertur in æstate media quadraginta diebus & noctibus luces habere continuas: itémque brumali tempore, eodem dierum noctiúmque numero lucem claram nescire. Ita alternato mœrore cum gaudio, beneficio aliis damnóque impar est: & hoc quare? Quia prolixioribus diebus solem ad orientem per axis marginem vident redeuntem, breuioribus verò non sic conspicitur apud illos, sed aliter, quia † austrina signa percurrit, & qui nobis videtur sol ab imo surgere, † illis per terræ marginem dicitur * circuire. Aliæ verò ibi sunt gentes * tres Crefennæ, qui frumentorum non quæritant victum, sed carnibus ferarum, atque ouis auium viuunt: vbi tanta paludibus fœtura ponitur, vt & argumentum præstent generi, & satietatem ac copiam genti. Alia verò gens ibi moratur Suethans, quæ velut Thuringi equis vtuntur eximiis. Hi quoque sunt, qui in vsus Romanorum Saphirinas pelles commercio interueniente, per alias innu-

† tantum
† nusquam
† Austrinis signis.
† illos
* circuisse
* serete-fennas.

meras gentes transmittur, famosi pellium decora nigredine. Hi quum inopes † viuunt ditissime vestiuntur. * Sequuntur deinde diuersarum turba nationum, Theusthes Vagoth, Bergio, Hallin, Liothida, quorum omnium sedes sub † humo plana ac fertili, & propterea inibi aliarum gentium incursionibus infestantur. Post hos Athelnil, Finnaithæ, Feruir. Gautigoth. acre hominum genus, & ad bella promptissimum. Dehinc mixti † Euageræ Othingis. Hi omnes excisis rupibus, quasi castellis inhabitant, ritu beluino. Sunt † ex his exteriores Ostrogothæ, Raumaricæ, † Raugmaricij, Finni mitissimi, Scanziæ cultoribus omnibus mitiores: nec non & pares eorum Vinouiloth, Suethidi, Cogeni in hac gente reliquis corpore eminentiores, quamuis & Dani ex ipsorum stirpe progressi, Erulos propriis sedibus expulerunt: qui inter omnes Scanziæ nationes nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant præcipuum. Sunt quanquam & illorum positura † Grannij, Aganziæ, † Vnixæ, Ethelrugi, Arochiranni, quibus non ante omnes, sed ante multos annos Rodulf rex fuit, qui contempto proprio regno, ad Theoderici Gothorum regis gremium conuolauit, & vt desiderabat, inuenit. Hæ itaque gentes Romanis corpore, & animo grandiores, † infestæ sæuitia pugnæ. ¶ 13 Ex hac igitur Scanzia insula quasi officina gentium, aut certè velut vagina nationum, cum rege suo nomine Berig, Gothi quondam memorantur egressi: qui vt primùm è nauibus exeuntes, terras attigere, illico loco nomen dederunt. Nam hodie illic, vt fertur, † Gothiscanzia vocatur.

† viuant
* sequitur
* vna planicie ac fertiles
† Euagræ
† & Tethus
† Ragnaria
† Aigrandi
† Vnixi. Hethelrugi. Arochiranij.
† pugnabât belluina sæuitia.
† Gothis Candra.

¶ 14 Vnde mox promouentes ad sedes Vlmerugorum, qui tunc Oceani ripas insidebant, castrametati sunt, cóque commisso prælio, propriis sedibus pepulerunt, corúmque vicinos Vvandalos iam tunc subiugantes, suis † appellauere victoriis. Ibi verò magna populi numerositate crescente, etiam penè quinto rege regnante, post Berig, Filimer, † Filogud, Arigis consilio sedit, vt exinde cum familiis Gothorum promoueret exercitus, qui aptissimas sedes, locáque dum quæreret congrua, peruenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum Oüim vocabuntur: vbi delectato magna vbertate regionum exercitu, & medietate transposita, pons dicitur, vnde amnem transierat, † inseparabiliter corruisse, nec vlterius iam cuiquam licuit ire aut redire. Nam is locus, vt fertur, tremulis paludibus voragine circumiecta concluditur, quem vtraque confusione natura reddidit imperuium. Veruntamen hodiéque illic & voces armatorum audiri, & indicia hominum deprehendi, commeantium adtestatione, quamuis à longè audientium credere licet. Hæc igitur pars Gothorum, quæ apud Filimer, dicitur in terras † Ouim emenso amne transposita, optatum potita solum. Nec mora, illico ad gentem Spalorum adueniunt, consertóque prælio victoriam adipiscuntur: exindéque iam velut victores ad extremam Scythiæ partem, quæ Pontico mari vicina est, properant: quemadmodum & in priscis eorum carminibus pene historico ritu in commune recolitur: quod Ablabius descriptor Gothorum gentis egregius verissima adtestatur historia. In quam

† applicuere.
† filio Hadarici.
† miserabiliter.
† Oium

quam sententiam & nonnulli consensere maiorum: † Iosephus quoque Annalium relator verissimus, dum vbique veritatis conseruat regulam, & origines causarum à principio reuoluit: hæc verò, quæ diximus, de gente Gothorum principia cur omiserit, ignoramus.

† Ioseppus

§ 15. Sed tamen ab hoc loco eorum stirpem commemorans, Scythas eos & natione & vocabulo asserit appellatos: cuius soli terminos antequam aliud ad medium deducamus, necesse est † vti iaceant, dicere.

† vt iacent edisserere

§ 16. Scythia siquidem Germaniæ terræ confinis, eotenus vbi Hister oritur amnis, vel stagnum dilatatur † Mysianum, tendens vsque ad flumina Tyram, † Danastrum, & Vagosolam, magnúmque † illum Danubium, Taurúmque montem, non illum Asiæ, sed proprium, id est Scythicum per omnem Mæotidis ambitum, vltráque Mæotida per angustias Bosphori vsque ad Caucasum montem, amnémque Araxem: ac deinde in sinistram partem reflexa, post mare Caspium, quæ in extremis Asiæ finibus ab Oceano Euroboreo in modum fungi primum tenuis, post hæc latissima & rotunda forma exoritur, vergens ad Hunnos, Albanos, & Seres vsque digreditur. Hæc inquam patria, id est Scythia, longè se tendens, latéque aperiens, habet ab Oriente Seres, in ipso sui principio ad littus Caspij maris commanentes, ab Occidente Germanos & flumen Vistulæ: ab arctoo, id est Septentrionali circundatur Oceano, à Meridie Perside, Albania, Hiberia, Ponto, atque extremo alueo Histri, qui dicitur Danubius ab ostio suo vsque ad fontem. In eo verò loci latere, † quo Ponticum littus attingit, oppidis haud obscuris inuoluitur, † Borithenide, Olbia, Callipode, Chersone, Theodosia, † Pareone, Mirmycione, & † Trapezunte: quas indomitæ Scytharum nationes Græcos permisere condere, sibimet commercia præstaturos. In cuius Scythiæ medio est locus, qui Asiam, Europámque ab alterutro diuidit, Riphei scilicet montes, qui Tanaim vastissimum fundunt intrantem Mæotida, cuius paludis circuitus passuum millia cxliiij. nusquam † octo vlnis altius † subsidentes.

† Morsianus
† Dastrū.
† illud Danaprum.
† qua
† Boristhenis, Deolbia
† Careon,
† Trapezunta:
† septem
† subsedentis

§ 17. In qua Scythia prima ab Occidente gens † sedit Gepidarum, quæ magnis, opinatisque ambitur fluminibus. Nam Tisianus per Aquilonem eius † chorúmque discurrit. Ab Africo verò magnus ipse Danubius, ab † euro fluuius Tausis secat, qui rapidus ac vorticosus in Histri fluenta furens deuoluitur. Introrsus illi Dacia est, ad coronæ speciem arduis Alpibus emunita: iuxta quorum sinistrum latus, quod in Aquilonem vergit, & ab † ortu Vistulæ fluminis per immensa spacia † venit, Vvinidarum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen † Sclauini & Antes nominantur. Sclauini à ciuitate noua, & Sclauino Rumunnense, & lacu qui appellatur Musianus, vsque ad Danastrum, & in Boream Viscla tenus commorantur. hi paludes, syluásque pro ciuitatibus habent. Antes verò, qui sunt eorum fortissimi, † qui ad Ponticum mare curuantur, à Danastro extenduntur vsque ad † Danubium, quæ flumina multis mansionibus ab inuicem absunt. Ad littus autem Oceani, vbi

† residet
† eorúmque
† eo fluētant.
† astu
† Vere darum
† Sclaueni à ciuitate noui & Anense & lacu qui appellatur Nursiano.
† qua
† Danaprū

† Vidinarii. † & — tribus faucibus fluenta Vistulæ fluminis ebibuntur, † & Vidioatij resident, † ex diuersis nationibus aggregati. post quos ripam Oceani Itemesti tenent, pacatum hominum genus omnino. Quibus in † austro adsedit gens † Agazzirorum fortissima, frugum ignara, quæ pecoribus & venationibus victitat. Vltra quos distenduntur supra mare Ponticum Bulgarum sedes, quos notissimos peccatorum nostrorum mala fecere. ¶18. Hinc notissimos iam Hunni quasi fortissimarum gentium fœcundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularũt. Nam alij † Aulziagri, alij † Auiri nuncupantur, qui tamen sedes habent diuersas. Iuxta Chersonem Aulziagri, quo Asiæ bona auidus mercator importat, † qui æstate campos peruagantur effusos, sedes habentes, prout armentorum inuitauerint pabula: hyeme supra mare Ponticum se referentes. Hunugari autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium: quos tantorum virorum formidauit audacia. Quorum mansionem primam esse in Scythiæ solo iuxta paludem Mæotidem, secundò in Mœsia, Traciáque, & Dacia, tertiò supra mare Ponticum, rursus in Scythia legimus habitasse: nec eorum fabulas alicubi reperimus scriptas, qui eos dicunt in Britannia, vel in vna qualibet insularum in seruitutem redactos, † & vnius caballi precio † quondam redemptos. Aut certè si quis eos aliter dixerit in nostro orbe, † quam quod nos diximus, fuisse exortos, nobis aliquid obstrepit. nos enim potius lectioni credimus, quàm fabulis anilibus consentimus. Vt ergo ad nostrum propositum redeamus, in prima † parte Scythiæ, iuxta Mæotidem paludem commanentes præfati, vnde loquimur, Filimer regem habuisse noscuntur. In secundo, id est Daciæ, Traciæque & Mœsiæ solo † Zalmoxen, quem miræ Philosophiæ eruditionis fuisse testãtur pleriq; scriptores annalium. Nam & Zeutam prius habuerũt eruditum, post etiam Diceneum, tertium Zalmoxen, de quo superius diximus. Nec defuerunt, qui eos sapientiam erudirent. Vnde & penè omnibus barbaris Gothi sapientiores semper extiterunt, Græcisque penè consimiles, vt refert Dio, qui historias eorum, annalésque Græco stylo composuit. Qui dixit primum † Zarabos Tereos, deinde vocitatos Pileatos hos, qui inter eos generosi extabant: ex quibus eis & reges, & sacerdotes ordinabantur.

Marginal notes: † Austrum adsidet. † Acatzirorum. † Aliziagiri † Græci † Auares vocant. † quia † & in vnius † quodam ereptos † quenquã † sede † al. Zamolxen. al. Salmoxen. † Tarabosteseos.

¶19 Adeo ergo fuere laudati Getæ, vt dudum Martem, quem pöetarum fallacia deum belli pronunciat, apud eos fuisse dicant exortum. Vnde & Virgil. † lib. 3. Æneid. vers. 35.

Gradiuumque patrem Geticis qui præsidet aruis.

Quem Martem Gothi semper asperrima placauere cultura. Nã † victimæ eius mortes fuere captorum, † opinantes bellorum † præsulem aptius humani sanguinis effusione placandum. Huic prædę primordia vouebantur, huic truncis suspendebantur exuuiæ: eráతque illis religionis præter cæteros insinuatus affectus, quum parenti deuotio numinis videretur impendi. Tertia verò sedes supra mare Ponticum, iam humanio-

Marginal notes: † lib. 3. Æneid. vers. 35. † victimã † opinentur † præsidem † opere

niores, & vt superius diximus, prudentiores effecti, diuisi per familias populi, *Vesegothæ familiæ Balthorum, Orogothæ præclaris amalis seruiebant. Quorum studium fuit, primum, inter alias gentes vicinas, arcus intendere neruis, Lucano plus historico quàm poeta testante: * Vesegothæ

Armeniósque arcus, Geticis intendere neruis.

Ante quos etiam cantu maiorum facta, modulationibus, citharísque canebant, * Ethespamaræ, Hanalæ, Fridigerni, Vuidiculæ, & aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, quales vix heroas fuisse miranda iactat antiquitas. Tunc, vt fertur, Vesosis Scythis lachrymabile sibi potius intulit bellum, eis videlicet, quos Amazonum viros prisca tradit authoritas. De * queis fœminas bellatrices & Orosius in primo volumine professa voce testatur. Vnde cũ Gothis eũ dimicasse euidenter probamus, quẽ cũ Amazonũ viris, absolutè pugnasse cognoscimus qui tunc à Boristhene amne, quẽ accolæ* Danubiũ vocant, vsque ad Tanain fluuium circa sinum paludis Mæotidis considebant. Tanain verò hunc dico, qui ex Ripheis montib. deiectus adeo præceps ruit, vt quum vicina flumina siue Mæotis, vel Bosphorus gelu solidentur, solus amnium confragosis montibus vaporatus, nunquam Scythico durescit algore. Hic *inter Asiam, Europámque terminus famosus habetur. Nam alter est ille, qui montibus Chrinnorum oriens, in Caspium mare dilabitur. *Etherus pamara * Amalæ. *quibus & * Danaprũ *Asiæ Europæque terminus

§ 20 † Danubius autem ortus grandi palude, quasi ex mari profunditur. Hic vsque ad medium sui dulcis est & potabilis, piscésque nimij saporis gignit, ossibus carentes, cartilaginem † tantum habentes in corporis continentiam. Sed vbi fit Ponto vicinior, paruum fontem suscipit, cui ex Ampheo cognomen est, adeo amarum, vt cum sit xl. dierum itinere nauigabilis, huius aquis exiguis immutetur, infectúsque, ac dissimilis sui, inter Græca oppida Callipidas & Hippinis in mare defluat. Ad cuius ostia insula est in fronte, Achillis nomine. Inter hos terra vastissima, silnis consita, paludibus dubia. † Danaper enim † tamen

§ 21 Hic ergo Gothis morantibus, † Vesogis Ægyptiorum rex in bellum irruit: quibus tunc Taunasis rex erat. Quo prælio ad Phasim fluuium: à quo Phasides aues exortæ, in toto mundo epulis potentum exuberant, Taunasis Gothorum rex Vesosi Ægyptiorum occurrit, cúmque grauiter debellans, in Ægyptum vsque persecutus est: & nisi Nili amnis intransmeabilis obstitissent fluenta, vel muniriones, quas dudum sibi ob incursiones Æthiopum Vesosis fieri præcepisset, ibi in eius eum patria extinxisset. Sed dum eum semper ibi positum non valuisset lædere, reuertens penè omnem Asiam subiugauit, & sibi tunc charo amico † Sorno rege Medorum ad persoluendum tributum † subditum fecit. Ex cuius exercitu victores tunc nonnulli prouincias subditum fecit. Ex cuius exercitu victores tunc nonnulli prouincias subditas cotuentes, & in omni fertilitate pollentes, deserto suorum agmine sponte in Asiæ partibus resederunt. § 22 Ex quorum nomine vel genere Trogus Pompeius Parthorum dicit extitisse pro- † Sesostris Agath. z †Sornii regi † subditos

sapiam. Vnde etiam hodiéque lingua Scythica fugaces, quod est Parthi dicuntur: suóque generi respondentes, inter omnes penè Asiæ nationes soli sagittarij sunt, & acerrimi bellatores. De nomine verò, quod diximus eos Parthos, id est fugaces, ita aliquanti etymologiam traxerunt, vt dicerentur Parthi, quia suos refugere parentes.

§ 23. Húc ergo Taunasim regem Gothorum mortuum inter numina sui populi coluerunt. Post cuius decessum exercitu eius cum successore ipsius in aliis partib. editionem gerente, fœminæ Gothorum à quadam vicina gente † tentatæ † in prædámque ductæ à viris, fortiter restiterunt, hostésque super se venientes cum magna verecundia abegerunt. Qua † parta victoria, fretæque maiori audacia, inuicem se cohortantes, arma arripiunt, eligentésque dúas audaciores Lampeto & † Marpesiam principatui subrogarunt. Quæ dum curam gerunt, vt † propria defenderent, & aliena vastarent, sortitò Lampeto restitit, fines patrios tuendo.

† temptantur
† in prædámque doctæ
† partata
† Marsepiã
† patriam

§ 24. Marpesia verò fœminarum agmine sumpto, nouum genus exercitus duxit in Asiam, diuersásque gentes bello superans, alios verò pace concilians, ad Caucasum venit: ibíque certum tempus demorans, loco nomen dedit, saxum Marpesiæ. Vnde Virgilius lib. † 6. Æneid. versu. 771.

† 6. Æneid. vers. 771.

Ac si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

In eo loco vbi post hæc Alexander Magnus portas constituens, Pylas Caspias nominauit: quod nunc Lazorum gens custodit pro munitione Romana. Hic erga certum temporis Amazones commanentes confortatæ sunt. Vnde egressæ, & Alym fluuium, qui iuxta * Garganum ciuitatem præterfluit, transeuntes: Armeniam, Syriam, Ciliciámque, Galatiam, * Pisidium, omniáque Asiæ oppida, æqua felicitate domuerunt: Ionium, Æoliámque conuersæ, deditas sibi prouincias effecerunt. Vbi diutius dominantes, etiam ciuitates, castráque suo nomini dicauerunt. Ephesi quoque templum Dianæ ob sagittandi, venandíque studium, quibus se artibus tradidissent, effusis opibus, miræ pulchritudinis condiderunt. * Tali ergo Scythiæ gentis fœminæ casu Asiæ regno potitæ, per centum penè annos tenuerunt, & sic demum ad proprias socias in cautes Marpesias, quas superius diximus, repedarunt, in montem scilicet Caucasum.

* Gorgarã
* Pisidiam
* tales Scythala gentis

§ 25. Cuius montis quia facta iterum mentio est, non ab re arbitror eius tractum sitúmque describere, quando maximam partem orbis nascitur circuire iugo continuo. Is nanque ab Indico mari surgens, quà meridiem respicit, solis vaporatus ardescit.

Quà septentrioni patet, rigentibus ventis est obnoxius & pruinis. Mox in Syriam curuato angulo reflexus, licet amnium plurimos emittat, in Asianam * tamen regionem Eufratem Tigrímque nauigeros ad opinionem maximam perennium fontium copiosis fundit vberibus. Qui amplexántes terras Assyriorum, Mesopotamiã & appellari faciũt, & videri, in sinum maris rubri fluenta deponentes. Tunc in boream reuertens, Scythias terras, iugum antefatum magnis flexibus peruagatur: atque

* tantum

atque ibidem opinatissima flumina in Caspium mare profundens, Araxem, Cyssum, & Cambysen continuatóque iugo ad Ripheos vsque montes extenditur. Indéque Scythis gentibus dorso suo terminum præbens, ad Pontum vsque descendit: consertisque collibus, Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus dehiscens, in Scythia quoque Taurus vocatur. Talis ergo, tantúsque & penè omnium montium maximus excelsas suas erigens summitates naturali constructione præstat gentibus inexpugnanda munimina. Nam † locatim rescisus, qua disrupto iugo vallis hiatu patescit, nunc Caspias portas, nunc Armenias, nunc Cilicas, vel secundum locum † qualis fuerit, facit: tamen plaustro meabilis, lateribus in altitudinem vtrinque directis, qui pro gentium varietate diuerso vocabulo nuncupatur. Hunc enim † lamnium, mox † Propanissmum Indus appellat. Parthus primùm castra post Nifacen edicit. Syrus & Armenius Taurum, Scythę Caucasum ac Ripheum, iterúmque in fine Taurum cognominant: † aliáque complura gentes huic iugo dedere vocabula.

† paulatim

† qualem

† fortè Imaum, * Propanissum

† aliasque complures

§ 26. Et quia de eius continuatione pauca libauimus, ad Amazones vnde diuertimus, redeamus, Quæ veritæ, ne earum proles rarescerer, à vicinis gentibus concubitum petierunt, † facta nundina semel in anno, ita vt † futuris temporibus eis deinde reuertentibus in id ipsum, quicquid partus masculini edidisset, parti redderet: quicquid verò fœminei sexus nasceretur, mater ad arma bellica erudiret. Siue, vt quibusdam placet, editis maribus, nouercali odio infantis miserandi fata rumpebant. ita apud illas detestabile puerperium erat, quod vbique constar esse votiuum. Quæ crudelitas illis terrorem magnũ cumulabat, opinione vulgata. Nam quæ, rogo, spes esset capto, vbi ignosci vel filio nefas habebatur? Cótra has, vt fertur, † pugnabat Hercules, & Melanes penè plus dolo quàm virtute subegit. Theseus verò Hippolyten in prædam tulit, de qua genuit & Hippolytum. Hę quoque Amazones post hæc habuere reginam nomine Penthesileam, cuius Troiano bello extãt clarissima documenta. Nam hæ fœminæ vsque ad Alexandrum Magnum referuntur tenuisse regnum. Sed ne dicas, de viris Gothorum sermo adsumptus, cur in fœminis tamdiu perseueraret: audi & virorum insignem, & laudabilem fortitudinem. Dio historicus, & antiquitatum diligentissimus inquisitor, (qui) operi suo Getica titulum dedit: quos Getas iam superiori loco Gothos esse probauimus, Orosio Paulo dicente.

† factis nundinis

† futuri temporis eodem die

† pugnauit

§ 27. Hic Dio regem illis post tempora multa commemorat nomine Telephum. Ne verò quis dicat hoc nomen à lingua Gothica omnino peregrinum esse: nemo qui nesciat animaduerti vsu pleraque nomina gentes amplecti, vt Romani Macedonum, Græci Romanorum, Sarmatæ Germanorum, Gothi plerumque mutuantur Hunnorum. Is ergo Telephus Herculis filius, natus ex Auge sorore Priami, coniugio copulatus, procerus quidem corpore, sed plus vigore terribilis. qui paternam fortitudinem propriis virtutibus æquans, Herculis * genio formæ quoque similitudinem referebat. Huius itaque regnum Mœsiam appellauêre maiores, Quæ prouincia ab Oriente ostia fluminis Danubij, à Me-

* ingenium

Macedoniam,ab occasu Histriani,à Septentrione Danubium habet.

¶ 28. Is ergo antefatus habuit bellum cum Danais, in qua pugna
(* Thessandrum.) * Thessandrum ducem Græciæ interemit: & dum Aiacem infestus inuadit, Vlixémque persequitur vicibus equo cadente, ipse corruit, Achillísque iaculo fœmore sauciatus, diu mederi nequiuit. Græcos tamen quamuis iam sauciatus, è suis finibus proturbauit.

(*Eurephilus) ¶ 29 Telepho verò defuncto * Eurypilus filius successit in regno, ex Priami Phrygum regis germana progenitus. Qui ob Cassandræ amo-
(* vt) rembello interesse Troiano, * ac parentibus soceroque * ferre auxi-
(* ferret) lium cupiens, mox vt venit, extinctus est.

¶ 30 Tunc Cyrus Rex Persarum post grande interuallum, & penè post sexcentorum triginta annorum tempora, Pompeio Trogo testante, Getarum reginæ regini Thamiri (sibi) * exitiale intulit bellum. Qui ela-
(* exitiabile) (* victoriis) tus ex Asię * victoria, Getas nititur subiugare, in quibus (vt diximus) * re-
(* regina erat Thomeris.) gnauerat Thamiris. Quæ cùm ab Araxe amne Cyri arcere potuisset accessus, transire tamen permisit, eligens armis eum vincere, quàm locorũ beneficio submouere. Quod & factum est, & veniente Cyro, prima ces-
(* in tantũ:) sit fortuna Parthis * tanta: vt & filium Thamiris, & plurimum exercitum trucidarent: sed iteratò Marte, Getæ cum sua regina Parthos deuictos superant atque prosternunt, opimámque prædam de eis auferunt: ibique primum Gothorum gens serica vident tentoria. Tunc Thamiris re-
(† aucta victoria) gina † acta victoria, tantáque præda de inimicis potita, in partem Mœsiæ (quæ nunc ex magna Scythia nomen mutuata, minor Scythia est appellata) transiens, ibi † in ponte Mœsiæ colitur, & Thamiris ciuitatem suo de nomine ædificauit. ¶ 31 Dehinc Darius Rex Persarũ Hystaspis
(† in ponte Mœsiaco littore Thomes ciuitatem) filius † Antiregiri Regis Gothorum filiam in matrimonium expostulauit, rogans pariter atque deterrens, nisi suam peragerent voluntatem. Cuius affinitatem Gothi spernentes, legationem eius frustrarunt. Qui
(† Antiri) repulsus, furore flammatus est, & octoginta millia armatorum contra ipsos produxit exercitum, verecundiam suam malo publico vindicare contendens. Nauibúsque penè a Chalcedonia vsque ad Byzantium in
(* atque) instar pontium tabulatis * æquè consertis, petit Thraciam & Mœsiam. Ponteque rursus in Danubio pari modo constructo, duobus mensibus
(* in scaphis) crebris fatigatus * intaphis octo millia perdidit armatorum, timénsque ne pons Danubij ab eius aduersariis occuparetur, celeri fuga in Thraciam repedauit: nec Mœsiæ solum credens sibi tutum fore
(† Septingẽtis & auxiliatis) aliquantum remorandi. ¶ 32 Post cuius decessum iterum Xerxes filius eius paternas iniurias vlcisci se æstimans, cum suis † ducentis & auxi-
(† rostratis nauib mille ducentis onerariis tribus millibus) liatorum trecentis millibus armatorum † rostratas naues habens mille septingentas, & onerarias tria millia, super Gothos profectus ad bellum: † nec tẽtata re in conflictu præualuit eorum animositate † constantiæ superatus. Sic nanque vt venerat, absque aliquo certamine suo
(† temptare) († constã.a) cum rubore recessit. ¶ 33 Philippus quoque pater Alexandri Magni
(† Medopã Gudilæ) cum Gothis amicitias copulans † Medopam Gothilæ filiam Regis accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus, Macedonum regna firmaret. Qua tempestate, Dione historico dicente, Philippus inopiam pecu-

pecuniæ passus, Vdisitanam Mœsiæ ciuitatem instructis copiis vastare deliberat, quæ tunc propter viciniam † Thamiris Gothis erat subiecta. Vnde & sacerdotes Gothorum aliqui, illi qui pij vocabantur, subito patefactis portis, cum citharis & vestibus candidis obuiam sunt egressi paternis, vt sibi propitij Macedones repellerent, voce supplici modulantes. Quos Macedones sic fiducialiter sibi occurrere contuentes, stupescunt, & si dici fas est, ab inermibus † tenentur armati. Nec mora, acie soluta, quam ad bellum construxerunt, non tantùm ab vrbis excidio res remouêre, verùm etiam & quos foris fuerunt iure belli adepti, reddiderunt, fœderéque inito ad sua reuersi sunt. Quem dolum post longum tempus reminiscens, egregius Gothorum ductor Sitalcus cl. virorum millibus congregatis, Atheniensibus intulit bellum, aduersus Perdiccam Macedoniæ regem, quem Alexander apud Babyloniam ministri insidijs potans interitum, Atheniensium principatui hereditario iure reliquerat successorem. Magno prælio cum hoc inito, Gothi superiores inuenti sunt: & sic pro iniuria quam in Mœsia dudum fecissent, isti in Græciam discurrentes, cunctam Macedoniam vastauêre. Dehinc regnante in Gothis Sitalco, Boroista Diceneus venit in Gothiam, quo tempore Romanorum Sylla potitus est principatu, * quem Diceneus suscipiens * Boroista, dedit ei penè regiam potestatem: cuius consilio Gothi Germanorum terras (quas nunc Franci obtinent) depopulati sunt. § 34 Cæsar verò, qui sibi primus omnium * Romanum vindicauit imperium, & penè omnem mundum suæ ditioni subegit, omniáque regna perdomuit, adeo vt extra nostrum orbem in Oceani sinu repositas insulas * occuparet, & qui nec nomen Romanorum auditu quidem nouerant, eos Romanis tributarios faceret: Gothos tamen crebro tentans, nequiuit subigere. Gaius Tiberius iam tertius regnat Romanis, Gothi tamen suo regno incolumes perseuerant.

† Thomes
† terrentur
* quē Diceneū suscipiēs Boroistam Sitalcus
* Boroista.
* Romanorum
* occupasset, & nec nomine Romanorū audito

§ 35 Quibus hoc erat salubre * aut commodum, aut votiuum, vt quicquid Diceneus eorum consiliarius præcepisset, hoc modis omnib. expetendum, hoc vtile iudicantes, effectui manciparent. Qui cernens eorum animos sibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem penè philosophiam eos instruxit: erat enim huius rei magister peritus. Nam Ethicam eos erudiuit, vt barbaricos mores ab eis compesceret: Physicam tradens, naturaliter proprijs legibus viuere fecit, quas vsque nunc conscriptas Bellagines nuncupant: Logicam instruens, eos rationis supra cæteras gentes fecit expertos: Practicen ostendens, in bonis actibus conuersari suasit. Theodoricem demonstrans signorum duodecim, & per ea planetarum cursus, omnemque astronomiam contemplari edocuit, & quomodo lunaris orbis augmentum sustinet aut patitur detrimentum edixit, solísque globus igneus quantum terrenum orbem in mensura excedat, ostendit: aut quibus nominibus, vel quibus signis in cœli polo vergentes, aut reuergentes * cccxliiij. stellæ ab ortu in occasum præcipites ruant, exposuit. Qualis erat, rogo, voluntas, vt viri fortissimi quando ab armis † quandriduum vsque vacassent, doctrinis philosophicis imbuebantur? videres vnum cœli positionem,

* hoc ad cōmodū, hoc ad votiuum
* cccxlvi
† quadriduum al. quantulumcūque

*fruticúm que alium herbarum * frugúmque explorare naturas, istum lunæ commoda incommodáque, illum solis laborem attendere, & quomodo rotatu cœli raptus, retro reduci ad partem occiduam, qui ad Orientalem plagam ire festinari, ratione accepta quiescere. Hę & alia multa Diceneus Gothis sua peritia tradens, mirabilis apud eos * inuenitur, vt non solum mediocribus, imò & regibus imperaret. Elegit nanque ex eis tunc nobilissimos prudentiores viros, quos ad Theologiam instruens, numina quædam & sacella venerari suasit, fecitque sacerdotes, nomē illis Pileatorum contradens, vt reor, quia opertis capitib. tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant: reliquam verò gētem Capillatos dicere iussit, quod nomen Gothi, pro magno suscipientes, adhuc hodie suis cantionib. reminiscuntur. *Venit vil

¶36. Decedēte verò Diceneo, penè pari veneratione habuêre Comosicum, quia nec impar erat solertia. Hic etenim & rex illis, & pontifex ob suam peritiam habebatur, & in † sua iustitia populos iudicabat. Et hoc rebus excedente humanis. Corillus rex Gothorum in regnum conscendit, & per xl. annos in Dacia suis gentibus imperauit. Daciam dico antiquam, quam nunc G[illegible]idarum popu[illegible] possidere noscuntur. Quæ patria in conspectu Mœ[illegible] trans Danubium corona montium cingitur, duos tantùm habens accessus, vnum per Bontas, alterum per Tabas. Hāc † Gothicam, quam Daciam appellauêre maiores (quæ nunc, vt diximus, Gepidia dicitur) tunc ab Oriente † Roxolani, ab occasu Tamazites, à Septentrione Sarmatæ & Bastarnæ, à meridie amnis Danubij fluenta terminant. † Tamazites à Roxolanis † alueo tantum fluuij segregantur. †summa †Docia quam Gothiam †Arozolani †Tazigae †aluta

¶37. Sed quia Danubij mentio facta est, non ab re iudico pauca de tali amne egregia indicare. Nam hic in † Almanicis aruis exoriens, lx. habet à fonte suo flumina vsque ad ostia in Pontum vergentia, per mille ducentorum passuum millia hincinde suscipiens flumina in modum spinæ, quæ costas vt cratem intexunt: omnino amplissimus est, qui in lingua Bessorum Hister vocatur, ducentis tātum pedib. in altum aquam in alueo habet profundā. Hic etenim amnis inter cætera flumina † immanis, omnes superat, præter Nilū. Hæc de Danubio dixisse sufficiat. Ad propositum verò, vnde nos digressi sumus, adiuuante domino, redeamus. Longum nanque post interuallum, Domitiano Imperatore regnāte, eius auaritiam metuentes, fœdus, quod dudum cum aliis principibus pepigerant Gothi, soluentes, ripam Danubij iam longè possessam ab imperio Romano * deiectis militibus cum eorum ducibus vastauerunt, cui prouinciæ tunc post Agrippam * Pompeius præerat Sabinus. Gothis autem Dorpaneus principatum agebat, quando bello commisso Gothi Romanis deuictis, * Pompeij Sabini capite abscisso, multa castella & ciuitates inuadentes de parte Imperatoris publicè deprædarūt: qua necessitate suorum Domitianus cum omni virtute sua in Illyricum properauit, & totius penè reipublicæ militibus ductore Fusco prælato cum electissimis viris amnem Danubium * confertis nauibus ad instar pontis transmeare coëgit super exercitum Dorpanei. †Alamannicis. † in magno *delectis *Oppius *Oppij *consertis

¶38. Tum Gothi haud segnes reperti arma capessunt, primóque arma-

armati conflictu,mox Romanos deuicunt,Fuscóque duce extincto diuitias de castris militum despoliant,magnáque potiti per loca victoria iam proceres suos * quasi qui fortuna vincebant, non puros homines, sed semideos, id est Anses vocauere. Quorum genealogiam vt paucis percurram,* vt quo quis parente genitus est,aut vnde origo accepta,vbi finem efficit, absque inuidia qui legis vera dicentem ausculta. Horum ergo* (vt ipsi suis fabulis ferunt)primus fuit Gapt,qui genuit*Halmal,Halmal verò genuit Augis,at Augis genuit eum, qui dictus est Amala,à quo & origo Amalorum decurrit.Et Amala genuit Isarna,Isarna autem genuit Ostrogotha, Ostrogotha genuit Vnilt, Vnilt genuit Athal.Athal genuit Archiulf,Archiulf genuit Ausilam & Ediulf,Vuldulf & Hermerich.Vulduf verò genuit Valerauans, Valerauans autem genuit Vuinitharium,Vuinitharius quoque genuit Theodemir & Vualemir & Vuidemir.Theodemir genuit Theodericum, Theodericus genuit Amalesuentam, Amalesuenta genuit Athalaricum & Mathasuentham,de *Viherico viro suo,cuius affinitati generis sic ad eam coniunctus est. Nam supradictus Hermericus filius Achiulfi genuit Hunnimundum, Hunnimundus autem genuit Thorismundum, Thorismundus verò genuit*Berimund, Berimund genuit Vuidericum, Vnidericus genuit Eutharicum, qui coniunctus Amalasuentæ genuit Athalaricum & Mathasuentam. Mortuóque in puerilibus annis Athalarico, Mathasuentæ Vuitichis est sociatus, de quo non suscepit liberum, adductíque simul à Pelisario in Constantinopolim, & * Vuitichi rebus excedente humanis, Germanus patricius fratruelis domini Iustiniani Imperatoris eandem in coniugio sumens,patriciam ordinariam fecit, de qua filium genuit item Germanum nomine. Germano verò defuncto ipsa vidua perseuerare disponit. Qualiter autem, aut quomodo Amalorum regnum destructum est, loco suo (si dominus voluerit) edocebimus. Nunc autem ad id, vnde digressum fecimus, redeamus, doceamusque quando ordo gentis, vnde agimus, cursus sui metam expleuerit. Ablanius enim historicus refert, quia ibi super limbum Ponti, vbi eos diximus in Scythia commanere, pars eorum: qui Orientalem plagam tenebant, eísque præerat Ostrogotha, * (vtrum ab ipsius nomine, an à loco orientali) dicti sunt Ostrogothæ, residui verò Vesegothæ in parte occidua. Et quidem iam sicut diximus, eos transito Danubio aliquantum temporis * apud Mœsiam Thraciámque duxisse. Ex eorum reliquiis fuit & Maximinus Imperator, post Alexandrum *Mammeam, vt dicit Symmachus in quinto suæ historiæ libro.

§ 39 Maximinus, inquiens, Cæsar, mortuo Alexandro, ab exercitu factus est Imperator, ex infimis parentibus in Thracia natus, à patre Gotho nomine Meca, matre Alana, quæ Ababa dicebatur. Is triennium regnans; dum in Christianos arma * commoueret, imperium simul & vitam amisit. Nam hic Seuero Imperatore regnante, & natalem filij diem celebrante, post primam ætatem & rusticam vitam de pascuis in militiam venit. Princeps * Seuerus quidem militares dederat ludos. Quod cernens Maximinus, * qui erat semibarbarus adolescens, positis

* quorum fortuna

* vel quo

* Heroum vt ipsi suis in fabulis referunt

* Humal, Humal

* quē Eutaricū historiæ vocant.

* infra Berimuth

* Vitigis

* incertum vtrum

* in Mœsia Thraciáque vixisse.

* Mammææ filium nam, vt

* conuerteret.

* siquidem

* quamuis

præmiis, barbara lingua petit ab Imperatore, vt sibi luctandi cum expertis militibus licentiam daret. Seuerus admodum miratus magnitudinem formæ, (erat enim, vt fertur, statura eius procera vltra octo pedes) iussit eum cum lixis corporeo nexu contendere, ne quid à rudi homine militaribus viris veniret iniuriæ. Tunc maximus sedecim lixas tanta felicitate prostrauit, vt vincendo singulos, nullam sibi requiem intercapedine temporum daret. Hic captis præmiis iussus est in militiam mitti, primáque ei stipendia equestria fuere. Tertiam post diem, cùm Imperator prodiret in campum, vidit eum exultantem more barbarico, iussitque tribuno, vt eum coercitum ad Romanam imbueret disciplinam. Ille verò vbi de se intellexit principem loqui, accessit ad

* adacto eum, equitantémque præire pedibus cœpit. Tum Imperator equo * adiecto in cursum calcaribus incitatum, multos orbes huc atque illuc

* impediuit. vsque ad suam fatigationem variis inflexibus * interpedauit, ac deinde ait illi. Numquid vis post cursum Thracisce luctari? respondit, quantumlibet, Imperator. Ita Seuerus ex equo desiliens, recentissimos mili-

* iuuenes tum cum eodem certare iussit. At ille septem valentissimos * milites ad terram elisit, ita vt antea nihil per interualla respitaret. Solus à Cæsare & argenteis præmiis, & aureo torque donatus est, iussus deinde

*decore e-p.state inter stipatores * degere corporis principalis. Post hæc sub Antonino Caracalla ordines duxit, ac sæpe famam factis extendens, inter

*centuriarúmque plures militiæ gradus * centuriásque strenuitatis suæ pretium tulit. Macrino tamen postea in regnum ingresso, recusauit militiam penè triennium, tribunatúsque habens honorem, nunquam se oculis obtulit

† quoad Macrini, indignum ducens eius imperium, † quod per patratum facinus erat quæsitum ab Heliogabalo. Dehinc quasi ad Antonini filium

† Mammea reuertens, tribunatum suum adiit, & post hunc sub Alexandro † Mammea contra Parthos mirabiliter dimicauit. Eóque Mongontiaco militari tumultu occiso, ipse exercitus electione absque Senatus consultu effectus est imperator, qui cuncta bona sua in Christianorum persecutione malo voto fœdauit, occisúsque Aquileiæ à Pupione, regnum reliquit Philippo. Quod nos idcirco huic opusculo de Symmachi historia mutuauimus, quatenus genrem, vnde agimus, ad regni Romani fastigium vsque venisse doceamus. Cæterùm causa exigit, vt ad id, vnde digressi sumus ordine redeamus. Nam gens ista mirum in modum in ea parte, qua versabatur, id est Ponti in littore Scythiæ soli innotuit, sine dubio tanta spacia tenens terrarum, tot sinus maris, tot fluminum cursus, sub cuius sæpe dextra Vuandalus iacuit, stetit sub precio, Marcomanus, Quadorum principes in seruitutem redacti sunt. Philippo namque antedicto regnante Romanis, qui solus ante Constantinum

† eiusdem Christianus cum Philippo, † id est filio fuit, cuius & secundo anno regni, Roma millesimum annum expleuit, Gothi vt assolet, distracta sibi stipendia sua ferentes ægrè, de amicis facti sunt inimici. Nam quamuis remoti sub regibus viuerent suis, Reipublicæ tamen Romanæ fœderati erant, & annua munera percipiebant. Quid multa? Transiens tunc Ostrogotha cũ suis Danubium, Mœsiam Thraciámque vastauit: ad quem

ad quem repellendum Decius senator à Philippo dirigitur, qui veniens
dum * genti nihil præualet, milites proprios exemptos à militia fecit * Getis
vita priuata degere, quasi eorum neglectu Gothi Danubium transissent,
factáque vt puta in suis vindicta, ad Philippum reuertitur. Milites verò
videntes, se esse post hos labores militia pulsos, indignati ad Ostrogothæ
regis Gothorum auxilium confugerunt. Qui excipiens eos, corúmque
verbis accensus, mox * triginta millia virorum armata produxit ad præ- * ccc. millia suorum armata.
lium, adhibitis sibi * Taphilis & Astringis nonnullis. Sed & Carpo-
rum tria millia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui sæpe † Thuifalis & Asdingis
Romanis infesti sunt, quo tamen post hæc imperante Diocletiano &
Maximiano Galerius * Maximus Cæsar de ciuitate Reipublicæ Romanę † Maximianus
subiecit. Is ergo * habens Gothos, & Peucenos, ab insula Peuce, quæ
ostio Danubij Ponto mergenti adiacet, Argaitum & Guntherícum no- † addens Gothis,
bilissimos suæ gentis præfecit ductores. Qui mox Danubium vadati, &
secundò Mœsiam populati, Marcionopolim eiusdem patriæ vrbem fa-
mosam metropolim aggrediuntur, diúque obsessam accepta pecunia
ab his qui inerant, reliquere. Et quia Marcianopolim nominauimus,
libet aliqua de eius situ breuiter intimare. Nam hanc vrbem Traianus
Imperator hac re ædificauit, vt fertur: eò quòd * Marciæ sororis suæ
puella dum * lauat in flumine illo, quod nimiæ limpiditatis sapotís- † Marcia soror sua
que in media vrbe oritur, Potami cognomento, exindéque vellet aquam † lauatur
haurire, casu vas aureum, quod ferebatur, in profundum cecidit, metalli
pondere grauatum, * & longè post emersit, quod certè non erat visi- † longéque post ab imis emersit
tatum, aut vacuum sorberi: aut certè semel voratum vndis respueatibus
renatare. His Traianus sub admiratione compertis, fontíque numi-
nis quiddam inesse credens, conditam ciuitatem germanæ suæ in nomi-
ne Marcianopolim nominauit. Ab hinc ergo, vt dicebamus, post
longam obsidionem accepto præmio ditatus Geta, recessit ad * pa- † propria
triam: quem Gepidarum cernens natio subitò vbique vincentem,
prædísque ditatum, inuidia ductus, arma in † parentes mouet. § 41 † hoc est cognatos
Quomodo verò Getæ, Gepidæque sint parentes si quæris, paucis absol-
uam. Meminisse debes, me initio de Scanziæ insulæ gremio Gothos
dixisse egressos cum † Berich suo rege, tribus tantum nauibus vectos ad † Bera
citerioris Oceani ripam, quarum trium vna nauis, vt assolet, tardius ve-
cta, nomen genti fertur dedisse: nam lingua eorum pigra Gepanta dici-
tur. Hinc factum est, vt paulatim & corruptè nomen eis ex conuitio nas-
ceretur. Gepidæ namque sine dubio ex Gothorum prosapia & hi tra-
hunt & ducunt originem: sed quia, vt dixi Gepanta pigrum aliquid tar-
dúmque signat, pro † gratuito conuicio Gepidarum nomen exortum est, † grauitate
quod nec ipsum credo falsissimum. sunt enim tardioris ingenii, & gra-
uiores corporum velocitate. Hi ergo Gepidæ tacti inuidia, dudum spre-
ta prouincia, commanebant in insula Visclæ amnis vadis circumacta,
quam pro patrio sermone dicebant Gepidos. Nunc eam, vt fertur,
insulam gens Viuidaria incolit, ipsis ad meliores terras meantibus. Qui
Viuidarij ex diuersis nationibus ac si in vnum asylum collecti sunt, &
gentem fecisse noscuntur. Ergo (vt dicebamus) Gepidarum rex Fastida,

[* quietam.] * qui etiam gentem excitans, patrios fines per arma dilatauit, * Bur-
[* nam Burgozones.] gundiones penè vsque ad internecionem deleuit, aliásque nonnullas
gentes perdomuit. Gothos quoque malè prouocans, consanguinitatis
fœdus prius importuna concertatione violauit superbáque admodum
electione iactatus, crescenti populo dum terras cœpit addere, incolas
patrios reddidit rariores. Is ergo misit legatos ad Ostrogatham, cuius
adhuc imperio tam Ostrogothæ, quàm Vesegothæ, id est vtrique eius-
dem gentis populi subiacebant, inclusum se montium queritans aspe-
ritate, syluarúmque densitate constrictum, vnum poscens è duobus, vt
aut bellum sibi, aut locorum suorum spatia præpararet. Tunc Ostrogo-
tha rex Gothorum (vt erat solidi animi) respondit legatis, bellum se
quidem tale horrere, durúmque fore, & omnino scelestum, armis con-
fligere cum propinquis, loca verò non cedere. Quid multa? Gepidæ in
[* minor indicaretur.] bella irruunt, contra quos ne * minor iudicaretur, mouit & Ostrogo-
tha procinctum, conueniúntque ad oppidum Galtis, iuxta quod currit
[* Houna.] fluuius * Aucha, ibique magna partium virtute certatum est: quippe
quos in se & armorum, & pugnæ similitudo commouerat: sed causa
[* viuaci tásque ingenij iuuit.] melior * viuáxque ingenium iuuat Gothos; inclinata denique parte
Gepidarum, prælium nox diremit. Tunc relicta suorum strage, Fastida
rex Gepidarum properauit ad patriam, tam pudendis opprobriis humi-
[* discessione.] liatus, quàm fuerat elatione erectus. Redeunt victores Gothi, Gepida-
[† feliciter.] rum * descensione contenti, suáque in patria * nostri in pace versantur,
vsque dum eorum præuius existeret Ostrogotha. Post cuius decessum
Cniua exercitum diuidens in duas partes, nonnullos ad vastandum
Mœsiam dirigit, sciens eam neglígétibus principibus defensoribus de-
[† lxxx. millibus.] stitutam. Ipse verò eum † septuaginta militibus ad Eustesium, id est
Nouas conscendit: vnde à Gallo duce remotus, Nicopolim accedit, quæ
[* constructa.] iuxta Iatrum fluuium est * constituta notissima: quoniam deuictis Sar-
matis, Traianus eam fabricauit, & appellauit Victoriæ ciuitatem: vbi
Decio superueniente Imperatore, tandem Cniua in Hemoniæ partes,
quæ non longè aberant, recessit: inde apparatu disposito, Philippopo-
lim ire festinans. Cuius secessum Decius Imperator cognoscens, &
[* Hemi montis.] ipsius vrbi ferre subsidium gestiens, iugo * montis transacto, ad * Be-
[* Berrœam] roam venit. Ibique dum equos exercitúmque lassum refoueret, ilico
Cniua eum Gothis in modum fulminis ruit, vastatóque Romano exer-
[§. * Eusthiam] citu Imperatorem cum paucis, qui fugere quiuerant ad * Thusciam rur-
sus trans Alpes in Mœsiam protrubauit, vbi tunc Gallus dux limitis
cum plurima manu bellantium morabatur. Collectóque tam exinde,
quàm de hoste exercitu futuri belli reparat aciem. Cniua verò diu ob-
sessam inuadit Philippopolim, prædáque potitus Priscum ducem, qui
inerat, sibi fœderauit, quasi cum Decio pugnaturum. Venientésque ad
conflictum, ilico Decij filium sagitta saucium, crudeli vulnere confo-
diunt. § 42. Quod pater animaduertens, licet ad confortandos animos
militum dixisse fertur: Nemo tristetur: perditio vnius militis, non est
reipublicæ diminutio: tamen paternum affectum non ferens, hostes in-
uadit, aut mortem, aut vltionem filij exposcens, veniénsque † abrupto
Mœsiæ

Mœsiæ ciuitatem, circumseptus à Gothis & ipse extinguitur, imperij finem, vitæque terminum faciens. Qui locus hodiéque Decij ara dicitur, eo quod ibi ante pugnam miserabiliter idolis immolaret. Defuncto tunc Decio, Gallus & Volusianus regno potiti sunt Romanorum, quando & pestilens * morbus penè istius necessitatis consimilis, vt nos ante hos nouem annos experti sumus, faciem totius orbis fœdauit, supra modum quoque Alexandriam, totiusque Ægypti loca deuastans, Dionysio historico super hanc cladem lachrymabiliter exponente, quam & noster conscripsit venerabilis martyr Christi Episcopus Cyprianus in libro, cuius titulus est de Mortalitate. Tunc & Æmilianus quidam, Gothis sæpe ob principum negligentiam Mœsiam deuastantibus, vt vidit licere, nec à quoquam sine magno reipublicæ dispendio remoueri, similiter suæ fortunæ arbitratus posse euenire, tyrannidem in * Mœsiæ arripuit, omníque manu militari ascita, cœpit vrbes & populos deuastare. Contra quem intra paucos menses multitudo apparatus accrescens, non minimum incommodum reipublicæ parturiuit, qui tamen in ipso penè nefario conatus sui initio extinctus, & vitam & imperium, quod *inuadebat, amisit. Supradicti verò Gallus & Volusianus Imperatores, quamuis vix biennio in imperio perseuerántes, ab hac luce migrarint, tamen ipso biennio, quo affuere, vbique pacati, vbique regnauére gratiosi, * propterque quod vnum eorum fortunæ reputatum est, id est generalis morbus: sed hoc ab imperitis & calumniatoribus, qui vitam solent aliorum dente maledico lacerare. Hi ergo mox, vt imperium adepti sunt, fœdus cum gente Gothorum pepigere, & nec longo interuallo vtrísque regibus occumbentibus, Gallienus arripuit principatum, quo in omni lasciuia resoluto, Respa & Veduco, † Thuro Varóque duces Gothorum sumptis nauibus Asiam transire, fretum Hellesponticum transuecti: vbi multis eius prouinciæ ciuitatibus populatis opinatissimum illud Ephesi Dianæ templum, quod dudum dixeramus Amazonas condidisse igne succendunt: partibus Bythiniæ delati, Chalcedoniam subuertere, quam post Cornelius Auitus aliqua parte reparauit. Quæ hodiéque quamuis regiæ vrbis † ciuitatibus congaudeat, signa tamen suarum ruinarum aliquanta ad indicia retinet † posteritatis. Hac ergo felicitate Gothi, qua intrauere † partibus Asiæ præda spolióque potiti, Hellesponticum fretum retransmeant, vestantes in itinere suo Troiam Iliúmque, quæ vix à bello illo Agamemnoniaco aliquantulum † reparantes, rúrsus hostili mucrone deletæ sunt. Post Asiæ ergo tale excidium, Thracia eorum experta est feritatem. Nam ibi ad radices Hæmi montis mari vicinam Anchialos ciuitatem aggressi mox adeunt, vrbem quam dudum Sardanapalus rex Parthorum inter limbum maris & Hæmi radices locasset. Ibi enim multis feruntur mansisse diebus, calidarum aquarum delectati lauacris, quæ † à quintodecimo miliario Anchialitanæ ciuitatis sunt sitæ, ab imo sui fontis † igni scaturiẽtes, & inter reliquas totius mundi thermarum innumerabilium loco omnino præcipuè ad sanitatem infirmorum efficacissimæ. Exinde ergo ad proprias sedes regressi post hæc à Maximiano Imperatores ducuntur in auxilia Roma-

*Ad Abitum

*annus morbis

*Missia

*inhiabat

*prater

† Taruaró que duca

† vicinitate

† potestatis

† partes

† se reparantes.

† ad 15. miliarium

† ignei

norum contra Parthos rogati, vbi datis auxiliariis fideliter decertati sunt. Sed postquam Cæsar Maximianus penè cum eorum solatio Narseũ regem Persarum Saporis Magni nepotem fugasset, eiúsque omnes opes, simúlque vxores & filios deprædasset, Achilleúmque in Alexandria* cum Diocletiano superasset, & Maximianus Herculius in Africa * Quinquagentianos adtriuisset, pacem reipublicæ nacti, cœperunt quasi Gothos negligere. Nam sine ipsis dudum contra quasuis gentes Romanus exercitus difficile decertatus est. Apparet namque frequenter, quomodo inuitabantur, sicut & sub Constantino rogati sunt, & contra cognatum eius Licinium arma tulere, eumque deuictum & in Thessalonica clausum, priuatum imperio, Constantini victoris gladio trucidarunt. Nam & dum famosissimã & Romæ æmulam in suo nomine cõderet ciuitatẽ, Gothorum interfuit operatio, qui fun inito cum operatore, xl. suorum millia illi in solatia contra gentes varias obtulere. Quorum & numerus, & millia vsque ad præsens in republica nominantur, id est fœderati. Tunc etenim sub * Ararici & Aorici regum suorum florebant imperio. § 43 Post quorum decessum successor regni extitit Geberich, virtutis & nobilitatis eximiæ. Nam is Helderich patre natus, auo Ouida, proauo Cniuida, gloriam generis sui factis illustribus exæquauit, primitias regni sui mox in Vvandalica gente extendere cupiens contra Visumar eorum regem (qui) Asdingorum è stirpe, quæ inter eos eminet, genúsque indicat bellicosissimum, *Deuxippo historico referente, qui eos ab Oceano ad nostrum limitem vix in anni spatio peruenisse testatur, præ nimia terrarum immensitate. Quo tempore erant in eo loco manentes vbi Gepidæ sedent, iuxta flumina Marisia, Miliare, & Gilsil, & Grissia, qui amnes supradictos excedit. Erant namque illis tunc ab Oriente Gothi ab Occidente Marcomanni, à Septentrione *Ermunduli, à Meridie Hister, qui & Danubius dicitur. Hic ergo Vvandalis commorantib. bellum ei dictum est à Geberich rege Gothorũ ad littus prædicti amnis Marisiæ, vbi tunc diu certatum est ex æquali. Sed mox ipse rex Vuandalorum Visimar magna cum parte gentis suæ prosternitur. Geberich verò ductor Gothorũ eximius superatis deprædatísque Vuandalis ad propria loca, vnde exierat, remeauit. Tunc perpauci Vuandali, qui euasissent collecta * in bellum suorũ manu, infortunatam patriam relinquentes, Pannoniam sibi à Constantino principe petiere, ibíque per xl. annos plus minus sedibus locatis, Imperatorum decretis vt incolæ famulauere. Vnde etiam post longum ab Stilicone magistro militum, & exconsule ac patricio inuitati, Gallias occupauere, vbi finitimos deprædantes non adeo fixas sedes habuere. Nam Gothorũ rege Geberich rebus excedente humanis, post temporis aliquod *Ermanarichus nobilissimus Amalorum in regno successit, qui multas & bellicosissimas * arctoi gentes perdomuit, suísque parere legibus fecit. Quem meritò nonnulli Alexandro magno comparauere maiores. Habebat siquidem quos domuerat, Gothos, Scythas, Tuidos in Aunxis, Vasinabrócas, Merens, Mordensimnis, Caris, Rocas, Tadzãs, Athual. Nauego, Bubegentas, Coldas: & cum tantorum seruitio † carus haberetur, non passus

* Diocletianus.
* Quinquegentianos infrà, & Quinquaginta nos suprà.
* Ariarici & Attici
* Dexippo
* Hermundui
* in bellũ
* Ermanaricus
* Arctoos vndecim gentes
† clarus

cita.

est, nisi & gentem Erulorum, quibus præerat Alaricus, magna ex parte trucidatam, reliquam suæ subigeret ditioni. Nam prædicta gens (Ablauio historico referente) iuxta Mæotidas paludes habitans in locis stagnantibus, quæ Græci Ele vocant, Eruli nominati sunt omnes, quanto velox eo amplius superbissima. Nulla siquidem erat tunc gens, quæ non leuem armaturam in acie sua ex ipsis elegerint. Sed quamuis velocitas eorum ab aliis sæpe bellantibus non euacuaretur, Gothorum tamen stabilitati subiacuit & tarditati, fecitque causa fortunæ, vt & ipsi inter reliquas gentes Getarum regi Ermanaricò seruiuerint. Post Erulorum cædem idem Ermanaricus in † Veneros arma commouit, qui quamuis armis † dispriti, sed numerositate pollentes, primu resistere conabãtur. Sed nihil valet multitudo† in bello, præsertim vbi & multitudo armata aduenerit: nam hi, vt initio expositionis, vel catalogo gentis dicere cœpimus, ab vna stirpe exorti, tria nunc nomina reddidere, id est Veneti, Antes, Sclaui: qui quamuis nunc ita facientibus peccatis nostris vbique desæuiunt, tamen tunc omnes Ermanarici imperiis seruiere. Æstrorum quoque similiter nationem, qui longissima ripa Oceani Germanici insident, idem ipse† prudentiæ virtute subegit, omnibúsq; Scythiæ & Germaniæ nationibus ac si propriis laboribus imperauit. Post autem non longi temporis interuallum, vt refert Orosius, Hunnorum gens omni ferocitate atrocior exarsit, in Gothos. Nam hos, vt refert antiquitas, ita extitisse comperimus. Filimer rex Gothorum, & Gandarici magni filius, qui post egressum Scanziæ insulæ iam quinto loco tenens principatum Getarum, qui & terras Scythicas cum sua gẽte introisset, sicut à nobis dictum est, repperit in populo suo quasdam magnas mulieres, quas patrio sermone † Aliorũnas is ipse cognominat, eásque habens suspectas, de medio sui proturbat, longéque ab exercitu suo fugatas, in † solitudinem coẽgit terræ. Quas spiritus immundi per eremũ vagantes dũ vidissent, & earũ se complexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferocissimũ edidere, quod fuit primùm inter paludes minutum, tetrum atque exile, quasi hominum genus, nec alia voce notum, nisi quæ humani sermonis imaginem assignabat. Tali ergo Hũni stirpe creati, Gothorum finibus aduenerẽ. Quorum natio sæua, vt Priscus historicus refert, in Mæotide palude vlteriorem ripam insedit, venatione tantùm, nec alio labore experta, nisi quòd postquam creuisset in populos, fraudibus & rapinis vicinam gentem conturbauit. Huius ergo (vt assolent venatores) dum in vlteriori Mæotidis ripa venationes inquirunt, animaduertunt quomodo ex improuiso ceruа se illis obtulit, ingressáque palude nunc progrediens, nunc subsistens indicem se † viæ tribuit. Quam secuti venatores paludem Mæotidem, quam imperuiam vt pelagus † existimabant, pedibus transiere. Mox quoque vt Scythica terra ignotis apparuit, cerua disparuit. Quod credo spiritus illi, vnde progeniem trahunt, ad Scytharũ inuidiam (id) egere. Illi verò, qui præter Mœotidem paludem alium mũdum esse penitus ignorabant, admiratione inducti terræ Scythiæ, & vt sunt solertes, iter illud nulli ante hanc ætatẽ notissimũ, diuinitus sibi ostensum rati, ad suos redeunt, rem

† Venthos
† despecti
† imbelliũ
† prudẽtia & virtute
† Alioruñas hodie dicimus, Alrunas
† solitudine coẽgit errare,
† præbuit
† affirmabant.

gestam edocent. Scythiam laudant, persuasáque gente sua vi- quam cer- ua indice didicere, ad Scythiam properant, & quantoscunque prius in ingressu Scytharum habuere, litauere Victoriæ, reliquos perdomitos subegere. Nam mox ingentem illam paludem transiere, ill- o† Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncassos, & Boiscos, qui ripæ istius Scythiæ insidebant, quasi quidam turbo gentium rapuere. Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitatis victu formáque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subiugauere. Nam & quos bello fortia nimium è superabant, vultus sui terrore nimium pauorem ingerentes terribilitate fugabant, eò quòd erat eis species pauenda nigredine, sed velut quædam (si dici fas est) deformia offa, non facies, habensque magis puncta quàm lumina. Quorum animi fiduciam toruus prodit aspectus, qui etiam in pignora sua primo die nata desæuiunt. Nam maribus ferro genas secant, vt antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur † subire tolerantiam. Hinc imberbes senescunt, & sine venustate ephebi sunt: quia facies ferro sulcata, tempestiuam pilorum gratiam per cicatrices absumit. Exigui quidem forma, sed arguti, motibus expediti, & ad equitandum promptissimi: scapulis latis, & ad arcus, sagittásque parati: firmis ceruicibus, & in superbia semper erecti. Hi verò sub hominum figura viuunt beluina sæuitia. Quod genus expeditissimum, multarúmque nationum grassatorem Getæ, vt viderunt, expauescunt: suoq; cum rege deliberant qualiter se à tali hoste subducant. Nam Ermanaricus rex Gothorum, licet (vt superius retulimus) multarum gentium extiterit triumphator, de Hunnorum tamen aduentu dum cogitat, *Rosolanorum gens infida, quæ tunc inter alias illi famulatum exhibebat, tali eum nancisscitur occasione decipere. Dum enim quandam mulierem Sanielli nomine ex gente memorata, pro mariti fraudulento discessu, rex furore commotus, equis ferocibus illigatam, incitatisque cursibus, per diuersa diuelli præcepisset, fratres eius Sarus & Ammius germanæ obitum vindicantes, Ermanarici latus ferro petierunt: quo vulnere saucius, ægram vitam corporis imbecillitate contraxit. Quam aduersam eius valetudinem captans Balamir rex Hunnorum, in Ostrogothas mouit procinctum: à quorum societate iam Vesegothę discessere, quam dudum inter se iuncti habebant. Inter hæc Ermanaricus tam vulneris dolorem, quàm etiam incursiones Hunnorum non ferens, grandæuus & plenus dierum centesimo decimo anno vitæ suæ defunctus est. Cuius mortis occasio dedit Hunnis præualere in Gothis illis, quos dixeramus Orientali plaga sedere, & Ostrogothas nuncupari. Vesegothæ, id est, alij eorum socij, & occidui soli cultores, metu parentum exterriti, quidnam de se propter gentem Hunnorum deliberarent, ambigebant, diúque cogitantes, tandem communi placito legatos ad Romaniam direxere, ad Valentem Imperatorem fratrem Valentiniani senioris, vt partem Thraciæ siue Mœsiæ si illis traderet ad colendum, eius legibus viuerent, eiúsque imperiis subderentur. Et vt fides vberior illis haberetur, promittunt se, si doctores linguæ suæ donauerit, fieri Christianos. Quo Valens comperto, mox gratulabundus annuit, quod vltrò petere

† Alpidzyros, Alchridzyros Itimaros, Tuncarses & Baitchos

† suscipere

* Rozolanorum.

petere voluisset: susceptósque in Mœsiæ partibus Getas quasi murum regni sui contra cæteras gentes statuit. ¶ 47 Et quia tunc Valens Imperator Arianorum perfidia saucius, nostrarum partium omnes ecclesias obturasset, suæ partis fautores ad illos dirigit prædicatores, qui venientibus rudibus & ignaris, illicò perfidiæ suæ virus defundunt. Sic quoque Vvisigothæ à Valente Imperatore Ariani potius quàm Christiani effecti. De cætero tam Ostrogothis, quàm Gepidis parentibus suis * per affectionis gratiam euangelizantes, huius perfidiæ culturam edocentes, omnem vbique linguæ huius nationem ad culturam huius sectæ inuitauere. Ipsi quoque (vt dictum est) Danubium transmeantes, Daciam Ripensem Mœsiam, Thraciásque permissu principis insedere: quibus euenit (vt adsolet gentibus necdum bene loco fundatis) penuria famis. Cœpere autem primates eorum & duces, qui regum vice illis præerant, id est Fridigernus, Alatheus & Safrach exercitus inopiam condolere, negociationémque à Lupicino Maximóque Romanorum ducibus expetere. Verùm quid non auri sacra fames compellit adquiescere? Cœperunt duces (auaritia compellente) non solum ouium, boúmque carnes, verum etiam canum, & immundorum animalium morticina eis pro magno contradere: adeo, vt quodlibet mancipium in vnum panem aut decem libras in vnam carnem mercarentur. Sed iam mancipiis & suppellectili deficientibus, filios eorum auarus mercator * victus necessitate exposcit. Haud enim secus parentes faciunt, salutem suorum pignorum prouidentes, * satius deliberant ingenuitatem perire, quàm vitam: dum misericorditer alendus quis venditur, quàm moriturus seruatur. Contigit enim illo sub tempore ærumnoso vt Lupicinus ductor Romanorum Fridigernum Gothorum regulum ad conuiuium inuitaret, dolúmque ei, vt post exitus docuit, moliretur. Sed Fridigernus doli nesciens, cum paucorum comitatu ad conuiuium veniẽs, dum intus in prætorio epulatur, clamorem miserorum morientium audiret, iámque alia in parte socios eius reclusos, dum milites ducis sui iussu trucidare conarentur, & vox morientium duriter emissa iam suspectis auribus intonaret, illicò apertos ipsos dolos cognoscens Fridigernus euaginato gladio in conuiuio non sine magna temeritate velocitatéque egreditur, suósque socios ab immminenti morte ereptos ad necem Romanorum instigat. Qui nacti occasionem votiuam elegerunt viri fortissimi in bello magis, quàm in fame deficere, & illicò in ducũ Lupicini & Maximi armantur occisionem. Illa namque dies Gothorum famem, Romanorúmque securitatem ademit: cœperúntque Gothi iam non vt aduenæ & peregrini, sed vt ciues & domini possessorib. imperare, totásque partes Septẽtrionales vsque ad Canubium suo iure tenere. Quod comperiens in Antiochia Valens imperator mox armato exercitu, in Thraciarũ partes digreditur: vbi lachrymabili bello commisso, vincentibus Gothis, in quodã prælio iuxta Hadrianopolim saucius ipse refugiens, ignorantibus quoq; quòd imperator in tam vili casula delitesceret Gothis, ignéque (vt assolet) sæuiẽte ab inimico supposito cum regali pompa crematus est haud secus, quàm Dei prorsus iudi-

*pro causa affectionis

* victor famis.

* faciliúsque:

cio, vt ab ipsis igne combureretur, quos ipse veram fidem petentes in perfidiam declinasset, & ignem caritatis ad gehennæ ignem detorsisset. Quo tempore * Vesegothæ Thracias Daciámque Ripensem post tanti gloriam trophæi, tanquam solo genitali potiri, cœperunt incolere.

* Vuisigothæ

§ 48 Sed Theodosio ab Hispania à Gratiano Imperatore electo, & in orientali principatu loco Valentis patruo subrogato, militaríque disciplina mox in meliori statu reposita, ignauiam priorum principum & desidiam exclusam Gothus, vt sensit, pertimuit. Nam imperator acri omnino ingenio, virtutéque & consilio clarus, cum præceptorum seueritate, & liberalitate, blandicieque sua remissum exercitum ad fortia prouocaret. At verò vbi milites principe meliore * mutato fiduciam acceperunt, Gothos impetere tentant, eósque Thraciæ finibus pellunt: sed Theodosio principe penè tunc vsque ad desperationem ægrotante, datur iterum Gothis audacia, diuisóque exercitu, Fridigernus ad Thessaliam prædandam, Epiros, & Achaiam digressus est: Alatheus verò & Safrach cum residuis copiis Pannoniam petierunt. Quod cum Gratianus imperator, qui tunc Roma in Gallias ob incursionem Vuandalorum recesserat, comperisset: quia Theodosio fatali desperatione succumbente, Gothi magis sæuitent, mox ad eos collecto venit exercitu, nec tamen fretus in armis, sed gratia eos muneribúsque victurus, pacémque & victualia illis concedens, cum ipsis * inito fœdere fecit. Vbi verò post hæc Theodosius conualuit imperator, reperitque Gratianum cum Gothis & Romanis pepegisse fœdus, quod ipse optauerat, admodum grato animo ferens, & ipse in hac pace consistit. Atanaricum quoque regem, qui tunc Fridigerno successerat, datis sibi muneribus sociauit moribus suis benignissimis, & ad se eum in Constantinopolim accedere inuitauit.

* renouato

* inita fœdata.

§ 49 Qui omnino libenter acquiescens, regiam vrbem ingressus est, mirásque: En, inquit, cerno quod sæpe incredulus audiebam, famam videlicet tantæ vrbis: & huc illuc oculos voluens, nunc situm vrbis, commeatúmque nauiū, nunc mœnia clara prospectans miratur. Populósque diuersarum gentium quasi fonte in vno, è diuersis partibus scaturiente vnda, sic quoque militem ordinatum aspiciens: Deus, inquit, sine dubio terrenus est Imperator, & quisquis aduersus eum manum mouerit, ipse sui sanguinis reus existit.

§ 50 In tali ergo admiratione, maioréque, à principe honore suffultus, paucis mensibus interiectis ab hac luce migrauit. Quem princeps affectionis gratia penè plus mortuum, quàm viuum honorans, dignæ tradidit sepulturæ, ipse quoque in exequiis feretro eius præsens. Defuncto ergo Atanarico, cunctus exercitus in seruitio Theodosij imperatoris perdurans, Romano se imperio subdens, cum milite velut vnum corpus efficit * miliáque illa dudum sub Constantino principe fœderatorum renouata, & ipsi dicti sunt Fœderati. E quibus Imperator contra Eugenium tyrannum, qui occiso Gratiano Gallias occupasset, plus quàm xx. millia armatorum fideles sibi & amicos intelligens secum duxit, victoriaque de prædicto tyranno potitus, vltionem exegit. Post-

* militiáque

git. Postquam verò Theodosius amator pacis, † generísque Gothorum, rebus excessit humanis, cœperunt eius filij vtramque Rempub. luxuriosè viuentes adnihilare auxiliatísque suis, id est Gothis consueta dona subtrahere. †geníísque

§ 51 Mox Gothis fastidium eorum increuit, verentésque ne longa pace eorum resolueretur fortitudo, ordinant super se regem Alaricum, cui erat post Amalos secunda nobilitas Balthorúmque ex genere origo mirifica, qui dudum ob audaciam virtutis Baltha, id est audax nomen inter suos acceperat. Mox ergo vt antefatus Alaricus creatus est rex, cum suis deliberans suasit suo labore quærere regna, quam alienis per ocium subiacere: & sumpto exercitu, Pannonias, Stilicone & Aureliano consulibus, & per * Firmium dextro lætere quasi viris vacuam intrauit Italiam. Nullo penitùs obsistente ad pontem applicuit Condiniani, qui tertio milliario ab vrbe * aberat regia Rauennate. * Sirmium * αἰνιττεῖ.

§ 52 Quæ vrbs inter paludes, & pelagus intérque Padi fluenta vni tantùm patet accessui, cuius dudum (vt tradunt maiores) possessores Eneti, id est laudabiles dicebantur. Hæc in sinu regni Romani super mare Ionium constituta, in modum influentium aquarum redundatione concluditur. Habet ab oriente mare, ad quod qui recto cursu de Corcyra atque * Elladæ partibus nauigat dextrum latus, primùm Epirum, dein Dalmatiam, Liburniam, Histriámque, & sic Venetias radens palmula nauigat. Ab occidente verò habet paludes, per quas vno angustissimo introitu vt porta relicta est. A septentrionali quoque plaga ramus illi ex Pado, est, qui fossa vocatur Asconis. A meridie idem ipse Padus, quem solum fluuiorum regem dicunt, cognomento Eridanus, ab Augusto imperatore * altissima fossa demissus, qui septima sui aluei parte mediam influit ciuitatem. Ad ostia sua amœnissimum portum præbens, classem ccl. nauium, Dione referente, tutissima dudum credebatur recipere statione. Qui nunc, vt Fabius ait, quòd aliquando portus fuerat, spaciosissimos hortos ostendit, arboribus plenos: verùm de quibus non pendeant vela, sed poma. Trino siquidem vrbs ipsa vocabulo gloriatur, trigemináque positione exultat, id est, prima Rauenna, vltima Classis, media * Cæsarea, inter vrbem & mare plena mollicie, arenáque munita, vectationibus apta. Enimuero quum * in ea ciuitate Vesegotharum applicuisset exercitus, & ad Honorium Imperatorem (qui intus residebat) legationem misisset, quatenus si permitteret, Gothi pacati in Italia residerint, sic eos cum Romanorum populo viuere, vt vna gens, vtraque credi posset: sin autem aliter, bellando quis, quem valebat, expelleret, etiam securus qui victor existeret, imperaret. Honorius Imperator vtramque pollicitationem formidans, suóque cum senatu inito consilio, quomodo eos extra fines Italiæ expelleret, deliberabat. Cui ad postremum sententia sedit, quatenus prouincias longè positas, id est Gallias, Hispaniásque, quas iam penè perdidisset, Gizericíque Wandalorum regis vastaret irruptio, si valeret Alaricus; sua cum gente sibi tanquam lares proprios vendicaret, donatione sacro oraculo confirmata. Consentiunt Gothi, hac ordinatione & ad traditam sibi pa- * Helladis * latissima * Cessuria * eius ciuitate.

triam proficiſcuntur. Poſt quorum diſceſſum nec quicquam mali in Italia perpetratum, Stilico patricius & ſocer Honorij Imperatoris, (nam vtramque eius filiam, id eſt Mariam & * Ermantiam (ſuas) ſibi princeps vnam poſt vnam ſociauit, vtramque virginem & intactatam Deus ab hac luce migrare præcepit) hic ergo Stilico ad Polentiam ciuitatem in Alpibus Cottiis locatam doloſè accedens, nihílque mali ſuſpicantibus Gothis, ad necem totius Italiæ, ſuámque deformitatem ruit in bellum.

* Thermantiam

§ 53. Quem ex improuiſo Gothi cernentes, primò perterriti ſunt, ſed mox recollectis animis, & (vt ſolebant) hortationibus excitati, omnem penè exercitum Stiliconis in fugam conuerſum, vſque ad internecionem deiiciunt, furibundóque animo arreptum iter deſerunt, & in Liguriam poſt ſe, vnde iam tranſierant, reuertuntur, eiúſque prædis, ſpoliiſque potiti, Æmiliam pari tenore deuaſtant, Flaminiæque aggerem inter Picenum & Thuſciam, vſque ad vrbem Romam diſcurrentes, quicquid inter vtrumque latus fuit, in prędam diripiunt, ad poſtremum Romam ingreſſi, Alarico iubente ſpoliant tantùm non autem, vt ſolent gentes, ignem ſupponunt: nec locis ſanctorum in aliquo penitùs iniuriam irrogare patiūntur. Exindéque egreſſi, per Campaniam & Lucaniam ſimili clade peracta, Brutios acceſſerunt: vbi diu reſidentes, ad Siciliam, exindè * ad Africam tranſire deliberant.

* in Africa terras

§ 54. Brutiorum ſiquidem regio in extremis Italiæ finibus auſtrali interiacens parti, angulus eius Apennini montis initium facit, Adriæque pelagus vt lingua porrecta à Tyrrheno æſtu ſeiungens, nomen quondam à Brutia ſortitur regina. Ibi ergo veniens Alaricus rex Veſegothorum, cum opibus totius Italiæ, quas in præda diripuerat, exinde (vt dictum eſt) per Siciliam in Africam quietā patriam tranſire diſponit. Cuius, quia non eſt liberum quodcunque homo ſine nutu Dei diſpoſuerit, fretum illud horribile aliquantas naues ſubmerſit, plurimas conturbauit. Qua aduerſitate repulſus Alaricus dum ſecū quid ageret, deliberaret, ſubitò immatura morte præuentus, rebus exceſſit humanis. Quem nimia dilectione lugentes * Barentinum amnem iuxta Conſentinam ciuitatem de alueo ſuo * deriuant. Nam hic fluuius à pede montis iuxta vrbem dilapſus, fluit vnda ſalutifera. Huius ergo in medio alueo collecto captiuorum agmine ſepulturæ locum effodiunt, in cuius foueæ gremio Alaricum cum multis opibus obruunt, rurſúſque aquas in ſuum alueum reducentes, ne à quoquam quandoque locus cognoſceretur, foſſores omnes interemerunt, regnúmque * Veſegotharum Ataulfo eius conſanguineo, & forma & mente conſpicuo tradunt. § 55. Nam erat quamuis non adeo proceritate ſtaturæ formatus, quantum pulchritudine corporis, vultúque decorus. Qui ſuſcepto regno reuertens item ad Romam, ſi quid primum remanſerat, more locuſtarum eraſit: nec tantum priuatis diuitiis Italiam ſpoliauit, imo & publicis Imperatore Honorio nihil reſiſtere præualente, cuius & germanam Placidiam Theodoſij Imperatoris ex altera vxore filiam ab vrbe captiuam abduxit. Quam tamen ob generis nobilitatem formæque pulchritudinem, & integritatem caſtitatis attendens, † in Foroliuij Æmiliæ ciuitate ſuo ma-

* al Baſentum

* deriuato

* Vviſigothorum.

† in Foro Iulij

trimo-

trimonio legitimè copulauit, vt gentes hac societate comperta, quasi adunata Gothis Republica efficacius terrerentur, Honoriumque Augustum quamuis opibus exhaustum, tamen quasi cognatum grato animo derelinquens, Gallias tendit: vbi cùm aduenisset, vicinæ gentes perterritæ, in suis se finibus cœperunt continere, quæ dudum crudeliter Gallias infestassent, tam Franci, quàm Burgundiones. Nam Vvandali & Alani, quas suprà diximus, permissu principum Romanorum vtraque Pannonia residere, nec ibi sibi ob metum Gothorum arbitrantes tutum fore, si reuertentur, ad Gallias transiere. Sed mox à Gallis, quas ante non multum tempus occupassent, fugientes, Hispania se reclusere, adhuc memores ex relatione maiorum suorum, quid dudum Geberich rex Gothorum genti suæ præstitisset incommodi, vel quomodo eos virtute sua patrio solo expulisset. Tali ergo casu Galliæ Ataulfo patuere venienti. Confirmato ergo Gothis regno in Galliis, Hispanorum casu cœpit dolore, eósque deliberatus à Vuandalorum incursibus eripere, per suas opes Barcilonam, cum certis fidelibus * delectis, plebéque imbelli interiores Hispanias introiuit, vbi sæpe cum Vuandalis decertans, tertio anno postquam Gallias, Hispaniásque domuisset, occubuit, gladio ilio perforato Vernulfi, de cuius solitus erat ridere statura. Post cuius mortem Regericus rex constituitur: sed ipse suorum fraude peremptus, ocyus vitam cum regno reliquit. Dehinc iam quartus ab Alarico rex constituitur Valia, nimis destrictus & prudens: contra quem Honorius Imperator * Constantinum virum industria militari pollentem, multísque præliis gloriosum cum exercitu dirigit, veritus ne fœdus dudum cum Athaulfo initum ipse turbaret, & aliquas rursus in Repub. insidias moliretur vicinis sibi gentibus repulsis: simúlque desiderans germanam suam Placidsam subiectionis opprobrio liberare: paciscens cum * Constantino, vt aut bello, aut pace, vel quoquo modo si eam potuisset, ad suum regnum reuocaret, eique eam in matrimonium sociaret. Quo placito * Constantinus ouans cum copia armatorum, & penè iam regio apparatu Hispanias petit. Cui Valia rex Gothorum nó minori procinctu ad claustra Pirenoi occurrit: vbi ab vtraque parte legatione directa, ita conuenit pacisci, vt Placidiam sororem principis redderet, suáque solatia Romanæ reipublicæ, vbi vsus exigeret, non denegaret. Eo namque tempore Constantinus quidam apud Gallias inuadens imperium, filium suum Constantem ex monacho fecerat Cæsarem, sed non diu tenens regnum præsumptum, mox fœderatis Gothis Romanísque, ipse occiditur Arelati, filius verò eius Viennæ. Post quos item Iouinus ac Sebastianus pari temeritate Rempub. occupandam existimantes, pari exitio periêre. Nam duodecimo anno regni Valiæ, quando & Hunni post penè L. annos inuasa Pannonia à Romanis & Gothis expulsi sunt, videns Valia Vandalos in suis finibus, id est Hispaniæ solo, audaci temeritate ab interioribus partibus * Galliæ (vbi eos fugauerat dudum Athaulfus) egressos, cuncta in prædis vastare, eo ferè tempore, quo Hierius & Ardaburius consules * extitissent: nec mora, mox contra eos mouit exercitum. Sed Gizericus rex Vvan-

*derelictis
*Constantium
*Constantio.
*Constantius
*Galliciæ
*processissent

dictum iam à Bonifacio in Africam inuitatur, qui Valentiniano principi veniens in offensam non aliter quàm se malo Reipub. potuit vindicare. Is ergo suis precibus eos inuitans, per tractum angustum, quod dicitur fretum Gaditanum, & vix septem millibus Africam ab Hispaniis diuidit, ostióque maris Tyrrheni Oceani æstum egerit, transposuit. Erat namque Gizericus iam Romanorum clade in vrbe notissimus, statum mediocris, & equi casu claudicans, animo profundus, sermone rarus, luxuriæ contemptor, ira turbidus, habendi cupidus, ad sollicitandas gentes prouidentissimus, semina contentionum iacere, odia miscere paratus. Talis Africæ Rempub. precibus Bonifacij, vt dicimus inuitatus intrauit, vbi ad diuinitatem (vt fertur) accepta autoritate diu regnans ante obitum suum filiorum agmine accito ordinauit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio, sed ordine quisque & gradu suo, alijs si superuiueret, id est, seniori suo filio fieret sequens successor, & rursus ei posterior eius. Quod obseruantes per annorum multorum spatia, regnum feliciter possedêre, nec quod in reliquis gentibus adsolet, intestino bello fœdati sunt, suóque ordine vnus post vnum suscipiens regnum, in pace populis imperarūt. Quorum ordo iste ac successio fuit. Primus Gizericus, qui pater & dominus, sequens Hunnericus, tertius Gundamundus, quartus Transamundus, quintus Hilderich. Quo malo, gentis suæ, Gelimer immemor ataui præceptorum, de regno iniecto & interempto, tyrannidem præsumpsit. Sed non ei cessit impunè quod fecerat. Nam Iustiniani Imperatoris vltio in eo apparuit, & cum omni genere suo, opibúsque, quibus more prædonis incubabat, Constantinopolim delatus per virum gloriosissimum Belisarium, magistrum militum orientalem, & consulem ordinarium atque patricium, magnum in Circo populo spectaculum fuit, serámque sui pœnitudinem gerens, quum videret de fastigio regali deiectum, priuatæ vitæ, cui noluit famulari, redactus occubuit. Sic Africa, quæ in diuisione orbis terrarum tertia pars mundi describitur, centesimo ferè anno Vvandalico iugo erepta in libertatem reuocata est regni Romani: & quam dudum ignauis dominus, ducibus infidelibus, à Reipub. Romanæ corpore gentilis manus abstulerat, solerti domino & fideli ductore tūc reuocata, hodiéque congaudet. Quamuis & post hæc aliquantum intestino prælio, Maurorúmque infidelitate adtritam se lamentauerit: tamen triumphus Iustiniani Imperatoris à Deo sibi donatus, quod inchoauerat ad * finem vsque perduxit. Sed nobis quid opus est, vnde res non exigit, dicere? Ad propositum redeamus. Valia siquidem rex Gothorum adeo cum suis in Vvandolos sæuiebat, vt voluisset eos etiam in Africa persequi, nisi eum casus, qui dudum Alarico ad Africam tendēti contigerat, reuocasset. Nobilitatus nanque intra Hispanias, incruentáque victoria potitus, Tolosam reuertitur: Romano imperio, fugatis hostibus, aliquantas prouincias (quod promiserat) derelinquens, sibiq́ue aduersa post longum valetudine superueniente, rebus humanis excessit, eo videlicet tempore, quo * Beremuth Therismundo patre genitus, de quo in catalogo Amalorum familiæ superius diximus, cum filio Vuiticho ab Ostrogothis,

* pacem

* supra Beremund

this,

this, qui adhuc in Scythiæ terra Hunnorum oppressionibus subiacebant, ad Vesegotharum regnum migrauit. Conscius enim erat virtutis & generis nobilitatis, facilius sibi credens principatum à parentibus deferri, quem hæredem regium constabat esse multorum. Quis nanque de Amalo dubitaret, si vacasset eligere? sed nec ipse adeo voluit, quis esset ostendere.

§ 59. Et illi iam post mortem Valiæ Theodericum ei dedere successorem, ad quem veniens Beremund animi pondere, quo valebat, eximiam generis sui amplitudinem commoda taciturnitate suppressit, sciens regnantibus semper de regali stirpe genitos esse suspectos. Passus est ergo ignorari, ne faceret ordinanda confundi. Susceptúsque est cum filio suo à rege Theoderico honorificè nimis, adeo vt nec consilio suo expertem, nec conuiuio faceret alienum: non tantum pro generis nobilitate, quam ignorabat, sed pro animi fortitudine & robore gentis, qué non poterat occultare. Quid plurimum? Defuncto Valia, vt superius quod diximus repetamus, qui parum fuerat felix Gallis, prosperrimus felicióque Theodericus successit in regno, homo summa moderatione compositus animi corporísq; * vtilitate habendus. Contra quem Theodosio & Festo consulibus pace rupta Romani Hunnis auxiliaribus secum iunctis, in Gallias arma mouerunt. Turbauerat nanque eos Gothorum fœderatorum manus, quæ cum Gaina Comite Constantinopolim * se fœderasset. Æ ius ergo patricius tunc præerat militibus, fortissimorum Mœsiorum stirpe progenitus, * in Dorostena ciuitate, à patre Gaudentio, labores bellicos tolerans, Reipub. Romanæ singulariter natus, qui superbiam Sueuorum, Francorúmque barbariem immensis cædibus seruire Romano imperio coëgisset. Hunnis quoque auxiliariis Litorio ductante, contra Gothos Romanus exercitus motus procinctum, diúq; ex vtraque parte acie ordinata, quum vtrique fortes, & neuter firmior esset, datis dextris, in pristinam concordiam redierunt, fœderéque firmato, ab alterutro fida pace peracta, recessit vterque. Qua pacatur Attila Hunnorum omnium dominus, & penè totius Scythiæ gentium solus in mundo regnator, qui erat famosa inter omnes gentes claritate mirabilis. Ad quem in legationem se missum à Theodosio iuniore Priscus historicus tali voce inter alia refert. Ingentia siquidem flumina, id est Tysiam, Tibisiá nque, & Driccam transeuntes, venimus in locum illum, vbi dudum * Vidicula Gothorum fortissimus Sarmatum dolo occubuit. Indéque non longè ad vicum, in quo rex Attila morabatur, accessimus: vicum inquam, ad instar ciuitatis amplissimæ, in quo lignea mœnia ex tabulis ingentibus fabre acta reperimus, quarum compago ita solidum mentiebatur, vt vix ab intento posset iunctura tabularum comprehendi. Videres triclinia ambitu prolixiore distenta, porticúsque in omni decore dispositas. Area verò cortinis ingenti ambitu cingebatur, vt amplitudo ipsa regiam aulam ostenderet. Hæ sedes erant Attilæ regis barbariam totam tenentis: hæc captis ciuitatibus habitacula præponebat. Is nanque Attila patre genitus Mundzucco, cuius fuere germani Octar & Roas, qui ante Attilam regnum Hunnorum tenuisse nar-

*vtilitate

*effecrasset

*Dorostorena

*Vidigoia

†post quorum rantur, quamuis non omnino cunctorum. *Eorum ipse post obitum cum
† Bleda. * Bleta germano Hunnorum successit in regnum, & vt antè expeditioni, quam parabat, par foret, augmentum virium parricidio quærit,
† librante tendens ad discrimen omnium nece suorum, Sed * liberante iustitia detestabili remedio crescens, deformes exitus suæ crudelitatis inuenit.

† Buda ¶ 60 * Bleta enim fratre fraudibus perempto, qui magnæ parti regnabat Hunnorum, vniuersum sibi populum subiugauit, aliarúmque gentium, quas tunc in ditione tenebat, numerositate collecta, primas mundi gentes, Romanos Vesegothásque subdere peroptabat. Cuius exercitus quingentorum millium esse numerus ferebatur. Vir in confusionem gentium natus in mundo, terrarum omnium metus: qui nescio qua sorte terrebat cuncta formidabili de se opinione vulgata. Erat namque superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos, vt elati potentia ipso quoque motu corporis appareret. Bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus supplicantibus exorabilis, propitius in fide semel receptis, Forma breuis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, rarus barba, canis aspersus, simo naso, teter colore, originis suæ signa restituens. Qui quamuis huius esset naturæ, vt semper magna consideret, addebat ei tamen confidentiam gladius Martis inuentus sacer apud Scytharum reges semper habitus. Quem Priscus historicus tali refert occasione detectum. Quum pastor, inquiens, quidam gregis vnam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inueniret, sollicitus vestigia cruoris insequitur: tandémque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula incautè calcauerat, effossúmque protinus ad Attilam refert. Quo ille munere gratulatus, vt erat magnanimus, arbitratur se totius mundi principem constitutum, & per Martis gladium potestatem sibi concessam esse bellorum. Huius ergo mentem ad vastationem orbis paratam comperiens Gizericus rex Vuandalorum, quem paulo ante memorauimus, multis muneribus ad Vesegotharum bella præcipitat: metués ne Theodericus Vesegotharum rex filiæ vlcisceretur iniuriam, quæ Hunericho Gizerici filio iuncta, prius quidem tanto coniugio lætaretur: sed postea, vt erat ille & in sua pignora truculentus, ob suspicionem tantummodo veneni ab ea parati, eam naribus abscissam truncatámque auribus spolians decore naturali patri suo ad Gallias remiserat, vt turpe funus miseranda semper offerret, & crudelitas, qua etiam mouerentur externi, vindictam patris efficacius impetraret. Attila igitur dudum bella concepta Gizerici redemptione parturiens legatos in Italiam ad Valentinianum principem misit serens Gothorum Romanorúmque discordiam: vt quos prælio non poterat concutere, odiis internis eliderет, adserens se Reipub. eius amicitias in nullo violare, sed contra Theodericum Vesegotharum regem sibi esse certamen vnde eum excipi libenter optaret. Cætera epistolæ vsitatis salutationum blandimentis oppleuerat, studens fidem adhibere mendacio. Pari etiam modo ad regem Vesegotharum Theodericum dirigit scriptum. hortans vt à Romanorum societate discederet, recoleretque prælia, quæ paulo antè contra eum fue-

cum fuerant concitata sub nimia feritate. Homo subtilis antequam bella gereret, arte pugnabat. Tunc Valentinianus Imperator ad Vesegothas eorúmque regem Theodericum in his verbis legationem direxit. Prudentiæ vestræ est, fortissime gentium, aduersus * vrbis conspirare tyrannum, qui optat mundi generale habere seruitium, qui causas prælij non requirit, sed quicquid commiserit, hoc putat esse legitimum. Ambitum suum brachio metitur, superbia licentiam satiat. Qui ius fásque contemnens, hostem se exhibet naturæ cunctorum. Etenim meretur hic odium, qui in commune omnium se approbat inimicum. Recordamini quæso, quod certè non potest obliuisci. Ab Hunni casus est fusus, sed quod grauiter agit, insidiis agit appetitum. Vnde vt de nobis taceamus potestis hanc multi ferre superbiam? Armorum potentes, fauete propriis doloribus & communes iungite manus. Auxiliamini etiam Reipublicæ, cuius membrum tenetis. Quàm sit autem nobis expetenda vel amplexanda societas, hostis interrogate consilia. His & similibus legati Valentiniani regem permouere Theodericum. Quibus ille respondit. Habetis, inquit, Romani, desiderium vestrum: fecistis Attilam & nobis hostem. Sequimur illum quocunque vocauerit, & quamuis infletur de diuersis superbarum gentium victoriis, norunt tamen Gothi confligere cum superbis. Nullum bellum dixerim graue, nisi quod causa debilitat, quando nil triste pauet, cui maiestas arriserit. Acclamant responso comites ducis, lætum sequitur vulgus. Fuit omnibus ambitus pugnæ, hostes iam Hunni desiderantur. Producitur itaque à rege Theoderico Vesegotharum innumerabilis multitudo: qui quatuor filiis domi demissis, id est Friderico & Turico, Rotemero & Himmerit, secum tantum Thorismund & Theodericum maiores natu participes laboris assumit. Felix procinctus, auxiliantium suaue collegium habere, & solatia illorum, *quibus delectat etiam simul subire discrimina. A parte verò Romanorum tanta patricij Ætij prouidentia fuit cui tunc innitebatur Respub. Hesperiæ plagæ, vt vndique ballatoribus congregatis, aduersus ferocem & infinitam multitudinem non impar occurreret. His enim adfuere auxiliares Franci, Sarmatæ, Armoritiani, *Litiani, Burgundiones, Saxones. *Riparioli, *Ibriones, quondam milites Romani, tunc verò iam in numero auxiliariorum exquisiti, aliæque nonnullæ Celticæ vel Germanicæ nationes. Conuenitur itaque in campos Catalaunicos, qui & Mauricij nominantur. c. leugas, vt Galli vocant, in longum tenentes, lxx. in latum. Leuga autem Gallica mille & quingentorum passuum quantitate metitur. Fit ergo area innumerabilium populorum pars illa terrarum. Conferunt acies * vtræque fortissimæ, nihil subreptionibus agitur, sed aperto Marte certatur. Quæ potest digna causa tantorum mortibus inueniri? Aut quod odium in se cunctos animauit armari? Probatum est humanum genus regibus viuere, quando vnius mentis insano impetu strages sit facta populorum, & arbitrio superbi regis momento * deiicitur, quod tot sæculis natura progenuit. ¶ 61 Sed antequam pugnæ ipsius ordinem referamus, necessarium videretur edicere, quæ in ipsis bellorum motibus acci-

* orbis
† quos
† Litigiani.
† Libari.
† Gilbriones
† vtrinque
† deficis

dere, quia sicut famosum prælium, ita multiplex atque perplexum. Sangbanus namque rex Alanorum metu futurorum perterritus, Attilæ (ei) se tradere pollicetur, & Aurelianam ciuitatem Galliæ, vbi tunc consistebat, in eius iura transducere. Quod vbi Theodericus & Ætius agnouere, magnis aggeribus eandem vrbem ante aduentum Attilæ destruunt, suspectúmque custodiunt Sangibanum, & inter suos auxiliares medium statuunt cum propria gente. Igitur Attila rex Hunnorum tali perculsus euentu, diffidens suis copiis, metuens inire conflictum, intúsque fugam reuoluens, ipso funere tristiorem, statuit per haruspices futura inquirere. Qui more solito nunc pecorum fibras, nunc quasdam venas in abrasis ossibus intuentes, Hunnis infausta denunciant. Hoc tamen quantulum prædixere solatij, quod summus hostium ductor de parte aduersa occumberet, * relictáque victoria, sua morte triumphum fœdaret. Quúmque Attila necem Ætij, * quòd eius motibus obuiabat, vel cum sua perditione duceret expetendam, tali præsagio sollicitus, vt erat consiliorum in rebus bellicis exquisitor, circa nonam diei horam prælium sub trepidatione committit, vt si non secus cederet, nox imminens subueniret.

*reliquámque victoriam

* qui

§ 62 Conuenere partes, vt diximus, in campos Catalaunicos. Erat autem positio loci decliui tumore, in * modum collis excrescens. Quem vterque cupiens exercitus obtinere, quia loci opportunitas non paruum beneficium conferret: dextram partem Hunni cum suis, sinistram Romani & Vesegothæ cum auxiliariis occuparunt. Relictóque de cacuminis eius iugo certamen ineunt.

*editum

§ 63 Dextrum (itaque) cornu cum Vesegothis Theodericus tenebat, sinistrum Ætius cum Romanis, collocantes in medio Sangibanum, quem superius retulimus præfuisse Alanis, prouidentes cautioni * militari, vt eum, de cuius animo minus præsumebant, fidelium turba concluderent. Facilè namque adsumit pugnandi necessitatem, cui fugiendi imponitur difficultas. E diuerso verò fuit Hunnorum acies ordinata, vt in medio Attila cum suis fortissimis locaretur, sibi potius ex hac ordinatione prospiciens, quatenus inter gentis suæ robur positus, ab imminenti periculo redderetur exceptus. Cornua verò eius multiplices populi, & diuersæ nationes, quas ditioni suæ subdiderat ambiebant. Inter quos Ostrogotharum præeminebat exercitus, Vualamire & Theodemire, & Vuidemire germanis ductantibus, ipso etiam rege, cui tunc seruiebant, nobilioribus: quia Amalorum generis eos potentia illustrabat. Eratque & Gepidarum agmine innumerabili rex ille fortissimus & famosissimus Ardaricus, qui ob nimiam suam fidelitatē erga Attilam, eius consiliis intererat. Nam perpendens Attila sagacitatem suam, eum & Vualamirem Ostrogotharum regem super cæteros regulos diligebat. Erat namque Vualamir secreti tenax, blandus alloquio, doli ignarus, Ardaricus fide & consilio, vt diximus, clarus. Quibus non immeritò contra parentes Vesegothas debuit credere pugnaturus. Reliqua autem, si dici fas est, turba regum, diuersarúmque nationum ductores, ac si satellites, nutibus Attilæ attendebant, & vbi oculo annuisset, absque aliqua murmuratione

* familiari

ratione cum timore & tremore vnusquisque adstabat, aut certè quod iussus fuerat, exsequebatur. Sed solus Attila rex omnium regum, super omnes, & pro omnibus solicitus erat. Fit ergo de loci quem diximus, opportunitate certamen. Attila suos dirigit, qui cacumen montis inuaderent, sed à Thorismundo & Ætio præuentus est. Qui eluctati collis excelsa vt conscenderent, superiores effecti sunt, venientésque Hunnos montis beneficio facilè turbauere.

§ 64 Tunc Attila, quum videret exercitum causa præcedente turbatum, eum tali ex tempore credit alloquio confirmandum: *Post victorias tantarum gentium, post orbem † sic constitutio edomitum, ineptum iudicauerim, tanquã ignaros rei verbis acuere. Quæret hoc aut nouus ductor, aut inexpertus exercitus. Nec mihi fas est aliquid vulgare dicere, nec vobis oportet audire. Quid autem aliud vos quàm bellare consuetum? Aut quid forti suauius, quàm vindictam manu quærere? Magnum munus à natura animos vltione satiare. Aggrediamur ergo hostem alacres, audaciores sunt semper, qui inferunt bellum. Adunatas despice dissonas gentes. Indicium pauoris est societate defendi. En ante impetum terroribus iam feruntur, excelsa quærunt, tumulos capiunt, & sera pœnitudine in campis munitiones efflagitant. Notum est vobis, quam sint leuia Romanorum arma: primo etiam non dico vulnere sed ipso puluere grauantur. Dum inordinatè coeunt, & acies testudinémque connectunt, vos confligite, præstantibus animis, vt soletis, despicientésque eorum acies, Alanos inuadite, in Vesegothas incumbite. Inde nobis est cita victoriam quærere, vnde se continet bellum. Abscisa autem neruis mox membra relabuntur, nec potest stare corpus cui ossa subtraxeris. Consurgant animi, furor solitus intumescat. Nũc consilia Hunni, nunc arma depromite, aut vulneratus quis aduersarij mortẽ deposcat, aut illæsus hostiũ clade satietur. Victuros nulla tela cõueniunt, morituros & in ocio fata præcipitant. Postremò cur fortuna Hũnos tot gentium victores adsereret, nisi ad certaminis huius gaudia præparasset? Quis denique Mæotidarum iter aperiret maiorib. nostris tot seculis clausum ac secretum? Quis adhuc inermib. cedere faciebat armatos? Faciem Hunnorum nõ poterit ferre adunata collectio. Non fallor euentu, hic campus est, quẽ nobis tot prospera promiserunt. Primus in hostes tela coniiciam. Si quis potuerit Attila pugnante ocium ferre, sepultus est.* His verbis accensi, in pugnam cuncti præcipitantur. Et quamuis haberent res ipsæ formidinem, præsentia tamen regis cunctationem hærentibus auferebat. * Manu manibus congrediuntur, bellum atrox, multiplex, immane, pertinax, cui simile nulla vsquam narrat antiquitas, vbi talia gesta referuntur, vt nihil esset, quod in vita sua conspicere potuisset egregius, qui huius miraculi priuaretur aspectu. Nam si senioribus credere fas est, riuulus memorati campi humili ripa prolabens, peremptorum vulneribus sanguine multo prouectus, non † auctus imbribus, vt solebat, sed liquore concitatus insolito, torrens factus est cruoris augmento. Et quos illic coëgit in aridam sitim vulnus inflictum, fluenta mixta clade traxerunt: ita constricti sorte miserabili sorbebant, putantes sanguinem quem fudere sauciati. § 66 Hic Theodericus rex dum adhortans discurreret exercitum, equo depulsus, pedibúsque suorum

* si consistatis

* manus

* auctus

*proculcatus — *conculcatus, vitam matura senectute conclusit. Alij verò dicunt eum interfectum telo Andagis de parte Ostrogotharum, qui tunc Attilanum sequebantur regimen. Hoc fuit, quod Attilæ præsagio haruspices priùs dixerant, quamquam ille de Ætio suspicaretur. Tunc Vesegothæ diuidentes se ab Alanis, inuadunt Hunnorum cateruas, & penè Attilam trucidassent: nisi prius prouidus fugisset, & se suósque ilico intra septa castrorum, quæ *plaustris vallata habebat, reclusisset. Quamuis fragile munimentum, tamen quæsierunt subsidium vitæ, quibus paulò ante nullus poterat *naturalis agger obsistere. Thorismund autem regis Theoderici filius, qui cum Ætio collem anticipans, hostes de superiori loco *proturbauerat, credens se ad agmina propria peruenire, nocte cæca ad hostium carpenta ignarus incurrit. Quem fortiter dimicantem quidam capite vulnerato equo deiecit, suorúmque prouidentia liberatus, à præliandi intentione desiit. Ætius verò similiter noctis confusione diuisus, quum inter hostes medios vagaretur, trepidus ne quid incidisset aduersi *Gothis, inquirens, tandémque ad socia castra perueniens, reliquum noctis scutorum defensione transegit. Postrema die luce orta quum cadaueribus plenos campos aspicerent, nec audere Hunnos erumpere, suam arbitrantur esse victoriam, scientésque Attilam non nisi magna clade confusum bello confugisse: quum tamen nil ageret vel prostratus abiectum: sed strepens armis tubis canebat, incursionémque minabatur: velut leo venabulis pressus, speluncæ aditus obambulans, nec audet insurgere nec desinit fremitibus vicina terrere: sic bellicosissimus rex victores suos turbabat inclusus. Conueniunt itaque Gothi, Romaníque, & quid agerent de superato Attila deliberant. Placet eum obsidione fatigari, qui annonæ copiam non habebat, quando ab ipsis sagittariis intra septa castrorum locatis crebris ictibus arceretur accessus. Fertur autem desperatis in rebus prædictum regem adhuc & in supremo magnanimum, equinis sellis construxisse pyram, seséque, si aduersarij irrumperent, flammis inijcere voluisse, ne aut aliquis eius vulnere lætaretur, aut in potestatem tantorum hostium gentium dominus perueniret. Verùm inter has obsidionum moras Vesegothæ regem filij patrem requirunt, admirantes eius absentiam, dum felicitas fuerit subsequuta. Quúmque diutius exploratum, vt viris fortibus mos est, inter densissima cadauera reperissent, cantibus honoratum, inimicis spectantibus abstulerunt. Videres Gothorum globos dissonis vocibus confragosos, adhuc inter bella furentia funeri reddidisse culturam. Fundebantur lachrymæ, sed quæ viris fortibus impendi solent. nostra mors erat, sed Hunno teste gloriosa, vnde hostium putaretur inclinata fore superbia, quando tanti regis efferre cadauer cum suis insignibus inspiciebant. At Gothi Theoderico adhuc iusta soluentes, armis insonantibus regiam deferunt maiestatem, fortissimúsque Thorismund bene gloriosus, ad manes carissimi patris, vt decebat filium, exequias est prosequutus. Quod postquam peractum est, orbitatis dolore commotus, & virtutis impetu, qua valebat, dum inter reliquias Hunnorum mortem patris vindicare contendit, Æthium patricium, ac si seniorem, prudentiaque matu-

*paluſtris — *naturalis — *perturbauerat. — *Vvisegothos inquirit — †inde hostium in inanitē forte superbiam

maturum, de hac parte consuluit, quid sibi esset in tempore faciendum. Ille verò metuens, ne Hunnis funditus interemptis, à Gothis Romanorum premeretur imperium præbet hac suasione consilium, vt ad sedes proprias remearet, regnúmque quod pater reliquerat, arriperet: ne germani eius opibus sumptis paternis, Vesegotharum regnum peruaderent, grauitérque dehinc cum suis, & quod peius est miserabiliter pugnaret. Quo responso non ambiguè, vt datum est, sed pro sua potiùs vtilitate suscepto, relictis Hunnis, redit ad Gallias. Sic humana fragilitas dum suspicionibus occurrit, magna rerum agendarum occasione intercipitur. In hoc enim famosissimo & fortissimarum gentium bello ab vtrisque partibus * clxij. millia cæsa referuntur, exceptis xc. millibus Gepidarum & Francorum, qui ante congressionem publicam noctu sibi occurrentes, mutuis concidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunnorum parte pugnantibus. Attilla igitur discessione cognita Gothorum, quòd de inopinatis colligi solet, & inimicorum magis æstimans dolum diutius se intra castra continuit. Sed vbi hostium absentia sunt longa silentia consecuta, erigitur mens ad victoriam, gaudia præsumuntur, atque potentis regis animus in antiqua fata reuertitur. ¶ 67 Thorisinund ergo patre mortuo, in cāpis statim Catalaunicis, vbi & pugnauerat regia maiestate subuectus, Tolosam ingreditur. Hic licèt fratrum & fortium turba gauderet, ipse tamen sic sua initia moderatus est, vt nullius reperiret de regni successione certamen. Attila verò nacta occasione de recessu Vesegotharum, & quo sæpe optauerat, cernens hostium solutionem per partes, mox iam securus ad oppressionem Romanorum mouit procinctum. ¶ 68 primáque aggressione Aquileiensem obsedit ciuitatem, quæ est metropoli Venetiarum, in mucrone vel lingua Adriatici posita sinus. Cuius ab Oriente muros Natissa amnis fluens, à monte Picis elambit, ibique quum diu, multóque tempore obsidens, nihil penitus præualeret, fortissimis intrinsecus Romanorum militibus resistentibus: exercitu iam murmurante & discedere cupiente, Attila deambulans circa muros, dum vtrum solueret castra, an adhuc moraretur deliberat animaduertit candidas aues, id est ciconias, quæ in fastigio domorum nidificant, de ciuitate fœtus suos trahere atque contra morem per rura forinsecus comportare. Et vt hoc, sicut erat sagacissimus inquisitor, præsensit, ad suos inquit: Respicite aues futurarum rerum prouidas perituram relinquere ciuitatem, casurásque arces periculo imminente deserere. Non hoc vacuum, non hoc credatur incertum: rebus præsciis consuetudinem mutat ventura formido. Quid plura? Animus suorum rursus ad oppugnandum Aquileiam inflammatur. Qui machinis constructis, omnibúsque tormentorum generibus adhibitis, nec mora, inuadunt ciuitatem, spoliant, diuidunt, vastántque crudeliter, ita vt vix eius vestigia, vt appareant, reliquerint. Exhinc iam audaciores, & necdum Romanorum sanguine satiati, per reliquas Venetum ciuitates Hunni bacchabantur.

¶ 69 Mediolanum quoque Liguriæ metropolim, & quondam regiam vrbem pari tenore deuastant, nec non & Ticinum æquali sorte

* clar.

deiiciunt, vicináque loca ſæuientes allidunt, demoliuntúrque pene totam Italiam. Quum que ad Romam animus fuiſſet eius attentus accedere, ſui eum (vt Priſcus refert hiſtoricus) remouere, non vrbi, cui inimici erant conſulentes: ſed Alarici quondam Veſegotharum regis obiicientes exemplum, veriti regis ſui fortunam, quia ille poſt fractam Romam diu non ſuperuixerat, ſed protinus rebus exceſſit humanis. Igitur dum eius animus ancipiti negocio inter ire & non ire fluctuaret, ſecúmque deliberans tardaret, placita ei legatio à Roma aduenit. Nam Leo Papa

* in agro Venetum Ambuleio per ſe ad eum accedit * in Acroventu Mambuleio, vbi Mincius amnis commeantium frequentatione tranſitur. Qui mox * depoſuit excitatum

* depoſito exercitus furore. furorem, & rediens qua venerat, id eſt, vltra Danubium, promiſſa pace diſceſſit: illud præ omnibus denuncians, atque interminando diſcernens, grauiora ſe in Italiam illaturum, niſi ad ſe Honoriam Valentiniani principis germanam, filiam Placidiæ Auguſtæ, cum portione ſibi regalium opum debita mitteret. Ferebatur enim, quia hæc Honoria, dum propter aulæ decus ac caſtitatem teneretur nutu fratris incluſa, clandeſtino eunucho Attilam inuitaſſet, vt contra fratris potentiam eius patrocinijs vteretur: prorſus indignum facinus, vt licentiam libidinis malo publico compararet. ¶ 70 Reuerſus itaque Attila in ſedes ſuas, & quaſi ocij pœnitens, grauitérque ferens à bello ceſſare, ad orientis principem Marcianum legatos dirigit, prouinciarum teſtans vaſtationem, quod ſibi promiſſa à Theodoſio quondam Imperatore minimè perſolueret, & ſi humanior ſolito ſuis hoſtibus appareret. Hæc tamen agens, vt erat verſutus & callidus, alibi minatus, alibi arma ſua commouit, & quod reſtabat indignationi, faciem in Veſegothas retorſit. Sed non eum, quem de Romanis, reportauit euentum. Nam per diſſimiles anterioribus vias recurrens, Alanorum partem trans flumen Ligeris conſidētem ſtatuit ſuæ redigere ditioni, quatenus mutata per ipſos belli facie, terribiliter emineret. ¶ 71 Igitur ab Dacia & Pannonia prouincijs, in quibus tunc Hunni cum diuerſis ſubditis nationib. inſidebant, egrediens Attila, in Alanos mouit procinctum. Sed Thoriſmund rex Veſegotharum fraudem Attilæ non impari ſubtilitate præſentiens, ad Alanos tota velocitate prius aduenit, ibíque ſuperuenientis iam Attilæ motibus præparatus occurrit, conſertóque prælio, penè ſimili eum tenore, vt prius in campis Catalaunicis, à ſpe remouit victoriæ, fugatúmque à partibus ſuis ſine triumpho remittens in ſedes proprias fugere compulit. Sic Attila famoſus, & multarum victoriarum dominus, dum quærit famam perditoris abiicere, & quod prius à Veſegothis pertulerat, abolere, geminatam ſuſtinuit, ingloriúſque receſſit. ¶ 72 Thoriſmund verò repulſis ab Alanis Hunnorum catervis, ſine aliqua ſuorum læſione Tholoſam migrauit, ſuorúmque quieta pace compoſitâ, tertio anno regni ſui ægrotans, dum ſanguinem tollit de vena, ab * Aſcalcruo cliente

* Aſcaliliano. inimicos nunciante, armis ſubſtractis, peremptus eſt. Vna tamen manu, quam liberam habebat, ſcabellum tenens, ſanguinis ſui extitit vltor, aliquantos inſidiantes ſibi extinguens. ¶ 73 Poſt cuius deceſſum, Theodericus germanus eius Veſegotharum in regno ſuccedens, mox

Riciarium

Riciarium Sueuorum regem cognatum suum repperit inimicum. Hic item Riciarius affinitatem Theoderici præsumens, vniuersam penè Hispaniam sibi credidit occupandam, iudicans opportunum tempus surreptionis composita initia tentare regnantis. Quibus ante Gallicia & Lusitania sedes fuere, quæ in dextro latere Hispaniæ per ripam Oceani porriguntur, habentes ab Oriente Austrogoniam, ab Occidente in promontorio sacrum Scipionis Romani ducis monumentum, à Septentrione Oceanum, à Meridie Lusitaniam, & fluuium Tagum, qui arenis suis permiscens auri metalla, trahit cum limi vtilitate diuitias. Exinde ergo exiens Riciarius rex Sueuorum, nititur totam Hispaniam occupare. Cui Theodericus cognatus suus, vt erat moderatus, legatos mittens, pacificè dixit, vt non solum recederet à finibus alienis, verùm etiam nec tentare præsumeret, odium sibi tali ambitione acquirens. Ille verò animo prætumido ait: *Si hic murmuras, & me venire causaris, Tolosam, vbi tu sedes, veniam: ibi si vales, resiste.*

§ 74 His auditis, ægrè tulit Theodericus, comparatúsque cum cæteris gentibus, arma mouit in Sueuos, *Burgundionum quoque Gnudiacum, & Hilpericum reges auxiliares habens, sibique deuotos. Ventum est ad certamen iuxta flumen Vibiũ, quod inter Asturicam, Hiberiámq; prætermeat. Consertóque prælio, Theodericus cũ Vesegothis, qui ex iusta parte pugnabat, victor efficitur, Sueuorum gentem penè totam vsque ad internecionem prosternens. Quorũ rex Riciarius *relicta infecta victoria, hostem fugiens, in nauim conscendit, aduersáque procella Tyrrheni ostij repercussus, Vesegotharũ est manib. redditus miserabilẽ non differens mortem, cum elementa mutauerit. Theodericus verò victor existens, subactis pepercit, nec vltra certamina sæuire permisit, præponens Sueuis, quos subiecerat, clientem proprium nomine Athiuulfum. Qui in breui animum ad præuaricationem ex Sueuorum suasionibus commutans, neglexit imperata complere, potius tyrannica elatione superbiens, credénsque se ea virtute prouinciam obtinere, qua dudũ cum domino suo eam subegisset. Is siquidẽ erat Vvarnorum stirpe genitus, longè à Gothici sanguinis nobilitate seiunctus: idcirco nec libertati studens, nec patrono fidem seruans. Quo comperto, Theodericus mox contra eum, qui eum de regno peruaso deiicerent, destinauit. Qui venientes, sine motu in primo eum certamine superantes, congruam factorum eius ab eo exegerunt vltionem. Captus namque & suorum solatio destitutus, capite plectitur: sensitque tandem iratum, qui propitium dominum crediderat contemnendum. Tunc Sueui rectoris sui interitum contuentes, locorum sacerdotes ad Theodericum supplices direxerunt. Quos ille pontificali reuerentia suscipiens non solum impunitatem Sueuorum indulsit, sed & vt sibi de suo genere principem constituerent, flexus pietate concessit.

* Burgundionum.

*Relicto infesto hoste.

§ 75 Quod & factum est, & Remismundum sibi Sueui regulum ordinauerunt. His peractis, pacéque cunctis munitis, tertio decimo regni sui anno Theodericus occubuit. Cui frater Euricus percupida festinatione succedens, sæua suspicione pulsatus est. Nam dum hæc

hæc circa Vesegotharum gentem & alia nonnulla geruntur, Valentinianus imperator dolo Maximi occisus est, & ipse Maximus tyrannico more regnum inuasit. Quod audiens Gizericus rex Vuandalorum, ab Africa armata classe in Italiam venit, Romámque ingressus cuncta deuastat. Maximus verò fugiens, à quodam Vrso milite Romano interemptus est. Post quem, iussu * Marciniani imperatoris orientalis * Maiorianus occidentale suscepit imperium gubernandum. Sed & ipse non diu regnans, dum contra Alanos, qui Gallias infestabant, mouisset procinctum, Dertonæ iuxta fluuium * Ira cognomento occiditur. Cuius locum Seuerus inuasit, qui tertio anno imperij sui Romæ obiit. Quod cernens Leo imperator qui in orientali regno Marciano successerat, Anthemium patricium suum ordinans, Romæ principem destinauit. Qui veniens illico Ricimerem generum suum contra Alanos direxit, virum egregium, & penè tunc in Italia ad exercitum singularem. Qui multitudinem Alanorum, & regem eorum Beurgum in primo statim certamine superatos, internecioni prostrauit. Euricus ergo Vesegotharum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo iure nisus est occupare. Quod comperiens Anthemius Imperator, protinus solatia Britonum postulauit. Quorum rex Riothimus cum xij. milibus veniens, in * Biturigas ciuitatem oceano è nauibus egressus, susceptus est. Ad quos rex Vesegotharum Euricus innumerum ductans exercitum aduenit, diúque pugnans Riothimum Britonum regem, antequam Romani in eius societate coniungerentur superauit. Qui ampla parte exercitus amissa, cum quibus potuit fugiens, ad * Burgundionum gentem vicinam, Romanis in eo tempore fœderatum aduenit. § 76 Euricus verò rex Vesegotharum Aruernam Galliæ ciuitatem occupauit, Anthemio principe iam defuncto, qui cum Ricimere genero suo intestino bello sæuiens * Romaniam triuisset ipséque à genere suo peremptus, regnum reliquit Olibrio. Quo tempore à Constantinopoli Aspar primus patriciorum, & Gothorum genere clarus, cum Ardabure & Patriciolo filiis, illo quidem olim patricio, hoc autem Cæsare, generóque Leonis principis appellato, spadonum ensibus in palatio vulneratus interiit. Et nec dum Olibrio viiij. mense in regnum ingresso obeunte, Glycerius apud Rauennam præsumptione, quàm electione Cæsar effectus est. Quem anno vix expleto, Nepos Marcellini quondam patricij sororis filius, à regno deiiciens, in portu Romano episcopum ordinauit. Tantas varietates mutationésque Euricus cernens, vt diximus superius, Aruernam occupat ciuitatem, vbi tunc Romanorum dux præerat Decius nobilissimus senator, & dudum Auiti Imperatoris, qui ad paucos dies regnum inuaserat, filius. Nam hic ante Olibrium paucos dies tenens imperium, vltro recessit Placentiam, ibíque episcopus est ordinatus. Huius ergo filius Decius diu certans cum Vesegothis, nec valens antestare, relicta patria, maximéque vrbe Aruernate hosti, ad tutiora se loca collegit. Quod audiens Nepos Imperator, præcepit * Decio, relictis Gallis ad se venire, in locum eius Oreste magistro militum ordinato: qui Ore-

† Marciani
† Maioranus
† Hita,
† Vetpriga
† Burgundionum
† Romam
† & Deciū

qui Orestes suscepto exercitu, & contra hostes egrediens, à Roma Rauennam peruenit, ibique remoratus, Augustulum filium suum Imperatorem efficit.

Quo comperto, Nepos fugit in Dalmatias, ibique defecit priuatus regno, vbi iam Glycerius dudum imperator Episcopatum Salonitanum habebat. Augustulo verò à patre Oreste in Rauenna imperatore ordinato, non multum post Odouacer Turcilingorũ rex, habens secum Scytos, Herulos, diuersarúmque gentium auxiliarios, Italiam occupauit, & Oreste interfecto, Augustulum filium eius de regno pulsum, in Lucullano, Campaniæ castello exilij pœna damnauit. Sic quoque Hesperium Romanæ gentis imperium, quod septingentesimo nono vrbis conditæ anno primus Augustorum Octauianus Augustus tenere cœpit, cum hoc Augustulo periit, anno decessorum prædecessorúmque regni quingentesimo vigesimo secundo, Gothorum dehinc regibus Romam Italiámque tenentibus. Interea Odouacer rex gentium omnem Italiam adeo subiugauit, vt terrorem suum Romanis indicaret, mox initio regni sui Brachiam comitem apud Rauennam occidit, regnóque suo confortato penè per quatuordecim annos vsque ad Theodorici præsentiam, de quo in subsequentibus dicturi sumus, obtinuit. Interim tamen ad eum ordinem, vnde digressi sumus, redeamus, & quomodo Euricus rex Vesegotharum Romani regni vacillationem cernens, Arelatum & Massiliam propriæ subdidit ditioni. Gezericus etenim Wandalorum rex suis eum muneribus ad ista committenda illexit, quatenus ipse Leonis vel Zenonis insidias, quas contra eum direxerant, præcaueret.

Egitque vt Orientale imperium Ostrogothæ, Hesperium Vesegothæ vastarent, vt in vtraque Repub. hostibus decernentibus, ipse in Africa quietus regnaret.

§ 77. Quod Euricus grato suscipiens animo, totas Hispanias Galliásque sibi iam iure proprio, tenens simul quoque & Burgundiones subegit, Arelatóque degens, decimonono anno regni sui vitâ priuatus est.

§ 78. Huic successit proprius filius Alaricus, qui nonus in numero ab illo Alarico magno regnum adeptus Vesegotharum. Nam pari tenore, vt de Augustulo superius diximus, & in Alaricis prouenisse cognoscitur, à quorum nominibus inchoant.

Quo interim nos prætermisso, sicut promisimus, omnem Gothorum texamus originem.

§ 79. Et quia dum vtræque gentes tam Ostrogothæ, quàm etiam Vesegothæ in vno essent, vt valui, maiorum sequens dicta reuolui, diuisósque Vesegothas ab Ostrogothis ad liquidum sum prosequutus: necesse nobis est, iterum ad antiquas eorum Scythicas sedes redire, & Ostrogotharum genealogiã, actúsque pari tenore exponere. Quos constat (morte) Ermanarici regis sui decessione à Vesegothis diuisos, Hunnorum

ſubditos ditioni in eadem patria remoraſſe, Vvinithario tamen Amalo principatus ſui inſignia retinente. Qui aui Ataulſi virtutem imitatus quamuis Ermanarici felicitate inferior, tamen (hæc moleſtè * referens Hunnorũ imperio ſubiacere paululum ſe ſubtrahebat ab illis, ſuámque dum nititur oſtentare virtutem, in Antarum fines mouit procinctum: eóſque dum aggreditur, prima congreſſione ſuperatur: deinde fortiter egit, regemque eorum Box nomine cum filiis ſuis & lxx. primatibus in exemplo terroris cruci adfixit, vt deditijs metum cadauera pendentium geminarent. Sed cum tali libertate vix anni ſpatio imperaſſet, non eſt paſſus † Balamber rex Hunnorum, ſed † aſcito ad ſe Sigiſmundo Hunnimundi magni filio, qui iuramenti ſui & fidei memor cum ampla parte Gothorum Hunnorum imperio ſubiacebat, renouatóque cum eo fœdere, ſuper Vvinitharium duxit exercitum. Diúque certantibus, primo & ſecundo certamine Vvinitharius vincit. Nec valet aliquis commemorare, quantam ſtragem de Hunnorum Vvinitharius fecit exercitu. Tertio verò prælio ſubreptionis auxilio ad fluuium nomine Erac, dum vterque ad ſe veniſſent, Balamber ſagitta miſſa, caput Vvinitharij ſaucians, interemit: neptémque eius † Vualadamarcam ſibi in coniugio copulans, iam omnem in pace Gothorum populum ſubactum poſſedit: ita tamen, vt genti Gothorum ſemper vnus proprius regulus (quamuis Hunnorum conſilio) imperaret. Et mox defuncto Vvinithario, rexit eos Hunnimundus filius quondam regis potentiſſimi Ermanarici, acer in bello, totiúſque corporis pulchritudine pollens: qui poſt hæc contra Sueuorum gentem feliciter dimicauit. Eóque defuncto, ſucceſſit Thoriſmund filius eius flore iuuentutis ornatus, qui ſecundo principatus ſui anno Gepidas mouit exercitum. Magnáque de illis potitus victoria caſu equi dicitur interemptus. Quo defuncto, ſic eum luxere Oſtrogothæ, vt lx. per annos in eius loco rex alius non ſuccederet, quatenus & illius memoriam ſemper haberent in ore, & tempus accederet, quo Vualamir † ambitum repararet virilem, qui erat ex conſobrino eius genitus Vvandalario: quia filius eius, vt ſuperius diximus, Beriſmund, iam contempta Oſtrogotharum gente propter Hunnorum dominium, ad partes Heſperias Veſegotharum fuiſſet gentem ſequutus, de quo & ortus eſt Vedericus. Vederico quoque filius natus eſt Eutharicus, qui iunctus Amalesuentæ filiæ Theoderici, item Amalorum ſtirpem iam diuiſam coniunxit, & genuit Athalaricum & Matheſuentam. Sed quia Athalaricus in annis puerilibus defunctus eſt, Matheſuenta Conſtantinopolim inlata, de ſecundo viro, id eſt Germano fratruele Iuſtiniani Imperatoris genuit poſthumum filium, quem nominauit Germanum. § 81 Sed nobis, vt ordo, quem cupimus, decurrat, ad Vvandalarij ſobolem, quæ trino flore pullulabat, redeundum eſt. Hic etenim Vvandalarius fratuelis Ermanarici, & ſuperſcripti Thoriſmundi conſobrinus, tribus editis † libris, in gente Amala gloriatus eſt, id eſt Vvalamir, Theodemir, Vvidemir. Ex quibus per ſucceſſio-

† Ferens

† ſupra Balanor.

† accerſito ad ſe Geſiſmundo.

† Vualadamaricā

† habitum

† liberis

cessionem parentum Vvalamir in regnum conscendit, adhuc Hunnis eos inter alias gentes generaliter obtinentibus. Erátque tunc in tribus his germanis contemplatio grata, quando mirabilis Theodemir pro fratris Vvalamir militabat imperio. Vvalamir verò pro altero iubet ornando, Vvidemir seruire pro fratribus æstimabat. Sic eis mutua affectione se tuentibus, nulli penitus deerat regnum, quod vtrique in sua pace tenebant. Ita tamen, vt sæpe dictum est, imperabant: vt ipsi Attilæ Hunnorum regis imperio deseruirent. Quibus nec contra parentes Vesegothas licuisset recusare certamen, sed necessitas domini etiam si parricidium iubet, implendum est. Nec aliter ab Hunnorum dominio diuelli potuit gens aliqua Scythica, nisi optata cunctis nationibus in commune, & Romanis mors Attilæ proueneris, quæ tam vtilis fuit, vt vita mirabilis.

§ 82. Qui, vt Priscus historicus refert, † extinctionis suæ tempore puellam, Ildico nomine decoram valde, sibi in matrimonium post innumerabiles vxores, vt mos erat gentis illius, socians: eiúsque in nuptiis † magna hilaritate resolutus, vino somnóque grauatus, resupinus iacebat, redundansque sanguis, qui ei solitè de naribus effluebat, dum consuetis meatibus impeditur itinere ferali faucibus illapsus eum extinxit. Ita glorioso per bella regi temulentia pudendum exitum dedit. Sequenti verò luce, quum magna pars diei fuisset exempta, ministri regij triste aliquid suspicantes post clamores maximos fores effringunt, inueniuntque Attilæ sine vulnere necem sanguinis effusione peractam, puellámque demisso vultu sub velamine lachrymantem. Tunc, vt illius generis mos est, crinium parte truncata, informes facies cauis turpauere vulneribus, vt præliator eximius non fœmineis lamentationibus & lacrymis, sed sanguine lugeretur virili. De quo id accessit mirabile, vt Martiano principi Orientis de tam feroci hoste sollicito in somnis diuinitas adsistens, arcum Attilæ in eadem nocte fractum ostenderet, quasi quòd gens ipsa eò telo multa præsumat. Hoc Priscus historicus vera se dicit attestatione probare. Nam in tantum magnis imperiis Attila terribilis habitus est, vt eius mortem in locum muneris superna regnantibus indicarent. Cuius manes quibus modis à sua gente honorati sunt, pauca de multis dicere non omittamus. In mediis siquidem campis, & intra tentoria serica cadauere collocato, spectaculum admirandum, & solenniter exhibetur. Nam de tota gente Hunnorum electissimi equites in eo loco, quo erat positus, in modum Circensium cursibus ambientes, facta eius cantu funereo tali ordine referebant. Præcipuus Hunnorum rex Attila patre genitus Mundzucco, fortissimarum gentium dominus, qui inaudita ante se potentia solus Scythica & Germanica regna possedit, nec non vtraque Romanæ vrbis imperia captis ciuitatibus terruit, & ne præda reliqua subderent, placatus precibus, annuum vectigal accepit. Quumque hæc omnia prouentu felicitatis egerit, non vulnere hostium, non fraude suorum, sed gente incolumi inter gaudia lętus, sine sensu doloris occubuit

† textus sui

† nimia

† putet

Quis ergo hunc * dicat exitum, quem nullus æstimat vindicandũ? Postquam talibus lamentis est defletus, strauam super tumulum eius, quam appellant ipsi, ingenti commessatione concelebrant, & contraria inuicem sibi copulentes, luctum funereum mixto gaudio explicabant, noctúque secreto cadauer est terra reconditum. Cuius * fercula primũ aureo, secundo argento, tertio ferri rigore communiunt; significantes tali argumento potentissimo regi omnia conuenisse: ferrum quo gentes edomuit: aurum & argentum, quod ornatum reipublicę vtriusque acceperit. Addunt arma hostium cædibus acquisita, phaleras vario gemmarum fulgore preciosas, & diuersis generis insignia, quibus colitur aulicum decus. Et vt tot & tantis diuitiis humana curiositate arceretur, operi deputatos detestabili mercede trucidarunt, emersíque momentanea mors sepelientibus cum sepulto. ¶ 82 Talibus peractis, vt solent animi iuuenum ambitu potentiæ concitari, inter successores Attilæ de regno orta contentio est, & dum inconsulti imperare cupiunt cuncti, omnes simul imperium perdidere. Sic frequenter regna grauat plus copia, quàm inopia successorum. Nam filij Attilæ, quorũ per licentiam libidinis penè populus fuit, gentes sibi diuidi æqua sorte poscebant, vt ad instar familiæ bellicosi regis cum populis mitteretur in sortem. Quod dum Gepidarum rex comperit Ardaricus, de tot gentibus indignatus, velut vilissimorum mancipiorum conditione tractari, contra filios Attilæ primus insurgit, illatúmque seruiendi pudorem sequuta felicitate detersit: nec solum suam gentem, sed & cæteras quæ pariter premebantur, sua discessione absoluit: quia facilè ómnes appetunt, quæ pro cunctorum vtilitate tentantur. In mutuum igitur armantur exitiũ, bellúmque committitur in Pannonia, iuxta flumen cui nomen est * Netad. Illic concursus factus est gentium variarum, quas Attila in sua tenuerat ditione. Diuiduntur regna cum populis, fiuntque ex vno corpore membra diuersa, nec quæ vnius passioni compararentur, sed quæ exciso capite inuicem insanirent. Quæ nunquam contra se pares inuenerant, nisi ipsi mutuis se vulneribus sauciantes, se ipsas discerperent fortissimæ nationes. Nã ibi admirandũ reor fuisse spectaculum, vbi cernere erat † cunctis, pugnantem Gothum ense furentem. Gepidam inuulnere † suorum cuncta tela frangentem. Sueuum pede. Hunnum sagitta præsumere, Alanum graui, Herulum leui armatura aciem instruere. Post multos ergo grauésque conflictus fauit Gepidis inopinata victoria. Nam triginta ferè millia tam Hunnorum, quàm aliarum gentium, quæ Hunnis ferebant auxilium, Ardarici gladius, conspiratorúmque peremit. In quo prælio filius Attilæ maior natu, nomine Ellac occiditur: quem tantum pater super cæteros amasse perhibebatur, vt eum cunctis diuersísque filiis suis in regno præferret: sed non fuit voto patris fortuna consentiens. Nam post multas hostium cædes sic viriliter eum constat peremptum, vt tam gloriosum superstes pater optasset interitum. Reliqui verò germani eius eo occiso fugantur iuxta littus Pontici maris, vbi prius Gothos sedisse descripsimus. Cessere itaque Hunni, quibus cedere putabatur vniuersitas. Adeo dissidium perniciosa

* copercula

* Nedao

† contis.
† suo tegũ tela

perniciosa res est, vt diuisi corruerint, qui adunati viribus territabant. Hæc causa Ardarici regis Gepidarum felix adfuit diuersis nationibus, qui Hunnorum regimini inuiti famulabantur, eorúmque diu mœstissimos animos ad hilaritatem libertatis votiuæ erexit. Venientésque multi per legatos suos ad solum Romanorum, & à principe Marciano grauissimè suscepti, distributas sedes, quas incolerent, accepere. Nam Gepidæ Hunnorum sibi sedes viribus vindicantes, totius Daciæ velut victores potiti, nihil aliud à Romano imperio, nisi pacem & annua solennia, vt strenui viri, amica pactione postulauere. Quod & libens tunc annuit Imperator, & vsque nunc consuetum donum est. Nam gens ipsa à Romano suscipit principe. Gothi verò cernentes Gepidas Hunnorum sedes sibi defendere, Hunnorúmque populum suas antiquas sedes occupare, maluerunt à Romano regno terras petere, quàm cum discrimine suo inuadere alienas, accipientes Pannoniam, quæ in longa porrecta planicie habet ab Oriente Mœsiam superiorem, à Meridie Dalmatiam, ab Occasu Noricum, à Septentrione Danubium. Ornata patria ciuitatibus plurimis, quarum prima Sirmis, extrema * Vindomina. Sauromatæ verò, quos Sarmatas diximus, & Cemandri, & quidam ex Hunnis in parte Illyrici ad castrum Martenam sedes sibi datas coluere. Ex quo genere fuit * Bliuilas dux Pentapolitanus, eiúsque germanus * Froilas, & nostri temporis * Bessa patricius. Sciri verò, & * Satagarij, & cæteri Alanorum cum duce suo nomine Candax Scythiam minorem, inferiorémque Mœsiam accepere. Cuius Candacis Alanouuamuthis patris mei genitor Paria, id est, meus auus, notarius quousque Candax ipse viueret, fuit: eiusque germanæ filius Gunthigis, qui & Baza dicebatur, magister militum, filius Andagis, * filij Andalæ, de prosapia Amalorum descendens. Ego item (quamuis agrammatus) * Iornandes, ante conuersionem meam notarius fui. Rugi verò, aliæque nationes nonnullæ * Biozimetas, Scandiopolim, vt incolerent, petiuere. Hernac quoque iunior Attilæ filius cum suis in extremo minoris Scythiæ sedes delegit. * Emnedzar & Vzindur consanguinei eius in Dacia Ripensi. Vto & * Iscalmus, qui ea potiti sunt, multíque Hunnorum passim proruentes tunc se in Romaniam dederunt. Et quibus nunc vsque Sacromontisij & Fosatisij dicuntur. Erant siquidem & alij Gothi, qui dicuntur Minores populus immensus, cum suo pontifice, ipsóque primate Vulfila, qui eos dicitur & literis instituisse, hodiéque sunt in Mœsia regione incolentes * Eucopolitanam. Ad pedes * enim montis gens multa sedit pauper & imbellis, nihil abundans, nisi armento diuersi generis pecorum, & pascua, siluáque lignorum, parum habens tritici, cæterarum specierum est terra fœcunda. Vineas verò nec si sunt alibi, certi eorum cognoscent, ex vicinis locis sibi vinum negociantes, nam lacte aluuntur. Plerique ergo, vt ad gentem, vnde agitur, reuertamur, id est Ostrogotharum, qui in Pannonia sub rege Vualemir eiúsque germanis, Theodemir & Vuidemir morabantur; quamuis diuisa loca, consilia tamen habuere vnita. Nam Vualemir inter Scarniungam & Aquam nigram fluuios, Theodemir iuxta * lacum

*Vendomia.
*Bliuiliorum
*Frollas,
* Besea
*Sadacarij
*Filuandelem
* Iordanis
*Brizim & Archadiopolim.
*Enmezar & Vltzindus
* Hislo Aliuóque dederunt;
†Nicopolitanam
† Emimontis
†locq

Pelsodis, Vvidemir inter vtrosque manebat. Contigit ergo, vt Attilæ filij contra Gothos, quasi desertores dominationis suæ, velut fugacia mancipia requirentes, venirent, ignarisque aliis fratribus, super Vvalemir solum irruerent. Quos tamen ille, quamuis cum paucis, excepit, diúque fatigatos ita prostrauit, vt vix pars aliqua hostium remaneret, quæ in fugam versa, eas partes Scythiæ peteret, quas

† Dauapri * Danubij amnis fluenta prætermeant, quæ lingua sua Hunniuar appellant. Eóque tempore quum ad fratrem Theodemirem gaudij nuncium direxisset, eo mox die nuncius veniens felicius in domo Theodemiris repperit gaudium. Ipso siquidem die Theodericus eius filius quamuis de Erelieua concubina, bonæ tamen spei puerulus natus erat.

¶ 84 Post tempus ergo non multum rex Vvalemir, eiúsque germani Theodemir & Vvidemir, consueta dum traderent dona à principe Marciano, quæ ad instar strenuæ gentis acceperunt, vt pacis fœdera custodirent, missa legatione ad Imperatorem, vident Theodericum *Triarij filium, & hunc genere Gothico, alia tamen stirpe, non Amala procreatum, omnino florentem cum suis, Romanorúmque amicitiis iunctum, & annua solennia consequentem, & se tantum despici. Illico furore commoti, arma arripiunt, & Illyricum penè totum discurrentes, in prædam deuastant. Sed statim Imperator animo mutato, ad pristinam recurrit amicitiam, missáque legatione, tam præterita cum instantibus munera tribuit, quàm etiam de futuro sine aliqua controuersia tribuere compromittit, pacisque obsidem ab eis, quem supra retulimus, Theodericum infantulum * Theodemeris accepit. Qui iam annorum septem incrementa conscendens, octauum intrauerat annum. Quem dum pater cunctatus daret, patruus Vvalemir extitit supplicator, tantum vt pax firma inter Romanos Gothósque maneret. Datus igitur Theodericus obses à Gothis, ducitur ad vrbem Constantinopolitanam Leoni principi, & quia puerulus elegans erat, meruit gratiam imperialem habere. Postquám ergo firma pax Gothorum cum Romanis effecta est, videntes Gothi non sibi sufficere ea, quæ ab imperatore acciperent salaria, simúlque cupientes ostentare virtutem, cœperunt vicinas gentes circumcirca prædari: primo contra Satagas, qui interiorem Pannoniam possidebant, arma mouentes. Quod vbi rex Hunnorum * Dinzio, filius Attilæ, cognouisset, collectis secum, qui adhuc videbantur, quamuis pauci, eius tamen sub imperio remansisse, Vlzingures, Angisciros, Bittugores, Bardores veniens ad Bassianam Pannoniæ ciuitatem, eámque circumuallans, fines eius cœpit prædari. Quo comperto Gothi, vbi erant, expeditionémque soluentes, quam contra Satagas collegerant, in Hunnos conuertunt, & sic eos suis à finibus ingloriοs pepulerunt, vt iam ex illo tempore, qui remanserant Hunni, & vsque hactenus Gothorum arma formident. Quiescente verò tandem Hunnorum gente à Gothis, Hunnimundus Sueuorum dux dum ad prædandas Dalmatias transit, armenta Gothorum in campis errantia deprædauit: quia Dalmatus Sueuia vicina erat, nec à Pannoniis multum distabar, præ-

Marginal notes: † Triarij; † Theodemiri accipiunt; † Dindzic

bat, præsertim vbi tunc Gothi residebant. Quid plurimum? Hunnimundo cum Sueuis vastatis Dalmatiis ad sua reuertente, Theodemis germanus VValemiris regis Gothorum non tantum iacturam armentorum dolens, quantum metuens, ne Sueui, si impunè hoc lucrarentur, ad maiorem licentiam prosilirent, sic vigilauit in eorum transitu, vt intempesta nocte dormientes inuaderet ad lacum Pellodis, consertóque inopinato prælio, ita eos oppressit, vt etiam ipso rege Hunnimodo capto, omnem exercitum eius, qui gladium euasissent, Gothorum subderet seruituti. Et dum multum esset amator misericordiæ, facta vltione, veniam condonauit, reconciliatúsque cum Sueuis eundem, quem ceperat, adoptans sibi filium, remisit cum suis in Sueuiam. Sed ille immemor paternæ gratiæ, post aliquod tempus conceptum dolum parturiens, Scirorum gentem incitauit, qui tunc supra Danubium considebant, & cum Gothis pacificè morabantur, quatenus scissi ab eorum fœdere, secúmque iuncti, in arma prosilirent, gentémque Gothorum inuaderent. Tunc Gothis nihil mali sperantibus præsertim de vtrisque amicis vicinis confisis, bellum insurgit ex improuiso, coactíque necessitate ad arma confugiunt, solitóque certamine arrepto, se suámque iniuriam vlciscuntur. In eo siquidem prælio Rex eorum VValemir dum equo insidens ad cohortandos suos ante aciem curreret, proturbatus equus corruit, sessorémque suum deiecit: qui mox inimicorum lanceis confossus, interemptus est. Gothi verò tam regis sui mortem, quàm suam iniuriam à rebellionibus exigentes, ita sunt præliati, vt penè de gente Scirorum, nisi qui nomen ipsum ferrent, & hic cum dedecore non remansissent, sic omnes extinxerunt. Quorum exitium Sueuorum reges Hunnimundus & Alaricus veriti, in Gothos arma mouerunt, freti auxilio Sarmatarum, qui cum Beuga & B..bai regibus suis auxiliariis eorum deuenissent, ipsásque Scirorum reliquias quasi ad vltionem suam acrius pugnaturas accersentes cum Edica & † Vulfo eorum primatibus, habuerunt simul secum tam Gepidas, quàm ex gente Rugorem non parua solatia. Cæterisque hinc inde collectis, ingentem multitudinem aggregantes, ad amnem Bolliam in Pannoniis castrametati sunt. Gothi tunc VValemire defuncto, ad fratrem eius Theodemir confugerunt. Qui quamuis dudum cum fratribus regnans, tamen auctioris potestatis insignia sumens, VVidemire fratre iuniore accito, & cum ipso curas belli partitus, coactus ad arma prosiliuit, Consertóque prælio, superior pars inuenitur Gothorum, adeo vt campus inimicorum corruentium cruore madefactus, vt rubrum pelagus appareret. Armáque & cadauera in modum collium cumulata campum plus quàm decem millibus oppleuerunt. Quod Gothi cernentes, ineffabili exultatione lætantur, eo quòd regis sui VValemiris sanguinem & suam iniuriam cum maxima inimicorum strage vlciscerentur. De innumerabili verò variáque multitudine hostium qui valuerunt euadere, effugati vix ad sua inglorij peruenerunt. Post certum verò tempus instanti hiemali frigore, amnéque Danubij solitè congelato: (nam istiusmodi fluuius ita rigescit, vt in silicis mo-

† Hunulfo

* tragulas dum vehat exercitum pedestrem, plaustraque & * triaculas, vel quicquid vehiculi fuerit, nec cymbarum indigeat lintre) sic ergo cum gelatum Theodemir Gothorum rex cernens, pedestrem ducit exercitum, emensóque Danubio, Sueuis improuisus à tergo apparuit. Nam regio illa Sueuorum ab oriente Baiobaros habet, ab occidente Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione Thuringos. Quibus Sueuis tunc iuncti Alamanni etiam aderant, ipsíque Alpes erectas omnino regentes: vnde nonnulla fluenta Danubium influunt, nimio cum † sono vergentia. † sonitu Hic ergo taliter munito loco, Theodemir rex hiemis tempore Gothorum ductauit exercitum, & tam Saeuorum gentem, quàm etiam Alemannorum vtrasque ad inuicem fœderatas deuicit, vastauit, & penè subegit. Inde quoque victor ad proprias sedes, id est Pannonias reuertens, Theodericum filium suum, quem Constantinopolim obsidem dederat, à Leone imperatore remissum cum magnis muneribus gratanter recepit. Qui Theodericus iam adolescentiæ annos contingens expleta pueritia, octauumdecimum peragens annum, adscitis satellitibus patris ex populo amatores sibi clientésque consociauit, penè sex millia viros, cum quibus inscio patre, emenso Danubio, super Babai Sarmatarum regem discurrit, qui tunc de Camundo duce Romanorum victoria potitus superbiæ tumore regnabat, cúmque superueniens Theodericus interemit, familiámque & censum deprædans, ad genitorem suum cum victoria repedauit. Singidonum dehinc ciuitatem, quam ipsi Sarmatæ occupassent, inuadens, non Romanis reddidit, sed suæ subdidit ditioni. Minuentibus deínde hinc inde vicinarum gentium spoliis, cœpit & Gothis victus, vestitúsque: deesse & hominibus, quibus dudum bella alimoniam præstitissent, pax cœpit esse contraria. Omnésque cum clamore magno ad regem Theodemir accedentes Gothi orant, quacunque parte vellet ductaret exercitum. Quia accito Germano, missáque sorte, hortatus est, vt ille in partem Italiæ vbi tunc Glycerius regnabat imperator, ipse vero ceu fortiter ad ipsius regnum accederet orientale quidem. Quod & factum est. Et mox Vvidemir Italiæ terras intrauit, & extremum fati munus reddens, excessit rebus humanis, successorem relinquens regni Vvidemir filium suúmque Synomium. Quem Glycerius imperator muneribus datis, de Italia ad Gallias transtulit, quæ * à diuersis circum circa gentibus premebantur, * aduersis adserens vicinos sibi Vesegothas eorum parentes regnare. Quid multa? Vvidemir acceptis muneribus, simúlque mandatis à Glycerio Imperatore, Gallias tendit, seséque cum parentibus iungens Vesegothis, vnum corpus efficiunt vt dudum fuerant; & sic Gallias, Hispaniásque tenentes, suo iure defendunt, vt nullus sibi alius præualeret. Theodemir autem frater senior cum suis transit * Saum amnem, Sarmatis militibúsque interminans bellum, si aliquis obstaret ei. * Spadum Quod illi verentes, quiescunt, imò nec præualent ad tantam multitudinem. Videns Theodemir vndique sibi prospera prouenire. Naissum primam vrbem inuadit Illyrici: filióque suo Theoderico consociatus adstat,

ſtat, & in villam comites per caſtrum Herculis tranſmittit Vlpianam. Qui venientes, tam eam, quàm & opes mox in deditionem accipiunt, nonnulláque loca Illyrici inacceſſabilia ſibi tunc primùm peruia faciunt. Nam Heracliam & Lariſſam ciuitates Theſſaliæ primùm præda capta iure bellico potiuntur. Theodemir verò rex animaduertens tam felicitatem ſuam, quàm etiam filij: nec hac tamen contentus egrediens Naiſſitannam vrbem, paucis ad cuſtodiam derelictis, ipſe Theſſalonicam petiit, in qua * Clarianus patricius à principe directus, cum exercitu morabatur. Qui dum videret vallo muniri Theſſalonicam, nec ſe eorum conatibus poſſe reſiſtere, miſſa legatione ad Theodemir regem, muneribúſque oblatis ab * obſidione eum verbis retorquet. Initóque fœdere, Romanus ductor cum Gothis loca eis iam ſponte, quæ incolerent, tradidit, id eſt Ceropellas, Europam, Medianam, * Petinam, Bereum & alia quæ * Sium vocantur. Vbi Gothi cum rege ſuo armis depoſitis, compoſita pace quieſcunt.

* Hilarianus.
* excidione
* Retinam, beram
* Phyium

§ 86 Nec diu poſt hæc & rex Theodemir in ciuitate Certas fatali ægritudine occupatus, vocatis Gothis, Theodericum filium regni ſui deſignat heredem, & ipſe mox rebus humanis exceſſit. Theodericum verò genti ſuæ regem audiens, ordinatum Imperator Zeno graue ſuſcepit, eique euocatoria deſtinata, ad ſe in vrbem venire præcepit, digróque ſuſcipiens honore, inter proceres ſui palatij collocauit. Et poſt aliquod tempus ad ampliandum honorem eius, in arma ſibi eum filium adoptauit, de ſuiſque ſtipendiis triumphum in vrbe donauit. Factúſque eſt conſul ordinarius, quod ſummum bonum, primúmque in mundo decus edicitur: nec tantum hoc, ſed etiam equeſtrem ſtatuam ad famam tanti viri * ante regiam palatij collocauit. Inter hæc ergo Theodericus Zenonis imperio fœdere ſociatus, dum ipſe in vrbe bonis omnibus frueretur, gentémque ſuam in illyrico (vt diximus) reſidentem, non omnino idoneam, aut refertam audiret, elegit potius ſolito more gentis ſuæ labore quærere victum, quàm ipſe ocioſè frui regni Romani bona, & gentem ſuam mediocriter victitare, ſecúmque deliberans, ad principem ait: *Quamuis nihil deeſt nobis, imperio veſtro famulantibus: * tamen ſi dignum ducit pietas veſtra, deſiderium mei cordis libenter exaudiat.* Qúmque ei vt ſolebat, familiariter facultas fuiſſet loquendi conceſſa: *Heſperia (inquit) plaga quæ dudum deceſſorum, prædeceſſorúmve veſtrorum regimine gubernata eſt, & vrbs illa caput orbis & domina, quare nunc ſub regis Turcilingorum & * Rugorum tyrannide fluctuat? Dirige cum gente mea, ſi præcipis, vt hic expenſarum pondere careas, & ibi, ſi adiutus à domino vicero, fama veſtræ pietatis irradiet. Expedit namque, vt ego, qui ſum ſeruus veſter & filius, ſi vicero, vobis donantibus, regnum illud poſſideam, haud ille, quem non noſtis tyranni iugo ſenatum veſtrum, partémque reipublicæ captiuitatis ſeruitio premat. Ego enim ſi vicero, veſtro dono, veſtróque munere poſſidebo: ſi victus fuero, veſtra pietas nihil amittit, imò, vt diximus, lucratur expenſas.*

* conttà
* tamen
† Rorgorum

Quo audito, quamuis ægrè ferret imperator diſceſſum eius, nolens tamen eum contriſtare, annuit quæ poſcebat, magníſque di-

tatum muneribus, dimisit à se, senatum populúmque ei commendans Romanum. Igitur egressus vrbe regia Theodericus, & ad suos reuertens, omnem gentem Gothorum, quæ tamen ei præbuerat consensum assumens, Hesperiam tendit, rectóque itinere per Sirmias ascendit, vicinas Pannoniæ. Indéque Venetiarum fines ingressus, ad pontem Sontium nuncupatum castrametatus est. Quúmque ibi ad reficienda corpora hominum iumentorúmque, aliquanto tempore * resedisset, Odouacer armatum contra eum direxit exercitum. Quem ille ad campos Veronenses occurrens, magna strage deleuit, castrísque solutis fines Italiæ cum potiore audacia intrat, transactóque Pado amne ad Rauennam regiam vrbem castra componit, tertio ferè miliario ab vrbe, loco qui appellatur Pineta. Quod cernens Odouacer, intus se in vrbe communiuit. Indéque subreptiuè noctu frequenter cum suis egrediens, Gothorum exercitum inquietat. Et hoc non semel, nec iterum, sed frequenter, & penè molitur toto triennio. Sed frustra laborat, quia cuncta Italia dominum iam dicebat Theodericum, & illius ad nutum res illa publica obsecundabat. Tantum ille * solus cum paucis satellitibus, & Romanis, qui aderant, & fame & bello quotidie intra Rauennam laborabat. Quod dum nihil proficeret missa legatione, veniam supplicat. Cui & primum concedens Theodericus, postmodum hac luce priuauit. Tertióque, vt diximus, anno ingressus in Italiam, Zenonísque imperatoris consulto priuatum habitum suæque gentis vestitum reponens, insigne regij amictus, quasi iam Gothorum Romanorúmque regnator, adsumit.

* resedisset
* plus

§ 88 Missáque legatione ad Lodo in Francorum regem, filiam eius * Audefledam sibi in matrimonio petit. Quam ille gratè libentérque concessit, suos filios * Ildebertum, & * Childebertum, & Tuidebertum credens hac societate cum gente Gothorum, inito fœdere sociari. Sed non adeo pacis ad concordiam profuit ista coniunctio, quia sæpenumero propter Gallorum terras grauiter inter se decertati sunt, & nunquam Gothus Francis cessit, dum viueret Theodericus. Antequam ergo de * Audefleda sobolem haberet, naturales ex concubina, quas genuisset adhuc in Mœsia filias habuit, vnam nomine * Theodicode, & aliam Ostrogotho. Quas mox vt in Italiam venit, regibus vicinis in coniugio copulauit, id est vnam Alarico Vesegotarum, & aliam Sigismundo Burgundionum. De Alarico ergo natus est Amalaricus. Quem auus Theodericus in annis puerilibus vtroque parente orbatum dum fouet atque tuetur, comperit Eutharicum * Vviterichi filium, Beremundi & Thoresmundi nepotem, Amalorum de stirpe descendentem, in Hispania degere, iuuenili ætate, prudentia & virtute, corporísque integritate pollentem. Ad se eum facit venire, eíque Amalasuentham filiam suam in matrimonio iungit. Et vt ad plenum progeniem suam dilataret, Amalafredam germanam suam, matrem * Theodati, qui postea rex fuit, in Africam regi Vvandalorum coniugem dirigit Trasemundo, filiámque eius, neptem suam Amalabergam Thuringorum regi consociat * Hermendefredo: suum comitem inter primos electum ad obtinendam

* Odelfledam
* Heldibertum
* Childebertum, & Theodebertum
† Adelfleda
† Thiudigotā & aliam Ostrogotham
† Veterici
† Theodahadi
† Hermeclido

tinendam

tuenda in Sirmiensem dirigit ciuitatem. Quam ille expulso rege eius Transarico, filio Trasitile, retenta eius matre obtinuit. Indéque contra Sabinianum Illyricum magistrum militiæ, qui tunc cum Mundone parauerat, ad ciuitatem cognomine * Margoplano, quæ inter Danubium, Margúmque flumina adiacebat, cum duobus millibus peditum, equitibus quingentis, in Mundonis solatia veniens Illyricianum exercitum demoliuit. Nam hic Mundo Attilanis quondam origine descendens, Gepidarum gentem fugiens, vltra Danubium in incultis locis, sine vllis terræ cultoribus debacchatur. Et plerisque abactoribus, Scamarisque & latronibus vndecunque collectis, turrim quæ Herta dicitur, supra Danubij ripam positam occupans, ibíque agresti ritu * prædans vicinos, regem se suis grassatoribus * nuncupat. Hunc ergo penè desperatum, etiam de traditione sua deliberantem, Petza subueniens, è manibus Sabiniani eripuit, suóque regi Theoderico cum gratiarum actione fecit subiectum. Non minus trophæum de Francis per Hibbam suum comitem in Galliis acquisiuit, plus xxx. millibus Francorum in prælio cæsis. Nam & Thiodem suum armigerum post mortem Alarici generi tutorem in Hispaniæ regno Amalarici nepotis constituit. Qui Amalaricus in ipsa adolescentia Francorum fraudibus irretitus, regnum cum vita amisit. Post quem Thiodis tutor eiusdem regnum ipsum inuadens Francorum insidiosam calumniam de Hispaniis pepulit, & vsque dum viueret, Vesegothas continuit. Post quem * Thiodisglossa regnum adeptus, non regnans defecit, occisus à suis. Cui succedens * Hactenus Agil, continuat regnum. Contra quem Athanagildus insurgens Romani regni concitat vires. Vbi & Liberius patricius cum exercitu destinatur. Nec fuit in parte occidua gens quæ Theoderico, dum viueret, aut amicitia, aut subiectione non deseruiret. Sed postquam ad senium peruenisset, & se in breui ab hac luce egressurum cognosceret, conuocans Gothos comites, gentísque suæ primates, Athalaricum infantulum adhuc vix decennem filium filiæ suæ Amalasuenthæ, qui Eutharico patre orbatus erat, regem constituit, eísque in mandatis dedit, ac si testamentali voce denuntians, vt regem colerent, Senatum, populúmque Romanum amarent, principémque orientalem placatum semper propitiúmque haberent. Quod præceptum quàm diu Athalaricus rex, eiúsque mater viuerent, in omnibus custodientes, penè per octo annos in pace regnarunt, quamuis Francis de regno puerili desperantibus, imò in contemptu habentibus bellàque parare molientibus, quod pater & auus * Gallias occupasset, eis concessit. Cætera in pacis tranquillitate possessa. Dum ergo ad spem iuuentutis Athalaricus accederet, tam suam adolescentiam, quàm matris viduitatem orientis principi commendauit: sed in breui infelicissimus immatura morte præuentus, rebus humanis excessit. Tum mater ne pro sexus sui fragilitate à Gothis sperneretur, secum deliberans, * Theodatum consobrinum suum germanitatis gratia accersitum à Thuscia, vbi priuata vita degens, in laboribus propriis erat, in regnum collocauit. Qui immemor consanguinitatis, post aliquantum tempus à palatio Ra-

* Margum planum supra
* Margúmque
* prædásque innectens vicinis
* fecerat
* Thiudis Tolosa
* hastenus Agil continet.
* per Gallias
* Theodahadum

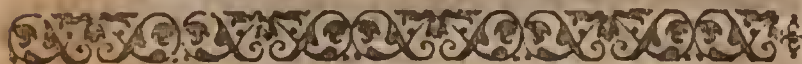
uennate * abstractam, in insulam laci Bussinensis eam exilio relegauit. Vbi * paucissimos dies in tristitia degens ab eius satellitibus in balneo est strangulata. Quod dum Iustinianus imperator orientalis audisset, quasi susceptorum suorum mors ad suam iniuriam redundaret, sic est commotus. Eodem namque tempore * de Africa à Wandalis quum per fidelissimum suum * Belisarium patricium reportaret triumphum, nec mora, in ipso temporibus madentibus adhuc armis cruore * Wandalico, contra Gothos per eundem ducem mouit procinctum. Qui dux prudentissimus haud secus * arbitratur Getarum subigere populum, si prius nutricem eorum occupasset Siciliam. Quod & factum est. Trinacriámque ingresso, mox Gothi, qui Syracusanum oppidum insidebant, videntes se nihil præualere cum suo duce Sinderic, vltrò se Belisario dediderunt. Quumque ergo Romanus ductor Siciliam peruasisset, * Theodatus comperiens, * Euermor generum suum cum exercitu ad fretum, quod inter Campaniam Siciliámque interiacet, & de Thyrreni maris sinu vastissimus Hadriaticus æstus euoluitur, custodiendum dirigit. Vbi cùm Euermor accessisset, ad Rhegium oppidum castra composuit. Nec mora, deterioratam causam cernens suorum, ad partes victoris cum paucis & fidelissimis famulis consciis mouit, vltróque se Belisarij pedibus aduoluens, Romani regni optat seruire principibus. Quod Gothorum exercitus sentiens, suspectum * Theodatum clamitat regno pellendum, & sibi ductorem suum Vuitigem, qui armiger eius fuerat, in regem leuandum. Quod & factum est. Et mox in campis barbaricis Vuitigis in regnum leuatus, Romam ingreditur, præmissísque Rauennam fidelissimis sibi viris, Theodati necem demandat. Qui venientes, imperata sibi perficiunt, & † occisum Theodatum regem, qui à rege missus adueniebat, vt adhuc in campis barbaricis erat, Vuitigim populis nunciat. Inter hæc Romanus exercitus emenso freto, Campaniam accedens subuersaque Neapoli, Romam ingreditur. Vnde ante paucos dies rex Vuitigis egressus, Rauennam profectus, Mathasuentam † filiam Amalasuinthæ, Theoderici quondam regis neptem, sibi in matrimonium sociarat. Cúmque his nouis nuptiis delectatus, aulam regiam fouet Rauennæ, Romæ egressus imperialis exercitus, munita vtriusq; Thusciæ loca inuadit. Quod cernens per nuncios Vuitigis † Cumunilam ducem Gothorum † manu armis conferta mittit Perusiam. Vbi dum magnum comitem cum paruo exercitu residentem obsessione longa euellere cupiunt superueniente Romano exercitu, ipsi euulsi, & omnino extincti sunt. Quod audiens Vuitigis, vt leo furibundus, omnem Gothorum exercitum congregat, Rauennámque egressus, Romanas arces obsidione longa fatigat. Sed frustrata eius audacia, post xxiv. menses ab obsidione Romanæ vrbis aufugit, & se ad Ariminensem oppressionem præparet. Vnde pari tenore frustratus, fugatúsque Rauennam se recepit. Vbi obsessus, nec mora, vltrò se ad partes dedit victoris, cum Mathasuenta iugali, regiísque opibus. Et sic famosum regnum, fortissimámque gentem, diúque regnantem tandem † deinde millesimo & trecentesimo anno victor gentium diuersarum Iustinianus imperator per fi-

* abijt, & postea in insulam
* Amalesuntha plures dies.
* de Africa & Vuand.
* Bellarium
* Vuandalorū, mox super
* annis tribus
* Theodahadus
* Euermūdum
* Theodahadum
† occiso Theodado rege
† Mathesuentæ filiæ
† Cum Mumila duce
† Manum armis confertam mittit Perusias
† penè mil & trecēsimo

per fidelissimum consulem vicit Belisarium, & perductum Vuitigem Constantinopolim patrici honore donauit. Vbi plus biennio demoratus, imperatorisque in affectu * conuictus, rebus excessit humanis. Mathasuentam verò iugalem eius fratri suo Germano patricio coniunxit. imperator. De quibus posthumus patris Germani natus est filius, item Germanus, In quo coniuncta Aniciorum gens cum Amala stirpe, spem adhuc vtriusque generis domino præstante promittit. Huc * vsque Getarum origo, ac Amalorum nobilitas, & virorum fortium facta, ac laudanda progenies laudabiliori principi cessit, & fortiori duci manus dedit: cuius fama nullis seculis, nullis silebitur ætatibus. *Sic victor ac triumphator Iustinianus Imperator, & Consul Belisarius, Vvandalici, Africani, Geticíque dicentur. Hæc qui legis, scito me † veterum secutum scripta † ex eorum spaciosis pratis paucos flores collegisse, vnde inquirenti pro captu ingenij mei coronam contexerem. Nec me quis in fauorem gentis prædictæ, quasi ex ipsa trahentem originem, aliqua addidisse credat, quàm quæ legi, aut comperi. Nec sic tamen cuncta, quæ de ipsis scribuntur, aut referuntur, complexus sum: nec tantum ad eorum laudem, quantum ad laudem eius qui vicit, exponens

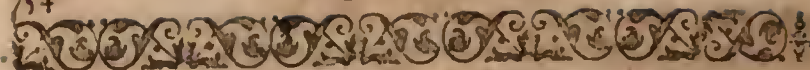
* côuictus
* Huc vsque hæc
* sed
† maiorum
† & ex eorum latissimis.

Explicit de antiquitate Getarum, actibusque eorum, quos deuicit Iustinianus Imp. per fidelem Reip. Belisarium Consulem.

LECTORI

HVNC Panegyricum Ennodij Ticinensis, vt à quibusdam scribitur, Episcopi, cùm præter natiua vitia, tot aliunde vulneribus scateret, vt non maioris modò otij, sed & integrioris exemplaris ope indigere videretur, lubens sanè omitti passurus fui, nisi ijs quoque satisfactum vellem, qui eum & hoc loco, vt Ostrogothicæ historiæ particulam, inseri, & cæteris eius generis laudationibus aliquando adijci cupiunt, quas non adeò meliore fato hactenus toties editas dolent. Cui aliter visum erit, is, non tam à nobis propositum, quam vel depositum, vel si malit, ex xij. tab. lege Regia expositum putet.

Panegericus dictus clementissimo Regi Theoderico ab Ennodio.

* illum * proscribat

* Referat

† agnoscis

* referentium

† proximus * hymnorū licet merc. † directo * opifici suo lingua blanditur, iungitur * commemorationū in iis tui bono adfer. † In his * æthereo

† vigor se * separatim † diuisiones

* professionis

ILLI, Princeps venerabilis, in laudibus tuis * præscribat professio, illum à præconiis propositi repellat consideratio quem à defensione tua aliquod subtraxit officium. * Refundat tibi generalitas rebus obligata sermonem, dum inæqualis vicissitudo compensat laudibus, quòd adepta est de sudore. Armis tuis libertas obnoxia, quod solum potest, hilaritatem didicit annunciare præconiis. Tuum est, inclite, deuotioni pretium dare, quam intelligis vires subditorum non posse trāscendere. Erit dispensationis sacræ, de famulis æstimare quid exigas, in quibus † cognoscis totum tibi militare quod præualent. Propriis maiestas tua oblationem literariam dignetur altaribus, quia ne senescat claritudo operum, aduocanda sunt linguarum exercitia. quid egeris, ne vetustas sibi vindicet, obliget catena * refertarum disciplinarum. Eis quietem vos tribuetis, per quas vobis continget æternitas. Nihil amplius cœlestis dispensator arcani ab humanis poscit ingeniis, nisi vt intelligant quo veniat auctore quod sapiunt. Inter Deos † proximè, agnouisse qui præstitit, reddidisse est beneficium, quod descendit à superis, sola * animorum licet mercede taxari. Fabricator mundi ad potiora munera modulatis inuitatur eloquiis † discite si non præmij loco * opifici lingua blanda adiungitur, quòd de sacrario mundi pectoris laudatio debet principalis effluere. Nec solum linguæ nitorem postulat * cōmemoratio numinis tui, bona adferenda conscientia. † In diuinis obsequiis, feriato ore, peragit mens serena sacrificium actuum munitus claritate in * æthereo cultu etiam mutus obsequitur. Ergo & me titulus qui obstare putabatur, inuitat. Vtinam mūdior professio habeat concordiam cum secretis, nec dissentiat splendor cordis à corpore. Salue nunc Regum maxime, in cuius dominio saporem suum ingenuitatis † vigor agnouit. Salue status reipublicæ. nam nefas est * speciatim à te simul collata narrare, & vnius bona temporis verborum † diuisione discernere. Si bella Regis mei numerem, tot inuenio quot triumphos: congressui tuo nullus hostiū, nisi qui laudib. adderetur, occurrit. Militauit trophæis, qui restitit voluntari. Nam semper aut pietati tuæ peperit subiectus gloriam, aut qui præsumpsit, tela virtuti. Qui te in acie conspexit, superatus est: qui in pace, nihil timuit. Nec promissio venerabilis claudicauit inter prospera, nec passus est moram vigor in prælijs. Gallis tuus multo vallatus obstaculo, & cotidianas victorias vidit: & † professionis detrimenta non attulit: sic inimicorum interclusus agminibus, vt negaret assessum: sic tuo parefactus impulsu, quasi hostium prouidentia nil noceret. Hæc si fœlicitate tuæ adscribenda sunt, est plena dos principis omni honore angustior: si labori, prima dextris ominibus contra naturam certamina

tamina suscipiens, ne resistendi spes relinqueretur inimicis, varias tibi loco principe cœli leges terrarum munimina, fluminum superba subdidisti. si mentior vnquam dispositis tuis, impedimentum exhibuit † ardore vel frigora, si † tu more gurgitum, si bibendi necessitate constrictus es, si Alpium iuga conuexi poli sublimitate sociata cursib. tuis attulere tarditatem. Nescierunt resistere quos deuictis locorum munitionib. inuenisti. † Quin, securos faciunt interrupta quos protegunt, & laxatis in otio animis viuunt † qui tutiora possident. Aduersus te nec campestris habitatio pares protulit, nec quos amplexa sunt inuia, nisi exciterūt supplices, à deprædatione subduxit. In possessione tua positus, sine formidine diuitias indicauit: nec rebellem † iuuit, si pauper innotuit. Nemo indignationi tuæ nisi humilitate subtractus est, cum in sociorum profecisset numero qui rogauit. Non tibi ignotus est algor Scythiæ, non † Meroe æstum, vt alterius possessor orbis, ignoras. Didicisti vniuersa subigendo, quæ nobis vix auditu patuerunt. Hæc quidem maiora sunt homine: sed qui ad mundi paratur gubernacula, necesse est vt vniuersis veniat cardinibus institutus. Nimis velociter tempus maturæ laudis arripuit, & quasi non in primordiis fluuius etiam torrentis fatiscat ingenij, sic per narrationis famem fruges perfectæ ætatis inuasi. Laurearum ordines quæris, qui & celeritate earum superatur & numero? Citiùs à te inuictissime insignia quæret, eximius impleta sunt, quàm dicantur. Quis ferat in gestorum suorum elocutione torporem, quem in actione non pertulit? Educauit te in gremio ciuilitatis Græciæ, præsaga venturi, quem ita † ingens vitæ limen erudiuit, vt, dum adhuc de puero haberet hilaritatem, mox † eum sequeretur securitas de turore. Adhuc in cano flore degebat, adolescentiæ, nec virtutum messem lacteus ante experimentum culmus attulerat, adhuc blanda erat imago pubescentis nec † tingens faciem lanugo vestiebat, quando æui purpura & flosculus superuenientis imperij promittebat sollicitis de gratiæ commutatione terrorem: Cùm ad probationem † roboris & clementiæ tuæ ruptis vinculis furor † emicuit, & euisceratos diuturna quiete mentis occasionis pibulo subiugauit. Pulsa est exemplò principalis vrbe reuerentia, & in vacuam possessionem nullo adscitus sanguine Tyrannus accessit, qui aula potius definiuit, postquam metu hostes suos debellauerat, nihil superesse quod gereret, cùm animos tuos sine annorum suffragio impulit lux naturæ, ne aut causa melior te coram posito subiaceret, aut non beneficium necessitatis tempore redderes, quod pacis acceperas. In ipsis congressionis tuæ foribus cessit inuasor, cùm profugo per te sceptra redderentur, de salute dubitanti. Ventilemus historias, interrogentur annales: Apud quos constitit refusum exuli, quem cruore suo rex genitus emerat principatum? Castrensis gloria turmarum participatione dispergitur, nec ad vnum referri potest quod venerit collatione multorum. Singularis boni fructus est ambitionis refrænatio, illo maximè tempore, quo, sine opinionis damno, possis adquisita, retinere. † Par te, inclite Domine, laus † respici: dona

† Ardor aut frigus
† tumore
† quia
† aLqui potiora possederant
† iuuet
† Meroen æstum aut anhelū æstib. cancrum
† ingressum
† eam
† fingens
† roboris
† emicuit, al. leg.
† Per te.
† respicis &

ri diadematis & defensi. Si te illarum rector partium non amauit, perculsus præfuit reipublicæ: si dilexit, obnoxius. Vsus es in tuorum fidem
* contulesunt. meritorum teste purpurato. Iam tunc in ius tuum se palatia ipsa *contu-
* Sed pateus in exigendis lerant. Nemo credit non te posse ad quem voluisses trãsferre quod redderes. * In exigendis præmiis, quasi sufficerent ad vicissitudinem operũ
* nõ quòd tuorum, fasces accepisti: * non quo tibi accederet genius de curuli, sed
* palmata vt de te pretium * palmarum mereretur. Quis hanc ciuilitatem credat?
* Ille annus inter familiares tibi viuere plena executione virtutis. *Ille vnus habuit
* lictoris consulem, qui rempublicam, nõ tam sollicitudine, quàm opinione tue-
† fuerant retur. quò in * figmentis posito quæ ab hostibus sumpta † fuerunt, arma
† quando tremuerunt. † quòd talis contigit sorte † rectoris, qualem dedit ab ipsa
† lectoris mundi infantia regum examinata claritudo Nolo per casus errare * do-
* dominantium minatuum: in tuo stemmate probati sunt qui reperti. Serranum scipionibus aratra pepererunt, qui dum grandia sulcis semina commendaret, honorum ei messis oborta est. Sed minùs diligo prospera, quæ sumunt à desperatione principium. Vix paucos contigit degenerare nobiliter, cùm familiæ tuæ debeas actus generis nobiliter custodiri.
† subiicias Quid mihi vetustas † obiicias agrestia membra paludamentis decorata? Ego tibi quod admirationem vincat, oppono principem meum
* al. leg. ita ornatum vt eum * ita ortum, vt illum non liceat improbari, ita agere quasi inter imperatores adhuc precetur adiungi. Sed quid faciam, cui fœcunda actuum tuorum seges occurrit, vbi vniuersa eligentem superant? Nescio quas aristas horreis inferam, quas relinquam. Stat ante oculos meos Bulga-
* Libertatem rum ductor * Libertem dextera tua adserente prostratus: nec extinctus, ne periret monumentis; nec intactus, ne viueret arrogantiæ: in gente indomita domesticus adstipulator superfuturus roboris tui; qui si sufficiens letho vulnus excepisset, personam viceras; quod in luce subsistit, submisit originem. Hæc est natio, cuius ante te fuit omne quod † valuit,
† voluit
† sanguinẽ in qua titulos obtinuit, qui emit aduersariorum † sanguine dignitatem: apud quam campus est vulgator natalium. nam cuius plus rubuerunt tela luctamine, ille putatus est sine ambage sublimior, quàm ante
† tuam nõ contigit. dimicationem † tuam contigerat agnouisse resistentem: quæ prolixis temporibus solo bella consummauit excursu. Hos non montanę strues, non fluminum obiectio, non negati egestas alimenti in arctum necessitatis lege continuit, dum credunt satis esse ad delicias equini pecoris lac potare. Quis ferat aduersarium qui pernicis iumenti beneficio currit & pascitur? Quid quod & illis animalibus indicunt studiosè famis patientiam, per quæ esuriem vitare didicerunt? quemadmodum fit, vt è ieiunæ cornipedis sessor visceribus cibos extrahat, quos illa, nec conderet, diligentia instruente prospexit? His antè mundus peruius esse credebatur: nunc illam sibi tantùm orbis partem interclusam æstimant, quam tueris. Cui sim multa transcendo, ne pigrioris styli vitio
† serò, † seriùs aduenias, ne Romanæ fax curiæ diu in vmbra coacta tardius elucescat. Inter vitæ tyrocinia & triumphorum maturitatem, pectori sacro affectum nostri, cœlestis, fauor infudit. Iam diuturnæ quietis dispendio, per gubernantium vtilitatem, potens terra consueuerat, iam

attulerat

attulerat publicis opibus pax intemerata defectum; cùm apud nos quotidianæ deprædationis auctus successibus intestinus † populator egeret: qui suorum prodigus, incrementa ærarij non tam poscebat surgere vectigalibus, quàm rapinis. Seuientem † ambitum pauper dominus odiosa effusione contraxerat. Sed nec defraudatis viribus quod minuebat opulentiæ tuæ iungebatur affectui. Tunc enim aulæ angustia in arctum res priuatas agitabat, nec micare vsquam scintillas famulantium extinctus tyranni fomes indulserat. Metuebat parentes exercitus, quem meminisse originis suæ admonebat honor alienus: nam ire ad nutum suum legiones & remeare † pauor algidus imperabat. Suspecta enim est obedientia quæ famulatur indignis, & quotiens † prælatos conuenit conscientia stirpis vltimæ, & illud metuunt quòd timentur. Nata est felicis inter vos causa discordiæ, dum perduelles animos in propinquorum tuorum necem Romana prosperitas inuitauit. Generata † est inualidis causa certandi, & ne vel † in negotio perituris veniret fiducia, pars fugacium prælia concitauit. Tunc à te commonitis longè latéque viribus, innumeros diffusa per populos gens vna contrahitur: † migrante tecum ad Ausoniam mundo, nullus præter parentem iter arripuit. Sumpta sunt plaustra vice tectorum, & in † domos instabiles conflaxerunt omnia seruitura necessitati. Tunc arma Cereris & soluentia frumentum bobus saxa trahebantur, oneratæ fœtibus matres inter familias tuas oblitæ sexus & ponderis, parandi victus cura laborabant. Tunc in campo hiems & iugi pruinarum candore velata cæsaries, barbam stiriis implicuit crine possesso. Nam quod diligentiùs indumentum matrona neuerat, durante gelu vt adhæreret corpori frangebatur. Pastum agminibus tuis aut indeuotæ nationes, aut educata lustris fera suggessit. Inter hæc, quæ tibi cum glacie aut ardore cesserunt, † vna certaminis tui † linea summotenus libet attingere. Vlca fluuius est tutela Gepidarum, quæ vice aggerum munit audaces, & in iugorum † morem latus prouinciæ quibusdam muris † complectitur nullo ariete frustrandis. Ad hunc te callis tui rigor adduxit, vbi pro legatis & gratiæ postulatione obsidendi † animi gens diu inuicta properauit. Cùm penè cohortes tuas ante inimicos famis necessitas obsideret, dic quæso, clementissime Domine, quid præter te spei erat residuum in populo arenæ aut syderibus comparando? instantibus Gepidis, amne, pestilentia, iter quod declinasser fugiens, contra nudatos vagina gladios transuolasti. Nullius inscij mersa cœno hæsere vestigia. Nullus vitæ prodigus periculum ignarus incurrit: vincitur humanæ mentis auctoritas præuisione discriminis: labascit fortium conscientia, quotiens formidanda oculis ingeruntur. Stetit ante indomitam iuuentutem * certa de mortibus optio, cùm nulla videtur securitas de salute. Quid Catonẽ extulistis prisca monumẽta, quod per Lybicas Syrtes duxit exercitum, dum humanas neces ludibria faceret esse serpentum? vel cùm, sine virtutis pretio, educatum cœli vaporibus veneni frigus expertus est? Neminem contigit Cylindros antè videre quàm exitium, dum per flumen prodigiosum, è corpo-

† populatore ge
* ambitu
† pauore
† prælatus
† est ab
† ab
† & migrante
† domus
† vnam
† lineam
† more
† amplectitur
† animo
* certa de moribus

† euolarēt ris fabrica, vt adsolent, animæ in auras † volarent. Non cum viri fortis laude perimitur, qui vnde veniat nescit occasus. Nec illius militis cuneis tuis fortitudo comparanda est, nec par est in duce sapientia. Illum ciuilis belli furor agitabat: te orbis domina ad status sui reparationem Roma poscebat. Sed quid differo, quod tibi euentus dexter exhibuit?

* vberior Cesserunt confertissimis hostium tuorum turmis, quos * vlterior ripa

† vrgebantur susceperat. † Vrgebatur telis vorago, & quos irruptio non tenebat, ie-

† pectorum iunas † pectore crates acta validioribus lacertis lancea transmeabat: cùm inter naufragia terrena & cruoris vndas, inuictissimus ductor apparuit tali muniens adstantes alloquio: Qui in hostili acie viam desiderat, me sequatur. Non respiciat alterum qui dimicandi poscit exemplum. Virtus multitudinem non requirit. Ad paucos vadunt bella, bellorum fructus ad plurimos, de me æstimatur exercitus, & in his quæ gessero gens triumphabit. Attollite signa, per quæ, ne lateam, prouidetur. Nouerint quem petant, aut cuius iugulis adquiescant. Qui congressui meo

† occurrēt, nobilitentur. † occurrit, nobilitetur exitio. His dictis poculum causa poposcit auspicij; & laxatis in prælium habenis effusus, vt torrens sata, vt leo armenta, vastasti. Nec concurrens quisquam substitit, nec euadere potuit

* portabare insequentem. † portabaris per vniuersa iam deficientibus telis, adhuc ita crescente: extemplò Gepidarum versa conditio est. Palantes visi sunt mututa sorte victores. Nam tu venerabilis qui incomitatus gustum luctaminis arripueras, vallatus militibus incedebas. Cæsa est multitudo aduersaria, donec paucos eriperet nox vicina: dum ad vaga horrea copijs vrbium referta veniretur, quæ non solum satisfacerent necessitati, sed subleuarent inter deliciarum secunda fastidium. Ita prosperis tuis militauit aduersitas, & contra famem tuorum, excursus pugnauit

† inediam hostilis. Vicit † inuidiam inimica congressio: nec tedisses ad valetudinem, si certamina defuissent. Hæc de innumeris actibus in ordinem digesta sufficiant. Transeo Sarmatas cum statione migrantes, & plebem conflictuum numeratam fileo de trophæis. Tibi cum rectore meo Odouacre occurro, qui vniuersas contra eum nationes, quasi orbis

† concussor † concussorem excieueras. Tot reges tecum ad bella conuenerant, quot sustinere generalitas milites vix valeret. Deprehensum est varias esse mentes coacernatæ multitudinis, nec spem victoriæ venire de numero: adhuc tuorum dexteræ de præcedenti tabe titubabant, nec peragebat votiuos impetus membrorum imbecillitas: sufficit, tamen vnum velle pro viribus, & indiscretum consilium, de inimicis loco roboris attolit vltionem. Non te castra longo munita tempore, non fluminis

† construere. profunda tenuerunt; datum est hostibus tuis vallum † instruere, non

† superandum tueri. Repente æquora fugacium discursus obnubit, per quæ † superandam domesticam tempestatem obeuntibus indixisti. Interea acies tua aspectu consummauit prælia, non labore. Illic tibi fores reserauit felicitas, manifesto detegens, quod qui primore loco cesserant, secunda eos luctamina non manerent. Sed instruxit rursus in deceptione sui mens vaga conflictum, dum apud Veronam tuam apparatum nubeli laxis manibus pugnas instruebatur impendijs. Nihil fortius

aduersarijs

aduersarijs tuis ante aciem: sed * eum belli concinuerunt classica, nihil infirmus. Maxima in luctaminis promissione virtus, & si sufficeret lingua pro dexteris, copia summa verborum. Electus est locorum situs, non tam congressui vtilis, quàm pauori, † prouidente ne asscriberetur casui prima discessio perfugarum. Et tamen candida Republicæ fortuna perturgebat, ne cœpto desisteres. Itineris tui permensus interualla, conspexisti ignes hostium, astrorum more rutilantes, & si aliquando tibi fuisset nota formido, in abruptum te pendere didicisses: Nunquam animi tui status aut secundarum rerum tumore elatus est, aut dubiis adquieuit. Instabat certandi dies multis tenebras † allaturus. Cùm primum Aurora bigis in croceis ortum iubaris indicauit, cùm de Oceani lymphis Solis flamma surrexit, iam raucum buccinæ concinebant, iam te sui oblitus, quærebat exercitus, qui dum munimentis calibis pectus includeres, dum ocreis armare, dum lateri tuo vindex libertatis gladius aptaretur sanctam matrem & venerabilem sororem, quæ ad te diligentiæ causa conuenerant, dum inter spem & metum fœminea sollicitudo penderet, dum de euentu attonitæ vultus tui sidere pascerentur, talibus alloquiis confirmasti. Scis, genitrix, partus tui honore vniuersis nota nationibus, quòd natalis mei tempore virum fœcunda genuisti: dies est quo filij tui sexum campus adnunciet. Telis agendum est, vt atorum per me decora non pereant. Sine causa parentum titulis nitimur, nisi proprius adiuuemur. Stat ante oculos meos genitor, de quo nabq iam fecit incertum me fortuna ludibrium, qui † dextros sibi ipse peperit valetudine exigente successus. Hoc oportet duce contendi, qui omnia incerta non timuit, sed ipse sibi secunda consciuit. Vos tamen elaboratas vestes & liciniorum * tormenta deuehite; cultiorem me acies suscipiat quam festa consuerunt: qui me de impetu non cognouerit, æstimet de nitore. † Inuitat cupidorum oculos honor indumenti,* preciosior species * † feriendas exhibeat. Habeat laboris solatium, cui iugulum meum fortuna præstiterit. Inhient iacentes splendori, quos non contigerit videre pugnantem. His dictis excipit te tergo sonipes, lituorum desideriis inquietus. Sed dum indulsisti * affectibus, inimica legiones tuæ premebantur instantia. De distrinentibus fiduciam dum moraris, & hoc credo, prouisione cœli solum, ne deberetur multitudini quod vicisti. Protinus aduentum tuum indicauit hostibus populus occisorum: executorem prodidit cædis enormitas. Sed nec illis remedia defuere consueta. Continuo alas, quas tribuit formido, sumpserunt, cursu præcipiti, interitum metu mortis eligentes. Qui me veritati nescit obsecutum, * Athesis vndas videat tua † vi copulatas extitisse cadaueribus: & dum * tu faceres gurgites de cruore, in parte alia sistebatur impetus fluentorum. Itaque ne ensibus non sufficeres, pro te & lympha militauit. Salue fluuiorum splendidissime, qui ex maiore parte sordes Italiæ † eluisti, mundi fæcem suscipiens sine dispendio puritatis. Ecce ille tectus armatis campus cuitur humanorum ossium candore nobilissimus. Habemus quotiens, vetusti doloris vrgemur memoria, quod tueris. Scænam pulcherrimam seruet terra su-

*bellicum tecinerunt

† prouidentes

† allaturum

† dextrum

* ornamenta

† inuitet

* preciosorum

* feriēdum

† feriendos

* affectibus

* à cæsis

† vice opulentas

* tumefaceres

† deluisti

blimis, tandiu maneat quod passi sunt, quandiu deleat obliuio quod fecerunt. O vtinam voracibus abripere aliquid bestiis non liceret. Petit desiderabili spectaculo, quod acquisiuerint furta belluarum. Illic velim vt ætatis immemor Roma commeares. Si venires lassantibus tremebunda vestigiis, æuum gaudia commutarent. Quid semper delubris immersa concluderis: hic actum est vt plures habeas consules, quàm ante videris candidatos. Agnosce clementiam Domini tui. Sapotem te voluit haurire triumphorum, * † quem dubia licet nescie certamin um. Ecce iterum ad deditionem sibi cognitam hostium letho debita pars concurrit, & cùm excessissent occumbentes numerum, ad seruitium tamen armis instructa radiantibus agmina conuenerunt. Flexus est animus tuus, pronus semper ad veniam. Credidisti quod fidem adsuescerent magisterio necessitatis quam nunquam exhibuerant studio conciliante, Principibus, seruauit: tempore regum præcipuè quod abiecisti sacramenti confidentia † auctionem, pependimus anxij, ne mererentur quos de hostibus tuis receperas, non perire. Gratias tibi mundi arbiter Deus, qui conscientias * æterno errore possessas ad vltores gladios impulisti. Puderet me recensere lenitatem originariam, nisi eam viderem tuis laudibus obsequentem. Quid dissimulo gesta persequi? Libuit † eis rursus tendenti inermem dextram Odouacri regna polliceri. Innotuit illico rebus in luce deprehensis hostilium error animorum, aduncasti prouidentiam actuum tuorum comitem, & ne impunita esset libido discurrentium, vltionis vexilla concutiens, fecisti consiliorum participem in secretis populum iam probatum. Neminem aduersarium agnouisse contigit, quod tecum pars mundi potior disponebat. mandata est per regiones disiunctissimas * nex votiua. Quis hæc præter supernam voluntatem præstitit, vt vnius ictu temporis, effunderetur Romani nominis clades longa temporum improbitate collecta? Hic quo me vertam nescio: † Gratias referam, qui suscepi officium laudatoris, an arreptum præconiorum tuorum iter ingrediar: Consumpta res est prospero fatalique bello: succisa est Odouacris præsumptio, postquam eum contigit de fallacia non iuuari. Quid Herulorum agmina † hîc commemorem? qui ideo aduersus te deducti sunt, vt fusa agnoscerent * te etiam in proprijs sedibus quem timerent. Egit causas longæ quietis tuæ furor alienus. Taceo vbi tibi iniuncta est pax diuturna Burgundio, quando sic fœderibus obsecutus es vt deputatur, quod viues, feriatur constantiæ non pauori. Illud quoque quis patiatur notitiæ perire, quod bono fœlicitatis tuæ concurrentia inter se vidimus tela perfidorum, & inimicas acies, te occupatum in alijs, pia congressione cecidisse: Quotiens tibi vicit, qui contra te sumpserat vota pugnandi? dicat † Fredericus, qui postquam fidem læsit, hostes tuos interitu comitatus est, contra illos arma concutiens, quibus fuerat errore sociatus: quando nata est inter sceleratos de hoc quod intelligebant se vnum velle, discordia. Adsit diuinitas, & beneficia sua in æuum producat: qua disponente votiua inter * eos euenere litigia. Nam Fredericus postquam tibi de

[Margin notes: * quem dubia narrantibus elegit. † quam — † cautionem — * à veterno — * eos — * vox — † Grates — † fusa * vt — † Fridericus — * reos euenire]

tibi de aduersariis tuis peregit triumphum, de se præbuit. Trahit me ad aliam partem venerabilium pars magna meritorum. Video † insperatum decorem vrbium cineribus euenisse, & sub ciuilitatis plenitudine palatina vbique tecta rutilare. Video ante perfecta ædificia, quàm me † contegisset disposita illa ipsa mater ciuitatum Roma * inuenisset marcida senectutis membra resecando. Date veniam Lupercalis Genij sacra rudimenta, plus est occasum reppellere, quàm dedisse principia. Huc accedet, quòd coronam Curiæ innumero flore velasti. Nullum de honoribus terigit desperatio, quem iuuerunt deprecantem bona conscientiæ, nescit de effectu petitionis dubitare, qui splendidis inops meritis, non rogauit. Aut boni sumus proposito nostro, aut tuo informamur exemplo. Creuerunt reipublicæ opes cum priuatorum profectibus nusquam in aula tua † ambitio, & opum vbique diffusio est: nemo indonatus abscedit, & nullus incommoda proscriptionis ingemiscit. Legationibus tuis inest vigor immortalis, mandatorum ordinem digeris, priusquam legatos aspicias: nec replicationibus reperiuntur contraria, nec obiectionibus facilis occurrit resolutio. Excubat pro armis opinio principalis: otia nostra magni regis solicitudo custodit. Nec tamen desistis castella propagare, curas tuas in longum producens. Nec viri fortis in te deest securitas, nec cautela metuentis. O geminam in vno principe virtutum plenitudinem, quæ * Dominum resignat auctorem, quia non habet inter homines à quo videatur sumpsisse quod exhibet. Sed ecce, rursus post quietem solidam ad acies verba reuocamus. Iterum ad excubias vocat eloquium. Sirmiensium ciuitas olim limites Italiæ fuit, in qua seniores Domini excubabant, ne † coacerbata illinc finitimarum vulnera gentium, in Romanum corpus excurrerent. Hæc postea per regentium neglectum, in Gepidarum iura concessit, * † hinc cotidiana insultatio & incomposita legationum frequentia mittebatur. Vrebant animum principis dolosi blandimenta commenti, & circa alios Gepidas, quorum ductor est † Gunderit, intempestiua Trasterici familiaritas. Credebas in tuam iniuriam † redire, quia diu licebat Italiæ possessionem te dominante retineri. Nec sufficiebat consolatio, quòd eam tu non perdideris: cum immensus esset dolor, cur illam ... non inter dominationis tuæ exordia reddidisset. Minui est mos, quod non crescit imperium. Postquam tamen liquido Trasterici patuere commenta, Gothorum nobilissimos † Pitzia, Herduic, & pubem nullis adhuc dedicatam præliis destinasti, vt si oblatis pactionibus adquiesceret, semel † inuasa locorum potiretur arbitrio. Sed vsus inconstantis fœlicitati tuæ obsecutus est. Fugit sponte aliena, & sine impulsu exercitus tui deseruit quod debebat. Continuo * Pitzia (qui & de re euentus vtiles sumpserat, & consiliorum momenta * deliberarat) non adquisitam esse terram credidit, sed refusam: nec rapinis, vt lucratiua, populatus est, sed dispensationibus seruauit vt propria:, quibus ibi ordinationem moderantibus per fœderati Mundonis adtrectationem Græcia est professa discordiam, secum Bulgares suos in tutela deducendo, quibus inter Martios conflictus ac * telli

† inspiratū
† cōtigisset
* inuenescit
† ambitu
* al. Deo
* coacerbata
* nec
† vti
† Gunderich
† petire
† Prahaberdius
† inuaso locor.
* Piria
* librabat
* vt
* castelli

vice vsa minitatur. Tunc Mundo credens ad præsidium sufficere, si cohortes tuæ quid paterentur, agnoscerent, pernicibus nunciis periculi sui fidem commisit, qui ante defensores inite pro partibus suis conspexit certamina quàm moliri didicisset. Vt tamen eminus * Pitzia indomitam Bulgarium iuuentutem speculatus est, ardentes ad * vlciscendum impetum potioribus verborum armauit incendiis. Meministis, socij, cuius ad hæc loca commeastis imperio. Nemo absenteis credat regis nostri oculos, pro cuius fama dimicandum est. Si cœlum lancearum imber obtegeret, qui fortius telum iecerit, non latebit. Ferro pectora immergite, vt veniat de horrore vitæ spes manifesta victoriæ. Credo regij testem roboris iam defunctum, nec * superesse qui illi quem * habeamus dominum, consueuerat indicare: aut forte gentem nostram dedignantur æstimare de principe. * Intelligant ab eo fluxisse quod gerimus: nec liceat illis quod rector noster transmisit ad originem vni tantùm debere personæ. Hæc eloquia lituis commutauit, continuo, vt adsolet, ater nimbus tectis crepitantibus procellarum mugire discursum, sic se præcipitem plebs Martis immiscuit, incerta diu conflictus lance titubauit: dum par ex vtroque latere pugnandi * surrexisset asperitas. Concurrebant duæ nationes, quibus nunquam inter gladios fuga subuenerat. Miratæ sunt mutuo sui similes inueniri, & in humano genere vel Gothum resistentem audere, vel Bulgares. Interea, dum anceps esset fortuna certaminis, & pennatæ mortes sibi æthera vindicarent, superauit nostri memoria principis, dum agerent vt singulorum apud eum merita campus adsereret, versa est in fugam natio punita grauiùs quòd euasit. Tellus excita tremuit concussione cornipedum. Cum ingenti lamentatione properabant, postquam viderunt non esse se dubios de salute, Cœli arbiter Deus, munera collata multiplicat. Illi nunquam dubij de triumphis, illi quos suspexit vniuersitas, perditis bellorum signis & perculsi incolumitate discedunt, térque & quater beatos esse clamitantes, quos opperere contigisset. Quid strages militum reuoluam, & Sabiniani ducis abitionem turpissimam, cùm à ratione diuidatur retexere exterminatis patrociniis quid euenerit indefenso? Tunc ne videretur celebrandas sæculis * Pitzia non tam militasse gloriæ, quàm cupiditati, liquit fetis ant auibus, campi laborem, cùm ieiunum militem opulentis detrahere cadaueribus nihil * iuberet. Sed hęc quibus linguis sufficienter explicanda sunt? qua poterunt * facundia doceri? Diu tu vicisti in vniuersis congressibus: nunc † incipies in obsequio habere victores. Interea ad limitem suum Romana regna remearunt.

* Dictas more veterum præcepta Sirmiēsibus, de suis per vicinitatem ruam dubitant, qui hactenus nostra tenuerunt. Quid castigatas Wandalorum vénditis parentibus eloquar deprædationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua? euagari vltra possibilitatem nesciunt, duce sapientia affines esse meruerunt, quia obedire non abnuunt. Hæc * de gestorum tuorum cumulis, maiore voto quàm eloquentia, strictim degustare placuit, melioribus intacta derelinquens. † Video qui

*Pitia
*adulescētū impetus
*superest
*habebamus
*Intelligebant
*surrexit asperitas
*Phtia
*iuuaret
*facundiæ dote referri
†incipiens
*Dictat
*digesta replicaui
†Video quis

qui me vincat facunia: nemo circa te transcendere valebit affectu. Habes hanc deo inspirante mansuetudinem, vt te plus credas posse diligentia quàm timore. Excellentia bona sunt gloriæ tuæ inserta monumentis, vt cùm te reges metuant, ament famuli: nam quæcunque tibi met tis subiectorum viribus dari imperas, *credes posse denegari. O regem omni tranquillitate compositum, qui deuotioni nostræ imputat, quod impendimus seruitutti! Quid, quod à te Alemaniæ generalitas intra Italiæ terminos sine detrimento Romanæ possessionis inclusa est? cui euenit habere regem, postquam meruit perdidisse. Facta est Latiari custos imperij: semper nostrorum populatione grassata: cui feliciter cessit fugisse patriam suam. Nam sic adepta est soli nostri opulentiam, adquisita est iis quæ nouerit lingonibus tellus adquiescere. Quamuis nos contigerit damna nescire, sub te vidimus euetus optimos de aduersitate generari, & fieri secundorum matrem occasionem periculi. Vluis liberata, gratulatur terram incolens, quæ hactenus dehiscentibus domiciliis solidiori* scheniem mergebat. Beneficio par fuit etiam vt eloquentiam laudis præmiis incitares, ne adoreas tuas silentio perderemus. Nullarum artium cessat industria: solers, vbicunque later, inquiritur. Magistratum, etiam si longè deguerit, exiget qui meretur, nunquam absconditur, quem prodiderit innocentia. Dum subtilis arbiter non placares * voces edactibus parentum nostrorum, qui occubuerunt, apud te bene acta seruantur, cuius mansuetudine tua fides innotuerit, hereditatis iure, quod auctori debueris, soboli mox refundis. Habemus de maiorum obsequiis fructum, & tamen de excessibus supplicia non timemus. Finitur Indignatio moderata cum homine, cùm propter retributionem quærat tua pietas successorem. Restant adhuc multa quæ dicerem, sed inter plures actuum tuorum præcones conuenit illibatum aliquid reseruari. Debent tibi veneranda studia quod loquuntur. Amauerunt *præcessores tui inscitiam, quia nunquam laudanda gesserunt. Sordebat inter aratra faculdissimus: & quod peritia dederat, ius negabat: mutuo mœrebant actore tribunalia, nec vlla concedebatur palma dicenti. In casu negotiorum mutabat euentus, quando litteris * ingenuis non dabatur: vnus vbique ingenia mœror oppresserat: quia atterebant otia eloquentium facultates, pampam seniorum edax negligentia possidebat: nec accendebatur tyro æmulatione sectanda. Vide diuitias sæculi tui. Tunc vix fora habuere præfectos: nunc Ecclesia dirigit laudatorem. Etat nunc & cothurnatis relationibus Alexandrum iactet antiquitas, cui famæ opulentiam peperit dos eloquentum, vt per adiutricem facundiam videatur crescere rebus mendica laudatio. Regis nostri merita solatium non postulant adserentis. Minora sunt eius veris actibus, quamuis aucta sint veterum gesta mendaciis. Simulastis, Poëtæ, grandia: sed fateri vos conuenit præsentem dominum gessisse † priora. Pellæus ductor præconiorũ suorum summã Chœrili voluit constare beneficio, ne fallendi votum multitudo deprehenderet, & fieret testis impudentiæ, qui adsciscebatur in adstipulatione victoriæ, Nihil detraho senioribus, quos præcipuos habuisset anti-

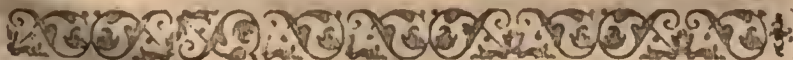
*credas
*solidiori sic emergebat beneficio.
*voce sed actibus
*al. prædecessores tui
*genius
*potiora

cedini nil reseruas. Quis credat Heroas tuos peregrinam non respuere, dum sunt tranquilla, formidinem? Nam indomita inter acies ingenia lex cohercet: submittunt præceptis colla post laureas, & calceatis hostium cuneis quibus arma cesserint, decreta dominantur * fulues † meritis & natura compositus, cuius magnanimi iussa sectentur. Origo te quidem dedit dominum, sed virtus adseruit; sceptra tibi conciliauit splendor generis: cuius si deessent insignia, eligi te in principem mens fecisset. Sed nec formæ tuę decus inter postrema numerandum est, quando regij vultus purpura ostrum dignitatis irradiat. Exhibete * Syres indumenta pretioso murice, quæ * facta & non vno aëno bibentia nobilitatem regnina prorogare. Discoloribus gemmis sertum texatur, & quem vehementior vipera custodit, lapis adueniat. Quæcunque ornamenta mundo obsequente transmissa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus lucebunt. Statura est quæ designet prolixitate regnantem. Nec genarum habet concordiam cum rubore, vernant lumina serenitate continua, dignæ manus, quæ exitia rebellibus tribuant, honorum vota subiectis. Nullus intempestiuè positum iactet: quia quod agunt in aliis dominis diademata, hoc in rege meo operata est, Deo fabricante, natura. Illos faciunt tot diuitiarum adiumenta conspicuos: sed hunc edidit simplex, & immutabilis figura meliorem: quid cultu laborent, qui cupiunt peregrinam obtinere pulchritudinem? Italiæ rector in amicitiam colligit duo diuersissima, vt sit in ira sine comparatione fulmineus, in lætitia sine nube formosus feriato ore legatis gentium, aut pacem blanda promittit effigies, aut bella terribilis. Tantis constas insignibus, quanta facerent viri nim distributa perfectis. Sed vtinam aurei bona seculi * purpuratum ex te Regem amplificet: vtinam heres regni in tuis finibus ludat, vt hæc quæ tibi offerimus, verborum libamina tacer paruulus à nobis exigat similium adtestatione gaudiorum. Ecce satisfaciens debito & obsecutus officio, orationem meam conclusi.

*in ille est ni solus est. †mentis

*Seres *fucatis & nō vno

*purpuratū germen

GNOMOLOGIA CASSIODORANA:

id est,

SENTENTIÆ EX CASSIODORO collectæ, & ordine Alphabetico digestæ, vbi prior numerus librum, posterior epistolam indigitat.

A

Absentes.

Peruiæ sunt semper iniuriis facultates absentium, & quodammodo

videtur occasio homines in delictum trahere, quæ non potest animum perfuadentis terrere. 1.22.32

Absolutor.

Facilè enim absolutor est alieni, conscius sui: neque in illis semper valemus, quæ interdum posse iudicamur. Argutum inuentum lætum fundit ingenium, tepentia dicta mens concipit occupata. aliquando acutum, iugiter decet esse compositum: quia dicendi ars in nostra sita potestate cognoscitur: alacritas mentis diuinis tantum muneribus applicatur

Admonitio.

Sed nos, quibus cordi est post primam culpam non statim desiderare vindictam, ad monitionem potius iussa conuertimus: ne sit nostra districtio nimia, quam lenis patientia non præcedat. Ideóque præsenti auctoritate decernimus, vt iussionibus nostris nulla dilutionis calliditas afferatur: quia non habet veniæ locũ, qui delinquit admonitus. 4.29

Aduersa.

Mundanis siquidem rebus frequenter nascitur de aduersitate prosperitas, & homines cùm lædere cupiunt, beneficia frequenter impertiunt. 4.47

Æqualitas.

Iniquum est vt de vna substantia quib. competit æqua successio, alij abundanter affluant, alij paupertatis incommodis ingemiscant. 1.7.22

Æquitas.

Sic æquitatis libra seruabitur, si auxilium largiamur imparibus: & metum nostri paruulis, insolentis opponamus. 1.8.22

Æquitas Reip. custos.

Quid est enim dignius, quod die noctúque assidua deliberatione voluamus, nisi vt Remp. nostram sicut arma protegunt, æquitas quoque inuiolata custodiat? 4.36

Ambiguitas.

Locus ambiguitati relinquitur, vbi experimenta probabilia suffragantur. 3.35

Ambitio.

Sed quoniam humana ambitio nisi per metum damni non potest inhiberi. 0.181

Ambitus.

Nouus ambitus, talem quærere, quem possis horrere: seruúmque dicere, cui debeas diuina consideratione seruire. 5.29

Anima.

Quoniam animæ tantum de mundi conuersatione discedunt, corpora verò dulces quondam superstites non relinquunt. 3.19

Auaritia.

Auaritiam siquidem radicem esse omnium malorum, & lectio diuina testatur: quæ tali sorte punita est, vt cùm multa rapiat, sẽper egeat. 4.39

Auctoritas.

Non enim potest auctoritatem habere sermo, qui non iuuatur exem-

plo: dum iniquum sit, bona præcipere, & talia non fecisse. 11.8

B

Bellum.

Consilium atrox, crudele præsidium, ferina certatio. Nam & si datum illi est prius inermem facilè vincere, tamen crimini applicandum est, quod inde posteritas potuit interire. Non permittatis ergo à famulis vestris fieri in ciuibus, quod adhuc debet in hostibus accusari. 1.30.

Beneficium.

Non decet esse difficile beneficium quod largitate non patitur detrimentum. 1.14.31

C

Cadauerum cura.

Defunctorum quinetiam sacram quietem æquabilia iura tuæ conscientiæ commiserunt: ne quis vestita marmoribus sepulchra nudaret: ne quis columnarum decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos, aut longinquitate temporis, aut voraci flamma consumptos, scelerata perscrutatione detegeret: ne corpus, quod semel reliquerat molestias mundanas, humanas iterum pateretur insidias. Nam etsi cadauera furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur, qui aliquid mortuis abrogasse monstratur. vide quę tibi commissa sunt castitas viuentium, & securitas mortuorum 6.8

Calumnia.

Locus calumniandi non relinquitur, cùm longi temporis obscuritas præteritur. 1.18.35

Casu.

Cõmitti non potest casui, quod nostro periculo cõstat ascribi. 12.19

Clementia.

Materia est gloriæ principalis, delinquentis reatus: quia nisi culparum occasiones emergerent, locum pietatis non haberet. Quid enim salubris ordinatio gerat, si morum probitas cuncta componat? Arida siccitas madentis pluuiæ beneficium exoptat. Saluriferis medentium manibus nisi infirma valetudo non indiget. Sic dum imbecillitati succumbitur, conuenienter remedia tribuuntur. Quapropter casibus asperis præstandum est sub iustitiæ laude moderamen: vt nec vindictam sinamus superare peccata, nec culpam insultare pátiamur legibus impunitam. 3.46

Conscientia.

Nimis absurdum est, portare nomen alienum dici, quàm possit in moribus inueniri. Verùm hæc bonæ conscientiæ dicta sufficiant. quia dubitari de illo creditur, qui plurimis admonetur. 8.18

Conscientia.

Quia bona conscientia tunc verè imperat, cum generaliter præstare festinat. 10.5

Conscientia.

Hic est probatæ conscientiæ gratissimis fructus, vt quamuis summa potuerit adipisci, iudicetur tamen ab hominibus plus mereri. 1.4.16

Conſcientia.

Nec mediocriter probatur conſcientia, cui eſt veritas commiſſa ſæculorum. 5.22

Continentia.

Dignus planè largitatibus noſtris, qui in ipſo pueritiæ flore maturis moribus lubricam frenauit ætatem: &, quod rarum continẽtiæ bonum eſt, patre priuatus, grauitatis factus eſt filius. Cupiditatem inimicam ſapientiæ ſubiugauit: vitiorum blanda contempſit: ſuperbiæ vana cauit. 2.1

Correctio.

Decet enim à vobis corrigi, quod à veſtris familiaribus non debuiſſet admitti. 4.44

Crudelitas.

Crudelitatis enim genus eſt, vltra naufragium velle deſæuire: & illos ad diſpendia cogere, quibus inopem vitam probantur immania pericula ceſſiſſe. 4.7

D

Dignitas.

Talis eſt vnaquæque dignitas, qualis adminiſtrantium eſt voluntas.

Dignitas.

Interdum enim aſſidui labores etiam ipſas ingratas faciunt dignitates: dum imbecillitas humana citò ſolet ſuſtinere faſtidia, & quod prius ambiſſe creditur, poſtea vitare velle ſentitur. Sed hoc multò præſtantiùs adeſſe conſpectibus regiis, & abeſſe moleſtiis gratiam habere loci, & vitare contumelias actionis. 6.12

Dignus.

Quoniam quicquid digno creditur, hoc multis ſine dubio collatum eſſe ſentitur. 11.1

Dilectio.

Diligenda ſunt iſta, vnde Reſpublica videtur eſſe firmiſſima. 12.10

Diſciplina.

Diſciplina videlicet imperandi eſt, amare, quod multis expedit.

Diuinitas.

Quamuis omnis prouectus ad diuinitatis eſt munera referendus, nec aliquid conſtat bonum, niſi ob quod ipſa dignoſcitur eſſe collatum. 10.31

Doctus.

Nam ſicut pernicioſum eſt, doctos praua ſuadere: ſic ſalutare munus, cùm veritatis terminos diſertitudo neſcit excedere. 8.12

Doctrina.

Doctrina ſiquidem quos ab imperitis diſcernit, ſapientibus amica ſocietate coniungit: cui perfacilè eſt ornare generoſum, quæ etiam ex obſcuro nobilem facit. 9.7

Doctrina.

Eruditio literarũ, quæ naturam laudabilẽ eximiè reddit ornatã. 10.23

Doctri-

Doctrina.

Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam literarum non augeat gloriosa notitia. 10.3

Dolor.

Querula vox doloris, nec se contineant immuniti, & læsus animus vociferatione pascatur: tamen liberior sermo promitur, si nostra auctoritate laxatur. Detestamur enim, miseros premi: commouemur & non querentium malis: velociúsque ad nos peruenit, quod dissimulatio patientis abscondat. 2.25

Dolosus.

Animus dolosus non arbitrium sequitur imperantis, sed suas potius explicat voluntates. 1.13.31

Dux.

Quia non est in duce perfecta laus asserere semper anxios labores. 8.10

E

Electio.

Vtile est vnum semper eligere, cui reliqui debeant obedire: quia si voluntas diuersorum vaga relinquitur, confusio, culparum amica, generatur. 7.27

Eloquentia.

Nullus eloquentis obtinet nomen, nisi qui trina virtute succinctus causis emergentibus viriliter est paratus. 1.9

Equorum descriptio.

Quorum pectora vel crura sphæris carneis decenter ornantur: costæ in quandam latitudinem porriguntur: aluus in breuitate constringitur: caput ceruinam reddit effigiem, imitantes velocitatem, cuius videntur habere similitudinem. Hi sunt sub pinguedine nimia mansueti, magna mole celerrimi, aspectibus iucundi, vsibus gratiores: incedunt enim molliter, sessores suos insanis festinationib. non fatigant: quiescitur potiùs in ipsis, quàm laboretur: & compositi delectabili moderatione, agilitate norunt continua perdurare. 4.1

Exercitatio.

Ars enim bellandi, si non præluditur, cùm necessaria fuerit, non habetur. Proinde illustris sublimitas tua Salonitatis militibus, vt cuique se expediendi facultas obtulerit, pro nostra iussione arma necessaria procurabit: quia fida Reipub. salus est defensor armatus. Discat miles in otio, quod proficere possit in bello. Animos subitò ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos, præmissa exercitatione, confidunt. Gestiunt vituli certamina, quæ impleant ætate robusta. Catuli in nouellis venationibus ludunt. Focos ipsos comprehendere virgultis teneris inchoamus: cæterùm si robora primis scintillis adhibeas, igniculum opprimis, quem fouere contendis. Sic animi hominum, nisi priùs leniter fuerint imbuti, ad hoc quod tendis, idonei nequeunt reperiri. Primordia cuncta pauida sunt: & aliter timiditas non tollitur, nisi cum rebus necessariis nouitas abrogatur. 1.40

F

Fidelitas.

Magnum profectò fidelitatis genus, obtinere sine contentionib. principatum, & in illa Repub. adolescentem dominum fieri, vbi multos constat maturis moribus inueniri. 8.2

Fidelitas.

Nam inter mundi fluctuantes procellas vnde se humana fragilitas contineret, si nostris actib. mentis firmitas non adesset? Hæc inter socios amicitiam seruat: hæc dominis pura integritate famulatur, hæc supernæ maiestati reuerentiam piæ credulitatis impendit: & si beneficium tantæ rei latius quæras, incommutabilis fidei est omne, quod bene viuitur. 5.40

Filius.

Ferarum catuli sequuntur parentes: à cespite suo virgulta non discrepant: propago vitis propriæ seruit origini, & discrepat homo à suo fusus initio! Quid dicamus illa beneficia, quæ vel extraneam possunt obligare personam? Nutriuntur à paruulis, ipsis laboratur, ipsis diuitiæ conquiruntur: & cum sibi vnusquisque credat abundare quod possidet, cum à patribus adhuc quæritur, pro altera potius ætate peccatur. 2.14

Filius.

Per arma fieri posse filium, grande inter gentes constat esse præconium. Quia non est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnosci. In sobole frequenter fallimur. Ignaui autem esse nesciunt, quos iudicia pepererunt. Hi enim gratiam non de natura, sed de solis meritis habent. 42

Fœlicitas.

Ita, quod maximum fœlicitatis genus est, cum multæ probarentur esse potentiæ, inuidiam illos persequentium contigit non habere. 3.5

Forma.

Respicite certè iuuenem, per formæ gratiam mentis pulchritudine plus placentem. Refert facie sanguinis decus, proditur animi natura per vultum, & serenitate corporis nubila quoque mentis abstergit. Verùm hæc Naturę bona literarum decorauit insignibus: vt cote magistrarum artium detersis mentis penetralibus, plus luceret. 3.6

Frumentum.

Copia frumentorum prouinciæ debet primum prodesse, cui nascitur: quia iustius est, vt incolis propria fœcunditas seruiat, quàm peregrinis commerciis studiosæ cupiditatis exhauriat. Alienis siquidem partibus debet impendi, quod superest: & tunc de exteris cogitandum, cum se ratio propriæ necessitatis expleuerit. 1.34

Furentes.

Furentes iusta non sentiunt: quia dum commoti animo in vindictam sæuiunt, rerum temperantiam non requirunt. 4.10

G

Gaudia.

Quia

Quia gaudia ſemper animos inquieta nt: modus enim rarò lætis rebus imponitur, qui magis in triſtibus inuenitur. 4.4

Gaudere.

Alioqui piaculum quoddam eſt, inter triſtes velle gaudere: & humanitatis refugit affectum, qui dolorem non ſequitur alienum. 12.17

H

Homicidium.

Homicidij crimen eſt, in hominis ſalute peccare. Sed credimus iam iſta ſufficere, quando facimus, qui vos debeat admonere. 6.19

Honos.

Nutriunt enim præmiorum exempla virtutes: nec quiſquam eſt, qui non ad morum ſumma nitatur aſcendere, quando irremuneratum non relinquitur, quod conſcientia teſte laudatur. 2.16

Hoſtes.

Ille enim iure habendus eſt hoſtis, qui munimina nititur violare ciuitatis. 12.18

Humilitas.

Quia ſic eſt in Principibus humilitas glorioſa, quemadmodum in mediocribus odioſa poteſt eſſe iactantia. 1.44

I.

Imperium.

Dum ad imperiale ſecretum, tales conſtet eligi, in quibus reprehenſionis vitium nequeat inuenire. 1.4.17

Inimicus.

Quia hoc noſtris temporibus confitemur inimicum, vt alter alterius lætetur incommodo. 11.15

Initium.

Quia ſemel bene inita, nulla debent contraria occaſione ſuſpendi, ſi quid eſt quod difficultate ſui nobis non oportet imponi. 10.24

Initium.

Solent enim initia portendere meliora, dum à paruis inchoant, quæ in ſequentibus magna ſe admiratione ſublimant. 2.3

Inopia.

Ne inopia non tam à ſterilitate temporis, quàm à negligentia matre nata eſſe videatur. 1.35

Inuidia.

Quicquid ex inuidia dicitur veritas non eſt. 1.9.24

Inuidia.

Nihil enim ſecurum, nihil poterit ſtabile reperiri, ſi ſemper inuidentium vota ad illicitas accedere permittantur inſidias. 10.28

Iudex.

Facilis enim recti perſuaſor eſt innocens iudex, ſub cuius prædicabili conuerſatione pudet mores probabiles non habere. 1.4.15

Egiſti te per cuncta iudicem, totius erroris expertem, nec inuidia

quemquam deprimens, nec gratia blandiente sublimans, quod cum vbique sit arduum, tamen sit in patria gloriosum vbi necesse est, aut gratiam parentela prouocet, aut odium longæ contentiones exasperent. 1. 3.13.

Esto innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, ara iustitiæ, absit à iudiciariis mentibus aliquid profanum 1.12.29

Iudicare.

Grande est quidèm, procerem esse: sed multò grandiùs, de proceribus iudicare. 6.4

Iudex.

Non enim decet, Iudicem ministrum esse voluntatis alterius, vt magis alteri pareat, cui 10t milites obsecundant. 8.18

Iudex.

Nullas enim in se culpas timet reus, quas habere respexerit cognitorem: quando agentem malè nisi bonis moribus non æstimat displicere. Suos actus nullus damnat in altero: quia natura est humani animi, vt nitatur potiùs vindicare, quod se cognouerit admisisse. 6.21

Iudex.

Quoniam multum facundior est, qui sentẽtiam dictat, quàm ille qui supplicat. 5.22

Iudices.

Professionem constat esse iustitiæ legum peritos Iudices ordinare: quia vix potest negligere, qui nouit æquitatem: nec facilè erroris vitio sordescit, quem doctrina purgauerit. 8.18

Iudex.

Laudabile est, vt bonus populus iudicem benignum faciat, & mansuetus iudex gratissimum populum æquabili ratione componat. 6. 24.

Iudex.

Nil vile, nil cupidum Iudices decet. 12.2

Iudicum religio.

Conscientiam probamus, cui iudicanda committimus. Quia dignus est inter alios sequenda decernere, qui sibi modum visus est legitimæ conuersationis imponere. 4.28.

Ius publicum.

Non sit nouitas molesta, quę proba est. Quid enim potest esse felicius, quàm homines de solis legibus confidere, & casus reliquos non timere? Iura publica certissima sunt humanæ vitæ solatia, infirmorum auxilia, potentum frena. Amate, vnde & securitas venit, & conscientia proficit. 3.17

Iustitia.

Omnes quidem iustitiam colere & obseruare præcipimus, sed eos maximè, qui diuinis honoribus eriguntur: vt supernæ gratiæ fiant proximi, dum à terrena fuerint cupiditate longinqui. 3.7

Iustitia.

Propositi nostri est, vt prouincias nobis, Deo auxiliante, subiectas, sicut

cut armis defendimus, ita legibus ordinemus: quia semper auget princeps obseruata iustitia. 4.12

Iustitia.

Laboriosum quidem, sed non est impossibile, iustitiam suadere mortalibus. 7.26

L

Labor.

Æquum est enim, vt vnicuique proficiat labor suus: & sicut expendendo cognoscit incommoda, ita rebus perfectis consequatur augmenta. 2.33

Labor.

Quid enim iustius est, quàm petenti conferre, quod intelligitur ipse laborasse. 2.27

Labor.

Iustis commodis consulamus: quia fructuosus debet esse labor publicus. 3.19

Laus.

Natura perennis fontis est gloriæ vena laudabilis. 2.29

Laus.

Nam si æquabilis credendus est quem iustus elegerit, si temperantia præditus, quem moderatus asciuit: omnium profecto capax potest esse meritorum, qui iudicem cunctarum meruit habere virtutum 1.3.12

Lucrum.

Illa vera lucra iudicamus, quæ integritate suffragante percipimus. 1.12.41

Lucrum.

Vt qui nequeunt erubescere, saltem se contineant per timorem. Quis enim de sua præsumptione gratuletur, quando famam perditurus est, qui interdicta tentauerit? Retundatur ambitio cæca cupientum: proterua refrænetur audacia. Qui lucrum de malo quærit, pœna proposita terreatur: qui honorem per nefanda desiderat, amissa potiùs opinione turbetur. Additur etiam, quòd nostris temporibus sceleratæ pecuniæ non valebunt: nec culpam suam redemit, qui reum se esse cognoscit. 2.6

M

Mensura.

Quia graue scelus esse iudicamus, aut mensuras modum excedere, aut libram æquissimi ponderis iustitiam non habere. 11.15

Modestia.

Nam modestiam Collegio impendimus, reuerentiam Patribus exhibemus.

Miles.

Quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus, difficile est esse morũ custodire mensuram. 1.11.28

Mores.

Vestimini moribus togatis: exuite barbariem: abiicite mentium crudelitatem: quia sub æquitate nostri temporis non vos decet viuere

moribus alienis 3.17

Mores.

Quia tantum quis nobilior erit, quantum & moribus probis, & luculenta facultate reluxerit. 3. 17

Mundus.

Nihil enim sine causa geritur, nec Mundus fortuitis casibus implicatur: sed quicquid venire videmus ad terminum, diuinum constat esse consilium. 2.12

Munus.

Publicis debent vtilitatibus insudare, qui nomen dedere militiæ. Quid enim agat homo, si professio desit obsequio, vt nec commoda priuata reperiat, nec gloriam strenuitatis acquirat? 2.31

Musica.

Quid enim illa præstantiùs, quæ Cœli machinam sonora dulcedine modulatur, & Naturæ conuenientiam, vbique dispersam, virtutis suæ gratia comprehendit? Quicquid enim in conceptum alicuius modificationis existit, ab harmoniæ continentia non recedit. Per hanc competenter cogitamus, pulchrè loquimur, conuenienter mouemur: quæ quoties ad aures nostras disciplinæ suæ lege peruenerit, imperat cantum, mutat animos: artifex auditus, & perosa delectatio. Hæc cùm de secreto Naturæ, tanquam sensuum Regina, tropis suis ornata, processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniáque facit eiici, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam iucundat: tumidos furores attenuat: cruentam sæuitiam efficit blandam: excitat ignauiam, soporantémque languorem: vigilãtibus reddit saluberrimam quietem: viciatam turpi amore, ad honestum studium reuocat castitatem: sanat mentis tædium, bonis cogitationibus semper aduersum: perniciosa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam: & quod beatum genus curationis est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones. Incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu, ad quod vult deducit: quam tenere non præualet verbo tacito manibus clamat, sine ore loquitur, & per insensibilium obsequium præualet sensuum exercere dominatum. 2.40

N

Natura.

Natura siquidem humana sicut duris laboribus instruitur, ita per otia torpentia fatuatur. 1.39

Natura.

Videte, quid faciat nobilis natura. Ex Iudicibus natus arbitrum agebat, quod nisi ex morum probitate nulla potest contingere ratione. Nam fascibus obedire, plerunque potestatis necessitas cogit: parere Iudici priuato, sola sententiarum probitas facit. 8.17

Necessitas.

Necessitas moderamen non diligit: nec potest imperari multis, quod nequeunt custodire paucissimi. 4.13

Negligentia

Quia

Quia negligentiæ vitium est, præsumptiones relinquere, quas iura præcipiunt amputare. 5.24

Nobilitas.

Nã si inueteratæ & per genus ductæ diuitię nobiles faciũt, multò magis præstantior est, cuius origo thesauris prudentiæ locuples inuenitur 8.19

O

Obliuio.

Magnum beneficium, obliuionis nescire defectum: & quædam similitudo verè cœlestium est, tempora decursa semper habere præsentia. 5.22

Odium.

Claudantur odia cum sepultis: ira perire nouerit cum proteruis: gratia non debet occumbere cum dilectis. 8.7

Onus.

Quia satis absurdum est, vt affligatur damnis, qui commoda non habet actionis. 1.26

Orator.

Inuenta est quoque ad permouendos animos Oratorum fortis ac suauis oratio: vt criminosis irascantur iudices, misereantur errantibus: & quicquid potest eloquens efficere, ad huius disciplinæ non est dubium pertinere gloriam 2.40

P

Pax.

Bona pacis, quæ Deo propitio, nostro labore meruistis, cur seditionibus fœdantur illicitis? 1.44

Pax.

Omni quippe regno desiderabilis debet esse tranquillitas, in qua & populi proficiunt & vtilitas gentium custoditur: hæc est omnium bonarum artium decora mater, hæc mortalium genus reparabili successione multiplicans, facultates protendit, mores excolit, & tantarum rerum ignarus agnoscitur qui eam minimè quæsisse sentitur. 1.1.7

Pecunia.

Nam diuitiis auri vena similis est reliquæ terræ, si iaceat: vsu, crescit ad pretium: quando & apud viuos sepulta sunt, quæ ad tenacium manibus includuntur 4.30

Pietas.

Quando genus pietatis est, in illos distringere, qui contra naturæ ordinem sceleratis se docentur actionibus miscuisse. 4.30

Ipsa est enim perfecta pietas, quæ antequam flectatur precibus, nouit considerare fatigatos. 4.26

Pietas in auibus inuenitur, quæ ab humana conditione deseritur. Vultur ipse, cui vita est cadauer alienum, tantę magnitudinis corpus nec exiguis alitibus probatur infestus, sed magis accipitrem, vitam plumigerum auium persequentem, alis cædit, ore dilaniat, totóque suo pondere periclitantibus nititur subuenire. Et homines parcere nequeũt, cu-

ius ſe genus eſſe cognoſcunt? 2.19

Pœna.

Inter ſupremas enim anhelantis anguſtias votum eſt potius perire, quàm viuere. Quia deteſtabilis ſenſus pœnarum excludit dulciſſimæ ſalutis affectum. 5.22

Populus.

Paucos enim ratio capit, & raros probabilis oblectat intentio, & ad illud potiùs turba ducitur, quod ad curarum remiſſionem conſtat inuentum. Nam quicquid æſtimat voluptuoſum, hoc & ad beatitudinem temporum iudicat applicandum. Quapropter largiamur expenſas: non ſemper ex iudicio demus. Expedit interdum deſipere, vt populi poſſimus deſiderata gaudia continere. 3.51

Prælia.

Res præliorum bene diſponitur quoties in pace tractatur. 1.17.34

Præmium.

Tribuenda eſt iuſtis laboribus compenſatio præmiorum: quia exprobata militia creditur, quæ irremunerata tranſitur. 2.28

Præſtanda.

Debitum ſiquidem, quod non poteſt euitari, prona debet mente ſemper offerri, vt fiat beneficium, quod ſine compulſione conſtat illatum. 12.16.

Princeps.

Benigni quippe principis eſt, non tam delicta velle punire, quàm tollere; ne aut acriter vindicando æſtimetur nimius, aut leuiter agendo putetur improuidus. 1.30

Bonus princeps ille eſt, cui licet pro iuſtitia loqui: & contra tyrannicæ feritatis indicium, audire nolle conſtituta veterum ſanctionum. 8.12

Benigni quippe principis eſt, ad clementiæ commodum, tranſilire terminos æquitatis: quando ſola eſt miſericordia, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recuſant. 2.9

Miniſtros efficaces noſtra debet habere præceptio, nec decet Principem loqui quod non videatur poſſe compleri, præſentis beneficij iuſſione, aduerſus Gothos illa, aduerſus Romanos illa, facilè te fides & diligentia cuſtodiuit. 7.25

Glorioſis quippe dominis gratioſa ſunt præconia, quàm tributa. Quia ſtipendium & tyranno penditur: prædicatio autem niſi bono Principi non debetur. 9.25

Principes.

Lucrantur Principes dona ſua, & hoc verè theſauris reponimus, quod famæ commodis applicamus. 8.23

Graue malum eſt inter curas regiáſque perſonas, voluntates ſibimet videre contrarias, & diſſimulando ſpectare, vt de vno aliquid dolendum poſſit emergere. Non ſine inuidia noſtra geritur, ſi nobis patientibus affinium clade dimicetur. 3.21

Prouidentia.

Homi-

Hominum solicitudo non debet prouidere, quod potest in aduersitate requirere? Non est in mundo, vnde res mutabilitate quatiuntur:& ideo prouidentia dicitur, vt quæ sunt futura tractentur. 3.48

Prudentia.

Tamen prudentiæ nihilominus est cauere, etiam quæ non putantur emergere. 3. 48

Q

Quæstus.

Meliùs est enim præsentia damna contemnere, quàm exiguo quæstu perpetua commoda non habere. 4.36.

R

Religio.

Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, vt credat inuitus. 2.27

Religiones.

Cum diuinitas patiatur, multas religiones esse, nos vnam audemus imponere. Retinemus enim legisse, voluntariè sacrificandum esse domino, non cuiusquam cogentis imperio. 10.26

Res iudicata.

Vnus inter procellas humanas portus instructus est, quem si homines feruida voluntate prætereunt in vndosis iurgiis semper errabunt, 1.5.20.

Respublica.

Quia pati non credimus inter vtrasque Respublicas, quarum semper vnum corpus, sub antiquis principibus fuisse declaratur aliquid discordiæ permanere, quas non solùm oportet inter se ociosa dilectione coniungi, verùm etiam mutuis viribus adiuuari. 2.1.8

Quia non est salus in corpore, nisi quam & membra potuerint obtinere. Iniuria vnius loci compago tota concutitur, & tanta conuenientiæ vis est, vt vnum vulnus vbique credas accipi, quando illa cœperit condolere. 9.2

Restitutio.

Atque ideo, si peritio vestra à veritate non deuiat, & intra annorum spatia deget, quibus hoc beneficium leges sacratissimæ præstiterunt, nihilque est, quod iure contra referatur, patronum vestrum solemniter causa cognita, in integrum restitui nostra quoque permittit auctoritas. Ita tamen, vt omnia secundum iustitiam legésque peragantur. 4.35

Rex.

Regnantis facultas tunc fit ditior, cum remittit & acquirit nobiles thesauros famæ, neglecta vtilitate pecuniæ. 1.16.33

Commouemur enim placati: minamur ociosi:& clementer irascimur, quando vitia sola damnamus. 9.18

Desiderat enim aula nostra præsentiam bonorum: dum nescio quo pacto quicquid regali sapientiæ gratum esse cognoscitur, & diuino iudicio comprobatur. Quia ille, qui corda nostra regit, ipse etiam quid debeamus sentire concedit. 1.34.5

S

Sacra lectio.

Hos igitur mores lectio diuina solidauit: quoniam sæpe bene geritur, si cœlestis metus humanis motibus opponatur. Hinc enim virtutum omnium sumitur manifesta cognitio: hinc sapientia veritatis sapore conditur. Sic ad omnia redditur humilis, quem imbuit doctrina cœlestis. 9.25

Salus.

Claudantur nexibus cathenarum, quos leuium criminum pulsat inuidia. Cunctator esse debet, qui iudicat de salute. 7.1

Sapientia.

Graue est sapienti offendere, vbi alterum reperit incidisse. 8.20

Scientia.

Digna planè scientia, in qua mens honestissima conquiescat: quæ animo semper aliquid salutare complectitur: cui accidere nulla possunt ingrata, dum sibi commendat omnia mundanarum rerum: sola cui labilis fortuna non imperat. 2.2

Gloriosa est denique scientia literarum: quia, quod primum est in homine, mores purgat: quod secundum, verborum gratiam subministrat: ita vtroque beneficio mirabiliter ornat & tacitos & loquentes. 3.33

Sepultura.

Insatiabilis quippe fletus est, qui humandis non finitur corporibus interesse: dum semper se reum iudicat, qui cineribus iusta non præstat. Priamus quanto pretio sepeliendum Hectorem redemit? rogauit furentem, supplicauit armato, vitámque suam exponere maluit, vt cadaueri debita non negaret. Et quoniam in his personis mutua sunt officia pietatis iniquum est, filium genitori gratuito non impendere, quod patrem magnis talentis constitit effecisse. 2.222

Seruientes.

Quia de claritate seruientium crescit fama dominorum. Tales enim prouehere principem decet, vt quoties procerem suum fuerit dignatus aspicere, toties se cognoscat recta iudicia habuisse. Moribus enim debet esse conspicuus, qui datur imitandus. 433

Societas.

Elementa sibi mutuis complexionibus illigari, & mirabili coniungi fœderatione, quæ inter se contraria intelliguntur varietate pugnare. 2.39

T

Tributa.

Grauius percutit, qui blandiendo grassatur: & sub indulgentia lædit, qui consuetis temporibus exigere tributo distulerit. 12.10

V

Vicissitudo.

Nemo dubitat, homines sua varietate recreari: quia in continuatione rerum magnum mentibus constat esse fastidium. Dulcedo mellis, si assiduè sumatur, horrescit: serena ipsa quamuis magnoperè desiderentur, iugiter adepta sordescunt: non immeritò, quia cum sit homo commutabi-

tabi-

tabilis, naturæ ſuæ deſiderat habere qualitates. 7.36

Vincere.

Is enim vincit aſſiduè, qui nouit omnia temperare: dum iucunda proſperitas illis potiùs blanditur, qui auſteritate nimia non rigeſcunt. 2.41

Vitium.

Latius eſt, vitioſa tenebris occulere, quàm culpanda præſumpta importunitate vulgare. 11.1

Vita.

Belluarum quippe ritus eſt, ex ventris eſurie horas ſentire, & non habere certum, quod conſtat humanis vſibus attributum. 1.46

Viuere.

Nam quodammodo ipſe putatur viuere, cuius nobis progenies cognoſcitur imperare. 8.2

Vltio.

Impœnitenda eſt vltio, quæ de legibus venit: & excellenter videtur de pulſato triumphaſſe, qui victor pronuntiatur à iudice. 1.30

Vtilitas publica.

Omnis quidem vtilitas publica fideli debet actione compleri: quia totum vitioſum geritur, vbi conſcientiæ puritas non habetur. 7.33

INDEX RERUM AC SENTENTIARUM QUÆ hoc toto continentur volumine locupletissimus.

Prior numerus librum, Alter Epistolam, Postremus verò paginam huius editionis demonstrat.

Æqua-

Castrensis

D.

Dele-

Fasti-

Ianua-

Malus

N

Naui-

O

P

Pater

T.

Thea-

V.

FINIS.

1·5.0